RERUM POLONICARUM TOMI TRES: QUORUM PRIMUS OMNIUM...

Alessandro Guagnini

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
9
6 A
26

RERVM POLONICARVM
Tomi tres:

QVORVM PRIMVS OMNIVM POLONIÆ REGVM, A LECHO PRIMO GENTIS DVCE, AD STEPHANVM BATHOREVM,

etiamnum Regem: tum Principum Lituaniæ, chronologicam recensionem, ac singulorum res gestas complectitur:

ADIECTA RECENS HISTORIARVM IN NOstram ætatem incidentium continua narratione.

II. PROVINCIARVM, QVÆ VNO SARMAtiæ Europææ nomine vulgò veniunt, chorographicam descriptionem continet.

III. RES SINGVLARITER A POLONIS IN Valachia gestas, Orationes item & Epistolas sceptri Polonici negocia concernentes habet.

ALEXANDRO GVAGNINO, EQVITE Aurato peditumque præfecto authore.

15 84.

FRANCOFVRTI
Excudebat Ioann. Wechelus, impensis Sigis. Feyerabendij.

EPISTOLA NVNCVPATORIA,

AD

ILLVSTREM,

AC GENEROSVM DOMINVM, DN. MARCVM FVGGERVM, DOMINVM IN KIRCHberg, & Weissenhorn, &c. atque vrbi Imperiali Augustę Vindelic. Præfectum in Repub. spectatissimum: Dominum, & Mecœnatem suum clementem.

IRTVTEM omnes admirari, illustris, & generose vir: etiam homines ab ea planè alienos, constat: tum mirabiles sui amores excitantem, tum verò maleuolos stupore percellētem. Quæ qui-

dem, si non priuatis modò parietibus delitescat: verùm publicã vtilitatem potiùs tueatur, quàm in proprio cõmodo acquiescat: vera demum, & genuina virtus dici meretur. Cõmunẽ enim generis humani, ac potißimùm patriæ salutẽ cõsiderans, in constituendo quarumlibet Rerumpublicarum statu singularem sapientiam: in administrando moderatam prudentiam: in conseruando grauem cõstantiam: nec non interdum erga ciues intra officij sui limites retinendos iustã seueritatem: denique eam animi, morumq; compositionem amplectitur, quæ publicè, priuatimq; prodesse omnibus velit, obesse nulli. O rarã virtutem! ideoq; beata felicitate florentißimas Respublicas, quibus ea potiri datum est. Neq; verò quisquam existimet, vario, & ineuitabili (si dijs placet) philosophorum fato eam quoque subijci: itaque modò huic, modò illi magistratui vel casu obuenire, vel eripi. Impia hæc, & à

Chri-

Christianis hominibus reiecta est opinio: diuinitus eam & concedi, & negari piè asserentibus. Testis est Daniel, propheta lucuientißimus, qui rerũ principatus prouidenti DEI OPT. MAX. nutu stabiliri, & trãsferri edocet: imperantium effrenem quidvis audendi tyrannidem: & huic sese aßimilantem populi proteruiam politiarum periodum statuens. Quemadmodum enim, inquit Demosthenes, ex erratis, quæ inter nauigandum cõtingunt, si quis nauta peccet, leue & paruum adfertur damnum: verùm si gubernator aberret, omnibus simul nauigantibus cõmune infortunium, ac periculũ creatur: sic priuatorum hominum delicta non in plebis, sed in ipsorum capita recidunt: magistratuum autem, & Remp. administrantium peccata in omnes ciues deriuãtur. Nónne summa Monarcharum potestas, vna extirpata familia ad alterã prosapiam: imò de natione in nationem: mutatis subinde

personis, & regnis: hac ratione deuoluta est: donec Romani (quorum virtus maximè emicuit) inuersa Reipub. forma, ad Monarchiæ tãdem fastigium euecti fuerint: penes quos hodie quoq;, quamuis suis debilitata viribus, consistit? Nónne continua historiarum tam sacrarum, quàm prophanarum series ostẽdit, quàm miranda semper, & exitiosa plerunq; tyrannidem, impietatem, seditiones, libidines, & alia eiusdem generis nefaria scelera vbiq; locorum, & in quibusuis imperijs sequatur conuersio? Memorabile, proh dolor, exemplum sese offert, calamitosus regni Constantinopolitani, atq; cæterarum gentium immani Turcarũ furori cedẽtium, status. Luget Græcia, luget Asia, & Africa: nec non plures Europæ prouinciæ: sub Christi Iesu seruatoris nostri protectione olim potentissimæ regiones. Nónne etiam nostra hæc secula eiusmodi Rerump. vices nobis exhibent, dum quædã in pristinam

se li-

ſe libertatem vendicarunt: quædam præter ius, & æquum ſeruitutis iugo premuntur: quædam verò inter ſpem, & metũ anxiæ, quò ſe inclinent, dubitant? Concedis ergò, ni fallor, principes ſuo exemplo vel cõmodare vel nocere ciuibus: eaq; re vitæ probitatem, res, & fortunas tũ ſuas, tũ ciuium: adeoq; adminiſtrationẽ, ius, & iuriſdictionẽ omnem vel penitus euertere: vel, ne quid detrimẽti capiat Reſp. in primis curare poſſe. Concedis etiã, ſolam virtutẽ efficere, vt princeps non ſolùm ſui amore dicto audientes ciues habeat: ſed etiam diuino DEI *omnia moderãtis fauore, & auxilio nixus, incolumẽ imperij ſedem conſeruet. Quænam autem illa virtus ſit, quidve operetur, haud difficile eſt cõijcere: ſi quoddam benè cõſtitutæ Reip. regimen cum exquiſita hiſtoriarum lectione cõtulerimus: prudẽtia nanq;, fortitudine, iuſtitia, & clementia opus eſt: quæ nimirum fulcra ſunt ſtabiliendi regni, & colu-*

mnæ. Hac ſiquidē ſuis viribus vnita virtute parcitur ciuibus: iure, & legibus viuitur: virtus priuata præmium conſequitur: vitium pœnis coërcetur: in aduerſis rebus fortunæ nō facile ceditur, nec in ſecūdis ſuperbitur: ſed inſidijs, ſeditionibus, atq; periculis patriæ vndiquaq; imminētibus imperterritè obuiam itur: ac deniq; ratione, & iudicio cōſtituitur, & gubernatur Reſpublica. Atqui nō cuiuis eò aſpirare licet, heroicæ indolis, atq; excelſi animi munus eſt: cui præterea longus rerū vſus, & multarū literarum, præſertim hiſtoriarū, cognitio pulcrè reſpōdeat. Nam eruditio, & plurimarū rerum ſcientia inſitā à natura: ſeu, vt melius dicam, à Maioribus iure quaſi hæreditario acceptā ingenij vim magis accendit: &, quod maximū eſt, vehementem animi generoſi impetū abſq; vllius iniuria temperat: qua ſi deſtituatur, perſæpe in pernicioſam Reip. tyrannidem, & exitium deſinit. Exempla

huius

huius rei apud fide dignos rerũ gestarum autores paßim obuia sunt, tũ eorum, qui ob literarum imperitiam Respublicas per ferocientis spiritus vehementiam tyrannorum more pessundederũt, fœdeq́; perierunt: tum verò illorum, quibus de patria sua optimè meritis per gloriam virtutis, & eruditionis in perpetuum viuere cõtigit, innumera: vnum saltem è millibus ponã, Carolum V. diuæ memoriæ: Imperatorẽ non minus literatum, & prudentem, quàm iustum, & magnanimũ. Qui memor illius Iustiniani, Imperatoriã Maiestatem nõ solùm armis decoratam, sed etiam legibus oportere esse armatam: vt vtrunq; tẽpus & bellorũ, & pacis rectè posſit gubernari: & princeps Romanus non solùm in hostilibus prælÿs victor existat: sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam iuris religiosißimus, quàm victis hostibus triumphator magnificus: heroicã, & verè

Imperatoriam mentem frequenti literarum lectione in tantum oblectabat, & informabat, vt iuris, & historiarũ maximè scriptores, nec in medio quidem armorum strepitu è manibus deposuisse perhibeatur: Imperij Romani acris defensor, & pacis restaurator: nec nõ multis regnis ob excellentẽ cum felicitate iunctã virtutem terror ingens, & formidabilis. Eiusmodi Heroas hoc rerum Polonicarum quoq; chronicon plures repræsentat, fortibus ausis, & magnis victorijs insignes: atque sua virtute eò progressos, vt Imperij sui fines longè, latéque extenderent: Boleslaum quoque huius nominis primum Ottho tertius Romanorum Imperator axiomate regio dignißimum arbitraretur.
Reliquum est, vt (quod more obseruatur) quæram, cuius patrocinio chronicon hoc, ex recensione tot, tantarumq; heroicarum virtutum per se amabile: viris doctis, & bonis cognitu dignius etiam & iucun-

iucundius fiat: te videlicet, illustris, & generose vir, præcipuum Fuggeranæ familiæ decus, & ornamentum, operi huic multis modis conueniens. Quis enim negarit, quin Fuggerorum familia generoso virtutis stimulo eousque peruenerit, vt iam prorsus ad Reipubl. administrationem nata: prudentia, & omnis generis disciplina instructa: atque vsu diuturno assuefacta esse videatur. Illud certum est, eo primùm tempore cognitam & perspectam eiusdem virtutem fuisse, quo non vllo clariore, & oportuniore vnquam potuisset: patria scilicet sub D. Carolo V. in extremo discrimine constituta. Cùm enim Tribunitijs, vt tum tempus & res ferebat publica, aliquandiu furoribus exagitaretur: atque plebs inquieta Tribunorum manu contra Magistratum armaretur: eamq; ob caussam graue Imperatoris, alioquin clemētißimi, odium, et indignationē iustam pateretur: mirū est,

quantus in iuuanda patria, & reconciliandis ciuibus Antonij parentis: nec nō Ioannis Iacobi, & Georgij patruorum tuorum ardor, & indefessa animi constantia apparuerit: ut à DEO OPT. MAX. horū trium fratrum, Antonij præsertim virtute, ex faucibus Hispanorum prædā spirantium, & quæuis atrocia minantium, Augustam ereptam esse, haud obscurè pateat. Hinc proculdubio nemine repugnāte, de Antonio Fuggero verè dixerim, quod Xenophon Agesilao suo tribuit: inquiens, eundem, vbi existimasset patriæ profuturum, neq; labores fugisse: neq; à periculis abductū esse: neq; pecunijs pepercisse: neq; corporis, neq; senectutis imbecillitatē obtendisse: patriæ deberi ratum, vt ciues saluis aris, & focis tutò viuerent. Designati me hercule magistratuum honores à D. Carolo V. in Rep. Augustana septemvirales Antonio: consulares Ioanni Iacobo: atq; senatorij Georgio publicæ amoris in

patriam

patriam approbationis instar sunt: eò certè laudabilioris, secundum Imp. Theodosium: quòd nec préce, nec precio illos ambiuerint: sed ob merita, & vitæ integritatem vltrò oblatos, absq; vlla tergiuersatione, subierint: atq; summa cum laude iustitiæ, & fidei ita gesserint, vt amarentur à plurimis, timerentur à paucis: nō priuatim modò admirabiles, sed & publicè apud omnes. Encomium eruditionis, prudentiæ, mãsuetudinis, grauitatis, & in omnes, præsertim pauperes, beneficentiæ: quæ peculiaris huic familiæ esse solet: quis nō videt tam Imperatorum, regum, principum, & magnatum gratiam, & amicitias haud pœnitendas: quàm virorũ tum doctorum, tum bonorum animos: imò exterarum quoq; nationum: quibus eadem virtus innotuit: fauorẽ singularem Fuggeris conciliasse. Equidem vt, quanti familiam hanc faciam, quámve te Maioribus tuis omninò similem mirer, & admi-

rer: licet forsitan non pro rei dignitate, attamen ex animi mei affectione, declarem: idcircò præsens hoc opusculum, ducum, & regum Polonorum, atq; rerum ab his gestarum conspicuum ordinem continens, illustri, & generoso tuo nomini offero, dedico, consecro: ea lege, & conditione, vt non solùm ipse sereno, & clementi vultu dicatum suscipias: sed lectum etiam, & comprobatum tua cōmendatione gratum magis, & acceptum reddas: quæ quātum ponderis apud quosuis habitura sit, minimè me fallit. Quò enim doctior quisque, & apertior fuerit, eò æquius & honorificentius de tuo iudicio senserit: non ignarus, te Maiorum tuorum vestigijs inhærentem, nullum simulationi, nullum affectibus locum relinquere: sed candidè omnia, & solerter agere: vtpote historiarum quotquot sunt omnium peritissimum, & multa multarum rerum experientia edoctum. Accedit Reipublicæ admi-

administratio: cui præfectus, tantus es, quantum te tua in capessenda illa virtus ostendit, magnus merito, & clarus: eo maximè statu, quo nisi animus præsens & fortis prudentiæ, & vigilantiæ opituletur: verendum sit, ne paruo momento res magnæ subuertantur: & cum ciuibus Respublica simul ipsa concidat: id, quod DEI OPTIMI MAXIMI *clementia in Christiani sanguinis hostes redundet, votis supplicibus precor. Gratuletur igitur sibi Augusta de te, collegisque tuis rerum iam potiuntibus: viris sapientia, & fide spectatissimis: quibus nihil religiosius, nihil antiquius esse ducitur patriæ, ciuiumque suorum salute: atque vestrum sequuta consilium, & ductum: fugata Ate, quæ nullibi non suo nomini vnquam magis respondit, atque hoc deploratissimo seculo: tranquilla pace, & concordia animorum perpetua*

fruatur. Quæ quidem, tanquã Rerump. incrementum, lucro cuilibet longè præferenda: vera tamen pietate, & aßidua ad DEVM OPT. MAX. *oratione expetenda est: qui solus, & vnus politias constituit, & florentes tuetur: Nanque,*

Te penes, alme DEVS, rerum est disponere summam:
Te duce, ciuilis iussa capessit homo.

Vale, illustris vir, cum tota Fuggerana familia, cõiuge ac sobole generosa: qui perpensis animi dotibus, excellens: corporis bonis, omnibus amabilis: fortunæ succeßibus dignus esse videris: meq; tibi, meosq; commendatos habere digneris. Datæ Francofurti ad Mœnum, Calend. Aprilis, anno reparatæ salutis humanæ M. D. LXXXIIII.

Tuæ Illustri generositati
devotissimus
Sigismundus Feyerabenius
typographus.

PANEGYRICVS, AD STEPHANVM I. POLONORVM regem potentissimum,

CHRISTOPHORI WARSEVICII
Equitis Poloni.

INCREDIBILEM lætitiam, STEPHANE rex, quam ex tot, tantisque rebus præclarè abs te gestis omnes concipimus, vix aliquis non dicam verbis ornare, sed ne enarrare potest. Neq; enim solùm calamitatem nobis detraxisti, verùm etiam dignitatem auxisti, & noua insignia honoris, & adiumenta felicitatis comparasti. Quo nomine quantum debetur virtuti & fortunæ tuæ, vtinam mihi esset tantundem eloquentiæ? Quis enim dubitaret, & admiratione audientium, & voluptate legentium, & eorum qui commemorantur gratia, nullum mihi dari posse maius argumentum, præstantiusque dicendi? Sed ego quò tibi deberi plura video, & quò minus præstare possim, meum ipse recognosco; eò fugit & reformidat id magis animus, & in angustum mea redigitur oratio. Dicendum enim est de summi & amplissimi REGIS laudibus, dicendum de tot tantisq; rebus gestis & victorijs ipsius, quas, sicuti difficile est explicare omnes, sic

nefas vel aliquas præterire: quo magis summo ingenio & eloquentia opus est, & nihil nisi eximium solertia, excultum diligentia, debet afferri. Verùm dum temeritatis notam cuncti vitamus, ne ingrati animi reprehensionem potius incurramus, audendum aliquid esse puto, & præstare vt si minus diserti & sapientes, at saltem non ingrati videamur. Ac primùm verba facienda sunt de caussis belli; demum de progressu & cursu ipsius, & cùm hostis in inferendis iniurijs libido animiq; impotentia, in omni turpitudinis genere incredibilis luxuria; tum verò summa æquitas in decernendo; considerata tarditas in suscipiendo; admirabilis celeritas & felicitas tua in gerendo bello; & in victoria præclara moderatio, & mansuetudo summatim est exponenda. Qua in re ita me, REX, geram, ne aut veram detraxisse, aut falsam affixisse laudem tibi videar; & ad accusandum eum hostem descendisse, studio aliquo maledicendi vel calumniandi. Quamquam quod facere alicui videtur non turpe, id mihi factum ab eo referre, cur sit turpissimum, & si in mortuorum laudationibus, nisi simul cum virtutibus notentur & vitia, suspecta est omnis oratio: in commemorandis viuis id fieri (vt mea fert opinio) quanto magis debet: partim vt à turpitudine ad honestatem; ab inhonorata & ingloria vita, ad decus & gloriam auocentur; partim ne cum laruis tantùm certare & viuorum vitia dissimulare potius videamur: nisi fortè metus nos impediat aliquis, qui tamen ingenuis & in libertate hominibus natis, nec mentem opprimere, neq; linguam obstringere debet, quò minus velint rebus sua nomina dare, & vt ille inquit, Scapham scapham ap-

pellare.

pellare. Nemini ergo est dubium hoc bellum contra Moschum tuum, voluntate ſerum, necessitate iuſtum, beneficio erga rempub. gratum, fama glorioſum, exitu maximè vtile & ſalutare extitiſſe. Etenim cùm omnia bella, quæ pro aris & focis, pro patria, pro tuendis finibus, pro conſeruandis libertatibus ſuſcipiuntur & geruntur, iuſta ſunt, tùm contra Moſchum iuſtiſſima; qui non princeps ſed tyrannus, non homo ſed bellua ex fœdiſſimorum flagitiorum colluuione conflata, potius diceretur. Legimus olim veteres, inter deos locum Herculi non aliunde tribuiſſe, niſi quòd contra Diomedem regem Thracum, qui carnibus hoſpitum equos paſcebat, arma ſumſerat, & in fruſta diſſectum patibulo affixerat. Legimus Phylantum non alia de cauſſa celebrari, niſi quòd Dryopum regem Apollinis Delphici fanum violare auſum, regno exuerat, illudq; incolendum Melitenſibus præbuerat. Legimus deniq; quos honores, quos hymnos, quos cantus, quas & quales ſtatuas, ijs, qui tyrannos occiderant, homines Græci tribuere conſueuerãt; vt exſtaret ad memoriam poſteritatis ara virtutis. At enim Ioanne Baſiliade magno Moſchorum duce, quis vnquam immanior fuit aut eſſe potuit? plures ille homines ſua manu interfecit quàm alij iuſſerunt, plura genera mortis alijs attulit, quàm omnes tyranni excogitauerunt. Non Dionyſius, non Claudianus, non Nero, non Caligula, non omnes ij quorum aliquando nobilitata eſt crudelitas, non dicam ſuperiores, ſed pares iſti fuerunt. Nam quid ego immanitatẽ, quid ferociam, quid libidines, quid ſtupra, quid ſcelera & flagitia ipſius omnia commemorem? Quis ita ſe & fortunas abdi-

dit, quis domum clausit, quis vitam obsepiuit, quis pudicitiam permuniuit, vt ab istius portenti vi & rabie tuta maneret? Quę vnquam fuit, est, aut erit barbaria quam non istius deterrima crudelitas superaret? Et erit qui dubitet ad hunc tantum & tam inauditum tyrannum, suæ parricidā patriæ, hostem ipsius naturæ, expertem omnis humanitatis, prædonem alieni iuris, vindicandum datum & destinatum diuinitus te fuisse. A quo tot & tantis iniurijs & contumelijs prouocatus, quanta moderatione & patientia fueris vsus, quāquam omnibus cognitum & perspectum est, tamen & ego id tacitus præterire nullo modo possum. Summum enim studium, summa fuit cura & sollicitudo tua, vt omnia prius quàm armis cum eo experire, & vt intentatum nihil relinquere viderere, quod ad Christiani sanguinis profusionem vitandam, & ad pacem concordiamq; ex æquo cum eo constituendam, pertineret. Huc tui toties ad eum missi internūcij, huc literæ, huc legationes, huc mandata legatis data, huc postulata semper tendebant. Quibus rebus omnibus profectum est apud eum nihil, & tantum abfuit vt superbus & crudelis hostis, ea moderatione animi, & postulatorum tuorum æquitate, à libidine ad pudorem, ab audacia ad timorem, ab amentia ad rationem auocaretur: quod etiam illa ipsa inflammari libidine, ardere amentia, efferri superbia tantò magis cœpit, & ea quæ ad pacem & mutuam subiectorum tranquillitatem vergere iam cœperant, turpiter nefarieq; violauit. Nam vt illa quę Sigismundi Augusti temporibus fecit silentio præterean, vt insidiosę pacis iniecta spe Polociam occupatam, vt legatos regis & reip. nomine ad eum missos,

ſos, viros graues & præſtantes indigniſſimè tractatos; vt Pernauiam ſub Henrico rege, ab eo captā non commemorem; enimuero ignoratur quàm crudelis & perfidus hoſtis Moſchus erga te fuerit. Cùm enim legatis tuis, ad ſe veniendi poteſtatem feciſſet, ſecuritatemq; promiſiſſet, repēte vt Pruſſicis tumultibus ſedandis occupari & longius abeſſe te intellexit, an Liuoniam prouinciam, ſepimentnm Lituaniæ, ſociam reipub. antiquæ pietatis veſtigium, Balthici maris præſidium non inuaſit, & crudeliſſimè diripuit? Eſt autem Liuonia non (vt ipſe ait) ipſius hæreditaria, ſed Marianorum militum, Teutonici ordinis vetus domicilium, quam ante annos quatuor & viginti inter Guilhelmum Furſtenbergium ordinis illius principem, & inter Guilhelmum Marchionem Brandenburgicum, & Rigenſem archiepiſcopum, bello & diſſenſione orta, cum religione & libertatem ſimul amiſit. Siquidem perfidiam & leuitatem ſemper manet pœna, & mutatio religionis ſtatum cōmutat libertatis. Quod quomodo euenerit paulo altius repetere me, & auram clementiæ ac benignitatis tuę ad hunc demiſſum orationis meæ curſum in altum prouehendum, implorare oportebit. ERAT Liuonia in duas diuiſa partes, quarum altera magiſtratui eccleſiaſtico, hoc autem eſt archiepiſcopo Rigenſi, & quatuor alijs epiſcopis, magiſtro Teutonici ordinis altera ſubiacebat. Itaque cùm antea ſemper Cruciferorum magiſtri, archiepiſcoporum Rigenſium, quibus cùm Rigam primariam Liuoniæ ciuitatem imperio tenebant, & omnium adeò eccleſiarum patrimonio inhiarent; tum verò Furſtenbergius Guilhelmum archiepiſcopum in arce Cocen-

hausen aperta vi inuasit, & captiuum fecit: qui, quoniam Sigismundi Augusti regis Poloniæ & magni Ducis Lituaniæ cōsobrinus fuerat, & Rigensium archiepiscoporum patrocinium ad magnos Lituaniæ duces, more maiorum pertinebat, missus est Gasparus Lancius à rege internuncius eo nomine in Liuoniam: quem cùm Liuones occidissent, bellū est contra eos motum, & florentissimus exercitus ab ipso Sigismundo Augusto ductus in expeditionem. Cui cùm se impares viribus & potētia Liuones animaduertissent, pacem repente petere, supplicesque fieri omnes ei non dubitauerunt, quam facilè interponente se pro ijs Ferdinādo Cæsare ad Pozuolum obtinuerunt. Huius verò expeditionis contra Liuones exitum, magnus Moschouiæ dux apud se admiratus, & eadem se præstare posse cōtra Liuones ratus; Derpatensibus, tanquam vicinioribus, maiorū suorum ius in hac parte causatus, pecuniam imperat, & nisi ea vel quamprimum ab ijs solueretur, cunctæ Liuoniæ bellum & exitium denunciat. Fit ea de re inter Liuones consultatio; communicantur consilia; dimittuntur in Moschouiam legati: qui cùm initio (vt ferunt) pecuniam se attulisse affirmassent, demū verò ad rem cùm esset ventum, eam non reposuissent, barbarus & immanis hostis, tantò magis irritatus, legatis redire iussis, cum centum & triginta hominum millibus eos insecutus est, ac subitam in Liuoniam irruptionem fecit; vsq; adeò, vt mox Willemburgam & Naruam, deinde verò Derpatum, à cuius ciuitatis episcopo in spem futuræ gratiæ adiutus fuisse dicitur: tandem & Mariemburgam occuparet, & incredibilem captiuorum numerum in Moschouiam re-

cu..

cum abduceret. Sic Liuones magnam cladem & vastitatem à Moscho passi, & in rerum suarum desperationem pene abducti, ad Ferdinandum Cæsarem & ante, & tum cùm post inaugurationẽ suam Francoforti Augustæ comitia celebraret, legatos mittunt; & tam ab eo quàm à cunctis Romani imperij ordinibus auxilium efflagitãt, & nisi celerrimè auxilium eis feratur, sub iugum barbari & crudelis hostis se necessariò ituros esse, nec aliter facere posse testantur. Neq; verò Imperatorem tantùm, sed & Daniç & Suetiæ reges & multos alios principes eo nomine adeunt & implorant. Sed rarò fit, vt ij, qui sua cõmoda & rationes spectant, alienis difficultatibus & periculis subueniant. Quapropter desperatis omnium auxilijs, ad Sigismundum Augustum Poloniç regem, postremò Liuones confugiunt; apud quem cùm semel & iterũ coràm, per legatos quàm sæpissime auxilium postulassent, cumque & propter Lituaniæ vicinum malum atq; incẽdium, & propter regis ipsius gloriam & amplitudinem eam Liuoniæ prouinciæ tutelam vtilem & necessariam ei esse, semperq; fore docuissent; tandem in fidem & clientelam recipiuntur, certis pactis & condicionibus, Liuonibus quidem ipsis quam rei aut reipub. commodioribus; quç durarunt certo temporis spatio, & Liuones varium & instabilem fortunam experti sunt, mutationemq; rerum suarum grauissimam pertulerunt. At verò Sigismundus Augustus rex, cùm per annos aliquot maximis sumtibus Liuoniam defendisset, & Ericum eius nominis quartum decimũ Sueciæ regem, præter omnem expectationem arma cõtra Liuones cepisse, & hostes deniq; alios eius prouinciæ auctos es-

ſe cognouiſſet, pactis prioribus ſtare nec poſſe, neq; debere ſe dixit. Sed Nicolaum Radiuilum in Olica & Nieſuies ducem ac Palatinum Vilnenſem, ſummæ auctoritatis & amplitudinis virum, ad Liuones ea de cauſa ablegauit; qui in re tanti momēti præſtare cùm nihil poſſet, illud quidem impetrauit, vt Guilhelmus archiepiſcopus & Gotthardus Kethlerus magiſter, quem ætate ingraueſcente Furſtembergius non ita multo pòſt à Moſcho captus, ibidemque mortuus, in locum ſuum ſuffecerat, ad regem ſe venturos eſſe, Vilnam reciperent, & cum Palatini Vilnenſis auctoritate, tum verò arce Terues munitiſſima & Liuonibus infeſtiſſima à Nicolao Radiuilo, tum Trocenſi, nunc Vilnenſi Palatino, ſub Moſcho expugnata, ad eam rem magis adducerentur. His ergo Vilnam aduenientibus, cùm poſt lōgas & multiplices diſceptationes, euidentiſſimis rationibus declaratum fuiſſet, niſi communibus tam Polonorum quàm Lituanorum viribus Liuonię defenſio ſuſciperetur, à tot tantorumq; hoſtium rabie & interitu non poſſe eam prohiberi. Polonorum verò auxilia, niſi deditione, non Lituaniæ tantùm, verùm etiam Poloniæ facta adduci non poſſe. Tandem ad extremum, cùm perditis Liuonum rebus nemo ſuccurreret, & vt fortunæ ſuæ præſidia aliunde quærerent, cùm tam Cæſar ipſe, quàm imperium non obſcurè annueret, Poloniæ Lituaniæq; pariter deditionē fecerunt, & ea pacta cōuenta Grodnæ primùm, deinde verò & Lublini, in maximis totius regni comitijs, quibus Lituania cum Polonia eſt vnita, per legatos ſuos iureiurando ſanxerunt & confirmauerunt. Ad eum modum magiſtri Liuoniæ ſtatu, in ducis Curlandiæ permutato,
huic

huic regno adhæsit, & est associata Liuonia, quę Deo opt. max. sic permittente, non secus ac sedes quędam belli & dissidiorum facta, graues subinde & varios motus, multiplicesq; dominatus experta est, & pecunias quàm maximas exorbuit, & immensis laboribus ac periculis regi & defendi necesse habuit, quoad tu, STEPHANE rex, in regem eligerêre. Quem, vt suprà dixi, Prussicis tumultibus sedandis occupatum, cùm Moschus animaduertisset, Liuoniam quã spe & cupiditate iampridem deuorauerat, aperta vi & crudelitate inuadere non dubitauit. Atque id quidem eò fecit libẽtius, quò certis auctoribus Germanici magistratus spe & expectatione iniecta, multos ad defectionem, & res nouas spectare in Liuonia intellexit. Fit enim vt homines spe fallaci & opinione ducti, sæpe melioribus noua imperia anteponant. Verùm posteaquã Moschus grassari in Liuonia cœpit, & nihil minus quàm de Germanico magistratu cõstituendo cogitare, imò etiam odio Germani nominis flagrare, & in sanguine totiusq; Liuoniæ cinere exultare. Liuones sanè facti mox pœnituit. At verò hostis nihil prius habuit quàm vt sine vlla sexus, ætatis & conditionis differentia, tot hominum millia immanissimè trucidaret, & inauditam crudelitatem atq; tyrannidem suam in Liuonia passim & vbique exerceret. Iam verò legatis tuis ad eum venientibus, quàm superbus, quàm contumax fuerit, quàm multa arroganter de se, quàm leuiter de alijs coram eis dixerit, longum esset commemorare. Principiò genus suum explicare est orsus, & à Prusso quodam nunquam aliàs lecto vel audito, quem Octauij Cæsaris fratrem, & se ab eo progeniem quartamdeci-

mam dixit esse, originẽ suam deriuauit. Quem cùm in Prussia & Liuonia ciuitates multas exædificasse affirmasset, in aliquot huius reip. prouincias ius se habere asseruit. Neq; verò hac & tanta verborũ vanitate cõtentus fuit, verumetiam apertam vim & crudelitatem statim adhibuit. Nam cùm legati tui in ijs pacificationis literis, quas Moscho dederant, nullam mentionẽ Liuoniæ facerent, totã Liuoniam & Curlandiam vsq; ad fines Prussię sibi reddi confestim ille postulauit; & nõ ad similitudinẽ literarũ legatorum tuorum, sed ad arbitrium suum perscriptas literas superbè & minaciter eis obstrusit: tandem verò legationem, qua illas pactas, ne dicam coactas formulas, infirmare, quàm cõfirmare potius voluerat, in Poloniam amandauit. At enim nihil incõsideratius committitur, nihil periculosius suscipitur, nihil difficilius peragitur, quàm legatio. Cùm enim legati Moschi legationẽ exponere suam secus nollent, nisi detecto capite, & in pedes erectus, de tyranni valetudine tu prius interrogares. Postquã id negatum, & legationem vt exponerent suam imperatum eis fuisset, ira perciti & indignati, nõ modò nõ perfecta, sed ne quidem affecta legatione Cracouia exire, & ad Moschũ sese referre maluerũt. Qui immisso in Liuoniã exercitu, Vendenã principũ Teutonici ordinis olim domicilium, præter tuam & omnium opinionẽ oppugnabat. Quod cùm per insignẽ faceret iniuriam, effectũ est præpotentis Dei ope & benignitate, & tua, tuorumq; ducũ felicitate, Rex, vt ille exercitus ipsius tam magnus, paruis à tuis copijs, Sueticis cum auxiliis cõiunctis, Andrea Sapiha, nobili & egregio duce profligaretᷣ, & amplius viginti tormẽta bellica prægrandia,

dia, & admirabilis artificij, tuam in potestatẽ peruenirent. Ita tu demum, cùm bello vniuersa arderet Liuonia, & de quiete sua sollicita esset Lituania, cõsumptis tot studiis & laboribus tuis, quæ cum magno Moschouiæ duce in cõstituenda pace frustra susceperas: habito Grodnę cõuentu, & amplissimis Lituanorum auxiliis imperatis, non tua tuorumque tecta contra eum amplius defendere, sed armis hostẽ aggredi apud te constituisti, cùm iam illud bellum omnibus omnium ordinum sententiis, Warsauiensibus comitiis antè decretum, & grandi tributo imperato, ad exteras etiam gẽtes & nationes perlatũ fuisset: quod antequã gereres, Wenceslaum Lopatinscium cum literis, quibus caussas & rationes suscepti contra Moschum belli explicabas, in Moschouiam ad eũ dimisisti, demũ verò grauem & maturã consultationem cum Senatũ alijsq; militarib. viris inire placuit, quonam armorũ tuorũ vim conuertere potissimũ deberes. Quo loco, multa te in vtramq; partẽ versare animo, & mentis oculis collustrare oportuit, vt ea quæ cõtra eum hostem eras gesturus, non tam impetu & fortuna, quàm consilio & prudẽtia gessisse magis videtere. Est enim patefacto aditu & vestibulo, felicior res dimidio, & bella gerunt armis & cõsilio. Erat fateor nõ nemo, qui, relictis arcium & munitionũ oppugnationib. in ipsa veluti penetralia hostilis ditiõis ꝓficisci operęprețiũ iudicabat: ꝓpterea quòd exercitui tuo à prelij & dimicatiõis fortuna, quã ille vitaret, periculũ esset nullũ, & cùm oĩs bellorũ gerẽdorũ ratio ꝓgressum habeat arduũ, tũ verò arces & munitiones capere esset, fuissetq; semp difficillimum; adeoq; Polonis & Lituanis maximè, quorum nõ perǫquè in

expugnandis munitionibus, quàm in vincendis prę-
lio hostibus, aliàs viguisset industria: & deniq; quod
ijs, qui nouis imperijs studerent, eumq; tyrannum è
medio tolli inprimis cuperent, aduētantis exercitus
fama, animum & quasi ansam præbitum iri videre-
tur. Polocia verò, quæ oppugnanda ante alias arces
sese offerret, manu & natura munitissima, & omni
apparatu belli instructissima, vel diuturnā obsidio-
nem ferre posset. Atq; hæc quidem cùm essent per se
magna, tum illud longè maius atq; grauius, quòd Po-
locia magno Ducatui Lituaniæ, atq; adeò ipsi Vilnæ,
nulla alia firmiore munitione interiecta, periculo-
sissimè impenderet; ex qua dum in alijs remotiori-
bus regni partibus versaris, non modò affligendę Li-
tuaniæ; verùm etiam diripiendæ Vilnæ, potestatem
esset hostis habiturus. Et cùm non modò rerum re-
cuperandarū communis reipub. caussa, sed quoad e-
ius fieri longissimè posset, remouendi hostis gratia
bellum illud susciperetur; haud abs re videbatur fore
expeditionibus bellicis, propinquiorem sedem ali-
quam & quasi officinam comparare, ex qua integri
& recētes milites, in hostile solum penitus duceren-
tur, & instrumenta impedimentaq; belli ad res cum
maiori celeritate & felicitate gerendas, transporta-
rentur. Postremò, Polocia (qua munitiorem arcem
hostis non haberet) expugnata, Moschos, de alijs re-
tinendis diffidere; tuos verò spem concipere opor-
tere: tantumq; abesse, vt id, quod locus ille permuni-
tus diceretur, tibi, tuisq; deberet adeò terrori esse, vt
etiam in primis in tanto militum ardore, oppugnan-
dus videretur; & vel hęc reliqua gloria capiendarum
expugnandarumq; arcium, Polono & Lituano no-
mini,

mini, duce & auſpice te, adiungenda: præſertim cùm
munitiones à tergo relinquere nullis vnquam bellis
geſtis, fuerit obſeruatum; & commeatu, milite, au-
xilijs, receptu deniq; ipſo vltro ſe excludere, admo-
dum ſit inconſultum. Hæc cùm viciſſet ſententia, ex-
trema Iulij die, Vilna Suirum eſt itum ad luſtrandas
percenſendasque copias. Deinde per Hlubokie &
Poſtaui, Dziſnam, ac demũ & Polociam. Quo in iti-
nere quantam & quàm incredibilem difficultatem,
quantam viarum aſperitatem expertus ſis, quantum
incommodorum moleſtiarumq; pertuleris, non fa-
cilè dicendo explicari poteſt; & properat mea ad i-
pſam oppugnationem oratio, quæ, qualis, & quàm
ardua fuerit, vix alicui qui rem oculis non ſubiecit
eſſet credibile. Fuit certè talis vt & propter defenſo-
rum fortitudinem, & propter loci naturam, & pro-
pter artem apparatumq; belli, & propter iniurias ac
tempeſtates ipſius cæli, cum difficillimis arcium op-
pugnationibus poſſit non immerito comparari. Et-
enim cùm aliàs ſemper, tum eo maximè tempore,
palam omnibus fieri Deus opt. max. voluit, & ab eo
cunctas peti & ad eum ſolùm referri debere victo-
rias. Ac per multos continuos dies tantũ pluuiarum
cælitus demiſit, vt & militum operæ impediri, & du-
cum induſtria langueſcere & vis ipſa parum aut ni-
hil proficere videretur: Eo accedebat ſumma pre-
ſidiariorum cum incredibili mortis contemtu, in de-
fendenda arce obſtinatio; vſq; eo, vt non manifeſti
interitus metus, ad aliquam vel minimã animi con-
ſternationem; non ſublata auxiliorum ſpes ad deſpe-
rationem, non deniq; regiæ clementiæ & manſue-
tudinis fiducia, ad deditionem eos adduceret. Con-

ſtabat exercitus tuus, ex tribus quatuor ve nationibus, eratque & viris, & armis, & equis, & omni apparatu ornatuque belli instructiſſimus. Eſt autem opinio, quo inter ſe plures nationes coeunt, eò virtutis æmulationem, in eis magis excitari. Sed & Polonorum virtus, & Lituanorum celeritas, & Vngarorum audacia, & Germanorum conſtantia ſui diſſimiles fieri iam quodammodo cœperant; & cùm hoſtium peruicacia, tum tempeſtatum iniuria, expugnandæ arcis rationes omnes maximè retardabat. Quibus in anguſtijs angoribusque animi, cùm diu multumque eſſes verſatus, tandem Auguſti dies nona & vigeſima, ſimul cum ſerenitate initia etiam attulit victoriæ, non magna adeò Chriſtiani ſanguinis profuſione, & exiguo tuorum interitu parte, ſumma verò moderationis tuæ laude & admiratione, quæ talis atque tanta fuerat, quòd hoſtis ipſius præfecti, & perquam plurimi milites, tua vexilla ſequi, & tuæ dextræ non modò in prælijs, verumetiam in ſeruandis promiſſis firmiſſimè ſe committere non dubitauerunt. Erat porrò eiuſdem hoſtis vicina Polociæ arx, Socolum nuncupata, cui præter vetus pręſidium ei arci impoſitum, inerant ſex millia militum, ex ipſis Prætorianis magni Ducis, ſelectiſſimorum. Hanc tu, ſi non expugnatam relinqueres, nec ex belli ſuſcepti conſilio, neque ex dignitate tua, neque ex rei abs te geſtæ fortuna, futurum iudicauiſti. Itaque miſſo ad eam Nicolao Mielecio Podoliæ Palatino, & ſummo copiarum Polonicarum præfecto, viro præſtanti virtute, ingenio & felicitate prędito, tam citò, tamque facilè in poteſtatem tuam eam redegiſti, vt arx incendio ſubito orto conflagraſſe; hoſtium vltra

quatuor

quatuor millia cæſa fuiſſe vna die memorentur. Iam interea Sythno, Craſno, & Touroulia, hoſtiles munitiones tres, tuis à militibus occupatæ erant. Iam Philo Cmite capitaneus Orſchanenſis in magni Ducis Moſchouiæ ditiones, longius excurrerat, & duobus millibus hoſtilium pagorum incenſis, Smolenſcique ſuburbijs ambuſtis, totam illam regionem quoquo verſus depopulatus fuerat. Iam Conſtantinus Oſtrogiæ dux, cum Michaele Viſnieuiecio, Braczlauienſi Caſtellano, & Ianuſio filio, Boryſthenem tranſgreſſus, & in hoſtilem ditionem turmis Tartarorum aliquot miſſis, longè lateque omnia peruaſtarat, & vſque ad Starodubum Radohoſtiam, & Podczepouiam, populationibus prolatis, ingenti cum præda domum redierat. Iam denique armorum tuorum, non dicam fama, ſed terror vniuerſam Moſchouiam ſic peruaſerat, vt non ex rumore bellum, ſed ex clade nuncium Moſchus expectaret. Reſtabat Suſſa, quæ quoniam in medio captarum erat poſita, eam quoque breui eſſe futuram tuam, haud vana coniectura prædixiſti, eiusque deditione Poleſſe, nuntium, Vilnam antequam attigiſſes, accepiſti. Ad eum modum hoſtilibus arcibus ſex occupatis, nec multo pòſt duabus etiam alijs Nieſczerda, & Coziani captis, & multis hoſtium millibus occiſis, neque adeò multis ex tuis deſideratis, cùm anni tempus alienum à gerendo bello te excluderet, Vilnam es reuerſus, & bello quod media hieme apparatum, ineunte æſtate ſuſceptum, exacta confectum, dici poteſt; tuis te amabilem, hoſtibus formidabilem, exteris gentibus nationibusque admirabilem reddidiſti.

Erat tum cùm hæc gereres magnus Dux ad Plescouiam, quæ olim libera, sub imperium nunc eius cessit, & arcium oppugnationem, militumque suorum cædem à longe audiebat: & vt tyranni natura superbi & timidi sunt, vtque in prospera fortuna superbos & cõtumaces, in aduersa humiles & abiectos se adeò præstant, cùm Lopatinscium internuncium tuum initiò arctius detinuisset, capta demũ Polocia, ad se eum accersiuit, & humanius multò habuit. Tandem verò consiliarios suos (si consiliarij & non mancipia ipsius dici potius debent) ad senatores tuos, per Lopatinscium mittere literas voluit, quibus illi vt ad pacem & concordiam hortarentur te impensissime flagitabant. Quorum tu postulatis intellectis, ad comitia quæ iampridem indixeras, Warsauiam profectus es, & interim dum iter facis, Grodnęq; subsistis, Gasparum Bekeschium ex maximo & diuturno labore, quem in expugnanda Polocia susceperat, repentino morbo correptum, virum admirabili ingenio, & rerum vsu præstantem amisisti. At verò Warschauiam postquam esset ventum, & res in deliberationem posita, vtrum bellum prosequi, an secus præstaret: mirum est quàm varię & multiplices sententiæ, non modò ordinum, sed hominum fuerint. Docebat nomine tuo Ioãnes Zamoscius, regni cancellarius, quid ea victoria fructus, quid gloriæ, quid emolumenti reipub. attulisset, & quo est ingenio, facultateq; dicendi, ad prosequendum eum felicitatis & laudis communis cursum vniuersos hortabatur. Moschum eum esse, qui Cazonios & Astracanios Tartaros sub imperium suum subiugasset: qui Selymi Turcarum imperatoris per magnum exercitum

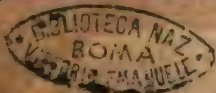
tum decennio ante, aut paulo amplius diſſipaſſet: qui Sueuos, qui Liuones, qui Tartaros ſæpius fugaſſet atque profligaſſet. Hæc omnia ornamenta illi eſſe ademta, & nobis haud dubiè reſtituta: ſimulque & expugnandarum arcium, qua antea carebamus, gloriam, vel hac ſola expeditione cōparatam. Polociam totius propugnaculum Lituaniæ, matrem negociatorum, receptaculum fortiſſimorum militum, patriam fideliſſimorū ciuium, perfido hoſti ereptam, & in priſtinam poſitam libertatem. Sed eſt huius ſæculi labes quædam & veluti macula, vt præſentibus nequaquam ſaciari, & ſemper requirere aliquid, ſitireq; nouitates homines magis videantur. Sic enim præclarè abs te geſtis & confectis rebus, aderat nihilominus inuidia comes fortunæ, & virtutis perpetua; multique vt à bello deſiſteretur, & pax atq; tranquillitas reipub. potius reſtitueretur, non tam ipſius cauſſa reipub. quàm priuata neſcio qua cupiditate ducti videri volebant auctores. Rem cum eo hoſte aiebant eſſe, qui in vaſtis & remotiſſimis regionibus habitaret, & prælij ac dimicationis fortunā nunquā eſſet experturus, & bellum trahendo, aduentitium exercitum facilè victurus, & in anguſtias redacturus. Fortunam vagam eſſe volubilemque deam, quam, ne ſedes mutet reuerenter habere, & preſſis manibus tenere oportere. Multorum principum caſum ad miſericordiam, & ferendam illis opem excitaſſe quàmplurimos, & vnam eſſe victis ad ſalutem viam, omnem ſpem ſalutis & incolumitatis amittere, & in armis atque dextris eam collocare, neque temere à prudentiſſimis bellatoribus, fugienti hoſti aureum pontem ſternendum eſſe ſermonibus vſurpari. Po-

ſtremò in tanta caritate annonæ, ſterilitateque agrorum, bellum ſuſtineri amplius non poſſe, & in aliud tempus magis opportunum differri potius debere; nedum aliena quęrimus, noſtra exinanire & pelſundare videamur. Lituania & Ruſſia nihil eſſe miſerius, quæ à viginti amplius continuis annis, tot bellorum calamitates pertuliſſet. Sufficere hoſtem eſſe longius reiectum, & vt timeat nihilq; in poſterum eiuſmodi audeat coërcitum: belli immenſum eſſe pabulum, & eius neruo pecunia, hoſtem magis abundare. Summam ſubditorum illius obędiendi promtitudinem eſſe, eos denique arces & munitiones, prę omnibus alijs gentibus & nationibus fortiter tueri & defendere cōſueuiſſe; nec aliquid eſſe ſperandum minus, quàm vt proditorum & trāsfugarum opera, in hoc bello adiuuemur: propterea quòd vt non diuturnus eſſet magiſter officij metus: ita coniugum & liberorum cariſſima pignora, quæ omnium ſubiectorum ipſius, cùm vel minima belli ſuſpicio increbruit, in Tyranni manu reſtricta & incluſa tenerentur. Atque hæc quidem eorum, quibus aut non geri, aut differre bellum placebat, ſententia opinioque fuerat. Verum enimuero maior & potior hominum pars ijs argumentis & rationibus ad ſuadēdum bellum, & perſequendam victoriam ducebatur. Primùm, quòd veteri maiorum ſuorum exemplo & inſtituto, magnus Moſchouiæ Dux cum Polonię regibus, per magna verborum & fidei vanitate perpetuò laboraret, nec aliquid niſi coactus faceret: & promiſſis ſuis credi facilè non debere, plurimis & euidentiſſimis rationibus iampridem demonſtraſſet. Hìc inducias eas quas poſtularet non aliò pertinere,

nere, nisi vt arcibus & munitionibus suis ad omnem obsidionis vim erectis & cõfirmatis demum in longioribus regni partibus, occupato rege, Liuoniam diripiat, & arcibus ciuitatibusque, quas in ea habet securè potiatur: Liuonibus verò socijs & clientibus reipub. deesse, qui fidem & auxilium nostrum perpetuò implorarent, videri indignissimum, simul & periculosissimum. Siquidem vna alteram inuitaret iniuria, & cùm incommodis ijs quæ facta sunt, tum verò illis, quæ infieri ei possunt, prudens quisque & cordatus homo maximè moueatur. Iamque eos qui vincunt, & cur, aut quomodo vicerint non intelligunt, vincique rursùs ab hoste se turpiter paterentur, indignos haberi, quibus Deus opt. max. aliquid opis & benignitatis suæ largiatur, & quorum calamitate ac exitio, ad misericordiam aliquis moueatur. Moschum ferum & crudelem hostem, satis superque esse, etiam si verbis quàm reipsa Christianum magis se profiteatur. Hunc si non Christiano, at certè Romano nomini infestissimum, & eum qui loco & occasione nacta inimico pepercisset, esse, fuisseque semper imprudentissimum. Dandam ergo operam, vt non tã de continuando & prosequendo contra eum bello, quàm de continuandi & prosequendi rationibus, haberentur consilia. Etenim non modò bello, sed vel belli metu ac suspicione affligi rempublicam, nemo sanus in dubium vocat. r Tributum & priuatarum rerum iacturam, grauem futuram nunquam, cuius esset merces, spes gloriæ & immortalitatis sempiterna, & quam vt pluuias & tempestates splendor & serenitas; sic tranquillitas & ocium & voluptas peracto bello, sequeretur. Pecu-

niam denique neruum belli dici quàm esse potius existimandum, & ex Alexandro Magno contra Darium, aut ex Romanis contra Græcos, exemplum documentumque capiendum. His in vtramque partem sententijs cùm diu multumque disputatum, & bellum tandem esset decretum, tu, quæ tua prudentia, & in gerendis rebus cura & sollicitudo est, protinus illud apparare, tu militem conscribere, tu arma, tu commeatus disquirere cœpisti. Erat autem superioris belli, non admodum grata & iucunda omnibus memoria. Sic enim fit vt admirari quàm tractare arma sit longè facilius, & cùm domi, tum militiæ multa experiri & perferre miseros mortales oporteat. Itaque præteritarum rerum recordatione vix parem, ne dicam superiorem anni proximi exercitum collecturum esse te aliquis iudicabat: quas tu difficultates & hominum opiniones omnes, addo etiam fraudes & proditiones in te, & in rempub. factas, ita omnino peruicisti, vt diuina ope & benignitate fretus, ad expeditionem eam quam susceperas, expeditus ires, & nulla cuiusquam fraude aut machinatione retardatus viderêre. Iam Moschus cùm aperta vi minus posset, arte & cuniculis fortunam tuam subuertere volebat, & suis ad te non tam oratoribus quàm exploratoribus subinde dimissis, quorundam animos ad proditionem spe & precio sollicitabat. Et cùm multo antè id fecisset, tum verò per Nasczekinum quendam suum internuncium longè diligentius fecit. Qui vt erat mente non obtusa præditus, Gregorium Oscikum, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, quo cum clandestina haberet consilia, reperit, & cùm

& cùm legatos pacificationis gratia ad Moſchum vt mitteres fruſtra poſtulaſſet, literis & reſpõſione ſtatim accepta, denuo audientiam abs te petijt, ac inſequenti die Vilna ne diſcederes, vtq; legatos ſui principis præſtolarêre, poſtulauit. Fuit id admirationi omnibus, vt meritò eſſe potuit, venia diſcedendi accepta internũcium hoſtis ad te redire, & noua mandata exponere, omniaque hæc technarum & fallaciarum plena, & extrahendi temporis cauſſa comparata videbantur. Quæ tu nihil magis quàm ferẽda diſſimulantiſſimè, & Naſczekinum ſpeculatoris quàm oratoris partibus potius fungentem, ſine vlla acerbitate dimittendum, & vel hoſti ipſi tempus aliquod certum aſſignandum, quo legatos ad te pacis gratia, ſi vellet mitteret, & interim metueret abs te nihil iudicauiſti. At Oſcikum tanquam putidum aliquod & ſanguine, hoc eſt, dilectione patriæ carens membrum, cùm nec inficiandi ratio, neque defendendi facultas amplius ei eſſet, inſtante ſenatu, iubentibus legibus, clamante patria, iuſtitia ſocia, vindice pœna è medio ſuſtuliſti. Atque ita demum rebus omnibus quę ad hanc tantam expeditionem pertinebant maturè & diligenter prouiſis, teque & tuis Deo opt. max. ſuppliciter commendatis, & à Gregorio XIII. pont. max. per Paulum Vchanium eximia induſtria & animo virum, ſacrato enſe & galea accepta, quintadecima Iulij die Vilna egreſſus es, & Wczaſnikos verſus, milliaribus quinquaginta inde diſtantes, vbi copiæ omnes tuæ debuerant confluxiſſe, per Minsko, & Boriſſouo, reſpectans identidem, & operiens alios lentis itineribus contendiſti. Quo vt peruentum erat, habita eſt deliberatio, quonam belligeran-

di institutum tuum, vim suam & potestatem exercere ante omnia deberet; & vt improuisum nisi esset, antequam magni Ducis fines & ditiones attingeres. Neque id iniuria. Cùm enim in omnibus alijs rebus, tum maximè in ijs, quæ ferro peraguntur, nefas est dicere, non putaram. Volabat iam pridem fama, te ad oppugnandum Smolenscum, sicuti superiori anno ad Polociam profecturum; quòd ea via tormenta bellica secundo flumine Caspla, ad aliquot saltem à Smolensko milliaria vehi possent: & quod æquum magis esset, recuperare Smolenskum, quod antea erat Lituanorum, quàm appetere alienum, si quid aliud esset quod dici deberet tuũ, tenebris antiquitatis admodum esse inuolutum, & quod ibi hostem quærere, multò esset melius, vbi & munitionem extruxisse (qua expugnata omnia essent peruia) & exercitum collegisse quàm maximum diceretur. Neque verò Smolensko Moscho ademta, Seueriensem ditionem vniuersam, potestatis tuæ esse futuram aliquis dubitaret; & hostem ea capta animum vel maximè desponsurum omnes crederent, cùm eius titulo inter alios se insignire, & illam arcem, tanquam propugnaculi loco suarum ditionum habere videretur. Sed enim in consilijs bellicis prima & maxima virtus est silentium. Iam enim augurantibus sic de te cunctis, & ipso Moscho, Smolenscum oppugnatum ne ires, vehementius suspicante, tu Magnam Lukam versus ingressus es iter, quod & senatorum penè omnium magna esset eam ad rem consensio, & prouinciæ Liuoniæ atque adeò Lituaniæ, si diuertere bellum hostis vellet defendendæ ratio, & vel minima in eam partem Moschi suspicio, ita suaderet, &

quod

quod credibile maximè esset, hostem eò, quò exercitum iturum coniecturam faceret, deiectis roboribus, alijsque artibus omnem aditum præclusisse, aut impediturum certè esse: & quod parum interesset, tuum ne quod hostis possedisset, an hostile aggrederêre; & quod denique Magnæ Lucæ agris & regione esset ferax, & opimum magis in tota Moschouia nihil, ad quam defendendam hostis venturus, &, quod in votis maximè omnium fuerat, prælij fortunam tecum experturus, ab ipso Seremeto captiuo tuo, qui apud eum exercitus ductasset, omnibusque alijs diceretur. Neque verò vlla in re est lubricum & fallax magis, quàm de futuris euentibus iudicium. Attamen non tam consilia felici exitu comprobata delectare, quàm veritas in disputatione limata erudire nos consueuit. Stante ergo sententia, vt Magnæ Lucæ oppugnatio potissimum institueretur, lustratis veteranorum militum ad Lukomlam copijs & Georgio Farensbeko, egregio & militari viro, regis Daniæ Marschalco, cum certa equitum Germanorum manu eò loci veniente: itum est primũ Vitepscum, vbi Lituanorum copiæ ornatissimæ obuiam tibi sunt progressæ: demum Surasum, apud quam arcem tanquam in confinio hostilis ditionis positam, rapidissimum & maximum flumen, Dhuna, stratis pontib. superandum erat. Tu interea Ioannem Zamoscium regni cancellarium, summi animi & consilij virũ, ad expugnandũ Vielisum Vitepsko dimisisti. Distabat illud 16. à Vitepsko mill. & vniuersę eius regionis ceruicibus, impositum, ac natura & arte permunitum, à forti etiam pręsidio hostili tenebatur. Quã ille arcem vt hosti carissimã ita Russię infestissimam, tor-

mentis admotis, diebus quàm paucissimis per deditionem cepit, & quasi à dextro latere, tibi, & tuis copijs excubiarum loco factus, Magnam Lukam contendit. Tu ipse Vsuiatum profectus es, & eam magni Ducis munitionem, Lituaniæ ademtam, ac Olgerdi magni Ducis Lituanorũ olim sedem, Nicolao Radiuilo, amplitudine familiæ, & rebus gestis clarissimo imperatore, cum alijs senatoribus & nobilitate Lituanica, eorumque voluntarijs & pręstantibus copijs præmissis, potestatis tuæ effecisti. Mittere tum hostis ad te literas, & internuncios, & dimissæ iampridem legationis spe distinere te, & ab itinere cœpto, te trahere instituit; & suis adeò literis illis iusserit versus Dauidis, quibus à profusione Christiani sanguinis homo videlicet patiens & moderatus te dehortatur. Tu mihi his mouebare, eius artibus & fallacijs, sed quasi ex composito, & veluti quadam lite damni & iniurię cõtestata, cùm ad VI. Augusti diem, sicuti per Nasczekinum assignaras oratores, Moschi non venissent, insequenti die Vielisum possedisti, & breui post Vsuiatum, die eiusdem mensis sextadecima, cùm neq; tunc vt literis suis denuo missis pollicebatur, legati ipsius aduenissent per deditionem accepisti: dimissis omnibus cum fortunis & facultatibus qui in præsidio fuerant, saluis, quòd hac clementię & mansuetudinis tuæ fama alios quoq; ad deditionem, faciliores esse futuros iudicares. Sed in barbaris & in seruitute hominibus natis, seueritas quàm placabilitas, multò magis potest. Iam verò dũ Surazo, Vsuiatum, & inde Magnam Lukam proficiscebâre, quot & quanta incommoda ferre, & quantas viarum ac siluarũ difficultates superare fuerit te necesse (quamquam

quam ſecura moleſtiarũ recordatio habet aliquan-
do voluptatem) longum eſſet percenſere. Summa
quod ego quidem ſciam fuerunt incõmoda omnia,
immenſa itineris longitudo, ſiluarum denſitas tan-
ta, per quam via aperiri ferro vix poterat, paludes &
torrentes tranſitu difficiles, regiones ob vaſtitatem
ſuperatu incredibiles, ita, vt hæc expeditio tua, cum
longiſſimis & difficillimis omnium regũ & ætatum
expeditionibus iure ac meritò conferatur. Nõ Tur-
cæ in Perſidem, non Hiſpanorum ex vltimis Hiſpa-
niæ oris, in Germaniæ inferioris prouincias, non illa
in Syriam quingentos ante annos Chriſtianorum
expeditio, longior & difficilior fuerat, non denique
Chriſtianorum regum & principum alius poſt Vi-
toudum, ſua contra Moſchum arma longius protu-
lerat. Interea rerum Moſchouitica illa tandiu expe-
ctata ſuperuenit legatio, verbis & barbaro faſtu
quàm rebus magis inſtructa, cuius ego ineptias ſi
percenſere vellem, dies ipſa me deficeret. Principiò
negabant legati ſe mãdata ſui principis expoſituros,
niſi tu etiam ab oppugnanda arce prius recederes,
teque in Lituaniam referres; id cùm nec licere, neq;
decere vt poſtulabant, reſponſum eis fuiſſet, in ten-
toria ſua ſe receperunt, tanquam in viam planè ſe da-
turi. Demum verò, cùm dies aliquot ſilentio tranſe-
giſſent, & ardere arcem ex rumore accepiſſent, au-
dientiam repente poſtulant, & legationem expoſi-
turos ſe eſſe pollicentur. Iam dubitabat nemo, Mo-
ſchos illos non tam oratores quàm licitatores cenſe-
ri potius debere, & ſui diſſimiles non eſſe futuros,
quò minus plauſtra verborum tantum afferant, &
ad extrahendum tempus diſquirant tendiculas. Sed

tamen, ne vel in hac parte desiderasse aliquid iure viderentur, denuo ad te honorificè (vt semper aliàs) deducuntur. Fit summum silentium, adest maxima frequentia virorum præstantissimorum, simul verò & illius (si dijs placet) orationis eorum, & tormentorum ad arcem tuorum exauditur sonus. Tum illi nô tam ea quæ ad pacem spectarent, sed quæ animum tuum magis irritarent proferunt: longa serie Principis sui ad te legationes, & rursus ad illum tuas commemorant: damna & iniurias abs te ei factas exaggerant: & nequid tale in posterum fiat, postulant: & omnem iracundiam siue indignationem principem suum, deposuisse erga te testantur, quod etiam si secus fuisset, & ipse legatorum loco venisset, tu ferre non inuitus poteras. Est porrò in more positum & consuetudine Moschorum, vt cùm primā quasi partem legationis suæ absoluerint, reliquum exponant senatui, & de fœderibus conditionibusq; pacis cum ijs tractent. Disceditur ergo ex tuo, in aliud tentorium; assident legatis consiliarij; fit de conditionibus disceptatio, quæ erant perquam ridiculæ, nempe Polociám & alias captas per te arces, vt Moscho restitueres, fœdus perpetuum cum eo (si placeret) iceres, & id genus alia. Quæ cùm eis non successisset, mox aliam ingrediuntur viam: neque renuunt vt Polociam habeas, & in Liuonia arces eas, quæ ab ipsius perfidia tibi erant relictæ retineas, vtque arce Iezierzysсze & Vsuiata iam possessa pro captiuis illius, potiare. Mouere ista stomachum poterant, & oratores vel licitatores illos potius, tot tantisq; cum ineptijs in conspectum tuum admitti amplius videbatur indignissimum; tu tamen nec publicè neque priua-

priuatim, ne verbo quidem vllo violari eos permiſiſti: ſed cùm dicerent ſe habere in mandatis, vt ſi quæ eſſent, de quibus conuenire tecum minus poſſet, per literas vel internuncium, ad magnum Ducem referrent: cum illorum tuum etiam internuncium in Moſchouiam dimiſiſti, ad magnum Ducem literis datis, quibus perpetuam voluntatem tuam ergo Chriſtianam rempub. declarare, & te pacis atque tranquillitatis cuſtodem eſſe ſignificare voluiſti. Interim die ac noctu arcis durabat oppugnatio, & vix vnius diei itinere aberant internuncij, cùm magnitudinem ignis conſpicati, captam iam arcem eſſe facilè iudicauerunt. Erat ea in aperto campo, & poſt tantam ſiluarum magnitudinem in amœna quadam planicie poſita, in quam exuſta per ipſoſmet hoſtes, prægrandi & pulcrè extructa ciuitate magnus ſeſe ciuium & agreſtium numerus intulerat. Fit ergo ea qua capitur die cędes quàm maxima, vix cum aliquo ſexus vel ætatis vel etiam conditionis alicuius diſcrimine, & quamquam pueris & fœminis, & viris adultis aliquibus vita fuerit ſeruata, tamen maxima hoſtium pars furore militari & impetu cadit. Præfecti arcis quos Palatinos vulgò dicunt, in munitiones cancellarij captiui deducuntur. Vieiko, qui tanquam præſes & cuſtos omnium, nuper miſſus à Moſcho fuerat, homo nequiſſimus & adminiſter voluptatum, tyrannidiſque ipſius trucidatur; omnia denique fletu, eiulatu & cædibus complentur. Admonueras eos tu, vt regiæ clementiæ fidere, quæ nulli vnquam defuiſſet, quàm ſupremum diei exitum expectare potius vellent: ſed nihil eſt ſpe vitæ maius, & nihil fallacius, quæ ſi vix deſtituit morientes, quid

destituat armis pro victoria contendentes? Quo loco venit mihi in mentem diei illius quo tu electo castrorum loco cum vniuersis copijs tuis sub arcem descendisti. Præibant tot equitum hastatorum millia instructis ordinibus, sequebantur selectissimi pedites suis agminibus, ingens erat equorum fremitus, splendorque armorum, & tubarum sonus, tot arcium & pugnarum victrices bombardæ, & infinita curruum, quadrigarum, & impedimentorum millia, terga claudebant: omnes denique copiæ, viris, equis, armis, gemmis, auro & argento ornatæ, & terris quodammodo graues, suis inauratis & pictis vexillis distinctæ spectabantur: sic vt terra mugire, torrentes sisti, montes & arbores gestire præ admiratione earum viderentur. Quas summum arcis excipit silentium, quale aut deditionis spem facere, aut vero hostium in extremis difficultatibus & periculis perferendis obfirmatum animum prænunciare cõsueuit. Qui certè talis ac tantus exstitit, vt haud scio an obstinatio hostium admiratione, an verò peditum tuorum, maximeque, Vngarorum veteranorum virtus prædicatione digna magis fuerit: quorum fortitudo in periculis, labor in operibus, patientia in laboribus, industria in aggrediendo, constantia in persequendo hoste, maxima enituit. Quos vtiq; crudelitatis & immanitatis damnari ab aliquibus audio: nec verò & ipse illius diei victoriam secus terminari potuisse & debuisse existimo, & illud certè contendo omnes eos qui interfecti sunt, furore Martis occidisse, non ira tuæ victoriæ: & Vngaros dignos esse laude magis quàm conuitio. Qui cùm à ducentis penè annis, cõtra Turcas Christiani nominis hostes bella

gesse-

ſerint, tamen non modò ſuperſint aliqui, ſed in his tam longinquis regionibus militent,& pro principis ſui, atque huius reipub. gloria à Danubio, à Tibiſco, à Saua, à Draua, à Maroſſa procul, vix non ad Mæotidem lacum, & in vltimas Aquilonis latebras, armorum ſuorum vim, terroremque extendant. Nõ Vngari crudeles ſed perfidi Moſchi, non illi feroces, ſed iſti ingrati & immemores beneficiorum ſunt cenſendi. Quod enim eſt maius beneficium quàm huius lucis vſuram alicui dare? vita & facultatib. cùm iure & meritò poſſis non eum priuare? At Moſchos iſta expertos eſſe omnia nemo eſt qui negare poſſit. Vita eſt ijs data, non latronum more, ſed victoriæ lege: non ſicuti quidã ſtructis inſidijs gloriantur, vitam ſe dediſſe ijs quibus nõ ademerint, ſed iuſtè ac legitimè bello denũciato & ſuſcepto, & eo iure habito, quod diuina Nemeſi armis & victori datur. Facultates poſtremò eorum ſunt ijs reſtitutæ, ſi eorum & non tyranni debent potius appellari. Teſtis eſt eius rei Polocia, teſtis Suſſà, teſtis Vielizium, teſtis Vſuiatum, ex quibus arcibus ij qui in præſidio erant cuncti dimiſſi ſunt, & quò volebant cum liberis, coniugibus fortuniſq; ſuis tutò ſeſe receperunt. Agè porrò, quid eſt minus hominis quàm ingratũ eſſe beneficiorum, etiam minimorum? Aliter enim exſoluitur gratia, & aliter pecunia. Pecuniam qui retinet non diſſoluit, qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit habet, & qui habet diſſoluit. At vèrò in Moſchis tam ingrati ſignificatio animi, tam immemor mens beneficij, tam nulla ratio humanitatis & officij deprehenſa eſt quam vix credi poteſt. Siquidem ij quos dimittere placuit non ſolùm Lucam ingreſſi ſunt, ſed

vt confluxiſſe aliquot eorum turmas audiuiſti, vt non armorum tuorum vim & formidinem, eò quoque proferres, facere non potuiſti. Primùm ergo Georgius Barbi Vngarus, veteranus & induſtrius præfectus, mox & Stephanus Zbaraſcius, Braczalauienſis Palatinus, vigilantiſſimus & animoſiſſimus dux, cum aliquot equitum millibus eſt abs te miſſus. Et diſtat quidem Turopczum ſedecim à Magna Luka milliaribus, ob ſummamque viarum aſperitatem, & ſiluarum denſitatem aditum habet perdifficilem; ita vt non minus in faciendo itinere laboris quàm in confligendo cum hoſte periculi ineſſe videatur. Eò poſt infinitas moleſtias & difficultates cùm miles tuus perueniſſet, ab ipſis hoſtibus ciuitas exuſta eſt. Moſchorum verò & Tartarorum copiæ, tuos, quos longè pauciores fuiſſe ſuſpicabantur, ſub ipſis quaſi arcis propugnaculis in planicie expectabant. At verò vſque eò eſt terribilis victor exercitus, vt vel ſine armis geminet ſæpius victoriam. Iam enim ſtante aduerſa acie, & militum tuorum ordinibus inſtructis, armiſque prælucentibus, perſequente adhuc nemine, hoſtes terga vertunt, & nullo virtutis argumento edito, repente omnes fugere incipiunt; quos miles tuus inſecutus trucidat, & capit quamplurimos: ſic, vt inter illuſtriores captiuos alios Demeczin quidam, cognomine Czeremiſſa, fauore & gratia ſui principis, apud ſuos clarus, & Naſzczekin alter, qui poſtremò Vilnę hoſtis ipſius internuncius apud te fuerat, tuam in poteſtatē peruenerint. Nuſquā autē tam dicaces homines reperiūtur quàm ſunt Moſchi, & nunquā tam fit eis malè quin remittant animum, & liberius loquantur, pro vt in hac re.

Viderat Nicolaum Oleſnicium, familiarem tuum, cùm eſſet internuncius Naſczekin Vilnæ, quem cùm illo in loco, ſed diſpari fortuna rurſus vidiſſet, quàm varia diuerſaq;, inquit, ſunt Oleſznici tempora. Nuper cui obuiam progredi cuncti nō dubitabatis eum nunc demum vinctum & captiuum ducitis. Idem abs te Vilna, cùm in Moſchouiam proficiſceretur quendam, qui pro ductore datus ei fuerat ad magnū Ducem vi ſecum rapuerat, & mitis tormentis vt ſubijceretur cauſſa & auctor extiterat, vt conſilia tua ſi quæ ſciret, omnino explicaret. At enim faciendum nō eſt vt decoro & honeſtati remittamus nuncium impunitans ſpe & fiducia. Homines quamlibet locis & regionibus diſiuncti, præter voluntatem & opinionem ſuam aliquando conueniunt, & ſui quenque ſceleris ſua manet pœna. His ita præclarè geſtis & confectis rebus, nōdum quieſcebat regalis mens & animus tuus. Oppugnabatur Neuelia à Ioanne Drohoſtaiſcio, Polocenſi Palatino, vix nō ex eo tempore quo Magnæ Lucæ oppugnationem tu etiam fueras aggreſſus, quòd eam arcem inter Polociam & Lukam relinquere hoſti eſſet inconſultiſſimum; & quòd arx ſiue munitio altera, Iezerziſcze nuncupata, perinde atq; anno ſuperiore Suſſa ſeſe deditura, capta Neuelia crederetur, vt mox opinionem euentus comprobauit. Verùm ea Neuelij oppugnatio paulo erat languidior & propter præſidium quod ei arci inerat fortiſſimum, & propter tormentorum, & deniq; propter militum tuorū à quibus oppugnari cœpta fuerat paucitatem. Non Palatinorum hortatu qui in Luca capti, & ad Neuelienſes vt ſe dederent miſſi fuerant, non minis non terroribus, non vitæ &

gratiæ

gratię pollicitationibus profectũ fuit aliquid: ſumma erat hoſtium obſtinatio, mira quidẽ in conquirendis & iaciendis telis in tuos inuentio, incredibiliter inſultare tuis, ſuis verò qui ſeſe dedidiſſent, perfidiam exprobrare, & præfidere ſibi videbantur. Itaque Ioannem Bornemiſſam, Bornemiſſæ illius clariſſimi viri filium, qui contra immenſum Solymanni Turcę exercitum ſub Ferdinando Cæſare Agriam defendit cum certo Vngarorũ peditum numero & tormentis ad eam arcem expugnandam denuo miſiſti. Sed omnino eſt mirabile, quantos tyrannidis metus in animis hominum relinquat aculeos. Iam enim ſiue fide in principem, ſiue verò crudelitatis & ſæuitiæ ipſius metu in defendendis ſtrenuè arcibus ſic peruicaces Moſchi fuerant, vt periculi nullius vi, nullo metu mortis, nulla gratiæ ſpe ab inſtituto dimoueri poſſent. Erupit ſimul atq; Bornemiſſa venit, nõ parua eorum manus, & cùm in munitionibus liberius vagantes, & nihil tale ſuſpicantes, tuos eſſet aggreſſa, non paucos vulnerauit, aliquos etiam interfecit. Bornemiſſa quidẽ ipſe, & ſtrenui militis, & vigilantis ducis tulit eo die nomen. Nec multo pòſt, ſuis inuſtam ab hoſte maculam, ſubdita arci flamma, eademque per deditionem occupata, egregiè abſterſit. Ex qua arce, vt & alibi feciſti, omnes eos qui in præſidio fuerãt, vita & facultatibus eorum ſaluis dimiſiſti. Supererat Zauolocia, & Siebiezum, & Opoczka, tria hoſtilia propugnacula, quibus hoſti ademptis, per immenſa terrarum ſpacia, imperium tuum prolatum iri, & Ruſſia Lituaniaque tuta futura eſſe videbatur. Et quantum à Luka, Neuelia, tantum ab vtraq; Zauolocia, veluti in triangulo poſita pene di-

ſtabat. Hanc ad Zauolociam cancellarium mittere, & te ipſum Neuelium proficiſci quaſi in reditu placet. Philo interim Cmita, poſt captam Polociam, Palatinatu Smolenſcenſi auctus, qui certis militum auxilijs coadunatis, primùm quidem flãte, mox reflante fortuna contra Moſchos ad Smolenſcum dimicauerat, & à te demum accerſitus eò venerat, arci præficitur. Curantur omnia quæ tum ad impetum hoſtis propulſandum, tum ad obſidionis difficultatem perferendam ſpectant: miles, torménta, & id genus alia relinquuntur, & quod antè poſuiſſe debueram, tua cura, tuo ſtudio, tuo diuturno nocturnoq; labore, arx ipſa perficitur. At tandem Neuelium iter ſuſcipitur, in qua dum de locorum & temporum rationibus in quibus miles hiemaret habetur conſilium, Iezierziſcum ſeſe dedidit. Palatini Vilnenſis cuius eſt ſumma apud hoſtes fidei & auctoritatis opinio, & aliorum ſenatorum Lituaniæ interuentu. Quæ arx ſiue munitio vt loco & natura munita eſt, ita arte & ſtructura omnino admiranda. Eò etiam ij, qui ad magnum Ducem ierant reuertuntur internuncij. Iam paulo loqui cœpit Moſchus ciuilius, & Dhunam flumen, cuius argenteas ripas, aureum fundum, apud ſe eſſe olim dicebat, cum arcibus cunctis quæ ei adiacent reſtituturum ſe eſſe tibi promiſit. Quam deliberationem omnem, tu ad comitia reieciſti. Et quia iam ſæuire hiems cœperat, & tam viris quàm equis alimenta defecerant, domum quiſque reuerti, & ex horrida regione referre vel quàm primùm pedem, nemo non habebat conſtitutum. Tua vnius in tot tantiſq; incommodis ad omnia perferenda incredibilis percalluerat patientia: ſed dandum nihilominus

nus fuerat precibus aliquid, neceſſitatiq; communi. Quocirca miſſis ad cãcellarium equitum & peditum nouis auxilijs, per maximam, & non ſolùm tranſitu difficilem, verùm etiam aſpectu ipſo horribilem ſiluam, Polociam es profectus, eamque vnius aut alterius diei itinere mira celeritate ſuperaſti: cùm reliqui omnes plures dies in ea hæſiſſent, & aliqui cùm nec regredi, neque progredi poſſent, currus, equos, arma & ſupellectilem abieciſſent, ſuſpenſos iam tenere cœperat multos Zauolociæ oppugnatio, quæ arx vndiquaq; circũfuſa aquis, & in colle poſita, erat perquam difficilis expugnatu, apud quam militum tuorum caſum, de quo incerto auctore allatus rumor Polociam fuerat, dolere videbare. Sed tamen quæ tua prudentia & in gerendis rebus experientia eſt, ſine cæde & ſanguine illa non fieri poſſe affirmabas. Imperatoris eſſe quàm pauciſſimorum, ſolius Dei opt. max. interitu nullius conſtituere victoriam. Ac ſic demum Polocia Dziſnam profectus, Zauolociam captam eſſe audiuiſti. Quæ perdiderit ſanè aliquos, ſed tamen & ipſa hoſti tuo perijt. At verò hæc nimirum laudanda quæ claudit opus eſt victoria: & cùm apud arces alias non fruſtra tentaſſe fortunam fuerit pulcrum, tũ apud Zauolociam pulcerrimum. Quamuis non tantum equorum & fortunarum, ſed etiam multorum virorum bonorum iactura, hæ tot expugnationes arcium conſtiterint. Quorum mors naturæ debita, patriç eſt potiſſimùm reddita, & quorum vitæ virtus ſocia, interitus comes gloria fuit. Amiſimus quippe ſuperiori anno ad Polociam Michaelem Vadas, peditum Vngarorum pręfectum, & Ioannem Curoſſium equitem Polonum, omni po-

ſteritatis memoria dignos, & præſtantes viros. Amiſimus ad Sokolum Kamienſcium, Viſſocium, & Iacobum Suiecinium, & Iacobum Borukouium & Nicolaum Cloczeuium, vt paucos in multis cõmemorem. Hoc verò anno, Procouitium ad Vſuiatum, ad Lukam Petrum Cloczeuium Caſtellanum Zauichoſtenſem, & capitaneum Malogoſtenſem, ſtudio in remp. & obeundis legationibus, ad exteros commẽdatum: Ruſſinium, Drohobuzium, Petrum Gergel Leski amiſimus: ad Neucliam Bernhardum Golubicium, & Staniſlaum Rucium, nobiles centuriones deſiderauimus. Tandem verò & ad Zauolociam Chriſtophorum comitem Rozrazeuium, genere, virtute, induſtria & rerum vſu præditum, & Martinum Veierum, Erneſti illius Veieri, nepotem (qui omnibus ferè bellis, quę quadraginta annis ſunt in Europa geſta, interfuit, & aliquibus præfuit, & qui nunc etiam comitem ſe tibi prębuerat) eripuit nobis fortuna. Verùm ita ſe res habet, vt magnę & memorabiles res nõ fiant ſine magno & memorabili plurium interitu. Non poteſt non acerbiſſimus eſſe caſus illorũ, qui ſua morte victoriã nobis pepererunt: ſed enim pericula vitari queunt, mortem effugit nemo. Maxima incommoda & detrimenta paſſi & experti ſumus: at vel ſummarum voluptatum capit nos obliuio, niſi amaritudo dulcedini miſceatur. Denique danda eſt opera vt non tam mortẽ eorum qui eam timuerunt nunquam, lugere & deplorare, quàm virtutẽ imitari videamur. Tu ſaluus & incolumis rediјſti, in quo noſtra omnium ſpes eſt repoſita; quem conſeruatorem patriæ, firmamentum ſalutis & libertatis, vindicẽ libertatis ſuæ cuncti agnoſcunt,

& bello

& bello fateatur eximium, & præstantem ducem. Cuius ego in rebus gestis enarrandis nõ abutor conscientia, cui nullas mea aut veras adimit, aut falsas annectit laudes oratio: & ad quem prędicandum summa industra aliquem, non secus ac olim Appellem ad pigendum, aut Lysippum ad fingendum Alexandrum Magnum accedere oporteret? & de cuius excellenti virtute, magnitudine animi, consilio, grauitate, moderatione, clementia, non Græcæ, nõ Latinæ, non barbaræ literæ conticescent. Quæ cùm ita sint STEPHANE REX, fruere gaudio & lætitia ea, quam tibi præstãs regiaq; virtus & felicitas tua comparauit: retine nomen quod habes, bellatoris optimi, moderatissimique victoris, & te maiora indies manentem summa cum alacritatę diuinitus præstolare. Dei opt. max. idem qui fuit semper mos & natura est, vt in dandis beneficijs non sit cõtentus vno, sed cui largiri sua munera cœpit, si gratus fuerit, potiri vel pluribus atq; maioribus cum patiatur. Quo per omnes honorum gradus ascenderis nosti, quæ verò in hoc solio fortuna te maneat, quam tum, cùm ad illud nondum ascenderas, faciliorem (vt mea fert opinio) coniecturam capis. Atq; ita velim statuas antithesin illam esse, semperq; fuisse verissimam: Maiestatem regũm à summis ad media difficilius detrahi, quàm à medijs ad ima præcipitari: & rursus à medijs ad summa, quàm ab imis ad media deduci esse facilius, virtutisq; quàm ætatis cursum multò celeriorem. Si modò & illa ima, & hæc media dici in te poterũt & debebũt. Et si in rebus tuis fortuna aliquando multum, non minus certè prudentia potuit. Siquidem res abs te gestæ vt à constituto ducuntur ini-

tis;sic etiam certo terminantur fine,semperq́; tu habes vt incipiendi rationem,sic & desinendi modum: & imperium tuum Oceano, & gloriam nō terminas astris (vt ingeniosus cecinit Poëta) sed pace, cōcordia atq; ocio regni tui, neq; ad immortalitatē & laudem tui nominis sanguine hominū,& corporibus occisorū sternis tibi viam: sed cōseruata Dei opt.max. religionę,ciuiumq́; tuorū ac reip.libertate,pro qua cùm bellum geras, & in eo victor & triumphator semper euadas:tamē nemo est qui te alio vultu in bellū euntē,quàm ex bello redeuntē cernat. Sic in te nec prudētia cedit fortunę, neq; ipsa fortuna tumet & effertur secūdo rerū & prospero flatu. Quē in rebus modum tenere nō pòsses,nisi hic sensus, hæc mens, hæc ratio armorum tuorū semper fuisset, vt nō tuum sed Christi imperium, nō tuam,sed Dei immortalis gloriam astris terminares. At verò si C. Iulius Cæsar,qui nō minus moderati animi laudes, quàm triumphos, & imperia quæsijt, vt eas gentes quas Cn. Pompeius paulo antè domuerat, paruo negotio se subiugasse demōstraret, dicere de se veritus nō est,veni,vidi,vici, quid ni tu etiā simile aliquid dicere de tā superbo & crudeli hoste parta victoria possis? Et quisquā dubitabit, eo, qui Cazanios & Astracanios Scythas sibi subiecit, qui Austrū versus ad mare vsq; Caspium,ad Aquilonē, ad fluuiū Obbi,& ad extremos Lappones imperiū suum ꝓtulit,qui Danorū,qui Suecorū regibus,qui Liuonibus, qui Tartaris, qui Turcis denique ipsis formidabilis, & toto terrarum orbi admirabilis fuit, coercito, plusculum aliquanto laudis posse te iure ac merito sibi vendicare? Perfectis profectò id quod ante te nemo, vt maius hoc & grauius cū Moscho

ſcho bellum, quàm ferè illæ cunctæ, quæ Conſtantino Oſtrogio ad Orſcham, Ioanne Tarnouio ad Starodubum, Nicolao Radiuilo ad Iuanskum, Staniſlao Leſniouolio ad Neuelium, Romano Sienguſko ad Suſſam Ducibus, initæ ſunt cum eodem pugnæ videatur. Pacem abs te Moſchus petit quam ſemper contemſerat; conditiones eius accipit, quas dare aliàs didicerat; legatos ad te ſuos mittit quos expectare conſueuerat. Hic cùm ad Cazanios & Aſtracanios Scythas ſubigendos iturus, ſemel Polociam oppugnaturus, iterum Sigiſmundi Auguſti ad Radoſzkouicze contra eum exercitum educentis bellum à ſe propulſaturus tertiò iuraſſet, & ſubditis ſuis omnia libertatis iura, ſarta tecta ſemper fore falſò promiſiſſet: idem & nunc fecit (vt aiunt) aduentantis exercitus tui terrore, & malefactorum ſuorum permotus conſcientia: neque factu aliquid prius habuit, quàm vt & ſubiectorum ſuorum beneuolentię pręſidia, & tuorum, ſi qua fraude poſſet auxilia contra te ſibi compararet. Videt ſiquidem nobilium & præfectorum ſuorum numerũ in poteſtatem tuam quàm maximum eſſe redactum. Videt Cyprianum Magnæ Lukę archiepiſcopum, à quo & Polociæ archiepiſcopatũ adminiſtrari cõiunctim voluit. Videt Baſilium Iuanouicz Mikulinski, Telatowski, Demetrium Michaylouicz, Szczerbaty Obolinski, Matthæum Iuanouiz Rzowski, Ioannem Hrchorouicz Suſſin, Petrum Iuanouicz Volinski, Lukianũ Trzeciakow, occupata Polocia, in poteſtatẽ tuam perueniſſe. Videt Seremetũ ad Sokolum captũ, qui tot & tantis rebus contra Scythas gerẽdis, exercitibus in expeditionem ducendis apud eum pręfuerat. Videt in Vreliza Paro-

lin BruczoW,& Basilium BasmakoW,in Vsuiata Michaelem VieldzeminoW,Ioannem AscaroW,in Magna Luka Theodorum LikoW, Michaelem Kassin, Georgium AtissakoW, Basilium Ismaelis filium: in Neuelia Ioãnem Cramissa,Mindzanum KoliczoW, Ioannem BibikoW, Stephanum Bobron: in Zauolocia Basilium SoboroW,qui Astracaniorum & Cazaniorum Tartarorum subigendorum dux auctorq; fuerat; Ioannem Slobin & Basilium Nazimor qui peditatui præerat, captos & detentos esse. Videt Demeczin Ceremissam, omnium libidinũ & consiliorũ suorum cõscium,& Naszczekinum,non pacificationis, sed molitionis nunciũ, prodromũ perfidię, tyrannidis satellitem suæ,in militum tuorum manus ad Turopczum incidisse,vt Borissleium Seinum, Andream Palecium, Michaelem Licium, Basilium Kriuoborscium, Ignatium BludoW, & Voieico magni nominis duces & prętectos ipsius,multosq; alios occisos, & penè infinitos captos, ac in potestatẽ tuam, tuorumque redactos; tormenta bellica amplius ducenta illi erepta, magnam commeatus, maximã apparatus bellici vim & copiam ablatam,non commemorem.Horum ergo morte, illorum captiuitate,& cùm tot arcium,tum virorum interitu,cùm opum & facultatum, tum nominis & existimationis suæ iactura, vehementer commouetur: harum rerum lacerat,harum cruciat eum recordatio: hunc denique eundemq; exitum, qualis & alios tyrannos semper mansit,cum metu & horrore circumspectat. Liuoniam quomodo restituat atq; reddat tibi, nunc reuoluit secum, nunc hæret animo, & acerba eius rei cognitione penè totus contabescit; nunc cũ spe, nũc cum

cum metu confligit; nunc imperij augēdi cupiditate, nunc amittendi formidine cruciatur. Turpe esse dicit ea quæ tantis latebris & tenebris obscuritatis suæ lucem attulit, quæ nauigationem in varias orbis terrarum partes, quæ cum exteris gentibus nationibusque cómerita illi aperuit prouincia sese priuare: sed rursus quibus dolis & fraudibus eam quęsierit, quàm perfide tecũ, quàm insidiosè cum tuis ciuibus, quàm immaniter & tyrannicè cum omnibus egerit recordatur. Hæc ita abire nõ posse diuturnitatis custodem metum infidum esse, semperq́; fuisse, genium tuum fortiorem illius videri, fortunam superiorem indies euadere cogitat, atq; considerat: tot deniq; fraudes & periuria, tot mortes & supplicia, non iam adultis, sed pueris & infantibus omnium consiliorum expertibus, per se illatas tacitus secum recognoscit, & conscientię angoribus, scelerumq́; cruciatibus, tanquam furiarum tædis ardentib. dies noctesq́; terretur. Postremò præterlapsa illa tempora cernit in quibus nõ bello, sed belli metu calamitatem reipub. afferebat, & quib. maximas clades & spoliationes oppidorum, vastitates agrorum, interitum legum, cædẽ ciuium apparabat: reuixisse Vitoudum intuetur, qui non in suorum tectis, ruinis & incendijs, sed in alienis agris, fortunis, domicilijs, cum eo non dicam hoste quod leuius nomen est, sed cum violatore fidei, cum contemtore pacis, cum auctore inauditæ crudelitatis, cum patrono nequitiæ, cum labe & dedecore pudicitiæ bella gerit. Quem quidem Vitoudũ adesse iam, & tecum sic loqui videre mihi videor, Salue heroum præstantissimè, decus & præsidium istius reipub. Bathorei generis & nominis gloria, cuius eximiam vir-

tutem & in gerendis bellis felicitatem, quam antè laudari audiebamus, nunc re ipsa experimur. Tibi ego non statuas auro vel argento nitentes, nō triumphos arescentibus laureis, sed longè his maiora & augustiora insignia, honoris & ornamenta dignitatis decerno, atque tribuo. Te non inter minorum gentium populi, rectores aliquos, sed inter summos reges & monarchas, qui respub. gubernarunt, ornarunt, propagarunt, iure ac meritò collocandum puto. Tibi fert acceptam suam Transyluania libertatem, Lituania pacem, Polonia dignitatem: te tui ciues amant, hostes timent, socij venerantur, exteræ gentes & nationes admirantur. Suscepisti bellum, fama & opinione magnum, necessitate iustum, beneficio erga rempub. gratum, progressu & consecutione gloriosum: perfregisti hostem natura barbarum, voluntate perditum, fide & religione vanum, superiorum temporum iniuria clarum, tuis regnis & prouincijs infestum, inaudita crudelitate memorandum: cuius impotentia animi in supplicijs, libido in stupris, cupiditas in rapinis, superbia in contumelijs tanta est, semperque fuit, vt nemo non modò augere vel exaggerare eam oratione, sed ne enumerare aut consequi possit. Quo cum eum qui tibi restat actus, solito animi viriumque robore prosequaris. Temeritatem eius consilio, malitiam candore regio, fallendi & simulandi artificia perspicaci prudentia, furorem potentia tua superato. Nihil tibi eorum deest, quibus imperia & regum opes continentur. Est felicitas, quæ diuina quadam sorte datur, est prudentia quæ bono, nescio quo naturæ comparatur. Quæ quantò maiora & augustiora

sunt,

ſunt, tantò ſibi ſedem eodẽ in loco rarius quærunt, & vix aliquando ſociantur. At vtrumque illud quod diuinus Plato ad ſummam perfectionem pertinere ait, in te eſt vno, ſumma videlicet potentia & ſapientia. Quid enim te ſolertius? quid felicius? quid admirabilius dici aut fingi poteſt? Sit mirum C. Iulium Cæſarem, oppreſſa republica ab imis ad ſuprema adſcendiſſe, te non oppreſſa, ſed expreſſa ipſius libertate regno eſſe potitum, quanto eſt magis admirandum? Sit glorioſum Matthiæ Coruino Hunniadis filio, à Georgio Podebracio Bohemiæ rege, ex carcere & vinculis extracto, vna die & regnum & libertatem, obueniſſe: tibi non vnius Regis ſtudio, ſed multorum hominum iudicio, poſt tot pericula, diſcriminaque vitæ, delatum etiam regnum eſſe quanto eſt, eritque ſemper glorioſius? præſertim cùm non te locus, quàm tu locum magis exornes, neque tibi ſplendoris plus regnum, quàm & tu regno afferas & concilies: & cùm in adminiſtratione gubernationeque reipub. nihil tam arduum & difficile inueniatur, quod tu & labore vincere, & fortitudine animi tueri, & felicitate ſuperare, & celeritate tua non poſſis conficere. Nam vt ea quæ in Tranſyluania geſſiſti tacitus prætercam, vt quãta omnium cõſenſione electus, quanta conſtantia defenſus ſis, quot, quantasq; difficultates, æmulos, pericula ſuperaris, quàm fortiter & feliciter res contra eos geſſeris non cõmemorem, vt de ijs quæ ad Lubieſcheuium lacum, contra Gedanen: Ioãne Zborouio Caſtellano Gneſnẽſ: aut ad Vendenã cõtra Moſchos, Andrea Sapiha, ſtrenuiſſimis fortunatiſſimisq; ducib. victorias retuleris non loquar:

posteri obstupescent. Quæ cùm in omnium opinione magna, tũ illa certè maxima, ac omni laude & prædicatione dignissima, magnitudo consilij, dicẽdi grauitas & copia tua, literæ, cura, cogitatio, magnarũ rerum vsus & cognitio, omnes denique artes, tam belli quàm pacis. Gessi & ego res varietate sua magnas, locis diuersas, regionibus infinitas, rara celeritate admirandas, Moschi huius maiores perdomui, Cruciferos in Prussia & in Liuonia vici, cũ Scythis sæpius, cum Temeriano eorum duce semel (quo habuit maiores copias mortalium nemo) ad flumen Vorkla, licèt non feliciter, fortiter tamen signa cõtuli; exhorruit ad tubarum mearum sonum, sæpenumero Scythia, sensit me virum esse Moschouia, vidit Polonia, audiuit Germania. Verùm vt, quod res est, fatear, ea, quæ in te admiror & suspicio, ad perennem immortalitatis, & gloriæ viam mihi defuerunt: nec tam ornamenta pacis, quàm adiumenta belli curę mihi fuerunt. Tibi verò non modò castrense munus sordet nullum, non solùm operibus militum adesse, speculatum egredi, castra & stationes obire, in sole, in puluere quotidie versari, primus inire prælium, postremus ex prælio excedere didicisti, verũetiam multas alias habes huius bellicę socias, & beneuolentiæ subiectorum tuorum effectrices, regales eximiasq; virtutes. Iam humanitas tua ea est, vt quantò te altius effert fortuna, tãtò te geras summissius: & qui omnib. dignitate es superior, facilitate rursus & comitate anteire te, vel ab infimis non permittis: mansuetudine & placabilitate es tanta, vt non fortuna inflãmare indignationem victoris, sed bonitas lenire videatur: & nõ minus hostes victi, summa cũ animi sui vo-

luptate te victorem intuentur, quàm interim dum vincuntur, fortunam fortitudinemque tũam extimescunt. Opes & facultates regni non ad tuum compendium, sed ad reipubl. commodum & ornamentum, non vt auaritiæ prædam, sed vt instrumenta bonitatis conuertis. Ius ita dicis, vt æquitate non precio illud definias; & nec odio, neque gratia in aliquem moueare, neque tenuioribus potentiam, neque potentioribus inuidiam apud te sinis obesse. Quòd si duabus maximè rebus fortitudine & iustitia regale solium firmatur, & ipsa respublica continetur. Quid Polonia felicius? quid Lituania beatius te regnante & imperante dici vel haberi potest? cùm vtra virtutum earum magis præstes non facilè dixerim, & an fortitudine, quæ stabile iudicium conseruare, quæ labores suscipere, quæ adire pericula, quæ despicere mortem docet: an iustitia regina virtutum omnium, fidei & æquabilitatis patrona, nominis & laudis auctrice, verecundiæ socia, magistra officij potius antecellas. Quæ, quoniam non modò in castigandis malis, verùm etiam remunerandis bonis consistit iustitia, videndum est, ne in illam quam in hanc partem magis prolabare. Quòd si in alterutrum vitiorum eorum quæ cum hac virtute pugnant incurrere deberes, neque illam mediam virtutis viam retinere posses (nolle enim te nunquam dixero) non tam seuerus quàm benignus, neque tam in congerendis quàm in bene collocandis facultatibus reipubl. diligens & attentus videri; &, vt facis, diligi quàm metui malis. Quòd si ipsum talem non fuisse me aliquis dicat

cat vel sentiat, næ haud ille posteriores quàm priores cogitationes prudentiores esse intelligit, & artem gubernandæ reipubl: esse vnã, cuius perfectam expletamque cognitionem nemo fuerit assecutus. Tu certè debes esse is, qui & sapientibus ratione, & rudioribus exemplo, de barbaris documento, virtutem tuam probes, & in summa potestate, summa moderatione animi, prudentiaque vtare. Propterea quòd, vt apum, sic & hominum reges debent carere aculeo, & quod non tam est regium malè meritis quàm optimè de se meritis referre quod debeas: & quod à parsimonia, à frugalitate, & ab aliquibus virtutibus generis eiusdem œconomi & patres familias commendantur. Reges certè & principes, à liberalitate, à splendore & magnificentia in primis laudantur, linguis & literis omnium celebrantur, æternitati consecrantur, & quo denique nihil habet vis animi tui sapientius, nihil amplitudo maius, nihil fortuna præclarius, quàm scire & velle beneficia collocare. Sed quid verbis hoc loco opus est multis? quid currentem incitare necesse est? aut cur hæc tenuis & impolita oratio, laudibus tuis celebrandis non potius finitur & terminatur mea? O felicem Lituaniam patriam, Samogitiam altricem, Russiam adiutricem meam, quę abs te non dicam rege, sed patre, non domino sed patrono gubernatur. Per te est ciuibus meis pax data, per te calamitas detracta, per te dignitas restituta: Tu dum es in negotio, illi fruuntur ocio: tu dum teneris difficultate, illi lætantur tran-

quillitate & pace: tuis postremò occupationibus, laboribus & periculis, illorum rationibus, commodis & ornamentis prouidetur. Tu quemadmodum istas disiunctissimas terras, non tam passibus, quàm cursibus, nō tam hostium sternendis cadaueribus, quàm occupandis arcibus superasti, ita vtinam ad hunc plenum siderum & quietis locum, posteaquam & naturæ, & gloriæ, & reipub. satis diu vixeris citius peruoles; & sicuti imperij & instituti nostri sors similis fuit, ita sempiterno æuo vna fruamur. Atque hæc quidem rex Vitoudus tecum. Iam verò ego eiusdem insistens vestigijs, te Deus opt. max. quem omnium regnorum conditorem, regiæ auctorem amplitudinis, victoriarum & triumphorum datorem, summa fide & constantia REX STEPHANVS colit, semperque coluit; oro & obtestor, vt quemadmodum hęc resp. tuis auspicijs creuit, sicuti ipse ad gubernacula eius nutu & voluntate tua peruenit, ita illam integram religione vera, stabilitam libertate, opibus firmam, copijs auctam, ocio & tranquillitate florentem efficias. Rei verò nostro vitam quā maximè diuturnam, constantem, æquabilemq; fortunam & victoriam, & denique pro hac caduca & mortali conditione regnandi, in illo animorum concilio & cœtu perpetuum & immortale imperium largiare.

FINIS.

COMPENDIVM CHRONICORVM POLONIÆ SECVNDVM SERIEM &successiones omnium principum regumq; gentis, à Lecho primo duce authoreq; Polonorum, vsq; ad modernum regem Henricum Valesium ordine seruato.

LECHVS PRIMVS DVX ET AVTOR Polonorum.

Quæ modò Sarmatia est, quondã deserta fuerunt
Inuia, post magnas Deucalionis aquas.
Primus in hæc Lechus populum deduxit agrestem,
De patria pulsus seditione domo:
Dalmata vir, Pharijs claro patre natus in agris,
Quos rapidus curuis Crupa pererrat aquis.
Colle super pulcro properata mœnia Gneznæ
Struxit, & à nidis nomen habere dedit.
Omine permotus: multas ibi nãmq; videbat
Per vicinum aquilas nidificasse nemus.
Exule patre sumus, sed plurima regna per orbem
Principia exulibus dant sua, Roma notho.

X hac gente bellicosa Slauonica, siue Sarmatica, cuius deductionem copiosè descripsimus, duo illustres magnanimique principes ortum duxerunt, quorū vnus Cechus, alter Lechus appellatur, fratres germani, hi exantlatis superatisque multis & difficillimis laboribus, miserisq; bellicis temporibus illis turbulentis, in Illyrico & Dalmatia, domesticæ seditionis (quę ex pace cōpositis bellis oriebatur) pertæsi, vegetiora nobilioraq; nacti ingenia, viuendi aliam rationē elegerunt, cum exercitibusque suis à castris suæ tribus Slauonicæ, ciuili bello dissidente, ex Croatia Illyrici regione sese subduxerunt. Occidentem versus in Germaniæ ditiones contendentes, regiones sitas inter fluuios celeberrimos Albim & Veseram occupauerunt, ciuitatemq; cum arce munitam in ripa Veseræ condiderunt, cui nomen Bremiæ indiderunt, vt significarent se in ea onus miseriæ deposuisse. *Bremia* enim Slauis, onus sonat, & hucusque hæc ciuitas Bremen à Germanis appellatur, illiq; multa & præclara bella cum Germanis de sedibus decertantes gesserunt, multęq; ciuitates & arces terrore eorum perculsæ, libenter se illis dediderunt. Atq; ita Cechus ad Danubiū & Albim fluuios in Boëmia antiqua Germanorū colonia, quæ nunc Boëmia dicitur, primum domicilium habuit, incolis regionis priorib. partim expulsis, partim inter suos connumeratis. Deinde Austriam, Lussatiam, Morauiam, Misniā ditioni suæ subegit. Lechus verò frater suus magnanimus heros vlterius cum suo exercitu, anno quo diuina potestas humana in specie ad salutem nostram cælitus sese

Lechus & Cechus fratres germani.

Lechus cum Cechofratre in Germania ditionibus Bremen ædificant.

Cechus in Boemia cōsedit.

Lechus primus Polonorum dux & auctor.

ſeſe demiſit 550. proceſſit, inueſtigandi eligẽdiq́; pro ſui arbitrio cauſſa ſedes cultiores, primoq́; ab Occidente in ſeptentrionalẽ plagam ſe conferens, hos in campos, vbi nunc Polonia, peruenit, ad Viſtulamq́; fluuium, vnde Vandali Sarmatica gens ſurrexerat, conſedit: ibique cum ſuis requieuit. Deinde à Viſtula ad Oderam vſque fluuium Orientem & Septẽtrionem verſus, omnes has prouincias, vbi nunc eſt Sileſia, Marchinoatus Brandẽburgenſis, Pruſſia, Mekelburga, Pomerania, Holſatia, Saxoniaq́; armis imperio ſuo ſubegit, quibuſdam incolis earum partim cæſis, partim expulſis, cæteris verò in gratiam ſuſceptis. Cùm igit᷑ imperiũ ſuum ſtrenuo Marte ſic dilataret, Regulus quidam Germanorum Lechũ ad duellum euocauit, vt ſecũ de imperio ferro decertaret, cui id fortuna obtulerit. In primoque congreſſu Lechus Germanum trucidauit, regnumq́; illius cum omnibus maritimis regionibus, quę nunc Pomeranię nomen retinent, Marte concedente, occupauit. Pacatoitaq́; imperio ſuo, deſerta Poloniæ peragrans, loca munitiora ciuitatibus, arcibuſque erigendis idonea circumluſtrabat, forteq́; reperit locũ inter lacus paludesq́; lutoſas natura & opportunitate loci munitum, vbi primam omnium Poloniæ ciuitatem & arcem fundauit, quam Gneznam à nidificantium multitudine aquilarum appellauit: Nidus enim auium Slauis *Gniazdo* dicitur. Arioloruṁque & aruſpicum conſilio aquilam albam cum expanſis ad volandum alis pro inſigni ſtemmateq́; patrio ſibi elegit, qua in vexillis cæteriſque ſignis bellicis vtebatur, & ab hoc tempore hoc celebre ſtemma à regibus Poloniæ geſtatur. Itaque à Lecho primo duce autoreq́; Polono-

Quidam de tempore aduẽtus eorũ dubitant.

Imperij Lechij promotio.

Lechus Regulum Germaniæ duello vicit.

Gnezna prima Poloniæ ciuitas.

Inſigne Polonorum regum aquila alba.

rum Poloni, à Ruthenis cæterisq; Slauis Lechitę, Bohemi verò à Czecho, Czechi appellantur. Hoc verò nomen quo Poloni vocantur, à regionis planicie campisque quos incolunt apertis retinent. Campus enim, vt diximus, *Pole* significat. Multis itaq; præclaris gestis exactis, rebusq; in Polonia omnibus rectè constitutis; extremum diem feliciter clausit.

Poloni vnde dicti.

Post mortem Lechij nihil certi de legitimis hæredibus successoribusq; eius reperitur, magnaque hac de re historiographorum Polonorum lis est, sed hic testamento moriens legauerat, vt aliquem dignum virũ ex sua gente de patria & rebus bellicis bene meritum, summæ rerum præficerent, cui in omnibus obtemperarent.

VISIMIRVS ex nepotibus Lechij, princeps Polonorum, cùm ad Danorum fines vsque imperium suum extenderat, & ob vicinitatem à rege eorum Syuardo varijs excursionibus infestaretur, vndecunque potuit auxilia coëgit, nauesque adornauit, & armato milite compleuit, ex quibus vnam ingẽtem fabricâsse dicitur, cuius solo aspectu Dani perterriti fuêre. Nauali itaque prælio fortuna auspicante, Syuardum regem cum ingenti classe Danorum occurrentem strenuè fudit, fugauitq;, & ad interiora terræ hostes persequens, has insulas in Dania, Rugiam, Hemeriam, Feondiam, Salendiamque occupauit, plurimasq; ciuitates & castra in eis Polonorum præsidijs munita, extruxit, vbi ad hæc vsque tempora hæ omnes ciuitates nomina à Polonis Slauonico idiomate indita retinent, vtpote Wisimer, à Wisimiro, Lubeca vrbs opulentissima & populosa, Danczik siue

Poloni Danos nauali prælio superant, insulasq; eorum occupant.

Ciuitates à Polonis fundata.

ſiue Gedanum ciuitas celeberrima, ad mare Germanicum à Polonis contra Danorum excurſiones arcendas inprimis condita. Prædictum itaq; Danorum regem filio eius in obſidem ſumpto, Wiſimirus vectigalem ſibi efficiens, & rebus in Dania rectè diſpoſitis, multimodis ſpolijs onuſtus claſſem in Poloniam reduxit. Hocque primo nauali prælio Poloni quaſi quodam tyrocinio inſtructi cum inimicis nauali prælio bella gerere animoſiores effecti ſunt. Tandē aliquot annis exactis, Syuardus Polonorum iugū ægrè ferens, conſpiratione cum Holſatis, Suetijs, Daniſque aduerſus Polonos facta, exercitum numeroſum contra eos eduxit, ſed ſecundò maiori clade cum tota ſuorum manu in Scania à Polonis proſtratus eſt, ipſe verò pernici fuga elapſus mœrore & dolore ob amiſſum exercitū deploratumque rerum ſuarum caſum conſumptus, ſpiritum exhalauit. Wiſimirus verò magnam Daniæ partem imperio ſuo ſubegit. Poſtea multis præclaris geſtis editis, finibuſque imperij Polonici prolatis abſque poſteritate deceſſit.

Dani iterū à Polonis proſternuntur.

Syuardus moritur.

DVODECIM PALATINI.

CVM itaq; tota domus Lechij deceſſiſſet, Poloni libertatem ſtrenuè aſſerentes, neminemq; extraneorum principum ſibi imperare patientes, duodecim Palatinos (vt dicitur) viros præcipuos ex ſua gente ſolenni conuentu Gneznæ celebrato, ad rempublicam gubernandam ſubornant, quam viginti annis adminiſtrabant. Sed multis & diuerſis imperantibus diſcordiæ & ambitionis impulſu, bellis ciuilibus cladibuſque mutuis & inteſtinis ſeſe afficiebant. Finitimæ verò gētes præcipuè Germani diſcor-

Multorum imperium dānoſum.

dia Polonorum considerata rebellare cœperunt, iugoq; excusso suas prouincias ab eis occupatas recuperauerunt. Hoc detrimentum & diminutionẽ imperij sui Poloni ex pluralitate gubernatorũ animaduertẽtes, comitijs generalibus celebratis, ad Cracum quendã siue Crocum, virũ tunc temporis insignẽ de genere Cechij oriundum, sceptra deferunt.

CRACVS PRINCEPS POLONORVM.

ELuctata iugo multorum patria, CRACVM
Præfecit rebus læta lubensq; suis.
Finibus hic pepulit Gallos, qui nostra ruebant
In rura, exustæ post mala Pannoniæ.
Inuitus regni tenuit quoque sceptra Bohëmi,
Et rexit geminum, carus vtriq;, solum.
Tunc habitasse draco fertur sub rupe Vaneli,
Dirus vicini depopulator agri.
Sulphure farcit ouem CRACVS, *monstro obijcit: illo*
Interijt ingens bellua victa cibo.
Conditur à CRACO CRACOVIA: *fabula Grachi*
Friuola Romani iam mihi, quæso, tace.

CRacus nepos Cechij Boëmorum principis, ad imperij Polonici fasces communibus omnium suffragijs euectus, finitimas gentes iam Polonis rebellantes, iugumq; excutientes coërcuit, finesque regni ab omni insultu hostium tutauit. Gallorũ copias prostrauit, quæ Hũgaria deuastata in Poloniam excurrebant. Tandem pacato armis imperio, deserta loca solitudinesq; agricolis adornauit, ciuitatem celebrem cum arce in scopulo Vanel dicto ad Vistulam fluuium condidit, quam à suo nomine Cracouiam appellauit. In hoc autem scopulo draco ingens

Cracouia Poloniæ metropolis à Craco fundatur.

tunc

tunc temporis delitescebat, qui sordido suo anhelitu cùm esuriret, de antro prorepēs multos velut peste quadā inficiebat, per ciuitatemq; & loca circūiacētia grassando, omnia obuia deuorabat. Quā ob caussam incolę ciuitatis ordine tria iumēta per diem ei ad antrū offerre cogebātur. Cracus igit' Princeps suorū deploratū statū videns, cùm iam omnibus iumētis expilarent', pellē vituli excoriati, sulphure, nitro, pice infarcire iussit. Quod vbi hora cōsueta ad antrum draconis opponeretur, bestia prorepens, famelica, iumentū putans, venaculum illud deglutijt. Cumq; in eo illa materia igne sulphureo accedente accensa esset, de antro sese proripiens in Vistula aquam tamdiu sorbebat; quousq; medio creparetur. Cracus tandē princeps rebus imperij rectè dispositis, Cracoque & Lecho filijs, filiaq; Vanda relictis è vita sublatus est.

Draco in Cracouia.

Draco artificiose peremtus.

IVstis Craco gentili ritu persolutis, Poloni cōuentu celebrato, Cracū secundum, natu maiorē Craci filium, in solium paternū substituūt, sed Lechus frater iunior ambitione tumens, inuidensq; illi imperium, inter venandū eum occidit, dixitq; falsò lácrymas addens, eum equi lapsu, dum temere persequitur ferā, dilaniatū, strangulatumq; esse, atq; hac arte callidus imperium assecutus est: sed paulò post dolo in lucem prodeunte regno pulsus, fugatusq; est.

Lechus fratrē Cracum trucidat.

VANDA VIRAGO.

Connubij ob crebram virgo formosa repulsam
Teutonici bello VANDA *petita ducis.*
Hosti congreditur: vincit. Magno ille pudore
Incumbit gladio, seperemitq; suo.
At victrix: mea virginitas sit victima vobis
O superi, per quos est mihi sospes, ait.

Rotogari effugi thalamos: sic fata, sub alti
Se fluuij rapidas præcipitauit aquas:
Bastra Semiramidē, Tomyrin Scythaq; ornet, vtriq;
Quam meus anteferat laude POLONVS *habet.*
Æquentur regnis, æquentur Marte, licebit,
Æquari VANDÆ *quæ, rogo, morte potest?*

ANNO à nato Christo 730. Vanda filia Craci in ordine ducum Poloniæ quarta, vnica legitimaq́ue hæres regni, omnium acclamatione ad imperij fasces euchitur. Hæc summa prudentia, & rara fortitudine rempublicam (virginalem cœlibemq́ue vitam ducens) strenuè gubernabat, non aliter atq; illa Penthesilea, Orithiaque. Erat autem formosa & pulcerrima nimis, vt pulcritudine sua plurimos principes ad se alliceret, & veluti hamo pisces caperet, vnde *Vanda* vel *Venda* quæ dictio Slauis hamum quo pisces capiuntur sonat, appellata est. Ritagoras igitur princeps Germanorum virtute illius, prudētia, atq; pulcritudine commotus, procos ad illam destinauit, solicitans vt sibi nuberet, illa verò obstinatè connubium repugnando procos vacuos sæpius dimisit. Quapropter Ritagoras putans se ab ea contēptum, Poloniæ bellum indixit, terroreq́; & vi ad cōiugium eam cogi sperabat. Illa è contra impauida celeriter vndecunq; auxilijs coactis, eum in conflictu bis capitali & cruenta clade fudit: ipse autem pernici fuga elapsus, præ pudore quòd virginis manu fusus fugatusq́ue fuerit, nolens teste sui dedecoris Solem amplius esse, gladio proprio sese interemit. Vanda verò memorabili victoria Polonis relicta, prout dijs virginitatem deuouerat; volens voti compos esse de ponte

Vanda Ritagorā Germanorum Principem fudit.

Vanda in Vistulam de pōte triumphās desilijt.

ponte in Vistulam sese præcipitauit, sicq; aquis obruta interijt. Cadauer illius repertū est in ostijs Dlubnię vbi Vistulam influit, atque in scopulo vno milliari à Cracouia in Mogila gentili ritu sepulta est.

Demum post Vandam nullo successore legitimo existente, iterum duodecim Palatinos, vt vnusquisq; prouinciæ suæ præesset, Poloni elegerunt, vnde magnum detrimentum diminutioque regni, velut & prius subsecuta sunt. Quæ enim in inimicos arma essent conuertenda, in se conuertebant: ambitioneq; flagrantes, mutuis cladibus inter se dissidebant, qua de caussa Marcomanni, Hunni, & Germani, Poloniam vndiq; angustabant. *Duodecim Palatini iterum.*

PREMISLAVS SIVE LESKO primus.

Restituit patriæ magna virtute ruinam
LESCO sua, miris vsus in hoste dolis.
Sub nemore hostis erat: Lesko sub nocte silenti
Appendi galeas per nemus omne iubet.
Sed oritur, galeas accendit: id obuius hostis
In nemus, instructi militis arma putans.
Nil reperit: species quia Lesco remouerat illas,
Sic nostros Morauis terga dedisse putat.
Castra mero celebrat, belli securus: in antris
Lesco venit tenebris: castra sopita capit.
Æternumq; hosti dat somnum: longa Polonis
Otia: finitimis fœdera, iura, metum.

ANNO Virginei partus 750. ex his bissenis Palatinis intestina bella mutuò mouētibus, vnus Premislaus Lesko, non sua, sed patriæ commoda quęrebat. Cumq; Morauii Poloniam vastarent, ille ꝑ tem-

pore coacto instructoq; exercitu, hostes iam spolijs & exuuijs onustos ad sua reuertentes, insecutus est: in quos ad montem, vt dicitur Caluũ, vbi nunc templum sanctæ Crucis conditũ est, sub altis nemoribus castrametatos impetũ fecit: statimq; se in abdita syluarum cum suis subduxit. Hostes verò armis arreptis, in ea loca vbi Lesco eis se apparuerat venientes, neminem inuenerunt, perterritumq; exercitũ Polonorum fugere credentes ad sua castra reuersi sunt. Cumq; iam tutissimè omnia agerent Baccho indulgentes, Premislaus nacta occasione ex abditis syluarum cum suo exercitu, intempestiua nocte inopinatos, somnoq; oppressos Morauios, magna vi, à frõte, & à tergo inuasit: omnesq; ad vnũ cruento prælio funditus trucidauit, & spolia captiuosq; recuperauit. Qua insigni victoria clarus, omniũ suffragijs, spreta pluralitate gubernatorum, regni habenis præficitur, multisq; egregiè gestis editis, ruinisq; patriæ magna virtute restauratis, absq; posteris è viuis decessit.

Premislaus Morauios prostrauit.

LESCO SECVNDVS.

ATtulit huic regnum variorum cursus equorum,
Et præter morem, Sors oculata suum.
Dignus erat regno, quamuis patre natus agresti
Rusticus, & modici instus arator agri.
Non bello quàm pace minor: mireris in illo
Hoc, qui nulla vnquam nouerat arma, vire.
Ante oculos voluit monumentum vile prioris
Fortunæ, sagulumq́, semper habere suos,
Et tamen illius non legerat ille poëta,
Sarmatico dignum carmen in orbe legi.
Fortunam reuerenter habe, quicunq; repente
Diues ab exili progrediêre loco.

Anno

ANNO à Christo nobis cælitus misso 780. Premislao Lescone absq; posteris decedente, de electione monarchæ voces communes, & sententiæ senatorum discrepabant: communiq; omnium consensu, post multas litigationes, hunc modum eligendi principis constituerunt: columnam ante Cracouiam statuerunt, desuperq; diadema & sceptrum regale posuerunt, ac palam omnibus & singulis præconis proclamatione notum fecerunt, vt quicunque à flumine Pradnik dicto, equi sui celeriori cursu ad columnam subordinatam cæteros anteuerteret, monarcha designaretur. Quidam igitur iuuenis infimæ familiæ, sed astutus & callidus, re diligenter considerata, clauos ferreos in via qua currendum erat occultè infixit, terraq; occuluit, præsignita sibi ad currendum via. Inter currendum autem equi omnium ferro subordinato saucij substiterunt, nemoq; ad columnã ex illa multitudine, solummodo ille peruenit: & sic principatu dolo acquisito, potitus est. Sed occulta fraus illico innotuit. Paulò enim pòst duo iuuenes ex plebe ludentes simbolo iacto, per illa loca cursu pedestri à fluuio Pradnik ad columnam prædictam decertabant, ambobusque saucijs effectis vnus leuius claudicans primus columnam attigit, socius verò suus clauos in terra considerans brauium ei denegabat: caussamque ad senatum detulit: vbi patefacta est peruersa astutia Lescij: qui dolo supradicto, ad regni fasces euectus erat. Omnes igitur nobiles & magnates de iniuria coram senatu expostulantes, Lesconem solio deiectum tractu equorum membratim dilaniari, dilacerarique fecerunt. Ille verò qui ludendo pedester ad columnam venerat,

Modus electionis certare equis.

Equorũ cursu de imperio decertatur.

Dolus Lescij.

Dolus aperitur.

Præmium fraudis.

Lesco plebeius ad regnū euehitur. Lesco secundus appellatus, communi omnium acclamatione regno præponitur. Hic quamuis plebeius esset, attamen talem se præbuit, ac si regali ortus esset prosapia: idq́ue totis diebus vitæ suæ diligenter obseruabat, quod ornamentis regijs solenniter induturus, vestes quas olim ex vili lana gerebat, de- *Mos Lescij.* super indueret; pro monumento prioris vitæ id habens: vtque fortunam instabilem, quæ sursum eleuatos ad ima deijcit, eluderet. Quam cõsuetudinem multi principes Polonorum solenniter obseruabãt. Tandem Lesco plurimis heroicis gestis exactis, filioq́ue huius nominis tertio relicto, vitam cum morte commutauit.

LESCO TERTIVS.

QVàm fuerit belli cupidus, quàm Martis amicus
Iste, vel hoc signo discere quisq; potest:
Cùm sub eo patriæ pax arma quieta teneret,
Bellandi fieret nullaq; caussa domi:
Impatiens otij, Græcos contra, atq; Latinos,
Pannonibus toties auxiliaris erat.
Viginti genitor varia de matre nothorum:
Infamat quantum tanta libido virum?
Sæpe licèt magna, post multa trophæa legantur
Et Cypriæ studijs incubuisse diuos.
Quod si defendi exemplo non possit Achillis
Lesco, & Alèxandri, Mars quoque mœchus erat.

FVnebribus exequijs Lesconi gentiliter persolutis, Lesco filius eius, huius nominis tertius in ordine Principum Poloniæ septimus, monarcha salutatur. Hic à moribus paternis minimè degenerauit, omnes finitimos hostes sedauit. Imperiiq́ue sui fines

in pace & ſecuritate cicurauit. Poſtea otij impatiens, Hungaris, Saxonibusq́; aduerſus Carolum Magnum Romanorum imperatorem auxilia ſuppeditabat. Tandem anno Domini 801. cum Boëmis, Pomeranis, Prutenisque à Carolo in Sileſia cruento prælio ad Oderam fluuium proſtratus eſt. Cui filius Popilius ex legitimo thoro natus (viginti enim illegitimos natos ex concubinis, Pomeraniæ duces generarat) ſucceſſit.

POPELVS PRIMVS.

AN ne tibi lectum tantum, laſciue, reliquit,
Non etiam clypeos, armaq́; dura pater?
Et Veneri tantùm iuſſit ſeruire? Gradiuo
Non etiam, ô noſter Sardanapale, ſuo?
Quandoquidem in fratrum tam multa gente tuorum,
Legitima ſolus coniuge natus eras.
Succeſſiſſe etiam patrijs te laudibus æquum
Non tantùm vitijs, imperioq́; fuit.
At genitore tuo felicior, ipſe fuiſti,
Hac in tam rari parte, POPELE, *boni:*
Quòd tibi tu ſimilem genuiſti; quiq́; putaret
A cuculo cuculum degenerare, nefas.

POpelus huius nominis primus Leſcij tertij filius, qui à Germanis Oſſerich dicebatur: patre decedente, regni habenas regendas ſuſcepit, anno Domini 815. Hic à virtute paterna degenerauit: in vrbe Cracouienſi ſede ſpreta, eam in Gneznam, demum in Cruſphiciam tranſtulit: ibiq́; arcem in lacu Goplo condidit. Nil amplius de eo ſcribendum reſtat: cùm nulla egregia geſta memoriæ digna ediderit; ſemper enim libidinibus delicijsque indulgebat.

Sedis tranſlatio.

Arx Goplo.

Mos execrādi ſeſe Popeli.

Hac verò execrandi particula ſępiſſime vtebatur, dicens: O vtinam à muribus corroderer, quod quamuis non ipſi ſed filio eius prout inferius dicetur contigit.

POPELVS SECVNDVS.

DVm timet hic regno pelli, vir inutilis, & cum
Coniuge conſulit, quid malè tutis agat.
Vim morbi ſimulat: patruos accerſit, & illis
(Viginti fuerant) toxica miſta dedit.
Orta cadaueribus vis murum erupit: & illum,
Vxorem, natos, vndiq; dente petit:
Dilaniat, fruſtra medios fugiebat in ignes,
Fruſtra in G. plæas perfidus hoſpes aquas.
Diſcite iuſtitiam, qui propter lucra paratas
Fertis & exertas ad ſcelus omne manus.
Eſt Deus, eſt ſcelerum vindicta, eſt pœna malorum,
Vnde putes minimè poſſe venire, venit.

ANno ſalutiferi Virginis partus 830. Popelus ſecundus, patri in regno ſuccedens, à moribus eius libidinoſis minimè degenerauit: poſtpoſitiſque negotijs reipub. vanis otijs, choreiſque, & delitijs domeſticis indulſit. Inſuper nō ille ſed vxor eius, quam inſano amore proſequebatur, pro ſui peruerſo arbitrio imperabat. Quapropter magnates & equites regni, eum vt hominem nihili, Sardanapalum Poloniæ appellantes, ſpreuerunt. Popelus verò re conſiderata, veritus ne Poloni aliquem ex patruis ſuis in locum ſuum ſubſtituerent: vxoris aſtuto conſilio infirmitatem ſimulauit; patruoſque omnes qui viginti numero erant, principes Pomeraniæ accerſiuit, & decumbens in lecto, obnixè ab eis rogauit,

Aſtuta ſimulatio infirmitatis.

vt

vt vnum filium suum ex duobus, regno se decedente præficerent, quod libenter patrui se facturos spoponderunt, si magnates regni consenserint. Regina verò interea poculum cum veneno mixto adornauit, & vnicuique bibendum pro sanitate regis obtulit. Egressi illi à rege, maxima corrosione ex veneno hausto excruciati, omnes pariter expirauerunt. Regina autem cum lætitia dixit: deos in eos quod malum regi, domino suo machinati fuerint, iustè animaduertisse. Ideo cadauera eorum inhumata quasi perfidorum, in lacum Goplo reginæ iussu, proiecta sunt. Statimque Deus iustus vindex & vltor nefandi homicidij, murium vim numerosam, dictuque horrendam, ex illis cadaueribus mira quadam metamorphosi, excitauit, quæ regem in arce lautè conuiuantem, vxoremq; & filios eius cum terribili strepitu vndiq; inuaserunt: & neq; armis, neq; igne se arceri passæ sunt. Rex metu inauditi inusitatiq; periculi perturbatus, in arcem quæ est hucusque in lacu Goplo, iuxta Crusphiciam oppidum, cum vxore & filijs profugit: mures verò adhuc plures terram & aquas cooperientes, cum horridis sibilis eum persequebantur: Nautæ præsens præ oculis exitium videntes, timentes ne in medio lacus nauem corroderent, ad ripam otiùs appropinquantes, aufugerunt. Popilius quoque in turrim natura loci munitam, & aquis opportunè circumfluam cum suis se recepit: vbi cum vxore & liberis à muribus corrosus, consumtusque est, vt ne monumentum quidem eorum relictum fuerit.

Grande tur peque facinus.

Mira iustaque vindicta diuina.

Ex cadaueribus mures.

Popelus à muribus cũ vxore & liberis corroditur.

PYASTVS CRVSPHICENSIS.

O Priscos hominum mores, ô nescia fastus
Simplicitas, ingens ô probitas, & amor!
Non puduit proceres homini dare sceptra Polonos
Qui modo cultor agri Crusphiciensis erat.
Ob solas virtutis opes, virtutis honorem,
Qua vir in exigua floruit ille casa.
Hoc orti de fonte duces, regesq́ Poloni
Durauêre dies, ad Ludouice tuos.
Compita Crusphiciæ veterum, nostro estis in orbe
Euentu gemini nobilitata ducis.
Regnum ruricolæ deferri: à mure vorari
Regem: res æquè prodigiosa fuit.

ANno incarnationis diuinæ 842. Popilio secundo à muribus portẽtosè absumpto, multæ controuersiæ in Chrusphiciensi conuentu de electione principis exortæ sunt. Erat autem tunc temporis in Crusphicia Pyastus quidam vir simplex, virtute tamen & pietate præstans. Huic eodem conuentus tempore filius natus est, cui ad nomen solenniter gentili ritu imponendum, mellis mussati duo vasa præparauit, propter conuiuas tractandos, porcumq; mactauit. Interdum aiunt ad eum duos viros ignotos venisse peregrino habitu (quos Paulum & Ioannem martyres Romanos ferunt esse:) Hi in palatium vbi electio celebrabatur non sunt admissi, à Pyasto verò humaniter hospitio excepti fuêre, infantemq́ue natum gentili more subraserunt, nomenq́ue ei Semouiti imposuerunt, & tandem discesserunt. Tunc temporis autem in Crusphicia ob magnum confluxum populi ad comitia electionis plurimi commeatus,

tus, pabulíque penuria laborantes, ad Pyaſtum vt ſibi aliquid pro victu venderet, veniebant, qui ſingulis gratis neceſſaria ſuppeditabat, quantum cuique opus fuerat, carnis autem ſuillæ & mellis, panisq; copia, apud eum non deficiebat: nam incrementa omnium rerum à Deo copioſiſſimo largitore & remuneratore illi procedebãt. Omnes igitur manum diuinam cum Pyaſto eſſe videntes, cõmunibus ſuffragijs & vocibus, monarcham eum ſalutant, regnumque oblatum, quamuis agreſti familia natus, ſtrenuè cum ſumma fortitudine, & dexteritate viginti annis gubernauit, Poſtea 120. annis ætatis ſuæ exactis, relicto filio Semouito extremum diem clauſit. Ex huius ſanguine duces regesque Polonorum ad Ludouicum Hungarum vſq;, genus duxerunt.

Hoſpitalitas larga remuneratur.

Pyaſtus ruricula regni faſces obtinet.

SEMOVITVS.

SIc & Alexander iuuenis vix illa ſuarum
Ingreſſus rerum limina magna perijt:
Vt SEMOVITE *peris patriæq́; relinquis acerbos*
Mœrores, iuſtam mortuus ante diem.
Enſe tuo eiecti de noſtro turpiter agro
Vltra Carpathium, Pannones vſq; iugum.
Tota tibi ſoluit Pomerania victa tributum:
Fluctibus & noſtris accola quiſquis erat.
Quattuor annorum ſunt, hæc omnia, quid ſi
Non abrupta tibi tam citò vita foret?
Quamuis, quantumuis modicæ ſub tempore vitæ
Maxima qui geſſit, vixit abundè diu.

ANno humanæ redemptionis 895. Semouitus patri gentili ritu iuſtis perſolutis, ad regni faſces euehitur. Hic inſigni prudentia, fortitudineque, &

Virtus Semouiti.

PYASTVS CRVSPHICENSIS.

O Priscos hominum mores, ô nescia fastus
Simplicitas, ingens ô probitas, & amor!
Non puduit proceres homini dare sceptra Polonos
Qui modo cultor agri Crusphiciensis erat.
Ob solas virtutis opes, virtutis honorem,
Qua vir in exigua floruit ille casa.
Hoc orti de fonte duces, regesq́; Poloni
Durauêre dies, ad Ludouice tuos.
Compita Crusphiciæ veterum, nostro estis in orbe
Euentu gemini nobilitata ducis.
Regnum ruricola deferri: à mure vorari
Regem: res æquè prodigiosa fuit.

ANno incarnationis diuinæ 842. Popilio secundo à muribus portẽtosè absumpto, multæ controuersiæ in Chrusphiciensi conuentu de electione principis exortæ sunt. Erat autem tunc temporis in Crusphicia Pyastus quidam vir simplex, virtute tamen & pietate præstans. Huic eodem conuentus tempore filius natus est, cui ad nomen solenniter gentili ritu imponendum, mellis mulsati duo vasa præparauit, propter conuiuas tractandos, porcumq́; mactauit. Interdum aiunt ad eum duos viros ignotos venisse peregrino habitu (quos Paulum & Ioannem martyres Romanos ferunt esse:) Hi in palatium vbi electio celebrabatur non sunt admissi, à Pyasto verò humaniter hospitio excepti fuêre, infantemque natum gentili more subraserunt, nomenque ei Semouiti imposuerunt, & tandem discesserunt. Tunc temporis autem in Crusphicia ob magnum confluxum populi ad comitia electionis plurimi commeatus,

tus, pabulique penuria laborantes, ad Pyastum vt sibi aliquid pro victu venderet, veniebant, qui singulis gratis necessaria suppeditabat, quantum cuique opus fuerat, carnis autem suillæ & mellis, panisq; copia, apud eum non deficiebat: nam incrementa omnium rerum à Deo copiosissimo largitore & remuneratore illi procedebāt. Omnes igitur manum diuinam cum Pyasto esse videntes, cōmunibus suffragijs & vocibus, monarcham eum salutant, regnumque oblatum, quamuis agresti familia natus, strenuè cum summa fortitudine, & dexteritate viginti annis gubernauit, Postea 120. annis ætatis suæ exactis, relicto filio Semouito extremum diem clausit. Ex huius sanguine duces regesque Polonorum ad Ludouicum Hungarum vsq;, genus duxerunt.

Hospitalitas larga remuneratur.

Pyastus rusticula regni fasces obtinet.

SEMOVITVS.

Sic & Alexander iuuenis vix illa suarum
Ingressus rerum limina magna perijt:
Vt SEMOVITE *peris patriaq; relinquis acerbos*
Mœrores, iustam mortuus ante diem.
Ense tuo eiecti de nostro turpiter agro
Vltra Carpathium, Pannones vsq; iugum.
Tota tibi soluit Pomerania victa tributum:
Fluctibus & nostris accola quisquis erat.
Quattuor annorum sunt, hæc omnia, quid si
Non abrupta tibi tam citò vita foret?
Quamuis, quantumuis modica sub tempore vita
Maxima qui gessit, vixit abundè diu.

ANno humanæ redemptionis 895. Semouitus patri gentili ritu iustis persolutis, ad regni fasces euehitur. Hic insigni prudentia, fortitudineque, &

Virtus Semouiti.

prouidentia, populum sibi commissum regebat, omnesque hostes à finibus imperij sui sæpissime fugabat, Hungaros, Boëmos, Cassubios, Pomeranosque ad tributum sibi pendendum compulit, multisque preclaris gestis editis, quatuor in regno duntaxat annis exactis. Patria in pace relicta, immatura morte peremptus est, relicto filio Lescone quarto.

LESCO QVARTVS.

QVam pater inuictis Semouitus fecerat armis
Pacem, Sauromatis attuleratq́ue suis:
Filius est illam miro complexus amore,
Et vitæ summam fouit ad vsque diem:
Vir cuius mores nemo reprehendere possit,
Aut nisi quem pugnæ classica bella iuuant.
Sed cur bella geras, frueris qui pace? quid optes,
Contentus proprio qui potes esse, meum?
Gloria ad arma vocat multos, laudumq́ue cupido,
Spes prædæ multos diues ad arma vocat.
Vtraque bellandi caussa iniustissima solam
Quæ pacem quærunt prælia, iusta voca.

ANno Virginei partus 902. Lesco quartus patri Semouito iuuenili ętate, in principatu successit, sub tutoribusque ad annos competentes erat. Postea imperium à patre pacificatum relictum, in pace à nemine lacessitus regebat, patrijs & auitis virtutibus correspondens, relictoque filio Semomislao immatura ætate è viuis decessit.

SEMOMISLAVS,

VLtimus iste fuit nostrorum ex ordine regum,
Ignari falsos qui coluêre deos.

Huic

Huic peperit coniunx oculorum luce carentem
Hæredem: sterilis cùm foret antè diu.
Mos erat infanti, vitæ vt compleuerat annum,
Ludere, quod vellet nomen habere pater.
Ergo dies venit simul illa, recepit ocellos,
Ostentum dubia plebe stupente puer.
Res ea signabat, discussa nocte POLONOS
Visuros lucis lumina vera nouæ:
Visuros illo CHRISTVM *sub rege negemus,*
Quòd bona præstituat quæque futura DEVS.

ANno à Christo nato 921. Semomislaus patre è viuis decedēte regni habenis præficitur. Hic etiam ex auitis moribus minimè degenerauit, filium vix in senectute & ipsum cæcum obtinuit, cumque in Gneznam primates & equites regni ad subradendum nomenq; imponendum filio gentili ritu conuocaret, Miesconem eum appellârunt. Postea conuiuio indulgentibus in primo mense accubitu, nunciatum est patri, filium cęcum visum recepisse, omnibusque conuiuis attonitis, cum claris apertisq; oculis infans affertur. Cumque rex ab ariolis sciscitaretur quid hoc sibi velit? responderunt, sicut hic infans gratia deorum est illuminatus, sic per eum Polonia in breui illuminabitur, quod & factum est. Tandem Semomislaus finibus imperij in pace relictis vitam cum morte transmutauit.

Semomislao filius cæcus nascitur qui postea illuminatur figuram illuminandæ Poloniæ per Euāgelium præsagiens.

MIESCO PRIMVS

CHriste, sub hoc ad nos venisti principe, ab hoste
Possessas Stygio commiseratus oues.
Cesserunt idola tibi: Mars, Læda, Gemelli,
Cynthia, Pluto, Ceres, Iupiter, Aura, Venus.

Fœmina te nobis ostendit prima, Bohemo
Sanguine: prima crucem nos docuitq́; tuam.
Sic tu prima quidem nobis es caussa salutis,
Ipse DEVS, *mulier, caussa secunda fuit.*
Illa tuo tingi Mesconem fonte maritum
Fecit: terra suum est tota secuta ducem.
Plurima tũc data sunt tibi templa, nouemq́; cathedræ,
Et, quas sacrifici dilapidamus, opes.

ANno domini 962. Miesco qui erat cæcus natus, patri ex more funebribus exequijs peractis; communi omnium acclamatione in monarcham Poloniæ eligitur. Hic concubinas septem habuit, nullam tamen ex illis fœcundauit, quamobrem maximo mœrore discruciabatur. Quapropter frequenter à quibusdam Christianis solicitabatur, vt Christo cum sua gente nomina daret, si velit caram sobolem à Deo obtinere. Christianorum itaq; persuasionibus adductus, procos ad regem Bohemię Boleslaum, qui fratrem germanũ diuum Venceslaum nefariè occiderat, destinauit, matrimonium filię eius expetens: cui rei Boleslaus libenter annuit, hac conditione si sacrum baptisma cum suis susciperet. Miesco itaque cum vniuersa gente sua alacriter baptisatus est anno Domini 965. Miesconisq; priori nomine immutato, *Mieczslaus* appellatus est, quasi gladio nomen acquirens clarum. Mandauitque confestim omnibus & singulis suo imperio subiacentibus, die septima Martij, idola omnia vanorum deorum comminuere, demolire, igneq́; cõsumere. Nam antea quaslibet vanas creaturas Solem, Lunã, Auram, quam *Pog Wisd* appellabant, cultu diuino prosequebantur.

Poloni fidẽ Christi amplexantur.

Idola demoliuntur.

bantur. Præterea Iouem quem illi *Jessam*, Plutonem quem *Lacton*, siue Lactonem, Cererem quã *Niam*, cuius templum Gneznæ celeberrimum erat, Venerem quam *Marzanam*, & Dianã quam *Zieuoniam* gentili lingua appellabant, Lælum quoque & Poletum Romanis Castorem & Pollucẽ appellatos, pro dijs colebant. Et adhuc in compotationibus illa gens nomine eorum vtitur, Lælum Poletum vociferantes. Solebant autem viri, mulieres, iuuenes, & senes horum deorũ suorum, diebus festis ad lusus & choreas pariter conuenire, maximè verò 25. die Maij, & 25. Iunij. Quam congregationem populi *Stado*, id est, agmen appellabant, quod adhuc apud Ruthenos & Lituanos passim in villis obseruari videtur. Post dominicam enim conductus Paschæ ad diui vsq; Ioannis Baptistæ festum, mulieres & virgines diebus festis ad choreas turmatim conuenire solent; Ladonemq; canentes, & *Lado Lado* frequentius ingeminatis manibus, complaudẽtes in gyrum choreas ducunt. In Silesia quoque confini Poloniæ 17. die Martij, quo videlicet tempore hæc idola demolita sunt, pueri in villis & oppidis ex more recepto simulacrũ quoddam, ad similitudinem mulieris conficiunt, opidoque turmatim egressi quandam cantionem ingeminantes simulacrum illud de Ponte in flumen præcipitant. Expurgata itaque ab idolis Polonia Mieczslaus princeps, ad euidentius signum Christianitatis instituit, vt infra officium Missæ, dum Euangelium prælegeretur, singuli virorũ ad medium gladij è vaginis depromerent, quo se testarẽtur propter Euangelium Christi ad mortem vsque decertare paratos esse. Multas ecclesias, parœcias & episcopatus

Ritus religionis gentilis Polonorum.

Mos Polonorũ antiquus infra lectionem Euangelij.

fundauit, copiosisque prouentibus ditauit. Ex vxore Bohema *DambroWka* dicta, filium Boleslaum Chabri suscepit, quæ post partum paulò pòst decessit, Gneznæ sepulta est, alteram verò Mieczslaus in matrimonium accepit, Iuditham filiam Iessæ principis Hungarorum, quæ ei filium Mieczslaum genuit. Tandem multis Christianitatis monumentis in Polonia relictis, è viuis feliciter migrauit. Destinauerat quoq; legatos ad summum pontificẽ Benedictum, diadema regium ab eo postulans, quod illi denegatum est, suspicabantur enim nondũ eum perfectum Christianum esse.

BOLESLAVS CHABRI, PRIMVS rex Poloniæ.

Vici, deuictos cepi cum rege Bohemos,
Subieci Morauos, Saxoniosq; mihi.
Cassubios populosq; freti cis littora nostri,
Et Prussos, dubia teq;, Ruthene, fide.
Imperij fines positis ex ære columnis
Signaui, Herculeum sic imitatus opus.
Nec mihi templa minus curæ, quàm castra fuerunt:
Hac quoq; laude patri cedere nolo meo.
Regia ab egregio sortitus stemmata Othone
Sum Gneznæ (Gneznæ, tunc meus hospes erat)
Quæ quicunq; facis hoc dignus honore,
Quo tunc, magno iudice, dignus eram.

ANNO à Christo nato 999. Boleslaus huius nominis primus ab heroicis gestis Chabri appellatus, Mieczslai filius natu primus, communi omnium acclamatione in fasces regni euehitur. Corpus diui Alberti episcopi Pragensis, ex Prussia in Gne-

Diui Alberti corpus è

Gneznam magno cum labore honorificè transtulit, quem gẽtiles Pruteni, iuxta Sauum fluuium prope oppidum maritimum Feschaus, salutifera pabula animæ ferentem, crudeliter occiderunt, ad cuius busta Gueznæ plurima miracula, virtute diuina edita sunt. Eodem tempore Otto tertius, Romanorum imperator, acerba infirmitate pressus, iamque animam agens, audiens tanta miracula ad sepulcrum diui Alberti in Polonia fieri, voto vouit se busta illius, si de infirmitate leuaretur, accessurum, atq; statim post votum promissum, sanitatem integram diuina benignitate recepit. Cumq; vota persoluturus religiosus imperator ad Posnaniam vrbem maioris Poloniæ appropinquaret, Boleslaus splendido equitatu nobilium & magnatum Poloniæ cinctus, obuiam ei processit, honoremq; vt Cæsari hospiti exhibens, varij coloris pãnos preciosos, sericeos quoq;, & idgenus alios in via per 7. milliaria Polonica, à Posnania in Gneznam vsque sternere fecit, & vltro citroque data salute, illa insigniter strata via vterque manibus iunctis, multa inter se cõferentes, pedestri itinere ad Gneznam vsq; peruenerunt. Ingressus itaque deuotus imperator limina templi, pronus prouolutus ad sepulcrum diui Alberti, ardẽti corde Deo omnipotenti, quod mirabilis sit in sanctis suis, gratias agit, votoque persoluit. Tandem honorificentissimè sumptuosissimeque per aliquot dies, à Boleslao tractatus, multisque & splendidis muneribus ab eo donatus est, quibus hospitalitatis officijs Otto in se exhibitis consideratis, Boleslaum eodem in templo Gneznæ imperiali diademate solenniter coronauit, eumque regem Poloniæ declarauit, & in

Prussia in Gnez. [illegible] trãs[illegible]tur.

Otto imperator ex voto diuo Alberto facto, sanatur.

Otto imperator in Poloniam venit.

Boleslaus Cæsari splendidè & lautè honorem exhibet.

Otto Boleslaũ Poloniæ regẽ creat, sueq; diademate coronat.

æternũ authoritate imperiali confirmauit, ab omnibusq́ue tributis & obſequijs Romanis imperatoribus pendẽdis, poſteros eius omnes in regno ſibi ſuccedẽtes immunes fecit. Deinde in digreſſu quo euidentius vinculum ſocietatis inter ſe cõciperent. Otto imperator Boleſlao nouo regi lanceã ſancti Mauricij, clauumq́ue de cruce Chriſti donauit. Boleſlaus verò viciſſim illi brachium ſancti Adalberti pro munere hoſpitalitatis dedit, quod Romæ in templo diui Bartholomæi imperator poſuit. Inſuper vinculo conſanguinitatis ſibi iuncti ſunt. Otto enim neptam ſuam, filiam Palatini Rheni, nomine Riſchã, in matrimonium locauit. Tandem imperatorem ad ſua reuertentem Boleſlaus cum inſigni pompa, ſplendidoq́; equitum & magnatum Poloniȩ agmine, ad terminos vſq; regni ſui, honorificè deduxit.

Hic primus rex Poloniæ omnia, ſumma cum prouidẽtia & fortitudine adminiſtrauit, ſupra modumq́ue bellicoſus extitit. Marte enim felici omnes finitimos hoſtes frequenter ſtrauit, regnaq́; eorum ſæpius, nullo repugnãte, peruaſtauit; Bohemiæ regem Boleſlaum cum innumeroſo exercitu fudit, regnũq́; eius, nullo repugnãte infeſtis armis vaſtauit; & ipſum captum execare fecit. Iaroſlaum quoq; ducem præcipuum Ruſſiæ validiſſimo exercitu fretum inſidioſè contra ſe procedentem, memorabili, cruentaq́ue clade, proſtrauit; Kiouiam vrbem Ruſſiæ metropolim cepit, indeq́ue theſauros ingentes aſportauit, & omnes principes Ruſſiæ tributarios ſibi effecit. Prutenos, Saxones, Caſſubiosq́ue, & Pomeranos debellauit; cum Ruthenis ad fluuium vſque Tyram, & Boryſthenẽ fines ſuos poſuit; cum Prutenis, Caſſubijsq́ue,

Boleſlaus Bohemos, Ruſſos, Prutenos & Pomeranos ſternit.

que, & Saxonibus ad fluuium Albim, vsque ad mare Germanicum siue Balticũ imperij sui terminos constituit, Herculemq; imitatus, ad perpetuam rei memoriam columnas æreas illic collocauit. Sicque imperio suo amplissimè dilatato, relicto Miescone filio è viuis decessit. *Boleslaus fines imperij sui prolatat.*

MIESCO SECVNDVS.

Degener, imbellis, gula, crapula, sordibus vxor
Vxoris totus fœmina, lurco nihil.
Hic erat: vxor erat, rex, princeps, omnia, nostrum
Asperius quouis angue perosa genus,
Teutonibus tantùm æqua suis: quam credis ab illa
Tractata est miseris terra Polona modis?
Tunc Boleslai nobis periêre labores,
Ruperunt nostrum regna subacta iugum.
Vt rapuit tantùm mors fausta phrenitide regem,
Pellitur è regno, rixa fugitq; suo.
Dant pœnas scelerum: furor hunc, dolor abstulit illam,
At longo fato dignus vterq; fuit.

ANno Virginei partus 1025. Miesco II. patre defuncto, ad regni habenas moderãdas euehitur. Hic ex moribus patrijs degenerat: postpositisq; negotijs reipublicę cõiugis consilio vtebatur, & imperium à patre amplissimum relictum, suis libidinibus diminuit, debilitauit, laboresque patrios perdidit. Tandem ab omnibus spretus, infirmitate correptus, relicto Casimiro filio, è viuis decessit.

Mortuo igitur Miescone, multæ controuersiæ circa electionem principis exortæ sunt. Quidã enim ad Casimirũ filium eius sceptra deferenda volebant: cæteri verò timentes ne mores paternos peruersos *Miesco degeneratur.*

sequeretur, huic sententiæ acertimè repugnabant. Tandē regina Miesconis regis relicta, vidēs se à Polonis spretam, ad fratrē Cęsarem in Saxoniam, accepto Casimiro filio, coronaque regni & ingentibus thesauris regalibus sublatis profecta est. Interim filium Casimirum studendi gratia Parisios misit: vbi tandem in monasterium Cluniacense ingressus, sacris initiatus est. Poloni verò multis annis hærede legitimo orbati, cum sui & reipublicæ ingenti detrimento, in Gallia eum quærere coacti sunt, qui eis multis de caussis denegabatur ab Abbate Monasterij. Tandem vix magno cum labore impensisque Polonorum, per Benedictū nonum pontificem à professione absolutus est, pœnitentia Polonis indicta, pro eo quod dominum suum hęredemq; legitimum expulerint, vt ab vna quaque persona quotannis obulum vnum Romano pontifici penderent, quod vocatur debitum sancti Petri. Item vt singuli viri crines supra aures tonderent. Deinde vt præcipuis festis diebus linteo albo pro cingulo vterentur.

Regina cum filio Casimiro exulat.

Debitum S. Petri.

CAZIMIRVS PRIMVS.

INnocuus cum matre puer CASIMIRVS *eodem*
Exilio, matris crimine, pulsus erat.
Cluniaci placuit sibi vita monastica: seruus
Quàm cuiusquam hominis, maluit esse Dei:
Nos sumus interea sine principe, subdita cunctis
Terra, dolor fuerit, quæ numerare malis.
Reddimus eiecto regnum, multa ille reuersus
Restituit melior vix patre, dignus auo.
Maslaum domuit ciuili Marte furentem,
In reliquos mansit pax sibi grata dies.

Quòd

Quòd Deus innocuis adsit, quòd corruat insons,
Maiori vt surgat laude: videre potes.

ANno Domini 1041. CAZIMIRVS huius nominis primus, è monasterio acceptus, Miesconis secundi filius, tertius rex Poloniæ, Gneznæ cōmuni omnium applausu sacro diademate coronatur. Hic primum in latrones deprędatoresque qui tunc temporis in regno passim latrocinabantur animaduertit. Demum regiones tributarias à regno deficientes ad iugum pristinum redegit. Maslaum ducem Malsouiæ bello furentem intestino, cum Prutenis & Piecingis conspirantem, ad Vistulam fluuium cruento prælio prostrauit, iuxta Plocsko ciuitatem. Tandem Maslaus exercitum coëgit: sed iterum à Casimiro funditus fusus, desperatis suis rebus ad Prutenos profugit, vbi varijs tormentis examinatus laqueo vitam finiuit. Ab hoc Maslao Massouia appellata est. Postea Casimirus pacato vndique regno, relictisq; tribus filijs, Boleslao, Vladislao, Miescone, & filia Suuatochna, extremum diem feliciter clausit. Monasterium in Tyniec eius Regulæ quam ipse olim profitebatur, regalibus, sumptuosissimisque immunitatibus & bonis opimis fundatum dotauit.

Casimirus Maslaum cum Prutenis bello vicit.

Massouia denominatio.

BOLESLAVS AVDAX.

QVàm bello magnus, quàm magnis strenuus ausis
Boleslaus erat, tam truculentus erat.
Vastauit Morauos, Hunnos, te Russe, Bohemos,
Vastauit patriæ nec minus arua suæ.

Cuncta libidinibus complebat, cuncta rapinis,
Cuncta ignominiis, sanguine, cuncta metu.
Pontificem secuit frustratim recta monentem:
Vrbis pontificem, maxime Crace, tuæ.
O scelus, ô portentum, ô nostri infamia regni,
Non tibi sacrilegæ tunc cecidêre manus?
Unde, & vbi perijt, ne iam dubitate Poloni,
Raptum sub Stygijs obruit orcus aquis.

ANno salutiferi Virginei partus 1068. Casimiro Boleslaus filius ab heroico animo Audax appellatus, communibus omnium suffragijs, rex declaratur. Huic statim Vratislaus Bohemię rex bellum indixit: infestisque armis in Silesiam vastaturus excurrit. Boleslaus re comperta, armato milite cinctus, celeriter contra eum contendit: cuius aduentu Vratislaus perterritus, relictis castris terga pudenda dedit. Boleslaus verò eum in meditullium Bohemiæ persequens, eam vndique peruastauit: spolijsq; multimodis onustus, ad sua nullo repugnante reuersus est.

Boleslaus Bohemiam vastat.

Postea anno sequenti, Boleslaus validioribus copijs coactis, Morauiam, Bohemiamque iterum infestis armis peruastauit: donec cũ Vratislaus Bohemiæ rex, maius periculum timens reconciliauit. Perdomitis igitur ab vna parte Bohemis, & Morauis, à Prutenis tandem & Pomeranis infestatur: quos Boleslaus ad fluuium Ossa vndiq; circumuentos, ad internecionem prostrauit, & deleuit: Pomeraniamq; & plurimas munitiones Prussiæ, ditioni suæ subegit: & ipsos Prutenos sub iugum compulit, anno domini 1059. Interea Bela hæres regni Hungariæ, ad Boleslaum

Iterum Bohemiam infestat.

Pruteni cũ Pomeranis victi vectigales Boleslao fiunt.

leslaum exulans profugit: auxilium contra fratrem Andream (à quo regno pulsus erat) implorans. Boleslaus itaque infestis armis in Hungariam cum Bela cōtendit: Henriciq; imperatoris copias, Bohemosque & Teutones, partes Andreæ defendentes profligauit: vbi & ipse Andreas rex interemptus est. Sicque Bela auxilio Boleslai ad regnum peruenit. Boleslaus verò rex in Poloniam reuersus, vnicam heredem ducum Russiæ, Viseslauam nomine, in matrimonium accepit, iureq; dotis Ducatus quosdā Russiæ acquisiuit. Kiouiam quoque metropolim Russiæ vi cepit, vbi hybernum tempus transegit, vniuersamque Russiam terrore suo compleuit, & cōcussit, adeò vt complures duces (parum se tutos in Russiā putantes) fugā in Græciam adornauerint. ciuitates omnes oppidaq; & munitiones plurimæ, vltro se ei dediderunt. Postea Præmisliam ciuitatem celebrem, vnam ex Ducatibus Russiæ expugnauit, & exussit, sed arcem propter exundationem fluuiorum, capere non potuit: quæ ei postea certis sub conditionibus dedita est. Tandem in Hungariam cum exercitu profectus, inimicitias inter Belæ hæredes, & Salomonem Hungariæ regem composuit: exinde rectā in Russiam reuersus, Volodimiriam & Chelmiam ciuitates cum suis prouincijs occupauit: postea totum Ducatum Volhiniæ cepit. Inde rectà in Kiouiam exercitum duxit, vbi Suuatoslaum principem Russiæ cum ingentibus copijs sibi insidiantem cruento prælio profligauit, fugauitq;, ac omnes vires Russorum prorsus debilitauit, multumq; temporis in Kiouia transegit, vbi in delicias libidinesq; venereos, & cætera vitia prolapsus est. Postea septennio in castris exacto in Polo-

Boleslaus in Hungaria triumphat.

Russiā vastat Kiouiāque capit.

Præmislia dedita.

Hungariam petit.

Voliniam expugnat.

Suuatoslaū fugat, funditque.

Episcopum Craconiæ diuum Stanislaũ occidit. niam reuersus, diuum Stanislaum episcopum Cracouiensem occidit, membratimque dissecare fecit: cuius postea corpus diuina prouidẽtia insimul compactum coactumque, & honorificè sepultum, multis miraculis claret, prout latius in Polonorũ Chronicis patet. Conscius itaque Boleslaus perpetrati facinoris pœnitentia adactus, cum filio Mieczslao regno relicto in ignotas regiones profectus est: vbi in habitu peregrino vitam clausit. Filius verò Mieczslaus postea in patriam reuersus est. *Boléslaus exulat voluntariè.*

VLADISLAVS HERMANNVS.

PLurima rescidit fratris decreta tyranni
Hermannus, Latio par pietate Numæ.
Hunc spurius vetitis vexauit filius armis,
Sed pius arma tulit pro pietate Deus.
Vincitur impietas Goplea ad stagna paludis,
Induit inq; feras debita vincla manus.
Dic, qui multa legis, quot dignos laude, piosq;
Legeris, historia per genus omne nothos?
Telogonus, qui pisce patrem obtruncauit Vlyssem,
De turpi Circes natus amore fuit.
Proditor Æneas patriæ est, ne crede Maroni:
Romulus occisor fratris: vterq; nothus.

ANno à Christo nato 1082. Vladislaus Hermannus fratri Boleslao in regno successit. Hic ex Iuditha Vratislai regis Bohemorum filia, filium Boleslaum tertium suscepit, Krziuuousti ab ore recuruo appellatum. Ex secunda verò vxore, Henrici 4. Romanorum imperatoris filia, tres filias produxit: multas ecclesias monasteriaque construxit & ditauit. Prussos, Pomeranosq; rebelles cruento prȩlio penes

fluuium

fluuium Druuācza profligauit, ad deditionemq́; coëgit. Interea Bratiſlaus, Bohemorū princeps vidēs regē bello in Pruſsia occupatū, magna damna Poloniæ intulit. Rex itaq; Sieczìechum Palatinū Cracouienſem cum filio ſuo Boleſlao nouē annos habēte, contra hoſtes deſtinauit, quos vnà cū principe Bratiſlao ſtrenuè fuderunt: & Morauiam vndiq; ferro & igne vaſtātes peragrarunt: ſpolijsq́; multis onuſti, in pace ad regē reuerſi ſunt. Tandem nunciatū eſt Hermanno regi, Pomeranos fœdifragos Miedzirzecze arcē munitiſsimā in finibus Saxoniç intercepiſſe. Boleſlaus igitur 12. annorū iuuenis patrē obnixè cum lacrymis ſolicitat, vt ſibi cōpias propter recuperandam arcem cōmitteret, cuius audaciç, prouidētiç, animoſitatiq́; rex admirās, legionem vnā cum certis rectoribus illi cōmiſit. cętero exercitui Sieczicchū Palatinū Cracouienſem præfecit. Arcem itaq; obſeſsām fortiter oppugnarūt: ſed quia in loco natura munitiſſimo ſita erat, ideo incaſſum laborabāt. Qua de cauſſa dux exercitus obſidionē ſoluere ſuadebat: ſed Boleſlaus regius filius à propoſito eū retraxit, & militibus confirmatis domos & tuguriola circa arcem, hyemis tempore imminente, erigere iuſſit, vt videretur arcem ſe per hyemem oppugnare velle. Qua re conſpecta, Pomerani obſeſsi ad Boleſlaum cum muneribus ſupplices veniunt, ſe & ſua ei offerentes: Quos ille liberos dimittens, arcem recuperat: prudentiaq́ue ſua omnia damna à Pomeranis illata reſarcijt; ad patremque ingenti cùm præda ouans, reuertitur. Poſtea Hermannus ſenio confectus, multis fortibus, prçclarisque geſtis exactis, vitam cum morte feliciter commutauit.

Pruſſos Hermannus & Pomeranos domat.

Bohemia à Polonis vaſtatur.

Miedzirzecze intercepta.

Aſtutia oppugnationis.

Miedzirzecze à Polonis recuperatur prudentia Boleslai.

BOLESLAVS KRZIVOVSTI.

HIc quinquaginta pugnauit prælia, signis
Collatis, casu non variante fidem.
Pugnauit quoties, toties & vicit: eorum
Nomina quos vicit, quod breue claudat opus?
Cæsaris Henrici magnas fudisse cohortes,
Sat sibi, si deessent cætera, laudis erat.
Mœrore interijt: quòd prorsus inermis ab hoste
Fœdifrago victus fraude, doloq́ue semel.
I, modo Pompeij numera mihi Roma, triumphos,
Nos Boleslai prælia: maior vter?
Pompeium Cæsar bello prostrauit aperto:
Fraus potuit nostrum vincere sola ducem.

ANno domini 1103. Boleslaus Krziuousti ab ore recuruo siue retorto (quod ex morbo contraxerat) appellatus, patre è viuis sublato, communi omnium applausu, regni habenis præficitur. Hunc Zbigneuius monachus, frater illegitimus sceptra sibi inuidens, in primis lacessiuit: Boriuoiumq́ue Bohemiæ regem, & Suatopolkum ducem Morauiæ, contra eum commouit: quos Boleslaus egregiè per Zelislaum ducem exercitus sui profligauit. Anno deinde sequenti validioribus copijs coactis, in Morauiam excurrit, quam nullo repugnante, ferro, & igne, peruastauit. Tertiò Boleslaus exercitum in Bohemiam & Morauiam duxit: dumq́ue agrum hostilem vndique armis & flamma peragraret, Bohemi ex insidijs in loco arctissimo in eum impressionem fecerunt. Rex verò strenui militis & imperatoris officium agens, vnum ex hostibus primus gladio interemit. Dersniak quoque eques Polonus, secundum hasta trans-

Zbigneuius monachus.

Zelislaus Bohemos Morauosq́ue profligauit.

Boleslaus Morauiam Bohemiamq́ue vastat.

transfixit. cæteri Poloni animosiores effecti, Bohemos fugientes insigni clade profligârunt. Tandem Boleslaus Pomeraniã armato milite aggressus, eam vndiq; peruastauit: plurimisque oppidis & munitionibus occupatis, spolijs onustus, ad suos reuersus est. Accidit autem dum, post hãc insignem victoriam, in festo dedicationis templi apud quendam nobilem conuiuium celebraret, recreationis gratia, centum duntaxàt equitibus cinctus, venatum processit: vbi tria millia Pomeranorum insidiantium incidit, in quos ipse rex veluti leo rugiẽs, primã impressionem fecit: tribusque interfectis, suos animosiores reddidit. Quidam verò Pomeranus in ipsum regem collimans, equũ sub eo transfixit: attamen à persequendis hostibus equo altero nacto, haud destitit: donec multo cum labore à tanta obstinata audacia vix retractus fuerit: victorque ad suos conuiuantes, profligatis hostibus redijt. Interea Boriuogius rex Bohemiæ exulans ad eum venit, auxilium contra Siuatopolgum nepotem suum implorans, quem Boleslaus in regnum reduxit, Boemiamque peruastauit. Tandem in Pomeraniam expeditionem adornauit, qua vndiq; peruastata, Bielgradũ arcem munitissimam cum ciuitate, & multitudine Pomeranorum, expugnauit: cæteræ autem ciuitates & munitiones, vtpote Camenecia, Golimberg, Vielim, Czarnkouia, libenter sese ei dediderunt. Postea Boleslaus irritatus Bohemiam deuastauit: Zbigneuiumque & Gueuonirum Pomeraniæ Duces rebelles, & fœdifragos, fudit cepitque.

Bohemi profligantur.

Pomerania vastatur à Boleslao.

Boleslaus strenuè dimicat.

Bohemus auxilium impetrat.

Expeditio Boleslai in Pomeraniam.

Henricus 4. Romanorum imperator, Boleslao ob damna Bohemis sæpissime illata infensus, cõiun-

Henricus 4. Cæsar in Boleslaum arma extollit.

ctis viribus cum Suuatopolgo rege Boemiæ, validiſſimas copias contra eum in Sileſiam duxit, Lubuſaque ciuitate expugnata, Glogouiam vrbem Glogouienſis Ducatus ſedem, acerrimè, fruſtra tamen oppugnauit: magna & crudeli ſtrage in militibus accepta. Boleſlaus quoque valida Polonorum manu ſtipatus, contra imperatorem & Bohemos proceſſit: & in exercitu ſuo proclamari fecit, vt quicunque ſe talem virum præbuerit, qui Suuatopolgum Bohemiæ regem occiderit, ille dono inſigni in ſempiternum cum poſteris ſuis remuneraretur. Vnus igitur Bohemus in caſtris Polonicis militans conditionem datam accepit, exploratáq; habens caſtra Bohemorum ad tentorium vſq; regium peruenit, & horribiliter in vocẽ prorupit dicens, Fuge, fuge ô rex. Multitudo enim Polonorum nos vndique inuaſit: regem itaque ex tentorio proſilientem lancea transfixit, & ad Polonos fruſtra inſecutus aufugit, ac munera promiſſa ſtemmaque Oxa dictum ſecurim videlicet accepit, & in magnam familiam Poloniæ excreuit. Henricus tamen imperator magna damna Polonis in Sileſia exercuit, quem cùm Boleſlaus ad amicitiam iuſtis conditionibus perducere non poſſet, armato Polonorum milite accinctus, in aurora impetum in Cæſarianos fecit, diſtantia vnius milliaris à Vratiſlauia vrbe Sileſiæ, ſicque ad veſperam vſque acriter decertabant. Boleſlaus autem cum fortiori agmine Polonorum & Sileſianorum in acies Cęſarianas à latere irruit, totumq; exercitum diſperſit, fugauit & ad internitionem proſtrauit, vt ipſe imperator fuga ſibi conſulens vno duntaxat ſeruo comitatus vix euaſerit. Poloni verò ſpolijs exuuijsque

Boleſlaus repugnat.

Conditiones dãtur à Boleſlao, ſi quis Bohemiæ regẽ occiderit.

Bohemiæ rex occiditur.

Arma Oxa.

Acre & memorabile certamẽ Boleslai cum Henrico Cæſare.

Henricus Cæſar funditur & fugatur.

occiſorum ditati victoriæ palmam obtinuerunt, adhuc locus in quo conflictus erat Polonicè, *Pſie pole*, id eſt, caninus campus appellatur: nam illic multitudo canum ad cadauera humana confluxerat, vt multo tempore vix prætereuntes tuti tranſire poſſint. Tandem anno ſequenti Henricus imperator expeditionem Romam verſus obuiam ſummo pontifici adornabat, timensque ne Boleſlaus ſe abſente prouincias ſuas vaſtaret, legatos ad eum deſtinauit, rogans eum ſub certis conditionibus habita dignitate imperatoria, vt ad ſe Bambergum veniret, promittens illum huius conditionis nequaquam pœnituiſſe. Vbi Boleſlaus veniens imperatori omnia obſequia ad quæ præſtanda attrahebatur, in perpetuum renunciauit, abdixitque & conſanguinitatis vinculo (vt fit inter pacificantes principes) ſibi iuncti ſunt. Boleſlaus enim ſororem imperatoris Adchleydam nomine, Vladiſlaus verò filius eius Chriſtinā filiam eiuſdem imperatoris in matrimonium accepit, ſicq; pace compoſita captiuos vtrinq; reſtituerunt.

Pſie pole.

Poloni triumphant.

Henricus cū Boleslao amicitiam inire optat.

Anno deinde Chriſti 1113. Pomerani & Pruteni poſtpoſito iuramento inopinate in Maſſouiæ Ducatum excurrerunt, regionemque totam infeſtis armis peruaſtauerunt, ſed eius oræ præfectus hoſtes cum ſpolijs reuertentes inopinate aggreſſus, omnes trucidauit & ſpolia abegit. Hac perfidia Pomeranorum Boleſlaus exacerbatus, inſtructis copijs contra eos proceſſit, Nakloque arcem in qua erant 10000. Pomeranorum graui obſidione cinxit, ſed obſeſſi ad quindecim dies inducias impetrauerunt, hac conditione, vt ſi intra conceſſum tempus nullum auxilium à ſuis haberent. Interea verò nunciatur Bole-

Pruteni & Pomerani fœdifragi trucidātur.

Naklo obſidetur.

ſlao, Pomeranorum & Prutenorum quinquaginta millia in ſubſidium obſeſſis clanculum per ſyluas aduentare. Quorum caſtra Boleſlaus explorata habẽs, à fronte & à tergo in eos impetum fecit, omnesque inopinatos funditus proſtrauit, quorum 4000. cæſa ſunt, cæteri capti & fugati. Naklocenſes verò ſe & arcem cum cæteris ciuitatibus regni vltro dediderunt. Poſtea Pomerani cũ Prutenis vires magnas inſimul coniunxerunt, omnes tamen à Boleſlao velut à leone fortiſſimo iugulati, princepsq; eorum perpetuis carceribus mancipatus eſt. Rex itaque rebus in Pomerania & Pruſſia rectè conſtitutis, expeditionem in Daniam regionem trãſmarinam nauali claſſe adornauit, anno Domini 1124. vnde theſauros ingentes abſtulit, regnum verò vltro oblatum reſpuit, & theſaurarium regni Danici cum tota familia in Poloniam tranſtulit, cuius poſteri hucuſque in Polonia & Pruſſia celebres reſtant. Duniniq; à Dania vocantur. Boleſlaum itaque è Dania in Poloniam reuertentem principes Ruſſię ſeditioſi bello appetierunt, & quo magis eum irritarent, principem Halicienſem conſanguineum regis expulerunt. Quos Boleſlaus egregiè vltus eſt, Præmiſlienſemque ducem cũm ingenti exercitu proſtrauit, vbi tres duces Ruſſiæ in conflictu occubuerunt. Poſtea Iaropolhi ducis Kiouiæ conſilio aſtuto omnes principes Ruſſiæ aduerſus Boleſlaum regem conſpirauerunt, vtq; eum facilius ſub prætextu amicitiæ obruere poſſent, legatos ad eum deſtinauerunt, obſtringentes ſe omnes tributarios, ac ſubditos Poloniæ regno fore, vtque ducem Halicienſem in locum priſtinum reduceret optabant. Rex igitur nihil mali ſuſpicans expeditionem

Pomerani vincuntur.

Iterum Pomerani ſternuntur.

Boleslaus in Daniam nauigat.

Rutheni in Boleslaum concitãtur.

Inſidiæ Boleslao parantur.

nem in Russiã paruis copijs cinctus adornauit, cumque ad Halaciam ciuitatem appropinquaret, ecce principes Russię cum auxiliarijs copijs Hungarorum quasi congratulantes ei ex insidijs eruperũt, regemque vndiquaque circumdederunt. Rex autem astutiam Ruthenorum cõsiderans, milites suos qui pauci erant, ad resistendum hosti fœdifrago fœcunda oratione confirmauit. Sed Palatinus Cracouiensis admonitione regia minimè motus cum præcipua ala equitum, cui præfectus erat, inter primũ tumultum aufugit. Rex verò rem aliter non posse fieri videns, strenui militis & imperatoris officium agens, primo cum suę aulę equitatu Hungaros aggressus est, quos strenuè repressit & prostrauit. Viribusque resumptis cum validis Ruthenorũ copijs manus acriter conseruit, iamque Ruthenorum acies inclinabantur, dum recentes legiones auxiliares validiores, Polonos vndique circumderunt, viresque eorum perfregerunt, equus sub rege ipso confossus vt intestina ex eo profluxerint, alium tamen eques ei suppeditauit, sicque vix à suis ad fugiendum cõpulsus illesus euasit. Quapropter mœstus animo angebatur, non tam Ruthenorum fœdifragorum insidias, sed Palatini Cracouiensis perfidiam turpissimã execrans, cui pelliceum leporinum, & colum instrumentum quo mulieres fuso fila ducunt, linique fasciculum, & cordam misit, indicans eum lepori in fugiendo similẽ esse, & quod indignus sit vir, sed mulier haberi: resque muliebres & non viriles potius tractare, suspendique dignum. Palatinus itaq; ille, in desperatione adactus, in campanili oratorij sui fune campanæ sese suspendit, cuius nomẽ propter posterorum dedecorem in Chroni-

Boleslaus circumuenitur.

Palatinus fugit conflictum.

Boleslaus strenue sese defendit.

Donum Palatino profugo à Boleslao dignum mittitur.

Castellanus Palatino Cracouiensi dignior titulo.

cis reticetur, ab hocq; tempore Castellanus Cracouiensis, Palatinum autoritate dignitateq; antecellit. Boleslaus autem quotidie aduersam fortunam execrando tristitia consumptus, sumptis sacrosanctis Sacramentis extremum diem clausit, annos ætatis suæ 54. regno 36. annos præfuit, in ecclesia cathedrali Plocensi sepultus. Porrò nullus rex Poloniæ ad hæc vsq; tempora illo felicior bellicosiorque extitit. Omnes enim reges & monarchæ finitimi vndiq; in eum irruebant: ille verò eos strenuè casu non variante, fidem propugnabat, & regna eorum secundum arbitrium suum militis strenui & imperatoris mœnia obiens peragrabat. Conflictus cum hostibus principales & memorabiles ac publicos 47. commisit, exceptis congressibus excursionibusq; paruis, qui sæpissime eueniebant, excepto quoq; hoc vltimo certamine, quod cum eo Rutheni astutè commiserant, ex quo ille nō secus atq; ille Hector Troianus, Hannibalque Carthaginensis suo Marte sese strenuè defendens, aciesq; hostiū instructas fortitudine, dispergens euasit. Adhuc vitæ superstes filijs suis imperium disposuit, Vladislao natu maiori Cracouiensem, Siradiensem, Silesiæq; & Pomeraniæ Ducatus legauit. Boleslao Crispo Massouiam, Dobriniam Cuiauiamque. Mieslao Gnesnensem, Posnaniensem, Calisiensemq;. Henrico verò Lublinēsem, Casimiriensemq; tractum testamento ordinauit. Casimiro autem omnium iuniori quicquam reliquit. Admonentibusque se de eius sorte senatoribus, respondit: An ignoratis, inquit, quod in curru quatuor rotæ currentes necesse habent, vt aliquis eis insideret, quod & factum est, vt inferius dicetur.

47. cōflictus Boleslaus victor abijt.

VLA-

VLADISLAVS SECVNDVS.

QVattuor in natos regnum diuiserat æquis
Partibus, egregia cum ratione, pater.
Ladislae, tibi cessit Cracouia natu
Maxime: auaritia maxime, Marte nihil.
Fratribus eiectis, solus dum quæris habere
Omnia, possessis pelleris ipse bonis,
Coniuge cumq; tua, quæ rem tibi suasit iniquam,
Victus in externam profugis exul humum.
Ignorata tibi fuit alea? discere in illa,
Contentus proprio viuere quisq; potest.
Namq; aliena petens perdit sua lusor, & aurum
Dum cupit, amisso flens abit ære domum.

ANno Domini 1140. Vladislaus secundus, Boleslao patri in regno succeßit. Hic ex moribus patrijs degenerauit, vxorisq; impulsu sorte sua nō contentus, fratres suos Ducatibus exuendos proposuit, eosque bello appetijt, auxiliaribus copijs à principe Russiæ acceptis. Henricus itaque, Boleslaus & Crispus, cum Mieczlao in arcem Posnaniensem fratris metu sese receperunt: quos Vladislaus oblitus fraternæ caritatis, grauiter obsedit. Iamq; obseßi penuria victus coacti deditionē moliebantur: sed veteranorū militū persuasione confirmati, aleam belli tentare proposuerunt: nactaque occasione, cùm hostes choreis temulenti indulgerent, intempesta nocte ex arce cum ingenti vociferatione vnusquisque facem accensam manibus gestando, eruperunt, castraque hostium incenderunt, & ipsos hostes ferro protriuerunt. Vladislaus vix turpi fuga elapsus est: quem fratres victores Cracouiam vsque insequuti sunt.

Vladislaus degener.

Vladislaus fratres oppugnās ipse fugatur regnoq; exuitur.

Sed poſtea in Germaniam ad cognatos vxoris ſuæ aufugit: quem poſtea vxor cum filijs ſecuta eſt. ſicque proprio viuere non contentus, alienis inhians, ſua amiſit.

BOLESLAVS QVARTVS Criſpus.

DVm cogit Pruſſos ad Chriſti dogma Polonos,
Amiſſo euertit milite Criſpus, opes.
Transfuga ducebat noſtros malefidus, iniquum
Tranſgreſſos Oſſam pertrahit inq́ locum,
In conueſtitum viridanti ceſpite cœnum,
(A tergo in ſiluis abditus hoſtis erat)
Inſilit: incluſos cœno ſuffocat in illo,
Vix pauci incolumes ſe eripuêre fuga.
Mens generoſa dolo, quia nil agit, ipſa malignis
Opportuna dolis, inſidiisq́ capi eſt.
Et quia metitur proprijs virtutibus omnes
Eſt in perniciem credula ſæpe ſuam.

ANno domini 1146. Boleſlaus Criſpus, à capillis contortis dictus, fratre Vladiſlao ſeditioſo expulſo, habenas regni ſuſcepit. A Conrado imperatore frequenter ſolicitabatur, vt aliquam regionem exulanti fratri concederet, quod ille ſtrenuè repugnabat. qua de cauſſà imperator in Sileſiam exercitum duxit: ſed pluribus damnis à Polonis affectus, re infecta diſceſſit. Eadem de cauſſà cum Friderico Barbaroſſa imperatore, Boleſlaus bella geſſit. Inimicitijsque vtrinque compoſitis, Vladiſlaum fratrem ex Germania reuocatum, in gratiam accepit: qui poſtquam aduenit, in Ploczko ciuitate non ſine veneni ſuſpitione, ſpiritum exhalauit. Tandem anno Domini

Cum Conrado imperatore & Friderico Barbaroſſa belligeratur.

Vladislaus in Poloniā reuertitur.

mini 1164. rex cum fratribus triplici exercitu instructus, in Prussiam descendit, quam ferro & igne latè peruastauit, ad Christianismum Prutenos solicitans, donec se baptisari spoponderent: sed demum baptismo spreto, contra Polonos in Massouiam excurrerunt: contra quos denuo Boleslaus cum fratribus exercitum duxit. Interea verò, ad Polonos duo Pruteni, sub prætextu exulũ astutè defecerũt, qui se totius Prussię sitũ exploratissimè nosse affirmabant: ideo eos Poloni, duces belli sibi delegerũt: qui exercitum perfidè inter densissimas palustrosasq; syluas induxerunt, vbi in palude quadam cespite viridanti contecta, tanquam muscæ in pice hæserunt: vt nec vlterius progredi, nec retrogredi potuerint. Pruteni autem ex insidijs prorepentes, Polonos ingenti cladè affecerunt, vbi Henricus Lublinensis, & Sendomiriensis dux, frater Boleslai, strenuè dimicando occubuit. Princeps verò Boleslaus in Poloniam reuersus est, qui postea multis gestis extrenuè peractis, extremum diem clausit. Anno Domini 1171. ætatis suæ 29. in arcis ecclesiæ templo, Cracouiæ sepultus.

Pruteni à Boleslao oppugnantur.

Profugi è Prussia fraudulenti.

Profugis nõ credendum.

Poloni funduntur.

MIECZLAVS SIVE MIESCO tertius.

SÆpe dies oritur nitida face, nec tamen illi
Credideris: subitò nubilus esse potest:
Grandine messores lapidare: tonitribus orbem
Concutere: & rapidis frangere fulminibus.
Ecce senex noster, regni cùm cepit habenas,
Vir bonus, & placidi fratris imago fuit.
Mox sobole ingenti, generis, affinibus, auro
Inflatus: cœptam destitit ire viam.

Nil illo peius, nil & crudelius illo,
(Audace excepto) patria nostra tulit.
Sed tamen est pulsus: Nunquam impunita tyrannis
Sarmaticis feritas scilicet vlla fuit.

ANno Domini 1174. Mieczslaus senex, fratri Boleslao Crispo in monarchia successit. Hic rapax, crudelis, seuerusq́; in subditos extitit, & tyrannidem ingentem exercuit: qua propter ab omnibus diris execrationibus maledicebatur. Episcopus itaq; Cracouiensis Gedeon nomine, cum cæteris senatoribus consilium occultè inijt, de Casimiro in locum eius substituẽdo: & nacta occasione temporis, cum Mieczslaus rex in maiorem Poloniam discessisset, ad Casimirum fratrẽ eius iuniorem, quamuis inuitum, sceptra detulerunt.

Mieczlaus tyrannus regno exuitur.

CASIMIRVS SECVNDVS IVSTVS cognominatus.

TRactus ad imperiũ precibus, lacrymisq́; suorum,
Imperij fractas surgere fecit opes.
Percussit scelerum fratris iusto ense ministros,
Sacrificis pacem, ruricolisq́; dedit.
Qui modò calcati sub direptore iacebant,
Inq́; suis rebus nil habuêre sui.
Intulit in patriam corpus, Roma vsq; petitum,
Diui qui floris nobile nomen habet.
Mista dedit domino scelerati aconita ministri,
Inter solennes perfida dextra dapes.
Trusit & in subitum, patria plangente, sepulcrum,
Delicias hominum, deliciasq́; deûm.

Anno

ANno salutiferi Virginei partus 1104. Casimirus facinus fratris aboleuit, in comitijsq; generalibus Lancitiæ celebratis, omnes qui erant caussa intestinæ dissensionis dignis supplicijs affecit. Fratrem postea Mieczslaum in gratiam accepit, Gnesnensemq; tractum & Posnaniensem ei concessit. Tandem Pruteni & Pomerani Casimiri regis clementia considerata, vltro se ei obtulerunt. Interea verò Lituaniæ ciuitas Brestia, à Polonis defecit Eò itaq; rex cum exercitu profectus, ciuitatem cum arce cepit: eosq; qui erant caussa defectionis, dignis supplicijs affecit. Inde rectà in Russiam profectus, Seuoldũ & Volodimirũ duces rebelles, cruento prælio fudit. Rege autem in Russia militãte, Mieczslaus senex priorem dignitatem affectans, Cracouia potitus est, arcem tamen capere non potuit, ciuitate verò suis præsidijs firmata, ad comparandum maiorẽ exercitum, profectus est. Casimirus autem ex Russia exercitum reducens Cracouiam libenter intromissus, de seditionis seminatoribus, dignas accepit pœnas. Postea non oblitus cædis Henrici fratris cladisque Polonorum, in Prussiam exercitum duxit: quam vndique armis peragrauit, Prutenosq; & Pomeranos tributarios sibi effecit: Cracouiamq; reuersus, anno Domini 1194. extremũ diem clausit: non sine veneni suspicione. Eius cura & impensis corpus sancti Floriani Roma Cracouiam allatum est, anno Domini 1184.

LESCO QVARTVS.

CVm sene beuaui patruo, sed an impius isto
Sit facto, iusti discutitote viri.

Esset vter rerum dominus, certauimus: at me
Id velle in patriam, nudus adegit amor.
Ne paterer regnare lupum, maiore petentem,
A quo pulsus erat, cum feritate gregem.
Dum labor: inuadit Pomeranus balnea, inermem,
Dat non speratæ, meq; meosq; neci.
Quanto igitur rerum dominis securius æuum
(Quod quidam scripsit) cernite pauper agit?
Tempora sunt, loca sunt quæuis metuenda potenti,
Quod viuit, totum est cura, pericla, metus.

Lesco cum Mieslao patruo de monarchia certat.

IVstis Casimiro persolutis, Lesco filius eius à crinibus Albus cognominatus, ab omnibus rex salutatur; anno Domini 1194. Mieczslaus tamen senex, patruus eius monarchiam regebat: pro qua postea, vario Marte cum eo Lesco bella gessit. Tandem comitia generalia in Zueyman ciuitate celebrauit, ad quæ plurimi magnates, & principes Poloniæ conuenerunt, vbi citatus est mandato regio Suantopolus, capitaneus Pomeraniæ, qui tributum 10000. marcarum argenti per aliquot annos iuxta pacta regi non pendebat, qui, occasione per exploratores nacta, armata manu ad ciuitatem prædictam inopinatè accelerauit, diuersoriaque obruens, qui se defendere volebant, interfecit. Regi statim tumultus caussa qui in balneo tunc temporis erat, significatur. Ex balneo itaq; exiliens, cum paucis famulis equis conscensis, aufugit. Suantopolus verò eum insequutus, vt fœdifragus, & nequissimus sine vlla dignitatis ratione, trucidauit. Henricum quoq; Vratislauię principem, letali vulnere affecit, & plures alios trucidauit: anno Domini 1227. Cadauer Lesconis per suos relatum

Lesco nefariè occiditur à Pomerano fœdifrago.

relatum, in Basilica Cracouiensi cum maximo luctu terræ mandatum est.

BOLESLAVS QVINTVS Pudicus.

Tartaricus furor, in cineres regnante Pudico,
Sarmatiæ totas penè redegit opes:
In flammas abijt Craconia: quicquid & agris,
Porrigitur ripas, Odera, ad vsq; tuas.
Fugerat ad Ingros princeps, quia viribus impar
Ad confligendum tum subito hoste fuit:
Stanislae, tuos cineres tellure leuauit:
Et sacrum in fastis fecit habere locum.
Coniuge consensit cum virgine, virgo maritus:
Addictus studijs, casta Diana tuis.
Bochnenses reperit thesauros primus: & inde
Sarcijt a diris damna recepta Getis.

ANno Domini 1243. Boleslaus Pudicus, patri crudeliter occiso, in regimine succedit. Eo regnante multa mala Poloniam premebant: id verò ob principũ pluralitatem, qui tunc temporis 24. erãt. Quod malum tãdem peius redintegratum est. Tartarorum enim 100000. Poloniam Russiamq; populabundi venientes, vtramque regionem crudeliter vastabant: ciuitatibus, villisque succensis, captiuos educebant. Rex igitur Boleslaus cum Henrico duce maioris Poloniæ, cæterisque principibus cõtra Tartaros vnanimiter progressi, prælium cũ eis acre commiserunt. Iamq; Tartari inclinabantur: sed quidam vexillifer Tartarorum, cum vexillo, in quo erat scripta litera Græca tali modo, X, processit, superius verò in cuspide hastæ, erat caput quoddam terribile in-

Tartari in Polonia crudeliter grassantur.

Poloni cum Tartaris dimicant.

fixum, arte magica confectum, ore fumũ vaporemq́ sordidum in Polonos euomẽs: quo velut peste quadam infecti, & incantationum vi fascinati, vires amiserunt. Sicq; funditus à Tartaris nõ secus, atq; à grandinibus frumenta, prostrati sunt. Cupientesq; Barbari numerum occisorum peruestigare, auriculam vnicuique dextram amputantes, nouem saccos magnos eis impleuerunt, vbi diminuta est multitudo principum Poloniæ, Silesiæ, atq; Russiæ. Tunc temporis Tartari totã ferè Russiam, & Poloniam, Hungariæq; & Germaniæ partem, flamma ferroque peruastauerũt, terroreq; inaudito omnia cõpleuerunt.

Incantationis vis. *Poloni à Tartaris funduntur.* *Auricularum nouem sacci implentur.*

Anno Domini 1269. visus est in cælo exercitus equestris, inter se acerrimè confligens.

Eodem anno mulier quædã nobilis, in terra Cracouiensi triginta sex pueros vno partu edidit.

Miracula, monstraq; in Polonia.

Eodem anno in Calissia ciuitate vitulus duo capita, septemque pedes habens enixus est, cuius cadauer nec à canibus, nec auibus commestum, permansit.

Boleslaus postea rex exactis in regno 37. annis, è viuis decessit absq; prole: cælibem enim vitam (vnde Pudicus appellatus est) duxisse fertur.

LESCO SEXTVS NIGER.

QVanta locustarum, quo nos hæc scripsimus anno,
Appulit in nostros agmina, ventus, agros:
Agmina tanta ferunt in nos venisse Getarum
Sub Nigro, & primum congeminasse malum.
Jis cessit solis, alioqui semper in hoste
Cum quocunq; inijt prælia, victor erat.

Arma

Arma Ruthenorum, ductore superba Leone
Et magna, exigua contudit ille manu.
Obtriuit quoties Lituanum & Iazygas (hoc iam
Interijt nostro funditus ense genus.)
Multa in Christicolas nil laudum habitura fuerunt
Bella: lacessitus sed quia vicit, habent.

ANno Domini 1279. Lesco Niger dux Siradiensis, mortuo fratre Boleslao Pudico, habenis regni præficitur. Quem statim pericula insecuta sunt. Tartari enim validis copijs Russiam, & Poloniã iterum crudeliter peruastauerunt.

Tartari Poloniam vastant.

Tandem anno Domini 1280. Lesco rex meliori fortuna vsus, Leonem principem Russiæ superbum, cum ingenti exercitu Tartarorum & Russorũ cruenta clade prostrauit, Russiæque prouincias fugato hoste, infestis armis peruastauit, ex quibus multis trucidatis, sex millia captiuorum abduxit.

Lesco Niger Leonẽ Russiæ ducem prostrauit.

Postea anno à Christo nato 1282. Lituani in terram Lublinensem valida manu excurrerunt, ingentemq; captiuitatem hominum eduxerunt: quos Lesco collectis vndecunque pro tempore copijs persequutus, ad Nemen & NareW fluuios insecutos, clade cruenta prostrauit, captiuosq; liberauit. Cæsa sunt tunc temporis 14000. Lituanorum infidelium.

Lituanorũ 14000. cæduntur.

Demum anno Domini 1285. Lituani collectis maioribus copijs, per abdita syluarum in Lucouiensem tractum excurrerunt: quos Lesco simili modo assecutos fudit, & fugauit, spoliaque & captiuos ademit. Tandem multis gestis strenuè editis è viuis decessit: Cracouiæ terræ mandatus est.

Iterum Lituani funduntur.

HENRICVS PROBVS.

Teutonibus solis claues permiserat vrbis,
Quæ regni titulum possidet vna, Niger:
Illi Silesium furtim sub nocte silenti
Mœnibus accipiunt, cui studuêre, ducem:
Nobilium contra, contra decreta senatus,
Nam cui legitimè sceptra darentur, erat.
Perfida pars vicit: regnat Probus, exulat hæres,
Sed res parta dolo non diuturna fuit.
Silesij Henricum dubio rapuêre veneno:
Quòd factis alter, nomine & alter erat.
Qui fraudem in vita coluit, rem fraude parauit,
Qua perijt: dignus fraude perire fuit.

ANno à Christo nato 1290. Henricus Probus dux Vratislauię, Lesconi Nigro in regimine successit. Episcopus quoq; Cracouiensis cum cæteris proceribus, Boleslaum, Massouiæ ducem ad regnum vocauerant: sed ab Henrico eiectus est. Tandem Vladislaus Cubitalis (ad quem etiam monarchia iure naturali competebat) dux Siradiensis, adiunctis sibi in auxilium maioris Poloniæ equitibus, cũ Henrico de regno acriter contendebat, exercitumque eius cruenta clade in Silesia ad Sieuieram ciuitatem, prostrauit: vbi ducis Glogouiensis filium, & Sprotauiæ principem occidit. Vnusquisque eodem tempore ex Silesijs insignem victoriam reportauit: & victor Cracouiam vltro deditam occupauit. Sed Henricus denuo ad expugnandam Cracouiam, exercitum duxit: quem Teutones ciues clandestino noctu in ciuitatem immiserunt: adeò vt Vladislaus vix cuculla monastica indutus, effugerit. Et sic Hẽricus regno

Discordia principum Poloniæ de monarchia.

Cracouia bis capitur.

gno potitus est. Sed paulo pòst, anno in regimine nõ exacto, è viuis decessit: non sine veneni suspicione: Vratislauiæ terræ mandatus.

PREMISLAVS SECVNDVS.

OBscelus Audacis, raptum diadema Polonis,
Rettulit istius gloria, luxq; viri.
Magnus erat, tantum peperit qui primus honorem
Nobis: munus & hic qui reuocauit, erat.
Splendidus, antiquis certans heroibus omni
Virtute, in summo quam decet esse viro.
Caditur insidijs, celebrans solenne Lyci,
Inuidiam virtus dat sibi, & illa necem.
Et cautè, & timidè, genio seruite potentes:
Exitio multis lux genialis erat.
Hac Cyrus interijt, Macedò interijtq; Philippus,
Hac est Argolicis, Troia cremata, rogis.

ANno Domini 1295. Premislaus princeps maioris Poloniæ & Pomeraniæ, regni habenis præficitur. Hic omnibus principibus finitimis terrorem incusserat: ideo Marchiones Brandenburgenses, impulsu regis Bohemię Venceslai, nacta occasione, cùm rex ipse die S. Dorotheæ cum suis conuiuaret, ex improuiso in eum irruerunt: multisq; vulneribus affectum (quamuis sese strenuè cum suis aulicis defenderet) occiderunt. Septem tantum menses regno præfuit. *Premislaus rex occiditur.*

VENCESLAVS BOHEMIÆ REX.

AD Venceslai vsq; dies, Auguste, Bohemi,
Scortea Sauromatis tota moneta fuit.
Nummus erat pellis detracta animantibus illis,
Quas aspergillos patria nostra vocat.

Hoc ego dum cuidam narro, qui strangulat amplo
Arcas argento, semper egenus ait:
Ergo putrescebant tunc nummi? O dura priorum
Tempora: tunc nasci res miseranda fuit.
Gratia magna Deo, quòd homo sum natus in isto
Seclo: cum pelles non nisi sutor habet.
Quòd si quando Deus mala vult sæcla illa reuerti,
Tunc ego, tunc superi, miluius esse precor.

Peregrinatio Vladislai exulis.

ANno Virginei partus 1300. Vladislaus rex Bohemiæ ad regnum Poloniæ vocatur. Cum Vladislao Cubitali de regno acriter contendebat, omnesque possessiones & arces ei ademit, quibus non Polonos sed Bohemos præfecit. Vladislaus verò omnibus spoliatus (ad quem monarchia iustè competebat) in Hungariam exulans perrexit, inde Romam petijt. Demum Roma in Hungariam reuersus, sumptis ab Hungaris auxiliaribus copijs, varijs excursionibus Bohemos in Polonia infestabat. Postea Pelcen, Visliciam, & Lelouiam arces occupauit. Tandem post nebulam (vt dicitur) Phœbo illucescente, Venceslao Bohemo è viuis sublato, Vladislaus Cubitalis regno multis ab annis expectato potitur. Hic Venceslaus Bohemus, primus monetam argenteam, grossos videlicet Bohemicos, in Poloniam intulit: qui adhuc in vsu Cracouiæ passim habentur. Primò verò frustulis quibusdam argenti, pellibusque aspreolorum, & cæterarum rerum transmutatione, necessaria comparabant. Eo quoque regnante, Cracouia muro cincta est.

Vladislaus regno potitur.

Argentea moneta in Polonia.

VLADISLAVS CVBITALIS VVLGO Lokietek.

Corpore paruus eram, cubito vix altior vno:
Sed tamen in paruo corpore magnus eram.
Non ego Prussorumq́, Bohemorumq́ cruorem
Iactabo, cladem nec Gedimine tuam:
Fortunam vici, cum qua mihi bella fuerunt,
Vt niger è terris triste volârat iter.
Ter cecidi regno: per te Rhamnusia semper
Post lapsum erexi maius ad arma caput.
Corde viris opus est magno, non corpore: magnum
Qui strauit Goliam, nonne pusillus erat?
Ingentem paruus Polyphemum vicit Vlysses.
Sed tamen ille hominem: tam graue numen ego?

ANno Domini 1306. Vladislaus Cubitalis, post multa pericula perpessa, frequētibusq; repulsis exantlatis, monarcham Polonię se gerere cœpit. Hic eodem anno, collecto exercitu, contra Henricum ducem Glogouiæ, in Silesiam processit: quā flamma, ferroq; nullo repugnante peruastauit. Postea anno Domini 1320. Vladislaus pręfatus dux, in verum regem & monarchā Poloniæ coronatur cum Heduigi consorte sua: ab eoq; tempore ecclesia Cracouiensis iure coronādi Poloniæ reges primùm dotata, & priuilegiata est. Primò enim in loco minimè tuto Gneznæ coronabantur. Demum anno Domini 1326. validioribus copijs ex Lituanis, Ruthenis, & Polonis conscriptis, rex Vladislaus, cædem fratris Præmislai vlturus, in prouincias Marchionum Brandeburgensium infestis armis excurrit: omniaq; ab Odera fluuio & à Brandeburga, Francofordiam vsque

Vladislaus Silesiam vastat.

Cracouia pro coronatione regum delecta.

In Marchiā vastabūdus contendit.

in latitudinem & longitudinem igne, & gladio peruastauit: multisque spolijs onustus, cum sex millibus captiuorum, ad sua in pace reuersus est. Cum Crucigeris Prussiensibus plurima bella gessit. Postea cùm præfati Crucigeri iniustè in Polonia grassarentur, eorum iniuria rex prouocatus, exercitum in Prussiam duxit, cum validissimisq; Teutonicis copijs, anno Domini 1331. mense Septembri, ingenti armorum fragore acerrimè conflixit, ac primas acies Polono milite protriuit, fugauit & dispersit. Postea viribus recentes phalanges Teutonicorum (quibus præerant Commendatores Ruffer de Plauno Comes, & Otto magnus de Brunsdorff) contra Polonos processerunt, bellumque redintegrauerunt: omnes tamen à Polonis prostrati sunt. Cæsa sunt in eo cõflictu 4000. Crucigerorum Prussiensium, cum plurimis Commendatoribus. Postea Vladislaus Cubitalis infirmitate correptus, extremum diem vitæ Cracouiæ clausit, anno Domini 1333.

Cum Crucigeris acre certamen.

Crucigeri prostrãtur.

CASIMIRVS MAGNVS.

Nil hoc splendidius, nil magnificentius vno est,
Quodcunq; illius respiciatur opus.
Legibus armauit patriam, placidumq; sub illo
Libertas ad nos protulit alma caput.
Oppida tot cinxit muris, quot pæne per omne
Hoc regnum muris oppida cincta vides.
Tres simul hospitio excepit cum Cæsare reges,
Cum tibi dat neptem, Carole quarte suam.
Rex ingens opibus, bello, pietate: quid illum,
Quid premis infami Cypria sorta notha?

Hunc

Hunc dici Magnum, est iniuria magna Poloni,
Iure suum nomen, Maximus, esse potest.

ANno Domini 1333. Casimirus Magnus, patri iustis persolutis, rex cõmuni omnium acclamatione salutatur. Regnum oblatũm ex omni parte inprimis pacificatur: in seditiososque, & passim latrocinantes animaduertit. Postea anno Domini 1339. Ludouicum nepotem ex sorore, Caroli regis Hungariæ filium, successorem post se in regno Poloniæ assignauit, & declarauit, constituitq;. Tandem 1340. Casimirus armata manu in Russiam progressus Leopolim regionis metropolim cepit: vnde thesauros ingentes asportauit. Deinde ad Volodimiriam contendit: qua expugnata, Cracouiam triumphãs exercitum reduxit. Denuo in Russiam validioribus copijs cinctus descendit: hasq; prouincias, cum ciuitatibus ad deditionẽ compulit, Premisliam, Haliciam, Leopolim, Sanociam, Lucouiam, Volodimiriam, Lubaczouiam, Treblouiam, Tustaniam, & complures alias, quæ hucusque à regno Poloniæ non separantur. Tertiò Casimirus anno Domini 1349. exercitum in Russiam duxit, arcesque quas nondum possederat, suæ ditioni subegit.

Casimirus Leopolim cepit.

Volodimiriam expugnauit.

Casimirus Russiæ prouincias tributarias reddidit subiugauitq;.

Postea anno Domini 1363. Casimirus rex Carolo 4. Romanorum imperatori, neptim suam Elisabetham, ducis Stolpensis filiam in matrimonium dedit: ad nuptiarumque solennia ipse Carolus imperator, Ludouicus quoque Hungariæ, Petrus Cypriæ, Sigismundus Daniæ reges, Otto Bauariæ, Semouitus Massouiæ, Boleslaus Suidniciæ, Vladislaus Opoliæ duces, satis splendido apparatu Cracouiam con-

Ad nuptiarum solẽnia tres reges imperator, & multi principes à Casimiro inuitantur.

uenerunt, absolutoq́; nuptiarum conuiuio, quidam ciuis Cracouiensis, Vierinok nomine, à Rheno oriundus, thesaurarius regius, hos omnes reges & principes cum imperatore, lautissimo conuiuio aliquot diebus excepit, muneraq́; insignia singulis obtulit.

Casimirus à pedis fractura mortuus.

Anno tandem Domini 1370. Casimirus rex, iuxta Przedboriam ciuitatem, inter venandum, ceruum insequens, equo succumbente pedem fregit: à quo vulnere spiritum exhalauit Cracouiæ: ibidemque sepultus. Hic omnes ferè ciuitates & arces, in Polonia muro cinxit: plurimasq́; arces & Basilicas condidit. Legibus quoque tam equestribus, quàm ciuilibus patriam locupletauit, quæ hucusq; vigent; & omnes reges antecessores suos, summa dexteritate in promouendis thesauris & prouentibus regni superauit: ideo Magnus iure appellatus est.

Casimirus bonus pater familias.

LVDOVICVS HVNGARVS.

NOn quia vir fuerit, nequaquā Ludouicus, & vltor
Crudelis nostras non bene rexit opes.
Sed quia Pannoniæ, dum plus amat arua paterna,
Linquebat sænis istud ouile lupis.
Qui nouit quid agant famuli, si longius absit
(Præsertim fuerit qui minus asper) herus.
Hic videt ærumnas, quas multa absentia veri
Pastoris nostrum tum cumulabat auis.
Illo rege quidem leges creuêre: sed illo
Rege tamen, robur non habuêre suum.
Lex nisi tutores habeat, contra arma potentum:
Est quod araneolus sub trabe nectit opus.

DEcedente Casimiro Magno absq; hærede masculino legitimo Ludouicus rex Hungariæ nepos

pos eius, anno Domini 1370. sacrum diadema Polonicum suscepit. Eo in Polonia regnante nihil memoria dignum gerebatur; sed homicidia, latrociniaque passim exercebantur, propter absentiam illius. Qui verò de iniuria sibi illata in Hungariam ad regẽ proficiscebantur, hi à rege ad reginã: à regina verò ad factores regios, & à factoribus ad gubernatores in Poloniã cum literis relegabantur, plurimisq; iniurijs, & angustijs Polonia tunc temporis, premebatur.

Postea anno Domini 1381. Ludouicus filiã suam Mariam, Sigismundo Marchioni Caroli quarti Romanorum imperatoris regis Bohemiæ filio, desponsauit, regemque Poloniæ post se futurum declarauit. Qui in Poloniam armata manu veniens, quasdam rebelles puniuit: rectaque contra Massouię ducem exercitum duxit, qui etiam sceptra iure propinquitatis affectabat. Massouia itaque flamma & ferro peruastata Posnaniam maioris Poloniæ metropolim profectus, ab omnibus honorificè pro monarcha agnoscitur. Interea verò Ludouicus Hungariæ & Poloniæ rex è viuis decedens, Albæ regiæ sepelitur, anno à Christo nato 1382. Regno Polonię 12. annis præfuit. Poloni itaque Ludouici regis morte audita, consilium clandestinum inierunt, vt Sigismundo relicto pro hærede regni, Ludouici regis filiam ad se reciperent: eamque in matrimonium tali principi, qui rempub. rectè gubernaret, ab hostibusque vindicaret, locarent. Regina itaque Hungariæ Ludouici coniunx, filiam Heduigim in Poloniam misit, quæ honorificentissimè à Polonis proceribus accepta, sacro diademate solenniter Cracouiæ ex more coronata est.

Sigismũdus Caroli filius regnum Poloniæ sibi obtinere tentat.

Poloni Sigismundo spreto pro hærede regni filiam Ludouici accipiunt.

Iagielo Lituanus. Heduigim Poloniæ hæredem cum regno sub conditionibus petit.

Anno igitur Domini 1385. Iagielo magnus Dux Lituaniæ certior factus de Heduigis reginæ ex Hungaria in Poloniam aduentu, pulcritudine, moribusque eius honestis commotus, oratores ad eam fratres suos, Skiergielonem, & Borissum cum peramplis muneribus destinauit: coniugium regnumq; dotale expetens, promittens se cum vniuersa gente sua baptisaturum, omnesque ciuitates & arces cum suis prouincijs, quas Lituani à regno abstraxerunt, & etiam captiuos liberaturum: insuper etiam Magnum ducatum Lituaniæ cum regno Poloniæ vniturum, & incorporaturū; Silesiam, Prussiam, Pomeraniam armis recuperaturum, thesaurosque omnes in vsum regni Poloniæ conuersurum; omnia denique quæ ad amplitudinem reipub. Poloniæ, & ad incrementum totius Christianitatis spectarent, acturum curaturumque. Hæc legatio Lituanorum, grata periucundaque Polonis erat: sed regina eam detractabat: à barbari enim matrimonio abhorrebat. Nam adhuc patre viuente, Wilhelmo Austriæ duci desponsata erat: ideo illum priorem sponsum ardenti animo complectebatur. Qua de caussa oratores Polonorum legationem Iagielonis Lituani, ad reginā Helisabetham in Hungariam detulerunt, quæ in omnibus se contentam esse respondit, quidcunque boni proceres regni constituerint. Legati igitur Polonorum in Lituaniam profecti, vt Iagielonem in Poloniam cum promissis muneribus, Heduigi reginæ maritum, adduxerunt. Interea verò Wilhelmus Austriæ dux, certior rerum Polonicarum factus, Cracouiam splendido aulicorum equitatu stipatus cum ingentibus muneribus, ad præcipiendum matrimonium

Oratores in Lituaniam pro Iagielone.

Wilhelmus Austriacus Cracouiam venit.

nium venit, à reginaq; alacriter acceptus, multa conuiuia quotidie alterutrum celebrabant, choreisque honestè tamē & modestè indulgebant: qua de caussa proceres Poloni Wilhelmum Austriacum apud reginam videntes acceptum, gratumque hospitem, & propensam vtriusq; erga se voluntatem animaduertentes, in arcem eum deducunt: cum regina desiderato matrimonio copulant. Sed Iagielonem aduenisse audientes Wilhelmum ex arce propellunt, portasque post eum obserant. Cuius expulsionem regina animo ęgrè ferens, suis manibus seras portę frangere, & contundere cœpit: optatis cum eo nuptijs in ciuitate fruitura. Sed per cōsiliarios longa dissuasione à proposito retracta est. Wilhelmus verò videns sibi proceres Poloniæ apertè & obstinatè aduersari, de aduentuque Iagielonis audiens, è Cracouia cum suis (relictis thesauris) clandestinè discessit. *Wilhelmus Austria dux, Cracouia eijcitur.*

IAGIELO SIVE VLADISLAVS Lituanus.

HIc gentilis erat Lituanus de stirpe Iagello,
Vir bonus, & tantas inter honestus opes.
Mox est cælesti princeps baptismate tinctus,
Quem subitò est dominum gens imitata suum.
Hinc dotale capit pulcra cum coniuge regnum,
Et tribuit Litauis signa Polona suis.
Rege sub hoc memorem suscepit Prussia cladem,
Sæpius & rigidus concidit ense Getes.
Quàm multa in regno struxit delubra Polono,
Monstrat Gymnasium sat puto Croca tuum.
Et linquens gratos ex iusta coniuge natos,
Lucida fulgentis scandit ad astra poli.

Lituanus in regnum Poloniæ acceptus.

ANno à Christo nato 1386. Iagielo magnus Dux Lituaniæ (cuius genealogia in Lituaniæ descriptione latius patet) cum fratribus suis Borisso, Suidrigielone, & Vitoldo, Cracouiam satis splẽdidè 12. Februarij venit: vbi ab omnibus ingenti cum lætitia acceptus & in arcẽ honorificè deductus est. Itaq; 14. die Februarij, cum fratribus in fide Christiana instructus, sacro baptismi fonte abluitur, & Vladislaus appellatur. Eadem die baptismo absoluto matrimonium cum regina Heduigi contraxit, magnumq́ue Ducatum Lituaniæ, Samogitiæ, Russiæ, sicut promiserat regno Poloniæ incorporauit, vniuit, diplomatibusq́ue, & iureiurando cõfirmauit. Tandem hebdomada elapsa in regem Poloniæ solenniter constituitur, & sacro diademate coronatur. Postea nuptiarum solennis peractis, Iagielo cum regina in maiorem Poloniam sub Quadragesimæ tempore profectus est, propter pacificandas seditiones, quæ per Domaratum capitaneum generalem maioris Poloniæ, & Vincentium Palatinum, excitabantur. Rebus itaque in Polonia maiori compositis, in Lituaniam expeditionem adornauit, nolens eam amplius cultui idolorum & dæmonum vacari: in Comitatu suo magnam procerum, & equitum Poloniæ cateruam habens. Archiepiscopus quoque Gnesnensis, plurimisq́ue ecclesiasticorum, & Semouitus Massouiæ, Conradusq́ue Olensniciæ duces eum secuti sunt. Vilnæq́ue solenniter conuentu indicto, sub initium Quadragesimæ, de vano idolorum cultu abolendo tractare cœperunt, sicq́ue illa gens barbara Lituaniæ, & Samogitiæ sacro baptismi fonte lauata est. Porrò turmatim stantes aqua lustrali (nomine vnicuiq;

Lituania Poloniæ adiuncta.

Expeditio in Lituaniã Iagelonis.

Lituania & Samogitia ad fidem Christi conuertitur.

cuiq; turmæ, Stanislai vel Petri, &c. imposito) aspergebātur, prout latius in descriptione Lituaniæ patet.

Rebus in Lituania pius rex rectè dispositis, Vitoldum patruelem summæ rerum præfecit, in Poloniamq; reuersus rectà in Silesiam exercitum duxit, arcesque & ciuitates sub Vladislao duce Opoliensi rebelli cepit: Krzepice, Bobolicze, Olstin, Brzeznice, Ostresèuo, & Grabouo dictas, Boleslauiecz arx septem annis obsidebatur, quam postea Ofka ducissa vidua, penuria cōmeatus coacta regi subdidit. Dux igitur Opoliensis reliquas arces quadraginta millibus florenorum, videns se eas non posse defendere, Crucigeris Prussiensibus vendidit, quas illi suis præsidijs munierunt: sed rex destinato exercitu cæteras arces ditioni suæ subegit.

Iagelo arces in Silesia recuperat.

Opoliensis dux arces vendit.

Moritur anno Domini 1399. Heduigis regina, de cuius vitę sanctimonia testātur annales Polonorum. Postea anno 1400. regi Ciliciensis Comitis de Hungaria filia Anna Cracouiam allata est.

Heduigis moritur.

Tandem anno Domini 1410. rex armatis copijs cinctus contra Prussienses Crucigeros profectus, superato Vistula fluuio ad Cierniensko oppidum castra metatus est, vbi etiam Vitoldus patruelis regius cum suis Lituanis & Tartaris venit. Semouitus quoque & Ianusius Massouiæ duces, suas cohortes adduxerunt, viribus itaque coniunctis castra ad Tanebrigum & Grimoaldum oppidá mouerunt. Interea verò rege officium missæ manè in tentorio audiente, duo nuncij alterutrum sese anteuertentes venerunt, nūciantes iam iam imminere sibi Prutenos. Attamen rex pius à diuino officio quin prius absolueretur discedere noluit: quo absoluto mili-

Expeditio cōtra Prussienses Crucigeros.

Iagielonis deuotio.

tem in acies celeriter instruxit, quinquagintaque vexilla Polonorum ordine suo distribuit. Vitoldus similiter copias suas contra hostem rectè direxit, quadragintaque vexilla Lituanorum iusto ordine disposuit: quibus Tartarorum manum ingentem adiunxit. Interea verò magister Crucigerorum Prussiensium, Vlricus Iungingen illudens regi, duos gladios euaginatos, totidemq; clypeos ei dono misit, dicens: Quid remoraris prælium ô rex, si tibi desunt gladij, en tibi vnum, fratrique tuo Vitoldo alterum mitto: si verò campum ad ordinandum exercitum arctum habes, ego tibi suo cedam. Rex igitur pius gladios oblatos humiliter accipiens ingemuit dicẽs: Quamuis armis omni generis abundo, attamẽ hoc munus per quod mihi signum victoriæ (Deo fauente) datur, libenti animo accipiam. his dictis, signa vtrinque canuntur, inde maximo clamore infestis signis concurritur: Tartari & Lituani arcubus & sagittis assueti, creberrimo telorum iactu æthera obumbrant, à Teutonibus tamen in primo conflictu fugati sunt, in quorũ locũ Poloni armis & viribus recentes, cum ingenti sonitu, armorumque fragore successerunt, Prutenasq; acies perfregerunt; & vndique circumdatas, ad internecionem funditus prostrauerunt. In hoc cõflictu magister Crucigerorum Prussiensium, Vlricus cum suis Comẽdatoribus (quos Siluius 300. recenset) occubuit: Duces quoque Stetinensis & Olesnicìensis capti, cum multis alijs præcipuis Germanis equitibus. Cæsa sunt tunc temporis 50000. Prutenorum, Teutonicorum. Siluius verò 40000 testatur. Ingentes exuuias ex castris Prutenorum Poloni tulerunt: victoriamque insignem obtinuerunt, & vexilla

Superbia Crucigerorum.

Humilitas Iagelonis.

Certamen acre initur.

Magister Crucigerorum casus omnisq; exercitus suus profligatus.

Ordinis cõmendatores erant quasi Palatini prouincijs cõmendatis præsidentes.

& vexilla hostium præcipua 50. ad perpetuam rei memoriam Cracouiæ in Basilica arcis posuerunt. *Poloni triũphant.*

Denuo crucigeri auxiliares copias ex Saxonia, & à Sigismundo Romanorũ rege corraserunt, quibus Poloni pro temporis necessitate exercitu conscripto occurrerunt: manusque cum eis conseruerunt. Interea quidam eques Polonus Ioannes Missai exercitum Crucigerorum strenuè dimicando, ad vexillum vsque principale pertransiuit. Vexilliferoque trucidato vexillum arripuit, & post tergum sibi infixit, ad suosque acies disuerberans incolumis rediit. Crucigeri itaq; vexillo orbati, ordinibus solutis, terga verterunt, quos Poloni insequentes per agros & syluas pallantes passim trucidabant, in quo conflictu 10000. Teutonicorum cæsa sunt. *Alius cõflictus Polonorũ cum Crucigeris.* *Poloni palmam victoriæ è Crucigeris obtinent.*

Eodem anno Hungarorum copias duodecim vexilla habentes, in Poloniam excurrentes, Poloni fuderunt. Postea anno Domini 1414. rex cum Vitoldo ingentem in Prussiam exercitum Polonorum & Lituanorum: (quod Crucigeri promissis non starent) duxit, plurimasque ciuitates & munitiones expugnauit. Militibus autem & equitibus Lituanorum in bello bene meritis insignia stemmataque nobilitatis Poloniæ pro donariis distribuit. *Poloni Hungaros trucidant.* *Poloni cum Lituanis Prussiam diripiunt.*

Tandem anno Domini 1432. rex Iagielo senio confectus multis gestis strenuè editis, Vladislao & Casimiro hæredibus relictis, vitam cum morte feliciter cõmutauit. Cracouiæ in Basilica arcis sub marmoreo sacrophago vbi sua imago expressa est, terræ mandatur. *Lituani insignia nobilitatis Polonorum accipiunt.* *Iagielo moritur.*

VLADISLAVS QVINTVS.

LAdislae tibi regale Polonia sceptrum
Contulit, ob proprij splendida facta patris.
Hinc quoq; & Vngaricus defert diadema senatus,
Et quæ sunt lati iugera multa soli.
Egregia verò tu præditus indole regnas,
Ac regis imperio subdita regna tuo.
Nec piguit Macedum fines vastare remotos,
Nominis vt foret gloria nota tui.
Donec inire petit tecum trux fœdera Turca,
Quod facis: at latius frangere Papa iubet.
Cui tu dum pares, te ad Varnam Marte paludem
Fudit Amurates, & tua castra capit.

Polonus Hungariæ rex coronatur.

IAgielone Vladislao è viuis decedente, Vladislaus filius eius, anno Domini 1434. habenas regni moderandas suscepit. Tandem anno 1437. Sigismundo imperatore Romanorum, rege Hungariæ & Bohemiæ fatis concedente, Vladislaus, Hungariæ procerum assiduis precibus, ad regnum Hungariæ suscipiendum vocatus est. Itaq; anno 1440. in eo profectus, Budæ coronatur.

Vladislaus arces Rasciæ recuperat à Turcis.
Vladislaus Turcas profligat.

Anno Domini 1443. Vladislaus expeditionem bellicam contra Turcas suscepit, arcesque in Rascia ab eis occupatis recuperauit. Audiens tandem Turcas cõtra se processisse, Ioãnem Hunniadem Palatinum Transsiluaniæ, cum armatis copijs Polonorum & Hungarorum aduersus eos destinauit, qui absque rumore in Turcas irruens omnes funditus prostrauit & dispersit. 4000. captiuorum & nouem vexilla abduxit, omnesque Slauonicas prouincias Macedoniam vsq;, Hungari cum Polonis peragrarunt. Turcarum

earum verò imperator exercitum propter Romaniam & Macedoniam defendendam in montibus collocauit. Bassa itaque Turcicus numeroso exercitu fretus, victoriam sperans cum Polonis & Hungaris conflixit, sed spe frustratus cum Turcarum viribus ingenti clade à Christianis prostratus est: adeò vt Turcarum imperator Amurates ad regem Vladislaum legatos pro pace impetranda mittere cogeretur, omnes possessiones, arces & ciuitates in Rascia occupatas restituendo, quibus restitutis, ad decem annos fœdus vtrinque iecerunt, & iureiurando confirmârunt. Interea verò Iulianus cardinalis, legatus Apostolicus ad regem venit: multisque & varijs persuasionibus hoc fœdus irritum fecit, regemque summi pontificis potestate à iuramento, quo se Turcis obstrinxerat, absoluit: vtque expeditionem aduersus Turcam Christiani nominis hostem cum vniuersitate Christianorum susciperet, persuasit.

Turca profligantur.

Turca pacem petit.

Papa fœdus frangere suadet.

Anno igitur 1444. armatis copijs Rex contra Turcarum imperatorem Amuratē processit. Amurates verò re comperta inconstantiæ, leuitatique Christianorum admirabatur, quod Dei sui nomen flocci penderent. exercitu itaq; validissimo ex Asia conscripto, ad Varnam paludem iuxta littus ponti Euxini, prælium acre cum Christianis cōmisit, quos vndiq; circundatos cruenta clade prostrauit, vbi & rex inclitus strenui militis, & imperatoris officium adimplens occubuit cum multitudine Polonorum, quæ clades ingentis mœroris planctusque toto orbi Christiano caussa extitit.

Vladislaus contra Turcas.

Hungari & Poloni cum rege suo à Turcis ob fœdus fractum profligati.

Præfuit Vladislaus Poloniæ regno decem, Hun-

gariæ verò quatuor annis. Anno verò ætatis suæ vigesimo primo, ad Varnam à Turcis occisus est, consilio summi pontificis parens, qui eum ad frangendum fœdus barbaro hosti impulerat.

CASIMIRVS QVARTVS.

POst fratrē Casimirus adest, quem Turca peremit.
Sarmaticas iustus qui regit vltor opes.
Eripit & captas Marianis fratribus vrbes,
Æthera terribili discutiente modo.
Hoc duce sacrificij magnas sensêre repulsas,
Hic vbi Castaliam Vistula voluit aquam.
Hinc repetit Maria non vi, sed munere castrum,
Prussiaci quod tunc incoluêre duces.
Hunc quoq; Choynitium multis licèt inde peremptis,
Sensit, & illius quæ ditionis erant.
Ducentem reliquæ felicia tempora vitæ,
Fata grauem nobis eripuêre ducem.

ANno humanæ redemptionis 1447. Casimirus magnus dux Lituaniæ, fratri Vladislao Poloniæ & Hungarię regi, à Turcis perempto in regimine succedit.

Homagium Palatini Valachiæ. Valachi funduntur.

Anno Domini 1448. Petrus Valachiæ Palatinus in verba regis iurauit: tributumq́ue debitum & obedientiam se præstiturum obstrinxit, quem Bochdamus frater ex illegitimo toro natus dominatu propulsare nitebatur: sed ipse à Polonis cum exercitu pulsus, fugatusq́ue & trucidatus est. Tandem anno Domini 1454. legati à nobilibus, ciuibusq́ue Prutenorum venientes, regi sese in clientelam & patrocinium subijcientes venerant. Crucigeri enim intolerabili

lerabili onere adinuentitijsq; eos exactionibus premebant, vxores à viris, virginesque teneras vi tollebant, possessiones, iumenta colonis abstrahebant, vulgum in seruitutem redigentes, eorum opera velut iumentorum in arcibus, mœnibusque erigendis vtebantur, quos rex certo tributo indicto in clientelam suscepit, & sicut pro temporis breuitate potuit, exercitu conscripto, in Prussiam contra Ludouicum Crucigerorum magistrum infestis armis contendit. Ludouicus quoque ingentem exercitum Teutonicum opposuit, prælium itaque ad ciuitatem Choynicze atrox oboritur. Primam alam Crucigerorum Poloni perfregerunt, funditusque profligauerunt; & Baltazarem ducem Zeganensem occiderunt, Bernardumque Stumbarg ducem exercitus ceperunt: vbi verò ad vnam cohortem Polonorum malè ordinatam peruentum est, Poloni Prutenorum vim sustinere non valentes, solutis ordinibus terga verterunt, quos rex frustra tamen vt conuerterentur admonebat: parumq; abfuit quin ipse hostium manus effugerit, multi Poloni cæsi, 300. verò captiuorum abducti sunt.

Prussi à Crucigeris ad regem Poloniæ deficiunt.

Tyrãnis Crucigerorum.

Expeditio in Prussiã.

Dux Zeganensis occisus.

Clades Polonorum à Crucigeris.

Rex tandem nouis copijs cõscriptis Prussiam infestis armis aggreditur, plurimasque munitiones & ciuitates expugnauit, & occupauit. Prussiæ autẽ magister non habens vnde stipendium suis militibus persolueret, Marienburgam arcem prẽstantissimam eis in potestatem dedit, quousq; illis stipendium persolueretur. Qui arcem Casimiro regi pro summa 476000. florenorum, anno Domini 1457. vendiderunt, eamque cum omnibus tormentis, instrumentisque bellicis dediderunt. Postea magister Prussiæ

Rex Prussiam vastat.

Marienburga Polonis venditur.

iniuriam à rege ſibi illatam vlturus, quaſdam munitiones regis in Pruſſia expugnauit: qua de cauſſa rex armata manu egreſſus, Crucigeros cum validis copijs cruenta clade ad internitionem proſtrauit: ipſe verò Ludouicus magiſter vix elapſus eſt: ſicque Poloni (quamuis magna cum difficultate) omnibus arcibus Crucigeros exuerunt.

Crucigeri funditus profligati.

Tandem anno Domini 1466. Caſimirus rex ciuitate arceque Choynici vi expugnata, concordiam fœduſque perpetuum, ſuffragijs multorum principum adductus, cum magiſtro Pruſſię & ordine Teutonico inijt. Ab hocque tempore Pomeraniæ Ducatus, Michlouienſis quoque & Culmenſis terra, regno Poloniæ adiuncta eſt, pro quibus Poloni 180. annis, armis cum Crucigeris decertabant.

Pax cum Crucigeris.

Pomerania recuperata.

Tandem anno Domini 1490. Caſimirus rex multis egregijs geſtis exactis, vitam cum morte feliciter Grodnæ in Lituania commutauit, filios ſex Vladiſlaum, Caſimirum, Albertum, Sigiſmundum, Fridericum, Alexandrum: filias verò ſeptem, Heduigim, Zophiam, Annam, Barbaram, Heliſabetham, &c. genuit. Vladiſlaus poſt mortem Matthiæ communibus Hungarorum ſuffragijs, in regnum Hungariæ euehitur, qui etiam poſtea regnum Bohemiæ in tutelam ſuſcepit. Albertus verò patri in ſolio ſucceſſit, Alexander magnum Ducatum Lituaniæ, Sigiſmundus Glogouiæ, ſorte acceperunt. Fridericus epiſcopatum Cracouienſem & Poſnanienſem accepit, poſtea inter Romanos patres cardinales ſcilicet connumeratus.

Caſimirus moritur.

Caſimiri proles.

IOANNES ALBERTVS.

DVcis Ioannes Alberte binominis agmen
Sarmaticum matre id perhibente tua.
Instaurasq́; nouo, sed frustra Marte tumultus,
Vlturus patrui funera mœsta sui.
Nam Dacus variat primo quod dixerat ore,
Te contra Turcam velle iuuare ferum.
Instruit horrendos te contra perfidus hostes,
Et fudit populos Marte iuuante tuos.
Unde nemus nostris patuli memorabile fagi,
Dum sol syderico tramite currit, erit.
Sic igitur multis non faustis obrutus actis,
Te rapuit iuuenem Parca seuera ducem.

ANno à Christo nato 1492. Casimiro rege è viuis ad superos commigrante, Ioannes Albertus filius in locum eius substituitur: sacroque diademate solenniter insignitur. Ad quem oratores Venetorum venerunt: cuncta prospera, fortunamq́ue contra hostem Christianum propitiam illi exoptantes. Postea Turcarum legati inducias petẽtes venerunt: cum quibus rex fœdus ad certum tempus pepigit. *Legatio Venetorum.* *Oratores Turcarum inducias petunt.*

Tandem anno 1494. Albertus rex cum fratre Vladislao Bohemiæ & Hungariæ rege, in Liuocza conuentum habuit: consultantes quomodo cõiunctis viribus, cædem crudelissimam Vladislai patrui sui, vlcisci possint, propositumq́ue constitutum nemini reuelabant. Sed Turcarum imperator omnium exploratissimus erat: qua de caussa legatum magnum ad regem Albertum propter confirmandum fœdus destinauit. Interea verò Stephanus Palatinus *Conuentus Alberti regis cum Vladislao rege Hungariæ fratre cõtra Turcam.* *Turca indutias petit.*

Valachiæ, vt feudalis, à rege auxilium contra Turcas implorauit: qua de caussa rex apertam occasionẽ vlciscendi barbari hostis nactus, ingentẽ validissimumque exercitum ex Polónis, Lituanis, Massouitis, Ruthenis, Prutenisque & Silesijs conscripsit: expeditionemque in Moldauiam contra Turcas celeriter adornauit. Vbi statim signa aduersæ fortunæ apparuerunt, equus enim generosus in quodam paruo torrente, iuxta Leopolim Russiæ sub rege succubuit, pauculoque aquę obrutus est. Leopolię etiam eques quidam Polonus Sropski dictus, insanæ mentis clamabat dicens: Nostri in suum malum proficiscũtur. Fulmen quoq; quendam equitem in tentorio cum duodecim equis interemit. Palatinus autem Moldàuiæ regi comeatum pabuliq; necessaria & vniuerso exercitui, se suppeditaturum promisit. Rex itaque falsis eius promissis fidem adhibẽs, vbi in Valachiam exercitum induxit, ad Palatinum, vt promissis staret, contraTurcasque expeditionem secum adornarę́t, misit. Ille verò perfidus respondit: Caueat sibi rex à Turcis vel ab alijs, quod ausus sit in ditiones meas, me inscio venire. Rex verò secũdò & tertiò eum admonuit, vt promissa persolueret: sed Palatinus hæc flocci pendebat: qua de caussa Poloni iniustè exacerbati arma quæ in Turcas parauerant in suos conuerterunt. Soczauamque Valachiæ metropolim obsederunt: quam grandioribus machinis bellicis admotis oppugnarunt. Sed Vladislaus rex Hungariæ inter regem fratrem suum, & Palatinum inimicitias per legatos composuit. Fœdere itaq; alterutrum firmato: rex infirmitate, partim ex aduersa fortuna, partim ex nimijs curis correptus, in Poloniam cum vniuerso

Expeditio Alberti contra Turcarum imperatorem infelix.

Signa aduersa.

Perfidia Palatini Valachiæ.

Arma in Turcas parata in Valachos conuertuntur.

uerſo exercitu reuertitur. Cumque in meditullium ſyluæ ampliſſimæ (quæ *Bukonia*, à faginis arboribus dicitur) penetrarent: vbi arbores ſucciſæ erant, Stephanus Palatinus Valachiæ fœdifragus, contra ius diuinum & humanum, à fronte & à tergo armata manu in regis copias irruit, ingentiq; & cruēta clade Polonos inopinatos oppreſſit, captiuorumq; multitudinem abduxit. Inter quos inſigniores erant, Nicolaus Palatinus Ruſſię, Gabriel Comes à Tenczin, Ioānes Zpigneuius Capitanei Marienburgenſis filius, & alij complures qui ſanguine ſuo vitam regis redimerunt. Vbi adhuc ſigna huius cladis infelicis oſſa videlicet albentia in hác ſylua ipſemet vidi, cùm magnificus dominus à Lasko, Palatinus Siradiæ, Deſpotam Heraclidem in occupanda Valachia iuuaret, in cuius caſtris ego peditum præfectus fui: anno Domini 1562. Sed ad rem redeo.

Valachus Polonos fœdere fracto ſternit.

Anno Domini 1493. menſe Ianuario, & Februario tantus calor, quod in illis regionibus mirum eſt, in Polonia extiterat, vt pomeria florerent, aues nidificarent, graminaq; pulcerrimè vireſcerent. Poſtea menſe Martio tanta frigora ſubſequuta ſunt, vt hæc omnia gelu arefacta marceſcerint.

Calor inſuetus.

Anno ſequenti iuxta Cracouiam in villa Czarna dicta, mulier quædam puerum cum leporino collo, & auribus peperit: qui ore aperto hiabat. Non multum pòſt altera mulier ſerpentem cum puero edidit: qui ſerpens puerum ad inteſtina vſq; corroſit.

Monſtra nata in Polonia.

Aliud monſtrum.

Anno Domini 1499. Cracouiæ Iudæa mulier vitulum bicipitem peperit, qui vnum caput in cauda, aliud verò in principio habebat: cauda verò in tergo ſita erat, pedes ſeptē in dextro latere, in ſiniſtro ve-

Tertiū monſtrum inter Iudæos natum.

rò nullum habebat: multo tempore extra Cracouiam hoc monſtrum, vt ab hominibus videretur expoſitum erat.

Ioannis Alberti regis mors.

Anno Domini 1501. Albertus rex Cracouia in Pruſſiam profectus, Toruniæ apoplexia correptus extremum diem clauſit. Ætatis ſuæ 41. anno. regnauit octo annis totidemq; menſibus.

ALEXANDER.

MVlta laborati hoc recinunt de rege libelli,
Quàm duri promptus Martis ad arma fuit.
Nil illum morbi, nil frigora ſæua mouebant,
Vt non incœptum perficeretur opus.
Sæpius inſano compreſſit Iazygas arcu,
Et dedit horrenda millia multa neci.
Indigna vlciſcens ſæui periuria Moſchi,
Illius conſtans abſtulit vltor opes.
Nec tantùm bello ſtuduit, ſed legibus æquis,
Subiectam patiens eſt moderatus humum.
Illa ducis laus eſt certò veriſſima magni,
Qui ſacra, qui iuſtum cum pietate colit.

Perfidia Valachorũ vlciſcitur.

ANno à Chriſto nato 1501. Alexander Magnus dux Lituaniæ, fratri Alberto in regimine ſucceſſit. Poſtea anno Domini 1506. expeditionem in Valachiam adornauit, multasq; arces ad Tyram fluuium ſitas ſub Valachis expugnauit. Eodem anno in Lituaniam profectus, Vilnæ infirmitate correptus eſt. Interea verò Tartarorum 20000. populabundi in Lituaniam excurrerunt, contra quos rex Staniſlaus Kiskam Lituanum cum armata manu deſtinauit: ipſeq; ſua perſona ſemiuiuus ferè exercitum ſequutus eſt, recenſitisq; copijs in Lida arce remanſit.

Tartarorũ à Lituanis fuſa 20000

Lituani

Lituani igitur inopinatè in Tartaros ſecuros, ad Kleczo oppidum ingenti impetu irruerunt, quos ad vnum cruenta clade fuderunt, & ſpolia, captiuosque abegerunt. Quæ victoria cùm regi iam iam animam agenti nunciaretur, ille, quamuis beneficio linguæ priuatus, manus tamen in altum extollens, ſuſpirãſque cum lacrymis Deo gratias egit, omnibusque circumſtantibus manum porrigens, ad ſuperos commigrauit: anno ætatis ſuæ 45. Vilnæ vbi & ſepultus quieſcit: quatuor annis, & menſibus octo Poloniæ regni ſceptra tenebat. Magno verò Ducatui Lituaniæ 14. annis præfuit. *Alexander moritur.*

SIGISMVNDVS PRIMVS.

CVm iurârat atrox deuicto Glinſcius hoſte
Suſpectam, pulſa ſuſpitione, fidem.
Qui caperet regni poſt mortem fratris habenas,
Tota Sigiſmundum terra Polona cupit.
Hoc, qui magnatum tunc nemo tenacior æqui,
Maior conſilijs, & pietate foret.
Dos regum decorabat eum clementia, ſolus
Deq; Iagelona ſtirpe ſuperſtes erat.
Proſtrauit fretum numeroſo milite Moſchum,
Millia quo bello bis cecidere decem.
Quantus amor populoq; ſuo, externisq; monarchis,
Tantus erat Turcis, & tibi Theuto, tremor.

ANno Domini 1507. curato ſumptuosè funere Alexandri regis, Sigiſmundus frater eius dux Glogouiæ, & Opauiæ Capitaneus generalis, magnus dux Lituaniæ regni gubernacula ſuſcepit. Hic lapſam ferè rempub. Polonam humeris ſuis e-

Moschouia depredatur. rexit,qua rectè constituta, & vndique pacata aduersus Moschouiæ principem Basilium armatas copias dexit Tartaris Præcopensibus in auxilium sibi acceptis: arcesque plurimas expugnauit, & suorum presidijs muniuit.

Eodem anno Tartari in prouincias Russiæ excurrerunt, contra quos Castellanus Leopoliensis, cum quingentis equitibus Polonorum profectus, gentem barbaram auspice Deo inopinatè oppressit, & profligauit, spoliaq; abegit. *Tartari profligati.*

Valachus Poloniam infestat. Anno 1509. Palatinus Valachiæ fœdifragus in Russiam armata manu excurrit: Leopolimque spoliauit, vnde thesauros plurimos abstulit, Rohatiniam arcem deditione cepit, de Polonorumque contra se expeditione audiens, in Valachiam aufugit, quem Poloni insequuti, damna in Valachia ferro & igne nullo obstante (ipse enim Palatinus in abditis syluarum latitabat) maxima intulerunt. Hasque munitiones, Dorochiniam, Sczepanouice, Czarnouicze, Botúsaniam, Chocimiam ceperunt, Soczauam metropolim regionis grauiter oppugnarunt: sed re infecta multimodis spolijs onusti, vniuersa regione peruastata, ad sua reuertuntur. Cumque Tyram siue Nestrum fluuium traijcerent, Valachij nacta occasione è syluis ad pugnandum instructi erumpunt, cum quibus equitatus aulæ regiæ qui adhuc in hostili ripa remanserant, manus acriter commiserunt, à tergoque hostium aliquot cohortibus Polonorum clandestino trãsmissis, omnem exercitum Valachiorum fuderunt. *Poloni vlciscuntur, Valachos egregiè.* *Valachi cæduntur à Polonis.*

Postea anno Domini 1512. Tartari Præcopenses stipendiarij regis, in 24000. equitum in Russiam excurre-

currerunt, ad Visniouiciumq; in Podolia castrametati sunt, ad quorum vim reprimendam Poloni & Lituani expeditionem susceperunt: certamenque acre cum eis commiserunt, & dum vna ala Polonorum ad castra hostium vbi captiui Polonorum Lituanorumque erant, penetrârunt: captiuos soluentes, ad arma excitarunt. Statim igitur captiui soluti à tergo, illi à fronte in Tartarorum ordines solutos irruerunt: quos paruo negocio fuderunt, & celebrem victoriam impari Marte obtinuerunt.

Tartari in Russia grassantur.

Poloni triũphant de Tartaris.

Anno 1514. Sigismundus rex audiens Smolensko arcem munitissimam in ditione Lituanorum à Moschouiæ duce Basilio captam, exercitum ad vlciscendum hostem duxit. Moschus verò 8000. equitum contra regem destinauit: Polonorum autem, & Lituanorum copiæ 35000. non excedebant. Constãtinus itaq; Ostrouuski dux exercitus, strato ponte pedites vltra Borysthené iuxta Orsham oppidum transfert. Equitatus verò augustum vallum sub ipso castro Orshæ superat. Mox vbi dimidia pars exercitus Borysthenem transiret, nunciatur Ioanni Andreæ Celadin, cui summa rerum à Moscho commissa erat, vt hanc exercitus partem inuaderet. At ille respondit: si partem hanc exercitus oppresserimus, quid postea faciemus: cùm cæteri metu perculsi terga vertent, expectemus tantisper dum totus exercitus transferatur: tantę enim sunt vires nostræ, vt circumuentos hostes Moschouiam vsque velut iumenta agere possimus: tandem quod vnicum restat totam occupemus Lituaniam. signa itaque vtrinq; canuntur, Moschouitæ primi in Lituanos impetum faciunt: illi haud timidi strenuè resistunt. Postremò

Expeditio regis contra Moschorum ducem.

Cõstãtinus Ostrouski.

Andreas Celadin.

Certamen acre cum Moschouitis.

maxima vi certatur; Lituani studio cedentes ad collem vbi tormenta collocata erant, ea in Moschos insequentes exonerant: extremamq; aciem eorum in subsidijs collocatā feriunt, turbāt, dirimūtq;: hoc nouo belli genere Moschi perterriti terga vertūt, quos Lituani cum Polonis conuersi omnibus copijs effusis insequuntur, fugant, confodiunt, cæduntq;, bellum sola nox diremit. Est inter Orsham & Dubrounam, fluuius Cropiuna dictus: in cuius dubijs & altis ripis Moschi fugientes, tot submersi, vt cursus fluminis impediretur. Capti sunt in eo conflictu omnes militiæ præfecti, & consiliarij, qui ad regē missi sunt. Ioannes verò Celadin supremus dux exercitus, cum duobus præcipuis viris, Vilnæ in compedibus ferreis detinebatur. Cæsa sunt tunc temporis Moschorum 42000. capti 2000. exceptis ijs qui in fuga aquis obruti sunt. Ex Polonis & Lituanis 300. duntaxat occubuere, ab hoc tempore Moschouię dux campestre pręlium nō audet regi Poloniæ opponere. Moschouiæ princeps accepta suorū clade, Smolensko continuò relinquens in Moschouiam fugit: Lituanicus verò exercitus Smolensko obsedit: sed eam capere non potuit, bene enim firmatā Moschus reliquerat: tribusq; alijs castris citra Smolensko occupatis, quibusdam peruastatis præda onusti ad sua reuersi sunt.

Moschouitæ crudeliter profligūtur.

Numerus Moschorum occisorum.

Moschus fugit.

Smolensko obsidetur.

Anno Domini 1515. mense Iulio, Sigismundus Poloniæ, & Vladislaus Hungariæ Bohemiæq; reges, fratres germani, cum Maximiliano imperatore Viennæ Austrię conuentum insigni splendidoq; apparatu habuerunt.

Conuentus regum Poloniæ & Hūgariæ cum imperatore.

Tandem anno Domini 1518. Bona Ioānis Sfortiæ ducis Mediolanēsis filia, Sigismundo regi Cracouiam

Bona ducis Mediolani filia Sigismundo nupta.

uiam allata eſt: cui epiſcopi, magnates, equiteſq; Polonorum, inſigni ac ſplẽdido apparatu obuiam proceſſerunt. Hæc anno Domini 1520. filium Sigiſmundum Auguſtum Cracouiæ in abſentia regis peperit.

Magiſter Pruſsiæ ordinis Teutonici regis iugum ſubit.

Anno 1525. Albertus Marchio Brandenburgenſis, magiſter in Pruſſia ordinis Teutonici, poſt plurima bella & ſimultates cum Polonis ſuſceptas, videns fruſtra contra ſtimulum calcitrare, regni Polonię Sigiſmundo iuramentum Cracouiæ ſolenniter præſtitit, habituq; ordinis abiecto in ducem ſæcularem Pruſſiæ creatus eſt.

Maſſouia Polono regi ceſsit.

Poſtea anno Domini 1526. decedentibus immatura ætate Staniſlao & Ioanne ducibus Maſſouiæ: Ducatus Maſſouiæ regi Poloniæ ceſſit.

Sigiſmũdus Auguſtus coronatur.

Anno Domini 1530. Sigiſmundus ſecundus Auguſtus, patre viuente ſacro diademate ſolenniter Cracouiæ coronatur, decem duntaxat ætatis ſuę annos habens.

Valachus Polonum infeſtat.

Anno 1531. Petrilo Palatinus Valachiæ infeſtis armis in Pokuciam irruit, Snijatinq; & coloniã cum adiacentibus pagis exuſſit. Rex itaq; ſex millibus militum pro ſtipendio conſcriptis, Ioannem de Tarnouia Comitem eis præfecit, contra Valachioſq; deſtinauit. Poloni igitur ad Obertinã caſtra metati ſunt, in loco munitiſſimo. Petrilo verò Palatinus Valachię cum quinquaginta millibus Valachiorum, & Turcarum atque Hungarorum in colle editiori ſeſe apparuit: tormentaq; bellica aliquot in Polonos direxit: nihil tamen effecit. Poſtea vtrinque tormenta exonerantur, plurimoſque Valachiorum Poloni globis glandibuſque ferreis trucidant. Inde infeſtis armis maximo clamore vtrinque concurrunt, gladijs, lan-

ceis, omniq; telorum genere res geritur. Poloni fortitudine, Valachij multitudine superabant. Postea Poloni tormenta, bombardasque in Valachos exonerant, exercitumque eorũ fudunt, dissipant, & vndiq; affligunt. Sicque Valachij ordinibus solutis terga vertunt, quos Poloni omnibus copijs effusis insequuntur, fugant, cædunt, turbant, trucidantque. Itaque omnis generis rerum copia ex castris eorum onusti, quinquaginta maioribus tormentis ablatis, milleq; captiuis insignioribus abductis, ad regem reuersi sunt cum insigni victoria.

Acer conflictus.

Poloni Valachos profligant.

Anno Domini 1532. in Morauia supra Olomunciam tres soles apparuerunt.

Tres soles.

Anno 1535. Ouczina tutor, gubernatorque moderni ducis Moschouiæ, valida manu in Lituaniam excurrit, quam igne & ferro peruastauit, quindecim milliaribus à Vilna reuersus est. Rex itaque Poloniæ milites stipendiarios, voluntariosque, quibus Ioannem de Tarnou præfecit, in Moschouiam destinauit, cum quibus Lituani vires suas coniunxerunt, finesq; hostiles ingressi arcem Homel expugnarunt, suisque præsidijs munierunt. Inde recta ad Starodub arcem munitissimam, in qua OWczina, Suyski, & KoluczoW cæterique proceres Moschorum erant, contendunt: eamque grauiter tormentis bellicis adactis oppugnant. Moschouitæ quoque quorum numerosa multitudo in arce fuit strenuè sese defendũt. Arx ex roboribus ædificata terraq; & lapidibus propugnacula, & parietes impletæ erant: ideo tormenta incassum exonerabantur. Postea pulueribus, bombardarijs suppositis, arcem incenderunt: thesaurosq; ingentes quibusdam flamma absumptis asportauerunt.

Moschouitæ Lituaniam vastant.

Poloni in Moschouiã cõtendunt.

runt. OWczina gubernator totius Moſchouiæ, Suijski, KoluczoW, cæteriq; magnates & proceres Moſchouiæ capti ſunt. Vulgi verò multitudo exercitam regium numero 60000. ſuperabat: qua de cauſſa Ioannes Comes de TarnoW, ſupremus dux exercitus, omnes ſenes, plebeios, & parum idoneos decollari iuſſit, iuuenibus, nobilibusque & virginibus relictis. *Staredub capta.*

Anno Domini 1548. Sigiſmundus rex multis geſtis præclaris ſumma cum laude ſtrenuè editis, imperioq; in pace relicto, & reipub. rebus rectè diſpoſitis, vitam cum morte feliciter commutauit, ipſo die ſolenni Paſchę, ætatis ſuę 81. annos, menſes duos, & dies ſeptem peregit, Cracouiæ in Baſilica arcis honorificè 26. die Iulij ſepultus: *Sigiſmūdus moritur.*

Martinus Bielski Polonus, qui annales Polonorum vulgari lingua conſcripſit, facit mentionem, in principio imperij huius Sigiſmundi primi: nobilem quendam Iacobum Melſtinski, prætorem de Brezinij ciuitate, ex leuitate quadam animi, ſeu potius deſperatione, nomen autoritatemque Chriſti ſibi aſciuiſſe, Petrumq; Zatorski ciuem Cracouienſem, ceterosque ſibi ſimiles latrones duodecim, ſecundum numerum apoſtolorum elegiſſe: ſingulisque nomina apoſtolorum impoſuiſſe: ſe verò Ieſum Chriſtum appellaſſe, Qui per villas vbique ambulantes, prodigia morionum, & pręſtigiatorum more exercebant: ſicophantasq; alios, & latrones velut mortuos ſubornantes ſuſcitabant: piſces in paludes lutoſas primò impoſitos, vbi nunquam eos naſci poſſibile erat, in nomine Chriſti ſui manibus capiebant: panes in fornaces imponebant: in nomine Chriſti cum illic an- *Molſtinski ſe Chriſtum fore finxit.*

Latrociniũ insigne.

tè non essent, depromebant, cum ingenti simplicis vulgi admiratione. Quodam tempore ad Cestochouiam monasterium diuæ Virginis imagine celebre, prædictus Christus cũ suis apostolis vbi adhuc ignotus erat, venit, cumque illic aliquot diebus morarentur, vnum ex suis quasi obsessum à dæmone subornauerunt, cuius opera victum acquirebant, cum sua coquina carerent: ille enim quasi dęmophoretus per hospitia, diuersoriaque ambulans, carnes de coquinis rapiebat, in suosq; proijciebat, qui cruce illas munientes carnes comedebant. Illic autem ingens erat confluxus populi tũc temporis ad diuę Virginis imaginem, quæ ibi perinde, vt apud nos in Loreto miraculis celebris est. Prædicti itaq; sicophantę, illum obsessum suum, ad altare diuæ Virginis ducunt: duplici veste ad id studiò præparata indutum, in cuius intercapedinem necessaria imponere possit: lapillos verò intra indusium à corpore ei imposuerunt, cumq; ad altare deduceretur, ille è manibus ducentium furibundus, sese proripiens, in altare oblationibus pecuniarijs onustum irruit, pecuniasq; de altare rapiens in vestis duplicatæ intercapedinem eas imponebat. Monachus verò ab altari diuino officio intermisso aufugit: cæteri monachi stupidi accurrentes cingulũ illius resoluunt, putantes eum pecuniam intra indusium posuisse: sed lapilli duntaxat quos antę studiò imposuerat, in terram exciderunt: pecunia verò in veste duplicata remansit. Monachi igitur mœsti pecuniam arte dæmonis in lapillos transformatam putantes, exorcismos, orationesque supra lapillos sine intermissione fundunt: vt deinde in pristinam formam transformarentur: sed cum lapilli immutati in

Exorcismi supra lapillos.

sua

sua forma perseuerarent, monachus librum Agendam (vt dicitur) indignabundus in terram proiecit dicens: adhuc talem dæmonem nunquam expe.ti sumus: abite cum eo ad omnes dæmones. Hoc latrocinio prædicti sicophantę perpetrato, cum illa pecunia rectà in Silesiam vicinam Poloniæ perrexerunt, simplicem vulgum suis præstigiationibus seducentes, vbi ad quandam matronam nobilem, in quodam pàgo diuertentes, dicunt ad illam: Christus te cum suis apostolis visitat ô mulier, ideo te offer illi, & saluabitur anima tua. Illa verò virum domi non adesse, in cuius absentia id sibi non licere, respondit. Cui Apostoli dixerunt: Habesne mappas vel telam ad sacrificandum: mulier vérò ligaturam telæ illis obtulit. Qui dixerunt, hanc nobiscum accipiemus, Christusque tibi bènedicet, vt tibi linum abundantius crescat, ostende aliam si habes telam: quam cùm similiter accipere volebant, mulier dixit: non dabo vobis hanc: maritum enim timeo. Illi autem frustulum fomitis cum in igne telam inuoluentes mulieri reddiderunt: quam illa nihil suspicans in cistam reposuit. Itaque cistà à tela, à cista verò domus accensa in flammam abijt. Vir igitur illius vxoris reuersus, domum conflagrantem inueniens: caussam sciscitatur, cui vxor se malè Christum cum suis Apostolis tractasse respondit: ideo hanc plagam iniustè in se permisisse. Vir autem ira excandescens, latro hic inquit nequissimus, & non Christus fuit. Ideo cum vicinis malefactores persequitur, quos in quadá villa insequuti sunt. Ille itaq; pseudochristus re animaduersa ad illum qui vocabatur Petrus dixit: Petre, iam mea passio, calixq; quē bibiturus sum appropinquat.

Aliud latrociniū pseudochristi.

Fuga pseudochristi. Cui Petrus: Et mihi vt video Domine imminet. Christus verò dixit: Petre, ego aliter non possum, nisi per fenestram hinc euadere. Ad quem Petrus: Et ego te quoad viuam non derelinquam Domine, sed quocunque tu fugeris, sequar te. Sicque ille Christus per fenestram, Petro sequente, aufugit: cæteri quoque Apostoli quà potuerunt euaserunt. Quos villani vnà cum suo Christo insecutos, & vndique circumuentos baculis, fustibusque præustis cædunt, dicentes: Prophetisa nobis Christe cum tuis Apostolis, qua in sylua hi baculi creuerint. Sicque plagis emendati vitam suam pœnitentiam agentes, postea emendarunt, dicentes: Difficile est nobis Christi passionem, Apostolorumq; tormenta subire.

Pseudochristus cum Apostolis baculatur.

SIGISMVNDVS AVGVSTVS.

Sigismundus 2. Augustus. ANno salutiferi Virginis partus 1548. iustis Sigismundo primo honorificè sumptuoseq; persolutis, Sigismundus Augustus, filius eius magnus Dux Lituaniæ, regni habenas moderandas suscepit, quas summa cum prudentia & fortitudine in pace gubernauit.

Prima vxor Augusti. Hic anno Domini 1543. Ferdinandi Romanorum Hungariæque & Bohemiæ regis filiam Helisabetham, matrimonio sibi copulauit, quæ Cracouiam honorificè allata est. Postea immatura ætate & sine prole anno Domini 1545. decimaquinta Iunij è viuis decessit.

Secunda vxor. Deinde Barbaram Lituanam ex domo Radiuilorum, quę antè Gastoldo Lituano nupta fuerat, duxit. Inuita matre regina Bona, proceribusq; Poloniæ repugnantibus, hocque matrimonium indignè ferentibus,

tibus, & parum abfuit quin rebellio eorum cœpta, in perniciosam seditionem abijsset. Hæc quoq; non multo post è viuis sublata est sterilis: non sine veneni suspitione, quam rex Cracouia, Vilnam vsq; metropolim Lituaniæ deduxit, ibidemque in Basilica arcis diuo Stanislao sacrata, honorificè tumulauit.

Hac mortua ad redintegrãdam cum Ferdinando amicitiam, & affinitatem conuersus, alteram filiam eius Catharinam, quam Franciscus dux Mantuæ viduam reliquerat, germanam sororem Helisabethæ duxit. Nuptiarum solennia celebrata sunt Cracouiæ 31. Iulij, anno Domini 1553. quam postea sterilitate causata repudiauit: Maximilianoque fratri, Romanorum imperatori, in Germaniam honorificè remisit. *3. Vxor.*

Tandem anno Domini 1557. iustissimũ bellum aduersus Guilhelmum Furstemberk, magistrum Liuoniæ ordinis Teutonici suscepit: centenisque millibus equitum & peditum electorum, tam Polonorum quàm Lituanorum Ruthenorumq; accinctus, in Liuoniam sua persona contendit, Sed Liuoniæ magister difficilè contra stimulum calcitrare videns, supplex pacem efflagitat, præliumq; deprecatur, & se cum vniuerso ordine, & tota ditione in fidẽ & clientelam regis submittit, prout latius in Liuoniæ descriptione patet. *Augustus contra Liuones cõtẽdit.*

Tandem princeps Moschouiæ anno Domini 1558. hæreditarij cuiusdam iuris & denegati tributi prætextu numeroso cum exercitu in Derptensem Liuoniæ prouinciam excurrit, Derptamq; ciuitatem episcopalem cum arce cepit, ac plures munitiones temporis successu expugnauit. Itaque Sigi- *Bellũ cum Moschorum duce.*

ſmundus Auguſtus rex, Liuones feudales & clientes ſuos ſtrenuè propugnando bellũ (pio dolore ſtimulante) cum Moſchouiæ magno Duce ſuſcepit, quod vario Marte tam in Liuonia quàm in Ruſſia alba, diu durauit, & in hunc diem fœdere intercedente perſeuerat.

Dux Moſchouiæ Poloczkam capit.

Anno Domini 1562. ſub tẽpore Carniſpriuij Februarij 23. die, Ioannes Baſiliades, magnus Dux Moſchouię, trecentenis millibus armatorũ coadunatis in ſua perſona Poloczkam dura oppugnatione cepit, vnde theſauros dictu incredibiles, captiuorumq; octuaginta millia quibuſdam cæſis, in Moſchouiam abduxit. Iudęos verò omnes baptiſmũ abhorrentes, aquis DWinę fluuij ſubmergere fecit. Solummodo Polonos ſtipẽdiarios remuneratos, liberos dimiſit.

Moſchouitæ funduntur.

Soiski occiſus.

Poſtea anno Domini 1564. magnus Dux Moſchouiæ, detẽtis oratoribus Lituanorum, diutius in Moſchouia, exercitum celeriter conſcripſit, quem abſolutis oratoribus in Lituaniam populabũdũ deſtinauit. Hic exercitus in duas partes diuiſus vnus à Smolensko duce Srebrnij, alter à Poloczka duce Soiski cõtendebat, qui in campis Czaſnicienſibus ad Vlam fluuiũ caſtrametatus eſt, Nicolaus verò Radiuil Palatinus Vilnenſis, dux exercitus Lituanię ſupremus, & Gregorius ChodkieWicz campiductor, rem certam ab exploratoribus de illis tenẽtes, parua manu hoſtes aggrediuntur, ſecuroſq; & inopinatos cędũt, trucidãt, cõfodiunt, fugãtq;: qui per ſyluas & agros, paludes, partim à colonis cęſi, partim aquis ſubmerſi ſunt, quorũ 30. mil. occiſa eſſe cõpertũ eſt. Ibidẽ Petrus Soiski ſuprem⁹ dux exercitus Moſchouitici vulneratus fuga euadens, à ruſtico ſecuri (cũ magno dolore

lore Lituanorum, quòd viuus nõ caperetur) occiditur, Vilnã delatus honorificè in Ruthenorũ Basilica sepelitur. Alius verò exercitus, qui à Smolensko ad Orshã cum duce Srebrnij cõtendebat, audita suorũ cruẽta, infelicią; clade, metu perterriti, omni bellica ipsaą; copiosissima supellectili abiecta, in pedes sese coniecerunt; turpią; fuga saluti suæ consuluerunt. *Srebrnij fugatur.*

Anno Domini 1564. ipso festo diuæ Margaretę, magnificus dominus Stanislaus Pacz Archidapifer sacræ regiæ maiestatis magni Ducatus Lituaniæ, ac locum tenens tunc temporis Palatinus Viteblien- sis, collecto ex Viteblienſi Palatinatu exercitu, adiuncta curia sua, & duobus centurionibus, alijsque cohortibus, quibus præfecerat duces, Isidorum signiferum Viteblienſem, & Ioannem Snieporod tenutarium Viteblienſem, hi in armatura leui duorum millium, cõtra hostem Moschum, qui tũc temporis arcẽ Iezeiriscza tredecim millibus armatorum grauiter oppugnabat, processerunt, manusą; acriter cõseruerunt, & hostium perrupta acie tormenta obtinuerunt: vlterioremą; exercitum qui fugam cœperat, insequuntur, trucidant, verberant, confodiunt, nonnullos captiuant: octoą; millia Moschorum cæsa, cæteri armis abiectis quoquo potuerunt fuga saluti suæ consuluerunt. Nostri verò omnem supellectilem bellicam, & vniuersa hostium arma, tormẽtumą; magnum, tela ignea, vexilla, bombardas, & id genus alia abstulerunt, & ipsi Dei benignitate sani & incolumes spolijs onusti paucis in cõflictu desideratis, ad Witepskam redierunt. Georgium autem Towmak dux exercitus hostilis vix euasit, qui postea viribus resumptis, eandẽ arcẽ Iezeiriscza *Moschouitæ sternuntur.*

acerrima oppugnatione, & igneis telis expugnauit.

Postea aliquot annis vario Marte vtrinq; certatum est, magnis & paruis congressibus, arces quoq; alterutrum tentatæ & dux Romanus Sangusko campiductor exercitus Lituanici vires Moschorum debilitauit; paruaque manu magnas copias hostiles sæpius fudit. Sussam & Vlam arces Moschouiticas sæpius tentauit.

Dux Romanus.

Anno Domini 1567.16. Septembris, nostrates ex Witebska in Sitno lacu Moschorum trecentos occiderunt, bombardas 120. pulueris, globorumque multitudinem, & spolia abstulerunt. Eodem anno pedites nostri ex Witebska 12. Decembris, sub arce Wielisś multos Moschos prostrauerunt, cæteri ex ijs fugientes in Duna fluuio submersi sunt. Duo nobiles Alexius SimiczoW, & Bachdanus Hreori cum multis alijs captiui abducti.

Sitno lacus.

Moschouitæ cæsi.

Tandem anno Domini 1568. Sigismundus Augustus rex, conscripto validissimo exercitu, ipsoque electissimo plusquã centum millium cum tormentis, & omni supellectili bellica sufficienti sumptuosaque, in Moschouiam sua persona tendere proposuerat, ad Rodosko Wiczeque à Vilna 24. milliaribus progressus, ibidem castrametatus, aliquot hebdomadis trãsactis, re infecta exercitus parte dimissa, ipse Gronam reuersus est. Stipendiariorum militum, equitum, & peditum copias, cum tormentis magnis muralibus, ad Vlam arcem Moschorum expugnandam, destinauit, quibus illustrem dominum Ioannem ChotkieWicz, capitaneum generalem Samogitiæ, virũ militiæ peritum, & in bellis de Carolo quinto optimè meritum, præfecit: sed quamuis

Expeditio in Raskouice regia.

Vla obsessa.

uis arcem grauiter ſtrenueq́ue oppugnarent, auxilio obſeſſis adueniente, re infecta obſidionem ſoluere coacti ſunt, quam poſtea dux Romanus Sangusko inopinata irruptione cepit & exuſſit, anno Domini 1568. 28. die Septembris. Hoſtium maior pars cæſa, cæteri combuſti, quidam in Duna & Vla fluuijs, qui eam præterfluunt, fugientes naufragio perierũt: pauci captiui abducti, ex noſtris aliqui vulnerati, ſpolia magna, exuuias, pecunię argẽteæ multitudinem, & tormenta aliquot abſtulerunt, & cætera multa inſtrumenta bellica. Victus maior pars combuſta, arcem ipſam noſtri occupauerunt, quam & nunc ſuis præſidijs tenent, attamen longè à priori ſtructura, (vt eam Moſchouitæ firmauerant) differentem. Hanc nos anno Domini 1564. cùm eam in primis Moſchouitæ ædificare cœperunt obſideramus, nihil tamen neſcio cuius cauſſà (alter iudicet) effecimus, quamuis in ſtrenua peditum oppugnatione quidquam defuerit. Ibi Nicolaus Venetianus Rotmagiſter peditum in Leplo, glande bombardæ ictus ſtrenuè officium ſuum adimplens, hebdomada elapſa in Vitebſca occubuit. Ego quoque cum peditibus Rotæ meæ tormenta defendens, vndique hoſtili manu ex arce erumpente circumdatus, vim impetuoſam ſuſtinere non valens, vix de manibus ferè hoſtium, armata manu euaſi.

Vla capta.

Venetianus occiſus.

Eodem anno 1568. noſtri pedites Viteblienſes nocturna irruptione inopinata iuxta Vieliſam arcem Moſchouiticam ciuitatem exuſſerunt, hoſtiumq́; 300. occiderunt, & ſpolia magna abegerunt, Ianuarij 5. die.

Vielis exuſtio.

Poſtea 17. Ianuarij, ijdem pedites noſtri ſub arce

Vſwiat direpta.

Moſchouitica VsWiat, ciuitatem ſeptis penetratis, perfractisq́; exuſſerunt, multis occiſis bombardas & ſpolia exuuiasq́; multas abſtulerunt, parum abfuit, quin arcem ipſam caperent.

Kozacy. *Corſari.* *Freibuteri.*

Eodem tempore Ianuarij 18. Birula cum ſuis peditibus (qui vulgò *Kozacy* dicuntur,) id eſt, qui hoſtem furtiuè & inopinatè adoriri ſolent, Italicè Corſari, Germanicè *Freibuteri* dicuntur, qui in mari latrocinantur: ſed Ruthenis huiuſmodi *Kozacy* dicuntur, qui vias hoſtium circũſident, & furtiuè inopinateq́; interdum decem *Kozacy* prædicti, ad centum Moſchos ex inſidijs irruunt, inopinatosq́; trucidant, ex Moſchouię terra à Ducatu Biela magnis ſpolijs onuſtus, cum captiuorũ multitudine Vitebskam redijt.

Vielis exuſta.

Tandem 28. Ianuarij noſtrates pedites ex Vitebska & Suraſa arcibus, cum equitibus domini Palatini Viteblienſis Paczi, Vieliſam circumuſſerunt, erumpentes hoſtes ex arce cum Rotmagiſtro eorum Poluiato occiderunt. Aulicos quoque magni Ducis præcipuos triginta, cum trecentis equitibus ad præſidium arcis ferendũ eadem nocte venientes, inopinatos in ciuitate fuderunt, cæteris fuga dilapſis, nondum enim in arcem quod intempeſtiuè venerint, intromiſſi erant, Ioãnem Michaelis Holouinũ inſignem virum, magni ducis pincernam, captiuum multis ſpolijs onuſti Vitebskam adduxerunt.

Captiui inſignes.

Eodem anno 27. Maij die, in feſto Aſcẽſionis Domini, noſtrates ex Moſchouia cum magnis ſpolijs & exuuijs venerunt. Rotmagiſtrum cum vxore & ſeptem nobiles, cum multis alijs captiuos adduxerũt.

VſWiat exuſta.

Eodem tempore 29. Auguſti Viteblienſes noſtri, ciuitatem ſub arce VſWiat exuſſerunt, captiuisq́; &

exuuijs

exuuijs onusti, Vitebskam redierunt. Huiusmodi autem excursiones innumeras nostri pedites Viteblienses cum maximo damno hostili quotidie, dies noctesq; exercebant, propter suam vtilitatem, videlicet: spolia enim magna referebant. Arcium reliquarum finitimarum excursiones taceo, nisi huius mentionem facio, cuius ipse præsidia egi.

Anno supradicto 1568. Septembris 29. die, in festo diui Michaelis archangeli noctu diem Veneris præcedente, Moschouitarum cum Tartaris Nahaicensis Hordę sex millia numero, sub Vitebskam venerunt, quibus præerant tres Palatini præcipui, Seremiet, Basilius Buturlin, & Hreori SzoboroW, duobus diebus sub arce exactis, ciuitate in duobus locis succensa nocte tertia sequente discesserunt.

Tartari Nahaicenses cum Seremiet Vitebskam oppugnant.

Postea per legatos, oratoresq; generales, magnus Dux Moschouię & rex Polonię, fœdus ad tres annos vtrinq; percusserunt. Legati nostri anno Domini 1571. Varsouiam ad regem ex Moschouia fœdere cõfirmato redierunt, ex Polonia Palatinus InoWladislauiensis, ex Lituania Castellanus Samogitiæ.

In hoc fœdere anno Domini 1572. serenissimus, inuictissimusq; rex Polonię Sigismundus Augustus, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, &c. dominus & hæres, pacis in tota vita sua amantissimus, vereq; Christianissimus appellandus obdormiuit in Christo, Iulij 18. die Knyssinię, in confinibus Lituanię, & Podlassiæ, Massouiæq;. Interregnum per integrum annum pacificum, & diuina ferè protectione cõmunitum, contra spem omnium, nullo finitimorum hostium ne quidem mussitante durauit.

Sigismūdus Augustus rex moritur.

Interregna regni Poloniæ fuêre nouem à Lecho primo authore & propagatore gentis, ab anno Domini, vt quibusdam placet 550. vsq; ad hunc annum currentem 1572. in quo naturæ debitum persoluit prædictus inuictissimus princeps Sigismundus Augustus.

Primum interregnum post Lechij deficientem progeniē in Polonia extitit, cui postea incerto tempore Visimirus, secundum quosdam, Visimiro autem Cracus successit.

Secundum interregnum post Vandam Craci filiam, quæ de dijs virginitatem deuouens, victo tribus cruentis prælijs, Ritagora duce Germanorum, in Vistulam sese præcipitauit, postquam duodecim Palatini prouincias distributas rexerunt.

Tertium interregnum cum equorũ cursu Præmislao sterili decedente, de principatu decertarent, dum Lesconi infimæ familiæ iuueni sceptrum obueniret.

Quartum interregnum post Popelum secũdum, Crusphiciæ à muribus deuoratum, quando Piastus ille Crusphiciēsis ciuis, & agricola simplex, sed probitate pollens, communi omnium cõsensu monarcha designatus est.

Quintum interregnũ post Mieczslaum siue Miesconem 2. quando Rixa vxor sua senatus consensu, imperium aliquot annis, cum detrimento regni administrauit, quæ postea ob suam peruersitatem à Polonis iustè in Saxoniam ad fratrẽ imperatorem Romanorum, cum Casimiro hærede innocuo exclusa est.

Sextum interregnum post Pręmislaum occisum ab Otho-

ab Othone Lango, & Marchionibus Brandemburgensibus, quando Venceslaum Bohemorũ regem, ad sceptra regenda vocauerunt.

Septimum interregnum post Casimirum Magnum Vladislai Lokietkonis filium, quando Ludouico Hungariæ regi habenas regni obtulerunt.

Octauum interregnum post Ludouicum Hungariæ & Poloniæ regem quando Iagielonem Lituanum, ad reginæ Heduigis filiæ Ludouici cõnubium vocauerunt, cui & regnum obtulerũt. Huius posteritas ad hoc vsq; nonum modernum interregnum durauit. Sed ad rem vnde digressus sum redeo.

Anno eodem 1572. statim post mortem regis multi conuentus particulares, nobilium & procerũ regni, magniq; Ducatus Lituaniæ celebrati sunt, de pacificãdis finibus tam Podoliæ à Tartaris, quàm Lituaniæ, Russiæque à Moschouitis, & de electione regis tractantes. Subinde multi legati & oratores, tam à summo pontifice imperatoreq; Romanorũ Maximiliano, quàm à rege Franciæ & fratre suo Henrico Andegauensium, & Borboniorum duce, à rege Suetiæ, alijsq; monarchis, ducibus, & principibus circũiacentibus, adueniebant. Omnia tamen in pace diuina protegente clementia, contra spem omnium agebantur. *Conuentus de electione regis.*

Tandem anno Domini 1573. in Sabbato magno Paschæ præcedente Tartarorum mille octingenti, cum ducibus Baca & Sieoza, in Podoliam sub Baram arcem excurrerunt, vicisque aliquot & prædijs circumiacentibus succensis, cum spolijs reuertentes ab aulicis & seruitoribus Buczacij capitanei Camienecensis, inopinata irruptione trucidantur, *Tartari prostrati.*

confodiuntur,& spolijs abiectis cæteri in fugá conuertuntur.

Electio regis.

Electio incœpta est celebrari extra Vistulam Orientem versus apud Varsouiam in tentorio magno 7. Aprilis die, vbi omnis senatus regni,& magni Ducatus Lituaniæ de eligendo nouo rege cõsultabant. Interea Machmet Bassa supremus Constantinopoli, litteras intercessorias per oratorem suum ad senatum destinauit, intercedendo nomine imperatoris sui pro Henrico Andegauensium, Borboniorum duce, regis Galliæ fratre, in regem eligendo, multis conditionibus vtilibus regno proposuit. Hic legatus retentus erat à Buczacio Capitaneo Camienecensi, tandiu donec innotesceretur senatui. Venit itaque Varsouiam 12. Maij, auditus 17. absolutus, 21. Postea ab ipso imperatore Sultano Zelim orator Achmet Czaus venit, imperatoris sui gratiam, amicitiam & beneuolentiam omnem senatui denuncians, rogando sinceriterq; optando, quatenus aliquem ex suis dignum virum, in regem eligere dignarentur, ex hijs præcipuos proposuit, Iacobum Vchanski archipræsulem Gnesnensem, primatem regni, Ioannem Fierlei de Dambrouicza Palatinum Cracouiensem, regni Marschalcum, Georgium Iazlo Wieczi Palatinum Russiæ, Nicolaum Mieleczki Palatinum Podoliæ, quod si id facere tenuerint, obnixè rogauit, vt huiusmodi regẽ ab extraneis quærerent, qui fœdus & amicitiam cum imperatoribus Turcarum & Tartarorũ auxiliares copias, ad quemuis hostem eorum si oporteret reprimendum. Pro quo beneuolenti auxilio senatores ei gratias egerunt: dicentes, sibi benignitate diuina ad quemlibet hostem

Orator à Bassa Turcarum.

Orator imperatoris Turcarum.

Legatio Turcica.

hostem propulsandum vires proprias sufficere, huiusmodiq; auxilijs minimè egere.

Itaq; post multas consultationes, Henricum Andegauensium, Borboniorumq́; ducem, eligendum censuerunt, aliquot Palatinatibus Cracouiæ videlicet, Sendomiriæ, & Podoliæ non consentientibus, priusquam sententiæ de religione in suo statu concluderentur, & iura, ac leges cum immunitatibus nobilium rectè constituerentur: sed in eundem regem in quem cæteri consentiebant.

Archiepiscopus itaque Gnesnensis, primas regni, Henricum prædictum Andegauensium ducem, regem electum esse denunciauit. Quamobrem commoti sunt domini Marschalci, & cæteri ordines ad quos hoc officium pertinebat, multique re incontinuata, domos suas repetere proposuerant. Postea diuina affulgente gratia, dissidijs vtrinque compositis, insimul conuenerunt: Maijq́; 13. & 14. diebus, pacta & conditiones ad libertatem, immunitates, leges & iura regni, magnique Ducatus Lituaniæ, cum legatis Francicis Henrici ducis statuerunt. quæ omnia iuramento solenniter (cuius formam episcopus Cracouiensis tradebat) prædicti legati confirmauerunt, & firmiter tenenda, administranda, augendaq́; semper à duce suo, rege futuro promiserũt. His solenniter peractis, omnes & singuli, tam Poloni quàm Lituani vnanimiter cõcordibus vocibus, & suffragijs electum & confirmatum regem Polonię, magnumque Ducem Lituaniæ, &c. supranominatum ducem Andegauensium Henricum Caroli regis Galliæ fratrem, denunciauerunt, solenniterque confirmauerunt. Quem Ioannes Fierlei de

Dambrouicza Palatinus Cracouiensis, Marschalcus regni Poloniæ, & Ioãnes ChodkieWicz, capitaneus Samogitiæ, Marschalcus generalis magni Ducatus Lituaniæ, Lituanis proclamauerunt. Sicq; rebus omnibus conclusis, Varschouiæ in ecclesiam diui Ioannis: tam catholici quàm euangelici conuenerunt: concordibusq; vocibus vnanimiter, Te Deum laudamus, & alia secundum ritum ecclesiæ Romanæ decantauerunt: bombardas & tormenta grandia, ad lætitiam exprimedam explodentes.

Legati in Galliam.

Concilio nondum dimisso tabulę electionis confectæ sunt. Ad eas in Galliam perferendas, & salutandum regem electum, delecti tam à senatu Poloniæ, & Lituaniæ, quàm ab equestri ordine, tredecim oratores magno nati loco, & singularis prudentiæ viri. Legationis principem locum obtinebat Adamus Conarski episcopus Posnaniæ, eius collegæ Albertus à Lasko Palatinus Syradiensis: Ioãnes Comes à Tenczin Castellanus Voiniciensis: Ioannes Tomiczki cum Nicolao filio, Gneznensis Castellanus, Andreas Comes à Gorka: Ioannes Herbortus Castellanus Sanocensis, Stanislaus Criski Castellanus Raciaznensis: Nicolaus Christophorus dux in Olika & NiesWiez, Ioãnes Zamoiski Belsensis præfectus: Ioãnes ZboroWski Odalanouiẽsis: Nicolaus Fierlei Casimiriẽsis: Alexãder Prunski Palatinides Kiouiensis: qui petita quidẽ facultate, nondũ tamen impetrata per Germaniam transeundi, accelerantes in Galliam salui peruenerunt. Parisijs 14. Calendas Septembris feliciter appulerunt, nullo suorum in itinere relicto, quorum præter legationis principes & complures nobilissimos adolescentes, in comitatu erant

tu erant amplius ducenti quinquaginta: omnesque à rege Carolo & ſuis procuratoribus comiter qua cum decebat reuerentia ſuſcepti, omnibus officijs blandè hoſpitalitatis tractabantur.

Concluſionibus autem & conditionibus vltro citroq; alterutrũ abſolutis & compoſitis, frequentibus conuiuijs lautiſſimè apparatis interuenientibus, rex electus Henricus omnibus rebus ad tantum iter cõparatis, Pariſijs valedixit. 4. Calen. Octobris. Abeuntem vniuerſa Gallica nobilitas, ciuium omnium turmæ fauſtis omnibus ſunt proſecuti. *Henrici regis Pariſiis diſceſſus.*

Rex Carolus propoſuerat cum vniuerſo comitatu ad vltimos regni fines cum fratre amantiſſimo progredi, nec prius diuelli, quàm ad Germaniæ limites ventum eſſet: verùm in ipſo itinere morbo correptus propoſitum mutare coactus eſt: animo & corpore fratris diſceſſum ægrè ferens. Rex electus, fratre Carolo amantiſſimo infirmo relicto, à Catalonorũ finibus Nanſium peruenit: vbi à duce Lotharingiæ ſororio, cum omni comitatu, lautiſſimo hoſpitalitatis apparatu excèptus eſt. Tunc temporis verò duplex gaudium accidit: nã Claudia cõiunx ducis filiã recẽs enixa erat: cui in ſacroſancto baptiſmo, Poſnanienſem epiſcopum, & collegas, Chriſtiano ritu ſponſores eſſe voluit. *Itinera Henrici regis.*

Poſtea valedictione ſororio data, Henricus ad imperium citato curſu pergens Blamontum peruenit, vbi cum Catharina cariſſima matre, & Franciſco duce Alenconiorum fratre dilectiſſimo, cum Margaritaq; ſorore amantiſſima, & alijs proceribus Galliæ vltimò amplexus eſt. Eum in Poloniam vſque ſedis Romanæ nuncius epiſcopus Montiſregalis, &

magna nobilitatis Gallicæ caterua, duces & comites magnoq; in illis regionibus natali loco viri ſexcenti ferè, cum ſuo comitatu Gallico, præter Polonos ſecuti ſunt. Germaniæ principes Blamontum vſque regi obuiam venerunt, vtpote Chriſtophorus Friderici Comitis Palatini filius, princeps Paruæ petræ cum Ludouico fratre, per quos velut itineris duces rex Tabernas oppidum deducitur, vbi ab epiſcopo Argentorati ſuſceptus eſt incredibili hoſpitalitatis officio, cum vniuerſo comitatu. A Tabernis per Nemetes & Vangiones ad Rhenum fluuium celeberrimum venit, quo ſuperato, ad Fridericum Comitem Heidelbergæ agentem diuertit, qui etiam regem & inſperatum hoſpitem, ſumma hoſpitalitate proſecutus eſt. Trãſito poſtea Rheno, ad Vangiones reuertitur, & Moguntiam peruenit, à cuius vrbis antiſtite cum ſexcentis equitibus Germanis, honorificè exceptus eſt: Rhenoq; fluuio tertiò ſuperato Francofordiam ad Mœnum ſitam contendit, vbi etiam à ciuibus ſumma cum obſeruantia tractatus fuit. Francofordia mouens Fuldam oppidum in vigilia natalis Domini peruenit, vbi feſtis tranſactis, Vahicum appulit, vbi etiam à Wilhelmo Lãdgrauio cum tribus equitum Teutonicorum millibus occurrente, maximo hoſpitalitatis honore ſuſceptus eſt. Poſtea ſuperatis Viſurgi & Albi fluuijs in Saxoniam intrauit, ibiq; à Caſimiro Saxoniȩ principis genero, cum duobus millibus equitum, nobilitatis Saxonicȩ armatorum ſalutatus eſt, & ad fines ipſos regionis honorificè perductus. Locris poſtea à legato Maximiliani imperatoris mille quingentis equitibus cincto ſuſceptus, & ſalutatus ad Marchiæ Brandebur-

Henrici regis in Germaniam ingreſſus.

In Saxoniã ingreſſus.

Ingreſſus Marchiam.

deburgensis principis Poloniæ Vasalli, fines perductus, à cuius quoq; aulicis nullo officio hospitalitatis prętermisso honorificentissimè exceptus, Francfordiam Oderæ fluuio qui Poloniæ fines cum Germanis dirimit contiguam perducitur. Poloni itaque fines suos vltra Oderam iam læti considerantes, Deo omnipotenti vota persoluebant. Rex etiam Henricus imperatori omnibusque Germanię principibus, per quorum regiones iter habebat, pro fide publicè data, & sincerè conseruata, gratias immensas per facundum oratorem, suoq; ore proprio confirmatas egit. Tandem feliciter Miedzirzece oppidum Polonicum peruenerunt, vbi maximo cum gaudio à nobilitate gentis Poloniæ, proceribusq; & magnatibus summo apparatu, pompis, copijsq; instructissimis susceptus est. Post hoc in maioris Poloniæ metropolim Posnaniam honorificẽtissimè deductus, magnificentissimeque acceptus plures dies in ea transegit, & Cracouiam contendens, ad sepulturam Sigismundi Augusti prædecessoris sui solenniter honestandam, Albertum Marschalcũ Francię, Comitem Radesiarum præmisit. Quę tunc temporis ante aduentum suum solito more peragebatur, ea nunc nobis breuiter describenda videntur: nam cùm de serenissimi & potentissimi regis diui Sigismundi Augusti vitæ curriculo, rebusq; feliciter gestis, tum placida & beata ex hac mũdi colluuiæ emigratione, interregniq; felicissima trãquillitate multa superius cõmemorata sint, id vnum re humanissime Lector, desiderare amplius velle existimaui, qua is funeris pompa, & honore ad sepulturam latus, quoque splendore, & qua magnificentia, iusta ei fa-

Ingressus in Poloniam.

cta essent, de qua re, quoniam ea quoque vt reliqua, honorificentissima ipsi meritò contigerunt, quàm potero paucis dicam.

Cùm enim iam annos 50. exegisset, & arduis curis ijsq; frequētibus regni debilitatus, & lenta morbi diuturni tabe confectus esset, integris planè vniuersis, & immotis animi sensibus, de ærumnosa hac vita, obitu sanè per quàm tranquillo, & pio discessisset, Knysiniæ quo se Varsouia Lituaniam inuisurus contulerat. De Knysinia postea Tikocinam arcem quam ipse ędificauerat munitissimam, duobus milliaribus distantem, funus deductum, tandem Varsouiā vno quasi anno exacto, Varsouia Cracouiam cum magna senatorum pompa, regina sorore sequente, deducitur ad sepulturam, cùm iam felix aduentus regis electi Miedzirzeciam nunciaretur, ante Cracouiam aduectū, Pradnik Curia depositum, triduoq́ue exacto, omnibus pro iustis persoluendis tanto principe dignis præparatis, 15. Februatij die omnes senatores, & episcopi, ac equites qui ad id funus cohonestandum & expectationem futuri regis vndiquaque confluxerant, lugubri vestiti habitu, ad serenissimā reginulam Annam infantem, prudentissimam, pijssimamq́ue & honoratissimam virginem, in arcem omnes sese conferunt. Similiter matronæ illustres tetris velamentis capita obuolutæ confluunt, quæ principem mœstam, atque adeò exanimatam ferè largifluisq; confectam lachrimis, amanter & diligenter consolabantur. Hæc dum fierent, interim æreæ campanæ, in ædibus sacris vrbis omnibus, & circumquaque in pagis vicinis paræcialibus, nuspiam cessabant, quibus & vrbs ipsa, & omnis

mnis circumuicinia latè personuit: sic omnes senatores reginulam Pradnik vsque prosequuntur. Inde funus plumbeo loculo depositum serico viloso nigro obductum, stemmatibus & insignijs regni ornatum, octo equis absolutæ nigredinis deducitur, aulicis circumquaque serici vilosi tegumenta longè per terram errantia tenentibus. Sequebatur verò longè honestissimus illustrium & ornatissimorum virorum comitatus, quibus omnibus vnus habitus atratus & lugubris erat. In his nobilissimi, grauissimiq; viri legati externorū principum, archiepiscopusq; & episcopi cum abbatibus conspiciebantur. Infans mœstissima à legato summi pontificis & Venetorum oratore pedetentim deducebatur.

Hinc 32. pheretra serico viloso, & pannis aureis, holosericoq; preciosè tecta præferuntur cum insignijs regijs. Equi 33. similiter omnis generis sericei coloris tecti velamine, vtrunq; latus armis regni ornati deducuntur. Demum singularū prouinciarum vexilliferi, vexilla terrestria, armati equites insidentes generosi præferunt.

Primò vexillum nigrum aulæ regiæ, aquila alba coronata cū expansis ad volandum alis in campo rubeo præferebatur: aquilam verò omnia insignia prouinciarum regni cingebant.

Postea magni Ducatus Lituaniæ vexillū rubeum equo currēti cum equite armato gladium supra caput tenēti, ex alia parte quatuor columnis insigniebatur, in campo rubeo. Postea vexillum Goncza dictum cruce duplici in campo lasurino insignitum.

Cracouiensis terræ vexillum rubeum, aquila alba similiter insignitum.

Sendomiriensis terræ vexillum rubeum insignitur, clypeo siue scuto diuiso, in vna medietate lineas tres rubeas, & tres albas, in altera campum lasurini coloris cum tribus ordinibus stellarum portante.

Kalissiensis terræ vexillum capite bisontis inter cornua coronam auream gestante, per naresq; circulum aureum habente, in campo more schachorum distincto albo & rubro insignitur.

Posnaniensis terra aquilam albam simplicem in campo rubeo gestat.

Siradiensis terra leonis rubei & aquilę nigrę medietate, corona insigniti.

Cuiauiensis leonis nigri, & aquilæ rubeæ coronatorum medietate.

Lanciciensis aquilæ albæ & leonis nigri coronatorum medietate.

Rauensis terræ vexillum aquila nigra R, in pectore aureum gestante insignitur. Similiter Plocensis littera P, in pectore ad differentiam ornata.

Belzensis Grifone albo in campo rubeo insignitur.

Lublinensis terra ceruum in collo coronatum gestat in campo rubeo.

Podoliensis terrę vexillum, Sole radianti in campo albo.

Leopoliensis, leone petram ascendente in campo lasurino.

Premisliensis aquila aurea bicipiti coronata in campo lasurino.

Chelmensis vrso inter tres arbores gradienti in campo glauco.

Dobri-

Dobrinensis capite humano coronato ex corona cornibus eminentibus.

Vielunensis agno Dei cum vexillo cruce insignito, & calice, in campo rubeo.

Sadecensis scuto diuiso, in cuius medietate, tres lineæ rubeæ & glaucæ, in altera nouē stellas in campo rubeo gestat.

Liuensis aquilæ rubeæ & vrsi albi medietate coronati.

Drohicinensis stemmate magni Ducatus Lituaniæ, ex alia parte aquila alba insignitur in campo rubeo.

Kiouiensis sancto Georgio draconem lancea feriente in campo lasurino, ex alia parte vrso albo in campo viridi ornatur.

Ducatus Prussiæ aquila nigra, ex alis manu armata cum gladio prominente, vexilium rubeum ornabatur.

Ducatus Silesiæ Grifone albo in campo rubeo vexillum insignitur.

Palatinatus Valachiæ vexillum capite bisontis inter cornua stella & latere dextro luna defectuosa ornatum, cum circulo per nares transducto, in campo cælestino.

Zatoriensis Ducatus vexillum cælestini coloris, aquila alba literam Z, in pectore ornata insignitum.

OsWiecimensis aquila nigra O, literam in pectore ornata in campo lazurino.

Massouiæ Ducatus aquila alba cum Ducali pileo in campo rubeo.

Slupcensis Ducatus Grifone rubeo in campo al-

bo, vexillum insignitur. Similiter Pomeraniæ Ducatus ijsdem armis vtitur.

Ante funus regium magnificus dominus N. Maczieiowski integra armatura cum equo tam affabrè facta subtilissimeque, tum argento, tum coloribus distincta, vt omnium oculos in admirationem conuerteret armatus, in manu gladium auratũ punctura ad latus conuersum gestabat. Hunc sequebatur armiger atra veste circundatus hasta cuspide in terram conuerso cum vexillo, scutoque à lęua cum insignijs regijs armatus. Ensifer quoque regni gladium punctura cõuersum ad latus præferebat. Tum pomum typum mundi repræsentans, sceptrum, corona aurea à senatoribus, quibus id competebat, portabantur. Legati autem singularũ prouinciarum antecedebant. Post nobilitatem succedebat vrbis senatus & populus longo ordine. Omnes quoque processiones omnium ecclesiarum præibant, longo honoratissimoque & præcedentium & comitantium agmine. Ex ludis deinde literarijs pueri de more antecedebant cum cantoribus, lugubres cantiones decantantes, hos almæ vniuersitatis doctores, & magistri, omnisq; studiosorum ordo insequebatur. Hinc plusquam 4. millia obscuro, & tristi habitu vestiti vulgus, cum funalibus & candelis vndique collucentibus ibat. Vbi iam in arcem ventum est, in ædem cathedralem, quæ vndiquaque defixis cereis collucentibus ardebat, funus honorificẽtissimè deponitur, regalibus supra impositis. Exinde finitis cantionibus visitatis & solennibus, orationẽ funebrem habuit abbas Magilensis, pietate & doctrina venerabilis; postea conuenientissimis decentissimisque

cere-

ceremonijs exequiarum abſolutis, in tumulũ maiorum ſuorum deponitur. Poſtera die in omnibus eccleſijs epiſcopi omnes ſacra celebrabãt, ad omnes ſanctos, ad ſanctum Franciſcum, apud ſanctam Annam, Stephanum, Marcum, apud ſanctam & indiuiduam Trinitatem, & in arce apud diuũ Staniſlaum. Vexilliferi quoque ſinguli cum ſuis vexillis, & turba vulgus cum cęteris eadem vt prius proceſſione cum equis totidem, & pheretris prædictis vrbem luſtrabant, eques quoque ad funeris pheretrum catafractus vndique caſſidem pro plumis cereis ardentibus circumuolutus, equo delabitur, haſta confracta, & gladio proiecto, cumque cantaretur Agnus Dei, cancellarius, & vicecancellarius ſigilla regis mortui confregerunt: cæteri autem ſenatores ſua ſceptra poſuerunt in altari. Ciues quoq; vrbis ſuas exequias funebres in eccleſia parochiali apud ſanctam Mariam celebrabant.

DE CELEBERRIMO INGRESSV Cracouiam, & coronatione præclariſſimæ Henrici Valeſij, potentiſſimi & inuictiſſimi Poloniæ regis.

ANno quo diuina poteſtas humana in ſpecie ſalutis noſtræ reſtaurandæ gratia cælitus ſeſe demiſit 1574. curato ſolenniter ſumptuoſo funere diui Sigiſmundi Auguſti, & depoſitis atris lugubribusque veſtimentis, & pullis integumentis, omnes ordines regni, & magni ducatus Lituaniæ, Ruſſiæ, Maſſouiæ, ac cæterarum regionum Sarmatiæ, in noui regis deſideratiſſimum aſpectum anhelantes, tædioque viſendi illius expectatiſſimi vultus, nõ ſecus

ac patres in lymbo ardentes, animos affectionatissimos ad honores illius adiecerunt, nullisque sumptibus quamuis profusissimis ad cohonestandum tantum principem pepercerunt. Longum esset hic referre incredibilem, inæstimabilemq; vestitum, apparatum, quibus inter se cùm pomposi Poloni, tum magnifici & profusi Lituani, & vinci impatientes cum Massouitis Rutheni, magnificẽtissimis sumptibus concertabãt, & quisq; quibus potuit quàm maximo sumptu cõparatis, suum præ cæteris in regem affectum ostentare nitebatur. Hi aureis, isti argenteis, illi holosericeis, alij polymitis, alij planis, alij villosis, tum infectis purpura, & tinctis murice & cocco, tum Attalica Semiramidaq; textura, & Phrygio opere elaboratis, insertisque cum vnionibus variarum gemmarum lapillis, resplẽdebant. Equi omnibus tales, quales Vergilius Turno fuisse describit, & Homerus ad Troiam narrat venisse Menonis, Euripidesque Rhesi Thracum principis. Ea erat pomparum solennitas, cui nihil adijci ad gloriæ magnitudinem potuisset. Cracouia quoq; vrbs regni caput & metropolis nihil ad tanti principis aduentum expectatissimum omisit, non sumptibus, non continuis laboribus quicquam pepercit. quid referam publicos, priuatosq; apparatus, quacunque ingressurus erat rex, expurgatæ plateæ, frondibusq; abiectum, ac pinearum semper virentium exornatæ, parietes peripetasmatibus auro purpuraq; distinctis, & hinc longè pendentibus, in arce vbique radiabant, affixa longis tractibus in palatijs aurea balthea: tum aurea & argentea vasa instar scalarum per gradus exposita, crebris repercussi Solis radijs fulgurabãt, illa quoque

que olim pulueribus ſqualentia ob diuturnam regis mortui abſentiam inaurata pauimenta, aurea lacunaria optimè exterſa, excuſſa, & expolita reſplendebant. Plebs quoq; paſſim portas, ac feneſtras virentibus ſertis coronabat, alij ad nocturna lumina funabula parabant, alij lignorũ ſtrues congerebant, tormenta bellica in vallo & propugnaculis arcis, & vrbis diſponebãtur, nullus aut ætate, aut valetudine tam imbecillis, qui otio detineretur, qui nõ aliquid ad publicum gaudium pari lætitia, diligentiaque, aut excogitaret, aut operaretur. Cumq; iam omnia apprime & pluſquam perfectè apparata optatam diem expectarent, rex electus ad Balicias ſeſquimiliari à Cracouia diſtantẽ villam Palatini Cracouienſis hæreditariam aduenit, innumerata Gallorum, & Polonorum multitudine ſtipatus: ibi noctem ineffabili ſua & omnium cum lætitia feliciter trãſegit. Die verò illa optatiſſima, & niueo calculo ſignanda illuceſcente, quę erat 18. Februarij. Cum diſcurſu triũphali nobilium turmæ plateas vrbis complent, tantaque hilaritate cuncta gaudebant, & ſerena facie geſtiebant, vt præter peculiarẽ morem, etiam equi & canes, & quęq; domeſtica hominibus animalia, iucundis geſtibus, vocibusque exultare ſentirentur, canoræque auiculæ ſuauiſſimos concentus, vltra conſuetum adſonarent, exultantiumq; vocibus ipſum cælum reboaret. Phœbus pater, qui caput ſuum atris olim (ob regem mortuum mœrorẽ exprimens) nubibus occuluerat, obſcura caligine pariter cum hominibus diſiecta, igniuomis radijs corruſcãs, propriæq; lucis candore reſplendens gratiſſimus apparuit. Interque & poſt coronationem aliquot hebdomadis

aſſiduè lætus permãſit, vt non bruma, ſed ver ipſum appareret. Antequam ſe autem è balicijs rex mouiſſet, de repẽte vndarum violenter altis de montibus cadentium in ſpeciem effuſa ſenatorum, equitum, populi, & totius vulgi, vtriuſque ſexus inæſtimabilis multitudo, in occurſum eius, magnifico ornatu, ſpectabiles, Xerxiſque exercitum referentes, omnes campos extra vrbem, omnes montes, colles, aggeres, omnes vias, ac villarũ tecta, & ſumma arborum oppleuerunt, denſiſſimiſq; turbarum globis, principi ſuo quàm longiſſimè obuiam procedere geſtiebant. Primus autem ſenatorũ archiepiſcopus Gneſnenſis Hungarico habitu ducentos haſtatos equites fulgentes, holoſerico auro intertexto, produxit, quos ipſe inſequitur rubea rheda, quam ſex equi ſerico rubeo ornati trahebant, vectus in qua cum eo epiſcopi Poſnanienſis, Adamus Conarski, & Plocenſis, Petrus Miſcobski ſedebant. Crux autem præferebatur. Hos Leopoliẽſis archiepiſcopus Staniſlaus SlomoWski, cũ Camenecẽſi epiſcopo, ſubſequuntur, qui etiam ſplendenti equitatu roboreque militum magnum triumpho ſupplementũ addiderunt. Cracouienſis epiſcopus Frãciſcus Craſſinski, proximus fuit, quem Italico ornatu ducenti equites, holoſerico veſtiti, marturibus ſubducto & argento affabrè depicto, aureis torquibus inſigniti, præcedebant. Eius veſtigijs Cuiauienſis Staniſlaus Carncouuski cum Chelmenſi epiſcopo, & Lancicienſi Palatino viris & equis illuſtres inſiſtebant. Caſtellanus Cracouienſis Hũgarico ornatu, primus poſt epiſcopos, ducentos haſtatos equites auro & argento conſpicuos, clypeiſque & vexillis fulgentes produxit.

Hinc

Hinc Palatini summa grauitate insignes procedunt, quorum primus Cracouiensis, cum fratre Sandomiriensi Capitaneo generali, trecentos viros, auro argento iuxta, ac equos Hungarico more, & Scythico supra modum exornatos producunt. Sandomiriensis quoque Palatinus, cum fratre Ensifero regni, ducentis quinquaginta equitibus tam ad pompam, quàm ad pugnam perfectè instructis holoserico auro & argēto fulgenti Hungarico more pariter cum equis vestitis commitati prodeunt. Hos OsWiecimensis, Bresinensisq; Castellani subsequuntur, qui numero & apparatu hoc triumphale cumulabant agmen. Tandem Calissiensis Palatinus Hunnorum habitu instructam turmam clenodijs, monilibusq; corruscantem, & equis auro ornatis superbam ducebat. Hunc lumen patriæ, & firmum virtutum omnium propugnaculum Albertus à Lasko Palatinus Siradiensis visendo apparatu, cum quadringentis equitibus Hungarico, & centum Scythico more instructis procedit, qui omnium consensu facilè tulit in hoc triumpho partes priores, tanta enim cura suas apparauerat turmas, vt neque virum alio equo, neq; equū alio viro indigere diceres. Postea Podoliæ Palatinus huic triumphi agmini 150. equitibus armatis decora quasi addidit corollaria. Deniq; Lituaniæ & Russiæ proceres promiscui, sumptuosè & profusè pomposi, acies tam ad bellum quàm ad triumphum instructas producunt, Quorum primus Nicolaus Georgius Radiuilus dux, Palatinus Vilnēsis, decoris patriæ, & senatoris eruditi, ac solertis planeq; diuini ingenij equitatus, Polonorum adæquat laudem. Hunc Castellanus Trocensis decenter tam

viris quàm equis instructus comitatur. Hinc Ioannes Chodkieuicius Samogitiæ generalis capitaneus,&c. bello ac pace clarissimus, & ad res magnas gerendas natus procedit. Deinde eiusdem Ducatus thesaurarius supremus, & Minscensis Castellanus equis & viris auro coruscantibus superbi sequuntur. Postea Nicolaus Christophorus Radiuilus dux, curiæ Marschalcus, Italico eoque sumptuosissimo equitatu cinctus. Tandem exercitum campiductor, incisor, dapifer, pocillator, hij Hungarico, illi Italico, isti Scythico, Moschouiticoque habitu & ornatu superbè instructi insequuntur, & alij innumeri quos recensere longum esset. Dies me deficeret, si ordine persequar singulos, qui viri, qui heroes, qui duces, ad illam celebritatem cohonestandam vndiq; confluxerunt. Apparebat Lituanorum equitatum tria millia superare, holoserico, gemmis, vnionibus, coruscanté. Post Lituanos proceres dux Cōstantinus, Kiouię Palatinus cum duobus filijs, vno Italico, altero Moschouitico habitu ornato, pręcedentibus trecentis equitibus superbè auro & argento rigentibus stipatus occurrebat. Braslauiensis quoque Palatinus Wolinios suos Scythico more pulcerrimè & sumptuosissimè vestitos ducētos produxit, pharetris, & arcubus auro coruscantibus. Tandem Culmensis, Mariemburgensis, & Pomeraniæ Palatini Germanico ritu superbas producunt acies. Dulscius quoq; Prutenus 36. equites loricis indutos & auro fulgentes adiunxit, eisdem. Hinc Comites à Tekin, Ioannes Woinicensis, & Andreas Belzensis Castellani, familia antiqua, & reb. insigniter gestis illustres 250. Hungarico more hastatos equites, clypeis, vexillisq; ac ve-

ac vestibus & equis auro micantibus, educunt. Eos Herbortones, ingenio & prudentia, librisq; à se editis clari, cum ducentis. Camenecensis, SauichWostensisq; Castellani cum cētum quinquaginta equitibus cincti. Andreas WapoWski cū centum, & Biecēsis ac Radomiensis cum octuaginta bene armatis egrediuntur. Post hos Stanislaus Comes TarnoW Castellanus Cechouiensis 200. equitibus, clypeis hastisq;, & vexillis auro redimitis, murice tincta cocco & marturibus subducta vestitis, cum tormentis duorum curruum affabrè instructis progreditur.

Castellani quoque cæteri quos sigillatim numerare infiniti laboris esset, bene in acies instructi, & ad triumphum cohonestādum tanti principis conuenientes, subsequuntur. Cancellarius quoq; cum thesaurario regni Hieronymo Buzinski omni virtute & patriæ amore senatores venerandi, suas copias insigniter adornatas præsentant: Post hos Marschalcus curię, Andreas Opalinski vndequaq; virtutibus absolutus vir, cum 75. equitibus Italico more egregiè exornatis. Deinde vltimum agmē claudebāt capitanei ciuitatumq; & officiorum regiorum præfecti, qui etiam suas in acies pomposè instructi ingentem exercitum exprimebant, aliorumque aut adæquabant, aut superabant laudem: & vereor ne tantorum illustrium virorum splendore captus obuias imprudēs alios prætereram, alios verò absq; discrimine ponam. Lublinensis verò Palatinus MacieoWski cū filio, & nepotib. insigni virtute præstantibus 200. equitibus cum vulturinis alis & clypeis ac vexillis Hungaricè terribilibus. Hos Dzialini, Secignieuiorum, Camieneciorū, Ociescij, Coscielecij,

Tomicij Castellani Gnesnensis cum filio, Padnieuij, Barsi, Bonaronum, Miscouij, Droieuij, Lesnio Wolij, Staskouij, Nemstæ, Reiorum cum oloribus in tergis coronatis & lilijs in pectore super clypeos ad similitudinem cādidarum aquilarum insignitis, Noscouij, Belzēsis præfecti Zamoiscij, alijq́; innumerabiles & inęstimabiles equitū exercitus, vt ita dicā, omnib. portis, & suburbiorū latebris sese effundebāt. Aulici quoq; regis mortui officia sua minimè neglexerūt, equi quoq; singulorū senatorum, & equitum ducticij, magnā triūpho præbebant amplitudinem, Cubicularij etiā regis mortui, hi Italica, illi Hungarica specie auro & argento, vesteq; prætexta fulgidi, cæteros claudebant, quibus nihil neque dici, neque fingi speciosius potest. Post senatorum & equitum turmas, ciues cum plebe, subsequebantur, quorum equites Germanico habitu erant 120. pedites 4000. adæquabant, omnes fulgidis armaturis splendidi, ac discolori vestitu & vexillis secundū opificum cōtubernia, corruscantes, similiter Cleparianæ, Casimirianæ, & Stradomianæ gentes. Exercitu omni per hunc modum disposito, iuxta Lobzo Wium & Bronouice vicos ciuitatis. Rex suis Gallis, Guasconibus, & magna nostrorū turba stipatus aduenit, tormenta autem vbique horribiliter interdum explodun- tur, & taratantara, taratantara acriter resonant, ibi episcopus Plocensis Miscouius facunda & Ciceroniana oratione, regem omnium ordinum nomine salutauit. Bibracus postea regio nomine affabiliter ad omnia respondit. Dehinc ciues Casimirienses, Cracouienses, & Clepardienses, eum salute humiliter impertiunt, qui etiam placida, & optimè spei

plena

plena respõsa retulerunt. Absolutis salutationibus, rex singulos exercitus, agmina cõstricta, oculis perlustrat auidè, quę tanta erant hominum bene armata congeries, vt plerique vsu rerum bellicarum periti, eandem etiam valido hosti opponi potuisse affirmarent, tormentorum magistri & scloppetarij tonitrua crebra iterant, resonant, & concutitur sonitu æther. Tandem rex circiter primam noctis horam vrbem ardentibus facibus resplendentem diui Floriani portam ingreditur, albo equo & sublimi altitudine illustri magnificentissimè epiphiato, phaleratoq; auro vndiq; refulgente vectus, cui insidens altior omnibus eminebat, vt à cunctis cõspiceretur. Consules autem vrbis vmbellam auream vsque in arcem super illum portauerunt, veste nigra pellibus pãtherinis suffulta indutus erat, Vascones sclopetarij 40. & Heluetij cũ alabardis 60. duobus cum tympano & fistulo præeuntibus latera eius muniebãt, quibus holosericæ virides vestes, croceo colore distinctæ erant, in primo loco circa regem Niuernensis, & Dumeneius duces, Marchio Elbensis, Duca de GWisa, alij primores Galli, & aulici regij, singuli honoris caussa inter binos Palatinos deducebãtur, sequebantur & anteibant tympanistarum, tibicinum, cornicum, multitudo, singuli suum taratantara resonantes. Succedebant quoque diuersorum principum, & populorum, oratores & legati, populus promiscuus per varias turmas & cuneos egrediens regem suum videre gestiens, quo ille procedebat ferebatur, omnes sui ordinis & decoris obliti quem sors cuique locũ obtulisset, occupabat. Conscendunt alij tecta, & summis pendent tegulis, alij

trabibus insident, alij columnis implexi, alij muris hærent, omnes fenestræ, omnes rimulæ suis spectatoribus refertæ, perforati parietes, diruptæ maceries, quo oculos suos tam expectati regis spectaculo populus expleret, nullus locus non occupatus, ne ijs quidem qui non nisi ruinosum & periculosum caperet vestigium. Cùm ad forum fuisset peruentum, tandem omnium aures tubarum clangore, & scloppetariorum bombardariorumque tonitribus obsurduerant: in ipso autem Castrensis portæ vestibulo, arcus affabrè extructus erat triumphalis, tapetis exornatus aureis, in quo tibicines officium suum strenuè adimplebant, in summitate verò turris aquila alba subtiliter & artificiosè facta lilijs in pectore insignita, in omnes partes quo rex ibat circumuoluebatur, stridentibus alis, & capitis inflexione, ac quodam strepitu lætitiam quasi præseferens. Cumque rex arcē ingrederetur, scloppetæ omnes, tum & maiores machinæ tanto strepitu, fulgoreq; exonerabantur, ac si Iupiter ipse quidquid vspiam, in thesauris suis fulminum, tonitruumque conclusum habuerit, id totum pariter, simulque nunc cælo demisisset, tum verò genere, tympanorum, tybiarum, tubarumque sonis nubes perstrepebant. Arcem ingressus vbi etiam supra, aquila affabrè facta alis applaudebat, in ecclesia diui Stanislai cathedrali, à canonicis salutatur, & postquam Te Deum laudamus, suaui melodia decātaretur, ad reginalem maiestatem rectà deducitur, vbi vltro citroque data salute in palatium auro splendidum cœnaturus, & acquieturus pergit. Postridie verò rex in senatusconsultum veniens per Bibracum cancellarium priuatum,

uatum, omnibus ordinibus regni gratias egit: quod sibi integrum atque floridum tantum regnum diuinitus administrandum præstiterint, Deumque omnipotentem precatur, vt is ipsis, atque adeò toti Reipub. Christianæ sit salutaris, polliceturque daturum se sedulè operam, vt conceptæ de se apud illos opinioni cumulatè satisfaciat, & vt coronatio properaretur obsecrabat. Ad hæc sequenti die Sandiuoius Carncouius Refferendarius regni maiestatem regiam à nobilitate affabili oratione salutauit, in qua & Reipub. incolumitatem, & regiam dignitatem sufficienter deduxit, explanauitque, vt omnibus satisfactum videretur. Regio quoque nomine similiter responsum est, omnibus eum satisfacere, & salua omnia sibi cõcredita conseruare velle, & non tantummodo literis approbare, verùm etiam sanguine obsignare paratum esse. Eadem die sole occidente cum magna episcoporum caterua, & legato summi pontificis in rupeculam Casimiriæ, diui Stanislai (vbi occisus fuit,) ædem Polonorum patroni, deducitur, vbi Deo deuotissimè supplicauit, & sacris de more exosculatis, in arcem redijt. Quam visitationem sancti Stanislai in Rupella omnes reges ante coronationem obire debiti sunt, ex more recepto.

EXEMPLAR QVARVNDAM LITERARVM SVPER DISCESSV CHRISTIANISSIMI AC SERENISSIMI HENRICI III. GALLIARUM AC POLONIÆ REGIS: ITEMQ; ILLUSTRISSIMI SENATUS POLONIÆ AD EUNDEM REGEM.

INCERTO AVTHORE.

ORATIO DANZÆ AD SENATVM REGNI *Poloniæ Cracouiæ congregatum habita.*

ENRICVS Christianissimus & Serenissimus Franciæ & Poloniæ rex, dominus meus clementissimus, me die 18. huiusce mensis Iunij, hora nona pomeridiana, aut circiter ad se vocauit, qui primùm agnouit me fideliter, & diligenter Christianissimis regibus, aui, patri, & duobus ipsius fratribus inseruijsse, eademq; se à me obsequia certè expectare significauit. Et cùm ille de suo discessu mentionem fecisset, ingenuè fateor, me magnitudine periculi vehementer perculsum, perturbatumq; esse. Postea honorificè multa de regno Poloniæ loquutus, tandē testatus est, cùm ordines regni Poloniæ eum regem agnouissent, satis scire, illos se, vxores, liberos, fortunasque omnes vnà cum regno fidei ipsius commisisse, eam ob caussam, se probi, digniq; regis officio nunquam defuturum, affirmabatq;, se nec eos nunc deserere, nec vnquam

quam deserturum. Ad hæc, referebat, se amplissimum regni Poloniæ senatum, qui tunc hîc aderat, de obitu Christianissimi regis ipsius fratris certiorem reddidisse, & quanto desiderio regni Franciæ ordines eius in patriam reditum expeterent, declarasse. Præterea, reginam ipsius Serenitatis dominam matrem iam sæpius & scripsisse, quòd si maturè in regnum non rediret, eam tot hostium viribus, quibus vrgebatur, diutius resistere non posse, ab eoque summis viribus contendere, vt patriæ in tanto periculo consuleret sua præsentia, cum ipso absente id effici posse non speraret, dictum regni Poloniæ senatum illam quidem profectionem probasse. Verùm reliquos regni senatores prius conueniendos esse respondisse. Cùm verò regni Franciæ negotia eam moram non paterentur, sibi vel vitæ periculo patriæ necessitati esse subueniendum, statum regni Franciæ perturbatissimum, afflictissimumque esse narrabat, cùm prouinciæ omnes in armis essent, bellumq; nūc illic maioribus viribus, maioriq; animorum exacerbatione, quàm antea vnquam, gereretur. Adhæc, aduersarios ingenti classe littus Gallicum infestare, & principem Condæum cum sex millibus Germanorum equitum in Franciam proficisci, maioresq; copias per Germaniam, vicinaque loca cogi, quæ illum esse subsecuturæ, eam ob rem se non posse, nec etiam velle patriam in tanto periculo deserere, pro qua sanguinem fundere illi esset iucundissimum: scire eum, sibi moriendum esse, honestam verò mortem nunquam fugiendam, sed potius optandam. Hęc cùm fortissimi principis, magniq; animi officia sint, non dubium est, quin is ve-

rus, sincerusq; amor, quo reuerendissimæ, illustrissimæq; dominationes vestræ sint amplexæ, & confirmabitur, & augebitur, cùm illæ eum in pace moderatissimum, æquissimumque: in bello verò constantissimum, acerrimumque defensorem essent habituræ: Interim verò nobis Francis tristissimũ & quauis morte grauius. Et cùm reges Christianissimi hactenus, quacunque ire voluerint armis, & vera virtute sibi iter aperuerunt. Nunc videre hunc regem nostrum ea qua est ætate, vagum & in peregrina terra errantem omnibus supplicem esse: nec iam sua culpa, sed nostra caussa, & vero in patriã amore. Et quoniam ipsius Serenitas facilè prouidebat, dominationes vestras reuerendissimas & illustrissimas inopinatũ istum suum discessum molestissimè laturas, ille mihi sæpius iniunxit, vt graues, æquissimasque caussas, quæ illum tot, tantisque periculis se exponere cogant, dominationibus vestris reuerendissimis & illustrissimis declararem. Quibus intellectis sperabat, ea sibi nihil de ipsarum in illum beneuolentia remissuras esse: sed constanter in data fide perseueraturas. Hæc autem vt ille consequeretur facilius, significauit mihi, se ad quosdam regni istius senatores literas dedisse, & à me petebat, vt ipsis redderem, eosque suis verbis diligenter rogarem, ne illi hoc suo discessu offenderentur, sed iustissima, necessariaque caussa perspecta, illum haberent excusatum etiam apud cęteros regni senatores & proceres excusarent, illum omnia ipsis clemẽtissi. Principis officia polliceri, & cum ipsius Serenitas literas illas in suo cubiculo esse putaret, vni soli cubiculario qui tunc adfuit, iniunxit, vt mihi illas daret: qui respon-

respondit, nullas ibi literas esse, tunc ille promisit, se curaturum, vt mihi altera die traderentur, & quoniam heri amplissimus senatus à me seriò petijt, vt si ipsius Serenitas mihi alia mandata, vel priuatim, vel publicè quibusdam deferenda demandasset, illa ego apertè declararem. Ego sanctè iuro & affirmo, ipsius Serenitatem nihil mihi iniunxisse, cuiquam dicendum, proponendum, & promittendum, quàm ea, quę exposui, videlicet, vt eius discessum apud omnes declarata vera caussa excusarem: eos, quibus scribebat, hortari, vt in veteri in eum fide & beneuolentia perseuerarent, ab ijsque obnixè peterem, vt eum quoque apud cæteros regni senatores, proceres excusarent, & omnibus clementiss. & optimi regis officia promitterent: vt autem ipsius Serenitas propensissimum suum in hoc regnum studium, solicitudinemque testaretur, mihi quoque demandabat, vt dominationibus vestris reuerendiss. & illustriss. significarem, sibi consultum videri, vt in primis idonei legati ad ipsius Serenitatem eligerentur, qui magnis itineribus in Franciam contenderent: hac enim ratione fore, vt omnes facilius in officio vestris prudentissimis consilijs & authoritate continerentur. Nam vbi illi intellexerint, ipsius Serenitatem mortuo rege fratre pro motibus regni Franciæ sedandis, paceque sua præsentia conficienda à regni illius ordinibus supplicibus precibus, magna contentione euocari, & eam ob caussam militum regni Poloniæ senatum legatos misisse, vt eorum consilijs & intercessione pax æquissimis conditionibus faciliùs constituatur, sperandum est, quòd interim omnes regni Poloniæ legatis decernetur,

ſunt expectaturi, & certè legatorum præſentia ad Francorum animos flectendos, & negotia publica ad optatum finem perducenda, profutura. Ego Carolus Danzæus, à Danzij, Chriſtianiſs. & sereniſs. Franciæ & Poloniæ regis conſiliarius hæc quæ hoc ſcripto nomine ipſius Serenitatis declaraui, & confeſſus ſum, vera eſſe teſtor & affirmo. Cracouiæ 22. Iunij, anno 1574.

Carolus Danzæus manu propria ſubſcripſi.

LITERÆ SENATVS REGNI POloniæ ad imperatorem Romanum.

SAcra Cæſarea maieſtas domine, D. clementiſs. faciendum putauimus, vt ſacram Cæſ. maieſt. veſtram pro ratione vicinitatis & officij noſtri certiorem faceremus de ijs, quæ proximè præteritis diebus apud nos acciderunt. Quanquam ea minimè ignota ſunt S. C. maieſt. veſtræ, quin imò certò ſcimus, ſereniſs. regem noſtrum ditiones S. maieſt. veſtræ intraſſe non ſatis pro regia dignitate, paucis duntaxat comitum. Qua ex re S.C.M. veſtra facilè intelligere poteſt, ſereniſs. regem noſtrum præter ſcitum & opinionem noſtram è regno diſceſſiſſe: nam C.M.V. non ignorat, qua fide & obſeruantia nos principes noſtros proſequi ſoleamus, neque hunc ſereniſs. regem noſtrum debito honore priuaremus, ſi cum ſcitu & conſilio noſtro eam profectionem inſtituiſſet. Subſecuti ſunt & officiales regni, & inſequendo Plezinam vltra oppidum domini Premniz ditionis Maieſt. veſtræ proceſſerunt: ſed ab inſtituto ſuo nulla ratio-

la ratione se reuocari passus est. Reliquit quidem sua maiest. literas ad nos, quibus hoc regnum nobis commendat, & caussas explicat, quam ob rem nos celauerit de profectione sua: nimirū, vt sereniss. matrem, patriam, & regnum illud florentiss. ab interitu vidicaret. Sanè vt primùm de morte Christianissimi regis Galliarum, fama apud nos increbuit, & successionem ad sereniss. regem nostrum deuolutam esse, ne in eo quidem, quod illi naturaliter & hæreditatiue obtigit, sereniss. regi nostro obesse voluimus: nam & de periculis omnibus, de salute & commodis regni illius non minus quàm de nobis ipsis cogitationem susceperamus, communicatisque consilijs de rebus omnibus statueramus prouidendum, adeò vt nullum sereniss. rex noster fidelium subditorum officium in nobis desideraret. Sed eius rei culpa hæret non tam penes excelsum, & verè regalem ipsius animum, sed penes eos, qui eum priuato consilio ad hoc factum impulerunt. Ex quibus omnibus Sacra C. M. V. pro sua prudentia iudicare poterit, discessum hunc sereniss. regis nostri his temporibus accidisse, quibus maximè ab hostibus Christiani nominis ex minima occasione metuenda sit omnis periculi suspicio in hoc regno potissimum, quod est quasi pro aliquo præsidio Christianis prouincijs collocatum, quæ quidem pluribus verbis S. C. M. vestræ scribimus, primùm ad remouendam prætermissi officij erga sereniss. regem nostrum culpam, ne quis in eo nos deliquisse arbitraretur: deinde verò vt S. C. M. V. ad eam fœderum & pactorum communionem, quæ M. V. cum regno Poloniæ intercèdit, inuitaremus, rogātes, vt quem-

admodum ſanctè, & inuiolatè hactenus ea coluit, ita & nunc ea obſeruare non deſinat. Porrò negocium hoc omne S. C. Maieſtati V. ita commendamus, vt nulli magis vnquam commẽdare poſſimus. Nam vt nollemus inuitum quenquam nobis imperare, ita non libenter videremus, nos tales exiſtimari, qui neſciamus officio noſtro vti, & voluntates principum moderari. Non deeſt nobis animus pro dignitate, & libertate noſtra quęuis conſilia habere: ſed Polonorum ſemper fuit reges, & principes ſuos colere, reuereri & honeſtis potiùs, quàm externis ſtudijs & officijs eos proſequi. Quod reliquum eſt, nos, ſtudiaq́; noſtra S. C. Maieſtati veſtræ commendamus. Data Cracouiæ, 21. Iunij, 1574.

Eiuſdem S. C. Maieſtati veſtræ addictiſſ. ſeruitores, ſenatus regni Poloniæ, Cracouiæ congregatus.

REVERENDISSIMIS, ILLVSTRIbus & magnificis dominis, ſenatoribus, nobilibus, & generoſis equitibus regni noſtri Poloniæ, & magni Ducatus Lituaniæ, Henricus Dei gratia Poloniæ rex, magnus Dux Lituaniæ, &c.

REuerendiſſimi, illuſtres, & magnifici domini, ſenatores ſyncerè nobis dilecti, vosq́; generoſi, & nobiliſſimi Equites, dici non poteſt, quanto cum doloris ſenſu in animum noſtrum induxerimus, vt non expectatis incliti huius regni comitijs, in Franciæ regnum, quod nobis nuper legibus, iureq́; hæreditario obuenit, properandum ſtatuerimus. Siquidẽ in merita veſtra erga nos, in caritatem, & bene-

& beneuolentiam, qua nos complectamini, intuentes, non potuimus sanè sine lacrymis ac firmo dolore de hac nostra in Franciam profectione cogitare. Multa ante oculos obuersabantur, quę commemorare longum esset, idque planè vinceret recordatio beneficiorum vestrorum, ita vt omnino nobis certum & constitutum esset, Franciæ regnum administratione sanctæ reginæ matronæ concessa, & demandata, hîc non modò comitia expectare, verùm etiam si ita nobis videretur, integram ferè ætaté degere. Testis mihi Deus est, testes quoq; non pauci ex senatoribus, cum quibus simul atq; de morte Christianissimi regis fratris mei indicatum vobis est, copiosè de hac re egimus, atq; ex illorum sententia sub huius regni nostri sigillo ad serenissimam matrem meam mandatum amplissimum, quod *Regentiam* Galli vocant, misimus, priuatis etiam nostris literis illustrem principem Alanconium, Henricũ Nauarræ regem, & omnes Galliæ principes ac proceres sedulò monuimus, vt nostri desiderium ęquo animo ferrent, nec aduentũ nostrum frustra expectarent. Ita profectò res se habent, mutãdi verò huius cõsilij, aut potiùs sententiæ nostræ, quæ penitus insederat animo, hęc fuit caussa, quę vobis, hoc est, prudẽtibus ac sapiẽtib. viris spero probabitur. Hesterna die sub noctẽ ferè allatæ sunt nobis literæ à serenissima regina matre, & multis Galliæ proceribus, & primarijs viris, in quibus scriptum erat, necessarium omnino esse, vt quàm primùm dispositis equis ad celeritaté istuc aduolarem⁹, in summo esse discrimine res Gallicas, actũ prorsus aliter videri de vetustissimo, nobilissimoque totius Europæ regno, nec vllam aliam

rationem esse tuendi, & cōseruandi nobis illius imperij, quàm si intra dies viginti ad summum Lutetiæ Parisiórum, vel saltē in finibus regni nos sisteremus. Multa erant alia diligenter perscripta in illis literis, ex quibus non modò periti rerum Gallicarum, sed etiam exteri non ignari rerum humanarum facilè possent intelligere, ilico & sine cunctatione nobis discedendum esse. Quamobrem lectis illis literis, apud me necessariò constitui, quanta possem maxima celeritate in Galliam proficisci. Cùm autem si de profectione mea cognitū esset, multa imminere videbantur, quæ celeritatem, in qua omnia posita essent, retardarent, faciendum nobis putauimus, vt tacitè proficisceremur. Itineris Gallici ratio nobis non est ignota, nec ignorantur studia, & mores illarum gentium, per quas nobis transeundum est. Itaq; nihil opportunius, nihil securius visum, quàm vt omnes de profectione nostra celaremus, & subita ac festina abitione discessus nostri famam anteuerteremus. Habetis paucis rationem consilij nostri. Reliquum est, sic vobis persuadeatis, nihil quicquā hoc facto de pristino nostro erga vos, totumq; hoc nostræ Poloniæ regnum amore decessisse. Vos quoq; nobis illam summam, qua hactenus nos prosecuti estis, beneuolentiam, & obseruantiam integrā conseruabitis. Nullam certè nos vestri tuendi, ornandi, & augendi huius regni nostri occasionem labi, aut diffluere permittemus. Dignitatem nostram, & Poloniæ regni tantisper dū absumus (aberimus autem, quàm minimū poterimus) fidei, integritati, prudentiæ, & sapientiæ vestræ commendamus. Cupimus insuper & hortamur vos, vt primo quoq; tempore

egregios

egregios viros ex omnibus ordinibus lectos, ad nos in Galliam mittatis, cum quibus seriò, & diligenter de omnibus, quę ad vtilitatem, & ornamentum huius nostri regni pertinent, tractabimus. Iterum atq; iterum salutem, concordiam, incolumitatem regni nostri, & existimationem nostram vobis quàm obnixè fieri potest commendamus. Benè valete. Cracouiæ, 18. Iunij, 1574.

Henricus rex manu propria subscrip.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO patri, domino episcopo Ciuaniensi, sincerè nobis dilecto Henricus Galliarum, & Poloniæ rex.

REuerendissime domine sincere nobis dilecte, pro mutatione rerum, & temporum mutanda quoq; esse consilia, paternitas vestra non ignorat. Quod ipsum viri prudentes fecêre semper, & nobis nunc quoque necessariò faciendum est. Constitueram quidem superioribus diebus quemadmodum vestra paternitas de me bis intellexit, apud vos manere, saltem donec comitia indicta, coacta, & peracta fuissent. Nunc verò, cum ex literis serenissimæ reginæ matris meæ, quas hodie sub tēpus cœnæ accepi, intelligam regnum Galliæ in eo esse statu, vt de toto illo amplissimo & nobilissimo regno nostro planè actum sit, nisi quàm primùm incredibili celeritate illuc peruenero, celare discessum meum æquum est propter multas causas, quas paternitas vestra cognoscet à nobili & generoso viro D. Danzæo

consiliario nostro, cui vt fidem adhibeat in omnibus rogo. Ego nihil magis cupio, quàm vtrumque regnum retinere: neque enim id nouum est, neque legibus vestris aduersatur, & erit Polonicæ genti perhonorificum & tutissimum, eum habere regem, qui Galliæ simul imperet. Verùm, de toto isto negocio, quod grauissimum esse puto, mihi magnopere curæ est, vt debet esse, cum paternitate vestra copiosè ex animi mei sententia dictus Do. Danzæus communicabit. Puto me à vobis amari plurimùm, quemadmodum quoq; vicissim nihil est certè, quod non vestra caussa velim. Noui ingenium tuum, noui fidem, & integritatem. Hoc tandem peto, & à prudentia tua, ingenio & dexteritate illud expecto, quò contendat, & efficiat paternitas vestra, vt incliti senatus Poloniæ, & alterius quoque ordinis studia erga nos eadem maneant, quæ hactenus fuêre. Incumbe quæso totis viribus in eam curam, & solicitudinem, nihil nobis gratius quicquam posset accidere. Faciam autem, vt tu nec immemorem amasse, nec ingratum principem dilexisse videare. Bene valeat paternitas tua, sincerè nobis dilecta. Regnum nostrum vobis commendamus. Datæ Cracouiæ, 18. die Iunij, anno 1574. sub nocte.

Henricus manu propria subscrip.

ILLV-

ILLVSTRIBVS AC MAGNIFICIS dominis, domino Palatino Cracouienſi, & domino Zberowio Mareſc. curiæ, ſincerè nobis dilectis, & reuerendo D. Wolki Vicecancellario noſtro, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex, magnus Dux Lituaniæ, &c.

MAgnifici domini ſincerè nobis dilecti, cogimur in Galliam nunc proficiſci cõtinuato dierum, noctiumq; itinere. Nam ex literis ſereniſs. reginæ matris noſtræ, quas hodie ſub tempus cœnæ accepimus, intelleximus, regnum Galliarum in eo ſtatu eſſe, vt niſi incredibili celeritate illuc peruenerimus, regnum noſtrum omnino pereat. Quo quidem nuncio valde commoti ſumus: nec enim quicquam minus expectabamus, & motus Gallicos, aut leues eſſe arbitrabamur, aut eiuſmodi, qui me abſente, authoritate ſereniſſimæ reginæ matris meæ ſedari poſſent. Sed poſtquam aliter eſſe video, nolo nũc ipſe deeſſe. Itaq; nũc maxima celeritate in Franciam proficiſcor: neceſſariò me id facturũ homines prudentes, qui Gallica norunt, ſtatuent. Diſceſſum meum celare operæprecium fuit propter eas cauſſas, quas Magnificẽtię veſtrę à nobili, & generoſo viro D. Danzęo conſiliario noſtro intelligẽt. Ego vos, totamq; familiam veſtram amaui ſemper, & quantùm animo licuit, libẽter ornaui, à vobis nũc omnia beneuolentiæ ac ſinceræ amicitię officia expectans. Illud oro in primis, vt authoritate veſtra, quantùm fieri poterit, omnia cõtendatis, vt incliti ſenatus ſtudia eadem erga me abſentẽ maneant, quę hactenus

fuêre. Verùm de hac tota re, alijsq; grauissimis multis rebus dictus dominus Danzæus meo nomine vobiscum aget copiosè, cui vt fidem habeatis, vehementer rogo. Datæ Crocauiæ, die 18. Iunij, 1574.

Henricus rex manu propria.

ILLVSTRI ET MAGNIFICO DOmino à Tienszin Castellano Weinicensi subcamerario nostro, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex, &c.

ILlustris, & magnifice domine, sincerè nobis dilecte. Non spontè quidem, sed coactè, & cogente rerum omnium necessitate in Franciam nunc maxima celeritate proficiscimur. Ex literis enim serenissimæ reginæ matris nostræ, quas hodie sub tempus cœnæ accepimus, intelleximus, eo statu esse res Gallicas, vt nisi expeditis equis illuc aduolauero, omnino de illo regno actum sit. Id quoque scriptum est ad me ab omnibus Galliæ proceribus ac primarijs viris. Quamobrem cunctandum mihi minimè putaui, ne mihi ipsi in tanto momento deesse videar. Discessum verò nostrum tacitum esse, operæprecium fuit propter incommoda itineris. Nouit enim sinceritas vestra, ingenia Germanorũ, & quanto odio prosequantur catholicos homines. Quid autem nunc à sinceritate vestra expetam, & expectem, nobilis & generosus vir Danzæus consiliarius meus exponet vobis: cui vt fidem habeatis, vehementer rogo. Hoc vnum tantùm addam, hac posteriore epistolę parte, te eum esse, quem ego summopere

pere amaui, quem plurimi feci, & cuius viciſſim amicitiam, & beneuolentiam erga me ſempiternam eſſe cupio. Bene valeat illuſtris ſinceritas veſtra. Datæ Cracouiæ, die 18. Iunij, anno 1574.

Rex manu propria.

ILLVSTRI ET MAGNIFICO DOmino RadWiel duci in Olira, Mareſchalc. curiæ Lituaniæ. ſincerè nobis dilecto, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex.

ILluſtris & magnifice domine, ſincerè nobis dilecte. Hæc ad te ſcribens, neceſſario itinere in Galliam ingredi cogor. Intellexi .n. ex literis ſereniſſimę matris meæ, ſcriptis in eo ſtatu eſſe res Gallicas, vt niſi intra 15. dies ad fines Franciæ appulero, actum eſſe videatur de toto illo regno. Id quoq; ſcripſerunt ad nos omnes proceres, & primarij viri, fidē meam implorantes. Quamobrem cunctandum, & procraſtinandum minimè putaui. Sed diſceſſum meum diſſimulandum exiſtimaui, vt ſecuriùs tranſeam per Germaniam. Noui enim ingenia Germanorum, & quanto odio catholicos homines proſequantur. Quid verò nūc à ſinceritate veſtra expectem, & expetam, nobilis & generoſus vir dominus Danzæus cōſiliarius noſter exponet meo nomine copioſè, qui has literas ſinceritati veſtræ reddet: cui vt fidem adhibeat, omnino cupio. Bene valeat ſinceritas V. & me, vt hactenus fecit, diligat. Datæ Crocauiæ, die 18. Iunij, 1575.

Henricus rex manu propria.

LITERÆ AD SACRAM MAIESTAtem regiam à senatoribus regni Poloniæ scriptæ, cum quibus cubicularius maiestatis suæ, Viennam xx. Iunij, Cracouia in expeditis equis delectatus est.

SErenissime rex, & domine, domine clementissime. Obsequia nostra cum testificatione fidelissimæ subiectionis nostræ S. maiestati vestræ cõmendamus. Itáne meriti sumus de sacra maiestate vestra, vt præter spem omnem, & expectationem nostram, hinc discedere nobis inscijs, sacræ maiestati vestræ placuerit? Graues impulerunt causæ, S. M. V. & induxerunt ad hoc tam graue, & periculosum iter. Sed grauius illud existimamus esse, quod sacra maiestas vestra inconsultis nobis, hoc fecerit, quasi fidem fidelium subditorum suorum dubium faciens, neque res suas concedens illis, qui se, salutem, facultatesq; suas omnes, fidei sacræ maiestati vestræ concrediderunt. Non deerat animus, non defuit facultas, nulla nobis ad aras vsq; (quod dicitur) S.M.V. sequẽtibus. Sed neque S. M. V. bene apud se examinauit, quam est aggressa, neq; committere debuit, vt vltro se tot periculis obijceret. Precamur S.M.V. omnia feliciter ex animi sententia euenire: sed ita tamen, vt priùs illi Deus mentem inspiret, ad nos, regnumque suum reuertendi. Vbi salua & incolumis Viennam S. M. V. peruenerit: rogamus sacram maiestatem vestram, ne vlterius procedat, ne se maioribus discriminibus exponat, ne cum periculo suo maiores, & excellentiores hominum gradus appetat. Hic enim honos, in quo maiestatem vestram Deus max. collocauit, eo est excellentior, quò processit non à fortuna

fortuna, ſed à diuina voluntate, & proborum, & de maieſtate veſtra bene meritorum iudicio. Conſideret maieſtas veſtra, regnum ſe reliquiſſe planè periculis omnibus expoſitum, nullis fœderũ, & pactionum renouationibus confirmatum. Niſi dominus cuſtodierit, actum eſt de nobis, nulla nobis diligentia, nulla prudentia proderit. Nihil enim ſine ſacræ maieſtatis veſtrę præſentia ſtabile & firmum ſtatuere poſſumus. Petimus igitur à S.M.V. vt maieſtas veſtra memor ſit fidei ſuæ ac iuramẽti regno huic pręſtiti, memor expectationis ſuæ, quam ſemel de maieſtate veſtra conceptam eò vſq; retineremus: memor ad extremum ſalutis, & incolumitatis noſtræ, quam Deus max. maieſtatis veſtrę fidei commiſit, & poteſtati. Nos ſi deſeret maieſtas veſtra, vindicabit Dominus iniuriam populi ſui, neq; formidabit maieſtatis veſtræ actiones, noſtris malis, & periculis fortè grauatas. Hoc ſi impetrabimus è maieſtate veſtra, dabimus operam, vt in reducẽda maieſtate veſtra omne ſtudium, officium, & operam noſtram ſacræ maieſtati veſtræ comprobemus. Deum rogamus, vt ſacram maieſtatem veſtram ſacram & incolumen aſpiciamus. Datum Cracouiæ, die 20. menſis Iunij, Anno 1574.

Sacræ maieſtatis veſtræ ſubditi
& conſiliarij.

Senatores regni Poloniæ
Cracouiæ congregati.

EXEMPLVM LITERARVM A SAcra Cæsarea maiestate ad senatores regni Poloniæ datarum.

MAximilianus reuerendissimis,&c. Accepimus dominum, & vestras literas die 21. mensis Iunij iam elapsi datas, quæque ijsdem, pro solita vestra erga nos beneuolentia de serenissimi principis domini Henrici regis Franciæ,& Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, consanguinei,& fratris nostri carissimi istinc discessu nobis significanda duxistis. Cognouimus dominationes itaq; vestras, & vos celare non possumus, eundem serenissimum regem vestrum hisce diebus instituti itineris sui ratione ita ducente, huc venisse, tanta quidem celeritate, vt non modò planè nobis inscijs, ditiones nostras intrârit, sed parum etiam abfuerit, quin aduentus sui nuncium anteuerteret. Nos verò serenitatē suam eo pacto huc delatam,ita excepimus, vt ex mutua vicinitate, quæ cum Poloniæ regno nobis intercedit, dignū & fraternæ, arctissimaq; necessitudini, qua serenissimis & Christianissimis Franciæ regibus iuncti fuimus, conuenire existimauimus. Sicque serenitas sua iter suum quàm citissimè peragendi desiderio hinc festinans, nudiustertius in Galliam perrexit. Porrò velim dominationes vestras, & vos vobis in mentem reuocetis, antiqua fœdera,& pacta, quæ ab antecessoribus nostris accepta cum inclito Poloniæ regno nobis intercedunt. Dominationibus V. & vobis sic persuasum cupimus, nos, qui hactenus nihil magis curæ, vel etiam in nobis habuimus, quàm vt huiusmodi fœdera, atq; pacta firma, inuiolataque conseruaren-

uarentur: adeoq́ue omnibus, quæ huc pertinere visa ſunt, nunquam defuimus, nec in poſterum hac in parte fore diſſimiles. Quod vt de vobis pollicemur, ita nihil diffidimus, quin, qua eſtis erga nos, regna, dominiaque noſtra præclara, integerrimaq́; voluntate, veſtrũ viciſſim in ijſdem fœderibus ſanctè obſeruandis, officium haud vſpiam deſiderari paſſuri ſitis. De cætero, D. V. & vos, quibus mutuæ beneuolentiæ, & bonæ vicinitatis ſtudia deferimus, rectè valere cupimus. Datum Viennæ, 1. Menſis Iulij, anno 1574.

EXEMPLAR LITERARVM AD HENRICVM ANDEGAVENSEM A Senatu, & Ordinibus regni Poloniæ.

SACRA CHRISTIANISSIMA, ET ſereniſſima maieſtas regia, domine nobis clementiſſime.

STudia obſeruantiam noſtram S. regiæ maieſtati veſtræ commendamus, à Deoq́ue max. S. maieſtati veſtrę precamur optimam ſalutem, feliciſſimos rerum ſucceſſus, vt S. maieſtas veſtra diu ſana & incolumis ſit, & lõgiſſimè ac feliciſſimè populis à Deo ſuæ fidei & gubernationi concreditis, imperet cum ſumma laude ſua, & eorum, quibus præeſt, felicitate. Quæ fuerit vniuerſi regni Poloniæ erga maieſtatem veſtram propenſio, cùm rex à nobis electus, & ex remotiſſimis orbis partibus in Poloniam excitus eſſes, non eſt opus longioribus verbis maieſtati

vestræ cõmemorare. Siquidem in memoria tua esse existimamus inter clarissimos principes, & orbis monarchas, te omnibus à nobis cõpetitoribus prælatum, in Poloniam ex Gallijs honorificè exceptum, sacro deinceps diademate coronatũ, & ita apud nos habitum, vt tibi libentissimè vitam, salutem, iura, libertates, & carissima quæq; in patria nostra pignora concredere, & in potestatem tuam tradere non dubitauerimus. Et sperabamus quidem, nos imperij tui moderatione post interregni tempus illud luctuosum & difficile, quasi sole post obscurissimas tenebras elucente, regnũ Poloniæ splendorẽ suum recuperare posse, fecissetq; vtinã Deus max. vt expectationi de te nostræ exitus respõdisset, nec ea felicitas, quã ex imperio tuo cõceperamus, intersecta fuisset tristi reip. nostrę casu & perturbatione. Discessisti à nobis, sereniss. rex, patriæ nostræ, imò quoque verò tuę, corpus integrũ tuo hinc discessu reliquisti mancum, ita vt quasi per te capite diminuto, patria nostra sine rege suo vitam ducat ægram, & nõ mediocri dolore sese conficiat. Auget etiam dolorẽ nostrum, quòd consilium discessus tui, & teipsum, vitam, dignitatem, maiestatemq; tuam his concredidisti, qui priuata magis apud nos obseruantia, quàm vlla fide publica se tibi esse obstrictos, agnoscere debuerunt. Nos tibi fidem nostram, nos obseruantiam, nos cultum, nos in prosperis & aduersis constantiam, sacramento oblato, obstrinximus. Nobis propterea, te, tuaq; cõsilia, tuas res cõcredere debuisti. Nos enim pro tua dignitate, pro gloria, pro salute, pro acquirẽdo non modò paterno regno, quod à Deo, naturaq; datum, amittere nullo modo potuisti, sed etiam pro alio

alio quouis imperio cõsequendo, fidem, studium, operam, vitã deniq; deuouissemus, te, tuamq; fortunam comitando. Legis annales nostros, fidem Poloni erga reges suos deseruêre nunquã. Polonorum nomen contra principes suos sinistra machinatione contaminatũ non esse. Reuocãdum est illud in animum tibi, quàm primũ de obitu Christianissimi regis Caroli IX. fratris tui desideratissimi, fama in Polonia peruulgata fuit, tuaq; fraterna viscera morte ipsius non mediocriter cõmota vidissemus, tute scis, non magis te, quàm senatũ, & vniuersam Poloniam acerbissimo casu mortis illius perturbatam extitisse, quasi rex noster mortuus esset, ita mortem illius indoluit Polonia. Quid actũ est? quod erat officij tui, rem ad senatũ tibi tũc assistentem retulisti deliberatum est, dictæ sunt sententiæ, dies luctus publici per vniuersum Poloniæ regnum constitutus & indictus est. Summa totius deliberationis erat, quid tibi faciendum, quomodo Galliç tumultuanti succurrendũ: qua ratione regnũ ad te naturali successione deuolutũ, retinendum. Hęc omnia, quæ erãt grauissima, nec ab vna parte reip. sed ab omnibus ordinib. constitui & finiri poterãt, in maiora regni comitia, te consulente, te annuente, te applaudente, reiecta sunt. In hac expectatione comitiorum quid actum sit, proh dolor, cõmemorare quid ampliùs opus est? Rege caremus in Polonia, at quomodo? neque hoc sine dolore reticeri potest: ita à nobis discessisti, vt vix impressum abitum discessus tui videre potuerimus. Sed dolorem & orbitatẽ nostram amplificare nolumus. Deus maximus, qui corda regum gestat in manibus suis, ille iudicet hoc factum tuum, ac be-

ne vertat hoc non modò Galliæ, quę te à nobis euocauit: sed patriæ quoq;, quę tuam fidem secuta, nunc de statu & felicitate sua laborare cogitur. Cuius quidem saluti prospectum esse volētes, quò nos patrię amor, quò necessitas ipsa, quò periculorum metus, & consueta cōsiliorum ratio vocabat, Warschauiam conuenimus omnes, vt orbitati patriæ, paci, & securitati publicæ consuleremus. Et caput quidem deliberationis nostræ hoc fuit vnum, vt regem haberemus in Polonia, cuius authoritate pax interna, & externa tranquillitas retineretur. Omnes te hîc regem optabamus, requirebamus: sed quē intueri, quem alloqui, quo cum agere potuissemus, habuimus neminem. Est certè verum, quod scribimus, sereniss. rex, non defuisse nobis animos, non occasiones, nō commoditates, nō etiam caussas, vt patriam seruaremus, liberas voces ad eligendum nobis regem alium cōuertere, & spretæ patrię ignominiam, periculaq; imminentia noua regis electione detergere: sed natura, constantiaq; nostra vincit necessitatem eam, nec id quidem sine periculo, ne sequamur priùs, donec à te sciremus, an ad nos redire, nobis semper imperare, sceptraq; Poloniæ gestare velis. Voluntatem tibi esse quidem quis dubitet? regia virtus & natura tua non Septentrionis fortasse modo: sed regnorum aliorum quoq; imperium animis cogitat: sed voluntatem istam multis fortasse cogitationibus occupatam, aut temporum necessitate distractam, non vult Polonia magno cum suo malo experiri, te longum tempus expectando. Vis igitur rex noster esse? Venias quamprimum in regnum hoc, cape sceptra semel tibi data, accipe gladiū regalem,

lem,quo nos defendas à vicinis hostibus, quorũ arma iam personant in auribus,micãt in oculis ex Walachia,Scythia,& Moschouia. Veniendum est autem maturè,ne consilia & machinationes hostium, longa tua expectatione maturescant, & nos, regnumq; illud pessundent. Rege diu carere nõ possumus propter grauissima pericula,in quibus, tanquam in lubrico,versamur, quæ talia sunt etiam, vt à nobis nequeant,nisi præsente rege,tolli. Propter discessum enim tuum multis domi incõmodis affectũ est:bona regalia à militibus occupata,stipendia per se promissa,& non soluta,priuatorum in publica bona inuasiones,direptiones, occupationes. Non commemoramus licẽtiam,iniuriam,cædes,audaciam, quorundam perditorum,quidlibet faciendi. Hæc vindicari absente rege, silente lege, cõuersis omnium ad extrema pericula oculis,vix facilè possunt.Ne igitur longa,irritáve tui aduẽtus expectatione nos suspensos reddas, & cunctatione tua regnũ maioribus periculis inuoluas,non ægrè feres,quod pro salute patriæ nostræ facimus,& tibi tempus in Poloniam veniendi assignamus.Hoc autem est,sereniss.rex, quatenus adhuc humeris nostris, pondus periculi huius sustinere posse, nos arbitramur, & te ad nos cõmodè ex Gallia in Poloniam peruenire, nobiscumque esse posse iudicamus: diem duodecimã mensis Maij proximè venturam, pro quo etiam tempore comitia magna, decreta & instituta esse scito, ad quod quidem tempus assignatum, ad ea quoq; comitia te vniuersa quoq; Polonia expectat, vt venias in regnum hoc, in comitia illa, quæ sunt instituta, vt deliberationes cum senatu, & ordinibus regni iuxta

morem & consuetudinem præscriptarum legũ absoluas, & pericula imminentia vnà nobiscum amoueas: tum etiam conditiones ab oratoribus tuis in conuentu electionis receptas, & iuramento firmatas, atq; cõditiones & articulos per legatos tibi oblatos, ac hos per teipsum Parisijs, illas verò per serenis. Carolum olim Galliç regẽ fratrẽ tuum desideratissimum, sacramento roboratas, confirmes, expleas, & re ipsa præstes, ac in posterum Rempub. nostram præsens semper gubernes. Hoc ad officium tuum regale, & sponsionẽ factam, fidemq; datã, pertinere, maximè intelligimus, vt nõ dubitemus, te nõ magis curaturum esse, vt huc venias, quàm vt promissa expleas. Si verò, quòd à nobis vtiq; longè abesse cuperemus, ad nos venire nõ potueris, tardauerisq, cum nostro summo dolore tibi dictum, nunciatumq; volun us esse, omnes nõ posse amplius, quod cũ gratia tua dicere licebit, sine rege, sine lege viuere in Repub. nostra, conuersisq; nostris animis ad Deum, id faciemus, quod ad incolumitatem & salutem patriæ nostræ pertinere videmus, eamq; ab illo tempore, si nõ veneris, salua tua gratia, honoreq; nostro, obedientiam, & fidem datã tibi renũciamus, & noui regis, electionisq; cõuentũ indiximus, statuimus, promulgauimus, atq; id quidem ita certè, ita firmè, summa necessitate constricti, apud nos statuimus, vt nullis excusationibus, nullis modis, nullis ad extremũ rationibus, ab instituto nostro nos abduci patiamur. Non debes autẽ æstimare, serenissime rex, id nos animo erga te sinistro, aut consilio præpropero facere. Abest longè à nobis ea cogitatio: sed iudicare debes in primis, Poloniam ita esse constitutã, vt barbaris ho-

ris hostibus ad eam solam pateat aditus, ipsaque sola ad omnia Christiani orbis regna, sit quasi porta, quę nisi firmissimis claudatur præsidijs, non ipsa modò, sed multæ Christiani orbis prouinciæ, certum est, de salute sua periclitabuntur. Nos igitur hîc pro omnibus quasi excubias agimus, & vt securè dormiāt alij, nos insomnes oportet peragere noctes. Tale igitur regnum, quomodo sine rege, sine duce, sine capite esse posse existimas? Nosti potentiam Moschouiticam. Non est incognita tibi Scythica ferocitas, quæ cum Turcica potentia mixta, his diebus vicinam nobis Walachiam solo æquauit. Est regnum hoc cinctum & circumuallatum hostibus Christianorum Catholico nomini infensis, nostro verò infensissimis, quòd veteres ex se ductos triūphos, tunc maximè vindicare cupiant, cùm remp. hanc capite è rege suo videant orbatam, & tanti casus nouitate tumultuantur. Occasionem igitur oppugnandi nos & Rempublicam nostram habent illi percommodam. At dices fortasse, vires nobis esse tantas, modò velimus, posse nos etiam defendere patriam nostram, eamq; tibi seruare saluam & incolumem, hostium insultibus ab ea pellendis. Est ita serenissime rex, pro patria nos nullis etiam extraneorū adiutos auxilijs fortiter pugnauisse, pręclarisq; triūphis latè & lōgè fines illius protendisse, paratos etiā esse, pro his tuendis & conseruandis, sanguinem nostrum effundere: sed istius optimæ voluntatis impedimenta tuo discessu tāta sunt effecta, quāta vix vllo vnquam tempore in Polonia fuerunt. Inimicitias cum barbaris gentibus, non vnas sed multas, & graues, pro gloria, & libertate Christiana habemus, amicitias

quoque cum Christianis, vicinisque principibus, nullis per te fœderum & pactorum vinculis colligatas, ita retinemus, vt dubia potiùs, quàm certa sit eorum possessio existimanda. Quid horum quisque moliatur, quò adspiret, quid nectat, non videmus: tu verò considerare potes. Simus etiam superiores hostibus nostris, at eorum conatibus hinc inde irrumpentibus, quomodo sine capite, sine rege resistemus? Quomodò vires cōiunctas cōtra diuersos hostes habebimus? maximè, cùm regni huius pax, cum vicinis nulla per te pactorum renouatione firmata consistat. Bellum in Polonia, publico etiam edicto sancitum, sine rege, tanquam summo belli duce, ex præscripta lege fieri non consueuit, neque potest. Erit ne amplius sine rege Polonia salua? Minimè gētium, serenissime rex, regem oportet habeamus, aut te, aut alium, quem nobis Deus & fata prospexerunt. Durum est telum necessitas, qua abducimur, vt si rex præsens nobis noster semper nolis esse, alium, qui nobis imperet, eligamus oportet, te id minimè ægrè ferente, imò collaudante studia nostra seruandæ patriæ cupiditate tantopere incensa. Non dubitamus autem, serenissime rex, si ita tibi, & Deo videtur, vt rex noster ampliùs futurus esse non possis, quin nos & regnum hoc in tua gratia, & fauore, & beneuolentia perpetuò retineas, & in primis gratum, & memorem te studij, & obseruantiæ nostræ erga te præstes, quam tibi etiam omni studio, opera & diligentia comprobare studebimus, vt intelligas, erga te apud nos etiam nō regnantem, non destitisse studia, beneuolentiam, obseruantiam nostram, quinimo duratura hæc esse omnia, quandiu in ani-

in animis residebit tuæ erga nos gratiæ, & beneuolentiæ memoria. Quod superest, commendamus nos in gratiam maiestatis vestræ, Deumque maximum precamur, vt S. M. V. clementissimè seruet sanam & incolumem ad perpetuam Christiani nominis gloriam, & salutem obseruandam. Datæ Warschauiæ ex congregatione ordinum Poloniæ regni generali, die 18. Septembris, 1574.

Sacræ Christianiss. & serenissimæ Maiestatis V.

Seruitores addictissimi

Senatus, equestris ordo regni Poloniæ, & magni Ducatus Lituaniæ.

Clades DANTISCANORVM, ANNO M. D. LXXVII.

17. Aprilis.

A IOANNE LASICIO POLONO DESCRIPTA: IN QVA CAVSSÆ BELli à sereniſſimo rege Poloniæ Stephano contra Gedanenſes ſuſcepti, referuntur.

MAGNIFICO VIRO, DN. IOANNI ZboroWski, Caſtellano Gneſnenſi, duci copiarum aulico sereniſſimi regis Poloniæ Stephani, Odolanouienſi, Kieskenſi, Volpienſiq; præfecto, ſenatori integerrimo, ſalutem & felicitatem.

MITTO *ad te, ſtrenue imperator, hanc belli abs te, angelis Dei iuuantibus, confecti, deſcriptionem: vt geſta tua, tuorumq; fortium militum, quæ iam literis mandari incipiunt, nunquam eſſe moritura, niſi cũ hac vniuerſitate rerum, cognoſcas: & eò maiorẽ inde voluptatem percipias, ad maiora tãtò magis inflammeris. Qua in deſcriptione, tute noſti, quale meũ fuerit ſtudium, ne quid falſi eſſet. Si quæ præterij, ea ſupplere licet alijs. Dolenda eſt ſanè iſthæc Chri-*

ſtianorum

ſtianorum calamitas: at quid aliud magiſtratus ageret, imperata facere nolentibus? etſi nondum hic magiſtratus noſter, ſuo vſus eſſe gladio, quem à Deo ad coërcendos malos accepit, videtur: id tantùm apparuit, quemadmodum pro eo regum illi rex ac defenſor pugnauerit: quum hoſtes non contenti eo, ſe vt intra mœnia continerent, defenderentq́; foras etiam, regẽ ſuum oppugnaturi prodierint. Quorum conſilia quem finem ſortita ſint, tu ipſe vidiſti, ego deſcripſi. Faxit igitur Deus, quandoquidem perduelles ne nunc quidem reſipiſcunt, vt de te, milite eodem tuo, & rege noſtro fortiſſimo, ſimilia ſcribere liceat. Attamen magis illud à Deo precor, vt, qua Gedanenſes ob peccata affecit cæcitate, eam poſt hanc cladem, animis illorum adimat: ne fortè accenſa magis vncti Dei ira, funditus euertantur: quod vt Ioannes Dantiſcus, ciuis illorum, ſupra annos XL. prædixit: ita & ego mihi videre iam videor. Vale, & pugna feliciter, decus ampliſſimæ Zborouiorum familiæ: hanc autem meam lucubratiunculã eodem animo, quo me miles, annis abhinc 19. in Gallia cõplexus es, quæſo te, accipe. Barcini, anno M. D. LXXVII. *20. Maij.*

Tuæ dignitatis obſeruantiſſimus
Ioannes Laſiczki.

CLADES DANTISCANORVM, ANNO CHRISTI M. D. LXXVII. 17. die Aprilis.

A Ioanne Lasicio descripta.

ANtequam ad funesti Gedanensium suo cum rege belli descriptionem accedam, illud mihi præfandum esse videtur, ipsosmet Gedanēses tanti sui mali caussam fuisse: quod quidem prętęr hunc miserabilis pugnę euentum, ab irato proculdubio Deo profectum: ex conditionibus quoque à clementi rege ipsis non semel oblatis apparet. Nam quum rex Stephanus, quinto vt regnare cœpit, mense, (qui erat anni superioris September) firmandi regni sui caussa, Cracouia Marieburgum venisset, opinatus tantò faciliùs, quantò Gedanum propius omne negocium transactum iri: factum necessariò est, senatu, qui cum rege fuit consulto, vt Gedanenses, rebelles pronunciarétur: quòd à Cossobucio secretario, Andrea Sborouio curię Marschalco, & ab alijs duobus senatoribus ad ipsos missis officij admoniti, nihil de sua obstinatione remitterent: quodq; ad caussę suę dictionem, fide bona vocati: quamuis commodè potuerint, tamen non venerint: quæ nota insontibus grauis, nihil quidquam illorum animos permouit: nullum in illis seriò placandi regis, contumacia offensi, studium apparuit: quinimo regi legem imponentes, vt antea, ita pòst, liberari ab eo fide Cæsari Maximiliano, à

no, à paucis appellato Poloniæ regi, præcipitanter data, volebant: triginta alijs conditionibus (quarum primæ, vt à quibusdam oneribns ab Augusto rege ipsis impositis liberi essent, & portorio ipsimet fruerentur) cum illo paciscebantur: militem in Germania, inconsulto rege, & regni senatu, conscribebant: portas interdiu, nullum habentes hostem, claudebant: non contenti generali regis iureiurando, legibus publicis, priuatisq; suis singulari quoque (regem hac ratione infidi animi arguentes) caueri postulabant: cõtumeliosis, & ab omni veritate alienis de rege laudatissimo, & regno, officinę Iacobi Rothi scriptis Germaniam implebant: Grebino, territorij sui capiti, in ipso regis conspectu, præsidia imponebant: vrbem suam tam milite mercenario, quàm validis propugnaculis, magis ac magis muniebant. Quibus eorum facinoribus benignus rex irritatus, arcem Grebinensem, 26. die Septembris occupat, præsidia cædit, & fugat, multos pagos, quos ZulaWa illorum habuit, euastat. Perciti inopinatis cladibus, damnisque, impetrant quatridui commeatum, vt vrbe tutò exire liceret. Egressi suburbium, pagumq; ditionis episcopi Vladislauiensis, senatoris regni Polonię, igni comburunt: ac paulò pòst cœnobium, iuris eiusdem antistitis, intrá sua mœnia, ac itéaliud extra, quod Oliuense vocatur, antiquis principum Pomeraniæ sepulcris clarum, euertunt: imbelles monachos, alios contrucidant, alios ludibrio habent: misêre tamen ad regem cum certis postulatis octo viros: ad quæ eiusmodi responsum, primis Octobris diebus, accipiunt. Rege copias suas ex agris illorum abducturo, ipsi quoq; suos milites dimitterent, ius-

iurandum darent, exteros iurare nolentes vrbe mouerent, supplices veniam peterent, cõfirmationem iurium habituri, ad comitia regni venirent: tum decretũ ob contumaciam contra ipsos latum, & quæ vocarẽt grauamina iniustè sibi imposita, suo modo tollerentur. Acceptis his conditionib. nõ omnes illis probatæ: oblatas deinde alias, eodẽ modo aspernati sunt. Rursus impetrata 17. Nouembris, suis internuncijs, Constantino Ferbero, & Georgio Rosenbergio, vltro citroq; commeandi hisce legibus securitate, Calendis quoque Decembribus vlteriùs propagata, vt pacata ciuitate, dimissoque milite, ad regem venirent, delicti veniam petituri: rescribunt quædam à regis voluntate aliena: & quoniam conditionibus non satisfecerunt, retenti sunt à rege legati. Aliud semper, quàm par erat, & rex iustus volebat, respondentibus, humilibusque verbis superba scribentibus: extracta res est ad comitia Toronensia mensibus Octobri atque Nouembri, anni 1576. Gedanensium potissimè caussa celebrata. In quibus regia de ipsis sententia, ab omnibus prouincijs, ordinibusque comprobata est: deliquisse Gedanenses, & crimen contra maiestatem commisisse, inuenti. Quò, hoc cum responso, illi ijdẽ reuerterunt, quamuis rex exercitum abducat è SulaWa suum, ipsos tamen non esse id facturos: nec ad commune concilium, quum ad illud non pertineant, venturos. Mirabantur nostri hæc ab illis scribi, quum anno 1569. rex Augustus Lublini, aui sui Casimiri quarti, de cõcilijs, conuentibusq; Prutenicis illam legem, *Omnes caussas notabiles, ad terras Prussiæ pertinentes, cum communi consiliariorum earundem terrarum consi-*

lio

lio tractabimus:ita commodè interpretatus sit, vt ostenderit, non esse certum locum hisce caussis tractandis definitum:nec hinc senatum regni, sine quo nihil magni rex cõstituat, excludi: sed ex indiuiduo Poloniæ cum Prussia vinculo, anno 1454. opera eiusdem regis facto, omnia communia sequi: non tamen leges harũ gentium confundi:ideoq; tali iurisiurandi formula, fidem suam regibus, & regno Poloniæ, consules ciuitatum Prussiæ atq; nobiles obstringere: *Ego N. iuro, quod serenissimo D. Sigismundo regi Poloniæ, & suis successoribus regibus Poloniæ, eiusq; regno fidelis ero: eiusq; maiestatis honorem, statum regium, & commodum Reipubl. regni, & terrarum Prussiæ pro virili procurabo: suamq; maiestatem de omnibus damnis, quæ sciuero, certiorem faciam: & ea manifestabo fideliter: sic me Deus adiuuet.* Non destitère porrò tempus terere varijs effugijs, clàm in Germania auxilia, conquerentes, rege prudenti futura prouidente, ac quę iam acciderunt, prædicente. Ad quem vbi Rosenbergius cum Henrico Lempka Iurisconsulto, vltimum ipsorum, ad ea quę 25. Ianuarij acceperũt respõsum, multò aliud, quàm sperabatur, Bidgostiam attulissent: statutũ est, post diu tentatam, tandem etiam contemptam mitis regis patientiam, debellare superbos, & vi cogere ad officium ciuitatem, quæ potestati à Deo institutæ nollet subijci. Nam quid aliud, bonum regem facere oportuit? Adducam huc, quæ tum etiam illis gratificabatur. *Responsum sacræ maiestatis regiæ, internuncijs ciuitatis regiæ Gedanensis à maiestate regia ad eorũ supplicationẽ datum.* Sacra regia maiestas satis abundè omnia intellexit, quæ ciuitatis Gedanensis

nomine ab ipsius maiestate petebantur. Existimat autem, ad frequentes ciuitatis suæ Gedanensis supplicationes, satis, superq; sensum esse clemētia, conniuentia sua regali: ita vt ampliùs vtendum sibi esse nō putet tam diuturna procrastinatione, rerumq́; & negotiorum propositorum dilatione. Verti ea in re iudicat dignitatem suam, expedireque rebus & consilijs suis censet, vt ista tractatio iam pridem instituta, nunc tandem finem suum sortiatur, modo & ratione infrà scriptis. In primis concedit maiestas regia, vt pro concludendis, vltimoq; fine terminandis conditionibus, à regia maiestate ciuitati oblatis, isto modo, quo regia maiestas cōclusit ac determinauit, in spacio sex dierum maiestati regiæ satisfiat, plenéque de his omnibus ciuitas regiæ maiestati respondeat. Hi verò dies per reliquos mensis Ianuarij dies anni præsentis, ciuitati concessi esse censeantur. Primò quidem ducenta millia florenorum, numeri, & monetæ Polonicalis, regiæ maiestati ciuitas persoluere debet. Prima quidem, in spacio vnius mensis: alia verò cētum millia, prima die Martij, anni futuri 1578. regiæ maiestati reponet. Et nunc etiam oblationi statuum Prussię innitendo, duplicem accisam ciuitas iustè & integrè contribuet, eamq; in thesaurum regiæ maiestatis inferet, prout id melius & vtilius ipsius maiestati fore videbitur: de quibus omnibus obligationem forma concepta, quæ mittitur, faciat. Illa quæ merè regalia sunt, quæ ex priuilegijs ciuitas Gedanensis regiæ maiestati pendere debet: ea quotannis exoluantur: ista enim obligationibus aut exemptionibus vllis subijci non vult. De 4. tormentis bellicis, vnà cum puluere, globisq; bene pręparatis,

paratis,ad vſum belli præſtandis,ciuitas regiæ maieſtatis voluntati ſatisfaciat: in eoque regiæ maieſtati morem gerat. De prorogatione temporis ad Palatium, aliaque ædificia regalia in ciuitate Gedanenſi extruenda, permittit regia maieſtas ex gratia, clementiaque ſua, tempus competens ciuitati ſe cõceſſurã eſſe. De portorio maris, negocium ad futurum regni cõuentũ reijcit: ità tamen, vt regiæ maieſtatis ſcriba peculiaris ibi adſit, iuxta priorem declarationem. Grauamina, quæ authoritate ſua citra conſenſum ordinum regni tollere poteſt, ea tollit: reliqua ad conuentum regni generalem differt, vt de illis ex ſententia ordinum decernatur. Quæ tamen regiæ maieſtatis de grauaminibus iſtis ſententia ſit, eam peculiari priuilegio ſuper his conſcripto declarauit. Si verò vult, aut magis cupit ciuitas, non abnuit regia maieſtas, vt omnes articuli, & omnia grauamina, ac omnes actus commiſſariales, inter quos & portorij negotium eſt, ita vt etiam ſcriba ad id non adhibeatur, ad futurum regni conuentum reijciantur. Reliqua tamen placationis capita, ac declaratio religionis conſeruandæ, ſtare debent loco, & tempore ſuo. Confirmationem iurium, & libertatum, iuxta formam præſcriptam, quæ mittitur, regia maieſtas ciuitati dabit: omniaq; priuilegia, iuxta illius contenta, conſeruabit, eamque authenticè nunc extradet. Si fortè ciuitati placeat grauamina omnia, articuloſque (placationis conditionibus & capitibus, tum etiam religionis conſeruatione, de quo ſpecialibus literis cauebitur, exceptis) ad futurum regni conuentum reijcere: literas reuerſales, prioribus nõ abſimiles, ciuitati dabit: quibus promittet, authoritatem

ſuam apud ordines regni interpoſituram eſſe, vt ciuitatis ratio habeatur, grauaminaque ipſius illegitimè irrogata diſcernantur, & abrogentur. Ante omnia ciuitas militem dimittat, regiam maieſtatem forma concepta deprecetur, cõuentis ſe ſtare obliget: fidelitatis iuramentum præſtet: omniaq; faciat, quæ ad ſubiectionis, fidelitatisq; officium ſpectant, & pertinent. In quorum omnium fidẽ ſigillum noſtrum apprimi iuſſimus. Datum Bidgoſtię 25. Ianuarij, anno Christi 1577. regni verò noſtri primo. His ſubſcriptio manus regiæ acceſſit. Dedit ijſdem die eodem priuilegium de grauaminibus, eodem quo dictum eſt modo, abrogandis, vſu Auguſtanæ religionis cõſeruãdo, omnibus priuilegijs legitimè impetratis cõfirmandis, deq; cæteris rebus, quadraginta capitibus cõprehenſis. Quę omnia quo animo acceperint, mœnibus confiſi ſuis, id ex ijs liquet verbis, quæ de Gedanenſibus regia maieſtas ſenatorib. abſentib. vndecima Februarij Bidgoſtiæ perſcripſit. In primis, inquit, declarationem conditionum à nobis oblaturum illis dedimus: grauamina, quæ ipſi ſoli poteramus abrogare, dato priuilegio abrogauimus. Commiſſionis negotium, ad futurum regni cõuentum reiecimus: vt de eo ex omnium regni ordinum conſenſu decernatur, exemplum cõfirmationis iurium, ampliſſima forma, citra omniũ exceptionem, illis dedimus: vt nihil ſupereſſet, quod eorũ animos obſtinatos à præſtanda fidelitate, ac relinquenda temeritate, retrahere poſſe videretur. His ita conſtitutis, ſex dierum ſpatium datũ eſt, vt ſenatui & communitati ea omnia videnda mitterentur. Expectati ſunt ad 12. dies: quibus cunctationem hanc, certam pacem

pacem parituram esse credebamus. Ecce autem Rosembergius cum syndico aduenit: responsum nobis attulit, in quo nō modò ea, quæ pacta & respōso nostro cōclusa fuerant, inuersa sunt: verùm etiam multa alia adiecta, quæ non modo dignitatem nostram, verùm etiam iura publica perstringere videbantur. Etenim ducenta millia florenorum, quæ nos non placationis, sed debitorum retentorum nomine, ab illis pacti eramus, quæ ipsi etiam tempore constituto soluere promiserant, in tempus postea longissimum & incertum transtulerunt. Contributionem accisæ abiecerunt: regalia nostra, quæ nobis à ciuitate singulis annis pendi solent, in dubium vocarunt. Commissionem abrogare autoritate solummodo nostra, extra conuentum, voluerunt: cum regno nihil se habere commune. Item alia, quę non commemoramus, scripserunt. Quid saluo conductu durante fecerint, omnibus notum est: internuncijsq; pacis prætextu ablegatis, nihil minùs, quàm pacem in ciuitate tractarunt: hanc propugnaculis, & antemuralibus extructis munierūt: militem, qui dimitti debuit, auxerunt: eruptiones multas fecerunt: ex villis, & domibus nobilium prædas egerunt: villas incenderūt: euētus vt demōstrauerit, illos nō pacificationis, sed ludificationis caussam nobiscū egisse. Tacemus eorū innumera in nos & remp. cōmissa delicta. Iam videmus eorū animos obcæcatos, in perniciem suam ruere. Sed nobis Deus testis est, quod lenis & clemētis principis officio hactenus vsi sumus, atq; curauimus, vt illos ad sanā, rationiq; obsequētē mētem reduceremus. Nihil profecerunt hortationes, legationes, persuasiōes, cūctatiōes nostrę. Expectatū diu

est,cum summa nostra,& Reipub. indignitate:nihil est intermissum, quod ad quietem publicã retinendam pertineret. Quid igitur aliud restat faciendum, quàm ne nobis & Reipub.desimus: atque vt sequamur,& suscipiamus ea cõsilia,quę ratio suadet, & iustus dolor exprimit? Hęc rex Stephanus animi erga suos paterni.Porrò quod respõsum ad illorũ postrema verba, eodem tempore à tribunali regiæ maiestatis profectum sit,operæprecium est his addere:vt cuiuis notũ sit, nihil regẽ temerè, nihil iniquè, nihil præcipitãter egisse, quo cũ missis in custodiam Lencicienſem Ferbero, & Rosembergio cõsulibus,post decretũ contra omnes latum, remissus Lempka est. Prospiciebat animo sacra regia maiestas, dominus noster clementissimus,hæc omnia quæ agerentur à Gedanensibus impetrandis toties salui conductus prorogationibus, non aliò spectasse, quàm vt rem extraherẽt ad hoc ipsum tempus, quod ad detegenda apertè nefaria sua consilia magis idoneum arbitrabantur. Cuius illorum instituti cùm antè nõ parua indicia hæc essent, quod in tractationibus, à leuioribus postulatis orsi,grauiora,quoties legatos ad sacram regiam maiestatem remitterent, indies adderent:quibus tantum abest,vt pro patrato crimine omnium grauissimo, regiæ maiestati satisfacerent: vt etiam iam propè gloriãdo de crimine hoc admisso,magis,magisque offenderent, quòd tamen sacra regia maiestas patienti ac paterno animo ferebat, ac ea, quæ ad iura illorum, & libertates augendas spectarent,illis concedebat,quę non rebellibus,verùm bene meritis de principe suo subditis deberentur: vt hac sua clementia eos ad officium reuocare posset:

nihil

nihil tamen, vt videt, eos hęc benignitas mouit: cùm ad superiora postulata iniqua, hæc posteriora impia, ac nefaria prorsus adiecerint, ita cōcepta, vt iam meditatum scelus prorsus detegant, & tam regiæ maiestati, quàm Reipub. communi regni Poloniæ, contra iusiurandum maiorum suorum, diuo Casimiro regi, eiusque successoribus ac regno datum, valedicant: nec publicis regni consilijs ac ipso regno, in cuius titulum ac ius, vt maiores ipsorum iurarunt, concessissent, quidquam commune habere, impudenter, & nefariè scribant. Iam verò sacra maiestas regia non solùm iniquitate, & insolentia postulatorum in dies lædebatur: verùm etiam alio genere iniuriarum, non modò ciuitate non exonerata (iuxta formulam salui cōductus, mittendorum ad regiam maiestatem oratorum dati) externo milite, verùm etiam maioribus conductis copijs, & nobilium ac aliorum subditorum sacræ regiæ maiestatis vrbi vicinorum pagis ac ædibus spoliatis, direptis, ac etiam exustis. Quamobrem, cùm iam apertè constet, obfirmatas in scelere perduellium Gedanēsium mentes, humanitate sacræ regiæ maiestatis ac alijs lenioribus rationibus ad officium reduci non posse: alijs grauioribus sacra regia maiestas vti, pœnasq; meritas de illis sumere necesse habet. Itaq; decretū suum, quo illos perduellionis damnauit, iam iamq; publicat, & promulgat: omnem securitatem terra, marique illis adimit: & tanquam impijs in principem & patriam hominibus, aqua, & igni interdicit.

Bello sic indicto, & cura illius Ioanni Zborouio, vni ex ordine senatorio, demandata: pòsteaquam Gedanenses cognouissent, quàm paucos milites rex

Stephanus, Grebino capto, & Sulaua depopulata, in agro ipſorum reliquiſſet: quaſi nõdum ſatis tot malis, damnisq;, quæ illis rebellio attulit, afflicti: accerſenda plura eſſe potiùs, quàm aliquid regi cõcedendum, qui illis nihil, niſi Batori eſſet: & ſi fortuna faueret, opprimendos eſſe paucos antè quàm plures confluerent, animis obfirmatis ſtatuerunt. Iam verò ab illis, qui ad regem ventitabant, voces illæ audiebantur, poſſe ipſos, ſi modò vellent, nullo negotio noſtros obruere milites: rati idem eſſe, velle quid & facere poſſe. Rei igitur huius auſpicato aggrediundæ diu expectabant occaſionem. Viſum eſt Paſcha percommodum, (ſeptima Aprilis fuit) quũ omnes vbiuis Chriſtiani cultui diuino maximè incumbere ſolent. Confiſi ergo viribus ſuis, & Ioannis Coloniẽſis, ducis ſui magno præmio ex Germania euocati, experientię: ad hæc omnibus neceſſarijs ad euertenda, diruendaque oppida bene inſtructi: hoc conſilio vrbem egrediuntur crepuſculo veſpertino, vt oppreſſo milite noſtro, & Derſſauia, (Czceuum nos vocamus) in quam ſe tempore hyberno ex agro receperat, expugnata: ad Gnieuum, Nouum, Staragardum, cæteraque regia oppida procederent vaſtanda. Verùm nondum vrbe omnibus egreſſis, ea tempeſtas exorta eſt, (Deo profanatæ auguſtæ diei, & regis contemptus vindice) ijque cæli tonantis ſonitus, & fulminis ictus auditi, vt vnius propugnaculi pars auulſa, in foſſam corruerit: equus ductoris, fulgore atque fragore attonitus, ſuccubuerit: ipſe ſeſſor à ſatellitibus, quibus ſtipatus erat, ſuffultus: duo equites è ponte foſſæ impoſito, in aquam profundam delapſi ſint, nec ſine labore alter extractus, alter

teraquis obrutus. Reducto itaque in vrbem exercitu, idem postera die, alijsque deinceps ab illis tentatum. Sed hæc ipsorum aduersus summum Prussiæ magistratum suscepta consilia, semper pluuia impediebantur. Ea tamen cæcitas hominum fuit, vt adeò aperta futuræ stragis omina, non Deo, à cœptis eos, quæ oderit dehortanti, sed sagarum veneficijs tribuerint: duasque eam ob caussam in carcerem compegerint: suspicati, à nostris conductas procellam incantamentis excitasse. Armant interim duas naues vectorias, totidemque minores, duplici via regios milites inuasuri. Tandem 16. die mensis eiusdem, sole ad occasum vergente, aduerso flumine Vistula sed ventis iuuantibus, Czeuum primùm oppugnatum contendunt: parte ab altera, tam equestres, quàm pedestres cohortes emittunt: de quorum lento progressu Zborouius, insignis virtutis imperator, à velitibus Strussij, qui tum in excubijs erant, certior factus, & quos sæpe ad pugnam prouocasset, mœniaq; illorum penè attigisset, nunc primùm prodire miratus: procedit illis cum suis obuiam: locum pugnæ commodum ad pagum Rokitki prope aquas deligit, &, donec propiùs accederēt, locaque aquosa præterirent, ordinatis aciebus expectat. Substitêre Dantiscani ad villam LangnaW, quæ paulò plus vno milliari distat Derszauia, præmissa ad excubias ea exercitus sui manu, quæ maior fuit omnibus Zborouij copijs. Hic Zborouius memor circumspecta celeritate nihil in bello melius esse: inuadendi securos, lætosq; consilium capit. Sed timens oppido, ne interea ab hoste nauibus egresso occuparetur, néve bono mutato loco, incōmodio-

re agenda res foret: prudenter illud mutat: nec tāmē in oppidum redit, veritus ciuium proditionem: nam cum Gedanensibus facere videbantur. Dispositis igitur quaquauersum vigilibus, & misso cum 60. Tartaris, qui nauibus imminerent, forti viro Andrea Carcho Wscio: noctem in equis cum suis transigit. Oriente sole, septima decima Aprilis die, hostis appropinquare visus, nostris nonnihil multitudine illius perculsis. Conspexit & Coloniensis nostros, non absque stupore: quòd pauci, quos ad sui cōspectum fugituros putabat, tātis cum copijs venientem expectarēt. Illis ergo vltra fluuiolum, & lacum editiore loco constitutis, nostris ex aduerso stantibus, néve ab illa vi hominum magna circumdarentur cauentibus: incipit velitatio, duabus ferme horis ab ortu Solis, grauis nostris Cosakis (quos ferentarios, licet, seu velites vocemus) Germanus eques fuit, vndique armis tectus. Quibus confestim misit imperator in auxilium 20. Vngaros generosissimos, & Stanislaum Iordanum manu promptum iuuenem, cum 50. equitibus. Descēdebat in arenam ipse quoque Coloniēsis, veluti quidam suorum moderator. Ciebatur ergo pręlium magna animorum alacritate, sed Germani ita cursitare, vt impetus hastatorum vitarent, idque vnum facerent, quo nostros illo pertraherent, vbi tormēta ænea collocata erant. Quod vbi animaduertit Zborouius, datis de vitando periculo præceptis, miscuit hastatis equites è peditatu sumptos, cum tormentis longioribus. Defatigatis pugna, & cursu vtrisque, successêre integri. E nostris Zolkieuius cum turma Ioānis Zamoiski, regni Poloniæ Vicecancellarij, nō minus, quàm priores alacer pro-

cer prodit. Vulnerati aliquot Germani: vnus equo detrusus, equus alterius transfixus corruit: iam etiam duo à feretarijs anteuenientes currentibus occisi fuerant, nostris saluis. Felix prælij principium incendit spectatores ad audenda facinora maiora: equis nostrum, ad clangorem tubarum, tympanorumque sonum, adeò gestientibus, vt ab sessoribus ægrè tenerentur. Quum tali pugnæ præludio detinentur nostri, Coloniensis misso illo pergendi vlteriùs ad oppidum obsidendum consilio, postquam vidit Zborouium pugnandi copiam haud impigrè facturum: suis vt consuleret, sępimentum è fissis trabibus, quas secum, vt alia omnia, vehebat, facit: nihilominus tamen ferme ducentos, ad nostros in acie destinendos mittit, astutè omnia: vt cuius rei bellicæ scientia, celebris in Germania sit ob defensam Magdeburgũ. Igitur collocata intra illud munimentum suorum bona parte, ipse interim cum tormentis, & lectissimis quibusq; viris, ab altero montium latere, nostros à tergo aggressurus, ad lacum Libisseuiensem suis fatalem, iter intendit: ratus vndique comprehensos, nisi fugerent, sua in potestate facilè futuros: vbi iussus properare centurio Rausauius, respõdisse fertur, lentè festinãdum esse: videri enim sibi Polonos ad certamẽ magis, quàm ad fugam esse paratiores. Erat autem ibi in excubijs Temrukus, expertæ virtutis miles, cum 50. velitibus. Qui hostilem vim imparem esse suis viribus sentiens, maturè sibi subueniri petijt: laborantibus missum euestigiò subsidium. Zborouius, astu hostis deprehenso, quid facto opus foret (fugere enim ignominiosum esse ducebat) protinus init cum suis consilium. Vrgente

vndiq; periculo, non longa consultationi mora data, placet illuc omnem equitum, peditumq; globum conuertere, vbi ipsum caput hostium foret. Quum verò nostri vidissent, mutatum esse ab hostibus aptum ad pugnam locum, (nam & alij, qui munitione continebantur, ijsdem tramitibus ducem sequebantur) adducti sunt in spē victoriæ. Proinde extemplo disijciunt ponticulum fluuiolo impositum, ne ab velitationi deditis, & intra sepimenta latentibus, à tergo inuaderentur. Itaq; quum in illa potissimùm parte, quò properè tendebat Coloniensis, omnis belli vis sita esse videretur: nec periculum ab nauib. vi brachiorū vento aduerso tardè tractis, oppido incūberet: Zborouius suis præcipit, vt velitationi finē imponerēt: præterea ciuium magistrum dubiæ fidei confirmat, vt, si quæ vis hostilis ingrueret, saltem aliquot horas bona fide obsidionem sustineret: cuius rei caussa quinquaginta pedites Polonos cum tormētis manuarijs ei reliquisset, ipse breui, hoste, Deo adiuuante, superato, cum pluribus affuturus. Tum admonitus ab Haidonum ductoribus, quorum tres in acie cecidêre, vt prælium antè iniret, quàm hostis suos ordines planè explicaret, tormenta iam disposita, terra congesta muniret: ficta oratione addit suis animos, spe iam iam Vistulam traijciētis mille equitum, peditumq; auxilij: orat præterea omnes, vt alij alijs offensas condonent, pœnitentia placato Deo, suppliciter opem illius implorent, morti gloriam anteferant, hostes non numerent sed inuadant: néve eorum conspectu terreantur, qui breui tempore futuri sint in ipsorum potestate: quòd superbi, maledici, rebelles, cōtumacesq; sint: paucis antè mensibus

Oratio Zborouij ad milites.

bus ad Grebinum, GloWam, & alibi ab illis profligati: olim verò ab ipsorũ auis atq; proauis ad quinquaginta millia cæsi, capti, fugati: omnino absq; bõbardis & munitionibus imbelles ac timidi: quod illico ipsimet experturi sint, modò pristinę virtutis, nominisq; sui, à cãpestri prælio accepti, memores pugnẽt viriliter pro Christiano magistratu: Deo freti, vltore rebellionis, quem ducem habeant propitium, quiq; paruis copijs, tam iusto quàm hoc sit bello, ingentes superare soleat. His alijsq; istiusmodi dictis, mirum in modum recreati sunt omnes, & ad impar prælium accensi. Dehinc Haidones, velut in rabiem versi, (erat à meridie hora ferme prima) ab dextro latere, equites à sinistro, in hostem, vbi tormẽta fuêre, irruunt: suos contra ipsum sclopos quinquageni exonerant: hastati sarissas, ferẽtarij venabula in oppositos vibrant: alij arcus manu certa tendunt. Centuria verò Strussij, sublato clamore terrorem Germanis à tergo incutit. Nascitur pro formidine gaudium, multis ex aduersa parte cadentibus. At ab hoste emissa è tormentis iacula, perpaucis nocuerunt, hastas nõ paucas cõfregerunt: quippe quòd equites incõmodo loco cederent, pedites autem, conspecto ardente puluere tormentario, supini caderent, pro mortuis ab hostib. habiti: rursusq; sclopis instructis, resurgerent. Damnosa hæc Germanis fuit carnis resurrectio. Quibus aliquãtisper resistentibus, monet Haidones moribundus ductor ipsorũ, vt si vincere vellent, abiectis sclopis victoriã retardantibus, acinacibus, tecti capita securibus, rem cominus agerẽt. Obsequuti monitori, manus cũ hoste acriter cõserũt, & adiuuãtibus equitib. ordines cõturbãt ferreo-

rum hominum poplites succidunt. Cæteri hastis & gladijs nunc pectora transuerberant, nũc capita petunt. Par gentis vtriusq; virtus & gloria: par hostium diuersarum gentium debilitas & formido. Aduolāt & turmæ aliquot equitum, quæ ad succurrendum lassis, à prouido imperatore in proximo collocatæ erāt, nequaquam alijs segniores. Paulò plus vna hora incerto euentu dimicatum. Vrgētibus nostris ferro, equis, clamore, cadunt primores Germani, denique & alij, viri proceri ac lacertosi, tormentis, in quibus illis omnis spes victoriæ fuit, & priuati, & frustrati. Dein magis ac magis instantibus nostris, terga vertunt reliqui, tanta festinatione, ac ita confertim, vt alius alium ponte detruderet. Magna pars festinè arma exuentes (miseram spem salutis) ad proximum lacum tranandum conuersi. Nimirum ea vis metus est, vt homo à quouis potiùs alio, quàm ab homine irato absumi malit. Quare magnus numerus in lacu demersorum visus. Pars suo cum glorioso duce, in lacum etiam impulso, vertit se in fugam: nostris eos ad tertiũ à prælio miliare (Prusiecz ruri nomen) summa contentione persequentibus, & magnas illorum strages edentibus. Non pauci montes, alij syluas Cassubicas & Pomeranicas, effuso cursu petierunt. Tunc illud euenisse visum, quod Moses malis prædixit: Efficiet (inquit) Iehoua vt corruas ante hostes tuos, & in quos vna via exieris, eosdem septem vijs fugias: quibus in rerum omnium penuria seruietis: illi verò imponent ceruicibus vestris iugum ferreum, vsque ad vestrũ exitium. Intacti illi, equis currus trahentibus conscensis, profugerunt, qui extremum agmen claudebant. Permulti è montibus

& syl-

& ſyluis à regio milite extracti, ad imperatorem trepidi adducebantur. Poſt victoriam aiunt Haidones Zborouio, ab inclementia illos auocanti, hiſce verbis reſpondiſſe: Si nos hoſti parceremus, ille victor eodem modo quo nos nunc (quæ dicentes, hos è captiuis detruncabant, illos mutilabant) in te ſæuijſſet. Fugientes perſequentium tantus erat ardor, vt ad ſignum inclinata die receptui datum, non niſi ducenti equites, bene cruentati, ad ducem oppido opem laturi redierint: alij pòſt, cum præda ſequuti. Vbi Haidonum ductores orauit Zborouius, vt ſuos ad alterum hoſtem adoriendum conuocarent. Qui licèt non minùs quàm equites cædendo defeſſi, noctisque præteritæ vigilia atque diei inedia fracti forent, tamen ſimul omnes præeunte Zborouio, illos qui è nauibus iam ad alteram ripam ſtantes, & nuncios de victoria ſuorum opperientes, globos machinarum muralium aduerſus oppidum incaſſum eiaculabantur, inuadere, aggrediq; cupiebant. At hi caſu ſuorum, ex aduētu noſtrorum, & globis tormentarijs contra ſe eiaculatis, cognito: domo, vbi traiectus eſt, incenſa, & omni quæ in ea fuit cereuiſia epota, ſupellectile direpta, fugere incipiunt: paulumque prouecti, (nam ventus aduerſabatur) ſe poſt inſulā abdunt. Interim Mariæburgo, ad preces Zborouij, noſtris ſubſidio venit Staniſlaus, filius Ioannis Koſtkæ, pręfecti Mariæburgenſis, cum ſuorum globo, & quatuor tormentis telorum: cui perſequendi hoſtem ab illa eadem ripa, datum negotium: quod bene cœptum, non minori fortuna peregiſſet, ni & nox obſcura, & ventus ſecundus, fugientibus opem tuliſſet. Quàm autem ſalui hi quoq; domum reuer-

terint,parum liquet: illud certũ, multoties à nostris fuisse globis tormẽtarijs petitos. Qui cladi superfuerũt, capti mille, pręter illos quos vicina nobilitas fugientes cõprehendit: aliquot ita opulenti, vt vitam multis nũmûm aureûm millibus redimere cupiant: Vidisses decẽ, plus minus, Germanos ab vno vinciri, vel Polono, vel Hungaro: vinxit & quædã mulier duos: (tantus pauor pectora illorum occuparat) ac quodã è nostris vincula quęrẽte, protulit sua spõte è sinu captiuus: En(inquit) habes: colliga manus, vitæ parce. Occubuêre in acie 4427. viri: id ex illis qui iussu imperatoris occisos humabant, cognitum. In fuga cæsorum, & aquis obrutorum, quum hæc scriberem, nondũ erat collectus omnis numerus: non paruus, opinor, si modò victus verũ fateri vellet. Tędebat iam tot cadauera, quorũ lacus atq; viæ plenæ erant, terra obruere: à feris & alitibus multa depasta. Inuẽti à vespillonib. seu duo seu tres, qui ad tertiam vsq; à pugna diem, denudati vti omnes alij, morte simulata, inter occisos latuerũt: rogati verò cur nõ interea temporis fuga vitæ consuluissent, responderunt, metu Haiducorũ inclementium, qui sibi instare visi semper essent, assurgere ausos nõ fuisse. Signa pedestria quinq; adempta, vnum equestre: idq; erat maximũ, & AVREA LIBERTAS, aureis literis scriptum habebat. Scilicet rex eam illis eripere voluit: qui se omnium iura, publica & priuata, & quam quis profiteretur religionem, incorruptè seruaturum, semel ad aram sanctè promisit, idq; adhuc præstitit. Tormenta ænea magna septem: parua triginta, tribus vecta curribus, ablata: currus 150. relicti: armaturæ ter mille quingentæ, è spoliatis ad ducem comportatæ,

portatæ, & tormenta manuaria permulta: quibus iacturæ militum compensatæ sunt. Largitus est alia quoq; dona Zborouius cuiq; fortissimo: adeò munificè, vt ipse nihil planè è præda sibi reliquerit, contentus sua gloria, quæ illi ex re bene gesta nata est: tametsi hanc etiam ab sese amouens, soli Deo, à quo profectam manifestè videbat victoriam, & felicitati regis sui, triplici iam triumpho insigni, libenter tribuat. Quis enim, nisi impius, hoc solius Dei beneficio factum esse nō fateretur, vt bis mille viri, 12000. siue 14000. hostium, profligarint, maioriq; ex parte cæciderint? Fassus est hoc & agnouit pius rex cùm illo loci veniens vbi pugna peracta est, hæc proferret: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Regij verò milites (quod mirêre) solùm duo desexaginta occisi, centum triginta vulnerati: hos inter nōnulli, dum tormentis potirentur, fœdè ambusti, quòd magister torm̄etorum, viso extremo discrimine, dolio pulueris nitrati ignem iniecerit: quo ipse vnà interijt. Horū nomina, ni pigeret possem referre: sed breuitatis habenda est ratio. Equi 38. cęsi, 65. saucij ac lęsi. Reperta apud plerosque omnes Germanos, varij generis vincula, nostris ligādis parata, quę ipsorummet brachia senserūt. Ita illud verè dictū à Solomone: Parari equum ad pugnędiem, sed Dei esse victoriam. Illud immanius, cōfectas ab illis fuisse glandes venenatas, quæ sursum è tormentis breuioribus (quę duo fuêre) eiectę, mortem illis adferrent, quoscunq; earum scintillæ attingerent. Fastū porrò illorum, & ante victoriam triumphū, illud arguebat, quū sui generis vicinos pręmonerēt, maturè migrarent aliò cū preciosa, quaq; supellectile,

ne quid hostile à milite experirentur: quorum dictis quidam oppidani territi, sua Grudzadzum, alij aliò auehebant. Quinetiam in ipso procinctu, alter præbibens alteri, hic tres, quinque ille, alius decem Polonos vinctos, vir vxori, miles amicæ, adducturum se promittebat, & pro vno capone pingui tres se captiuos daturum spondebat. Præter hæc, vrbe exituri, spectatores alloquebantur, eos ipsi quoque comitarentur ad pugnam breuem quidem, sed longæ, opimæque prædæ: (perrecturos se vltra Derszauiam opinati) vel saltem extra vrbem opperirentur reduces cum spolijs Polonicis atque Vngaricis. (ita paucitas nostrorum despecta ab illis fuit) Stabat ergo populus in montibus belli euentum expectans. Primum, eumq; certum, irati numinis ciuitati nuntium carnifex attulisse dicitur. Non credita res diu, mutilis cursim carnificem sequentibus, fidem meruit: & posse abs rege vinci superbos subiectos, vt antè Lanscorona, Grebinum: ita Derszauia declarauit. Constās fama est, paulo minùs sexcentis mulieribus Dantiscanis hoc prælium viduitatem, nō paucioribus reor orbitatem attulisse. Cumque Coloniensis in vrbem anhelus refugisset, hisce illas cum eo verbis expostulasse: Redde nobis, scelestе, viros: redde filios, redde cognatos, quos tu non eduxisti, sed seduxisti: victuros, si intra portas se cōtinuissent. Is Zborouio denuntiasse fertur, se de integro fortunam belli experturum, sumptis secum vrbis clauibus, si superetur, victori tradendis. Quod an credam ambigo, quum tanta sit ciuium consternatio, tantus mulierum & natis orborum parentum dolor atque plangor. Addere animos possunt Danica, ciuita-

ciuitatumque maritimarum auxilia. Et Gedanenses quidem ita attriti sunt, die, menséq; eodem, sed anni alterius, quo Stephanus Batorius, primùm ex Hungaria Cracouiam (quæ regum sedes est) ingressus, regnum inijt. Afflicti autem, non ob solam diu meditatam rebellionem, (non enim temerè vrbem suam magno sumptu & studio, muris, propugnaculisque aliquot annos firmabant) sed etiam propter tetra de bono rege, regnoque ipsius, à quo Gedanum alitur, scriptis prodita mendacia, & in ipsa vrbe iactata in regem conuitia: quum regi, qualis qualis est, nefas sit maledicere: crimen, de altero falsum dicere. Adeò infelix prælium, tantum terrorem permultis incussit, vt clàm cum ijs quę facilè auferri possunt, emigrēt ex vrbe, (metum illis aduentu in Prussiam fortunati, animosiq; regis, quotidie augente) nec vlturi ignominiam, ad tympani, aucto stipendio, trium dierum pulsum, dare nomen militiæ alia lege quisquam voluerit, quàm ne pugnatum foras educatur. Ij missum ad se à Zborouio cum literis tubicinem, quibus eos ad deponendam rebellionem, cuius pœnas luissent, inuitabat, interemerunt. Quibus Zborouius iratus per obscurum quendam libertate donatum captiuum, denuntiari iussit, se 50. ex illustrioribus captiuis, in ipsorum cōspectu palis infixurum, ni sibi parricidas traderent. Ad hæc illi, ab irato suis peccatis Deo se punitos esse cōfessi, tradituros se homicidas rescripserunt, & ad colloquium cum imperatore & Ioanne Kostka, Voiuoda Sendomiriensi, se admitti petierunt.

Habuit Zborouius, Gnesnensis Castellanus, non plures milites 2027. Prima equestris centuria, ipsius-

ἰnet erat:altera, Andreę Fierlei, Castellani Lublinẽsis: tertia, Ossolinij Krzessouiensis Præfecti: quarta, Kasanouij: q[u]nta, Nicolai Gostõski: sexta, Adami Balinij: septima, Zebrzydouij: octaua, Lesniouolscij: nona, Gnieuosij. Stanislai Iordani 50. solùm equites fuẽte. Ex voluntarijs, Ioannes Zamoyscius, Procãcellarius, 37. Hieronymus Gostonskius, 10. Stanislaus Przyienskius, 16. ex aulicis autẽ regijs Ioannes Tencinius comes, Castellanus Voynicensis, 50. equites habuit. (sunt Castellani secundi à rege ordinis senatores: Voiuodæ, quos Palatinos vocamus, primi) Zlostouius 7. Iacobus Pilchouius totidem, Malicius, 5. BielaWskius, 4. Procopius Pieniazek, eques Maltensis, 6. Hungari 40. quorũ cognomina ignota mihi sunt: nota virtus & fortitudo. Hi omnes, nu. 1132. hastas prælõgas, scuta, breues sclopos, & gladios duplices gerebant. Hussarorum nomen habent. Velites 215. fuerũt: quibus, præter acinaces, venabula, arcus, loricæ, arma sunt: 100. Strussij, Pręfecti Bratislauiẽsis: 50. Tenruki: 30. Scythæ regij: totidem Andreæ Comitis Gorkani, Castellani Miedzyrzecensis: 5. Andreæ KarchoWskij. Hos appellãt Kosakos: equites celerrimi. Regios Stanislaus Gizitzki etiam tum (opinor) ducebat, miles celeberrimus. Pedites verò regij, generis Hungarici & Slauonici, stupendæ audacię atq; agilitatis, 600. Haiduci patrio sermone vocati: imperatoris, 30. Fierlei, 100. è quibus 50. oppidi defensio iniuncta erat. Tormẽta cãpestria duo tantùm: his multò minora, Haken Germanis dicta, 27. Contrà, Gedanensium cohortes pedestres sex fuerũt. Quæ erat imperatoris, viri cætera egregij, ni operam suam rebellibus nauasset, 600. viros cõplectebatur:

ctebatur:centurionis Kleuneri, 500. Lemkæ, 600. Esterreicheri,600.RausaWi,500.Vetsteinij,300. Equites mercenarij, 400. ciuiles totidem. At ciuium numerus,omnibus quasi ad certam victoriam cupidè ruentibus,cõfessione captiuorũ,vel 8. vel 10000. superabat. Vt enim diues opum, ita populosa est ciuitas Gedanensis: cuius portu nullus alius in Oceano Germanico nobilior: aqua profunda, muris & aggere prægalto, ita munita, vt inexpugnabilis esse videatur. Si igitur 8. tantùm millia oppidanorum, ad excutiendum iugum regium egressorum posuerimus, numerus omnium militũ 12000. minus 100. efficit: si duobus plus, (nam captiui variant) 14. sunt millia. 12. igitur viri vnum militem regium fugiebant. Hæ fuerunt Gedanensium copię, sanè magnę: quibus freti, Magistratui, toti Prussiæ diuinitus dato, resistere voluerunt; nolle se vnctum Dei osculari, quem ille præ cæteris septem competitoribus delegit, ostenderunt. Regem prudentem, pium, clementem, quem alij omnes reuerentur & amant: soli infeliciter oppugnauerunt: & (quod illi molestissimum est) à ferendo Russis contra Tartaros auxilio, qui eodem tempore in Russiam irruerant, auocauerunt: cuius caussa, vt æquior est, ita fortuna superior futura.

SVPPLEMENTVM DE REBVS Gestis Inter Regem Poloniæ, Stephanum,& magnum Ducem Moschouiæ: anno Domini 1579. in Augusto.

Onstat ex lectione historiarum, inter Polonos & Moschos, diuturna bella extitisse. Dum vel maximè Moschus Lituaniæ aliquot pricipatus & prouincias sibi vsurpare voluit. Poloni verò vbi Iagellonem magnum ducem Lituaniæ, qui Wenceslaus dictus, in regẽ assumpserunt, regnum cum Lituanico principatu cõiunctum, & armis Polonorum defensum. Hoc videre est locupletissimè apud Cromerum historiographum Polonum. Et licèt multis præclaris victorijs Sigismũdus primus, Poloniæ rex de hoste Moscho potitus est: tamẽ sub Augusto Sigismũdi filio cœpit dux Moschorũ, valde esse infestus Polonis, & toti Lituaniæ. Atq; prætẽdere cœpit sibi nescio quod ius in Liuoniã, quæ ante aliquot annos dedit se in fidẽ & clientelam regis regniq; Poloniæ. Quare occupato rege Polono: & etiã oscitãte, impetũ fecit in Liuoniã, eam est depopulatus: arces & oppida multa occupauit: Et deinde in Februario ante annos viginti, arcẽ Polosko in Lituania, minus diligenter munitã obsedit, & per deditionẽ capit. Paulo pòst alias arces & ditionẽ Polokensem, quæ satis ampla est, in Lituania accepit. Sic res illi successere Moscho

feliciter: quamuis Poloni collectis copijs sæpius vnà cũ Lituanis, voluerint recuperare amissa: sed hæc nõ potuere suã sortiri effectũ, ob varios Reip. Poloniæ casus aduersos. Nimirum ꝓpter interregna, cũ Sigismũdus Augustus obijt, & Henricus Valesius electus: Deinde cũ Hẽricus Valesius inde discederet, & Poloni de noua electione soliciti, Stephanũ Battori principẽ Trãssyluaniæ elegerũt. Quocirca postquam in locũ Henrici Valesij, Stephanus Battori est suffectus, dedit operam, vt ea quæ ad dignitatẽ regni pertinerent, persequeretur. Et cùm iam induciæ cũ Moscho propter Lituaniæ principatum æstate superiori finiẽdæ essent: haberetq́; rex Polonus apud se legatos principis Moschorũ: qui satis superbè pro more gentis legationẽ suam obire voluerãt: existimauit è re totius regni esse, si armis aperiret nomẽ famamq́; Polonicam, & repeteret possessiones à Moscho iniustè acceptas. Indicitur itaq; bellum aduersus Moschũ: conscribitur vndiq; à rege Polono miles, siue Polonus, siue Germanus, siue Hungarus fuerit. Vnde factũ est, vt à vere vsq; ad ipsam æstatẽ rex tantũ laboris impẽderit: ꝙ expeditiõe publica facta, exercitũ mouerit in ipso Aug. mẽsis principio aduersus Moschũ: Quod quàm illi fortunatum fuerit, ex edicto regisꝙ iußit fieri ꝓ re feliciter gesta aduersus Moschũ videre est: illud edictũ, vt est Cracouiæ typis expreßũ, hîc subijciemus.

EDICTVM REGIVM DE SVPPLICATIONIBVS OB *rem bene aduersus Moschum gestam.*

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, Kijouiæ, Volhyniæ, Podlachiæque, &c. princeps Transyluaniæ.

Vniuersis & singulis, reuerendissimis, reuerendis, magnificis, generosis regni nostri consiliarijs, dignitarijs, officialibus, nobilibus, atque alijs ordinibus omnibus syncerè & fideles nobis dilecti. Quod superioribus proximis omnium reipubl. ordinum comitijs decretum fuit, vt bellum hoc anno contra magnum Moschorum Ducē administraremus, curæ nobis pro regio nostro munere, nostroque in rempub. studio esse fuimus: & contractis exercitibus nostris, comparatoque aliquo partim contributionum pecunijs, partim (quod cōtributionum pecuniæ minimè satisfacerent) alijs rationibus belli apparatu, extrema Iunij die Vilna ad copias nostras recensendas lustrandasque Suirum discessimus. Quo quidem in loco, multa nos diligensque deliberatio tenuit, quorsum nos potissimum cum exercitibus nostris in hostem conferremus, quidque rectissimè & quàm maxima cum vtilitate reipubl. nobis ante omnia, bello aggrediendum esset. Rebus verò omnibus in accuratam considerationem vocatis, ex iudicio & senatorum nostrorum & aliorum militarium virorum, qui nobis aderant, eam tandem in senten-

ſententiam deſcendimus, vt primam noſtrorum armorum vim ad Polociam oppugnandam conferri oportere concluderemus: quod quidem ea arx ceruicibus magni Ducatus noſtri Lituaniæ, atque adeò ipſi ciuitati noſtræ Vilnenſi, nulla alia firmiore munitione interiecta immineret, ex qua nobis in alijs remotioribus regni locis occupatis, oblata occaſione ſummam non modò Lituaniæ diripiendæ, ſed Vilnæ etiam adoriendæ facultatem hoſtis habiturus videretur. Faciendum prȩterea neceſſariò nobis viſum eſt, vt cùm bellum hoc non modò rerum communis reipub. recuperandarum cauſſa, ſed hoſtem quàm longiſſimè remouendi, grauiuſque coercendi gratia ſuſceptum habeamus, expeditionibus noſtris in his potiſſimum regionibus maxima anni parte, aut frigoribus grauiſſimis, aut imbribus aſſiduis militiȩ infeſtis, tum quoq; ob vaſtitatem difficillimis: propinquiorem aliquã ſedem & quaſi officinam, quam ipſa Vilna eſſet compararemus, ex qua quidem officina, quam maximè integrũ recentemq; penitius in ſolum hoſtile ducere militem, & belli inſtrumenta impedimentaq; minore cum negocio ad res cũ celeritate felicitateq; gerẽdas tranſferre poſſemus. Quãta enim cũ difficultate ac detrimẽto Vilnȩ illud facturi eſſemus, breui hoc itinere, quò cũ exercitu noſtro ꝓgreſſi ſumus, magna noſtra cũ moleſtia cognouimus. Acceſſit & illud, quod hac arce qua firmiorẽ maioremq; hoſtis nullã habet, expugnata de alijs retinẽdis hoſtem eò magis diffidere, & occupãdis militȩ noſtrũ ſperare doceremus. Tantum verò abfuit, vt nos eò deterreri oportere iudicaremus, ꝙ locus ille ab omni opere belliq́ue appara-

tu firmissimus esse, perhiberetur: vt hoc potius de principio nobis recentibus militum nostrorum viribus animisque, quàm ijs militiæ diuturnitate afflictis tentandum existimauerimus. Cùm igitur nihil factu potius vtiliusque iudicatum esset, nos factis ab inuocatione opis diuinæ auspicijs, Suiro primum illustrem Nicolaum Radziuil Palatinũ Vilnensem, cum aliquibus equitum peditumque Lituanorum copijs,& certo Vngarorum numero,cum generoso Gasparo Bekkiesz Polociam præmisimus itinerum claudendorũ caussa, ne quid à magno Moschorum duce præsidij accederet, quo & si maioribus in magna etiam viæ difficultate itineribus peruenisset, tamen cùm iam antè nostras ad hostem literas misissemus, quibus bellum ei diligenti cum explicatione caussarum denunciauimus,biduo antequam nostrę illæ copiæ ad Polociam accessissent, equitum & peditum aliquid ab hoste in arcem immissum est: adhibita verò à Palatino Vilnensi,posteaquam propinquo ad arcé loco consedisset,ea diligentia est, vt pòst nullius subsidij hostilis accessio facta sit. Nos cum exercitu nostro & tormẽtis impedimentisq; bellicis, in summa viarũ iniquitate quã pluuiarũ assidua magnitudo,& horũ agrorũ natura effecit,minorib. itinerib. subsequuti fuimus,interea à copijs nostris quę præcesserant, arces tres, Kosiana, Krasne, & Sithno per excursionẽ celeriter occupatæ, & incẽdio deletæ sunt. Vndecima Augusti die proximè Polociam cum copijs omnibus nostris mouimus, & propinquo ad mœnia loco castra metati sumus, arcem ciuitatemq; tribus locis obsidione cinximus, eademque die locis omnibus munitiones,fossasq; propius hostem

hoſtem agere iuſſimus. Poſtridie ciuitatem nõ mediocriter foſſis & aggere, & propugnaculis & parietibus denſiſſimis, tum quoq; præſidio firmã ea maximè de cauſſa, quòd illo loco nos à propinquiore ad arcem acceſſu prohiberet, incẽdimus, ac totam paucis horis deleuimus. Tum longius munitionibus noſtris ad ipſas arcis portas promotis, omni conatu in arcem expugnandam incubuimus. Oſtenderat vi ſua prępotens Deus, in manu ſua rerum gerendarum poteſtaté eſſe, & aſſiduas pluuias pluribus diebus ita immiſerat, vt & operæ militum maiorem in modum impedirentur, & oppugnandi ratio etiam atque etiam retardaretur. conſtitit tamen militi noſtro maximis etiam in incommodis ſingularis animorum ad omnia obeunda tolerandaque ardor, ſicvt in ſumma pluuiarium iniquitate, altiſſimoque luto nihil prætermitterent, quæ ad oppugnandum pertinere poſſent, hoſtibus contra omnes noſtros conatus acerrimis animis, & incredibili tormentorum vi, ita dies noctesque propugnantibus tanta peruicacia, & flammas à noſtris illatas extinguentibus, & vim omnem depellentibus, vt ſe tormentorum telorumque noſtrorum iniurijs certatim offerent, & ſuccumbentibus alijs alij cõfertim ſuccederent, oſtenderentq; Moſchos arcium defendendarum vi atq; ardore cæteris omnibus gentibus antecellere. Reſpexit verò tandem nos ſua benignitate clementiſſi. Deus, conceſſitque, vt quæ prima nobis paulò ſerenior dies viceſima nona Auguſti illuxit, ea incendium à milite noſtro arci illatum ſit, ſumma cum contentione atque diſcrimine, cùm ſe miles noſter in foſſas dimittere, & Polottam flumen ſu-

petare, deniq; arduum cliuum cui impositum propugnaculũ erat ſubire, & manibus materiã ignemq́; inter infeſtiſſima crebertimaq́; hoſtium tela inferre neceſſe haberent, quod incendiũ cùm vehemẽtius exarſiſſet, & munitionis anterioris, in quo ſclopetariorum domicilium fuit, aditum aliquem patefeciſſet, teneri militũ noſtrorum ardor non potuit, quin per ipſam flammã irrumperet, atq; hoſtem feriret, à quo tamen cœpto cùm propugnatione hoſtili, tum maximè flammæ vi reiectus eſt, paruo cum noſtrorum neque amplius viginti ſeptem pluribus tamen vulneratis, hoſtium tamen ad ducentorum interitu. Dederat aliquam hoſtis eadem die deditionis ſignificationem, quam nõ ſeriam fuiſſe animaduerſum fuit, cum nouis ſe munitionibus flammæ altitudine noſtris conſpectum eripiente circumdare deinceps cognitum eſſet. Nulla igitur cum intermiſſione oppugnationis vim omnem adhibendam, nullumq́; hoſti quieſcendi, aut ſe firmius muniendi ſpacium concedendum iudicauimus, poſteroq́; die ignem in alias munitionis partes miles in quo equites etiam erant, qui miſſo equo in pedes deſcenderant, intulit, quo cum iterum aliqua muri pars deleta eſſet, & cliuũ in quo propugnaculum antea igne abſumptum erat tenuiſſet, ac inde ad latus hoſtilium foſſarum ac munitionũ illa parte deleta tumultuario opere factarum foſſas ac munitiones ducendo præſidiarios circuire ferè cœpiſſet, atq; ſic in poteſtate hoſtis eſſet, nos & ſanguini Chriſtiano parcendũ & operam dandã rati, vt arce quàm maximè integra cũ tormẽtorum aliorumq; belli inſtrumentorũ apparatu potiremur, quæ hoſtis ipſe ad extremum

mum iniecto igne delere posset, facta omnibus vitę gratia permisimus; vt qui nobis militare vellent (quorum qui velint magnus sanè est numerus) fortunas omnes suas incolumes conseruarent, atq; stipendia nostra mererent, quibus redeundi in Moschouiam animus esset id nobis permittentibus atq; omnem securitatem præstātibus facerent. Palatini, Basilius Iwanouicz, Mikolinski Telakowski, Demetrius Michalouicz Sczerbati Obolinski, Matthæus IWanouicz RzoWski, IWan Hrchorouicz Susin, Petrus Iuanouicz Volinski, Lukian TretiakoW Rakou filius scriba, qui partim præfuere, partim in arce fuere cum se spōte dedere, ac gratię nostrę permittere nollēt, captos in custodijs habemus, & arcē ipsam pręsidio nostro immisso iā obtinemus. In qua quidē arce, q eam defendissent, & arma tulissent vltra sex millia fuisse cōpertū est. Nostri cū ingressi essent, passim magnā cadauerū insepultorū numerū repererūt, tum tormentorū ac pulueris tormētarij globorumq; tantā vim deprehenderūt, quāta in arce aliqua Christiani orbis his rebus instructissima posset reperiri. Quos quidem rei gestæ successus vt in primis ad Deum præpotentem referimus, ita illi summa animi pietate agimus gratias, ac sync: & fid: vestras hortamur, vt easdē pro bene gesta re publica agant simul etiam cōprecentur, vt quæ gerenda supersunt, quæq; in hostē hunc deinceps etiā suscipiemus itidē clementissimè fortunare dignetur. Quod illū pro sua benignitate, & causę quę hęc nobis arma induit bonitate facturum confidimus. Nos quidem ad res pro communi republ. gerendas, omne animi studium curam, laborem, operam, sanguinem,

adeoq; vitam nostram cupidè semper prompteque afferemus. Datum ex arce nostra Polocensi die vltima mésis Augusti. Anno Domini M. D. LXXIX. regni vero nostri anno IIII.

Stephanus rex sszt.

Ex hoc edicto videre est, quàm fausta & fortunater fuerit hæc prima regis Poloni expeditio, quæ hanc inclementissimè anni tempore suscepta fuerat: Nam intemperies tanta aëris & pluuię continuę videbantur prænunciare infelicem & irritam fore illam expeditionem: At regis strenua virtus, hæc coram impedimenta superauit, præterque spem & opinionem hostis castra metatus est ante arcem Polosko: qua, vt suprà dictum, capta non substitit, donec totam illam prouinciam recuperaret. Magna vis, iumentorum & equorum ob pabuli defectum, & corruptam annonam propterea pluuias perijt: nihilominus rex non conquieuit, donec quod volebat, perficeret. Nam hac arce Polosko sic feliciter capta, progreditur vlterius, & diuiso exercitu, Polonorum, Hungarorum, Lituanorum, alias arces obsidet, capitque partim vi, partim deditione. Lituani miro stratagemate arcem TuroWla ceperunt, dum scilicet vnam partem arcis versus planitiem sitam defendit hostis: milites aliquot Lituani collem noctu conscendunt, & ingressi aliquot per foramen, qua tormenta eiaculantur, clamant, impetum faciunt in Moschos, per scalas alij ascendunt: & sic illa arce potiti. Sokol arx tertia, quę accipiter Latinè dici potest, fortissima & bene munita, obsessa fuit à Polonis,

lonis, quibus præest imperator Milecius, vir summus, animosus, & gloria maiorum clarus, Podoliæ Palatinus; hæc defendebatur à bellicosis viris Moschouitis, qui tam viriliter repugnarant, vt non sine vtriusque gentis & Polonorum & Moschorum clade capta sit: ferunt enim ad tria millia Moschorum ibi interfecta: Atque istud est feritatis & immanitatis barbaræ indicium, quod Moschouitæ quotiescunque Germanum militem capere poterant, tum illum dilaniatum & dissectum, ac puluere bombardico infartum, ita extra arcis mœnia eiaculabantur: vt odium suum in gentem Germanicam re ipsa testarentur. Inter dedititios captus est præfectus militum Fedor Wasselouicius Seremiczius, qui erat ipsi magno duci Moschorum ob suam fortitudinē pergratus & amabilis: cuius viri iacturam grauiter tulit magnus dux. Milecius cum Polonorum exercitu, ne quid deesset, ad perfectum victoriæ triumphum, castra mouet, & grauiter iudicat arcem vnā residuam esse, quæ nisi capiatur: futurum sit, vt perpetuis incursionibus Plocensis agere recuperatus infestetur. Est autem arx illa Susa, in summa planitie & palustri loco posita: cuius accessus est perdifficilis ob profundas paludes. Tamē cùm obsessi viderunt Polonū imperatorem nihil remittere de sua diligentia, lapsi animis: tandem se dedunt & veniunt in potestatem Polonorum, certis legibus & conditionibus præscriptis. Vbi arx illa Susa tradita fuit, ibique magna vis tormentorum & commeatus bellici inuentus fuisset: de consilio regis arx illa deturbata & euersa, ne & hosti amplius esset vtilis: neue in ea seruanda à Polono multum cōsumeretur. Sunt postea ab exer-

citu regio aliquot arces captę & euersæ: veluti Krasno, Sithno, & Kosiani: id quod prudēter à Polono factum, ne tot arcibus muniendis, vires exercitus diminuere cogeretur. Itaque rebus sic perbene & laudabiliter, Dei auspicio, peractis, Rex disposuit in hybernis militem cùm equites tum pedites: Et deinde indicit comitia regni, vt incœptum bellum cum hoste potenti, ad salutem totius regni perficiat. Celebrata sunt comitia Calendis Decembris, vbi ab omnibus Ordinibus assensum est, vt rex fortunā belli sequatur, & occasionem datam recipiendi omnia amissa à maioribus arripiat, ratióque nerui bellici, tam tributisque alio pacto regi est concessa. Sic speratur quod in Februario anni istius, & toto hoc anno perget rex Polonus aduersus Moschum: Quod vtinam felix faustumque sit, ad salutem & incolumitatem illius potentissimi regni, quod est Germaniæ maceria & propugnaculum aduersus feros hostes & barbaros.

Amen.

EDI-

EDICTVM REGIVM SVIRENSE AD MILITES.

EX QVO CAVSSÆ SVSCEPTI in magnum Moschouiæ Ducem belli cognoscentur.

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, & princeps Transyluaniæ, exercitus sui cuiuscunque nationis, atque ordinis militibus. Etsi tanta & tam nota omnibus iniuriarum magnitudo est, quas magnus Moschouiæ Dux regno nostro Poloniæ, magnoque Lituaniæ Ducatui adhuc attulit, vt arma hæc, in quibus hoc tempore versamur, sera potius cunctis, quàm vel præpropera, vel non satis iusta cuiquam visum iri arbitremur: tamen cùm studium nostrum satis expleri non possit, quo desideramus, vt quæ suscipimus gerimusque, cum æquitate iustitiaque nos suscepisse, ij penitius intelligant, ad quos caussa quæq; attinere videatur: faciendum nobis hoc in bello existimauimus, vt exercitus nostri, cùm eos nō tantùm ex regni nostri Poloniæ, magnique Ducatus Lituaniæ, verùm etiam Hungariæ atq; Germaniæ, alijsq; nationibus exteris compositos habeamus: certius vel recētiora cognoscant, quæ inter nos, posteaquam regni huius nostri principatum gerendū suscepissemus, & magnū Moschorū Ducem intercessissent: quę quidē istiusmodi sunt, vt facilè pateat, nihil à nobis ꝑtermissum esse, ꝙ

ad principis Christiani officium, ad vitandum Christiani sanguinis discrimen, ad constituendũ ex ęquitate cum eo hoste concordiam, pertinere posset: ab illo autem, quæ suscepta actaq; sunt, omnia cum hostilibus iniuriis coniuncta, & ad arcium, ciuitatum, ditionumq́ue nostrarum circumuentionem & detrimentum, nostriq́ue nominis dedecus comparata fuisse. Nos quidem simul ac in regnũ hoc nostrum peruenissemus, vt cæteros principes Christianos, partim ordinum regni nomine, ita etiam magnum Moschouiæ Ducem de accessione dignitatis potentiæq́ue nostræ, deq́ue optima nostra cum eo etiam pacis constituendæ colendæq́ue voluntate, fecimus per internuntios nostros certiorem. Et dederat verbis, non nullam tum significationem mutuę voluntatis atq; studij sui erga nomen sanguinemq́; Christianum, & literas addidit, quibus ampliori alicui legationi nostræ securitatem accommodabat, & peculiari epistola, quæ etiamnum nostra in potestate est, confirmabat, se imperasse suis, vt dum mutuo inter nos per legatos res agerentur, ab omni iniuria maleficioq́ue in nostros se abstinerent, exposcens vt eadem ad nostros mandata daremus. Etsi verò tam callidè hæc simulare non enim posset, quin se etiam tum proderet, verbis in nomen nostrum valde iniuriosis, infestus illius erga nos animus, tamen cum eo se vsque tantùm iactaturam eius esse superbiam, in posterum verò illum ad mentẽ meliorem, & publicæ pacis, & suorum salutis curam aliquam reuocatum iri existimaremus: habita à nobis eius literarum confirmationi fides est: pro qua quidem fiducia, & mandata nostris dedimus, vt cum Moschis
indu-

inducias diligēter cōseruarent,& ad ipsum Moschouiæ ducem,legatos quàm amplissimos,magnificum Stanislaum Kryski Massouiæ Palatinum, Nicolaum Sapiha, Palatinum Minscensem, ac Theodorũ Skumin curiæ nostræ Lituaniæ thesaurarium misimus. Quæ dũ à nobis fiunt, ille violata promissi fide (qua nos inducti, tantùm abest,vt ab eo,dum nostri ad illum legati proficiscerentur, hostile aliquid pertimescendum putaremus, vt tuta nobis atq; amica omnia pollicemur) subitò nulla, aut renuntiatione induciarum, aut belli denuntiatione adhibita, cum exercitu ipse, adeoq; vnà filius natu maior Liuoniam inuasit, ac fraude potissimum. & conspiratione adductis in potestatē subditis nostris, in libertatem, liberos,coniuges, vitam, ac sanguinem Christianorum hominum crudelissimè flamma ferroq; grassatus est: arcibus nonnullis ditionis nostræ, dum extremis in finibus regni nostri necessariò versamur, insidiosè occupatis: quo tempore, quæ illius in trucidādis per acerbissimos cruciatus captiuis truculentia, quæ flagitiosa in vexandis honestissimis nobilissimisq; feminis turpitudo, quàm inexplebilis in hauriendo sanguine Christiano sitis, & in omni genere iniuriarum immanitas fuerit,cōmemorari satis non potest: & qui supersunt crudelitati, & modis aliquibus se ex illa acerbitate liberarunt, satis ista testātur. Accesserant iam tum oratores nostri ad ipsos Moschouię fines,cùm inexpectatum de his Moschi cœptis accipiunt nuncium, quo quidem permoti,ad fines Moschouiæ subsistunt: nosq; faciunt de violata pace, de qua literis suis magnus Moschouię Dux nobis confirmauerat,diligenter certiores. Etsi verò ab

illo hæc fieri indignissimè perspiceremus, tamen adducti, studio consulendi Christiano sanguini, atque hæc sine maiori Christianarum vtrinque prouinciarum vastitate, atque incendio ad tranquillitatem & pacem reuocãdi: mandata nostris oratoribus dedimus, vt se nihilominus ad ipsum magnũ Moschouiæ Ducem conferre pergerent, & penitius, quis illi pacis nobiscum colendæ sensus esset, explorarent: ablatas verò à Moscho eo tempore res, contra literarum fidem, vt repeterent, & quæ subditis nostris ab illo calamitas proximè illata esset: eam modis omnibus sarciri postularẽt. Quid tum verò? cùm peruenissent oratores nostri, ac Moschus agere cum illis per homines certos suos cœpisset, subitò ad omnẽ superbiam, atq; animi impotentiam descẽdit. Liuoniam non modò ab omni pacificatione, verùm etiam mentione facienda exclusit: nos dignitatemq; nostram regiam, ijs verbis atq; scriptis, à quibus non modò principem virum, eumq; Christianũ, verùm quemuis etiam cuiusuis ordinis abhorrere quàm maximè decet, acerbè violauit, in regnum nostrum Poloniæ, magnumque Lituaniæ Ducatũ ius sibi arrogauit, idq; vanissimis modis asseruit, dum à Prusso nũquam inter mortales cognito aut nato (quem Octauij Cæsaris fratrem, generis verò sui auctorem fuisse contendit) orsus, ab eo se esse propaginẽ quartam decimam significauit: quibus quidem generis sui vanissimis deliramẽtis, sibi ius per quam absurdè in vniuersum Poloniæ regnum, magnumq; Lituaniæ Ducatum, aliasque prouincias vendicare instituit. Ac hæc omnia, cùm post multas variasq; actiones, nostrorum oratorum, cum consiliarijs magni

Moscho-

Moſchouiæ Ducis, quos eam ad rem deſignarat, de certa induciarum ratione cõueniſſet, noſtrique pro eo ac vtrinque conuenerat, ſuas de eo literas perſcripſiſſent,& magno Moſchouiæ Duci tradidiſſent: ille ſuas, quas è conuerſo daret, non (vt facere par erat) ad ſimilitudinem literarum earum, quas oratores noſtri obtuliſſent, veritatemque mutuæ inter legatos noſtros eiusque conſiliarios conuentionis: ſed ad arbitrium libidinemque ſuam ita perſcripſit, vt inducias ad Liuoniam pertinere nollet, quinimo non modò eam ſibi cum Curlandiæ Ducatu, verùm etiam quicquid nobis vſque ad Pruſſiæ fines ditionum eſt: (intereſt autem ipſius Lituaniæ pars) credi à nobis oportere ſignificaret: quas ſuas literas ita perſcriptas, cùm in eas iuſiurandum dediſſet, noſtris oratoribus per vim ſuperbè obtruſit. Qua de re cùm nos oratores noſtri ante ſuum è Moſchouia diſceſſum, facerét certiores, ad magnũ Moſchouiæ Ducem, ex aulicis noſtris, internuntium miſimus, nobilem Petrum Haraburdam, iterata cum teſtificatione propenſionis noſtræ, colendę cum eo pacis atq; concordiæ, idq; rei Chriſtianæ conſulendi cauſſa, qua quidem in teſtificatione luculenter oſtendimus, ſi cõmune idemq; vtriuſq; noſtrum iuramentum eſſe deberet, cõmunem eo iuramento inter nos atque omnes prouincias noſtras pacem comprehendi oportere. Neq; enim honeſtati atq; rationi cõgruere, ſi iuſiurandum, de pace inter duos ſuſceptum, bellum quacunque de prouincia inter eos ipſos conſequatur, quodq; ſanctiſſimum cõcordiæ vinculum ſit, in eo locus hoſtilitati relinquatur. Conuenire præterea nobis, tanquam principibus

Christianis,nos vt dictis factisq; omnibus, ita maximè religiosæ isti iurisiurãdi affirmationi,cõstantiam adhibere.Curandũ igitur esse,vt ne qua inter nos fidei,rectęq; factorum nostrorum conscientię, vis afferatur. Quæ nostra æquitatis optimiq; studij plena cohortatio, tantùm abest vt ponderis aliquid apud Moschũ habuerit,vt internũtium nostrum, posteaquam admisisset audissetq; à se longè remouerit, & in modũ captiui diu inuitum retinuerit: cumq; suos ad nos legatos misisset, in Liuonia missis iam ad nos legatis suis, arces nostras, ac sigillatim Vendam bis oppugnauerit.quod cùm per insignem faceret iniuriam, effectum Dei præpotentis beneficio est, vt & exercitus ille à nostris copijs, cùm ad eas Suetica auxilia accessissent,deletus sit, & in potestatẽ nostram tormenta,aliaq; quibus nostra oppugnabat,cuncta peruenerint. Sub id ipsum tempus legatos Moschicos ad nos Cracouiam, in ipsum regni nostri quasi domicilium atque sedem admisimus, cum eo tum loco, permagna propè vndiq; gentium Christianarum,frequentia hominum versaretur, legati externorum regum, principum, atq; nationum adessent: eorum in oculis, cùm eos audiendi caussa ad nos in senatum nostrum perhonorificè,vt fieri inter principes par est, introduci curassemus, à fastu suo, nostræque dignitatis contemptione orsi, ad explicanda, quæ haberent mandata, nulla cohortatione se passi sunt adduci: quod à magno suo Duce præscriptum sibi esse significarent, ne quæ apud nos verba facerent, nisi nos antè, quæ à nobis superbè atq; ad derogandum dignitati nostræ, in quodam genere habẽdi sibi honoris flagitarẽt,præstitissemus. Quod cùm

cùm nobis minimè committendum iudicassemus, neq; illi à fastuosa pertinacia se deduci sinerent, etsi iterum atq; iterum ab illis, vt dicerent, contenderetur, indictis rebus è senatu nostro, atq; adeò Cracouia discesserunt, atq; ita re vlla non modò non confecta, sed ne affecta quidem dici ve ab ijs cœpta, permisimus vt se in Moschouiam referrẽt. Quæ omnia, vt perspicuè testãtur, quale nostrum extiterit suscipiendæ cum hoste illo concordiæ pacisq; studium, quod consulendi sanguini ac trãquillitati Christianæ desiderium, ita ostendunt planissimè, magnum Moschouiæ Ducem eò potissimum incumbere, hoc agere, huc omnes sensus conatusq; suos conferre, vt nobiscum hostilibus iniurijs perpetuò dissideat: & cùm ditionibus nostris, tum nomini amplitudiniq; nostræ modis omnibus derogatum velit. Misit ad nos postea per nuncium suum literas, quibus à nobis postulat, vt in ea induciarũ verba, quę citra oratorum nostrorũ assensionẽ perscripta ostendimus, iusiurãdum daremus, legatis suis redeundi ad se potestas fieret, & si visum nobis esset, oratores ad se iterum mitteremus, qui de Liuonia secum agerent. Quàm autem & ab æquitate, & ab officio dignitateque nostra alienum sit, ad ea nos iureiurãdo descendere, quibus non modò assensum nullum vnquam accõmodauimus, sed de quibus nos cogitationem aliquam suscipere non oportere intelligimus, quis non perspiciat? Quî enim nos eius crudelitati Liuoniam, Curlandiæ Ducatum, ditionesque alias nostras, quæ Lituanici iuris intermediæ inter Liuoniam & Prussiæ fines sunt, permittere possimus, quę nobis pro regio nostro sacramento, quod in nostra

regni inauguratione verbis ſolennibus dedimus, omni fide, cura, conatu tuenda, & ab aliena poteſtate, vitæ etiam noſtræ diſcrimine defendenda intelligimus? quod quidem officium noſtrum, vt nobis antiquiſſimum commendatiſſimumq; ſemper fuit, ita alienæ ab eo voluntatis ſignificationem nullam vnquam dedimus, neq; de ea oratores noſtri quicquam polliceri potuerunt, atque adeò conſtat, minimè pollicitos eſſe. Nam quę illi in verba cautionis ſuę de inducijs perſcriptę iurarunt ea ab omni iſtiuſmodi conceſſione longè remota ſunt. Quæ verò non modò pacis inter principes feriendæ, ſed inter priuatos etiam cõuentionis alicuius ineundæ ratio, quæ vis, quæ neceſſitudo eſſe poſſit, vbi res alterius non modò nulla conſenſio voluntasq;, ſed ne quidem ſuſcepta aliqua cogitatio accedat? non vtrinque voluntatibus ad conſenſionem adductis, & literis non tantùm ſententiarum, ſed propè verborum omnium ſimilitudine perſcriptis, negotium adminiſtretur? Quod quidem ita adminiſtrari & ſolere & oportere, hunc ipſum hoſtem noſtrum fugere haudquaquam poteſt, vt non iuris æquitatiſq; memorem, at ea tantùm recordantem, quæ in ſanciendis inducijs, & pace ferienda, inter ſereniſſimos prædeceſſores noſtros, atque eius maiores, adeóque cum illo ipſo, ante hac ſuſcepta atque vſurpata fuerunt. Neque verò minus, quàm ſuperiorą illa & hoc iniquum eſt, quod magnus Moſchouiæ Dux, nos in literarum ſuarum verba iurare voluit. Quæ quidem literæ, etſi ex voluntate atq; conſenſione vtriuſque noſtrûm, ac literis oratorum noſtrorũ congruenter ſcriptæ fuiſſent, tamẽ vt ille in cautionis ſuæ formulam

lam iuraſſet, ita nos in noſtram iurare conueniret: tantum abeſt, vt à nobis in eas literas iuſiurandum rectè poſſit exigere, quæ ab ipſo pro arbitratu ſuo perſcriptæ, ab animi noſtri ſententia, mandatiſque noſtris, & legatorum noſtrorum aſſenſu, plurimum diſſidet. Quæ omnia quàm plena iniuriæ doliq; fuerint, quis nō facillimè perſpiciat? cuius quidem doli ſtudia, ex eo ſe etiam oſtendere, quod quæ communicata, geſta, actáque inter oratores noſtros, & eos, quibus agendi cū noſtris Moſchouię Dux negocium dederat, quæque ab ipſo Duce conſtituta fuerant, Legati eius, cùm ad nos Cracouiam veniſſent, profiteri atque explicare minimè voluerunt. Ad has verò omnes fraudum technas, mox armata vis, apertæque iniuriæ acceſſerunt, cùm non modò Liuoniam aſſiduis direptionibus ac bello infeſtam habere Moſchouiæ Dux non deſineret, verùm etiam in finibus Viteplcēſibus, in ipſa magni Ducatus Lituaniæ ditione, propugnaculum nuper collocaret, ac per ſuos rei militaris præfectos, illis etiam locis ſubditos noſtros trucidaret, alios crudeliſſimè diriperet, ſe deniq; maximis delectibus habitis, magis magiſq; contra nos armaret: qua quidē de re, cùm non modò ad nos illuſtris Curlandiæ ducis, & Rigēſium, ſimul etiā noſtrorū in Liuonia præſidiariorū quotidiani nuncij ac litteræ peruenirēt: ſed ſumma etiam imploratio opis defenſioniſque noſtræ accederet, nullo modo debuit potuitque belli adminiſtratio diutius à nobis differri. Proinde iuſtiſſimis iſtis grauiſſimiſq; cauſſis adducti, repudiandas minimeque iuramento noſtro confirmandas Moſchi literas, de inducijs ab ipſo arbitratu ſuo præſcriptas nobis eſſe

iudicauimus: quinimo ipsas in Moschouiam ad magnũ Ducem, expositis quibus id faceremus de caussis, per internuncium nostrum remisimus, ac hosti illi bellum iustum legitimumque indiximus, cùm iam tum ille maximas contra nos copias ad Plescouiam coactas haberet. Quod ad oratores attinet, quos remitti postulauit: etsi qui neq; literas, quibus fidẽ legationis suæ facerent, nobis reddiderint, neq; vllam legationis partem explicarint, exploratorum potius quàm oratorum loco haberi à nobis meritò potuissent, tamen quod oratoribus nostris in Moschouia significatum intellexissemus, legatos eos ad nos missum iri, nihil illis in omni genere & honoris habẽdi, & laucia conferendi vllo loco ditionum nostrarum deesse siuimus, permisimusq;, vt quod facere obstinauerant, nullis rebus apud nos expositis, se in Moschouiam referrent. Quod verò postulabat, vt nostros oratores, qui de Liuonia agerent, iureiurando prius in eius literas de inducijs dato, iterum ad se mitteremus, non perspicimus, quid agi de Liuonia per oratores possit, si antè iurati in eius conditiones (quod exposcit) non tantùm de Liuonia atque Curlandia, verùm etiam parte nostrarum Lituaniæ ditionum, quæ mediæ Curlandiam ac Prussiam dirimunt, decederemus. Minimè igitur nobis committendum esse intelligimus, vt noua legatione, nihil aliud, quàm prouinciarum nostrarum iacturam, ac nominis nostri indignitatem aliquam incurramus. Intelligi atq; adeò cerni arbitramur, quale nostrum fuerit studium, vitãdi omnem Christiani sanguinis profusionem, quod nostrũ pacis tranquillitatisq; desiderium, pro quo quidem nos, ijs rationibus,

tionibus, quæ ſuprà expoſitæ ſunt: experiri pacis cõciliationem cum hoſte illo cõtendimus, atq; omnia indignitatum genera, quæ maieſtati noſtræ regiæ ab magno Moſchorum Duce allatæ eſſent, libenter tranquillitati publicæ atq; ſaluti, ſanguini, fortuniſque hominum Chriſtianorum condonauimus: verùm his noſtris omnibus ſtudijs ad concordiam pacemq; propenſis, tantum abeſt, vt quidquam ab eo æqui bonique conſecuti ſimus, vt ille hoc magis effrenatę ſuperbię atque impotentiæ animi ſui indulſerit, & quæ ad contumeliam noſtram, noſtriq; regni & magni Ducatus Lituaniæ detrimentum pertinere poſſent, ſuſceperit. Cui quidẽ rei, vt modum aliquando finemque ſponte ſua facturum illum deſperemus, facit inueterata iam perpetuaq; eius cum ſereniſſimis prædeceſſoribus noſtris ſimili genere agendi ratio, quam quidem ex ea iniuria æſtimare licebit, qua diuum Sigiſmundum Auguſtum ſereniſſimum prędeceſſorem noſtrum affecit, cùm miſſos ad ſe ex ordine ſenatorio ſplẽdidos oratores Palatinum Inouladiſlauiẽſem, & Caſtellanum Samogitienſem cõtumelioſè tractauit, & modis indigniſſimis contra gentium iura violauit, hominem nobilẽ ex ſereniſſimi prædeceſſoris noſtri aulicis ſpoliauit, & cùm res quaſdam precioſiores inſpiciẽdi cauſſa accepiſſet, ſuperbè retinuit: mercatoribus qui vnà veniſſent, magnam mercium vim eripuit, equos in oratorum illorum conſpectu productos ferro diſſecari curauit: à qua indignitate vindicanda, cum diuum illum anteceſſorem noſtrum mors (quę breui ſubſecuta eſt) excluſiſſet, nos per oratores noſtros poſtulauimus, vt iniurias eas id temporis illatas, ſar-

cire studeret, cui quidem postulationi nostræ nullum animus eius, iniuriæ pertinacissimus, reliquit omnino locum. Quid illa, quæ serenissimo antecessori nostro Henrico regi per litteras de pace vtrinq; retinenda promiserat? & contempta promissi fide, non ita multò post capta Pernauia, alijsque Liuoniæ arcibus in potestatem suam redactis violauit? Qua quidem fidei vanitate, maiores etiam eius erga serenissimos prædecessores nostros propè omnes vsos esse perspicimus. Neque enim obscura est plurium qui ista verè memoriæ prodidere consensio, & maiorum istius Ducis Moschouiæ literis, quæ in tabulario magni Ducatus nostri Lituaniæ seruantur, comprobari potest, quàm sæpe magni Moschorum duces serenissimis Poloniæ regibus, pace suscepta, ac iurisiurandi religione sancita, ad tranquillitatis fiduciam adductis, & contra barbaros nominiq; Christiano infestos populos bella regentibus fidem impiè fregerint, pacta omnia violauerint, & redintegrato bello, vel à necessaria prædecessores nostros cõtra Ethnicos defensione, vel pulcerrimis pro Repub. Christiana cœptis reuocarint, & obsistere suis iniurijs coegerint. Quorum maiorum in dictis factisq; inconstantiam, fraudem & insidias, hic Ioannes Basilij filius, hostis noster, non modò omnem in se admisit, verùm etiam auxit, idq; tum maximè egit, cùm litteris missis ad diuũ Sigismundum Augustum serenissimum antecessorem nostrum, de securitate oratoribus præstanda, qui ad se de pace concilianda mitterentur scriptis, subitò Polotiam inuasit occupauitq;, consimili fraude erga nos vsus, cùm postea quàm nobis fiduciam pacis attulisset, repente Liuo-

niam

niam armis oppugnauit, & tamen nos, regnum nostrum Poloniæ, magnum Lituaniæ Ducatum à defensione eius prouinciæ excludere instituit. Quandoquidē igitur spes nulla nos tenere amplius potest, ad mentem fidemq; meliorem magnum Moschorum Ducem se vnquam recepturum esse, quinimo iniurias veteres recentioresq; nouis quotidie magis magisq; accumulet, certæ pacis fiduciam nullam afferat, omnia ad nos circumueniendū derogandumque cùm nomini, tum ditionibus nostris suscipiat, nos adhibitis atq; adeò consumptis omnibus studijs nostris, quibus fida atq; æqua inter nos pax conciliari, & rei sanguiniq; Christiano consuli posset, expleto iam omni officio regis Christiani, hanc rē & Deo præpotenti, oculis hæc suis iustissimis aspicienti, & legitimę vindicationi permittendā iudicamus. Quo nomine remissis illis insidiosis induciarum literis, bellum iustum legitimumque, Ioanni Basilij filio, magno Moschorum Duci denunciauimus: quo bello multiplicem nobis, cùm ab ipso magno Moschorum Duce verbis literisq;, tum ab eius legatis factam contumeliam, allatasque subditis nostris acerbissimas multis iam annis iniurias, & detrimenta omnia, quæ regnum nostrum magnusque Lituaniæ Ducatus accepit, armis propulsare & vindicare in animo habemus. Vt verò perspicuum sit omnibus, nos ad eorum, qui magno Moschorum Duci parent, hominum Christianorum calamitatem aut sanguinis profusionem minimè ferri, declaramus nos ita armis nostris moderaturos esse, vt ne ijs (quanta maxima cura ac studio caueri poterit) quisquam violetur, qui non aut in præsidijs, aut acie suo periculo

propugnandas hostis nostri partes susceperit. Nam vt ab vno magno Duce caussas omnes, quibus in arma hæc impellimur, profectas esse intelligimus, ab vno nos honorem dignitatemq; nostrã oppugnari, ac prouincias nostras illius vnius libidine appeti ac sitiri perspicimus: ita in vno illo vindicare omnia, vnius refrenata audacia grassandique atrocitate, in posterum tranquillitati publicæ pacique Christianæ (si fieri vlla ratione posset) consulere desideramus. Quæ cùm ita sint, spe vel potius fiducia magna sumus, & DEVM OPTIMVM MAXIMVM quod bellum grauissimis iustissimisque atque adeò pernecessarijs de caussis iniuimus, nobis, exercitibus nostris, ac Reipub. vniuersę, quam obtinemus, bene & feliciter fortunaturum esse, & principes Christianos, adeoque omnes homines, qui ista accipient, facilè arbitraturos nos ad bellum hoc permagnum nõ temere neq; vlla profundendi sanguinem Christianum (cui prodesse, consulere, cauere semper studuimus) cupiditate ferri, sed ad ea hostilib. tot temporum per summam atrocitatem crudelitatemque exercitis iniurijs impelli, nostra dignitate, & regni nostri magnique Lituaniæ Ducatus cæterarumque prouinciarum nostrarum statu, & subditorum nostrorum salute, fortunis, vita, sanguine, quem hostis ille truculentissimus iam nimium diu immaniter hausit, necessariò commoueri, consilio iudicioque omnium regni nostri magniq; Lituaniæ Ducatus ordinum duci, dignique nos fidam stabilemq; tranquillitatem, & publicam inter populos Christiani nominis pacẽ concordiamq; spectare. Quæ quidem belli nostri caussæ, quæq; animi consilijq; nostri ratio,

tio, etsi de militum nostrorũ studijs, alacritate, fortitudine, fide, nobis dubitationẽ nullam relinquit: hortamur tamen vt animum ad res nostro ductu in hostem hunc nostrum gerendas magnum fortemque adferant, existimentque & gloriæ & felicitatis summam in eo potissimum versari, si pro tam iusta honestaque caussa dimicetur: subditi nostri diuturnas grauesque iniurias hostiles, vel à se vel ciuibus suis adhuc perpessas, hoc tempore pro more, virtute, rebusque gestis maiorum suorum & vindicandas & in omne tempus sibi depellendas statuant: extranei pro vicinorum salute, suam in discrimen vocare, fortissimeq; armis cõtendere pulcerrimum, necessitudini quę vicino ad vicinum est conuenientissimum, & delere proximi parietis incendium, suę suorumque securitati vtile existiment: omnes sibi tam iusto in bello summa fortium factorum studia esse adhibenda iudicent: quorum hoc maior laus atque gloria quemque consequetur, quò in grauiore hoc maioreque bello cõtra crudelem vniuersi propè generis humani hostem nobiscum versabitur. Nos profectò cuiusque militum nostrorum virtutem, fidem, operam, conatum in omni genere præclarè factorum, ea beneuolentia, gratia, munificentia prosequemur, vt neminem gestæ abs se fortiter rei pœniteat, omnes intelligant, nos cuiusque industriæ, fidei, fortitudini sua præmia ornamentaq; libenter tribuisse. Suiri, die duodecima Iulij, ANNO DOMINI, M.D.LXXIX. REGNI verò nostri anno QVARTO.

RERVM

RERVM POST CAPTAM POLOtiam contra Moſchum geſtarum narratio.

CApta Polotia, & iam antè in vicino arcibus tribus, Coſiana, Craſna & Sithna deletis, tres omnino arces, Turoulia, Socolum & Suſſa in Polocenſi ditione hoſtiles ſupererant, quas hoſti relinquere, neque ex belli ſuſcepti conſilio, neque dignitate ſua, neque rei abs ſe geſtæ fortuna rex eſſe iudicauit. Turoulia quatuor ſupra Polotiam arcem milliaribus, ad Dhunā flumen, quo loco illud Turoulia amnis illabitur, ſita eſt, ſic vt duorum amnium confluxu maxima parte cōprehendatur, quaq; in continentem patet, inter vtriuſque præterlabentis fluuij ripas, lacum tranſuerſum, tanquam obicem, obiectum habeat. Quod inter Polocenſem arcem, atque inter Vlam, Vitepſcium, aliasq; arces & ciuitates, altius in Dhunæ ripis ſitas, quæ ſemper in poteſtate regum Poloniæ retentæ ſunt, media Turoulia intereſſet, facilè à regijs caſtris ad Polotiam poſitis, commeatum excluſit, qui commodè ex locis ſuperioribus poterat importari: quæ res non mediocriter in exercitu annonę caritatem atq; adeò inopiam auxerat. Qua de cauſſa, circūſeſſa primùm Polocia, Franciſcus Zucus à Nicolao Radiuilo Palatino Vilnenſi, tentādæ certis cum copijs per celeritatem rei cauſſa ad arcem Turoulam miſſus eſt. Verùm quod & præſidio firmo, & defenſioni diligenter intente locus teneretur, & pauca minoraq; belli tormenta Zucus ſecū traxerat, effici ex ſententia nihil potuit. Socolam ab arce Polocenſi quinque milliaribus ea via diſtātem, quæ Septentrionem verſus rectiſſima

Pleſco-

Plescouiam ducit, duorum itidem concurrentium fluminum, Dryssę & Niscię, cóplexus continet: ea in arce prętér vetus pręsidium, quod tuendi Polotiam aditus caussà firmū semper inerat, Theodorus Basilij F. Seremetus, & Borissus Basilij F. Seinus, Andreas Pelecius, Michael Georgij F. Lycus, Basilius Criuoborsius Palatini, clari cū propinquitate Moschouiæ Ducis, alijtum rebus antea gestis omnes copiarum pręfecti, cū magno Moschouiticę nobilitatis ac sclopetariorū numero cōsederant, posteaquā se ab aditu Polocensis arcis, primùm à Palatino Vilnensi obsessis itineribus, mox ipsa obsidione regia exclusos esse intelligerēt. Accesserat huc etiam Georgius Bullahaeus cum duobus millib. sclopetariorum, partim Dunensium, partim Volensium, qui ad Dhunę & Volhię fontium paludes ob perpetuas cum Tartaris dimicationes, cæteris belli vsu ac iaculandi peritia facilè præstāt. Quod hi omnes magno discrimine nostrorum ex propinquo castris imminerēt, dū oppugnatur Polotia, Lituanicę quędā copiæ primùm Ioāne Voliminscio, deinde Christophoro Radiuilo, qui in Lituania regi à poculis est, dimicandi studio Socolam excurrunt: sed ꝙ hostis arce & munitionibus prope arcem extructis, aut propinquo tormentis suis spacio in tuto se teneret, velitationibus tantùm, nonnullis vtrinq; desideratis, res gesta est. Vtramq; arcem rex occupata Polotia iustis copijs oppugnandā ratus, Nicolaum Mielecium Podolię Palatinum, summum copiarum Polonicarum præfectum, cum equitatu Polonico stipendia merente, cumq; peditatu Polonorum, ac Germanorum cohortibus Socolam mouere; Vngarorū copias Turouilā accede-

re iubet: ipſe vt medio loco omnem in partem caſumq; intẽtus eſſe poſſet, motis trans Polotiã caſtris, ijsque ſecundum flumen Dhunam metatis (quòd priſtinum caſtrorũ locum, obſidioni quidem opportunum, cùm ad cingendum maxima ex parte arcem, tum ad prompta munitionibus omnibus, ex quibus miles oppugnabat, auxilia afferendum, aſſidui imbres iam antè iniquiſſimum, & valde quàm cœnoſum effecerant) ad Polotiam permanet, curatq; quod ad arcem Polocenſem, qua munitiones aut flamma conflagrant, aut tormentis verberatæ vitium fecerant, inſtaurandum pertineret: ſimul etiam arci Palatinum pręfecit Nicolaum Derohoſtaiſcium, in quem iam antè, regno primùm inito, non inani omine ius nomenq; eius magiſtratus contulerat: hunc ipſe in poſſeſsionem mittit, præſidium iuſtum imponit, & quibus circum locis miles finibus tuendis rectè collocetur conſtituit: templi etiam, quod monumentum diuinæ ad victoriam opis eſſet, ædificationem decernit. Interea dum quæ opus erant ad Socolæ & Turouliæ oppugnationem expediuntur, & miles vaſa colligit, viſum eſt Palatino Vilnẽſi, de Turoulia leuioribus copijs experiri, & quid hoſtibus in recenti conſternatione fiduciæ eſſet tentare. Mittitur cum aliquo numero equitũ expeditiorum armaturæ leuioris quos Coſacos nominant, Conſtantinus Lucomſcius Vlenſis præfectus, quem Turoulienſes præſidiarij conſpicati, cùm pauor maiorem quàm pro numero militum ſpeciem copiarum obieciſſet, exercitum vniuerſum adeſſe rati, per auerſam portam ſe properè omnes eijciunt, ac fuga euadũt, Palatinis ſuis deſertis: qui cùm

arcem

arcem ſibi non deſerendã putarent, ac ſoli in ea permanerent, ad quartam Septembris diem cum arce & belli apparatu ac commeatu omni regiam in poteſtatem peruenerunt. Arci ita occupatæ miles ille, qui ceperat, præſidio relinquitur. Is dũ inter ligneas munitiones ac domos tæda ædificatas indiligenter ignem habet, tormentisque maioribus gratulationis & lætitiæ cauſſa iaculatur, temere incendio cauſſam præbuit: quod ſublatũ paucis poſt diebus, quàm capta eſſet, arcem deleuit, vt non minore celeritate, quã occupauerat, Turouliam miles amiſerit. Quod quidem hoc iniquiore animo à rege acceptum eſt, quò præſidio hoſtili Suſſam etiam tum obtinenti, Turoulia noſtræ poteſtatis facta, omnem ſubſidij aditum & commeatus accipiendi ſpem, certius eripere potuiſſet. Interea rerum Palatinus Podoliæ Socolam (à qua Dunenſes cohortes fama aduentantis exercitus permoti contra imperium præfectorum, vt eſt genus illud militũ leue, & inſolens diſciplinæ, iam antè in Moſchouiam redierant) cum copijs progreditur, & Driſſam flumen imbribus proximis admodum redundans ponte ſubitario opere effecto, tranſmittit, hoſte quod facere in procliui erat, nihil repugnante, qui in aduerſa ripa ocioſè tantùm inequitans, inani metus faciendi ſtudio, clarè vt exaudiri à noſtris facilè poſſent, ſubinde inter ſe ſciſcitabantur, adeſſent apud ſe Aſtracanorum, adeſſent Caſanorum copiæ, quas alter adeſſe magna itidem voce reſpondebat. Flumine ſuperato Palatinus nulla cum mora propius hoſtem mouet. Qua acceſſerat inter vtrumq; flumen non ita magno ab arce interuallo ſylua eſt, in qua maximam equitatus partem

tendere iubet, peditatui imperat, vt munitiones, in quibus versarentur, & tormenta dirigerent, fossa atq; aggere subitò efficiant: quas Poloni secundum Nissam, Germani iuxta Drissam ita ad arcem perducunt, vt cùm iusto iam ab ea spacio abessent, trāsuersæ ab Nissia Dryssam, itidemque ab Dryssia Nissam versus promouerentur, atq; opera vtriusque nationis committerentur: vltra Nissiam amnem minorem, qua promptum hosti effugium patebat, Ioānes Zabarasius Palatinus Braslauiensis cōsistere & curare iubetur. Munitionibus perfectis, ac tormentis, vt visum erat, collocatis, cùm iam tum in vesperū dies vergeret, qui tormēta administrant, periclitari rem globis candentibus instituunt, tribus tantùm in hostiles ditiones perlatis, cùm alij alijs locis periculum incendij afferrent, & ijs restinguendis hostis detineretur, tertius eo loco, quo nascens primùm fumus, mox flamma ab hoste nō facilè potuit deprehendi, vires cepit. Ab hoc incēdium ortum, cùm magnam hostilium munitionum partem subitò complexum esset, hosti summam defensionis desperationem attulit. Quocirca vt perditis trepidisque rebus, & flamma se iam longius latiusque fundente, pars magna hostium globo temere facto, porta, quę meridiē versus ad Nissam vnà patebat, cōfertim erumpunt: quibus ex proximis munitionibus Poloni impigrè occurrunt, & obsistunt. Perducitur eodem properè signo sublato Germanorū sclopetariorum cohors: sic hostis in arcem flammamque reijcitur; quem dum nostri magna vi premunt, se, atq; signa portę arciq; inferunt. Dabat mox hostis intra arcem desperatis rebus magnas cùm armis tum verbis dedendi

dendi

dendi significationes, quas cùm miles Germanicus Russicę linguę nesciens, pręterea Polocensis pręsidij crudelitate, qua immanissima in captiuos omnes ac potissimũ Germanos fuerant, irritati, minimè acciperet, cædemq; acerrimè misceret, ille desperata salute totis viribus cõtrà dimicat, quæq; supra portam custodię erant, cataractã è turri portę imminentem in irrumpentes deijciunt, sic nostros receptu alios, alios aditu subsidioq; excludunt. Atrox inde vtrinq; pugna fuit, æquata vtrorũq; desperatione ob incendij vim, quod vndiq; se circũfuderat ac pluribus locis dimicãtes inter se pari interitu victi ac vincẽtis extinguebat. Ad dexterã arcis partẽ per munitiones ostiũ fuit, ad quod qui nostrorũ errãdo perlati sunt, integri euasere. Interea foris milites, quanta vi maxima possunt cataractã moliuntur, atq; opere magno perstringũt: patefacta via, qui nostrorũ supererãt, saucij propè omnes atq; ambusti, pariter cũ hoste erumpunt, inferũt se integri alij prædæ ex ipsa flamma rapiendæ caussa. Pars magna hostium aut in munitiones aut stationes Germanorum incidit, qui omnes per irã militarem & linguæ ignorantiam interfecti sunt, in his Borissius Seinus, Andreas Palecius, Michael Lycus, Basilius Criuoborscius Palatini cæcidêre. Quib. in Polonorũ potestatẽ peruenire cõtigit, plęriq; omnes, cùm qui aliquo aut munere aut numero fuissent, pro se quisq; nomẽ ederet suum, facilè apud linguæ intelligentes seruati sunt, ac captiui habentur: quorũ in numero Seremetus est, vt rerũ gestarum fama, ita & corporis specie vultuq; & animi sermonisq; cultu cæteris præstantior, & Mesoiadus Dunensium aliquot cohortium præfectus, qui post

militum etiam ſuorum diſceſſum, cum cæteris præſidiarijs in arce permanſerat. Arx ipſa cùm iam incendio occurri non poſſet, conflagrauit. Hoſtium ad quatuor millia cæſa, quos ex lectiſſimo, & quidẽ prætoriano milite magni Ducis fuiſſe, & ſi ex captiuis cognitum eſt, tamen etiam ex ipſa corporũ ſtratorum forma & proceritate, animisq; perditis in rebus adhibitis, tum prædæ ratione potuit intelligi. In qua quidem præda maior & pecuniæ, & veſtis preciosę, & aliorum ornamenterũ numerus fuit, quàm vt gregarij militis fuiſſe videri poſſet. Captiuorũ ea multitudo eſt, vt & penes præfectos copiarum permulti ſint, & Polonorum militum propè ſint nulli, qui in poteſtate non ſingulos, alij plures habeant. Suſſæ oppugnatione, quàm ſuſcipere difficilem & ſpacioſi lacus, & paluſtria circum loca, & autumni ipſius tempeſtas redditura erant, temereq́ue militem iam antè maximis incommodis affectum nouis periculis obijcere, regi viſum non eſt: cùm potiſſimùm arcem eam, penitius Lituaniam verſus ſitam, & ab omni ſuorum ſubſidio, & commeatus conſequẽdi poteſtate excluſam, (vt vis nulla adhiberetur) ſponte dedituram ſeſe non dubitanter exiſtimaret. Itaq; præſidia tantùm militum ſtipendiariorũm circũquaq; in ſtatiuis diſponit, quæ Moſchos ab aditu ad Suſſanos arcerent. Neq; fefellit ea regem exiſtimatio: nam & ipſe Moſchouiæ Dux, diffidens Suſſam amiſſa Polotia retineri poſſe, ſexta primùm, tum iterum decima ſeptima Septembris die, mandata ad Petrum Theodori F. Coliceum, Palatinum Suſſenſem ac prę ſidiarios omnes dederat, vt templi imaginibus & libris, omniq́ue apparatu ſacro in terra defoſſis,

foſſis, aut quacunq; alia cura adhibita, ne in hoſtium poteſtatem peruenirent, arcem incenderent: bellica tormenta, ac puluerem tormentorum omnem igne delerent: tum operam, qua euadere poſſent, diligenter darent, ac ſaluti ſuę cōſulerent. Hęc mandáta cùm (quò certius perferrentur) per plures nuncios Suſſam miſiſſet, nonnulli eorum in arcem perueniunt: vnus à regio milite interceptus, ad Palatinum Podoliæ cum literis perducitur. Sub idipſum tempus, Palatinus Polocenſis dat Suſſa literas, quibus ſignificat, ſe Polotiæ cū parte exercitus, à rege ijs cum mandatis relictum, vt quicquid ea in prouincia hoſtile ſupereſſet, modis omnibus tollere contenderet: Regē ſumma placabilitate & clementia principem, quam ſuæ voluntatis ſignificationem dediſſet, cùm primum magno Moſchouiæ Duci bellum indiceret, ea in voluntate etiamnum permanere: eorum, qui magno Duci parerent, hominum Chriſtianorum cædem & ſanguinis profuſionem haudquaquam expetere. quinimo illi parcitum ac conſultum velle: acceptas iniurias in autore ipſo magno ipſorum Duce vindicandas ſtatuere, niſi verò eſſent, qui iſtas iniurias ſuo diſcrimine ꝓpugnare vellent, quod vt illi ne ſuſcipiāt, illorum maximè referre, hortari ſe, arce ſponte ſua potius abſcederent, impetrabili venia & ſalute, quàm vim atque oppugnationem experirentur. Palatinus Podoliæ Moſchi literas ad Palatinum Suſſenſem, ac præſidiarios, qui dedi arcem poſtularent: illi ſalutem, & rerum quæ cuiuſque eſſent auferendarum poteſtatem, atque in Moſchouiam tutò ſe referendi conceſſionem pacti, arcem cum omni bellico apparatu commeatuq;

Palatino Polocensi militibusq; à Palatino Podoliæ missis, sexta die Octobris dedunt. Iam antè Philo Kmita capitaneus Orsanensis, cui aliquot turmæ equitum, & peditum stipendiariorū cohortes, erant in eam rem assignatæ, coacta non mediocri finitimis in locis ex nobilitate alijsque incolis militum manu, in Moschi ditiones excurrit, magnamque omnia populando vastitatem affert: ad duo millia pagorum incendit, & Smolensciæ suburbijs ambustis, magnum ex eo agro hominum, magnū pecudum numerum agit: suosq; nullo detrimēto accepto, intra fines reducit. Idem non multò pòst Constantinus Ostrogiæ dux, cum Michaële Visniouecio Castellano Braslauiense, & filio Ianusio Borysthenem transgressus, facit, expeditissimas quasque Tartarorum aliorumq; turmas præmittit, has longè lateque populari, & terrorem vastitatemque in hostico circumferre iubet: ipse cum reliquis copijs Czenihouiam progreditur, castrisq; ad arcem metatis, oppugnationem suscipit, ipsaq; ciuitate incendio deleta, vim omnem arci expugnandæ adhibet, sed quod ea præsidio firmo, cui nihil ad omnē propugnandi apparatum deesset, teneretur: acerrimeq; locum Moschi defenderēt, in castris paucæ peditum cohortes essent, afflictæ maximis tempestatum iniurijs, missa obsidione, vicina circum loca omnia diripit, totaq; Siueriensi ditione vastata, ac populationibus ad Starodubam, Radohostiam, ac Podczpouiam vsq;, per leuiores equitum turmas factis, præda ingenti acta, discessit. Simili successu Mecislauiensis præfectus Iaroslauam oppidū, pagosq; quàm plurimos euertit. Rex posteaquam dierum quinquaginta spacio, sex

arcibus

arcibus captis, ad quas Sussa non ita multo pòst septima accessit, prouinciam omnem Polocēsem mira agrorum fertilitate, magna fluminum opportunitate præditam, octauo decimo pòst anno, quàm esset ab hoste occupata, bello Reipub. recuperasset, Polotiam præsidijs, fines copijs firmasset, decima septima Septēbris die, illo de loco discedit. Vehementi quidem studio ferebatur, vt cœptū felicitatis cursum vrgeret, & cùm magna hostes locis omnibus consternatio ingensq; pauor teneret, longius arma sua in hostiles ditiones proferret. Sed cùm & preteriti temporis iniuriȩ, (quibus miles admodum afflictus, equorum ingens numerus enectus fuerat) & grauiores autumni tēpestates, indies ingrauescentes, isti voluntati & studio planè repugnarent, omni cura in comitia omnium Reip. ordinum habēda incumbit, cumq; iam antè ex castris de ea deliberatione literas ad regni senatores dedisset, rediens in Lituaniam, ea ad diem vigesimam secundam Nouembris Varsauiæ habita iri edicit, in quibus consilia de bello diutius administrando suscipiantur. Dum Vilna rex ad comitia proficiscitur, è Moschouia per nūcium Moschicum literæ afferuntur, à duobus legatis Nouogrodiæ duce Ioanne Theodori, F. Mscislaniensi, & Mikita Georgij F. Romanouicio Sacharino, ad Nicolaum Radiuilum Palatinum Vilnēsem, & Eustathium Volouicium Castellanum Trocensem, Plescouiæ die trigesima octaua Septēbris scriptæ, hoc omnino argumēto. Cùm offensæ duorum summorum principum eò progressæ sint, vt arma vterq; sumpserit, quib. Poloniæ rex Polotiam expugnarit, magnus Moschouiæ Dux vindicare vicissim

id factum in animo habuerit: se cum reliqua nobilitate Moschouitica ad principis sui pedes se abiecisse, obsecrasseq; vt sanguini Christiano consultum atq; parcitum vellet. Istis precibus principem suum reliquisse locum, & belli expeditionem repressisse, nũc mutuo studio ipsis atque alijs regis Poloniæ consiliariis, apud regem suum elaborandum esse, vt ad similem voluntatem & sistendi cursus sui bellici, & pacis cum magno Moschouiæ Duce locis omnibus, tam regni Poloniæ, quàm magni Ducatus Lituaniç, atque etiam Liuoniæ caussa suscipiendæ adducant; in primis verò ab eo impetrent, vt in regiam suam se referat, ac copijs suis omnibus tam in Lituaniæ quàm Liuoniæ finibus imperet, se ab omni in Moschos maleficio atque iniurijs abstineant. Hæc eadem magnum suum Ducem diligenter facturum, rediturum ad sedes suas, suosq; à vi atq; iniuria, cohibiturum. Interea temporis dandam vtrinque operam, vt principes missis inter se oratoribus rem vtilem & pernecessariam pacem ac concordiam suscipiant. In extremo literarum excusant, cur Basilius Lopatinscius, quem rex ad magnum Moschouiæ Ducem ante expeditionem suam cum literis miserat, quibus se bellum illi facturum iustũ legitimumque denunciabat, adhuc in Moschouia detineatur: promittuntq;, simul vt principum se vterque ad sedes suas retulerit, se operam daturos, vt cum mandatis sui principis de pace consilianda ad regem ocyus remittatur. Sub idem tempus Philo Kmitha, Orsacensis præfectus ad regem literas mittit, quas à Palatino Smolensciano acceperat. Ijs Philonem Palatinus certiorem facit, se à magno suo Duce mandata

data accepiſſe, ne quam regijs finibus atque ditionibus vim aut iniuriam adferat. Monere igitur, vt mutua etiam Philo˚ præſtet: neque permittat, vt ſui fines tranſgreſſi, hoſtile aliquid in magni Ducis Moſchouiæ ditionibus committant. Allatis lectisque vtriſque literis rex omnem eius deliberationem ad comitia referendam eſſe iudicauit.

EDICTVM DE SVPPLICATIONIBVS, A SERENISSIMO POLONIÆ REGE STEPHANO,

Wielicoluco ex Moſchonia miſſum, die 5. menſis Septembris, anno Domini, M. D. LXXX.

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Ruſſiæ, Pruſſiæ, Maſſouiæ, Samogitiæ, Liuoniæque, &c. princeps Tranſyluaniæ, &c. reuerendiſſimis, reuerendis, magnificis, generoſis, nobilibus, famatis, archiepiſcopis, epiſcopis, Palatinis, Caſtellanis, regni noſtri ſenatoribus, præterea cuiuſuis ordinis ſubditis noſtris, ſyncerè fidelibus nobis dilectis, gratiam noſtram regiam, reuerendiſſimi, reuerendi, magnifici, generoſi, nobiles, famati, ſyncerè fideles nobis dilecti. Vtrumq; facimus quàm libenter, vt & ea quæ decernuntur, communibus Reipub. comitijs geramus, & de rebus à nobis geſtis, ſynce: & fidelita: veſtras faciamus certiores. Cùm ſuperioribus proximis Reipub. comitijs placuiſſet, bellum cõtra magnum Moſchouiæ Ducem ſuſceptum continuari, nihil prætermiſimus, quod

posset ad illud rectè atq; ordine administrãdum, & in primis ad exercitus cùm veteres retinendum, tum nouos conscribendum pertinere: quib. omnibus, postquã vt ad Czasniciam (quo loco nos & Russiæ contra iniurias Moschi præsidio esse posse: & ad primarias alias atque alias arces hostiles peropportunos aditus habituros intelligebamus) certo die conuenirent, edixissemus, nos Vilna profecti, eodem ad octauam Iulij mensis diem peruenimus: ac inprimis frequentiore, & senatorum nostrorum & hominum militarium cònuentu, de belli administratione, & quò potissimum arma in hostem inferremus, ad concilium nostrum retulimus: in quo & si variæ initiò dictę sentẽtię fuissent, eò tamẽ descensum postea est, vt Vielicolucum nobis cum exercitu ante omnia mouendũm, eamq; arcem omni conatu oppugnandum concluserimus: secuti quàm maximè, cùm ipsam seriem & quasi tenorem gerendarum rerũ, qui nos ex locis, anno superiore proximo expugnatis & receptis Vielicolucum vocare & ducere visus est: tum Russię defensione, quàm vniuersam eo loci cum exercitu progressi, nos ab hostili vi tueri posse intelligebamus: præterea Lucensis arcis situ, fama, ditionis amplitudine, vbertate, qua exercitus nostri sine ditionum nostrarũ detrimento ali ac sustineri possent, opportunitate deniq; ad signa nostra penitius in hostilia loca inferendum, eoque hostem ad aliquam prælij dimicationẽ eliciendum: cæteraque deinceps ex Vielicoluco facilius promptiusq; administrãdum adducti. Habito igitur exercitus nostri delectu, ex agro Czasniciensi Vitepscũ profecti sumus: quo in itinere, cùm arces duas hostiles,

hoſtiles, Vieliſium vnam, in Dhunæ ripa, Vitepſcio ex ſuperiore fluminis loco oppoſitam, atq; alteram VſWiatum, quæ ad amnem cognominem in Dhunam fluuium illabentem, & propius Lucum verſus ferentem, ſita eſt: excluſuras nos tormentorum & cõmeatus ad exercitus noſtros ſupportandi commoditate accepiſſemus, & cætero quum ſtudium nobis eſſet Dhunam flumen magis magisq; ab hoſte in poteſtatem noſtram vindicãdi, quò res maiore celeritate conficeretur, magnificum Ioannem de Zamoſcie regni noſtri cancellarium, & cum ijs copijs, quas hoc in bellum nobis adduxit, & alijs additis Vieliſium oppugnandi cauſſa præmiſimus, qua ex arce, cùm vnius diei oppugnatione præſidiũ hoſtile feliciter deiecisset, nos é[illegible]otiti, pręmiſſis primo agmine copijs Lituanicis [illegible]Wiatum cum exercitu acceſſimus: locumq;, munitionibus oppugnandi cauſſa iam actis, metu potius ad modo tantũ quàm ipſa adhibita deditione cepimus. Inde contractis in itinere copijs omnibus, quas duarũ iſtarum arcium oppugnatio diuiſerat, mouimus, ac ſuperata locorum inde ab Czaſnicia incredibili vaſtitudine, itinere ſummo cum labore militum ac ingenti difficultate, quà VſWiatum, qua Vieliſium exercitus inêre, per aſſiduas denſiſſimasq; ſyluas facto, Vielicolucum progreſſi, ad arcem XXVI. menſis Auguſti die caſtra metati ſumus, quæ in caſtra cùm id temporis oratores ab magno Moſchouiæ Duce ad nos veniſſent, eos nulla interpoſita mora audiuimus. Verùm cùm à nobis contra omnes noſtras rerum gerendarum rationes, contraq; dignitatem noſtram poſtularent, vt nos in Lituaniam cũ exercitu referremus,

negarẽtq; nisi id ante omnia fecissemus, se per principis sui mandata quicquam de ipsa legationis caussa dicere posse: nos, repudiata & postulationis indignitate, & insidiosa tergiuersatione non cessandum rati, eundem Ioannem de Zamoscie cancellarium, cum copijs suis attractis, cæterisq; quas ad Vielisium habuerat, & maxima parte omnis peditatus trans flumen propius arcem castra alia facere, ibique curare iussimus, illaque ex parte nulla mora munitionibus, quibus visum est locis actis, & quo oportebat perductis, ipsis Kalend. Septemb. oppugnationem maiore apparatu ac conatu suscepimus: nihilque aut lenitatis, aut terroris prætermisimus, aut oppugnationis non adhibuimus, quo integra arce potiremur. Verùm cùm & præsidiariorum summa loci retinendi pertinacia esset, & vltima sibi expectanda coniurassent: & arx non modò loci natura, in edito planissimis circũ locis, partim intra fluminis Louati, partim intra lacuum cõplexus sita, nec tantũmodo consuetis ante hac Moschis parietum dẽsissimorum cõtignationibus firma, sed aggere etiam densissimo ac latissimo ex cespite extrinsecus obducto, tũ qua flumen aut lacus non ambiunt: fossa maiore munitissima esset, ac omnino Polotiam omni genere firmitatis superaret. ad hæc præsidium validum & Polotiæ aliarumque arcium propugnatione è quibus à nobis anno superiore impetrata salute discesserant, exercitatius inesset, vt omnino sine maiore militum nostrorũ interitu, ac diuturniore obsidione, si in instituto permaneremus, necessario res nobis incendio experienda fuit, quod cum magna militum nostrorum virtute & discrimine, primum ex Vngarorum

garorum peditum munitionibus allatum, & hoste incredibilem in modum restinguente, sæpius triduum repetitum atque diutius altum esset; ac deinde ex altera etiam parte per militem Polonicum, & attractas illas cohortes aggere ad propugnaculum maius, ad ligneas vsq; substructiones suffosso, in nocte ante quintam Septembris diem maius conflaretur, præsidium verò, quoad igni iam temperari nullo modo posset, ab obstinatione hostili nō discederet, factum est, vt & arcem flamma, & ferrū quidquid propè hominum in arce fuit, per militarem iracundiam hostili illa pertinacia, & acceptis in oppugnatione incommodis, & eorum qui Polotia ac cæteris ex arcibus iam antè occupatis impune dimissi fuerant: hunc in locum ad hostilia reditu irritatam, quinta istius mensis die prima luce deleuerit. Dum hac in oppugnatione versati sumus, oratores magni Moschouiæ Ducis iterum apud nos dicendi potestatem sibi fieri petiuerunt: qua impetrata cùm ea exponerent, quæ honestæ nobis & Reipub. paci & sarciendis incommodis, quæ ab eo hoste accepta sunt, minimè satisfacerent, leuioráque omnia quàm nostra dignitas & iura Reipub. paterentur proponerent: ostendimus nos ad istiusmodi descendere non posse: cumque illi alia mandata se hoc tempore non habere dixissent, & à nobis peterent, dare ad magnum suum Moschouiæ Ducem literas liceret, quibus cum de nostra voluntate atque conditionibus redderent certiorem, ne quid prætermisisse videremur, quod facere ad spem iustæ honestæque pacificationis posset, & nostras dedimus ad Moschum literas, & oratores dare suas permisimus: ad

quas cum responderit, qua voluntate sit, certius fortasse cognoscemus.

Nos hęc Sinc. & fide. vestras scire voluimus: cumque ea quæ adhuc bene feliciterque gesta sunt, vni Deo grata, cum animi pietate acceptum referamus, parq; sit, vt illi volenti, & propitio, & nos & omnes in Repub. nostra, ad cuius hæc vtilitatem, amplitudinem, laudem in primis redundant, gratias agamus: hortamur sinc. & fid. vestras, ad ea omnia gratarum mentium studia, quæ supplicationibus alijsq; rebus, quoties bene gesta est res publica, suscipi cõsueuerunt. Quemadmodum hic res porrò administranda, & hic locus nobis tuendus sit, de eo hoc tempore consilia cepimus: quæ deinceps è Repub. geri à nobis hoc bello posse, videbuntur, in ijs studium, consilium, curam, operam omnem nostram libenter consumemus. Bene valeant sinceritates & fidelitates vestræ.

Datum ex castris nostris ad arcem nostram Vielicolucum die 6. Septembris, anno Domini, M. D. LXXX. regni verò nostri anno quinto.

Stephanus rex sszt.

ORATIO

Oratio CHRISTOPHORI WARSEVICII, AD SERENISSIMVM STEPHANVM, REGEM POLONIÆ:

QVA, EXPOSITO TOTO BELLI negotio, cum Ioanne, magno Moschorum Duce, XV. Ianuarij ad Zapolsciam confectam pacem gratulatur.

PAcis nuncium, Stephane rex, habes, quam Christo opt. M. de Virgine nato cælitus Angeli venerant olim nunciatum. Perfectum est tandem summi Dei benignitate erga nos, & tua quadam veluti vigilia regali, eximiaque virtute vt contra magnum Moschouiæ Ducem, iustè & legitimè bello abs te suscepto, & prosperè fortiterque gesto, in tot annis & bellatoribus, quibus cum bella gessit, penè omnium solus, ad pacis conditiones quas volebas accceptandas adegisse eum videare. Quo equidem nomine & tibi & Reipubl. in primis gratulor, & præstanti virtuti felicitatique tuæ, omnia præmia & insignia honoris, & ornamenta laudis ac gloriæ, iure optimo deberi, agnosco & profiteor. Quid enim aut beneficio carius, aut fama & opinione maius accidere potuit, quàm quod vt diuturnam quietem, prænunciam tempestatis, maximum & grauissimum bellum, sic demum instar solis, post

densissimas tenebras, optatissima pax, terrorem belli est subsecuta? Et verò iucundũ est semper nomen pacis,& res ipsa salutaris,qua& desiderio expectantium, & voluptate exultantium, & eorum,qui sunt eius seruatores gloria, vix admirabilius aliquid dixeris. Sed nimirum fert hoc humanarum & diuinarum ius legum, consuetudo gentium, ratio ipsa muneris & dignitatis regum, vt suæ subiectos potestati, omni iniuria & calamitate, prohibeant & defendant. Res porrò bello gestas, plus quàm pacem admiremur. verùm si casu non consilio, temeritate, non necessitate, bella suscipiantur & gerantur, vel maxima quæq; vis expers rationis & consilij, mole sua ruit, nec sine vicissitudine aliquid potest esse diuturnum. Quo magis venerari & suspicere te cuncti debemus qui vt ocium metiris dignitate, ita bella geris & administras necessitate: & vt armorũ capiendorum certam tenes rationem, sic deponendorum modum. Quippe cùm non ea mens institutumq́ue tuum sit vel fuerit, vt in luctu & sanguine eorum, quos ex præscriptione diuinæ legis non minus ac te ipsum diligere debes, nominis & imperij tui titulos proferas, & per omnia diuina, & humana iura impotenter grassêre, sed armorum tuorum vis & ratio tota eò spectauit, vt imbelli multitudini sacerdotibusq́ue & religiosis viris, alijsq́ue id genus subiectis tuis, digna professione pax nõ desit, & vt ea quæ per manus tradita accepisti, non tantùm sarta tectaque conseruare, verùmetiam quoad eius fieri maximè possit, ornare, & augere videâre. Hoc animo & consilio ductus, Polotiam primùm, deinde Velicolucũ atque ita & Plescouiam, demnm oppugnare aggressus es.

ſus es. poſteaquam, tot literis, legationibus & admonitionibus tuis cũ grauiſſima teſtificatione deſiderij pacis, apud magnum Moſchouiæ Ducem nihil eſſet profectum. Quæ omnia & quale initium ac progreſſum habuerint, & quo exitu terminata ſint, nullus eſt, vt opinor, in orientis & obeuntis ſolis & Aquilonis, Auſtríve partibus locus, ad quem fama, & lætitia earum rerum non peruenerit. Nam & Polociam, quam ſub Sigiſmundo Auguſto rege, certa ſpe induciarum per literas facta, magnus Dux à Lituania auulſerat, in priſtinum ſtatum libertatemq́; poſuiſti: & aliquot millibus hoſtium ad Socolum cæſis, orbi terrarũ teſtatus es, illud eſſe bellũ iuſtum, quod eſſet neceſſarium: illa arma glorioſa, quæ non ad innocẽtis ſanguinis profuſionem, ſed ad ſui ſuorumq́; defenſionem: non ad inuidioſas opes minimeq́; ferendã potentiã, ſed ad Dei opt. max. cultum, gloriamq́; propagandam, reges & principes caperent atq; conuerterent. Quod tum vel maximè patuit, cùm ad eius victoriæ monimentum, non ſtatuas vel trophæa, non mutum aut tacitum aliquid, ſed domum orationis, ſacrarium pacis, templum Deo opt. max. Societatis Ieſu extruxiſſes: vt cuius eſſet victoria, eidẽ daretur & honos, & à quo profectũ, eidem ferri acceptum beneficium videatur. Etenim multa multis, ſoli Deo opt. max. cũcta debẽtur. Tandem verò in ſequenti anno, contra hunc eundem Moſchum, ſubſecuta eſt expeditio tua altera Velicolucenſis, & multarum aliarum arcium expugnatione clariſſima, in qua quàm longum & difficile iter emenſus fueris, quomdo te erga captiuos geſſeris, & quid potiſſimum in eo ſpectaueris longum eſſet

In expeditione prima anno 1579. Seren. regis Poloniæ cõtra Moſchũ. Literæ pacis & legationes M. ſuæ regiæ à Moſcho non ſuſcipiũtur. Polotia capitur. Moſchus circa Socolum ceditur.

Arcus triũphalis Deo extruitur Polotiæ.

In expeditione ſecunda anno 1580. Velilolucum & cæteræ arces expugnantur.

commemorare. Illud quidē non pręteribo, etiam in medio cursu, & quasi ardore belli, à fide pacis cōditionibus alienum te non fuisse: & magni Ducis oratores (si oratores & non speculatores potius appellandi fuerant) in ipsa castra ad te admisisse. Sed diem illos de die ducere, & nihil nō simulatè agere cognitum est. Itaq; capta & expugnata Velicoluco hostilibus copijs eis Turopeciā fusis & fugatis, Velisia, Neuelia, Zauolotia, Iezerifcia in potestātē tuam redacta, Vilnam reuersus, & mox Varsouiam ad comitia ꝓfectus es. Quo vel legatos quoq; illos ducere placuit, vt quid & illi postularent, & tu velles, & Reip. expediret ab ordinib. regni cognosceretur & decerneretur. Sed vix in illa tāta, non dicā ordinū, sed hominum multitudine aliquis reperiebatur, qui ijs, quas illi offerebant conditionibus acquiescendum, & à bello desistendum arbitraretur. Non obscurè præseferebant omnes Liuoniam prouinciam, pro qua bellum susceptum & gestum esset, sub Moscho recuperari oportere: & vel grauissimas quasq; difficultates, iacturas atq; detrimenta potius subeunda: quàm vt nomine insidiosę pacis, pactio seruitutis Liuoniæ afferretur. Nec nō tot præstantium virorum militumq; casus in bello, cum gemitu & lacrymis notabatur: siquidem omnium iacturarum iactura maxima hominum est, & videri debet. Quocirca in eam curā potissimum incubuisti, vt tertiam belli expeditionem contra Moschum, vel quàm primùm apparare potuisses, neq; aut tenuitas ærárij, aut angustia tēporis, aut tædium & satietas belli, aut itineris longitudo, à persequēdi hostis celeritate te retardauit. Duxisti exercitū, haud scio, an etiā quàm antè floren-

Oratores vel potius ex speculatores Moschi in castra regia admittuntur.

Rex Varsouiam ad comitia reuertitur: vbi & [illegible] consensu omniū ordinū rex se. [illegible] in Moschouiā proficiscitur.

In expeditione tertia anni, 1581.

florentiorem, copiarum numero, varietatė gētium & nationū, vsu & exercitatione bellandi planè mirandum: ita vt Plescouia, ad quam vis & ratio armorum tuorū conuerti in primis debuerat, postquam Ostrouia paucis horis oppugnata, per deditionem esset capta, breui etiam in potestatem tuam redigi posse videretur, & hac demum occupata, nō modò Liuonia hosti eripi, verùm etiam ad maiora audēda & molienda occasio & materia præberi posset. Sustine sustine rex, si Deus opt. max. ab imminenti interitu multitudinem cōseruauit eam, quā nec consuetudo benignitatis, neq; iudicium clementię tuę, contra furorem Martis, superbiamq; victorię seruare fortasse potuisset. Hoc quidem tibi ademptū est nihil, quinetiam id, quod quæsieras, habes, & Liuonia pro qua bellū susceptū gestumq; abs te fuerat, potire. Nemoq; sapiens culpę potius, quàm fortunę, id iudicabit telum. Moschis verò, quę vnquam lętior illuxisset, dies quàm ea, qua præter suam omniumq; opinionem sunt diuinitus ab interitu conseruati? siquidem vitę lætitia, quem nascendi conditio certior sit, semperq; fuerit. Oppugnauit olim terror ille gentium, tot molitor cladium, Aquileiam per triēnium Solymánus Turca cum innumerabilibus copijs Viennā: Carolus Quintus Cæsar Mettim frustra tentauit. Quid? num quod conatibus eorū euentus non respōderint in eo quo tempori necessitatiq; paruerant, & fortitudinis laudem secuti fuerant protinus honorem & existimatiōnē concoxerunt suam? Minimè gētium. Magnorum enim hominū gestas res, exitu metiri par non est, sed iustitia & æquitate. Et quanquam prosper & ęquabilis sine vlla offensionē

Ostrouia capitur.

Plescouia oppugnatur.

bellorum curſus in primis delectat, tamen neſcio quo modo aduerſis interdum caſibus in bello etiam illuſtramur: & nõ ſemper cùm volumus oblata, aliquãdo etiã deſiderata res magis nos recreat atq; reficit. Quo magis hoc tuum Pleſcouiẽſe bellum glorioſum eſt, & videri poteſt, in quo nec tentatæ irruptionis infeſtus caſus, neque alienum anni tempus, neque multa alia incommoda de ſtatu mentis ſolitaque conſtantia animi te deturbauerunt. Quin etiam virtute & fortitudine tua talem exitum ſortitũ eſt, qualibus iuſtitiæ & æquitatis radicibus, vel inde ab initio innixum fuerat. Petijt tandem is abs te pacem, qui intra quadraginta annos nullas ad te literas daturumſe, miſſurúmve internuntium, paulo antè minabatur. Ceſſit Liuonia is, qui ne Liuonia inſereretur literis pacis, mẽtióve vlla de ea fieret, à legatis tuis ante omnia poſtulauit. Denique, is qui tam glorioſè & magnificè & loqui, & ſentire de ſe multa auſus fuerat: quiq; diffidens ſuæ, alienæ virtuti & amplitudini fruſtra inuiderat, ſupplex tibi eſt factus: & eas conditiones pacis poſtremò accepit, quas tot latebris fallaciarum, & miſſione legationum ſubterfugere videbatur. At quomodo id non faceret? tua rex, & celeritate apparandi, & ſcientia adminiſtrandi, & fortitudine continuandi belli, tuiq; exercitus famis, frigoris, difficultatumq; omnium, incredibili tolerantia adactus & compulſus? Quid enim per Deum immortalem exercitu illo laborioſum? Quid ad omnes difficultates & diſcrimina vitæ ferenda, obfirmatum magis fuit aut eſſe potuit. Equidẽ quoad per ætatẽ grauiſſimasq; occupationes licuit legi, & vidi aliquid, nec nõ meminiſſe poſſum ducum & exer-

Moſchi elatus & tumidus animus ad petẽdam pacem impellitur.

exercituum multorum, quorum in omni genere belli gerendi, nobilitata est patientia, ita tamen statuo, nec pabuli vel commeatus quærendi difficultate, nec longitudine viarum, nec intensissimi frigoris magnitudine, nec ferocia & crudelitate hostium erga captiuos, vllius exercitus labores & pericula, cum tuo posse cōferri. Memorabilis illa est eritq; semper, Alexandri Magni militum perseuerantia, quorū opulentos Persas inopia Græcos, luxuriosos continentia, Indos desides, vigilantia, Caucasum postremò ipsum, siti, labore, inedia superauit. Ac ne vetera memoria repetere videamur: quàm graue & difficile bellum Caroli V. Cæsaris ad Alligerium, quàm molesta & exitialis Metensis obsidio fuerit, quis ignorat, vt tot tantorumq; aliorū bellatorum, eorumq; exercituum incommoda silentio trāseam. Sed inter horum gestas res, erit etiam, vt opinor, aliquid loci tuo, tuorūq; nomini: & haud scio, an exercitus fortitudinem & constantiam legens & audiens tui, non aliquis obstupescat. Quis enim media hyeme in media Moschouia in castris vnquam permansit? Mansit miles tuus. Quis in præduro & immensis frigoribus cōcreto solo vallum tulit, corbes vimineos contexuit, munitiones exstruxit? cuncta hæc miles fecit & perfecit tuus. Quis adeò totis & tam lōgis, tamq; intempestis noctibus hybernis excubias egit? egit miles tuus. Quis nō modò cū hostibus, sed etiam cum elementis ipsis pugnam sibi desumpsit? sumpsit miles tuus. Ac breuiter, nullum difficultatum, nullū laboris, nullum tædij & patientiæ est genus, in quo non exercuerit exercitū tuum hæc bellorum abs te gestorum ratio aut conditio, si-

ac quęrendi victus & pabuli gratia longissimas profectiones susceptas: siue tot manifesta mortis & fortunarum pericula adita à tuis, quis consideret: siue cum ferocissima gente, varia eorum certamina, leuioraq; prælia, & excursiones hostium infinitas intueatur, in quibus milites tui duce & authore te, ferè semper victoriam reportarunt. Cessit malitia iustitię, fraus & dolus veritati, temeritas rationi, furor virtuti: vis deniq; ipsa vi victa est, nec quo se contra te Moschus iactet vel excuset, habet. Fac Plescouiam irruptione tentatam, in potestatem tuam non venisse. Quid tum postea? Enimuero ignoramus optabilius esse, semperq; fuisse, in hostili ditione armorũ suorum vim, & terrorẽ longè lateq; proferre, quàm vnius vel alterius expugnatæ ciuitatis mœnibus includi & mancipari: ita, vt si optio eligendi detur, capiendæ vrbis spe, nonnunquam excidere, quàm capta & possessa aduentui hostium opponere se non posse, malle videres non neminem, & quidẽ omnis belli gerendi & administrandi ratio difficilis est, capiendarum arcium & ciuitatum difficillima. Quid? & erit qui nesciat, in quanta trepidatione Moschus fuerat, cùm tu hac eadẽ in bellum expeditione Plescouiam ipse profectus, aliquã exercitus tui partem in penitiora Moschouiæ Polotia dimisisses. Quæ sanè pars cũ Christophoro Radiuilo Castellano Trocen. duce, imitatore auitæ & patriæ virtutis singularis, maximis & difficilimis itineribus Stariciam propè venisset, incredibile dictu est, in quantã desperationem Moschus adductus fuerit, si quidẽ in fugam versum biduo triduóve latuisse, sunt qui asseuerent, suam certè filiorumq; suorum coniuges, & ancillarum

Dux ipse Moschouiæ præ nimio terrore in abdita speluncarum loca detruditur.

rum greges, eum amandauiſſe Staricia cōſtat: quandoquidem nō ſolùm de vaſtitate agrorum, tantiſq; ſuorū cædibus, ad ipſius aures conſtans & perpetua fama quotidie peruolaret: ſed adeò flāmas & incendia à tuis excitata è feneſtra ipſe intueretur, & ſingulis momentis ijs adhuc deteriora cum metu & horrore expectaret. Hęc ſimiliaq; vulnera, ac (quod horum nō poſtremū eſt) perpetua illa cōſcientię carnificina magno Duci de pace cogitationē iniecerunt, cùm videret, ne ei quidē exercitus tui parti reſiſtere ſe potuiſſe: & in quo ſpem ponebat maximam, menſes aliquot effluxiſſe, quibus vel maximis illis frigoribus durantibus, vtiq; obſidio Pleſcouię non ſoluebatur. Quid de ſe futurum eſſet, ſi aut Pleſcouia caperetur, aut ea relicta in penitiora Moſchouię ingrederetur hoſtis, proſpiciebat animo: & tū externum, tum & internum malum magnopere verebatur; nempe morbi ij, qui in venis & viſceribus incluſi latent, quā qui apparent, ægrius curātur. Dimiſit ergo ad te internuntium, & vt pacificationis cum eo gratia, legatos Zapolſciam mitteres, quo propediē eſſent venturi ſui, magnopere contendebat. Cuius tu poſtulatis, ne tui ipſius diſſimilis viderere, qui ſemper honeſtam pacem, vel exploratæ victoriæ, anteferre te velle teſtatus es, refragari nec potuiſti, neq; debuiſti: præſertim cùm adeò Pont. Max. authoritas eo quoque acceſſiſſet, qui à Moſcho literis & legato habitis, Antonium Poſſeuinū Societatis Ieſu ſacerdotem, maximis quibuſq; & grauiſſimis rebus rectè & ſcienter tractandis, in primis probatum, ad te, & Moſchus ſuo nomine ablegauerat, & ad Chriſtianā pacem paternè vtrumq; hortabatur. Proinde biduo

Internuncius ad regē de pace tractanda mittitur.

Ad quā accessit authoritas summi pōtificis, per legatum sua sanctitatis.

Rex legatos Zapolciam mittit. ante, quàm ipse ex castris discessisset, misisti Zapolciam legationem amplissimam cum mandatis, non obscurè præseferēs, si caussa belli, quę esset Liuonia à magno Duce è medio non tolleretur, bellum etiam ipsum cessare non posse nec debere. Distat verò Zapolzia viginti propè à Plescouia milliaribus: via, qua magni Ducis instituto, equi ad celeritatem Nouogardia, Zauolociam & Velicolucum, aliàs disponebantur. Cuius circumuicinam regionem omnem, magno & incredibili metu, hostibus incusso, miles tuus ita occupauerat, vt nescio quo modo in media Polonia seu Lituania quàm in Moschouia ipsa versari securius potuisset. Quo quidem ipso magni Ducis legati, non nihil de se solliciti, ad locum tractandę paci destinatum aliquāto posterius, quàm tui aduenerant, & Posseuinus, qua spe & cupiditate constituendæ pacis exarserat, ad eos profectus fuerat, vt nulla interposita mora, pacis tractatio sequeretur. *Tractatur de pace.* Id adeò cùm esset factum & varijs sermonibus, atq; disceptationibus, dies quamplurimi dati, tandem de Liuonia tibi restituenda, quæ ante omnia ab ijs postulabatur, mandata habere Moschi legati confessi sunt, & vt vicissim arces aliquot, eo bello abs te occupatæ magno Duci concederentur, efflagitauerunt. Est Moschis fides Græca, siue ritum & doctrinam, siue mores eorum spectes. Itaque quicquid in quæstionē disceptationemq; ab eis veniebat, id diligenter versare animo & circumspicere cogitatione oportuit. Turpe namq; labi & decipi in ijs, quæ mutare nunquam possis. Erat præterea memoriæ proditū, Ioannē magni istius Ducis auum, sub Casimiro Poloniæ rege, & magno Lituaniæ Duce præter fœdus

dus ictum, Magnam Nouogardiam possedisse. Quæ aliàs libera & immunis per se ex pactione fœderis, à neutro eorum infestari, & subigi debuerat. Huius verò filium, & istius patrem Basilium, sub Alexandro, Starodubum, sub Sigismundo I. Regibus Smolenscum, iurisiurandi religione violata occupauisse memorabant, nec non & ipsum hunc sub Sigismundo Augusto Polotiam, sub Henrico Peruauiam, ijsdem artibus possedisse. Quibus vestigijs & quasi impressis signis improbitatis atque fraudis territus, vel legationis illius fidem suspectam habere aliquis potuisset, sed timidi & suspitiosi cogitatio impedit seipsam, cùm maximè dispicit & prouidet cũcta. Dandum erat temporibus aliquid, dandum rationi moriq; communi, cùm verũ sit illud, quod dicitur, millies licèt homo fraudetur ab homine, vtiq; hominẽ cum homine viuere debere: dandus Pont. Max. suus authoritati & postulatis locus, qui diuino nutu & potestate, in altissima specula pastoralis vigilię positus, per longissimam ætatem qua vixisset, maximarum rerum momentis, ad certam rationis normam toties ponderatis, amplissimis legationibus pro ecclesia obitis, & tot deniq; regnorum cladibus & mutationibus cognitis & perspectis, nunc in hanc, nunc in illam partẽ Christianę Reipub. inferet oculos: & tanquam solers quidã prouidusq; nauarchus, Christianos reges & principes in his procellis & tempestate, ad concordiam hortaretur. Neq; verò & fletu ipso lacrymisq; legatorum magni Ducis vel ferreus aliquis commoueri nõ potuisset. Qui de cæde & interitu suorum, cùm aliquid inaudissent, (inaudiebant autem quotidie) aut cùm suos captiuos duci &

longè à patria auehi cernerent (quod cernebant sæpissime) supplices manus in cælum tẽdere, & ad nomẽ pacis suspiria geminare videbantur. Et horũ quidẽ (vt opinio mea fert) fictè aut simulatè nihil. Quinetiã si quis risus fuerat, fuerat à cordolio. Quis enim non ingemisceret, tãta vastitate agrorum, exitio facultatum, direptionibus arcium, cæde & interitu ciuium, euersione patrię, cõmotus & excitatus. Graue erat Moschis Polocense bellũ: nemo eorũ nõ indoluit clade suorũ ad Socolum. Velicolucensi excidio quid miserabilius fuit aut esse potuit? ad Turopeciũ suorũ copias fusas & fugatas, pręcipuos viros captos, tot arcium præfectos, tantã commeatus & apparatus bellici, omnis generis vim interceptã meminerant. Harum rerũ excruciabat & torquebat eos recordatio. Hoc aut casu grauius, aut cõditione peius, aut iactura famæ & hominum, maius nihil eis videbatur. Quid verò de bello isto Plescouiẽsi loquebar? dies me deficeret, si quot Moschi in excursionibus ab vrbe cæsi: quot dum suis opem ferre conãtur, per agros interfecti: quot capti, quot in seruitutẽ abducti sint, vel fuerint, cõmemorare velim. Nã & tum, cùm in castris manebas, ferè singuli dies hostib. aut captis aut interfectis nouis gratulationibus celebrabãtur. Post discessum tuum Ioãnes Zamoscius regni cancellarius, & exercituum tuorum imperator, vir perpetuæ laudi & maximis muneribus obeundis in Rep. natus, tot hostibus captis, tot interfectis, tot cõtinuis vigilijs fameq; fatigatis, suam & exercitus tui perseuerantiam ita probauerat, vt non modò legatis Moschouiticis ad conficiendam pacem stimulo fuisse, verùm etiam vniuersæ Moschouię maximum terro-

terrorem iniecisse,& dici & videri queat: præsertim cùm Spitkone Iordano præfecto, vetustate generis, spectata virtute, cõmendato certo militũ numero, in penitiora Moschouiæ immisso, agrisq; vastatis,& hostium occisis plurimis, armorum suorum vim & terrorem in ipsam Nouogardiam intulisset. Nõ igi tur mirum est, aut videri debet, si vel legati magni Ducis tanto desiderio pacis & quietis, vt diximus tenebantur:& ipse magnus Dux, cõditiones eas, quas subterfugere aliàs visus est, tandem aliquando acceptauit. Non mirum si in Liuonia triginta quatuor arces, quas possidebat, tibi concessit. Non mirum si Derpatũ sibi & ditionibus suis adeò adiunctũ, quæ prima belli Liuonici eius materia & quoddam velutiintegumentum fraudis fuerat, post tot suas suorumq; legatorum inficiationes, tergiuersationesq; interpositas, reddidit. Non mirum si in Derpato septuaginta & octo maiora tormenta bellica,& in omnibus arcibus, penè trecenta,& deniq; infinitum minorum bombardarum, apparatusque bellici vim & numerum, volens nolens, reliquit. Non mirum si tot & tam magni momenti captiuorum suorũ liberationem conditionibus pacis non inseruit, sed quoad eius fieri melius citiusq; posset, vt quisq; eorũ redimeretur nõ recusauit. Non mirũ si Velicoluca, Zauolotia, Neueliaq; abs te redditis, & Plescouien. castellis quibusdã relictis, decennalem ferire pacem tecũ non dubitauit. Non mirũ si primi belli trophęa & moniméta tuæ victoriæ, Polotiam Nieśczerdam, Cozianam, Socolum, Turouliam, Sithno, Sussam Crasnum: si secundi Vsuiatam, Velisiam, & Iezieriscum, quas antea tenebat, cũctas in potestate tua re-

Moschus cedit Liuonia, relictis 34. arcibus cum tormentis maiorib. & minoribus, aliisque instrumentis bellicis, & apparatu.

Captiui redimuntur.

Pax decennalis certarum arcium caussa feritur.

Arces præcipuæ per nostros captæ circa regem relinquuntur.

liquit. Non mirum si solitas illas licitationes & postulationes suas, de Liuonicæ hæreditatis, de Cazanij & Astracanij imperiorum titulis, tandem posthabuit & neglexit. Non mirum si legatos suos (vt ex verbis eorum, cùm quid intemperantiùs loqui cœpissent, multò sese admonêtium, elici potuit) in dictis & factis ad moderationem est præter morem adhortatus. Non deniq; mirum, Græci ritus cùm sit, atque adeò, cùm rex sacrorum quidam, simulq; Imperator videri velit: & cùm plusquã regiam, & pontificiam maiestatem, in vestitu, consessu, & reliquis præseferens, admirâbilis nescio cuius potestatis & intelligentiæ rerum, diuinitus sibi datæ & concreditæ, apud suos existimationem certa quadam arte & diligentia tueatur: si à Pont. Max. cuius nominis & gloriæ æmuli, leues & temerarij Græci semper sunt & fuerunt, ad consequendam à te pacem, fauorem & authoritatem, implorauit: & Antonium Posseuinum Pont. Max. nomine missum, tanquam quẽdam arbitrum, istius pacificationis fieri permisit. Quid enim illo stimulis conscientiæ compunctum? Quid infelicitate miserum? Quid voluntate perditum? Quid metu abiectum magis dici aut cogitari potest? vetus est prouerbium: Nullam esse calamitatem solam. At hæ non vna aut altera: sed conspirarunt in Moschum infinitæ. Vidit ille domi suæ proditorem: in castris desertorem: sociam thori repudiauit, liberos in omni turpitudine & ocio educauit. Sentit se esse suspectum & odiosum suis, cùm & ipse fuerit semper hostis suorum. Grauissimas habet insidias eas, quæ latent in simulatione officij, & aliquo vinculo sanguinis vel propinquitatis. Præceps in furorem

rorem agitur, & nuper mortis filij est caussa sui. Restituit tandem vel inuitus Liuoniam: & cum Prusso nescio quo, gentis suæ authore excogitato & confi-cto, Prussiæ ipsi adeò inhiasset, de qua ne verbum quidem apud se vllum fieri voluit: amisit & Liuoniam Dei opt. max. iusto iudicio, omninoq; admirãdo: quippe qui appetit aliena, perdit sæpe ea quæ æstimat sua: sicuti tu etiam hanc tam nobilem prouinciam, quam ille semper dixit & duxit suam, sepimentum Lituaniæ, decus & ornamentum regni tui, tot distinctã castellis, refertam portubus, exaggeratam bonis omnibus, ex faucibus ipsius eripuisti. Quæ si loqui posset, ita haud dubiè ad te verba faceret. Grates tibi ago rex optime, quòd post tertium & vigesimum annum, ex quo Moschus libidine dominandi incitatus, me meaq; aggressus est, dextera tua forti, & non magis in bellis ac prælijs, quàm in pactis & promissis seruãdis firma & laudata, sublato metu & formidine belli, in pristinã quandã dignitatis spem me reuocare dignatus es. Multa ego multis debeo. Sed vni tibi post Deum opt. max. acceptam fero libertatem. Præclarè olim Meinardus, & post eum Albertus episcopus, Christianæ religionis & pietatis nostræ authores, non deterius Bremem: hoc eodem nomine de me meriti sunt & fuerunt. Grata Guilhelmi Cardinalis Mutinen. ex cõcilio apud Lugdunũ habito, in has oras missi, apud me viget memoria. Sed enim decora & ornamenta omnium, situ iampridem obsita, squalore sordida, tenebris vetustatis inuoluta, tu in pristinam lucẽ & dignitatem posuisti: vt cùm multa illis plurima Cruciferis, tibi demum cuncta iure optimo debeamus. & sicuti est

Moschus præ nimio furore filium necat, facitq; inuitus finẽ belli.

iucundior valetudo ijs, qui graui aliqua infirmitate impediti & lecto affixi diu admodum iacuerunt, sic & nos tãtopere desiderata, per te verò libertate parta vehementiùs recreamur. Sit clara & commemorabilis Platembergij apud nos: sit Hasencãpij virtus qui ordinis Teutonici magistri hîc aliquando fuerunt, & maxima grauissimaque bella pro communi salute & dignitate confecerunt. Enimuero ea, quæ tu pro nobis suscipere & gerere voluisti, & initijs læta, & progressu gloriosa, & exitu salutaria magis censentur, literis monimentisque nostris inserentur, ad memoriam posteritatis transmittentur: quãdoquidem vt & pater benignissimus, & bellator sapientissimus à meis tectis & domicilijs, in hostiles agros armis cõuersis & prolatis, quod iampridem sequutus, id assequutus es: vt ego à tot continuis bellis & calamitatibus respirare, & tandem nullam non gratiam à me tibi debitam, si nõ referre, attestari erga te possim. Sic olim vt virtus Mosis illustris & peruagata magis videretur, populum israeliticum seruire seruitutem in Ægypto Deus opt. max. voluit. sic vt magnitudo animi Cyri esset clarior, Persas à Medis graui dominatu opprimi contigit: sic ad ostendendam virtutis præstantiam Thesei dispergi aliquando Athenien. opportuit: sic deniq; (vt ad me ipse veniam) maximis & grauissimis malis affligi Liuoniam necesse fuerat: vt de tua præstabili virtute, fortitudine, moderatione, iustitia, nulla vnquam vetustas obmutescat. Vicit nempe is, qui non insolenter efferri victoria sua, sed cuncta æquitate metiri videatur: neque cum Moscho immanitate sibi certandum, sed omni genere benignitatis, seipsum superandum potiùs

tiùs

tiùs arbitraretur. En verò tibi bone vir superbia & tyrannis tua: qua tumens & inflatus, nescio quē non despicere præ te nuper videbâre. Quin nec vides ipse, tāquam alicui Polyphemo oculo vno, Liuonia, quo in diuersas orbis terrarum partes prospectabas, tibi adempto & euulso: nimirum intelligis, quantas vires virtus habeat, & quàm longè melius fuerit, Hyeroni Syracusano, cùm priuatus esset, quàm Perseo Macedoni, cùm rex diceretur, esse similiorem. Hic enim præter regnum, regale in se habuit nihil: ille non tam regno, quàm regnum eo, indigere videbatur. Cogita quātum intersit, inter veram & fucatā gloriam, & quomodo diligi, quàm metui præstet: neq; suorum tantùm, verùm etiam & externorum beneuolētia ad incertos temporū casus, & bellorum exitus expediat obsepiri. terrēt apud te vestigia multos (vt aliquando dixit poëta ille: intro spectantia nulla retro) & ferro geri rem, non semper aurū & argentū neruum belli esse, malo tuo experire. Deniq; si sapis, cur non potiùs Agesilaum, Tymoleonem, Dionem, quàm Nabidim, quàm Phalarim, quàm Dionysium imitandum putes? satiusq; esse viuere vitam Scipionis, quàm desiderare principatum Cæsaris. Quorum enim aliquis imitatur mores, eorum & exitum expectare debet. Vide quomodo Titus, Nerua, Traianus, Adrianus, Antonius, & Marcus apparitoribus, & doryphoris non egebant Romæ. & rursus, quomodo Caligulę, Neroni, Vitellio, neq; Orientis, neque Occidentis exercitus, opē ferre potuerint. Animaduerte tyrannorum vim & potentiam corporibus nostris esse persimilem, quę quoad bona vtuntur valetudine, latent in ijs incommoda

ſingula: nec facilè morbum ægritudinemq; deprehendas: ſtatim verò vt grauior morbus aliquis incurrerit,& corpus aduerſa valetudine vexari incipit, omnia etiam minima cum doloris ſenſu maximo, repente commouentur & excitantur. Ad eum modum tyrannorum iniuriæ & contumeliæ, proſperitate veluti velo obductæ, deliteſcunt: ſimul atq; increpuit bellũ, aut ſeditio tyrãnus corruit: neq; quicquam violentũ poteſt eſſe diuturnum. Sed quid ego te admoneam? & num humanitatẽ ab hominũ hoſte, ab immoderato modũ, ab effreni diſciplinam, à barbaro expectẽ doctrinã? cur non potius ad te mea vnde initium cœpit ſe conuertit oratio? Ego te Stephane rex, pro eo ac debeo, veneror & colo, neque vllum præmium virtutis, vllum inſigne honoris, vllum monimentum laudis eſſe fieriq; poſſe exiſtimo, quod tibi à nobis iure & meritò non debeatur. Tu ex ſeruitute in libertatem, ex profundiſſimis tenebris in lucem, à morte (vt ita dicam) in vitam me reduxiſti; tu calamitatem omnem & ſqualorem mihi ademiſti; tu & ſubſidia belli & ornamenta pacis attuliſti. Paruit olim orbis terrarum Romanis, ſeruiuit Aſſyrijs, ſubiectus fuit Perſis: at enim & Perſarum diſciplina dignitate Aſſyriorum, & humanitate Romanorum videbatur tolerabilior conditio ſeruitutis. Huic verò tam fœdo & impotenti domino ſubiecta ſi fuiſſem, quam lucem ſolatij, quod perfugium pacis, quem portum quietis ſperare poteram vel debebam, in cuius regno, nihil aliud quàm flagitioſiſſima luxuria, quàm deterrima crudelitas, quàm contumelioſiſſima ſuperbia, nihil aliud, quàm dolor & gemitus perpetuus audiuntur.

Ergo

Ergo quàm maximas possum gratias tibi ago, rex, maiores etiam habeo, eiusque beneficij tui, memoriam erga me, nulla vnquam inobscurabit obliuio. Tu fac, vt sicuti speramus & optamus fore, pace concordia, tranquillitate, & ocio per te & in te perfruamur. Hæc Liuonia, si posset, apud te hodie diceret. Quæ quoniam non potest, id à nobis tacita requirit, vt præstanti virtute, rebusq; abs te gestis optimorum olim regum & principum memoriam in Polonia in animum nobis reuocemus & Lechos fortes, solertes Gracchos, Lescones strenuos, sapientes Cazimiros, audaces Boleslaos, moderatos Iagellones in te vno contemplemur: Deumq; opt. max. cuncti precemur, vt eum, quem per omnes omnium honorum gradus, ad regiam dignitatem extulit, quem potestatis suæ participem in terris, administrum iustitiæ, authorem pacis exteris admirabilem, suis venerabilem, hostibus fecit formidabilem, bonis omnibus auctum, & florentem, & quàm maximè diuturnum, & in omnes partes victorem esse, perpetuoq; fieri, patiatur.

FINIS.

ORDO QVALITER SERENISSIMVS REX POLONIÆ IVXTA VETEREM CONSVETVDINEM CORONATVR, ET QVÆ SOlennitas & cerimoniæ circa id seruari sint solitæ.

IN primis congregantur episcopi & consiliarij regni, alijq́ officiales, item abbates infulati, ad minus ex Diœcesi Craconiensi, qui omnes conuenire tenentur pro die statuto coronationis.

Rex itaq; electus parabit se vt dignè accedat mensam diuinam corpus Christi sumpturus in die coronationis, vnde ieiunio, eleemosyna, & confessione expiabit peccata sua. Sequenti autem die qua erit Dominica, qua rex est benedicendus. Archiepiscopus & suffraganei, Abbates infulati, alijq́ Prælati omnes conueniunt mane in Cathedralem ecclesiam, omnes amicti stolis piuialibus, mitris, infulis, superpelicijs, & id genere sacerdotalium. senatores quoque omnes, & equestris ordo congregatur, quibus sic peractis, processione ordinata per magistrum cerimoniarum, cum turibulo & aqua benedicta alijsq́ episcopalibus de ecclesia in palatium eunt, schola cum sacerdotibus & abbatibus ad scalas palatij remanentibus, soli episcopi cum archiepiscopo palatium ascendunt, ad deducendum principem in ecclesiam Cathedralem, qui antea induitur per supremum regni Marschalcum, vel per magistrum cerimoniarum sandalijs, tunica chirotecis, alba dalmetica & pallio siue cappa, quem sic ornatum

tum & inter barones primoresq́ regni ſtantem, archiepiſcopus aqua benedicta aſpergit, poſt hoc collectam dicit:

Deus humilium inſtitutor, qui nos Sancti ſpiritus illuſtratione conſolaris, prætende ſuper hunc famulum tuum Henricum gratiam tuam, vt per eum tuum in nobis adeſſe ſentiamus aduentum.

Hinc rex in eccleſiam per Craconienſem, & Cuiauienſem epiſcopos deducitur, à dextra leuaq́ apprehenſa, præferentibus Caſtellano Cracouienſi coronam, Palatino ſceptrum, Vilnenſi item Palatino pomum aureum, & Andrea à ZboroW gladium euaginatũ, epiſcopi cum archiepiſcopo cruce præcedente, abbates infulati, & cæteri principes ſuo ordine quilibet ſuccedebant. ſimiliter duces Franciæ, & externorum principum legati. Regalia ſupradicta a ſenatoribus qui ea portabant accepta in altare depoſita ſunt, rex in ſolio ſiſtitur, ante quem archiepiſcopus certas orationes pronunciat.

Antequam autem rex coronaretur, orta eſt magna controuerſia, ratione confœderationis, inter quoſdam Catholicorum, & Euangelicos ſub interregno factæ, epiſcopis eandem, vti diuinis pariter, ac Eccleſiaſticis contrariam legibus, ipſisq́ inuitis, & reclamantibus factam, improbantibus, Euangelicis contra, propter rerum ſuarum ſecuritatem, omnino firmam haberi contendentibus, ſed poſtea omnis illa contentio, inuento medio Deo volente ſedata fuit, & pace facta vnus epiſcoporum dicit ſubſequentem Orationem.

OMnipotens sempiterne Deus, cælestium ac terrestrium moderator, qui famulum tuum ad regni fastigium, dignitatemque dignatus es prouehere, concede quæsumus vt à cunctis aduersitatibus liberatus, & ecclesiasticæ pacis dono muniatur, & ad æternæ pacis gaudium, te donante peruenire mereatur, per Christum Dominũ nostrum, Amen.

Finita oratione admonet diligenter regem, de fide, de pietate in Deum, & de alijs virtutibus regiis dicens:

Cùm hodie per manus nostras optimè princeps, qui Christi saluatoris nostri vices in hac re fungimur, quamuis indigni sacram vnctionem, & regni insignia sis suscepturus, bene est, vt te prius de onere, ad quod destinaris aliquantulum moneamus. Regiam hodie suscipis dignitatem, & regendi fideles populos tibi commissos curam sumis: præclarum sanè inter mortales locum, sed discriminis, laboris, atque anxietatis plenum: verùm si consideraueris, quod omnis potestas à Domino Deo est, per quem regnant reges, & legum cõditores iusta decernunt, quodq; de grege tibi commisso, ipsi Deo rationem redditurus, primùm pietatem seruabis, Dominum Deum tuum tota mente ac puro corde coles, Christianam religionem ac fidem Catholicam, quam ab incunabulis professus es, ad finem vsque inuiolatam retinebis, eamque contra omnes aduersantes, pro viribus defendes. Ecclesiarum prælatis ac reliquis sacerdotibus, condignam reuerentiam exhibebis, ecclesiasticam libertatem non conculcabis, iustitiam sine qua nulla societas diu cõsistere potest, erga omnes inconcusse administrabis, bonis præmia

mia, noxijs debitas pœnas imponendo, viduas, pupillos, pauperes, ac debiles, ab omni oppressione defendens, omnibus te adeuntibus benignum, mansuetum, atq; affabilem pro regia tua dignitate præbebis, & ita te geres, vt non ad tuam, sed ad totius populi vtilitatem regnare, præmiumq; benefactorum tuorum, non in terris, sed in cælo expectare videaris, quod ipse tibi præstare dignetur, qui viuit & regnat Deus, in sæcula sæculorum.

Absoluta oratione interrogat illum episcopus hijs verbis:

Vis fidem sanctam, à Catholicis viris traditam tenere, & operibus iustis seruire? R. Volo.

Vis ecclesijs ecclesiarumq; ministris tutor & defensor esse? R. Volo.

Vis regnum à Deo tibi commissum, secundum iustitiam patrum tenere, regere, & defendere? R. Volo.

Et in quantum diuino fultus suffragio, ac solatio omnium fidelium suorum valuero, ita me fideliter per omnia acturum esse promitto.

Finita interrogatione, rex coram archiepiscopo genuflexus capite adaperto, dicit in hæc verba: Ego Henricus, Deo annuente futurus rex Polonorum, profiteor & promitto coram Deo, & Angelis eius, deinceps legem & iustitiam, & pacem ecclesiæ Dei, populoq; mihi subiecto, pro posse & nosse facere atq; seruare, saluo condigno misericordiæ Dei respectu, sicut in consilio fidelium meorum, melius potero inuenire. Pontificibus quoque ecclesiarum Dei, condignum & canonicum honorem exhibere, atque ea quæ ab imperatoribus & regibus ecclesiæ collata, & reddita sunt, inuiolabiliter obseruare: abbatibus, comitibus, & vasallis meis con-

gruum honorem, secundum consilium fidelium meorum præstare.

Post hoc, vtramque manum ponit supra Euangelia dicens: Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Euangelia.

POSTEA DICIT ARCHIEPISCOpus Collectam.

OMnipotens sempiterne Deus, creator omnium, imperator angelorum, Rex regum, & Dominus dominātium, qui Abraham fidelem seruum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi & Iosuæ populo tuo prælatis, victoriam multiplicem tribuisti, humilemque Dauid seruum tuum regni fastigio sublimasti, & Salomonem sapientiæ pacisque ineffabili munere ditasti, respice quæsumus Domine, ad preces humilitatis nostræ, & super hunc famulum tuum Henricum, quem supplici deuotione veneramur, & in regem eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica, eumq; dextera potentiæ tuæ, semper hîc & vbique circunda: quatenus prædicti Abrahæ fidelitate, Moysi mansuetudine fretus, Iosuæ fortitudine fultus, Dauid humilitate exaltatus, Salomonis sapiētia decoratus, tibi in omnibus complaceat, & per tramitem iusticiæ inoffenso gressu semper incedat. Tuæ quoque protectionis galea munitus, & scuto insuperabili iugiter protectus, armisque cælestibus circumdatus, optabilem de hostibus crucis Christi victoriam fideliter obtineat, & triumphum feliciter capiat, terroremq; suæ potentiæ illis inferat, & pacem sibi militantibus lætanter reportet, per Christum Dominū nostrum, qui virtute

tute crucis tartara destruxit, regnoq; Diaboli superato, ad cælos victor ascendit: in quo potestas omnis regniq; consistit victoria: qui est gloria humilium, & vita salusq; populorum: qui tecum viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

ALIA ORATIO.

TE inuocamus Domine, sancte Pater, omnipotens sempiterne Deus, vt hunc famulum tuum Henricum, quem tuæ diuinæ dispensationis prouidentia in primordio plasmatum, vsq; ad hunc præsentem diem iuuenili flore lætantem crescere concessisti: eum tuæ pietatis dono ditatum, plenumque gratia & veritate, de die in diem coram Deo & hominibus ad meliora semper proficere facias: vt summi regiminis solium gratia supernæ largitatis gaudens suscipiat, & misericordiæ tuæ muro, ab hostium aduersitate vndiq; munitus plebem sibi cõmissam cum pace propiciationis, & virtute victoriæ feliciter regere mereatur, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Post hæc archiepiscopus genua flectit, & rex in faciem prouoluitur: Cantores autem canunt, choro correspondente, & cum cantant hunc versum: Et obsequium seruitutis nostræ tibi rationabile facias. R. *Te rogamus audi nos. Archiepiscopus stans ad regem prouolutum, cum cruce dicit: Et hunc electum in regem: Coronandum, benedicere digneris.* R. *Te rogamus audi nos.*

Iterum canit: Et hunc electum in regem coronandum benedicere & consecrare digneris. R. *Te rogamus audi nos.*

Post hoc episcopi omnes cum abbatibus genua flectentes, lætaniam prosequuntur supra regem prouolutum, quam cum finierint, archiepiscopus orationem Dominicam exorditur: Pater noster, &c. Et ne nos inducas in tentationẽ. R. *Sed libera nos à malo.* V. *Saluum fac seruum tuum Domine.* R. *Deus meus sperantem in te.* V. *Esto ei Domine turris fortitudinis.* R. *A facie inimici.* V. *Domine exaudi orationem meam.* R. *Et clamor meus ad te veniat.* V. *Dominus vobiscum.* R. *Et cum spiritu tuo.*

OREMVS.

DEVS qui populis tuis virtute consulis, & amore dominaris, da famulo tuo Henrico sapientię spiritum, cum regimine disciplinæ, vt tibi toto corde deuotus, in regni regimine maneat semper idoneus, tuoque munere ipsius temporibus, securitas ecclesię dirigatur, & in tranquillitate deuotio Christiana permaneat, vt in operibus suis bonis perseuerans, ad æternum regnum te duce peruenire valeat, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Benedic Domine hunc regem Henricum, qui regna omnia moderaris à sæculo, & tali eum benedictione glorifica, vt Dauidicæ teneat benedictionis & sublimitatis sceptrum; & glorificatus in eius protinus rapiatur merita: da ei tuo spiramine cum mãsuetudine, ita regere populum tuum, sicut fecisti Salomonem tuum continere regnum pacificum, sit tibi semper cum timore subditus, tibique militet cum quiete, sit tuo clypeo protectus, cum proceribus, & vbique tua gratia victor existat: honorifica eum

eum prę cunctis regibus gentium, vt feliciter populis tuis dominetur, & feliciter eum nationes adoret, viuat inter gentium cateruas magnificus, sit in iudicijs æquitatis singularis, locupletet eum tua perdiues dextera, frugiferam obtineat patriam, & eius liberis tribuas profuturam. Protella ei prolixitatem vitæ, & in diebus eius oriatur iustitia, à te robustum teneat regiminis solium, & cum iucunditate & iustitia, æterno glorietur in regno, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Postea archiepiscopus sedet, rex verò genua ante eum prouolutus, Dalmatica & piuiali exuitur. Archiepiscopus aute intincto pollice dextro in oleo sacro vngit illi dextram a palma, ad cubitum, & inter scapulas, & in brachio dextro, dicens:

Vngo te in regem ex oleo sanctificato in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, Amen.

Pax tecum. R. *Et cum spiritu tuo.*

ORATIO.

VNgo te in regem ex oleo sanctificato Spiritus sancti gratia humilitatis nostræ officio in te copiosa descendat, vt sicut manibus nostris indignis, oleo materiali pinguescis exterius ablutus, ita eius inuisibili vnctione delibutus, impinguari merearis interius, eius quoq; perfectissima spirituali vnctione semper imbutus, & illicita declinare tota mente discas seu valeas, & vtilia animæ tuæ, iugiter cogitare, optare, atque operari queas, auxiliante Domino Iesu Christo, qui tecum viuit & regnat, Deus Dei fi-

lius Iesus Christus Dominus noster, qui à Patre oleo exultationis vnctus est, prę participibus suis, ipse per præsentem sanctæ vnctionis infusionem Spiritus Paraclyti, super te benedictionem infundat, eundemque vsque ad interiora cordis tui penetrare faciat. Quatenus hoc visibili & tractabili oleo dona inuisibilia percipere, & temporali regno, iustis moderationibus executo, æternaliter corregnare ei merearis, qui solus sine peccato rex regum, viuit & gloriatur, cum Deo Patre in vnitate Spiritus sancti Deus, pro omnia sæcula sæculorum, Amen.

OREMVS.

OMnipotens sempiterne Deus, qui Azachiel super Syriam & Iehu super Israel per Heliam, Dauidem quoq; & Saulem per Samuelem prophetam in reges inungi fecisti, tribue quæsumus, manib. nostris opem tuæ benedictionis, & huic famulo tuo Henrico, quem hodie licèt indignis in sacro vngimine delingimus, dignam delibutionis huius efficaciam, & virtutem concede. Constitue Domine, principatum super humerum eius, vt sit fortis, iustus, prouidus, & indefessus regni huius, & populi tui gubernator, infidelium expugnator, iustitiæ cultor, meritorum remunerator, ecclesiæ tuæ sanctæ, & fidei Christianæ defensor ad decus, & laudem tui nominis gloriosi, per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Christe perunge hunc regem in regimen, qui vn-

xisti sacerdotes, & prophetas, reges, & martyres, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, atque adepti sunt repromissiones, tua sanctissima vnctio super caput eius defluat, atq; ad interiora descédat, & cordis illius intima penetret, & promissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi reges, gratia tua, dignus efficiatur, quatenus in præsenti sæculo feliciter regnet, & ad eorum consortium in cælesti regno perueniat, per Dominum nostrum Iesum Christum, qui tecum viuit & regnat, &c. Vnctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis, & virtute sanctæ crucis potestates aëreas debellauit, tartara destruxit, regnum Diaboli superauit, & ad cælos victor ascendit, in cuius manu victoria, virtus & potestas consistunt, & tecum viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Deus qui es iustorum gloria, & misericordia peccatorum, qui misisti filium tuum vt pretiosissimo sanguine suo genus humanum redimeret, qui conteris bella, & es propugnator in te sperantium, & sub cuius arbitrio, omnium regnorum continetur potestas, te humiliter deprecamur, vt præsentem famulum tuum Henricum in tua misericordia confidentem, in præsenti regali sede benedicas, eique protinus adesse digneris. & qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostib. fortior, fac eum Domine beatum, & victoré de inimicis suis, corona cũ corona iustitiæ & pietatis, vt ex toto corde, & tota mente in te credens, tibi deseruiat, sanctam tuam Ecclesiam defendat & sublimet, populumque à te commissum iustè regat, nullum ius insidiantibus malis iniustitiam vertat. Accende Domine cor eius,

ad amorem gratiæ tuæ, per hoc vnctionis oleum, vnde vnxisti reges & prophetas, quatenus iustitiam diligens, per tramitem iustitiæ familiariter populum ducens, post peracta & disposita in regalia excellentia annorũ curricula, ad te peruenire mereatur, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Prospice omnipotens Deus serenis optatibus hũc gloriosum regem Henricum, & sicut benedixisti Abraham, Isaac, & Iacob, sic illum larga benedictionis spiritualis gratia, cum omni plenitudine potentiæ irrigare, atque perfundere dignare, tribue ei de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti, vini, & olei, & omnium frugum opulentiam, ex largitate diuini muneris, longa per tempora, vt illo regnante sit sanitas corporum in patria, & pax inuiolata in regno, & dignitas gloriosa regalis palatij, maximo splendore regiæ potestatis omnium oculis fulgeat, luce clarissima clarescat, atque splendore, quasi splendidissimo, fulgore maximo perfusus lumine videatur. Tribue ei omnipotens Deus, vt sit fortissimus protector patriæ, & consolator ecclesiarum, atque cœnobiorũ sanctorum, maxima cum pietate munificentiæ, atque sit fortissimus regum, triumphator hostium, ad opprimendos rebelles & paganas nationes, sitq; suis inimicis, satis terribilis, præ maxima fortitudine regalis potẽtię. Optimatibus quoque & præcelsis proceribus, ac fidelibus sui regni sit magnificus, & amabilis ac pius, vt ab omnibus timeatur & diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones temporum, futurorum egrediantur, qui regnum hoc valeant regere totum, & post gloriosa tempora, atque felicia præsentis vitæ gaudia

gaudia æterna in perpetua benedictione habere mereantur. Quod ipse præstare dignetur qui viuit & regnat in sæcula sæculorum, Amen.

Postea episcopus aliquis, cotum manu gestans, inuncta loca detergit, dicens:

Deus, Rex regum, & Dominus dominantium, per quem reges regnant, & legum conditores iura decernunt, dignare propitius benedicere hoc regale ornamentum, & præsta vt famulus tuus rex noster Henricus, qui illud portaturus est, ornamento bonorum morum, & sanctarum actionũ, in cõspectu tuo fulgeat & post temporalem vitam, ęternam gloriam quę temporis non habeat finem, sine fine possideat, per Dominum, &c.

Demum induit regem piuiali, & Dalmatica, dicens:

Accipe pallium, quatuor initijs formatum, per quod intelligas, quatuor mundi partes, diuinæ potestati esse subiectas, nec quenquam posse feliciter regere in terris, nisi sibi potestas fuerit collata de cælis.

His absolutis archiepiscopus manus abluit, & deposita infula dicit confessionem. Rex verò deductus in solium orat, & post alleluia in Missa, orationes pro rege aliquis episcoporum dicit. Postea regi genu flexo, archiepiscopus gladium porrigit, dicens:

Accipe gladium desuper altari sumptum per nostras manus licèt indignas, vice tamen, & auctoritate sanctorum apostolorum consecratum, regaliter tibi concessum, nostroque benedictionis officio, in defensionem sanctę Dei ecclesiæ, diuinitus ordinatum, ad vindictam malefactorum, laudem verò bo-

norum, & memor esto eius, de quo Psalmista prophetauit dicens: Accingere gladio tuo, super femur tuum potentissime, vt in hoc per eandem vim equitatis exerceas, molemq; iniquitatis, potenter destruas. Et sanctam Dei ecclesiam, eiusq; fideles propugnes, atq; protegas, neq; minus sub fide falsos, quàm Christiani nominis hostes execres, ac disperdas, viduas atq; pupillos, clementer adiuues, & defendas, desolata restaures, restaurata conserues, vlciscaris iniusta, cõfirmes bene disposita. Quatenus in hoc agendo virtutum triumpho, gloriosus iustitiæq; cultor egregius, cum mundi Saluatore, cuius typum geris, in nomine eius, sine fine regnare merearis, qui cum Deo Patre, & Filio, & Spiritu sancto, viuit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Ibidem vlterius in Missa proceditur, & accingens illi gladium archiepiscopus, dicit:

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, & attende, quod sancti, nõ in gladio, sed per fidem vicerunt regna.

Postea ei diadema imponens dicit:

Accipe coronam regni, quæ licèt ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quã sanctitatis gloriam & honorem, & opus fortitudinis intelligas significare, & per hanc te participem ministerij nostri, non ignores ita vt sicut nos in interioribus, pastores rectoresq; animarum intelligimur, ita & tu contra omnes aduersitates ecclesię Christi defensor assistas, regniq; tibi à Deo dati, & per officiũ nostrę benedictionis in vice apostolorũ, omniumq; sanctorũ regimini tuo cõmissi, vtilis executor, perspicuusq;

ſpicuusq; regnator ſemper appareas, vt inter glorioſos atletas virtutũ gẽmis ornatus, & prẽmio ſempiternę fęlicitatis coronatus, cũ redẽptore & ſaluatore noſtro Ieſu Chriſto, cuius nomẽ vicẽq; geſtare crederis, ſine fine glorieris: Qui viuit & imperat Deus cum Patre & Spiritu ſancto in ſæcula ſæculorum.

Demum pomum typũ mundi referens in ſiniſtram & ſceptrum in dextram ei dedit, dicens:

Accipe virgam virtutis atq; veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos, errãtes viam docere, lapſis manũ porrigere, diſperdere ſuperbos, & releuare humiles, & apperiat tibi oſtiũ Ieſus Chriſtus Dominus noſter, qui de ſemetipſo ait: Ego ſum oſtiũ, per me ſi quis introierit ſaluabitur, qui eſt clauis Dauid, & ſceptrũ domus Iſraël, qui apperit, & nemo claudit: claudit & nemo apperit, ſitq; tibi auctor qui eduxit vinctũ de domo carceris, ſedentẽ in tenebris, & vmbra mortis, vt in omnibus ſequi eum merearis, de quo Dauid propheta cecinit: Sedes tua Deus in ſęculum ſæculi, virga æquitatis, virga regni tui, & imitando ipſum diligas iuſtitiam, & odio habeas iniquitatem, qui propterea vnxit te Deus: Deus tuus ad exemplum illius, quẽ ante ſæcula vnxerat, oleo exultationis, præ participibus ſuis, Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qui cum eo viuit, & regnat Deus in ſæcula ſæculorum.

Inter offertorium, rex panem & vinum in altare offert, pacemq; (vt dicitur) exoſculat, & ſacroſanctum corpus diuinum accipit. Poſt hoc gladius ei diſcinditur. Abſoluto ſacro in thronũ medio templo ordinatũ deducitur, vbi ab archiepiſcopo intronizatur & gubernaculis regni præficitur, dicente:

Sede & retine amodo locum tibi à Deo delegatum, per auctoritatẽ omnipotentis Dei, & per præsentem traditionem nostram omnium, scilicet episcoporum, cæterorumq; Dei seruorum, & quanto clerum sacris altaribus propinquiorem aspicis, tanto ei potentiorem in locis congruis honorem, impendere memineris, quatenus Mediator Dei & hominum, te mediatorem cleri & plebis, in hoc regni solio confirmet, & in regno æterno, secum regnare faciat, Iesus Christus Dominus noster, Rex regum & Dominus dominantium, qui cum Patre & Spiritu sancto, viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum.

Tandem archiepiscopus exorditur, Te Deum laudamus, quo absoluto, stans à dextris regis dicit: Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua. R. *Iusticia & iudicium præparatio sedis tuæ.* V. *Domine exaudi orationem meam.* R. *Et clamor meus ad te veniat.* V. *Dominus vobiscum.* R. *Et cum spiritu tuo.*

OREMVS.

DEVS qui victrices Moysi manus, in oratione firmasti, qui quamuis ætate lãguesceret infatigabili, sanctitate pugnabat, vt dũ Amalech iniquus vincitur, dum prophanus nationum populus subiugatur, exterminatis alienigenis, hæreditati tuæ possessio copiosa seruiret, opus manuum tuarum à nostræ orationis exauditione confirma: habemus & nos apud te sancte Pater Dominum Saluatorem, qui pro nobis manus suas extẽdit in cruce, per quem etiam precamur altissime, vt tua potentia suffragante,

gante,

gante, vniuerſorum hoſtium, frangatur impietas, populusq; tuus ceſſanti formidine, te ſolum timere condiſcat, per eundem Chriſtum Dominum noſtrum. R. Amen.

OREMVS.

DEVS inenarrabilis auctor mundi, conditor generis humani, cōfirmator regni, qui ex lumbis fidelis amici tui, patriarchæ noſtri, Abrahæ præelegiſti regem ſæculis profuturum, tu præſentem inſignem regem hunc, cum exercitu ſuo, per interceſſionem omnium ſanctorum vberi benedictione locupletā, & in ſolium regni firma, ſtabilitate cōnecte, viſita eum per inteructum omnium ſanctorum, ſicut viſitaſti Moyſem in rubo, Ioſue in caſtris, Gedeonem in agro, Samuelem crinitum in templo, & illa eum promiſſione, & ſyderea benedictione, ac ſapientiæ tuæ rore perfundere digneris, quam Dauid in Pſalterio, Salomon filius eius te remunerante percepit de cælo. Sis ei contra acies inimicorum, lorica in aduerſis, galea in proſperis, ſapiētia in protectione, clypeus ſempiternus, & præſta vt gentes illi teneant fidem. Proceres atq; optimates ſui habeant pacem, diligant charitatem, abſtineant à cupiditate, loquantur iuſtitiam, cuſtodiant veritatem, & ita populus iſte pullulet, coalitus benedictione Trinitatis, vt ſemper maneant tripudiantes, armis gaudentes & in pace victores, per Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

Tunc rex accepto in manus ſacro gladio, aliquos tum nobiles, tum conſiliares viros, habita cæ-

rimoniæ dignitate, ad equestris ordinis dignitatem præcinctos prouexit. His peractis rex in palatium deducitur cibum capessurus, vbi instructis mensis, accumbebat summum thronum ipse ac deinde per ordinem cæteri principes suas mensas accumbunt, tunc primores barones & senatores loca sua occupant. Marschalcis cæterisq́ officiarijs munia regalia obeuntibus, Dapiferis Architricliniisq́ præeuntibus cum suis scipionibus, argenteis canistris panem, & auratis patinis varia tuceta, leucophaga, frictellas, tortas, & quicquid præclarum ars apetitia exquisitissimas sumptuosissimasq́ per ordinem epulas copiosè apponunt, assa, elixa, iusculenta, frixa, pastillia, promulsidaria, pultaria, crustulenta, aliaq́ lautissimorum eduliorum genera sapidissimis succorum, multiiugis condimentis suffusa, quæ L. Luculli Romani mensas superabant. Tandem die Lunæ sequenti ijsdem quibus antea insignia præferentibus, in forum summa cum celeritate deducta, à ciuibus in edito solio ad id pulcerrimè iuxta prætorium facto, iusiurandum & argenti ingentia peramplaq́ munera accepit. Ibi etiam assumens in manum aureum pomum, tum euaginatum gladium aliquot strenuos & benemeritos viros equestri ordini asciuit, ac aurata militia condonauit. His peractis ad Andreæ Zborouij nuptias pedes, omnibus

plateis

plateis & tectorum summitatibus, multitudine oppletis, iuit. Peracto prandio hastiludia rege inspiciente exercebantur extra muros, ibidem & postera die sacra regia maiestas liberalissimè tractabatur. Samuel autem Zborowski qui ad coronationẽ neglexerat venire, centũ viginti equites sumptuosissimo ornatu Hungarico ei ostenderat. Plurimi postea dies in audiendis gratulantium principum externorũ legationibus & in quibusdã caussis decidendis transacti sunt. Atque hanc veram coronationis augustissimi Poloniæ principis descriptionem, Lector candide, boni consule. Vale, & nos redama.

COMPENDIVM CHRONICORVM LITVANIÆ, SECVNDVM SERIEM ET SVCCESSIONES DVCVM GENTIS A PRIMO HORUM CONDITORE AD NOUISSIMUM ORDINE SERUATO.

rum conditore ad nouißimum ordine seruato.

PTOLEMÆVS ille vniuersi orbis geographus curiosissimus, his in regionibus quæ hodie à Lituanis coluntur, & quæ eorum ditioni vtpote Russia, Podolia, Volhinia, Podlassia, Samogitiaq; subsunt, hos populos colonias suas, (quorum hodie ne vestigium quidem apparet) antiquitus habuere recenset, Galindos, Bodinos, Geniquitus... nos, Sudinos, Cariones, Amaxobios, Stabanos, Sturnos, Nascios, Asubios, Wibiones, Ombrones, inter Lublinam & Brestiam, Sargatiosque. Quos omnes ex Cimbris, Gothisq;, & Sarmatis ortum sumpsisse idem Ptolemæus asserit. Sarmatorum autem deductio cùm latius à nobis descripta pateat, Cimbrorum nomen, & successiones mihi explanandæ videntur. Cimbros itaq; à Gomero nepote Nohæ ex maximo natu filio Iapheto ortos esse, nomenq; ab eo per tot sęcula paululum immutatũ trahere consentiens

Lituania populi.

Cimbri vnde prognati.

ſentiens omnium hiſtoricorum opinio eſt. Hæc poſteritas Iapheti, cùm maiorem orbis terrarum partem, in Europa, Aſiaq; minori occupauerit, quod ipſi cùm etymon nominis dilationem ſignificantis, tum fauſta Nohæ parentis imprecatio portendebant, pars eorum à Gomero orti, ad Boſphorum Cimerum Mæotidis paludibus proximum, (qui de illis Cimmerius eſt appellatus) vltra fontes Tanais fluuij, vbi in Ducatu Rheſanenſi Moſchouiæ principi ſubiecto oritur, ſedes ſuas habuerunt. Poſtea ſucceſſu temporis, quod haud difficile illis fuit, per regiones propinquas, Ruſſiam, Lituaniam, Liuoniam, & Boruſſiam, nūc Pruſſiam appellatam, & Cimbricam cherſoneſum vbi Sueci, Dani, Holandi progreſſi, toto eo littore ſe paſſim diffundentes latè dominati ſunt, & caſtrato paululum nomine, litteraq; interiecta Cimbri nuncupati. Quando verò & qua occaſione hæc migratio contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quib. id conſtare poſſit, ignotum eſt. Cæterum fuerunt ſemper Cimbri gens bellicoſa, ſtrenua, manu prompta, id enim res ab ipſis fortiſſimè audaciſſimeq; geſtæ teſtantur. Hijs namq; colonijs ſeptentrionalibus relictis in numero trecentorum millium, per Germanorum regiones in Heluetiam, Galliamq; inprimis penetrarunt. Deinde Hiſpanias populabūdi vaſtauerunt. Inde annū circiter centeſimū decimum, ante natum Chriſtum in Italiam excurrerūt, quam vaſtabundi paſſim deprædarunt, Romanorumque conſulem Papyrium Carbonem, cū vniuerſo exercitu fuderunt. Poſtea ab eiſdem M. Iunius Siluanus, & ipſe Conſul contracta infeliciter pugna, ſupera-

Tanais fluuius.

Cimbrorum patria.

Cimbri Galliam & Hiſpaniam ingreſſi.

Cimbrorum in Italia bella.

tur. Aurelius deinde Scaurus Consulis legatus amissis copijs Romanis, in manus eorum viuus perueniens, à Bolo rege Cimbrorum occiditur. Id Tacito affirmante actum est, anno sexcentesimo quadragesimo post vrbem conditam. Tandem Romani maioribus copijs collectis in aditu Alpium contra Cimbros exercitum opponunt, fusi tamen & ad internitionem prostrati, vbi C. Manlius in pugna interfectus, occubuit. Octuaginta verò millia Romanorum militum cęsa. Q. Seruilius Cœpio imperator exercitus, ex conflictu funesto vix cum denis elapsus, Romam tantæ cladis nuncius perueniens, bonis omnibus publicatis, ex decreto senatus, quod temeritate sua exercitum perdiderit, iugulatur. Aiunt Romanos vno in prælio maiori clade & detrimento vnquam affectos esse, quamobrem suspensis metu animis, de exitu imperij sui magnopere soliciti, præsentique rerum suarum periculo vehementer conturbati, cùm hostes exitium, vbi minitātes propediem aduētare nūciarentur. Caium Marium ex Lybia vbi Iugurtham deuicerat, ducem bellicosissimum, & fortunatum vocauerunt, duobusque annis ab illa clade Romanorum elapsis, Marius, Cimbrorum & Teutonum, ad aquas Sextias cruēto pręlio ducenta millia fudit, tantaq; fertur cæsorū multitudo, vt Massilienses congestis defunctorum ossibus, vineas eisdem obsepserint, sanguineque humano agri quasi stercore multo pinguescentes vberrimi, feracissimique redditi sint. Itaque Cimbri attenuati & numero virib. sed animo minimè fracti, in vnum conglobati, Q. Catuli proconsulis exercitum in fugam verterunt, ad fluuiumq; Athesin ca-

Infelix cum Cimbris Romanorum conflictus. eorūstrages.

stramen-

ſtrametati ſunt. Quò Marius ſumma celeritate aduolans, coniunctis copijs ſuis, cum exercitu Catuli, initio prælio 29. die Iulij centum quadraginta millia Cimbrorum occidit. Qua clade ad extrema redacti Italia egreſſi, patrias oras, vtpote Daniam, Pruſſiam, Suetiam, Liuoniam, Lituaniamq; petierunt, ex quibus illi qui Lituaniam occupauerant Gepidæ nũcupati fuere. Hac verò in regione vbi Samogitia, Æneas Syluius Maſſagetas, gentem Plinio celebrem conſediſſe teſtatur. Lituanorum verò gentem, qui antiquitus Gepidi vocabantur ex Gothis oriundam. Eraſmus Stella pulcris rationibus affirmat cum duce Litalano, ſiue LitWone, Vedenuti Pruſſię regis filio, anno Domini 573. in has regiones vicinas patris imperio quas olim Alani incolebant, veniſſe. Lituaniæque nomen à ſui denominatione eiuſdem indidiſſe. Samogitiam verò à fratre eiuſdem Lituonis Saimone principe appellatam, idem Eraſmus Stella in Pruſſia hiſtoria teſtatur, quę tunc temporis longè in Pruſſiam, & Liuoniam vſque extendebatur. Similiter Lotialos, ſiue LotWonos, qui nunc Liuones poſt Germanorum ingreſſum Latinis dicuntur, ab eodem LitWone cum LitWania pariter nomen traxiſſe. Hæ autem gentes, vtpote Pruteni, PoloWci, Samogitæ, Gepidæ, Lituani, Liuones, Curlandi, JatWingi ſiue Iazyges & IaczWingi appellati, vt vnum idioma, ita eoſdem mores, conſuetudines, legesq; & bellorũ expeditiones in Chriſtianos concordi Matre, ſemper habebant, niſi ſingulæ ſingulis principibus finibusq; certis dirimebãtur. IaczWingi autem fuerunt populi crudeliſſimi, in finibus Lituaniæ iuxta Maſſouiam, vbi hodie Podlaſſia colonias

Marius Cimbros fudit.

Cimbri in Italia.

Lituani à Cimbris orti.

Lituania, Samogitia & Liuonia denominatio.

IaczWingi, ſiue Iazyges gens crudelis.

suas habebant, qui in bello non referebant pedem, quin vincerent, aut vincerentur: ideo bellis assiduis interierunt; reliqui eorũ in Lituanos Russos, & Massouitas ob vicinitatem abierunt. Opinantur alij Lituanos, à *Lituo* quod cornu venatorium significat, dictos esse, quorum opinio, vt anilis & stulta iure ab omnibus irridetur. Matthias autem Miechouiensis, & Dlugosus Polonicæ historiæ indagatores, ac annales Ruthenorum testantur, Italos duce Palæmone, vel ob tyrannidem Neronis, vel promeritum exilium, aut ab Attila Hunnorum reges crudelissimas patriæ vastationes fugientes, has regiones, longa nauigatione superata, ex sinu maris Baltici, quod Prussiam, Samogitiam, Liuoniáq; alluit, per Nēnam fluuium *Crowonem* Ptolemæo dictũ, classe ingressos fuisse, quod & ipsa gens Lituanica strennuè asserit. Quamplures enim dictiones Latinę, & Italicæ idiomati eorum intermixtæ habentur. Aiuntq; hũc Palæmonem (quem ipsum nomen Latinum, Italumq; esse prodit) cum certa comitiua ex nobilibus propinquitate iunctis collecta, quorum præcipuos, Vrsinos, Columnas, Iulianos, Cæsarianos, Gastaldos recensent, Lituanię nobilibus familijs & stemmatibus principia dedisse; vulgum verò Lituanorum vtpote colonos, & agrestes ex Gothis natos asserunt; in hancq; sententiam plurimi Polonicæ & Germanicæ, ac Russorum historiæ scriptores astipulantur, quorum iudicio & autoritati, nos quoq; acquiescentes cum eisdem sentire volumus.

Lituania à Lituo.

Itali Lituanicæ gentis propagatores.

Vulgus Lituanorum ex Gothis nobiles ex Italis orti.

Hic itaque Polæmon ob innatam industriam, à gente barbara princeps salutatus, eam coram nomine patriæ suæ Italiæ (præposito articulo Italis in fæmini-

Polæmon Italus primus dux Lituanorum.

minini generis nominibus efferendis consueto) *La Jtalia appellasse* creditur; quæ postea longo temporis successu Italicis moribus, idiomateque in barbariem populi cõmutatis, Lituania dicta est. Quidam etiam eosdẽ Italos à littore maris Baltici, quod Prussiam, Liuoniam, ac Lituaniæ, Samogitiæ extrema alluit, eò quòd ibi prius consederint, Lituaniam cognominasse putant. Succedente postea Palæmoni quodam ex eadem gente principe, Itali recens Latinorũ nomen non modo deposuerunt, sed ignatam quoque & peregrinam eorum incolarum linguarum, apud quos principatum arripuerant addiscentes, in suam cooptarunt, viuendiq; normam & modum cum eiusdem barbaribus susceperunt. Cæterum hæc gens Lituana longo tempore à sui imperij primordijs obscura fuit, Ruthenorumq; iugo subiecta, vt princeps Kiouiensis Russiæ quondam monarcha, ab eis periomata, suberaq; ob egestatem & soli sterilitatem, in signum tantummodo subiectionis exigeret: donec Mendolphus siue Mendog, & Witenen, Gediminusq; duces illustres heroica magnanimitate illa innata, dudumq; segnitia rei militaris oppressa excitata, rebellionem contra Ruthenos, ab antecessoribus suis incœptam continuantes, vnus post alium in Lituaniæ imperio succedentes, Russiæ principibus partim strenuo marte, partim astu frequentius aggressis, & quasi debellatis, sensim adeò viribus creuerunt, vt iugo Ruthenis omnibus iniecto, etiam ad tributa sibi pendenda eos compellerent, quæ pluribus ab annis Ruthenis ipsi pendebant, ac pro periomatibus & subere aurum, argentumq; exigunt. Nunc Lituanorũ successus & seriem

Lituania ab Italia cognominata.

Lituania à Litore.

Lituani olim obscuri, Russis tributarij.

Lituani iugum Ruthenorum excutiunt.

i.

à primis principatus, incremẽtis, ſecundum Ruthenorum opiniones aggrediar, à tribus fratribus Palæmonis nepotibus, initio ſumpto.

ORDO, GENEALOGIAQVE Ducum Lituaniæ.

Palæmonis nepotes. PAlæmoni ex Romanis patritijs genus ſuum ducenti, fatisq; in Lituania multis periculis exantlatis commigranti, tres nepotes (quos Rutheni filios eiuſdem contra veritatem hiſtoriæ legitimos ſcribunt) in imperio Lituanico ſucceſſerunt, Borcus, Cunoſſus, & Spera nominati.

Borcus. Kunos. Spera. Borcusq; arce ad Iuriam fluuium vbi in Crononẽ ſiue Nemnam exoneratur, in Samogitia erecta, à ſui nominis & fluuij cõpoſita denominatione, eam *Iurborg* quæ hucusq; durat, appellauit, imperiumq; in Samogitas exercuit.

Kunoſſow arx. Cunos, verò vlterius procedens eadẽ in regione caſtrum KunoſſoW fundauit à ſuo nomine appellatum, ad quod regio ſubiacens pertineret.

Kiernus. Gybus. Kiernow arx, & ſedes magni Ducatus Lituaniæ. Spera quoque Vilkomir arce ad fluenta SWentæ ædificata, ibidem dominari cœpit. Tandem Borco & Spera fatis concedentibus, Cunos in vtriuſque partes ſucceſſit, duoſque filios Kiernum & Gybutum procreauit. Mortuo Kunoſſo, Kiernus filius in Lituania principatu ex vtraque ripa Wiliæ fluuij arrepto, KiernoW arcem Ducatus ſedem erexit.

Lituania à Litus tuba. Hunc Lituaniam à littore & tuba ſiue lituo cornu venatorio, appellaſſe Rutheni & ipſa gens Lituanica nulla certa, probabilique ratione fulti autumant. Gybutus etiam KiernoWij Germanus Samogitiæ habenis præfuit, manuque coniuncta cum Kierno

Ruſ-

Russiam apud BraslaW & Poloczko longè lateque vastauerunt. Cumque exuuijs onusti reuerterentur, Samogitiam à Liuonibus vicinis spoliatam inuenerunt, quam vlciscētes Liuoniam vicissim igne, & armis, vastatam diripuerunt.

Kierno è viuis decedente Ziuibundus filius in Lituania succedit, Gybuto verò in Samogitia Mūt Wil, hi quoque fraterna synceritate sese prosequentes, pacificè gentium suarum habenis præfuerunt. Russiæ principibus tributa persoluentes, periomata videlicet ad balnea & conturnos de subere more gentis contextos. Munt Wilo deinde Parcis vocantibus, non diu regnanti, Vikint filius in Samogitiæ principatum, euectus est.

Ziuibundus dux Lituania. Munt Wil Samogitiæ dux.

Vikint.

Interea verò cùm Batti Tartarorum imperator, Russiam magna ex parte deuastasset, potentiamq; ducum eius diminuisset, & debilitasset, Ziuibundus Lituaniæ dux nacta occasione ad iugum Ruthenorum excutiendum, & libertatem vindicandam, fratris Wikinti ErdziWilum filium in Russiam infestandam armata manu destinauit. Itaque ErdziWil tranato Vilia fluuio, NoWogrodek arcem & ciuitatem Ruthenorum occupauit, ibidemq; sedē Ducatus sui posuit. Vlteriusq; castra mouendo ad Nemnam fluuium, scopulo, natura loci munitissimo reperto, castrum quod *Grodno* appellatur ibidem erexit. Tandem in Podlassiam cum exercitu penetrans Brzestiam, Mielnicum, Drohicinum per Batti Tartarorū desolatas arces Ruthenorū occupauit, muniuitq;, & omnē eam oram suam in ditionē paruo negotio redegit. In Lituania verò bene meritis exercitus ductoribus prouincias, vnicuiq; pro sua di-

Batti Russiam vastauit.

Grodno ædificata.

Podlassia ab Erdiuilo occupata.

gnitate, distribuit, Eixio ex quo Douoinorum familia creuit, regionem hanc vbi ab eo nunc Eixiski oppidum nuncupatur. Granso vbi Gransiskij: Campæ verò ex quo Gastaldorum nomen in Lituania Osinianam dedit.

Eixis.
Gransis.
Campa.
Lituaniæ procceres.
Erdziuilus Tartaros sternit.

Erdziuil igitur viribus in Russia & Lituania auctis, Tartarorum ZaWolhensium regem Kurdassum nomine cum suis copijs Ruthenorum regiones ex consuetudine deprędantem apud Mozeram oppidum, in fluuio OkunioWka dicto prostrauit, fugauitq;. Multis gestis heroicis exactis, fatis concessit. Mingailum verò & Algimuntum filios imperij successores reliquit. Algimuntus Samogitię pręfuit: Mingailo verò Polocensibus Ruthenis liberè absq; iugo cuiusquam viuentibus bellum intulit, quibus apud Grodzecz arcem eorũdem quam exussit debellatis, Poloczkam cepit, imperiumq; in Polocenses, ac Nouogrodenses latissimè exercuit, Ginuilo, & Skirmunto filijs, patriæ dominis relictis, è viuis decessit.

Mingailo dux Lituaniæ.

Skirmunt.

Skirmunt itaq; persolutis patri funebribus exequijs, Nouogrodecensium & Lituanorum habenas moderauit. Ginuil verò Poloczkam iure naturali deuolutã administrauit, qui ducta in matrimonium Maria TWerensium ducis filia baptizatus est, atque Georgius cognominatus, cum Pskouiensibus, & Smolenscijs acerrimum bellum pro patria gessit, Borisso filio in Polocensi Ducatu relicto, spiritum exhalauit.

Ginuil.

Boris.

Boris ex more patri iustis persolutis, Poloczkam summa cum dexteritate moderauit, Basilicam sub titulo sanctæ Sophiæ in arce de lateribus coctis pulcerri-

cerrimè ſumptuoseq; erexit. Item aliam Saluatoris Ieſu Chriſti, qui *Spes* Ruthenis dicitur, & monaſterium virginum medium milliari à Poloczka, (vbi modernus dux Moſchouiæ in oppugnatione Poloſcæ, domicilium ſuum habuit) Boriſſiq; & Hlebi diuorum Ruthenici ritus eccleſias inſtaurauit ac dotauit. BoriſſoWo arcem & oppidum ad Bereſinam fluuium, à ſui nomine appellatam fundauit, ad quā vſque magnus Dux Moſchouiæ fines ſuos pertinere contendit. Boriſſo decedenti Baſilius RechWold filius in Polocenſi principatu ſucceſſit, qui ætatis plenus ad ſuperos migrauit, relicta filia Poroskauia & Hlebo filio. Hlebus paucis annis in Poloczka exactis, fatis conceſſit. Poroskauia verò ſoror ſua cælibem virginalemq; vitam ducens, in monaſterio Ruthenici ritus vixit, poſtea deuotionis cauſſa cum quibuſdam monachis Græcis, Romam petijt, ibidemq; mortua, ob vitæ ſanctimoniam canoniſata & catalogo ſanctorum ſcripta Paraxidisq; Latinis ſecundum Ruthenorum opinionem appellata. Nunc à Polocenſibus Ducibus, ad Lituaniæ principes redeo.

BoriſſoW fundata.

Baſilius RechWold.

Poroskauia Poloczkia Ducißa.

Skiermunt filius Mingaili & frater Ginuili, Lituaniæ habenas viriliter moderans, Mſciſlaum ducem Lucenſium cum copijs Ruſſorum ſibi occurrentem proſtrauit, arceſq; Pinskam, & TuroWiam eiſdem eripuit. Poſtea Balaklaium Tartarorum ZaWolhenſium regem apud KeidanoW Ruſſiam vaſtantem cum vniuerſo exercitu fudit, fugauitq;.

Skiermunt Ruthenos proſtrauit.

Tandem Ruſſiæ principibus bellum intulit, eò quòd illum Lituania pellere niterentur. Mortisque ſucceſſu copijs Ruſſorū debellatis, Mozeram, Cer-

nihouiam, Karaſouiam arces cum ſuis prouincijs expugnauit, imperioq; ſuo ſubiugauit, ac tribus filijs, Stroinato, Lauborto, & Piſſimonto in hæreditatem conceſſit.

Kukouoitus patruus Skiermonti in Lituaniæ & Samogitiæ principatu multis annis exactis, naturæ debitum ſoluit. Giedruſſo verò genero, qui filiam ſuam Poiatam matrimonio copulauerat, principatum commiſit, qui Lituaniæ & Samogitiæ habenis ſumma cum dexteritate adminiſtrans moritur, Ringolto filio relicto.

Giedrus.

Ringolt patri funebribus exequijs more gentili perſolutis, Lituaniæ & Samogitiæ præficitur. In hūc principes Ruſſiæ inuidia ducti, ob tributa non perſoluta exacerbati conſpirauerunt, quatenus Ducatu paterno exueretur. Itaque exercitibus conſcriptis, in Lituaniam valida manu cum Tartarorum auxiliaribus copijs excurrunt, quibus Ringolt viribus Lituanicis & Samogitiæ accinctus occurrit, acrique commiſſo prælio ad Nemnam fluuium iuxta Mohilnam, Tartarorum ſex millia Ruthenorumq; ingentes copias proſtrauit. In quo conflictu ex ducibus Ruſſiæ, Demetrius Drucenſis, SWetoſlaus Kiouienſis, Leoq; Wolodimerenſis occubuerunt. Ringoltus hac victoria & alijs multis clarus, rebus humanis exceſſit, cui Mindog filius in principatu ſucceſſit, anno Domini 1340.

Ringolt principes Ruſſiæ ſternit.

MEndog ſiue Mindog dux Lituaniæ, Samogitięque, cōmunibus ſuorū acclamationibus creatus, cum Pruſſienſibus Crucigeris & Liuonienſibus multa præclara bella geſſit, Smolenskam & Wolhiniæ duces imperio ſuo poſt varios conflictus ſubiecit.

ſubiecit. Boleſlaum Pudicum regem Poloniæ 1243. anno à Chriſto nato, Danielemq; Ruſſię monarchã & regẽ coronatum 1246. ſæpius excurſorijs pugnis, cruenta cum clade Chriſtianorũ moleſtauit. Maſſouiam, Dobriniam, Kuiauiã, igne ferroq; multis ſpolijs onuſtus frequẽter peragrauit. Poſtea anno Domini 1252. à Cruciferis Pruſſiæ, Liuoniæq; inductus, fidem Chriſtianã cum nõnullis Lituanis & Prutenis ſuſcepit, deditq; literas Cruciferis Pruſſię (Magiſtro Henrico de Zalcza in ordine tunc temporis quarto præſidente) quibus aſtruit, & recognoſcit, ſe ab illis multipliciter honoratũ & adiutũ, & ideo terras ſuæ ditionis, videlicet Samogitarum, IaczWingorum, CuroWienſium, Weizẽſium, & totã terrã Lituaniæ perpetua & irreuocabili donatione ipſis donaſſe & inſcripſiſſe. Conſilioq; fratrũ Cruciferorum Pruſſię nuncios ſuos, nũcijs Magiſtri & Cruciferorũ adiunctos, ad Innocentium papam quartũ miſit, profitẽs ſe puritatem Chriſtianam ſuſcepiſſe, & coronã ſuper Lituanos regnandi petens. In cuius fauorem Innocẽtius papa fratrem Heindericum olim prouincialem Poloniæ, & epiſcopũ Armacanum, cum alijs epiſcopis de Riga Liuoniæ miſit, qui Mendognem in regem Lituaniæ inunxerunt, ſub eodẽ tamen anno, cum omnibus baptiſatis ad priſtinos idololatriæ feces, prioribus peiores redijt, ſiue dolore & pœnitentia amiſſarum terrarum, quas Cruciferis inſcripſerat, ſiue alia cauſſa commotus. Poſtea anno Domini 1260. Mendog, ſiue Mendolphus princeps Lituaniæ ordinatione Crucigerorũ regẽ ſe gerens ex Lituanis, Prutenis, IaczWingis, Samogitijsq; triginta millium exercitu coadunato, Maſſouię oram cru-

Mandog coronatur. baptiſatur. Mendog Chriſtianã fidẽ ſpernit.

Maſſouia vaſtata.

delissimè depopulatus est, castrum Poloczko cum ciuitate exussit, deinde Prussiam inuadens, Cruciferis tantummodo castra tuentibus, ciuitates quas Cruciferi extruxerant flamma, & excisione deleuit, omnesq; Christianos illic repertos trucidauit, opimisq; spolijs onustus in Lituaniam redijt. Item eodem anno Magistro & Cruciferis Prussiæ, erigentibus castrum CarsoWin, in monte sancti Georgij, à Lituanis, & Prutenis barbaris prostrati sunt, vbi Henricus de Horshusen Magister Liuoniæ, & Henricus Marschalcus Prussię cum multis alijs occubuerũt. Lituani autem castrum CarsoWin & Heizburg, maceratis fame defensoribus conquisiuerunt. Ad castrum deinde Konigsberg obsidione promota à Crucigeris repulsi sunt.

Prussia à Mendog vastatur.

Tandem Mendog valido collecto exercitu cum SWarnone Russiæ principe, anno 1262. in Massouiam irrupit, vbi in vigilia sancti Ioannis Baptistę Semouitum ducem Massouiæ incautũ in curia IasdoW cum filio Conrado, & alijs militibus, occupauerunt. SWarno dux Russiæ Semouitum ipsum crudeliter decollauit. Conradum verò filium ipsius, Mendog, & Lituani cõseruauerunt, & eodem anno ab eis redemptus est. Lituani itaque & Rutheni, vniuersa Massouiæ ora & Cuiauiæ parte peruastata, cum immensa præda hominum & pecorum, succensis opidis & villis in suas terras redierunt. Sequente deinde anno Lituani & Rutheni non contenti prima deuastatione in Massouiam iterum remearunt, & in ea propter desolationem nihil reperientes, Castellaniam Louiciensem ad archiepiscopum Gnesnensem pertinẽtem, igne & multiplicibus prædis consum-

Massoniæ clades, vbi Semouitus obtrũcatur.

Louicz. exusta.

ſumpſerunt: nemineq́; defenſionem opponente, in terras ſuas ſuperbiendo diſceſſerunt.

Tandem Deus miſericors Polonis, Maſſouitisq́; Chriſtianis propiciaturus, diſſenſiones ciuiles, inter Ruthenos & Lituanos immiſit. Nam Mēdolphum, aliàs Mendog regem Lituanorum, nepos eius Stroinat cum DoWmanto genero eiuſdem, principatum Lituanicum ambiens quieſcentē obtruncat, & duos filios eius, Ruklam, & Rzepicaſſam, ſicq́; principatum arripuit, anno 1263. in quo & fratrem ToWciuilum Polocenſium ducem ambitione commotus trucidauit. Woiſalk autem monachus tonſus Ruthenicum ritum primò profeſſus, filius Mendolphi, patri occiſo parentando Stroinatum exprobrando illi nephariam cædem, anno Domini 1264. occidit. Itaq; Woiſalk monachus ducem Lituanorum ſe gerere cœpit, Poloniamq́;, & Maſſouiam, ac Cruciferos crebris irruptionibus infeſtauit.

Mēdog. cum filijs occiſus a Stroinate.

Towciuilus trucidatur.

Stroinat obtruncatur.

Anno autem Domini 1267. prædictus Woiſalk propter ſimultates & odia pro terris Ruſſię, quas ſibi appropriare nitebatur, in WroWsko monaſterio Ruthenorum ſancti Michaëlis circumuētus à Leone duce Ruſſiæ, qui & Leopolim fundauit, filio Danielis olim regis Ruſſiæ, occiſus eſt.

Voieſ(?)lk iugulatur.

Sublatis per huiuſmodi ſeditiones ducibus Lituaniæ, Vtenus ſiue Vcienus ex principum Lituanię proſapia familia Kitaurorum communi omnium acclamatione in magnum Lituaniæ Samogitiæque ducem ſubſtituitur, qui pluribus bellis cum Ruthenis, Cruciferisq́; Pruſſiæ exantlatis SWintoroho filio relicto è viuis deceſſit.

Vtenus.

SWintorohus paucis annis in imperio exactis,

SWintorohus.

Reipublicæ tamen negotijs optimè communitis, constitutisque, ex hac luce commigrauit, cui Germontus filius succedens, & ipse non multo tempore imperans, relictis Trabuso & Aligino filijs, in fata cōcessit. Trabus magni Ducatus Lituaniæ, Samogitiæ, & quibusdam regionibus Russiæ iure hæreditario ad se deuolutis imperans, bello & pace clarus oppidum à suo nomine cum castro hucusq; Trahy appellatum condidit, & quinq; filios legitimos Narimundum, DoWmantum, Holsanum, Giedrutum, Troidenum, procreauit, pluribusque egregijs gestis exactis, fatis interceptus est.

Giermōtus.

Trabus.

Persolutis gentiliter patri funebribus exequijs, eiusdem in magno Ducatu Narimuntus natu maior filius successit, sedemq; suam de Nouogrodek Kiernouam transtulit. DoWmant verò Vcianam castrum cum suo districtu tenuit. Giedrotus siue Giedrus, arcem ad lacum quendam à suo nomine Giedrote appellatam, condidit, in qua sedem sui principatus habuit, ex eo ad hæc vsq; tempora innumerabilis progenies extat propagata, ducum Giedrocensium titulo gaudentes, ac pro ducibus sese gerentes, & à Vilna Lituaniæ metropoli, quatuor milliaribus incipiendo, in Lituaniam vsque ditiones eorum extenduntur per 26. milliaria Polonica, plurimiq; eorum pauperrimi vix colonorum conditionem adæquantes, cæteris dominis inseruientes nihilominus tamen titulo ducum sese priuari permittunt, atque aliter appellati ægrè ferunt: verè enim ex ducum Lituaniæ prosapia, genus suum ducunt, & armis Ducatus Lituaniæ antiquis, quas à Romanis importatas, ferunt Kijtauro videlicet secundum

Sedes de Nouogrodek in Kiernouam translata.

Duces Giedrotenses.

dum illorum opinionem vtuntur. Sed ad rem redeo. Holſam quartus Trabuſſi filius vltra fluuium Viliam verſus Orientem procedendo, & Korablam amnem arcem ſui Ducatus ſedem, à ſui denominatione Holſani appellatam condidit. Horum ducum Holſanenſum Paulus epiſcopus Vilnenſis moderni, verè reuerendiſſimi, domini Valeriani epiſcopi anteceſſor familiam terminauit. Ducatus verò ipſe in ditionem regis ceſſit. Quintus Troidenus Iat Windgorum, vbi nunc Podlaſſia, & Doino Wiorum principatum vltro ſibi oblatum accepit, vbi Rayrodam arcem hucuſque manentem condidit, ad Biebram fluuium.

His quatuor fratribus, Narimuntus ſecundum prærogatiuam natiuitatis, in magno Ducatu præpoſitus, coniunctis eorum viribus Poloniam, Ruſſiam, Maſſouiamq; & Pruſſiam infeſtabant, Crucigeros quoq; ſępius, tam Liuonienſes, quàm Pruſſienſes oppugnabant. Poſtea Narimūtus cū DoWmanto fratre bellum ciuile, quòd ſibi vxorem rapuerat mouit: Vczianaq; quo ſe DoWmātus receperat obſeſſa, vxorem recuperauit, & arcem conquiſiuit. DoWmantum verò Ducatu exuit, fugauitque, qui Pskouiam fugiens in principatum à Pskouienſibus promotus eſt, quorum armis Polocenſes Ruthenos Poloczka conquiſita, ſuam in ditionem ſubiugauit.

Porrò Ruthenorum annales Narimuntum magnū Ducem Lituaniæ primū autorem ſtēmatis ſiue inſignij Lituanici, viri videlicet armati quo inſidentis albo, gladium extenſum ſuper caput tenentis, in modum perſequentis fugientes, vnde vulgariter *Pogonia* dicitur. Fatis tandem obtemperatis, Nari- *Inſignia Lituania.*

Troidenus Lituaniæ princeps. munto, Troidenus frater in magno Ducatu Lituaniæ & Samogitiæ successit, qui rebus omnibus imperij bene compositis, finibusq; ab incursu Ruthenorum & Crucigerorum vndique tutatis, summo cum terrore finitimis gentibus principatum gubernauit, filius verò suus Rimuntus, quem ex Massouiæ ducis filia susceperat baptisatus, monasticam vitam ex præscripto Ruthenorum professus est.

Prussiam Troidenus vastat. Postea anno Domini 1278. Troidenus coadunatis Lituanorum, & Prutenorum, barbarorum copijs, quæ 30. millia pugnatorum excedebant, eas trifariam diuisit, vnam partem in Massouiam, duas verò in terram Culmensem contra Crucigeros destinauit, maximaq; parte Prussiæ ditionis Crucigerorum peruastata, castris BurgelaW, LubaW, Chelm, expugnatis, maximam captiuitatem hominum & iumentorum in Lituaniam abduxit. Eodem anno terra Cuiauiensis circa oppidum KoWale, & Lanciciensis ciuitas à Lituanis, subita incursione spoliata est. Postea DoWmantus Pskouiensium, & Polocensium princeps, Troidenum natu minorem fratrem, magno Ducatui Lituanico dominari ægrè ferens, tres rusticos subordinauit, pretio corruptos, qui eũ de balneo euntem incautum obtruncarunt. DoWmantus itaq; copijs cõscriptis validissimo cum exercitu, ad Lituaniam occupandam progressus, à Rimunto filio Troideni, ex monacho principe facto, *Troidenus trucidatur.* viribus Lituanicis profligatur, trucidaturq;, qui eius sanguine parenti, victoriosè parentauit. Facta in KiernoWa conuentione omne ius hæreditarium in magno Ducatu abdicauit, sęculariq; principatu spreto, vitam monasticam cõtinuare delegit. Vithenen

verò

verò Samogitam de familia Kitaurorum ex Romanis principibus oriundum, virum strenuum & magnanimum, in magnum Ducem Lituaniæ constituit: quamuis enim superessent patrueles sui duo, Giedrocensis, & Hollanensis duces, ad quos magnus Ducatus iure hæreditario pertineret, sed quòd erant puerili ætate ad imperium minus habili, ideo principatum ad eos deferri dissuasit, dicēs: patruum suum Narimuntum felicis memoriæ, arma siue insigne magni Ducatus sibi fabricasse, virū armatum cum gladio equo insidētem, ideo oportere, vt princeps, armis bellicosis, strenuè correspondere.

VITHENES PRINCEPS Lituaniæ.

ANno quo verbum Diuinum salutiferum, humana in carne, mundo cælitus apparuit 1279. Vithenes communi omnium suffragio, princeps salutatus in Lituania, & magnę parti Russiæ, latè imperauit, frequenterq; bella cum Polonis finitimis, Russiæq; ducibus gessit.

Annoq; Domini 1282. cū Lituanis & IaczWingis 24. die Septembris in terram Lublinensem deuenit, & 15. diebus eam vastando, magnam prædam in Lituaniam referebat, Lesko autem niger rex Poloniæ, Lublini ex visione angelica cōsolatus, ad persequendosq; barbaros animatus est, quos cum parua manu Polonorū militum inter NareW, & Nemen cōsequutos, securè agentes, facilè prostrauit, ad decemq; millia barbarorum trucidauit, & spolia abegit, ac in signum victoriæ Lublini ecclesiam parro-

Lituani profligantur.

chialem ſub titulo ſancti Michaelis Archangeli fundauit.

Anno Domini 1286. Peluſa vnus ex ducibus Lituaniæ ſuas iniurias in Lituanos vlturus, ad Albertũ de Miſſen, commendatorem in Konigſberg, ſecretò confugiens, viginti viros militares Teutonicos armatos ſibi dari petijt, quorum principales erãt Martinus de Golin, & Conradus TWil Crucigeri, cum his ad locum vbi principes Lituaniæ conuiuabant perueniens, nocte incautos oppreſſit, 70. principales Lituanos dormientes, plurimamque multitudinem vtriuſq; ſexus trucidauit, ſponſum & ſponſam, cum matronis & virginibus, ſpolijs, clenodijs, vnionibusq; onuſtus in Konigſberg deduxit.

Lituani in nuptiis trucidantur.

Anno Domini 1287. Lituani, Pruteni, & Samogitæ, furtiuo & ſilenti agmine, in terrã Dobrzinenſem venientes, principalem ciuitatem Dobrzin, die Dominico, ciuibus ſacris occupatis comprehenderunt, & trucidatis ſenibus atque lactantibus cęteros, ſpoliatis villis & oppidis, in miſeram ſeruitutem abduxerunt.

Dobrzenſis terra vaſtatur.

Anno Domini 1289. exercitus Lituanorum, in numero octo millium armatorum, in terram Sambienſem Pruſſiæ, deſcendens, flammis, cædibus, & ſpolijs eam vaſtauit, & exuuijs onuſtus in propria redijt, Cruciferi decernere cum hoſtibus non audentes, 50. duntaxat Lituanos interceperunt.

Pruſſia vaſtatur.

Anno Domini 1291. Lituaniam Cruciferi Pruſſienſes, vaſtauerunt, multisq; occiſis ſeptingentos captiuos abduxerunt. Poſtea & Mederabe caſtrum Lituanicum, commendator de Konigsberg cõquiſiuit. Magiſter quoq; PruſſięMemer, cum forti exer-

Lituania vaſtatur.

citu

cita Lituaniā aggressus, duos districtus, Pastonow, & Gerslow, in cinerem redegit, & cum multa præda captiuorum reuersus est. Paucis post diebus Witenes Lituanorum dux terram Cuiauiæ hostiliter ingressus, cędibus & spolijs, circa ciuitatem Brzescie patratis, hominum & rerum prædam ingentem secum abduxit, & licèt Vladislaus Loktek & Casimirus, Cuiauiæ, & Lanciciæ duces, cum militibus suis, Magister quoq; Prussię Meinhardus tempestiuè eos fuissent insequuti, re tamē nulla memorabili edita, omnes abiere retrorsum.

Cuiauia vastatur.

Anno Domini 1293. Conradus Stange cōmendator de Ragneta circa festum S. Iacobi castrū Mindege in Lituania expugnauit, & magnam multitudinem Lituanorum, pluribus cæsis in Prussiam abduxit. Witenes autem cum multitudine Lituanorum, & Ruthenorum, Prussiam 80. diebus vastauit.

Lituania vastatur.

Prussia vastatur.

Postea anno Domini 1294. cum mille octingentis equitibus, per syluas & nemora, silenti agmine Witenen, in terram LancicIensem post festum Pentecostes ingressus, primū in ecclesiam collegiatam Lanciciensem impetum fecit, & frequentiam populi, quæ illuc confluxerat trucidauit, alios verò captiuauit; prælatos, canonicos, & sacerdotes in seruitutem accepit; vestes sacras, & vasa diripuit, & qui supra ecclesiam cōfugerant, domibus ecclesiam circumstantibus accensis, suffocauit. At rura, deinde & vicos discurrendo, magnam prædam abigebat, redeuntemq; Casimirus dux Lanciciensis, cum militibus suis prope Sohaczouu, ciuitatem, in villa Troianouu consequutum, impari marte prælium cum eo commisit, vbi à multitudine Lituanorum con-

Casimirus à Lituanis occisus.

fossus strenuè dimicando, occubuit. Peracto prælio cuilibet Lituano 10. Christiani Poloni in sortem cesserunt.

Lituania vastatur. Anno Domini 1294. Meinhardus Prussiæ magister, binos districtus Lituanorum PastoW & GierschoW vastauit. Eodem quoq; tempore cõmendator de Rugneta Lituanorum castrum Kijmel conquisiuit, & succendit.

Prussia vastatur. Anno Domini 1296. Witené, ingressus terram Culmensem, & districtum Colubiensem spolijs, & cædibus eas afflixit, deinde in Liuoniam vastatrices suas copias duxit, eamq; igne & ferro protriuit.

Anno Domini 1298. Lituani oppidum Strasburg in Culmensi terra vastauerunt, quos Cruciferi assequentes, partem prædæ abegerunt.

Postea anno Domini 1299. sexcenti Lituani Prussiam igne & ferro protriuerunt. Natangiamque districtum deprædati 300. captiuauerunt Teutones, plurimos verò occiderunt.

Vithenes à Gedimino obtrũcatur. Hic Vithenes habuit magistrum stabuli, Gediminum nomine, virum ambitiosum & excelsi animi, qui imperium ambigens prædictum Vithenem dominum suum nacta occasione temporis obtruncauit, statimque magno Ducatu, & vxore domini occisi (quæ etiam in necem mariti consenserat) potitus est, atque hunc exitum Vithenes habuit. Chronica verò Ruthenorum hunc Gediminum legitimum filium Vithenis testantur, & legitimè eundem patri successisse, sed cæteri historici probabiliores ab eorum sententia discrepant.

GEDI-

GEDIMINVS MAGNVS DVX Lituaniæ.

ANno à Christo nato 1300. Gediminus imperio industriosè inter suos arrepto, latè illud propagauit, nonnulla parte Russiæ partim vi & armis, partim pactis occupata. Dum autem Lituaniæ habenas strenuè Gediminus gubernaret, à Ruthenisque & Polonis fines suos felici marte pacaret, Crucigeri, Prussienses, & Liuonienses armata manu, & conscriptis ex Germania validis copijs, Samogitiam hostiliter ingressi, quæq; obuia vastauerũt, Kunosso W arcem obsederunt, machinis eam quarientes, quam violenti irruptione ceperunt, & Gastaldum campiductorem Lituaniç in ea captiuauerũt, vniuersamque terram Samogitiç occupauerunt. Sequente anno Gediminus ad vlciscendas iniurias sibi illatas, in inuasa & violenter occupata Samogitia, Lituanorum copiis conscriptis, & Russiç principum auxilijs, ac Tartarorum accinctus, contra Prussienses, Crucigeros & Lituanienses expeditionem egit, & ordinatis vtrinque aciebus à mane vsq; ad meridiem durissimo Marte, ad Okmienam fluuium pugnauerunt, donec Samogitarum exercitus, in ipso furore belli à Crucigeris ad Lituanos deficiens, Gedimini vires augerent, qui fortiter ordinẽ Teutonicorum dirupit, copiasq; eorum in fugam vertit, pleriq; ergo Almanorum, cum suis commendatoribus interfecti, alij in fuga capti, Gedimino præsentati sunt, quam victoriam prosperè, nactam persequens, in Prussiam contendit, duobusque castris Ragneta & Cilza conquisitis, ciuitatibus & villis circumquaque

Samogitia à Crucigeris occupatur.

Crucigerorum strages.

Victoria Gedimini. ferro & igne deuastatis, magna spolia in Lituaniam triumphator abduxit, & Samogitiam totam recuperauit, præsidijs & incastellationibus Crucigerorum eradicatis. Hoc bello feliciter continuato, anno Domini 1304. in Russiæ principes expeditionem parabat, Volodimirum Ducem Volhiniæ, cum exercitu Russorum trucidauit, Volodimiriamque cepit. Postea contra Leonem Lucensem ducem armata manu contendit, quo fugato Luczkum occupauit, & totam Volhiniam in suam ditionem redegit, Brestiam exercitum reducens ibidem hibernauit. Tandem otij pertæsus maioribus copijs conscriptis, contra Kiouiæ principem Stanislaum processit, Wruczaiumque, & Zitomiram, castra expugnauit, ipsum Stanislaum Kiouiæ, & cæteros principes Russiæ, Leonem Lucensem, Romanum Branscensem, Olham Præslauiensem, coniunctis viribus sibi occurrentes, felici Marte profligauit, vbi Leo Lucensis, & Olha Præslauiensis occubuerũt, Stanislaus verò Kiouiensis cum Romano Branscensi, fuga saluti consulentes Branskam fugerunt. Gediminus autem victoria hac elatus, Bialygrodek, postea Kiouiam ipsam tunc temporis Russiæ metropolim, Cercassos, KanioWiam, PutWilam sexaginta milliaria vltra Kiouiam, Slepouurotum, Branskum, Pereslauiam, fauente Marte, partim vi partim deditione expugnauit, & totius ferè Russię, Seueriæ, & Volhiniæ princeps facili negotio factus, in Lituaniam triumphantia castra reduxit.

Gediminus principes Russiæ profligat.

Kiouiæ principatũ cum suis adhærentijs occupat.

Postea Gediminus de Kiernouua ad venandas feras caussa solatij, quinque milliaribus vltra Viliam fluuium emẽsis, nacto loco natura & opportunitate

appri-

apprime munito, arcem ibidem erexit in lacu, ciuitatemq; eidem adiecit, quam vocauit Troki, in eam sedẽ magni Ducatus de Kiernoua transtulit. Postea anno Domini 1305. Orientem versus caussa venationis exercendę progressus, in quatuor milliaribus, vbi Vilna Vilię fluuio cõmiscetur, plurimas feras nactus est, ibidẽq; in monte Krzyuuagora tũc temporis dicto, qui modò Turzagoria, vel Lissa, id est, Calua vocatur, Vrũ feram grandẽ, sua manu trucidauit, venationeq; lassatus vespera imminẽte in eo mõte pernoctauit, dormiensq; per somnium vidit, lupum ferreũ rugientẽ, in cuius vẽtre alij centũ lupi rugiebãt, experrefactus somniũ aulicis & stipatorib. exponit, quod varijs variè exponẽtib. Ledzieiko, sacerdos suus gentilis (quẽ dicunt in nido Aquilę repertũ) qui etiã auguria, & futura p̃sagire solebat, huius somnij arcana exposuit, Lupũ ferreum rugientẽ, vrbẽ fortem, insignẽ, & celebrẽ significare, lupos verò in eo rugiẽtes, multitudinẽ populorũ portẽdere. Qua de caussa Gedimino principi suasit ciuitatẽ & arcẽ ibidem erigendam, & ideo Lezdzieko sacerdos plurimis beneficijs, ob singularẽ virtutũ excellentiã auctus Radi Wil, quasi cõsiliarius Vilnę ędificãdę, vocatus est, de cuius familia p̃stantissimi heroes semper fluũt, q belli pacisq; munia, maxima animi ingenijq; vi præclarè in Reipublicæ Christianæ emolumentum obeunt. Itaque Gediminus persuasione Lezdziekonis ductus, illico arces duas, vnam in monte excelso, alteram in planicie inferiorem erigere muniteq; fecit, ciuitatẽ etiã populosam ædificare iuxta mandauit, quam Vilnam à Vilna fluuio præterlabente appellauit, & sedem suam de Troki in eam

Stare Troki erecta, in sedẽ ducis Lituaniæ.

Caluus mons.

Somnium Gedimini de Lupo ferreo.

Vilna condita.

Lezdzeiko ex quo Radiuilanes.

Vilna condita.

tranſtulit, ac feliciter principatus finibus prolatatis imperauit.

Anno à Chriſto nato 1306. audientes Lituani, diſſidia in regno Poloniæ, per nemora, & inuia, in terras maioris Polonię, irruperũt, & oppida Kalis & Stauiſſino, villasq; in vicinijs eorũ exuſſerunt, deprædarunt, ſenes, & impuberes trucidarunt, pluraq; millia promiſcui ſexus, in Lituaniam abduxerunt. Eodem anno Henricus de Pleczko Saxo, magiſter Pruſſiæ, caſtrum Gartin in Samogitia præſidio Lituanorum munitam, ſub tempore nebulę apertum, cum Teutonicis inopinatè cepit, & omnes Lituanos trucidauit. Multis demum peregrinis, ex Germania in Pruſſiam aduenientibus aliud bellum Lituanis illatum eſt, & diſtrictu Karſſo Win ſpoliato, in Pruſſiam cum captiuis redierunt.

Polonia maior à Lituanis vaſtatur.

Anno Domini 1307. Lituani in die S. Galli, terras Syradiæ & Kaliſſienſem ſubitò irrũpentes, plurimam rapientes prædam, cædeque & igne plurima loca vaſtantes, concito greſſu in Lituaniã redierunt.

Siradia à Lituanis vaſtata.

Anno Domini 1308. Olgerdus filius Gedimini cum Lituanis Pruſſiam ingreſſus eam ferro, & igne protriuit, prædamque ingentem abduxit. Hanc autem ſibi Lituani, & Pruteni, Crucigeri viciſſitudinem ſæpiſſime alterutrum reddebant.

Anno quoque 1311. idem Olgerdus cum omnibus ſuis copijs, terras Pruſsiæ ſub carnis priuio ingreſſus, per cædes & flammas magnam partem terræ in fauillam, & deſolationem redegit, in Lituaniam cum quingentis captiuis reuerſus, dijs ſuis libamina obtulit, quam cladem Cruciferi vlciſcentes, viciſsim terrã Samogitiæ vaſtauerunt. Lituani quoque

Lituani Pruſsiam, Crucigeri Lituaniam vaſtant.

que similiter eorum regiones deprædauerunt. *Prussia vastatur.*

Anno Domini 1315. Samagitæ numeroso exercitu, Ragnetam cinxerant, & cùm longum tempus in obsidendo castro non expugnato consumpserāt, conculcatis segetibus & omnibus in circuitu vastatis, in Samagitiam redierunt. Olgerdus autem Samagitarū cœptum continuans cum frequenti exercitu, castrum Trismemel obsidione vallauit, proiectioneq; machinarum 17. diebus, expugnabat. Ducentos milites ab Henrico magistro Prussiæ missos, ad obsessos ingredi contendentes, ad vnum omnes profligauit. Anno Domini 1320. Henricus Marschalcus Prussiæ, cum bene instructo exercitu Lituaniam vastauit, circa Vornianij, interim verò Lituani, & Samogitæ, nihil ea vastatione deterriti; angustias vnius saltus, quem Crucigeri in redeundo transituri erant, occupant, & arboribus magnis succisis vias obstruunt, insidias parandas, dumq; Marschalcus cum exercitu ignarus insidiarum, syluam ingrederetur, à Lituanis & ipse, & exercitus vniuersus omnes ad vnum trucidantur. *Lituania vastatur.* *Crucigeri profligātur.*

Eodem anno Lituani terram Dobrzinensem inopinatè excursione vastauerunt, & Dobrzin ciuitate exusta cum præda, ad sua reuersi sunt. *Dobrzin vastata.*

Anno Domini 1322. Lituani Derptensem episcopatum in Liuonia vastauerunt, & quinque millia captiuorum abduxerunt. Eodem anno hyemis tempore Dauid Capitaneus de Gartin Lituanus, frigore non torpens, ad Raualiam vsque Liuoniam vastauit. Ecclesias incendit, & sacra vasa recepit, & sex millia captiuorum cum ingentibus spolijs de Germanis, in Lituaniam abduxit. *Liuonia vastata Prussia castra expugnantur.*

Henricus de Capiou profligatur Massouia vastatur.

Deinde sub eadem hyeme Lituani & Samagitæ ciuitatem Memel, & tria castra in eius vicinio expugnauerunt, post hæc, districtum Vilouu in Prussia adeuntes, strage magna edita, commendatorem de Capiouu, cũ exercitu Teutonicorum occurrẽtem, occiderũt. Massouiam quoq; Dauid de Gartin, multis villis & oppidis succensis, vastauit.

Anno Domini 1323. Lituani clandestinis itineribus, in Dobrzinensem terrã Poloniæ, subitò irrumpentes, ipsam ciuitatem exusserunt, & captiuorum nouem millia eduxerunt.

Polousko exusta.

Liuonia vastatur.

Dauid Capitaneus de Gartin, anno Domini 1324. Massouiam circa Polouusko, iussu Gedimini, deuastauit, & centum triginta villis exustis, trigintaque ecclesijs parochialibus deuastatis, quatuor millia captiuorum in Lituaniam deduxit. Alius quoque exercitus Lituanorum in Liuoniam descẽdens, eam pluribus in locis deuastauit. Sequenti autem anno 1325. Anna filia Gedimini principis Lituanorum, in coniugem duci Casimiro, filio Vladislai regis Poloniæ, cum omnium captiuorum ex regionibus Polonorum, per Lituanos receptorum redditione, pro dotalibus data, & pax Polonis carissima & desiderabilis, per hanc affinitatem à Lituanis data est.

Filia Gedimini Casimiro filio regis Poloniæ nupta. Pax Polonorum cum Lituanis.

Gediminus occiditur. Gedimini proles.

Gediminus postea in oppugnatione castri Fridburg, quod Crucigeri in Samogitia erexerãt, à quodam Crucifero sagittandi perito, sagitta ignea per dorsum transfixus est, à quo vulnere spiritum exhalauit.

Hic princeps septem filios ex vxore Vithenenis, domini sui occisi, suscepit, Montiuidum, siue Moniuidum,

uidum, Natimũdum, Olgerdum, Iauunutum, Keijstutum, Koriatum, & Lubarum, filias item aliquot, ex quibus vnam Casimiro regi Poloniæ datam diximus. Imperium viuens inter filios diuisit, vt Muniuido natu maiori Kiernouia & Slonimum, ciuitates cùm suis prouincijs. Natimundo Pinskum cum suo tractu de Russis, vel bello partum, vel pactis quibusdã acquisitum. Olgerdo KreWo, Keijstuto Troki, Koriato Nouogrodek ciuitas cum suo territorio. Iauunuto verò (quem pater impẽsius diligebat) Vilna metropolis Lituaniæ, & summa rerũ obuenit. Lubartus Wolodimiriensem Ducatum Russiæ obtinuit. Nam cum Russam vxorem Wolodimiriensium Ducis filiam duxisset, ac socero hæres factus esset, nullam inter fratres sortem accepit. Ex his Olgerdus & Keijstutus coniunctissimè inter se vixere, & vegetiora nacti ingenia molestè tulerunt penes Iaunutum nihili hominẽ principatum esse. Itaque hi duo decedente è viuis patre Gedimino, Iaunuti de Vilna eijciendi, & principatu exuendi, consilium inierunt, diemque certam conatus perficiendi inter se constituerunt. Habebat etiam Olgerdus in Russia Vitepscensem Ducatum cùm vnicam eius oræ principis filiam vxorem duxisset. Itaque cùm eo profectus esset, non venit ad constitutam cum Keijstuto diem. Keijstutus verò vt voti compos foret, cum armatis copijs inopinatè Vilnã adueniens, arcem vtramque occupauit, Iauunutus autem inter primum tumultum elapsus in sylua à Keijstutanis perquisitus, captus & Vilnam adductus, in vinculaq; a fratre cõiectus est, paulo post Olgerdus ex Russia aduenit. Ibi præclarum inter coniunctissimos fra-

Sortes ex diuisa ducum Lituania.

Iauunutus Gedimino patri in magno Ducatu successit.

Vilna capitur à Keijstuto.

tres de magno Ducatu suscipiendo, certamẽ extitit, Keijstutus enim Olgerdo velut natu maiori illud concedebat, Olgerdus vicissim Keijstutum sibi eum habere iubebat, quem ei fortuna, virtusq; obtulisset. Tandem sic inter eos euenit, vt Iauunutij portionem æqua lance diuiderent. Vilna tamen cum principatu penes Olgerdum maneret, neuter alterius ditionem inuaderet, sed vterq; alterius bona perinde ac sua curaret, si quid vel bello, vel quauis alia ratione deinceps vteruis acquisiuisset, ex æquo vt inter se partirentur. Atq; his conditionibus fœdus inter se iecerunt, & iureiurando vtrinq; confirmarunt. Iauunuto verò Zaslauiensem Ducatum in Russia, fraterna misericordia concesserunt.

OLGERDVS PRINCEPS *Lituaniæ.*

OLgerdus principatu sub Iauunuto, per Keijstutum potitus, plurima bella cum Liuoniensibus & Prussiensibus Cruciferis finitimis, vario Marte gessit.

Olgerdus patrem in Crucigeros vlciscitur.

Anno à Christo nato 1327. Olgerdus Lituanorum, Ruthenorumque copijs conscriptis Prusiam hostiliter ingressus eam crudeliter vastauit, Crucigeris decernere cum eo, non audentibus, pluribusque munitionibus expugnatis, exercitum præda onustum in Lituaniam reduxit, de Teutonibus captiuis trucidatis, Gedimino patri nuper occiso à Crucigeris parentauit. Marchiam quoque nouam, eodem anno silenti agmine, adortus Francofordiam vsque & omnem oram circa Oderam fluuium, depopulatus est.

Marchia vastatur.

Tarta-

Tartarorum Regulos fratres Germanos Kutlubachum, Kaczbeium, & Dmeitrum profligauit, Podoliaq; eiecit.

Tartari ex Podolia eiecti.

Postea Dux Moschouię Demetrius IWanoWiz potentia sua elatus, promitit se armata manu, vno mense elapso ditiones illius vastaturum, & Olgerdum in Vilna, cum gladio & igne sub Paschalis tempore visitaturum. Olgerdus autem tunc temporis Vitebskæ agens vomitem accensum, illi misit. Moschouiæ antequam extinguatur adfuturus, arcique eius hastam illisurus. Confestim ergo collecto exercitu in Moschouiam breui itinere contendit, qua obsessa inopinatè tyrannum compulit, ad se exire, ibi pacis conditionibus ex voto firmatis, hastam ipsemet quemadmodum promiserat, ad arcem fregit, finibusque Lituaniæ vltra Mozaiskum sex milliaribus ex vna parte promotis à Moschouia vrbe duodecim milliaribus, ex alia ad Vhram fluuium, in Lituaniam triũphator rediјt. Vniuersam ferè Russiam ditioni suæ subiugauit, cuius principibus olim Lituani tributa soluere cogebantur.

Olgerdus in Moschouia triumphat.

Suscepit autem ex Maria vxore ThWerensium ducis filia, duodecim filios, Iagielonem, (qui postea ad regnum Poloniæ vocatus erat) Skiergelonem, Borisum, Coributum, Vigundum, Kongelonem, Narimundum, Languinũ, Lubartum, Andream, & Butauum. Ex his omnibus Iagielonem natu maiorem dilexit pater, quod is & effigie, & virtutibus, vigoreq; animi expressius, patrem referebat, huncq; successorem sibi in magno Ducatu annuente fratre Keijstuto designauit. Keijstutus quoque sex filios habuit, Vitoldum, Patricium, Totiuilum, Sigismun-

Filij Olgerdi.

Keijstuti filij.

dum, Voijdatum, atq; DoWgotum, Vitoldum verò præ cæteris impensius diligebat, ingenio enim animoq; excelso pollebat, eumq; successorem sibi designauit. Inter hos duos Iagielonem scilicet & Vitoldum patrueles summa erat animorum, & voluntatum coniunctio.

IAGIELO PRINCEPS LItuanorum.

ANno Domini 1381. Olgerdo è viuis decedente, Iagielo paterno principatu fauente Keijstuto patruo potitus est. Multa bella vario euentu cum Ruthenis, Polonisque & Crucigeris Liuoniẽsibus, ac Prussiensibus gessit. Erat apud eum Voijdilo quidam rusticanæ & obscuræ familiæ homo, callidus & vafricia pollens, qui cùm primum pistrinam apud Olgerdum exercuisset, & industriam suam principi probasset, cubicularius, ac deinde pocillator fauente fortuna ei factus est, fuitque postea intimus secretarius Olgerdi quoaduixit, neque Iagielo quicquam de paterna beneuolentia in eum diminuit, quin sororem ei suam in matrimonium collocauit, quæ res non leuiter Keijstutum patruum Iagielonis offendit. Id vbi animaduertit Voijdilo veritus ne ei authoritate honoris & gratiæ periculum adiret, apud Iagielonem, Keijstutum, per contumeliam criminari cœpit, eoque cõsilijs suis iuuenem principem adduxit, vt is clàm fœdus cum Crucigeris Prussiensibus, aduersus patruum iniret. De eo fœdere Keijstutus Hosterodensis Commendatoris Crucigeri (qui filiam eius Ioanni Massouię duci nuptam baptisarat) proditione certior factus est, tamen Vitoldo filio Iagielonis

Voidilo ex rustico principis gener.

Peruersum Voijdilonis consilium.

gielonis patruelis caussam diluente quieuit, donec Iagielo bellum cõtra Polocenses Ruthenos, quibus Keijstuti filius Andreas Harbati pręfuit, suscepit, quo ei etiã magister Liuoniensium auxilia ferebat. Interea verò Keystutus sublata omni dubitatione, armata manu Vilnam inuasit, eamq́; in potestatẽ suam redegit, filioq́; Vitoldo accersito: (nam ille arma cõtra patruelem carum nõ sumpserat) deprehensa fœderum cum Prussiensibus Iagielonis munimenta ei ostendit, sed ab eo tamen exoratus Vilnam solummodo ademit Iagieloni. Kreuam verò paternam & Vitepskam maternam sortem retinere eum passus est. Woidilonem autem perfidiosè inter se inimicitias seminantem, laqueo vitam finire fecit. Paulo pòst, dum Keijstutus Nouogrodiam Seueriensem in Russia oppugnat, Coributũ rebellem perdomãdo: Iagielo non modò Vilna per proditionem potitus est, verùm etiam Troki arcem oppugnatam deditione occupauit; deinde contra se vterq; cõparauerunt exercitus, Keijstutus è Samogitis & Ruthenis, Iagielo verò è Prussis & Liuonibus Crucigeris, ille vt recuperaret Trokos, hic vt defenderet. Sed cùm in conspectum venissent antequam infestis signis concurrerent, Iagielo per fratrẽ Skergelonem, Keistutum, & Vitoldum filium eius sub specie colloquij ad se vocatos, cepit, Keijstutumq́; catenis vinctum, Kreuam missum in carcere suffocare ordinauit. Vitoldum verò patruelem Vilnæ in custodia diu tius detinuit, neq̃ue Lituanorum procerum, neque magistri Prussiensium, Crucigerorum, neque fratrum & patruum deprecationibus, liberari potuit. Postea Creuam missus & morti destinatus, nocte

Keÿstutus magnus dux Lituaniæ.
Vilna capitur à Keÿstuto.
Vodilo suspẽditur.
Vilna recuperatur à Iagielone.
Troki capta.
Bellum Iagielonis cũ Keÿstuto.
Keÿstutus in vinculis trucidatur.
Vitoldus incarceratus.

Vitoldus è vinculis aufugit. quadam vxoris misericordia, doloque liberatus est: nam ea cùm liberam habuerit adeundi ad eum potestatem, commutato cum vna de duabus pedissequis habitu, veste muliebri indutum eduxit: imberbis enim erat, emissus ille in Massouiam ad Ioãnem ducem affinem suum, atq; inde in Prussiam ad Crucigeros cõfugit, à quibus obiurgatus, primùm quod aduerso demum tempore suo societatem ipsorum expeteret: deinde benigne recreatus & bene sperare iussus est. Statimq; Crucigeri cum Samogitis, qui Vitoldo immensè fauebant, impetum in Lituaniam fecerunt, Trokique arcem expugnauerunt, & præsidijs impositis munierunt, sed eos postea illinc, reuersus ex Russia eiecit. *Vitoldus cũ Crucigeris Lituaniam vastat.* Tandem Iagielo Vitoldum ex Prussia per internũcios reuocauit, Grodnensemque tractum, Brestiam, Drohicinum, Mielnikum, Bielsko, Surasum. Camenecciam & Wolkouuisko oppida, cum suis territorijs concessit, fidemque & obsequium eius sibi conciliauit, ita vt is ne legatos quidem quoquam se inscio mitteret. *Vitoldus ex Prussia reuocatur.* Lituanorum annales, etiam Voliniam, & Podoliam ducatus Russiæ, Vitoldo tunc datam à Iagielone esse testantur. Paulo post hærede legitimo Polonorum regnum post Ludouicum Hungarorum, deficiente, Iagielo ex magno Ducatu Lituaniæ, à Polonis ad regnũ certis sub cõditionibus (prout latius in descriptione regum Poloniæ patet) vocatus est: cum fratribusque & patruelibus Cracouiæ (quæ est Poloniæ Metropolis.) *Iagielo ad regnum Polonia vocatur.*

Anno Domini 1386. decimaquarta Februarij sacro fonte ablutus, & fidei Christianę præceptis initiatus, eademq; die solenni ritu cum Heduigi vnica

regni

regni hærede Hungariæ regis Ludouici, & Poloniæ filia, matrimonium cõtraxit. Indultumque est conuiuijs choreis & lusibus Cracouiæ complures dies, per quos dies Magister Crucigerorũ, Prussiensium, Conradus Zelner, Lituanorum ducibus vacuam videns, (omnes enim in Poloniam cum Iagielone discesserant,) hostiliter eam duplici agmine, coniunctis viribus cum Magistro Liuoniæ aggressus est: quam longè, lateque ferro, & igne depopulauit, Lucomliam arcem in Russia vi cepit, & Andream Iagielõnis fratrem apud Russos religionem Christianam professum, (quo authore expeditio illa suscepta erat) cum præsidio in ea reliquit, cui se quoque Polocenses, Rutheni dediderunt. Sub idem tempus SWetoslaus, Smolensciorum dux in Russia circum Vitepscum, & Orsha, arces depopulauit, & Msciślauiam vi cepit. Iagielo in Polonia re audita, confestim Skiergelonem, & Vitoldũ cum Polonis voluntarijs, & Lituanis, in Lituaniam misit, qui festinantes cum Crucigerorum exercitum Lituania discessisse comperissent, Lucomliam arcem recepe- runt, inde Msczislauiam profecti, paruo negocio omnem eam oram, in potestatem suam redegerunt, SWatoslaumq; qui eam occuparat, occiderunt. Poloczkam etiam recuperauerunt, de authoribusque defectionis, pœnas sumpserunt. Andreas autem dux regis frater, cuius authoritate hæc agebantur captus, integro triennio in arce Theczinensi Poloniæ squalido carcere detentus, postea suffragijs Vitoldi patruelis, & cæterorum fratrum, liberatus est. Nunc quomodo fidei Christianæ præceptis gens Lituanica cum suis Ducibus iniciata & sacro baptismo fon-

Iagielo baptisatus & coronatus.

Zelner Magister Prussi Lituaniam vastat.

Suetoslaus Russiam vastat.

Iagielo arces recuperat.

Suatoslaus occiditur.

Andreas incarceratur.

te lauata fuerit, pauca quæ ad rem pertinent nobis dicenda restant.

DE PRISCA RELIGIONE Lituanorum.

AD Iagielonis Vladislai regis Poloniæ ex ducibus Lituaniæ tempora, de quo in Polonorum regum descriptione copiosius diximus, tota gens Lituanica, & Samagitica priscæ multorum deorum, seu potius Dæmonum superstitioni dedita erat, inprimisq; ignem, (quem sua lingua *Znicz*, vt rem sacram appellabant:) cultu diuino prosequebantur, eumq; in celebrioribus locis, atque oppidis perpetuum obseruabant, & sacerdotes cum ministris ad hoc munus obeundum adhibebant, quòd si incuria ministrorum ignis extingueretur capite plectebantur. Huiusque modi ignis Vilnæ metropoli Lituaniæ in arcis medio (vbi nunc Basilica diuo Stanislao dicata, erecta est,) perpetuò asseruabatur. Fulmen quoq; quod *Perunum* Slauonica lingua appellabant, pro deo colebãt. Lucos præterea & eximias procerasque arbores, in syluis singuli sacrosanctas habebant, easq; cultu latriæ venerabantur, ita vt violare eas ferro iniuriave aliqua nefas esset. quòd si Lituanus eiusdem fidei perpetraret, vt videlicet aliquam arborem, vel ignem quolibet modo dehonestaret, statim vel dæmonum violentia interibãt, vel membro aliquo arrepti priuabãtur. Solem fortè nubibus obscuratum credebant sibi succenseri, ideo sese illi quo placaretur, deuouebant. Viperas item atque serpentes deos esse credebant, eisque cultum præcipuum exhibebant, & singuli patresfamilias,

Ignis Lituanorum idolum.

Fulmẽ idolum.

Arbores venerabantur.

Sol colebatur.

familias,ciues,coloni,& nobiles singulos, serpentes domi asseruare solebant,quos pro penatibus, & laribus familiaribus adorabant, lacq; & gallos gallinaceos, eis immolabant, eratque inauspicatum & exitiabile toti familiæ,quempiam ex eis violasse dehonorasseve, aut domi non fouisse: tales enim, vel bonis omnibus priuabantur, vel crudeliter lacerati interibant. Erat autem apud eos quotannis solenne sacrificium, sub initiũ mensis Octobris post collectas fruges,ad quod frequentes, cum vxoribus & liberis seruisque,conueniebant:ac toto triduo opipare epulabantur, de hijs quæ dijs ad offerendum mactarant. Quod & nunc in Samogitia, Lituania & quibusdam locis Russiæ, ab agrestibus obseruatur, prout inferius suo loco dicetur. Ex bellis reuertentes manubias & vnum aliquem de captiuis præcipuum,& insignem virum victimæ loco igni consecrabant. Corpora mortuorum cum pretiosissima supellectili,qua viui maximè vtebantur, cum equis, armis,& duobus venatorijs canibus, falconeq; cremabant, seruum etiam fideliorem viuum cum domino mortuo,præcipuè verò magno viro,cremare solebant,amicosq; serui,& consanguineos, pro hac re maximè donabant. Ad busta propinquorũ lacte melle mulsato,& ceruisia parentabant, choreasque ibidem ducere solebant,tubas inflantes, & tympanas percutientes. Hic mos adhuc hodie in partibus Samogitiæ cõfinibus Curlandiæ ab agrestibus quibusdã obseruatur. Quos omnes errores & vanas superstitiones, Iagielo postquã cum HedWigi hærede regni Poloniæ vnica, vt suprà in serie regũ Poloniæ patet,matrimonium contraxit,abstulit, sedauit, &

Serpentum cultus.

Solennes epulæ.

Victima.

Sepultura.

Serui cremabantur.

Chriſtianū nomen Lituanis baptiſmi lauacro ablutis, indidit. Rebus enim in Polonia rectè conſtitutis, volens ne Lituania patria ſua vlterius Dæmonum cultui vacaret, comitia generalia Vilnæ Lituaniæ metropoli, anno Domini 1387. ad initium quadragenarij ieiunij indixit, ad quas ingenti procerum & equitum Polonorum caterua ſtipatus, vnà cum regina in Lituaniam ſe contulit, archiepiſcopum Geſnenſem, & multos ſacerdotes, ac pios homines, ſecum duxit. Semouitus quoq; & Ioannes Maſſouię, Conradusque Oleſniciæ, duces, eum comitati ſunt. Conuenerunt quoque Vilnam, Skergelo Trocenſium, Vitoldus Grodnenſium, Volodimirus Kiouienſium, & Koributus Nouogrodenſium duces, fratres principis, & infinita equitum plebisque multitudo. Ibi de religione Chriſtiana populariter ſuſcipienda, ac de exterminando cultu falſorū deorum, & omni ſuperſtitione diligenter actum, ipſo rege, maximam ei rei operam nauante, non ſolùm hortando, & præmijs alliciendo, ſed etiam docēdo, cùm Polonici ſacerdotes linguę gētilis ignari eſſent. Porrò gens barbara maiorum ſuorum, religiones ægrè relinquebat, ſed cum mandato regis ignis ſacer extinctus, templum araque eius vnde oracula à ſacerdote edebantur, euerſum eſſet Vilnæ, vbi nunc diui Staniſlai templum, necatique ſerpentes, & ſucciſi luci, arboresque ſacræ, abſque cuiuſquam læſione, Lituani admirantes ſtupidique dicebant, quomodo dij noſtri iſtis peruerſis Polonis Chriſtianis, hanc iniuriam diſſimulant, ſeque lædi ſceleſtis manibus ſinunt, quod ſi hoc aliquis noſtrum perpetraret, cōfeſtim ira deorum interiret. Sed cùm Poloni præter opinio-

Iagielonis in Lituaniā ad baptiſandā gentem expeditio.

Idola Lituanorum demolita.

opinionem barbarorum, idola euerterent, tum verò Lituani vanitate sua agnita, alacriores, ad principum suorum religionem facti sunt, plurimam ex his multitudinem rex aduectis ex Polonia pannis laneis albis, ad baptismum perduxit. Porrò cùm immensi laboris esset, singulos sacrofonte tingere, nobilioribus tantùm hic honor tributus est: reliquum verò vulgus turmatim distributum, aqua sacra à sacerdotibus aspergebatur, vnumque nomen singulis turmis, tam virorum quàm mulierum, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, inditum erat, atque vna die triginta millia barbarorũ baptisati sunt, exceptis nobilioribus, & illis qui antè sacro fonte, in Polonia lauati erant, atq; ab eo tempore Lituani in fide Christi permanent.

Lituani baptisantur.

SKERGELO PRINCEPS Lituaniæ.

IAgielo rex Poloniæ post baptisatam gentem patriam, in Poloniam reuersus, Skergelonẽ fratrem pro se, magno Ducatu Lituaniæ inuestiuit. Vitoldus verò excelsi animi vir, indignum ducebat deteriori, & nihili viro subesse, ideo Grodna, & Brzeste arcibus suis, valido præsidio firmatis, in Massouiam ad Ioannem ducem generum suum, cum vxore Anna, profugit, indeque in Prussiam ad Crucigeros contendit, à quibus humaniter acceptus est, quod ij per eũ facilè se Lituania, & Samogitia potituros esse sperarent. Itaque Vitoldus Prussiensium, & Liuoniensium Crucigerorum armis Lituaniam vexauit, sed cùm sibi fidem suspectam Crucigerorum videret, fratrem Iagielonem regem Poloniæ, per internun-

Vitoldus in Massouiam fugit, postea ad Crucigeros.

tios reconciliauit, & accepta ab eo ſpe adipiſcendi magni Ducatus Lituanici, inſcientibus Crucigeris in Lituaniam, veſtitus habitu Crucigerorum profugit, & vt aliquo cum munere ab hoſtibus reuerteretur, tres arces Crucigerorũ Samogitis confines, Iurgẽburgum, Mergenburgum, & Neginhaſun, fortè cùm velut ſocius & amicus intromitteretur, cepit, & exuſſit, pręfectosq́; cum pręſidiarijs militibus Crucigerorum partim trucidauit, partim in ſeruitutem abduxit. Cùm autem ſpem ſibi à rege datam de magno Ducatu diutius differri videret, conſilium cepit Vilnæ, per proditionem capiendæ, hoc modo: rumores ſparſit quaſi ſorori nuptiarum ſolennia Vilnæ facturus eſſet, currusq́; centum ingentes præparauit, quos armato & delecto milite compleuit, & deſuper ſtramine texit, eosq́uè quaſi carnes, & conuiuij neceſſaria, in arcem Vilnenſem duxit, verùm fraude intempeſtiuè detecta, ad arcem non eſt admiſſus. Sicq́ue ſpe fruſtratus, in Pruſſiam reconciliatis ſibi deinde per internuncios Crucigeris profugit, indeq́; biennio cum auxilijs eorum Lituaniam infeſtauit. Poſtea anno Domini 1390. Iagielo rex è Polonia ad reprimendas incurſiones Vitoldi in Lituaniam, armata manu venit, Cameneciam cepit: Grodnoq́; arcem ad Nemmem fluuium ſitam Vitoldi præſidijs munitam, poſt quinquageſimum diem obſidionis cepit, Vitoldo ſuis varijs technis, fruſtra tamen, cum Crucigeris auxilia ferente. Eodem anno matureſcentibus ſegetibus, triplici agmine Crucigeri in Lituaniam deſcenderunt, Vitoldi vindicandi reſtituendiq́; prætextu: re vera autem vt Lituaniam ſibi ſubiugarent, vnum agmẽ Vitoldus

Vitoldus à Crucigeris fugit.

Vitoldus astu Vilnam capere tentat.

Vitoldus ad Prußiam fugit.

Iagielo Vitoldo obstat.

toldus ducebat, alterũ magister Liuoniensium Crucigerorũ, tertiũ ipse dux belli magister Prussiẽsium Conradus Valerodus, hostiliterq́; regionẽ vastabãt, Troki oppidum igni cremarunt, hinc Vilnã, castra mota, arx verò Vilnensis inferior, vix obsessa, à proditoribus Russis & Lituanis succensa est, è quo incendio cùm sese Corigelo frater regis & patruelis Vitoldi subduceret, ab hostibus captus & capite plexus est, cętera multitudo in ea arce, partim igne, partim ferro hostili cæsa est, quatuordecimq́; millia hominum ibi perijsse aiunt. Superiorẽ arcem Poloni cum Nicolao Moscorouio præfecto tenebant, nec aut clade suorum, & conflagratione arcis inferioris, aut minis hostiũ, & ostẽtatione capitis Corigelonis, ac ne acerrima quidẽ oppugnatione, quamuis pars muri maior deiecta erat, ad deditionẽ compelli poterant, loca deiecti muri ad extremũ corrigijs pecudum, (fimo terraq; deficiente) laxè prętendebant, & sic tormẽtorũ ictus illudebant: deniq; corporibus suis aditũ hostibus irrumpere conantibus obstruebant. Skergelo quoq; regius frater cũ suis Lituanis, & Russis erumpens magnis cladibus hostes debilitabat. Demũ Octobris diebus, Prussienses Crucigeri cum Vitoldo ingẽti strage in Lituania edita ab obsidione discesserunt. Æstate sequenti rursus Vitoldus cum Crucigeris exercitũ ad Vilnã duxit, quã frustra resistentib. strennè Polonis aliquot diebus obsidẽs, re infecta reliquit. Et ne quicq̃ agere viderẽtur Crucigeri, reuertẽtes Vilcomeriã & Nouogrodũ castra viceperũt, interfectisq́; p̃sidijs Skergelonis exusserũt. Deinde alij duab. excursionib. Crucigeri eadẽ ęstate Lituaniã depopulati sunt, apud CoWnamq́; tres mu

Cruciger in Lituaniam tendunt.

Lituania vastatur.

Vilna obsidetur capiturq́;.

Polonorum strenua repugnatio.

Crucigeri iterum Lituaniam inuadunt.

Lituania iterum vastatur.

nitiones extruxerunt Menuerderum, Metenburgum, & Riteuerderum, vnamq́ue Vitoldo concesserunt, reliquas verò duas suis præsidijs munierunt, ex quibus circumiacentem regionem infestabant. Tandem Iagielo rex Poloniæ Lituanorum calamitatis pertæsus, Henricum Semouiti Massouiæ ducis filium, ad Vitoldum in Prussiam, vt cum eo clandestino de pace ageret, & in Lituaniæ magnum Ducatum reuocaret, destinauit. Hocque modo inter regem & Vitoldum de pace conuenit, cùm rex ei magnum Ducatũ Lituaniæ, posthabitis fratribus germanis superstitibus, pollicitus esset. Vitoldus itaq; rebus suis cum Iagielone patruele, ex animi sententia compositis, Crucigeros atque Germanos mercatores Riteuerdero castro secum commorantes inopinatos comprehendit, incensaque arce, vinctos in Lituaniã abduxit, abeuntem, Crucigeri relictis duobus castris, persequuti, sed paruo negocio fusi prostratiq; sunt, & castella à Vitoldo vi capta & exusta. Veniens autem Vilnam Vitoldus cum captiuis & ingenti præda parta de Crucigeris, honorificè à Iagielone rege clementerq; susceptus est.

Vitoldus à Crucigeris fugit, damno illato.

VITOLDVS MAGNVS DVX Lituaniæ.

VItoldus reuocatus ex Prussia, anno Domini 1392 à Iagielone patruele rege Poloniæ, apud Lituanos atque Ruthenos, summæ rerum præfectus & magno Ducatu solenniter inuestitus est, iureiurandoque, & litteris consignatis, se in fide regi Poloniæ semper futurum spopondit.

Postea

Postea Swidrigelo & Skergelo indignè tulerũt, quod Germani fratres Vitoldo patrueli à rege posthabiti essent, bellaq; intestina aduersus Vitoldum commouerunt. Sed Swidrigelo cùm minus animi & virium haberet, ad Crucigeros in Prussiam profugit, & Lituaniam cum eis vltro in Vitoldum incitatis, crebris populationibus diuexauit, Surasumq;, Gattenam, & Stramelam arces Crucigeri in Lituania ceperunt. Skiergelo verò maiore animo & opibus præditus, armatis copijs ex suis corrasis, collectisque cum Vitoldo ad inimicitias deuenit. Quorum malorum sedandorum caussa, rex Iagielo rursus in Lituaniam venit, Skergelonemq; adiecto ei Cremenẽsi, Starodubẽsi, & Trocensi tractu placauit. Postea Coributus Vitoldo fratri rebellans ab eo dein conflictu victus est. Tandem Vitoldus Orshan arcem Russiæ, iussu regis expugnauit, Vitebscumq; per deditionem sub Swidrigelone recepit, deinde duces Odrucenses, & princeps Smolenscensis Russi ad Vitoldum in Vitebscum supplices venerunt, & omnes se in potestate eius semper forę spopõderũt. Postea Vitoldus Zithomiriam, & Kiouiam metropolim Russiæ in potestatem suam redegit, expulsoq; Volodimiro duce Russo Skiergeloni fratri eam sicuti promisit, tradidit. Skiergelo tandem vltra Kiouiam Circassos, & Swinigrodum arces ad Borysthenẽ sitas cepit, nec multo post ipse Skiergelo ad venationem profectus à monacho quodam Russo, Humeno Metropolitæ vicario ad villam inuitatus, venenato poculo intoxicatus de medio sublatus est. Kiouiæque in cauernis subterraneis quæ Petzari dicũtur sepultus. Sunt autem Petzari specus

Swidrigelo fugit ad Crucigeros.

Lituania vastatur.

Skiergelo contra Vitoldũ bellũ mouit.

Vitoldus Coributũ vicit

Vitoldus Viteskam, Orsham, & Kiouiam capit.

Skiergelo veneno moritur.

vastissimus, apud Kiouiam, illustrium ducum Russiæ sepultura clarus. Deinde Vitoldus Kiouiensibus præfecit ducem quendam Olgemundi filium. Rhesanensem autem ducatum Russiæ per Simonẽ ducem quendã, magna ex parte vastauit. Smolenskum deinde ipse contendit, & Glebum ducem eius orę iugum excutientem expulit, & alium Smolenscijs præfecit, eoq; ad Vitoldum Basilius dux Moschouię, inuitatus venit, postea honorificè, & liberaliter dimissus. Tandem Vitoldus per legatum suum Algerdum, ducem exercitus, Tartaros profligauit, tresq; eorum duces trucidauit.

Resanensiũ Ducatũ Vitoldus expugnat.

Vitoldus Tartaros fudit.

Deinde Coriati filium Podolię ducem rebellantem, Theodorum nomine Vitoldus fudit, ipsumq; cepit, & Bratislauiam, Cameneciam, Smotriciam, Scalam, Ceruonigrodum, & omnem Podoliam in potestatem suam redegit, quam postea regi Poloniæ Iagieloni concessit. Interea verò Crucigeri Prussiensis, incitante SWidrigelone, qui ad eos profugerat, Lituaniam crebris incursionibus longè lateq; vexarunt. Castella quædam expugnarunt, Vilnamque caput gentis tentauerunt, à qua re infecta discesserunt. Lituani verò cum Polonis similiter in Prussiam excurrerunt, damnaque Crucigeris, tanta quanta illi in Lituania intulerunt.

Vitol. Podolia ducem sternit.

Crucigeri Lituaniam vastant.

Postea Vitoldus, anno Domini 1396. expeditionem in Tartaros adornauit, ac tribum vnam, quam illi Hordam vocant, cum liberis abegit, exercitu eorum profligato, partemque captiuorum regi, & proceribus Polonis dono misit, reliquos in medio Lituanię supra Vaccam amnem, duobus milliaribus à Vilna, agris attributis, collocauit, qui illic manet vsque

Vitoldus Tartaros profligat, & in Lituaniã eos collocat.

vsque in hodiernum diem, boni ac diligẽtes patresfamilias & virtutis priscæ, armorumque non immemores, ritus patrios Machometicæ superstitiones seruant, & liberi legibus suis viuentes & ex æquo cum Lituanis, regis Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, imperium cognoscunt, vexillumque proprium, Arabicis litteris inscriptum, quo in bello vtuntur, habent.

Vitoldi expeditio in Tartaros.

In sequenti deinde anno Vitoldus frustra dissuadentibus Iagielone rege, & regina, alteram expeditionem maioribus copijs, in Tartaros fecit, ad quam permulti illustres de Polonica, & Germanica nobilitate viri gloriæ cupidi profecti sunt. Fuerũt autem in ea expeditione de Polonis maximè insignes & principes viri. Recensitis itaq; apud Kiouiam Vitoldus copijs, bonę spei plenus longo itinere, Tartarorum campestria inuasit, tunc temporis apud Tartaros, Tamerlane in Scythia magna regnante, humili quidẽ loco nato, verùm scientia rei militaris, fortunæ beneficio, eo potentię prouectus erat, vt duodecies centena millia hominum haberet in exercitu, ac Turcis profligatis imperatorem eorum Baiazethem, (qui tunc temporis Cõstãtinopolim obsidebat) captum in ferrea cauea, aureis catenis vinctum per totam Asiam circumuehebant: cæsa sunt tunc temporis Turcarum 200. millia. Anno Domini 1397. Hiberiã deniq; hic Tamerlanes, Albaniam, Armeniam, Persiam, Mesopotamiam, Asiam, & Ægyptũ, incredibili celeritate vastauit, & occupauit, orbemq; terrarum sui nominis terrore impleuerat. Iamq; transmissis Sula, & Psola fluminibus ad Campestria Tartariæ, Vitoldus cum suis, nullo repu-

gnante, peruenerat, cum Ædigam vnum ex ducibijs Tartarorum potentißimum, Tamerlanis legatum cum innumerabilibus copijs, obuiam habuit. Vbi ad conflictum venit, Tartari vicerunt, non incruenta tamen victoria, quod nisi multitudine abundassent, virtute Vitoldianorum superati fuissent. cecidere ibi insignes viri, ex his fuere Iagielonis regis fratres, Andreas, & Demetrius, Coributus, & alij nouem duces Lituani, & Russi pauci viui capti. Vitoldus cum SWidrigelone patruele, Ostrorogoq;, & Samotulio Polonis, pernici fuga euaserunt, Melstinius Polonus, cum fuga saluus esse posset, inter confertissimoss hostes sese coniecit, strenueque dimicando honestissimè occumbere maluit.

Vitoldiani profligantur.

Tandem anno Domini 1403. Vitoldus magnus dux Lituaniæ, cum Smolenscijs rursus rebellibus, bellum geßit, fretusq; Polonorum auxilijs arcem Smolenskam, in quam ciues, & nobiliores vxores, liberos opesq; suas contulerant, post diutinam oppugnationem, vi cepit: magnasq opes in ea repertas partim Iagieloni regi in Poloniam transmisit, partim militibus, vt quisque meritus erat distribuit, cæteras arces deditione accepit, & principatum in prouinciæ formam redegit.

Vitoldus Smolenscam capit.

Deinde Crucigeri Liuonienses, in Lituaniam excurrerunt, quos Vitoldus cum præda reuertentes, vestigijs clàm insecutus, cùm ij domos diuersè abijssent, regionem illorum vicissim longè latequ e vastauit, pagos & vicos incendit, oppidum cum arce munitum à Germanis Dunemburgum appellatum, ad DWinam fluuium conditum, vi cepit, quibu s in censis in Lituaniam, se cum ingenti præda recepit

Vitoldus Liuones vlciscitur.

Nec

Nec multo pòst rursus Lituania hinc à Prussiensiensibus, illinc à Liuoniensibus Crucigeris, SWidrigelonis profugi, opera peruastata est. Tandem Iagielo rex, & Vitoldus, patriæ afflictæ vicem miserati, SWidrigelonem fratrem exulem è Prussia euocauerunt, Podoliæq; Ducatum in possessionem ei concesserunt. Postea SWidrigelo hac liberalitate regia minimè sanatus, homo ambitiosus & peruersus, nõ habens receptaculum apud Prussienses Crucigeros: (nam certis sub conditionibus, propinquos regis exules, ex Lituania suscipere, nequaquã Prussienses sese obstrinxerant,) ad Moschouiæ ducem Basilium profugit, arcibus quas in Russia tenebat succensis. Eodem anno 1406. Vitoldus pace nacta cum Crucigeris, transmisso Hugra flamine, primam expeditionẽ in Moschos adornauit, à genero duce gentis iniuria prouocatus, peruastataque longè lateque Moschouitica regione, præda onustus, in Lituaniam rediji. Postea maiori vi in id bellum, anno vno intermisso sese expediuit, fretus maioribus auxilijs Polonorum, & Crucigerorum, & vsq; ad Occam fluuium permagnum, Moschouia deuastata, populabundus peruenit, quominus autem fluuium transmitteret, SWidrigelonis patruelis nuper profugi (qui Moschouitis operã suã nauabat) armis prohibitus est: Impetrauit tandem à Vitoldo, Basilius Moschoniæ dux pacem, æquis sub conditionibus. *SWidrigelo ad Moschouiam fugit.* *Vitoldus Moschouiã Vastat.*

Dum hæc aguntur Sigismundus Coributus Vitoldi frater, nihil de inducijs cum Crucigeris Prussiensibus compertum habens, absente Vitoldo cum Lituanis in Prussiam excursionem fecit, & tribus oppidis, plurimisque pagis direptis, & succensis in- *Vitoldus Prussiam Vastat.*

Crucigeri Lituaniam vastant. Vitoldus latet.

gentem prædam asportauit. Quos vt Crucigeri vlciscerentur, nullam excusatione͂ ignorantiæ admittentes, simili modo in Lituaniam per auias solitudines excurrerunt, in Wolkouisko oppidũ improuisè impetum fecerunt, quo succenso multitudine͂ hominum, qui ad rem diuinam, festo die cõuenerant, captiuam abduxerunt. Vitoldus verò cùm septem milliaribus ab eo loco abesset, raptim in interiores syluas cum vxore sese abdidit, donec hostes discessisse cognouit, nunquam enim hostibus regiones suas vastantibus, occurrere ausus erat, sed illis discedentibus vicissim regiones eorum vastabat.

Deinde Vitoldus, anno Domini 1415. cõducto ingenti exercitu de Polonia, contra Pskouienses Russos expeditionem fecit, qui pacem magna vi auri, & argenti redemerunt.

Vitoldus Nouogrodenses capit.

Postea Nouogrodensibus Russis liberè viuentibus, Pskouiensium vicinis bellum intulit, quibus etiam supplicibus, & ingentia dona afferentibus pacem dedit.

Sigismũdus imper. cum Vitoldo gratiam inijt, & diadema ei pollicetur

Tandem Sigismundus Romanorũ rex, inimicitias inter Iagielonem rege͂ Poloniæ, & Vitoldũ disseminaturus, societatem cum Vitoldo secretò inijt. Diademaq; regium, in iniuriam Polonorum ei dare pollicitus est, cupiebat id Vitoldus homo ambitiosus, & ingẽtis animi, sed ei obnixè Iagielo frater cum Polonis ne voti cõpos foret obluctabatur, denegabatq;, vnde variæ controuersiæ vtrinq; intercesserunt. Postea à Sigismundo rege Romanorum draco aureus affabrè factus, pignus societatis, per legatos ei allatus est, expetitumq; ab eo iusiurandum de societate vtrinq; seruanda. Sed Vitoldus dracone pro hospi-

hoſpitali munere accepto,iuſiurandum nullum dedit, nec tamẽ à cœpto de ambitione diadematis regij deſtitit,legatiq; regis Romanorum de eo afferendo,certũ tempus præſcripſerunt, ad decimũ ſextum Calendas Septembris. Hoc vbi rex Poloniæ Iagielo reſciјt, Ioanni Czarnkouio Subcamerario Poſnanienſi, viro impigro, negotium dedit, vt ad confinia Poloniæ,& Saxoniæ, legatos Romanorum regis,& Vitoldi, vltro citroq; commeantes obſeruaret, interciperetq;.Statimq; Baptiſtam Cigalam Italum iuriſconſultum Genuenſem, & Sigiſmundum Rotum Germanum à Cæſare ad Vitoldum proficiſcentes intercepit, excuſſosq; incõſultè dimiſit. Litteras verò ab eis ablatas ad regem attulit. Miſſi autem hij erant, vt Vitoldo dubitationem omnem eximerent, diademaque ad tempus allatum iri, ab alijs legatis promitterent. Præterea vt confœderationes & ſocietatem Pruſſienſium, atq; Liuonienſium Crucigerorum, Hungarorumq;, & Germanorum, cum Lituanis aduerſus Polonos confirmarent. *Legati Cæſaris intercipiuntur.*

His cognitis Poloni nemine iubente, quaſi ſublatis ſignis, armata manu apud Turagoram inſederunt, pro patriæ tranquillitate & honore ad extremum Oceanũ Germanicum, decernere parati. Iam legati cum diademate Pruſſiæ appropinquabãt, per quam profecturi erant, cum didicerunt à Polonis vias obſideri, & non auſi periculo ſeſe committere, cùm duos menſes fruſtra exſpectaſſent, ad Cæſarem in Hungariã reuerſi ſunt. Nec multo pòſt Vitoldus voto fruſtratus ex angore animi, anno Domini 1430. menſe Septembri in Troki ciuitate ſpiritum exhalauit, cum octuageſimum annum exceſſiſſet. *Vitoldus moritur.*

Vitoldi mores.

Princeps impiger & vegeto ingenio, abſtemius in omni vita nihil præter aquam bibere ſolitus, in victu temperãs, temporis perparcus, ita vt ſupra menſam iudicaret, & reſponſa legatis daret. Cæterum in Venerem procliuior, confectò enim feliciſſimè bello ſemper ſolebat relictis copijs in hoſtico, domum tranſmutatis equis, ad vxorem otius præcurrere. In externos liberalis erat, ſuos verò metu magis quàm beneficio, in officio continebat. Statura fuit mediocri, gracili corpore, radere barbam & genas ſolitus.

SWIDRIGELO PRINCEPS Lituaniæ.

Poloni magnam Podoliæ partem occupant.

IVſtis Vitoldo, Vilnæ in arce perſolutis, Iagielo rex Poloniæ, SWidrigelonem fratrem germanum, patruelem Vitoldi, hominem nihili, & ebrioſum, ſummæ rerum apud Lituanos præfecit. Poloni verò primores, patriæ vtilitati conſulentes, re animaduerſa Daugertum Palatinum Vilnenſem, qui Podoliam Vitoldi nomine adminiſtrabat, rerum omnium adhuc ignarum, euocatum ad colloquium ceperunt, arcemq; Kameneciam, Smotriciam, Skalam, & Ceruonigrodum occuparunt, & magnam partem Podoliæ facilè in poteſtatem ſuam redegerunt, ne in ditione Lituanorum deinceps eſſet. Vbi factũ hoc reſciuit SWidrigelo, homo violentus & in iracũdiam præceps, beneficiorum regis fratris oblitus, in eum (tunc temporis exequias funebres Vitoldi celebrantem Vilnæ) fremere, maledictisq; laceſſere, palamq; vincula & necem regi, Polonisq; qui cum eo aderãt minitare, cœpit: ita vt Poloni, die noctéq;

Iagielo rex cum Polonis in periculis.

ĉteq́; circa regẽ excubare cogerentur. Rex verò siue quod sibi metuebat, siue quod SWidrigelonis incrementis impẽsius fauebat, Podoliam ei restituere assensus est, eáq; de re Tarlonẽ in Podoliam cũ literis & mãdatis misit, qui eam Michaëli Babę Russo, SWidrigelonis nomine recipiendam & obtinendã traderet. Andreas verò Tencinius, & Nicolaus Dreuicius, iuuenes ex nobilitate Polonica, qui annulũ signatorium habebant, amore patriæ ducti, litteras ad Michaëlem Buczacium, qui Cameneciam Podoliæ obtinebat, scripserunt, regem extremà necessitate adactum, Podolia SWidrigeloni cedere, nunciantes, sed vt non modò, non parceret mandatis regijs, verùm Tarlonem & Babam pariter comprehenderet. Eas litteras quoniam palàm ferri nequibant (SWidrigelo enim omnes iter in Poloniam capescentes excutiebat) cera obuoluerunt, & cõtexerunt, vt speciem & similitudinem cerei præ se ferrent. Tarloniq; legato dederunt, vt is cùm primùm Cameneciam venisset, cereum illum Buczącio redderet, atq; hæc verba adderet, vt si errare ille nollet, ex eo cereo vnà cum magistratu vrbano, lumẽ quęreret. Quę omnia Tarlo iuuenis omnium rerũ ignarus, bona fide perfecit. Buczacius præfectus cereum acceptum refringit, litterasq́; inuenit. Tarlonem legatum & Babam comprehendit, in arcesq́; Podoliæ intromissionem non admisit. Poloni quoq; casum regis sui animaduertentes, exercitum sine mora conscripserunt. SWidrigelo autem Polonos, arma parare ad vindicandum regem audiens, confestim eum sibi reconciliatum, auroq́; & argento liberaliter donatum liberum dimisit. Tandem SWidrigelo

Lumen ex cereo queritur.

exercitũ in Podoliam duxit, cui Iagielo rex cum armatis copiis Polonorum, anno Domini 1431. ad diem S. Margaretæ apud Luczkum ciuitatem occurrit, excursorijs pugnis vtrinq; collatis, fœdus ad purificationis diuæ Mariæ festum inierunt. Interea verò Palatinus Valachię tributarius Polonorum, infestis armis in Poloniam descendit, cuius exercitum Poloni & Podoliani dissipatum, & per agros, syluasque pallantem, cruenta clade prostrauerunt. Postea rex Iagielo in SWidrigelonem fratrem seditiosum, & ad sanam mentē redire nolentem, Lituanos concitauit, Sigismundumq; patruelem, Vitoldi fratrem germanum, Starodubensem ducem, ad inuadendum principatum Lituaniæ animauit. Statimque proceres Lituaniæ cognita voluntate regis, cum Sigismundo aduersus SWidrigelonem ducem suum, ob nimiam crudelitatem conspirauerunt, in eumque apud Osmanam, tunc temporis agentem, impetum fecerunt, qui de insidijs à Ioanne Muniuido præmonitus, pernici fuga in Russiam euasit, ideoq; postea adiunctis sibi Liuoniensibus Crucigeris, Lituaniam vexauit.

Valachi funduntur.

SIGISMVNDVS PRINCEPS Lituaniæ.

ANno Domini 1432. Sigismundus Keystuti principis Lituaniæ filius, dux Starodubensis, in Russia, regis Iagielonis patruelis, beneficentia & fauore Lituaniæ procerum, expulso iusta de caussa SWidrigelone seditioso, rerum in Lituania potitur, & magno Ducatu solēniter in verba regis Iagielonis & procerum Polonię, Lituaniæq; iurans inuestitur.

Ideo

Ideò tertio magni Ducatus Lituanię cum regno Poloniæ vnio, incorporatioq; celebrata eſt.

Eodem anno rex Poloniæ Iagielo, vltima menſis Maij vitam cum morte feliciter commutauit, cui Vladiſlaus filius in regno, anno Domini 1434. ſucceſſit, qui poſtea rex Hungariæ creatus eſt, quo ex Polonia in Hungariam, anno Domini 1440. ad ſuſcipiendum regnum diſcedente, Czartorienſis dux Ruſſus, Sigiſmundum magnum Ducem Lituaniæ, dolosè, perfidioſeque necauit Troki. Atq; poſt hũc magnus Ducatus Lituaniæ ad ſecundo genitos regnum Poloniæ tranſlatus eſt. Quapropter proceres Poloniæ cum ducibus Maſſouiæ Caſimirum hæredem regni Poloniæ, cum ducibus Maſſouiæ Caſimirum hæredem regni Poloniæ, Iagielonis regis filium, in magnum Ducatum Lituaniæ duxerunt, quem Lituani cum ingenti lætitia, ſuſceptum, communibus ſuffragijs, ſummæ rerum apud ſe præfecerũt. Qui poſtea Vladiſlao fratri, anno Domini 1447. in regno ſucceſſit. Magno verò Ducatu Lituaniæ Alexander filius eius ardentibus ſuffragijs Lituanorum, præpoſitus eſt.

Iagielo rex moritur.

Sigiſmundus dux occiditur.

Caſimirus magnus Dux Lituaniæ.

ALEXANDER PRINCEPS Lituaniæ.

ALexander Iagielonis nepos, Caſimiri regis Poloniæ filius, magno Ducatu Lituanię potitus, apud Ioannem magnũ Ducẽ Moſchouiæ, filiam Helenam, in matrimonium accepit, in ſponſalibusque concluſum erat, vt templum Ruthenico ritu, in caſtro Vilnenſi deſtinato loco, exædificaretur, eique certæ matronæ, ac virgines eiuſdem ritus iungeren-

tur. Quæ cùm aliquanto tempore negligerentur, ſumit ſocer cauſſam belli contra Alexandrum, & triplici exercitu inſtructo, contra eum progreditur, primum, verſus prouinciam Seueram, in Meridiem, ſecundum verò, in Occidentem contra Toropiec & Biela inſtituit, tertium in medio, verſus Drohobus & Smolensko collocat, ab ijs exercitum in ſubditis retinet, quo ei maximè, contra quem Lituanos pugnaturos animaduerteret, ſuccurrere poſſet. Poſtquam autem ad fluuium quendam Wedraſch, vterque exercitus conueniſſet, Lituani duce Conſtantino Oſtroſki, maxima procerum, & nobilium frequentia ſepto, ex quibuſdam captiuis, numerum hoſtium ac ducum quoque cùm cognouiſſent, magnam ſpem profligandi hoſtem concipiunt, porrò cùm fluuiolus cõflictum impediret, ab vtriſq; tranſitus ſeu vadum quæritur. Primi autem Moſchi aliquot ſuperata ripa, Lituanos ad pugnam laceſſunt, atque illi haud timidi reſiſtunt, eoſq; inſequuntur, fugant, vltraque fluuiolum pellunt, mox vtrinque acies committuntur, præliumq; atrox oritur. Interea dum vtrinque eodem ardore animorum, acriter certarent, exercitus Moſchorum in inſidijs collocatus, eo latere in medios hoſtes inducitur, Lituani metu perculſi dilabuntur. Imperator exercitus, vnà cum pleriſque capitur, reliqui perterriti, caſtra hoſti concedunt, ſe & arces Drohobus, Toropiec, & Biela pariter ſeſe dediderunt: exercitus verò, qui Meridiem verſus proceſſerat, cui præerat Machmetemin Tartarus rex Cazanenſis, fortè Bransko, ciuitatis præfectum comprehendit, Branskoque ciuitate potitur. Paulo pòſt duo Germani fratres, Seueriæ

Moſchus in Alexandrū Lituaniæ Ducem inſurgit.

Lituani funduntur.

Arces à Moſchis capiuntur.

ueriæ principes, Semetcici dicti, alioqui ducibus Lituaniæ obedientes, imperio Moschorum principis se tradunt. sic vnico conflictu, & eodem anno adeptus erat Moschus, quæ Vitoldus magnus Dux Lituaniæ multis annis, maximisque laboribus, obtinuerat. Porrò Moschorum dux cum hisce captiuis Lituanis crudelius egit, Constantinumque ducem exercitus præfectum, crudelissimis vinculis, pollicitationibusque solicitabat, vt relicto domino naturali, sibi seruiret, qui cùm aliam spem elabendi non haberet, conditionem oblatam accepit, in verbaque Moschorum principis iurauit. Et quamuis prædia, possessionesq; amplissimas, pro status sui cõditione habebat attributas, à principeq; summo amore prosequeretur, tamen aliquot ibi annis exactis, nacta occasione, per inuias syluas, in Lituaniam cum ingentibus thesauris profugit. Qui postea, anno Domini 1514. cum exercitu Polonorum & Lituanorum strenui militis, & imperatoris officium adimplens, sub Sigismũdo rege Poloniæ, octuaginta millia Moschorũ strauit, prout superius, in gestis Sigismundi regis Poloniæ patet. Sed ad rem redeo.

Duces Seueriæ Moscho se dedunt.

Octuaginta millia Moschorũ cæsa.

Alexander magnus dux Lituaniꝫ, postea decedẽte Ioãne Alberto fratre, Poloniꝫ rex creatus, liberatione captiuorum, cõtentus cũ socero Moschorũ principe Ioanne, ad sex annos fœdus inijt, anno Domini 1503. Postea anno Domini 1506. Vilnæ mortuus est, ibidemq; sepultus, ætatis suæ 45. annos habens. Præfuit magno Ducatui Lituaniꝫ 14. annis, regnum Poloniæ 4. annis & 8. mẽsib. administrabat, huic in magno Ducatu Lituaniæ, & regno Poloniꝫ Sigismũdus frater Germanus, huius nominis primus successit.

Alexander moritur.

Nouæ Gubernationis LIVONIÆ FORMA, RECENS A STEPHANO REGE POLONIÆ INSTITVTA, ANNO M. D. LXXXIII.

STEPHANVS DEI GRATIA REX POLONIÆ, MAGNVS DVX LI-*tuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, Kijouiæ, Volhiniæ, Podlachiæq́; nec non princeps Transyluaniæ, &c.*

SIgnificamus tenore præsentium, quibus expedit vniuersis, præsentibus & futuris harum notitiam habituris. Quia nos per Dei gratiam recuperata de potestate Moschi prouincia Liuonia, eius statui ac bono ordini prospicientes, ac defensionis & iustitiæ rationem habentes, atq; exemplum in primis terrarum Prussiæ nos accommodantes, infra scriptas leges & constitutiones ei prouinciæ, de consilio consiliariorum nostrorum dandas, & promulgãdas esse duximus, damusq́; & promulgamus præsentibus. Iura tamen nostra regalia integra nobis in omnibus reseruando.

Episcopatus Vendensis.

In primis Deo optimo gratias pro victoria concessa agentes, ad eiusq́; cultum actiones nostras referentes, fundauimus episcopatum in eadem prouincia in locum archiepiscopatus, & episcopatuum, qui fuerũt superioribus temporib. primùm discordia in-

dia interna, deinde verò hostili gladio exterminati: cuius sedes Vendæ futura est. Vbi etiam canonicorum collegium instituimus, ac item per ciuitates, oppida, & villas nostras regales, parochias, & scholas ritus Catholici ereximus.

De dissidentibus in Religione.

Annuimus petitionibus prouincialium prouinciæ Liuoniæ, Rigæ & hîc ad nos factis, vt Augustanæ cõfessionis, quæ vnica post religionem Catholicam illam in prouinciam introducta erat, liberum vsum illis permittamus.

Tres præsidatus in Liuonia.

Prouinciam Liuoniam, quæ adhuc à nobis parta est, in tres diuidimus partes, tum iurisdicundi, tũ defensionis caussa: quarũ prima erit Vendensis, atq; id quicquid inter flumen Dunam, & Gouiam, & inde ad fines Moschouiæ versus Opoczkam, supra Marienhausen situm est, ad præsidatũ Vendẽsem spectabit, inclusis etiam arcibus Marienhausen, Ludzen, & Rozythen: Derpatensis, quæ à flumine Gouia ad fines vsq; Moschouiæ extendetur, & versus Felinum Vilscher lacu terminabitur: Tertia Pernauiẽsis, quæ Felinum, Pernauiam, & cæteras arces, inter Gouiam flumen, & mare, & lacum Vilscher continebit.

Præsides Liuoniæ.

Quibus quidem in partibus singuli præsides Vendẽsis scilicet, Derpatẽsis & Pernauiẽsis præerunt eo iure & authoritate in illa prouincia, qua Palatini in Prussia sunt, cũ quibus etiam, necessitate exposcente, ad bellum mouere debebunt, postquam prędicti præsides à nobis, vel gubernatore Liuoniæ, vel locũ tenente, vel commissario nostro admoniti fuerint.

Succamerarij.

Statuimus,vt in eadem prouincia tres itidem Succamerarij ſint: Vendenſis, Derpatenſis, Pernauienſis, eadem authoritate & functione, qua Succamerarij ſunt in terris Pruſſiæ. Ijdem finibus inter nobilitatem regundis præerunt.

Vexilliferi.

Tres itidem prædictæ Liuoniæ prouinciæ regiones,tres ſuos vexilliferos habebunt, ſubque ſignis à nobis illis attributis,neceſſitate expoſcente vt ſuprà ſcriptum eſt, dictæ prouinciæ nobiles & incolæ, ad bellum & defenſionem progredientur.

Iudicia terreſtria.

Iudicia terreſtria in ſingulis pręſidatibus,quotannis bis celebrentur,ita vt in pręſidatu Vendenſi,prima iudicia feria tertia poſt Dominicam Quaſimodo geniti:ſecunda,feria tertia poſt Lamperti in Pernauienſi, duabus poſt hebdomadibus.In Derpatẽſi duabus poſt alijs obſeruentur. Ex quibus quidem iudicijs terreſtribus appellationes ordinariæ fient ad conuentum Liuoniæ.

Iudices,Scabini, & Notarij terreſtres,ac Tabelliones.

Iudicia terreſtria iudicabuntur ab iudice. Iudex autẽ cuiuis præſidatui, ex quatuor à nobilitate propoſitis, vnus per nos aſſignari debet, cui aſſidebunt ſex ſcabini, ex duodecim à nobilitate propoſitis à nobis deſignati. Notarium verò terreſtrem ex quatuor à nobilitate electis,vnum itidem deſignabimus qui acta ac decreta iudicij terreſtris conſcribet & edet.Pro incidentibus verò paſſim neceſſitatibus publici tabelliones in conuentibus Liuoniæ modo infraſcri-

ſraſcripto habendis, qui fuerint teſtatæ probitatis ac fidei, ex conuentus illius ſententia, creari poterunt.

De appellatione.

Vt autem friuolæ & temerariæ appellationes nonnihil cohibeantur, quiſquis in iudicio terreſtri ad conuentum appellauerit, octodecim marcas Rigẽſes in iudicium reponat. Et ſi appellans ſuccubuerit, in vſum publicum iudicij in quo erant repoſitæ, cedant, alioquin parti reſtituantur.

Iudicia Præſidum, & ſanguinis, ac facti recentis.

Nec præſides cauſſas ad ius terreſtre ſpectantes, niſi de conſenſu partium iudicent, & prouocantes ad iudicium terreſtre remittant, exceptis cauſſis leuioribus, quæ videlicet valorem triginta marcarum Rigenſium, non excedant. hæ quidem ſine ſtrepitu iudicij, de ſimplici & plano ab eis componi poſſunt. In cauſſis autem ſanguinis, & facti recẽtis indilatam iuſtitiam miniſtrent, nec partes contendentes ad componendam amicè inter ſe controuerſiam cogant, neq; vllas pœnas exigant, niſi per iudicium decretas. Quarum pœnarum tertia pars iudicio terreſtri, reliquæ duæ partes præſidi loci cedant.

Præſides & Capitanei cæteriq; omnes iudicio terreſtri ſubſint.

Præſides & capitanei, ac quiuis incolæ Liuoniæ, ſiue Poloni, ſiue Lituani, alijq; omnes citati: tam in iudicio terreſtri, quàm cõuentuum publicorum, reſpõdere ſint obligati, exceptis obligationibus ſuper bonis noſtris regalibus emergentibus. Ciuitatibus etiam iudicia iuxta priuilegia ipſorum relinquimus.

De Commiſſionibus.

Vt autem temerariæ lites amputentur, commiſ-

ſarios ſiue iudices delegatos non deputabimus in cauſſis ad iudicium terreſtre ſpectantibus, & minus in eo iam pendentibus, niſi per rationẽ ordinariam, de qua infrà dicetur, à ſentẽtia definitiua, ſeu interlocutoria iam lata, ad nos remiſſæ fuerint, exceptis cauſſis limitum bonorum noſtrorum regalium & diuiſionis fratrum, & proximorum. Nec iudices delegatos ſeu cõmiſſarios, à quibus ſemel appellatum eſt, in eadem cauſſa denuo deputabimus, aut cauſſam ad ipſos remittemus. Non enim veriſimile aut honeſtum videtur, quòd iudex ſuam priſtinam ſententiam retractet aut aliter poſtea iudicet quàm antea iudicauerat.

De Conuentibus publicis iudicialibus.

Conuentus autem publici iudiciorum cauſſa in Liuonia Vendæ quotannis bis celebrentur, verno videlicet tempore, ad diem S. Staniſlai: tempore autem autumni ad diem S. Michaelis. ad prædictos conuentus publicos omnes cauſſæ, tam ex ciuitatibus, quàm ex iudicijs terreſtribus, per appellationem deuoluantur, ac etiam ex Feudis ducalibus. eæ verò appellationes cognoſcentur, in dicto conuentu, ab epiſcopo, tribus præſidibus, capitaneo Vendenſi, quæſtore prouinciali, tribusque Succamerarijs, ciuitatumque, Rigenſis duobus, Derpatenſis vno, Pernauienſis vno, Vendenſis vno, deputatis. Præſidebit verò gubernator Liuoniæ, vel locum tenens, aut commiſſarius noſter, à nobis pro tempore deſignandus, atque ibi omnes cauſſæ finientur, ſine vlteriori prouocatione, exceptis cauſſis amiſſionis

ſionis hæreditatis bonorum, in quibus ſi quæ pars à conuentu ſe grauatam putauerit, vtriuſque partis allegationes diligenter conſcribi,& ad nos obſignatæ ſigillis omnium ſupraſcriptorum per gubernatorem, aut locum tenentem, vel commiſſarium noſtrum remitti debent, de quibus nos ſententiam noſtram itidem ſcripto noſtro declarabimus: ac item exceptis cauſſis famæ, in quibus hoc idem, niſi ſint ſanguinis & facti recentis, obſeruari volumus. Decreta verò prædicta conuentionalia, à notario terreſtri Vendenſi conſcribentur, ſub ſigilloque eiuſdem terræ edentur.

De iure municipali Liuonico.

Tam in iudicijs terreſtribus, quàm conuentionalibus, iuſtitia adminiſtrabitur ex præſcripto iuris prouincialis in Liuonia recepti, cuius quidem iuris municipalis exemplum prouinciales ad nos mittere debent intra quadrimeſtre, vt à nobis recognoſcatur, & authoritate noſtra publicetur. Præteritas omnes iniurias facti inter priuatos perpetua obliuione delendas cenſemus. De cauſſis autem pecuniarum creditarum, & bonorum ademptorum, inter ſe iure experiri poterunt. Neq; tamen ab ijs qui tempore belli vſuras in bonis ſuis inſcripſerunt exigi eæ debent. In poſterum autem non niſi mediocres inſcribi & accipi poterunt.

Conuentus neceſſitatis publicæ cauſſa.

Quando opus fuerit cõuentũ pro neceſſitate publica, quẽ nos & ſucceſſores noſtri, arbitrio noſtro, loco & die, quo nobis videbitur, indicemus, prius in ſingulis præſidatibus, Venden. Derpaten. Pernauien.

fiat nobilitatis cōuentio particularis, quam pręsides in suis præsidatibus ad aliquē locum conuenientem literis suis de mandato nostro conuocent, vt nuncij ad huiusmodi conuentum eligantur. qui autem vocatus non comparuerit, pœnam sex marcarum Rigensium pendet, cuius medietas præsidij, altera verò fisco Liuonico proueniat. Mittent etiam ad eundem conuentum nuncios duos ciuitas Rigensis, vnum Derpatensis, vnum Pernauien. vnum Venden. ac item Curlandiæ dux, cuius nuncio locus dignus ac conueniens in consessu attribui debet.

De executione rei iudicatæ.

At quum frustra sententiæ ferantur, nisi legitimę executioni demandentur, volumus, & irrefragabili constitutione sancimus, vt deinceps vnusquisq; cuiusuis conditionis aut eminentiæ fuerit, rei iudicatæ sine omni contradictione cum effectu pareat, & obsequatur, alioqui locorum præsides nullo alio à nobis mādato expectato, legitimam executionem faciant, adiuncto sibi, vbi caussæ conditio id postulauerit capitaneo, & nobilibus illius districtus, aut etiam, si necessitas exegerit, omnibus & singulis vasallis nostris seu nobilibus illius præsidatus, quos ad assistendum illi sub iurisiurandi debito & amissione bonorum obligatos esse decernimns. Si verò maiori potentia sit opus, negocium ad nos referri volumus, vt opportunis rationibus rebus prouideamus. Pręsides similiter ad huiusmodi executiones faciendas, iustitiamque oppressis ministrandam iusiurandum nobis pręstitum adigat, quos etiam, si remissiores fuerint, quinquaginta florenorū Vngaricalium pœna plecti volumus, cuius mulctæ medietas parti, cui

cui iustitia denegata est, altera verò medietas fisco cedat. Vbi autem quis exequutioni voluerit resistere, aut iam factam violare conuictus fuerit, pœna banni siue proscriptionis, ac bonorum confiscatione, irremissibiliter puniatur. Ex quibus bonis parti læsæ primum satisfiat, quod reliquum fuerit, prædicto fisco applicetur.

De violentijs ac vijs publicis.

Statuimus præterea, vt nullus capitaneus, nobilis, ciuis, aut quiuis alius, cuiuscunq; conditionis existat, qui personis, castris, domibus, aut possessionibus alicuius vllam violentiam inferre, incursiones facere, in publicis stratis insidias ponere præsumat. super his conuictus, capitali pœna puniatur.

De captiuatione, criminibus ac contractibus.

Et cùm aliquis nobilis decreto publici conuentus, iudicio præsidum aut terrestri capitur, quod sub certis pœnis in potestatem aut carcerem ciuilem non tradatur, sed in manus præsidum. Si quis autem in ciuitate, vbi nulla arx est capitur, & authoritate conuentus præsidis, aut iudicij in carcerem ciuilem conijcitur, in potestate eorundem & non ciuitatis permaneat. Fideiussoria autem cautione à carcere huiusmodi liberetur, nisi caussa fuerit criminalis, & vt sub pœna viginti florenorum Vngaricalium, quorum medietas præsidi, altera parti læsæ cedat, absque vlla remissione persoluenda, nobiles & eorum subditi, authoritate seu potestate ciuili non capiantur, detineantur, aut arestentur, nec nobiles authoritate propria capient, aut detineant ciues vel eorum subditos, sed vnusquisque coram iudice suo

ordinario conueniatur, & iustitiam requirat, nisi in casibus recentibus, & actionibus criminalibus. nam delinquens in loco delicti deprehensus, & contrahens de contractu recenti, in loco contractus poterit conueniri.

De fluminibus.

Præterea ne in fluminibus terrarum nostrarum Liuoniæ quibuscunq; ab antiquo nauigabilibus obstacula fiant, vt tam piscibus, quàm nauibus, & lignis liber transitus permittatur, bonis ac iuribus nostris regalibus, & quorumcunque priuilegijs antiquis, & præscripta consuetudine saluis.

De bonis terrestribus ciuium, & nobilium ciuilibus.

Ciuibus bona terrestria, & nobilibus ciuilia bona liberum sit deinceps emere: ita tamen, quod ad paria onera vtrinque ferenda sint obligati. Quod scilicet ciues ratione bonorum terrestrium omnia nobilitatis onera, & nobiles ratione ciuilium bonorum omnia ciuilia onera, æquis passibus ferant, & eidem iuri subsint.

De Prædonibus.

Statuimus, vt præsides & capitanei, quisq; in suo præsidatu, & capitaneatu diligenter fines terrarum obseruent, ne prædones & grassatores ingrediendo impunè grassentur.

Rustici arma non ferant.

Et præterea ne rustici cum bombardis, cuspidibus, lanceis, gladijs aut similibus armis, publicè aut priuatim incedant atq; ea deferant, nisi ad venatio-

nationem, aut publicam pacem tuendam, à dominis & poteſtatibus ſuis euocati fuerint. Sculteris etiam exceptis, quibus ob publicam functionem, armatos eſſe liceat.

De mercimonijs, & ruſticis.

Ne etiam mercatores & præſertim peregrini ſiue exotici homines, in nobilitatis ac ciuitatum iniuriam, merces in villis ac pagis clàm & publicè coëmere, & negociationes exercere audeant, authoritate noſtra regia firmiter prohibemus. Statuentes vt deinceps ſubditi dominorum merces & res ſuas vendibiles in ciuitatem ducant, & in foro publico venales exhibeant. Cum verò ſuprà actis temporibus, plebem ruſticam miris modis preſſam in Liuonia fuiſſe audiamus eam ad tolerabilem ſtatum reducendam, eiusque rei rationes aliquas in conuentu prouinciali ineundas cenſemus, ad quā nos quoque authoritatem noſtram, & ordinationem, communicato cum prouincialibus in eodem conuentu conſilio, abhibebimus.

De mercimonijs Moſchouiticis.

Mandamus locum tenenti noſtro, præſidibus, capitaneis ac alijs prouinciæ ac ciuitatum magiſtratibus, vt merces omnes Moſchouiticas, Pleſcouia, & aliunde perditiones noſtras, Rigam, aut Pernauiam, quo ad diuerſum aliquid pro ratione temporis ſtatuerimus, dirigant. Riga verò & Pernauia trans mare, tum in Lituaniam Poloniamque: nec ijs mercimonijs vti, niſi ſubiectos nobis patiantur ſub graui animaduerſione.

De constitutionibus in posterum faciendis aut emendandis.

Si quid postea de statu Liuoniæ, eiusq́; bono ordine statuendum sit, aut in suprascriptis constitutionibus emendandum, mutandum, addendum, id prout res ac necessitas tempusq́; exigit, matura ac bona deliberatione faciemus. Quæ omnia & singula vt suprà scripta sunt sancimus ac decernimus robur debitæ firmitatis habere debere, ac ab omnibus in eadem prouincia obseruari, ab ijs verò quorum interest manu teneri, & exequi. Harum quibus sigillum nostrum appressum est, testimonio literarum. Actum & datum Varsauiæ, die quarta Decembris correctionis. Anno M.D.LXXXII. Regni nostri, anno septimo.

Per manus illustris, & magnifici Ioannis de Zamosczie, regni nostri supremi Cancellarij, & exercituum regni generalis. Cracouiensisque ac Marieburgen. Miedzyrzecen. Knyschynen. Krzeszouiensis, &c. Capitanei. Sincerè nobis dilecti.

STEPHA-

STEPHANI POLONIÆ REGIS LITERÆ AD ORDINES REGNI POLONICI, DE *rebus à se in bello aduersus Moschos superiori æstate gestis.*

Anno 1580. Die 6. Septembr. ad Vielikolukum ſcriptæ.

TEPHANVS *Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Rußiæ, Prußiæ, Samogitiæ, Liuoniæq; Tranſyluaniæ princeps. Reuerendiß. Reuerendis, Magnificis, Nobilibus, Famatis, Archiepiſcopis, Epiſcopis, Palatinis, Caſtellanis, Regni noſtri Senatoribus: præterea cuiuſuis ordinis ſubditis noſtris ſincerè fidelibus nobis dilectis Gratiam noſtram Regiam. Reuerendißimi, Reuerendi, Magnifici, Generoſi, Nobiles, Famati, ſincerè fideles nobis dilecti.*

Notum facimus, quàm libenter & decreta communibus Reipublicæ comitijs geramus, & de rebus à nobis gestis, Sinc. & Fidel. vestras faciamus certiores.

Cùm superioribus proximis Reipublicæ comitijs placuisset bellum contra Moschouiæ ducem susceptum continuari: nihil prætermisimus, quod posset ad illud rectè atque ordine administrandum, & in primis ad exercitus cùm veteres retinendos, tum nouos conscribendos pertinere, quibus omnibus postquam, vt ad Ciusniciam (quo loco nos, & Russiæ, contra iniurias Moschi, præsidio esse posse, & ad primarias alias atque alias arces hostiles, peropportunos aditus habituros intelligebamus) certo die conuenirent, edixissemus: Nos Vilna profecti, eòdem ad octauum Iulij mensis diem peruenimus; ac in primis frequentiore & Senatorum nostrorum & hominum militarium conuentu, de belli administratione & quò potissimum arma in hostem inferremus, ad concilium nostrum retulimus. in quo, etsi variæ initio dictæ sententiæ fuissent: eò tamen descensum postea est, vt Vielikolukum nobis cum exercitu ante omnia mouendum, eámque arcem omni conatu oppugnãdam concluserimus:

mus: secuti quàm maximè cùm ipsam seriem & quasi tenorem gerendarum rerum, qui nos ex locis anno superiore proximo expugnatis, re recenti, Vielikolukum vocare & ducere visus est, tum Rußiæ defensionem, quam vniuersam, eo loci cum exercitu progreßi, nos ab hostili vi tueri posse intelligebamus.

Præterea Lucensis arcis situ, fama, ditionis amplitudine, vbertate (qua exercitus nostri sine ditionum nostrarum detrimento aliac sustineri possent) opportunitate denique ad signa nostra penitius in hostilia loca inferenda, hostémque ad aliquam prælij dimicationem eliciendum, ceteráque deinceps ex Vielikoluko facilius promtiúsque administranda adducti.

Habito igitur exercitus nostri delectu, ex agro Ciusnicienſi, Vitepſcium profecti sumus: quo in itinere cùm arces duas hostiles (Vieleſcium vnam, in Dunæ ripa Vitepſcio ex superiore fluminis loco oppositam: atque alteram Vsuiatum, quæ ad amnem cognominem in Dunam fluuium illabentem, & propius Lukum versus ferentem, sita est) exclusuras nos tormentorum & commeatus ad exercitus nostros supportandi commoditate accepißemus, & cætero cùm studium nobis esset Du-

nam flumen magis magísque ab hoste in potestatem nostram vindicare: quò res maiore celeritate conficeretur, magnificum Ioannem de Samayſczie Regni nostri Cancellarium, & cum ijs copijs, quas hoc in bellum nobis adduxit, & alijs additis, Vieleſcium oppugnandi cauſſa præmiſimus. quæ ex arce cum vnius diei oppugnatione præſidium hoſtile feliciter deieciſſet, nos ea potiti (præmiſſa primo agmine Lituanicarum copiarum parte) Vſuiatum cum exercitu acceſſimus, locúmque munitionibus oppugnandi cauſſa iam actis, metu potius admoto quàm vi adhibita, deditione cepimus.

Inde contractis in itinere copijs omnibus, quas duarum iſtarum arcium oppugnatio diuiſerat, mouimus, & ſuperata locorum inde ab Ciuſnicia incredibili vaſtitudine itinere (ſummo cum labore militum ac ingenti difficultate, quà Vſuiatum, quà Vieleſcium exercitus iuêre, & per aſſiduas denſiſſimáſque ſyluas) facto, Vielikolukum progreſſi, ad arcem vigeſima ſexta menſis Auguſti die caſtrametati ſumus. quæ in caſtra cùm id temporis ab magno Moſchouiæ duce legati ad nos veniſſent, nulla interpoſita mora eos audiuimus.

Verùm cùm à nobis, contra omnes noſtras rerum

rum gerendarum rationes, contráque dignitatem noſtram, poſtularent, vt nos in Lituaniam cum exercitu referremus, negaréntque, niſi id ante omnia feciſſemus, ſe per Principis ſui mandata quidquam de iſta legationis cauſſa dicere poſſe: nos repudiata & poſtulationis indignitate & inſidioſa tergiuerſatione, non ceſſandum rati, eundẽ Ioannem de Samoyſczie Cancellarium cum copijs ſuis atratis, cæteriſque, quas ad Vieleſcium habuerat, tum omni noſtro peditatu Polonico atque Vngarico, trans flumen propius arcem caſtra alia facere, atque ibi curare iuſſimus: illáque ex parte nulla mora munitionibus, quibus viſum eſt locis, actis, & quo oportebat perductis: ipſis Kalendis Septembris oppugnationem maiore apparatu ac conatu ſuſcepimus, nihilque aut lenitatis aut terroris prætermiſimus, aut oppugnationis non adhibuimus, quò integra arce potiremur.

Verùm cùm & præſidiariorum ſumma eſſet loci retinendi pertinacia, & vltima ſibi expectanda coniuraſſent, & arx (non modò loci natura in edito, planiſſimis circum locis, partim intra fluminis Louatij, partim intra lacuum complexus ſita: nec tantummodò conſuetis antehac Moſchis parietum denſiſſimorum contignationibus firma: ſed aggere etiam denſiſſimo ac latiſſimo &

cespite extrinsecus obducto: tum, quà flumen aut lacus non ambiunt, fossa maiore munitissima) omnino Polociam omni genere firmitatis superaret: adhæc præsidium validum, & Polociæ aliarúmque arcium propugnatione (è quibus à nobis anno superiore impetrata salute discesserant) exercitatum inesset, vt omnino sine maiore militum nostrorum interitu ac diuturniore obsidione, si in instituto permaneremus, expugnari non posse videretur: necessariò res nobis incendio experiunda fuit, quod cùm magna militum nostrorum virtute & discrimine, primum ex Vngarorum peditum munitionibus illatum & hoste incredibilem in modum restinguente, sæpius per triduum repetitum atque diutius altum esset, vt deinde ex altera etiam parte per militem Polonicum & atratas illas cohortes (aggere ad propugnaculum maius ad ligneas vsque substructiones suffosso) nocte ante quintam Septembris diem maius conflaretur: præsidium verò, quoad igni iam temperari nullo modo posset, ab obstinatione hostili non discederet: factum est, vt & arcem flamma, & quicquid propè hominum in arce fuit, (per militarem iracundiam hostili illa pertinacia, & acceptis in oppugnatione incommodis, & eorum, qui Polocia ac cæteris ex arcibus iam antea occu-

patis

patis impunè dimißi fuerant, hoc in loco ad hostilia reditu irritatam) quinta istius mensis die prima luce deleuerit.

Dum hac in oppugnatione versati sumus, Oratores magni Moschouiæ Ducis iterum apud nos dicendi potestatem sibi fieri petiuerunt: qua impetrata, cùm ea exponerēt, quæ honestè nobis & Reip. paci, & sarciendis incommodis, quæ ab eo hoste accepta sunt, minimè satisfacerent, leuioráque omnia, quàm nostra dignitas & iura Reipub. paterentur, proponerent: ostendimus nos ad istiusmodi descendere nō posse, cúmque illi alia mandata se hoc tempore non habere dixißent, & à nobis peterent, vt dare ad magnum suum Ducem Moschouiæ literas liceret, quibus eum de nostra voluntate atq; conditionibus redderent certiorem: ne quid prætermisiße videremur, quod ad spem iustæ honestæq; pacificationis facere posset, & nostras dedimus ad Moschum literas & oratores dare suas permisimus: ad quas cùm responderit, qua voluntate sit, certius fortasse cognoscemus. Nos hæc Sinc. & Fidel. vestras scire voluimus.

Cumq; ea, quæ adhuc bene & feliciter gesta sunt, vni Deo, grata cum animi pietate, accepta referamus, parq; sit, vt illi beneuolenti & propitio & nos & omnes in Repub. nostra (ad cuius hæc vti-

litatem & laudem inprimis redundant) gratias agamus: hortamur Sinc. & fidel. vestras, ad ea omnia gratarum mentium studia, quæ supplicationibus, alijsq́; rebus, quoties bene gesta est Resp. suscipi consueuerunt.

Quemadmodum hæc res porrò administranda, & hic locus nobis tuendus & retinendus sit, de hoc pro tempore consilium capimus.

Quæ deinceps è Republ. geri à nobis hoc bello poterunt, in ijs studium, consilium, curam, operam omnem nostram libenter consumemus. Bene valeant Sincer. & Fidel. vestræ. Datum ex castris nostris, ad arcem nostram Vielikolukum, die sexta mensis Septembris.

Anno Domini M. D. LXXX.

Regni nostri Quinto.

EX

EX LITERIS DECIMO OCTAVO OCTOBRIS, REGIOMONTE BORVSSIÆ DATIS.

REgem Poloni nacti ſunt virtute, ſapientia, eruditione, magnitudine animi, & artibus belli præſtantem: iuſtitiæ amantem: cædibus, libidinibus & alijs flagitijs infenſiſsimum. Is cùm hoſtem petiturus Vilnam veniret, proditorem ex Lituanicis magnatibus quendam deprehenſum, iudicio Lituanicorum & Polonicorum Senatorum damnatum, capitis pœna affecit. Vilna egreſſus in hoſtem, mirabilem DEI *præſentiam & tutelam expertus eſt.*

Nam cùm in Lituanici cuiusdam principis villa pernoctaturus esset, & is Regi exitium puluere bombardico struxisset, eumque vnà cum ædibus perdere cogitasset: fraudem nidor pulueris detexit: & Regem præsenti periculo liberauit; & proditori meritas pœnas attulit. Cætera quæ consequuta sunt, malo te ex Regijs, quàm meis, cognoscere.

Vnum addo de clade quorundam Polonorum. Cum victoriam Regis, præfectus Orsensis audisset, collecta suorum manu ad 2500. Schmolenciam vsque excurrit. Hostes arbitrantes integrum regium esse exercitum, non ausi sunt con-

contra prodire. Interim Poloni, missa à Moschorum Principe auxilia adoriuntur, fundũt, & præda magna potiti Orsam repetunt. Verùm Moschi ex captiuo, cognita nostrorum paucitate, insequuntur, & nihil tale timentes opprimunt, ita vt de toto exercitu vix 500. cum Ducibus fuga Orsam elapsi sint.

POLONIAE, LITVANIÆ, SAMOGITIÆ, RVSSIÆ, MASSOVIÆ, PRVSSIÆ, LIVONIÆ, MOSCHOuiæ, *Tartariæ, quæ generali vulgò Sarmatiæ Europææ nomine veniunt, Chorographicam descriptionem; tum verò Palatinatuum, districtuum, ciuitatum, arciumq́; singulis subiectarum, accuratam recensionem complectens.*

Sauromatiæ Europææ situs.

SAVROMATIÆ Europææ gentes, regionumq; quas complectitur situm descripturus, operępretium me facturum, & rem non iniucundam Lectori existimaui: Si in primis Europæ, ipsius fines, quibus ab Asia & Africa disterminatur, præponerem. Europa itaque pars mundi tertia, ab Europa Agenoris regis Libyæ & Syriæ filia denominationem traxit, cuius insigni

Europa denominatio ab Europa Agenoris regis filia.

pulcritudine Iupiter (vt poëtæ fabulātur) captus, nullam aliam occasionem ad effectum insani amoris habens, in bouem niueum sese transfigurauit, in litoreque maris viridifero, vbi virgines cæteræ cum Europa reginula ludebant, armentis boum se interiunxit. Europa vitulum præ omnibus pulcerrimum videns tergo eius insedit, qui confestim in mare cum ea insiliens, in Cretam insulam, siue Candiam, dicitur eam transtulisse. Porrò Europam ab Oriente Tanais fluuius celeberrimus disterminat, à Meridie mare Mediterraneum, à Septentrione Anglicus siue Britannicus Oceanus, ab Occidente verò Oceano Atlantico finitur. Hæc pars mundi cæteris duabus, vtpote Asiæ & Africæ, minima est, sed ad habitandum habilior, conuenientiorque & moderatior. nam neque calida torridave, nec etiam frigida nimis, ideo habitatoribus copiosior, frequentior, pleniorque est, exceptis regionibus septentrionalibus Oceano glaciali contiguis: quæ aliqua ex parte ob intensa frigora inhabitabiles sunt. Religione quoque Christiana, moribus, & viuendi consuetudine, incolarum, vrbiumque frequentia, & rerum commestibilium fertilitate, cæliq; & aëris temperie, Asiæ & Africæ, quamuis longè amplioribus facilè anteponitur. Ducentis quadraginta quinq; milliaribus Germanicis in latitudinem patet, à mari Ægæo siue Ionio ad Oceanum vsque Hybernicum. In longitudinem verò septingentis sexaginta milliaribus extenditur, à Portugalia videlicet regno Hispaniæ, ad Tanaim vsq; fluuium, qui Sarmatiam ab Asia disterminat. Inchoatur autem Europa ab Oriente à fluuio Tanai, à Meridie verò ab Ægæo mari Græciæ.

Europa termini.

Quot milliaribus pateat Europa.

Intellige hic milliaria Polonica siue Germanica, quæ Italica 5. & Moschonica totidem cōplectuntur.

In

In hac parte orbis tertia, Sauromatia regio amplissima, multas nationes regnaque, eiusdem generis complectens (de qua nobis res agitur) sita est. Est autem duplex Sauromatia, vna Scythica siue Asiatica, in vlteriori orientalive ripa Tanais & Volgæ fluuiorum, quam incolunt Tartari siue Scythæ ZaWolhenses, & plures alij in Hordas, id est tribus certas diuisi. Altera Europæa Sauromatia dicitur: cuius coloni sunt Poloni, Russi siue Rutheni, Lituani, Massouitæ, Pruteni, Pomerani, Liuones, Moschouitæ, Gothi, Alani, Walachi, & Tartari qui in hac ripa Tanais fluuij occidentali, iuxta Pontum Euxinum degunt. Hanc ab Oriente Tanais fluuius, palusque Mæotis ab Asia dislimitat, ab Occidente verò Vistula, vel secundum quosdam Odera fluuius, à Meridie montibus Vngaricis *Beskid* gentiliter dictis terminatur, ab æquinoctio mari Germanico siue Sarmatico fines suos à Germania dirimit.

Sauromatia duplex.

Sauromatia Europeæ situs finesq́;

Ptolemæus verò libro 3. cap. 5. Sarmatiam Europæam, à Septentrione Oceano Sarmatico terminari scribit, iuxta sinum Venedicum, ad fines vsque Engroneland terræ incognitæ vltra Nortuegiæ regnũ longè patentis. Ab Occasu Vistula fluuio & parte Germaniæ, quæ est inter caput ipsius & montes Sarmatarum. A Meridie Iazygis Metanastis, quę est gens Hungarica, ab Oriente Isthmo eam ambiri refert, à Carcinito fluuio per Bicen paludẽ, & latere paludis Męotidis, vsq; ad Tanais fluuium in prouincia Resanensi Moschouiæ fontes habenti, hic autem fluuius Asiam Scythicam ab Europa dislimitat. Ab australi deinde plaga Sarmaticorum montium iugis ad Carpatum vsque montem, Tatri siue *Beskid* vulgò

appellatum, Sarmatia Europæa finitur, denique per Walachiam Moldauiamq; ad Borysthenis vsq; ostia, vbi in pontum ingenti aquarum colluuie influit, & per littora ponti ad Carcinitum vsque fluuium ex montibus Circassorum Quinquemontarum defluentem extenditur Sarmatia Europæa, secundũ Ptolemæi cosmographorum principis opinionem. Qui etiam hos fluuios ætate sua celebriores Sarmatiam præterfluere asserit. Vistulam qui & Vandalus, Istula siue Iustula varijs nominibus apud veteres enunciatur, hic ex montibus Sarmaticis emergit, Silesiaq; & Polonia, Massouia, Prussia præterlapsis multis fluuijs exhaustis apud Gedanum Prussiæ emporium celeberrimum, in mare Sarmaticum siue Balticum exoneratur. Cronon quoque fluuius insignis in Russia non longè à TuroW oppido ortus, Russiæ regiones & Lituaniæ ac Prussiæ percurrens, post Vistulæ ostia ad Septentrionem reflectendo, in Germanicũ quoque mare (quod Cronium inde fortè dicitur) influit, vulgò *Niemen* appellatur. Rubon quoq; fluuius, qui nunc *DZWina* vulgò, Latinis & Germanis *Duna* dicitur, in Russia Moschouiæ fontes suos habet, & magna parte Russiæ, Lituaniæ, & Liuoniæ præterlapsis in prædictum mare, à Riga Liuoniæ metropoli duobus milliaribus, amplissimis ostijs postquam centum triginta milliaria Polonici à fontibus suis emensus fuerit, ingreditur. Ternutis quoq; & Chersinus fluuij secundum Ptolemæum ex Ripheis montibus nascentes, in prædictum mare exonerari dicuntur, qui mihi *NareW* & *Bug* vulgò dici videntur. Præterea Sarmatia Europæa multos alios fluuios celeberrimos habet, vtpote Borysthenem *Neper* vulgò dictum,

Celebriores fluuij Sarmatiæ Europææ.

ctum, in Pontum Euxinum influentem, Hypanin, qui hodie *Bog* (non Bug, qui Vistulæ commiscetur) dicitur, Tyran qui Dnester propriè à *tirando* Italico verbo, quasi sagittando dictus. Horrida enim violentia aquas impellit. Insuper Viliam, Disnam, Peripetum, Sluczam, Naruam in Liuonia, & alios complures nauigabiles fluuios, quos recensere longum esset. Hoc itaq; in imperio Sarmatico, cuius modò limites ex Ptolemæo & nostra propria experiẽtia descripsimus, rex Poloniæ à maioribus suis belli vel pacis iure acquisito rerum potitur, & modernis temporibus Sarmatia Poloniæ regis potentissimi & inuictissimi Monarchæ his finibus includitur.

A montibus Sarmaticis, & Transsyluaniæ palatinatu, ad Vistulæ fontes, vbi incipit ducatus Tessinensis, inde per Silesiam ad Oderam fluuium, & vsq; ad Marchiam Brandeburgensem, ac Francfordiam, per Pomeraniam quoque longo tractu ad littus Oceani Germanici, sinumq; Codanum siue Balticum, per latus demum septentrionale per Samogitiam, Curlandiam, Liuoniæque amplissimum dominium, ad Phinlãdiam vsq; vltimam ferè orbis regionem Suecorum regi subiectam, Orientem versus per multas regiones Russię ad Moschorum principis imperium vsque extenditur. A Germanico verbo Oceano ad Alexandri Macedonis aras per campestria deserta ad paludes Mæotidis longissimo tractu vltra Borysthenem procedendo, deinde à Ponto Euxino per campos Podolienses, & per Moldauos ac Walachos redeundo Iazygis Metanastis vel Transsyluanis & Hungaris, montibusq; qui hodie Scepusienses dicuntur, à Meridie imperium monarchæ Polonię disiungitur.

Sauromatia vtriusq; denominatio.

Dicta est autem Sauromatia Græcis, similitudine sumta ab hominibus viperinos oculos habentibus, terribilibus scilicet & crudelibus: nam σαῦρος Græcis viperam, ὄμμα verò oculum sonat. Atque nunc in primis de Polonis præcipua gente Sauromatica dicendum nobis occurrit.

DEDVCTIO ET ORIGO ANTIqua bellicosæq; gentis Sauromaticæ, ex qua Poloni ortum genusq; suum ducunt.

Eductionem originemq; Polonorum ac regum, eorundem gesta secundum ordinem descripturus; paucis obiter Lectorem admonendum volo, ne quid me in principio rei de Polonis dicturum sigillatim existimet: consequens enim est, vt antiquissimæ gentis Sauromaticæ siue Slauonicæ originem, & mores priscos, altius in primis inuestigaremus, quod pro rei ipsius faciliori intellectu fortasse vtilius erit. Liquet apertè ex scripturis sacris veteris legis, ad quod etiam omnium historicorum consentiens opinio est: Iaphet filium natu maximum Nohæ, post illud totius mundi diluuium, Orientem & Septentrionem versus in Europa & in Asia minori primùm consedisse, illicque cooperante diuina voluntate in maximam gentem excreuisse, quod ei cùm etymon nominis dilationem significâtis, tum fausta Nohæ parentis imprecatio portendebant. Sic etiam Nohæ ille patriarcha præfigurans necessariè futuram esse trinam conditionem vitæ humanæ, filijs suis dixisse, singulisque singula officia administranda iniunxisse & demâdasse fertur, vt vnusquisque

Iaphet Nohæ Patriarchæ filius vbi consederit post diluuium.

Etymon Iapheti.

Nohæ filijs singulis singula munia obeũda demandat.

quiſque ſuæ vocationi prædefinitæ correſponderet in hæc verba: Tu Sem, ora velut ſacerdos, munus diuinum obiens: tu Cham, labora agros colens, & artes mechanicas exercens: tu Iaphet, rege & protege velut rex & miles arma exerce, cæteroſque certis propoſitis legibus in officio retine. Quod mandatum & teſtamentum Nohæ hæc vſque in tempora durare videmus: vnaquæque etenim natio ex illis filijs eius propagata, ſuam vocationem ex quadam prædeſtinatione, & paterna imprecatione exercet. Poſteritas igitur Iapheti, cùm maiorem orbis terrarum partem in Europa Aſiaque minore occupauerat, teſtamento patris ſui, & fauſtæ imprecationi Nohæ patriarchæ correſpondentes, ſtatim ad arma exercenda animum adiecerunt, & in numeroſam gentem temporis ſucceſſu ſub duce Gomero Iapheti filio in orientali, vbi Armenia, & ſeptentrionali plaga excreuerunt, ad Boſphorumque Mæotidi paludi proximum, qui nunc Cimmerius dicitur, & ad fontes oſtiaque Tanais longo tractu ſedes ſuas habuerunt. Poſtea poteſtatem & prælaturam, ſub qua cæteri regantur, neceſſariam eſſe conſiderantes ad Tuiſconem ſiue Aſcenam Gomeri filium imperium detulerunt, qui Beroſo teſte latiſſimè à fontibus Tanais ad Rhenum vſque fluuium Germaniæ imperauit. Hunc Tuiſconem prædictus Beroſus hiſtoriographus Germanorum omnium, Sauromatarumque pariter conditorem eſſe aſſerit. quo teſtimonio ſatis rectè probaretur Sarmatas ſiue Slauos cum Germanis vnum eſſe, cùm ab eodem autore & propagatore proceſſerint. Crantzius quoque ratiocinatur Polonos Bohemosque

Ora, labora, rege, protege.

Iapheti poſteritas.

Gomer Iapheti filius.

Tuiſcones Gomeri filius.

Beroſi teſtimonium.

Crantzij opinio. Germanis congeneros eſſe, eò quòd frequens Germanicæ linguæ apud hos populos vſus fuerit, & veſtibus Germanicis multi eorum vtantur. Qua ratione quoque probaretur eos Latinos, vel Italos, Hungarosq́; eſſe: nam hæ quoque linguæ, idemq́; habitus apud Polonos nunc ex magna parte in vſu eſſe cœperunt, & Latina lingua omnes ferè nationes vincunt. Non rectè igitur Crantzius hîc ratiocinari videtur, ſi enim Slaui vel Sauromatæ ex Germanis oriundi eſſent, eademq́; cum eis antiquitus lingua vterentur, vnde igitur Sarmaticæ ſiue Slauonicæ linguę apud Sarmatas vſus ortus eſſet? qua hæ gentes paſſim & vulgariter vtpote innata vtuntur, habitu quoque, moribus, & vitæ conſuetudine Sarmatæ à Germanis penitus diuerſi ſunt, quod etiam Plinius approbat, *Plinij de Sarmatis aſſertio.* dicens: Sarmatæ quidem certè Germani nō ſunt, ſed ab ijs Vandalo ſiue Viſtula fluuio ad ortum Solis vergentes dirimuntur, cui ſententiæ probati antiquitatis indagatores Cornelius Tacitus, Strabo, & Ptolemæus adſtipulantur. Sed ad rem vnde digreſſus ſum redeo. Illa poſteritas Iapheti impigra, ſtrenua, manuq́; promta & bellicoſa extitit, quod res ipſæ ab illis ſtrenuè audaciſſimeq́ue geſtæ abunde teſtantur, toto enim orbi terrarum tunc temporis terrori dicuntur eſſe, vnde à Græcis Sauromatæ in primis appellati ſunt, deducto nomine à σαῦρος, quòd eſt vipera, & *Sauromatæ vnde dicti.* ὄμμα oculus, quaſi dicas gens terribilis cum viperinis oculis. Ab hoc itaque tempore hæc gens regionesq́; eorum, quas incolunt, Sauromatię nomen retinent. Hi poſtea tempore ſuccędēte, & indies magis ac magis numero populi accreſcente, videntes illas ſedes patrias propter ſe progeniemq́; paulò arctiores eſ-

ſe, à

ſe, à Tanais fluuij oſtijs & paludibus Mæotidis Meridiem verſus vlterius proceſſerunt, per regioneſque propinquas, Daciam, Ruſſiam, Lituaniam, Boruſſiam, quæ nunc Pruſſia dicitur, Liuoniamq; longè & latè diffuſi ſunt. Quorum maior pars in has prouincias campeſtres, quæ hodie à Polonis coluntur, commigrauit, fluuijque Viſtulæ (quæ antiquis Vandalus dicebatur) vtraq; ripas occupauerunt, & ſtatim cum antiqua gente Teutonum, quæ etiam ad Viſtulam fluuium in tuguriolis antiquitus degebat, ſocietatem atque amicitiam velut aduenæ contraxerunt, propter communem prædam & rapinas, cùm adhuc minimè aſſueti eſſent ſudore proprio vel agricultura, artificijsque, victum acquirere. Manu itaque coniuncta frequentes irruptiones in Pruſſiam, Saxoniam & Pomeraniam exercebant, prouinciasque maritimas aſſiduis excurſionibus diuexabant, & mare Balticum ſiue Germanicum propter res ſibi neceſſarias acquirendas piratarum more remigijs tentabant. Quando verò & qua occaſione hæc migratio Sauromatarum à fontibus oſtijſque Tanais fluuij & paludibus Mæotidis in has regiones contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quibus id cõſtare poſſit, ignotum eſt. Si enim literarum cultura æquè ac res militaris apud Sauromatas tunc tẽporis floruiſſet, certiora de ſuo in hæc loca aduentu, alijsq; rebus præclarè geſtis monumẽta reliquiſſent, ſed ipſi animosè viriliterque agere, & bella exercere, quàm eleganter & ornatè ſcribere maluerunt. Sabellicus tamen & Herodotus ſcribunt Sauromatas & Cymbros à Lydorum rege Aliate ex Aſia eiectos eſſe. Quidam etiam opinantur eos vi à

Sarmatarũ prima commigratio.

Sarmatæ ad Viſtulã fluuium venerũt, & cum Teutonibus amicitiam contraxerunt.

Sauromatæ olim literarum ignari, bellis armisq; aſſiduè ſtudentes.

Sabellici & Herodoti de Sarmatis opinio.

Gothis expulsos sedibus patrijs emigrasse, quod verisimile non videtur, sed potius suapte sponte, ac volũtate, siue fato quodam impulsos, siue opũ alienarum cupiditate accensos, cultiora loca appetisse eos existimauerim. Neque verò soli Sauromatæ, sed & aliæ quædam gentes ipsis conterminæ sedibus patrijs relictis, in alias terras cultiores migrantes transierunt, inter hos Cimmerij siue Cimbri, Gothæ, Daci, Sueui siue Tuiscones, & Sacæ qui nunc Saxones dicuntur. Hi etiam in hæc vsque tempora Sarmatis sunt contermini. Neq; verò vniuersam gentem illinc sese simul effudisse constat, sed remansisse nonnullos, qui relicta ab alijs loca colerent, quod moderni incolæ istius oræ, iuxta Tanaim fluuium degẽtes, apertè testantur, vtpote Tartari Campestres, qui longo tractu iuxta Tanaim fluuiũ & paludes Mæotidis, Pontumq; Euxinum viuunt. Hi enim à veteribus Sarmatis moribus & institutis haud dissimiles sunt. Sed ad rem redeo. Illi Sauromatæ qui ad Vistulam fluuium consederant, cum Teutonibus cõmilitonibus suis omnes prouincias circumiacentes & colonias suas frequentibus diuexationibus depopulatas ad nihilum redegerunt, & victum amplius acquirere non potuerũt; agros enim non colebant, sed paratis & raptis viuebant. Ideo sterilitate soli per ignauiam suam caussata, adiunctis sibi in societatem vicinis Teutonibus vlterius (inquirentes fertiliores prouincias) processerunt, quorum multitudo trecenta millia virorum excessisse fertur, & à fluuio Vandalo, nunc Vistula dicto, quem accolebant Vandaliæ (Sarmatorum nomine abolito) appellati sunt. Primò itaque hi Vandalitæ populabundi in Pannoniam excurrerunt Constantini

Caussa aduentus in hæc loca Sarmatarum.

Sarmatarũ cum Teutonibus à Vistula fluuio, à qua Vandalitæ dicti sunt, in Pannoniam cõmigratio.

ſtantini Magni temporibus, eamq́ue 40. annis (expulſis primis eius incolis) occupatam tenuerunt. Deinde Hungaricis hiſtoriographis teſtãtibus à Gothis illinc eiecti expulſiq́ue ſunt. Polonorum verò annales teſtantur Vandalitas ex Pannoniæ finibus eductos per Stillicum ducem ſuum in Italiam, quam armis vndiquaque crudeliter peruaſtarunt. Poſtea in Hiſpaniam cum eodem duce ſuo Stillico commigrarunt, ex Hiſpanijs verò per mare Herculeum nauigantes in Africam deuenerunt, vbi annos ducentos in pace & abundantia omnium rerum peregerunt, Romanumq́ue imperium nauali & terreſtri bello varijs excurſionibus debilitarũt, ac ipſam Romam ſub Sixto Papa, vt quidam volunt, anno Chriſti 429. crudeliter vaſtauerunt. Tandem anno Domini 538. Iuſtinianus Imperator per ducem celeberrimũ exercitus ſui Beliſarium, virum inſignem, & rebus geſtis clarum, eos cruento prælio profligauit, ex Africaq́ue funditus exterminauit, rexq́ue eorum Gilimerus captiuus Conſtantinopolim abductus eſt. Aiuntq́ue nonnulli hoc prælio Beliſarij, Vandalitas ad internecionem vſque gentis cæſos deletosq́ue fuiſſe, ſed id à vero eſſe alienum non vno argumento liquet. Etſi enim vires eorum adeò fractæ attritæq́ue eſſent, vt robur vetus & potentiam priſtinam recuperare pòſt nunquam potuerint, reliquiæ tamen eorum ita fuga diſperſæ ſunt, vt quidam in Poloniam ad Viſtulam fluuium natale videlicet ſolum vnde ortum duxerant regreſſi, nonnulli in Græciam & Pannoniam, Germaniamq́ue, nouis quærendis ſedibus dilapſi ſint. Horum reliquiæ vltra Albim

Vandalitarum in Italiam Hiſpaniamq́; eruptio.

Vandalitæ in Africa.

Vandalitæ Romam ceperunt.

Vandalitæ ex Africa pulſi.

Vandalia ducatus. fluuium in Septentrionem ſparſim habitantes Slauonico idiomate maiori ex parte vtuntur, & ducatus quem incolunt, confinis Pruſſiæ Vandalia nuncupatur, cuius dux, Pruſſiæ Polonorum feudalis titulum ſibi vſurpat. Porrò omnes Germani denominatione à Vandalis ſumta, omnes Sarmatas Slauonica lingua vtentes, *Wenden*, ſiue *Winden*, & *Vindis* promiſcuè appellant, mareque quod Sarmatiam alluit, Venedicum vocant. *Mare Venedicum.* Cætera horum Vandalicorũ geſta breuitati conſulens omitto, nihil etenim de eis ſcribitur, ſolũmodo barbara atrocitas & immanitas, qua crudeliter in omnes ſæuiebant, adhucque hodie in Litanijs catholicæ Eccleſiæ Romanæ canitur, à Vandalis libera nos Domine, &c. Poſt hos Vandalitas ex ijſdem Sauromatiæ ſedibus, alia à fluuio Tanai, & paludibus Mæótidis gens crudelis, priori non diſſimilis, ortum duxit, qui Roxolani ſiue Roſſani, & Rutheni Ruſſiq; cognominati ſunt, Procopio hiſtoriographo id atteſtante. *Roxolani ſiue Rutheni gens Sarmatica ſecũda.* Volgari quoque ſiue Volhinij populi, ex ijſdem ſedibus à Volga fluuio ampliſſimo cognominati, moribus & idiomate Slauonico cum Roxolanis concordantes ortum duxerunt. *Volgari. Volga fluuius.* Volga autem fluuius celeberrimus (quem plurimi Tanaim eſſe falſa opinione ducti exiſtimabant) Ptolemęo Rha, Tartaris Edel dicitur, Moſchouitaſque certis limitibus cum Tartaris Campeſtribus diſterminat. Illi itaque Roxolani ſiue Ruſſi cum Volgaris ob ſimilitudinem & vnitatem conſuetudinis vitæ amicitiam & ſocietatem contraxerunt, coniunctiſque viribus in Tauricæ regionem (quæ nunc à Tartaris Præcopenſibus occupata eſt) penetrarunt, inibique locum domicilio ſibi delegerunt: quãdiu illic degerint, vel quo tempore *Roxolani in Taurica.*

pore aduenerint, incertum eſt. nullus enim inter eos inuentus erat, qui temporum rerumq; à ſe geſtarum vices literis mãdando poſterorum memoriæ factorumque æternitati conſuleret. Audientes tandem diſcordiam pullulare inter principes Chriſtianorum in Græcia, quidam eorum cum duce ſuo Chrunno Danubio traiecto, rectà in Thraciam populabundi perrexerunt, vbi Imperatorem Conſtantinopolitanum cum exercitu cruento prælio fuderunt, Nicephorum quoque & Michaëlem Curoplatum Imperatores ad Adrianopolim occiderunt. Tandem Myſia vtraque occupata eam Volgariam à ſui denominatione, quæ nunc Bulgaria dicitur, vocauerunt. Alij eorum Ruſſiæ regionem occupauerunt, quam Woliniam (quæ hucuſq; hoc cognomen retinet) appellauerunt. Cæteri quoq; Podoliam, Lituaniam, Podlaſiam, Maſſouiamque regiones occupauerunt. Hij omnes loca ſemel occupata hæc vſque in tempora non mutarunt, exceptis illis qui in Myſia conſederãt. Varijs autem nominibus ab hiſtoriographis appellabantur. Græci enim eos Sporios, id eſt diſperſos, Sauromataſque, id eſt crudeles, ſumta à viperis ſimilitudine appellabant, cæteri eos Roxolanos, Beſos, Guados, Bodinos, à fluuio Boryſthene, Bolgaros à Volga, Morauos à Moraua flumine, vel à Morato rege, Antos, Baſnos, Carnios, Serbos, Raſcios, à Ruſſia, Dalmatas, Slauos, Illyricos, Iſtrios ab Iſtro ſiue Danubio, Bohemos à regione Boëmia, Polonos, à campeſtri planaque regione, vel à venatione. *Pole* enim, venationem & planitiem Slauis ſignificat, hæcque gens planam ferè apertamque regionem incolit, & apprime venandi ſtudio tenetur. Hæ gentes Sarmatiæ vt

Volgari Sauromatæ cũ Roxolanis tres Cõſtantinopolitanos Imperatores occiderunt.

Bulgaria.

Volinia.

Gentes Ruſſiæ.

Sarmatarũ Roxolanorumq; varia appellationes.

Poloni vnde dicti.

in plures diuersásque prouincias diuiduntur, varijsq; nominibus appellantur, sic etiam diuersa variaque idiomata præ se ferunt, secundùm terrarum & regionum distantias, quamuis omnes vnius gentis & idiomatis Slauonicę fuerint: nam Moschouitæ à Ruthenis aliquantulum, Rutheni quoque à Polonis & Massouitis, sic etiam Bohemi, Croatæ, ab inuicem idiomatis expressione, accẽtibus & prolatione, verborumque immutatione differunt, ita vt sese intelligere difficile possint, nisi mutuo familiaritatis vsu alter alterius linguæ assuetus fuerit. Nam quia Sarmatæ siue Slauones, bellicosi pugnacésque extiterunt, pacem odio prosequentes, varias mundi partes peragrabant, & pro suo arbitrio occupabant, peregrinorum quoque vocabulorum vsu idioma Slauonicum immutarunt. Apparet autem ex antiquorum historiographorum scriptis, gentem Slauinorum vel Slauorum in Paphlagonia regione Asiæ minoris, tempore belli Troianorum floruisse. Procopius etiam Cęsariensis ante mille & quinquaginta annos de bello Gothico, Iustiniani Imperatoris temporibus scribens, mentionem quoque Slauinorum facit. Blondus verò, qui ante centum decemque annos historiam ab inclinatione Romani imperij conscripsit, antiquiora Arcadij & Honorij tempora persequens, Slauorum meminit. Iornandes autem Alanus in suis Chronicis dicit, id nomen Slauorum suo tempore nouum extitisse, idioma autem hoc, quo nunc Slauones vtuntur, antiquum fuisse. Scribitque hic Iornandes & diuus Gregorius primus huius nominis Romanus pontifex, Slauos ad Istrum seu Danubium Septentrionem versus habitasse, traiectoque Danubio

Varietas sermonis Slauorum.

Caussa immutationis Slauorum idiomatis.

Antiquitas Slauorum.

Historiographorũ opiniones de Slauis.

Diui Gregorij de Slauis assertio.

bio Mysiam vtramque, Pannoniam, Macedoniam, Thraciam, Istriam, diuexasse, inter Drauumque & Sauum flumina, in Illyrico & Dalmatia cōsedisse, eis regionibus Slauoniæ nomen indidisse, Romanumq; imperium penitus debilitasse.

Iidem Slaui ne Germaniæ quidem pepercerunt, ac ad eam amplitudinem peruenerunt, vt propè dimidiam Europæ & Asiæ partem teneant, etenim in ea natione connumerantur non solùm ij qui Dalmatiam, Illyricum, Carpatum, & Hungariæ montana tenent, sed aliæ omnes orientales & septentrionales maximæ & fortissimæ gentes, quæcunque Slauonico idiomate vtūtur, vtpote Bulgari, Bosnæ, Serbij, Croatæ, Carnij, Rascianij, Dalmatæ, Istrij, (Burgundi iam Slauorum linguam amiserunt) Styrij, Poloni, Massouitæ, Pomerani, Lusatij, Podolij, Volinij, Rutheni, Moldaui, Moschouitæ latissimè imperantes, Cassubij, Vandali, Silesij, Moraui, Bohemi, &c. In omnibusque his prouincijs ab Oceano glaciali, qui vltra Moschorum principis ditiones longissimo tractu Septentrionem versus extenditur, ad mare vsq; Mediterraneum, & Adriaticum populi idiomatis Slauonici reperiuntur. Sic quoque à Ponto Euxino Moldaui, Valachiique & cæteræ Ruthenorum gentes ad mare vsque Germanicum colonias suas habent. Quamuis plurimi eorum patrium viuendi modum in peregrinos mores commutarint. Bulgari enim, Bosnæ, Rascij, Dalmatæ, cum Turcis & Hungaris, Burgundi, Mysij, Pomerani & Silesij cum Germanis: Lituani, Rutheni, Massouitæ cum Polonis: Istrij, Carniolani, Carinthij cum Italis sentiunt. Attamen omnes hi quamuis inter peregrinas

Gentes Slauonicæ quāta & quot.

Slauorum termini.

Slauorum cōmutatio, metamorphosisq;.

gentes diffusi dispersique sunt, patrio idiomate Slauonico (diuerso modo licèt) vtuntur. Plurima & præclara gesta hi Sauromatæ exercebant, præcipuè verò cùm Roxolani (quorum posteri nunc Rutheni siue Russi dicuntur) strenuè cum Mithridate rege Parthorum & Ponti belligerarēt, qui has regiones, quas hodie Turca, possidebat. Cum Romanis quoque & cæteris finitimis regibus longas acies vario Marte tenuerunt, sed quia gentiliter viuebant, literasque ignorabant, ideo etiam præterita recordare, & antiqua gesta ad posteritatem transmittere flocci pendebant. Porrò qui diligentius rem ipsam considerare velit, nullam gētem olim Sarmatis bellicosiorem extitisse videbit: hi enim omnes miserias bellicas, frigora, intempestates, & id genus alios casus facilè sustinebant, & propter nomen æternum nulla vetustate aboliturum vitam flocci pendentes, mortis impauidi varijs periculis opponebant, de quorū insigni fortitudine audacique animo Ouidius ille Naso, è Roma ad Pontum in regnum Tauricæ relegatus, pro singulari miraculo, Romanis proceribus scripsit in hæc verba, libr. 1. de Ponto, Elegia 2. ad Maximum:

Roxolani cū Mithridate Ponti rege bellabant.

Sarmatis nulla olim gens bellicosior.

Hostibus in medijs interq́ pericula versor,
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi,
Qui mortis sæuo geminent, vt vulnere caussas,
Omnia vipereo spicula felle linunt.
Hic eques instructus perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circumeuntis oues.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaq́ vix firma summouet arma sera.

Ad eun-

Ad eundem Elegia tertia.

Aut quid Sauromatæ faciant, quid Iasyges acres,
Cultaq́ue Oresteæ Taurica terra deæ.
Quæq́ue aliæ gentes vbi frigore constitit Ister,
Dura meant celeri terga per amnis equo.
Maxima pars hominum nec te pulcerrima curat,
Roma, nec Ausonij militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenæq́ue pharetræ,
Quamq́ue libet longis cursibus aptus equus.
Quodq́ue sitim didicere diu tolerare famemq́ue,
Quodq́ue sequens nullas hostis habebit aquas.

Idem ad Vestalem Eleg. 7. lib. 4.

Ipse vides onerata ferox vt ducat Iasis
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.
Aspicis & mitti sub adunco toxica ferro,
Ac telum caussas mortis habere duas.

Ad Seuerum Elegia 19.

Nulla Getis toto gens est truculentior orbe,
Tinctaq́ue mortifera tela sagitta madet.

Ex hoc igitur testimonio Ouidij Sarmatas bellicosos, imperioq; Romano minimè subactos esse apparet, cùm dicit:

--nec te pulcerrima curat, Roma, &c.

Porrò quæ de antiquissimis eius gentis moribus, & institutis proferri possint, hæc ferè sunt. Vtebantur primis temporibus vetustissimi illi Sarmatæ siue Slauones, & qui in

Antiquorũ Slauorum siue Sauromatarum mores.

Polonia Russiaque regionibus postea sedes habuerunt, eorũ posteri prisca illa Slauonica lingua, quæ Sarmatis Ruthenisque genuina est. Regem aut principem secundum genus agnoscebant neminem, sed exortis subinde bellis ex suis fortissimum quenq;, & factis illustribus spectatum ducem sibi eligebãt, nec diuturnius cuiusquam erat imperium, quàm ipsum bellum, cuius gerendi dux esset declaratus. Vnde & nunc Polonis rex non nascitur, sed cõsensu senatorum, qui dignus videretur, per sortem eligitur. Ad bella singuli viritim proficiscebantur, arcubusq;, frameis & lanceis oblongioribus vtebantur. Vxores secum ducebant, quę incantationum magicarumque artium gnaræ, augurijs & vaticinijs operam nauabãt, de præliorumq; euentibus scienter præsagiebant. Fugere in bello res insolens illis erat, quique id fecisset, ei nullus ad suos reditus patebat, neq; grauiorem vllam turpitudinẽ aut ignominiam nouerãt. Summa apud eos dignitas erat post electos belli duces equitum, quos ab ornamentis Auratos vocamus, ad quam nemini aditus patebat, nisi qui virtute bellica, factisq; in hostem patratis id assequeretur. Martem, Lunam, Solem, aliosque vanæ religionis deos adorabant,

Rex in Polonia non nascitur.

Expeditio in bellũ antiquorum Sarmatarum.

Fuga in bello Sauromatis turpissima.

Equitũ militũq; apud Sarmatas antiquos dignitas.

Idola Sarmatarum.

bant, eosque diuersis & certis locis colere, & sacra ipsis facere solebant: de animarum tamen immortalitate rectè sentiebant. Sepulturæ eorum erant in siluis & agris, tumulosq; aggestis lapidibus vestientes eminentèr muniebant, quod genus in Russiæ regionib. passim adhuc visuntur. Nonnulli quoq; more Romano, cadauera cremare, cineresq; collectos in vrnas recondere solebant, in victu paucis contenti erant. Permutatione rerum necessaria vtrinq; comparabant. Nihil proprium absq; arcu, framea, & lancea possidebant. Vestibus vilibus, ex corijs ferarum, pellibusq; vtebantur, ad talos demissis, thesauros, possessiones, prædia, vestesque preciosas non comparabant. Caussas omnes & controuersias publico in loco Marte iudice armis dirimebant. Hæc planè sunt, quæ de antiquissimis Sarmaticæ Slauonicæq; linguæ, institutis & moribus extant, quorum potissima pars in hunc vsq; diem apud posteros eorum quibusdam in locis viget.

Sepulturæ Sarmatarũ.

Victus.

Cõmercia.

Possessiones Sarmatarum arma, Vestitus.

Iudicia.

REGNI POLONICI CVM SVIS PALATINATIBVS DISTRICTIbusq; siue prouincijs, ciuitatibusq; & arcibus principalibus compendiosa descriptio.

EGNVM Poloniæ in Sarmatia Europæa amplissimum & nobilissimum, ab Oriēte nonnihil in Septentrionem reflectendo, Massouiæ, Lituaniæq; contiguum est. A Septentrione Prussiæ, mariq; Germanico siue Venedico adhæret. A Meridie & Oriente simul Russia, Podolia, Valachiaq;, & montibus Hungariæ, Beskid dictis terminatur, ab Occidente Silesia, Saxoniaq;, & Albi fluuio fines suos terminat.

Fines regni Poloniæ.

Porrò Polonia bipartita est, maior & minor: Maior ideo dicitur, quòd in ea Lechus autor Polonorum in primis consederit, ibidemq; Gnesnā ciuitatem, regni sedem, fundaue-

Polonia duplex.

dauerit. Sed postea sedes regia Cracouiam minoris Poloniæ metropolim translata est, vbi in hunc vsq; diem perseuerat, atq; hanc ob caussam minor Polonia maiori anteponitur, quam in primis describendam aggrediemur.

CRACOVIENSIS TERRA.

CRacouia vrbs celeberrima, minoris Poloniæ metropolis, in planitie insigniter ad Vistulam fluuiũ nauigabilem, quo merces omnis generis Gedanũ emporium Prussiæ deportantur, condita, muro duplici, valloq; inexcusso, & fossa muro præcincta cingitur. Arx verò in scopulo eminenti, Vauel dicto, ad eundem fluuium sita, sede regum Poloniæ vbi coronantur & sepeliuntur celebris, gymnasioq; & Vniuersitate clara. Eidẽ alię tres ciuitates, Clepardia, Stradomia, Casimiria contiguè adhærent, hanc Rudawka amnis, illas verò Vistula fluuius interfluit. Porrò Cracouienses aduocato supremo carent, ea de caussa, quòd anno Domini 1312. regnante Vladislao cubitali, quidam aduocatus Cracouiensis Germanus autorem se perfidiæ in deditione vrbis Boleslao duci Opoliensi prębuerit, qui postea perfidię dignas

Aduocatus Cracouiæ. pœnas, cum ſuis complicibus dedit. Ab hoc tempore rex ipſe prætura Cracouienſi potitur. Caſtellanus quoq; Cracouienſis Palatinum in ſenatus conſenſu accubitu, locoque ſuperat: nam cùm Boleſlaus Krziuouſti, rex Poloniæ (de quo ſuprà) bellicoſiſſimus à Ruthenis dolo circumuentus eſſet. *Palatinus & Caſtellanus.* Palatinus honore poſtpoſito, cum maiori parte exercitus aufugit, rege in medio hoſtiũ relicto. Ab hocq; tempore Caſtellanus primas obtinet, in cæteris verò illius regni prouincijs, Palatinus Caſtellanum dignitate antecellit.

CIVITATES DISTRICTVALES in terra Cracouienſi:

HAs ciuitates diſtrictuales p̃cipuas vbi iudicia, cauſſæq; nobiliũ diſceptãtur, cõtinet: Palatinatus Cracouiẽſis, quib. capitanei, iudices, & alij regia munia obeuntes pręſunt.

BIECZ ciuitas muro circũdata, in planitie ſita, eam Rapa fluuius præterfluit, in quo ſpumæ, ex quibus ſulphur conficitur, colliguntur, à Cracouia 15. mil. abeſt.

WOYNICZ ciuitas lignea, ad Dunaiecz fluuium ſita, à Cracouia 9. mil. diſtat.

SANDECZ ciuitas murata in planitie condita: quam Dunaiecz fluuius præterlabitur, à Cracouia 11. mil. diſtat.

LELO-

LELOVIA ciuitas murata, in colle ſita, arcem inferius conditam habet, quam Biala fluuius alluit, à Cracouia 11. mil. abeſt.

KZYAZ ciuitas lignea, à Cracouia 7. mil. diſtat.

PROSZOVICE ciuitas lignea in planitie ſita, in qua curia regia ad Sozeniaua fluuium cõdita eſt, à Cracouia 4. mil. diſtat, in qua cõuentiones terreſtres nobiliũ celebrari ſolent.

Sunt etiam aliæ multæ ciuitates & oppida nobilium & magnatum in terra Cracouienſi: ſed hîc niſi eorum, in quibus terreſtria officia celebrantur, mentionem facimus.

In eadem terra Cracouiẽſi tres ſunt fodinæ inſignes, quæ magnis prouẽtibus theſaurum regium adaugent. Prima in Olkuſſia 5. mil. à Cracouia, vbi plũbi copia, argentumq; effoditur. Secunda in Bochnia ciuitate, quæ 5. mil. à Cracouia diſtat, vbi ſal glaciei ſimile pſpicuum grãdib. maſſis effoditur. Tertia in Wieliczka, 2. mil. à Cracouia, vbi etiã ſal glaciale, ſed vilius Bochnenſi copioſè effoditur.

SENATVS PRINCIPALIS terræ Cracouienſis.

Epiſcopus }
Caſtellanus } Cracouienſis.
Palatinus }

Castellanus { Sandecensis. / Woynicensis. / Byecensis. / Oswiccimensis. }

VEXILLVM TERRESTRE BELlicum, aquila alba coronata in campo rubeo, per alas linea aurea protensa, insignitur.

DIstrictus Sandecẽsis vexillum peculiare habet, clypeo diuiso bicolori insignitũ.

In eadem terra Cracouiensi duo ducatus cõtinentur, qui iure naturali in ditionem regni cesserunt, Zatoriensis & Oswiecimẽsis.

OSWIECIM ciuitas principalis prædicti ducatus lignea, in planitie sita, arcem quoq; ligneam argilla circumlinitam habet, quam fluuius quidam præterlabitur, 7. mil. à Cracouia. Vexillum aquila nigra, O, in pectore habente, insignitur.

ZATOR ciuitas lignea cum arce, à Cracouia 5. mil. in planitie Vistulam fluuium sita, quæ ducatus caput erat, cuius vexillum aquila lasurini coloris, Z, in pectore gestante insignitur.

Huius ducatus Zatoriensis princeps à Spitkowe Myskowski equite Polono, dolosè, oc-

sè, occiſus eſt, ab hoc tempore in regis Poloniæ ditionem ceſſit.

SANDOMIRIENSIS TERRA.

SANDOMIRIA ciuitas principalis, muro circumdata, in colle ad Viſtulam fluuium condita, à Cracouia 22. mil. diſtat. Arcem muratam à Meridie Viſtula, pręterfluam habet. Hæ ciuitates diſtrictuales præcipuè ad eam pertinent.

CHECINY ciuitas in loco plano ſita, arx verò murata in eminenti ſcopulo cōdita eſt, à Cracouia 13. mil. abeſt. Fodinis laſuli clara, vbi & argentum reperitur.

KORCZIN ciuitas noua lignea, arcem muratam ad Viſlok fluuium ſitam, habet, quam vndiq; paludes circumdederunt.

WISLICIA ciuitas lignea, quam Nida fluuius circumfluit, muroq́; circumdata inter lutoſas paludes in ſcopulo ſita, in quibus ingens colluuies reptilium omni generorum graſſatur.

PILZNO ciuitas lignea, ad Viſlok fluuium ſita.

OPOZNO ciuitas murata in planitie, quam Pilcza fluuius præterlabitur.

RADOMIA ciuitas muro valloq́ue circumſepta, in planitie ſita.

POLOVIEC ciuitas lignea inter colles conſtructa.

ZAWICHOST ciuitas lignea, ad Viſtulam fluuium ſita, arcem muratam in vlteriori Viſtulæ ripa habet.

ZARNOW oppidum ligneum.

MALOGOST ciuitas lignea.

SENATORES TERRÆ Sandomirienſis.

Palatinus & Caſtellanus Sandomirienſis.

Caſtellanus {
Viſlicenſis.
Radomienſis.
Zawichoſtenſis.
Zarnouienſis.
Malogoſtenſis.
Polanecenſis. }

Vexillum terreſtre geſtat pro ſtemmate, clypeũ diuiſum, in vna medietate lineas tres rubeas, & tres albas: in altera campum laſurini colores, tribus ordinibus ſtellarum inſignitur.

LVBLINENSIS TERRA.

LVBLIN ciuitas murata, foſſa ſtagnisq́; ingẽtibus circumdata. Arx in colle eminentio-

nentiori ad ſtagnum amplum condita, muro validiſſimo foſſaq; profunda cingitur. In hac ciuitate triplices per annum nundinæ, quatuor hebdomadas durantes, celebrātur. Primò pro feſto Pentecoſtes. Secundò, pro ferijs apoſtolorum, Simonis & Iudæ. Tertiò pro feſto purificationis Mariæ. Ad eas ex remotiſſimis regionibus negociatores, Turcæ, Armeni, Græci, Germani, Moſchouitæ, Lituani, & cæteri ex circumiacentibus regionibus, conuenire ſolent. Iudæi maximam ſuburbiorum partem occupant, ibiq; ſynagogam habent præcipuam. Arcem Byſtrzica fluuius alluit. Diſtat autem Lublina à Sandomiria 14. mil. à Cracouia 36. à Wilna 70. à Warſouia 24. Has ciuitates diſtrictuales terra Lublinenſis complectitur.

VRZENDOW ciuitas lignea ampla, ad ſtagnum ſita, à Lublina 7. mil. abeſt.

LVLOW ciuitas lignea, in planitie ſita, ex vna parte palude lutuoſa, ex alia vallo munitur, à Lublinia 14. mil. abeſt, diſtrictum ſatis amplum complectitur.

PARCOW ciuitas lignea, in planitie ad ſtagnum ingens ſita, à Lublina 9. miliaribus abeſt.

CASIMIRIA ciuitas lignea, inter ſcopulos ad Viſtulam condita, quę tempore exundationis Viſtulæ media ferè aquis obruitur, à Lublin 7. mil. diſtat.

Senatores duos præcipuos terra Lublinenſis habet, Palatinum videlicet & Caſtellanum.

Vexillũ terreſtre ceruo albo, in collo coronam geſtante, in campo rubeo inſignitur.

DE TERRIS DISTRICTIbusq́; maioris Poloniæ.

POSNANIA ciuitas inſignis, maioris Poloniæ metropolis, ad Vartham fluuium nauigabilem, & Proſna amnem, inter colles condita, muro duplici, foſſaq́; profunda cingitur, ædes in ea pulcerrimæ, inſigniterq́; ex lapidibus ſectis conſtructæ. Arx murata in eminẽtiori colle, inter Vartham & Proſnam fluuios ſita. In vlteriori ripa Varthæ ſuburbia ſunt ampliſſima, ſtagno ingenti paludibusq́; circumdata, quæ frequenter cum circumadiacentibus pagis exundatione Varthæ obruuntur, adeò, vt aliquando ſolũmodo ſummitates ædificiorũ ex aquis appareant: ipſaq́; ciuitas in muro aliquando inundatur, vt in foro plateisque paſſim nauigetur, ſed tamen hæ ex-

hæ exundationes duobus tribúſve interdum diebus grāſſantur. Nundinæ in Poſnania celeberrimæ ter in anno exercentur. Primæ in principio Quadrageſimę, quæ quatuor hebdomadis durant. Secundæ pro feſto diui Ioannis Baptiſtæ, quinq; hebdomadis durantes. Tertiæ pro feſto ſancti Michaelis, quæ quinq; integris hebdomadis celebrantur.

CIVITATES DISTRICTVALES in terra Poſnanięnſi.

KOSCIEN ciuitas in planitie inter paludes lutuoſas ſita, duplici muro, valloq; & foſſa munitur, à Poſnania 7. mil. diſtat.

MIEDZYRZECZE ciuitas lignea, in planitie inter flumina paludeſq; lutuoſas (vnde & nomen habet) ſita, finitima Sileſiæ, Pomeraniæ, arcem muratam natura & opportunitate loci munitiſſimam, muro valloq; in excuſſo & foſſis profundis circumſepta, nullo modo expugnari ſeſe, niſi fame patitur. Eam duces Germaniæ aliquot annis graui obſidione premebant: attamen re infecta cum dedecore diſcedere coacti ſunt. A Poſnania 15. mil. diſtat.

OSTRESOW ciuitas lignea, finitima Sileſiæ, in planitie latiſſima ſita, quam ſiluæ vndiq; circumdederunt.

Wschow ciuitas murata, in planitie ſita, à Poſnonia 11. mil. abeſt.

Sremsk, Præmecz, Rogozno, ciuitates ligneæ, ad officium Poſnanienſe pertinẽtes, in quibus iudicia terreſtria celebrantur.

SENATORES TERRÆ Poſnanienſis.

Epiſcopus, Palatinus, Caſtellanus — Poſnanienſis.

Sremſcenſis, Miedzirzecenſis, Præmecenſis, Rogoſienſis — Caſtellanus.

Vexillum terræ Poſnanienſis aquila alba cum expanſis ad volandum alis.

CALISIENSIS TERRA.

Calis ciuitas muro circumdata, inter paludes ſita, quam Proſna fluuius præterlabitur. Arcis muratæ ruinæ reſtant, per Crucigeros Pruſſienſes deſolatæ.

Has ciuitates diſtrictuales hæc terra complectitur.

Gnesna ciuitas muro circumdata, in planitie inter lacus collesq; ſita, archiepiſcopali ſede clara. Hæc prima omnium ciuitas in Po-

in Polonia à Lecho autore Pólonorum condita, vbi in primis ſedes regia habebatur. Ibíque princeps Poloniæ Boleſlaus Chabri, ab Ottone Romanorũ imperatore regium diadema accepit, quo hucuſque reges Poloniæ vtuntur. In hac ciuitate eſt eccleſia Cathedralis metropolitana, in qua corpus diui Adalberti epiſcopi Pragẽſis depoſitũ eſt. Diſtat autem à Calis 14. mil. à Poſnania 7. In ea nundinæ inſignes, præcipuè verò pro feſto ſancti Adalberti celebrantur.

PYZDRY ciuitas murata, in planitie ad fluuium Varta inter ſiluas ſita, à Calis 9. mil. diſtat.

WARTHA ciuitas ampla, ad eiuſdem nominis fluuium ſita.

NAKLO ciuitas lignea, ad fluuium Nóteſiam ex Goplo lacu emergentem, arx murata inter lutoſas paludes ſita.

LAND ciuitas ad Wartham fluuium, à Gneſna 4. mil. abeſt.

KONIN ciuitas murata, Warthaq́; fluuio vnà cũ arce in gyrum circũducta, & niſi pontibus ad eã peruenitur, 8. mil. à Caliſia abeſt.

SLVPCZA ciuitas muro fortiſſimo, propugnaculisq́; munita, ad Wartham fluuium.

KOLO ciuitas lignea circũſepta, Warthaq́;

Wschow ciuitas murata, in planitie ſita, à Poſnonia 11. mil. abeſt.

Sremsk, Præmecz, Rogozno, ciuitates ligneæ, ad officium Poſnanienſe pertinētes, in quibus iudicia terreſtria celebrantur.

SENATORES TERRÆ Poſnanienſis.

Epiſcopus, Palatinus, Caſtellanus — Poſnanienſis.

Sremſcenſis, Miedzirzecenſis, Præmecenſis, Rogoſienſis — Caſtellanus.

Vexillum terræ Poſnanienſis aquila alba cum expanſis ad volandum alis.

CALISIENSIS TERRA.

Calis ciuitas muro circumdata, inter paludes ſita, quam Proſna fluuius præterlabitur. Arcis muratæ ruinæ reſtant, per Crucigeros Pruſſienſes deſolatæ.

Has ciuitates diſtrictuales hæc terra complectitur.

Gnesna ciuitas muro circumdata, in planitie inter lacus colleſq; ſita, archiepiſcopali ſede clara. Hæc prima omnium ciuitas in Po-

in Polonia à Lecho autore Pólonorum condita, vbi in primis ſedes regia habebatur. Ibique princeps Poloniæ Boleſlaus Chabri, ab Ottone Romanorũ imperatore regium diadema accepit, quo hucuſque reges Poloniæ vtuntur. In hac ciuitate eſt eccleſia Cathedralis metropolitana, in qua corpus diui Adalberti epiſcopi Pragẽſis depoſitũ eſt. Diſtat autem à Calis 14. mil. à Poſnania 7. In ea nundinæ inſignes, præcipuè verò pro feſto ſancti Adalberti celebrantur.

PYZDRY ciuitas murata, in planitie ad fluuium Varta inter ſiluas ſita, à Calis 9. mil. diſtat.

WARTHA ciuitas ampla, ad eiuſdem nominis fluuium ſita.

NAKLO ciuitas lignea, ad fluuium Noteſiam ex Goplo lacu emergentem, arx murata inter lutoſas paludes ſita.

LAND ciuitas ad Wartham fluuium, à Gneſna 4. mil. abeſt.

KONIN ciuitas murata, Warthaq; fluuio vnà cũ arce in gyrum circũducta, & niſi pontibus ad eã peruenitur, 8. mil. à Caliſia abeſt.

SLVPCZA ciuitas muro fortiſſimo, propugnaculisq; munita, ad Wartham fluuium.

KOLO ciuitas lignea circũſepta, Warthaq;

fluuio in gyrum vnà cum arce aliquoties circumluitur, 8. mil. à Calisia distat.

LAND & Camenecia ciuitates in Pomeraniæ finibus.

SENATORES PRÆCIPVI terræ Calisiensis.

Archiepiscopus Gnesnensis.
Palatinus Calisiensis.
Castellanus Calisiensis.

Gnesnensis	Castellanus.
Nakyelcensis	
Camenensis	
Landensis	

Vexillum terrestre capite Bisontis, inter cornua coronam auream gestante, per naresq; circulùm aureum habente, in campo in modum latruncul ariorum siue scachorum albo & rubro insignitur.

SIRADIENSIS TERRA.

SIRADIA ciuitas lignea, muro circumducta, in planitie sita. Arx murata ad Wartham fluuium condita. Hæc prouincia olim pro ducatu amplissimo computabatur, secũdoq; genitis regum Poloniæ attributa erat. Has ciuitates districtuales complectitur,

VIELV-

VIELVNIA ciuitas muro forti propugnaculisq; & fossa profunda circũsepta, eam vnà cum arce Prosna fluuius præterlabitur.

SADEK ciuitas lignea, in planitie ad stagnum sita, à Siradia 5. mil. abest.

PETRICOVIA ciuitas murata, inter loca palustrosa condita, vbi comitia generalia cõmuni approbatione omniũ regum senatorumq; Poloniæ celebrari constitutũ est. In suburbio curia regia & turris, in qua caussæ iudiciales celebrantur, sita est, quã fossa profunda ambit. Curiæ quoq; episcoporũ, magnatumq; Poloniæ frequẽtes ibidem extructæ sunt. Deinde extra ciuitatẽ curia ingenti sumtu ex lignis lenigatis insigniter sub nemore amœnissimo extructa est, quam rex cũ omni comitatu suo tẽpore comitiorũ ꝑpter salubriorem auram incolit, Bugey appellata.

ROSPRZA ciuitas lignea, in planitie paludibus circumflua.

SPICIMIRIA ciuitas lignea.

In hac Siradiensi terra, nobiles id regum priuilegijs concessum habent, cera rubea in obsignandis literis vti, cùm id in illis prouincijs nemini nobilium, solummodo magnatibus, & in officio regio, siue terrestri præfectis concedatur. Id verò inde promouerunt,

cùm Pruteni cum Polonis in acie acriter confligerent, Lancicienſes à Prutenis, Crucigeribus ſuperati, vexillum ſui Palatinatus amiſerunt, quibus Siradienſes in auxiliũ venientes, vexillũ ab hoſtibus recuperauerunt.

SENATORES SIRADIENSIS terræ.

Palatinus
Caſtellanus } Siradienſis.

Roſpirienſis
Spicimirienſis
Vielunenſis } Caſtellanus.

Vexillum terreſtre medietate leonis rubei, & medietate aquilæ nigræ in campo laſurino inſignitur.

Wielunenſis quoq; diſtrictus ſuum vexillum proprium habet, agnum Dei, cum vexillo cruce inſignito, in campo rubeo.

LANCICIENSIS TERRA.

LANCICIA ciuitas muro foſſaq; obducta, in planitie vndique paludibus lutoſis circumdata. Arx murata in ſcopulo, foſſaq; profunda obſtructa, eam Bſura fluuius præterlabitur. Ibidem in villa Koſciol dicta, eccleſia Cathedralis ex lapidibus ſectis con-

ſtructa

ſtructa eſt, ſatisque ſumtuosè prouiſa.

ORLOVIA ciuitas lignea, ex vna partium fluuio lutuoſo, & peramplo, ex altera lacunis paluſtroſis munitur, 4. mil. à Lancicia diſtat. In eodem diſtrictu ciuitas Piatek inter lutoſas paludes Bſuram fluuium ſita, cereuiſia boni ſaporis, quæ in ea coquitur, per totam Poloniam celebris habetur.

BRESINIA ciuitas lignea ſatis ampla, inter ſtagna ſita, à Lancicia 7. mil. abeſt.

Konarzew, Inowlodz, Biechow, & aliæ multæ plurimæq; ciuitates & oppida lignea ad Lanciciensem iuriſdictionem pertinent.

SENATORES TERRÆ Lancicienſis.

Palatinus }
Caſtellanus } Lancicienſis.

Breſinienſis }
Konarienſis }
Inowlodienſis } Caſtellanus.
Biechouienſis }

Vexillum terreſtre medietate aquilæ albæ, & leonis nigri, aurea corona inſigniti exornatur, in campo rubeo.

CVIAVIÆ SIVE VLA-dislauiæ terra.

VLadislauia ciuitas ampla, sede episcopali clara, inter stagna ad Vistulam fluuium condita. Regio hæc magna ex parte palustrosa est, siluæq; in ea rarissimæ, ideo incolæ inopiam lignorum patiuntur.

BIDGOSTIA ciuitas murata, in planitie sita, eam Barda fluuius nauigabilis, quo merces ex maiori Polonia in Vistulam fluuiũ deportantur, alluit, à Vladislauia 6. mil. distat.

Senatores tres præcipuos terra Vladislauiensis habet, Palatinum & Castellanum, Bydgostiæq; Castellanum.

BRESTIENSIS TERRA.

BRESTIA ciuitas murata, propugnaculis vallo, fossaq; munitæ, in planitie inter lutuosas paludes condita.

Hos districtus complectitur.

RADZIEIOW ciuitas lignea, in campo aprico ad lacum ingentem sita.

CRVSPHICIA ciuitas lignea antiquitus cõdita, & prima post Gneznam, arx murata ad lacum ingentem, Gopla dictum, sita, ex quo lacu mures olim prodierant, qui Popelum principem Poloniæ ibidem in arce deuorauerant, prout latius in gestis regum

Polo-

Poloniæ diximus. In hac ciuitate ſedes regia olim habebatur, ſed poſtea Cracouiam trãſlata eſt.

KOWALOW oppidum ligneum, in locis paluſtroſis conditum.

SENATORES TERRÆ Breſtienſis.

Palatinus } Breſtienſis.
Caſtellanus }

Cruſphicienſis } Caſtellanus.
Coualouienſis }

Cuiauienſis terrę vexillum, quo Vladiſlauienſis & Breſtenſis palatinatus inſimul vtitur, aquilæ rubeæ, leoniſq; nigri medietate, in campo aureo.

RAVENSIS TERRA.

RAVA ciuitas lignea, in planitie ſita, arcem muratam in ſcopulo ad Rauam fluuium habet.

SOCHACZOVIA ciuitas lignea, ſeptis ex vna partium circumdata, arx verò in ſcopulo eminenti murata, quam fluuius Bſura præterlabitur.

GOSTININ ciuitas lignea, in planitie in-

ter paludes lutuoſas, arx in ſcopulo murata, foſſaq́; paludibus obducta.

GAMBIN ciuitas lignea ampla, in planitie ſita, ſenatores tres principales habet terra Rauenſis, Palatinũ, & Caſtellanum Rauenſem, Sochaczouienſem, & Goſtinenſem.

Vexillum terreſtre aquila nigra in campo rubeo, litera R, in pectore inſignitur.

PLOCENSIS TERRA.

PLOCZKO ciuitas murata, ad Viſtulam fluuium condita, ſede epiſcopali clara, arcem quoque muratam in colle eminenti ſitam habet.

BIELSKO ciuitas lignea in planitie ſita, à Ploczko 2. mil. abeſt.

RACZYAYAS ciuitas lignea, inter lutuoſas paludes, à Ploczko 8. mil. diſtat.

SIEPRCZ ciuitas lignea, in collo eminenti, inter paludes, à Ploczko mil. 5. diſtat.

SRENSKO ciuitas lignea, in planitie ſita, arx murata inter ſtagna paludesq́; ingentes, à Ploczko mil. 10.

MLAWA ciuitas lignea Pruſſiæ finitima, eam eiuſdem nominis fluuius præterlabitur, à Ploczko 11. mil. diſtat.

PLONSKO oppidum ligneum, à Ploczko 7. mil.

RAD-

RADZANOW ciuitas lignea, ad Vkra fluuium ſita, arx murata in ſcopulo inter lacunas paluſtroſas, à Ploczko 8. mil. diſtat.

SENATORES TERRÆ Plocenſis.

Epiſcopus, Palatinus, Caſtellanus — Plocenſis.

Raczyaſenſis, Syeprcenſis — Caſtellanus.

Vexillum terræ Plocenſis, Rauenſi simile, niſi quòd aquila P, litera in pectore inſignitur.

DOBRINENSIS TERRA.

DOBRINIA ciuitas lignea, ſeptis circumdata, in ſcopulo ad Viſtulam ſita, arx à Crucigeris demolita.

SLONSK ciuitas lignea, in planitie ad Viſtulam à Dobrinia 2. mil. abeſt.

RIPIN oppidum ligneum, in planitie ad Odlekam fluuium conditum, à Dobrinia 5. mil abeſt.

GORZNO ciuitas lignea, inter ſiluas in colle, vallo, foſſáq; aquis repleta obducta, à Dobrinia 6. mil.

Pro hac prouincia Poloni cum Crucigeris Prussiensibus frequenter digladiabantur.

Tres senatores præcipuos terra Dobrinensis habet, Castellanum Dobrinensem, Ripinensem, & Slonscensem.

Vexillum terræ Dobrinẽsis caput humanum cornutũ, duabus coronis redimitum, fronte & collo in campo rubeo gestat.

DVCATVS MASSOVIÆ.

MAssouia regio amplissima Polonię coniuncta, Prussiam à Septentrione, Lituaniam ab Oriente, & Russiam nõnihil in Meridiem reflectendo, in vicinia habet. Quondam sui iuris principes habebat, secundoq; genitis regum Poloniæ attributa erat, sed anno Domini 1526. decedentibus immatura ætate, Ioanne & Stanislao ducibus, vnicis regionibus hæredibus, ducatus Massouiæ in ius regis Poloniæ cessit. Incolæ eodem idiomate, nisi sibilis quibusdam differenti, habituq;, moribus & religione cum Polonis vtũtur. Viri sunt strenui & bellicosi, in Martemque cruentum proni.

Has præcipuas ciuitates Massouia complectitur.

VARSCHOVIÆ DISTRICTVS.

VARSCHOVIA ciuitas insignis murata, totius

totius Massouiæ metropolis, duplici muro, fossaq; obducta, in planitie ad Vistulam condita, arx quoq; murata ciuitati contigua Vistulæ impēdet. Pons ibi amplissimus ligneus ingenti sumtu in Vistula fabricatur. Has ciuitates districtuales præcipuas habet.

CZERSKO ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam fluuium sita, arcem muratā in scopulo eminentibus altis conspicuam habet, à Varschouia 5. mil. abest.

WYSSEGROD ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam, arx in colle murata, Varschouia 12. mil. distat.

ZAKROCZIM ciuitas lignea, ad Vistulam fluuium, arx in colle murata, 8. miliar. à Varchouia abest.

CZIECHANOW ciuitas in planitie sita, valloq; circūsepta, arx inter lutosas paludes, fossa ꝓfunda munitur, à Varschouia 12. mil.

CZERNIENSK ciuitas lignea ampla, arcem & monasterium Augustinorum adiunctum habet.

PVLTOWSKO ciuitas murata, ad Narew fluuium vnà cum arce sita.

ROSAN ciuitas in planitie, arx verò in scopulo ad fluuium Narew condita.

VARKA ciuitas ampla lignea, in plani-

tie ad Pilczam fluuium ſita, à Varſch. 8. mil.

BLONYE ciuitas lignea ampla, à Varſouia 4. mil.

TARCIN ciuitas lignea, à Varſchouia 5. mil. abeſt.

GRODZYEC ciuitas lignea, à Varſchouia mil. 7. à Tarcin 2. diſtat.

Praſnis ciuitas ampla, lapideis ædificijs ornata.

Lomza ciuitas ampla, ad Narew fluuium nauigabilem ſita, in ea ædificia pulcerrimè murata, à Varſchouia 20. mil. diſtat.

SENATORES PRIMARII ducatus Maſſouiæ.

Palatinus Maſſouiæ Generalis.

Varſchouienſis
Cerſcenſis
Vyſegrodienſis } Caſtellanus.
Zakrocimenſis
Cziechanouienſis

Vexillum Maſſouiæ aquila alba, cum expanſis ad volandum alis, in campo rubeo inſignitur.

LIVENSIS TERRA.

LIWO ciuitas lignea, arx murata ad Liwijecz fluuium condita.

WEGROW

WEGROW oppidum ligneum, à Liwo medio miliari diſtans.

WIZNA ciuitas in planitie ad Narew fluuium ſita, arx in colle foſſa circumducta.

NVR ciuitas lignea ampla, ad fluuium eiuſdem nominis ſita.

CAMENYEC ciuitas lignea, in planitie ad Bug fluuium, à Liwo 8. mil. ſita.

Senatores hos duos præcipuos terra Liuenſis habet, Liwenſem & Wiznenſem caſtellanos. Vexillum terreſtre aquilæ medietate rubeæ, & vrſi albi coronati inſignitur.

PODLASSIÆ TERRA.

PODLASSIA regio ampla, Maſſouiæ ab Occidente, Lituaniȩ ab Oriente cõtigua, olim ſub poteſtate & imperio Lituanorum erat, ſed nunc anno Domini 1569. per Sigiſmundum Auguſtũ, rȩgem Poloniæ, & magnum Ducem Lituaniæ, regno Poloniæ adiuncta & appropriata eſt. Incolæ eius Maſſouitæ Rutheni, atque Poloni. Has ciuitates diſtrictuales præcipuas complectitur.

BYELSKO ciuitas lignea ampliſſima, Podlaſſiæ principalis, ad Byala fluuium ſita, Lituaniæ contermina. Arx lignea fulminis ictu in præſentia regis incenſa, penituſq; exuſta eſt, à Narew 4. mil.

BRANSKO ciuitas lignea, ad Nur fluuium, à Byelsko 3. mil. ſita, in ea curia regia iudicialis, in qua cauſſæ nobilium diſceptãtur.

SVRAS ciuitas lignea, inter colles ad Narẽw fluuium ſita, arx in colle foſſa circumducta, à Byelsko 3. mil.

TYKOCZIN ciuitas lignea, in planitie ad Narew fluuium ſita. Arx natura & opportunitate loci munitiſſima, propugnaculis valloq; forti proportionaliter circumſepta, Narewq; fluuio & paludibus circumdata, vt ad eam nuſquam aditus pateat, machinis tormentisq; bellicis bene prouiſa. Theſaurus enim regius in ea aſſeruatur. Rex Sigiſmundus Auguſtus eam magnis impenſis reſtaurari fecit, monetaq; ibidẽ cuditur, à Byelsko 10. mil. diſtat, à Wilna 42.

KNYSSYN ciuitas lignea, à Tikoczin 2. mil. in planitie inter ſtagna, ſiluas, paludesq; lutoſas ſita, ibidem curia regia extructa eſt. Hortus quoq; regius ampliſſimus, vario genere animalium, piſcinisq; diuerſis refertus. Venationes enim illic omnium ferarum copiosè exercentur. 12. mil. à Byelsko diſtat.

NAREW ciuitas lignea, inter ſiluas ad fluuium eiuſdem nominis, à Bielsko 4. mil. condita.

WASIL-

WASILKOW oppidum ligneũ, ad Narew fluuiũ, in quo capitaneus regius residet.

AVGVSTOW ciuitas noua amplissima, à rege Sigismundo Augusto, à quo & nomen habet fundata, 20. mil. à Bielsko distat.

DROHICINENSIS DIStrictus.

DROHICIN ciuitas lignea, ad Bug fluuium cõdita, in colle curiam regiam, in qua caussæ nobiliũ disceptantur, habet, à Byelsko ciuitate 10. mil. à Warschouia 30. distat.

MYELNIK oppidum ligneum, ad Bug fluuium cõditum, arx verò in colle eminenti, à Drohicin 5. mil.

LOSICZE ciuitas lignea, ad stagnũ amplissimum sita, à Drohicin 3. mil.

MORDI oppidum ligneum, in planitie ad stagnum situm, à Drohicin 5. mil.

Ex his duobus districtibus Podlassiæ Bielscensi & Drohicinensi, pro expeditione bellica 20000. nobilium statuuntur.

Huius terræ duo sunt præcipui senatores, Palatinus & Castellanus.

Vexillũ terrestre Podlassiæ bicorne crocei coloris stemmate, magni ducatus Lituaniæ, in campo albo insignitur, viro videlicet armato, gladium tenente equo insidente, ex

alia verò parte aquilam albam in campo rubeo gestat, postquã regno Poloniæ est incorporata. Similiter Bielscensis, & Drohiciensis districtuum vexilla vnicornia insignitur.

DE TERRIS ET DISTRICTIbus Russiæ, regno Poloniæ incorporatis.

DE gentis Roxolanorum, siue Ruthenorum, vel Russorum origine, varij varia sentiũt, quos Sauromatas Slauonésq; ex posteritate Iapheti (prout latius in deductione Sarmatarum Polonorumq; diximus) cõstat esse. Quidam eos à fusco gentis colore Russos dici autumant, alij à disseminatione, siue dispersione, Rozsieia enim Slauis disseminationem significat, quod melius ad veritatem quadrat, cùm totam Sarmatiam Europęam, & Asiaticæ partem occuparẽt, ab Oceanoq; glaciali ad mediterraneum vsq; mare, & sinum Adriaticum, à Pontoq; Euxino ad Balticum Oceanum vsque eorum coloniæ extenduntur, vnde & Græcis Sporij, id est dispersi dicuntur.

Qui in primis Ruthenis imperauerint, incertum est, cùm literarum prorsus ignari essent, donec anno Domini 796. Michael Curopalatus, imperator Constantinopolitanus, chara-

characteres ad ſcribendum Bulgaris miſiſſet, quos etiam Rutheni omnes ſuſceperunt, & ab hoc tempore illa quæ poterant ante & pòſt geſta recordari, literis mandabant. Regionibus Ruſſiæ duo pręcipui principes præſunt, vtpote Magnus dux Moſchouiæ, qui ſe imperatorem totius Ruſſiæ appellat, plures enim in ea ducatus poſſidet. Secundus rex Poloniæ, qui etiam Magno ducatui Lituaniæ præeſt, Ruſſiæ ducatus Lituaniæ incorporatos, vtpote Vitebſcenſem, Kiouienſem, Mſcziſlauicēſem, &c. poſſidet, quos vnà cum Lituania deſcripſimus.

Nunc cæteras regiones Ruſſiæ, Poloniæ adhærentes, cum præcipuis ciuitatibus deſcribemus, in quibus magna ex parte Poloni colonias ſuas habent, proceresq; & equites ferè omnes Poloni ſunt, ac maior pars religionem Romani ritus amplectitur, vtpote ciues & nobiles, exceptis colonis & agreſtibus, qui Gręcorum dogmata in religione ſequuntur, de quorum religione & ritibus latius in Moſchouiæ deſcriptione patet.

LEOPOLIENSIS ET HALIcienſis terra.

LEopolis ciuitas inſignis Ruſſiæ, Polono regi ſubiectæ, metropolis, à Leone Ruſ-

ſorum principe condita, duplici muro propugnaculisq; fortiſſimis, vallo & foſſa profunda, tormentisq; & ſupellectili bellica expeditiſſimè prouiſa. Arx vna in ciuitate, alia verò in eminentiſſimo ſcopulo ciuitati impendente munitiſſimè cōdita eſt, cuius aſpectus 10. mil. patet. Emporio, ſedeq; archiepiſcopali clara. Metropolitanus quoq; Ruſſiæ ibidem ſedem ſuam retinet. Eccleſiæ in ea Romanæ & Græcorū obedientiæ plurimæ. Armeni quoque ibidem Baſilicam ſuæ religionis, antiſtitemq; & ſacerdotes habent.

HALICIA ciuitas lignea ampliſſima, antiquitus cōdita, vna ex ducatib. Ruſſiæ. Eam à Moldauia Prud fluuius, ex alia partè Tyras, Neſter vulgò dictus, præterlabitur. Arcem ligneam in colle eminenti adiunctam habet.

Has ciuitates pręcipuas diſtrictuales, Leopolienſis & Halicienſis terra complectitur.

ZIDACOW in Pokutia, ciuitas lignea, in planitie ad Striy fluuium ſita, arx in colle eminenti vallo circumſepta.

GRODEK ciuitas circumſepta, vnà cum arce in planitie ſtagnis circumuallata, à Leopoli 4. miliar.

BVSKO ciuitas inter lutoſas paludes, ex quibus Bug fluuius oritur, ſita, quo merces

variæ

variæ ex Volhynia in Viſtulam deportantur, à Leopoli 5. mil. diſtat.

STRIY ciuitas lignea, ad fluuium eiuſdem nominis condita.

WIZNA ciuitas in planicie inter paludes ad fluuium ſui nominis extructa.

SNIATIN ciuitas lignea ſeptis circumdata, confinis Moldauiæ, cum Prud fluuius præterlabitur, à Leopoli 12. mil. diſtat.

COLOMIA ciuitas lignea ſub monte ad Prud fluuium ſita, ibidem ſal decoquitur.

ROHATIN ciuitas lignea ſeptis circundata in planicie, eam Rohatinka fluuius præterlabitur. Arcem inter ſtagna & paludes in colle ſitam habet, à Leopoli 10. mil. diſtat.

DOLINIA oppidum ligneum inter colles ſitum.

LVBACZOW ciuitas lignea in planicie ſita, caſtrum inter paludes ſtagnantes conditum.

SENATORES PRÆCIPVI HARVM terrarum.

Archiepiſcopus Leopolienſis.
Palatinus Ruſſiæ Generalis.

Leopolienſis }
Halicienſis } Caſtellanus.
Lubaczouienſis }

Vexillum Leopolienſis terrę, Leonem fuluum coronatum petram aſcendentem in campo laſurino geſtat.

Haliciense verò vexillum Monedulam coronatã cum expanſis alis in campo rubeo pro ſtemmate geſtat.

BELZENSIS TERRA.

BELZ ciuitas lignea, ampla in planicie ſita. Arcem ligneam lutoſis paludibus latè ſtagnantibus circumductam habet, quam nequaquam Tartarica ſagitta attingit.

SOKAL ciuitas circumſepta in planicie ad Bug fluuium ſita. Arx in colle eminenti lignea.

HRVBYESOW oppidum cum caſtro in colle ſitum.

HRODLO ciuitas ſtipitibus præacutis circumſepta, arcem in colle Bugo præterfluam habet.

GRABOWYEC ciuitas lignea in planicie ſita, arx in colle eminentiſſimo natura & oportunitate loci munitiſſima acceſſuque ardua.

THYSSOWICE ciuitas lignea, arcem in colle habet.

Sena-

Senatores præcipuos duos terra Belzensis habet, Palatinum videlicet & Castellanum.

Vexillum terrestre Griphonem album coronatum, in cãpo rubeo pro stẽmate gestat.

CHELMENSIS TERRA.

CHELM ciuitas septis circumdata, sede episcopali clara, arx in eminentiori colle sita, lignea, argilla oblinita 4. mil. aspectus illius patet.

CRASNISTAW ciuitas murata ad stagnum amplissimum sita, arx in planicie murata, quam Viepr fluuius nauigabilis præterlabitur, à Lublina 7. mil. In ea Capitaneus generalis regius residet.

RATNO ciuitas lignea ampla inter paludes latissimè stagnantes sita, a Chelmiaque 24. ferè mil. pontibus stratis ad eam peruenitur. Arx in colle eminẽti ad Perepetum fluuium nauigabilem condita, quam Tur fluuius alia ex parte paludesque lutosæ muniunt, accessusque omni ex parte difficilis.

LYVBOWLYA ciuitas ad Bug fluuium sita, arcem in colle eminenti habet.

Senatores duos principales episcopum videlicet & Castellanũ, terra Chelmẽsis habet.

Vexillum terrestre Vrso albo inter tres arbores in campo aureo gradiante insignitur.

PREMISLIENSIS TERRA.

PREMISLIA ciuitas murata ad San fluuium nauigabilem ſita, ſede epiſcopali clara. Arx in colle in vlteriori ripa eiuſdem fluuij condita, propugnaculisq; apprime muniti**ſſ**ima. Ibidem hortus ingens regius omni genere ferarum refertus.

SAMBOR ciuitas ſeptis circumdata ad Tyram fluuium, vnà cum arce ſita Hungarię finitima.

DROHOBYCZ ciuitas ſtipitibus præacutis in planicie munita, ſalis fodinis clara.

SANOK ciuitas lignea inter colles ad San fluuium extructa, arx in colle murata.

PRZEWORSK ciuitas in colle muro circumdata, ad Mleczka fluuium ſita.

KROSNO ciuitas murata Iaſiolda fluuio circumdata. Viſlok verò fluuius eam mediam interfluit. Ibidem medio miliari Camyeniecz arx in eminenti ſcopulo murata, natura & oportunitate loci & propugnaculis munita.

SENATORES TRES PRÆCIPVOS terra Præmiſlienſis habet.

Epiſcopus ⎫ Premiſlienſis.
Caſtellanus ⎬
Caſtellanus ⎭ Sanocenſis.

Vexil-

Vexillum terreſtre aquilam auream bicipitem coronatã in campo laſurino pro ſtemmate geſtat.

PODOLIÆ REGIO.

PODOLIA regio ampliſſima Moldauiæ & Valachiæ à meridie finitima eſt, ab oriente verò vaſtiſſima campeſtria deſolata, ad Tanaim fluuium paludesq́; Mæotidis, & Pontum Euxinum vſque, Tartarosq́ue Præcopenſes habet. Omnium rerum ex terra naſcentium fertiliſſima, adeò vt colonus, quamuis quomodocunque in agrum ſemen iniecerit, centuplum fructuum referat. Prata quoque mirum in modum luxuriantia, adeò vt bouis cornua vix è gramine appareant: terra tamen dura & petroſa nimis, adeò vt biſſenos boues coloni araturi, aratro iungere cogantur. Attamen intolerabile pondus boues anhelantes teſtantur. Mellis ſiluæ paſſim abundantiſſimæ, ſtipitibus enim cauatis vbiq; mella roſſida depromuntur. Armentis gregibusq́ue, & feris omni generis redundans. Eam antiquitus Alani, Goti, Getæ, Cumani, Polowcij, & Roxolani incolebant. Circaſſorum reliquiæ adhuc extant, ad Boryſthenem fluuium.

Podolia omnium feraciſsima.

Has pręcipuas ciuitates, arcesq́; hæc regio complectitur.

CAMYENIEC ciuitas Moldauiæ finitima, diuinaq; ferè manu inter arduas cliuosasq́; rupes condita, portas solummodo duas habet. Arx quoq; natura & oportunitate loci rupe petrosa, vndiq; cincta, quã vna cum ciuitate Smotricz fluuius pręterlabitur, fossaq́; profundissima naturali cingitur. Arx ipsa muro propugnaculisq; munita. Ciuitatẽ verò rupes altissima, saxosa, accessuq́; ardua inexpugnabilem facit, quam ita suo ambitu includit, vt minimè ædium quamuis eminentiorum tecta appareant. Sæpius ab ea Tartari, Valachiq́; & Turcæ cum ingenti strage & dedecore repulsi & fugati sunt. Achocimia Moldauiæ arce duobus mil. distat.

BAR ciuitas septis circumdata in planicie à Bona Ioannis Sfortiæ ducis Mediolani filia, Sigismundi regis Poloniæ condita, quam à Baro patria appellauit. Arx in colle murata, paludibus latè stagnantibus circundata.

MYEDZIBOSZ ciuitas & arx ampla lignea, inter paludes latissimè stagnantes sita, ad quam nisi pontibus peruenitur, à Tartaris sæpissime infestatur.

BRE-

BREZANIA oppidum ligneum, arcem in colle muratam habet.

TREBOWLA ciuitas ſub monte altiſſimo ſita, arcem in colle eminenti habet.

CHMIELNIK ciuitas lignea ſtipitibus circummunita, arx lignea in planicie ad Bog fluuium (Herodoto Hypanis dictum,) ſita, à Camyeniec 20. mil.

BRASLAW ciuitas & arx lignea vallo foſſaq; circummunita, eam Bog fluuius præterlabitur.

VINNICZA ciuitas lignea vnà cum arce vallo circumſepta, ad Bog fluuium ſita. Hæ duæ arces præter cæteras à Tartaris Pręcopenſibus ſæpiſſime infeſtantur, diſtrictuſque ampliſſimos qui pro Palatinatibus computantur, & vexillum peculiare bellicum cinericei coloris, ſtemmate magni Ducatus Lituaniæ inſignitum habent.

SVINIGROD arx cum ciuitate lignea in campeſtribus ſita, ibidem munitiones ſunt plurimæ in campeſtribus deſolatis ſitæ, cõtra Tartaros latrocinantes arcendos. Tandem vltra Bog fluuium (qui Herodoto Hypanis dicitur) Circaſſorum & Canowciorum reliquiæ, longo tractu ad Boryſthenem extant in campeſtribus deſolatis, quæ 200. Circaſſi. Canowcij.

miliaribus Polonicis nullis ſiluis collibúſve & munitionibus conſpicua, ad Tanaim paludesque Mȩotidis, & Pontum Euxinum Tartarosque Præcopenſes, & Crimſcenſes vſq; extenduntur.

Senatores Podolia præcipuos tres duntaxat habet, epiſcopum Camenecenſem, Palatinū Podoliæ generalem, & Caſtellanum Camenecenſem.

Vexillum terreſtre Solem ſtellis duodecenis, in campo albo circumdatum pro ſtemmate geſtat.

LECTO-

LECTORI.

E te tua opinio fallat, lector candide, me hic vniuersum regnum Poloniæ absolutè descripsisse. Ego enim hic Prouincias principales, quæ olim pro ducatibus habebantur, nunc verò in Palatinatus redactæ sunt, descripsi, ciuitatesque & arces præcipuas regias, in quibus caussæ iudiciales nobilium celebrantur enumeraui. Hæ verò prouinciæ plurimas frequentissimasq; ciuitates, arces, & oppida, tam regis quàm nobilium, magnatum, episcoporumq; complectuntur. In singulis autem terris & ciuitatibus districtualib. superius enumeratis administratores caussarum iudicialium, à rege substituuntur: vtpote Capitanei generales, qui vices regias supplent. Iudex & Subiudex, Notarius, Subcamerarius, Camerarius terrestris. Hij omnes caussas

nobilium absoluunt, exceptis capitibus criminalibúsve caussis, quæ ad regis edictum in comitia generalia relegantur. Sunt quoque plures alij terrestria regiaque munia obeuntes, quos hic recensere longum esset. Sunt quoque in Poloniæ regno comitatus plurimi, utpote comitatus in TarnoW, in Gorka, in Tenczin, in Melstin, in SidloWiecz, & id genus alij.

REGNI

REGNI POLONIÆ, MAGNIQVE DVCATVS LITVANIÆ, REGIS CVM SENATORIBUS *suis, in senatu ordo.*

POLONIÆ regnum in Sarmatia Europæa vt diximus amplissimum, potentissimumque, cum alijs multis præclaris rebus, tum modo gubernationis à cæteris omnibus regnis differt, in quibus reges sine senatus consilio & equitum consensu, ex voto priuato legem omnibus ferunt, & nisi virtute innata regantur, in tyrannidem facilè prolabuntur. In Polonia autem vt reges non nascuntur, sed communibus senatus & equitum suffragijs eliguntur, ita etiam sine auctoritate eorundem nihil decernere possunt, quamuis sint potentissimi, & militibus voluntarijs superbissimos quosq; reges superātes. Soli enim Poloniæ principes inuictissimi reperiuntur, ex solis voluntarijs nobilibus ducentorum millium quotiescunque opus fuerit, exercitum fortissimum ex omni genere armorū promptissimum sine vllis stipendijs contra hostem educere possunt. Nobilitas namq; vniuersa omnibus soluta vectigalibus,

bellica tantummodo munera obire pro aris & focis tenentur, quod ſi voluntarij milites non ſufficerent, de ſuis proprijs gentibus trecenta millia mercenariorum conſcribere poſſunt. Ita cùm ſit potentiſſimus rex Poloniæ, tamen ſecundum legum, & ſenatus pręſcripta viuere tenetur, ſicq; regnum ampliſſimũ, regio imperio, regia verò maieſtas & poteſtas viciſſim ſenatus & nobilium libertate temperatur, intra ęquitatisq; terminos omnes ordines regni cum ipſo rege continentur, quod ſi rex quandoque ab officio ſuo deflecteret, & publicas libertates ſuorum opprimere aſpiraret, authoritate ſenatoria, qui ad hoc attentandum iuramento ſunt obligati, prohibetur, & ita rex Poloniæ grauiſſimis ſenatorum conſilijs nititur. Senatores verò ipſi, & vniuerſi equites viciſſim regiam maieſtatem reuerentur, amant, honorant, & vitam ac poſſeſſiones priuatas vniuerſas funditus pro ſanitate & bono illius effundere parati ſunt. Senatores autem voto regis (penes quem eſt ſumma & maxima iuris dicendi authoritas) ex præcipua & illuſtri totius regni nobilitate, generis & virtutum commendatione delecti, exacto fidei ſacramento, in ſenatum eliguntur. Principes autem & præcipui regni ſenatores, ſunt archiepiſcopi, & epiſcopi, propter venerandam eccleſiaſtici ordinis maieſtatem autoritatemque, & opes quibus affluunt, præſtantiſſimas. Hij in ſenatu in vtrumq; regis latus circumſident, archiepiſcopi autem duo ſunt in vniuerſo regis Poloniæ imperio, Gneſnenſis regni primas, & legatus natus Romani pontificis in Sarmatia vicem tenens, qui ad vetuſta ſuperiorum temporum memoria, coronandi regis

ius

ius habet. In Russia verò nigra, secundus archiepiscopus est Leopoliensis, vbi sedes Metropolitana Cracouia translata est, anno Domini 1075. in curia Lamperti Zulæ sancti Stanislai prædecessoris. Episcopi tredecim nō secus ac principes maximi, omni rerum copia excellētes, in tota Polonię Monarchia reperiuntur, Cracouiensis minoris, Posnaniēsis maioris Poloniarum, Vladislauiensis qui & Cuiauiæ, Pomeraniæq́;, Vilnensis Lituanię, Plocensis Massouiæ, Warmiensis, Culmensis, Prussiæ, Præmisliensis, Lucæoriensis, Chelmēsis, Kiouiensis Russię, Samogitiæ, vltimus Camenecensis. Hij ordine omnes regi assident, nisi quod Posnaniensis, cum Vladislauiensi, antiquam dignitatis litem teneāt, ideo alternatim locum mutant. Episcopos ex veteri priuilegio Castellanus Cracouiensis subsequitur, militarium procerum princeps, deinde Palatini quorum maior Cracouiensis & Vilnensis, palatinos verò quidā Castellani pręcipui intermixti. Tunc demum alij Castellani maiores & minores quos recensere longum esset ordine loca sua occupant, qui non castris vt ipsa vocis Etymologia sonat, sed minoribus prouincijs senatorio iure & nomine regio pręsunt, extraq́; ipsam autoritaté dignitatemq́;(quęest prima post Palatinos) paruum sui officij quæstum reportant, quamuis illiūs cui præsunt prouinciæ Domini appellantur, nihil enim præter Reipublicæ (quod verè senatorum est) commoda quærūt. Castellanos Archimarschalci Marschalciq́; supremi totius regni officiarij sequuntur, qui sunt Poloniæ & Lituaniæ de vtroq; imperio bini, terrestres videlicet & Curiales. Marschalcorum officium est, curare totius aulæ

& omnium conuentionis tranquillitatem, inter proceres & aulicos regios partiri ædes vrbium, regi quocunq; eunti, baculos erectos singuli præferunt, & vt quisque officio suo apud regem fungatur prouident. In senatus consessu omnia animaduertunt, quod si supremi Marschalci abfuerint, Curiales eorum officium adimplent. Cancellarij & Vicecãcellarij Marschalcos ordine sequuntur, vtriusq; gentis qui sunt similiter bini & bina sigilla, horum officium est priuilegia, immunitates, prærogatiuas à rege alicui datas, litteras similiter regias conscribere, scriptas regi oblatas pronunciant, quibus à rege subscriptis illi sigillum affigunt. Omnes autem litteræ ac priuilegia in magni Lituaniæ Ducatus Cancellaria, Ruthenicis characterib. absoluuntur, apud Polonos verò Latinè (cuius linguæ sunt peritissimi) omnes causſę describuntur. Pręcipua quoq; est dignitas in senatu summorum generaliumque militiæ ducum, quorum in Polonia vnus, in Lituaniæ magno Ducatu secundus, rerum potiuntur, penes hos summa omnium exercituum imperij sita est, in qua autoritate regiá plenipotenter vtuntur. Hos demũ Campiductores de vtroq; imperio singuli, qui sunt campestris militię duces. Est etiam summus maioris Polonię præfectus siue generalis, similiter Samogitiæ, & terrarum Russiæ pręfecti, quo honorum gradu non nisi principes viri, & de patria optimè meriti à rege donantur. Cooptantur quoque in senatus classem prouinciarum de vtroq; imperio officiarij, vtpote iudices qui causſas nobilium munere regio diiudicant, Pincernę, Succamerarij, Dapiferi, Secretarij, Vexilliferi, Scribę, Tribuni militum, Exactores,

The-

Thesaurarij, & cæteri qui singuli singula officia in prouincijs assignatis exequuntur, & pariter cum iudicibus prouincialibus particularia, certis temporibus anni, assignata iudicia, qui termini siue Roki vulgo dicuntur, exercent. Ensifer quoq; regni, & vexillifer curię regię, qui curiale vexillum in bello defert, non postrema dignitate funguntur. Non etiam autoritatis frustrantur honore ipsi secretarij, scribæq; siue protonotarij regij. Insuper cubiculi, stabuli, culinæq; magistri, suis dignitatibus in senatus consultu gaudent. Ciuitatum, oppidorum, arcium, regiarum, prouinciarumq; præfecti, referendarij supplices libellos & subditorum querelas ad regem & senatum deferẽtes, summusq; regis secretarius & referendarius, salinarum fodinarum & metallorum Præfecti nõ ignobili certè dignitate potiuntur. Legati quoque prouinciarum & ciuitatum præcipuarum, ab vniuersis ordinibus de singulis prouincijs nomine totius nobilitatis electi, suas in senatu partes occupant. Equites quoque & Patricij viri iuuenes virtutibus & genere præstantes aulici, qui in aula regia seruientes in præstandis quotidianis officijs regi operam nauant, stipendiaque merentur. Insuper cubicularij siue veredarij, qui cum epistolis regijs per omnes prouincias, amandati velocissimè discurrunt. Demum stipendiarij, & satellites siue collaterones regiæ vitæ custodes, postremum autoritatis locum obtinent. Omnibus autem senatoribus sub fidei iuramento, & amore patriæ eadem est perpetua & constans tuendæ publicæ libertatis, & propagandi imperij, voluntas. In senatu cum de Republica deliberant liberè, & sæpiùs

arcerrimè sententias dicunt, regem imprudentius regnantem obiurgant, atq; vno consensu sanctissima maiorum instituta, & communis patriæ carissimas leges ad extremum vitæ defendunt.

CAPITANEI generales in minori Polonia 40. in maiori 30. in ducatu Massouiæ 12. quæ officia nulla successione, sed ex regis gratia in benemeritos de Republ. conferuntur: hi enim prouincijs præsunt, & nobilitatem, regia authoritate, pro tribunali iudicant, omnesq́; prouentus regios exigunt, & in thesaurum referunt.

REGNO Poloniæ saluberrima aura fauet, omniumq́; rerum ex terra nascentium fertilissima est, cuius vbertatem cæteræ regiones transmarinę affatim persentiunt, ad quas frumentum grandi copia, de Polonia nauibus aduehitur. Pecoribus quoq; omnigeneris, venationibusq; abundat, ita vt Saxonia, cæteræq; gentes Germanorum, Polonicis bouibus victitent. Incolę habitum variarum diuersarumq; nationum more gestant, præcipuè verò, Italicum, Hispanicum, & Hungaricum, qui illis peculiaris est. Alij Germanico, Turcico, Moschouitico, Bohemicoq́; more vestiũtur, diuersas enim & repostissimas prouincias peragrãt, vnde varios mores in patriam inferunt. Viri sunt excellentissima industria prędit, variarumq́ue gentium idiomata callent: imprimis verò linguæ Latinæ peritissimi, qua vt vulgari maiori ex parte in ciuitatibus & pagis passim vtuntur, idq́; omnibus diuitibus, ac pauperibus peculiare est, quod in primis pueros litteris imbuẽdos apprimeq́; ad consumptionem, sedecim plúsve annorum in pulueribus scholasticis committunt, sumptibus pro magi-

magiſtris minimè indulgendo, vnde linguam Latinam omnes ferè congruè callent, idque ea de re maximè obſeruatum crediderim, quòd vulgaribus literis vel ſcripturis, in ſacris ac profanis rebus nunquam vtantur, omnesq; leges tam ciuiles, quàm nobilium, ac villanorum, & ipſa Cancelaria regni ac caſtrenſis, Latinis literis omnia expedit, atque ideo factum eſt, vt paſſim docti omnes euaderent. Habent præterea Poloni & Lituani linguæ Latinæ inflectionem propriam & perfectiſſimam, vt Latinarum dictionum ſonum propriè ad iuſtum accẽtum expreſſionemq; ſecundum literas ipſas, quadam cum gratia & dulcedine, inflectere ac proferre queant. Qua de re Polonia omnium ferè gentiũ ſtudia viciſſe videtur, quòd rarus eſſet, qui Latinas literas non calleret, deinde Germanicum, Hungaricum, ac paſſim Italicum, & magna ex parte Gallicum, Hiſpanicumq; extra vulgare ſuum Sarmaticum idiomata neſciret. Equites in ornamentis equorum, armorum, veſtibusq; præſumtuoſis plurimùm delectantur, campeſtri prælio alacrius hoſtem quemlibet paruis & magnis copijs adoriuntur. Caſtra etiam artificioſè collocant curribus in gyrum arctè diſpoſitis, adeò vt in illis tuti non aliter atque in arce firmiſſima includuntur. Viri ſunt bellicoſi, ſtrenui, hoſtisque quamuis validiſſimi impauidi. Armatura maiori ex parte Hungarorum more vtuntur, clypeosque, qui totum hominem equo inſidentem tegunt, & haſtas oblongas geſtant, pluresque inter eos tantæ animoſitatis reperiuntur, vt vnus alium quamuis toto exercitu ſuorum profligato, ad mortem vſque non deſeruerit, ſed vterq; ſtrenuè dimicando honeſtè occumbere, quàm turpiter

Poloni ſtudiorum amantiſsimi.

fugere mauult. Prout in Moldauia duobus fratribus germanis, Strusouiczij dictis, Polonis equitibus euenit, qui ab exercitu suorum aberrantibus cum quinquaginta cõmilitonibus, inscij in multitudinem Valachiorum inciderunt, à quibus vndiq; circumuenti, in primo congressu vnus occubuit: alter verò strenuè dimicando euasit: sed cædis fratris germani recordatus, in exercitum Valachiorum conuersus, acies eorum fortiter disuerberabat, & quãuis euadendi facultas iterum ei pateret, tamen honestius cum fratre occumbere, quàm euadere maluit. Melstinius quoque, cùm Vitoldus dux Lituaniæ multitudine Tartarorum fugaretur, ex fuga audacter conuersus, in confertissimas hostium acies sese cõiecit, multisq; hostium trucidatis, tamdiu strenuè dimicauit, donec prorsus telis confoderetur, equoque deijceretur,
1397. vt latius patet in Lituaniæ ducum descriptione. His etiam multi similes in gestis Polonorum reperiuntur, quos sigillatim recensere infiniti laboris esset. Id verò illic maximè non solùm inter fratres, sed inter socios fideles reperitur, prout nuper Vilnæ in Lituania me præsente euenit, duobus adolescentibus, per plateam ciuitatis pergentibus intempesta nocte, duo alij armata manu occurrerunt, vbi inter defendendum vnus aduersarium suum interemit, aufugitque. Socius verò illius captus, cædisq; damnatus, in locum decollandi postridie ducitur, cumque iam carnifex gladio euaginato staret, ille reus cædis, qui profugerat, accurrens dixit: sinite hunc innocentem abire, ego enim hanc cædem perpetraui, itaque ille genua flectens à spiculatore decollatus est, innocens verò liberatus.

Nobiles

Nobiles humilioris fortunæ, iniurias à Magnatibus illatas non patiuntur, nam quamuis paupertimus nobilis extiterit, amicis cognatisque suis collectis, quàm maximum magnatem debellare potest: non solùm enim possessiones pro necessitate amici exponunt, sed etiam vitam suam pro eo morti varijsque periculis obijciunt, qua de re magnates in Polonia, non parui, sibi pauperem vulgum nobilium ducunt, in Lituania econtra, Nobiles humilis fortunæ magnatum sunt serui. Accidit in Polonia me præsente, quòd quidam magnæ autoritatis vir, Dominus Ioannes Luthomirski, thesaurarius regius supremus, capitaneus Lancicienfis, & Radomiensis, Castellanusque Siradiensis, quosdam pauperes nobiles, Mikolaie Wsczi dictos iniuria affecerat, qui collecta manu consanguineorum, cum magno comitatu proficiscentem occiderunt, in frustaque dissecarunt. Cumque hic nobilis aut honore priuandus, aut capite plectendus pro prædicto facinore esset, honorem vitæ præferens citatus ad comitia Lublini celebrata, alacriter comparuit, ibique honore integro ex sententia regis, decollatus est. Quod si huic genti nimiæ comessationes, & diuitiarum plusquam liberales prodigæ profusiones, inebriationes non obfuerint, omnes ferè gentes virtute innata & ingenijs heroicis superarent, sed vnus pro sanitate alterius, (prout illis mos est) bibens, poculum magnum funditus exsiccat, quamuis natura interdum repugnante, sicque hæc eorum mutua charitas, quam illi maximè in conuiuijs celebrant, eos multoties sanitate priuat, multisque ex nimia inebriatione infirmitatibus corripiuntur. Cùm enim vnus alteri pro sanitate

prębibit,non solùm poculum vitreum,sed ligneum, vel figulinum,capiti illidit,tandem postridie surgens infirmitate correptus, vinum incusat, amphoræ oblitus, quam ad caput colliserat. Multi quoque inter eos præcipuè in Ducatu Massouiæ reperiuntur, qui sese alterutrum bibere vi complectant,dicentes: aut mihi præbibe, aut mecum armis decertato, interim verò alius arma quàm poculum, quem natura recusat,alacrius eligit.

Aulicorum ministrorum, seruitorumq́ue tantas vniuersi Sarmatæ, præsertim Poloni, Massouitæ, Lituani & Rutheni,fouent turmas,vt nunquam sperares eos educari posse,qui nullũ aliud officium agunt, nisi dominum aliquò migrantem comitari, vel aliquò amandati munus iniunctum obire;à cęteris seruitiis prorsus liberi immunesq;. Mechanicum opus nobilis seruitori ingenuo,quamuis pauperrimo obire non patitur,nec demandat:quòd si aliquis minus discretus seruitori negotium minus honestum mechanicumve iniunxerit, rusticum sibi ad id muneris inueniendum oportere,se verò honesto seruitio minimè abdicaturum,respondit. Et ideo nobiles nobilibus,paresq; genere ac virtutibus,paribus plerunq; inseruiunt, cùm honesta & nobilia seruitia obeunt, contra occidentalium gentium cõsuetudines, apud quas nobiles nobilibus turpè inseruiri putant, quòd mechanica seruitia, quicquid dominus demandauerit,obire cogantur. Apud Sarmatas verò qui melius bibit prò sanitate domini, ille melior censetur minister,& postquam dominus mense accubuerit, & seruitores statim ordine seruato accumbunt, aliquandoque tres quatuorve mensas occupabunt, quibus libe-

liberaliter fercula opipara apponuntur, vt quilibet aulicorum tres seruitores sua portione educare possit, quam ipse saturatus puero à tergo stanti, in quadra lautè porrigit. Aulicus enim quilibet seruitores aliquot, & pueros habere solet, & illi seruitores, alios seruitores, pueri, pueros, ad quartum vsque ordinem, ad mensam eiusdem domini omnes cibaria sumentes, & salaria recipientes, & plerunque maiori ex parte, nisi ad mensam inseruiunt: peracto prandio vel cœna, saturati inclinatis de more gentis coram domino genubus, capitibusq́; adapertis, quò volunt discurrunt, & quandoque triduo quatriduove, vel integra hebdomada dominus seruum in tabernis, vel in comitiua occupatum non videbit: rarò tamen vbi fuerit interrogatur, & si interrogatur, respondit, se pro sanitate domini hilariter bibisse, ad quem dominus subridens gratias agit, & plerûnque liberaliter huiusmodi remunerantur. Quodam tempore accidit, dum quidam episcopus per thesaurarium suum aulicis & seruitoribus salaria siue stipendia, secũdum consuetudinem ad vnamquamque partem anni, persolueret, astantibusque omnibus ordine suo, quidam latrunculus (qui eadem in aula nemini seruiens versabatur, bibens & comedens quotidie ad mensam episcopi) cæteris seruitoribus salaria expetentibus se intermiscuit, quibus aduersus eum murmurantibus, quòd nemini seruiens stipẽdium expectaret, episcopus illum interrogat, cuinam inseruiret, & quid negotij obiret? Qui respondit: tibi reuerendissime domine inseruio, & id quod alij strenuus adimpleo. Quale nam sit seruitium episcopo interrogante, dixit: quotidie bis in die lautè ad mensam

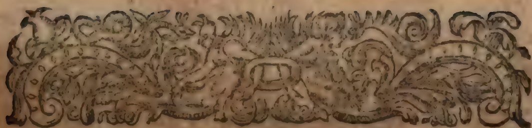
tuam comedo & bibo. Cui episcopus subridens stipendium persoluit.

Nobiles legibus castrensibus, & terrestribus à regibus suis constitutis, vtuntur, ad ciuitatesque prouinciales & districtuales, quas superius enumerauimus, citantur, nomine capitanei illius regia munia obeuntis, qui arci prouinciæque præest, hosque terminos castrenses appellant. Ad terrestres verò terminos, qui rarius celebrantur, in anno sex inter quatuor vicibus, nomine regis in eandem arcem citantur, vbi à iudice terrestri vices regias adimplente iudicantur. Ciues verò in ciuitatibus imperatorijs legibus, quas Magdeburgenses appellant, vtuntur.

Conclusio. Atq; hæc nobis de regnó Poloniæ breuiter dicta sufficiant: quod multis de caussis toti reipubl. Christianæ vtilissimum est, à gentibusque varijs crudelissimis Tartaris, & Turcis videlicet, munitissimum propugnaculum Germaniæ præsertim regionibus.

MAGNI

MAGNI DVCATVS LITVANIÆ CVM SVIS PROVINCIIS, PALATINATIBVS, CIVITATIBVS *& castris præcipuis, compendiosa descriptio.*

LITVANIA ab Oriente Russię, Moschouiæ duci subiectæ, contermina est, ab Occidente Podlassiæ, Massouiæ, Poloniæq;, & Prussiæ nonnihil in Septentrionem reflectẽdo adhæret, à Septentrione Liuoniæ, Samogitiæque, à Meridie Podoliæ, Woliniæque Russiæ regionibus adiacet. Porrò Lituania regio est amplissima, plurimos ducatus regionesque & prouincias diuersis nominibus appellatas, suo nomine complectens, & Vitoldi Magni Ducis temporibus, à Ponto Euxino, Tauricaque chersoneso ad sinum vsque maris Baltici, pelagumque Curlandiæ, Liuones, & Prutenos versus fines suos longo tractu extendebat. Omnis autem Magnus Ducatus Lituaniæ in Palatinatus & districtus certos, siue prouincias, vbi iudicia particularia, & terrestria, pro nobilibus exercentur, non secus, ac Polonia diuisus est. *Amplitudo Lituania.*

Hij verò districtus & Palatinatus pro ducatibus (vt quondam temporibus plurimorum ducum erant) computari possunt, & vnusquisq; Palatinatus suum vexillum, quo in bello vtitur, habet. Eundem quoq; colorem & signum omnes districtus, siue prouincię, qui in eodem Palatinatu continentur, in vexillis suis repræsentant, nisi quòd Palatinatus vexillum maius est, cum duobus cornibus, districtuale verò minus simpliciter protensum cum vno cornu.

Lituania in Palatinatus diuiditur.

Vexillum Ducatus Lituaniæ.

Primò itaque vexillum Magni Ducatus Lituaniæ peculiare & quadriangulare, ad differentiam cęterorum, sexaginta vlnas sericeæ telæ rubeæ continet, in medio insigne proprium, hominem videlicet armatum, equo albo velociter currenti, insidentem, gladiumq; super caput manu extensa tenentem gestat, desuper stemmatis pileus ducalis, ex altera verò parte vexilli pro insigni, imaginem diuæ virginis Mariæ in Sole cum puero, habet.

Vexillum supremi ducis exercitus eiusdem amplitudinis, quadriangulare quoque, coloris lasurini eodem stemmate Magni Ducatus, ex vna partium in campo rubeo, (campus hic locus stemmatis intelligitur) ex altera diui Stanislai episcopi Cracouiensis imaginem gestat.

PALATINATVS VILNENSIS.

Vilnæ descriptio.

VIlna vrbs, caput & metropolis totius Lituaniæ, intra colles ad confluxum Vilnæ, (à quo nomen habet) & Viliæ fluuiorum sita, muroq; circumducta, ipsa quoq; murata. Arces duas insigniter muratas adiunctas sibi habet, quarũ vna inferior, (hæcq; ampla & sumtuosissimè extructa) altera superior, in colle

colle eminentissimo condita, eas enim ex vna parte Vilna, ex Oriente fluens, ex altera Vilia fluuij ibidem concurrentes, præterlabuntur. Porrò Vilna, quæ nomen vrbi indidit, minor est, Vilia verò est amplior & nauigabilis, quo merces ex Vilna nauibus, Gedanum Prussiæ emporium celeberrimum, deportantur. In hac vrbe plurima templa Romanæ obedientiæ, & Ruthenorum ritus magnis sumtibus extructa. Episcopalis sedes in Basilica arcis cathedrali diuo Stanislao dicata. Metropolitanus quoque Russiæ ibidem sedem suam in Basilica Ruthenici ritus præcipua, titulo diuæ virginis Mariæ insignita retinet. Porrò in toto Lituaniæ Magno Ducatu, quinque sunt Romanæ obedientiæ episcopatus, vtpote Vilnẽsis, Samogitiensis, Kiouiensis, Lucẽsis, & Ianouiensis. Septem præterea præpositurae siue parœciæ insigniores, à Vladislao Iagielone, (qui primus Lituanos baptizauit) fundatæ & dotatæ, vtpote Vilkomeriensis, Misogoliensis, Nemenciensis, Mednicensis, Kreuensis, Obolcensis, & Haynensis. Archiepiscopus, qui suprà dictis episcopis Lituaniæ præest, Leopoli in vrbe Russiæ sedem suam habet. Ruthenici verò ritus in Lituania & Russia, Polono regi subiecta, septem sunt. Metropolitanus, siue Archiepiscopus Vilnæ, sedem suam habet. Episcopi verò, quos *Vladicas* Rutheni appellant, hi sunt Polocensis, Volodimiriensis, Lucensis, Pinscensis, Kiouiensis, Præmisliensisque, & Leopoliẽsis, qui etiam metropolitæ titulo vtitur, horum mores, habitum, religionem in Moschouiæ descriptione de religione Russiæ videbis.

Vilna fluuius. *Vilia fluuius.* *Episcopi Lituaniæ Romani.* *Episcopi Rutheni.*

Vilnensis Palatinatus vexillum rubeum est, & bicorne, 35. vlnas telæ sericeæ continens, ex vna parte

in campo albo Magni Ducatus insigne gestat, ex altera columnarum, antiquo gentis stemmate insignitur.

In hoc Palatinatu tres sunt ingentes districtus, siue prouinciæ, Osmianensis, Bratislauiensis, & Vilcomeriensis, horum quilibet proprium vexillum (quo nobilitas districtualis in bello vtitur) habet.

OSMIANA oppidum ligneum à Vilna 7. mil. abest, territorium ad se pertinens satis amplum habet, in quo sunt complura oppida regia & nobilium. Vexillum rubeum simile Vilnensi, sed cum vno cornu, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitum gestat.

VILKOMERIA oppidum ligneum ad Swienta fluuium situm. Curia est in ea iudicialis, in qua caussæ nobilium disceptantur. Arx per Crucigeros Prussienses exusta, nunc in scopulo vestigia eius apparent. Prouinciam amplissimam, ad 25. mil. patentem habet, in qua sunt oppida complura regia, nobilium, spiritualiumque. Vexillum quoque rubeum, stemmate Magni Ducis ex vna parte ornatum, ex altera diui Michaëlis imagine insignitum defert.

BRATISLAVIA ciuitas lignea, arcem sibi adiunctam in scopulo ad lacum amplissimum conditam habet. Vexillo rubeo, nobilitas districtus Bratislauiensis, cum stemmate Magni Ducatus in bello vtitur. A Vilna viginti milliaribus distat. Ikaznia arx murata, & ciuitas lignea ad fluuium eiusdem nominis, à Bratislauia 2. milliaribus distat. DrisWiat arx ad lacum amplissimum eiusdem nominis sita, à Bratislauia 5. mil. abest.

PALA-

PALATINATVS TROKENSIS.

TRoki ciuitas lignea, muro, cuius adhuc ruinæ apparent, quondam circumdata, ſed à Crucigeris Pruſſienſibus cum munitione deuaſtata. A Vilna ſex milliarib. diſtat, arcem habet in lacu ſatis opportunitate loci munitam, ad quam niſi nauibus peruenitur. In ea olim ſedes ducum Lituaniæ erat, poſtea in Vilnam tranſlata. Eſt quoque aliud oppidum eiuſdem nominis quatuor à Vilna milliaribus, ad Vacam fluuium, quod ad differentiam huius, nouæ Troki dicitur. In hoc Palatinatu quatuor ſunt ingentes diſtrictus, Grodnenſis, CoWnenſis, Lidenſis, & Vpitienſis.

GRODNO ciuitas lignea, arcem muratam in ſcopulo ſitam habet, quam Nemen ſiue Cronon fluuius celebris & nauigabilis præterfluit, vnà cum ciuitate. Eò merces Gedanum ex regionibus Lituaniæ, nauibus deferuntur. Territorium Grodnenſe ſatis amplum eſt, quod pro ducatu olim habebatur. Vexillo laſurini coloris vnicorni correſpondens Palatinali, ſtemmate Magni Ducatus inſignito vtitur. *Diſtrictus Trocenſis.*

COWNO ciuitas lignea inſignis, plures tamen in ea domus reperiuntur lapideæ, ad confluxum Nemenis & Viliæ fluuiorum nauigabilium ſita, arcem muratam antiquitus in ſcopulo conditam habet. Vexillum quoque laſurini coloris in bello nobilitas diſtrictualis geſtat.

LIDA oppidum ligneum, diſtrictuale arcem muratam, in qua iudicia nobilium celebrantur, habet, diſtrictus Lidenſis. Vexillum quoque laſurini coloris in bello geſtat.

Vpita ciuitas lignea prouincialis, diſtrictum ampliſſimum cum multis oppidis complectitur. Vexillo cæteris ſui Palatinatus diſtrictibus ſimili in bello vtitur.

Vexillum Palatinatus Trocẽſis bicorne, 35. vlnas telæ ſericeæ laſurini coloris continet, ſtemmate Magni Ducatus in campo rubeo inſignitur.

PALATINATVS MINSCENSIS.

MInſko ciuitas lignea ampliſſima, arx ex roboribus extructa, natura & opportunitate loci munitiſſima, foſſa profunda circumducta, eam fluuius quidam molendinis frequens præterlabitur. Vexillũ huius Palatinatus purpurei coloris bicorne, ſtemmate Magni Ducatus in campo albo inſignitur. Diſtrictus quoque eius Recicenſis, quem vnum complectitur, ſimile vexillum, ſed vnicorne geſtat.

Keidanow arx cum oppido à Vilna 25. milliaribus.

Radoskowice caſtrum cum ciuitate. Hîc rex Poloniæ Sigiſmundus auguſtus copias armatas numeroſas centum millia ſuperantes recenſuit, anno Domini 1568.

Borissow ciuitas lignea, arx ex roboribus extructa, munitiſſimeq́ue propugnaculis, parietibus quaternis intrinſecus terra lapidibusq; impletis firmata, fluuio Bereſina opportunè circumducta. A Vilna 40. milliaribus diſtat. Vexillo prouinciali caret, ſed in ea milites pręſidiarij, contra incurſum Moſchorũ continuò aſſeruantur, ad eam enim Moſchus fines ſuos pertinere contendit.

Loho-

LOHOISKO ciuitas cum arce lignea, à Borissow 8. mil. distat.

SWISLOCZ castrum cum oppido ad fluuium eiusdem nominis.

BOBROISKO arx cum ciuitate, ad Beresinam fluuium.

ODRVCZKO arx in colle eminenti lignea, olim pro ducatu computabatur, nuncque plures nobiles Russi titulo huius ducatus vtuntur.

NOVOGRODENSIS PAlatinatus.

NOuogrodek ciuitas ampla lignea, quondam secundis genitis principum Lituaniæ attributa erat, nunc in Palatinatum redacta est. Vexillum bicorne rubei coloris stemmate Magni Ducatus, in campo albo insignitum in bello gestat. Districtus duos Slonimensem, & Wolkouiscensem complectitur.

SLONIM ciuitas & munitio lignea, olim secũdo genitorum Magnorum Ducum Lituaniæ erat, & pro ducatu cum suo territorio cõputabatur, postea in prouinciam redacta est. Vexillo rubeo vnicorni stemmate Magni Ducatus insignito prouincialis nobilitas vtitur.

WOLKOVISKO ciuitas ampla, curia in ea iudicialis, vbi caussæ nobilium disceptantur. Vexillum quoque rubeum Slonimensi simile habet.

MSCZIBOW oppidum & arx lignea in stagno natura loci munita, planitie circumdante, à Wolkouisko 2. mil.

Oppida plurima hic Nouogrodensis tam regia,

quàm nobilium cum ſuis diſtrictibus prædictis complectitur.

PALATINATVS BREſtienſis.

BReſtia ciuitas ampla lignea, in finibus Lituaniæ ſita, contermina Podlaſſiæ. Arcem ligneam amplam ſibi adiunctam habet, natura oportunitateque loci munitam, & duobus fluuijs, quorum vnus MuchaWiecz, alter verò Bug vocatur, opportunè circundatam.

Vexillum bicorne laſurini coloris, in campo rubeo, ſtemma Magni Ducatus inſignitũ geſtat, vnum duntaxat ampliſſimum, tamen diſtrictum Pinſcenſem videlicet complectitur.

PINSCO ciuitas lignea ſatis ampla, ad fluuium Perepetum ſita, qui multis oppidis Ruſſiæ præterlapſis, in Boryſthenem fluuium ampliſſimũ defertur.

Hæc ciuitas cum ſuo territorio quondam inter principatus Ruſſiæ computabatur, à Gediminoque Magno Lituaniæ duce ſubacta, ſecundo genitorum principum Lituaniæ erat, nunc in prouinciam eſt redacta. Nobilitas prouincialis vexillo laſurini coloris, ſtemmate Magni Ducatus inſignito vtitur.

Perepetus arx & ciuitas ad fluuium eiuſdem nominis ſita.

VOLINIA REGIO.

VOlinia inter cæteros Ruſſiæ principatus, gentem bellicoſiorem habet. Eſt autem regio ampliſſima, frugum omnigenarum abundans, ſyluis ferigenis, ſtagnisque piſcoſis referta, ad Magnum Ducatum Lituaniæ pertinebat, ſed nunc regno Poloniæ adiun-

adiuncta est. Hij verò populi à Walga fluuio amplissimo, qui Moschouitas à Tartaris disterminat, (prout in deductione Polonorum latius dictum est) in hanc regionem venerunt, quam à suo nomine, (Volgari enim à Volga dicebantur) Valgariam, postea successu temporis, Voliniam nuncupauerunt. Viri sunt strenui & bellicosi, Ruthenico idiomate, moribusque & religione vtuntur. In tres districtus siue prouincias hæc regio diuiditur, Lucensem, Volodimiriensem, & Cremenecensem. Vexillum huius regionis bellicum principale bicorne est, purpurei coloris in campo albo stemmate Magni Ducatus Lituaniæ insignitum. Prouincialia quoque vexilla eundem colorem & stemma referunt, nisi quòd vnicornia sunt simpliciter protensa. *Volinia denominatio.*

LVCZKO ciuitas prouincialis lignea, sede episcopali Ruthenorum, & Romanæ obedientiæ clara, arces muratas duas in colle eminenti habet.

WOLODIMIRIA oppidum ligneum, munitionem quoque ligneam ad paludes sitam habet, quondam pro ducatu habebatur.

KRZEMENEC ciuitas ampla lignea, castrum quoq; ligneum, argilla circumlinitum habet.

Hæ autem ciuitates prouinciales, complura oppida & munitiones ad se pertinentes complectuntur.

CHABNO arx & oppidum ad Vssam fluuium situm.

OWRVCZI castrum & ciuitas ampla in colle.

OLEWSKO arx & ciuitas ad Huberczia fluuiũ.

ZITHOMIR arx lignea in colle condita.

KOREC arx & ciuitas lignea, pro ducatu olim cum suo territorio computabatur.

KAMIENIEC munitio,in colle ſita.

ZBARASZ arx & ciuitas olim ſui iuris erat,cum ſuo territorio,& pro Ducatu nunc etiam computatur,pluresq́ue nobiles & domini huius regionis ducum titulo à ſuis ciuitatibus vtuntur.

PALATINATVS KIOuienſis.

KIouia vetuſtiſſima, ampliſſimaq́ue vrbs ligneis ſeptis circumdata,olim totius Ruſſiæ metropolis, ad fluuium celeberrimum Boryſthenem ſita, à Vilna centum viginti milliaribus Polonicis diſtat. Eam quondam magnificam,& planè regiam fuiſſe, ipſæ ciuitatis ruinæ,& monumenta,quæ ſex milliaribus patent,indicant. Apparent adhuc hodie in vicinis montibus & collibus eccleſiarum, monaſteriorumq́ue,& ædificiorum deſolatorum veſtigia. Præterea cauernæ quædam ſubterraneæ vaſtiſſimæ,longo tractu ſubtus terras extenſæ, quas quidem octuaginta milliaribus protendi dicunt, in his plurima antiqua ſepulcra, corporaq́ue illuſtrium quorundam Ruſſiæ virorum, (quamuis antiquitus poſita) carie tantùm conſumta, integra tamen apparent, præcipuè verò duorum quorundam principum cadauera, in veſtibus gentili more, prout viui ambulabant, integra veluti recèns poſita apparent.Sicq́ue inſepulta in ſpecu iacent, quæ peregrinis & aduenis à monachis Ruthenici ritus oſtẽduntur. Iuxta hanc vrbem, arx ſatis munita, ex roboribus & lapidibus, terraq́ue ad Boryſthenem conſtructa eſt. Porrò Kiouienſis tractus ampliſſimus eſt, quinquaginta milliaribus Polonicis,pluſve patens,olim ſui iuris principem habebat,

bebat, nunc in Palatinatus formam redacta est. A Kiouia in meridem reflectẽdo. Circass ciuitas lignea ad Borysthenem sita occurrit, eius incolæ Circassi dicuntur, longoque tractu, iuxta Borysthenem degunt. Rutheni sunt, (alij tamen ab his, qui ad Põtum Euxinum in mõtibus habitant.) viri bellicosi & strenui, cum Tartaris Præcopensibus, sibi in vicinio adhærentibus, frequenter belligerant, in prouinciasq; eorum excurrunt, & prædas, iumenta videlicet, abigunt. distat autem ciuitas Circass à Kiouia, viginti quinque milliaribus Polonicis. Supra Circassos septem milliaribus per Borysthenem ascendendo. KanioW oppidum viris bellicosis circumquaque habitantibus clarum occurrit, 17. milliaribus à Kiouia abest. Infra Circassos & Kaniouienses nullæ habitationes Christianorum sunt. Campestria enim desolata colonis vacua, ipsis solummodo feris domiciliũ præbentia, quadraginta milliaribus ad OczakoW vsque castrum & ciuitatem in ostijs Borysthenis sitam, patent. In OcyakoW autem ciuitate, & circumquaq; in campestribus Tartari Præcopenses degunt, ipsa verò ciuitas cum arce Turcicis præsidijs (quãuis Tartari eam incolant) tenetur, & huc vsque Lituanorum colonia, Vitoldi temporibus erat: sed ad rem, vnde digressus sum, redeo.

Circassi vel Ircosi.

Russi.

KanioW.

Kiouiensis Palatinatus vexillum bellicum viride bicorne, stemmate Magni Ducatus in campo rubeo, ex alia verò parte vrso in campo albo insignitum gestat. Districtum vnum duntaxat Moscrensem, amplissimum tamen, habet.

MOSER ciuitas prouincialis, ampla lignea, ad fluuium Perepetum condita, qui duodecim milliari-

bus ſupra Kiouiam hauſto fluuio piſcoſo, *Tur* dicto, Boryſthenem influit. A Kiouia triginta milliaribus Polonicis diſtat, à Bobransko totidem, à MohiloW viginti, ab Orsha viginti ſex. Vexillo Mozerenſis diſtrictus viridi prout ſuus Palatinatus vtitur.

MSCZISLAVIENSIS PAlatinatus.

MSciziſlauia ciuitas lignea, ad fluuium Soſam dictum ſita, arcem quoq; ex roboribus apprimè munitam habet. In ipſis finib. Moſchouiæ iacet, ideo præſidiarij milites in ea continuò aſſeruantur. Vexillum huius Palatinatus crocei coloris eſt, Magni Ducatus ſtemmate in campo rubeo inſignitum, diſtrictualibus ciuitatibus caret, plurima tamen oppida & arces complectitur, quõdam ſui iuris principem habebat, ſed nunc in prouinciæ formam redacta eſt.

Nunc caſtra ad Boryſthenem ſita breuiter recenſebimus.

DAMBROWNA prima arx à Moſchouiæ finibus ad Boryſthenem cum oppido ſita, à Smolensko decemquatuor milliaribus abeſt, ab Orsha quatuor.

ORSHAM in Witeblienſi Palatinatu deſcribemus.

KOPYSZ caſtrum cũ oppido ad Boryſthenem, ab Orsha quatuor milliaribus diſtat.

SKLOW arx cũ ciuitate ad Boryſthenem, à Kopiſz duobus milliaribus diſtat, pro comitatu computatur. Vnde ſe illuſtris ac magnificus Dominus, Ioannes ChodkieWic comitem ſcribit.

MOHILOW arx cum ciuitate ad Boryſthenem ſita, ſex milliaribus à SkloW.

BYCHOW

BYCHOW castrum cum oppido ad Borysthenem situm, à MohiloW duodecim milliaribus.

RECZYCZA arx cum oppido ad Borysthenem sita.

STRISSIN arx cum ciuitate ad Borysthenem.

LVBETZ arx ad Borysthenem sita.

VISZEHOROD arx ad Borysthenem, à Kiouia tribus milliaribus abest.

VITEBSCIENSIS SIVE VIteblienſis Palatinatus.

Vitebsk ciuitas satis ampla lignea, ad DWinam fluuium insignem & nauigabilem, quo merces omnigenæ Rigam Liuoniæ metropolim deportantur, sita. Arces duas amplissimas natura, & opportunitate loci munitissimas habet, quarum vna inferior in planitie sita, ciuitatis formam amplitudine referens dicitur. Altera superior in colle eminentiori condita, vtraque propugnaculis, & parietibus ex roboribus extructis, terraque & lapidibus impletis, supellectilique bellica tormentis & bombardis apprimè munita. Eas vnà cum ciuitate ab Oriente fluuius DWina oportunè præterlabitur, in quam sub ipsa arce ex altera parte Viczba fluuius exoneratur. Hæc arx omnium arcium finitimarum, totiusque Lituaniæ, est fortissimum propugnaculum contra incursum Moschorum, in ipsis enim finibus hostium iacet. Sæpius ab ea Moschouitæ cum suo ingenti damno fugati repulsique sunt. Quatuor in ea præfecti siue ductores militum pedestrium asseruantur, in quorũ ego numero cum patre meo Ambrosio Guagnino, quincentenariæ cohortis decem annis præfe-

ctus eram. A Vilna octuaginta milliaribus distat; quondam sui iuris principem habebat, & pro ducatu computabatur, nunc in Palatinatum redacta est. Vexillum viridi coloris bicorne, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitum gestat. Districtum siue prouinciam vnam duntaxat complectitur, Orshensem videlicet.

ORSHA ciuitas lignea ampla, ex vna parte stipitibus præacutis munita, ex altera Borysthene fluuio alluitur, arcem munitam muratam sibi adiunctā habet, quam ab vna parte Borysthenes, ab altera Orshicza fluuius (qui nomen ciuitati indidit) præterfluit, à Witebska 18. milliaribus abest. Vexillo viridi prout suus Palatinatus in bello vtitur.

SVRAS castrum inter Dunam, Casplam, & Surascam situm, à Witebska octo milliaribus superius Orientem, ad Moschouiam versus procedendo: tandem Occidentem versus à Witebska 14. milliaribus occurrit.

VLA arx in conflictu Vlæ (à qua nomen habet) & Dunæ fluuiorum, à Moschouitis olim fundata possessaque, & à nostris sæpius, frustra tamen tentata. postea à duce Romano Sangusko Wicz inopinata irruptione capta, exustaque, & à nostris restaurata.

TVROWLA castrum Moschorum ad fluuium eiusdem nominis, & Dunam munitissimè sita, à Poloczka tribus milliaribus abest.

SVSZA arx Moschorum, ad lacum eiusdem nominis, Moschouitis *Copia* dicitur.

CZASNIKI castrum & oppidum ligneum, ad Vlam fluuium situm, à Susza quatuor milliaribus abest.

SIEN-

SIENNO arx cum oppido à Czaſniki ſex milliaribus diſtat.

LEPLO arx & ciuitas bene munita, in lacu quaſi peninſula condita, à Czaſniki ſeptem milliaribus abeſt.

CIOTCZA munitio ad lacũ eiuſdem nominis.

CRASSNE arx Moſchouitica, à Ciotcza vno milliari ſita.

WORONIEC caſtrũ cum oppido ad Vſaczam fluuium ſitum, à Poloczka tribus milliaribus abeſt.

STRZYZOW munitio ad lacum ingentem ſita.

PALATINATVS POlocenſis.

POloczko olim ciuitas lignea ampliſſima, ſtipitibus ſeptiſque ligneis circũdata, ad DWinam fluuium condita, arcem ligneam natura & oportunitate loci munitiſſimam, turribus & propugnaculis firmatam habet, quam ab vna parte DWina, ab altera Polota, à qua ciuitas nomen ſortitur, præterfluit. Milites in ea præſidiarij à rege Poloniæ frequenter aſſeruabantur, ciues & mercatores in ea ditiſſimi erant, ſed anno Domini 1562. Ioannes Baſiliades Magnus Dux Moſchouiæ, eam vi tormentis bellicis admotis, ſtrenua oppugnatione, obſidium verò indiligenti & oſcitãti defenſione, in ditionem ſuam redegit, Poloniſq; præſidiarijs liberè dimiſſis, Lituanos & Ruthenos ciuitatis incolas, cæteroſq; qui illuc velut ad aſylum confugerant, in Moſchouiam vinctos abduxit, prædamque dictu incredibilem auri & argenti illinc aſportauit: hæc ciuitas cum arce & ſuo territorio, in Moſchouiæ principis ditione permanet, vſ-

que ad ann. 1579. mense Aug. quo tempore Steph. Bator rex Polon. strenuę (vt postea dicetur) cum toto territorio recuperauit. Habebat olim sui iuris principem, & pro Ducatu amplissimo cōputabatur, purpurei coloris stemmate Magni Ducatus insignitum in campo albo nobilitas prouincialis, quæ regi Poloniæ, Magno Duci Lituaniæ subest, in bello gestat.

VSACZA munitio ad fluuiū eiusdem nominis, & Dunam sita, à Poloczka tribus milliaribus distat.

DISNA arx ampla, vallo forti & inexcusso circundata, rebusque bellicis apprîmè munita, Disna, & Duna fluuio opportunè circumluitur; ciuitas quoq; inter eosdem fluuios vallo stipiribusque preacutis & propugnaculis munita, à Poloczka sex, à Vilna quadraginta milliaribus distat.

DRISSA arx cum oppido circumsepto, ad fluuium eiusdem nominis & Dunam, sex milliaribus à Disna sita.

DRVHA munitio cum oppido, ad eiusdem nominis fluuium, & Dunam à Drissa sex milliaribus abest.

Ab hac arce Liuoniæ fines, & arces ad Dunā sitæ, incipiuntur, quas suo loco descripsimus. Lituaniæ quoque & Samogitiæ ditio in occidentali ripa Dunę iacet. Samogitiam itaque describendam ordiemur, quæ moribus, vitęque consuetudine, & idiomate Lituaniæ similis est, eiusdemq; principatus.

DVCATVS SAMOGITIÆ.

SAmogitia regio satis ampla, proxima Lituaniæ, à Septentrione Liuoniæ contermina est, marique Balteo siue Germanico ab Occidente, nonnihil in Septen-

Septentrionem reflectendo adiacet. Prussiam quoque in vicinia habet. Nullo castro munito insignis est, ciuitates tamen in ea cum pagis tam regiæ, quàm nobilium complures sunt. Huic regioni præfectus, siue capitaneus supremus, à rege Poloniæ Magno Duce Lituaniæ præponitur, neque temere is nisi grauissimas ob caussas officio mouetur, sed quoad viuit perpetuò manet. Episcopum habet Romanæ obedientiæ. Agrestis turba in humilibus casis, iisque oblongioribus vitam ducit, in quibus ignis in medio accensus ardet, ad ignem verò paterfamilias cum domesticis, seruisque sedit, iumentaque & totam supellectilem domesticam cernit. Solent enim sub eodem quo ipsi habitant tecto, sine vllo interstitio pecora habere. Maiores eorundem cornibus animalium, vrorum videlicet, pro poculis vtuntur. Audaces sunt & strenui homines, & ad bellum promti, loricis aliisque plurimis armis, præcipuè autem cuspide venatorum vtuntur. equos adeò paruos habent, vt vix credibile sit ad tantos labores eos posse sufficere, quibus foris in bello, domique in colendis agris vtuntur. Terram non ferro sed ligno procindunt, quod eò magis mirandum, cùm terra eorum tenax & non arenosa sit. Araturi ligna complura quibus vomeris loco vtuntur secum portare solent, scilicet vt vno fracto, aliud atque aliud ne quid in mora sit, in promtu habeant. Quidam ex prouinciæ præfectis quo prouinciales grauiore labore leuaret, multos ferreos vomeres fabricare fecerat, cùm autem eo, sequentibusque aliquot annis segetes quadam cæli intemperie expectationi agricolarum non responderent, vulgus agrorum suorum sterilitatem

Habitationes Samogitarum.

Mos arandi agros.

ferreo vomeri pertinaciter adscribebat, nec aliud quicquam in caussa esse putabat. Præfectus eorum vulgi seditionem timens amoto ferro, suo eos more agros colere permisit.

Samogitia sylvosa. Prouincia hæc nemoribus syluisque abundat, in quibus horrendæ quandoque visiones fieri dicũtur. Mel nusquam melius nobiliusve, quodq; minus ceræ habeat, albumque sit, quàm in Samogitia reperitur. Syluæq; illic summas diuitias ferunt; stipitibus enim cauatis mella passim promuntur. *Samogitæ idololatræ.* Sunt etiam nunc illic inter agrestes, idololatræ complures, qui serpentes quosdam quatuor breuibus lacertarũ instar pedibus, nigro obesoque corpore *Ginoijtos* patria lingua dictos, tanquam penates domi suæ nutriunt, eosque domo lustrata certis diebus ad appositum cibum prorepentes, cum tota familia quoad saturati in locum suum reuertantur, timore quodam circumstantes venerantur. Quod si aduersi illis quid acciderit, serpentem deum domesticum malè acceptum ac aturatum esse credunt.

Miraculũ. Accidit hoc nuper in Lituania, sex à Vilna milliaribus in pago quodã iuxta ciuitatem Troki, quòd quidam Christianus ab eiusmodi serpentis cultore, aliquot aluearia apum emit, quem cùm ad verũ Christi cultum multo labore adduxisset, vtque serpentem, quem colebat, occidere persuasisset, aliquantò pòst, cùm ad visendas apes suas eò reuersus fuisset, hominem facie deformatum, ore aures tenus, miserabilem in modum diducto offendit: tanti mali caussam interrogatus, respondit se quòd serpenti deo suo domestico manus nefarias iniecisset, ad piaculum expiandum hac calamitate puniri, multoque grauiora, si ad prio-

ad priores ritus suos non rediret, eum pati oportere. Est etiam quatuor à Vilna milliaribus, Lauariski villa regia, in qua à multis adhuc serpentes coluntur. Hæc quamuis nō in Samogitia, sed in Lituania gesta sunt, pro exemplo tamen adduxi.

Agrestis turba in Samogitia sacrificium quoddā, solennesq́ue epulas gentili more sub finem mensis Octobris, collectis frugibus, quotannis celebrāt hoc modo. Ad locum conuiuio, epulisq; sacris delectum, omnes cum vxoribus, liberis & seruis conueniunt, mensam feno supersternunt, desuper panes apponunt, & ex vtraque panis parte duo ceruisiæ vasa statuunt. Postea adducunt vitulum, porcum & porcam, gallum & gallinam, & cætera domestica iumenta, ex ordine mares & femellas. Hæc mactant gentili more, ad sacrificandum hoc modo: in primis augur siue incantator quispiam, verba quædam proferens, animal verberare baculo orditur, deinde omnes qui adsunt, iumentum per caput pedesq́ue, baculis verberant, postea tergū, ventrem, & cætera membra concutiunt, dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik deus, (sic enim illum dæmonem agrestis turba appellat) offerimus, gratiasq́ue tibi agimus, quòd nos hoc anno incolumes, & omnibus abundantes, conseruare dignatus es, nunc verò te rogamus, vt nos quoque hoc anno præsenti fauere, tueri ab igne, ferro, peste, & inimicis quibuslibet, defendere digneris. Postea carnes iumentorum ad sacrificium mactatorum comedunt, & ab vnoquoq; ferculo, antequam comedant, portiunculam amputant, & in terram omnesq; angulos domus proijciunt, dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik, nostra holocausta suscipe, & comede beni-

Ritus gentilis Samogitarum.

gnus: omnesque tunc temporis lautissimè solenniter & opiparè epulantur. Hic verò ritus gentilis & in Lituania, Russiaq; ab agrestibus, quibusdam in locis obseruatur. Mare quod Samogitiam alluit Balteum, à quibusdam Germanicum, ab alijs Prutenicum dicitur, sinus Balticus propriè nũcupatur. Interluit enim Cimbricam chersonesum, quæ Germanis *Iutland*, Latinis *Iutia* vocatur. Alluit quoque Germaniam, & omnem Pomeraniæ regionem, atque longo tractu Liuoniam, Curlandiam, regionesque quasdam Moschorum principis, Suetiam, Phinlandiam, Daniamque circumluit. Huius regionis Samogitiæ, rex Polonus, magnus Dux Lituaniæ titulo vtitur, vexillum album bicorne stemmate Magni Ducatus Lituaniæ, in campo rubeo insignitum, Samogitia in bello gestat. Incolæ regionis, omnibus ferè cum Lituanis vestiuntur habitu cinericio, moribus, regione, idiomate paucula differentia interiecta, vtuntur. Ideo nunc ad describendos mores Lituanorum orationem dirigemus.

Mare Samogiticum.

Lituania admodum syluosa est, prout & Samogitia, paludes lacusque ingentes, & amplissimos in quibusdam locis maris, formam referentes, habet. Præterea multos fluuios nauigabiles, quorum alij Oriẽtem versus, vtpote *Bog* (Herodoto Hipanis dictus) Perepetus, Tur, SWislocz, & Beresina, in Borysthenem vulgò *Dnepr*, dictum exonerantur. Borysthenes verò pluribus fluuijs haustis in Oriente, tandem in Meridiem decurrens, in Pontum Euxinum illabitur. Alij verò Cronon, vulgò *Niemen* dictus, Vilia, KareW, Bug, in Occidentem nonnihil in Septentrionem reflectendo decurrunt, in mareque Germani-

Fluuij Lituaniæ.

cum

cum iuxta Gedanum celeberrimũ emporium Prussiæ exonerantur, DzWina autem Ptolemæo Rubon ex Moſchouia ortus, à Riga duobus milliaribus eidem mari commiſcetur.

Animalia in Lituania omnis generis parua ſunt, gens miſera maximè in villis & pagis graui ſeruitute oppreſſa, nam vt quiſque famulorum caterua ſtipatus, domum coloni alicuius ingreſſus, impunè quiduis facere, res ad vitæ vſum neceſſarias capere, abſumere, crudeliter etiam colonum verberare poteſt. Colonis quauis de cauſſa, ad dominos ſuos abſq; muneribus, aditus non patet, quod ſi etiam admittantur, ad præfectos & officiales relegãtur, qui niſi munera accipiant, nihil boni decernunt, & vnumquodque verbum iudicis in Lituania, aurum eſt. Coloni quinque dies, aliquando ſex, dominis ſuis laborant, dies verò Lunæ priuato labori conceditur, atque vt plurimum diebus Dominicis (nulla enim diuorum feſta agreſtes obſeruant) quoduis opus abſoluunt, agriculturam exercent, ſegetes prataque metunt, triturant, & id genus alia. Hoc verò & in Ruſſia peculiare eſt: quod ſi interrogaueris, quare Dominico die laboras? reſpondere ſolent, nonne & die Dominico comedere oportet? Imperatam pecuniam quotannis ter quaterq; pro defendendis regni finibus pendunt, à dominis quoque tributis adinuentitijs grauiter onerantur, pane atro & viliſſimo, ſiligine vnà cũ ſpicis commolita vtuntur, molendina ſiue piſtrina manualia, agreſtes in pagis trina quinave domi habent, eiſq; ad commoliendas fruges vtuntur, dumq; hæc molendina manibus vertunt, patrio more, agreſtem quendam concentum edere ſolent, dicentes, *Tributis Lituani onerantur.* *Molendina Lituanorũ.*

melior, hocque verbum frequentius ad cantilenę similitudiné repetunt, id verò est, tam viris quàm mulieribus peculiare, quòd de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant. Tubas quoq; ligneas oblongas habent, quas inflantes, mirū quendam & dissonum concentum edunt, aliquandoque vnus duas insimul tubas, harmonia quadam correspondente inflat.

Omnes ferè Lituani, & Samogitæ, Liuonesq; vestitu vili cinericio, communiter vtuntur, vt cùm turmatim vulgum stantem in foro conspexeris, neminem nisi cinericia veste indutū videbis, cothurnosq; ex tiliæ libro, vel ex pellibus iumentorum, vnà cum setis detractis conficiunt. Currus leues absque vllo ferri ministerio conficiunt, & omnia compangunt, arboreis gomphis & ligna coacta vicem ferri complent, rotasque ex vno ligno, in gyros aptas contorquent. Pinguedine vel pice nunquam linunt currus, & quando multi insimul vehuntur, mirus quidam cōcentus querulorum axium longè auditur. Versus:

Neq; linunt Rutheni querulos pinguedine currus,
Haud picis auxilium stridulus axis habet.
Auditur veniens longè crepitare Colassa,
Sic fragiles currus, Russe, vocare soles.
Nam faciunt habiles, vno vectore quadrigas
Inuectas Rutheni, quas equus vnus agit.
Nec facilè inuenies ferrato hærentia clauo
Plaustra facit ligni cuncta ministerium,
Et sine ferri iussu pangunt sua plaustra terebris,
Et lignum ligno consolidare solent.

Frumenta omnis generis, primò in calidissima cassa,

cassa, fumo exsiccant, & postea in horreo coràm extructo excutiunt.

ARANDI SEMINANDIQVE MOdus in Russia alba Moschouiæ consini, & in Magno ducatu Lituaniæ.

IN primis agros hoc modo preparant, circa festum diuorum Petri & Pauli in æstate, ad festum vsque assumtionis Mariæ, nemora, myricesque excindere solent, quam excisionem arbustorũ vulgariter *Lada* appellant, eam si nemus densum fuerit, stramine superstemunt, per hyememque sic durare patiuntur. Vere autem postea redeunte, post Paschatis festum Sole torrido aliquot diebus ingruẽte, illam prostrationem prædictam arbustorum, stramine supposito, superstratoque succendunt, & in cinerem comburunt, vbi verò terra non combureretur, illic nihil ferè nasceretur, ideo ligna incombusta congerunt, in struemque composita, denuo succendunt, sicque in illa terra combusta, & inculta, collectis duntaxat carbonibus, & titionibus superfluis, triticum seminant primò, & supra sementem, vno equo iuncto aratro, arant & occant, in Russia videlicet. Lituani enim bobus cornibus aratrum trahentibus, arare solent, tantaque ibi fœcunditas dictu incredibilis subsequitur, vt Cererem in illis regionibus natam affirmares. Eodem modo & hordeum seminatur, metitur, & colligitur, nisi quòd crassiora nemora pro hordeo excinduntur, & pinguiorem terram, magisque triticum exigit. In huiusmodi autem agris, per annos sex vel octo fimo stercoreque, non superposito seminare solent.

Quod si arbores nimis altæ, & crassæ in ea sylua, vbi seminaturi sint, essent, vtpote pinus, fraxini, robora, & id genus aliæ, eas non succindunt, nisi frondes, ramosque circumsecant, ne Solem agro præriperent. Rusticus verò vnus, omnes arbores vna semel ascensa circumsecabit non descendendo, instrumentum enim ad id factum, quasi sedile, ad stapedæ similitudinem secũdum proportionem hominis sedentis factum, arbori fune longo appendit, sicque sedens à puero, fune alio ab arbore ad arborem, facilè transfertur, habetque ad latus alligatum lignum curuum, ad id studiò præparatum, quo arbori appropincatus, firmiter eam apprehendit, quam à vertice ad radicem vsq; circũmsecat, & frondes illas eodem modo supradicto æstate redeunte, succendit, & seminat.

Siliginem postea seminant hyemalem, super hæc culta noualia, tritico vel hordeo collecto, sed duobus vicibus ad siliginem arare coguntur, quam seminare incipiunt circa festum assumtionis Mariæ, 15. Augusti, quòd si segnis agricola non absoluerit seminationem ad aliud festum natiuitatis Mariæ, in quatuor hebdomadis sequente, octauo Septembris die, tunc fructifero prouentu consueto frustratur. Hanc seminationem siliginis hyemalem appellant: vere enim redeunte, aliam æstiualem vocatam, seminant.

Est quoque alius seminandi mos nuper adinuentus, in prædicta prostratione, succisioneq; nemorum superius descriptorum, hoc modo: Duabus partibus hordei, tertiam siliginis intermiscere solent, quam commixtionem vere instante, tempore consueto semi-

Mirus seminandi modus.

ſeminant, eadem æſtate hordeũ ſolummodo demetũnt, ſiliginem verò ſubter hordeũ ad modum graminis paulatim denſiſſimè creſcentem per hyemem durare ſinunt, quæ ſequente æſtate, adeò fœcundiſſimè, denſiſſimeque excreſcit, vt equo vix eam denſitaté penetrare poſſis, & ex vno grano triginta pluſve ſpicæ pullulare in tantam altitudinem ſolent, vt vir equo inſidens, vix ex ea appareat. Omnes verò agros Rutheni vno equo iuncto aratro, proſcindere ſolét, terra enim per ſe nimis facilis eſt.

Hic autem ordo in ſeminandis frumentarijs, in tota ferè Sarmatia obſeruatur, primò poſt feſtum Paſchæ triticum ſeminãt, poſtea ſiliginem æſtiualem dictam, ab æſtiuali ſeminatione vulgariter *Iarzycza* appellatur, ad differentiam hyemalis ſiliginis, quæ vt diximus, pro feſto aſſumtionis Mariæ ſeminatur ad hyemem futuram, vnde vulgariter *Ozimina* dicitur. Ex hac ſi æſtate ſeminaretur, nihil prorſus naſceretur, & econtra ſi æſtiualis ad hyemem pro hyemali ſeminaretur (quamuis ſibi grano ſimiles eſſent, & eiuſdem quaſi naturæ viderentur) nulli vſui eſſet, ſed in gramen inutile verteretur.

Hanc itaque æſtiualem circa feſtum Paſchę ſeminãnt, ſecundũ agri poſſibilitatem, præparationemq; Poloni, Lituani & Rutheni nigri, cum Maſſouitis & Prutenis, propter Solisque beneficium, & regiones temperatiores priori ſeminatione, longè antecedũt, Ruthenos albos, & Moſchouitas in Septentrionem degentes, qui ob intemperiem aëris poſterius hijs omnibus ſeminare coguntur, attamen interdum eodem tempore agros demetunt. Hoc autem mirũ eſt, quòd ſiliginem ſeminantes æſtiualem, poſt Paſchatis

festum interdum, aliquot elapsis hebdomadis, tamen eadem æstate, vt decet maturam quasi per octo duntaxat hebdomadas demetunt, colligunt & recondunt.

Pisa circa ferias diui Adalberti seminant, vulgariter *Groch* dicta, quam ad longum vsum exsiccata reseruant.

Auenam & hordeum post Pentecostes festum seminant, quæ vulgariter *OWies* dicitur. Hordeum *Jeczmien* appellant.

Cicer vndecim post Pascha hebdomadis elapsis ante diui Petri festum seminatur. *Tatarka* Polonis, *Grecicha* Ruthenis & Lituanis dicitur.

Rapæ circa diui Ioannis Baptistæ ferias seminantur. Et omnia eadem æstate, seminata colliguntur, triturantur, triturataque in domibus reconduntur, ita vt granum ex penu ad seminãdum depromtum, in decem aliquando, in octo hebdomadis secundum Solis clementiam ad penu vnde exiuit, reuertitur, agricolæ suo centuplum fructum referens.

Recondendi frumẽti Polonorũ mos. Poloni omnes, Rutheni nigri, (quorum metropolis Leopolis est) Massouitæ, Silesij, Pruteni & Lituani quidam in horrea & aceruos magnos recondunt frumenta, & aliquando apud bonum patremfamilias quadringentos, sexcentosve aceruos quasi turres quadrangulares eminentes reperies, ad quindecim plusve interdum annos reconditi frumenti plenos. *Lituani & Moschouitæ quomodo recõdant frumenta.* Sed Rutheni albi, Moschouitæque omnes, & Lituani, statim de agro in penu frumenta defalcata & triturata congerunt, & recondunt. quidam in cauernis subterraneis, in abditis syluarum studio ad id effossis, & intus bene cum corticibus arborum adaptatis,

aptatis, frumenta, insuper omnia victuaria, carnes porcinas salsas, & id genus leguminum ad victum pertinentium, vestesque, & præcipuam supellectilem recondere solent, præsertim belli tempore, vbi miseri coloni securi sint, ab incursu hostili frequenti, & rapinis suorum militum.

Hoc autem apud eos in vilis præcipuè obseruatur, si quis forte capite damnatus fuerit, de seipso iubente domino, supplicium sumere suisque manibus se suspendere, etiam si recusauerit minis verberibusque exagitatus cogitur. Atque hæc nobis de Lituanis sufficiant. Hic tibi lector candide sciendum restat, quod in hoc magno ducatu, qui Polono regi cum vniuersis suis prouincijs subest, plurima sunt oppida & castra tam regia quàm nobilium, ecclesiasticorumque, quæ hîc non sunt posita. Hîc enim nos solummodo prouinciales insigniores que ciuitates, & arces quæ olim pro ducatibus cum suis territorijs habebantur, descripsimus. Sunt præterea complures duces particulares in Lituania, comitatusque ex quibus Slucensis ducatus celebrior est, princeps enim illius, quamuis regi Polono Magno Lituaniæ duci subsit, & ad quæuis mandata regis exequenda paratus fuerit, rerum tamen in suo ducatu qui 30. milliaribus Polonicis in longitudinem & latitudinem patet, integrè potitur, & thesauro priuato cum Italiæ, Germaniæque quibusuis principibus magnis, facilè adæquari potest. Sunt quoque duces alij plurimi insignes, quorum respectu Magnus Ducatus Lituaniæ dicitur, ex hijs primas obtinent, illustres & magnifici domini Radiuilones, dominus Nicolaus Radiuilus, in Bierze & Dubingij dux, lumen patriæ

Supplicij sumendi modus.

Sluezko in Russia ciuitas & ducatus.

& alter Cicero, Hectorque Lituaniæ, Palatinus Vilnensis, & illustris heros Nicolaus Christophorus Radiuilus, dux in Olika & NesWicz, comes in SchidloWiec, Mareschallus curiæ dignissimus, fraterq; suus idem dux, Dei gratia episcopus Vilnensis designatus, Georgij nomine gaudens. Ille quoque alter Scipio illustris heros dominus Ioãnes ChodkieWicus, comes in SkloW & Mesz, Castellanus Vilnensis, archimareschallus Magni ducatus Lituaniæ, exercituumque imperator & gubernator Liuoniæ, ac capitaneus Samogitiæ generalis, virtutũ speculum insigne, Martisq; & Mineruæ alumnus. Insuper multos alios Heroum antiquorum, quorumuis dignitatem adæquantes duces, & viros insignes Lituaniæ celeberrimus principatus fouet, quos sigillatim recensere vt difficilè ac longum, ita minus necessàrium nobis videtur.

BENEVOLO LECTORI S. D. P.

Hic quoque Lector candide, leges militares in comitijs generalibus Magni Ducatus Lituaniæ solenniter constitutas, tibi vt potuimus summa cum diligentia descriptas, breuiter dedicamus. Tu verò hos nostros sudores boni consule, maiora accepturus.

ARTI-

ARTICVLI CONSTITVTIONVM BELLICARVM MAGNI DVCATVS LITVANIÆ, IN

comitijs generalibus constituti, à supremoq; & generali copiarum imperatore fortissimo, & heroe perpetua memoria dignissimo, illustri domino Gregorio ChodkieWizio, Castellano Vilnensi confirmata, & militibus imperata.

OMnis qui se obligauerit seruitio sacræ regiæ maiestatis, debet in eo ad tempus præscriptum perseuerare. Si verò longius seruitium militare indictum protractumq; fuerit. Miles autem seruire amplius nolens in primo quartuali non indicauerit, tunc indictum seruitium sequentis quartualis adimplere tenebitur. Articulus primus.

2 *In alterius armis nemo audeat seruire, sub pœna amissionis honoris.*

3 *Si quis è castris discesserit, seruitio non finito nobilis ille si fuerit, honoris, plebeius verò capitis pœna puniatur. Ille autem qui eiusmodi hominem occiderit, præsertim non habentem litteras à campiductore siue rotmagistro suo, iustè ab eo factum censabitur.*

4 *Lites, discordiasq; milites alterutrum seminare non audeant, sub graui pœna.*

5 *Quod si aliquis ex militibus, pracipuè verò pedestribus, arma sua stipendiaria quibus hostilis impetus arcetur, lusu alearum amiserit, vel si eques equum militiæ destinatum perluserit, tam lucrator, quam amissor vterq; suspensionis pœna puniatur.*

6 Quicunq; in campiductorem, siue rotmagistrum suum, decurionémve, vel etiam seruus in dominum suum, manu aut verbis inhonestis sese commouerit, capitis pœna plectatur.

7 Si quis in custodes castrorum impetum fecerit, vel custodiam demãdatã obire renuerit, aut ad custodiam sine voluntate campiductoris abierit, capite puniatur, excepto si excubiæ ordinariæ illum præuenerint.

8 Quicunq; vulnerauerit aliquem in ductu legionum sub extensione vexilli, pœna honoris & capitis puniatur.

9 Quicunq; pedester in custodia locum suum non tenuerit, aut caussa alicuius suæ necessitatis inde discesserit, vel si in ordinatione aciei excubijsve obdormierit, vel officium iniunctum indiligenter oscitanterq́; obierit, circumspectori excubiarum liberum erit talem interficere. Si autem campiductori oblatus fuerit, capitis pœna puniatur, honoreq́; priuetur.

10 Si quis in custodiam campestrem destinatus, siue ex muro cum hoste collocutus fuerit, sine voluntate campiductoris, conuictus testimonio, pro huiusmodi facinore capitis pœna punitur.

11 Si aliquis miles ex thesauro sacræ regiæ maiestatis de tormentis puluerem globosve, quàm de alijs bonis sacræ regiæ maiestatis aliquid in vsum suum conuertere ausus fuerit, sine quauis misericordia turpi, & vituperoso mortis genere puniatur.

12 Si quis speculatorem ab hostibus missum, in domo sua fouerit, vel de illo notitiã habuerit, talis omni misericordia semota in quatuor partes dilaniatur.

13 Quicunq; tempore necessitatis, siue conflictus à

vexillo

vexillo in fugam ſeſe dederit, aut verbo aliquo fugiendi cauſſam alicui præbuerit, caput & honorem amittit, ſimiliter qui tempore periculi, non conſeruerit manus cum hoſte puniatur.

14 *Si aliquis temerariè in terram hoſtilem irruerit, vel occaſionē hoſtibus dederit, ſine voluntate campiductoris, caput amittit.*

15 *Tempore nominis dati, quod Polonicè Haſto dicitur, vnuſquiſq; miles in ordine ſuo pacificè permaneat. Quod ſi poſt hoc extra ordinem comprehenſus fuerit, vel ſi nomen indictum interroganti proferre neſcierit, capitis pœna puniatur.*

16 *Dato ſigno requiei per vocem tubæ, nullos clamores, & ſtrepitus in caſtris aliquis facere audeat ſub graui pœna.*

17 *Si quis litem aliquam tempore diſtributionis nominum excitauerit, vel bombardam in hoſtem exonerauerit, capite plectatur.*

18 *Tabernæ & nocturnæ comeſſationes prohibitæ & vetitæ tunc temporis ſint, ſub graui pœna.*

19 *Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, ſub pœna ſuſpenſionis. quod ſi aliquid acceperit præter victum, quod vnius groſſi pretio conſtaret, ſine quauis miſericordia iuguletur.*

20 *Nemo militum victus acquirendi cauſſa abſq; ſeruo campiductoris in villas audeat diſcurrere, neue alicui iniuria inferatur, ſub pœna graui.*

21 *Hominem alienigenam, aduenam & ignotum nemo in ſeruitium militare ſuſcipere audeat ſine licentia campiductoris, ſub graui pœna.*

22 *Seruitorem alterius commilitonis, ſiue decuria-*

nis, nullius ad se persuasionibus & promissis allicere audeat, sub graui pœna.

23 *Nemo militum equos stipendiarios currui iungat, neq; caussa necessitatis priuatæ quamuis opportunæ illis vti, vel alicui in vsum dare audeat, sine licentia campiductoris.*

24 *Aduehentibus victum in castra, si aliquid per vim raperetur, suspensione pœna esto.*

25 *Si quis in viam publicam mercandi, præripiendiq; victus caussa extra castra abierit, turpe ob lucrũ, grauiter puniatur.*

26 *De emptione & venditione cibi & potus, campiductor æstimationem faciat.*

27 *Quicunq; ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecunijs, vẽditor mercibus priuetur, similiter & de eo intelligendum est, qui cariori pretio quàm cãpiductor cõstituerit, aliquid vendere ausus fuerit.*

28 *Satellites a campiductore missos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis proscindere audeat, sub graui pœna. Similiter administratori iustitiæ carnifici, nemo illudere audeat, sub pœna honoris.*

29 *Militum præfecti sub pœna honoris tenetur indicare, quot milites in legione sua desiderarentur. Arcis verò siue ciuitatis cuius præsidia agit, incolam aut ciuem ad militiam nemo suscipere audeat, sine licentia campiductoris, sub graui pœna.*

30 *Vnusquisque militum præfectus diligenter animaduertat, ne arcem fidei suæ concreditam ad vltimum vsq; periculum vitæ tradere præsumat, sub honoris & capitis pœna.*

31 *Decuriones, commilitonesq;, si rotmagister, (quod absit,)*

absit,) per signa aliqua castrum hostibus tradere e-nituerit, illum captum campiductori præsentare te-nentur.

32 *Rotmagister, siue militum præfectus, ad rese-rationem, & occlusionem portarum castri, quotidie præsens tenetur adesse, neminiq́ castrum tempore in-congruo aperire audeat. Noctu vero omnes milites congregatos habere in arce tenetur.*

33 *Nemo in Castrum intromittatur, nisi certa no-ticia de illo haberetur, cuias sit, vel ob quam caussam venerit, & si iustam caussam dixerit, solus in castrum absq; famulis intromittatur, qui absq; campiducto-ris licentia intromitti non possunt.*

34 *Quicunq; militum, maximè autem pedestrium depredationis caussa in terram hostilem friuolus ab-ierit, talis pœna capitis puniatur.*

35 *Si alicui custodia ordinaria venerit, ille autem præsens custodi non adfuerit, capitis pœna esto.*

36 *Si quis custodiæ munus obiens, sequentis custo-diæ adeuntem non expectando abierit temerariè, ca-put amittit.*

37 *Cui ex ordine custodiam obire contigerit, idq́; muneris temerariè per ebrietatem, alearumq́; lusum neglexerit, caput & honorem amittit.*

38 *Nemo rotmagistrum, commilitonúmve extra arcem discedant, militesq́; suos ad quamuis legatio-nem negotiorum suorum destinare non audeant, sine licentia campiductoris, maximè verò campiductore ibidem præsente sub graui pœna.*

39 *Rem fortè inuentam nemo apud se pernoctare sinat, sed rotmagistro, siue campiductori eam indicet, sub pœna patibuli.*

40 *Quicunq; militum absq; armis ad quæ stipendia accepit, ambulauerit, vinculis corrigatur.*

41 *Nemo rixas, motusq; aliquos in arce exercere audeat, sub pœna atroci, quod si quis aliquem vulnerauerit caput, & pro friuola gladij extractione manum amittit.*

42 *Ad quamuis iustam emendationem arcis, maximè obsidionis tempore, nemo militum eorum qui in ea præsidia agentes manent, propter seipsos laborare detractent.*

43 *Rotmagistri & decuriones, singuli suos milites semper instruant, doceantq; quomodo vnusquisq; in acie legitimè, ordinateq; stare, & armis suis competentibus commodè vti possit, quod si ex ordine aliquis foras excesserit, caput amittit.*

44 *Commilitones, siue decuriones honestè sese obseruent erga rotmagistrum suum, non solummodo manu, verùm etiam verbis. similiter & rotmagister erga eosdem, neminem dehonestando, verberandòve, sed si quid aliquis peccauerit, in corona omnium decurionum, sociorumq; eum iudicet & puniat, rebellem verò campiductori indicet.*

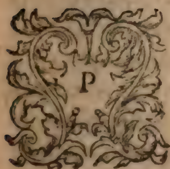
45 *Quod si aliquis commilitonum sociorúmve, siue ipse vices gerens, Articulos suprà scriptos, honoris & capitis pœna præmunitos iustè & legitimè non obseruauerit, eum rotmagister suus, campiductori sub fideiussione, & nobilitatis honore, ordinatè transmittat.*

Articulorum militarium magni Ducatus Lituaniæ finis esto.

PRVS-

PRVSSIÆ CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS OMNIVMQVE MAGISTRORVM *Crucigerorum Teutonici ordinis, iuxta ſeriem compendioſa deſcriptio.*

DE PRVSSIÆ DEDVCTIONE *doctorum opiniones.*

PRÆCLARVS ille Germanorum legatus, & orator apud multos extraneos principes celeberrimus, Æneas Syluius, qui in Pruſſia legationem frequenter obibat, ſcribit in ſuis Chronicis, quòd Pruſſia rectius & conuenientius, Vlmigauia appellanda ſit, & hoc non ſine cauſſa: nam populus qui hanc regionem primò incolebat, Vlmigauus nuncupabatur. Ioannes autem Boëmus ſcribit ab ortu ſolis in hanc regiónem populos Amaxobios, Alanos, & Gothos, Venetosq́ue, ſiue Vandalitas commigraſſe. Matthias verò Miechouienſis, Polonorum chronographiæ ſcriptor lib. 2. cap. 8. refert, regem Bithyniæ Pruſſam nomine ab Hannibale Carthaginenſi admonitum, vt Romanis bellum inferret, quod cùm ille ſuſcepiſſet, malè ei ceſſit. Longè enim plus Romani totius orbis domini quàm Pruſſa rex Bithyniæ copijs valebant, quocirca ab illis adeò cum vniuerſo exercitu profligatus eſt, vt Bithyniam regio-

Syluij de Pruſſiæ appellatione opinio.

Vlmigaui.

Ioannis Boemi opinio de Pruſſia.

Miechouitæ opinio de Pruſſia.

Pruſſia à Pruſſa rege Bithyniæ.

nem propriam relinquere cogeretur, & in Vlmigauiam longa peregrinatione venire, quam à ſuo nomine Pruſſiam appellauit. Commemorat, & in alio loco eorundem Chronicorum idem Miechouienſis, multos Romanos in terram iſtam propter atrocia bella, Romæ exorta migraſſe, ſeque partim in Pruſſiam, partim Lituaniam, Liuoniamque & Samogitiam diffudiſſe. Eraſmus verò Stella aſſerit in hanc regionem gentiles quoſdam populos Sargatianos, Gelidanos, Alanos, Venedoſque veniſſe, qui omnes in Vlmigauia, non diu tamen domicilium habuerunt. Sebaſtianus autem Brand Germanorum chronographiarum ſcriptor, ſic de Prutenis eorumque ſedibus inquit: Pruteni proximi ſunt Viſtulæ, ſiue Vandalo fluuio, qui Poloniam à Germania diſterminat, hic fluit ex Sileſia, Poloniaque minori & Maſſouia præterlapſa per Pruſſiam Gedanum vſque decurrit, ibique in ſalſum mare exoneratur.

Romani in Pruſsia.

Eraſmi Stellæ opinio.

Sebaſtiani Brand opin.

Fines Pruſsiæ.

Ab æquinoctio itaq; Pruſſiam Saxonia attingit, ab Occidente Pomerania, & mare Balticum ſiue Germanicum, ab ortu Solis Lituaniæ, à Meridie Poloniæ regno, & Maſſouiæ ducatui contermina eſt, à Septentrione Curlandia, Liuoniaque terminatur. Regio eſt fertiliſſima frugum pecoriſq; abundans, incoluerunt illam, (maximè autem iuxta Viſtulam fluuium) Vlmigaui, Alani, Amaxobij, Gothique, vt teſtis eſt locupletiſſimus Ptolemæus. Hæ gentes, in primis immundos ſpiritus, & prophanas creaturas adorauerunt, vſq; ad tempora Friderici Cæſaris huius nominis ſecundi, cuius conſenſu & approbatione à Teutonici ordinis Crucigeris, qui primò Mariani

Pruſsiæ gentiles.

riani

riani vel Pauperiani nuncupabâtur perdomiti ſunt, & ad fidem Chriſtianam conuerſi, anno Domini 1216. de his fuſius chronica Pontificum de ordine fratrum Teutonicorum eorumq; origine legi poſſunt, poterit inſuper Sebaſtianus Francus in ſecunda parte Chronographiæ ſuæ videri.

PRISCA ANTIQVORVM PRVtenorum religio.

ANno Domini 503. gentilibus Prutenis, ſiue Vlmigauis rex quidam Bruteno dictus imperauit, qui cùm iuſtos annos ætatis conſecutus eſſet, regium ſceptrum diutius tenere reſignauit, quietam vitam ducere inſtituens, quocirca fratrem Veijdenutum ſucceſſorem ſibi in regno elegit, traditoque fratri ſceptro, ipſe Bruteno ſummus ſacerdos gentili ritu effectus eſt, nomenque ei dignitatis inditum fuit, *Kirie Kirieito*, quaſi dicas proximus noſter dominus. Huic pontifici ſuo Pruteni & idolis, præclaram ſanè & cum maximo ſumptu habitationem, ſub quercu quadam erexerant, locoque Romanæ à Roma nomen indiderunt. Circa hanc quercum octo vlnarum in latitudinem, & altitudinem tela optima ſericea extenſa fuit, in quam habitationem nemo præter patriarcham eorum, *Kirie Kirieito* dictum, & præcipuos miniſtros idolorum munia obeuntes intrare poterat. Si autem aliquis inuiſendi, honorandi, adorandi vel offerendi gratia ad idola veniſſet, tunc conſtituti deorum miniſtri telam, vt idola viderentur, à quercu ſemouebant. Quercus hæc tripartita fuit inter cæte-

Ab eodem Bruteno Pruſſiã appellatã quidam autumant.

Kirie Kirieito nomina Græcorũ ex Bithynia idioma perſonant.

Proceſſus religionis Pruſſorum.

ras ſiluas quercinas delectiſſima in loco, (vbi nunc oppidum Heyligen beil, id eſt, ſancta ſecuris conſtructum eſt,) ſita erat, ex vna parte Prutenorum deum qui *Petuno*, id eſt, fulmen dicebatur, habebãt: in huius laudem & honorem ignis ex quercubus conſtruebatur, qui die nocteque perpetuò ardebat & nunquam extinguebatur, quod ſi negligentia miniſtrorum ad hoc officium præſtandum deputatorum ignem extingui contingeret, capitali ſupplicio afficiebantur. Ex altera parte collocatum erat *Patrimpo* idolum, cuius cultus erat in ſerpente viuo retinendo, qui lacte vt eò commodius viueret alebatur. Tertia ex parte dęmoniacum idolum *Patelo* nomine, ſitum fuit, huius honor in retinendo alicuius mortui hominis capite conſiſtebat. Habuerunt præterea alios multos deos quos adorabant, cultuq́ue diuino proſequebantur, ſemper tamen inter querceta holocauſta eis offerre ſolebant, & quot ferè res habebant, tot præſides & deos conſtituebant. Fuit igitur deus ſingularis *Wrſchayto* gentiliter dictus, quem magno honore venerabantur, & pro lare ſiue deo domeſtico ſuper omnia mobilia, iumentaq́ue vtpote, equos, boues, oues, capras, ſues, &c. eum præponebant. Alter deus fuit *Schneybrato* dictus, hunc ſuper anſeres, gallinas, anates, columbos, pauones, &c. conſtituebant. Tertium deum domeſticum, *Gurcho* dictum habebant, is omnibus eſculentis cibarijſq́ue præponebatur.

Perum idolum.

Patrimpo idolum.

Tertium idolum Patelo.

Wrſchayto idolum.

Schneybrato idolum.

Gurcho idolum.

Præterea tonitruis, lunæ, ſtellis, ſerpentibus, bubonibus, & omnibus penè creaturis, diuinum honorem deferebant. Fuit hic populus quondam bar-

barus

barus & incultus, nec vllam ſcripturam nouerat, propterea nec fidem adhibebant, ſi quiſpiam diceret hominem, homini per litteras animum & voluntatem aperire poſſe. Potus illorum aqua melli commixta, & lac equinum erat, liberales valde & hoſpitales aduenis ſe exhibebant.

DIVISIO PRVSSIÆ IN DVOdecim ducatus.

ANno diuinæ incarnationis 373. Vedenuto princeps Pruſſiæ, (qui Bruteno fratri voluntarie ſceptra deponenti ſucceſſit) duodecim filios procreauit, quorum hæc nomina fuere, Saymo, Neydro, Sudo, Slauo, Natango, Barto, Galindo, Varmo, Oggo, Pomedzo, Colmo, & Lituo. Cumq; iam Vedenuto princeps, centeſimum decimumſextum annum attigiſſet, regiones Pruſſiæ inter filios diuiſit, Saymonemque natu maiorem ſummæ rerum præfecit. Atque ita Pruſſia in duodecim ducatus, ſecundum filiorum principis Vedenuti, numerum diuiſa eſt, & vnuſquiſque à ſuo principe nomen accepit. Quos hic ſecundum ordinem cum ſua diſpoſitione, caſtriſque & ciuitatibus, annorumq; numero, quãdo videlicet à Crucigeris potiſſimum erectæ ſint, deſcribemus.

Nomina filiorum Vedenuti.

Pruſſia in duodecim ducatus diuiſa.

SVDAVIA DVCATVS I.

PRimus & præcipuus Pruſſiæ ducatus Sudauia olim erat, qui à Sudauo Vedenuti filio principe, ſuo nomen ſortitus eſt. Hic ducatus omnes alios &

præstantia, & fertilitate antecellebat: nam quocunque tempore necessitatis, sex millia equitum, & octo millia peditum præstare valebat. In hac regione præcipui nobiles & proceres totius Prussiæ priscorum tempore sedes suas habebant, nunc autem paludibus & syluis maximis obsitus scatet, nec vllum vestigium tam insignis & nobilis regionis remanet, prętet septem pagos, quos coloni possident, in Luptauensi territorio, tota enim est deuastata à Crucigeris ordinis Teutonici, non aliam ob caussam, quam propter inobedientiam & infidelitatem. Distinguit Sudauiam à Sambia regione palus quidam, à ducatu verò Nadrauiensi fluuius LaWo appellatus.

SAMBIA DVCATVS II.

SAmbia nunc Szamland appellata, regio Prussiæ à principe Saymo nomen accepit. Hæc priori cùm potentia, tum fertilitate non multum cedere videtur, poterat enim eo illa 4000. equitũ & 4000. peditum congregari. A Natangia regione fluuio Prægel dicto disterminatur.

Sequuntur castra & ciuitates ad Sambiensem ducatum pertinentes.

Lebenicht	vnaquæque earum condita anno Domini	1256.
Kneypach		1380.
Regiomontum cum castro & antiqua, (vt illi appellant) ciuitate.		1260.
Fischusia		1269.
Lechstet		1289.
Mulmelburgia.		1279.

Girma-

Girmauia,	Bobetia,	Tyremburgia,
Rudauia,	Lubtauia,	Bonundia,
Neuhuſia,	Schaccia,	Roſitta,
Wargia,	Chremetia,	Caymen.
Ceilgarbia,	Waldouia.	

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum ſuis ciuitatibus, quæ omnes à Crucigeris bene muratæ & foſſis cinctæ extiterunt, nunc quædam arces in curias iudiciales redactę ſunt, quarumdam etiam magna pars, humi proſtrata iacet.

NATANGIA DVCATVS. III.

NAtangia regio à principe Natango nomen ducit, quæ à Bartia regione flumine, Alla nominato, ſecernitur, à Pomeſania Paſſaria fluuio, diſterminatur. Regio eſt optima, arces & ciuitates plurimas, prout inferius ordine deſcriptæ ſunt, habet.

Waldouia ciuitas	conditę ſunt anno Domini	1256.
Girdauia ciuitas		1326.
Cintia oppidum		1313.
Creneburga ciuitas cum arce		1253.
Heiligen beil oppidum		1301.
Fridlandia ciuitas		1312.
Schippenbeilia ciuitas		1319.
Brandēburga oppidū cum arce		1362.
Balga arx		1239.
Damnouia ciuitas		1400.

NADROVIA PROVINCIA IIII.

Regio Nadrouia à principe Nadro denominata est, eam à Natangia fluuius Pregiel distermi-nat, è Slauonia Nara amne distinguitur. Hæc maiori ex parte à fratribus ordinis Teutonici, propter infidelitatem incolarum deuastata est, reliquiæ eius & vestigia reperiuntur, casæ & tuguria in quibus piscatores habitant.

SLAVONIA DVCATVS V.

Slauonia regio quondam priscorum Prutenorum temporibus, pro ducatu computabatur, à principe Slauo nomine denominationem accepit, ex maiore parte à Lituanis, Crucigerisq́; depopulata est, eam à Lituania Memula fluuius disterminat. Has infrascriptas munitiones & arces complectitur cum ciuitatibus & oppidis.

Ragneta		1253.
Tilsa		1289.
Renum		1276.
Liccouia.		1273.
Salauia.		1385.
Labia	His annis incarnatio-	1258.
Tapia	nis diuinæ, à Crucige-	1255.
Vintburgia	ris fratribus constru-	1409.
Christouerder	ctæ sunt.	1253.

Boytia	1338.
Ceſtia	1185.
Norbeitia	1381.
Vonſdorfa	1391.
Angerburgia	1412.
Dringofortia	1403.

BARTONIA DVCATVS. 6.

BArtonia à Barto principe nominis etymologiam ducit, cum Lituanis, & Moſchouitis terminis diſceptat, à Lituania 70. ſtagnis & ſolitudine, à Galindia verò flumine quodam finitur, nunc magna ex parte à Lituanis & Crucigeris peruaſtata eſt. Arces has cũ oppidis, à Crucigeris correctas complectitur.

Nordemburga	His annis hæ munitiones, à Crucigeris erectæ ſunt.	1505.
Iohansburga		1268.
Gurgburga		1259.
Inſterburga		1342.
Rihteuerder		1396.
Bartouia		1365.
Rhenum		1375.

GALINDIA REGIO. 7.

HÆc regio à Galindo principe Galindia nuncupata eſt, cuius Maſſouiæ ſilua ingens à Meridie fines excipit, quondam tam populoſa fuit, vt ſucceſſu temporis, populus in ea progenitus, locum nõ haberet. Vnde præpoſiti regionis obſtetricibus ſeuerè mandarunt, vt nullam fœminei ſexus, poſt partum prolem, hac luce frui permitterent, quam rem cùm minus obſeruatam animaduerterent, mamillas fœ- *Grande facinus.*

minis ne amplius prolem educarent, amputarunt, quod facinus mulieribus summæ tristitiæ, & miseriæ caussa fuit. Erat autem in illa regione mulier quædam authoritate, nomine & potentia clara, quæ pro prophetissa habebatur: oracula enim interrogantibus dabat. Huic cùm mulieres calamitates suas exposuerunt, prophetissa illa, miseræ sorti fœmineæ condoleus, dolos quibus viros circumueniret, & perpetratum facinus vlcisceretur, expiaretque, indagare, cogitareque cœpit, conuocatisque omnibus proceribus, & nobilioribus viris Galindiæ, monuit eos, vt Christianis bellum, sine vllo armorum genere (euentus enim rerum prædicere solita erat) quàm celerrimè inferrent, hanc enim voluntatem deorum esse seriò affirmabat: quibus Galindæ auditis, sine vlla mora, (certum enim esse credebant,) iuuenes, senesque valida manu inermes in Polonorum, & Massouiorum Christianorum prouincias, cum impetu excurrunt, nactiq; ingenti hominum, & iumentorum præda, ad sua proficiscuntur. Interim verò captorum Christianorum aliquot aufugiunt, continuoque reliquis Christianis nunciant, quomodo Galindi sine armis, in terram eruperint. Christiani re intellecta bene armati Galindos assecutos, maxima cruentaque strage profligant, prædamque repetunt, bellumque continuantes, fugientes hostes in regionem vsq; eorum persequuntur, quam armis & igne euertunt, reliquias tam matronarum, ancillarum, & iuuenum, in captiuitatem abducunt. Has ciuitates & munitiones Galindia complectitur.

Fraus mulierum.

Prateni in Massoviam excurrunt.

Massouii Prutenos profligant.

Ortele-

Orteleburgum castellum	Anni instaurationis eorum	1266.
Rastemburgum oppidum		1329.
Neyburgum arx & oppidũ		1238.
Passenhumia oppidum		1388.
Dreschlouia arx & oppidũ		1338.
Lucia castellum		1348.
Lucemburgia oppidum		1349.

VARMIA REGIO 8.

VArmia siue Wermelandia regio à Warmo principe, nomen sortita est; à Pomesania prouincia stagno, & flumine Passaria discernitur, à Natangia paruis quibusdam fluuiis, has arces cum ciuitatibus complectitur.

Ressel arx & ciuitas	His annis sunt extructæ.	1337.
Sreburg arx		1348.
Bichofstein ciuitas		1325.
Wartemburga ciuitas		1325.
Allenstein arx & ciuitas		1367.
Melsatia arx & ciuitas		1326.
Helsberga arx & ciuitas		1320.
Wermeditum arx & ciuitas		1316.
Gulstadia ciuitas		1326.

HOGKERLANDIA PROuincia. 9.

HOgkerlandia siue Pomesania, à principis nomine Hogo appellata est, eam à Natangia, Passaria fluuius separat, à Pomesania duo fluuij Melfink & Drasen appellati, hasque arces cum oppidis complectitur.

Brandenburgum castrum & oppidum	His annis extructa sunt	1258.
Frauemburgum oppidum		1279.
Tolkiemit oppidum		1365.
Munhusia castellum		1365.
Scharpouia prædium		1400.

Elbingense castrum constructum anno 1237.
Ciuitas verò ipsa Elbinga celebris & populosa emporio clara instaurata est, anno 1239.

CVLMENSIS DVCATVS 10.

CVlmia regio Prussiæ, à Culmo principe denominationē trahit. A Polonia & Pomerania Vistula fluuio secernitur, à Pomesania flumine Ossa, à Michlouia verò & Dobrinia territoriis Drebnicz fluuio, fines suos dirimit, has ciuitates & munitiones habet.

Culmina ciuitas ampla	erectæ sunt annis hisce	1223.
Wentslauia arx		1215.
Aldusia castrum		1238.
Grandentz arx & ciuitas		1299.
Gugeleburga ciuitas		1230.
Schonse arx cum ciuitate		1305.
Strasburga arx & ciuitas		1285.
Bartonia arx		1346.
Neumarckt ciuitas		1325.
Rogosna arx		1293.
Culmense ciuitas		1251.
Torunia arx cum ciuitate amplissima, emporio clara ad Vistulam condita		1235.

Papauia

Papauia arx		1375.
Frideck arx		1331.
Lipno arx		1319.
Lesna ciuitas		1328.
Golba arx & ciuitas		1300.

Luben arx cum ciuitate	hisce annis extuctæ.	1233.
Reden ciuitas cũ arce		1233.
Bergelauia arx		1305.
Lautergurgia arx.		1301.

Huius ducatus titulo rex Poloniæ vtitur.

POMESANIA PROVINCIA.

POmesania à Pomesa principe, finitur ab aliis regionibus Vistula, Elbinga, Drusno, Drobnicz, Wessera, multæ in ea præclaræ arces & ciuitates, vt sequitur, habentur.

Mariemburga ciuitas ampla, anno Domini 1302. extructa est, arx verò anno 1281. à fratribus Teutonicis erecta sub magistro ordinis Hartmãno Comite Heldrouiẽsi, natura loci munitissima, valloq; fortissimo & fossa profunda circumducta, muro & propugnaculis, ac cõmeatu copioso, apprimè firmata, regis Poloniæ præsidiis tenetur.

Neutichia oppidum	1329.
Stum arx cum ciuitate	1249.
Cristburga arx & ciuitas	1258.
Preusmarck arx	1329.
Salfeld ciuitas	1328.
Merinck arx cum ciuitate	1290.
Holand arx & ciuitas	1329.

Lubſtadia ciuitas		1302.
Oſterrade arx & ciuitas		1270.
Roſenburga arx cũ ciuitate		1289.
Mariéuerder arx cũ ciuitate	Hæ ciuita-	1311.
Garneſia ciuitas	tes cũ ſuis	1328.
Germanica Eilouia arx cum ciuitate	munitio- nibus his	1337.
Lebmulia ciuitas	annis ex-	1337.
Hohenſtein ciuitas	tructę ſunt.	1301.
Schonembergia arx		1319.
Roſembergia ciuitas		1315.
Eilemburga ciuitas		1299.
Neumburga ciuitas cũ arce		1289.
Salauia ciuitas cum arce.		1306.

MICHLOVIA PROVINCIA. 12.

Michlouia admodum anguſta terra eſt, inter Brodnã & Drebnicz fluuios iacet. Huius cauſſa Poloni cum fratribus Teutonicis perpetuas rixas fouebant, nullam arcem præter vnam ciuitaté Straſburgam, & tres munitiones, Berklij, Dornik, & Michlouiam habet.

Pomeraniæ regionem ampliſſimam, longo tractu mari adiacentem, vnde & nomen habet, in Poloniç regionum deſcriptione, latius indicabimus. De qua multa bella Poloni cum Prutenis gentilibus, & Crucigeris habebant, in hac ſita eſt celeberrima vrbs Gedanum, ſiue Dantiſcum appellata, à mari Germanico vno milliari abeſt, eam celeberrimus fluuius Viſtula præterlabitur, ibidemque ampliſſimis oſtiis in mare exoneratur. Celeberrimũ in ea totius Pomeraniæ, & Pruſſiæ emporium eſt, regi Poloniæ ſubiecta, anno Domini 1285. tranſlata.

Dantiſcum.

Pruteni

PRuteni gentiles barbarie indomita rigẽtes, peruersi & infideles erant, vanas creaturas quaslibet pro diis colebant, nec se ad fidẽ Christianam cõuerti patiebantur. Idiomate ꝓprio à Liuonico nõ dissimili vtebantur, Polonis & Massouitis tributarij erant, sed frequenter nacta occasione iugum excutiebãt, ideo multa bella longo tẽpore Poloni cum eis tenuerũt. Postea an. Dom. 1211. Cõradus Massouiæ princeps ex regibus Polonorũ genus ducẽs, à Prutenis gentilibus sæpius variis excursionibus infestatus, ad imperatorẽ Fridericum huius nominis II. legatos destinauit, implorãs auxilia aduersus infideles Prutenos, qui libenter fratres ordinis Teutonici Crucigeros à Sarracenis tũc tẽporis Hierosolyma pulsos, in Prussiã 20000. misit, quibus princeps Massouiæ Culmẽsem terram in primis donauit, cum arce Dobrzinensi, hac conditione, vt tempore necessitatis subsidium sibi contra infideles Prutenos ferrent, Prussiamq; subiugatã insimul partirentur. Hîc quædam de origine Crucigerorum Teutonici ordinis subiiciemus.

Cruciger in Prussiam veniunt.

ORIGO ET PRINCIPIVM TEVtonici ordinis.

ANno Domini 1188. cùm Balduinus rex Christian⁹ Hierosolymis regnaret, Sarraceni & barbari ex arce nomine Ptolomaida, Latinè Acona, Germanicè Acris dicta, variis excursionibus sanctã terram infestare solebant. Quamobrem rex cõtra barbaros Sarracenos auxilium petiit à Christianis. Longobardi igitur sexaginta galeras, & in his quinquaginta millia virorum, in subsidium miserunt, cum quibus multi homines probi piæ peregrinationis caussa, in terram sanctam profecti sunt. Horum nu-

Expeditio Christianorum in terram sanctã.

merus erat 500. partim ex Saxonia, partim ex aliis prouinciis Germaniæ, qui omnes in vná nauem congregati, Aconam vſque peruenerunt, vbi per integrum annum, cum infinita multitudine Chriſtianorum, Aconam antequam caperetur, oppugnauerũt, in oppugnatione multi Chriſtianorum telis barbarorum læſi erant, vnde in morbum inciderunt, paſſimque ſparſi, cùm neminem in terra aliena qui ſubleuaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. Erant autem ex peregrinis præcipui, octo boni & pij viri Teutones, qui cùm viderẽt Chriſtianos tam miſérè interire, commiſeratione ducti curam illorum ſuſceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi conualuerunt. Poſtea xenodochium, ſiue hoſpitale ſub titulo beatæ virginis Mariæ, Aconæ erexerunt, primusque xenodochij præfectus, Henricus de Valpoth electus eſt, ex Germania oriundus: hic maximá diligentiam, in fouendis infirmis & egenis adhibuit, vltimum diem Aconæ peregit, ibidemque ſepultus eſt, an. Domini 1190. Poſtea Balduinus rex, Hieroſolymis templũ, & xenodochiũ, pro pauperib. & pluribus nobilibus infirmis, qui in bello Aconienſi læſi erant, extruxit, ſub titulo beatæ virginis Mariæ.

Hoſpitale beatæ Mariæ Virginis Hieroſolymis.

Tandem anno 1191. Clemens papa huius nominis III. hunc ordinem confirmauit, & intitulationem dedit fratribus Teutonicis, xenodochij Hieroſolymitani beatæ virginis Mariæ. Præterea diui Auguſtini, regulam illis ſeruandam impoſuit, ſtemmateque cum cruce nigra eos inſigniuit.

1 POSTEA patriarcha Hieroſolymitanus ſingulos fratres Teutonici ordinis à pontifice Romano confirmatos, alba chlamyde ex vtraq; parte crucem

nigram

nigram habente ornauit, sicque illi habitum suum susceperunt. Fuerunt qui vestiti sunt 24. fratres laici, & 7. sacerdotes. His lorica indutis, gladio accincto, missam celebrare concessum erat, nullus barbā tondebat, & super saccum stramine impletum, regula iubente, dormiebant, sed statim hæc mira quadam metamorphosi immutata sunt.

Habitus Crucigerorum Teutonicorum.

2 SECVNDVS Henrico de Valpoth, primo magistro xenodochij Hierosolymitani, Otto de Karpen nobilis Germanus in magisterio successit, anno Domini 1200. sub imperatore Romanorum Philippo huius nominis II. & Innocentio summo pontifice, hic in humilitate, & cordis simplicitate Deo & fratribus seruiuit. Sexto anno officium absoluit; Aconæque sepultus est.

3 TERTIVS ordinis magister Hermanus Brand Olsacensis, electus est, sub pontifice Innocentio III. & Philippo II. in ordine Germanorum imperatorum XII. anno 1206. præfuit officio quatuor annis, pauperibus quantum potuit satisfecit, Aconæ sepultus est.

4 QVARTVS Hermanus à Salicen, nobilis Misnensis, Ottonis, & Friderici secundi, imperatorū Innocentij III. & Honorij Gregorijque IX. pontificū temporibus, anno Domini 1210. electus est. Hic omnium pręclarissima priuilegia ordini à pontifice, & Friderico secundo, Cæsare consecutus est. Nam cùm simultates, & odia inter pontificem Romanum, & Fridericum Cæsarem exortæ essent. Ille huiusmodi cladem prudētia sua è medio sustulit, sub eo Conradus Marchio Turingensis habitum suscepit, duo millia nobiles, & auratos equites Germanos in ordi-

Poloni & Massouitæ Prussiam Crucigeris concedunt.

ne habuit, quos 30. continuis annis rexit, eius temporibus fratribus ordinis à Sarracenis Hierosolyma pulsis, Prussia concessa est, regnum Poloniæ, Contadiq; ducis Massouiæ, & imperatoris Friderici II. concessu. Quorum 20000. in Prussiam venerunt, Prussosque Gentiles auxilio Polonorum, ex terra Culmensi eiecerunt.

5 QVINTVS magister Cōradus Turingorum & Catthorum Marchio, sub Cælestino IIII. pontifice, & Friderico II. imperatore, anno 1240. electus est, habitum Mariemburgæ, in Prussia suscepit, cum multis nobilibus adolescentibus, & viris eximiis, ac prudentibus, cum Prussis Gentilibus, multa bella gessit, magnoq; labore fines regionum ordinis dilatauit, & si quæ ruinam minarentur, illas resarciens optimè conseruauit. Postea è viuis excessit, Mariemburgæ sepultus.

6 SEXTVS ordinis magister Poppa ab Osterling, electus est Conradi IIII. imperatoris, & Innocentij IIII. pontificis temporibus, anno 1252. Multa præclara bella cum Prutenis, Liuoniensibus, & SWantopolo duce Pomeranorum gessit, postea ante Ligniciam ciuitatem cum Conrado Silesiæ duce, sanctæ Heduigis marito, à Tartaris totam ferè Sarmatiam vastantibus, interemptus est, à Christianis verò Vratislauiam delatus, ibique in Basilica diui Alberti, terræ mandatus est, huius magistri tēpore Regiomontum constructum est.

7 SEPTIMVS magister, Ioannes Sangerhausensis officium suscepit tēpore Wilhelmi comitis Flandriæ, Romanorum imperatoris, & Alexandri IIII. pontificis, anno 1263. Infidelium Prutenorum vires mirabi-

mirabiliter diminuit, ordoq; eo præsidente, plurimum profecit, Dominicanorum monasterium Toruniæ fundauit, Brandemburga quoque ciuitas cum arce eius tẽporibus ædificata est, anno Domini 1266. Tapia quoq; munitio erecta. Annis 12. præfuit, Treueris sepultus est.

8 OCTAVVS magister, Hartmannus comes Heldringensis constituitur, sub Rodolpho XXVII. imperatore, Habsburgẽsi comite, & Clemente IIII. põtifice, anno Domini 1275. vir pius & industrius extitit, Nadrauiam, Sudauiamq; regiones Prussiæ debellauit, cum cæterisq; finitimis longas acies tenuit. Eo præsidente, anno 1279. Mœnia ciuitas ædificata est. Anno verò Domini 1281. Mariemburgẽse castrum erectum est. Venetiis vltimum diem clausit, ibidemque sepultus est.

9 NONVS magister Burchardus à SWenden, sub Rodolpho Cæsare XXVII. & pontifice Ioanne XXI. electus est, anno 1283. eo præsidente fratres ordinis, cùm Prussis infidelibus bellum acre larga sanguinis effusione gesserunt, eosq; in integrum ad obedientiam compulerunt. Postea 7. annis in officio expletis, magistratu se abdicauit, mortuus est Rhodiis, ibidẽq; ad Basilicam S. Ioannis sepultus.

Pruteni gẽtiles funditus debellantur.

10 DECIMVS magister, Conradus de Feuchtuangen, munus magisterij suscepit, sub Adolpho XXVIII. imperatore, & Nicolao IIII. pontifice, anno 1290. eo præsidente ordo multum profecit, 7. annis fratres in officio continuit, Pragæ Bohemiæ metropoli spiritum exhalauit, Trebniciæq; sepultus est.

11 VNDECIMVS magister Gotfridus, comes de Oloch electus est, sub Cæsare Adolpho 28. Germano-

norum imperatore, & pontifice Cælestino 5. anno Dom. 1297. Hic Venetia cũ multis fratribus in Prussiam profectus est. 10. annis officium gessit. Postea comitiis celebratis, magisterium resignauit, in Germaniamq; profectus, è viuis excessit.

12 DVODECIMVS magister Sofridus de Feuchtuangen, anno 1307. creatus est, Alberti imperatoris Austriæ ducis, & Clementis pontificis temporibus. Hic sedem Venetiis, Prussiæ castrum Mariemburgam transtulit: nam in terra sancta, Venetiis, Neapoli, & in Anglia sedes suas, & præclara ædificia propter quasdã simultates amiserant. Duobus annis officio præfuit, Mariemburgæ mortuus est.

13 DECIMVS tertius magister, Carolus Treuirensis susceptus est, sub Henrico VII. imperatore, & Clemente V. pontifice, anno 1309. erat insignis vir prudens, & industrius, anno Domini 1312. eo præsidente, Memula arx, in Curlãdia regione Prussię fundata est, ad propulsandos Lituanorum incursus. Tandem prędictus magister à pontifice Romam citatus, adeò crimen obiectum auxilio Dei diluit, vt in aduersariorum caput redundaret. Romaq; discedens, in itinere, Viennæ morbo oppressus, exspirauit, ibiq; tumulatus est. Huius tempore pestis per integrum annum tantopere grassauit, vt omnia frumenta penuria hominum in agris manerent.

14 DECIMVS quartus, magister Wernerus Vrselensis, temporibus Cæsaris Ludouici XXXIII. & Ioannis pontificis XXII. suscepit officium suum, anno 1322. ordini cum summa laude præfuit, citò pòst interemptus est à fratre ordinis Ioanne Bunsdorfio, in

vigilia

vigilia sanctæ Elisabeth, cùm ex vespertinis precibus egrederetur.

15 Decimvs quintus, magister Ludolphus dux Tulisurgẽsis, siue Brusuicẽsis, sub Ludouico XXXIIII. Cæsare, & Ioanne pontifice XXII. magisterij celsitudinem suscepit, anno 1325. vir pius & sapiens extitit. Fratres ad cultum diuinum summopere compulit, largeque illis omnia ministrauit, ideo eos liberalitate obedientes sibi effecit. Iustitiam magnopere administrauit.

16 Decimvs sextus, magister Dictrichus, comes Aldemburgensis, octogenarius iam electus est, temporibus Ludouici XXXIII. imperatoris, & Ioannis XXII. pontificis, anno Domini 1329. eloquentia validus, authoritate grauis, iustitiaque rigidus extitit, gentilibus terrori fuit, templum beatæ Mariæ virginis Mariemburgæ extruxit, Toruniæ obiit, translatus Mariemburgam, in templo S. Annæ sepultus est.

Decimvs septimus, magister Rodolphus dux Saxoniæ, Ludouici XXXIII. imperatoris, ac Benedi- 17
cti XI. pontificis tempore, in officium susceptus est, anno Domini 1339. Hic anno Domini 1341. magnas copias conscripsit, Neumarcouiamque oppugnauit. Interim verò Lituani Prussiam inuaserunt, eamque ferè totam igne, & cædibus consumpserunt, multos captiuos abducentes, quæ caussa illi tantum mœrorem attulisse creditur, vt mente captus ab officioque depositus, prę mœrore vitam terminarit, in Marienuerderque ciuitate sepultus est. *Lituani Prussiam vastant.*

18. Octodecimvs magister Henricus Dusinatiensis, Clementis VI. pontificis tempore, officij dignitatem consecutus est, 6. annos in regendo ordine

consumpsit, cum Lituanis & Ruthenis bellum egregium, in die purificationis beatæ Mariæ gessit, auxilioque diuino 10000. inimicorum prostrauit. E viuis postea decessit, Mariemburgæque humatus est. Hic virginum cœnobium, Lebenich dictum, Regiomonti erexit.

Lituani prostrãtur.

19 DECIMVS nonus magister Henricus Kimpradiensis, Carolo Cæsare XXXII. & Clemente VI. imperantibus, ad dignitatẽ magisterij accessit, an. 1348. Eo præsidente ordo doctis viris abundauit, fratres in timore & amore Dei instruxit, annis 31. officio præfuit, Mariemburgæ vitam terminauit, ibidemque sepultus est.

20 VIGESIMVS magister Conradus Zolner, tẽporibus Wenceslai XXXIII. imperatoris Romani, & Vrbani VI. pontificis ad officium vocatus est, anno Domini 1379. multa egregia bella & facinora contra Gentiles, Lithuanos, & Samogitas temporibus Keystudi, Iagielonis, Vitoldi, & Suidrigelonis ducum Lituaniæ gessit. Ordinẽ in potestate octo annis tenuit, Mariemburgæ naturæ debitum persoluit.

21 VIGESIMVS primus Cõradus Valérodensis, Wenceslai 33. imperatoris, & Bonifacij pontificis tempore magnus magisterij oblatũ suscepit, an. 1388. vehemẽs, & iracundus extitit, totis viribus bello incumbebat, monachos, sacerdotes, & omnes ecclesiasticos furore percitus, odio persequebatur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno 1391. fratres ordinis, armata manu, per fluuiũ Crononẽ Lituanis *Nemen* dictũ, ad arcem Caunensem, in Lituaniam nauibus, terraq; peruenerũt, ibiq; tres munitiones celertimè erexerũt, Neuuerder, Kiteuerder, & Metẽburg appella-

appellatas, ex his Crucigeri Lituanis magna damna inferebant, regionem igne & ferro vastando, incolasque occidendo.

VIGESIMVS secundus magister Cōradus Iungingen, ad munus obeundū vocatus est, Wenceslao XXXIII. imperatore, & Bonifacio pōtifice prę sidentibus. Hic propter morū probitatem magnam laudem apud omnes obtinuit, pacisq; obseruantissimus erat, ideo ab ordinis fratribus eum multa pati oportebat. Annis 12. officio præfuit. Postea ex carceribus corporis liberatus Mariemburgæ in diuæ Annę templo humatus est. 22

VIGESIMVS tertius magister Vlricus de Iungingen, Cōradi frater, Ruperto 34. Cæsare, & Gregorio 12. pontifice, munia obeuntibus officiū suscepit. An. 1404. Strenuus & bellicosus vir extitit, regulas ordinis non admodū obseruauit, cōsanguineos odio persequebatur, illorumque arces partim eripuit, partim destruxit. Cū Lituanis & Polonis plurima bella gessit, hunc postea Iagielo rex Poloniæ & Lituaniæ magnus dux Vitoldus, cruento prælio profligauit, vbi & ipse cum plurimis cōmendatoribus quorū 200. recésentur, cecidit; dux quoq; Stetinēsis & Olesnicensis, Kerczdorffq; dux exercitus Crucigerorum, à Polonis capti, 5000. Crucigerorū à Polonis cæsa sunt, Lituanorū tamen in castris Polonorū militantium septem millia trucidata fugataque in primo conflictu. 23

Crucigeri profligãtur.

VIGESIMVS quartus magister Henricus comes Plauensis, sub Sigismūdo XXXV. imperatore, & Ioanne XXIII. pontifice electus est. Hic volebat vlcisci iniuriam, quæ à Polonis Crucigeris illata erat, sed antequam quicquam inciperet, ab officio deiectus est, 24

ct Engelſburgæ in carceres coniectus, deinde ad Lekſteg miſſus, vbi ſeptimo anno in vinculis peracto, fatis conceſſit. ſepultus Mariemburgæ.

25 VIGESIMVS quintus Michael Sterbergenſis, imperatoriæ culinæ magiſter, Sigiſmundo XXXV. ſceptrum tenente, & Ioanne XXIII. Romano pontifice, ordini præpoſitus eſt, anno Domini 1410. Primo anno cùm ſuſcepiſſet officium Iagielo rex Poloniæ, & Vitoldus dux Lituaniæ, Oſterrodam Helſburgenſemq; epiſcopatum, Reſenburgam, Elbingam, & Chriſtburgam ciuitates, depopulati ſunt. Argentoratum obſederunt, re tamen infecta diſceſſerunt, nouem annis ordinis curam geſſit, poſtea vt deponeretur, precibus obtinuit, Gedani vitã finiuit, Mariemburgæ verò ſepultus eſt.

Poloni cum Lituanis Pruſsiam vaſtant.

26 VIGESIMVS ſextus Paulus Rudolfienſis, Sigiſmundi XXXV. imperatoris, & Martini pontificis tẽpore, magiſterij celſitudinem conſecutus eſt, anno Domini 1419. Huius tempore prouinciæ & ciuitates Pruſſiæ ad regem Poloniæ Caſimirum defecerunt, & iugum Crucigerorum excuſſerunt, officium nouem annis hic magiſter retinuit, mortuus tandem Mariemburgæque ſepultus.

Ad Polonos Pruteni deficiunt Crucigeros ſpernentes.

27 VIGESIMVS ſeptimus Conradus Erlihuſius, Alberti XXXIX. Romani imperatoris tempore officium ſuſcepit, anno 1438. Hic à bello quoad vixit abſtinuit, nimio dolore ob fratrum peruerſitatem cõſumptus eſt, Mariemburgæ mortuus ibidemque ſepultus.

28 VIGESIMVS octauus Ludouicus Herlihuſius ſub Cæſare Friderico huius nominis III. fratres regere cœpit anno 1450. Huius tempore Pruſſia ab ordine deſci-

Pruteni Crucigero-

desciuit, ad regemque Poloniæ Casimirum maior pars eorum defecit. Milites quoque ordinis presidiarij, Marienburgam regi anno Domini 1457. pro summa 476000. florenorum vendiderunt, cum aliis castris & ciuitatibus. Postea rex Poloniæ capta arce Choijnicze, pacem cum Crucigeris iniit, atq; ab hoc tempore Pomerania regno Poloniæ adiuncta est, pro qua Poloni 150. annis perpetuò cum Crucigeris belligerabant.

rum iugum excutiunt. Marienburga venditur. Pomerania Poloniæ adiungitur.

VIGESIMVS nonus Henricus Rheus, comes Plauensis, dignitatem magisterij assecutus est, sub Friderico huius nominis III. imperatore, anno Domini 1467. Vndecim hebdomadis officio præfuit, Regiomonti in cathedrali ecclesia terræ mandatus est. 29

TRIGESIMVS magister Henricus comes Rihterbergensis, anno 1470. officium suscepit, præsidentibus Friderico III. imperatore, & Sixto pontifice huius nominis IIII. Fuit vir rigidus, furibundusque, Theodorum episcopum Prussię captum, in vinculis fame peremit. Ordini annis 7. præfuit, Regiomonti sepultus est, huius tempore bellum sacerdotum in Germania fuit. 30

Bellum sacerdotum.

TRIGESIMVS primus Martinus Truchses Weczhausensis, sub Friderico III. imperatore, & Sixto IIII. pontifice ordini præfectus est, 12. annis præfuit, Casimiro regi Poloniæ obedientiam præstitit, Regiomonti mortuus, ibidemque sepultus est. 31

TRIGESIMVS secũdus magister Ioannes de Tiefen ex Heluetia, celebri familia oriundus, Maximiliano sceptrum tenente, & Iulio pontifice præsidente, ordinem in tutelam suscepit, anno 1489. Eodem anno Polonia regi iuramentum præstitit. Postea ei- 32

dem regi Ioanni Alberto, auxilium contra Valachos ferens, cum exercitu profligatus, ipseque peremptus est, Regiomontum delatus, ibidem terræ mãdatur.

53 TRIGESIMVS tertius Fridericus dux Saxoniæ, Turingorum, & Hermandurorum Marchio, Maximiliani imperatoris, & Iulij pontificis temporibus, anno Domini 1468. In festo diui Michaelis Regiomonti magistratum suscepit. Nunquam regi Poloniæ iuramento se obstringere voluit, qua de caussa à Polonis sæpius infestatus, in patriam suã Hermanduriã profectus, vbi 12. annis extra ordinis fines exactis mortuus est. Huius tempore Ioannes Albertus rex Poloniæ è viuis decessit, cui in regno Alexander frater germanus successit.

54 TRIGESIMVS quartus, Albertus Marchio Brandenburgensis, Casimiri regis Poloniæ nepos, Maximiliani Cæsaris, & Iulij pontificis temporibus ordini solenniter cum ingenti pompa Regiomonti præfectus est, anno Domini 1512. Sigismundo regi Poloniæ auunculo suo iuramentum præstare noluit, sed arces necessariis omnibus muniuit, vt se contra Polonorum incursum defenderet, magnum & diuturnum bellum cum rege Poloniæ habuit, in quo ex vtraq; parte multi ceciderunt, eam ob caussam, quòd iuramento se obstringere regi noluisset.

GESTA HVIVS MAGISTRI tempore præcipua.

ANno Domini 1519. in autumno, inter Sigismundum regem Poloniæ, & magistrum Prussiæ Albertum Marchionem, bellum ortum est anno 1520. Albertus Marchio, die festo Circumcisionis Christi,

Christi, Bransbergã inopinatè occupauit. Eodem anno, Mielzak, Milimlijn, regi traditæ sunt cũ aliis plurimis ciuitatibus, castrisq;. Quadragesimali tempore mense Aprili copiæ regis Oland, ciuitatem & arcem sub magistro ceperunt, eodem anno Brandemburga arx & ciuitas à Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini 1520. Wolfgangus dux Schonemburgensis cum exercitu ordinis decem millibus peditum, & 4000. equitum cõiungens, Gedanum oppugnauit, ex episcopique monte, (vt vulgò vocant,) ciuitati imminenti 4000. globos tormentorum bellicorum, in ciuitatem frustra tamen exonerauit, nullum enim hominem læsit, sibi verò ingẽs damnum in tormentis, & globulis intulit: nam ex muro ciuitatis tormentum vnũ præstantissimum in mille frusta concussum est, & si aliquis ex exercitu se ostenderet, in hunc quatuor vel quinque tormenta ex turribus ciuitatis exonerabantur, tantaque miseria & penuria omnium Crucigerorum milites afflicti erant, vt multis suorum desideratis, quibusdam captis, fuga sibi ab obsidione consulere cogerentur. Interea verò Poloniæ rex, in subsidium Gedanensibus 12000. equitum electorum misit, qui milites Crucigerorum à Gedani obsidione discedentes, insecuti sunt, plurimosque ex eis trucidauerunt, quosdam captiuos abduxerunt, multi etiam à Cassubiis & Pomeranis iugulati sunt. Postea regius exercitus Dirschouiam & Stargerdũ arces occupauit, Choijnicz quoque arx cum ciuitate capta est, postea cæteræ ciuitates & arces vltro se regi Poloniç obtulerunt, & milites ordinis vnà cum Crucigeris ex Prussia sunt eiecti.

Crucigeri à Gedano fugantur.

Crucigeri ex Prussia eijciuntur.

nona die Iulij, amplissimum suggestum (siue maiestas vt dicitur regia) tectum, sericeis & stragulis tapetisque pretiosis, in suburbio Lublinensi sumptuosè erigitur, vbi rex sessurus esset. Concursus fit ad forum immensæ hominum multitudinis, opplentur viæ omnesque plateæ, quacunque incessus erat, satagit pro se quisque vel ornatus splendido vestitu, vel armis instructus apparere. Interim maiestas regia ex arce in thronum proficiscitur, cingitur ingenti & splendida senatorum procerumque vniuersi regni corona, præcedentibus principibus viris, ac omnis ordinis consiliariis, & aulicis. Vexillumque pulcerrimum & amplissimum album, nouo duci, de more, cum insigniis donandum, Erasmus Debinski, cancellarij regni filius, preferebat: postea rex in domum quandam suggesto oppositam diuertitur, ibique ornatu regali induitur, Sandalis videlicet aureis, alba Dalmatica, & chlamyde, siue piuiali ex panno aureo confecta, & corona regia aurea, gemmis lapidibusq; pretiosis concinnè affabreque ornata, chirothecas quoque annulis gemmisque ornatas manibus imposuit. Induta maiestas regia ornamentis regalibus, de modo illa in suggestum procedit media, inter reuerendissimos dominum Iacobum Vchanski archiepiscopum Gnesnensem primatem regni, ac dominum PadnieWski episcopum Cracouiēsem, præcedentibus & subsequentibus contiguè primariis dominis, consiliariis, spiritualibusque; gladium euaginatum ancipitē dominus Andreas ZboroWski gladiator (vt dicitur) regni, præferebat; pomum aureum cruce insignitum Petrus ZboroWki Palatinus Sendomiriensis portabat; sceptrum Stanislaus Mysko-

Mos homagiorū regni Polon.

Vestitus solennis regis Polon.

Ego Albertus Fridericus, Marchio Brandenburgensis in Prussia, Stetinensis, Pomeraniæ, Slauorum, Cassubiorum dux, princeps Rugiæ, & Burggrauius Norimburgensis, promitto, & iuro, quòd serenissimo principi ac Domino, Domino Sigismundo Augusto Regi Poloniæ inuictissimo, Magno duci Lituaniæ, Russiæque ac omnium terrarum Prussiæ domino & hæredi, sicut meo naturali hæreditarioque domino, & eius sacræ maiestatis hæredibus, & successoribus regibus, & regno Poloniæ ero fidelis & obsequens, eiusque maiestatis ac hæredum & totius regni Poloniæ bonum procurabo, & damnum præcauebo, ac omne id faciam, quod ad fidelem vassallũ feudalemq; pertinet, ita me Deus adiuuet, & hoc sanctum Dei Euangelium. Accepto huiusmodi iuramento maiestas regia, gladium ancipitem, à gladiatore regni, domino Andrea ZboroWski accepit, nouumq; ducem ter præcinxit, inclinatum de more dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Postea ei torquem auream, regio munere non indignam imposuit. Mos omnis ordinis nobiles, qui ad equestre munus contendebant (in quorum ego numero, eodem more præcinctus fui) pręcincti sunt. Quibus omnibus ex ordine solenniter peractis, ac depositis regalibus indumentis, cum toto illo comitatu, duceq; Prussiæ cum suis præcedente, in arcem rediit.

Hæc autem Prussiæ regio, plerisque sinuosis flexibus est vbiq; amœna, & opportunis portubus maris Baltici, maximè commoda, vrbium illustrium, oppidorum, arciumque frequentia & opimis incolarum diuitiis, opibusque ac terræ vbertate, supra *Commẽdatio Prussiæ.*

ferè extirpatis deduxerunt, nuncque tam Polonis, quàm Germanis equitibus, pariter ciuibus, agricolisque frequens est. Barbarorum tamen reliquiæ, ad Curlandicum lacum hucusque supersunt, qui, cum Liuonibus & Lituanis vicinis, idiomate, moribus, habituque concordant. Porrò nulla in vniuerso Poloniæ regis dominio, regio reperitur, quæ tam frequentibus ciuitatibus, arcibus, & oppidis, vt Prussia abundet.

Hæc autem Prussiæ regio amplissima, omniumq; fructuum tam ex terra, quàm aqua nascentium abundantissima; duplex est, Ducalis & Regalis: nam Dux gratia regis Poloniæ, in suis ciuitatibus & arcibus integrè rerum potitur, vt vassallus & feudalis, ac beneficiarius regni. Regiomontique, quæ est ciuitas maritima, sedem suā habet, in qua est collegiū communis studij, ab Alberto prefato primo, ex magistro duce creato fundatum. Est autem Regiusmons emporio clara, ad eam enim merces ex Septentrionis regionibus copiosè apportãtur, in hanc sedem suam magistri transtulerunt Mariemburga nobilissima, eaque munitissima arce, ac totius Prussię propugnaculo, quę cũm se expugnari non pateretur, Casimiro regi Polonię, vt diximus, pro certa stipendiorum militibus ordinis persolutione, dedita est, in ea assiduè milites præsidiarij à rege Poloniæ asseruantur, victu & omnibus ad bellum necessariis tam apprimè prouisa, vt sex annorum obsidionem sustinere possit. Est enim regalis Prussiæ, (id est, illarum arcium & ciuitatum, quas rex electas extra ducem, armis maiorum suorum, acquisitas possidet,) caput & metropolis à Gedano septem milliaribus distat. Plurimas nobiles

Prussia duplex.

Regiomontum.

Mariemburga.

ciuitates & arces, quas ſuperius enumerauimus, Pruſſia complectitur.

Epiſcopatus Pruſſia. Epiſcopatus verò quatuor Catholicos, poſtquam fidem Chriſtianam ſuſcepit, Pruſſia habebat. Warmienſem, Culmenſem, Sambienſem, & Pomeſanienſem, nunc Sambienſis Warmiẽſi, Pomeſanienſis autem Culmenſi adiuncti. Warmienſem epiſcopatum, qui eſt præcipuus reuerendiſſimus dominus Staniſlaus Hoſius Polonus, ſacræ Romanæ eccleſiæ cardinalis digniſſimus, ſingulari pietate, & vitæ ſanctitate, ac doctrina cæleſti & ſcriptis diuinis corruſcans adminiſtrat, qui malleus hæreticorum indefeſſus, & catholicæ eccleſiæ propugnator ſtrenuus, iure cẽſendus eſt. Culmenſem epiſcopatum, reuerendiſſimus dominus N. Coſtca virtutum & doctrinæ ſpeculum inſigne. Nunc de Pomerania regione ampliſſima dicendum nobis occurrit, quæ etiam Polonorum armis antiquitus, perdomita imperio paret: *Gades Boleſlai.* nam Boleſlaus rex bellicoſiſſimus anno Domini 1003. Ruſſiæ principibus debellatis, ſtrenuoque Marte contuſis, perpetuum victoriæ monimentum Herculeũ imitatus opus, tres ferreas columnas in Boryſthene fluuio collocauit. Deinde anno Domini 1008. Saxonibus bellum intulit, & omnem illorum regionem, circa Oderam, ad Albim, & Salam fluuios, cherſoneſumque Cimbricam, quæ hodie Dania appellatur, ſumma belli dexteritate ditioni ſuæ ſubiugauit. Vrbes earum regionum maximas, partim ſolo æquauit, partim ſuis Polonis muniuit, gentemque vniuerſam Pomeranorum, barbaram & incultam, ad fidem Chriſtianam ſuſcipiendam, armis coëgit, & vt ſempiterna memoria victoriæ feli-

cissimæ apud posteros extaret, in Albi, & Sala, Ossáq; fluuiis, columnas æreas inclitus triumphator locauit, totam Prussiam ac Pomeraniam Christianis infestissimas, perdomuit.

DVCATVS POMERANIÆ.

POmerania regio amplissima, ab Holsatia ad Liuoniam vsque, longo tractu, iuxta mare Germanicum extenditur, vnde & nomen habet. *PomorZe* enim Slauis mari adiacentem regionem significat. In hac regione natio Slauonica, antiquitus consederat, sed nunc Germani magna ex parte eam incolũt. Has præcipuas ciuitates à mari procul sitas complectitur, Stetiniam, vnde ducatus Stetinẽsis dicitur, Neugardiam, Lemburgam, Stargardiam, Bergradum, Camenetiam, Publinam, Grifenborgam, & alias cõplures. Quæ verò mari impendũt Colberg, Camin, Coslin, GribsWald, Sund, Puczka, Reuecol, Louẽburg, Hechel, &c. Iulinum in hac regione vrbs erat celeberrima, nunc ruinis deformis iacet, pro hac regione Poloni cum Prutenis Gentilibus, & Crucigeris longo tempore acriter decertabant, nunc titulo eius rex Poloniæ, qui in ea maiori ex parte rerũ potitur, duxque Prussiæ feudalis regis Poloniæ vtuntur. *Iulinum.*

GEDANVM, siue Dantiscum huius regionis metropolis, vrbs amplissima, & insignis à mari Germanico vno milliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur, in ea totius Pomeraniæ & Prussię celeberrimũ emporium est: ex vltramarinis enim regionibus longinquis, Anglia, Britannia, Scotia, Gallia, Hispania, Suetia, Dania, & Noruegia, naues

ad eam appellunt. Ex Lituania quoque Russia, Volinia, Poloniaq; variæ merces, fluuiis nauigabilibus in eam deferuntur, præcipuè verò siliginis, & frumenti, ingens copia ex suprà nominatis regionibus aduehitur. Regi Poloniæ subiecta est, castellanumq; à rege præfectum habet. Ex mari in vrbem perducta est fossa, qua naues maximæ intra mœnia veniunt. Burgrabius cum proconsulibus, & consulibus, regio nomine, ciuitatē administrant. Ciues omnes ferè Germani sunt, mercatoresque ditissimi, ita vt Gedanum ædificiorum pulcerrima dispositione, commerciorum varietate, maris, Vistulæque opportunitate, incolarum, & externorum incredibili multitudine, ciuium diuitiis, & instrumētorum bellicorum, ad hostes propulsandos, ac machinarum ænearum numero, cum præcipuis Europę vrbibus, meo iudicio conferenda sit. Prætorium maximo sumptu eoque regio exædificatum cum superba turri, ædesque sacræ, cum priuatis ingenti auri pondere, artificiosè erectę, Geldaque publicum vrbis palatium, ac horologium diuinis ferè manibus elaboratum, cuius cāpanę mirabilem quendam & suauissimum concentū edunt, secundum artificis voluntatem, & temporis conuenientiam, in admirabilem omnium gentium aduenas attrahentes. Propugnaculum munitissimum in ipso maris portu extructum, frequentibus directis machinis armatis militibus custoditur.

Vexillum totius Pomeraniæ aquilam nigram in collo coronatam, gladium euaginatum manu humana tenentem, pro stemmate in campo aureo gestat similem Prussiæ, quam in eius principio expressimus.

ELBINGA ciuitas insignis ad ostia Albis fluuij, in littore maris magnificentissimè, & sumptuosè extructa, splendidis ciuium opibus, & mercatorum diuitum frequentia claram, spectabilemque se reddit. Eius titulo rex Poloniæ scribens, se dominum terræ Elbingensis maximè in priuilegiis vtitur. Districtum enim amplissimum circumiacentem habet. Atque hæc de Prussia breuiter dicta sufficiant.

LIVONIÆ TOTIVS CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS, CASTRIS, ET COMMENDATURIS, SIUE PALATINATIBUS, &c. SUCCINCTA DESCRIPTIO.

Addita est quoque breuis narratio, quomodo hæc regio in ius inuictissimi regis Poloniæ Sigismundi Augusti, Magni Ducis Lituaniæ cesserit, & quo pacto a Moschorum principe & Suetiæ rege diminuta fuerit.

LIVONIA siue Lieflandia, regio amplissima, ab Oriēte, Russiæ, Moschorum principi subiectæ, contigua est, Neruaq; fluuius nauigabilis, (in cuius vtraq; ripa, duæ arces eiusdē nominis, vni Liuoniensium, altera Moschorum sibi ex aduerso sitæ sunt,) imperium Moschouiticum, à Liuoniensi disiimitabat. Sed moder-

nus Moſchorũ monarcha Ioannes Baſiliades, Derpt inſigni vrbe epiſcopali, cum ſibi adiacente prouincia occupata, vlterius fines ſuos (prout inferius dicitur) promouit. A Septentrione cũ Suetiæ regno, & Phinlandiæ ducatu fines ſuos, ſinu maris Baltici diſterminat: ab Occidente mari Balteo (quod Germanicum & Prutenicum appellatur) contermina eſt: à Meridie Samogitiæ & Lituaniæ, nonnihilque in Occidentem vergens, Pruſſiæ adhæret. Nonaginta milliaribus Germanicis in longitudinem, & quinquaginta in latitudinem, cum ſinu maris Baltici adiacenti extenditur. Sed nunc bellis ſæuientibus, pluribus in locis vaſtata, & diminuta eſt. Continet autem in ſe plurima territoria, quæ pro ducatibus computari poſſunt, horum ſingula cum ſuis ciuitatibus & caſtris ſuccinctè deſcribere curabo. Sed primò quomodo & quando regionis incolæ nomina Chriſto dederint, paucis aperiam.

Fines Liuoniæ.

Totum penè orbem terrarum, poſt maximum illud vniuerſæ terræ diluuium, fallacium dæmonum fraude ſeductum, veram vnius Dei religionem, impio multorum & falſorum deorum cultu, vanaque ſuperſtitione commutaſſe conſtat. Quidam enim mortuos homines, propter merita beneficia & egregia geſta, cultu diuino venerabantur: alij malignos dæmones, ementitis miraculis, & prodigiis hominum oculis ſeſe inſinuante, adorabant: denique beluis atque ſerpentibus & ſculptis, pictiſque arte humana ſimulacris, gloriam veri Dei exhibebant, donec Ieſu Chriſti, veri Dei hominiſque benignitas, & Euangelij eius claritas, poſt multa ſecula, quaſi lux clariſſima, mundo cælitus affulgens, has terras terribilesque

ſesq́ue tenebras diſcuſſit. Sed regiones ſeptentrionales, & omnes gentes ad Aquilonem vergentes, Chriſtianæ religionis ignaræ, vano idolorum cultui diutius ſubiugatæ fuerunt: difficilis enim ad eos externis gentibus erat aditus, propter efferam barbariem, & crudelitatem populi. Romani etiam & Græci, qui primò fidem Chriſtianam amplexi ſunt, ſeptentrionalium plagarum minus exactam notitiam habebant: vnde factum eſt, vt Liuonia cum cæteris, ad Aquilonem vergentibus regionibus, nouiſſimè omnium, ſacro baptiſmi fonte lauata fuerit. Demum, Friderici primi ex ducibus Germaniæ, Romanorum imperatoris temporibus, mercatores rem familiarem ex Germania, per mare Balticum in Liuoniam appulerunt, & gentis barbaræ ſimpliciſſimæq́ue animos ob mutua mercimonia commutanda pellexerunt. Erat autem hic populus miræ ſimplicitatis, opumq́ue parandarum & rei familiaris iuſto negligentior: melle enim expreſſo (quo maximè regio abundat) ceram velut alias quiſquilias, & purgamenta domibus euertebāt. Poſtea ſuccedente quæſtu, & mercatoribus occidentalibus, eò loci cōfluentibus, ſacerdotes paulatim ſe illis immiſcere, adiungereq́; piæ peregrinationis cauſſa, cœperunt, vt mercatoribus, videlicet theſauros Liuonum acquirentibus, ipſi animas gentis Chriſto, per verbum Euangelij ſaluriferum lucrifacerent. Erat igitur ea tempeſtate, vir quidam Meinhardus nomine in Lubeca, ciuitate celebertima, pietate & ſanctimonia vitæ inſignis, hic vnà cum mercatoribus conſcenſa naui in Liuoniam, anno partæ per Chriſtum ſalutis, milleſimo ducenteſimo traijcit, & cōſpiciens in tam inſigni

Fridericus Imperator.

Germani in Liuoniam veniunt.

Meinhardus pius vir, primus in Liuoniam venit.

& præmatura meſſe, nullos operarios extare, continuò ibi vnius famuli conuictu contentus, ętatē trāſigere conſtituit; caſamque ſibi ex arbuſtis propter imbres arcendos conſtruxit. Paulatim deindè hominum familiaritatem captare, & tædio ſuperato, habita iam mutui conuictus, & contractæ notitiæ cum incolis regionis opportunitate, religionibus & rerū diuinarū eos admonere cœpit, ſenſimq; à vano idolorum cultu, ad Chriſtianæ fidei obſeruantiam adducere, auſpicanteq; Deo, & pium viri religioſi conatum ſecundante, complures incolarum in agnitam veritatis doctrinam conceſſerunt, quorum creſcēte numero, multorumq; animis (vt fit) rei nouæ & inuſitatæ religionis ſtudio, flagrantibus, Baſilica inſtauratur. Nec multò pòſt, Meinhardus à Bremēſi archiepiſcopo, in Liuoniæ epiſcopum conſecratur, qui in meſſe Chriſti ſtrenui operarij munus adimplēs, rem Chriſtianam multū adauxit, & magnam gentis partem ad Chriſtum conuertit, poſtea vitam cum morte feliciter commutauit. Huic ex vita decedenti Bertholdus Ciſtercienſium abbas ſucceſſit, qui contra irruentes hoſtes fidei Chriſtianæ, vnà cum peregrinis militibus, qui pietatis ergô ad militiam Chriſto exercendam, ex Germania cōfluxerant, pugnare inſtituit. Vbi verò ad pugnam ventum eſt, equo infreni in mediam Barbarorum aciem proiectus, confoditur. Tandem creſcente multorum pietate, plurimi ſacræ ſe militię deuouerunt, ordiniſq; fratrum Teutonicorū habitu ſuſcepto, enſiferos fratres ſeſe nuncupauerunt. Sed cùm rebus gerendis ſupereſſe non poſſent, hoſtiumq; barbarorum vis vndiquaque inualeſceret, Teutonicorum fratrum ordini, in Pruſſia ſe con-

Meinhardus Liuones in fide Chriſti inſtruit.

Meinhardus epiſcopus creatur Liuoniæ primus.

Bertoldus epiſcopus occiditur.

Ordo Teutonicorū in Liuonia.

Volquinus primus Liuoniæ magister.

ſe coniunxerunt. Cùm enim audiuiſſent, quòd ordo Teutonicus Cruciferorum, in tota Germania proficeret, Volquinus præpoſitus eorum à quinto in ordine, magiſtro Pruſſiæ Conrado olim comite Turingenſi, in ordinem Teutonicum ſuſceptus eſt, anno Domini 1234. ſuffragiiſq; eiuſdem magiſtri Pruſſiæ Conradi, Gregorius ſummus pontifex Romanus huius nominis nonus, iuſſit vbique, & præcipuè apud infideles Prutenos, Liuoneſque proclamari, quòd ordo fratrum à gladio in Liuonia (qui nondum confirmatus erat) Teutonico ordini in Pruſſia vnitus, incorporatus adſcriptuſque eſſet.

Ordo Liuonicus à Gregorio nono pōtifice confirmatur.

Suſceperunt itaque fratres à gladio Liuonienſes, crucem, habitumque more fratrum Teutonicorum in Pruſſia. Et ſemper ab hoc tépore magiſtri Pruſſiæ à Liuonienſibus magiſtris tributa certa, & obedientiam exigebant, vſque ad tempora Alberti Marchionis Brandenburgéſis, magiſtri Pruſſiæ, qui anno Domini ſupra milleſimum quingéteſimum, decimo tertio, pecuniam, quam obedientiam accipere maluit.

Crucigeri Liuonienſium, Pruſſienſium tributarij, & cum illis vniti.

Itaque Liuonienſes data, præſcripta ingenti ſumma pecuniæ, in poſterum ab obedientia Prutenicis magiſtris exhibenda, liberati ſunt. Hanc tamen libertaté paulò pòſt per inſolentiam ſuam amiſerunt: Rex enim Polonorum Sigiſmundus Auguſtus, eos in poteſtatem ſuam, prout inferius dicetur, redegit.

Liuonięſes ſe redemerunt à Pruſſienſibus.

Sed ad rem accedo. Liuonienſes cruciferi, habitu fratrum Teutonicorum in Pruſſia aſſumpto, grauiſſimis bellorum laboribus, cum barbaris fortiter exantlatis, hactenus rerum in Liuonia potiti ſunt, magiſtrumque ſibi elegerūt, qui cum commendatoribus, ſeu etiam præfectis totam regionem gubernabat. Erant præ-

Episcopi Liuoniæ.

ter huncin Liuonia episcopi quinque, vtpote archiepiscopus Rigensis, Derptensis, Habselensis, Oseliæ, Curlandiæ, Reualiæque episcopi. Hi sua munia strenuè & magnificè vt principes obibant: sed anno Domini 1558. Moschorum dux Derpta, siue Torpato, insigni vrbe episcopali potitus, episcopatũ Derptensem penitus aboleuit, rex quoque Poloniæ archiepiscopatum Rigensem, cum omnibus arcibus & ciuitatibus (rerum enim in Liuonia potitur) tenet. Reualiensem episcopatum, Sueciæ rex vrbe Reualia capta administrat. Oselensem episcopatum & Abselensem fratres regis Daniæ, Magnus nomine, vnà cum insula Osilia possidet.

Episcopatus Liuoniæ direpti à multis principibus.

Ordinis Teutonici magister, vnà cum suis commẽdatoribus, plurima oppida & arces munitas possidebat, & primò quidem ordinis magister & archiepiscopus Rigensis simul, & coniunctim Rigã vrbem metropolim regionis occupabãt, monetamq; vterque propriam, qua adhuc incolæ regionis vtuntur, cudebat. Verùm magister præter dominiis, & possessionis consortium, arcem quoque ibi habebat. Hîc iam ordine territoria arces & ciuitates, tam magistro ordinis, quàm episcopis, & commendatoribus subiectas, describere pergam. Hæc verò sunt territoria siue prouinciæ, in Liuoniensi dominio, quæ pro ducatibus valent: vtpote, Leitlandia, Vikeclandia, Curlandia, Semigalia, Estlandia, Virlandia, Haria, Geruendiaque.

Prouincia Liuoniæ.

LEITLANDIA SIVE RIGENsis prouincia.

Leitlandia regio Liuoniæ, præcipuè has arces, & ciuitates regi Poloniæ subiectas habet.

RIGA

RIGA vrbs celeberrima, totius Liuoniæ metropolis, muro fortiſſimo, propugnaculisque & turribus denſis, tormentis bellicis, apprimè munitis, valloque inexcuſſo tribus ordinibus tormentorum, vndiquaque munita, foſſis duabus, ex vtraque vallis parte circumducta, & ſtipitibus acutis circumſepta, rebus bellicis tormentis, & commeatu copioſo, militibusque ſtipendiariis, pacis & belli tempore, bene prouiſa. Arcem quoque bene munitam, & omnibus neceſſariis prouiſam, ſibi adiunctam habet, in qua olim magiſtri ſedem ſuam habebant, eam nunc Gothardus Kietler dux Curlandiæ, regis Poloniæ feudalis, nomine regio adminiſtrat, in ciuitatem tamen ipſam, ius nullum habet. Adminiſtratorem enim ſiue capitaneum aliquem, ciues ſibi dominari (libertatem aſſerentes) non patiuntur, ſed obedientiam, & tributa regi Poloniæ fideliter exhibent, ipſique ciuilibus legibus vrbem adminiſtrant. Hanc vrbem fluuius DWina ampliſſimus, (ex Seuera regione Ruſſiæ, Moſchouitæ duci ſubiecta, ortus) vnà cum arce alluit, & duobus à Riga in mare ampliſſimis oſtiis exoneratur. Per hunc naues ex mari, de vltramarinis regionibus, vtpote Suetia, Dania, Holſatia, & cæteris repoſtis prouinciis appellunt. Ex Ruſſia quoque & Lituania cineres, aſſeres, ligna cæſa, & leuigata, omnis generis ad naues fabricandas, frumentum quoque grandi copia, & cætera importantur. Magnumque hac in vrbe & celeberrimum eſt emporium, quamuis enim duobus milliaribus à mari diſtat, naues tamen omnigenæ, facillimè de mari, ſub ipſa mœnia vrbis veniunt & redeunt.

Gothardus Kietler.

Duina fluuius.

Emporium Rigenſe.

Hæ verò arces, ciuitates, & præfecturæ, capitaneatusq; in hac Leitlandiæ siue Rigensi prouincia continentur, videlicet,

DVNAMVNT arx inexpugnabilis natura, opportunitateque loci, mari adiacet, in ostiis DWinæ fluuij, duobus à Riga milliaribus sita, præsidiisq; Polonicis munita, in ea omnes naues ex vltramarinis regionibus, ad Rigam veniẽtes, merces indicare, teloniaque persoluere coguntur.

BLOKAVS munitio inter Rigam, & Dunamũt, ad DWinam condita, in ea quoque omnes naues excutiuntur. Hæ autem duæ arces Rigensibus maximè inuisæ sunt.

KIRCHOLM arx murata, ad DWinam fluuium, duobus milliarib. à Riga sita, in Orientẽ procedẽdo.

Hæ quoque arces DWinæ impendent.

VXVL arx desolata, curia tamen in ea, vbi præfectus manet, extructa, à Kircholm duobus milliaribus abest. Crudelem illic quondam conflictum, & hominum stragem insignem, cumulus ossium ingens congestus testatur.

LENVARD arx ab Vxul quatuor milliaribus ad DWinam sita.

ASCHERAD olim Palatinatus: arx ad DWinam munita, Moschouitæq; ab ea aliquoties repulsi sunt, quatuor milliaribus à Lenuard abest.

NITAW Sesuçgen, Georgenburk, LeWborg, Rossiten, Lucen, Luden, Neuenhul, arces muratæ absque ciuitatibus.

DVNEMBORG arx ad DWinam munitissimè sita, commendator siue palatinus, ei olim magistri nomine præsidebat.

SEGE-

SEGEVOLT arx & ciuitas, olim ordinis Marſchalci primi, à magiſtro propria erat, cum cæteris ad eam pertinentibus, videlicet LeWburg, Nitaw, Georgenburg, & Choen caſtris.

ARIES arx, Wolmer ciuitas & caſtrum. Hermes arx, quatuor milliaribus à Parnawa, & Phelin.

Has ſupradictas omnes arces, & ciuitates, cū ſuis palatinatibus, & præfecturis, inuictiſſimus rex Poloniæ poſſidet, excepto Mariēburga caſtro quod Moſchouiæ princeps occupauit. Adzel autē & Rodempeus, à Moſchouitis exuſtæ, & deſolatæ ſunt.

ARCHIEPISCOPATVS RIGENSIS.

IN eodem territorio Rigenſi, rex quoque Poloniæ omnes arces, ciuitates, capitaneatus, & præfecturas, archiepiſcopales poſſidet.

KOKENHAVS arx, & ciuitas, natura & opportunitate loci munitiſſima, ad DWinam fluuium ſita, cæterarum archiepiſcopi, arcium, principalis.

VXVL Lenuard, ſuprà nominatæ arces, Krewburg, Landon, Seſuegen, Schancborg, Serben, Conemburg, arx cum ciuitate, Salis, Vanſel, Dalen, Iencel, Treyden.

SMILTEN arx à Moſchouitis deſolata, Cremon caſtrum olim Capituli metropolitanæ eccleſiæ Rigenſis.

SANCEL arx apprimè munitiſſima, mari adhærens, ad archidiaconatum Rigenſem quondam pertinebat. Hæ itaque omnes arces, & ciuitates enumeratæ regi Poloniæ ſubſunt.

Arces nobilium in prædicto archiepiſcopatu hæ ſunt, Nochroſen, Roſemberg, Mayan, Pierkiel,

Roppe, Nabbe, Elner, & Bersen. Earum domini, Polono regi obtemperant.

EPISCOPATVS DERPTENSIS.

DERPT, siue Torpatũ, siue Derbet, insignis vrbs episcopalis, & arx in colle munitissima, vrbi impendens. Hæc anno Domini 1558. ab exercitu Moschorum ducis, violẽta oppugnatione, cum tota circumiacenti prouincia capta est. Hæ verò arces ad hunc episcopatum pertinebant. Falcanaw, castrum, & monasterium insigne, Neinhaus 18. milliaribus à Derpt sita, Ruthenis contermina, Werbeke, Oldentorn, Kiriepe, Verpech. Nobilium arces in hoc episcopatu, quatuor præcipuè erant, videlicet, Olsen, Kanelicht, Raden, Cunctal, siue Regental, omnesque à Moschorum duce cum episcopatu subiugatæ sunt.

EPISCOPATVS HABSELENsis & Ozelensis.

VIkechzlandia regio ad Habselensem episcopatum cum suis arcibus & ciuitatibus pertinebat, quæ quatuordecim milliaribus in longitudinẽ, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adhæret, & has arces complectitur, quas Sueciæ rex vnà cum regione possidet.

HABSEL arx principalis cum ciuitate, in qua est ecclesia cathedralis, eam rex Sueciæ vi ad deditionem coegit.

LODE arx munita, quam dux Curlandiæ Gothardus Kietler à Suetensium impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat, sed postea ab eisdem capta est.

LEHAL castrum, & ciuitas, in qua est insigne virginum monasterium, nunc præsidiis Suetensium tenetur.

FICZKEL & Felix arces à Moschouitis exustæ & desolatæ sunt.

VERDER arx munitissima ad fluuium Zundam sita ab ipsis Cruciferis Liuoniēsibus destructa & demolita est.

OZILIA insula in mari Germanico, aliquot à littore milliaribus sita est, ad Ozelensem episcopatum pertinebat, arces & ciuitates duas munitissimas habet, eas Cruciferi regi Daniæ prodiderunt, quas nunc Magnus eiusdem regis Daniæ frater possidet, episcopatusq; titulo vtitur. Harum arciū vna Arncz-burg, altera Sonemburg appellatur.

CVRLANDIA REGIO.

HÆc regio in Liuonia sita à Septentrione maris Baltici sinu, ab Occidente verò vbi Prussiam cōtingit, pelago qui Curlandicus appellatur, alluitur: à Meridie Samogitiæ confinis est, regiq; Poloniæ subest, sed eam Gothardus Kietler, regis gratia & benignitate tenet, tituloq; eius vtitur. Has ciuitates & arces complectitur.

VINDA arx cum ciuitate & Palatinatu, Polonis Kiess dicitur, in ea magistri sedem suam habuerunt, & comitia, conuentionesque celebrare soliti erant, nunc Polonicis præsidiis tenetur, administrantem illustri & magnifico Domino Ioanne Chodkiewiez, generali Samogitiæ, & supremo gubernatori Liuoniæ, ac magno marschalco magni Lituaniæ ducatus.

GOLDINGEN arx & ciuitas cũ districtu amplo.

GRVBIN, & Candaph arces cum præfecturis ditissimis.

TVCZKON, Sabel, Durbin, Asempoth, Shruden, Frauemburg, Alsangen, arces. NeWburg castrũ in finibus Samogitiæ.

Episcopatus Curlandiæ septẽ arces continet, quas Magnus regis Daniæ frater possidet, episcopatusque titulum sibi vsurpat, hisque nominibus, hæ arces nominantur, EdWalen, Pilthen, Hasempot, Angermunde, Dondangen, Neinhaus, & Ambothen.

SEMIGALIA DVCATVS.

HIc ducatus Curlandiæ adhæret, à Meridie Lituaniæ contiguus est. Hasque arces continet, Soleburg, arx & præfectura, Basemborg, Doblin, Nithaw, arces cum districtibus, ciuitates nullas habent, totumq; territorium vnà cum arcibus enumeratis, Curlandiæ dux prædictus regis Poloniæ gratia & benignitate commissum tenet.

ESTLANDIA DVCATVS.

ESTlandiæ, siue Estoniæ ducatus mari Sueciæ à Septentrione adiacet: has arces præcipuas cum ciuitatibus & præfecturis complectitur.

Felin cum magistro capta.

FELIN arx & ciuitas munitissima, vnà cum vltimo magistro Liuoniæ Wilhelmo Furstemberg feudali regis Poloniæ, à propriis militibus stipendiariis Germanis Moschorũ duci dolosè prodita est. Ciuitas ipsa exusta, arx verò præsidiis Moschouiticis munita, vnaque cum districtu, siue Palatinatu Moschorum duci subest. Magister verò in ea captus, Moschouiam

uiam abductus, in vinculis ſpiritum exhalauit. Atq; hunc extremum exitum magiſtri Liuonienſes habuere.

Exitus magiſtrorum Liuoniæ.

LAIS & Talczhofen arces, à Moſcho quoq; occupatæ ſunt.

TARNEST, ſiue Taurus, arx munitiſſima præſidiisque Moſchouiticis prouiſa, à Lituanis duce exercitus illuſtri & magnifico Domino Nicolao Radziwil Palatino Vilnenſi, pulueribus bõbardariis ſuppoſitis eiecta, & cum Moſchouitis, à vi & impetu pulueris volantibus euerſa eſt. Ego etiam huic oppugnationi cum patre meo interfui. Hac autem arce expugnata & exuſta, Lituani quibuſdam Moſchorũ abductis, quibuſdam occiſis, velut Tartari, arce deſolata relicta, & non occupata, nec munita, (quæ facilè inſtaurari potuit,) cum ſpoliis, tormentisque, & cętera ſupellectili bellica ablata, diſceſſerunt, anno Domini 1561. Iulij vltima.

Taurus capta.

OPERPAL arcem exercitus regis Poloniæ exuſſit & deſolauit.

Has aũt in hoc ducatu arces rex Poloniæ poſſidet.

KARXHAVS, Helmeth, Rugen, Parnauam arcem inſignem & munitam cum ciuitate mari adiacentem. Hæc à Sueciæ rege primùm occupata erat, ſed poſtea à Polonis inopinatè capta in ditionem regis Poloniæ ceſſit.

Parnaua recuperata.

VIRLANDIA.

TErritorium hoc Liuoniæ inter orientalem, & ſeptentrionalem plagam poſitum, à Septẽtrione Baltici maris ſinu terminatur, ab Oriente Nerua fluuio celebri ex lacu Peijbas emergenti, & in mare Balticum ingredienti alluitur. A Meridie Eſtlandiæ

ab Occaſu Hariæ contermina eſt, & octo milliaribus in longitudinem, à Nerua fluuio ad ReWaliam vſque extenditur, hasque arces complectitur.

NERVA arx & ciuitas inſignis, munitiſſimaq;, ad fluuium eiuſdem nominis ſita. Ex aduerſo in altera ripa arcem à Moſcho erectã IuanoW Gorod dictam habet, atq; fluuius prædictus Nerua, has arces interfluens Moſchorum & Liuoniẽſium imperium olim diſlimitabat.

TOLCZBVRG arx ad ſinum maris Baltici inter Neruam & Reualiam ciuitates æquali diſtantia ſita.

WESENBVRG arx & capitaneatus.

BERCHOLM olim arx epiſcopi Reualienſis erat. Aſs quoque, & Eſt, duæ arces nobilium Liuoniæ vna Roberti à Gilſen, alia Bernardi de Tabe.

Has omnes arces cum ſuo territorio Moſchorum princeps occupauit.

HARIA PROVINCIA.

HAria iuxta mare Suetiæ ſita, in lõgitudinem ſedecim milliaribus, & octo in latitudinem extenditur, cum Virlandiæque territorio pro ducatu computatur.

Hæ arces in ea ſitæ ſunt.

REVALIA vrbs celebris cum arce munitiſſima ad ſinũ maris Baltici condita eſt. Sede epiſcopali clara, ſub rege Poloniæ à Suetiæ regis exercitu occupata. Monetam Reualienſes propriam quadriangularem cudunt. Reualienſis epiſcopus arces aliquot ſibi ſubiectas poſſidebat, in ciuitatem tamen nullum ius imperiúmve habebat, ſed magiſter ordinis eam adminiſtrabat.

BADIS

BADIS castrũ & monasterium insigne, Suetenses inopinata irruptione ceperunt.

FEGVEVR arx olim episcopi Reualiensis à Moschorum duce expugnata nunc tenetur.

GERVENLANDIA DVCATVS.

GEruenlandia regio mari adiacens, septem milliaribus in longitudinem, sex in latitudinem patet. Frumenti & cæterarum rerum ex terra nascentium feracissima, vnam arcem, Vitenstein dictã principalem, cum pagis & curiis complutibus nobilium habebat. Eam sub rege Poloniæ, Suetensium rex occupauit, *Bialykamien*, id est albus lapis Polonis dicta. In his territoriis, siue prouinciis Liuoniæ prædictis, (quæ etiam pro ducatibus computari possunt,) variæ sunt multarum gentium linguæ: plebs ipsa Liuonica tribus ferè linguis, (nõ multum tamen à se differentibus) vtitur, ad Lituanicumq; idioma, magna ex parte alludunt, barbarie & moribus incultis rigent, Lituanis & Samogitis ob vicinitatem in omnibus persimiles sunt. Vestitu vili, eoque vt plurimum cinericio, ad Germanicum habitum alludenti vtuntur, ex tiliæ libro more Lituanorum, & Ruthenorum cothurnos, connectere solent, vel ex iumentorum pellibus vnà cum setis detractis. Fœmineus sexus in pagis more gentis Cyganorum, (vel vt quidam volunt Cyrenęorum) vagabundæ vestiuntur, vestitumque quibusdã globulis plumbi, cupreis & electuariis exornant, indusia quoque circa collum præcipuè annulis, intertexturisque variis ornant.

Gernerlandia.

Bialykamien arx.

Liuonum agrestiũ habitus, mores & idioma.

Mulierum Liuonicarũ habitus.

Crinibus passis, mulieres vetulæ, & virgines omnes promiscuè incedũt, capitis ornaméta quædam

mirè, ex globulis quibusdam, confecta ad similitudinem vnionum, gemmarúmve, varij coloris gestant, omnes ferè matronæ sagæ & incantatrices peritissimæ sunt, artibus magicis supra modum deditæ. Pane vilissimo teterrimoque, & cibariis simplicissimis, vtuntur. Frumenta omnis generis trituranda excutiendaq; perinde, vt Lituani, primò in calidissima casa, ad id præparata fumo exsiccant, & postea in horreo coràm extructo excutiunt. In ollis figulinæ artis nusquam, nisi in lebetibus æris, cupreísve, in pagis & ciuitatibus coquunt, neque tibi ollam argileam aliquo, per totam Liuoniam videre licebit. Palëis quoque frumentorum, vulgus magna ex parte cum farina siliginis mixtis vtitur. Et quãuis miserrima gens fuerit, supra modũ tamẽ callida, fallax, tumida, atrox & ad cædes patrandas prompta. Polonos, Lituanos, Ruthenos, cæterosq; extraneos regi Poloniæ militantes, (extra Germanos, quorum sub iugo olim fuerunt,) maximè inuident, eosq; deprędatores, & comestores bonorum, fundiq; sui calamitatem appellãt, & vbi possunt quoscunq; milites astu circumuentos, & incautos opprimunt. Vni vel duobus viris transitus difficilis est, præcipuè si apud agrestes pernoctauerint: nam somno oppressos, magna ex parte trucidant, suffocantque. Diuersoria in hac regione rara, vel penitus nulla reperiuntur, sed ad curias, & prædia viatores diuertere, ibidemq; pernoctare solẽt. Templa quoque rarissimè, nisi in arcibus visuntur.

Victus Liuonum miserrimus.

Peruersitas Liuonum.

Ciues & nobiles omnes Germani sunt, Germanisque moribus & idiomate vtuntur. Fœmineus sexus pallia rubea, communiter capiti imposita, ad talos cum frequentissimis plicis gerit. Vittas mulieres in ca-

Ciues & nobiles in Liuonia Germani.

in capitibus non gerũt, ſed contricatos crines, (quos maximè nutriũt, vel ad id præparatos adaptant, (tam matronæ, quàm virgines capiti circumnectunt. Pileos ſiue biretos quadrangulares, more cardinalium Romanorum geſtant, quædam verò palliis cum velamine velut tecto, frontẽ & caput regente vtuntur. *Matronarum Rigenſium habitus.*

Sponſa cùm ad matrimonium contrahendũ deducitur, corona argentea deaurata rotunda, & in altum prominente ornatur, omniſque virginalis, & matrimonarũ chorus, rubeis palliis veſtitus, longo ordine præit, & ſequitur. Ceruiſia ex hordeo & lupulo paſſim in pagis & ciuitatibus guſtu amariſſima, maximè differenti à cæterarum regionum ceruiſia vtuntur, attamen gens illa & omnes germani regionis incolæ hunc potum ſuauiter præbibunt.

Siliginis & frumenti Liuonia diues eſt, adeò vt exteræ quoque & tranſmarinæ nationes Lubeca, Amſterdam, Olandia, Dania, Suetiaque eius vbertatem præſentiant, ad quas grandi copia frumenta è Liuonia deportãtur. In Liuoniam quoq; ipſam ex Ruſſiæ, Lituaniæque regionibus, fluuio DWina & Nerua, ſiligo & id genus rerum plurimum aduehitur. Pecoribus & iumentis domeſticis omnis generis abũdat, lacubus, fluuiiſque piſcoſis, & ſiluis ad venationem idoneis referta, in quibus habet vrſos, alces, vulpes, linces, vros, caſtores, & omnis generis animalia. Lepores in Liuonia mutant æſtate & hyeme colorem, perinde vt Heluetiis in alpibus, hyeme ſunt albi, & æſtate cinericei. Inferunt & Moſchouitæ pelles vrſarum albas in Liuoniam, quas ex frigidiſſimis ſeptentrionalibus regionibus, maximè ex Dwina prouincia Oceano glaciali adhærenti acquirunt. Reli- *Liuonia ferax.*

Religio Liuonum. giosissima gens Liuonica post susceptã Christianam fidem, Romanæ ecclesiæ ritum ardenter obseruans erat: Domini etiam ordinis Teutonici, & ipse magister, priusquam ad Lutheranismum descisceret, religiosa pietate diligenter, ordinis regulas, in moribusq; & habitu cultum decentem obseruabant. Diuorum delubra, pietate & pulcritudine decorabant, quæ hodie à Lituanis penè demolita & desolata videntur, ditionemq; suam ab omni incursu Barbarorũ strenuè, summa cũ laude vindicabant, omnia denique illis ex voto, (benignitate diuina propter religionis antiquæ obseruantiã prosperante,) cedebant: & Moschum barbarum potentem hostem, à finibus suis sępissimè summa cum victoria propulsabãt, prout ex his duobus præclaris & victoriosissimis certaminibus, (quos mihi explanare Lectori haud ingratum visum est,) apparebit.

Moschus Nenhuis in Liuonia oppugnat. Anno quo lux diuina, humana in specie cælitus mũdo affulsit, 1381. magnus Moschouiæ dux Liuoniensium castrum Nenhuis, in prouincia Derptensi acerrimè oppugnabat, cui oppugnationi ipse sua persona, cum trecentis millibus armatorum intererat. Demùm post diutinam, & acrem obsidionẽ, crebrasque irruptiones, mœnia & propugnacula diruta, labefacere inceptabant: obsessi etiam defatigati, & viribus exhausti ac destituti, diuinæ propugnationi & tutelæ humiliter sese submittunt, ipse etiã præfectus arcis nocte Veneris diem antecedente, insomnis ante aram quandam prostratus, flagranti corde orabat, vt Deus in tam deplorato rerum statu, sibi suisque auxiliari dignaretur, felicemque grauis obsidionis liberationẽ elargiretur. Sole igitur tenebras noctis

noctis discutiente cùm Moschouitæ certam iam arcis expugnationem sibi promitterent. Præfectus ille è precibus exurgit, arcuq; arrepto, telum cum cuspide præacuta, è fenestra propugnaculi in medium exercitum Moschouiticum iaculatur, & aspirante conatibus Dèo, ipsius magni principis cor lethaliter transfigit: concurrunt trepidi Moschouitæ, dominumq; exanimatum leuant, & cum magno vlulatu deplorantes funestissimum casum domini sui, relictis castris, & arrepto cadauere, in Moschouiam fuga sibi consulentes, pergunt: Liuones ex arce sese proripientes, hostes fugientes persequuntur, per agrosq; siluas, & pagos, pallantes assecutos trucidant, obruūt, telisq; transfigunt, & videntes mirabili memorabilique modo numinis auspicio se liberatos, arcum ad perpetuam rei memoriam, Deo dicatum, in Basilica arcis ad altare appendunt, solebatque in eo templo cultus diuinus, magna pietate & deuotione peragi, sed postea anno Domini 1551. Lutheranis dogmatibus assumptis, nullum pristinæ pietatis vestigium conspiciebatur, arcus tamen prædictus immotus ad altare pendebat, donec tandem anno Domini 1558. Ioannes Basiliades modernus dux Moschouiæ eadem arce potitus, religionem quoque Lutheranam immutauit. *Insignis victoria Moschorū duce occiso.*

Aliud celebre, & perpetua memoria dignum prælium Liuones contra Moschouiæ ducem gesserunt, anno 1500. sub ordinis Teutonici magistro, domino Woltero à Pletenburg, qui cum Moschis enim statuisset, publica ieiunia & solennes lętanias secundum morem ecclesiæ Romanæ instituit, nondum enim eos Lutherana doctrina à Catholicismo trans- *Wolter Pletenburg magister Liuoniæ.*

uersos egerat, menseq; Septembri paulò post natiuitatem Mariæ virginis, exercitum ordinat. Rigensis quoq; archiepiscopus mille Germanos equites adducit, Torpatensis episcopus quingentos, Reualiensis & Habselensis itidem quingētos simul, ita vt magister Liuonicus septem haberet, Germanorum equitum millia, & quinque millia Curionum pedestrium (qui populi sunt Liuoniæ, in regione quę Curlandia dicitur.) Hoc cum exercitu magister Russiam finitimam Moschouiæ ducis inuadit; arcesque & oppida quædam expugnat, inde ipso exaltationis sanctæ crucis die, ad vrbem Pscouiam exercitum ducit, iuxta hanc sita est planicies, duorum milliarium latitudine patens, in quam cùm deuenerunt, obuiam illis procedit Moschouiticus exercitus, centum millia armatorū (in duodecim acies distributus) continens. His adiunctæ erant Tartarorum copiæ barbarie feroces, triginta millia conficientes. Itaque Teutonicus magister, vbi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo, aduersus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem procedendum videt, nihil de victoriæ spe remittens, aleam belli tentare cōstituit, & animis suorum confirmatis, classicum canere iussit, Moschouitæ quoq; ex aduerso signa tollere, patrioque more tubas inflare & timpanulas, (quas paruas singuli præfectorum habere solēt) pulsare cœperunt: magister Teutonicus globos tormētarios scloppetariosqūe, velut crebra continuaque tonitrua in Tartaros cōtorquet. Tandē maximo clamore, strepitu, armorūq; corruscatione, vtrinq; cōcurrunt, Tartari & Moschouitæ arcubus, & sagittis assueti, densissimo creberrimoq; telorū iactu, ęthera obum-

Liuones Moschouiā inuadunt.

Conflictus Moschorum cum Teutonicis acerrimus.

Moschouitarū cētum millia, Teutonicorum dūtaxat unus occubuit.

obumbrant, quæ tamen emiſſa aërem irrita, verberabant. Tartari vbi prælio, à Teutonicis fuſi fugatiq; fuere, duodecim Moſchorum acies, centum millia conficientes, viribus animiſq; recentes ſuccedunt. Teutones cæſis Tartaris, vbi bellum recrudeſcere ſentiunt, quanto maiorem hoſtium vim prioribus, ſuccedere vident, tanto maioribus animis in hoſtes irruere, & velut ab integro noua virtute reſumpta, ingenti cũ fremitu cæſim, punctimq; vergente iam ad veſperam die, confligunt. Ex Moſchouitis qui ſupererant, fuga ſibi conſulentes in Pſcouiam ſe recipiunt; prælio itaque dirempto, compertum eſt ex Teutonicis, vnum duntaxat deſideratum, compluresque, ſed non lethaliter vulneratos, Moſchouitarum verò & Tartarorum, circiter centena millia trucidata, ita vt duobus milliaribus, cadauera paſſim proſtrata iacerent, triginta verò millia fuga clapſi ſunt. Memorabilis ſanè triumphus, & ſempiterna memoria dignum, ſingularis virtutis & fortitudinis exemplum. Hac igitur clade ſuorum Moſchorum dux Baſilius Iohannes, audiens, cum ſummo ſtupore admiratus, tantum exercitum, tam exigua, turpiter cæſum, & proſtratum, ad quinquaginta annos cum Teutonicis inducias confeſtim firmauit, Rutheniq́ue, & Moſchouitæ, ab eo tempore, Teutonicos ferreos viros appellabant.

Moſchus petit fœdus à Liuonibus.

Liuones ferrei vocati à Moſchis.

Ex his igitur feliciſſimis, & victorioſiſſimis duobus, Liuonorum cum Moſchouitis prelijs, (quamuis multa varij euentus prælia, inter eos vtrinque eueniebant) apparet, quod Liuonienſes, ordoq; Teutonicus, priuſquam à Catholiciſmo deſciſcerent, manu diuina, contra quoſuis incurſus hoſtium pro-

pugnabantur, omnibusque rebus ex terra nascentibus, & cæteris fortunis, copiosè affluebant. Vbi verò Lutherana dogmata amplecti anno Domini 1527. cœperunt, pietatem & religionem auitam, cũ omnibus virtutibus vnà excusserunt. Postea varijs & diuersis plagis, omnes passim grauissimè afflicti sunt, adeò vt vniuersa elemẽta in vindictã eorum conspirasse viderentur. Terra enim regionis quæ omnium frugũ & fructuũ leguminumq; feracissima erat, victum (nihil proferens) illis denegabat. Aqua etiam lacusq; olim piscosi nullos pisces dabant, Aër quõdam saluberrimus hominum saluti à Deo concessus, in venenum & contagium conuersus erat. Igne etiam & ferro Moschouitæ vniuersam Derptensem prouinciam, crudeliter vastabãt. Sed Teutonici fratres nobiles, & ciues, huius afflictionis culpam, & numinis offensam, Catholicis imputabant.

DE INTESTINO ET CIVILI LIuonensium bello, & caussa expeditionis regis Poloniæ, contra magistrum Liuonensem.

MAgister Liuoniæ, cum omnibus Teutonici ordinis fratribus & equestri ordine, post Lutheranismum susceptum archiepiscopo Rigensi collegæ suo, ob non susceptum dogma Lutheri aduersabatur. Hic autem archiepiscopus ex illustri prosapia, Marchionum Brandemburgensium genus ducebat, frater Alberti Marchionis Brandemburgensis, olim magistri Teutonici ordinis, & postea ducis in Prussia, neposq; regis Poloniæ.

Ma-

Magiſter itaq; comitijs generalibus celebratis, concluſit & conſtituit archiepiſcopum bello appetendum eſſe, in quod totus ordo & nobiles cum omnium ſuffragijs conſenſerunt. Epiſcopus quoque Torpatenſis Hermanus, vt erat inconſtantis animi, facilè ad oppugnandum archiepiſcopum indutus eſt. Reualienſis etiam & Habſelenſis epiſcopi, magiſtrum metuentes, facilè in caſtra eius conceſſerunt, & ita vniuerſa Liuonia in Rigenſem archiepiſcopum, hoſtiliter cõſpirauit. Anno itaq; 1557. paulò poſt natalem diui Ioannis Baptiſtæ, ordinis Teutonici magiſter, Wilhelmus Furſtemberg, exercitum cum commẽdatoribus coſcribit, tres quoq; epiſcopi prædicti, copias ſuas eidem coniungunt. Sicq; inſtructiſſimo exercitu, & magno cum apparatu, Rigenſem prouinciam hoſtiliter inuadunt. Achiepiſcopus Rigenſis tametſi defenſionem meditaretur, & magnam nobilium partem ſibi adiunctam haberet, infirmior tamen erat, & viribus impar, vt tanti exercitus vim ſuſtinere & propulſare neutiquam poſſet. In arcem itaq; Cokenhuſen natura loci munitiſſimam, in edita rupe cõſtrùctam, cum ſuis profugit. Magiſter verò eum cum vniuerſo exercitu ibidem, graui obſidione oppugnabat, tormentis machiniſque bellicis muros fatigans. Sed neque tormentorum crebra tonitrua, neq; validos hoſtium impetus muros labefacere poterant, ſola fames & inedia obſeſſos ad deditionem compulit, octauo itaq; obſidionis die portis adapertis archiepiſcopo iubente, hoſtibus ſeſe dederunt. Ordinis Teutonici magiſter archiepiſcopum, nõ vt vnius prouinciæ & vrbis Rigenſis conſortem, non vt claræ

prosapiæ Brandenburgensium Marchionum principem, non vt pręsulem & primatem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumelijs & probris ludificatur, omnibusque oppidis, arcibus & pagis mulctatum, carceri mancipauit, totoque anno vinctum detinuit.

Rex Polonię Sigismundus Augustus, vbi id ordinis marschalco, (quem magister bonis omnibus spoliatum, eò quòd bellum contra archiepiscopum suscipiendum dissuadebat expulerat) rescijsset, tanti principis nepotis suis, seruilem captiuitatem ægrè tulit, reiq; indignitate commotus, episcopum quendam in Liuoniam ad magistrum ordinis, hac in caussa destinauit. Qui cum multis rationibus, deliberando archiepiscopo nomine regis, coram magistro ageret, magister neque exarcerandi archiepiscopi, nec componendorum dissidiorum spem præbuit. Itaque legatus re infecta ad regem reuertitur. Rex Poloniæ, vt operam suam irritam cognouit, ordinis magistro, omnibusque eius auxiliarijs, bellum denunciat, quo nuncio accepto, confestim magister ingentem thesaurum, in Germaniam ad exercitum ibidem conscribendum, mittit, adductaque sunt aliquot millia equitum, & sex vexilla peditum Germanorum in Liuoniam. Rex Poloniæ haud diu moram trahens, infestis signis in Liuoniam contendit, equitum simul & peditum armatorum virorumque electissimorum, centena millia, cum tormentis, amplissimaq; bellica supellectili procedūt, ordinis magister vniuersos quos habebat præfectos & commendatores regi opponit, episcopi quoque tres, Derptensis, Reualiensis, & Habselensis, copias suas

Legatus regis Poloniæ in Liuoniā.

Caussa belli Liuonici.

Rex Polon. armata manu in Liuoniam cōtendit.

ſuas eidem coniungunt. Itaq; ordinis magiſter tunc temporis habebat Germanorum equitum ſeptem millia & ſex peditum vexilla, bene armati. Præterea enim agreſtium aliquot millia Liuonorum, ſed magiſter Polonorum validiſſima lectiſſimaque manu conſpecta, victoriæ ſpem prorſus abiecit, legatumque ad regem qui præſens in armis erat otius deſtinauit, prælium deprecando, & pacem humillimè efflagitando. Rex clementer & benignè reſpondit, niſi viduas, pupillos, orphanos, & inopes, innocentesque colonos miſereretur, nullo pacto pacem ſe cum magiſtro initurum, ſed vt magiſter ordinis agnoſcat, (inquit) me ſanguinis aut belli ſitientem non eſſe, ipſe ſi pacem expetit, huc ad nos intra octodecim horarum ſpacium accedat, principemq; & archiepiſcopum Rigenſem vnà adducat, deln pacis & concordiæ rationem inibimus. Teutonicus magiſter hoc reſponſo accepto, confeſtim archiepiſcopum qui non longè aberat, cuſtodia liberari, & è vinculis educi iubet: ambo itaque trecenti equitibus inermibus ſtipati, ad regem veniunt. Ibi cùm vltro citroque de pace ageretur, tandem concluditur, vt magiſter ordinis archiepiſcopũ in priſtinum ſtatum reſtitueret, omneque damnum & detrimentum eidem illatum reſarciret. Præterea regi Poloniæ ſtipendia in milites erogata perſolueret. Graues hæ erant ordini Teutonico pacis conditiones, attamen magiſter metu grauioris periculi vrgente conſenſit, & ſecundum pacta omnia præſtitit. Poſtea archiepiſcopo prædicto, è viuis decedente, rex omnes arces ciuitatesque, pagos, & curias, ad archiepiſcopatum pertinentes, iure propinquitatis

Magiſter Liuoniæ pacem efflagitat.

Pax ſub conditionibus magiſtro Liuonia conceditur.

in Liuonia occupauit. Magiſtro quoq; prædicto, à Moſchouitis in arce Felin per proditionem militum ſuorũ capto, & in Moſchouia in vinculis mortuo, tota Liuonia cum ſuis prouincijs in ius regis Poloniæ ceſſit. Atq; hic vltimus Magiſter ordinis, Wilhelmus Furſtemberg, magiſterium Teutonicorumq; fratrum Crucigerorum in Liuonia, ordinem terminauit, abſoluit, finemq; extremum impoſuit.

TABVLA ET SVMMA ARCIVM CASTRORVMQVE LIVONIÆ CVIVS DOMINIO SINgulæ ſubſint, exceptis curijs, prædijs, & præfecturis.

Regis Poloniæ arces in Liuonia & ciuitates.

1. Dunamunt.	18. Kokenhaus.
2. Blokhaus.	19. Zelborg.
3. Riga.	20. Kreczborg.
4. Karxhaus.	21. Dunenborg.
5. Helmet.	22. Rodenpeus.
6. Rugen.	23. Nita W.
7. Parnaua.	24. Seſuegen.
8. Ermes.	25. Georgenborg.
9. Burtnich.	26. LeWborg.
10. Wolmer.	27. Soſſiten.
11. Aries.	28. Ludſen.
12. Segenuol.	29. Luden.
13. Neuenhul.	30. Landon.
14. Kircholm.	31. Schanczborg.
15. Vxul.	32. Filac vel Maienhauſen.
16. Lenuard.	33. Rodenpeus.
17. Aſcherad.	34. Ser-

34.Serben.	43.Salis.
35.Konnenburg.	44.Nochrosen.
36.Smilten.	45.Rossenbek.
37.Lemzel.	46.Maian.
38.Treiden.	47.Pierkiel.
39.Cremon.	48.Roppe.
40.Sancel.	49.Nabbe.
41.Dalen.	50.Erle:
42.Wansel.	51.Bersen.

Ducis Curlandiæ feudalis & vassalli regis Poloniæ arces.

1.Seleborg	9.Durbin.
2.Bassenburg.	10.Hrubrin.
3.Doblin.	11.Alfangen.
4.MittaW.	12.Winda.
5.NeWburg.	13.Goldingen.
6.Frauenburg.	14.Sabel.
7.Schroden.	15.CandaW.
8.Hasenpot.	16.Tuczkum.

Ducis Moschouiæ castra.

1.Derp.	14.Tarneck.
2.FalkenaW.	15.Talckofen.
3.Werpech.	16.Fegfeor.
4.Kirempe.	17.Nerua.
5.Ollentorn.	18.IWangorod.
6.NeWhaus.	19.NeWburg.
7.Odenpel.	20.Tolsburg.
8.Holsen.	21.Wessenberg.
9.Kanelicht.	22.Bercholm.
10.Raden.	23.Ass.
11.Lais.	24.Est.
12.Operpal.	25.Cunctal.
13.Felin.	

Regi Swe-cię arces.
1. Reuel.
2. Wittenstein.
3. Badis.
4. Hapsel.
5. Leal.
6. Ficzkel.
7. Verder.
8. Fœlix.

Magni fratris regis Daniæ arces.
1. Arnsborg.
2. Sonemburg.
3. Lode.
4. Pilten.
5. Edualen.
6. Hasempot.
7. Angermude.
8. Dendangen.
9. NeWdaus.
10. Samboten.

OMNIVM REGIONVM MOSCHOVIÆ MONARCHÆ SVBIECTARVM, TARTARORVMQVE

campestrium, arcium, ciuitatum præcipuarum, morum denique gentis, religionis, & consuetudinis vitæ, sufficiens, & vera descriptio.

Adiuncta præterea gesta præcipua, tyrannisque ingens moderni Monarchæ Moschouiæ, Ioannis Basiliadis, nuper perpetrata, vera fide descripta.

CAN-

CANDIDO LECTORI ALEXANDer Guagninus Veronensis, peditum in arce Vitebska finitima Moschouiæ præfectus. S. D.

MOschouiam terminosque eius quibus interclusa sit, candide lector descripturus, primùm vnde nomen traxerit, operæpretium mihi dicendum esse censeo. Hæc autem est, quædam regio in meditullio Russiæ, (vt dicitur) Albæ, ad Septentrionem, Orientemque porrecta, à qua cæteræ omnes Russiæ circumiacentes regiones, (quamuis varijs & diuersis nominibus appellatæ,) Moschouiæ nomen sortiuntur, incolæque earundem vulgò Moschouitæ appellantur, & ipse Monarcha Russiæ regionum Moschouiæ, magnus Dux nuncupatur. Porrò parua & obscura initio gens Russorum fuerunt, Moschouiæ, sed iam nunc accessione plurimorum principatuum Russię, partim successionibus iustis adiunctorum, partim vi vel fraude subactorum, præterea finitimorum gentium, regionibus expugnatis, & occupatis, maxima incrementa cepit, adeò vt pro imperio amplissimo computari possit. Hic itaque, qua potuimus diligentia, Moschouiæ imperium, cum suis regionibus, (doctorum virorum cosmographorumque, & peregrinorum diuersorum lucubrationibus adhibitis, propriaque experientia, & præsentia nostra magnam partem rerum assecuti,) ducatibus, prouincijs, castris, oppidis, & vrbibus pręcipuis, fontibus, lacubus, fluminibusque, quibus hæc regio vbique scatet, mores denique, religionem, habitum, & vitæ consuetudinem, titulique

ipsius principis quo gaudet, normam & rationem descripsimus. Gesta etiam præcipua, siue potius tyrannidem hisce temporibus, ab eodem principe, paruo temporis interuallo editam, & crudeliter perpetratam, bona fide subiecimus. Tartarorum præterea Campestrium, in Hordas, (vt dicitur) siue regiones quasdam, diuisorum situm, mores, & viuendi modum exaranimus. Tu interim Lector beneuole hanc nostram qualemcunque operam, boni consule, nosque redama & vale.

ARMA MAGNI DVCIS MOSCHOVIÆ.

DE MOSCHOVIA REGIONE, VRbeq; eiusdem nominis præcipua.

Caput I.

Moschouia denominatio. Moskwa fluuius. MOSCHOVIA, *Moskwa vulgò dicta*, vrbs amplissima, caput & metropolis totius Russiæ albæ, Magno Moschorum Duci subiectæ, vnà cùm regione, siue ducatu, à fluuio gentili Moskwa, dicto, præterlabente, nomen sortita est. Hic autem fluuius in Twerensi regione, iuxta oppidum Olesco dictum, fontes suos habet, indeque octuaginta, verst (quorum quinque in Polonico miliari clauduntur,) emensis, ad Moschouiam ciuitatem decurrit, qua præterlapsa receptis aliquot fluuijs Orientem versus fertur, in regioneq; Rezanensi, Occæ fluuio commiscetur. *Occa fluui.*

Ciui-

Ciuitas Moschouia Orientem versus, multum porrecta est, tota lignea, satisque ampla, quæ procul spectãtibus amplior, quam re ipsa sit, apparet. Nam horti areæq; in qualibet domo, & plateæ spaciosæ, magnã ciuitati amplitudinem, dilatationemq; præbent. Insuper omnium opificum, igne vtentium, extra ciuitatem longo ordine, ædes protensæ amplas plateas, (inter quas sunt prata, & agri) habentes. Hocq; modo ciuitas ingens, & supra modum ampla videtur. Deniq; transfluuium, Basilius pater moderni principis, pro satellitibus suis, cæterisq; extraneis, Polonis videlicet, Germanis & Lituanis, (qui à natura Bacchum sequuntur) oppidum Nelewki dictum, quod cognomen ab infundendis poculis habet, extruxit. Illic verò omnibus extraneis militibus, & aduenis satellitibusque principis, inebriandi vario potus genere, facultas concessa est, quod Moschouitis graui sub pœna prohibetur. Exceptis aliquot diebus in anno, videlicet tempore natiuitatis, & resurrectionis Dominicę, pro festo Pẽtecostes, & in quibusdã solennioribus festis diuorum, præcipuè verò Nicolai, quem diuino ferè cultu prosequuntur, & beatæ virginis Mariæ, Petri & Ioannis festis, interea verò velut vinculis emissi, Bacchum, & non festũ illius diui (cuius diem tũc temporis celebrant) aduenisse gratulantur, & sacris nondũ peractis, velut sues vario potus genere obruti, temulenti ebrijq; identidem vociferantes, seq; velut obsessi, mutuò cædentes, & contumelijs varijs afficientes vagantur. Si autem huic genti quotidie, inebriandi facultas concessa esset, sese mutuis cædibus funditus exterminarent. Ebrij etenim mentem, rationemque

Moschouia ciuitas.

Moschouitis inebriari prohibitum

Moschouita certa habẽt tempora inebriandi.

velut bruta animalia, prorſus amittunt, & in ſe vicifſim cultellis, pugionibus, & id genus fraudulentis telis, ſæuiunt. Sed ad rem redeo. Huius vrbis prędictæ tam vaſta magnitudo facit, vt nullo certo termino, muro foſſa, propugnaculiſve muniri poſſit; plateæ tamen, quibuſdam in locis, trabibus tranſuerſim poſitis obſtruuntur; adhibitiſque cuſtodibus ad primam noctis facem, ita obfirmantur, vt nemini aditus in eam pateat. Tamque ad modum lutoſa & cœnoſa eſt, vt in plateis pontes paſſim, neceſſariò extructi ſint, nunc tamen vallo de terra, vt audiui, circumducitur.

Arces mutatæ duæ ampliſſimæ, inſimul ciuitatis formam referentes; quarum vna Kitaigorod, altera Bolſigorod, gentiliter appellatur, quas ab vna parte MoskWa fluuius, ab altera Neglinna, in qua molendina plurima ſunt, præterfluit: eccleſiæ diuorum lapideæ, & ligneæ, ædesq; nobilium & magnatum, in ea frequentes ſunt. Vltra Neglin, nam verò, in agro *Nerbat* dicto, ab arce ad ſagittæ iactũ, modernus princeps Ioannes Baſiliades, curiam ampliſſimam anno Domini 1565. extruxit, quæ *Opriczna*, id eſt, ſeorſiua habitatio dicitur, vbi ipſe princeps cum ſatellitum ſuorum, virorum ex robuſtiſſimis delectorũ, numeroſa manu moratur, quos ille ad tutelam ſui, perinde vt Turca Ianiczaros fouet, vigintique ferè millia ſuperant; ex hijs maior pars ſclopetariorum, cum bombardis longioribus; reliqui cum frameis arcubusque & lanceis loricis armati incedunt. Nuperque eos Modernus princeps adinuenit, pro explenda ſua tyrannide, prout inferius in geſtis illius patebit.

Cæte-

Cæterùm vrbem ipſam MoskWam, cum vtraque arce Tartari Præcopenſes, funditus exuſſerunt, anno Domini 1571. menſe Maio ipſo die aſcenſionis Dominicæ, vbi ingens & innumerabilis multitudo populi, in vrbe & arce flamma fumoq́ue ſuffocati, & combuſta eſt, paucis fuga elapſis, & vna duntaxat arx Kitaigorod vix defenſa eſt; magnamq́ue captiuitatem Tartari inde abduxerunt. Sed ad rem redeo.

Moſchouia à Tartaris exuſta.

Omnes merces, quæcunque ab extraneis in Moſchouiam afferuntur, continuo apud telonij præfectos profiteri, ac indicare coguntur, quæ hora conſtituta conſpiciuntur, & æſtimantur, æſtimatas verò nemo nec emere, nec vendere audet, niſi prius fuerint magno Duci oſtenſæ. Quò fit vt mercatores interdum diutius quàm conuenit, cùm ſuo damno detineantur. Quando verò ex Lituania in Moſchouiam legati, à rege Poloniæ proficiſcuntur, tum omnes cuiuſcunque nationis mercatores, in legatorum fidem, & clientelam ſuſcepti, in Moſchouiam ſine telonijs ire poſſunt, & victum ſufficientem, ex theſauro magni Moſchouiæ Ducis habent. Hæ autem præcipuæ ſunt merces, quæ ex Lituania, Ruſſia, & Polonia, & à cæterarum regionum mercatoribus in Moſchouiam importãtur, pannum omnis generis, atque coloris; item ſericum, veſteſq́ue ſericeas, & auro ſiue argento intertextas, lapides pretioſi, aurum filatum, gemmæ, & id genus alia metalla pretioſa. Inſuper, piper, crocus, zingiber & cætera. Interdumq́ue viles quaſdam res ſuo tempore illuc important, ex quibus aliquando lucrum afferunt. Sæpe etiam euenit vt rei alicuius deſiderio, o-

Mercatores, modusq́; mercandi in Moſchouia.

Merces quales in Moſchouiam importãtur.

mnes Moſchouitæ teneantur, quam qui mercatorum primus attulerit, plus iuſto in ea lucratur. Dein cùm plures mercatores earundem rerum, magnam copiam aduexerint, tanta nonnunquam vilitas earum cõſequitur, vt is qui res ſuas primò magno vendiderat, eaſdem rurſus vileſcente pretio redimat, magnoq́; ſuo commodo in patriam reducat. Merces verò quæ inde aſportantur ſunt pelles variorum animalium diuerſæ, cera quoque & id genus mercimoniorum. In Tartariam autem ſellę equorum, frena, veſtes, corrigia, arma autem & ferrum non niſi furtim apportantur, cultellos tamen, ſecures, acus, ſpecula, marſupia, & id genus alia ducere licitum eſt. Hæc autem gens Moſchouitica, circa mercimonia fallaciſſimè verſatur, præcipuè verò cum extraneis; nam dum aliquid vendunt, rem minoris conſtantem dimidio pretio (quod & Lituanis nunc peculiare eſt) in fraudem emptoris auctam æſtimant, & quamprimum iurare incipiunt, aut obteſtari, ſcias ilico dolum ibi latere; animo enim fallendi ac decipiendi iurant. Sed externi quoq; in rerum permutatione, hoc maximè obſeruant, vt dum Moſchi pelles alioqui vili pretio cõſtantes, plurimi æſtimant; illi viciſſim illorum exemplo merces ſuas parui conſtantes, carius indicant, ſicq́; ars deluditur arte. Pellium magna eſt apud eos diuerſitas; Zebellinorum enim nigredo, longitudo & denſitas pilorum, maturitatem ſignificat. Hęq; pretium augent. In Vſtingienſi, aut & DiWnenſi, Petzoræq́; prouincijs, præſtantiores reperiuntur. Madauricæ pelles, ex diuerſis partibus afferuntur. Ex SWetiæ verò regno optimæ aduehuntur; circa Moſchouiam verò maior eſt

eorum

eorum copia. Hermellinorum etiam pelliculæ, ex pluribus pariter locis inuersæ, in fasciculis afferuntur; habentq; signa quædam circa caput & caudam, ex quibus cognoscuntur, an congruo, vel incõgruo tempore sint captæ. Castorum quoque, & vulpium nigrarum pelles, in magno pretio sunt.

Prouincia ipsa Moschouitica, nec lata nimis nec fertilis est, cuius fertilitati ager vbiq; arenosus plurimũ obest. Accidit ad hæc immoderata asperaq; nimis, aëris intemperies, nam ob hyemis rigorem, sata ad maturitatem peruenire non possunt, etenim tam intensa ibi nõnunquam sunt frigora, vt quemadmodum apud nos æstatis tempore, prę nimio solis ardore, sic ibi præ frigore asperrimo, terra in hiatum disrumpatur. Insuper etiam aqua in aëremeffusa, sputumq; ex ore proiectum, antequã terram attingat cõgelatur; rami etiam fructiferarũ arborum rigore hyemis, aliquando prorsus pereunt. Homines quoq; gelu cõcreti, mortui sub dio, in vehiculis frequenter reperiuntur: quin & vrsi etiam syluestres, fame stimulati, relictis syluis per vicinas villas passim discurrunt, & in domos colonorum irruunt, quorum impetum atq; vim cùm rustica turba fugit, frigore aspero foris miserè perit. Atq; tanto nimio frigori, æstus quoq; torridus quãdoq; respõdet, vt aliquando stagna & flumina ęstu, nimioq; ardore solis, prorsus exsiccarentur. Prata quoq; & cætera frumenta veluti flamma aliquando exuruntur. Hic autem nimius æstus solis, per septem dies tantùm, non plus durare solet. Hæc prouincia melle ferisq; caret, leporibus tantùm exceptis, quibus supra modũ abundat. Frumento oleribusq; communibus affluit,

Moschouia ipsa sterilis & frigida.

cetasa in tota regione nunquam reperiũtur, aliarũ arborum quamuis fructus habeant, verũ insuaues. Huius regionis cælum adeò salubre est, vt ibi vltra Tanais fontes, præsertim Septentrionem, ac etiam Orientem, magna ex parte versus, nulla pestis vnquam sæuierit; habent tamen interdum, intestinorum, & capitis omniumq́; membrorũ morbũ quendam, pesti haud dissimilem, quẽ nos febrim calidam siue acutam appellamus; eorum verò idiomate hic morbus, *Ognyo*W*a*, quasi ignitus dicitur, quòd homines velut ignis calefaciat, vt quemadmodũ vicina domo igne ardente, & alia domus sibi adhærẽs, eodem igne inflammatur: sic quoq; hoc morbo infecti velut peste, cęteros nisi caueantur inficiunt, hoc morbo qui corripiuntur pauci sani euadunt. Hæc gens Moschouitica, cęteris omnibus Ruthenis, astutior, & fallacior est. Si autem cum externis aliquando cõmercia habent, tunc se non Moschouitas quò maiorem fidem obtineant, sed aduenas, id est, Nouogardenses, vel Plescouienses esse simulant.

Moschouia pestilentia expers.

Moneta in toto Moschorum ducis imperio, est quadruplex, Moschouitica, Nouogardensis, TWerensis, & Pleskouiensis. Moschouiticus nũmus non rotũdus est, sed oblongus & ouali quodã modo formę similis, idiomate eorum *Dzienga* dicitur. Duplici autem modo cuduntur; primus in vna parte hominis nudi equo insidentis, & draconem hasta ferię̃tis, imaginem habet, in altera verò parte nomen magni Ducis exprimitur. Secundus ex vtraq; parte literis, nomẽ magni Ducis & titulum exprimẽtibus insignitur. Horum autẽ sexaginta, vnũ ducatũ siue aureum Vngaricalem valent. Nouogrodẽsis nummus

Moneta Moschouitica.

mus in vna parte principis, in solio sedentis imaginē, hominisque ex aduerso sese inclinantis, habet; ex altera parte scriptura insignitur, vocaturque *Newogrodka*, & Moschouiticum nummum valore in duplo superat. TWerensis nummus vtrinque scripturam habet, valore Moschouiticum refert. Pskouiēsis in vna parte caput bouis coronatum, in altera verò scripturam habet. Est quoque in Moschouia cuprea siue ærea moneta, quæ propter pauperes tātùm cuditur, & *Pula* vulgò vocatur, horum 40. *dengam* Moschouiticam efficiunt. Omnis autem moneta Moschouitica, ex puro & bono argento cuditur, & omnes ferè aurifabri in Moschouia, Nouogradia, TWeria, & Pskouia nummos cudunt, & quicunque affert massas argenteas, puras, nummos ab aurifabro transmutare volens, tum nummi & argentū appenduntur, atque æqua lance librantur: mercedem autem laboris exiguam aurifabri reportant. Porrò in omni imperio Moschi, aurum & argētum nusquam reperitur, nisi adductitio, & importatorio, omnes earum regionum incolæ, & ipse princeps vtuntur. Qua de re Magnus Dux, aurum & argentum, graui sub pœna, ex suis regionibus efferre prohibet, atque ideo permutationem rerum facere, & alia, vt pelles, quibus abundant, aut quid aliud eiusmodi pro alijs rebus dare iubet, quo argentum & aurum in suis regionibus obtineat, atque ideo hunc principem auri & argenti ditissimum esse dicunt. Vix autem cētum anni elapsi sunt, cùm Moschouitæ moneta argentea, præsertim apud illos cusa vtuntur. Primùm etenim cùm argētum ab externis ad eos importari cœptum est, tum fundebantur portiunculæ oblongæ argen-

Moneta Nouogrodensium.

Moneta TWerensis.

Pskouiensis moneta.

Pula.

Argenti & auri Moschouia sterilis.

Argēti Moschus diues.

teæ ſine imagine & ſcriptura, valoris vnius Rubli; Rubl autem Dengas Moſchouiticas 100. totidemque groſſos Polonicales habet. Ante vſum verò monetæ aſpreolorum aliorumque animalium pellibus vtebantur, ijsque vitæ neceſſaria ceu pecunia comparabantur.

Monetam quoque auream Moſchorum princeps non cudit, ſed Hungaricis aureis & Rhenanis aduectitijs abundat.

Moſchouia quæ eſt caput & metropolis cæterarum regionum & ciuitatum Moſchouiæ Duci ſubiectarum, loco principali deſcripta, reliquas prouincias & ciuitates præcipuas, in Moſchi imperio ſitas, deſcribere contendemus, ordine primùm Orientem verſus ſeruato, tandem ad Meridiem, & Occidentem, atque Septentrionem procedendo in Orientem æquinoctialem deueniemus.

DVCATVS VOLODImiriæ.

VOlodimiria ciuitas magna, cum ſuo ducatu, cuius titulum princeps Moſchouiæ ſibi vendicat, primùm occurrit, quæ caſtrum ligneum ſibi coniunctum habet, diſtatque 36. milliaribus Polonicis à Moſchouia, Orientem verſus. Huius prouinciæ ager adeò fertilis eſt, vt ex vno tritici modio, ſæpe 20. modij, interdum 25. proueniant. Hæc Volodimiria à tempore Volodimiri, Monarchæ totius Ruſſiæ, qui eam condidit, & à nomine ſuo appellauit, totius Ruſſiæ metropolis erat, ad Ioannem vſque Danielis filium, magnum Moſchouiæ ducem, qui inde ſedem in Moſchouiam tranſtulit.

DVCA-

DVCATVS NOVOGRODIÆ inferioris.

A Volodimiria in Orientem vlterius procedendo, Nouogrodiæ inferioris ducatus occurrit, qui Volodimiriæ fertilitate, rerumque copia ex altera nascentium æquatur. In hoc ducatu est ciuitas ampla & lignea, Nouogradia inferior dicta, à qua & regio ipsa nomen accepit. Sita autem est ad Volgæ & Occæ fluuiorum celeberrimorum confluxum: Castrum quoque huic ciuitati adhæret, quod Basilius dux Moschouiæ ex lapide in scopulo construxit, distat verò Nouogrodia inferior à Moschouia 100. milliaribus Polonicis.

Hæc autem ciuitas terminū religionis Christianæ facit. Nam licèt princeps Moschouiæ vltra Nouogrodiam hanc, castrum quod Sura à fluuio eiusdē nominis appellatur, habeat, tamen intermixtæ sunt gentes quæ Cæremissi appellantur. Hi autem non Christianum sed Mahometi dogma amplectuntur. Sunt ibi quoq; aliæ gentes, MordWa dictæ, Cęremissis intermixtæ. Huius ducatus Nouogrodiæ inferioris princeps Moschouiæ titulo vtitur. *Terminus religionis Christianæ. Cæremissi. Mahometani. MordWa populi.*

DVCATVS RHEZANENSIS.

A Nouogrodiæ inferioris ducatu, ad Occidentem nonnihil reflectendo, Rhezam prouincia inter Occam & Tanaim fluuios sita est. Hic Principatus cæteris omnibus Moschouiæ prouincijs, fertilior est, in quo singula grana frumenti binas pluresve spicas proferre solent, quarum culmi tam densè accrescunt, vt nec equi facilè transire, nec coturnices inde euolare possint, mellis, piscium, auium, fera-

rumque ibi magna copia, ac arborum fructus, longè Moschouiæ fructibus nobiliores. Gens audacissima bellicosissimaque.

Occa fluuius. Ciuitas lignea in hac prouincia eiusdem nominis, ad ripam Occæ fluuij sita est, & non procul ab hac ciuitate Occa fluuius insulam facit, quæ *Strup* dicitur, *Strup insula.* magnus Ducatus olim circa hanc insulam erat, cuius princeps nemini obtemperabat, sed nunc hic ducatus funditus extinctus est. Hic etiam ducatus Rhezanensis titulum magni Moschouiæ Ducis auget. *Rhezan ciuitas.*

Corsira. CORSIRA in ripa Occæ fluminis, oppidum ligneum à Rhezan 28. milliarib. distans, habebat olim dominum sui iuris, sed nunc in ditionem magni Moschouiæ Ducis redactum est.

Tulla arx & fluuius. TVLLA oppidum ligneum, 40. ferè milliaribus Polonicis à Rhezã distat, à Moschouia verò in Meridiem 36. estque hoc vltimum oppidum ad Campestria deserta, in quo Basilius Ioannis, castrum ex lapide construxit, quod fluuius eiusdem nominis pręterlabitur. Vppa verò alius fluuius ab Ortu castrum alluit, Tullæque fluuio iunctus Occæ, supra Vorotin 20. ferè milliaribus commiscetur. Hoc autem oppidum Tulla cum suo territorio ad Basilij vsque tempora, patris moderni ducis Moschouiæ, Ioannis Basiliadis proprium principem hæreditarium habebat. *Vppa fluuius.* *Tulla olim ducatus.*

ODOIOW castrum ad Tullæ & Vppæ fluuiorum ostia, vbi in Occam exonerantur, situ est. Tandem à castro prædicto, nonnihil in Meridiem reflectendo Msczenck locus palustrosus est, in quo olim arx eiusdem nominis (cuius etiam nunc ruinæ apparent) condita erat. Circa hanc arcem quidam homines in tuguriolis habitant, qui à Tartaris infestati, in *Msczenek olim arx.*

illam

illam aream paluſtroſam quaſi ad aſylum confugere ſolent. Diſtat autem Mſczenek à Moſchouia 60. milliaribus Polonicis, à fontibus verò Occæ fluuij, ad partem ſiniſtram reflectendo 18. milliaribus. Hæcq; oppida Occa fluuius præterlabitur: Vorotiniã, Collugam, Cerpachum, Corſiram, Columnam, Rhezaniam, Cazigorodiam, Mutiniamque. Et inde curſu ad Septentrionem nonnihil reflexo, infra Nouogrodiam inferiorem in Volgam exoneratur. Syluis vtrinq; ripæ huius fluminis claudũtur, quæ aſpreolis, hermellis, caſtoribusq; & melle plurimùm abundat. *Ciuitates ad Occam condita.*

Campi etiam omnes quos præterfluit irrigatione eius, fertiliſſimi ſunt. Piſcium copiam qui cæteris fluminibus Moſchouiæ præferuntur, habet. Oriuntur quoque ex huius Occæ fontibus alij duo fluuij, Sem videlicet & Soſna; Semque rectà in Meridiem, & nonnihil tandem in Orientem curſum dirigens, Seuerenſem ducatum præterfluit; oppidumque Potiuolo alluens in Diſnam fluuiũ illabitur, iuxta Czernigow oppidum. Deſna autem infra Kijouiam in Boryſthenem exoneratur. Porrò Soſna curſu in Orientem directo per Campeſtria Tartarorum in Tanaim fluuium defertur. *Sem & Soſna fluuij.*

COLVGA oppidum, & caſtrũ ligneũ, ad Occam fluuium 36. milliaribus Polonicis à Moſchouia abeſt, ibi quotannis pręſidia contra incurſiones Tartarorum ſtatuere ſolet magnus Dux Moſchouiæ.

VOROTINENSIS DVCATVS.

DVcatus Vorotinenſis, tribus à Colluga mil. cum ciuitate & caſtro eiuſdem nominis ad Occam fluuium ſito, diſtat.

DE TANAIS FLVVII fontibus.

TAnais fluuij fontes (qui Europam ab Asia disterminat) quidam sub Riphæis montibus falsa opinione ducti ponebant. Hic autem in Rhezania Russiæ regione magno Moschouiæ Duci subiecta, oritur ex lacu quodã IWanoWo Iezioro gentili lingua dicto, qui in latitudinem ad 500. Werst secundum distantias Moschouiticas, quæ 100. milliaria Polonica efficiunt, extenditur. Ex hoc autem lacu alius fluuius magnus, minor tamen Tanai emergit, *Schad* dictus, qui in Occidentem cursu directo, Huppaque fluuio hausto, Occam influit. Tanais autem quam Moschi *Don* appellant, ex eodem lacu ortus, rectà in Orientem fluit, atque inter Cazan & Astrahan Tartarorum regna (quæ Moschorum dux, anno Domini 1554. suæ ditioni subegit) sex vel septem milliaribus à Volga fluuio, cursu nonnihil Septentrionem versus incuruato, labitur; demum in Meridiem cursu sinuoso reflectens, in paludes Mæotidis exoneratur, ad cuius ostia Azoph ciuitas Turcis tributaria sita est. Azoph autem quinque dierum nauigatione ab Isthmo Tauricæ, quæ nunc *Precop* vocatur, distat. In ea multarum ex diuersis partibus orbis gentium, celeberrimum est emporium. In his autem partibus precipuè circa paludes Mæotidis, non milliaria, sed dierum itinera obseruantur.

Fontes Tanais Moschouitis Don.

Schad fluuius.

Tanais ostia.

Azoph ciuitas.

Tanais minor.

Est etiam alter Tanais minor, qui in Seueriensi ducatu fontes suos habet, (vnde Dunecz Seuerski vocatur) & supra Azoph, in Tanaim magnum, exoneratur. Circa ostia autem huius minoris Tanais, quatuor dietis ab Azoph ciuitate, in montibus quos

sanctos

ſanctos appellant, dicunt ſtatuas imaginesq́ue quaſdam antiquitatis ſigna, extare.

Columnas etiam Alexandri Magni Macedonum regis, in his partibus quidam poſuêre. At nũc nullum veſtigium earum apparere, illi qui ea loca ſæpius peragrarunt, perhibent, atque ideo nihil certi de ruinis & ſitu earum aſſequi datur. *Alexandri Magni columna.*

Hæc igitur de Tanais fluuio breuiter dicta ſufficiant. Nunc rurſus ad deſcribendas cæteras Moſchorum ducis prouincias pergam, atq; à Moſchouia Meridiem verſus, dextrorſum procedendo, Seuerienſem ducatum attingam.

DE MAGNO SEVERIENSI DUCATU.

SEuerienſis ducatus eſt ingens, & rebus omnibus afflues, cuius latitudo à Boryſthene vſq; ad Mſcenek caſtrum dirutũ, ſupradictũm extẽditur, vaſtosq́; & deſertos paſſim campos poſſidet. Primò duces Seuerienſes ſui iuris erant, ſed poſtea magnis Lituaniæ Ducibus permultos annos parebant. Tãdem quoq;, (cùm magnus Ducatus Iagielone baptizato ad Polonos peruenit) regibus Poloniæ tributa perſoluebãt. Deinde à Caſimiro rege Polo. magnoq́; Duce Lituaniæ, Iagielonis filio, ad Ioannem, magnum Moſchouiæ ducem, defecerunt. Sedes autem huius principatus in Nouogrodek ſita erat. Sed tãdem hi principes (prout alijs multis Moſchouiæ duci ſubiectis cõtigit) perfidiæ innocenter accuſati, à Baſilio patre moderni principis Ioannis Baſiliadis, principatu exuti ſunt. Hi autem Seuerienſes principes, genus ſuum à Demetrio magno duce Moſchouiæ, duxerunt.

Arces & ciuitates in hoc ducatu complures ſunt, inter quas Nouogrod, Sieuierski dictus, Starodub, Potiuolu, CzernigoW, & Bransko, celebriores. Syluæ hermelis, aſpreolis, melleque plurimum redundant, agros quoque hæc regio fertiliſſimos habet.

NOVOGROD SieWierski dictus, ciuitas & arx lignea, in qua olim ſedes ducum Seuerienſium erat, diſtat à Potiuolu & Starodub ciuitatibus, ab vna 18. ab altera 14. milliaribus, ad hanc ciuitatem, à Moſchouia dextrorſum Meridiem verſus per Colugam, Vorotiniam, Serensko, & Bransko 150. milliaribus peruenitur.

CZERNIGOW arx & oppidum 30. milliaribus à Kiouia diſtat.

POTIVOLVM arx & ciuitas lignea, à Moſchouia 140. milliaribus Polonicis, à Kiouia verò 60. diſtat. Hæc vltra ſyluam magnam, quæ 24. milliaribus in latitudinem protenditur, ſita eſt. Huius ducatus titulo Magnus Dux Moſcho. vtitur, & Seuerienſem ſe imperatorem appellat.

DVCATVS SMOLENſcenſis.

SMolensko ciuitas ingens, & inſignis, ad Boryſthenem fluuium ſita, arcem ex roboribus ędificatam in vlteriori fluminis ripa habet, in qua plurima ædificia lignea in formam ciuitatis extructa ſunt. Hanc ex vna parte Boryſthenes fluuius alluit, ex altera verò foſſis profundis, ſtipitibusque acutis munitur; in medio autem arcis templum diuæ Virginis, in ſcopulo conditum eſt. Hanc ciuitatem & arcem Baſilius magnus Moſchouiæ dux, ſępius & grauiſſimè oppugnabat,

Boryſthenes fluuius.

bat, nunquam tamen vi eam capere potuit, donec Michael Glinski, ex principum Russiæ nobili stemmate & familia ortus, qui quondam summam rerũ, apud Alexandrum regem Poloniæ, in magno ducatu tenebat, ad prædictum Basilium (seditione in Lituania excitata, regnante Sigismundo rege Poloniæ) profugit, & arcem Smolensko denuo cum ingentibus Moschorum copijs, acerrimè obsedit, quam tormentis bellicis obstinatè, sed frustra oppugnabat, & cùm eam vi capere nõ posset, præfectis militum largitionibus corruptis, per deditionem arce cum ciuitate potitus est, atque ab hoc tempore in potestate Magni Ducis Moschouiæ perseuerat.

Michael Glinski profugit occiso videlicet Zabrzezinscio propè Grodnam, Palatino Trocensi.

Smolenska proditione capta.

Ciuitas ipsa in vallo sita est, collibus vndique & syluis vastissimis, quibus pellium diuersarum multitudo prouenit, cingitur: distat autem Smolensko à Moschouia 80. milliaribus Polonicis.

DROHOBVS à Moschouia 72. mill. à Smolensko 18. distat, ad Borysthenem cum oppido eiusdem nominis sita est.

HVGRA fluuius profundus & lutosus, non longè à Drohobus in sylua quadam oritur, & inter Collugam, & Vorotiniam Occam influit. Hic autem fluuius Moschorum & Lituanorum dominiũ quondam dislimitabat.

Antiquus limes Lituanorum.

WYEZMA castrum & oppidum ligneum, ad fluuium eiusdem nominis extructum est, qui haud procul inde in Borysthenem ingreditur, distatque à Moschouia 46. milliaribus, à Mosaysko 26. à Drohobus 18. Sed quia hîc frequenter Borysthenis fluuij præclari mentio intercidit, pauca de fontibus eius subijciam.

Borysthenes fluuius Ruthenis Dnepr. Borysthenes, fluuius iuxta pagum quendam, *Dnepersko* dictum, fontes suos habet, vnde ab incolis Moschouitis, & cæteris Ruthenis, *Dnepr* siue *Dneper* appellatur. Sic autem cursum suum Borysthenes dirigit: Primùm Wiezman Meridiem versus alluit, indeque cursu in Orientem verso, Drohobus, Smolensko, Orssà Dubrownа, & Mohilow præterlabitur. Inde tandem in Meridiem tendens, Kiouiam Russiæ olim metropolim, Circassos, & tandem per Campestria deserta fluens Oczakow, castrum & ciuitatem Tartarorum Pręcopensium, 40. milliaribus à Circas, attingit; indeque in Pontum Euxinum exoneratur, cuius tam vasta ostia sunt, vt procul spectantibus maris formam præferant. An autem *Dnepr* fluuius prædictus, à Latinis congruo nomine Borysthenes appellatur, absurdum mihi videtur: nam hic à fontibus suis Dnepersko dictis, *Dnepr* vulgò à Moschis, Ruthenis, Lituanis, Polonis, & cęteris omnibus Sauromatis vocatur. Vocabulum quoque Dnepr, à Borysthene multum discrepat, sed mihi videtur Berezinam fluuium (qui Borisow arcem & alias plures alluens in fluuium supradictum Dnepr exoneratur) Borysthenem antiquitus appellatum esse. Nam id vocabuli sonus, & ipsa congruentia vocis indicet. *Berezina fluuius.*

Mozaysko castrum & oppidum ligneum, à Moschouia octodecim milliaribus Meridiem versus distat, à Wiezma 26. ibi Princeps nonnunquam oratores diuersorum principum excipere solet, venationemque ibidem quotannis exercet. Nam ibi supra modum leporum præcipuè alborum, magna copia est, Olgerdus ille, & Vitoldus magni duces Lituaniæ (quibus non exstitit ex Lituaniæ ducibus bellicosior *Vetus limes Lituaniæ.*

ſior alter) fines Lituaniæ 6. milliaribus vltra Mozayſko poſuerant.

BYELSKIA DVCATVS.

BYelskia principatus Ruſſiæ, quondam ſui iuris principem habebat, qui magnis Ducibus Lituaniæ Iagielonis filijs (à quibus Baſilius princeps Byelſkiæ, ad Baſilium ducem Moſchouiæ defecit, ducatumque totum illi ſubdidit) tributarius erat. In hoc principatu Biela ciuitas cum caſtro ad fluuium Obſeba in vaſtis ſyluis ſita eſt, itaque à Moſchouia 60. milliaribus Polonicis, à Smolensko verò 36. Hunc ducatum Moſchouiæ dux titulo ſuo adſcribit, & ſe ducem Bayelski appellat.

RSCHOVIÆ DVCATVS.

IN territorio Rſchouienſi ciuitas & arx lignea eiuſdem nominis, RsheWa appellata, ad Volgæ ripam ſita eſt. Diſtat autem à Moſchouia Occidentem verſus 23. mill. vltra hanc ciuitatem aliquot millia. Occidentem verſus procedendo, eſt ſylua WolkoWskileſs dicta, in qua eſt palus WronoW appellata, ex hac palude fluuius quidam emergit, qui 2. milliaribus Polonicis emenſis, in lacum quendam, Volgo dictum, influit, vnde rurſus aquarum multitudine adauctus, egreditur, Volgaque à lacu ex quo oritur, vocatur. Hic fluuius multis fluminibus in ſe receptis, totam Moſchorum principis ditionem; Item Cazanenſe & Aſtrachanenſe regnum, nonnullaque Tartarorum deſerta campeſtria perfluit, & tandem 70. oſtijs in mare Caſpiũ (Ruthenis ChWalinskoie mare dictum) exoneratur. Hunc fluuium *Volga fluuius celebris.*

Moſchouiæ Volgam, à Volgo lacu, ex quo emergit, appellant. Tartaris verò Edel, Ptolemæo & Græcis *Rha* dicitur. Hic ducatus Rſchouiæ, in quo prædictus fluuius fontes ſuos habet, latiſſimè extenditur, ab hocq; dux Moſchouiæ titulum ſibi vſurpat, & ducem Rſchouiæ ſe appellat.

WOLOCZK ciuitas & arx lignea, occidentem æquinoctialem verſus 24. mil. à Moſchouia diſtat, à Mozaysko 12. à TWeria 20. Leporibus albis hęc prouincia abundat, ibique Magnus Dux ſæpe venationem exercere ſolet.

WYELIKYELVKI, arx & ciuitas magna lignea, à Moſchouia 140. milliaribus, à Nouogrodia magna 60. à Poloſczko 36. diſtat, eam Louat fluuius præterfluit, indeque Septentrionem verſus fluens, in Ilmen lacum iuxta Nouogrodiam magnam ingreditur.

TOROPYECZ arx & ciuitas, à Wyelikie Luki decem & octo milliaribus diſtat, ad cõfinia Lituaniæ ducatum Smolenſcienſem attingens, ſita.

Seueria à Lituanis defecit.

Hæc autem arx Toropyecz cum cæteris ſibi adiacentibus, videlicet Drohobus, Biela, & Brensko, cum bona Seueriẽſis ducatus parte, vno tempore per deditionem in Magni Ducis Moſchouiæ poteſtatem Ioannis Baſilij deuenerunt, ſub Alexandro rege Poloniæ, magnoque Duce Lituaniæ, prout latius in deſcriptione regni Polonici dictum eſt.

DVCATVS TWERENSIS.

TWerenſis ducatus, cuius titulum magnus Dux Moſchouiæ ſibi vſurpat, ampliſſima olim ditio erat, vna ex magnis Ruſſiæ principatibus, ad Volgam fluuium

fluuium ſita, 36. mil. diſtat à Moſchouia. In ea eſt ciuitas occidentem æſtiualem verſus, TWer dicta, quam Volga fluuius interlabitur. In altera autem Volgæ ripa caſtrum ligneum ſibi coniunctum habet, ex cuius oppoſito TWercza fluuius Volgam influit. Hæc ciuitas monetam argenteam propriam habet, quæ valore Moſchouiticæ æquatur. *TWerenſis moneta.*

TERSAK oppidum 10. mil. Polonicis à TWeria abeſt. Huius olim pars dimidia Nouogrodienſi, altera TWerenſi ducatui ſubiacebat. Porrò hic ducatus TWerenſis à Ioanne Baſilij, Moſchouię principe, auo moderni ducis occupatus eſt. *TWerenſis ducatus.*

DVCATVS PSKOVIENSIS.

PSkouia principatus, olim ampliſſima ſui iuris ditio erat, ſed à Ioanne Baſilij, anno Domini 1509. occupatus eſt. In eo eſt ciuitas celebris totius regionis metropolis, Peskouia, gentiliter *PskoW* dicta, ad lacum PskoWa dictum, ſita, ex quo eiuſdem nominis fluuius emergit, ac mediam ciuitatem interfluit, indeque ſex milliaribus emenſis in lacum Czuczko, vel Czudzin dictum ingreditur. Sola autem Pskouia in toto Moſchi imperio muro cincta eſt, quæ in quatuor partes diuiditur, & earum ſingulæ ſuis mœnibus clauduntur. Diſtatque hæc ciuitas Occidentem verſus à Nouogrodia magna 36. mill. à Wyelikie Luki, & à Regia Liuoniæ metropoli 60. Facilis ex Pskouia in mare Balticum eſſet nauigatio, ſed ſcopuli quidam non longè ab IWanoW Gorod, & Nerua caſtris, in finibus Liuoniæ impedimento ſunt, vbi 2. mil. emenſis Nerua fluuius pluribus fluuijs hauſtis in mare exoneratur. Hanc ciuitatem anno ſuprà dicto *Pskouia capta.*

Pskouia proditione sacerdotum capta. Moschouiæ dux proditione sacerdotum occupauit, ciuibusq; in Moschouiam abductis, & in eorũm locum Moschouitis substitutis libertatem Pskouiensium, quam strenuè multis annis propugnabãt, prorsus diminuit, eiusque titulum sibi vsurpat.

DVCATVS NOVOGRODIÆ magnæ.

NOuogrodiæ magnæ principatus amplissimus olim ex totius Russiæ ducatibus erat; cuius imperium Rurik Varegus sorte sibi oblatum, in *Rurik Nouogrodiæ princeps.* primis administrabat, & tandem post eũm successores eius latissimè ad Græciam vsque imperium suum extendebant. Et tunc temporis amplissimam ditionem in quinque partes distributam habebat. Imperiumq; suum Orientem, Meridiem, & Septẽtrionem versus, magna ex parte extendens, Lituaniam, Phinlãdiam, Suetiam & NordWegiam ipsam attingebat.

Est autem in hoc principatu ciuitas ingens & ampla, Nouogrodia magna appellata gentiliter Nouogrod Wielki dicitur; eam WolchoW fluuius nauigabilis *Wolchow fluuius.* interfluit, qui ex Ilmen lacu duobus Werst supra ciuitatem emergens in alium locum, (Nouogrodia magna interlapsa) Ladoga dictum, exoneratur: triginta sex Polonicis milliaribus emensis.

Ilmen lacus. Porrò Ilmen lacus supra Nouogrodiam duobus Werst situs, in longitudinem decem & octo milliaribus Polonicis, in latitudinem verò duodecim patet, duosque præter alios celebriores fluuios excipit; LoWat, & Scholona dictos, vnum verò emittit Volcho dictum, qui Nouogrodiam interfluit. Distat autem Nouogrodia occidentem æstiualem versus, à

Moschò-

Moſchouia centum viginti milliaribus, à Pskouia triginta ſex, ab IWanoW Gorod, & Wyclikie Luki quadraginta. In hac ciuitate erat olim quoddam idolum *Perun* appellatũ, hoc in loco, quo nunc eſt monaſterium, Perunski monaſter, ab idolo eodem dictum. Hoc idolum à Nouogrodenſibus præcipuè cultu latriæ adorabatur: habebat autem formam hominis lapidem ignitum, manu tenentis, ſimilem fulmini. Nam *Perun* Ruthenis, & Polonis fulmen ſignificat. In huius laudem & honorem ignis ex quercubus, qui perpetuò die noctéq; arderet, conſtruebatur. Quod ſi negligentia miniſtrorum, ad hoc officium obeundum deſignatorũ, ignem extingui contingeret, tunc capitis pœna plectebantur.

Perun idolum.

Ignis perpetuus ſacroſanctus.

Currente anno Domini 1470. cùm Theophilus archiepiſcopus Nouogrodiæ, ſua autoritate totam ditionem Nouogrodienſem gubernaret, regi Poloniæ Caſimiro, tunc temporis magno Duci Lituaniæ perſoluens, Ioannes Baſilij Moſchorum dux Nouogrodienſem principatum, graui acerrimoque bello per ſeptem perpetuos annos preſſit, ipſamque ciuitatem Nouogrodiam ſæpius obſtinatè oppugnabat. Tandem anno Domini 1477. ad fluuium Scholona dictum, Nouogrodenſes bello ſuperauit, eoſque ad deditionem ciuitatis & totius regionis compulit, & locum tenentem ſuum illis conſtituit. Cùm autem nondum abſolutum ſe imperium in Nouogardienſes habere intellexiſſet, auxilio prædicti Theophili archiepiſcopi, in Nouogardiam armata manu venit, ſub prætextu religionis conſeruãdæ, quaſi ciues quoſdam à Ruthenico ritu, ad Romanam Eccleſiam deficere volentes, cohibere pro-

Nouogrodẽſes ſuperati bello, iugoq́; Ioannis Baſilij ſubacti.

posuisset, hacq; simulatione Nouogrodiam ingressus, incolas ad miserrimam seruitutem redegit, ciues, mercatoresque omnes, bonis omnibus (parte vnicuique quarta relicta) spoliauit, ipsumque archiepiscopum prouentibus omnique auro & argento priuauit, & alium episcopum, (parua duntaxat redditũum portione illi concessa,) in locum eius cõstituit.

Sal coctum. RVSSA, oppidulum vetustissimum, olim antiqua Russia dictum, à Nouogrodia 12. mil. distat, quod fluuius salsus præterfluit, quem incolæ fossa ampla in modum lacus coërcent, indeque aquam per canales vnusquisque ad suas ædes deducunt, & ex ea sal coquunt.

Limes Liuonici & Moschouitici imperij. *Nerua fluuius nauigabilis.* IWANOW Gorod arx, quam Ioannes Basiliades Moschouiæ dux, à quo & nomen accepit ad ripam Neruæ fluuij ex lapidibus sectis extruxit, distat à Nouogrodia magna 40. milliaribus, à Pskouia totidem. Iuxta hanc arcem est ciuitas lignea Nerua, à fluuio appellata, vbi Nouogrodenses & Pskouienses merces suas deponere solent. Est ibi quoque ex aduerso in altera ripa Liuoniensium castrum & ciuitas, quod etiam ab eodem fluuio Nerua appellatur, atque hæc duo castra Nerua fluuius interfluens, Moschouiæ olim imperium à Liuoniensi dissimitabat: sed nunc Ioannes Basiliades modernus princeps Moschouiæ, Nerua arce Liuoniensium cum cæteris potitus, vlterius fines suos promouit. Nerua autem fluuius ex lacu Czudzko dicto, oritur, duobusque in se receptis fluuijs, PskoWa, & Vielika Reka dictis, ex Meridie venientibus, IWanoW Gorod, & Neruam ciuitatem interfluit, indeque in mare Liuonicum exoneratur. Hoc fluuio ex Moschouia merces in mare deportantur,

tantur, præcipuè ex Pskouiæ & Nouogrodię magnæ regionibus.

IAMMA castrum, 12. mil. ab IWanoW Gorod, & Nerua situm est, ad Plussæ fluuij ostia Septētrionem versus. Deinde spacio 4. mil. à Iamma, castrum & ciuitas Coporogia dicta, ad fluuium eiusdem nominis occurrit. Hinc Septentrionem versus 25. mill. per Oressek, & Correllam ciuitates, ad fluuium Polna peruenitur, qui imperium Moschorū à Phinlandia Suetiæ regi subiecta dislimitat.

VODZKA REGIO.

HÆc regio à Nouogrodia magna, triginta milliaribus distans, inter Occidentem & Septentrionem sita est, cuius incolæ proprium idioma habent, aliquantulum à Ruthenico differens, in eam animalia cuiuscunque generis si aliunde inducta fuerint, colorem suum in albedinem mutare perhibentur. *Animalia colorem mutant.*

CORRELLA PROuincia.

HÆc prouincia suum proprium idioma habet, à Nouogrodia Septentrionem versus, sexaginta milliaribus Polonicis distat, cuius incolæ Moschorum duci, & Suetensium regi, propter vtriusque viciniratem tributa pendunt. Huius prouinciæ fines ad mare vsque glaciale protenduntur.

SOLOWKI insula Septentrionem versus, inter DWinam & Correllam prouincias, octo milliaribus Polonicis à terra in mari sita est, Moschouię duci subiecta. Estque ibi monasterium Ruthenicum insigne, in quod mulieribus ingressus graui sub pœna prohi-

betur. Distat autem hæc insula à Moschouia trecentis milliaribus, à Bielleiezioro 200. millia. Polonicis. Sal ibi copiosius decoquitur. Solem illic in æstiuali solstitio perpetuò, duabus tantùm horis exceptis, splendere affirmant.

DWINA PROVINCIA.

HÆc prouincia in ipso Septentrione sita est, Nouogardensiumq; olim ditionis erat, & à fluuio præterlabente DWina dicto, nomen sortita est. Fluuius autem ipse ab Iug, & Suchana fluuiorum duorũ confluxu DWinæ nomen accepit. DWina enim Ruthenis binos significat. Hic fluuius postquam Iug, & Suchana confluxerunt, DWinæ nomine assumto, emensis cẽtum milliaribus, Oceanum septentrionalem, qui Suetiam & NordWegiam alluit, sex ostijs ingreditur. Numerantur autem à Moschouia ciuitate trecenta milliaria Polonica ad ostia eius. Hæc prouincia quamuis centum milliaribus pateat, præter Colmogoram tamen castrũ, & DWinam ciuitatem, quæ in medio regionis sita est, castrumque Pinega in ipsis DWinæ ostijs conditum, oppidis & castris prorsus vacua est. Pagis tamen compluribus abundat, qui propter terræ sterilitatem magno tractu, longè lateq; ab inuicem distant. Incolæ verò ex piscibus ferisque omnis generis victum, ex pellibus verò amictum acquirunt; panis enim vsum prorsus ignorant. In maritimis huius regionis locis, vrsi albi maiori ex parte in mari degentes reperiuntur, quorum pelles cum cæteris varij generis animalium pellibus, incolæ magno Duci pro tributo dant, atq; ita in Moschouiam sæpius deferuntur. Regio ipsa tota salsifera est, ex qua

ex qua cæterarum regionum circumadiacentium incolæ ſal habere ſolent.

VSTIVGA REGIO.

A DWina ex Septentrione in Meridiem procedẽdo Vſtiug ciuitas & arx, à qua & regio nomen accepit, occurrit, ad fluuium Suchana condita, diſtatque à Wolochda ciuitate centum mil. à Bielejezioro centum quadraginta. Dicitur autem Vſtiug, ab Vſtiæ, quod oſtium Latinis ſonat, & Iug fluuio ex Meridie in Septentrionem currente, ad cuius oſtia primò ſita erat, ſed poſtea propter loci opportunitatem, ad dimidium milliare ſupra oſtia eius, vbi in Suchanam ingreditur, tranſlata eſt, & antiquo nomine Vſtiug hucvſque appellatur. Hæc regio olim Nouogardenſibus tributaria erat, in qua nullus propemodum panis vſus habetur. Quapropter incolæ ex piſcibus & feris victum quæritant. Idioma proprium quamuis Ruthenico magis vtantur, habent. Sal ex DWina regione ſupradicta eis aduehitur. Omnis generis ferarum pellibus abundant, præcipuè vulpinis nigris, quæ interdum Zebellinis æquiparantur. Zebellinorum pelles illic nec multæ, nec admodum bonæ reperiuntur. *Vſtiug denominatio.*

VOLOCHDA PROuincia.

HÆc prouincia inter Orientem & Septẽtrionem ſita eſt, habetq; ciuitatem eiuſdem nominis & arcem, natura loci munitiſſimã, in qua magnus Dux Moſchouię theſauri ſui partem tempore neceſſitatis cõdere ſolet. Abeſt autem à IaroſlaW 50. milliaribus

Wolochda fluuius & ciuitas. Polonicis, à Bieleiezioro 40. eam fluuius Wolochda in Septentrionem ex Occidente fluens, præterlabitur, à quo ciuitas ipsa & prouincia denominata est. In hac regione viatores certã itineris rationem, propter crebras paludes, & fluuiorum anfractus obseruare non possunt: tota enim palustrosa & syluestris est, & quò vlterius progreditur, eò plures & inuiæ paludes, fluuijque occurrunt, quondam sub Nouogardiæ magnæ ditione erat.

Waga fluuius, piscibus omnis generis abundans, inter Bieleiezioro & Wolochdam in paludibus, densissimisque syluis oritur, ac in DWinam fluuium illabitur. Accolæ autem huius fluuij panis vsum penitus ignorant, ferisque venatione partim victitant; pellibus vulpinis nigris & coloris cinericei abundant.

BIELEIEZIORO DVCATVS.

Bieleiezioro, quasi dicas albus lacus, est regio ampla, vna ex ducatibus Russiæ, in Septentrione sita iuxta lacum ingentem, à quo nomen ipsa regio & arx, ciuitasque traxit. Huius ducatus titulo magnus Dux Moschouiæ vtitur. Hic autem lacus 13. mil. Polonicis in longitudinem, totidemque in latitudinem stagnat, & triginta sex fluuios excipit, vnũ verò duntaxat Sosna emittit, qui 15. mil. supra IaroslaW, & 4. mil. infra Mologam ciuitates emensis, fluuio Volgæ celebri commiscetur. In hoc lacu est arx natura loci munitissima, inexpugnabilisq;, in qua princeps Moschouiæ thesaurum suum recõdere solet, illicq; tempore necessitatis hostibus vrgentibus, velut ad asylum quoddam confugit. Abest autem Bieleiezioro à *Thesauros Moschus in albo lacu recondit.*

Moscho-

Moſchouia 100.mil.à Nouogardia magna totidem. Regio penè tota paluſtroſa ſyluoſaq́; eſt, ideo viatoribus difficilem tranſitum præbet, & haud cómodè ad eam, niſi ſtratis pontibus, concretisq́; glacie aquis peruenitur. Huius loci incolæ proprio idiomate vtuntur, ſed nunc ferè omnes Ruthenicè loquuntur. A lacu Bieleiezioro ad ſagittæ iactum eſt, alius lacus ſulphur copioſè proferens, quod fluuius quidã ex eo emergens, ceu ſpumas ſupranatãtes ſecum defert. In hoc ducatu Sinaus Varegus ſorte ſibi è Ruthenis cóceſſo, primus conſederat, cuius etiam fratres vnus in Pskouia Truuor nomine, alter in Nouogradia magna Ruriczk dictus, (de quibus ſuprà) imperabant. *Sulphureus lacus.* *Tres duces Rußiæ antiqui.*

IAROSLAVIÆ DVCATVS.

IAroſlaW ciuitas & arx lignea ampla, ad Volgã fluuium ſita, 46. mill. à Moſchouia diſtat. Regio ei adiacens fertiliſſima eſt, præſertim ea parte qua ad Volgam vergit. Hæc olim ſecundo genitis magnorum Ducum Moſchouiæ attributa erat, quos Ioannes Baſiliades Moſchouiæ monarcha, principatu expulſos in ſeruitutem redegit, ex quorum progenie adhuc ſuperſunt, qui Kneſi (id eſt duces) IaroſlaWſci dicuntur, ſed paruam in regione redituum partem retinent. Ipſe enim dux Moſchouiæ & titulum & ducatum ſibi vendicat.

ROSTHOVIÆ DVCATVS.

HIc ducatus inter præcipuos & antiquiores Ruſſiæ principatus, poſt Nouogardiam magnam olim habebatur, & ſecundo genitis magnorum ducum Ruſſiæ, attributus erat; quorum poſteri per Io-

annem Basilij, auum moderni ducis Ioãnis Basiliadis eo exuti sunt. In hoc ducatu est ciuitas & arx lignea, RostoW dicta, regionis caput, in qua archiepiscopus sedem suam habet, à Moschouia 34. mil. distat. Sita autem est ad lacum quendã, ex quo Cotorea fluuius emergit, & Iaroslauia ciuitate præterlapsa in Volgam illabitur. Huius ducatus titulo Moschouiæ dux vtitur, nouissimumq; huius regionis hæredem, ex progenie ducum Russiæ, anno Domini 1565. Ioannes Basiliades Moschouię dux, tyrannicè trucidauit, progeniemq; eius funditus deleuit.

RostoW ciuitas.

VGLITZ ciuitas cum castro, ad Volgam fluuium condita, distat à Moschouia 24. mil. à Iaroslauia triginta.

CHLOPIGROD ciuitas duobus milliaribus distat ab Vglitz, in ea celeberrimæ frequenter fiunt nundinæ, ad quas Suetenses, Liuonienses, Rutheni, Lituani, Tartari, & aliæ quamplurimæ gentes confluunt, omnes verò tantùm permutatione rerum vtuntur.

Nũdinæ celeberrimæ.

PEREASLAW, ciuitas & castrum, ad lacum quendam à Septentrione in Orientem reflectendo sita est, à Moschouia 24. à RostoW decem milliaribus distat. Iuxta hanc est lacus quidam, ex quo sal copiosè decoquitur.

SVSDALIENSIS DVCATVS.

DVcatus Susdali, cum eiusdem nominis castro & ciuitate, in qua sedes episcopalis est, Rostouiæ & Volodimiriæ adiacet, inter præcipuos olim Russiæ principatus numerabatur, ac reliquarum Russiæ partium metropolis erat. Hunc Ducatum secundo

geniti ducum Moschouiæ iure hæreditario possidebant, quorum tandem posteri per Ioannem Basilij, auum moderni ducis Moschouiæ, eo expulsi & spoliati sunt.

CASTROMOWGOROD, ciuitas cum castro, in confluxu Costromæ & Volgæ fluuiorum sita est, viginti milliaribus à Iaroslauia orientem æstiualem versus distat.

GALICZ prouincia cum ciuitate & castro eiusdem nominis ex Moschouia in Orientem, per CastromoWgorod euntibus occurrit. In ea propter crebras paludes, fluuios, & syluas densissimas ratio vera itinerum obseruari non potest.

VIATHKA REGIO.

HÆc regio ab eiusdem nominis fluuio denominata est, in cuius littore hæ ciuitates sitæ sunt. Chilinoua, Orlo, Cotelnicz, & Sloboda. Orlo 4. mil. infra Chilinouam sita est, deinde 6. mil. Occidentem versus procedendo, Sloboda & Cotelnicz ciuitates, ad Rheczicza fluuium sitæ, qui ex Oriente fluens in Viatkam influit, occurrunt. Hæc regio in orientem æstiualem porrecta, 150. mil. à Moschouia distat. Tota ferè palustris & sterilis est, melle, feris, piscibus, asspreolisq; abundans, in ea Ceremissæ populi passim vagantes latrocinantur. Hæc olim sub Tartarorum imperio erat, sed monarcha Moschouię Basilius, Tartaris expulsis eam sibi subiugauit, tituloq; eius (ducem se Viathkiæ appellans) vtitur. Attamen Tartari vltra, citraque, Viathkam fluuium, adhuc in campestribus habitant, maximè verò in ostijs Viathkæ, vbi in Camam fluuium ingentem exoneratur. *Viathka fluuius.*

PERMIA REGIO.

Permia magna & ampla regio, à Moschouia 250. mill. distat. In ea est ciuitas eiusdem nominis, ad Vischoram fluuium sita, qui 10. mill. inde emensis in Camam fluuium exoneratur. Incolæ huius regionis pane rarissimè vtuntur, & ceruina plerunque carne, aliarumque ferarum victitant. Idioma proprium, literas quoque à Ruthenicis differentes habent, quas Stephanus episcopus (qui eos ad fidem Christi rebelles conuertit) adinuenit, q postea apud Ruthenos catalogo Sanctorum adscriptus est. Quendam verò episcopum, Stephani huius antecessorem, Permiani, cùm eos ad fidem Christi conuertere nitebatur, excoriauerunt. Supersunt adhuc plurimi ex ijs idololatræ, passim in syluis degentes. Hyeme per niues traheis itinera faciunt, quas vel canes vel cerui albi, (quos in hunc vsum pro iumentis habent) trahere solent. Pedites autem in nartis (quemadmodum in plurimis Russiæ locis mos est) celeriter per niuem iter conficiunt. Hæ autem nartæ sunt ligneæ quædam, & oblongæ soleæ duorum triumve cubitorum longitudine, quibus in pedes inductis baculo oblongo cum cuspide suffulti, celerrimè feruntur, adeò vt nullo modo equi quamuis agilissimi cursu insequi possint; nam equo currenti asperitas niuis, montes, cæteraque viæ obstacula, impedimento sunt: in nartarum autem instrumentis currentes, colles, truncos, foueasque, facillimè transiliunt; hocque modo feras omnis generis apprehendere & capere telis transfigendo solent. Huic regioni Tumen regnum, cuius Princeps Tartarus, conterminum est.

Literæ Permiorum.

Narta.

Mirabilis cursus in nartis.

Tumen regnum.

SIBIOR PROVINCIA.

HÆc prouincia ad Camam fluuium inter Permiam & Viatkam regiones sita est, quæ castris & ciuitatibus vacua prorsus est. In ea Iaijczk fluuius ingens oritur, qui Tartarorum campestribus præterlapsis, in Caspium mare influit. Incolæ eius proprio idiomate vtuntur, panis vsum nesciunt, sed ferina carne victitant. Mercimonia ex aspreolorum pellibus (qui apud eos præstantissimi reperiuntur) exercent, pro tributoque easdem magno Moschouiæ Duci pendunt. *Iaijczk fluuius.*

Regio ipsa tota ferè palustris & syluestris est, & propter Tartarorum vicinitatem magna ex parte deserta dicitur.

IVGRA REGIO.

IVgra siue Iuhra regio, cuius incolæ Iuhri vel Iugrici appellantur, ad Oceanum septentrionalem sita est, ex ea Hũgaros sterilitate regionis caussata olim prodijsse, & Pannoniam occupasse ferunt, aiuntque eos patrijs locis egressos, primò ad paludes Mæotidis consedisse, deinde ad Danubium fluuium Pannoniam versus concessisse, à suique denominatione Pannoniam Iuhariam, deinde Vngariam nominasse, & duce Attila multas prouincias Asiæ & Europæ debellasse. Hinc ergo Moschouitæ plurimùm gloriantur, dicentes subditos suos quondam Germaniæ, Italiæ, Græciæque fines vastasse, totoque mundo terribiles esse. Indigenæ huius regionis, vectigal magno Moschorum Principi soluunt, eodemque idiomate cum Vngaris vtuntur. *Hungarorũ ortus.* *Hungaria denominatio.*

PETZORA REGIO.

PEtzora magni Ducis Moſchorum ditio, longo tractu in ſeptentrionalem & orientalem plagam fines ſuos iuxta mare glaciale extendit. Denominata eſt à fluuio eiuſdem nominis, *Petzora* dicto, qui à Meridie fluens in Oceanum glacialem, iuxta oppidum & caſtrum Puſteoziero dictum, ſex amplis oſtijs exoneratur. Circa hunc fluuium ſunt montes, rupesq́ue in altum prominentes, *Ziemnoi Poias* Ruthenis, id eſt cingulus terræ dicti, quorum vertices ob continuos ventorum flatus, nudi abſque gramine ſunt, niuibus frequenter rigentes. Creſcunt autem illic arbores cedri, circa quas nigerrimi Zebeli reperiuntur, aues etiam rapaces varij generis in his montibus nidificant, præcipuè verò falcones albi ad venandas aues promtiſſimi, qui inde in Moſchouiam afferuntur, eisq́ue magnus Dux in venatione vti ſolet. Atq; in principis Moſchouiæ imperio hij montes, quos veteres Rhiphæos ſiue Hyperboreos (varijs in locis ſitum eorum ponentes) vocabant, exiſtunt. Hij autem montes perpetuis niuibus gelu concretis albent, difficilemq́; tranſitum iter carpentibus præbent. Tantæ enim altitudinis dicuntur, vt quidam à Moſchorum principe ad id deſtinati, decemſeptem dies in aſcendendo quodam monte tranſigerint, attamen nequaquam verticem montis attingere potuerunt. Qui autem ex Moſchouia ad Petzoram proficiſcere volunt, per Vſtiugam & DWinam prouincias tranſeuntes, rectà in Permiam regionem, quæ à Moſchouia ducentis quinquaginta milliaribus diſtat, perueniunt, indeque vſitato magis itinere Petzoram attingunt. Incolæ huius regionis ſimpliciſſimi

Petzora fluuius.

Montes cingulus terræ.

Arbores cedri.

Iter in Petzoram.

Incolæ Petzoræ.

cissimi sunt, idioma proprium habent, panis apud eos nullus vsus habetur. Anno Domini supra millesimum quingentesimum decimo octauo, Ruthenico ritu sacro baptismi fonte abluti sunt. Pelles ferarum varias magno Moschorum Duci pro tributo pendunt. In ostijs Petzoræ fluuij est castrum & oppidum Pusteiezioro dictum, vltra quod in littore Oceani septentrionalis variæ gentes sunt, quæ communiter Ruthenis *Samogedz* (id est seipsos comedentes) appellantur. Hæ gentes in Moschouiam non veniunt, aliorum enim hominum cœtum, vitæque societatem maximè refugiunt. Auium diuersarumque ferarum copia supra modum abundant, vtpote Zebellibus, castoribus, hermelis, aspreolis, vrsibus albis, lupis, leporibus, & id genus alijs animalibus. Præterea in Oceano eis adiacenti pisces diuersi generis & equi marini crescunt, in eodem Oceano varia magnaque animalia dicuntur esse, inter alia autem belua quædam magnitudine bouis, quam Moschouitæ *Mors* appellant. Hæc belua in mari, aliquando verò in terra degit; boatus terrificos edit; breues instar Castoris pedes habet; pectore prominenti latoq;, dentibus superioribus in longum prominentibus; dumque Oceano relicto in terram prędæ capiendæ gratia exire cupit, tum dentibus (quos longos habet) per promontoria mari impendentia affixa, vertices montium ascendit: tandem posterioribus pedibus, dentibus admotis, summa cum celeritate in terram delabitur, omniaque obuia aliquando per decem vel amplius milliaria deuorans, mactansque grassatur, & tandem in Oceanum reuertitur; multoties autem ab incolis superiora

Gẽs seipsam mutuò comedens.

Mors belua.

montium occupantibus, telis & lapidibus, priusquam montes ascendat, prohibetur, hocque modo frequenter opprimitur. Ex harum autem beluarum dentibus, Moschouitæ, Turcæ, Tartarique, manubria pugionum, cultellorumque; præstantiores etiam framearum subtiliter conficiunt, solùm autem propter dentes capiuntur, magno enim pretio, apud Turcas & Tartaros veneunt. Ad eundem Petzoram fluuium, est castrum & oppidum PapinoWgorod dictum, huius accolæ Papini dicuntur, diuersumque à Ruthenico idioma habent, & Duci Moschorum tributa soluunt.

Dẽtes Morsbelua.

Papini gẽs.

OBDORIA REGIO.

OBdoria à fluuio præterlabente Obbi dicto denominationem accepit, qui ex lacu quodam amplissimo Kitaijsko nominato emergit, ab Orienteque in Septentrionem fluens, sex ostijs in Oceanum septentrionalem exoneratur, ad oppidum autem Obbi dictum, est tam vastæ amplitudinis, vt sedecim milliarium Polonicorum, octuaginta autem Werst Moschouiticarum in latitudinem pateat; vixque duobus diebus nauigio, quamvis ventis vela impellentibus tranatur; sicque abundat piscibus, vt nauigantium remigijs premantur. Huic quoque fluuio Vogulici & Hugritzchi populi accolunt, multa ibi varijque generis animalia capiuntur, quibus regionis incolæ (panis enim vsum nesciunt) victitant, pellibusque Moschorum Principi tributa persoluunt.

Obbi fluuius amplissimus.

Vogulici gens.

DE

DE IDOLO AVREÆ anus.

IN hâc Obdoriæ regione, ad ostia Obdi fluuij, est quoddam antiquissimum idolum de lapide excisum, quod Moschouitis *Zolota Baba*, id est aurea anus dicitur. Est autem similitudo mulieris vetulæ, infantem in gremio tenentis, & alterum iuxta se infantem habentis, quem nepotem illius esse incolæ dicunt. Hoc idolum ab Obdorianis Iuhriscis & Vohuliscis, alijsque conterminis gentibus cultu latriæ veneratur, præstantissimasque & maximi precij pelles Zebellinas idolo offerunt, vnà cum reliquarum ferarum preciosis pellibus: ceruos quoque selectiores ad sacrificium peragendum mactant, quorũ sanguine os, oculus, & reliqua simulacri membra perungunt. Intestina autem cruda sacrificij deuorant, & inter sacrificandum sacerdos idolum cõsulit, quid ipsis faciendum, quóve migrandum sit. Ipsum autem (dictu mirum) certa consulẽtibus responsa dare, certosque rerum euentus prædicere solet. Dicuntur etiam in montibus vicinis huic idolo, sonitus boatusque quidam audiri, qui perpetuò sonitum in modum clangoris tubarum edunt. Hoc autem nihil aliud esse dicerem, nisi instrumenta quædam illic antiquitus posita, vel canales subterraneos, sic natura ipsa effectos, qui ventorum perpetuò flatu sonum, boatumque & clangorem continuò efficiunt. *Similitudo idoli.* *Sacrificium.* *Boatus quidam.*

Ab Obbi fluuio à parte sinistra ascendendo, Calami populi dicti in campestribus degentes occurrunt Moschorum Ducis tributarij. *Calami gens.*

Infra Obbi fluuij ostia & auream anum sunt com-

Fluuij. plures ingentes fluuij, Irtischæ, Bereſwa, Soſa, Tachnim, Danadim, & cæteri multi ex montibus cingulus terræ dictis emergentes. Horum fluuiorum accolæ ad Auream anum vſq;, & Oceanum ſeptentrionalem habitantes, magno Moſchorum Duci tributa perſoluere dicuntur.

CONDORA REGIO.

HÆc regio ad Oceanum ſeptentrionalem ſita, Obdoræ regioni vicina eſt, tota ferè ſyluis fluminibusq́ue obſita, eius indigenæ proprio idiomate vtuntur, & Aureæ anus idolum cum Obdorianis colunt, ferarum carnibus, quibus omnis generis copiosè affluunt, pro cibo vtuntur, pelles verò varias Moſchorum Principi pro tributo pendunt; regio ciuitatibus, caſtris, pagisq́ue prorſus vacua eſt. Huius titulo Moſchorum Dux, (Ducem ſe appellans Condoriæ) vtitur.

LVCOMORIA REGIO.

LVcomoria regio longo tractu iuxta mare Septentrionale extenditur, ab incolisq́ue ſine vllis ædibus in ſyluis & campis habitatur. Huic regioni confines ſunt Gruſtintzi, & SerponoWtzi populi à caſtro Gruſtina ad lacum Kitaijsko ſito, dicti, vbi Obbi fluuius ſupradictus fontes ſuos habet. Ab hoc lacu homines nigri, communis ſermonis expertes, ad Gruſtinam arcem venire ſolent, ſecum adferentes varias merces, præcipuè autem vniones, gemmas, lapidesq́ue precioſos, quas Gruſtinſi & SerponoWtzi, rerum transmutatione facta ab eis mercantur. Hæ autem gentes Lucomoriæ, item Gruſtintzi,

Gruſtintzi & SerponoWtzi populi.

ſtintzi, & SperponoWtzi, & quæcunque infra Obbi fluuium, & lacum Kiſtaijsko dictum, iuxtaque flumina Soſa, BereſWa, Danadim, & Tachmin habitantes, ad Oceanum glacialem vſque magno Moſchorum Duci, vectigales dicuntur. Porrò de quibuſdam populis in Lucomoria habitantibus, portentoſum & dictu incredibile quiddam refertur, quaſi illi quotannis vigeſimaſeptima menſis Nouembris die, velut hirundines & ranæ, præ intenſo frigore brumali moriantur; poſtea redeunte vere, vigeſimaquarta Aprilis die, eos denuò reuiuiſcere aiunt. Hi autem hoc modo commercia cum Gruſtentzijs & SperponoWtzijs populis ſibi vicinis habere dicuntur, cùm iam futuram mortem ſibi imminere ſentiunt, tunc merces ſuas certis in locis deponunt, quas Gruſtintzi & SperponoWtzi ſuis mercibus interim æquiualentibus eodem loco relictis, auferunt. Illi autem reuiuiſcentes, illas merces, ſi æqua commutatione ſibi placuerint, pro ſuis accipiunt: ſin minus iuſtæ fuerint, à Gruſtintzijs & SerponoWtzijs ſuas repetunt, vnde lites & bella hac de cauſſa inter eos ſæpiſſimè oriri dicuntur. Ex Lucomoriæ montibus Coſſin fluuius dictus, ingens oritur, qui Lucomoria præterlapſa, in magnum fluuium Tachmin dictum, exoneratur. In Tachmin autem fluuio piſces quidam naſci dicuntur, qui capite, oculis, naſo, ore, manibus, pedibuſque hominem referunt, ſed abſque vllæ vocis expreſſione. Aiunt quoque vltra hunc fluuium prodigioſæ formæ homines habitare, quorum alij ferarum more pilis rigent, alij caninis cum capitibus in ſpeluncis ſubterraneis victitant.

Mirabile quiddam.

Mirus mercãdi modus.

Coßin fluuius.

Piſcis mirabilis.

Gens mirabilis.

LOPPIA REGIO.

A Lucomoria vlterius ad Oceanum glacialem procedendo Loppi populi, barbarie & feritate rigentes in campeſtribus & ſyluis degentes occurrunt. Hi nuſquam certas ſedes habent, ſed vno in loco feris piſcibusque, quibus victitant (panis enim vſum neſciunt) de paſtis aliò commigrant. Tuguriola ſua, in quibus habitant, corticibus arborum, ceſpitibusque tegunt, veſtibus ex diuerſis ferarum pellibus Zebellinis, hermelinis, ceruinis, & id genus alijs inſimul conſutis vtuntur, eorumque huiuſmodi veſtitus interdum in Moſchouiam à mercatoribus defertur, pileis etiam & caligis ex ceruinis pellibus cõfectis vtuntur. Tributi autem loco pelles & piſces, quorum copia affluunt, magno Moſchorum Duci pendunt. Idioma ſuum proprium habent, quod ab alijs non intelligitur, ideo apud exteros propemodum muti eſſe videtur. Sagittarij autem omnes ſunt peritiſſimi, adeò, vt ſi quas in venatione præſtantiores feras nanciſcantur, eas (vt pelles eorum integræ & intactæ ſint) miſſa ſagitta in naſum oculosve interficiunt. Hi etiam feras in nartis hyeme per niues inſequuntur, inſecutasq; ſagittis conficiunt, mercatores ad ſe ex varijs regionibus quæſtus gratia venientes, libenter excipiunt, quos in tuguriolis ſuis cum vxoribus relinquunt, ipſi verò interim venatum abeunt; reuerſi, ſi vxores hoſpitum concubitu conſuetudineque lætiores & hilariores inuenerint, munere aliquo hoſpitem donant, ſin minus, turpiter conuitijs laceſſitum expellunt.

Victus, Veſtitus, habitatioq; Loppiorum.

Loppi ſagittarij optimi.

Hoſpitum acceptio.

Monetæ pecuniariæ nullus apud eos vſus, ſed cũ mercatoribus aduẽtitijs rerum permutatione vtuntur, &

tur, & pro panno crasso vilosoque, item pro securibus, acubus, cochlearibus, cultris, poculis, speculis, & id genus alijs rebus, pelles ferarũ varij generis mercatoribus dant. Regio quam inhabitant frigidissima est, solem ibi æstiualis solstitij tempore, quadraginta diebus perpetuò splendere (tribus noctis horis exceptis) perhibẽt, quibus Sol velut quadam caligine obducitur, vt radij illius non appareãt, nihilominus tamen laborãtes ab opere suo excludũtur. In his quoq; partib. montes in altũ eminentissimi dicuntur esse, qui ad Æthnæ (montis in Sicilia) similitudinem, flammas semper eructant, in quib. Salamandræ, animalia quædam, lacertarum similitudine, quæ in igne non secus ac pisces in aquis viuunt, crescere perhibentur. *Montes ignei.* *Salamandra.*

Vltra Oceanum etiam glacialem regionem quãdam, Engroneland dictam, quasi incognitam aiunt esse, hæc tum ob altos montes, qui perpetuis semper niuibus rigent, tum etiam ob perpetuã glaciem mari innatãtem (quæ periculosam nauigationem facit) à commercio conuersationeq; cæterarum gentium aliena seiunctaq; est, ideo incognita dicitur. *Engronelãd regio.*

Moschouitæ se plurimùm iactant, quòd princeps eorum ex hac quoque remotissima & ferè vltima orbis regione tributa exigat. Hoc quamuis verisimile non sit, tolerari tamen aliquo modo potest, cùm alios vicinos principes, qui ab ipsis tributa exigerent, non habeant.

Atque hic finis regionum septentrionalium, glacialique mari adiacentium (quæ Moschorum principis sunt tributariæ) esto. Nunc ad cæteras regiones describendas Meridiem Orientemque versus sitas, Moschouitis confines reuertar.

CEREMISSI POPVLI.

CEremiſſi, Mordouotes, & Vachines, inter Viatkam & Volochdam prouincias, quarum ſuprà mentionem fecimus, longè lateq; in vaſtis ſyluis, ſine vllis ædibus habitant. Proprium idioma habent, Mahometisq; ſectam amplectũtur, quidam etiam gentiliter, nullam Dei notitiam habẽtes, viuunt. Omnes autem furtis & latrocinijs intenti, & carminibus magicis exorciſmisq; maximè dediti ſunt. Aduerſus ſagittarum telorumq; iactus intrepidi. Ferina carne & melle (cuius aluearijs abundant) magna ex parte victitant. Pane enim rarò vtuntur. Omnes tam viri quàm feminæ curſu velociſſimi ſunt, ſagittarijsq; peritiſſimi; arcum nunquã de manibus deponunt, quo adeò oblectãtur, vt etiam filijs cibum obſtinatiſſimè prohibeant, niſi prius ſignum præſignatum ex arcu ſagitta ferirent. Artificium laborq; eorum feras venari, & ſagittis figere, quorum carne veſcuntur, pellibusq; veſtiũtur, ac eaſdem pro tributo magno Duci Moſchorum pendunt. Inter venandum autem, nartarum inſtrumento pedibus inducto, (cuius in Permiæ deſcriptione ſuprà memorauimus) vtuntur, in quo agiliſſimè velociſſimeq; feras inſequendo ferũtur. Quia verò harum nartarũ inſtrumento velociſſimi curſus, omnes ferè Septentrionales gẽtes, & ipſi Moſchouitæ, Rutheniq; communiter vtuntur, imaginem vſus earum ſubijciemus. Sunt autem longæ quædam ligneæ ſoleæ, longitudinem triũ cubitorum adæquantes, in anteriori parte in modum trabarum erectæ, quidam verò hoc inſtrumentum ad ſuæ proportionis ſtaturam in longitudinem cõficiunt, quo in vtramque pedem inducto velociſſimè feruntur.

Ceremiſſi ſagittarij excellentes.

Nartarum vſus.

MORD-

MORDWA POPVLI.

A Nouogrodia inferiore, quam ſuperius deſcripſimus Orientem, & Meridiem verſus, vaſtę ingenteſque occurrunt ſyluæ, quas MordWa populi ſic dicti, magno iuxta Volgã fluuium inſignem tractu, inhabitant. Idioma proprium habent, in pagis paſſim degunt, agriculturamq́ue exercent. Melle, diuerſiſque animalium pellibus precioſis abundant. Homines ſunt duri & bellicoſi, Tartaroſque latrocinantes, (quos in vicinio habent) à finibus ſuis fortiter propulſant, omnes ferè pedites incedunt, arcubus oblongis vtuntur, ſagittandiq́ue peritia pollent, feras præſtantiores, vt pellibus eorum integris & intactis potirentur, in naſum ſagitta miſſa interficiunt. Eorum quidam Mahometi ſectam amplectuntur, quidam verò in idololatria perſeuerant. Vectigal annuum magno Moſchorum Principi pellibus diuerſarum ferarum ſoluunt. Mulieres eorum decoris cauſſa vngues nigro colore artificialiter inficiunt, apertoq́ue capite & crinibus paſſis ſemper incedunt. His aliæ gentes Ceremiſſi intermixtæ ſunt, qui ad differentiam Ceremiſſorum ſeptentrionalium, de quibus ſuprà ſuperiores Ceremiſſi, ſiue montani, à collibus quos inhabitant, appellantur. Hîc de vicinis conterminiſque Moſchouitico imperio, Tartaris Cazanenſibus, cæteriſque campeſtribus in hordas diſtributis nobis dicendum eſſet: ſed ne ordo rei interrumperetur, de moribus, religione, & vitæ conſuetudine Moſchouitarum, pauca ſubijcienda nobis, non abs re videntur. His autem abſolutis, Tartarorum fines, gentiſque mores breuiter attingemus.

MordWa gens bellicoſa.

DE RELIGIONE MOSCHOVITARUM, omniumq; Ruthenorum.
Caput II.

Rutheni Christiani.

RVtheni omnes postquam semel fidem Christianam Græcorum ritu, anno restitutæ per Christum salutis 924. susceperunt, sub Olha Ducissa & Volodimiro filio eius monarcha Russiæ, in ea ad hunc vsque diem vnanimiter fortiterque perseuerant. Quamuis quidam proceres Russiæ Polono regi subiectæ, doctrinam Lutheranam & Zuinglianam sequantur, sed vulgus omne, maiorque pars magnatum, & nobilium, fidem antiquitus Græcorum ritu susceptam, firmiter retinent. Sic quoque omnes regiones Russiæ, quæ alba dicitur, Moschorum principi subiectæ, Christianæ fidei, quam à Græcis susceperunt, vestigijs firmiter vnanimiterque insistunt. Vnus autem totius Russiæ metropolitanus olim erat tam Moschorum, Lituanorumque ducibus, regique Polonorum tributarius, qui sedem suam primò in Kiouia Russiæ Lituanorum metropoli ciuitate retinebat, tandem in Volodimiriam, postremò in Moschouiam translata est. Cùm autem metropolitanus Moschouiæ septimo vnoquoque anno Russiam Lituanis subiacentem, caussa exigēdarum pecuniarum inuiseret, ablataq; magna pecuniarum summa discederet, Vitoldus magnus Lituaniæ Dux, re considerata, prouincijs suis, ne thesauris exhaurirentur, consulere volens, episcopis, abbatibusq; Russiæ conuocatis, iudicio eorum metropolitam in sua Russia elegit, qui sedem suam Vilnæ (quæ est Lituanię metropolis) habet, in Basilica diuæ virginis, quæ Ruthenis, Preczista, id est castissima dicitur. Hic autem metropolita

Metropolitanus Russia.

Metropolitanus Russia in Liuonia eligitur.

raro

ratò Vilnæ commoratur. Eſt verò epiſcopus Vilnenſis præcipuus, ſecundum ordinem eccleſiæ Romanæ, ipſa enim Vilna Romanum ritum ſequitur: ſed media pars Ruthenorum eam incolit, pluresque eccleſiæ in ea Ruthenicæ quàm Romanæ conſpiciuntur. Porrò omnes metropolitæ Ruthenorum à patriarcha Cōſtātinopolitano autoritatem ſuam habent, & primò omnium epiſcoporum, abbatum, & totius ordinis ſpiritualis iudicio, & conſenſu metropolita eligebatur, ſed nūc hanc autoritatem magnus Dux Moſchouitarum ſibi aſſciuit, ſuoq; iudicio metropolitam in Moſchouia conſtituit.

A ſancto Andrea apoſtolo Rutheni ſe fidē Chriſtianam ſuſcepiſſe iactant, adhuc ante Olham, & Volodimirum, quem ex Græcia per Pontum Euxinum ad oſtia Boryſthenis fluuij, gentiliter *Dnepr* dicta, appuliſſe annales eorum teſtantur, & inde ad Kiouiam, tunc temporis metropolim Ruſſiæ, aduerſo fluuio perueniſſe, atque ibi omnem terram Ruſſiæ benedixiſſe, & baptizaſſe, ſignumq; crucis eum illic cōſtituiſſe. Ex Kiouia tandem aiunt eum ad fontes Boryſthenis Dneprisko dictos, perueniſſe. Indeque in Nouogrodiā magnam, deinde per mare Germanicū Romā vſq; nauigaſſe. Poſtremò in Peloponeſo Græciæ, ſub Ago huius nominis rege, propter Chriſtum crucifixum fuiſſe. Archiepiſcopi in toto imperio Moſchorum duo ſunt, vnus in Nouogardia magna, qui habet prærogatiuam infulam albam bicornem noſtrorū epiſcoporum more geſtandi. Secundus in Roſtouia. Epiſcopi ſunt multi, videlicet Permiæ, Sulda liæ, TWerenſis, Columniæ, Cernigouiæ, Rheſanenſis, Smolenſtēſis, Pleskouienſis, &c. Veſtes eorū ſunt

S. Andreas in Ruſsia eſſe dicitur.

Archiepiſcopi Moſchouiæ & epiſcopi.

Veſtitus epiſcoporum.

Vestitus episcoporum. ſicut aliorum monachorũ, nigræ, niſi quòd aliquando ſericeas ferũt, & prę́ſertim pallium nigrum, quod habet à pectore tres fimbrias albas, ad ſimilitudinem riuuli fluentis inflexas, quod ſignificat, ex cordibus eorum riuulos doctrinæ fidei, & bonorum exemplorũ ſcatere. Metropolita autem, archiepiſcopi, & epiſcopi, abbates, monachi, carnibus perpetuò abſtinent. Prouentus neceſſarios ex prædijs & alijs extraordinarijs accidentibus & beneficijs habent, Arces verò vel ciuitates, & omnes adminiſtrationes ſeculares eis ademtæ ſunt. Sed metropolita Ruſſiæ Polono regi ſubiectæ, & alij epiſcopi villas ciuitatesq́ue poſſident.

Monachi. Abbates qui Igonomei, priores qui Archimendritæ dicuntur, & omnes monachi duriſſimas moleſtiſſimasq́; leges, & regulas præſcriptas habent, nullo ſolatij genere recreari eis conceditur. Omnes non ſolùm Principis, ſed cæterorum nobilium mandatis parent: plures eorum ex monaſterijs in eremum ſe conferunt, ibique in arctis tuguriolis, aut ſoli, aut cum ſocijs manent, victum de radicibus arborum, & varijs terræ herbis acquirunt.

Sacerdotũ regula. In ſacerdotij gradus hi tantùm promouentur, qui diu apud eccleſias ſeruierunt. In diaconum autem nemo conſecratur, niſi vxorem habuerit, vnde interdum & matrimonio copulantur, & in diaconatum conſecrantur. Præterea qui virgini ſtuprum aliquando obtulerit, aut vxorem ſuam primo concubitu vitiatam animaduerterit, in diaconatum non ordinatur. Mortua vxore ſacerdos à ſacris prorſus ſuſpenditur, niſi monaſterium ingreſſus iuxta regulam viuat, officijs etiam diuinis peragendis ſi caſtè viduus

duus vixerit, velut minister cum cæteris ecclesiæ ministris choro interesse potest. Si autem viduus sacerdos aliam vxorem (quod eis liberum est) duxerit, is munere sacerdotali priuatur, nihilque commune cum clero habet. Nullus sacerdotum monachorumve horas canonicas dicit, nisi habeat imaginem alicuius diui præsentem, quam etiam nemo nisi cum magna veneratione attingit. Qui autem eam in publicum profert, manu eam in altum extollit, quam omnes prætereuntes cruce se signantes, inclinando plurimùm venerãtur. Libros euangelij maxima veneratione prosequuntur, neq; eos manibus tangũt, nisi prius caput multoties inclinando, cruce se munierint. Omnes sacerdotes ex cõtributione quadam certa sustentantur. Assignantur etiam eis domunculæ cum agris & pratis, vnde victum suis vel famulorum manibus, more agricolarum acquirunt.

Sacerdotes Romanos confundunt, qui cælibem vitam ducere sese iuramento obstringunt, cùm sancta synodus quæ fuit in Gangra, scribat in quarto canone: Qui spernit sacerdotem secundum legem vxorem habentem, dicens quòd non liceat de manibus eius sacramentũ sumere, anathema sit, id eadem synodus dicit, Omnis sacerdos & diaconus propriam vxorem dimittens, sacerdotio priuetur.

Habitu haud dissimili à secularibus vestiuntur, solummodo pileolum nigrum rotũdum, quo rasuram tegunt, gestant. Commam ad brachia protẽsam nutriunt, omnes baculos *Posoch* dictos, quibus innituntur, cum manubrijs incuruatis gestant.

Rutheni secundũ calẽdarium suum, plurima festa diuorum, non his diebus quibus Romani, celebrant.

Festa Ruthenorum. Trinitatis festum celebrant feria secunda Pentecostes, in octaua autem Pentecostes festũ omnium sanctorum obeunt. Festum verò corporis Christi more Romanæ ecclesiæ non venerantur. Viri præstantiores peractis sacris, ebrietate & comessationibus festos dies consumunt. Ciues artificesq; diuinis peragendis interesse solent, quibus peractis laborib. domesticis, cæterisq; negocijs incumbunt, dicentes feriari & à labore abstinere, dominorum esse.

Nicolaum sanctum inter cæteros diuos præcipuè venerantur, eumq; diuino ferè cultu prosequuntur, templaque præcipua nomini eius dicata erigunt, de cuius plurimis miraculis frequenter prædicant.

Habent etiam in catalogo sanctorum Romanos quosdam pontifices, quos inter sanctos venerantur. Cæteros verò qui post eorum schisma fuerunt (quãdo à Romanis disiuncti sunt) execrantur, & pro hæreticis grauissimis eos habent, eosque schismaticos appellant.

Concilium sub Adriano papa. In septimo enim generali cõcilio, quod sub Adriano papa celebratum est, conclusum esse dicunt, vt ea quæ in præcedentibus synodis constituta conclusaq; fuerint, in posterum quoque solida rata, acceptaque & perpetua teneantur, nec posthàc cuiquã sub graui anathematis pœna aliud concilium celebrare aut accedere licere. In his autem septem concilijs hos pontifices Romanos fuisse constat, quos Rutheni inter sanctos venerantur, dignosque cathedra sancti Petri dicunt, ideo quòd secum sentirent. in prima synodo, papam Syluestrum, in secunda Damasum, in tertia Celestinum, in quarta Leonem, in quinta Vigilium, in sexta Orphanium, in septima Adrianum, omniaq; conci-

concilia & ſynodos, poſt hos ſeptem prędictos ſynodos celebrata, maledicta, peruerſa, & hæreſi turpiter deprauata eſſe dicunt. Erat quidem metropolitanus Ruſſiæ Iſidorus nomine, qui ſedem ſuam in Kiouia retinebat, is ad cõcilium Florentium, quod celebratum eſt ſub Eugenio papa, venerat, vbi eccleſias Ruthenicas, abiectis Græcorum ritibus, cum Romana eccleſia vniuerat, tandem in Ruſſiam reuerſus, cùm propoſitum ſuum & rem iam concluſam Ruthenis proponeret, illosque ex verbo Dei ad vnitatem & concordiam fidei inſtrueret: captus omnibusq; bonis ſpoliatus, in carceres coniectus eſt. *Iſidorus metropolitanus.*

Doctores quorum dogmata Rutheni ſequuntur, ſunt hi: Baſilius magnus, Gregorius Nazianzenus, & Ioãnes Chryſoſtomus, quem illi Zloto vſti, id eſt aureum os habentem, appellunt. Gregorij etiam pontificis Romani libros de moralibus ſcriptos habent. *Doctores Ruthenorum.*

Sacrũ ſiue miſſa Sclauonica lingua apud illos peragitur, intermixtis etiam aliquando cantionib. Græcis, epiſtola & euangelium, quo magis à populo percipiãtur, extra chorum in medio eccleſiæ aſtanti populo clara voce recitantur. Concionatoribus carent, ſatis enim eſſe putant ſacris interfuiſſe, ac euangelij epiſtolarumque verbaque vernacula lingua recitat ſacrificulus audiuiſſe, concionarique in ſuis eccleſijs obſtinatiſſimè prohibent, dicunt enim ſe hoc modo varias hæreſes, & diuerſas de fide opiniones effugere, quæ ex concionibus & ſubtilibus argumentis, ſophiſticisque quæſtionibus oriuntur. *Sacrum.* *Concionatoribus abſtinent.*

Panem ad ſacrificandum hoc modo ſacrificant: vnus eorum præparatum panem ad ſacrificãdum in patena ſuper capite, per minorem portã de ſacrario

Consecratio panis. egressus portat, alter verò coopertum calicem vino repletum, cæteris diaconis vel sacerdotibus imagines sanctorum, Petri, Pauli, Nicolai, vel Michaelis archangeli, magna populi circumstantis acclamatione & veneratione prȩferunt, quidam ex circumstantibus acclamant vulgari oratione, Domine miserere, alij fronte terram gentili more percutiunt, quidã se signo crucis frequentius caput inclinando muniunt, varia denique veneratione ac cultu circumlata signa venerantur. Postea finito circuitu per mediam chori portam sacerdotes in sacrarium ingrediuntur, sacrumque peragunt. Quoties se signo crucis muniunt, id manu dextra sic faciunt, vt frontem primùm, deinde pectus, mox dextram, ac demum sinistram pectoris partem punctis in formam crucis tangant. Quod si quis aliter se signo crucis munierit, hunc velut hæreticum obiurgant.

Gloriantur Rutheni se solos cum Græcis veros Christianos esse, Romanos verò & alios Christianos damnant & execrantur, tanquam primitiuæ ecclesiæ desertores, & septem sanctarum synodorum præuaricatores.

Baptismi sacramento Rutheni hoc modo vtuntur: nato infante sacerdos statim accersitur, qui ante fores puerperæ habitationis, certas orationes dicere solet, infantique nomine imposito domum reuertitur. Postea puer in templum defertur, hocque modo baptizatur, in aquam immersus, chrismate quod in hebdomada, feria sexta Pascham prȩcedente, consecratum est, vngitur, deinde myrrha; postea capillos infanti sacerdos abscindit; eosque ceræ intricatos in ecclesia certo loco deponit. Sal autem & saliuam

Roma-

Romano more, cum puluere mixtam, inter baptizandum non adhibent, aquam verò baptiſmatis pro ſingulis infantibus conſecrant, & continuò poſt baptiſmum in foueam ad id præparatam, eam effundunt. Fideiuſſores verò vel ſuſceptores infantis, quoties circa baptiſmum ſacerdoti interroganti, an Diabolo infans renunciaret, correſpondent, toties in terram expuunt.

Confirmationis ſeu inunctionis ſacramentum maximè abhorrent, hocque argumento vanam & damnabilem cõfirmationem eſſe ap̄pbant, quòd in ſynodis omnibus ferè dictum ſit, præcipuè verò in Nicena, confiteor vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum, cùm autem vnum ſit baptiſma, vnum etiam eſſe chriſma, & virtutem eandem ſacerdotis & epiſcopi circa ſacramenta diſtribuenda, dicunt eſſe.

Purgatorium Græci & Rutheni negant, ſed dicunt vnumquenque ſecundum opera ſua, poſt mortem locum deſignatum habere, vbi diem iudicij extremi expectaret, pios quidem cum Angelis placidis in lucidis & amœniſſimis Eliſij viridiferis campis recumbere; impijs autem in obſcuris, cæcis, nigriſque caligine obductis voraginibus, cum Angelis terribilibus deſtinatam eſſe manſionem, ad expectandam iudicij diem, vnde illæ animæ quæ in locis amœniſſimis & ſplendidis, cum angelis placidis, benigniſque collocatæ ſunt, gratiam Dei ſibi futuram cognoſcunt, aſſiduèque iudicium extremum fieri petunt. Aliæ contrà condẽnationem ſibi imminere, & pœnas terribiles in caliginoſis voraginibus ſitæ præſagiunt, idque eò maximè allegant, quòd animæ poſt *Opinio de animabus.*

mortem in cælum ſtatim non aſcendunt, neq; in infernum. Quibus enim illud verbum à Chriſto in nouiſſimo die diceretur: Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum cælorum, &c. cùm iam omnes antea in cælo ſint: & cõtrà, ite maledicti in ignem æternum, cùm iam olim in inferno condemnati fuerint. Neq; etiam animam à corpore ſeparatam pœnis obnoxiam eſſe credunt, nam cùm anima ſe vitijs cum corpore ſimul contaminauerit, cum corpore etiam expiandam putant, quod ego Theologis diſcutiendũ relinquo. Funebre autem ſacrum pro defunctis ideo faciunt, quòd ijs ſuffragijs tolerabiliorem animabus locum impetrari ſperát, vbi facilius extremum diem iudicij expectare poſſint. Imò etiam cùm aliquis magnæ autoritatis vir moritur, tunc Metropolitanus ſiue epiſcopus, epiſtolam ad ſanctum Petrum ſcribit, ſigillo ſuo & manu ſubſcriptione munitam, quam ſuper pectus defuncti ponit, dans teſtimoniũ de bonis pijsq́ue operibus eius; vtq́ue in cælum facilius poſt diem iudicij admitteretur, & Chriſtianę religionis Catholicæ agnoſcatur, ſubſcribunt. Præterea agreſte vulgus circa mortuorum ſepulturam, varijs ceremonijs, & ſuperſtitioſis plerunque vtitur. Sepulturæ eorum in ſyluis, & vbi agris tumulos aggeſtis, lapidibus muniunt, ſignumq́; crucis ſuper imponũt. Loca pro ſepeliendis defunctis non cõſecrant, aiunt enim corporibus baptizatis, ſacramentisq́ue Chriſti dicatis, & conſecratis, terram ipſam, & non corpora terra conſecrari.

Matthæi 25.

Mortuorũ ceremoniæ.

Spiritum quoque ſanctum à Patre tãtùm, & non à Filio procedere confitentur, ac Romanos dicentes credo in Spiritum ſanctum, qui à Patre & Filio procedit,

cedit, confundunt, eosq́; conformes hęresi Macedoniæ & Arianæ dicunt, hac de caussa, quòd duo principia, duasq́; voluntates de Spiritu sancto, & duas virtutes adducerent, & honori Spiritus sancti detraherent. Hîc autem Rutheni non intelligunt vnam esse diuinitatis voluntatem, potestatem gloriam, & honorem. Sicq́; secundum concilium Nicenum, contra Arium & Constantinopolitanum, contra Macedonium celebratum dicunt: Credo in Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, Dominum verum & viuificantem, à Patrę procedentem, qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur.

IEIVNANDI MOS apud Ruthenos.

RVtheni in ieiunio, prout in cæteris ceremonijs, à Romanis discrepant, quatuorq́ue ieiunia magna, quibus carnibus abstinent, habent. Primùm in quadragesima septem integris hebdomadis ab esu carnium abstinent. In prima aũt hebdomada, quam nos vltimam Bacchanalium dicimus, illi lactarijs & butyraceis cibis vtuntur, eamq́; Maslna, quasi butyraceam appellãt, reliquis verò septem integris septimanis ad Pascha vsque etiam piscibus abstinent, oleribus, cauliculis, raphano, fungisq́; cõtenti. Quidam etiam deuotiores Dominicis tantùm & Sabbatiuis diebus (quibus ieiunare peccatum putant) cibum sumunt, reliquis diebus nisi frustulo panis in meridie confortati ab omni cibo abstinent. Alij die Dominico, feria tertia, quinta & septima, cibis coctis vescuntur, reliquis frustulo panis, cum aqua fermentata sumto, totis diebus inediam tolerant.

Ieiunium Petri. Secundò ieiunant post octauam Pentecostes vsq; ad ferias Petri & Pauli apostolorum, appellántque hoc ieiunium diui Petri.

Ieiuniũ diuæ Virginis. Tertiò à prima Augusti vsque ad assumtionem beatissimæ virginis Mariæ, ieiunio se macerãt. Quartò sex septimanis in aduentu Domini carnem & butyrum abhorrent, vocaturque hoc ieiunium Philippi, inchoatur enim sub festum Philippi secundũ Ruthenicum calendarium. *Ieiunium Philippi.* Omnibus verò diebus sabbatiuis (exceptis temporibus ieiunij) carne vescuntur. Sed feria quarta & feria sexta grande peccatum carnibus vti credunt, ita, vt si Petri & Pauli, assumtionisque Mariæ festum feria quarta vel sexta contigerit, tum ea quoq; die carnibus nõ vesci peccatum putant, Romanosq; hac de caussa maximè redarguunt, argumento Clementis pontificis Romani id comprobantes, qui dicit in statutis Apostolorum canone LXIIII. Si ecclesiasticus die Sabbato vel Dominico ieiunans inuentus fuerit, exceptis ieiunij Sabbatis ab ecclesia præscriptis, sacerdotio degradetur, si autem secularis homo fuerit, excommunicetur, & ab ecclesia seiungatur. Nullius sancti vigiliam ieiunio venerantur, præter sancti Ioannis Baptistæ, quam vigesima nona Augusti die (ex præscripto calendarij sui) celebrant.

Monachi grauioribus ieiunijs præ cæteris onerátur, qui aqua fermentata cum frustulo panis semel in die sumta, contenti esse coguntur.

CONFITENDI MOS.

CIrca Paschatis festum Rutheni præcipuè confiteri solent, hoc modo: Confessor vnà cum confiten-

fitente in medio templi ſtat, magna cordis cum deuotione, contritioneq́ue ad imaginem alicuius diui vultu reuerenter conuerſo, poſtea confitenti ſecundum peccati grauitatem iniuncta pœnitentia, ante ipſam imaginem confeſſor & confitens magna cum deuotione reuerenter ſeſe inclinant, ſignoque crucis frequentius frontem pectusq́ue & brachia munientes, alto cum gemitu cõſuetam orationem proferunt: Ieſu Chriſte Fili Dei viui miſerere noſtri. Quoſdam etiam qui grauius aliquid deliquerint, aqua ſacrata abluunt, quam in Epiphania Domini toto fluuio vel ſtagno (ſecundum morem) conſecrato hauriunt, & pro abſtergẽdis noxialibus delictis, per integrum annum in templo reſeruant. Quibuſdam verò pro pœnitentia ieiunia & breues facilesq́; orationes iniunguntur. Dominicam enim orationem perpauci ex vulgo ſciunt, dicuntq́ue orationem Dominicam ſcire, dominorum & ſacerdotum, qui nullis laboribus occupantur, opus eſſe. Confeſſionem etiam quamuis ex præſcripto habeãt, eam tamen ad dominos pertinere, agreſtes dicũt, ſibi autem in Deum, & filium eius Ieſum Chriſtum, & Spiritum ſanctum ſimpliciter credere, ſatis eſſe. Hacq́ue oratione omnes Rutheni promiſcuè & peculiariter vtuntur: Ieſu Chriſte Fili Dei viui miſerere nobis.

Aquæ conſecratio.

SACROSANCTÆ EVCHAriſtiæ vſus.

SAcramento Euchariſtiæ Rutheni ſub vtraq; ſpecie vtuntur, aliud autem pro infirmis, & aliud pro communicantibus, ſecundum conſuetudinem habent. Pro infirmis ſacramentum in hebdomada

magna ante Paſcha, die Iouis conſecratum, in vaſe mundo per integrum annum ſeruatur. Dum autem id ſacerdos pro infirmo daturus eſt, tum parum vini & aquæ tepidæ addit, portiunculamq́; bene humectatam ægroto cochleari de calice porrigit. Si autem puer infirmus fuerit, adeò vt non poſſit de pane ſumere, tunc infunditur ei gutta vini conſecrati in os de calice. Pro communicantibus verò ſecundum conſuetudinem, ſacramentum dum ſacrum ſiue lyturgia peragitur, cõſecratur, quod ſacerdos cochleari ex calice in portiunculas minutas redactum, & vino commixtum, communicantibus diſtribuit. Præſcriptum communicandi tempus ante feſtum Paſchæ, (vel quotieſcunque aliquis voluerit modò confeſſus ſit) habent. Pueros qui ſeptem annos tranſigerint, ad ſacramẽtum admittunt, dicuntq́; hominem ſeptennio tranſacto contra Deum peccare incipere.

Duplex apud Ruthenos Eucharistia.

Porrò omnes Rutheni pane fermentato, & non azymo (prout Romanæ eccleſiæ mos eſt) vtuntur, idque hac ratione approbant, quia Iudæi in memoriam liberationis ſuæ ex Ægypto, ſecundum mandatũ diuinum azymis vtuntur, ſe verò ſemel Chriſtianos factos nunquam in labore Ægyptiorum fuiſſe; ideo de huiuſmodi Iudæorum azymis, Sabbato & circũciſione obſeruandis, ſe liberos eſſe dicunt, ſi enim aliquis ſequatur vnum ex illis (Paulo atteſtãte) totam legem adimplere tenetur. Eundemque Apoſtolum dicentem: Fratres, ego enim accepi à Domino, quód & tradidi vobis; quia Dominus in qua nocte tradebatur, accepit panem, benedixit, &c. de pane fermentato & non azymo dixiſſe intelligunt. Eo enim tempore nec azyma nec Paſcha eſſe, cùm Dominus

Nõ azymis Ruthens, sed fermentato pane vtuntur.

cœnaret,

naret, dicunt. Idque hoc argumento maximè ap-
obant, quia Iudæorum pascha stando fit, & come-
ur secundũ legis præscriptum, hoc autem in cœ-
Christi non erat (vt Euangelista dicit) recumben-
us eis duodecim, &c.
Item & discipulus recubuit super pectus ipsius in
na, &c. Quod etiam Christus dicit ibidem: Desi-
rio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum,
n de Iudæorum Pascha cum dixisse sentiũt, quod
tea semper comedebat cum Apostolis. Neq; azy-
Christum Apostolis dedisse, sed panem fermen-
um credunt, cùm dicit: ecce panis quem ego do
bis. Similiter ad Iudam: cui ego dabo panem intin-
m, ipse traditurus est me.
Romanos autem in azymis communicantes cõ-
dunt, dicẽtes eos Iudaicos ritus obseruare, in hæ-
q; Iuliani Apolinaris Laodicẽsis, & Pauli Syrij Sa-
satensis, Machometi, Eutychij, & Diasterij am-
are, qui erant in sexta synodo deprauatissimi hæ-
ci, & spiritu diabolico repleti.
lulieres autem apud Ruthenos panem ad sacrifi-
dum Proskura dictum cõficere solent. Seligun-
autem ad id mulieres prouectæ ætatis, quæ men-
is patiendis amplius non sunt obnoxiæ, præci-
verò viduæ sacerdotum relictæ, id muneris obi-
olent.

DE MATRIMONIO.

a Rutheni matrimonium contrahunt, vt quar-
im cõsanguinitatis gradum non attingant. Ter-
n ducere vxorem viro vix concedunt, & non ad-
lum legitimum matrimonium esse putãt. Quar-
verò hec concedunt, neque etiam Christianum

esse iudicant. Pro adulterio non computãt, si vir habens vxorem cum soluta concubuerit, excepta vxore alterius.

DIVORTIA inter se frequenter celebrant episcopis permittentibus, literasq; repudij dantibus.

Diuortium. Quidam etiam agrestiũ, quibus ad episcopos propter longam itineris distantiam aditus difficilis est, diuortium tali modo (more gẽtili antiquitus obseruato) peragunt, cùm sibi vir & vxor vtrinque displicent, tunc extra pagum in triuium ambo prodire solent, mantili accepto, quod inter se manibus vtrinq; tenendo per medium discindunt, hocq; inter se diuiso, matrimonium etiam inter se diuisum esse putant, & vxori repudiatæ vir dicere solet, vade tu hâc, ego illac pergam. Sed hic peruersus diuortij modus nunc prorsus abolitus est.

Hoc autem ritu matrimonium inter sponsam & sponsum contrahitur. In primis mẽsa in medio templi adornatur, ingredientibusq; templum sacerdos præcedens certas recitat orationes, deinde pro patriarcha metropolitano, episcopis, & toto clero, pro monarchaque suo, & omni ordine equestri, & plebeio, qui ritus suæ fidei sequuntur sigillatim sacerdos cum diacono clara voce orant. His peractis sponsus & sponsa mensam præparatam accedunt, in linteoq; secundum morem pedibus substrato vterque stat. Postea sacerdos ex præscripto an alicui olim nõ spopondèrent interrogat, stolaque manus vtriusq; an- *Sponsalium ritus.* nulos commutans, colligat. Deinde coronas ligneas vel ex tiliæ libro pictas ad id muneris in ecclesia reseruatas capiti vtriusque imponit, dicens: Posuisti Domine coronam super caput eius de lapide pretioso,

tioſo, &c. Euangeliumq́ue de nuptiis in Cana Galilææ celebratis, recitat. Deinde panem & ceruiſiam conſecratam deſponſatis ad prægustandum porrigit, poſtea ſtolam (qua ſacerdotes collo appenſa vti videmus) ſponſus & ſponſa ab vna parte, & ſacerdos ab altera tenent, ſacerdotemq́ue præeuntem ſequuntur, hæc verba dicentem: Circuite populi Sion, & date gloriam nomini Dei altiſſimi, terq́ue menſam circumeuntes loca ſua occupant, & ſacerdos pſalmum Miſerere noſtri Domine ſecundum mágnam miſericordiam tuam, &c. recitat; ſuffragiisq́ue pro omnibus, tam ſpiritualibus, quàm ſecularibus Deo perſolutis de templo egrediuntur.

DE EXPEDITIONE BELLICA. Caput III.

MAgnus Moſchorum Dux ingentem exercitum longo tempore ſuſtentare poteſt, neque enim militibus ſuis ſtipendia largitur, ſed agros illis exiguo pretio elocat, quo beneficio operam militum demeretur. Conſcripti autem milites coram magno Duce ſinguli cõparent, & nummum vnum, quem patrio nomine Denga vocant, æſtimatione vnius groſſi Polonici principi dant, reuerſiq; ex bello eundẽ nummũ repetunt, occiſorũ verò nũmiſmata princeps retinere ſolet, atq; ita occiſorum numerum cognoſcit.

Numerus occiſorum quomodo cognoſcitur.

Nobiles autem omnes, magnates & cõſiliarij adeò dura ſeruitute premuntur, vt quemcunque apud ſe in aula eſſe velit, vel in bellum ire, aut legationem aliquam obire iuſſerit, id ſumptibus ſuis facere cogitur. Quando autem aliquem magni nominis virum ad bellum proficiſci iubet, literas ſuas ad illum mandatorias mittit, ſi autem vel prandens, vel cœnans,

dormiénsve præuentus fuerit à tabellatore, Magni Ducis, literasque quibus ad bellum proficisci iubetur acceperit, continuò à prandio lectóve surgens, equum tabellatore inspiciente armatus ascēdit, mandatumque principis se exequuturum præbet, atque sic omnes qui per facultates rei familiaris possunt, sumptibus propriis militant.

Obedietia.

Per singulas quoque prouincias magnus Dux filios nobilium tenuioris fortunæ conscribere solet, vt numerum illorum & quot quisque equos ac seruitores habeat, cognoscere possit, is singulis exiguum stipendium annuum concedit, & in bellum proficisci iubet.

Frequenter Moschi belligerant.

Omnibus autem nobilibus propriis sumptibus militantibus raròquies datur. nam frequenter bella aut cum Lituanis, Liuonibus, Suetensibus, vel Tartaris Præcopensibus, Turcis aliisque finitimis gentibus gerit, in arcibus quoque campestribus Tartaris finitimis, qui Crimsci, Præcopsci, Noheysciique dicuntur viginti millia hominum, vel plus singulis annis locare solet. Omnes denique & singuli tam stipendiarij, quàm principis gratiam expectantes in bellum propriis sumptibus ire coguntur. Non huiusmodi autem sumptibus prout apud nos Moscho uitæ in bellum expediuntur, nam quicunque nobilium habet sex equos & totidem seruos, vnū equum, qui vitæ necessaria fert, ex iis habet, in primis verò milium siue pultes contritas in sacculo habet, deinde suillæ carnis aliquot frusta, & sal in sacculo, si verò ditior fuerit sal commixtum pipere solet habere, hos autem sacculos cum leguminibus super equum ad id delectum circumligat. prętereà vnusquisque secum

Victus bellicus Moschorum.

cum

cum fert lebetes, ollas cupreas siue æreas, cistellasq; ephippio alligatas, cumque necesse est ignem accendunt, ollamque magnam aqua replent, in quam milij tantùm vnum cochlear, vel pultium imponũt, saleque conditum coquunt. Aliquando autem cùm lautius aliquis eorum epulari vult, tum frustulũ paruum carnis suillæ inijcit, hocq; cibo dominus interdum cum sex seruis contentus viuit. quòd si dominus famelicus nimiùm fuerit, totum consumit, serui autem aliquando ad totũ biduum triduúmve ieiunant. Farinam etiam de auena subtiliter commolitam habere solent, cuius aliquot cochlearia pransuri in cistellam imponunt, modicoque aquæ distillatam cõedunt. Cùm autem habent allium & cepas, tum facilè cæteris leguminibus carere possunt. Duces verò exercitus, & cæteri militiæ præfecti lautius epulantur, tenuiorisque fortunæ nobiles ad prandium inuitare solent.

Moschouitæ tormentis bellicis, & bombardis peditatuque nunquam olim ante annos 40. vtebantur, nunc autem frequentissimè & peritissimè bombardis & tormentis vtuntur, à profugis quibusdam Italis, Germanis, Lituanisque instructi, arcesque egregiè (dictu mirum) propugnant. Campestri verò certamine cũ Polonis & Lituanis raró confligunt, semper enim ab eis fundũtur, solaq; agilitate & industria externi Moschouitas vincere solent. nam omnes ferè dimicare, armisq; artificialiter decertare imperiti sunt, exceptis quibusdam magnatibus, iisq; perpaucis. Cauendum aũt est cum Moscho congredienti, vt armis scitè vtatur, ne in manus eius incidat: brachiis enim lacertis, & toto corpore robustissimi sunt, sed

Quomodo cũ Moschis dimicandũ.

arte dimicandi plurimum vincuntur. Tam aũt robusti ſunt, vt cum vrſis indomitis & efferis abſque vllo genere armorum, ſolis viribus confici ſæpius cõgredi audeant, vrſumq; per aures arreptum tamdiu fatigant, donec prorſus debilitatum proſternant.

Arma Moſchorum.

Hæc præcipua arma ſunt, quibus Moſchouitæ in bello vtuntur, pharetra ſagittis referta, arcus, ſecuris, framea, cæſtus, cultelli oblongi, quibus frequenter pro pugionibus vtuntur. Multi quoq; lanceis pręcipuè pedites, equites autẽ aliqui hoſtilibus breuioribus vtuntur, ab Vngaricis & Polonicis diſſimilibus. Armantur autem loricis oblongis aliquando duplicibus, armillis, thoracibus, galeisq;. Equos paruos caſtratos ſoleis carẽtes habent, frena leuiſſima, ephippiis quoque in eum vſum accommodatis vtuntur, vt ſe in omnes partes abſque impedimento vertere, arcumque intendere facilè poſſint. Pedibus curtè attractis equis inſidere ſolent, adeò vt nullum haſtæ lanceæve impetum ſuſtinere queant. Flagello plerique & cõmuniter, calcaribus verò pauciſſimi vtuntur. Communiter veſtibus oblongis ad talos vſque protractis bombyce, lana ve ſuffertis vtuntur. Collocandis caſtris ampliſſimum locum eligunt, vbi fortè locus natura ſit munitus ea non curribus, ſed vepribus, ſentibus, arbuſtiſque circumtexunt, in muri ſimilitudinem, præſtantiores in medio tentoria ſua erigunt, reliquæ verò multitudinis vulgus ex arbuſtis caſas conficiunt, quidam etiam arbuſculas ſiue arborum frondes, in modum arcus incuruant, deſuperq; pennulis tegunt, equos ad paſcua pellunt, quorum cauſſa tam latè diſiuncta caſtra collocant. Tempore conflictus tubicines multos habent, ij dum gentili

Caſtra Moſchorum.

more

more omnes insimul dissonante melodia tubas inflant, mirus ac inusitatus quidam clangor auditur; cõmissuri cum hostibus certamen plus spei in multitudine, quàm robore militum ponunt, semperq; eminus hostes à tergo adorire & circumuenire student, sed campestre certamen rarissimè eis prosperatur, plurimis enim & diuersis armis se verius onerant, quàm armant; externi verò cõsilio magis, quàm armis tecti paruis copiis cum eis congrediuntur.

Arces & omnes muniriones strenuè & obstinacissimè propugnant.

DE CONSVETVDINE MOribusq; Moschouitarum. Caput IIII.

HÆc omnis gens Moschouitica siue Ruthena, magis seruitute quàm libertate gaudet, cuius egregium executorem principem proprium habent. Omnes enim passim cuiuscunque conditionis sint, (nullo respectu personarum habito) grauissima seruitute premuntur, prout inferius in gestis moderni principis dicetur. Nobiles, magnates, præfecti, primoresq; & consiliarij omnes *Chlopos* se, id est abiectissimos & vilissimos seruos magni Ducis fatentur, & bona sua omnia mobilia & immobilia, quæ propriè possident, non sua, sed magni Ducis esse dicunt. Vt autem equester ordo à magno Duce, sic etiã plebeius ciuilisq; à nobilibus & magnatibus grauissimè premitur: colonorum enim bona & ciuium, militũ, & nobilium prædæ exposita sunt, & per contemptum nigri homines, siue Christiani cõmuniter appellantur. Sex dies coloni in septimana dominis

Seruitus Moschouitarum.

ſuis laborant, ſeptimus verò dies priuato labori conceditur, neq; hi ſtrenuè laborant, niſi bene verberati. Habēt autem à dominis ſuis certos attributos agros, & prata, ex quibus viuunt, tributaq́; annua ſoluunt. Artifices ſecundum præſcriptum paruo laborem ſuum vendunt. Cumque annonę caritas in pretiũ concedit, tunc artifices exiliori tenuioriq́; in pretio ſunt, adeò vt vix panē ipſum pro labore vnius diei (quamuis ſtrenuo) acquirere poſſint. Ciues quoq; & mercatores grauiſſimis & intolerabilibus tributis, & exactionibus adinuentitiis onerantur, quas hîc recenſere longum eſſet. Quòd ſi magnus Dux aliquem mercatorum argenti aurive paulo ditiorem à delatoribus (quorũ plena curia eſt) reſciuerit, tunc eum ſibi præſentari iubet, & crimine falſo commentito dicit; delatum eſt ad nos tuum ſceleſte facinus, ideo vt criminoſus punieris. ſi autem accuſatus obteſtaretur ſe innocenter accuſatum, tum magnus Dux reſpondere ſolet anima teſtium, qui te accuſauerunt, ſciant, mea verò nihil refert. Confeſtim ergo iuſſu principis arripitur, & tamdiu verberatur, donec pręſcriptam ſummam monetæ argenteæ, magno Duci numeret.

Debita exigendi mos. Eſt aũt hic mos apud Moſchouitas receptus, quòd omnes debitores, qui alienum æs conflauerunt, non habentes vnde creditoribus ſuis redderent, ex legis præſcripto in locum certum & publicum, ad id ordinatum ducuntur, ibique à ſeruis prætorianis flagris, baculiſque per ſuras & crura pedum, grauiter abſq; vlla miſericordia cędunter, tam diu donec vndecunque accipiēdum ſit, creditoribus ſua reddere cogantur, quòd ſi ſoluendo non ſufficerent, tunc verberi-

bus

bus multotiens exagitati creditoribus secũdum valorem debiti seruire coguntur. In hunc quoque locum omnes coram magno Duce, per contumeliam accusati ducuntur, & si ditiores fuerint, cuiuscunque conditionis, tam diu verberantur, donec imperatam pecuniam (quamuis vnquam debitam) magno Duci soluant. Omnes communiter seruos emptos aut captiuos habere solent, quos morituri frequenter manumittunt. Illi tamen continuò seruituti assueti, aliis dominis pecunia accepta in seruitutem se vendunt.

Liberi etiam serui, qui dominis suis pro pretio seruiunt, non possunt quando velint à dominis se abdicare: si enim absque domini voluntate aliquis abierit, ab alio domino in famulatum non assumitur, nisi fuerit à domino, cui primò seruiuit, vel ab amicis se pro fidelitate eius obstringentibus commendatus.

Pater etiam habet potestatem filium quater vendendi, ita vt semel venditum quocunq; tandem modo liberatum, vel manumissum, rursus atque iterum iure paterno eum vendere possit. Post quartam autem vẽditionem nihil iuris amplius in filium habet. *Ius patris in filium.*

Seruitores in dominos suos plerumque conqueruntur, quòd ab eis probè non essent verberati: credunt enim se dominis displicere, signumq; indignationis esse, si non frequentius verberentur, obiurgarenturque. *Verbera seruis cara.*

Prout autem viri à magno Principe seruitute aggrauantur, sic etiam apud viros suos mulierum conditio miserrima est: nulla enim honesta & pudica creditur, nisi domi conclusa viuat, adeò vt nusquam exeat, domi autem manentes telam fabricant, & filanent, nihil prorsus iuris authoritati suæ in ædibus ha- *Mulierum conditio.*

bent, omnes enim labores domesticos serui absoluunt, non verberatæ à maritis plerunq; conqueruntur, & odiosè prosecutas dicunt, verberaque signum amoris putant. Basilicas rarò, rarius etiam ad amicorum colloquia, commessationesque, nisi omni suspicione carerent, vtpote effectæ admittuntur. Certis tamen & festiuis æstate diebus, hanc prærogatiuam exhilarandi animi gratia habent: Omnes communiter cum filiabus in campis viridiferis deambulãt, ibique super quadam trabe, duabus fines trabis occupantibus, alternatim sursum ac deorsum mouentur, aut frequẽtius funem in medij circuli modum duobus stipitibus appendũt, desuperque insidentes hinc & inde impulsæ feruntur. Postea quibusdam certis cantilenis manibus pedibusque complodentes, capitibusq; frequentius mouentes sese oblectant, vel manibus se inuicem tenentes, & simili modo canentes choreas in gyrum ducunt. Hæc autem consuetudo pręcipuè circa festum Petri & Pauli apostolorum aliquot hebdomadis, ab omnibus Ruthenis promiscuè obseruatur.

Ædificia. Ædes ferè omnes apud Moschouitas, tam in pagis quàm in ciuitatibus insubædificatis prõptuariis cellariisq; supernè locantur, ad quas per gradus ascenditur. Quamuis autem vestibula ædium satis ampla & alta habeant, fores tamen habitationum humillimas faciunt, ita vt ingressurus quispiam inclinare & demittere se cogatur. In singulis habitationibus imagines diuorum in tabulis pictas loco honorificẽtiore sitas, habent; præcipuè autem diui Nicolai, passionis Christi, Mariæ virginis, & S.Petri: hasq; maximo honore prosequuntur, & pro penatibus venerãtur.

Imagines domesticæ.

Cùm

Cùm autem vnus alium accedit, ingreſſus habitaculum non ſtatim dominum domus ſalutat, ſed continuò caput aperiens, vbi imago ſit diligenter circumſpicit, qua viſa, cum magna reuerentia, ter ſe crucis ſigno caput inclinando munit, dicens: Ieſu Chriſte Fili Dei viui, miſerere noſtri. Poſtea porrectis ſibi manibus alterutrum ſeſe inuicem ſalutātes deoſculantur, capitaque more patrio frequentius inclināt, id autem tam viris quàm mulieribus peculiare eſt, in congreſſu de omni conſanguinitatis familia alterutrum percontari, an rectè pater, mater, vxor, filij, fratres, &c. valeant, poſt vnamquamque interrogationem, & reſponſionem caput multoties inclinantes, maximeque mutuò ſe inſpicientes obſeruant, vter magis ſe inclinaret, & ita frequentius caput alternatim inclinando de honore concertant: hoſpes tandem diſceſſurus ter ſe ſignat cruce priora verba reuerenter proferens, ſalute alterutrum data, abit. In honore captando venandoq; mirabilibus & ſuperſtitioſis ceremoniis vtuntur. Tenuioris etiam fortunæ hominibus intra portam alicuius præſtantioris viri equitare nō licet. Inſigniores domini & conſiliarij, vulgares etiam nobiles intra priuatos parietes quotidie deliteſcunt, & in publicum rarius prodeunt, eò quò maiorem authoritatem ſuique obſeruantiam apud populum captarent, nullusque nobilium ad quartam vel quintam domum pedes progreditur, (quod & Lituani quidam aſſueſcere cœperunt) niſi equus ſubſequatur, idque non propter vſum, ſed oſtentationis cauſſa faciunt. Nobilis quamuis egenus & pauper fuerit, tamen ignominioſum ſibi putat, ſi manu laboraret.

Hoſpitalitas.

Honoris cupiditas.

Prȩfectorum pauci authoritatem habent, vltimo ſupplicio reos plectendi, omnes enim cauſſȩ & controuerſiæ in Moſchouiam ad magnum Ducem conſiliariosque ſuos deferuntur. Ex ſubditis nemo aliquem torquere audet, cuiuſuis enim cõditionis malefactores magnus Dux vel conſiliarij principales morti adiudicare ſolent. Pauperibus non ſemper patet ad magnum Ducem aditus, ſed ad conſiliarios, iſque difficillimus, vnde omnis iuſtitia magna ex parte tenuioribus venalis fit.

Malefactorũ iudicia.

Conſul ſiue prætor, qui perſonam iudicis obtinet, à magno Principe in vnaquaque principali ciuitate ordinatur, gentiliter *Ocolnik* dictus.

Habitus Moſchorũ.

Veſtibus omnes oblongis abſque plicis ad talos demiſſis vtuntur, præcipuè verò lazurini vel albi coloris. Pileos albos apicatos cruſtatosque ex lana coacta geſtant, ocreis omnes ferè rubeis, iiſque breuioribus, quæ genua non attingunt, vtuntur, quarum ſoleas in digitis paululum erectas clauiculis ferreis muniunt: induſia variis coloribus ſericeis circa collum exornata apud præcipuos, auro intertexta geſtant, eaque monilibus, gemmis, vnionibus, ſeu globulis argenteis, aut cupreis deauratis exornãt. Cruces argenteas, vel aureas lapidibus pretioſis exornatas præſtãtiores; vulgus verò ferreas, vel cupreas pro ſacramento quodam collo appenſas geſtant.

Omnes autem & ſinguli ſuæ conditioni veſtibus conuenientibus ex præſcripto mandatoque magni Ducis vtuntur: nam tenuioris fortunæ vulgariſque familiæ hominibus veſtes pretioſiores elegantioresque, ſub graui pœna prohibentur. Si autem aliquem humilioris familiȩ virum elegantius veſtitum conſpi-

conſpiciunt, proditorem perfidumq́ue eum appellant, & ſuſpicionis notam ei inurunt, dicentes: perfide vnde tibi talis veſtitus, more dominorum (Polonos enim & Lituanos dominos appellant) veſtiris, & ad eos deficere perfidiosè moliris, tu enim pro huius veſtis pretio non ſufficis. Statim ergo accuſatus grauiſſimè vt ſuſpicioſus punitur. Alius itaq; tenuioribus nobilibus, alius conſiliaribus & magnatibus, alius ciuibus & colonis habitus eſt præſcriptus, ſecundum vniuſcuiuſque dignitatem, conditionem & rei familiaris opulentiam.

Secundum conditionē perſonarum habitus.

In theſauro etiam magni Ducis veſtes plurimæ elegantes, ad id ſunt repoſitæ & confectæ, vt cùm aliquando triumphus celebratur; vel cùm legatus alicuius principis excipitur, tunc omnibus & ſingulis aulicis ſuis magnus Dux illas veſtes ad tẽpus accommodat. Cæteri quoque nobiles ad conuiuia amicorum nuptiáſve celebrandas profecturi, vel ſi alicuius diui feſtum ſolenne occurreret, tunc volentes ſolennius elegantiusq́ue veſtiri, de magni Ducis theſauro veſtes ſibi accommodant, certo pretio ſecundum temporis ſpacium pro vſura veſtis attributo, & deinde eaſdem abſque detrimento cum vſura præſcripta theſaurario reſtituunt. quòd ſi aliquantulum veſtis commaculata fuerit, tunc vſurpatur ſecundum æſtimationem pecuniam pro ea numerare cogitur, verberibusq́ue ne id in poſterum admitteret, corrigitur. Ad regem Poloniæ etiam, vel ad alios exteros principes, Moſchouiæ princeps oratores miſſurus, omnibus aulicis & nobilibus cum legatis proficiſcentibus, veſtes ſolenniores, arma, & id genus ornamentorum ex theſauro ſuo ad vſurpandum ſub prætextu

Veſtes magnus Dux copioſas habet pro ſuis aulicis.

Legatorum expeditio.

ſoluendæ vſuræ accommodare ſolet, adminiſtratorque horum ſubſtituitur, qui omnia ornamenta vnicuique ſecundum ordinem, quotiens opus fuerit, diſtribuit, rurſuſque ea ab eiſdem recipit & reſeruat: ex legatione tandem reuerſi certam pecuniam pro vſurpatione veſtium & cæterorum ornamentorum ſecundum pactum magno Duci numerant, veſtesq; reſtituunt: quòd ſi aliquis ornamentum accommodatum commaculauerit, tunc verberibus emendatus, illud ſoluere cogitur.

Hic mos apud omnes Ruthenos & Moſchouitas, quotánis certis diebus obſeruatur, adoleſcẽtes, pueri, plurimique viri vxorati, extra ciuitatem pagúmve in locum amplum & eminentiorem confluunt, vnde ab hominum congregatione videantur, ibiq; quibuſdam ſibilis & vociferationibus (ſecundum gentis morem) ſigno dato, concurrunt, manusque abſque vllo armorum genere conferunt certamen, pugnis, pedibus, magno cum impetu faciem, pectus, ventrem, & genitalia vtrinque quatientes, ineunt, ſæpeque inde ſemiuiui plerunq; etiam mortui exportantur. Hoc autem certaminis genus ideo inſtitutum dicunt, vt adoleſcẽtes aſſueſcant verbera pati, & quoſcunque impetus perferre.

DE MAGNI MOSCHOVIÆ DVcis, Joannis Baſiliadis tyrannide. Caput V.

ABſoluto breuiter ſitu regionum Ruſſiæ, magno Moſchouiæ principi ſubiectarũ, religione, moribus denique, & conſuetudine gentis, de moderno principe Moſchouiæ Ioanne Baſiliade, eiusq; tyran-

nide

nide quædam dicenda nobis restant. Sed antequam rem ipsam aggrediemur, pauca de titulo illius quo vtitur, lectori haud aspernanda præponemus.

A tempore Ruriczk primi Nouogrodiæ magnæ Ducis, de quo superius dictum est, omnes ferè principes Russiæ non alio titulo quàm magnorum ducatuum, Wolodimiriæ vel Nouogrodiæ magnæ, vel Moschouiæ vtebantur, vsq; ad Basilium Ioannis Magni, patrem moderni principis Ioannis Basiliadis, de quo hoc nostrum propositum est. Hic enim Basilius rebus suis feliciter procedentibus, & filius eius post eum modernus princeps titulum & nomen regium plurimorumq; magnorum ducatuum sibi vendicare cœperunt, in hunc modum: Nos magnus Dominus, Rex, & magnus Dux totius Russiæ, Ioannes Basiliades, magnus Dux Wolodimiriæ, Nouogrodiæ magnæ, Moschouiæ, Pskouiæ, Smolenskiæ, ThWeriæ, Iugatiæ, Permiæ, Viatkiæ, Bulgariæ, Rex Casaniæ, Astrahaniæ, dominus & magnus Dux Nouogrodiæ inferioris, Czernihouiæ, Rezaniæ, Wolochdiæ, Rsouiæ, Bielloiæ, Rostouiæ, Iaroslauiæ, Poloczkiæ, Bielozieriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condimiæ, dominus Seueriæ, Liuoniæque, & magnarum regionum, Orientem, Meridiem, Septentrionem, & Occidétem versus, dominus legitimus, hæres & successor. *Titulus Moschouiæ ducis.*

Nunc autem multi eum imperatoris titulo, præcipuè verò Germani venerantur, qui deductionem verbi *Czar* Slauonicæ linguæ ignorantes, pro rege imperatorem ponũt. Quid igitur hoc nomen *Czar* in Slauonico sonaret, breuiter exponemus. *Czar*, hoc verbum in Ruthenico idiomate, regem, *Czarstuo* verò, regnum significat, & hoc nomine Mo- *Czar dictionis regẽ significantis expositio.*

ſchouitæ principem ſuum, regem totius Ruſſiæ appellant. Cæteri autem Slauones, vtpote Poloni, Bohemi, Lituani, & cæteri, qui ab idiomate Ruthenico diuerſi ſunt, alio nomine regem appellant, ſcilicet Krol, alij Korol, & Kral, hoc verò nomine Czar ſolùm imperatorem appellari exiſtimant, vnde & Rutheni ipſi Moſchouitæque, audientes ab externis nationibus hoc nomine imperatorem ſignificari, & ipſi principem ſuum imperatorem Ruſſię appellare cœperunt, nomen Czar dignius eſſe, quàm regis (licèt idem ſonet) putantes. Sed in omnibus Ruthenorum tam ſacris, quàm prophanis literis, Czar regis, Keſar verò imperatoris nomen repræſentat. Sic quoque rex Thauricæ Tartarus, Præcopenſis Czar, id eſt rex nuncupatur, & omnes reges Tartarorum hoc nomine efferuntur, ſed plurimi ignorantia huius vocis decepti, omnes reges hoc nomine Czar vocatos, Cæſares, hoc eſt imperatores eſſe putant. Alij quoque principem Moſchouiæ album Cæſarem, præcipuè verò ſubditi ſui appellant, id eſt regem vel imperatorem Ruſſiæ Albæ. Ruſſia etenim, vt ſuprà dictum eſt, Moſchorum duci ſubiecta, Alba dicitur; ea verò cui Polonorum rex præeſt (quamuis & Albæ partem poſſideat) Nigra appellatur Ruſſia. Vel etiam ideo dictum eſſe regem Album Moſchorum principem exiſtimo, quòd incolę omnium regionum ipſius imperio ſubiectarum, veſtibus albis & pileis plerumq; vtantur. Porrò Baſilius moderni principis parens, ad Romanum põtificem & imperatorem, ad reges itidem Daniæ & Sueciæ, magiſtrumque Liuonię, & ad Turcam ſcribens, regis titulo vtebatur. Ad regem autem Poloniæ nunquam regis, niſi magni Ducis titulum

lum præſumebat. Nunc verò præſens magnus Dux Moſchouiæ, & ad regem Poloniæ (quod pater nõ faciebat) regis titulo vtitur, ſed à Polono nũquam, niſi magni Ducis titulo honoratur.

Hic princeps Moſchouiæ Ioannes Baſiliades imperio quod in ſuos exercet, omnes facilè vniuerſi orbis monarchas ſuperat: nam authoritate ſua (vel potius tyrannide) tã in ſpirituales, quàm in ſeculares, & cuiuſuis conditionis homines vtitur, liberè & ex voluntate ſua de omnium & vita & bonis (nemine obſtrepente) conſtituit. Conſiliariorum enim nullus eſt apud eum tantæ authoritatis, qui diſſuadere, aut ſibi in re aliqua quamuis iniuſtiſſima reſiſtere audeat. Omnes denique tam proceres, quàm conſiliarij, & totus equeſtris & ſpiritualis ordo, fatentur publicè voluntatem ſui principis, voluntatem Dei eſſe. & quicquid princeps quamuis perperam egerit, ex voluntate Dei agere. Ob id etiam clauigerum & cubicularium executoremque voluntatis diuinæ eum credunt eſſe. Vnde & princeps ipſe ſi quando preces conſiliariorũ interponuntur ad ſe pro re aliqua idonea, reſpondere ſolet, cùm Deo placuerit, vel ſi Deus iuſſerit, faciam. Ita quoque ſi de re aliqua incerta & dubia Moſchouitas interrogaueris, communiter ſecundum conſuetudinem reſpondent, Deus nouit & magnus Dux, vel, Deus ſic voluit & magnus Princeps. Deniq; in compotationibus vnus ad alium præbibens, primò ſalutem magno Duci, omniaq; fauſta & felicia nomine proprio eum appellantes, & titulos regionum enumerantes, exoptant: idem ante & poſt prandium omnes & ſinguli optare ſolent. Et ſi aliquid peruersè peſſimeque, & cum Reipublicæ

Authoritas magni Ducis.

diſpendio princeps fecerit, ab omnibus tanquam res feliciſſimas & vtiliſſimas geſſerit, laudatur. Affinibus cognatisque ſuis nec arces ad legitimè poſſidendum permittit, nec confidit, ſolummodo aliquos ſecundum arbitrium ſuum, qui ſibi placuerint, arcibus & poſſeſſionibus certis proponit, & tádem illis qualibet de cauſſa infenſus, omnia vt ſua, adimit. Ex plebeis equites, palatinos, & conſiliarios plerunque ſecundum voluntatem ſuam nullo repugnante facit: ex cõſiliariis deinde ſiue equeſtris ordinis hominib. plebeios, omnibus bonis illis ademptis & publicatis, reddit. Eodem modo metropolitas, epiſcopos, abbates, prioresque monaſteriorum ſuo iudicio eligit, & deponit, omnes iuxta duriſſima ſeruitute premit, prout ſuprà in expeditione bellica, conſuetudineq; gentis latius diximus.

Seruitus Moſchouitarum.

Sed cùm hæc tota gens Moſchorum duci ſubiecta magis ſeruitute, quàm libertate gaudeat, incertũ eſt, an ſuis moribus conformem tantũ tyrannũ exigant, à quo inſolentia eorũ domaretur. Nam hoc plerunque in illis regionibus obſeruatur, quòd ſerui apud dominos, & vxores apud viros gratiam, ſi ab eis frequentius verberentur, habere, & amore ſe proſecutos dicũt. Contra ſi in eos non animaduertitur, nullũ ſignum amoris in ſe exhibitũ conquiruntur, & non ſolùm ſerui, ſed & pleriq; nobiles, magni viri & conſiliarij, frequenter à magno Duce abſq; vlla dedecoris nota publicè ſiue priuatim baculis verberantur. Illi verò tunc tẽporis amoris ſignum principem in ſe exhibuiſſe gloriantur, verberatiq; gratias principi agunt, dicentes: Sanus tu ſis & incolumis domine, rex & Dux magne, quòd me ſeruum ruſticumque tuum

verbe-

verberibus emendare dignatus sis. Qua ratione probatur, eos suis moribus conformem dominũ (velut quondam ranæ regem ciconiam) necessariò exigere. Sed his Moschorum princeps Ioannes Basiliades leges huius tyrãnidis supra modum (iustitia iudice) excedere videtur, qua non solùm prædecessores suos, (qui id secundum morem & consuetudinem gentis faciebant) superauit: sed illos omnes tyrannos, qui ante & post Christum ad hæc vsque tempora fuerunt, vtpote Neronem, Valerianum, Dionysiũ, Decium, Maximinum, Iulianumque, & cæteros omnes.

Hi etenim quamuis etiam sepius tyrannidem nefandam exercuerint, attamen aliquantò tolerabiliorem, sed in hoc principe tantam tyrannidem dictu miram, breuiq; temporis interuallo crudeliter perpetratam videre licebit, quam nos bona fide cõscriptam Lectori benigno offerimus.

Amplificatio tyrannidis Moschorum ducis.

INITIVM TYRANNIDIS MOschorum principis Ioannis Basiliadis.

ANno partæ humano generi per Christum salutis, supra millesimum quingentesimum sexagesimo, Ioannes Basiliades magnus Moschorum dux, postquam Poloczko arcem & ciuitatem celebrem Lituanis ademisset, rei prosperè gestę successu elatus, in quandam insolentiam prolapsus est. In primisque ad ea quæ pater, auusque suus inceperant cõtinuanda & perficiẽda, animum apposuit: omnes nimirum principes & alios quosuis magnates castris, possessionibus & munitionibus exuere. Postea omnes magnatum & antiquarum familiarum viros, quos suæ tyrannidi contrarios cernebat trucidare, de med[illegible]q;

tollere cœpit. Huius igitur cædis & tyrannidis à magno viro OWczinino, Demetrio nomine (filio illius OWczinæ olim tutoris sui, qui in Starodub arce captus, Vilnæ Lituaniæ metropoli in vinculis mortuus est) exordium sumpsit hoc modo: Inuitauit eum sub amicitiæ prætextu ad cœnandum secum, ibique inter compotandum ipse magnus Dux vas quoddam ingentis capedinis impletũ mellis liquore, illi OWczinino pro sanitate sua, (prout gentis mos est) vno haustu iam temulento ebibendum obtulit, qui iam ferè potu oppressus, ne mediũ quidem ebibere potuit, qua de caussa magnus Dux perfidiam ei exprobrauit, dicens: Siccine mihi domino tuo cuncta bona exoptas? Siccine me principem tuum clemẽtem diligis? Sed quia hîc præbibere pro salute mea noluisti, ad cellarium meum vbi varij potus reconduntur, vade, illicq; pro incolumitate mea præbibes. Ille miser iam ebrius, verbis placidis magni Ducis, quasi fidelibus deceptus, ad cellarium cum his, qui ad eum occidendum erant subornati, perrexit, à quibus ibidem crudeliter suffocatus est. Postridie verò ad domũ prędicti OWczinini magnus Dux (quasi rei ignarus) misit, mandans vt ad se veniret, vxor verò sua respondit, maritum hesterna die ad magnum Ducem cœnatum profectum esse, & ab hoc tempore adhuc domum non rediisse, sic igitur res vbi fuerit, vel quò abierit prædictus Demetrius OWczininus, in dubio stabat. Hæc autem præcipua caussa necis eius erat: Fouebat quendam iuuenem magnus Dux Theodorum nomine, Bosmani cuiusdam nobilis filium, cum quo Sodomiam contra opus naturæ (dictu nefandum) explebat, cum isto prædictus OWczininus

Initium tyrannidis.

quadam

quadam die ad iurgia deuenit, inter iurgandum autem (vt fit) hoc nefandum facinus ei exprobrauit, dicens: tu Sodomia turpi principi inſeruis, ego verò ex magna proſapia ortus, ſemper cum prædeceſſoribus magna cũ laude & Reipubl. vtilitate principi ſeruio. Ille igitur iuuenis tali ignominia affectus, ad magnũ Ducem flens venit, OWczininumque talia ſibi exprobraſſe accuſauit. Et ab hoc tempore magnus Dux inſidias ſtruere cœpit, quomodo OWczininus de vita tolleretur, donec voti compos effectus eſt.

Porrò hoc clanculario furtiuoque mortis genere, plurimos magni nominis viros iugulare ſuffocareq; procurauit, nemine contra talia ne quidem muſſitare audẽte, donec metropolitanus ipſe re conſiderata, epiſcopiq; & omnes equeſtres viri ad eum conuenerunt, expoſtulantes & interrogantes, quamobrem ſic innocenter populum ſuum, inſignesque viros, abſque vlla criminis nota de medio tolleret, quorum conuentu & perſuaſionibus per ſemeſtre anni ſpatium humanior, & quaſi manſuetior effectus erat. Interea tamen cogitare & moliri cœpit, quo pacto ſuæ tyrannidi conformes ſeruos & aulicos, quorum opera in explẽda crudelitate vteretur, conduceret & conſcriberet. Finxit igitur ſe iam velle imperium abdicaturum, & monaſticam vitam religiosè in pace tranſacturum, filiosque imperio præpoſiturum. Conuentu itaq; generali celebrato, nobilibus & proceribus imperij dixit: Ecce habetis duos filios meos legitimos hæredes, qui vniuerſo imperio noſtro præerunt, vos verò omnes obedientiã ſuam & operam illis in iuuando regimine, & defendendis finibus imperij præſtabitis, ſi autem aliquid grauius

Moſchus tyrannidem molitur.

Moſchus imperium malitiosè abdicat.

accideriт, ad me consilium deferte, cùm non longè à vobis in monasterio abfuerim. Confestim ergo peramplam aream extra ciuitatem Moschouiam delegit, & curiam in ea amplissimam cum innumeris ædificiis muro cinctam erigere fecit. Qua extructa arces præstantiores cum opimis annuis reditibus, ex vniuerso imperio delectu habito sibi specialiter (sub prætextu monasticæ vitæ ducendæ) appropriauit. Cùm itaque in curia prædicta omnibus necessariis munita & prouisa, quasi imperio abdicato filiisque concesso, seorsim ve maneret ingentem facinorosorum manum qui suas partes sequerentur satellitumque coegit, & ad pristinum propositum quod nuper statuerat de excidẽdis, è medio tollẽdis antiquarum familiarum principibus viris rediit, ad omnesque & singulas arces, quarum pręfectos, magni nominis viros occidere proposuit, sexaginta plúsve aliquando ex suæ factionis satellitibus, equites, quasi præsidiarios cum literis misit, qui in arce tam diu sub prætextu pręsidij manebant, donec eius pręfectum à principe neci designatũ inopinatè opprimerẽt, & membratim dissecarent. Et cùm iam aliquem ex iis principibus viris occidit, tunc & omnes cognatos, affines, fratres, & omnem denique progeniem, occidere & funditus extirpare facit. Et hoc modo plurimas principales familias, monasticam vitam ducens, exterminauit, & postea imperium vt & prius administrare cœpit.

Moschus satellites maliciosos conscribit.

DE ROSTOVIENSIS DVcis nece.

DVcatus Rostouiensis, cuius superius mentionem fecimus secundo genitis, magnorum ducum

cum Russie, attributus erat. Hunc etiam Basilius magnus Dux vt & cæteros sibi appropriauit, hæredibus subiugatis parua redituum portione concessa. Ex his ducibus vltimus erat relictus hæres Petrus nomine, præfectus Nouogrodiæ inferioris, quem modernus magnus Moschorum dux cum progenie sua de medio sustulit hoc modo. Quadraginta equites factionis suæ in Nouogrodiam inferiorem destinauit, quibus vt sibi caput præfecti prædicti ducis Rostouiensis abscissum, attulerint, mandauit. Illi igitur equites prædictum ducem in ecclesia orantem præuenientes, sic allocuti sunt: Domine RostoWski mandato magni Ducis à nobis nunc capieris. Ille confestim mandato audito baculum, quem manu gestabat, in terram abiecit, innuens se officium cui prępositus erat, iam abdicare: nam princeps Moschouiæ cùm aliquem nobilium in officio præponit, tunc illi in manum baculum dare solet, quo significatur, vt ei in omnibus velut principi obtemperaretur. Tandem cùm aliquis officio degradatur, tum baculum illum in manus principis, vel eius vices gerentis reddere solet. Cùm itaque in ecclesia prædictus dux Rostouiensis caperetur, vestibus spoliatus est, vt nudus velut matris aluo egressus staret, postea in trahæas vinctus positus & alligatus est. Cumque iam tribus milliaribus à Nouogrodia auectus esset, illi qui eum vehebant ad flumen Volgam, substiterunt: Dux verò vinctus quare starent, caussam percontabatur, qui se equos velle adaquasse dicunt: ille contra, non equis hanc aquã, sed mihi (quasi mortis præscius) bibere, & nunquam ebibere, respondit. Confestim ergo præfectus equitũ ei iacenti

RostoWitij capitur.

caput ſecuri amputauit, cadauer verò in flumen gelu concretũ merſum eſt. Cùm autem caput illius principi allatum eſt, ipſe princeps manu & capite nutans, dixit, ach caput caput, multum ſanguinis viuum exiſtens effudiſti, (bellicoſiſſimus enim extitit) & nunc mortuum eundem effundes, his dictis fremens pede illud truſit, & in profluente abijcere iuſſit: poſtea omnes amicos & totam progeniem quinquaginta hominum funditus eradicare excindereque (poſſeſſionibus omnibus eorum publicatis) fecit, ſeruoſque eius præcipuos quaterdenos vinctos in carcerem intruſit,

Tyrannus vingens.

Moſchis contumelia innata.

Hæc tota gens Moſchouitica id à natura ipſa inditum habet, vt ſeſe alterutrum qualibet de cauſſa per fas ſiue nefas accuſarent, contumeliisque varijs ſe inuicem afficiunt, & res ſuas vnus in alterius domum clanculum frequenter iniit ſiue importat, eaſdemque furto ſibi ablatas dicit. Magnus verò Dux cùm vnus alium qualibet de re accuſat, libenter audit, iam etenim occaſionem occidendi illius, qui accuſatur, habet. In curia autem illius quando conuentum, vel aliquid tale celebrat, vel morti aliquem adiudicat deſtinatve, neque ſubmiſſa neque clara voce aliquid cum ſocio muſſites, nec rideas, nec feſtiuum hilaremque vultum præ te feras, confeſtim enim interrogaberis, cur rides? cur hilaris es? &c. ſentis tu aliquid cum inimicis magni principis: continuò igitur à delatoribus coram magno Duce accuſatur; accuſatus verò iuſſu principis, nulla purgatione criminis obiecti cõceſſa à ſatellitibus arripitur, atq; membratim diſſecatur, aut in aquas capite auulſo proijcitur.

DE

DE IOANNIS PIOTROVICZ, Palatini supremi Moschouiæ falsò accusati, crudeli nece.

ANno virginei salutiferi partus supra millesimũ quingentesimum sexagesimooctauo, cùm rex Poloniæ Sigismũdus Augustus, magnus Dux Lituaniæ, ad campos Radoscouicenses cum vniuersis Lituaniæ viribus in castris esset, fines Moschouiticos inuasurus: Magnus Moschouiæ Dux in Wielikieluki ciuitate cum præsidiariis copiis tunc temporis excubabat, postea cùm rex Poloniæ ex castris re infecta & intẽtata discessisset, magnus Dux in Moschouiam ciuitatem reuersus est, & ibi progressum quendam nobilium suorum sibi contrarium offendit. Præcipuè verò quidam magni nominis vir Ioannes Piotrouicz, palatinus principalis, & vices gerens Moschouiæ apud eum, per delatores falsò & contumeliosè accusatus est, quasi ille magnum ducatum ambiret, quem magnus Dux confestim nulla purgatione criminis obiecti audita, omnibus bonis, mobilibus & immobilibus spoliare fecit, ipsumque in bellum contra Tartaros proficisci iussit. Ille miser omni supellectili spoliatus ne equum quidem, in quo ad id præscriptum bellum proficisceretur, relictum habuit: Monachus tamen quidam eius miseriæ condolens, equum ei accommodauit, in quo contra Tartaros mandatũ principis adimplens, solus tantùm (qui nuper caterua seruorum comitabatur) profectus est. Ex bello tandem reuersus, ad magnum Ducem citatur; omnesque nobiles & cæteri magnates ad tempus designatum in Moschouiam conuocantur. Prędictus igitur Ioannes Piotrouicz ad tribunal citatus,

vxori, liberis, cæterisque affinibus, valedicens, necis futuræ præscius, magno Duci se præsentauit. Statim ergo ab ipso principe ornamentis ducalibus, diademate, & sceptro, solenniter insignitus in sede siue maiestate regia ad id erecta collocatur, cumque iam sic insignitus & ornatus sederet, omni conuentu nobilium & magnatũ circumstante, ipse magnus Dux coram eo stans, capite adaperto, quasi honorem exhibens, caput & genua (secundum morem gentis) inclinabat, dicens: Aue magne Dux & monarcha Russiæ, en obtinuisti quod affectabas, en habes quod ambiebas: voluisti enim in locum meum magnum monarchatum Russiæ (sic enim falsò accusatus erat) succedere, en ego ipse te iam magnum Ducem solenniter creaui, sed sicut habui potestatem, te magnum Ducem creandi, ita etiam potens sum te hac de sede & dignitate degradãdi: his dictis cultellũ oblõgum, siue pugionem ipse in cor eius aliquoties infixit, omnisque turba nobilium circumstantium in eum sic crudeliter pugionibus & cultellis sæuiebat, quoadusque omnia viscera & præcordia ex eo in terram profluerent. Cadauer tandem crudeliter vulneribus confectum, ex arce in forum extractum est. Deinde omnes seruos eius præcipuos laqueis iugulare, trucidare, & aquis obruere mandauit. Tandem in arcẽ Columna, quam prædicto Ioanni cum omnibus prouẽtibus, olim concesserat, profectus, omnes quotquot in ea arce & ciuitate ad trecẽta plúsve hominum inuenit, aquis immergere, trucidareque fecit, dicens: Occidite, iugulate, aquis obruite hos malefactores: sentiebant enim cum inimico meo periuro & perfido. Postea per integrum ferè anni spatium

Iudiciũ tyranni.

Crudelitas tyranni.

tium

tium poſſeſſionis prædicti Ioannis ciuitates, & villas vaſtabūdus igne & ferro peragrabat, vbi verò nobiles ſubditos huius Ioānis, ſiue Boiarones, (erat enim magnus homo habens ſub ſua ditione alios nobiles) offendit, hos omnes in vnam habitationem coactos & occluſos ſuccendere iuſſit, pulueribus tormentariis ſuppoſitis, omneſque vi accenſi pulueris in aërem velut aues volantes eijciebantur. Iumenta inſuper omnis generis ad canem & felē vſq;, in fruſta membratim diſſecare, proterere, & in nihilum conuertere, villas & prædia igne ſuccendere, cineribuſq; commiſcere fecit: vxores verò horum nobilium, & virgines coram ſe turpiter conſtuprandas ſatellitibus expoſuit, poſtea eaſdem in fruſta diſſecare mandauit. Colonorum autem & infimæ conditionis coniuges veſtibus ſpoliatas, in ſiluam nudas perinde vt matris aluo egreſſas, vel vt brutum pecus agere iuſſit: in ſiluis autem ſatellites latentes ſubordinati erāt. Cumq; illæ miſerrimæ mulierculæ ſiluæ appropinquarent, ſatellites cum impetu in eas irruerunt, cædentes & variis plagis afficiētes: illæ timidæ per campos & ſyluas pallantes & identidem diſcurrentes omnia fletibus & eiulatu complebant. Sic itaque omnibus poſſeſſionibus prædicti Ioannis Piotrouicz olim Palatini Moſchouiæ deuaſtatis, & funditus extirpatis vxorem eius in monaſterium intruſit: progeniem autem eius, totam denique familiam à paruo ad minimum eradicauit.

CANCELLARIO SVO QVID fecerit.

EOdem ſupradicto anno trucidato tam inſigni viro cum tota familia ſua, cancellarium ſuum

Kozarin DubroWski dictum, falsò accusatum (quasi ille subditis nobilium siue Boiaronum, largitionibus corruptus tormenta bellica in suis curribus & equis ducere non iuberet, prout mos est, & quod solummodo magni Ducis id munus obirét) crudeliter hoc modo trucidauit: Satellitibus suis mandauit, vt in domum prædicti cancellarij impetum facerent, ipsumq́ue membratim (quamuis criminis non cõuictum) dissecarent, quod & dicto otius executum est: nam satellites inopinatè ipsum cancellarium cũ filiis duobus membratim securibus ad mẽsam sedentem crudeliter dissecarunt, dissecatosq́ue in puteum, qui in medio eiusdem curiæ erat, proiecerunt. Superfuit autem adhuc huius cancellarij filius tertius, qui hoc die, quo pater suus occisus est, ad conuiuium quoddam inuitatus profectus erat, cumq́ue de patris tam crudeli fratrumq; nece audisset, in domum amplius redire non audebat, sed per integrum ferè annum, identidem præ timore vagabundus circumambulabãt. Cùm verò nunciatum esset magno Duci adhuc vnum filiũ cancellarij Kozarini superesse, iussit eum per omnes regiones & ciuitates tam diu inquirere, donec inueniretur, quem captũ, & in Moschouiam adductum, magnus Dux quatuor ingentibus rotis ad id excogitatis, in quatuor partes discumpere fecit. Est autem hoc instrumentum quatuor rotarum ab hoc magno Duce moderno pro cruciandis hominibus adinuentum, ad primam rotam vna manus, ad secundam altera, eodem modo vterque pes ad cæteras duas rotas alligatur. Singulas verò rotas quindecim viri trahunt, tunc ibi & si ferreus vel adamantinus homo fuerit, à sexaginta viris transuersim crudeliter

Cancellarius cũ duobus filijs occiditur.

Tertius cãcellarij fil' rotis distrahitur.

Instrumentum mortis crudele.

deliter

deliter tractus disrumpitur, & membratim dilaceratur. Ipse autem præsens ad hoc supplicij genus spectare solet, cumque iam aliquis eo inspiciente sic disrumpitur, gentili voce saltando *hoyda, hoyda*, proferens vociferare solet, quasi aliquod opus egregium perfecerit. Omnis quoque nobilium & plebeiorum circumstans turba, eadem voce principi suo correspondere manibus complaudendo solent. Nam si aliquem lugubri tristiq; vultu sub id temporis cõspexerit, vel si aliquis illi *hoyda hoyda* vociferanti exhilarãdi particula nõ correſponderet, statim satellitibus eum arripere & dissecare mandat, dicens: perfide, & tu sentiebas cum hoc inimico meo, cur ei condoles? quare de nece eius contristraris? &c.

SALES ET IOCI MAGNI DVcis circa mensam.

QVicunque nobilium vel magnatum apud magnum Ducem inter prandendum turpius spurciusque iocatur, ille egregius peroptimusque & facundissimus aulicus censetur. Tales iocatores duo præcipui in aula eius germani fratres Knesi GWozdoWie dicti erant, qui semper sales nefandos circa mensam exercebant, vnus erat Andreas nomine Marschalcus, siue palatij magister, qui peste infectus vitam exhalauit. Alter verò minor natu cubicularij munus obibat: hic quadam die turpissimè cum magno Duce inter prandendum iocabatur, adeò vt magnus Dux nefandis dictis exacerbatus, à mensa ei discedere iusserit, interdum verò eo discedente caulis calidissima peneq; bulliens de coquina ad mensam allata est, vocans igitur prædictum cubiculariũ, iussit

Cubicularium trucidat.

se ei inclinari, & caulem illam calidam inclinato à collo post tergum infusit, qui penè combustus dolore vrgente vociferari cœpit, dicens: Miserere, miserere celeberrime imperator. Postea discedere volentẽ, magnus Dux arripuit, cultelloq; quo ad mensam vtebatur, eum crudeliter in collum transfixit, à quo vulnere continuò in terram prolapsus, extractus est in atrium. Postea ei condolens magnus Dux, Italum doctorem medicinæ otius accersiri iubet, eique venienti assurgens dixit: Dilecte Arnolphe doctor (hoc enim nomen habebat) vade auxiliare aliquid huic cubiculario meo, quem in iocãdo læsi. Doctor egressus exanimatum offendit, reuersusque dixit: Rex & Dux magne, vtinam tu sanus sis, ille verò iam de vita ad mortem translatus est, Deus autem, & tu magne Domine potens animam ei eripere, ego autem eam restituere nequaquam possum. Ad hæc magnus Dux manu conniuens dixit, valeat ergo canis cùm viuere noluit.

QVALI MVNERE MAGNVS DVX suos honorauit.

QVodam tempore Boris TitoW magni nominis vir, Palatinus Staricienſis, ad magnum Ducem post prandium mensæ cubito innixum assidentem venit, honoremque secundum morem caput inclinando, exhibuit, cui magnus Dux quasi congratulans dixit: Salue carissime Tite, salue mi fidelissime serue, dignus es ô Tite, aliquo munere à nobis honorari, accede propius, accedentique caput inclinare iussit, & cultello euaginato auriculã ei manu propria abscidit. Ille verò auricula priuatus, minimè cõtradixit,

Auriculam Palatino abscidit.

tradixit, ſed humiliter magno Duci gratias egit, dicens: Saluus tu ſis celeberrime Rex, Dux & domine magne, quòd me ſeruum tuum ſecundum placitum tuũ caſtigare digneris. Cui magnus Dux, accipe nunc hoc exiguum munuſculum libenter, donec tibi aliud melius offeratur.

SOMNIORVM EGREGIVS INterpres magnus Dux.

QVidam nobilis Moſchouiæ in carcere aliquot annis detinebatur, carceriſq; duriſſimi pertæſus, ſomnium ſibi falsò finxit, quaſi regem Poloniæ captum vinctumq; ad magnum Ducem adductum in ſomniis videret, hocque ſomnio ſe liberaturum fore (ſpe eum fallente) arbitrabatur. Supplicationem igitur ad conſiliarios ſcriptam miſit, dicens, ſe rem quandam magno Duci neceſſariam & vtilem gratamq; ſcire. Quem cõſiliarij eductũ magno Duci cõfeſtim præſentant: cui magnus Dux, dic ea nunc quæ dicenda nobis habuiſti. Ille verò, celeberrime Rex & imperator, magne Dux & domine, hac nocte in ſomniis vidi regem Poloniæ captiuum miſerè compedibus vinctum, ad te à tuis militibus adductum. Ad hæc magnus Dux reſpondit, rectiſſimè narraſti, ſtatim ego tibi hoc ſomnium, quid ſibi velit, exponam, carnificibus igitur eum confeſtim examinandum torquendumque tradidit, inquirendo ab eo, qua de cauſſa hoc ſomnium ſibi finxiſſet, ille tormentis adactus faſſus eſt, id cauſſa liberandi ex duro carcere feciſſe. Tunc magnus Dux eum in carcerem duriorem priſtino intrudere iuſſit, dicens, expecta hîc ſomnij tui veram efficaciam tam

diu, donec adimplebitur. Ille miser postea acerbissimo carcere consumptus, miserrimè è vita discessit.

TVRPIS MATRONARVM NOBIlium, apud magnum Ducem abusus.

HAbet magnus dux supplantatores, adulatores plurimos ad id subordinatos, qui idētidem circumambulantes, quid mulieres ciuium, matronæq; nobilium de se loquerentur, subaudiunt, raptaque verba dicto otius ad eum deferunt, qui satellitibus suis ad domum illius matronæ accusatæ destinatis, eam de lectulo à marito proprio violenter abstrahere, & sibi præsentari iubet. Hanc, si sibi complacuerit, per aliquot hebdomadas pro explenda libidine detinet, sin minus, satellitibus eam turpiter stuprandam exponit, & tandem ad maritum suum eam ablegat. Si verò virum illius matronæ occidere è medioque tollere proposuerit, tunc eam non ablegando iugulare, vel aquis obruere iubet, prout hoc pluribus contigit. Præcipuè verò cuidam magni nominis viro Miessoiedo Wyschly dicto (de quo inferius dicetur) supremo notario suo vxorem cum pedissequa violenter abstractam, & per aliquot hebdomadas detētam, in porta domus mariti sui eam vnà cum pedissequa laqueò suspendere iussit, sicque in porta suspensę duabus hebdomadis pendębant, donec iussu principis deponerentur. Maritus verò suus subtus vxorem suspensam per illam portam, quò opus fuerat exire & intrare cogebatur. Hoc quoq; vel atrociori modo cuidam notario suo fecit, cui vxorē abstractam & stupratam postea remisit, eamque in habitatione

Grande facinus.

bitatione propria, vbi solitus erat cibum capere, super mensam, suspendere fecit, in illaque mensa desuper vxore strangulata pendente, tam diu ille notarius cibum amarissimum capere cogebatur, donec iussu principis illud cadauer asportaretur. Cùm autem aliquò magnus Dux proficiscitur, & fortè obuiam sibi (vt fit) aliquam viderit matronam, quamuis magni viri vxor ea esset, sciscitare iubet, cuias sit, vel vnde proficisceretur? Quòd si eam illius viri cui offensus est, vxorem esse intellexerit, tunc eam ex curru descendere, & collo tenus pudenda detegere iubet, & tam diu stare cogitur, donec omnes satellites, equites, & aulici, ipseq; magnus Dux prætereant. *Aliud crudelissimum facinus.*

DE INIVRIA EXPOSTVLANTIbus quid acciderit.

ANno à Christo nato millesimo quingentesimo sexagesimo sexto conuenerunt ad magnũ Ducem nobiles, magnates, & consiliarij, quasi trecenti viri expostulãtes cum eo de iniuriis, homicidiis, spoliationibus & inaudita crudelitate, his verbis: Celeberrime Rex, magne Dux, & domine noster, quæ caussa est, quòd nos innocenter tantis detrimentis, tantisq; malis & iniuriis affligis, fratres nostros, consanguineos, insontes morti adiudicas, trucidas, aquis obruis, bonis spolias. Insuper satellites tuos in nostrũ exitium conuertisti, qui nos intolerabilibus oneribus iniustè affligunt, & an tuo mandato nobis hæc faciant, penitus ignoramus. Nos etenim tibi domino nostro & imperatori legitimo, prout fideles subditos decet, in fide sincera & veritate seruimus, sanguinemq; nostrum tui caussa strenuè profundimus.

His dictis magnus Dux ira excandeſcens in carceres omnes & ſingulos vinctos intruſit: poſtea quinque diebus exactis de carceribus eductis, quibuſdam linguas abſcindere, aliis pedes & manus obtruncare, quinquaginta verò inſigniores viros in foro publicè virgis & baculis cędere iuſſit, reliquos liberos dimiſit, quibus quamuis tunc temporis pepercerit, poſtea tamen in manus eius crudeles & truculentas deuenerunt, prout inferius dicetur.

QVALEM GRATIAM MAGNVS Dux ſocero ſuo exhibuerit.

MIchael Temrucouicz cognomine, claræ familiæ vir, magni Ducis ſocer, tali amore proſequitur, quòd interdum per duas ampliúſve hebdomadas magnus Dux gratiam amicitiamque ei exhibet. Poſtea cùm eidē qualibet leui de cauſſa infenſus fuerit, tunc ad ſingulas portas, ianuasq; curiæ illius, vrſos indomitos horribilesq; tres vel quatuor alligare mādat, qui omnes è curia exire volentes vnguibus confeſtim dilacerarēt. Interdum ergo dominus ſocer in ædibus clauſus ſedet, & ſi quid habet, comedit, bibit, & hi vrſi aliquādo per duas, tréſve hebdomadas à foribus curiæ non abducuntur. Quādo etiam eundem ſocerum ſuum ſupradictum magnus Dux pecuniis abundare intelligit, tunc eum iubet arripere crimine ei falsò obiecto, & in locum vbi debitores ſecundum morem gentis baculis virgiſque cæduntur ducere, ibique tam diu iuſſu principis virgis verberatur, donec omnem theſaurum indicare cogatur. Quando autem in eo magnus Dux nihil poteſt verberibus extorquere, tunc ei ipſe ex theſauro ſuo certam ſummam

mam pecuniæ numerare ſolet. Hoc itaq; modo magnus Dux ſocerum ſuum tractat, aliquãdo eum theſauro ſpoliat, aliquando ditat. Interdum verò cùm ſe huic ſocero ſuo benigniorem exhibet, tunc ipſi ſoli parcit; ſed præcipuum eius & intimum ſeruum (qui vices domini ſuppleret) arripere, & tam diu verberare iubet, donec theſaurum domini ſui indicaret: aliquando etiam dominus ſeruo innocenter cæſo cõdolens, tantũ pecuniæ pro eo numerare ſolet quantum magnus Dux imperauerit. Quadam etiam vice euenit, quòd vector prædicti Michaelis cum vectore magni Ducis in via fortè congreſſus, ibi ambo inter ſe litem excitauerunt, ac inter iurgia ad pugnam deuenerunt. Vector igitur magni Ducis grauius percuſſus ad marſchalcum, ſiue palatij magiſtrum veniens, à vectore ſoceri magni Ducis ſe verberatum cõqueſtus eſt. Magiſter palatij cauſſam ad magnum Ducem detulit, qui continuò re audita, abſque partis accuſatæ purgatione, ſatellites ſuos in curiam prædicti ſoceri ſui miſit, eiſq; vt tres ſeruos illius pręcipuos in foribus laqueis ſuſpenderent, mandauit. Sic ergo illi ſerui ſuſpenſi in foribus pendebant, & omnes ex domo exire, & in domum intrare volentes, per illas fores ſubter ſuſpenſos ambulare duabus hebdomadis cogebãtur, donec iuſſu principis deponerentur.

Sex pro Verberato Vno ſuſpenſi.

DE CRVDELI MAGNI DVCIS Moſchorum tyrannide, quam in Nouogrodia magna, Pskouia, TWeria, & Nerua ciuitatibus perpetrauit anno Domini 1569.

ANno per Chriſtum ſalutis partæ ſupra milleſimum quingenteſimum ſexageſimo nono, cùm

princeps Moschouiæ resciuit Nouogrodenses, Pskouienses & ThWerenses ad regis Poloniæ magnique ducis Lituaniæ partes aliquantulum propensiores esse, statim quomodo id vlcisceretur cogitare cœpit, &, vt inopinatos, & præter spem securos opprimeret, hoc modo in primis progressus est. Omnibus & singulis vtriusque sexus hominibus, tam viris quàm fœminis, senibus & pueris sub pœna capitali interdixit, ne quisquam ea via, quæ ex Moschouia in magnã Nouogrodiam ducit, ire, proficiscíve præsumeret. Deinde cùm iam numeroso accinctus exercitu de curia Alexandroua Sloboda dicta, ad Nouogrodenses vlciscendos, & funditus exterminandos egressus esset, præsidiariorum satellitum ante se septingentos præmisit, totidemq; à tergo, & in omnibus circũquaque locis prȩsidiarios subordinauit, qui omnes quoscunque ea via interdicta euntes inuenerunt, securibus membratim cum iumentis, curribus, & id genus aliis rebus, dissecabant; ita vt nec ex Moschouia in Nouogrodiam, nec ex Nouogrodia in Moschouiam quisquam viuentium transire poterit, nemoq; propositum principis quò contenderet, excepto vno secretario Ophanasio Wiazimski, scire potuit: nã hæc omnia tam cautè & callidè peragebantur, vt inopinati & vndequaque inclusi Nouogrodenses citius opprimerentur, & nusquam euadere possint. Cumque iam à Nouogrodia magna quasi per mediũ milliaris cum exercitu abesset, tum demum miseri Nouogrodenses diem iudicij sibi imminere cognouerunt: etenim satellites emissarij equitesque tractum Nouogrodensem igne & ferro hostiliter vastabant; omnes homines cuiuscunque conditionis fuerint,

Regionem suam vastat Moschus.

nobiles

nobiles & plebeios cædebant, iugulabant, membratimque dissecabant: insuper iumenta omnia, vicos & pagos flamma absumebant, satellites etiam præsidiarij, qui viarum transitus vbiq, custodiebant, neminem post principem transire (quãuis seruũ ipsius proprium) sinebant, sed omnes quoscunque offenderint, membratim dissecant. Verebatur enim magnus Dux subditorum suorum, nobilium & magnatum quorundam erga se conspirationem, & insidias. Tandem in ipsam Nouogrodiam magnam, satellitũ aliquot millia, cum equitibus Tartaris præmisit, ad spoliandos & deprædandos omnibus bonis ciues, quos ipse statim cum toto exercitu secutus est, & omnes obuios trucidare, membratimque dissecare, equis proterere, lanceis induere iussit. Ipse quoque manu propria cum filio natu maiore plurimos lancea transfigebat. Postea duas vastas areas septis ligneis circumdare, & trabibus obstruere, illicque omnes ciues præstantiores vinctos cogere, & implere fecit, quos ipse cum filio hastis tam diu crudeliter, equis calcaribus adactis, magno impetu trãsfigebat, & trucidabat, donec vterque anhelans defatigaretur. Tandem ad satellites circumstantes, fremebundus dixit: Irruite in hos perfidos, secate, dissecate, trucidate, neminemque viuum relinquite. Illi confestim dicto otius in eam multitudinem ciuiũ vinctorum turmatim stantem, impetu facto, omnes ad vnum membratim dissecarunt, & in aquas proiecerunt: deinde aliquot centena hominum in flumen gelu concretum, quod mediam ciuitatem interfluit, implere, glaciemque in circuitu eorum circumcidere iussit, qui omnes glacie circumcisa

Manu propria cũ filio magnus dux ciues trucidat.

fundum petente, aquis immersi & obruti sunt.

Numerus occisorum. Tantam igitur in Nouogrodia magna ciuitate celebri, & totius Russiæ primaria magnus Dux tyrannidem perpetrauit, vt 2770. ciuium excepto paupere vulgo, sexuque fœmineo trucidati & aquis obruti fuerint. Monasteria quoque in toto Nouogrodiensi tractu 175. spoliare, deprædare, quædam hostiliter flammis comburere, monachosque trucidare & aquis obruere fecit. Vestimenta sericea & id genus ornamentorum ciuilium, satellitibus in prędam concessit, auro & argento (cuius ineffabile pondus de ecclesiis & mercatorum thesauris compilauit) sibi relicto, domos etiam ciuium spoliatas diripere, euertere, & destruere fecit. Tantaque damna mercatoribus, cæterisque ciuibus in hac celebri vrbe edidit, vt nequaquam resarciri, & iusta computatione æstimari possint. Ceræ quoque innumerabiles massas ab annis viginti plúsve apud mercatores repositas in flammas proijcere, & in nihilum conuertere iussit: cera etenim Nouogrodensium, pellesque ferarum præcipuæ merces erant. Cumque prædictam ciuitatem funditus iam deuastasset, & totum ferè tractum eius crudeliter depopulasset, quingentos equites in Neruiam ciuitatem Liuoniæ finitimam, vbi Nouogardenses merces suas deponere solebant, destinauit, & per totam ciuitatem proclamare iussit, ne aliquis merces Nouogrodẽsium sub pœna capitis & omnium bonorum priuatione emere, aut sibi quolibet modo appropriare audeat. Omnes verò ciues Neruienses, qui à Nouogrodensibus aliquid mercium clanculario emerunt, membratim dissecati, & in lacum proiecti: possessiones verò

Spolia.

Damna.

Neruia populatur.

verò eorum vnà cum domibus igne combustę sunt. Pauperes etiam omnes & mendicos, qui præ nimia fame (tunc temporis grassante) cæsorum cadauera coquebant, & manducabant, illi satellites iussu principis trucidauerunt, trucidatosque in profluentem abiecerunt, & omnes merces Nouogrodensium varij generis, quas illic repositas inuenerunt, in vnum locum congestas succenderunt.

Mendici trucidantur.

ARCHIEPISCOPO NOVOGRODensi quid contigerit.

CVm ita crudeliter Moschorum princeps Nouogrodiam magnam vastaret, ab archiepiscopo eiusdem ciuitatis (qui Ruthenico idiomate *Wladica* dicitur) ad cibum capiendum inuitatus est. Ille nulla excusatione interiecta, hora prandendi statuta in ædes archiepiscopi satellitū armata manu stipatus venit. Inter prandendum aūt ecclesiam sanctæ Zophię, auri & argenti ditissimam (ad quam omnes ferè ciues thesauros suos, quasi in locum tutissimum comportarant) spoliare & funditus deprædare iussit. Postea prādio peracto archiepiscopum (à quo ad cibum capiendum inuitatus erat) omnibus ornamentis, vestibusque archiepiscopalibus denudauit, dicens: minimè tibi conuenit archiepiscopum esse, sed potius tibicinem & vtricularium, vrsorumq; ad choreas peritorum, ductorem. Ideo melius tibi est vxorē ducere, quam ego tibi delegi. Cæteris autem abbatibus, & monasteriorum prioribus, qui prandio intererant, dixit, vos omnes ad nuptias archiepiscopi vestri celebrandas inuito, sed vt etiam ad huius conuiuij necessaria comparanda singuli symbola dare tis, oportet,

Omnes igitur abbates prioresq; imperatam & pręscriptam ſummam pecuniæ magno Duci numerare coacti ſint, vel ad minimum nummulum omnes penitus ſpoliati & excoriati fuerint, metu etenim tormentorum territi, omne argentum quantum quiſque habebat, principis impulſu exhibuerunt. Cùm igitur ab eis hæc ſymbola exegiſſet, minisque & tormentis extorſiſſet, equam albam prægnantem adducere iuſſit, eamq́ue archiepiſcopo digito indicans, dixit: En vxorem habes tuam, aſcende ſuper illam, & in Moſchouiam proficiſcere, illicq; te in numerum ſiue contubernium tibicinarum & citharœdorum, qui vrſos ſaltatrices ducunt inſcribere da. Ille miſer inuitus ſuper equam prægnantem viloſo panno veſtitus aſcendere compulſus eſt, iamq́ue deſuper ſedenti iuſſu principis pedes ſub ventrem equæ alligati ſunt, deinde ipſe magnus Dux inſtrumenta muſices, videlicet lyram, fiſtulam, tibiam & citharam illi archiepiſcopo iam ſic equæ inſidenti porrexit, dicés: En habes artificij tui inſtrumenta, plus enim tibi citariſtæ, quàm archiepiſcopatus officiũ arridet. Iam igitur hæc inſtrumenta muſices exerce, & ad contubernium cithariſtarum in Moſchouiam proficiſcere, qui per totam ciuitatem in equa pedibus ſubtus alligatis ſedens, vtricularios inflare, ſtridentibusq́ue & diſcrepantibus fiſtulis (nunquam licèt in hoc genere muſices exercitatus) miſerum perſtrepere carmen compulſus eſt. Hoc igitur modo prædictus antiſtes Nouogrodẽſis archiepiſcopatus dignitate ſpoliatus, exutus, omnibusq; bonis priuatus, & nefanda ignominia turpiter affectus extitit.

His peractis monachos, abbatesq; & priores monaſterio-

nasteriorum, cæterosq; ecclesiasticos omnibus bonis spoliatos, vario mortis genere trucidare, securibus dissecare, lanceisq; induere, & aquis obruere fecit. Postea quendam magni nominis virum Theodorum Sirconij dictum captum, ad se in castra medio milliari à Nouogrodia sita, adducere iussit, eumque fune longo per medium alligare, & in fluuium VolchoW dictũ demergere fecit. Cumq; iam aquis penè obrueretur, rursus extractus est, extractumque ipse magnus Dux interrogauit, dicens: Dic mihi quid in fundo huius fluuij vidisti? At ille respõdit: Omnes dæmones magne Dux, qui in hoc flumine & in lacubus Ladoga, Sladoga, Warmiaque degunt, ad tuam animam eripiendam, & in tartaro demergendam, congregatos vidi. Ad hæc magnus Dux, rectè inquisti, ait, ego verò pro huius visionis declaratione & expositione gratiam tibi præstabo. Confestim igitur eum arripere, & pedes in aheno aqua bulliente repleto genua tenus coquere iussit, tamdiu donec omnem thesaurũ indicaret: erat enim auri & argenti ditissimus, duodecimq; monasteria suo sumptu fundauerat & erexerat. Cùm verò sic crudeliter absque vlla misericordia concoqueretur, triginta millia florenorum monetæ argenteę indicauit. Tandem cum fratre Alexio, iussu principis membratim dissecatus, & in proximum fluuium iniectus est.

Monachi trucidãtur.

Hac insigni vrbe antiquissima, & celeberrima omnium ciuitatũ Russię crudeliter deuastata ad Pskouiam ciuitatem amplissimã, Nouogrodię haud dissimilem, eodem modo hostiliter depopulandam profectus est. Cumque iam ciuitati armato cum exercitu appropinquasset, ciues extrema sibi imminere vi-

In Pskouiã vastandam contendit.

dentes, ſinguli menſas vnuſquiſq; ante ædes ſuas adornauerunt,ſalq; & panē ſuperpoſuerunt. Nam apud Moſchos pane gratia, ſale verò amor ſignificatur. His itaque diſpoſitis obuiam magno Duci exeuntes, ad panem cum ſale comedendū humiliter eum (vt gētis mos eſt) inuitarunt, dicentes: Magne Rex & Dux celeberrime, domine noſter, nos ſeruuli tui fideles, humilibus & ſubmiſſis votis, te ad panem cum ſale comedendum inuitamus, nobisque omnibus & bonis noſtris vniuerſis ſecundum placitum vtere: nam omnia bona quæ poſſidemus, non noſtra, ſed tua pariter nobiſcū ſunt. Hac igitur humili Pskouienſium oblatione nonnihil ſedatus placatusq; extitit, morti deſtinatis pepercit. Sed ciues mercatoresq; ditiores auro & argēto deprædauit, monachos etiā quoſdam trucidare, membratim diſſecare, aquis obruere, & duas Baſilicas præcipuas theſauri ditiſſimas ſpoliauit, denique campanas de omnibus eccleſiis abduxit.

TWeria vaſtatur.

His in Pſkouia exactis in TWeriam ciuitatem inſignem olim ducum TWerēſium ſedem profectus, tantam in ea tyrannidem quantam in Nouogrodia magna exercuit, incolas trucidauit, aquis obruit, bonisq; omnibus mobilibus & immobilibus ſpoliauit, diuorum templa auro & argento deprædauit: Lituanos etiam & Ruthenos, numero quingentos, qui in Poloczka arce capti in carceribus ibidē detinebātur, omnes iugulare trucidareq; fecit. Tartarorum quoque decemnouē magnates in bello captos, & in eadem ciuitate carceribus detentos trucidare iuſſit, ad idque exequendum præfectū ſatellitum Maluitam ScuratoW dictū, deſtinauit. Tartari verò re animaduerſa, cùm nihil aliud niſi præſens ante oculos exitiū,

&mi-

& miserabile mortis genus conspicerent, in desperationem adacti, inter se obstinatè & firmiter statuerunt, sese pariter quoad possint defendere: cultellos itaq; in manicis absconditos singuli habebãt, & cùm prędictus Maluta cum cæteris satellitibus in eos cum impetu irrueret, Tartari vnanimiter vt leones rugientes strenuè sese defendere cœperunt, vnusquisq; eorum ducem satellitum Malutam cultello appetiit, ventremq; ei quamuis lorica induto ad intestinorũ vsque profluxum transfodit. Dum sic res atrociter Tartaris sese obstinatè defendẽtibus agitur, ex satellitibus quatuor desiderati ceciderunt, vicemq; enormiter vulnerati, cæterique fugati, re infecta discesserunt. Cumq; magno Duci processus rei nũciaretur, statim quingentos scloppetarios cum bombardis, & arcubus in subsidium illis satellitibus contra decem nouem Tartaros misit, sicq; vndique circumuenti sagittis bombardarumq; glandibus confecti, & membratim dissecati in profluentem abiecti sunt.

DE TYRANNIDE, QVAM SVPER intimum secretarium consiliariumq́; suum magnus Dux exercuerit.

CVm proposuerat magnus Dux has supradictas ciuitates funditus deuastare, tum id tam cautè, callidè & occultè peragebat, vt propositum suũ nemini, nisi cuidam Ophanasio Wiazimski (quem vnicè diligebat) reuelauerit, & aliquando bis per noctẽ de lectulo surgens, ad prædictum Ophanasium consultandi disceptandiq; de progressu rei gratia, ambulare nõ grauabatur, & quamuis etiam Italum Arnolphum doctorem medicinæ singulari gratia prose-

quebatur, attamen nunquã niſi per manus huius Ophanaſij medicinas ſumebat, eumque pro vnico alumno habebat. Hic aũt Ophanaſius Hreorum quendã LoWczik dictum, magno Duci cõmendauerat, & iam in gratia apud magnum Ducem habebatur. Qui beneficij ingratus prædictum Ophanaſium benefactorem ſuum, ad magnum Ducem per cõtumeliam criminaliter detulit, quaſi ille arcanum ſibi creditum de vaſtandis Nouogrodẽſibus & TWerenſibus quibuſdam reuelaſſet. Cuius falſis dictis magnus Dux perſuaſus fidem adhibuit, ſed non ſtatim ſe accuſato iratum exhibuit: ſub prætextu enim priſtinæ gratiæ & amicitiæ, ſeorſim cum eo arcana conſilia, vt ſolitus erat, variis de rebus conferebat, aliud ſimulando fingendoque, aliud animo occultando, malumq; & exitium ei ſub dolo amoris ſpecie machinando. Poſtea quadam die magnus Dux cum prædicto Ophanaſio ſimili modo conſilia conferens, ſatellitibus ſuis ſeruos eius præcipuos interea trucidare iuſſit, quod & factũ eſt, egreſſusque ille Ophanaſius à magno Duce, ſeruos ſuos miſerè trucidatos videns, quaſi non videret oculis auerſis, præteriit: deinde iuſſu principis bonis omnibus ſpoliatus, & funditus deprædatus, ex familiaque eius decemſeptem viri inſigniores occiſi ſunt. Ipſum autem magnus Dux bonis omnibus ſpoliatum, in locum publicum, vbi debitores baculis cęduntur (prout gentis mos eſt) ducere iuſſit, & tam diu crudeliter verberare, donec omne argentum & aurum, quod adhuc ſecretò reconditum habuit, indicare compulſus fuerit: nihilominus tamen qualibet die bis térve per crura baculis crudeliter verberabatur, iamq; cutis in eo præ duris verberibus perinde

inde vt timpana intumescebat: attamen adhuc eò grauius torquebatur, donec tormentis crudelissimis eò adactus esset, vt cõtumelia aliquot ciues Moschouienses, quos ditiores sciebat, afficeret, quasi sibi magnam summam pecuniarum debiti fuerint; & quantam apud aliquem summam pecuniarum indicauit, tantam illi principi numerare & rependere (quamuis nihil debiti, sed per contumeliam accusati) compulsi sunt. Neque hac quidem effera tyrannide, tantæque summæ argenti à nihil debentibus exactione sibi temperauit, vt explendæ crudelitati satisfecerit, sed ipsum adhuc eò crudelius torquere iussit, crura pedum baculis tondendo, donec præ nimiis verberibus spiritum exhalaret. Postea seruos eius reliquos (quibusdam fuga dilapsis) trucidauit, virgines quoq; vxoris eius pedissequas, quadragenas numero, quæ acu pingere peritissimè, filoque aureo intexere, & opus Phrygianum conficere nouerant: ex quibus forma præstantiores & pulcriores selegit ad suam explendam libidinem.

MAGNVS DVX SEX PRÆSTANtes viros, propter loricam inauratam crudelissimè necari iussit.

CVm Timotheus Masalski, Lituanus nobilis, illustri genere natus, captus in bello, tetro diuturnoq; carcere detineretur à magno Duce, & idem magnus Dux iussisset crudeliter tolli è medio, Palatinus vrbis Moschouię Ioannem Piotrouicium, vt suprà dictum est, tum quidam ex famulis Palatini animaduertens fortunas domini sui, & bona omnia miserè perdi ac diripi, néve omnia perirent, & nihil ha- *Timothei Masalski crudelis fortuna.*

beret: occultè accepit elegātem loricam inauratam, eamque sociis suis seruandam tradidit, qui eodem in carcere erant, vbi & Timotheus Masalski: Postea factum est, vt illi eam oppignorarint Timotheo, qui eam seruandam dedit famulo, is autem liber erat, & suo domino in vinculis seruiebat. Itaque famulus, dum defert loricam in hospitium suum, incidit in vigiles, capitur, & statim offertur præfecto carceris, qui cùm videret esse pretiosam loricam, illam sibi vindicauit & occultauit. Erant autem & in eodem carcere duo ex sagittariis scloppetariisve magni Ducis, qui istud viderant. Quare consiliariis principis hanc rem detegunt, & referunt, præfectum carceris, seu commentariensem, accepisse loricam inauratam à Timotheo Masalski, quæ olim fuerat Ioannis Piotrouicij palatini Moschouiæ, hanc occultasse, penesque se habere: è vestigio consiliarij rem totam deferunt magno Duci, qui confestim iubet extrahi è carceribus Timotheum Masalski, & ante se sisti, sic & Commentariensem, & illos duos Moschouitas, qui pignori illi dederant hanc loricam. At denique illos duos scloppettarios, qui istud detexerāt, tum ibi omnes iussu Ducis immanissimè torquebantur, & tandem enecati sunt, quatuor quidem illorum aquis submersi. Ipse autem Timotheus Masalski & Commentariensis simul vincti in vrbē Moschouiam missi sunt, ibiq; die sabbathi, in vigilia festi diei Paschati ambo sunt publicè capite truncati, & in aquas coniecti. Sic ob hanc loricam sex supplicio affecti, & è medio sublati.

Commētariensis auaritia punita.

QVID

QVID ACCIDERIT ISTIS, QVI *inquirere voluerunt, quidnam ageret magnus Dux.*

QVidam ſecretarius magni Ducis ſanguine ipſi iunctus, ſemel ad epulas inuitarat aliquot aulicos ſibi familiares, quos ſanè ſplendidè ac lautè excipiebat: oblitus eſt autem dum ita hilaris eſſet inter amicos (ſicut ſæpius euenire ſolet) adire principẽ magnum Ducem: miſit vnum ex ſuis pueris in palatium principis, qui proſpiceret quid nam ageretur in Baſilica apud magnum Ducem. Puer autem cùm aſcenderet per gradus palatij, vidit magnum Ducem, alloquentem quendam conſiliarium, quo cõſpectò famulus reuertitur domum, ad herum id ei relatum. Deinde verò cùm magnus Dux amandaſſet illum conſiliarium cum quo conferebat, interrogauit, cuiuſnam famulus veniſſet in aulam, & quam ob cauſſam: Euocatur ille famulus ex itinere, & reſpondet ſe eò miſſum, viſum quidnam ageretur in palatio magni Ducis: de repente princeps vbi cauſſam intellexiſſet, retinuit penes ſe famulũ, & accerſi iubet tam ipſum ſecretarium, quàm eius conuiuas: qui vbi veniſſent, variis tormentis diſcruciari iuſſit eos, volens ab illis extorquere, cur miſiſſent famulũ in regiam, percunctatum de eo: cúrve ad tam ſplendidum conueniſſent conuiuium, pariter reſcire cupiebat, quos de ipſo ſermones ſecretos tenerẽt. Itaque excruciati tam diris tormentis alij expirarunt, alios verò facultatibus exutos omnibus, ſemimortuos reliquit. Itaque ab illo tempore, & tam atroci ac triſti facinore, nemo auſus eſt mittere aliquem famulum, viſum quid agatur in palatio principis: immo potius hora

Quàm periculoſum ſit, eſſe percunctatorẽ apud magnum Ducem.

ſtatuta ipſi cōſiliarij penitus adſunt, & proceres præſentes veniunt.

Wlodimiro commiſeratio noxia.

QVidam etiam Wlodimirus MorozoW cognominatus, vir celebritate famæ inſignis & maturæ ætatis, grauitateq́; plenus Palatinus, ſemel quadam miſericordia motus condere fecit humi miſerum hominē, qui magni Ducis imperio interfectus fuerat. Is autem homo fuerat famulus ducis Curpiſkij, qui ad regem Poloniæ defecerat. Hanc itaque ob cauſſam magnus Dux arguebat hunc Wlodimirum perfidiæ, ac ſi à partibus fugitiui Curpiskij ſtaret, & in Lituaniam ad ipſum literas dediſſet. Itaq; ſubitò coniectus eſt in carceres, vbi cùm longiſſimo temporis interuallo hæſiſſet; extractus & oblatus eſt magno Duci, cùm eſſet in ſuo palatio & aula regia, Alexandro Wa dicta, diſcruciatusq́ue eſt maximis tormentis: cùm ab eo nihil extorquere potuiſſent, tandem mortuus, & cadauer in aquas coniectum eſt.

Falſa criminatio in Baſilium Dimitrouiciū.

BAſilius Dimitrouicius, vir ſummus & celebris in re militari, affecerat iniuriis aliquot præfectos tormentorum bellicorum, cùm Moſchouitas, tum & Germanos: quorum duo cùm vellent fuga ſibi conſulere, capti ſunt à viarum cuſtodibus in finibus Lituaniæ, illi ſtatim deducti ſunt ad magnū Ducem, qui tum erat in arce fortiſſima, vulgò *Wolochada* appellata, & miſeri illi quæſtionibus adhibiti, faſſi ſunt, at falsò, quòd ſcilicet miſſi fuiſſent in Lituaniam à ſuo illo præfecto Baſilio. Itaque magnus Dux Baſilium Dimitrouicium ad ſe accerſit ex ipſa Moſchouia, variisq́ue tormentorum generibus affligi iuſſit: in mediis illis cruciatibus cōſtanter faſſus eſt, ſe nihil

iſtorum

istorum molitum fuisse, de quibus accusabatur, nec istud vnquam in animo habuisse. At magnus Dux repente iussit adduci quandam equam oculis captam, & iungi currui, & tum Basilius equæ impositus est, eiq́ue alligatus. Deinde ambo conijci iubet in rapidissimum fluuium, vtés hac oratione: En tibi equam egregiam dedi, instituerás abire ad regem Poloniæ cum adito. Hæc itaque equa cęcitate percussa, natabat in alto istius rapidissimi fluminis & velocissimi: ipse autem Dux erat spectator cum suis satellitibus stans ad ripam fluminis, vt istius rei euentum intueretur: ac post longam natationem, hæc misera & cæca equa adnauigabat ripæ. Verùm præfectus satellitum regiorum vocabatur Molunta ScuratoW, vt gratificaretur magno Duci: conto abegit equam à ripa & sessorem: sic vi aquæ rapitur iterũ equa. Tum magnus Dux exultabundus inquit: O facinus egregium, & valde lepidum. Quare hæc misera equa defatigata vi aquarum rapidissimarum, submersa est, vnà cum isto Basilio Dimitrouicio. *Phalarismus magni Ducis in Basilio è medio tollendo.*

Aliquando cùm versus Nouogrodiam regionem proficisceretur magnus Dux, accidit quendam equitem, famulum cuiusdam magni viri fortè præcessisse illum: & Dux ad latus sinistrum iubet deflectere hominem, ira percitus iussit istum frustulatim dissecari: & segmina membrorum luto & altissimo cœno misceri.

QVALI VENATIONE MAGNVS Dux plurimùm oblectetur.

QVotiescunque magnus Dux cum filio, tempore hyemis respicit ex sua arce, videtq́; homines

Barbarus et detestabilis magni Ducis ludus: & inhumana Voluptas cũ hominũ interitu coniuncta.

turmatim incedentes in lacubus & fluminibus gelu concretis, ac præcipuè diebus festis, tum iubet, vt in illam confertam hominum multitudinem tres aut quatuor vrsi immanes immittantur, & irruãt ex improuiso. Ibi qui sibi fuga consulere possunt, aufugiũt: alij crudelissimè à feris illis dilaniantur. Sic hoc pulcerrimo spectaculo pater & filius delectantur vehementer, & rident affatim ac si pulcrum esset facinus. Deinde cùm accedit miser pater, lamentatũ se, quòd amiserit filium, & etiam vxor maritum, qui ab vrsis sic mactati sunt, tunc iubet istis numerari aureum nummum, vel duos, quia sic interfecti sint eius subditi. Addit deinde ipse Dux se magno beneficio afficere ipsos, quòd eius permittit instituere querimoniam coram se: at si subijciunt rem esse infamem & nefariam hoc genus crudelitatis exercere. Iterũ respondent consiliarij magni Ducis, magnum Ducem & eius filium magnam ex hac re voluptatem percepisse, & istud vidisse: sic nullum peccatũ esse hîc commissum. Ad extremum si ad ipsum Ducem venit mater miserrima lamentando se de cæde filij, aut ipsa vxor ob amissum sic inhumaniter maritum. Breuiter excipiũt illi: perbene satisfactum esse ipsis, vbi nummos argenteos monetæ Moschouiticæ centum aut ducenti numerati illis fuerint.

Sæpenumero accidit, cùm magnus Dux est in suo palatio AlexandroWa, & cogitat de aliquo summo viro sumere suppliciũ, tum delectationis causa iubet istum obuolui pelle vrsi, & deinde ad spectaculum educi: tunc incitat in ipsum aliquot molossos, & canes Britannicos efferos: Canes putantes hunc indutum pelle vrsina esse vrsum, illum morsibus & vnguibus

guibus dilacerant, & crudeliter laniant, eosque quo membratim sic discerptum relinquunt. Ita inhumaniter iste vitam finit.

DE TRVCVLENTO FACINORE, ET crudelitate summa, quam ille summus Dux exercuit in captiuos Lituanos, Ruthenos & Polonos.

ANno Domini 1569. die Ianuarij nono, cùm Lituani copias militum non valde magnas cõscripsissent, quarum dux & imperator erat quidam Polubiensius strenuus vir: ceperunt inopinatò vrbem & arcem vulgò Izborg dictam, quæ sanè natura loci est satis fortis. Hęc vrbs iampridem parebat Moschouitis: at quia non erat bene nec milite, nec annona hæc arx munita, iterum recepta est à Moscho, & à nostris amissa. Magnus itaque Dux cùm videret se amisisse tam munitam arcẽ, statim furore & rabie quadam plenus, iubet vt omnes Lituani, Rutheni ac Poloni, qui erant in vinculis crudeliter mactentur. Verùm quorundam consilio, qui certas caussas ei proferebant, ne id scelus committeret, factum, vt hic eius furor interciderit, nec quod impiè cogitauerit, perfecit. Atque licèt tunc eis pepercerit, tamen postea omnes internecioni dedit, vt suo loco explicabimus. Quamobrem illi captiui, qui in ergastulis in vrbe Moschouia asseruabantur, ad lanienam & macellum ab eo constitutũ: nihilominus tamen, quo suum sanguinolẽtum animum pasceret, sic ipsi placuit, vt eius satellites passim captiuos per arces in vinculis dispositos adducerent, maximè verò eos, qui erãt in carceribus, Pereslauia, Rostouia, Vchlicia, Costroma. Isti aũt omnes erant Poloni, Lituani & Rutheni,

vnà cum vxoribus & liberis, quos ad vnum crudeliter perdidit, aquisq́ue obrui iussit. Sic itaque hoc diro mandato instructi satellites magni Ducis, ad illas artes venerunt, hacq; insidiosa oratione erga illos miseros vinctos vsi sunt. Nũc magno beneficio magnus Dux & imperator vos afficere cupit, & etiã regi Poloniæ hunc fauorem declarabit, quòd vos liberos dimittet in Lituaniam: idcirco vos deducemus ad consiliarios principis, interea vxores & liberi vestri vsq; ad triduum hîc vos expectabunt. Atque cùm à conspectu carissimarum vxorum & liberòrum abduxissent illos procul, tum vinctos manibus pedibusq́ue proijciebant in rapidissimum fluuium Volga appellatum. Verùm exacto triduo quidã Moschouita misertus vicem istarum mulierum frustra maritos expectantium, inquit: O miserę animæ, & infelices mulieres, vos eadẽ sors manet, quam iam passi sunt mariti vestri, qui sunt proiecti in Volgam fluuium. At cùm affaretur istas mulieres homo ille, satellites interueniunt, quorum manus de cæde maritorum erant adhuc cruentatæ, & spirantes necem, venerunt in carcerem, vnde abducũt gregem illum mulierum captiũarũ cum liberis ad submergẽdum aquis. Tum illæ calamitosæ fœminæ & infortunatissimæ, sibi proponentes ob oculos vicinam mortem adeò horrendam & terribilem, multis effusis lacrymis petunt ab istis administris principis, vt aliquid temporis concedant, quo sua peccata Deo opt. max. cõfiteri possint, & eius misericordiã implorent, velitque pro sua clementia omnibus eorum erratis clementer ignoscere: id quod à satellitibus eis cõcessum est. Idcirco horas duas versabantur in piis orationibus & deprecationibus

Moschus sæuit in captiuos.

Moschus, Herodis infanticida superat crudelitatem.

tionibus, ardentiſſimis votis petentes à Deo, vt illis pro ſua diuina bonitate ac clemẽtia parceret, & ad ſe reciperet: ac cantatis diuinis hymnis, animas ſuas Chriſto redemptori, ad ſupplicium mortis ſubeundum ſe pararant, mutuiſque oculis ſibi datis, mirificè ſe conſolabantur, vt forti patientique animo omnia perferrent. Iſtis rebus omnibus abſolutis, ducuntur ad flumen, quarum aliæ liberos manu trahunt, aliæ verò infantes ſuos vberibus admouent. Sed cùm iam ad ripam rapidiſſimi illius fluuij venerũt: tũc pro ingenio & natura muliebri, partim ob inuſitatum genus mortis, in tam horrendum eiulatum, fletumque erumpunt, vt & cælum ipſum penetrarint. Satellites autem inhumani, minari eis cœperunt, vrgentes eas, quo illæ ſua ſponte ſe aquis traderent. A quo indigno facinore cùm abhorrerent, ſtatim illi ſatellites in eas impetum faciunt, & eas cum liberis in aquas illius fluuij, cuius glacies confracta erat, abijciunt. Et ſanè ob triſtiſſimi & crudeliſſimi iſtius facinoris aſpectum, vulgus Moſchouitarum cùm non poſſent ſe continere, in lacrymas effundebatur, commiſeratione ſumma perculſus, quòd tam indigniſſimè iſtæ inſontes fœminæ cum liberis tam deteſtanda morte affectæ fuiſſent, execrãtes in vniuerſum carnificum iſtorum immanitatem. Quapropter cùm has voces lugubres populi audirent ſatellites, quodque ægerrimè ferrent hoc genus ſupplicij, tunc minis vtentes ac ferientes populum baculis, abigunt, hæcque verba addunt: O rebelles magni Ducis, apertè videmus, quòd propter iſtos captiuos ſupplicio affectos, fletis, at propediem credite, vos eadem fata ſequentur.

DE FRATRICIDIO PERPETRATO a magno Duce anno Domini 1570.

Cainũ imitatur magnus Dux, occidit Abelem.

FRater germanus magni Ducis immeritò ac perfidè delatus fuerat à quodam consiliario, cui nomen erat Trzeciak Wiskonati. Audita hac iniusta accusatione princeps, nullā fecit potestatem fratri falsum crimen diluendi, atque quàm ingentes cruciatus excogitare potest, illos adhiberi iubet ad excarnificandum & torquendum fratrem. Dumque est in mediis cruciatibus, exegit ac extorsit ab eo omnes illius thesauros, & bona omnia tā mobilia, quàm immobilia sibi vendicat, atque cùm præ magnitudine tormentorum vix semiuiuus esset, tum iussu principis securi illum ferit carnifex. Deinde fratriam suam, quæ ante conspectum eius procumbebat in terram, facie demissa, implorans misericordiam, arripi iubet à satellitibus, omnibus vestimentis exui, & turpissimè nudam cōstitui. Ita diutissimè illa misertima fœmina nuda omnium oculis exposita fuit.

Neroniana crudelitas.

Deinde quidam miles iubente principe eam funi alligat, & conscenso equo, velocissimo cursu sine vlla misericordia, pertrahit illam in flumen, & aquis submergit ac perdit. Sic iste magnus Dux tam ἄστοργος & impius extitit in fratrem & fratriam.

QVO AMORE MVTVO SE PROsequi soleant Moschouitæ.

In Moschouia homo homini lupus.

HOc genus hominum Moschouitæ, est adeò barbarum & perfidum, vt nihil sinceri sit apud eos, nec se vnquam vero ac naturali amore prosequuntur, alter alterum impudentissimè & cōfidentissimè, sic

ſic ſunt perfrictæ frontis, criminis alicuius inſimulare non veretur, ſiue palàm, ſiue clàm, aut apertè, aut per inſidias inuicem perniciem ſibi machinátur, mutuiſque conuitiis laceſſere ſe ſoliti ſunt. Familiare eſt apud eos patrem filio inſultare, & filium in patrem irruere, ac fratrem perfidè deferre, ſic vt nulla apud eos fides, & ſanguinis reuerentia ſit, etiã in conſpectu magni Ducis ſe proſcindunt contumelioſè. Itaque accidit ſemel ante principem anno 1570. quoſdam duos fratres germanos, & nobiles, iſtius rei luculentum documentum edidiſſe, horum vnus vocabatur Mikieta Obolinski, qui malo genio præditus familiæ gentiſq; nomen patrium ſuum commutauerat: idq; audiente ipſo Duce, excogitauerat aliud cognomen; nẽpe PoWrozoWski, ac ſi diceres funigerum aut furciferum, & patibulo dignum hominem. Alter autẽ frater ſuę nobilitatis haud immemor, gentileque nomen retinens, cùm fratrem alloqueretur, cõpellare cœpit nomine gentili Obolinski, qui velut furens, & atroci iniuria à fratre affectus, magnũ Ducem adit, & ad eum ſic fratrem defert: Princeps ſereniſſime, peto abs te, vt ius mihi adminiſtres de fratre, qui infami nomine me contaminauit. Vocor PoWrozoWski, & me contemptim appellauit Obolinſki. Idcirco ſupplex te oro, vt meritas ille luat pœnas, non enim leuem ab eo mihi factam iniuriam cenſeo. Tum magnus Dux euocat conſiliarios, quaſi de re maximi ponderis conſultandum fuiſſet, inquiens: Neceſſe eſt, vt vos hanc contentionẽ & grauem controuerſiam inter iſtos duos fratres exortam adhibitó ſummo iudicio, & magna cum æquitate dijudicetis. Frater itaq; ille, qui ita turpiter abnegauerat ſuam

Nec frater à fratre, nec ſocer à genero tutus.

nobilitatem, accessit ipsos consiliarios, vt rem totam enarret, & sibi ius reddi postulet aduersus fratrem: Atq; cùm iam venisset frater alter, qui meritò suam nobilitatē intuebatur, en in caput illius inuolat iste perfidus, & obijcit vrso, qui eum vnguibus dilaniare incipit, crudeliterque dilacerat. Et cùm immanis iste frater videret quodam modo feram bestiam lassari, ense ferit alterum fratrem in pede, & statim magna vis sanguinis profluxit, quo ille inunxit os vrsi, qui cùm primùm lambēdo cruorem humanum iterum degustauit: & sic animatus vrsus secundò apprehendit illum miserum nobilē, & horribiliter deformem reddidit. Quare iam iste impius frater, vidēs sibi pro iniuria scilicet esse satisfactum, voluit feram abstrahere & arcere, ne amplius sæuiret, néve fratrem mactaret: at vrsus ita æstuabat, & ad mactandum accensus erat, vt nec ab illo, neque à multis aliis posset difficulter ab illo dilaniando abstrahi, tandem ex faucibus vrsi, & carnificina illa ereptus est ille nobilis.

Crudelis pœna ob nobilitatis defensionem aduersus degenerem.

Simile quoddā facinus huic accidit, cùm magnus Dux Nouogrodiam depopularetur, ferro, inquam, & igne omnia perderet, vt suprà dictum est, ducti sunt captiui aliquot nobiles in Moschouiam vrbem, inter etiam illos fuit quidam cum vxore & liberis, quem nobilis commendauit cuidam aulico regio amico suo. Iste cùm detineretur captiuus diu ab isto aulico, semel conqueri cœpit, idq; grauissimè de inaudita illa tyrannide, qua vsus est magnus Dux in Nouogrodiensibus internecioni dandis, deque iniuriis, quibus ille & tota nobilitas affecta fuerat: & planè iugum istius tyranni esse intolerabile, hisce verbis: Deus qui solus iustus est, haud dubiè suo tempore vin-

re vindictam ſumet de illo ſanguine innocentũ tam inhumaniter & crudeliter ſparſo, in ipſum Ducem & totam eius poſteritatem: dignis pro meritis pœnis ipſum caſtigabit. Deinde paucis poſt diebus, cùm in animo ſuo volueret, ſe nimis temere iſta effutiuiſſe, & hunc nobilẽ, apud quem erat in captiuitate, hæc delaturum ad principem. Itaque fraudulenter excogitare cœpit, nihil eſſe melius, quàm ſi potius in hoſpitem ſuum hoc crimen transferret. Scribit ſupplicem libellum ad principem, in quo indicabat magno Duci hunc aulicum principis hæc verba in dedecus ipſius protuliſſe: tradidit eundem libellum deferendum aulico, qui inſcius erat omnium quæ ſcripta fuerant. Magnus dux quàm primũ perlegit ſupplicem libellum, iubet ad ſe accerſi illum Nouogrodienſem nobilem, qui erat captiuus apud hunc aulicum. Iſte oblatus principi, ferrea fronte prçditus, ſtatim confert crimen, quo erat reus in ipſum aulicum impudentiſſimè, & ita ſe rem habere aſſerit, inquiẽs: Sereniſſime domine & magne Dux, tu nos ſubditos & ſeruos fideles affligis miris modis, interfici, membratimque diſſecari iubes: facultates & fortunas noſtras nobis rapis, proditores nos appellas, rebelles & periuros, & alia horrenda nobis obijciuntur, & ob oculos ponuntur, quæ omnia immeritò patimur, nec iſtorum rei ſumus. At ſi ſcires quo odio vel pluſquam Vatiniano te proſequantur tui domeſtici, & & quanta ſit perfidia illorum, quibus plurimum fidis, erga te, quos quotidie maximis accumulas beneficiis: profectò egregiè eos exciperes, ex quorum numero eſt iſte aulicus tuus, cuius carceri me tradidiſti. Nam heri veſperi me præſente & audiente, ia-

Nec hoſpes ab hoſpite tutus. & ingens ingratitudinis exemplum.

ctabundus hæc verba pronunciabat: O vtinam Deus citiſſimè innocentes vindicet à crudelitate iſtius tyranni magni Ducis, nam ille diris tormentis ſuos afficit, mactat & trucidat inſontes, eorum bona & opes ſibi adſcribit, contra omnem æquitatem. De quibus rebus & iniquitatibus Deus breui ſumet ſuppliciũ, iſtum principem & tyrannum conteret & euertet cum tota eius familia, nec patietur eius ſucceſſorem regnare. Tum magnus Dux irrumpit in iram, & ſic infit ad hunc miſerum aulicum iniuſtè ab ipſo captiuo accuſatum: O perfide percipíſne ea, quæ iſte contra te profert? nec data illi poteſtate reſpondendi & diluendi falſam criminationem, variis quæſtionum generibus torquetur: qui cùm nihil fateretur, & confictum crimen diceret: iuſſit hominem membratim diſſecari, & poſtea in profluentem iaci: ſic ille nobilis ignobilis planè & belluini ingenij falsò detulerat ad principem inſontem, lingua ſua mendaci accerſiuit necem innocenti, & ipſe ex alterius interitu vitam & libertatem ſibi comparauit.

MISERABILIS ET INDIGNISSIma laniena, cùm duorum procerũm Moſchouitarum, tum etiam reliquorum Lituanorum ac Polonorum captiuorum, quibus paulo antè pepercerat magnus Dux.

Dies feſtos Dux Moſchouiæ ſæuitia ſanctificare ſolet.

ANno Domini 1570. cùm ex Moſchouia internuncij regis Poloniæ, proceres Poloni & Lituani diſceſſiſſent, die Eliæ prophetæ, qui dies feſtus apud Ruthenos eſt celeberrimus, & magnus Dux accũberet menſæ, & ei apponerentur ſecunda fercula, velut

velut quodam œſtro correptus, ſurgit à menſa, & ſic alloquitur ſibi aſtãtes ſatellites, ſequimini me, quod faciunt ipſi, & mille quingenti catapultarij equites: ille verò princeps perniciſſimo curſu pergit ad arcẽ, ibique omnes ordine ſe collocãt ante palatium Ducis, tum etiam in hac arce cùm habitaret vir ſummus, & ex proceribus non poſtremus, Petrus Serebrinus, & rei bellicæ peritiſſimus, iubet magnus Dux ipſius domum more hoſtili impeti & inuadi ab iſtis militibus, ipſum autem capite diminui & truncari: dicto principis parentes irruunt in domum illam, ſtatim capiunt, & miſerum illum Serebrinum extrahunt ex ædibus, ac offerunt magno Duci, qui ſine alia inquiſitione, nec facta vllius facinoris admiſſi ab eo mentione, cõfeſtim ille ſatellitum præfectus ScWator, arrepta ſecuri caput illi amputat. Ad extremum cùm magnus Dux, quicquid illi viſum fuerat, rapuit & ex fortunis iſtius Petri Serebrini, reliquum permiſit prædæ militum; & ne quid ſupereſſet bonorum illius, iuſſit reliquias flammis & igne perdi. Vbi iſtud perpetraſſet, conuertit ſe ad alium locum arcis: (eſt autem hæc arx ampliſſima, & valde ſpacioſa: vbi complures magnates & nobiles habent ædes ſuas) & iubet magnus Dux cuidam nomine Bulato magiſtro equitum, vt cum nõ parua manu militum ædes adeat clariſſimi & magni nominis viri Miſſoiedi. Huic magno viro princeps vix ante annum rapuerat vxorem elegantis formæ fœminam & ancillam, quá turpiſſimè abuſus, & illas vbi violaſſet, fecerat ſuſpendi ac ſtrangulari in ſuperiori limine ianuæ ędium iſtius viri, vt ſuprà diximus. Iſte præfectus equitum aggreditur illas ędes, & expugnat facillimè,

Petrus Serebrinus iniquè perit.

Eadem ſors eſt viri illuſtris Miſſoiedi.

hunc Miessoiedi in medium forum trahunt: & ipse præfectus caput illi acinace obtruncat: qui cùm iam commisisset istud sceleratum homicidiũ, ense & manibus cruore madentibus procedit ad magnum Ducem, & velut re maximi momenti præclarè gesta, ait: Serenissime domine & magne Dux, iam summo cum honore perfeci quod tu mihi in mandatis dederas. Ibi magnus Dux pro suo more vociferari cœpit suũ *Hoyda, hoyda*, cuius clamorem tota turba sequuta est, eadem felici acclamatione vtentes. Ex arce deinde magnus Dux deflectit ad carceres, vbi erant multi captiui Poloni & Lituani, suis satellitibus armatis comitatus. Vbi quidam mercator ciuis Moschouiticus, quid ageretur ignarus, vbi eminus conspicit magnum Ducem cum tanto satellitio, retrogreditur præ metu tyranni, quem statim apprehendi iubet & frustulatim dissecari, inquiens, ne vnquam fugias ante conspectum tui supremi domini. Atque cùm propius ad carcerem veniret, ipse Commentariẽsis, qui ibat petitum panem pro captiuis, aspiciendo principem aduentare, præ timore etiã reuersus est, & eundem magnus Dux raptum, minutim secari iubet, dicens: alia vice non timebis. Itaq; cùm iam appropinquaret portas primi carceris, dicit custodi, vt citissimè fores aperiat, qui metu correptus & tremebundis manibus vix aperuit: Aperto carcere indicit primò educendos nobiles captiuos Polonos & Lituanos, quorum primus fuit Petrus BiekoWski eques Polonus strenuus miles, illius pectus transfodit magnus Dux lancea, at tam generosi fuit animi ille BiekoWski, vt lanceã arripuerit manibus, & intorquere voluerit in ipsum magnũ Ducem, vt hoc pacto perpetuam

Obuios mactat Dux.

Belluina crudelitas in captiuos.

Magnanimitas BiekoWski in tyrannum Moschum.

petuam nominis famam ſibi conciliaret, quòd tam infenſùm generi humano tyrannum ſuſtuliſſet. At magnus Dux hoc animaduerſo, cœpit exclamare in filium: Iuuan IWan, id eſt Ioannes fili fer opem, qui celeriter accurrit, & iterum illum BiekoWski haſta transfodit, & ſic mortuus in terram cecidit. Secundò productus ad lanienam alter nobilis Polonus Albertus Bugaski, hũc etiã ipſe Dux ſariſſa ſua trãſuerberauit. Tertius fuit Beſus, nobilis & magnæ familię, gente Sileſius, qui eodem mortis genere periit. Quare cùm iſtos ſtrenuos viros & nobiles Polonos manibus ſuis interfeciſſet, cœpit ſuo acclamationis genere vti, velut magnam victoriam adeptus fuiſſet, *Hoyda*, *Hoyda*, quem ita ouantem omnes clamãtes & vſurpantes hanc vocem perſequuti ſunt. Tum ſic affatur ſuos ſatellites: Mactate mi iuuenes: irruite in carcerem, & obuios quoſq; captiuos ſine diſcrimine & vlla miſericordia membratim diſſecate omnes. Iſti dicto parentes, in primo carcere quinquaginta occidunt vinctos: Poſtea accedit ſecundos carceres, & ſimiliter manibus ſuis occidit tres nobiles, quorum vnus erat Ruthenus, ætatis maturæ, Polocenſis Iacobus Molski, alter erat gener illius, eques Polonus, Iacobus Molski, ſic & tertium ſimiliter nobilem Polonum, quibus omnibus ita trucidatis erumpit in ſuam vocem lætitiæ ſolitam, & omnes ei accinunt ac reſpondent: & ſtatim reliquos iubet à ſuis ſatellitibus diſſecari, quod factum eſt; erant autem quinquaginta quinque, exceptis multis infantibus, qui vix nati erãt dies ſeptem. Tertiò cùm acceſſiſſet carceres, ibi & manibus ſuis edidit crudelitatis ſuæ exempla, tres mactando nobiles Polonos, alios ferè

Litat Plutoni Moſch⁹, trucidando captiuos, in omnib. carceribus poſitos.

quinquaginta quinque, cum securibus & ensibus satellites membratim trucidarunt. Sic perpetrata hac immani strage & inaudita tyrannide, sic sparsa dissectaq́; illa corpora iacere permisit supra terram, quæ iam epota & imbuta erat, & mollissima reddita ex effusione sanguinis illius humani. Quamobrem rediit triumphans & ouans in palatium, & totum illum diem in hymnis & tripudiis, & omni sonitu instrumentorum musicorum consumpsit: non aliter ac si magnam victoriam de hostibus adeptus fuisset: Sub vesperum præcepit frustula membrorum istorum occisorum colligi, & extra vrbem poni: qui in tres cumulos sunt collocati, & aspersi arena & terra: sic mãdati sunt sepulturæ. Erat inter cadauerum frusta mulier nobilis vxor illius Molski, quæ cùm fuisset grauiter sauciata, nondum mortua, hæc orabat pollinctores qui fossam faciebant, vt eam dimitterent liberè & parcerent ipsi: at illi nulla moti misericordia sepelierunt eam viuam cum illis fœtidis cadaueribus.

Mezentius iungebat viua corpora mortuis, sic Moschus facit.

Duo nobiles captiui ex ista immani laniena remãserant, quos tamen postridie iste tyrãnus capite plecti iussit, & extra vrbem proijci, vixq́; aliquid terræ illis iniectum. Vbi erant illa cadauera tot nobilium & strenuorum virorum, vix arena superiecta fuerat, id quod haud dubiè ex composito fieri iusserat magnus Dux ille, vt essent alitibus & feris præda. Tertio deinde die, quidam Germanus tormẽtorum bellicorum præfectus, misertus hanc proiectionem cadauerum, quibusdam tres taleros dedit, vt fossa profunda facta, vel maximè terræ tumulo iniecto, hasce cadauerum reliquias sepelirent & tumularent.

Bombardarij Germani facinus misericordiæ plenum.

DE

DE TRVCI CARNIFICINA, QVAM *exercuit magnus Dux in clarissimos quosque suos consiliarios & optimates.*

DIe sancti Iacobi in Iulio anno 1570. in ipsa vrbe Moschouia, magnus Dux iussit affigi octodecim palos grandes, & supra illos totidem trabes in transuersum apponi in formam furcarum. Ciues cùm primùm animaduertunt tale theatrum parari & instrui, ingenti metu correpti, se in fugam proripiunt, etiam mercibus & tabernis meritoriis relictis, prædæq; expositis: nemo sanè præ metu in forum prodire audebat, Nam isti rumores in vulgus sparsi fuerãt, ipsum magnum Ducem instituisse omnes ciues vrbis Moschouiæ extremo afficere supplicio, crucique cõplures affixos iri. Satellites ad maiorem terrorem incutiendum, in medium forum adferebãt varia genera tormentorum & quæstionum ad homines torquendos, quæ admouebant istis trabibus. Deinde excitato luculento igne, vas ingens aheneum apponebant aqua plenum, vt bulliret & ferueret per multas horas. Quibus rebus ita comparatis venit magnus ille tyrannus, stipatus ampla & copiosa suorũ satellitum caterua: & ita instructus, quasi vellet in aciem & pugnam exire: sequebantur eum velut à triariis mille & quingenti catapultarij: Duxque ipse se collocauit penes ahenũ, exercitus verò militum in circuli & coronæ formã dispositus. Tum adducti sunt in proscenium trecenti nobiles Moschouitæ, antiquissimarum & nobilissimarum familiarum homines, qui paulo antè præ nimio quæstionum cruciatu ita mutilati, & pessimè tractati fuerant, vt vix semiuiui

Theatrum luctuosum, & miserabile erectũ à magno Duce die S. Iacobi.

Descriptio noui supplicij.

viderentur, vixque pedibus ſtare poterant, ſed à militibus trudebantur turmatim, vt pecudes ante principis conſpectum.

Is cùm perſpiceret omnes præ pauore & ingenti timore ſe abdidiſſe in latebras & domos ſuas, ipſe tũc obequitare cœpit per omnes vrbis plateas, clara voce euocabat ciues, inquiens: venite abſque vllo metu, ſecuri eſtote, prodite ſpectatum, nihil grauius in vos cõſtituam, hoc vobis polliceor, quamuis is meus fuiſſet paulò antè animus, vos omnes funditus delere & perdere, ſed iam mihi hæc mẽs mutata eſt, tutò egredi poteſtis, & in forũ venire intuitum quid agetur. Tum miſerrimus ille populus egreſſus turmatim & confertim, forũ repleuit, imò erat tanta multitudo ſpectatorum, vt multi aſcenderint domorum tecta, quò quis iſtius tragœdiæ futurus eſſet exitus, viderent. Atque poſtea affatur ſic illam promiſcuam hominum multitudinem: An num, ô ſubditi, iuſtiſſimè ago, quòd ita pœnas luãt perfidi & ſcelerati proditores mei? tum populus ſtatim vno ore acclamare cœpit: Viuat diu felix, & incolumis princeps & rex noſter: at improbi & flagitioſi ſuis meritis dent dignas pœnas. Deinde magnus Dux iubet produci centum & octuaginta ex illo damnatorum numero: poſtea ſic alloquitur nobiles, qui ad illud ſpectaculum venerant: En vobis iſtos liberaliter dono, doque eis vitam, accipite illos, liberos à noxa dimitto: eisque pro mea clementia, gratia ac fauore ignoſco, hoc pacto iſti liberè dimiſſi, & ex præſenti morte diuino beneficio erepti. Tandem prodit magni Ducis primus ſecretarius, qui damnatorum album & catalogum habebat: & tum iubet educi quendam Moſcho-

Malus animus in Duce, & mala mens.

Miſer populus præ timore applaudit Duci.

Præter ſpem multi liberati.

Moſchouitam antiquiſſimo genere cretum, præcipuus inter eos, qui ab intimis conſiliis Ducis ſunt, erat: appellabatur Ioannes MichaeloWic WiskoWaty. Ibi ille ſecretarius principis, longa ſerie referre incipit crimina, quibus falsò iſte vir præſtantiſſimus accuſatus fuerat hiſce verbis: Ioannes MichaeloWic WiskoWaty, cancellarius magni Ducis, perfidiſſimè & impiè ſe geſſit in principem. In primis ſcripſit regi Poloniæ ſe ei velle tradere ciuitatem & arcem munitam, ſui ſupremi domini, quæ eſt in magna Nouogrodia: & hæc eſt prima in te accuſatio: at tum ſcutica illum in caput percuſſit, addendo hæc verba: Perfidus es & ingratus, quòd vſus ſis hac improbitate aduerſus tuum ſupremum dominum. Altera perfidia eſt iſta, quòd literas dederis ad imperatorem Turcarum, vt cum exercitu potentiſſimo veniat occupatum & debellatum regna Scythica, Caſanenſe & Aſtraenſe, vt erat illi in votis: quo dicto ſimiliter flagello cæſus eſt in caput, ſubiecitque, & ſecundò tuum principem fraude doloque prodere voluiſti. Tertium facinus quod admiſiſti eſt, quòd ad Scytharum Cæſarem literas dediſti, quibus ipſum hortatus es, vt cum ſuo copioſiſſimo exercitu irrumperet in Moſchouiam, eamque deuaſtaret & depopularetur, atque occuparet: vnde factum eſt, vt ingens damnum & irreparabile dederint Tartari in Moſchouia: tam ipſius Ducis arces igne perdendo, quàm etiam longè lateque miſerum populum ferro interficiendo, & vinctos multos cathenis in duriſſimam ſeruitutem, innumerabilem inquam vtriuſque ſexus turbam abigendo: quorum cùm ſis author tantorum malorum, meritò vltimo es afficiendus ſupplicio:

Falſæ accuſationes in cancellariũ principis.

atque vt antea fecerat, flagro aſperrimè eum cæcidit regis ſecretarius. Tum miſer cancellarius iſtis falſis criminationibus inſimulatus, & cùm ſe innocentem eſſe ſciret, ſic reſpondit: Teſtor Deum optim. max. qui ſolus eſt ſcrutator cordiũ & renum, in cuius conſpectu profiteor me eſſe peccatorem, ſed confido eum pro ſua diuina clementia, propter ſanguinẽ effuſum cariſſimi ſui Filij, mei miſertum iri. Teſtor, inquam, Deum, me ſemper fidum & diligentem fuiſſe in munere publico mihi commiſſo à magno Duce, vt fas eſt: ideo à falſis iſtis accuſatoribus prouoco ad tribunal Dei, quòd iniuſtè ſum accuſatus & traductus apud principem, atque hæc impoſtura detegetur in extremo die iudicij. Princeps, cùm ſtábis ad conſpectum diuinæ maieſtatis, mea innocentia apparebit: nunc verò apud te nulla ratio & æquitas locum habet, nec me à criminibus falsò mihi impoſitis licet purgare. Adeò eſt tua auaritia inexplebilis, & pertinacia vlciſcendique libido, vt ſitias ſanguinem meum: ebibe igitur illum pro lubito, & iam ſatisfacias tuæ improbitati, vt conſtituiſti: nunc quidem tua figmenta & importuna commenta videntur habere ſpeciem veri: quia omnia per vim agis. Itaque ſatellites excipiunt, en videmus te eſſe reum, cùm tam dura oratione inſurgis in principem, turpiter lapſus es, & tuos ſermones optimè expendimus. At ille cancellarius ait: Vos ô infelices homines cum magno Duce, eſtis prædones, & omnis improbitatis illius adminiſtri: effunditis immeritò cruorem innocentem: tyrannicè omnia agitis, per fas & nefas ruitis in cædes mortalium. Hæc omnia quæ mihi obijciuntur, falſiſſima ſunt, nihil vobis facilius, quàm

Grauis apologia cācellarij ad confictas criminationes.

tollere

tollere è medio insontem: at Deus aliquando, & veniet hora, quæ non speratur, cùm vos puniet, & pro meritis in vos grauiter animaduertet: quæ cùm tam liberè protulisset, conspuit in faciem illorum. Quare magnus Dux iubet carnificibus hominem rapere: quem statim raptum, exuunt & ligant ad furcas illas sic dispositas: & suspendunt prono capite & ore in terram. Præfectus satellitum sic affatur ipsum magnum ducem: Quo genere supplicij istum affici iubes? Tum respondet, vos omnes aulici mei suo ordine istum excarnificare debetis & dilaniare: Quare accingit se operi iste præfectus MolutW dictus, & ex equo descendés, accepto cultro auriculam dextram illi abscidit, alter aulicus sinistram excidit, tertius labra amputat, & sic ordine omnes illum membris mutilarunt, vt omnes se tam nefando homicidio contaminarent, & cæde istius innocentis essent rei. Ad extremum quidam secretarius principis ne quid deesset ad cumulum crudelitatis, cõscidit illi pudenda, & tum statim exalauit animam miser cancellarius. Quare magnus Dux videns ob abscissum membrum genitale, statim obiisse cancellarium, indignissimè tulit, atque dira imprecatus huic secretario, sic in eum inuectus est: O scelerate, expectes paululum, istud totum est tibi exedendum, quod iste exedere debuit. Nam penitus credebat, quòd commiseratione motus, cruentas manus ita illi intulisset, vt citò è viuis discederet. Cõstituerat sanè istum secretarium morte truculenta punire, sed Deus anteuertit tyrannidẽ principis, quia paulo pòst lue infectus, mortuus est. Satellites deinde demortui Ioannis Wiskonati corpus deponunt ex furcis, & sic secuire incipiunt

Crudele supplicium, quo affectus indignè cancellarius.

in illud cadauer, frustulatim illud conscidendo, prius tamen abscisso illi capite. Iste est exitus istius præstantissimi ingenio & virtutibus multis, excellentissimi viri cãcellarij magni Ducis, cui parem nunquam habuit imperium Moschouiticum.

Thesaurarium magni Ducis eadẽ bonitate cõscientiæ fretus, qua cãcellarius rapitur ad necem.

Iussit secundo loco produci in theatrum, suũ thesaurarium, cui nomen erat Michael FunichoW, vir magni nominis & ingenij acerrimi, socius fidusque amicus illius cancellarij. Iste non longis verborum ambagibus vsus est in sua defensione, sed breuiter sic loquitur: Appello ad Deum, qui omnium rerum est conscius, & cuius oculus omnia intuetur, quia nunquam quicquam in te dominum meum commisi, semper bona fide & sine fraude in administratione mei muneris me gessi: & cùm accuser abs te, impiè & iniquè iam tibi dicam scribo, & anima tua in altero seculo se sistat coram diuina maiestate, vt mihi satisfaciat. Hæc verba vbi protulisset, iubet magnus Dux arripi miserum, & exui, atque furcis alligari eo modo quo & cãcellarius. Tum postea ille Maluta præfectus satellitum haurit ex vase æneo, vbi erat aqua

Genus supplicij immane.

feruidissima, & deinde alter equorum magister accepit vas plenum aqua frigidissima; iste primò illa aqua caput abluere cœpit, postea calidam & feruidissimam aquam infundebat: sic ille infortunatus vim feruoris & ardoris illius aquæ sentiens, ob atrocem feruorem vociferabatur mirificè: at ille minister tyrannidis Maluta magis ac magis infundebat illam calidissimam aquam, ita vt tandem pellis capitis contraheretur in modum serpentis, cùm se in spiras contorquet: ita hoc crudelissimo supplicij genere confectus, expirauit. Tertiò iubet adduci in medium

suum

ſuum cocum, iſte cocus infinitis falſis teſtimoniis reus erat peractus, eoque genere ſupplicij eſt affectus, quo & Ioannes WiskoWaty, nempe membratim eſt diſſectus, amputatis illi pudendis. Deinde iuſſit adduci quendam Georgium Czapkinu cum vxore & liberis, qui inter amanuenſes & ſecretarios non poſtremum locum tenuit, cumque ex equo deſcenderet magnus Dux, Baſilius Themkin iuſſu principis caput illi abſcidit, ſic & vxori ac liberis. Iſte Themkin erat proſcriptus ex Lituania, ob necem Palatini Plocenſis, & in Moſchouiam aufugerat, tanquam ad aſylum, primumque locum ac præcipuum inter aulicos principis tenebat. *Coco ſuo nō parcit magnus Dux.* *Georgius Czapkinus cum vxore & liberis occiditur.*

Deinde productus eſt alter ſecretarius, cui nomen Ioannes BulhakoW, qui fuit vnà cum vxore, & liberis etiam capite truncatus à Palatino Chirnouienſi, is vocabatur Pietrouicius. *Sic & Ioannes BulhakoW.*

Tunc iubet educi & ſecretarium ſuum Baſilium StepanoW, quem & indicta cauſſa aulicus è veſtigio capitali pœna afficit mandato principis. *Idem fatū Baſilij StepanoW.*

Ad extremum, vt ad hoc tragicum ac crudele ſpectaculū nihil prætermitteret, præcipit magnus Dux ducentos nobiles captiuos extrahi in arenam, quos nominatim iubens ſiſti ante ſe, damnat morti, & ſinguli aulici ordine eos capite truncant, qua cæde confecta, prodeunt in conſpectum principis manibus & gladiis cruentatis cum hac voce lætitiæ *Hoyda, Hoyda.* Sic ſe turpiſſimè aulici magni Ducis ſanguine innoxio contaminarunt. Tum eodem tempore mandat magnus Dux è vinculis venerandum quendam ſenem adduci, quem ſtatim in equo ille arrepta haſta transfixit: & quamuis ſic transfoſſus miſer ſenex *Crudelis mors ducentorum nobilium.*

obierit: vt impleret suam crudelitatem illum plus quàm sedecim vulneribus sauciauit. Hæc crudelitatis & tyrannidis horrẽda facinora perpetrauit intra horas quatuor. Illa cadauera nuda ita iacebant in terra, quorum non paruus erat numerus: & cùm lustraret illa cadauera quidam ex principis satellitibus, caputque Michaelis thesaurarij intueretur, exerto ense caput in duas dissecuit partes, hisce verbis additis: Recorderis quid mecum egeris. Sub vesperum cadauera illa sunt in vnum cumulum collecta, & extra vrbis portas elata, ibique ingenti fossa facta, iniecta & terra obruta. Sic crudelissimè tot cædibus perpetratis iam in palatium princeps rediens, deflectit ad ædes Michaelis thesaurarij, vbi inuenit vxorem illius, eleganti forma præditam, & verè honestam, valde luctu & dolore magno plenam, atque suspirantem, ob mariti necem, ducis Ophanasi Wiazinski soror erat, de quo suprà mentionem fecimus. Magnus dux spirans suam immanitatem, apprehẽdi iubet, & extendi funem asperrimum, qui ab vna parte muri ad alteram extẽdebatur, & cum natibus nudis assidere huic funi, qui plurimum carnem & cutem excoriabat, vtque detegeret mariti thesauros, ab vna parte vsq; ad alteram extrahebatur cum summo cruciatu. Filia eius, quæ erat quindecim annorum, hoc crudele genus tormenti videns, non potuit se continere, quin eiulatu testaretur dolorem suũ. Dux iubet illam rapi in medium, at filius Ducis maior natu, commiseratione motus, accurrit, & vestem eius tenens sic affatur patrem: Pater carissime, dona me hac puella, ego carceribus illam occludam: tum pater, accipe tu quidem, sed postea matri illam reddas. Deniq; cum istis magnis

Impudẽs & crudele facinus in vxorem thesaurarij.

In vxores & liberos occisorum suorũ procerũ sæuit, & bona omnia diripit.

magnis cruciatibus & tanto dedecore honestam illam matronam affecisset, & filiam eius in monasterium relegauit: vbi illa ob magnitudinem vulnerum & cruciatuum quæ passa fuerat, dum traheretur per funem, non diu superstes extitit. Filium etiam istius thesaurarij in vincula coniecit, & omnes fortunas eius cuiuscunque essent generis, ei accepit: sicque distribuit, vt meliorem partem sibi vindicarit & attribuerit, quod erat vilius prædæ suorum militum exposuerit.

Eodem die venit in ędes Ioannis WiskoWaty summi olim eius consiliarij, qui antea truculentè mactatus fuerat, vxorem in quoddam cœnobium deportari iubet: filium autem eius damnat perpetuis carceribus, & relegat in arcem munitissimam, quæ Bialeiezioro dicitur, ac si dicas lacum album: acceptis omnibus eius bonis. Postquam sic tam horribilem & truculentissimam edidisset crudelitatem, exactis tribus diebus, iubet produci in forum ex carceribus aliquot egregios nobiles, qui statim capite trūcati sunt, ab ipso Maluta præfecto satellitum: & ita diu iacuerunt humi, quos ipse aliquot vulneribus, vt suam sarciaret tyrannidem, feriebat, vtens securi. Cadauera illorum ita nuda in medio foro iacebant, vbi venales prostant merces, septem dierum spacio: vbi tandem à canibus deuorati, ossa verò hinc inde asportata ab iisdem canibus. Postridie iubet octuaginta fœminas generosas istorum nobilium, qui ita immaniter trucidati fuerant, ad flumen deduci, ibiq; aquis submergi: illę autem innocentes frustra eiulari & lamentari. Satellites enim, crudele hominum genus, ipsas in aquas inijciebant & perdebant.

Denegata sepultura inhumaniter.

Moschouitæ fame perciti, sæuiũt in corpora mutua.

Anno Domini 1569. missi sunt centum & quinquaginta coloni ad ædificandam arcem, quæ vulgò Orlo dicitur, & cùm cibo destituerentur, quia tum in illis locis ingens fames grassabatur: coacti sunt miseri, ob annonæ penuriam, ex suis nouem mactare, & illorum carnibus vesci, & sic diram compescere famem.

Ob vitulum mactatum Moschouitæ combusti.

Eodem anno cùm ipse Dux esset in arce Wolochda, quam extrui & muniri iubebat, ipsi artifices nimis dura fame pressi, emerunt vitulum, & eum mactarunt, famem hoc pacto expleuerunt. Quam rem vbi audiuisset magnus Dux, iussit omnes cõprehendi & flammis tradi: cùm tamen ipsa necessitas durũ telum, eos excusare potuisset. Superstitio enim hæc à multis seculis recepta inter Ruthenos & Moschouitas, vt sit grande nefas, morteq; piandũ, qui vitulum mactarit, & eo vesci ausus fuerit. Inter Moschouitas centum & quinquaginta egregij viri, pertæsi tyrannidem magni Ducis, & ferociam satellitum: constituerant se recipere ad regem Poloniæ. Quam rem vbi accepisset magnus Dux, iussit omnes in quãdam profundam lacunam valde cœnosam inijci, & ibi in modum pontis substerni: quos tam diu calcari fecit, donec profundissimè in luto perirent ac submergerentur, & planè luto æquarentur.

Moschouitæ loco pontis dispositi.

Eadem die venit colonus ad secretarium magni Ducis, ei offerens lucium piscem lepidissimum. Quidam monachus istud animaduerterat, qui simultates alebat cum isto secretario, idcirco statim accedit principem, & hisce verbis illum alloquitur. Secretarius tuus, ô princeps, nunquam minutioribus vescitur piscibus, sed maioribus, quos piscatur in tuis lacubus, &

bus, & solet lautissima suis congerronibus celebrare conuiuia. Itaque magnus Dux iubet ipsum secretarium ad se euocari, & nulla data facultate se defendendi, sic eum damnat: iubet manibus pedibusque vinciri, & in lacum profundissimum conijci, hisce verbis vtens: O nebulo qui tot pisces minores & maiores solebas tibi piscari, abi nunc, & quibuscunque volueris, vescitor.

Secretarius ob piscẽ submersus.

QVO PACTO MAGNVS DVX SVOS exercet, & instituit in ratione pugnæ aduersus inimicos.

CVm Lituani ex improuiso cepissent arcẽ munitissimam, vulgò dictam Borsko: ceperat ibi Palatinum & vxorem eius, quos captiuos ad regẽ Poloniæ miserant. At magnus Dux paulo pòst eũ redemerat, dato in eius locum magno viro nobile Polono, qui cùm rediisset in Moschouiam cum aliis duobus nobilibus Moschouitis, tum iussu principis arrepti sunt ad supplicium: nimirum tria ligna sunt affixa in medio foro, vbi funibus per mediã corporis partem appensi, ipse cum filio sagittis eos eiaculabatur, & transfigebat, inquiens: O strenui defensores, sic oportet vos me & meas arces defendere: postea ad exemplum principis, & turba illa satellitum sic sagittis frequentissimis illos impetierunt, vt iam præ multitudine sagittarum non viderentur eorum corpora.

Crudelis ad pugnãm institutio.

QVO PREMIO ET MERCEDE ampla soleat magnus Dux suos adulatores afficere.

ILlustres ac clari viri, Ozyphas Scerbaty, & Georgius Boratinski, qui munere Palatinatus funge-

bantur, cùm missi fuissent ad defendendam & tuendam arcem Susa, intercepti sunt ab illo bellicoso Lituanicarum copiarum imperatore: à Duce Romano & ab eius exercitu, in quo coflictu magna strages Moschorum est edita, & inter alios illi præcipui viri duo capti, qui postea per permutationem captiuorũ redempti sunt. Qui cùm primùm venerunt in Moschouiam, hilari fronte à magno Duce èxcepti, & ad eius mensam inuitati. Tandem absoluto prãdio, muneribus lautis & pretiosis eos afficit: nimirum vnicuiq; illorum dedit vestem ex holoserico suffultam Zebellinis pellibus raris & elegantissimis, dedit & singulis preciosos pileos albos. Atque inter alia quæ cum illis conferebat, sciscitatus est ab eis, quid ageretur in Polonia & Lituania. Tum Oziphas ille retulit ea omnia, quæ viderat ac intellexerat candidè & bona fide. At Georgius Boratinski rogatus, contra protulit ea, quæ putabat grata fore magno Duci, ipsi palpum faciendo & adulando: quæ planè absona erant à rei veritate, & absurda. Ac inter alia sic ausus proloqui: Inclyte & inuictissime Moschorum Cęsar, sic tibi persuadeas, cùm rex Poloniæ audit, tuos milites iam adesse in finibus, & ibi grassari, maximo metu perculsus, quærit latebras & loca abdita. Magnus dux statim fucũ sibi fieri intellexit, & subiunxit: Rex Poloniæ igitur me timet? At ille, procul dubio: clarissime & serenissime Dux, ita se res habet, & si copiosus exercitus irruerit in Lituaniam, ille non est tam animosus, vt velit tecum in aciem descendere: aufugiet procul in aliquam munitissimam arcem, neq; etiam viribus par, aut arcibus munitis est tecum conferendus. Deniq; nũquam tui exercitus impetum & vires sustine-

Tyranno etiã aliquando veritatis oratio grata.

ſuſtinere poterit: ſuccumbet protinus, & terga dabit. Quæ conficta verba, cùm in ipſius gratiam ac fauorem excogitatam & comparatam orationem eſſe vidiſſet: deteſtatus adulatorium & leue hominis ingenium, cœpit nutare caput, inquiens: O rex infelix, ô rex miſerrime, tui planè miſereor, qui ita me times: adeoque ſum tibi terrori, vt ad mei mentionem cogites de fuga, vbi in Lituaniam venero. Hàc oratione finita, tam contumelioſa oratione ſic iſtũ Boratinski eſt allocutus: O perfide & ſcelerate homo, iam tua perfidia & mendacia mihi optimè ſunt perſpecta. Quocirca baculo quo vti ſolet, ferit illi caput, & cædit tergum, ac denique totum corpus, nulla ratione habita illius precioſæ veſtis, qua eum induerat: At miſer Boratinski hinc inde ſe vertebat: hacq; oratione vtebatur: O princeps ſereniſſime, Deus te diu ſoſpitem ſeruet, quodq; abs te verberor, gratum eſt mihi, & ſic me planè hominem obſcurũ & ignobilem caſtigare dignaris: nunquam ego potuiſſem eripi ex captiuitate, niſi tua ope: ſed quamprimum liberatus ſum ex vinculis Lituanicis, citiſſimè me ad te contuli. Verùm magnus Dux non deſinebat hominem crudelius tractare, ſæpius repetens hæc verba: ô perfide & ſcelerate, te eſſe turpiſſimum & mendacem adulatorem noui. Quare ſic eſt ab eo tam diu verberatus, donec ſuum baculum princeps confregerit in minutiſſimas partes.

Eidem conficta & mẽdax oratio odioſa.

Iuſtum premium adulatoris.

QVALIS SIT RELIGIO, ET PIEtas magni Ducis Moſchouiæ.

QVando magnus Dux in ſuum palatiũ Alexandro Wa, olim antequã pulcerrimè extrueretur,

Slobodam dictum, venire solet animi recreandi gratia, tum ibi quādam nouam religionem simulare solet & effingere. Primū se nouo quodam monachi nigri vestitu induit, cuius etiam imitatores sunt omnes eius aulici, simul eodem vestitu iam parato vtentes. Satellites verò illius armati adsunt, qui ad omnia officia promti paratiq; sunt. Ille aūt magnus Dux ita vestitus cū suis aulicis ingreditur fanum, ad preces matutinas, & alias ceremonias peragēdas, quibus vtuntur Rutheni. Sunt aūt succincti loro, cui adiunctus cultellus, manibus tenentes lucernam, in qua est accensa candela: quòd si quis aulicorū refugerit vti hoc vestitu & ceremonia, grauissimè cæditur virgis à satellitibus principis. Hosce omnes vocat princeps fratres, & se eodem nomine appellari iubet, hæc est sancta aulicorum Moschouitarum fraternitas. At cùm iam est tempus prandij, porrigitur cibus, magno Duci primùm, quem habet in sua cistella, tanquā primario fratri, & sic deinceps reliqui fratres ex suis cistellis accipiunt suum cibum: Quod ad potum, singulis datur ad certam mēsuram. Tandem absoluto prandio, omnes cum suis cultellis & cistellis se recipiūt in suas cellulas. Nam hoc palatium est ædificatum planè in formam monasterij. Quare cùm secūdum suum ritum absoluit, magnus Dux suas preces & horas canonicas: tanquam maior natu frater egreditur ex illo cœnobio, ac iubet aliquot captiuos, iam morti destinatos produci ex carceribus, ibi omnes variis mortis generibus afficiuntur: alij ad palum & rotam alligantur, alij securi percutiūtur, alij suspenduntur, alij miserrimè cruciantur, & frustulatim dissecantur: deniq; multi aquis obruūtur. Ita quandiu ibi degit, singulis

Inepta religio vel potius superstitio magni Ducis.

Religionem suā sanguine innocentum sanctificat.

gulis

gulis diebus decem aut viginti insontes ab eo supplicijs grauissimis tolluntur è medio: ita vt præ fœtore cadauerũ illac nemo incedere possit. En fructus religionis magni principis Moschorum: sic suam religionem sanctificat. Et quia patrem sequitur sua proles, ille magnus Dux filium habet sibi suisq; truculentissimis moribus persimilem. Nam ille voluptatis gratia solet per illa mortua corpora obābulare, illa calcando, & baculo suo capita illorum confringit, vel in illorũ cerebra aciem baculi ferrati infigit, inquiens: vos ô scelerati insurrexeratis in vestrum imperatorem ac principem, & me etiam.

Quale futurum sit imperium filij magni Ducis, qui à parente nō degenerat.

Quotiescunq; magnus Dux ad illud palatium Alexandro Wa, aliquem ex suis inuitat consiliariis, nemo est illorum, qui nō credat se ad præsentem mortem accersi, nec vnquam inde domum incolumem reuersurum, idcirco discessurus, primùm domi suæ disponit, & vxori ac liberis valedicit, & amicis sua committit: ac ita est, ni enim Deus ipse, vel mirabilis fortunæ casus illum hominem conseruarit, de illo actum est. Quòd si impune & liberè suos à se amandat, tamen postea non euadunt manus principis, vel quidpiam deterius eos manet. Sicut sanè accidit cuidā viro raræ sanè virtutis, Theodoro illi nomen fuit. Iste non ita pridem functus erat legatione apud regem Poloniæ, & vbi rediisset à legatione, inuitatus est ad principem vnà cum suis nobilibus, ad Alexandrouam arcem. Qui licèt inuitus, tamen se sistit ad diem dictam vnà cum suis. Sanè lautissimè & opiparè ille Theodorus & omnes eius excepti sunt ac donati ab ipso principe multis pretiosis vestibus, subductis pellibus Zebellinis. At via qua illi fuit transeundum, sa-

Premium legatis redditum.

tellites per insidias erant collocati. Cùm aũt essent securi & nihil sibi metuerent, en irruunt in eos satellites principis, & illos spoliant nobiles, & potissimum ipsum legatum: eosq; sic nudos reliquunt, vt ex vtero matrum exierunt. Atq; eo tempore maxima erat vis hiemis, quod ad augendam calamitatis eorum grauitatem pertinebat, exuti spoliatiq; sunt curribus & equis. Itaque sic miserè & crudeliter tractati, coacti sunt pedes ire vsq; ad vrbẽ Moschouiam. Vnde factum est, vt alij propter vehementiam frigoris intẽsissimi auriculas amiserint, alij digitos manuum, & articulos pedum, & nasum. Plurimi qui frigus ita horridum ferre non poterant, interierunt in ipsa via. Ipse orator Theodorus fortè fortuna à quodam rustico nactus est vestem pellium caprinarum, qui hac vsus, arcuit à se vim frigoris, vt potuit. Ita iste legatus cum suis splendidè exceptus à magno Duce, & honorificè donatus, postea crudeliter illusus, rediit in vrbem Moschouiam. Pulcerrimum scilicet exemplum illius Neronis, & eius humanitatis, qua erga de se bene meritos vti solitus est.

FINIS.

EPILOGVS OPERIS.

SEd hæc satis sint de immanitate & truculẽtia Moschouitica. Nos autem bona fide & studio recto, iustoq́ ordine literarum monumentis mandauimus, posteritatiq́ legendum dedimus quæ scitu necessaria sunt de tota Sarmatia, id est, de Polonia, Lituania, Prussia atq; Russia: quæ cùm suo nomine complectatur Moschouiam, & de ea attigimus, quæ putauimus esse co-

gnitu

gnitu vtilia. Quoniam autem hodie, is qui imperium Moschouiticum tenet, superat sua crudelitate Neronem, Caligulam, Heliogobalum, Maximinum, Phalarim Agrigentinum: vel etiam Busiridem aut Mezentium: deniq; tyrãnos, qui celebres sunt ac famosi apud historicos, vel etiã apud poetas: ex infinitis nõnulla crudelitatis illius exempla delineauimus. Quod sanè mirum esse non debet, cùm gens ipsa fera sit: Moschi siquidem à Mesech *dicti, ac si dicas, homines arcus extendentes. Sanè Moschis scriptores crudelitatem, morumq; feritatem semper attribuerũt, testis est illa querela psalmi: Heu mihi quòd exulo inter Mesech & Cedar, id est inter Moschos & Arabes. Sedes Moschorum vetus fuit in Cappadocia, quæ nõ procul abest a Syria: & ideo illa gens fuit nota Iudæis. Innuit itaq; propheta, ecclesiam Dei extremis istis tẽporibus afflictiones maximas perpessurã, tam à Moschis, quàm ab ipsis Turcis: qui ex Arabia prodierunt. Accepit aũt gens Moschouitica, ritus religionis Græcæ, anno Domini 987. sed successu temporis addiderunt illi multas superstitiones. Grauissimus vir & scriptor nobilissimus Sigismundus ab Herberstein scribit, nunquam populum Moschouiticum publica explicatione doctrinæ & concionibus erudiri: Et quia sunt oppressi tyrannide horribili, opiniones sui principis, etiam in religione solent habere pro lege immutabili: sicut Athenienses degeneres fecerant decretum, quicquid visum esset regi, illud pium & iustum esse. Sed tueatur nos Filius Dei ab impietate & crudelitate Mesech & Cedar. Amen.*

Quæ & qualis sit gens Moschouitica.

TARTARORVM CAMPESTRIVM, IN HORDAS DIVISORVM, MORVMQVE ET CONsuetudinis vitæ eorundem breuissima descriptio.

DE Cazanensibus Tartaris (antequam cæteros in hordas diuisos attingemus) Moschouitico imperio confinibus, dicendum nobis in primis occurrit, quos magnus Moschouiæ dux Basilius, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, ditioni suæ, plurimis diuersisque bellorum euentibus exantlatis, subegit. Hi verò à Campestribus differunt, quòd agros colant domosque inhabitent.

DE REGNO CAZANENSI.

SVra fluuius, imperium Moschouiticum à Cazanensi regno disiunitat, qui ex Meridie fluens viginti octo milliaribus infra Nouogrodiam inferiorem, cursu in Orientem reflexo, in Volgam exoneratur, in quorum confluxu Basilius princeps castrum à suo nomine BasiloW Grod appellatum contra Cazanenses arcendos erexit. Porrò regnum Cazanense sexaginta milliaribus Polonicis infra Nouogrodiam inferiorem (de qua superius) limites suos secundum Volgam fluuium incipit, Orientem & Meridiem versus cãpis desertis, qui ducẽtis milliaribus Polonicis patent, terminatur. Ad Orientẽ verò æstiualẽ,

Fines regni Cazanensis.

Tarta-

Tartaros qui Shibanski & Cozaczki appellantur, finitimos habent.

CAZAN vrbs, totius regni metropolis ad Volgam fluuium & Cazannam, à qua nomen sortitur, in vlteriore ripa condita est. Arcem natura & opportunitate loci munitissimam & inexpugnabilem habet, à Nouogrodia inferiore septuaginta milliaribus distat.

Hij Tartari Cazanenses reliquis ingeniosiores, & aliquantulum humaniores sunt, circa agriculturam, remque domesticam (qua à cæteris maximè differũt) versantur. In domibus non in campestribus degunt, mercimonia, rerumque permutationes varias, cum vicinis Moschouitis, Turcis & cæteris Tartaris exercent. Reges sui iuris ad Basilij vsque Ducis Moschouiæ tempora habebant, neminique tributa persoluebãt, sed prędictus Basilius eos sibi tributarios multis annis cum illis vario Marte bella gerens, effecit, atque pro suo arbitrio reges illis constituebat. Id autem Cazanenses maximè coacti sunt subire, partim propter opportunitatem fluuiorum ex Moschouia in Volgam influentium, partim ob mutua commercia cum Moschouitis consueta, à quibus inimicitiæ tempore arcebantur.

Cazanenses à Moscho subiugati.

Primus itaq; Cazanensium rex fuit Chelealeczk, qui tributarius Basilij feudalisque extitit. Hic relicta vxore Nursultan, absque liberis moritur, cui Abrahamin magni nominis Tartarus, ducta vxore eius vidua, consensu magni Moschouię ducis Basilij, in regno succedit, qui ex priore vxore filium Alegum nomine habuit: ex Chelealeczk autem relicta, duos postea Machmedenim, & Abdelatiph filios suscepit.

Reges Cazani.

Prædicto igitur Abrahamin mortuo, Alega velut primogenitus regno potitur, qui cùm mandatis Moschorum principis non admodum obtemperaret, à proceribus Moschouiticis, qui ad consilia eius obseruanda constituti erant, quadam die in conuiuio inebriatus, ac in vehiculo illa nocte, quasi in domum veheretur, Moschouiam vsque deductus est, ibidemq; in vinculis aliquandiu detentus, tandem in Volochdam arcem relegatus, vitam terminauit. Alega igitur ita regno deiecto Abdelatiph frater ei successit, qui etiam perinde vt Alega regno priuatus est. Machmedenimque frater in locum eius à Moschorum principe suffectus, quo regnante anno Domini 1504. Cazanenses iugum Moschorum excusserunt, ab eisque defecerunt. Hanc defectionem cùm Basilius Moschorum Princeps didicisset, rei indignitate commotus, cum infestis armis & tormentis bellicis exercitum copiosum contra Cazanenses destinauit, qui à Cazanensibus & Ceremissis arcu vti peritis dolo circumuenti, impari Marte cęsi & fugati, tormentisq; & castris spoliati, captiuiq; in Astrahanense emporium, quod mari Caspio siue Persico adhæret, relegati Turcis, Tartaris & Persis venditi sunt.

Alega regis exitus.

Cazanenses Moschos profligant.

Postea Cazanenses Scheale regem hæreditariũ, qui Machmedemini mortuo successerat, Moschorum partibus fauentem expulerunt, Sapiregiumque Mendligeri Tauricæ regis filium, ad regnum suscipiendum vocauerunt, qui coniunctis viribus cum fratre Machmetigero Tauricæ rege, Moschouiæ maximam partem crudeliter deuastarunt, ad ipsamq; vrbem Moschouiam penetrantes, grauissima obsidione eam presserunt, ab eaque non discesserunt, donec

Tartari crudeliter Moschouiã vastant.

Princeps

Princeps Moſchouiæ ſe tributarium prædicto Machmetigero regi Tauricæ perpetuò fore obſtringeret, quod poſtea non præſtitit. Ingentem autem & vix credibilem tunc temporis hominum captiuitatem, trecenta videlicet millia Tartari in Moſchouia cepiſſe eduxiſſeq́; dicuntur. Quam cladem irreſarciabilem Moſchorum Princeps vlciſci volens, exercitum copioſiſſimum conſcripſit, Machmetigeriq́ue Tauricæ regem ad certamen prouocabat, dicẽs ſe ſuperiore anno ab eo non indicto bello ex inſidijs furum latronumq́; more oppreſſum fuiſſe. Ad ea Machmetiger reſpondit, ſibi ad inuadendam Moſchouiam ſatis vias multas patere, bella non magis armorum quàm temporum eſſe, proinde ea ſe magis ſuo, quàm alieno arbitrio gerere ſolere. Moſchouiæ autem Princeps videns ſe deluſum fore, vlciſcendi libidine ardens, anno Domini 1523. exercitum ad Cazanenſe regnum expugnandum duxit, in finibusq́; Cazanenſium, ad Volgæ & Suræ fluuiorum confluxum, munitionem propter infeſtandos Cazanenſes condidit, quam à ſuo nomine Baſilo W Gorod appellauit. Poſtea re infecta exercitum dimiſit.

Numerus captiuorũ.

Tartaricũ reſponſum.

Anno deinde ſequenti 1524. ad Cazanenſe regnum occupandum, ingentes numeroſaſq́; copias, cum duce quodam Michaële Georgij deſtinauit, Cazanque arcem quinta decima Auguſti oppugnare cœpit, quam quidam Moſchouitæ ad id ſubornati incenderunt, intuenteq́; Moſchorum exercitu funditus exuſta eſt. Attamen in tam facili occupandi caſtri occaſione, Moſchouitæ ad expugnandum occupandumq́; caſtri combuſti collem ne accedere quidem audebant: Tartaroſq́; id denuo ædificãtes non

Moſchouitæ Cazan oppugnant.

Cazan comburitur. impediebant, atque ita postea arx Tartarorum strenua opera, Moschouitarumque negligentia restaurata est. Moschouitæ verò frustra moras trahentes, consumto commeatu fame laborare incipiunt. nam Ceremissis tuentibus partes Cazanensium, hostium itinera diligenter obseruantibus, emissariosque excutientibus, nihil adferri poterat, adeò vt nec princeps de suorum qua premebãtur necessitate cognoscere, nec ipsi quicquam illi significare de rerum suarum statu possent, & aliquot millia Moschouitarum à Ceremissis cæsa & fugata, nauesque plurimæ, quibus cõmeatus deferebatur, ademtæ, & aquis obrutæ sunt. *Cazan iterum oppugnatur.* Tandem Moschouitæ auxilijs aduenientibus castrum combustum denuo restauratum obstinatissimè oppugnare cœperunt, tormentis machinisque bellicis admotis, obsessi quoque exoneratis pariter in hostem bombardis strenuè se propugnabant, donec bombardario magistro, quem vnicum in castro habebant, glande scloppetario à Moschouitis icto priuarentur; atque certis sub conditionibus Cazanenses cum ducibus exercitus Moschouitici, inducias pepigere compulsi sunt, tributaque secundum pactum ad mortem vsque Basilij persoluebant. Mortuo tãdem Basilio, Ioanni moderni Principi filio eius *Cazan capitur, expugnaturque.* recalcitrare Cazanenses cœperunt, quos ille septem perpetuis annis bello acerrimo, vario tamen Marte pressit, arcemque & ciuitatem Cazaniam regionis metropolim tormentis bellicis, & obstinato impetu militum suorum, puluerumque bombardariorum suppositione anno Domini 1551. expugnauit, paternumque opus strenuè perfecit, & ab hoc tempore Cazanensium regnum, & vrbs Cazan cum arce,

Princi-

Principi Moſchorum Ioanni Baſilij filio ſubacta eſt, titulumq́ue regni prædictus Princeps ſibi vſurpat, ſeq́ue Czar Kazanski, id eſt regem vel imperatorem appellat. Magna autem pars Tartarorum Cazanenſium tunc temporis capta, Principis impulſu baptizata eſt, multi quoque baptiſmum reſpuentes, capite multati, aquisq́ue obruti ſunt: nunc tamen communiter omnes Mahometi dogma, erroresq́ue gentiles profitentur, exceptis perpaucis, ijsq́ue inſignioribus, qui Ruthenico ritu, fidei Chriſtianæ præceptis initiati ſunt. Atque hæc de Cazanenſibus Tartaris breuiter dicta ſufficiant, nunc confines Tartaros Nohaycenſes, cæterosq́ue campeſtres in Hordas diſtributos attingemus.

NOHAICENSIVM TARTArorum Horda.

TArtari Campeſtres, cateruatim in campis nullis finibus obſeruatis degunt, in Hordasq́ue veluti in quaſdam prouincias, à quibus & cognominantur, diuiduntur. Horda autem conuentum, & multitudinis congregationem, cœtumq; hominum, in formam ciuitatis coactũ ſignificat. Cæterùm vnaquæq; Horda nomine ſuo peculiari appellatur, quæ multæ ab inuicemq́ue moribus aliquantulum diuerſæ ſunt, ex quibus præcipuè Nohaicenſis, Zauolenſis, Præcopenſis, Crimſcenſis, Coſaczkienſis, Tumenenſis, Calmuckienſis, Turcomanenſis, & id genus aliæ, quæ omnes Mahometi dogma amplectuntur, profitenturq́ue. *Horda quid ſignificat.*

Nohaicenſium Tartarorum Horda, poſt Tartaros Cazanenſes Orientem verſus procedẽdo in pri-

mis occurrit, quæ vltra Volgam fluuium amplissimũ circa mare Caspium ad fluuium Iayczk, ex prouincia Sibier decurrentem, sita est. Huius regionis Tartari incolæ non reges, sed duces habent, in tresq; ducatus diuiditur, quorum primus cum ciuitate Scharayczik dicta, vltra fluuium Volgam Orientem versus, cum adiacente ad Iayczk fluuiũ regione extenditur, Scharaycensisque ducatus à ciuitate Scharayczik dicitur. Secundus ducatus in Horda Nohaycensi inter Cammam Iayczk, & Volgam fluuios situs est. Tertius eiusdem regionis ducatus Sibieriẽsis prouinciæ partem, (de qua superius) & omnem circumiacentem regionem attingit. Atq; hæ omnes regiones siluosæ sunt, excepta ea quæ ad Scharayczik ciuitatem vergit, quæ tota campestris est.

Scharayczik.

A ducatu Scharaycensi Nohaycẽsis regni Orientem versus procedẽdo, occurrunt populi Iurgenczi, à Moschouitis appellati, quibus frater Magni Cham supremi regis Tartarorum imperat, à Iurgenczijs autem decem dierũ itinere ad regiones Magni Cham, regis de Catagia (qui maximam Tartarorum partem possidet) peruenitur.

Iurgenczi.

Rex de Catagia.

TARTARORVM ZAVOLhensium Horda.

BVlgaria siue Volgaria, vel Zauolhensium Tartarorum Horda, à Cazanensi regno, & Nohaycensi Horda nonnihil in Meridiem reflectendo, occurrit. Traxit autem cognomen à Volga fluuio celeberrimo, qui eam longo tractu interfluit. Ex hac regione Bulgari, Slauones, qui nunc Turcarum imperatori parent, & Volinci, Rutheni, Lituaniæ populi, regi

Bulgari & Volincij.

Poloniæ

Poloniæ ſubiecti, oriundi perhibentur, prout latius in deductione Polonorum patet.

Zauolhenſis autem Horda præcipua, & quaſi princeps cæterarum omnium olim extitit, incolarum videlicet multitudine & rerum geſtarum fortitudine, locique affluentia & opportunitate, ex qua cæteri omnes Tartari Campeſtres ortum genusque duxerunt. Hæc autem Horda Zauolhẽſis inter Volgam & Iayczk fluuios iuxta mare Caſpium ſiue Perſicum ſita eſt. Reges ſui iuris ad Alexandri vſque regis Poloniæ tempora, moderni regis Poloniæ Sigiſmundi Augusti patruum habebat, infra annum Domini 1506. Sed tandem Sachmat rex Zauolhenſis vltimus, ob iniuriam quandam quam olim Crimſcijs Tartaris prædeceſſores eius fecerant, à Machmatgirey Tauricæ rege, ex Crimſca Horda oriundo regno pulſus fugatusque eſt. Qui ad Alexandrum prædictũ regem Poloniæ, magnumque Ducem Lituaniæ profugit, auxilij contra Machmatgirey implorandi gratia. Cùm autem Lituani & Poloni auxilia longius differebant, interim Machmetgirey Tauricæ rex, Zauolhenſis regis ſuprà nominati exercitum profligauit, totamque regionem eius occupauit. Et ab hoc tempore Zauolhenſis Horda penitus diuexata, & regibus orbata eſt, quam poſtea Baſilius princeps Moſchouiæ imperio ſuo ſubegit, cuius titulum Ioannes modernus princeps huius Baſilij filius ſibi vendicat, ſeque Bulgariæ, id eſt Zauolhenſem regem appellat. *Zauolhenſis Horda occupata.*

Tandem vltra Viatcam regionem, & Cazanenſe regnum Tartarorum tres Hordæ, qui Thumenski, Schibanski, & Cozaczki appellãtur, in campeſtribus

habitant, cateruatimque viuunt, ac tot quot lubet ducunt vxores. Potum ex lacte equino habent, frugum vſum neſciunt, pecunijsque non vtuntur, exorciſmis & incantationibus ſupra modum deditis, quibus caligines aliasque intempeſtates cæli ſæpius excitant, hocque modo hoſtes frequenter profligant. Hæc autem omnia herbis, verbis, lapidibus, radicibusq; ab eis miris incantationibus conficiuntur.

Mores Tumenſium.

Calmuczkieſis Horda.

Calmuczkienſis Horda trans Volgam fluuium ſita eſt, Caſpio mari confinis, huius incolæ in campeſtribus vitam ducunt, à crinibusque quos nutriunt Calmuczki Tartari appellantur.

ASTRACHAN TARTARIÆ regnum.

Aſtrachan Vrbs.

ASTrachanenſe regnum, poſt Tartaros Nohaycenſes, & Cazanenſes ad mare Caſpium ſitum eſt, compluresque ciuitates habet, ex quibus Aſtrachan vrbs opulentiſſima, in qua emporium celeberrimum eſt, à qua tota circumiacens regio nomen accepit, ad oſtia Volgæ ſita eſt, ibi autem Volga fluuius ſeptuaginta pluribusve oſtijs in mare Caſpium exoneratur, multas ibidem inſulas faciens, tantaque aquarum copia ingreditur, vt procul ſpectãtibus maris formam præ ſe ferat. Hoc regnum olim ſui iuris erat, regesque hæreditarios habebat, ſed anno Domini 1554. à Ioanne Baſiliade Moſchorum principe vnà cum vrbe ſubactum occupatumque eſt, cuius titulum ſibi vſurpat.

Oſtia Volgæ.

Expeditio Turcarum ad Aſtrachan.

Ad hoc regnum occupandum Sultam Zelim imperator Turcarum, inuidia auaritiaque prolatandi imperij Tartarici ductus anno Domini 1569. 20.

Martij

Martij die, ex Constantinopoli terra & mari exercitum ingentem Turcarum 25000. equitum, & Ianiczarorum 3000. destinauit, naualis classis centum quinquaginta galeris, & multis celocibus constabat. His demum omnes Hordæ Tartarorum Præcopensium, ex mandato Imperatoris adiunctę sunt, 80000. equitum excedentes. Sicque iunctis viribus, longissimo eoque periculosissimo campestri itinere, multis fluuijs & paludibus superatis, ad Azoph peruenerunt, omni commeatu prorsus consumto. Azoph autem in ostijs Tanais fluuij Turcica arx sita est, ad paludes Mæotidis. Postea ad victum necessarijs comparatis, omnis equitatus Turcicus & Tartaricus, per campestria & Hordas Tartarorum Nahaicensium, & Circassorum quinquemontanorum, tædiosissimo itinere sub Astrachan, 5. Septembris venerunt, 24. hebdomadis cum ineffabili famis & sitis angustia in via transactis. Hebdomadam integram sub arce quicquam tentantes consumserunt; aditum enim ad eam vasta Volgæ circumfluẽtis amplitudo prohibet. Interea Moschouitarũ aliquot millia aurora instante, in nauibus & celocibus, Turcas & Tartaros inopinata excursione, magno cũ impetu Duce Serebrny adoriuntur, multitudineque eorum prostrata, spolijs onusti armata manu incolumes in arcem redierunt. Tartarorum quoque aliquot millia ad vnum trucidauerũt, vt nemo ex illis euaserit, qui sub arcem pabuli acquirendi gratia superato fluuio Volga excurrerant. Naualis quoque Turcarum illi exercitus, centum quinquaginta galerarum tormenta magna, pulueres bombardarios, commeatum, & alia belli expugnandique instrumenta vehens, cum aduerso

Astrachan à Turcis obsessa.

Tanai ab Azoph ad montem PereWloka dictũ, duobus ferè mensibus transactis veniret; nauesque siue galeras terrà in instrumentis ad id pertinentibus, per illum montem (qui milliaribus septem à Tanái ad Volgam fluuium magnum sub Astrachan fluentem distabat) transferre vellent, Moschouitarum 15000. illos adoriuntur, sex millibusque Turcarum prostratis, spolia & instrumenta multa iam in terram exposita abstulerunt, reliqui vix ad naues aufugerunt, huiusmodique insperata clade accepta, ad Asoph redire coacti sunt, vndique eos Moschouitis persequentibus. In Azoph existentibus aliud infortunium accidit: pulueres enim tormentarij quos in arce deposuerant, igne fortè adueniente succensi sunt, cum ingenti Turcarum & arcis damno; cæteri Constantinopolim petentes, in paludibus Mæotidis naufragio perierunt. Sed ad rem intermissam redeo. Tartari & Turcæ Astrachan frustra cum quotidiana diminutione suorum obsidentes, de naualis classis, in qua spes eorum recumbebat, perditione audientes, vndique hostis imminentis, famisque & sitis angustia pressi, coangustati, & ad extrema redacti 21. die Septembris cum ingenti dedecore, damnoque irresarcibili, absque vllo Moschouitarum detrimento, obsidionem soluere coacti sunt. Ad Azoph 23. Octobris die venerunt, quinq; hebdomadis in reditu cum ineffabili periculosissimaque miseria, & intolerabili angustia transactis, per campestria enim desolata illis iter erat, vt nusquam pabulum acquirere, & pro se & pro equis reficiendis poterint. Moschouitæ enim gramina omnia passim succenderant, & aqua interdum quinq; integris diebus carebant, omnesq; ferè

Turci à Moschouitis profligati.

ferè illo exercitu Turcico, cum equis pariter fame & siti coangustati, miserè perierunt: quidam in paludibus Mæotidis Constantinopolim repetentes, aquis submersi sunt, ita vt 225000. equitũ, 3000. Ianiczarorum, & centum quinquaginta galeris amissi, vix 2000. Constantinopolim redierunt. *Turcarum clades.*

Est quoque Schamachia vrbs Tartarorum, ad mare Caspium condita, quæ ab Astrachan sex dierum itinere abest, ab ea tota regio siue Horda Schamachia nuncupatur, hanc rex Persarum possidet. Incolæ autem huius regionis texendis sericeis vestibus excellentissimi sunt artifices. Turcomanorum Horda vltra Caspium mare sita est, eius imperium inter quinque fratres partitum est, quorum qui primas tenet Azynchan nominatur, reliqui verò Soltani appellantur, in totoque imperio solummodo quinque oppida reperiuntur. Incolæ Mahometicam hæresin amplexantur, viuuntque iuxta Nahaycensium Tartarorum consuetudinem, & cum Persarum principe, vulgò Zophi nuncupato, frequentissimè bella mouent. *Samachia Vrbs & regio.* *Turcomani.*

Sarmacandia Orientem versus procedendo, vltra Turcomaniam, vrbs est amplissima, quæ olim totius Tartariæ metropolis extitit, nunc verò ruinis deformis iacet, vnà cum multis antiquitatis vestigijs. In ea sepultus est Tamerlanes ille Tartarorum rex, qui olim Turcarum imperatorem Baiazethem cum exercitu numerosissimo profligatum, captiuum aureis catenis vinctum, in cauea velut auem per totam Asiam circumuehebat. Huius regionis incolæ Mahometani sunt. *Tamerlanes.*

KYRGESSORVM HORDA.

Ritus Kirgessorum.

KYrgessi Tartari cateruatim in campis degunt, habentque ritum gentilem huiusmodi. Sacrificus ipsorum quo tempore rem diuinam peragit, tūc sanguinem, lac, & fimum iumentorum, terramque sumit, commixtioneque insimul facta, in vas quoddam infundit, & vnà cum hoc arborem ascendit, ad populumque circumstantem concionatur; concioneque peracta in stultam plebeculam, prædictam commixtionem spargit, populus verò in terram pronus prouoluitur, aspersiunculamque hanc pro Deo colit, firmeque credit nihil esse perinde salutare humano generi, ac terram, pecus, armentaque. Mortuos loco sepulturæ arboribus suspendunt, his finitimi sunt Baschirdi Tartari ab Occidente, & Hieseliti ab Oriente.

Baschirdi. Hieseliti.

Molgomozani, Badaij, ritusque eorum.

Ab ijs vltra Imaum montem longo tractu procedēdo ad Oceanum Scythicum, Molgomozani, Baydaique Tartari occurrunt, hi Solem vel rubrum pannum stipiti appensum, cultu diuino adorant; in castris cauernisque subterraneis vitam ducunt; omniumque animantium & reptilium serpentum, vermiumque, murium, & id genus aliarum rerum incomestibilium, carne vescuntur. Idioma proprium habent, ijs contermini sunt Macriti, & Samogides, quasi seipsos comedentes populi.

Hijs longè positis & penè ignotis Tartaris, populisque campestribus in Oriente vltra Imaum montem & Oceanum Scythicum degentibus breuiter descriptis ad reliquos Tartaros campestres Moschouitico imperio confines, qui Crimskij, Præcopskij, & Pie-

&Pietiorskij, id eſt quinquemontani appellantur, reuertemur.

CIRCASSI PIETIORSCZII Tartari.

A Regno Aſtrachan, quod mari Caſpio, vt ſuprà diximus, adiacet, in Occidentem tandemque in Meridiem reflectendo, circa Mæotidis paludes, & Pontum Euxinum, ad fluuium Cupa, qui in Mæotidem exoneratur, Aphgaſi populi in primis occurrunt, vbi etiam vſque ad fluuium Merulam, qui Pontum Euxinũ ingreditur, montes eminentiſſimi ſunt, in quibus Tartari Circaſſi, Pietiorſczij dicti, id eſt quinquemontani, habitant. Viri ſunt ſtrenui, & bellicoſi, montium, quibus intercluſi ſunt, aſperitate, & difficili aditu (à quibus & nomen traxerunt) freti, Turcis & Tartaris fortiter ſæpiſſime repugnant, lingua propria vtuntur, & Chriſtianiſmum cum Ruthenicis ſiue Græcis ceremonijs conuenientes, profitentur, linguaq; Slauonica, ſacra Ruthenorũ more peragunt. In caſtris vt cæteri Tartari viuunt, & in propinquorum funeribus pompas ducunt, magnificasque exequias celebrant, & in memoriam mortis amicorum auriculam integram, partemve eius, teſtificantes amorem, ſibi ipſis amputant. Audaciſſimi piratæ ſunt, nam fluuijs qui ex montibus eorum fluunt in Euxinum Pontum, ſiue paludes Mæotidis nauibus delapſi, quoſcunque reperiunt ſpoliant, & excutiunt, eos præſertim qui ex Capha Conſtantinopolim verſus nauigant.

Aphgaſi.

Circaſſi Chriſtiani.

Circaſſorũ funebres exequiæ.

CRIMSCII SIVE PRÆcopscZij Tartari.

INter Cazan & Aſtrachan regna Tartarorum, quæ nunc Moſchorum principi ſubſunt, longo ſecundum Volgam fluuium celeberrimum tractu, ducentis videlicet & triginta milliaribus Polonicis, ad Borysthenem vſque fluuium campi deſerti ſunt, quos Tartari nullis certis ſedibus obſeruatis incolunt, præter Azoph & Achaſz ciuitates, ad Tanais fluuij oſtia ſitas, Turcis tributarias, quas Tartarorum magna pars incolis, & circumquaq; certis ſedibus morantur, remq; familiarem magna ex parte exercent. In his prædictis campis deſertis ciuitas Crym olim regum Tauricæ ſedes, à qua Crymskij nominabantur, ſita eſt. Poſtea verò toto Iſthmo ſpacio mille ducentorum paſſuum, ad inſulæ formam perfoſſo, reges Tauricæ non Crymskij, ſed Præcopskij, ab illa nimirum perfoſſione ſumto vocabulo, (*Precop* enim Slauonica lingua foſſam, vel aliquid perfoſſum ſonat) appellantur. Hæc autem ciuitas Præcop nominata, in Taurica cherſoneſo ſita eſt, quæ ab Azoph ciuitate celebri, vbi eſt emporium inſigne, quinque dierum itinere diſtat. Tota autem cherſoneſus Taurica, ſilua quadam per medium ſcinditur, eius mediam partem quæ ad Pontum Euxinum vergit, Turcarum imperator poſſidet, in qua Capha inſignis vrbs, olim Theòdoſia dicta, Genuenſium quondam iuris exiſtens condita eſt. Hanc autem Capham emporium totius Aſiæ celeberrimum, Mahometes Turcarum imperator (expugnata Conſtantinopoli) Genuēſibus quatuordecim annorum ſpacio obſidione eam

Campi deſerti.
Azoph & Achaſz.
Crym Vrbs.
Præcopskij Vnde dicti.
Præcop Vrbs
Taurica cherſoneſus.
Capha.

eam premens, proditione quorundam Genuensium largitionibus corruptorum ademit.

Alteram peninsulæ partem Tartari Præcopenses tenent. Omnes autem Tartari Præcopenses siue Crymscij (qui nunc Tauricæ regnum incoluit) originem suam ex Zauolhensium Tartarorum Horda ducunt. cùm enim propter intestinam domesticamque seditionem regno pulsi fuissent, nec vsquam in vicinia firmum domicilium habere possent, hanc Europæ partem occupauerunt, veterisque iniutiæ haud immemores cum Zauolhensibus Tartaris, varijs bellorum euentibus belligerabāt, donec eos regno prorsus exuerent, regesq; eorum extinguerent.

OCZAKOW castrum & ciuitas, in ostijs Borysthenis fluuij, ad Pontum Euxinum sita, quam Tauricæ rex ademtam Lituaniæ ducibus tenet, Tartarique Præcopenses eam incolunt. Turcarum verò imperatori nunc tributaria est, à Præcop ciuitate quadraginta milliaribus distat, ab Alba, quæ Moncastro antiquis dicitur, vrbe Valachiæ ad fluuij Tyræ ostia sita totidem, à Circas verò oppido ad Borysthenem condito quadraginta. Porrò ab hac ciuitate Oczakow Tartari Præcopenses, qui eam incolunt, Oczakowsczi Tartari dicuntur, frequenterque varijs excursionibus Podoliam Russiæ regionem sibi in vicinia adhærentem; & aliquando Lituaniam ipsam, cæterasque Russiæ partes infestant, prædasque & spolia cum hominibus abigunt, maximè verò ea de caussa huiusmodi excursiones facere solent, cùm illis stipendia consueta à rege Poloniæ plus iusto retinentur. Solet enim rex Poloniæ huic regi Tauricæ

Tartari Oczakowskij.

ſtipendia certa quotannis ſoluere, ea conditione, vt opera illius quauis vrgente neceſſitate vteretur, qui aduerſus quoſcunque hoſtes Polonorum, & Lituanorum, cum certis copijs militare quolibet tempore paratus eſt. Præcipuè verò Moſchouiæ principis regiones ex parte Polonorum infeſtat, varijsque excurſionibus debilitat, vnde & princeps Moſchorum miſſis ſubinde muneribus aliquando illum ſibi deuincere ſolet. Tartarus verò muneribus interdum vtrinque acceptis, vtrumque etiam vana ſpe lactat, regi tamen Polonorum impenſius fideliusq; & obſtinatius militat; ac omnes prouincias Moſchouiæ monarchæ ſubiectas nomine illius deuexat; & frequentibus inſultibus igne & ferro vndiquaque peragrat; ampliſſimaque ſpolia educit, prout & nuper anno Domini 1571. menſe Maio, ipſo die aſcenſionis Dominicæ Moſchouiam ipſam vrbem cum arce & totam circumiacentem regionem, ad quinquaginta milliaria in latitudinem & lõgitudinem flamma ferroque protriuit, vaſtauit, mancipiaque & ſpolia dictu incredibilia eduxit, exercitum etiam ingentem ſibi oppoſitum cum multis ducibus & inſignibus belli præfectis fudit, & ad internitionem profligauit, trucidauitque, adeò vt memoria tantæ crudelitatis Tartaricæ (quamuis antea quoque frequentes eorum excurſiones forent) non extaret.

Moſchouia à Tartaris exuſta.

Hij autem Tartari Præcopenſes Chriſtianis infeſtiſſimi ſunt, Turcarumque imperatori quotannis trecentos Chriſticolas pro ſtipendio pendunt. A Septentrione magni Ducis Moſchouiæ regionibus, ab Oriente Tartaris Quinquemontanis, ab Occidente & aliquantulumque à Septentrione Ruſſiæ Polono regi

Fines Præcopenſium.

regi ſubiectæ, à Meridie Moldauiæ, Valachiæque contigui ſunt. In Campeſtribus circa Pontum Euxinum & paludes Mæotidis, in totoque Iſthmo & cherſoneſo Tauricæ degunt. Rex eorum frequentius in caſtris, interdum verò in OczakoW ciuitate (quæ quondam Vitoldi tempore Lituaniæ colonia erat) commorari ſolet. Horum Tartarorum ſitum mores, & barbaricam crudelitatem Ouidius Naſo ibidem exulans, ſuis in Elegijs de Ponto latiſſimè deſcribit, hosq; fluuios in Pontum Euxinum exonerari carmine infraſcripto (quod ſubſcribere libuit) Elegia ad Albinouanum decima, recenſet.

Adde quòd hic clauſo miſcentur flumina Ponto,
Vimq; fretum multo perdit ab amne ſuam.
Huc Lycus, huc Sagaris, Peneusq́; Hipanusq́; Orateſq́;
Influit, & crebro vertice tortus Halis,
Partheniusq́; rapax, & voluens ſaxa Cynapes
Labitur, & nullo tardior amne Tyras.
Et tu fœminea Thermodon cognite turma,
Et quondam Graijs Phaſi petite viris.
Cumq; Boryſthenio liquidiſſimus amne Dyraſpes,
Et tacitè peragens lene Melanthus iter.
Quiq; duas terras, Aſiam Cadmiq; ſororem
Separat, & curſus inter vtranq; facit:
Innumeriq́; alij, quos inter maximus omnes
Credere Danubius ſe tibi Nile, negat.
Copia tot laticum quos auget, adulterat vndas,
Nec patitur vires æquor habere ſuas.
Quin etiam ſtagno ſimilis, pigraq́; paludi,
Cæruleus vix eſt diluiturq; color.
Innatat vnda freto dulcis, leuiorq; marina eſt,
Quæ proprium miſto de ſale pondus habet, &c.

Hîc Ouidius folummodo præcipuos eosq; capitales fluuios recenſuit, reliquos verò complures & abſq; numero amnes inſignes, qui prædictis immiſcentur carminis breuitati conſulens omiſit.

DE MORIBVS, CONSVETVDINEq; vita Tartarorum.

ABſolutis breuiter Tartarorum hordis ſiue regionibus earumq; ſitu, nunc de vitæ eorũ moribus, veſtimentorumq; vſu & victu pauca ſubijciemus. Omnes autem Tartari prædicti, Machometi dogma, exceptis Circaſſis Quinquemontanis amplectuntur, Turcarum ritu. Turcas tamẽ ſe appellari moleſtiſſimè ferunt, probriq; id loco ducũt, ſed Beſurmanos, quaſi gentem electam ſe nominari gaudent.

Statura Tartarorũ. Homines ſunt ſtatura mediocri, obeſa, lataq; facie, diſtortis & concauis oculis, barba capris ſimili horridi, capite raſi, exceptis excellentioribus viris, qui crines contortos, eosq; nigerrimos ſecundum aures protenſos nutriunt, corpore valido robuſtoque, animo audaci, in Venerem eamq; naturæ contrariam laſciui. Victũ ex omnibus animalibus quomodocunque mactatis, maximè autem ex equis habent, exceptis porcis à quibus ex præſcripto legis, vt re fœdiſſima & immunda abhorrent. Famis ſomnique ſupramodum patientes, vt ea nonnunquam toto triduo quatriduóve perferant, tandem verò occaſionem ad vorandum nacti, ſupra modum ſe cibo & potu ingurgitant, eaque crapula priorem inediam reſarciunt, ſicque cibi & potus ſuperfluitate obruti, biduo triduóve dormiunt, in quos ſic ſomno

penè

penè ſuffocatos , & oppreſſos Lituani & Rutheni (in quorum frequenter regiones excurrunt) derepente irruentes,incautos profligant, prędasq; repetunt. Cùm autem aliquò proficiſcuntur, & ſi fame ſitique crucientur,equis quibus inſident venas incidunt,hauſtoque eorum ſanguine ſitim famemq́; ſedant, equis verò huiuſmodi venarum inciſioné maximè prodeſſe putant. Equarum lacte ſupramodum delectantur, quo robuſtos pinguesq́ue ſe fieri arbitrantur. Herbis varijs, maximè autem ijs quæ iuxta fluuium Tanaim creſcunt ſuauiter veſcuntur, ſale rariſſimè vtuntur, ideoq; viſum ſibi acutiorem ineſſe dicunt. Quòd ſi aliquando reges ſiue duces exercitui ſuo commeatum diſtribuunt, quadraginta viris vnum equum dare ſolent, quibus mactatis milites carnes inter ſe partiuntur, prẹſtantiores verò inteſtina tantum vt rem opiparam & ſuauiorem ſumunt, quæ ad ignem parū calefacta, vt videlicet adhęrentia ſtercora excuti poſſint, vnà cum cineribus & carbonibus de igne otius erepta rapaciter vorāt. Non ſolùm autem digitos pinguedine perunctos, ſed etiam cultellum, lignúmve, quo ſtercora detergunt ſuauiter lingunt,ſuguntq́ue. Capita equorum apud eos in delicijs habentur,inſignioribusq́ue tantummodo apponuntur. Cibum verò capeſſituri, locum quo cibus apponitur circumſedent, pedibus ſubtus tranſuerſim attractis, eodem quoq; modo mēſam ſi adeſt(præcipuè legationem apud Polonos Lituanóſve obeuntes) circumſedent; præſtantiores verò ſuper menſam accumbunt, ſed ſuis in regionibus nunquam ferè in mēſa, niſi ſuper terram comedunt.Inſigniores tapetas ſibi ſubſternunt.

Arma Tartarorum. Arma quibus in bello vtuntur hæc gestare solent, arcum cum pharetra sagittifera, cestum, securim, frameamq́;. Sagittas autem veneno subtiliter inficiunt, de quibus etiam Ouidius de Ponto, Elegia secunda & tertia ad Maximum libro primo testatur, cùm dicit:

Hostibus in medijs, interq́; pericula versor.
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi.
Qui mortis sæuo geminent, vt vulnere caussas,
Omnia vipereo, spicula felle, linunt.
His eques instructus, perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circumeuntis oues.
At semel intentus neruo leuis arcus equino,
Vincula semper habens irresoluta, manet.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaq́; vix firma submouet arma sera.

Ad eundem Elegia tertia.

Tartarorũ scilicet. *Maxima pars hominum * nec te pulcerrima curat*
Roma: nec Ausonij militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenæq́; pharetræ,
Quamq́; libet longis cursibus aptus equus.
Quodq́; sitim didicere diu tolerare, famemq́;,
Quodq́; sequens nullas hostis habebit aquas.

Idem Tristium libro tertio, Elegia decima.

Et vlterius ibidem. *Sauromatæ cingunt, fera gens Bessiq́; Getæq́;,*
Quæ non ingenio nomina digna meo.
Protinus æquato siccis Aquilonibus Istro
Inuehitur celeri barbarus hostis equo.
Hostis equo pollens, longeq́; volante sagitta,
Vicinum latè depopulatur humum.

Diffu-

Diffugiunt alij, nullisq; tuentibus agros
Incustodita diripiuntur opes.
Ruris opes parua pecus, & stridentia plaustra,
Et quas diuitias incola pauper habet.
Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis
Respiciens frustra rura, laremq; suum.
Pars cadit hamatis miserè confixa sagittis,
Nam volucri ferro tinctile virus inest.
Quæ nequeunt secum ferre, aut abducere perdunt,
Et cremat insontes hostica turba casas.
Tum quoq; cùm pax est, trepidant formidine belli,
Nec quisquam presso, vomere sulcat humum.
Aut videt, aut metuit locus hic, quē non videt hostem
Cessat iners rigido, terra relicta situ.

Equos quorum (genus *Bachmat* vocant) ceruice depressa, pusillosque, sed fortes habent, qui more dominorum suorum, laborem inediamque & cursum longissimum diutissimè sustinent, ramisque & corticibus foliisve arborum radicibusque vngulis è terra excussis, & euulsis pascūtur, his ita ad laborem assuefactis Tartari commodissimè vtuntur. Habent quoque alios eodem nomine appellatos equos generosos, corporulentos, & obesos, qui caput sursum erectum inter currendum gestant. Hos autem omnes equos castratos habent, quibus scilicet in bello vtuntur: tales enim plus laboris & inediæ tolerare posse arbitrantur. Dum autem in regionem aliquam depopulandam, vel ad confligendum cum hostibus proficiscuntur, vnusquisque eorum binos tresve equos secum ducere solet, vt scilicet vno defatigato, in alium ascendere possit: lassatos verò ma- *Equi Tartarorum.*

nuducūt, vel ad comedēdū mactāt. In his eqs flumina trāſnatāt, qui forte fugiētes inſequētiū hoſtiū vim *Ornatus equorum.* extimuerint, ſellis, veſtibus cæteriſq; impedimētis à ſe abiectis, armis tātùm exceptis effuſiſſimè fugiunt. Equos baiulos qui vitę bellíve neceſſaria portant, ſic aſſuetos habēt, vt ipſi abſq; ductore vel ſtimulatore equos cæteros (licèt ipſis fugientibus aquáſve tranantibus,) ſequantur. Fręna autem leuiſſima & ſimplicia habent, flagelliſq; prę calcaribus vtūtur; cellas quoq; leuiſſimas, firmiſſimas tamen habent.

Confligendi cū hoſtibus ordo. Conflictum cum hoſtibus eminus audaciſſimè ineunt, in quo non diu perſeuerantes, hoſtibus inſequendi occaſionem dant, fugientes autē maximè cauendi ſunt: nam in hoſtes inſequentes à tergo tela ſcitè peritiſſimeq; retorquent. Tandem conuerſis de repente equis in diſſipatas hoſtium inſequētium ordines, denuo impetum faciunt, pugnamq; redintegrant. In patentibus autem campis cum hoſtibus confligunt, agmine ſinuoſo in gyrum ordinato, quo certior & liberior nulla re obſtante, hoſtem iaculandi via pateret, iamque manus conferentes vndiquaque hoſtium tela extorquēdo circumferuntur, eſtque euntium & redeuntium mirus quidam ordo. Ductores verò quos ſequuntur harum rerū peritiſſimos habent, qui ſi fortè, vel ab hoſtibus occiſi fuerint, vel metu perculſi in ducendis ordinibus aberrauerint, tanta totius exercitus fit confuſio, vt nec amplius in ordinem reduci, nec tela in hoſtem torquere poſſint, hocque genus certaminis à ſimilitudine *Choream* appellant. In anguſto autem loco ſi fortè eis decertandum venerit, nullus huius ordinationis eſt vſus, atque ideo fugam arripiunt: nam neque

neque clypeo, nec lancea, nec galea muniti sunt, vt hostem in stataria pugna sustinere possint. In equitando verò hunc morem seruant, vt contractis in sellam pedibus, breuissimè stapedibus insideant, quo facilius in vtrumque latus se possint conuertere, telaque in hostes identidem contorquere, & si quid fortè in terram delapsum fuerit, id continuò, nulla re obstante stapedibus innixi tollunt. In hoc autem adeò exercitati sunt, vt etiam celerrimè currentibus equis id efficiant; hastis verò lanceisve impediti, in alterum latus subitò se demittunt, altera duntaxat manu pedeque equo adhærentes, & sic frequenter aduersariorum ictus eludunt. Peditatu inter confligendum nunquam vtuntur, arces rarissimè oppugnant, tormentis enim & bombardis vti prorsus ignorant: quòd si fortè aliquas arces dolo occupare, vel igne supposito succēdere possent, eas funditus exurunt, captiuisque & exuuijs eductis vacuas dimittunt.

Cùm autem incertis & nullis finibus obseruatis sedibus vagantur; inter ducendos exercitus, stellarū aspectu, maximè verò poli Arctici (qui Slauonica lingua, *Zelesnij Kol*, quasi ferreus stipes dicitur) cursum suum dirigere solent.

Vestibus oblongis ad talos demissis pileisque appicatis communiter tam enim viri quàm fœminæ vtuntur, nec in cultu mulieres à viris quicquam differunt, nisi quod velo lineo caput tegunt. Caligas quoque lineas gestant. Reliqua communis turba quę in campis passim degit, vestes ex ouium pellibus confectas habent, quas non mutant, nisi longo vsu prorsus attritæ laceræque fuerint. Eorum reginæ & *Vestitus Tartarorū.*

magnatum nobiliumq; præcipuorum vxores, dum in publicum procedunt, facies velis lineis obtegere ſolent.

Mutatio locorum Tartaris dulcis. Vno in loco non diu commorantur, ſed depaſtis paſcuis cum armentis, vxoribus, & liberis, quos in plauſtris, & equis ſecũ circumferunt, aliò cõmigrãt, exceptis ijs qui in oppidis degunt. Grauem autem infelicitatem putant, diu in eodem loco morari, itaque liberis ſuis ſic graue malum imprecantur, dicentes: O vtinam eodem in loco perinde vt Chriſtianus perpetuò hæreres, propriumque fœtorem olfaceres. Si verò bello aliquo grauiore vrgentur, vxores, liberos, ſenesque in loca tutiora collocant. Quotieſcunque in aliquas prouincias excurrunt, eas deprædatas captiuis abductis, igne ferroq; funditus proterunt, & tandem otius fugiunt. Quo verò plures prouincias deſolauerint, hoc ſe regna ſua (in campis enim ſub dio viuere ſolẽt) ampliora reddidiſſe dicunt.

Homines ſunt rapaciſſimi, alienis bonis ſemper inhiantes, pecora hominesque in captiuitatem, præcipuè Chriſtianos abigunt, prædaque & ſpolijs victitant, laborem enim remque familiarem prorſus detrectant, inde & panis vſum (exceptis ijs qui ſunt confines Podoliæ, regioni Ruſſiæ Polonis ſubiectæ) penitus ignorant. *Panis vſum ignorant.* Auri argentique apud illos vſus nullus eſt, extra mercatores, rerumque tãtum permutatione vtuntur. *Mercatores.* Quod ſi aliquid pecuniarum ex ſpolijs rebusque venditis à vicinis adepti fuerint, ea veſtes in Ruſſia cæteraque neceſſaria vitæ comparant. Captiuos in ſeruitutem quoſdam ſibi redigũt, cæteros Turcis alijsque quibuſuis extraneis negociato-

ciatoribus aut vendunt, aut redimendos cōcedunt, virginibus reseruatis. Senes autem & infirmos, qui ad perferendos labores inutiles sunt, vel qui magno vendi non possunt, hos illi iuuenibus velut canibus lepores exponunt, quo prima militiæ tirocinia inde addiscant. Eos itaque illi iuuenes aut sagittis velut certum iaculandi signum conficiunt, vel obtruncant, decollant, lapidibus obruunt in aquasque præcipitant. *Captiuis quomodo vtuntur.*

Iusticia apud eos nulla obseruatur: nam vt quisque re aliqua indiguerit, eam ab altero impunè rapere potest, & si apud iudicem de vi illataque iniuria conqueritur, reus non negat, sed se ea re carere non potuisse dicit. Tum iudex huiusmodi proferre sententiam solet: Si tu vicissim re aliqua indigueris, rape ab alio. Si in contentione aliqua quispiam occidatur, authoresque sceleris capti fuerint, equis, armis vestibusque spoliati dimittuntur: in dimissione verò iudex vilem equum & arcum dat homicidæ dicens, abi, remque tuam cura. Cumq; quietis impatientissimi sint, mutuò tamen se non interimunt, nisi reges inter se dissideant. *Iusticia Tartarorum.*

Nomina dignitatum apud Tartaros hæc ferè sunt, *Chan* regem sonat, *Soltan* filius regis, *Bij* dux, *Mursa* filius ducis, magni nominis vir, *Olbout* nobilis vel consiliarius, *Olboadulu* alicuius nobilis filius. *Seijd* verò supremus sacerdos dicitur, qui apud Tartaros in tanta authoritate & reuerentia habetur, vt reges ei aduenienti occurrant, stantesque equo insidenti manum porrigant, capiteque inclinato manum illius osculantur, idque ipsis regibus permissum est. Duces verò non manum sed genua, nobiles pedes *Supremus sacerdos Tartarorū.*

deosculant. Plebei autē vestes tantū aut equū manibus attingunt. Homo priuatus *Xi* appellatur. Officiorū verò *Vlan*, horū autem secunda est à rege dignitas. Nam reges Tartarorum quatuor viros pręcipuos iuxta se habere solent, quorum consilio in rebus grauibus vtuntur, ex his primus *Schiryn*, secundus *Baryn*, tertius *Gargyn*, quartus autem *Triptzan* vocatur, & omnes sub hoc nomine Vlan comprehenduntur.

Tartarorū audacia.

Fines hij Tartari Campestres nullos habent, sed cateruatim passim in campis degunt, idq́ue à natura inditum habent, vt ab hostibus equis deiecti, vulnerati, armisq́ue omnibus spoliati, semiuiuiq́ue relicti, manibus, pedibus, dentibusq́ue, quoad & quacunq; ratione possint, ad extremum vsque spiritum sese defendere solent, & tunc temporis maximè cauendus est, dum eum victum moriq́ue incipientem putas: moriturus enim alium post se trahit. atq; hic finis totius descriptionis Tartarorum esto.

RELI-

RELIGIO MOSCHOVITARVM IOHANNIS FABRI, AD FERDINANDVM REGEM *Romanorum cui à confeßionibus erat.*

MOschouitæ fidem Christianam sequuntur, quam à sancto Andrea apostolo fratre Simonis Petri, primùm eis prædicatam affirmant. Ea quoque quæ sub Constantino Magno à CCCXVIII. episcopis, in Nicea vrbe Bithyniæ primo Niceno concilio conclusa, ac à Basilio Magno & sancto Chrysostomo tradita & prædicata fuerunt, tam sancta, tam firma, tam sincera esse credunt, vt ab illis hactenus nunquam licuerit transuerso digito (vt aiunt) recedere cuiquam, sicut neq; ab Euangelio Christi. Ea quoq; modestia est eorum, vt quę à sanctis Patribus in suis cōsilijs, semel sunt decisa, nunquam audeat quisquam suæ professionis, in dubium denuo vocare. Verùm si qua vel fidei difficultas, vel ritus religiōis inciderit, vniuersa ad archiepiscopū ac reliquos episcopos, per ipsorum tantùm spiritū definienda refertur: neq; quicquā incōstanti vulgo & incōcordi relinquitur. Sacerdotis enim labia custodiunt legē Dei, & lex ex ore eius requirenda erit. Habent aut archiepiscopum qui in vrbe Moschouia, in eo loco vbi sedem imperator habet cathedram archiepiscopalem obtinet. Sunt & episcopi quamplures in Nouogradia, vnus, in qua & Isidorus extitit, sub Eugenio pontifice Rom. Cardinalis teste Raphaele Volaterrano. In Rosciuia alius,

alius in Sustali, alius in Otiferi, alius in Smolne, alius in Resani, Colmum, Volut, & Frotini præficiuntur episcopi, qui & suas habent diœceses. Hi quidem omnes episcopi, archiepiscopum velut supremum agnoscunt. Archiepiscopus autem ille, antequam Patriarcha Constantinopolitanus à Machometica tyrannide suppressus esset, semper hũc Patriarcham vt superiorem recognouit. Huic tamen Romanum pontificem, veluti Petri successorẽ præcessisse semper ac meritò fatentur. Neq; hodie huius rei immemor Ruthenorũ imperator, adhuc pietatis eiusmodi diligens custos: quotannis enim Constantinopolitano Patriarchæ in hanc vsq; horam quo viuere & Ægyptiacæ seruitutis finem æqua mente expectare possit eleemosynam mittere consueuit. Apud Moschouitas ea lex & sanctio est, vt presbyteros & omnes quotquot clerici sunt soli ordinent episcopi. Neq; vlli presbytero vnquam quenquam cõfirmare licet. Hoc enim muneris episcopo soli incumbere asserunt, vt posteaquam tinctus aqua, adultus fiat, per impositionẽ manuum episcopi & signaculum crucis, adeptæ fidei testimonium reddat, firmeturq; per vnctionem quæ in fronte fieri solet. Ijdem in cœna Domini chrisma & oleum celebrant, atque conficiunt. Cuius dein vsus sit in baptizando, confirmando, vngendo infirmos. Soli sunt qui instituũt & destituunt presbyteros. Neque vnquam licet laicis in ipsos animaduertere, rectè ob oculos habẽtes Pauli doctrinam ad Timotheum qua dicit: Accusationem aduersus presbyterum ne admiseris, nisi sub duobus aut tribus testibus. Ita nec se vnquam Imperator ipse de pœnis clericorum ingerit. hoc episcopalis

palis tantùm animaduersionis constanter affirmãt & prædicant vt eos arguat & castiget quos sibi subditos Euangelicus ordo, ac in sortem Domini vocatio fecerit. Habent & episcopi suos vicarios & officiales, quemadmodum & nostri qui iurisdictionem in subditos exercent, & iusticiam in rebus ecclesiasticis administrant. Decimis quemadmodum à Deo decretum est quoq; viuunt episcopi: dominijs vtuntur iure concessis: villas ac castra possident. Reliqua verò sacerdotum turba, aliquibus decimis, oblationibus, & alijs quamplurimis tã viuorum quã mortuorum aluntur. Pro ijs enim beneficia habent fundata, quorum patroni sunt tam spirituales quàm laici. Seueriori tamen cura hîc agitur, quàm soleat interdum nobiscum, negligentius scilicet. Nemini enim facilè aliquod munus Ecclesiasticum cõmendatur, neq; cõfertur beneficium, nisi prius huic ipsi satisfacere posse comprobetur, per eius rei tamen peritos velut episcopos aut vicarios. Sunt episcopis suæ familiæ, tum nobilibus tum alijs constitutæ. Hi certè sunt episcopi, per quos statq; caditque vniuersa Ruthenorum religio. Diuina sępe, quum cum Imperatore conueniunt peragere solent. Pro insignibus huius muneris, baculis vtuntur & mitris. Perinde atque nostri solent episcopi. Ea verò abstinentia est, quæ nunquam satis laudari poterit, insignis admodum & magna, tum archiepiscopi, tum reliquorum episcoporum, cibi atque potus, nec minor ferè quàm monachis eius regionis, quibus ipsa solet esse refertissima, qui quidem ea lege obstricti sunt abstinentiæ, vt nunquam in perpetuum carnibus vesci liceat. Nõ procul ab vrbe Moschouia monasterium

est amplissimum, in quo trecenti fratres, perpetuò ferè sub regula magni Basilij degunt. in quo etiam sepulcrum sancti Sergij abbatis, quod ab exteris è longissimis etiam agris frequentatur. Multis enim miraculis celebre factum est, Christianorum admiratione non parum dignis. E quibus vel vnicum in medium prolatū sufficiet, omnium illustrissimum, quod paucos ante annos illic contigit, duobus cæcis quidē visus donatus est. Cùm enim abbas ille viueret, tanta vitæ sanctitate extitit, vt facilè sibi persuaserint, atq; credant iam multa ipsum precibus suis apud Deum posse efficere atq; consequi mortalibus. Ideoque monumentum eius, crebrò mira cum deuotione accedunt honorantq;. Vniuersi enim tum monachi tum virgines Vestales, quotquot sunt in monasterijs, vnicæ regulæ vnique habitui obnoxij, nigro scilicet, vsque adeò religiosè viuunt, vt non mirentur solùm, verùm etiam summo honore eos prosequantur. Neque ipsis tam vilis ratio voti habetur velut hodie nobiscum. Verùm cùm quis ingressus fuerit monasterium, nunquam in perpetuum quoquo modo, quáve indulgentia ei licebit exire, aut aliquo votum irritum facere. Vota verò tria sunt quæ exhibent ceu nostri, obedientiæ scilicet, paupertatis, & castitatis. Quæ si quis prætergressus, è monasterio qui prosilijt deprehenditur, perpetuo carcere in pœnā tanti sceleris clauditur. Tanta est votorum sanctitas, vt etiam quamuis multa apud Ruthenos archiepiscopi & episcoporum authoritas sit, in his tamen illis minimè quicquam concessum est. Quod vouendum & reddendum Domino, vtriusque testamenti scriptura edoceat,

imò

imò ipſa veritas requirat. Caſtitatis itaque adeò ratio haberi ſolet, vt nunquam monachis vxores ducere, neque monialibus nubere liceat. Ita enim à Paulo & tota eccleſia prohibentur. Is autem qui virginem bonæ famæ duxit in ſacerdotem ordinatur, in monachum tamen nunquam recipitur. Epiſcopus autem vel ſacerdos, poſteaquam cælebs in ſortem Domini vocatus atque conſcriptus fuerit, coniugio non copulatur, ſed perpetuæ caſtitati adſtringitur. Quod ſi quis concubinatus crimen admiſerit (quod tamē apud Ruthenos vitium eſt rariſſimum) acerrima pœna ab epiſcopo affligitur, ſuoque beneficio priuatur. Cumque vxor ſemel mortua fuerit quā primò duxit, in perpetuum quoq; aliam in vxorem nunquam ducit. Non bigamum namque, at vnius vxoris virum epiſcopum inſtituit Paulus. Et quod pietati collophonium adferre videtur deuotionis ſpiritum augere, vt cùm ſacerdos diuina celebraturus eſt, in coniugio conſtitutus, maximeq; in Miſſa celebranda obſeruari ſolet, minimè fas eſſe putant præcedenti nocte cum vxore dormire, periculum enim illic eſſe verentur, ſi non cum peccato id fiat. Ideo quoque pro pleniori reuerentia nocte ſequenti ab vxoribus quoque abſtinent. Ea eſt in his quidem tanti corporis & ſanguinis myſterij reuerentia, is cultus, hæc ſpiritus perſuaſio. Videant igitur nunc noſtri quàm pollutis manibus hoc ſacroſanctum myſterium, pignus omnis redemptionis noſtræ tractare ſoleant. Moueret optarim vel vnicum Dauidis exemplum, qui cum extremo iam ferè ieiunio laboraret, non tamen propoſitionis panes ab Abimelech obtinuiſſet, niſi ipſe

& serui eius ab heri & nudiustertius ab vxoribus aut alijs mundi fuissent. Cur igitur non mundiciei ille quoq; studeret magis, qui vasa Domini; imò ipsum Dominum administraturus est & manibus contrectaturus? Est & aliud officium sacerdotum præcipuum, vt Euangelium Christi populo annuncient, salutem scilicet & pacem: id quod fieri cõsueuit vbique omnibus diebus dominicis, festis quoque diuæ virginis Mariæ: Apostolorum item & quorundam confessorum martyrumq;. Verbum autem Domini pari deuotione & prædicatur & auditur. Magna quoq; est illis reuerentia virginis Mariæ, crebris quidem orationibus, veluti Christi mater pro intercessione apud filium rogatur. Verè enim ea putatur, cùm θεοτόκος sit, quę pro nobis in terris, plurima possit à Filio consequi. Festa itaq; eius Annunciationis, Purificationis, Natiuitatis, Assumptionis, & quotquot deniq; inciderit, ieiunijs indictis, orationibus, missis tum lectis, tum decãtatis celebrare, pro communi ritu ecclesiæ solent Græcorum: quemadmodum & toto anni spatio, excepto quadragesimali tempore, quando S. Georgij missam theologi celebrare consueuerunt. Est autem vtraq; missa ter prolixior, quàm sit ea quæ apud Latinos communis habetur. Deuotis quidem mentibus accedunt, illam populi audituri, tanquam participes futuri eius. Solet autem hoc differre illorum Missa à nostra, quod Moschouitæ in pane fermentato, Græcorum more conficiunt. Calici item tantum aquæ quantum vini rubei miscent: quam aquam & calidam esse volunt, quod ex latere Domini non sine mysterio magno, profluxerit sanguis & aqua, quam calidam fuisse credere

Missa.

dere fas est: alioqui enim miraculum vix censeri posset. Hocque Sacramentum corporis & sanguinis à solo sacerdote consecratur, qui veluti nostri ferè, stola alba indutus, tota mente ad Deum eleuata, id efficere conatur mysterium, quod pro sufficienti pignore omnium promissionum suarum Christus, in vltima Cœna reliquit, quemadmodum vniuersus orbis fatetur. Epistolam item & Euangelium æquè in Missis habent. At lecto Euangelio, non mox Nicenum illud Symbolum, sed post angelicũ cantum, qui Sanctus appellatur, primùm fides Nicena decãtari solet, cumque dominicæ orationis finis factus fuerit, mox antiphonia de beata virgine Maria sequitur. Consecratio itaque æquè ab ipsis verbis fit à Christo probatis, quibus & eam vim cõcessam credunt, vt prolatis ipsis à sacerdote, mox creatura creatori suo cedat, illudque quasi necessarium esse. Dum verò sic cõficitur, ecce panis iustę magnitudinis hordeaceus apponitur, in cuius medio hostia est, cui crucifixi forma perinde, vt apud nos, impressa cernitur, quam vi benedictionis in corpus Christi cõuersam, sacerdos sibi sumit & manducat, reliquum verò panis per frusta diuisum petentibus distribuit: quem singuli nõ vt corpus Christi, sed veluti benedictum aliquem, & quodammodo sanctum panem, cum summa deuotione suscipiunt. Solent itaq; has Missas celebrare de Trinitate, & beata Virgine, deq; alijs sanctis. Et quoniam illis proculdubio Purgatorij opinio est, assidue pro defunctis orant, Missis subueniunt. In qua quidem re tanta illorum est religio, vt plerique bina pro mortuis anniuersaria, vt vocant, agant. Alterum, qui fatalis quo mortuus est die agi-

tur. Alterum autem, quo ab ecclesia institutum, sancti illius, cuius nomen habuit proprium festum celebratur. Ad hæc fiunt frequentes oblationes & eleemosynæ Christianorum. Hoc quicquid est rituum & potissimum Missarum, omne quidem ex institutione primæuæ ecclesiæ esse affirmant, vti tradunt etiam Chrysostomus, Basilius Magnus, aut Gregorius theologus. Hæc igitur sint breuius dicta quàm vel par sit huic mysterio: Eucharistiæ quidem Sacramentum quantum ipsis in vsu est, populo administrari solet, tempore quo Christus ipse instituit: & dein sequuta ecclesia, paschali scilicet. alia tamen serie forsan quàm Romana ecclesia faciat atq; decreuerit. Baptismum pro Sacramento primo, adeoque præcipuo ducunt. Quapropter hoc si quisquam neglexerit deriseritque, mortis pœna affligitur. Baptisant itaque pueros, in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti. Huic muneri fungendo quæcunque necessitas inciderit, nemo hominum sufficere putatur nisi sacerdos extiterit. Prius verò quàm Baptismus administretur, orationes fiunt frequentes ac deuotę, à sacerdote, à parentibus, à patrinis, à proximis, ab amicis, & quicunq; deniq; adsunt, quo Deus opt. max. sese è cælo per plenitudinē gratiæ suæ puero per vniuersum vitę suæ curriculum assistere dignetur. Quibus certè precib. ad Deum fusis, in ecclesia, ad quod peragendum illic baptisterium ordinatum est, aut tempore brumali molestiam frigoris fugientes, in loco secretiori puer baptizari solet. In cuius rei testimonium adhibētur patrini, pro more etiam nostro quibus ex pollicitis incumbit, vt huius baptismi memores esse velint, vt puerum olim, cùm ætas patitur

Baptismus.

aut

aut expoſtularit, in fide erudire non negligant, vt Deum pro tanta gratia laudent, ac orent, vt donum hoc diuiniſſimum fidei datum, indies augere dignetur. Prælictis itaq; orationibus, atque etiam exorciſmis, cùm puer fortioribus naturæ viribus apparet, ter totus immergitur, alioquin aqua tingitur, rarò tamen, conſperſio enim minus ſufficiens iudicatur. Oleo & chriſmate interim quoq; appoſitis fronti & ſcapulis. Sal verò quod à noſtris adhibetur, & lutum ex ſaliua, & puluere, non admodũ receptum eſt Moſchouitis, abrenunciationem verò trinam fidei quoque confeſſionem trinam in vſu retinent. Interrogati dein per nos quantum ipſi Circumciſioni tribuerint, num & ipſi in vſu haberent: Procul quidem ab eis abeſſe reſponderunt, vt vel ſcintillam veteris & aboliti Iudaiſmi obſeruent; imò in deteſtationem illius nec quiſquam Iudæorum per vniuerſum Ruthenorum imperium admittitur, etiam ſi multis millibus aureorum hoc conſequi præſumeret. Cùm verò iam adultus eſt puer, & perfectam ætatem conſequutus, ita vt ſuæ fidei Chriſtianæ teſtimonia reddere poteſt, ad epiſcopum ducitur, vt con firmationis huius modi fidei Sacramẽtum recipiat, quod & chriſmate in fronte per ſignũ crucis confertur. Adminiſtratio verò huiuſmodi Sacramẽti, nulli conceſſa niſi epiſcopis: quo coniecturare licet atque argumenti loco haberi, quandoquidem omnẽ religionẽ ſuam per manus traditã habent ab apoſtolis, impoſitionem illam manuum vel in cõfirmatione, vel in ordine ſacro, ſoli epiſcopo traditam eſſe, ſicq; hactenus monumẽta omnia tenuerunt, atq; perpetua obſeruatiõe cuſtoditũ eſt. De matrimonio ſi quę

dicenda ſunt, hoc certum eſſe affirmarunt, conſanguinitatis ſimul atq; affinitatis, multum curæ ac ſolicitudinis eſſe ipſis, neq; vnquã facilè negligi, adeò quoq;, vt nec vnquam in quarto gradu repertus ſit, qui contraxerit, neq; indultum, verùm perpetuò illicitum. Hoc enim à ſanctis patribus ſancitũ ſemel, nunquam irritum facere conãtur. Et quod plus eſt, illud quicquid eſt cognationis quod in baptiſmate, & confirmatione contrahunt patrini, in vniuerſum æquè obſeruare ſolent atque eccleſiæ Romanæ decretis cautum eſt. Quod ſi in his decernendis cõcertatio oborta fuerit, lis omnis epiſcoporum arbitrio dirimitur, ita tamen, vt nequaquam indulgentia cauſſam leniorem fecerint, quo nulla fraus fiat omnino conſtitutionibus. Adulterij abominatio fortaſſis maior illis quàm nobis exiſtit. Illud enim ſumma execratione deteſtari & perſequi ſolẽt. Lex eſt etiam firma, vt quamdiu vir vixerit, ſimul alteri nubere vxor non poſſit. At hoc defuncto primùm etiam lege liberatur, alioqui indiuidua conſuetudine vitæ cum marito commorandum eſt. Sacri ordines quoque apud ipſos ſuis quibuſdam obſecrationibus & cærimonijs ſacerdotibus conferuntur. Neque illis clauium poteſtas tradita creditur, niſi ad imitationem Chriſti in aures illorum dicatur, Accipite Spiritũ ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Huiuſmodi certè Euãgelij forma à Chriſto nobis preſcripta, omni huic qui ab epiſcopo vocatus, ordinatuſque in preſbyterum fuerit, authoritas tribuitur, qua vel à peccatis ſoluere, vel ijs ipſis obnoxios ſinere poteſt. Sacerdotali enim hoc miniſterio, Moſchouitæ ad pœnitentiam vtuntur.

tur. Quisquis namque ad prouectiorem ætatem, atque eam venerit, quæ ingenij sui viribus vti potest, ac discernere inter bonũ & malũ, rectũ & prauum, leprã, & nõ leprã, per cõtritionẽ sese peccasse agnouerit, rectè spiritus cõtribulati sacrificium reddens, moxad pedes sacerdotis procidit, & in aurem illi, vt qui sedem Dei teneat, scelera omnia admissa sigillatim, quantum memoria recolligere potest, ex ordine cum planctu aut gemitu declarat, à quo postea beneficium absolutionis, tanquam Christi vicario accipit. Huic rei conficiundæ, tempus quoq; habent constitutum: quotannis enim Paschæ festo pro ecclesiastica ordinatione facere coguntur, plerique tamen deuotiores, ad celebriores festiuitates exomologesin auricularem facere non negligunt. Id si quis constituto tempore Paschatis neglexerit, anathema esse solet omnibus, abominaturq; ipse ab omnium conuersatione, adeoq; ab ecclesiæ ingressu coercetur. Confessus itaque, quò dignè particeps fieri possit tãti mysterij corporis & sanguinis Domini, prius per aliquot dies corpus affligat oportet, & in seruitutem vsque redigat carnem suam, reliquosq; pœnitẽtiæ fructus dignos in testimonium afflictæ conscientiæ peragat. Proin ieiunium illud quadragesimale, à Christo & apostolis nobis institutum prorsus affirmãt, quo quidẽ tempore, quoniam omnium procreantium, Veneri commodissimum est, atque pruritus acerbissimos, animantiũ cunctorum, non est, quod plus prouocet, opus est summè vt veteris illius Adæ insultus, perdomemus carnis abstinẽtia, quæ certè abstinentia, apud hos quidẽ septem hebdomadis summa diligentia perficitur, adeò vt hoc

Confessio.

Præparatio ad sacram synaxim.

tempore in perpetuum nulli ſuorũ hominũ carni-
bus, ouis, caſeo, & butyro veſci liceat. Præter hoc et-
iam à decima die Nouembris, ad feſtum vſque Na-
tiuitatis ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, ieiunant: ha-
bent & alias hebdomadas continuas, quibus ieiu-
nant, vt in Iunio ad feſtum Petri & Pauli. Aliquot
item hebdomadas in Auguſto ad feſtum aſſumptio-
nis Mariæ, tum diẽ Veneris per vniuerſum annum,
quidam & Mercurij. Votum proin fecerant octo ex
peregrinis illis, qui cum ſua ſerenitate fuerunt, vt
ſingulis hebdomadis tres dies ab eſu carnium abſti-
nerent, Lunæ ſcilicet, Mercurij & Veneris, id quod
diuina gratia hactenus obſeruatum aiebat inter-
pres. Tanta eſt autem illis harum conſtitutionum
obſeruantia, vt quocunque ieiunio piaculum eſſet,
aliquem carnibus veſci aut ouis. Narrabant interim
quoq;, ex ſuis inueniri, qui cùm ieiunia perſoluunt,
nihil quod vnquam viſum ſit vita fungi, neq; piſces
ipſos ederent. Inueniri & alios qui ieiunio ſtatutis
diebus, neque vinum, neq; quicquam aliud potuum
bibant. Qua re audita ita moti, vt mente, ἐνθουσιασμῷ
correpti, deſtituti videremur, quod admodum ini-
quam eſſe noſtrorum Chriſtianorum cum illis, in
rebus iſtis Chriſti religionem concernentibus com-
parationem apparebat. Nec magis vnquam quic-
quam animis noſtris tenacius inhæſit, quod nos qui
nobis ipſis multum perſuademus de arbore fidei
noſtræ, fructu quidem deteriores illis eſſe contin-
gat. Tuentur & alios pœnitentiæ gradus, quibus
Deum nobis reconciliari credunt. Ex quibus & po-
tiſſimus eſt oratio, in qua frequentanda non facilè
ſimiles reperiri cenſeo. Omni namq; diluculo cun-
cti

cti eorum, toto corpore in puluerē ipſum proſtrati, prolixas orationes, & quotidianas ad Deum fundūt, & ferè abſque omni temporis intercapedine orant precibus. Quarum primum locum obtinet oratio Dominica, dein cum archangelo Gabriele, diua Virgo ſalutatur. Dicunt & fidei profeſſionem ſymbolo, quod apoſtolorum eſſe à veteribus perſuaſi ſumus: & nullus eorum eſt, qui nō ſingulis diebus litaniam perſoluat. Qui verò ditiores ſunt, è quorum facultatibus eſt magnos pro ijs ſumptus poſſe facere Ruthenicis literis imbuti, libros orationum ſibi comparant, earum ſolùm tum quæ ab eccleſia receptæ ſunt, cuiuſmodi apud Oratores vidimus. Imaginum verò non tam leuis cura, aut contemptus apud ipſos viget, veluti apud nos his factionibus huius ſæculi increbruit, præter omnem pietatem: verùm vt monumenta, quò nec vnquam immemores beneficiorum Dei fieri cōtingat, præ oculis habent. Frequentes conueniunt in eccleſijs quas & ipſi magnis ſumptibus extruunt, orationis domos ex Euangelio vocitātes, quaſq; imaginibus varijs crucifixi, diuæ Virginis, apoſtolorum, & aliorum quorundam ornant, id quod licere ſibi ex moribus vetuſtiſſimorū Chriſtianornm prædicant. Neq; tam facilè ipſos mouet, quod apud Græcos Conſtantinopoli ante ſeptingentos annos extiterunt, qui imagines idololatris conuenire docuerunt, neque fas eſſe, vt cum verè Chriſtianis reperiantur. Qui certè ſecunda dein Nicena ſynodo damnati fuerunt, quotquot pertinaci animo hanc ſententiam ſunt tutati. Neq; eſt vt vel vnum aut alterum, qui his vt monumentis vtitur, adorare, facilè reperiri queas. Quoniā nemo

qui vel ignoret à lege prohibitum esse ne veneremur lapides. E contra etiam nullibi scripturæ locus est, quo nō vti liceat ijs monumentis, qui vetet. Imò & in conuiuijs illi ob oculos ponere consueuerunt monumēta huiusmodi, vt in perpetuum animo obuersentur, quæ præstitit nobis Deus, atq; facilius recordentur vniuersę vitæ nostræ exempli Christi. At quod è cærimonijs est, communē habent nobiscum vsum, in sacris cādelarum. quoniam cera opulentissimi sunt, frugibus verò terræ, & ijs omnibus, quæ ex substantia sunt alicuius, venerandū ducūt Deum, quæ candelæ tunc potissimum accenduntur, quando totius redemptionis nostræ mysterium corporis & sanguinis Domini, Missà à sacerdote cōtrectàtur. In organa verò illa Pipiniana, quæ tamen nobis primò à Græcia sunt missa, nullos omnino sumptus faciunt neq; hactenus vsi.

Neq; illud quidem minori, quàm reliqua quæ egregiè faciunt, loco habendū erit, quod plurimum commendatos habent pauperes, quibus quisq; pro sua facultate, atq; quātum Euangelij pietas consulit, exponit eleemosynas, vestit, potat, pascit, hospites colligit, & reliqua agit huiusmodi, quibus filios Dei in vita prouehere potest. Constituunt ad hæc peregrinationes, ad præscripta quædam ac sancta loca, quam rem nunc lubens pretereo. Is quoq; qui morbo aliquo prægrauatus est, cuiusmodi in extremum mortis periculum ducere videtur, non solùm auriculari confessione sua peccata enumerare solet: verùm ad hoc etiam, vt fidem suam testetur in Christum qui hoc modo testamento reliquit se remissurum noxam, sacramento Eucharistiæ prouidetur.

Extre-

Extremam item vnctionem minimè negligit. Tum pro ægrotante frequenter fiunt orationes, atque litania res agitur. Sicque tãdem exacta exomologesi, pro rituq; communi Christianorum omnibus perpetratis, cõfessus ille à sacerdote absoluitur. Septem igitur numero Sacramenta habent, velut ea quæ sine omni fraude promissionum suarũ eum qui pro Christiana pietate ipsis vtitur, participem, ac compotem faciunt. Præcepta item decem eadem authoritate tenent, qua Mosi primò tradita sunt, quasi nunquam intermoritura, certi per verbum eius, quod venerit vt impleret legem, minimè vt solueret. Indulgentias ab archiepiscopo & episcopis accipiunt, magis tamen castè forsitan ab ipsis agitur in ea re, quàm à nostris. Impijssimum enim esse dicunt, vt quæ ipsi gratis acceperint sibi magnis sumptibus redimenda essent. Neque fas est vlli episcopo dare potestatem vescendi carnibus. Matthæus, Marcus, Lucas, Iohannes, epistolæ Pauli, & reliquæ à nobis receptæ cum Apocalipsi, inter canonicas noui Testamenti scripturas recensentur. De canonicis verò veteris Testamenti idem asserunt, quod decreuit ecclesia catholica. Pontificem Roma. vt Christi vicarium & successorem Petri agnoscunt. Propterea S. Clementis S. Leonis, & diui Gregorij festa apud Moschouitas celebrari consueuerunt. Quod autem ab eo veluti apostatæ ac schismatici damnentur hoc se iudicio iusti iudicis Dei cõmittere, dicebant. Sæpissime certè tentatum est eos persuaderi, quò ad occidentale in ecclesiam redirent. Quæ tamen fuerint, quæ infelicius homini frustrata sint, fortè plus profuerit obticere quàm commemorãdo vel scan-

Extrema Vnctio.

Indulgẽtia.

dalum infirmioribus præbere, vel odium quorundam in me cõtrahere. Diſſentiunt à nobis in Sacramenti cõſecratione aliquantulum, ac fractione panis. Spiritum ſanctũm à ſolo Patre nec à Filio procedere perinde atq; Græci tuentur. Quanquam verò ſint apud Grecos plerique qui purgatorium negant, & alij qui purgatorium ſcripturis probare conẽtur. In hoc tamen ſe non facilè ſciſſuram pati affirmant, quin id ipſum firmiter cum Romana eccleſia teneant. Miſſas noſtras animo prõptiſſimo audiunt, neq; aliud magis cruciari aiunt, quàm quod à quibuſdam quaſi alieni à fide vitentur, quando omnia ferè noſtra ſacra cum ſtudio obſeruent. Feſta item quatuor ſolennia celebrant. Natalis ſcilicet Domini, Paſchæ, & Pentecoſtes, atq; diei quo mater Domini aſſumpta eſt in cælum. Magno loco habẽt apoſtolos, præcipuè tamen ſanctum Nicolaum, quem celebrant, honorant atq; inuocant. Diem Palmarum ad imitationem eccleſię Rom. celebrant, palmas & oliuas, atq; reliquas huiuſmodi arbores benedicẽtes. Hácque benedictionem creaturarum, nõ ſolùm ab eccleſia piè receptam, ſed & ſacris literis rectè fundatam probant. Ex qua enim quæ eſt in Numeris cap. quinto & decimonono apertè mõſtretur, quid execrationes poſſint. Et è Paulo ad Timotheum, ſanctificari creaturam per verbum & orationem, notiſſimum eſt omnibus. Apud ipſos denique per verba incantari ſerpentes, per verba eijci dæmones, & liberari obſeſſos cõmune ſit. Per ieiunium enim & orationem expelli Dæmonium Chriſtus poſt ſe ſcriptum reliquit. Signum crucis ac imaginẽ crucifixi, etiam contra hoſtes pugnaturi ſecum deferunt, inde

inde triumphari desiderantes vnde & Christus, Sanctos verè pro nobis apud Deum intercedere posse credunt, ac quod sedulò faciant sperant, quorum etiam vota facilius exaudiri autumant. Quare & eos inuocant & venerantur. Eos quoq; qui publicè peccant, excommunicatione persequuntur, quam eorum lingua *Obscha* vocant, quam si quis incurrit, è communi omnium hominum consortio, & cõuersatione ecclesiastica eijcitur. Vnicum est quod à nobis sanè probari non potest, & à nostris institutis alienissimum, quod pueris vix dum tres annos natis, Eucharistiæ sacramentum præbent, quodq́ue in pane fermentato coficiunt, & ex cocleari panem vino intritũ pro corpore & sanguine populo ministrant. Hi sunt itaq; mores Moschouitarum, hæc religio, illa pietas, serenissime princeps, quę in vniuersum inclita tua in rebus diuinis procurandis sedulitas ignorare omnino doluit, ideoq; iussu tuo hæc certè illorum hominum perquisita sunt. Data Tubingæ XVIII. Septembris, anni M. D. XXV.

ELVCIDARIVS ERRORVM RITVS RVTHENICI, IOANNIS SACRANI CRACOVIensis ecclesiæ Canonici, anno Domini 1500. scriptus.

EX omni gente Christianum gerente titulum, præcisa tamen ab vnione ecclesię, in defensione sui erroris schismatici, nulla pertinacior inuenitur gente Ruthena. Adcò namque in secta & errore

ſuo, dura & inflexibilis eſt gẽs, vt nulli ſcripturarum veritati, nulli Eccleſiaſticę determinationi, nulli doctorum Catholicorum, aut conciliorum ſententiæ, aſſenſu cedit vnquam, quando potius viſæ & agnitę veritati, proh dolor pertinaciter contradicit, & doctos Catholicos, etiam ſui ritus viroş refugit, ſanamq́ue doctrinam eorum odit ſemper, ac diſciplinam ſalutarem exhorret. Et hæreticorum Valdenſium more (quorum temeratiſſima ruſticitas Innocentij ſecundi temporibus, virus peſtiferum admodum in eccleſiam iniecerat, quod necdum eſt in Bohemia conſepultum) ambitionis faſtu inflati, ſe duntaxat veros apoſtolorum, & eccleſiæ primitiuæ ſectatores audent aſtruere & in eo, quod abſciſi ab eccleſia vltro diſſident, eius excommunicationem contra ſe tanquam ſchiſmaticos, æternam reputant benedictionem. Multa contra eccleſiæ Catholicæ ritum, ordinem atque authoritatem blaſphemantes, quæ ſequenti capitulo notabuntur, qui tamen & Græcanico ritu in plurimis abutentes, ab eis ſemper, & vſque modo pro hæreticis eorum habiti ſunt, tenti, & reputati. Hi Chriſtianum ſanguinem, non minus hoſtibus crucis Chriſti ſitiunt aſſidue, toto niſu conantes, vt è medio fideles quosque exterminent, vt ſic nomen Eccleſiaſticæ religionis, apud & inter eos abolitione prorſus interiret, nec probatione aut exemplis externis nobis opus eſt. Miſſo quidẽ execrabili, nulla tamen obliteratione præteribili ſacrilegio, quod in dominũ Iſidorum Kyouienſem Metropolitam, de cõcilio Florentino miſſum cum collega, quodam epiſcopo ad ſe venientes, vt iuxta Florentini concilij determinationem cum Græcis, occiden-

Valdenſes.

Coronatus Innocentius Anno 1130. ſedit in templo Dei 13. annos.

cidentali seu ecclesiæ Romanæ concorporarentur & vnirentur, commiserunt, oppugnatione rabida consentientes nequaquam, tum decretæ vnioni recens hoc de anno Domini 1500. facinus admissum vniuersorum obtutibus ante positum innotescat. Diuus ac religiosissimus princeps, dominus Alexander magnus, Lituaniæ Dux modernus, ignitus Catholicæ fidei amore zelotypo, instar Vitoldi incliti aui sui, qui prima fidei ecclesiæ fundamenta in Lituania iecerat, secum deliberans, quemadmodum in amplissimo Ducatu suo honesta quapiam ratione, ad vnitatem ecclesiæ ditionis suæ Ruthenos reduceret. Dum itaque pia, benigna ac paterna adhortatione adoriendos statueret, ipsique præsentirent propositum deuotionis suæ in eius cunctorumque sibi subiectorum, fidelium perniciem, & exterminium, rabido furore coniurati duces, & certi primores eorum, ad magnum Moschouitarum Ducem schismatis & eorum sectæ tutorem, è vestigio defecerunt. Cuius quidem filiam infectam paterno contagio, idē Deo deuotus & innocentissimus princeps suorum optimatum & armigerorum suasu, & instantia coactus, pacis & affuturæ amicitiæ fiducia, paulò antè thoro matrimonialiter sibi constituit. Sanè præfatus Dux Moschouitarum ad iniuriam sibi referens, religiosissimi principis huiusmodi propositum, gaudēs hac occasione sibi (longè antè pręconceptam) præbitam licentiam, ad inuadenda, deturbandaque ac populanda eius dominia, & ad pacem vnionemq; Christi fidelium cōuulnerandam, mox neruis Tartaricarum gentium vicinarum obfirmatus, socer genero patentibus indictis insidijs,

Circiter annū 1386.

non ante cruentum plenè ſaginauit affectum, donec innumera millia Chriſtianorum, iam per ſuos ex Lituano dominio, iam per ſubinductos Tartatos ex dominijs ſereniſſimi Chriſtianiſſimique domini Iohannis Alberti Poloniæ regis in perpetuam, atque infamem ſeruitutem abigeret. Hæc enim ſchiſmatis huius Ruthenici, vna eademque eſt voluntas omnium, vt aduerſus Romanam eccleſiam, & eius ritum odio fremant, inſectenturq; eam maledictis ſuis, & fideles de obedientia eius, fide, bonisq; gloria, vitaque nudare, ac priuare moliuntur ſemper, nec mirum. Nam cùm non ſint de vnitate & ſocietate eccleſiæ, & per conſequens nec de regno Chriſti, aliud agere nequeunt, niſi vt adinuentionibus varijs, moleſtent Chriſti fideles, & perſequantur, blaſphementque ſanctam matrem eccleſiam. Non habentes illud in proſpectu, quod ſcribit Hieronymus ſuper epiſtolam ad Titum 3. & habetur XXIIII. quæſtione III. capite. Si igitur quomodo Michael archãgelus, non fuit auſus Diabolo certæ maledictionis digniſſimo iudicium inferre blaſphemiæ, diſputans de corpore Moyſi, vt in epiſtola Iudæ apoſtoli ſcribitur, ſed dixit imperet tibi Deus. Si igitur Michael nõ fuit auſus blaſphemiæ iudicium inferre Diabolo per cuius os maledictum blaſphemiæ, ipſius exire non debuit, quomodo ipſi Rutheni blaſphemare audent ſeruos Chriſti, & eccleſiam ſuam Catholicam, quæ vnica eſt, & in duo vel plura diuidi non poteſt, quæ corpus Chriſti eſt, qui vnus & indiuiſus eſt, vt habetur 24. quæſt. 1. cap. Didicimus c. Schiſma & ſuper vnam petram ædificata eſt, vt habetur 24. quæſtione. 1. capite, loquitur Dominus. Cùm & apoſtolus cuius

fingunt

fingunt se imitatores fieri, ad Titum 3. dicat, admone ad omne opus bonum paratos esse. Neminem blasphemare. Et quia dicit, neminem, Ergo non tantùm hominem, sed nullam creaturam Dei, vt exponit Hieronymus ibidem, & per consequens, non ecclesiam Catholicam in qua sola est Christi regnum. Nam dicit beatus Augustinus super Iohannem, quod soli fideles Christiani, sunt regnum Christi, quod non colligitur, sed emitur sanguine Christi. Et in alio loco ibidem, quid est regnum Christi, nisi credentes, quod demonstrat etiam Augustinus in homilia zizaniorum, vbi dicit, hi quos schismaticos communionis direpta societas facit, spicis corruptis comparantur vel paleis aristarum fractis, & ereptis de segete, quæ non similiter cum frumento intrant in promptuaria dominorum, & contra ibidem Gregorius dicit eos esse zizania, nec in vnum concludi sagena ecclesiæ, in qua regnat Christus, & non obstante quod ex eodem semine Euangelij & nomine Christi procreati sunt. Non habent tamen fidei aut ecclesiæ nisi solius Christiani nominis societatem, quamobrem hostes vnionis facti, pacis & veritatis, ac in diuersorum errorum præcipitium lapsi commentis varijs, quæ monstrosa & pestifera hæreticorum ingenia ab initio conflauerunt, statum, auctoritatem ritumque sanctæ matris ecclesiæ deprauare non formidant, & quæ qualiave vomant audiamus,

CAPITVLVM II. DE ERRONEIS articulis Ruthenorum qui in hoc capitulo demonstrantur esse quadraginta, quamuis multò plures sint, quos inserere tædiosum fuit.

I.

NEgant Rutheni sanctum Petrum, verum Papam & verum Romanæ sedis antistitem & ecclesiæ militantis caput vnicum fuisse, nec accepisse plenitudinē auctoritatis à Christo, quod & de quolibet Romano pontifice successore eius tenent, & cōmunem eum cum alijs pontificibus esse dicunt,

II.

Negant ecclesiam Romanam caput esse ecclesiarum omnium principem rectricē & magistram, secundum quod scribitur dist.23.c.Sacrosancta.

III.

Dicunt omnes obedientes ecclesiæ Romanę, veros Christianos non esse, neque saluandos, eò quòd ab ecclesia primitiua discrepent. Se verò solos esse veros Christianos asseuerant, sectatores Christi & apostolorum, & sic esse de numero saluandorum. Imò dominum papam cum ecclesia Romana dicunt hæreticum esse, de hæresi Arriana, & Catholicos omnes Arrianistas vocant, & anathematisant ipsum tempore cœnæ Domini cum suo clero, dicuntque non habere plenam potestatem ligandi & soluendi, quod sumpserunt ex sectione seu diuisione Græcorum decima ab ecclesia Romana, de qua infrà.

Dicunt

IIII.

Dicunt omnes Latinos ecclesiæ doctores nullius veritatis & efficaciæ esse, fuisséque, hinc nec alicuius eorum dicta suscipiunt, quantumcumque forent ab ecclesia suscepta & approbata, nec credunt afflatu Spiritus sancti locutos fuisse aut scripsisse, hinc nec libris aut scriptis beatorum Hieronymi, Augustini, Gregorij, Ambrosij, & ex consequenti aliorum doctorum fidem dant, & eorum auctoritatem nullo modo suscipiunt.

V.

Dicta doctorum Græcorum suscipiunt, dummodo nihil aduersus eorum errorem in eis inuenerint. Si verò quid ex eis quod áduersus sectionem & ritum eorum erroneum fieret acceperint, corrupta dicunt & vitiata esse ac fidem eis adhibere, non debere asseuerant.

VI.

Sanctos ex ecclesia & fide Catholica, Romanæ professionis & obedientiæ blasphemant, & dánant sicut infrà patebit in septimo schismate.

VII.

Imagines operis, & artificij catholicorum horrent, & quãtum ex eis est, inhonorant, etiam si crucifixi, aut eorum Sanctorum fierent. Sui verò artificij venerantur, dummodo in synagogis eorum locatæ aut pictæ fuerint, aliàs non.

VIII.

Ecclesias catholicorum spernunt, confutant, inhonorant, ac blasphemant contra canonem Innocentij tertij de Baptismo c. Licet Græcos. Nec vllam

in eis exhibent reuerentiam ſacerrimo ſacramento niſi coacti, aut metu maiorum offenſæ, aut ſimulata aſſentatione, & ſic de earũdem eccleſiarum conſecratione, nihil tenent. Sic & de conſecratione corporis Chriſti dicentes, in azymis ipſum cõſecrari nõ poſſe. Eorum verò ſynagogas per ſimplices eorum ſacerdotes conſecrari poſſe dicunt, prout de facto conſecrant.

I X.

Statuta Eccleſiæ dictaq; aut ſcripta ſeu Canones, & Conciliorum determinationes, ac decreta, nulla eſſe dicunt, etiam & de primis Concilijs dicũt, quod à ſeptima Synodo omnia concilia nullius efficaciæ fuêre, neq; de iure Catholico, quod ſine eorũ conſenſu agebantur & approbatione.

X.

Omnia eccleſię ſacramenta profanãt & blaſphemant, ridentq; & inhonorant, præcipuè ſacramenta Baptiſmi & ſacræ Euchariſtiæ, eò quòd non ſecundum formam ritus eorum fiant.

X I.

Nullum pontificem Catholicũ habere poteſtatem dicunt chriſma cõſecrandi, ſolùm patriarcham, quem ſe habere iactant Conſtantinopoli, per quem ſi ſemel conſecratum fuerit dicunt, ad annos plurimos illud efficaciam habere ad vnctionem.

X I I.

Ordines, benedictiones, pontificia, ſacerdotia, orationes, ieiunia, indulgentias, iubileos, & omnia eccleſiaſtica officia, & ea quæ auctoritate clauium diſpenſat eccleſia damnant, nec vllius efficaciæ dicunt eſſe. Similiter obedientiam eccleſiaſticam au-

thori-

thoritatemq; rident, & ſicut de indulgentijs, ſic & de excommunicationibus eccleſiæ nihil tenent.

XIII.

Dicunt confirmationis Sacramentum nullum eſſe. Ideo nec illud accipiunt, ſine quo promouent ſacerdotes ſuos, nec habent tempora limitata ad ordines, ſed paſſim & vno die promouēt, & plures ordines conferunt.

XIIII.

Dicunt Sacramentum extremæ vnctionis, nullam aduerſus peccati reatū medelam cōferre poſſe, & B. Iacobum vnctionem intellexiſſe, tamē ad medicinam languoris corporalis.

XV.

Sicut quandoq; baptizant in acetabulo, id eſt, in aqua acida, expreſſa de ſucco pomorū, aut fructuum, confecta cum aqua naturali & fermento: dum aqua pro tempore caruerint, diſcretionem in aqua non ponentes: ſic in defectu vini in eodem acetabulo ſacrificant, imò execrant.

XVI.

In præparatione calicis duas aut tres guttas vini aquæ immiſcent calidæ, nec vinum ſentitur in aqua abſumptum, & damnant eccleſiæ ritum quòd aquam frigidam ad calicis præparationem accipiant, & panem fermentatum pro ſacrificio recipientes diuidunt bifariam, ſuperiorem partem in panis medio triangulariter, in profundam excidētes, in corpus Chriſti conſecrant. Reliquum panis beatæ Virginis corpus deſignare dicūt, & in veneratione conſeruāt, in cuius panis præparatione farinā recipiunt,

In nomine Patris, fermentum mittunt in nomine Filij, calidam fundunt aquam in nomine Spiritus ſancti. Item ad panis ſacrificium plures panes aſſociant & apponunt, vnum in nomine Mariæ, alium in nomine pręcurſoris, alium in nomine Baſilij, tandem Leonis, Heliæ, & ſic conſequenter ſingulis panibus ſanctos ſingulos inuocatione attribuunt. Vnde & in calicibus ligneis, in locis plurimis ſacrificant. Vbi pane ex pluribus, vt tactum eſt polentis exemplo, offam quandam faciunt, & conſecrant, tandem in conſumptionem coclearibus ligneis, & ſordidis vorant, & micas ſeu reliquias panniculis detergunt, eijciuntque. Sic quoque communicant, & populum coclearibus, ex calice expromendo, & in eſum offerendo.

X V I I.

Sumunt experientiam de calicis conſecratione, tanquam dubitantes de conſecratione eius. Nam antequam communicant in ſacrificio, faciunt eis dari aquam calidam quam infundunt in calicem cõſecratum, vnde ſi vapor exalauerit, credunt verè illic eſſe ſacramentum, tum primò communicant. Etſi pars in calice relicta fuerit, ſeruatur, & peractis prandijs à ſacerdote redeunte voratur.

X V I I I.

Conſecrant pro bellantibus panem ſimilagineum, in corpus Chriſti, & laicis in bella procedentibus tradunt in manus, qui cùm ſunt cum hoſte conflicturi & iam manus conſerturi, replent vas eſcarium aut poculariumm, quod in promptu fuerit aliquo liquore, qui tunc occurrerit, & illic pane illo poſito, ſeipſos ordine communicant.

Sacar-

XIX.

Sacramentum Euchariſtiæ, quod die cœnæ ſacræ conſecrant, illud ſolùm dicunt pro infirmis procurandis valere, & non aliud, quod diebus alijs conſecratur, & tale ad anni decurſum conſeruant in calice præparato, quod vermiculoſum & tabidum, infirmiori imprimunt cocleari.

XX.

Ante præparationem calicis incenſis cereis, panem conſecrandum cum vino, & aqua calida in calicem fuſa, velut dictum eſt, cum reuerentia ſumma ſpectandum populo offerunt, & circunferunt, vbi populus pronus cadit veneratur & idololatrat. Et pòſt in altari poſitum, & conſecratum nemo veneratur, neque eleuatur.

XXI.

Non ſolùm in forma Baptiſmi ab eccleſia diſcrepant, ſed etiam in materia. Quanquam vt ſuprà in articulo 15. dictum eſt & ſacro Epiphaniarum die, loco fontis eccleſiaſtici flumina rapidè manantia, dummodo haberi poterunt, pro Baptiſmate infantium conſecrant, inſtar Iordanis. Et quem puerum in merſione ibidem mori frigore, aut è manibus elabi & mergi contingat, ab Angelo raptum dicunt in cælum, neque mundum eius præſentia fuiſſe dignum aiunt.

XXII.

Sacerdotes eorum communiter non orant, niſi quando miſſæ officium ſuo more ſint habituri, & quæ aut quales horæ eorum ſunt Deus videat. Et dicunt preſbytero ſufficere ad conſcientiæ purifica-

tionem, cum vxore cubanti & celebrare volenti, quod se fermentata aqua calida abluat, à vertice capitis ad pedum vestigia. Hanc loturam tantæ dicunt efficaciæ quanta foret confessio.

XXIII.

Si casu quis Catholicorum presbyterorum in altaribus eorum celebrauerit, mox velut execratum violant & effringunt, & dicunt quod in vno altari tantùm missa vna debet in die celebrari.

XXIIII.

Dicunt populum mereri, & magnæ indulgentię fieri, quotiens quis hominem Catholicum obedientiæ Romanæ interemerit.

XXV.

Dicunt suos presbyteros irregularitatem incurrere; cùm passerem, aut aliquod volatile occiderint, qui non prius regularitatem acquirunt, donec idem volatile sub ascellis gestum ab eis, totaliter computrescat. Hæc eorum est pœnitentia, quæ non esset adeò dura si Christianum hominem occiderint.

XXVI.

Falso iurare aduersus inimicum & pręcipuè contra virum Romanæ professionis nō esse peccatum dicunt. Similiter & decipere, damnificare aut fraudare eundem.

XXVII.

Sicut Sabbatum in Quadragesima, nullo modo fore ieiunandum, & peccare eos mortaliter, qui ieiunauerint. Neque Missam celebrandam in tota

Qua-

Quadragesima, nisi Sabbaticis diebus & Dominicis. Vnde damnant ecclesiam Romanam, celebrantem alijs diebus Quadragesimalibus præter Sabbatum & Dominicum. Et simili errore ante ieiunia sua octo diebus solennisant. Similiter & post ieiunia, carnes vorantes quotidie ferijs sextis. Imò & in Vigilijs, si quæ tum occurrerint. Nec piscibus licere vti dicunt nisi eorum intestinis, cum ieiunia Quadragesimalia peragunt.

XXVIII.

Christi fideles peccare mortaliter dicunt, quòd barbas radant, & manducant suffocata. Et similiter damnant Christianos carnes edentes vltima Dominica antè Carnisprivium, & consequenter.

XXIX.

Dicunt licitè vendi posse prælaturas, ac beneficia, aut emi. Similiter & sacros ordines, & quæ beneficia patres tenuere dicunt, filij ad ea ius hæreditarium se habere.

XXX.

Dicunt viuentem hominem, mortaliter peccare non posse.

XXXI.

Dicunt fornicationem simplicem non esse peccatum mortale, similiter & vsuram.

XXXII.

Dicunt furi sufficere rationem furti sui, septem sacerdotibus repræsentari, & fateri crimen, & petere olei vnctionem ab eis. Nulla tamen post hoc pecunia, nec restitutionis debito debere onerari.

XXXIII.

Asserunt non esse purgatorium, solùm esse duo receptacula animarum, cælum & infernum.

XXXIIII.

Dicunt animam ante diem iudicij beatitudinis gloriam non habere, quod & credunt. Corpore in terra manente. Omnia hæc in concilio Florentino cassàta sunt, & per Bullam Eugenij correcta.

XXXV.

Dicunt quod viuorum suffragia prosint damnatis in inferno, & non alijs.

XXXVI.

Dicunt Spiritum sanctum non procedere à persona Filij nisi solius Patris. Aliàs duo essent principia, & duæ spirationes, quod tamen sufficienter explanatum est in Concilio Florentino 1439.

XXXVII.

Diuortia faciunt in matrimonijs nulla rationabili caussa interueniente, pro sola auaritia & libitu, quæ laici simplices inter coniuges faciunt. Et dicunt quemlibet qui petit separari licere.

XXXVIII.

Dicunt secundas & tertias nuptias, ac deinceps, esse illegitimas, nec facere verum matrimonium, nec inde sequi prolem legitimam.

XXXIX.

Mortuorum tumulos, peracta sepultura iubentur singuli per sacerdotē, suos osculari, & post ipsam sepulturam conuiuantur, vorantes quasdam polentas ab ipsis presbyteris benedictas.

Dicunt

X L.

Dicunt ſecularibus dominis eorum præſidibus, licere ſine nota excommunicationis maioris verberare & deponere eorum patriarchas epiſcopos, ſacerdotes cuius rei origo cœpit, vt dicetur in 10. diuiſione Græcorum ab eccleſia. ſunt & aliæ plures leuitates & ſtultitiæ eorum & errores, quos præſentibus omitto inſerere. Satis hinc liquidè patere poterit, quod horrendis erroribus, ſi veteratores & ſectatores prophanam à veritate & ſalutari eccleſiæ Catholicæ determinatione diſcrepent, ſecti ab vnitate fidei orthodoxæ. Vnde in ſimplicitate & humilitate ſimulata, venientibus ad apoſtolicam ſedem, an eueſtigio credendum diſpenſandumq́ue ſit cum eis de plano, non deſimo.

CAPITVLVM TERTIVM DE PERtinacia Ruthenorum, qui nec in obedientia, neque in iuriſdictione petenda ab eccleſia, Græcos redeuntes voluerunt vnquam imitari.

ET quia in Græcorum atque Ruthenorum ſchiſmate claruit ſemper, & vſq; modo liquidè cernitur, inobedientiæ pertinacia maior eſſe in Ruthenis quàm in Græcis, qui non ſolùm animaduertere volunt poteſtatem & iuriſdictionem omnem, non niſi ab eccleſiæ Catholicæ auctoritate manâre: nec aliunde conſequi eam oportere. Quin potius imperium authoritatemq́ue eius omnem nihili ducentes, à tertia Græcorum ab eccleſia ſectione, ſeu ab Epheſina ſynodo hæretica diuiſi cum eis ab eccleſia.

Vbi Dioſcorus Alexandrinus epiſcopus Leonem papam primùm contumelioſis verbis afficere, & excōmunicare primus temere auſus eſt. Pòſt in Chalcedonenſi catholico concilio damnatus, nunquam deinceps vniri eccleſiæ voluerunt.

Græci duodecies defecerunt à Roma. eccleſ.

At verò Græci poſt eandem diuiſionem tertiam, redire nouies perhibentur. De quorum abitione & reditionibus præſens quoque capitulum introducitur incidentaliter. Græcos itaque ſeu Orientales eccleſias à Romana ſeu Occidentali eccleſia omnium eccleſiarum matre & magiſtra, cui ſinguli quique omnium conditionum ſtatuumque ſubeſſe & obedire, eamque ſequi, venerari, ac in credendis a[u]dire tenentur, velut habetur Diſtin. 19. cap. in memoriam: duodecies pręcidi legimus per diuerſas hęreſes & ſchiſmata. Ipſam tamen Romanã eccleſiam, ſemper in vna vera & ſolida fide Catholica perſtitiſſe, perſtituramque ad ſæculi conſummationem iuxta illud Lucæ 22. Ego rogaui pro te vt non deficiat fides tua. Secundum quod & beatus Hieronymus ad Damaſum papam dicit, & habentur verba eius 24. Quæſtione. 1. Can. Hæc eſt fides. Sacra Romana eccleſia, quæ ſemper immaculata permanſit, Domino prouidente & beato Petro apoſtolo opem ferente in futuro permanebit ſine vlla hęreticorum inſultatione, ſcilicet præualente, atque firma & immobilis omni tempore perſiſtet.

Vnde huiuſmodi præciſiones eorum, poſt tranſlatam imperij ſedem ab vrbe Romana in Conſtantinopolim per Conſtantinum Imperatorem ſecutas legimus ad illam vltimam, in qua nunc obſtinati perſiſtunt, quę poſt Florentinum cõcilium acceſſit.

Qui-

Quibus redeuntibus, tamen minus susceptionis ab ecclesia gratiose impendebatur semper, vt habetur 22. Distinctione. C. Sacrosancta. Quæ quidem Orientales ecclesiæ, principales & patriarchales fuerant quatuor: Constantinopolitana; Alexandrina, Antiochena, & Hierosolymitana. Quæ iam diuisim, iam quandoque coniunctim se ab obedientia ecclesiæ Romanæ subtrahebant. Constantinopolitana tamen ecclesia, fiebat semper alijs occasio huiusmodi abcessionis.

4. Patriarchales ecclesia.

Vnde prima sectio fuit anno Domini 335. tempore Iulij papę & Cõstantini imperatoris, Constantini magni filij, Arriana hæresi plurimum infecti, qui seductus per Eusebium Antiochenum, patriarcham, & alterum Eusebium Nicomediensem episcopum, ambos sectatores Arrij hæretici: qui in Alexandria dogmatizabat. Filium in quantum Deus, minorem esse Patre. Imò potius dicebat eum creatum esse non Dominum non coæternum, nec eiusdem substantiæ cum Patre, & alia nefanda plura: multas & graues persecutiones intulit omnibus catholicis, tam Orientalibus quã occidentalibus, quosdam suffocans quosdam in exilium condemnans.

Prima diuisio Græcorũ à Romanis.

Eius igitur fauoris fiducia, idem Eusebius patriarcha Antiochenus, non quæsita papæ licentia: volens determinationem Niceni concilij in Symbolo damnare de consubstantialitate Patris & Filij: Concilium in Antiochia congregauit. Et ad illud cunctos episcopos Catholicos citari fecit. Vtpote Anathasium Alexandrinum episcopum, & patriarcham Paulum Constantinopolitanum, Marcellum Anchiræ episcopum, & Lucianum Andripoli-

tem, qui Orthodoxæ fidei erant veri zelatores.

Illi verò pro eo, quod ſine papæ conſenſu interueniente factum eſſet: ad tale cõciliabulum venire contempſerunt. Quapropter per eum excommunicati ad Iulium papam appellârunt. Euſebius verò literis papę de audacia temera correptus atque citatus ad reddendam de tanta præſumptione rationem, ſpreto mandato papæ ab obedientia ſua & eccleſiæ Romanæ ſe ſubtraxit. Mox in exilio Paulum Conſtantinopolitanum epiſcopum, eius ſuggeſtu imperator clàm ſub altari in Enſa ciuitate ſuffocari præcipiens, Euſebium Nicomedienſem hæreticum tranſtulit in ſedem Conſtantinopolitanam. Quæ ab eo annis duodecim, pòſt à Macedonio hæreſiarcha Spiritum ſanctum creaturam aſſeuerante occupata anno vno. Tandem à tribus alijs hæreticis Eudoſio Demophilo, Euagrio, annis viginti tribus reſidentibus, vſque ad Felicis papæ, & Theodoſij Catholici imperatoris tempora ſubſeſſione tenta eſt & gubernata. Donec à Gregorio Nazianzeno ſuſcepta, ab huiuſmodi erroribus & ſchiſmate fuerat purgata & reunita eccleſiæ Catholicæ, ac ſub obedientia Romani pontificis tenta eſt. Poſthæc annis 45. ſub quinque pontificibus Catholicis, videlicet Nectario 16. Chryſoſtomo 6. Arſacio 2. Achito 20. Siſinio 1.

Secunda diuiſio fuit tempore Cæleſtini papæ & Theodoſij imperatoris iunioris, anno Domini 406. Cùm Siſinio epiſcopo Conſtantinopolitano mortuo, Neſtorius preſbyter Hæreſiarcha occultus, de Antiochia ad illam ſedem vocatus eſſet, qui in concionando dogmatizabat, primò:

Quòd

Quòd nullus audeat beatam Virginem dicere matrem Dei ſed Chriſti, quia non genuit Deum ſed hominem, cùm Deus generari nequeat ab homine. Dicebat quoq; duas in Chriſto perſonas diſtinctas vnam Filij Dei, aliam Filij Virginis.

Idem dogmatizabat Spiritum ſanctum, nec eſſe à Filio, nec habere exiſtentiam à Filio, ſed à Patre ſolo procedere. Hunc errorem Phocius maximè plantauit in Græcis, vt infrà patebit de proceſſione Spiritus ſancti, quem vſque modo Græci errorem defendunt cum Ruthenis. Hunc Cyrillus Alexandrinus epiſcopus, vir Catholicus venerationis plurimæ apud Græcos, plurimis epiſtolis reprehendit, de tam impio errore. Detulitque eum papæ Cæleſtino, qui ſibi mandauit vt Cyrilli ſcripta catholica ſuſciperet, & corrigeret errata, & credendis, eccleſiam Romanam ſequeretur. Qui tandem mandata papæ reſpuit, eique contempſit obedire. Et quia nulla alia orientalis eccleſia eum ſecuta fuerat, ſed nec tota Conſtantinopolitana. Quia multi clerici & laici reſiſtebant ſuis erratis. Idcirco durare non potuit ſchiſma & ille error. Nam poſt triennium Synodus vniuerſalis per papam Celęſtinum in Epheſo celebrata eſt. Vbi congregatione ducentorum epiſcoporum eadem eſt hæreſis reuocata. Et conſtitutum vt nullus aliam fidem exponeret vel doceret, quam illam quæ ſcripta eſt à ſanctis Patribus 328. in Nicena ſynodo congregatis de qua ſynodo in. C. Canones. diſt. 15.

Concilium Epheſinum anno 430.

Tertia diuiſio fuit, generalis omnium eccleſiarũ Orientalium tempore Leonis papæ, primi & pręfati Theodoſij iunioris imperatoris, anno Domini

quadringẽtesimo, quadragesimo quarto: dum post mortem Cyrilli Alexandrini episcopi doctoris Catholici, & zelatoris fidei Orthodoxæ, Dioscorus sedem eius accepisset, & ecclesiam Constantinopolitanam Flauianus Catholicus episcopus tenuisset. Monachus quidam Eutyches nomine Archimandrita, id est, plurimorum monasteriorum præses, seu abbas, qui Nestorij hæresim vehementer impugnans, duas in Christo personas asseuerantis in aliam illi oppositam incidit, dogmatisando vnam tantùm in Christo naturam fuisse diuinam, & humanam absumptam esse, & in illam conuersam. Dúmque Flauianus Constantinopolitanus, illum hęc palàm concionãtem redargueret, & eius pertinaciam nequiuisset moderari, vt hæreticum de ecclesia eiecit, & abstulit monasteriorum gubernationem. Qui dum appellasset petijssetq; Concilium generale, ac se iudicari super erratis ab Dioscoro Alexandrino episcopo, Leonis papæ dicti auctoritate, synodus congregata est in Epheso, & legati missi qui nomine papæ illi præsiderent, Dioscorus monachis vallatus & militibus, veniens ad synodum, cõtra papæ mandatum violenter synodali præsidentia vsurpata, cogebat omnes vt subscriptione faterẽtur Eutychetis fidem esse Catholicam.

Hæresis Eutychetis.

Quo viso legati papæ fugerunt, ne errori tali & eius temeritati cõsentirent, qui tandem Flauianum episcopum mox detinuit, & pro sententia aduersus Eutychetem lata tanquam iniusta, coniecit in carcerem, appellantemque ad papam noctu fecit iugulari. Quo quidem iugulato, archidiaconum suum nomine Anatolium suę opinionis, in episcopum

Con-

Conſtantinopolitanum conſecrauit, & Eutychetem reſtituit officijs & monaſterijs. Similiter Antiochenum tunc epiſcopum reſtituit, & alios quatuor. Et in eius ſedem quendam nomine Maximum, equè hæreticum inſtituit, vt ſic contra papam firmaretur. Quo tempore Hieroſolymitanam quoque eccleſiam adminiſtrabat Iuuenalis epiſcopus, & pariformiter in omnibus conſentiens. Sic itaque eccleſias Orientales omnes ſibi concilians, ad inobedientiam papæ prouocauit. Audiens Leo papa & geſta omnia illius ſynodi irrita faciens, ſcripſit Imperatori vt annueret aliam ſynodum fieri intra Italia: vt & error ipſe, & Dioſcori nequitia corrigeretur, qui eccleſiam perturbauit. Ille verò non ſolùm non annuit, ſed & decreta dictæ ſynodi potenter defendit. Sic itaque Dioſcorus ab obedientia papæ cum eccleſijs Orientalibus ſe ſubtrahẽs, omnium primus contra papam non ſolùm libellum famoſum ſcripſit, caput eum putridum nuncupans; ſed etiam temera præſumptione auſus eſt papam excommunicare. Et iſta ſectio ſtetit toto tempore Theodoſij & durauit annis ſeptem. Nullũ enim aliud Imperator concilium voluit admittere vt in loco quopiam celebrari potuiſſet. Verùm dum Imperator Catholicus Martianus, Theodoſio mortuo in imperium ſucceſſiſſet, papæq; annuiſſet vbi vellet ſynodum celebrare & interceſſiſſet pro Anatolio Conſtantinopolitano epiſcopo qui timore depoſitionis ad vnionem accedebat, vt ſuæ ſeſſioni conſentiret, papa tandem & Anatolium ſuſcepit & confirmauit. *Papa excõmunicatur.*

Et in Chalcedone ciuitate ſynodo ſexcentorum triginta Patrum congregata, cui & Imperator in- *Synodus Chalcedonenſis anno 453.*

tererat, vt habetur Dist. 96. C. Nos ad fidẽ ecclesias ipsas ad vnionem cum eis suscepit; & Eutychetis hæresim damnauit. Et declarauit in vna persona Iesu Christi, duas esse naturas distinctas, & cõstituit beatam Virginem matrem Dei dici debere Græcè θεοτόκος. Toleratisq; tribus episcopis in ecclesijs eorũ scilicet Constantinopolitano, Antiocheno, & Hierosolymitano, solùm Dioscorum Alexandrinum condemnauit, ex eo præcipuè, quòd fuerit ausus leuare contra papam excommunicationem, vt habetur Dist. 21. C. In tantum. Et exinde fuit aliqualis turbatio in Alexandrina ecclesia ex parte cleri & populi particularis, qui Dioscori partibus fauebant. Hic Leo epistolam daturus Fabiano Constantinopolitano episcopo, contra hæreses Nestorij & Eutychetis, prius eam posuit supra sepulcrum beati Petri apostoli petens errata corrigi, & quæ deficerent in ea suppleri. Die tandem quadragesima beatus Petrus illi apparens dixit: Legi & emandaui, vnde vidit in ea aliqua manu Apostoli emendata, aliqua suppleta.

Petrus apostolus mortuus scripsit.

Quarta diuisio fuit per Achatium Constantinopolitanũ episcopum, in Orientalibus ecclesijs concitata tempore Simplicij papæ & Zenonis imperatoris, anno Domini quadringentesimo, septuagesimo. Cui diuisioni Sectio in Alexandrina ecclesia occasionem præstitit. In qua sede vacante, Catholici suum elegerunt episcopum, nomine Timotheum Fasciolũ, & hęretici suum etiã nomine Timotheum Elurum, qui dum vix anno vno viueret, substituerũt ei alterum, scilicet Petrum Mongium. Achatius tandem ingratus primùm de Petro Mõgio à papa Simplicio

plicio literis obtinuit, vt nullo modo Petri Mongij sessioni cõsentiret, sed potius authoritatem ei conferret, ad eijciendum eum de sede tanquam hæreticum. Qua concessa vsus suffragio & potestate imperatoris, Petrum Mongium eiecit, & solum Timotheum Fasciolum Catholicum in sede reliquit. Quo breui mortuo, clerus Iohannem Catholicũ virum elegit in episcopum. Et quia consuetum fuerat episcopis nouiter confirmatis, papæ & patriarchis ac coepiscopis suis literas synodales mox mittere, & in eis fidem profiteri: Iohannes, facta suorum synodo, ex ea papæ literas synodales misit. Misit insuper Antiocheno & Hierosolymitano episcopis. Miserat non minus & Achacio Constantinopolitano, quæ neglectu nuncij redditæ sibi non fuerunt. Ille verò despectum huiusmodi ad iniuriam sibi referẽs, cum Petro Mongio à se deposito, tunc Constantinopoli præsente conuenit: conciliatoque Imperatore voto suo Iohannem ipsum de sede repulit, & Petrũ Mongium restituit. Expulit & Antiochenũ episcopum & hæreticum quendam Petrum nomine in sua sede constituit, quod & fecit patriarchæ Hierosolymitano. Et sic omnes ecclesias Orientales suis fautoribus occupauit & rebelles fecit Romano pontifici. Et quamuis in tali sectione papa plures illi miserit epistolas corripuitque eum de temeritate & ille nihili duceret omnia, deposuit eum. Ille verò nihilominus Constantinopolitanam sedem imperatoris fauore & præsidio occupabat diutius. Quo deinde mortuo Flauitius in episcopum Constantinopolitanum electus, noluit nisi de approbatione papæ in sede residere. Quo vnico anno sedente Eufemia-

Mos episcoporum nouorum.

Achatius episcopus Cõstant. ecclesias turbat.

nus electus, cum ſimili conſenſu papæ petito ſedem accepit, & annis ſex in ea ſedit, donec ab Anaſtaſio imperatore hæreticô, qui Zenoni ſucceſſerat deponeretur. Cui Macedonium ſubſtituit nequitiarum omnium ſentinam, ſcripturarum falſificatorem. Quo depoſito poſt annôs tres Timotheus hęreticus ſurrogatur in ſedem, qui diuinam naturam in Chriſto paſſam dicebat, & tenuit ſedem annis ſex. Et ſic hæc ſciſſio durauit annis 45. vſq; ad tempora Iuſtini imperatoris Catholici, qui ſuccedens Anaſtaſio, Ioannem Timotheo mortuo, in Conſtantinopolitana eccleſia ſedere fecit, & ſic eccleſiam Orientalem cum Occidentali vniuit. Quæ vnio durauit ad tempora Iuſtini imperatoris & Agapeti papæ.

Quinta diuiſio fuit circa annum Domini quingenteſimum octogeſimum, tempore papæ Pelagij & imperatoris Mauritij, quæ venit ex faſtu & ſuperbię tumore cuiuſdam Iohannis Conſtantinopolitani epiſcopi, qui ſe pro papa vniuerſali geſſit, & ſe papam vniuerſalē appellari fecit. Dicebat enim quod ciuitas imperialis debet eſſe etiam ſedes pontificis ſupremi. Quemadmodum Roma fuerat antè.

Iohānes papa vniuerſalis titulum vſurpat.

Vnde non ex aliqua hæreſi, ſed ſola ſuperbia hæc ſeſſio prouenerat, vnde Pelagius papa corripuit eum epiſtolis ſuis, & friuolam eius rationem eliſit. Similiter beatus Gregorius primus, qui Pelagio anno Domini 590. ſucceſſerat, ſcripſit ei, & imperatori Mauricio ſuam ſuperbiam redarguens, vt patet in Regiſtro ſuo, & Diſt. 99. ca. Nullus. & ad ſupprimendam tam temeram ſuperbiam ſuam, humilitatis titulum ſibi apponens, ſe in literis omnibus ſeruum ſeruorū Dei intitulare cœpit. Quem vſq; modo ſequuntur

Seruus ſeruorum Dei.

quuntur omnes Romani pontifices, licèt quidã putent Damasum papam hunc primũ titulum assumpsisse, & ab alijs successoribus fuisse prætermissum, donec à beato Gregorio continuaretur. Hæc diuisio pauco tempore durauit, quia mortuo Iohanne successor eius in illa elatione non perstitit, sed ad ecclesiasticam vnionem accessit. Quibus temporibus fuit Artenius hęreticus episcopus Cõstãtinopolitanus, qui dogmatizabat vnam tantum fuisse in Christo voluntatem & operationem. Quem papa Pelagius veniens Constantinopolim eiecit de sede, & sub ijsdem temporibus quinta synodus celebrata est auctoritate papæ Vigilij, imperante Iustiniano. *Quinta synodus.*

Sexta diuisio fuit, & cœpta est Sergij papæ & Heraclij imperatoris temporibus, anno Domini sexingentesimo octogesimo, & durauit annis 65. ferè vsque ad tempora Agapeti papæ & Constantini quarti imperatoris Catholici, filij Constantini tertij omnium imperatorum pessimi ex Heraclio geniti, qui papam Martinum ab vrbe Constantinopolim tractum, damnauit exilio in Cersonam, vbi loci & beatus Clemens exulabat. Quam diuisionem & scissionem fecit Sergius episcopus Cõstantinopolitanus hæreticus, qui similiter vt Artenius tenuit vnam voluntatem & operationem fuisse in Christo & pertinaciter stetit sub inobedientia cum alijs sex episcopis, videlicet Piro, Paulo, Petro, Thoma, Piro, Theodoro se sequẽtibus hæreticis fiducia Heraclij, qui Heraclius post multa facta egregia, de quibus mẽtio fit in Legẽda exaltationis sanctę crucis, quæ pro fide & ecclesia fecerat, lapsus erat in eundẽ errorẽ Artenij, suggestu Sergij seductus, do-

nec tempore Agapiti papæ Theodoro, in Constantinopolitana sede, Georgius vir Catholicus successerat, & Constantino tertio imperatori, filio Heraclij deteriore patre in hæresi. Constantinus quartus filius eius princeps Catholicus succedens gessit imperium, sub quibus ecclesia iterum vnita fuit. Et sexta Synodus vniuersalis de qua distinctione sedecima capitulo sexto Synodus, per Agathonem papam celebrata. durauit vnio quasi annis viginti tribus ad tempora Iohannis papæ sexti, tenentibus sedē Constantinopolitanam successiue quatuor episcopis Catholicis, Georgio, Theodoro, Paulo, Calonico. donec Titus successerat eidem Calonico hæreticus de errore Arteni.

Sexta Synodus.

Septima sectio cœpit à Tito Constantinopolitano episcopo hæretico, ferè totidem annis durans vt præcedens. Incipiens tempore Iohannis Papæ sexti, qui Græcus fuit, durauit ad tempora Adriani papæ primi, & Constantini imperatoris quinti, qui cum Hirene matre tūc tenuit imperium. Qui Titus, cum duobus successoribus Iohanne & Germano sedit, sedi Romanæ inobediens annis 24. hæresim tenens Artenij. Quæ quidem hæresis in successore Germani finem accepit. tamen alia consurrexit scilicet sub Anastasio, qui annis 24. sedit in sede Constantinopolitana ecclesiæ Romanæ inobediens, cum successoribus duobus, Constantio & Niceta. Vnde hæresis Iconomachorum consurrexit in destruentium & persequentium imagines. Contra quos est capitulum de Consecratione dist. 3. Venerabiles imagines. De qua hæresi fuit Anastasius cum duobus sequentibus.

Iconomachi.

Terasio

Terasio tandem episcopo Catholico Nicetæ succedenti in eccles. Constantinopolitana, qui in ea sedit An.12. Et Imp. Constantino V. cum Hirene matre sua imperium gubernante, viro Catholico, synodus per Adrianum papam primum, in Nicea ciuitate Asiæ celebrata est, anno Domini septingentesimo septuagesimo quinto, & vnita ecclesia. Ibidem fuerat synodus illa quam tempore Constantini imperatoris Syluester papa congregarat. Et durauit vnio ad tempora Leonis imperatoris, qui fuit Armenus genere, & Baro Michaelis imperatoris: & occiso Michaele, qui post Constantinũ V. & Hirenẽ imperauerat, quæ filium Cõstantinũ eundẽ exoculatũ, in carcerẽ cõiecerat, quòd eam priuarat imperio. Imperiũ tyrãnicè inuasit & occupauit, ac sopitã hæresim Iconomachicã à cõcilio septimo reaccẽdit, tẽporibus Nicephori patriarchę Cõstantinopolitani, qui Terasio successerat, & sedit annis nouem. *Nicena synodus.* *Hirene impia regina.*

Octaua diuisio circa annum Domini octingentesimum trigesimum, tempore dicti Leonis imperatoris fuit, sub tribus Patriarchis Constantinopolitanis hæreticis, Iconomachicis, scilicet Theodoro, qui sedit annis sex, & Antonio, qui sedit annis tredecim, & Iohanne, qui annis nouem. *Octaua synodus.*

Qui tres nominatim anathematizati sunt, per octauam synodum, & durauit annis quasi 27. Donec Methodius vir Christianissimus in sede Constantinopolitana sedit. Sub quo totaliter defecit hæresis Iconomachica, qui annis quatuor residens ecclesiam iniuit. Cui Methodio cùm Ignatius vir sanctus, & constans, miraculis successisset, & cùm iam sedisset annis 11. per imperatoris Michaelis, qui Leoni

in imperium ſucceſſerat, auunculum, Vardam nomine, cognomento Ebrioſum, de ſede pulſus eſt.

Qui excõmunicabat eum, quòd ſpreta legitima vxore nurũ ſuã ſuperduxerat, nec abſoluere voluit, niſi rediret ad priſtinũ cõiugium: & per violentiam fecit eligi quendã Phocium laicum ſceleſtum hominem in patriarcham Conſtantinopolitanum.

Phocius S. ſanctũ à ſolo Patre procedere docuit.

Nona diuiſio cœpit à prænominato Phocio Nicolai papæ primi, & Michaelis imperatoris temporibus, circa annum octingenteſimum quinquageſimum octauum.

Nam petẽte dicto Michaele imperatore vt papa Nicolaus Phocium ad ſedẽ Conſtantinopolitanam cõfirmaret, papaq; hortaretur, è cõtra pluribus eum literis vt Ignatium iniuſtè à ſuis inferioribus, contra Canones depoſitum reſtitueret ſedi ſuę, vt habetur 21. Diſt. C. Inferior ſedes, cum 5. capitulis ſequẽtibus. Dumq; cerneret ea in re obſtinatiorem imperatorem, Phocium depoſuit, & multas contra eum excommunicationum ſententias promulgauit.

Ipſe verò fauore & præſidio imperatoris ſedem occupabat violenter, modum & viam quærens conatu toto, quo ſe ab obedientia papæ eximeret. Et quia veteres hæreſes ſenſit ea in re nõ fore ſibi profuturas, nouam conflauit.

Nam verſuta calliditate conſtituit quaſi generale Concilium comportare, vt pertinaciter de proceſſione Spiritus ſancti Neſtorij dogma defenderet. Quod quia ſine papę auctoritate & conſenſu facere nequiuerat: ſubduxit ignotos viros, eos eſſe legatos ſimulans, nõ ſolùm Romanæ eccleſiæ, ſed etiã principalium ſedium aliarum, ſcilicet Alexandrinæ, Antioche-

tioche-

tiochenæ, Hierosolymitanæ. Et congregans metropolitas & episcopos per se agebat omnia. Nicolaum papam, multis criminibus accusando, maximè quòd excommunicatus esset, eò quòd ad Symbolum addiderat Spiritum sanctum & à Filio procedere, & esse depositum gestis tertij Concilij cōtra cuius decreta fecerat. Qua pertinacia magis imbuit Græcos in hoc errore, & eos irritauit contra Latinos, qui & plures ac varios accusatores cum testibus subduxit, vt coram Concilio contra papam acclamarent. & sic adiudicauit contra papam vt petebatur. Et hæc scissio stetit annis nouem durante eodem Phocio & imperatore Michaele. Quo deinde Michaele occiso, per Basiliū collegā suum, qui veritus ne in ebrietate furens eum aliquādo occideret, qui etiā carissimos suos in hoc furore solitus fuerat occidere, eū occidere maluit, & possesso imperio, voto papę Nicolai parens, Phocium de Cōstantinopolitana sede expulit, & Ignatium reuocatum in ea collocauit. Iste ergo Phocius procurauit diuisionem plus alijs inter Græcam, & Latinā ecclesiam occasione processionis Spiritus sancti tantùm à Patre, & Græcos in eo seduxit, cum eorum sequacibus Ruthenis. Interim papa Nicolaus moritur, & Adrianus secundus eligitur in papam, qui similiter omnia facta contra Phocium per Nicolaum cōfirmauit. Et missis nihilominus legatis tribus in Græciam, Donato, Stephano episcopis & maximo Diacono, discernere cōmisit eis inter Ignatium & Phocium. Illi cōuocato Cōcilio inuenérunt detectas fraudes, falsitates, & varias fictiōes Phocij. Vnde cùm nollet fateri crimina, neque pœnitere pro tot reatibus, anathematizauerūt eum cum tota

Ebrietatis mala.

Synodo duodecim anathematibus, & expulerunt à Synodo, vnde vnita fuit ecclesia. Qui Phocius nihilominus clàm varias machinationes instruens, dolo cuiusdã à se cõfectæ, & tanquã veteris prophetiæ in vulgus emissæ, & velut sibi diuinitus reuelatæ ad intelligendum, gratiam Cæsaris adquisiuit. Sic quod post mortem Ignatij, vi quadam cum in sedem Constantinopolitanam reposuit. Ipse verò falsitate solita literas Iohannis papæ octaui super sua confirmatione, tanquam ad petita imperatoris cõfinxit & sedem occupauit, donec Stephanus papa Iohannis octaui successor eum palàm deiecit & expulit.

Decima diuisio fuit tempore Constantini sexti filij Basilij, qui Monachus dictus est. Et Leonis papę noni, qui fuit anno millesimo quinquagesimo, quo tempore quoque fuit Michaël quidam illiteratus homo & ambitiosus, patriarcha Constantinopolitanus. Cui Constantino dum Sicilia fuisset subiecta, veniensq; ad eam cum thesauris multis & gemmis, & vrbem & ecclesias eius spoliasset, misissetq; Constantinopolim ad constructionem monasterij sancti Gregorij, mox in eius egressu rebellarunt, & regem sibi constituerunt, Leoni papæ querela super tyrannica Constantini expoliatione exposita. Quo cognito Imperator dum apud papam instaret, vt eos à defectione per excommunicationem retraheret ab vna ipse quoq;, ab altera parte armis huiusmodi rebellionem se frenaturum disponeret: Papa rescribente quod id facere sibi non liceret, eò quòd iuxta querelam Siculorum occasionem solus præstitit rebellandi.

Indi-

Indignatus Imperator iudicauit papam eorum defectionis esse authorem. Et non valens se de papa quouis alio modo vindicare cum Græcia tota ab eius obedientia se subtraxit. Ad quod facinus parati semper Græci extiterunt. *Græcia defecit à papa Romano.*

Constituens igitur patriarcham Constantinopolitanum vniuersalem papam facere tractatu super ea re cum Michaele patriarcha Constantinopolitano habito: ipsoque homine ambitiosissimo annuente voto suo, conuocato concilio, episcoporum omnium Orientalium, coram eis dictum Michaelem vniuersalem patriarcham orbis totius pronuntiauit, & dextrauit eum super equum insidentem per hypodronium palatij, prout imperator facere papæ solitus est, ducens frenum equi sui aliaque omnia insignia papalia ei contulit. *Imperator papa equiso.*

Mox miser stulta elatione inflatus, Romanum papam in illo conciliabulo cum omnibus occidentalis ecclesiæ episcopis ac clero vniuerso denunciauit esse depositos & excommunicatos. Quia contra Niceni concilij determinationem addiderunt symbolo, Spiritum sanctum à Filio procedere; quod Nicena eadem synodus non posuerat. Et in sequente synodo iterũ decretũ fuerat: omnẽ qui aliam fidem teneret vel doceret si foret clericus deponi: Si laici excommunicari debere. Quo facto dixit ad se iure pertinere regimẽ vniuersalis ecclesiæ cùm esset patriarcha primus post Romanũ pontificẽ nec depositus nec excõmunicatus. Itaq; stulta præsidentia eius proceres milites & populus quisq; cœperunt in omnibus occurrentibus ad eũ velut ad papã recurrere, & honorem ac reuerentiam exhibere tanquam

papæ. Audiens hoc Leo papa duriter literis exprobrabat Michaeli, redarguẽs eum, & ostendens quomodo in prima synodo Nicena, cui Syluester papa & Constantinus magnus intererant, decretum fuit cum subscriptione totius synodi & Constantini, quòd summa sedes Romana à nemine iudicaretur, & vt Romano pontifici omnes sacerdotes totius orbis subditi essent vt capiti. Quod decretum synodi seu cõcilia plura approbarunt. Primò synodus Constantinopolitana prima, cui Theodosius senior intererat: Ephesina prima cui Theodosius iunior filius Arcadij aderat: Chalcedonensis quæ præsentia Marciani imperatoris acta est: Constantinopolitana tertia, quæ tẽpore Constantini iunioris fuit. Omnes hę cõcordi voto & subscriptione cõfirmarũt sanctã Romanã ecclesiam, & apostolicam sedẽ post Dominũ Iesum Christum caput esse omniũ ecclesiarũ, hęc & alia plura illi obijciẽs. Ille tamen velut temerarius nullis decretis attentus in sua pertinacia permansit, ꝓpter quod iusto Dei iudicio breui vindictã accepit.

Papæ sunt terrori imperatoribus.

Nam Constantinus imperator videns tantùm ei deferri honorem ab omnibus, vehemẽter eum exaltationis suæ pœnituit. Timens quoq; ne sumpta aliqua occasione leui excommunicaret eum, & ne proceres in eius defectionem ceu excõmunicati aliquando cogeret, cùm præsertim habeatur pro papa vniuersali: arguebatq; intra se, quod si papa remotus Romanus hoc facere potuit, quid non faciet papa præsens? Vocato ergo ipso patriarcha Michaele, & alijs episcopis, sicut coram eis eum instituerat: sic & coram omnibus à cunctis dignitatibus eum deiecit, & spoliauit non solùm insignibus papalibus, & collatis

latis priuilegijs: sed & alijs quæ dudum antè patriarcha Constantinopolitanus habebat, ab alijs imperatoribus cōcessa, quo sibi audaciam omnem agendi contra se amputauit, libertates omnes adimendo.

Iustè igitur Dei iudicio factum est, vt careret proprijs, qui aliena iura contra fas & ius vsurpatione inuaserat. Et exinde Græci imperatores similiter ius cœperūt, vti patriarchas & clericos omnes teneant subiugatos, quos, & quando volunt instituunt, & etiam destituunt.

Similiter Rutheni principes faciunt, & idem pessimus hominum Constātinus, volens Græcos cum Latinis in perpetuo ponere dissidio, & separatione sempiterna: fecit publicè proclamare, vt quisq; contra ecclesiam Romanam scriberet mala quę sciret & abominabilia, præmia scriptoribus pollicendo, vt sic populo Romanam ecclesiam contemptibilem redderet. Sic itaq; multi multa scripserunt fatua, ficta & nephanda, & quanto abominabiliora, tanto misero imperatori gratiora. Et sic apud eos, ac Ruthenos magis velut aduersus ecclesiam Romanam blasphemia. Vnde etiam ecclesiæ cōsuetudines omnes, quas habet Romana ecclesia, quæ non sunt apud eos, tenent pro hęresi. Sicut cōficere in azymis, comedere carnes feria secunda & tertia Carnispriuij, radere barbas & alia plura. Exinde fama in vulgus dispersa fuit, quòd Latini nonaginta nouem articulos erroneos haberent. Hinc Græci obstinatissimi fiebant, & cōtra Romanam ecclesiam sæuiebant. Quorum pertinaciam sequētes Rutheni aduersus Christicolas omnes, maledictiones, blasphemias calumniosè & mendaciter conflant, & latratibus ructuant. Et

Græci cum Rom. eccles. concitātur.

ſciſſi ſemel ac diuiſi ab eccleſia Romana, nunquam redire, nec de eccleſia aliter, niſi impiè ſentire voluerũnt. Et huius mali occaſio non minus etiam ſumpta eſt, poſtquam Carolus magnus, orientale imperium in occidentem tranſtulit circa annos Domini octingentos. Et hæc nephanda ſciſſio durauit, quousque Latini imperium orientale ſuſceperant circa annos Domini milleſimum ducenteſimum temporibus Innocentij tertij, Alexio filio Iſaurij Græcorum imperatoris cum patre occiſo. Quos Latinus quidam cum claſſe maxima Gallorũ & Venetorum à Venetis impetrata, promiſſione affuturæ vnionis eccleſiaſticæ procurandæ, dum Alexius Conſtantinopolim verſus educeret imperium recuperaturus, & captiuo patri auxilium prębiturus ac dimicaturus, contra germanum patris, qui eodem patre ſuo rapto & exoculato ac coniecto in carcerem imperiũ vi occupauerat. Cum quibus cõſerto bello cum occupatore imperij eum in fugam conuertit imperio reſtitutus. Vnde pro gratia Latinis reddenda homo peſtifer nitebatur primo claſſem eorum exuere: vbi præpeditus, cõſerto cum eis aperto prælio vnà cum patre occiſus eſt. Et Græcis hincinde diſperſis, imperio Conſtantinopolitano potiti ſunt Latini annis 50. & vnio facta eſt, de qua vnione habetur. Extra de bap. Licet Græcos.

Imperium ex oriente in occidentem redit.

Et creatus Imperator primus comes Gallicus nomine Balduinus & patriarcha Cõſtantinopolitanus quidam Venetus. Poſt annos tandem quinquaginta Græci recuperauerũt imperium Genuenſium adiutorio de manibus Latinorum. Factusq; eſt imperator Græcus Michael Palæologus, qui miſit ad concilium

Græci victi à Gallis & Venetis, imperiũ amittunt, anno 1200.

cilium Lugdunenſe per Gregorium decimum celebratum, offerens ſe velle concordare & vnire cum eccleſia Latina. De proceſſione tamen Spiritus ſancti cupiuit erudiri, ſi procedens à Filio non procedat à duobus principijs, eo quòd omnia ab vno procedunt principio.

Vnde in eodem Concilio declaratum eſt, & decretum Spiritum ſanctum procedere à Patre & Filio non ſicut à duobus principijs, ſed ſicut ab vno principio & non duabus Spirationibus, ſed vna, vt habetur de ſum. Trin. & fide Ca. lib. 6. cap. 1. Et hanc confeſſionem fecerunt legati Michaelis imperatoris Græcorum, & receperunt, ac reuerſi publicarunt in populis decantantes Symbolum Latinum ſcilicet in Spiritum ſanctum qui ex Patre Filioque procedit. Vnde ex hoc Symbolo Niceno nihil additur, ſed potius fit declaratio veritatis.

Symbolum Latinum accipiunt.

Et ſic quamuis eccleſia Orientalis in vnione permanebat. tamen deerant qui contradicerent vnioni, alij palàm, alij occultè. Tamen imperator multos hæreticos obſtinatos tales abbates & monachos occidi fecit, alios mergi, qui nec rationibus nec autoritatibus ſanctorum valebant à ſua pertinacia reuocari, qui etiam Ioſeph patriarcham Conſtantinopolitanum hæreticum depoſitum eiecit & priuauit ſede illa, & Iohannem dictum Vechum, hominem Catholicum in ſede collocauit, & ſub eius vita tota, durauit vnio.

Vndecima diuiſio cœpit per Andronicum filium Michaelis imperatoris, qui vnà cum patre in imperium coronatus fuit, vbi Gregorio decimo iurauerat de fidelitate fidei & obedientię Romana: patre tan-

Coronatus hic Gregorius anno 1272.

dem mortuo ſolus gubernauit imperium, homo puſillanimis, timidus & peruerſus, qui fratrem anhelantem ad imperium & Græcorum à ſe defectionem ad eum, metuens, eum incarcerauit.

Et animaduertens Græcos in vnione fidei & Romanę obedientię vacillantes ac ad defectionem paratos, congregatis omnibus in eccleſia maiori ſanctę Sophię Conſtantinopoli cōtra iuramentū factū eccleſiæ Romanæ palam dixit: Vobiſcū tenui ſemper, teneboq; fidē anteceſſorum noſtrorum profitēdo de proceſſione Spiritus ſancti à ſolo patre, patriq; ſuo defuncto maledixit voce alta, & anathematiſauit eū cū omnib. qui fide ſibi adhęrebāt. Cuius incitatione Græci reuerſi ad vſitatum vomitum diuiſi ſunt ab eccleſią Romana, ſed vindice Deo quod miſer & ignarus metuebat, euenit. Namq; vecordia ſua imperium penè totum amiſit. Turci namq; totam ſub eo minorem Aſiam rapuerunt. Et citra maria dominia vaſtarunt, alijs quoq; ciuitatibus iam à Tartaris, iam etiam à varijs tyrannis direptis, Conſtantinopolim cum paucis ciuitatibus poſſedit. Qui nihilominus factus obſtinatior, & vt aduerſus Romanam eccleſiam Græcos concitatiores & pertinaciores efficeret, Iohannem Vechum patriarcham Conſtantinopolitanum virū Catholicum, de ſede turpiter eiecit & vnà cum alijs quos ad errorē ſuum deflectere nequiuerat cōiectum in carcerē fame necauit. Et Ioſeph perfidum antè depoſitū hæreticum in ſedē eius ſubſtituit, quem ex eo quod pertinaciſſimè veritati fidei eccleſiæ Romanæ reſiſteret, magnam calumniam fidei appellauit. Finaliter tamen per nepotem ſuum conſtrictus, & imperio priuatus vitam miſe-

Turcæ Aſiā minorem vaſtant.

miserabiliter finiuit. Durauit hæc iterum diuisio ad annum Domini millesimum quadringentesimum trigesimum ad Florentinum concilium, & à tempore Phocij sc. ab anno octingentesimo quinquagesimo octauo. Schisma hoc ad idem concilium stetit annis 581. vel citra, quo tempore venit ad concilium Florentinum per Eugenium papam celebratum Iohannes Palæologus, imperator Græcorum cum germano suo, & patriarcha Constantinopolitano Ioseph nomine, & multo clero ac proceribus. Qui auditis terminationibus luculentis ex varijs scripturis & præsertim doctorum eorum, Anastasij, Basilij, Cyrilli, Maximi, Dydimi, Chrysostomi quod procedat Spiritus sanctus à Patre & Filio, adquieuerunt & tandem confessionem susceperunt cum ecclesia Latina. Et sic denuo fuit vnita ecclesia Græca ad Latinam. *Schisma Græcum durat annos 581. & sq. ad annū 1439.*

Duodecima & vltima diuisio. Nam quamuis Imperator cum suis domum redijsset vnitus ecclesię, & eius dogma professus, cùm inde paucis profectus accessit. Nam etsi ordinati fuerunt doctores & prædicatores, qui hæc populo dissererent: clerici tamen eorũ & præsertim monachi à quibus populi informabantur in doctrina credendi & viuendi, pro maiori parte pertinaces existentes in errore & perfidia, aliud dogmatisabant & indurabant populum. Quapropter Dominus Deus malum hoc amplius non tolerans & ecclesiam Catholicam irrideri toties nõ sinens, post annos quatuordecim permisit in eos exterminium, vt capta Costantinopoli à Turcis, miseri impio tyranno & inimico crucis Christi curuarent, ceruices suas, qui Christi vicario *Constãtinopolis capta anno 1453.*

Romano pontifici ſubeſſe voluerunt & qui Chriſtianis Occidentalis eccleſiæ commiſceri & conuiuere, mutua vnione fuerant dedignati, iuſtè cõmeruerunt, vt qui miſerabilem mortem euaſerũt cum Iudæis & infidelibus in ignominioſa ſeruitute vniti permaneant.

Qui Turcus nunc eccleſias Orientales omnes veraciter ſeparauit. Sed proh dolor, homines miſeri tam horrendo exterminio ferè imperterriti vſque modo permanet in ſua pertinaci obſtinatione; maluntq; calamitatem omnẽ perpeti, quàm eccleſiaſticæ concorporari veritati, ſapientia ſuorum maiorum prorſus fatuati, non attendentes quantam eis reuerentiam eccleſia Catholica exhibuerit, & vſq; modo exhibet. Itaque eorum ſapientiæ dans honorem, & cultui iuſtitię ab eis exortę, ac recognoſcens, quod Græci fidem ſalutarem, primùm à Paulo & Barnaba ſuſceperunt, vt ſcribitur Actorum 13. à quibus ad eccleſiam Romanam deriuata eſt Petro & Paulo ex Græcia Romam venientibus, traditiones Græcorum certas in Miſſæ certis concentibus continet vſque modo. Et non mirum eſt, quod adeò fremant aduerſus eccleſiam, deſæuiantque in omnes quos ſub eius obedientia cernunt conſiſtere, quoniam à iuſtitia, caritate, & humilitate prorſus ſunt alieni, cum omnibus ſui ritus ſchiſmaticis Ruthenis. A iuſtitia inquam: dicit enim beatus Auguſtinus, & habentur verba in Canone vigeſima quatra quæſt. 1. cap. vbi. Quod vbi ſana fides non eſt, non poteſt eſſe iuſtitia quæ ſcribitur Abacuc ſecundo, & ad Rom. 1. Iuſtus ex fide viuit, vbi ſubditur, neq; ſchiſmatici aliquid ſibi ex iſta mercede promittant. Et quod magis eſt de

Fides à Græcis ad Romanos deriuata.

est de quo constat, quod caret virtute verę fidei pręsumitur quod non caret omni vitio, & præsertim fidei opposito, scilicet perfidia. Huic ecclesiæ veram fidem profitendi, molesti sunt, & infensi & aduersi verę pietati religionis Catholicę, quę prima & summa iusticia est. Quod autem caritate careant, sola diuisione ab vnione ecclesiastica demonstratur, quæ ex odio caritati contrario procedit. Caritas namque imperat cõcordé fraterná vnitaté, quia dilectio proximi, malũ non operatur Rom. 13. & inclinat in actus omnes virtutũ omnium, quę vbi defuerit, irę & odij remanet incẽdium, nec nõ contẽtiones rixę, discordiæ, detractiones, contumeliæ, blasphemiæ, & cæteri quiq; actus viciosi meritò succedunt, dicitur enim in quæst. & cap. quo supra. Quod si hæretici aut schismatici caritatem haberent, non dilaniarent corpus Christi, quod est ecclesia Catholica. Ex eadem tandem radice liquet, eos humilitate carere, quæ est ornamentum pręcipuum hominis Christiani, quia ecclesiæ suaue iugum abijciunt, & fortè detrectant, contra quos queritur Dominus in persona ecclesiæ Ierem. 2. Confrègisti iugum meum, rupisti vincula mea, dixisti non seruiam, scilicet constitutionibus & ordinationibus, ritui & sacramentis tuis, arguant te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Hæc ibi, & 24. q. c. Audiuimus. Dicitur Christus non habitare in cordibus eorum qui superbię singularitatem secuti, à corporis Christi compage semetipsos abrumpunt. hinc præcisione sua laborantes, ad ecclesiæ Catholicæ detrimentum, famæ gloriæq; confuscationem, semetipsos infames reddiderunt, iuxta illud Dionisij papæ 29. 7. cap. Alieni. vbi dicitur: Infames esse ó-

In hæreticis non est caritas.

omnes cẽsemus, qui Christianam legem præuaricantur, aut apostolicam vel regularem postponunt auctoritatem, & ambientes superioritatis & prioritatis titulum in ecclesia, se tanquam primitiuæ ecclesię sectatores, primos & veros Christianos existimantes infimi facti sunt Christianorum omnium, iuxta illud Alexandri 2. 24. 9. 1. cap. Audiuimus. Item cùm Dominus. circa finem, liquido constat eum, qui ab integritate Catholicæ fidei recedit, maledicendi & benedicendi potestatem minimè habere. Catholicum nanque, vtpote se superiorem maledicere non valet, id est excommunicare.

APPENDIX DE ERRORIBVS MOSCHORVM.

PLura eiusmodi, quæ Sacranus Russica refutans, ex scholastica profert Theologia, existimaui per parum emolumenti, si hîc ponerentur Lectori allatura esse. Sunt enim meræ argutiæ humanæ, vel raris, vel nullis firmatæ testimonijs diuinis, quibus solis omnis redarguitur in fide error. Quamobrem ijs omissis, Petrum quoque Scargam Iesuitam Vilnensem, similia recensentem audiamus. Positis tamen in primis Græcorum rationibus, quibus suam à Romana ecclesia defectionem excusare conantur. Primùm inquit, octo capita, deinde nouem, postea sex & viginti, Gręci Russis aduersus ecclesiam Romanam edidere. Photius patriarcha Constantinopolitanus, octo conscripsit, quę Nicolaus papa ad Ignatium archimystam Renensem scripto, recenset.

Primò

Primò quia Romani ſabbatho ieiunant.

2. Spiritum S. à Filio quoque procedere aſſerunt.

3. A matrimonio abhorrent.

4. Sacerdotes confirmationem Baptiſmi facere non permittunt.

5. Interuallum temporis ante Quadrageſimam producunt.

6. Agnum Paſchalem vnà cum corpore Chriſti, in altari conſecrant.

7. Sacerdotes illorum barbas radunt.

8. Diaconos abſq; ſacerdotio, epiſcopos faciunt. *Errores Latinorum.*

Poſthæc ducentis fermè interiectis annis, papæ Leonis IX. tempore, hoc etiam nouum caput addidere. Quia ijdē Romani, pane azymo in Sacramento corporis Domini vtuntur. Plura deinceps alia, ira inuidiaque flagrantes commenti ſunt & hæreſes vocarunt, quo, eò magis Ruſſos, gentem ſimplicem, è quorum monumentis hæc producimus deciperent.

10. Quòd Romani pontifices in bella prodeunt.

11. Ieiunij tempore pueros, lacticinijs veſci ſinūt.

12. Non contenti pictis imaginibus, ſculptis etiam vtuntur.

13. Crucem digito humi factam pedibus terant.

14. Virginem Mariam Dei genitricem non vocant.

15. Ad altare mulieres admittunt.

16. Suffocatis auibus, alijsq́, cum ſanguine, item ranis & vrſis veſcuntur.

17. Ori baptizati, ſal ingerunt, & luto ex ſputo facto, aures illinunt.

18. Aqua ſe quotidie, ritu Iudaico aſpergunt.

19. Tota manu benedicunt, signum autem crucis vno digito exprimunt.

20. Ab tempore ieiunij, vsq; ad Pascha, Halleluia non canunt.

21. Cadauera mortuorum episcoporum, aliquot hebdomadas insepulta seruant, nec illorum manus transuersim, figura crucis componunt.

22. Sacerdotes eorum, tres vno die Missas celebrant.

23. Consanguineas in matrimonium ducunt.

24. Monachi ipsorum carnes comedunt.

25. Tempore quadragesimæ sanctā crucem abscondunt, neq; flexu poplitum adorant.

26. Loco participationis Cœnæ Domini, sacerdotem sacrificantem osculantur.

Hæc Scarga cap. 12. libri 2. Polonici, anno 1577. Vilnæ excusi de vno pastore, vnitate ecclesiæ, & Græcorum ab illa secessione. Capite verò 2. partis 3. hosce errores tam Græcorum quàm Russorum enumerat.

Errata Russorum.

1. De processione Spiritus S. perperam sentiunt, æqualitati Filij cum Patre hac ratione detrahentes.

2. Datam esse à Deo ecclesiæ Rom. eam auctoritatem, vt totius mundi ecclesijs præsit, negant.

3. Nondum esse sanctos in cælis, nec dum frui faciei aspectu Dei, propterea quòd nondum resurrexerint, credunt.

4. Nullum esse purgatorium aiunt, nihilominus tamen pro mortuis orant.

5. Matrimonium voce diuina indissolubile pronuntiatum, posse per hominem solui putant. Vnus illorum aliquot vxores simul habet, Popæ, id est, sacerdo-

cerdotes atque episcopi, vota Deo nuncupata, ac id ipsum sacramentum disiungunt dissoluuntq́;. Potentiores autē, tonsas monachas in matrimonium sumunt.

6. Septem tantùm Concilia esse debere, si verò vel octauum vel nonum foret, id pro anathemate habendum dicunt.

7. Corpus Christi, in pane infermentato consecrari, nefas habent.

8. In Missà, panem nondum consecratum, genibus flexis adorant: cùm autem consecratus fuerit, nullum honorem sanctiss. Christi corpori exhibēt.

9. Et corpus & sanguinem Christi in ara, non solo Dei verbo, sed sacerdotis etiam precationibus fieri existimant.

10. Idem sacramentum, feria quarta tantùm ante Pascha consecratum, propter ægrotos, totū annum conseruant, negantes alijs diebus idem consecrare, dariq́; ijsdem licere, cùm tamdiu haud possit panis species, salua durare.

11. Popæ, id quod reliquum est corporis Christi, à fidelibus non absumti, peracto prandio templum ingressi interdum semipoti, vel nulla vel parua cum reuerentia comedunt.

12. Parui id pendunt, si vino, accedentiū frequentia exhausto, tantum aquæ post consecrationem affundatur, vt nullus eius sapor supersit, quod vbi fit, nec sacrari, nec esse sanguis Christi potest.

13. Nec pluris faciunt cōfessionem peccatorum, nam Popæ peccatis contaminati, nulla alia confessione facta præter eam, quæ vulgo fit ab omnibus semel in anno, ad Liturgiam obeundam accedunt:

quo pacto non id solùm quod sacramento absque pœnitentia sumpto iniuria fiat, verùmetiam communicantes sibi exitium attrahunt.

14. Confirmatio Baptismi nō est illis Sacramentum, quæ etsi ad solùm pertinent apostolorum successorem episcopum, tamen eam vulgaris sacerdos peragit.

15. Extremam olei vnctionem, errore intolerando, homini mortuo adhibent, quasi soli corpori anima destituto, accommodanda sint Sacramenta.

16. Neminem, vxore carentem ad sacerdotium admittunt, nec vllam Popam, cui Popadia non sit habent. quo facto castitatem excelsam noui Testamenti virtutem contemnunt, donum Dei corrumpunt, quodque idem Deus largè nonnullis dare potest, id omnibus detrahunt, & à sacerdotali dignitate reijciunt.

17. Cleri apud eos consecratio, non fit sine pecunia. Dare enim consecrandum episcopo consecranti, aliquot florenos oportet, quod tamē minimè dicitur esse peccatum.

18. Negant chrysma, episcopo siue metropolitæ, præter solum patriarcham consecrare fas esse. At verò tam longè petitum, aut in itinere perit, aut adulteratur, vel ætate consumitur. Id autem apud Catholicos, episcopus quotannis renouat, sacramentis quibusdam adhibendum.

19. Cærimonijs ritibusq; plus quàm par est confidunt. Ad hoc in imaginibus, sanctis inuocandis, alijsque ecclesiasticis rebus, multa iniquè committunt. Hæc sunt Scargæ verba paucis comprehensa, qui capite tertio ait Moschos, adeò abominati detestatique

ſtatique eccleſiæ Romanæ homines, vt illos pro Ethnicis habeant, & ſi occidant, obſequium ſe Deo præſtare, ſibi perſuadeant. Addit idem allegatum ſuperioribus annis ad Lituanos, à patriarcha Conſtantinopolitano, quendam ſacrati ordinis virum, perduci eò non potuiſſe, vt Valerianum epiſcopum Vilnenſem ſalutaret, negans ſibi ſuisque quidquam commercij in rebus fidei, cum hominibus Latinæ eccleſiæ, qui ipſis hæretici eſſent, habere licere.

Et Scarga quidem eccleſiaſtes, doctiſſimi Andreę Volani Euangelici aduerſarius, iſta de odio Græcorum Ruſſorumque aduerſum Romanenſes, ſuum in Euangelicos egregiè diſſimulans. quod tum re ipſa declarauit, cùm anno 1580. Lutheranos, ita eſſe omnibus exoſos debere, ſuos Vilnæ doceret, vt & obuios conſpuerent. Cuius rei, cùm ipſemet obuius concionatori Euangelico factus, exemplum edit alijs imitandum, (audita refero) contuſum os, ex quo ſputum exierat, manu cuiuſdam, id ſpectantis pij nobilis, homo maledicus domum retulit.

DE RVSSORVM RELIGIONE, RITIBVS NVPTIARVM, FVNERVM, VICTV, VESTITV &c.

ET

DE TARTARORVM RELIGIONE AC MORIBVS

vera & luculenta narratio,

AD

D. Dauidem Chytræum recèns ſcripta.

IN epiſtola mea, XVII. Kal. Maij ad te miſſa, pollicitus ſum, de Ruſſorum religione & ritibus pauca me tibi perſcripturum, accipe igitur erecta fronte quod mittimus, & hoc tibi perſuade, fieri poſſe, vt verba quidem nō ſatis Romana ſcribam. Res autem ipſas mendacij & vanitatis penitus fore expertes. Nihil enim ex alijs auditum, nihil ex aliorum libris hauſtum, nihilq́ue incognitum commemorabimus, ſed quidquid oculis vidimus noſtris, de illo conteſtabimur.

Polocia deditione recuperata, Soccoliæ, Czuſſa, Turobla & alijs Albæ Ruſſiæ oppidis ferro & flamma funditus euerſis, Germani omnes, qui ſub Chriſtophoro Bomlſtorffio militabant, dimiſſi ſunt. ſolis Boruſſis, in Ruſſia manendum fuit, vt aliquo tamen

men præſidio iſtarum terrarum incolæ defenderentur, ſi quam fortè eruptionem facere vicini vellent Moſchi.

Ego itaque media in barbarie hærens, amaras animi moleſtias iſta ferè ratione ſemper excuſſi: Flamines Ruthenicos adij, cumq; illis per interpretem de fide & religione collocutus ſum. Si verò interrogantur, an in ſanctam Trinitatem credant, conſtantiſſimè quidem hoc ipſum adfirmant, ſi teſtimonia ſacrarum literarum tibi dari petis, illi in libris ſuis quos per manus à maioribus acceperint, ita ſcriptũ eſſe aiunt. porrò ſi LIBROS iſtos videre quis auet, Pſalterium prophetæ & regis Dauidis, quod ipſorũ lingua apud Oſtorocenſes impreſſum Excel. tuæ mitto, oſtendunt. Nouum præterea Teſtamentum, apoſtolorum res geſtas. D. Pauli epiſtolas omnes: Item Homilias Chryſoſtomi, Baſilij, Gregorij Nazianzeni ex Græco conuerſas & manu ſcriptas habent, cum preculis quibuſdam ad beatam Dei genitricem & S. Nicolaum dicentis, neque tamen quare hos libros poſſideant, ſcire poſſum, cum diebus Dominicis puras ſolũmodo fabulas populo prælegant. Iſta enim feria qua nos legimus Euangelion de renato ex mortuis filio viduæ Nainicæ, hoſpes meus, conſul Deiſnenſis, Alexius Cæſarinus Ruthenus in ſuo ſe templo hanc lectionem audiuiſſe dicebat: Chriſtum matri Mariæ obuiam factam ſuppliciter ab ea vnum rogaſſe numum. Matrem verò cùm & ipſa nihil haberet argenti filium Chriſtum cum dolore ſuo dimiſiſſe è conſpectu. Vides qualibus nugis decipiant miſeram plebeculam, ſed nec ipſi doctores meliora ſciunt, & ſi audiunt, cachinno quo-

Religio Ruſſorum.

Doctrina.

dam explodunt, ſoli namque ſuam admirantur barbariem.

Archiepiſcopus. Papæ Romani nomen ægrè in aures dimittunt ſuas, ſeq; Græcorũ ſocios in religione, & pontificis Byzantini maieſtatem venerari clamant, qui quidem ſuum metropolitam in vrbe Moſchouia habet, virum apud Ioannem Baſiliadem ſummæ auctoritatis & exiſtimationis, quod ex Chriſtiano Boccornio, magni Ducis concionatore, qui triennium in aula Moſchorum cum ſuo principe vixit, intellexi.

Rutheni verò, qui regis noſtri imperio parent, metropolitam ſuum Vilnæ habent, cui nomen eſt Anicephoro. Hunc magnifico & ſplendidiſſimo habitu indutum, ſenioq; & cana barba venerabilem, 20. Iunij Vilnæ ſacra peragentem vidi.

Templa. Ruſſi delubra habẽt plerumq; lignea, tecto ſcandulari, in ſummitate templi ſignũ Chriſti in crucem ſublati cõſpicitur. Horologijs ſciotericis planè deſtituuntur: & tamen die Solis circiter quartam matutinam νεκροθάπτην eorum tintinnabulis pulſans populum ad ſacra vocat. Tum verò matres atq; viri, pueri innuptæq; puellę lecto valedicentes, veſtem ſumũt, & ad eccleſiam ſumma cum feſtinatione properãt.

Verùm enimuero pedem domo non efferunt, niſi prius genium ſuum dictis precibus mitigauerint. Habent autem tabellam quiſque ligneam, in qua capita aliquot depicta conſpiciuntur, ad hanc cum tota familia accedentes, cum gemitu & lacrymis S. Nicolaum, eiuſq; in cælo commilitones pro ſalute domus ſuæ ſupplices deprecantur, atq; interim tanta cum deuotione pectus tundunt, vt cuiuis aſtanti facilè cordolium excitent.

Iamq;

Iamq; penatibus placatis ad ſacram ædem diſcedunt, cuius limina quamprimum tetigerunt, magna cum reuerentia caput telluri illidunt. Et ſanè, ſi frons animi ianua rectè dicitur, non video quali ſub ſidere homines Dei numen religioſius adoraturi ſint, quàm hi de quibus loquimur, ſi modò pro vanis fabulis verbi cæleſtis veritatem aliquando cognoſcant. Dolendum autem magnopere eſt, lucem clariſſimam Euangelij illis nondum pœnitus illuxiſſe.

Locum templi ſecretiorem Flamines bini occupant, hîc ara ſancto Nicolao dedicata videtur cum eiuſdem imagine. Auditores & populus in ambitu templi ſeſe continet. Fœminæ verò quæ præterita nocte Veneri militârunt in penetralia ſanctæ ædis non veniunt, ne locum profanent. Cæteræ accedentes propius candelas cereas inflammant, & ſacrificulo offerunt. Ille candida veſte bombycina indutus eſt, caluitio & pallida facie deformis, crucem ſanguinei coloris à tergo penſilem habens.

Tandem è ſacrario egreditur, & thuribulum dextra tenens, tam forti odore Diabolus ex loco ſancto abigit. Mox rituales libros promit, & aliquam fabellam de S. Nicolao recitat, quem illi tanquam Deum tutelarem ſemper colunt. Euangelij lectionem vnam nunquam hîc audiui. Interea adytũ clauditur. Sacerdos ſi inter legendum aut erret, aut lingua titubet, aut vocem aliquam depreſſius ẽnũciet, grauiſſimè propterea ab auditoribus obiurgatur qui eum & ſacro loco indignum, & libros alij tradendos vnanimi voce proclamant. *Conciones.*

Lectione finita ad anticum ſacrarij in quo ima-

go Nicolai asseruatur, sese conuertit, Deumque patrium multis suspirijs rogat, vt commoda Russorum & gentem sibi deditam contra hostes incolumē seruare dignetur. Orantem lamentabili vociferatione & quiritatu excipiunt non tantùm scholastici, sed omnes quotquot isto videntur in fano: subinde iterantes hanc vocem, *Hospody pomyloy*, hoc est, propitiare nobis ô Domine. Dum hæc aguntur, anticum sacrarij non aperitur.

Mysta autem per pseudothyrum in illud ingreditur daduchis tribus præcedētibus. Cùm in aditum ventum est sacram Cœnam verbis ab ipso Christo expressis consecrat, sed lingua tantùm patria. atque hæc fiunt in ara Nicolao sacrata.

Mox fores patent, populus verò quia certum numen in isto loco habitare existimat, egredienti sacrifico magno eiulatu occurrit, sexcenties hanc vocem decantans, *Hospody pomyloy*. Hunc clamorem & cymbalorum tinnitus mirum in modum auget.

Vt verò in toto iam facta silentia templo, sacerdos pedetentim procedens, arcana sacra toti populo commonstrat, calicemq; plumbeum, cum operculo serico in dextra, & scutellam ex eodem metallo in sinistra tenens, dum in genua procidunt auditores, ille lingua Ruthenica hæc verba proloquitur: *Hoc est corpus, & hic est sanguis Domini Iesu Christi, quem Iudæi innocentem morte mulctarunt.* Tum denuo inter gemitus & suspiria muliebriter lamentantur, & tundunt pectora palmis.

Flamen illico in sacrarium regressus, in ara Nicolai sacramentum deponit, donec veniant qui eo vtantur, quod interdum fit sequenti die. Calicem, si

vinum

vinum non habent, ex calido Medone conſecrant. Panem verò azymum domi ſuæ pinſunt ciues,&deinde quoties cæleſte illud conuiuium accedere gaudent, ſacerdoti offerunt vt conſecret, & cum calice diſtribuat.

Peractis ſacris, libro ad manum reſumpto Pſalmum vnum vel plures demurmurat ſacrificulus, crucemque ex argento puro factam omnibus exhibet oſculandam, poſtea ſuam quiſq; domum diſcedunt,&admodum rari ad veſpertinas preces reuertuntur.

Polociæ autem & Vilnæ, maiori pompa & ſplendore rebus diuinis vacāt. Vbi ſupellectilem ex auro & argento copioſam habent in eccleſijs, Vilnæ triginta templa habent, omnia ferè opere lateritio ſtructa.

Statuas nullas in templis venerantur, ſed D. Nicolai & Mariæ virginis imaginibus ſcrupos quoſdā argenteos, coralia & alias exuuias dono dederunt. Has quoque picturas, tanquam numinis aliquid habentes religiosè colunt, & quotannis in Duna fluuio bis abluunt, atq; tādem magna cum pompa priſtinum reducunt ad locum.

Præterea myſticę ablutionis ſacramentum in ſuo cœtu retinent, ita tamē vt in hoc negocio per omnia ferè quàm proximè ad Romanenſes accedant. Multum hîc perditur olei, operæ & vnguenti. Poſt longas tandem ceremonias Flamen toto congio perfundere ſolet infantem, ita inquiens: Baptizo te per nomen Patris, & Filij, & ſancti Spiritus. A patrinis deinde more patrio vrnis aliquot tenellus puſio humectatur: & licèt hîc aſpera hiems crudeliſſimè

ſæuiat,tamen tanta gelidarum copia aquarum ſuam ſobolem abluunt.Si quis cauſſam quærit,reſpōdent illi, à teneris aſſueſcere multum eſt. Poſtremò Flamen infantulum iterum comprehenſum blandè exoſculatur, illiusque caput ad crucem, quæ templi foribus inciſa eſt, magno impetu ter vibrat, & niſi teſtes baptiſmi ictus audiant, indignātur propterea, neq; puerum rectè ſacris initiatum credunt. Sacro finito Flamini tres panes (quos à forma pyramidali *Piracno* vocant) porriguntur cum numis aliquot argenteis,templumq́; clauditur.

Sacerdotes. Sacerdotes Ruthenici proprias vxores habent, & ſunt coniuges. Si quis dicit à papa matrimonium clericorum improbari, excandeſcūt vti rapidis cum ferrea flammis lamina Cyclopum excoquitur flagrante camino. Reditus certos & certa ſtipendia non accipiunt, & tamen auditorum beneficentia liberaliter aluntur. Cucullos prorſus ignorant. Cærulei coloris tunicam plerumq; duplicem habent, capillis ad humeros & pectus dependentibus apprime gaudēt: & quo quiſq; eſt nigrior, & adſpectu inamabilior, tantò maiori apud populum eſt indignatione. Raſo præterea vertice & immiſſa barba grauitatem præ ſe ferunt ſingularem. Vitę alioqui adeò impuræ & execrabilis, vt non delubris deorum, ſed piſtrinis molitorū dignos adfirmare poſſis. Si quoties enorme aliquod flagitium perpetrarunt, ad populum ſe ſatis arrogāter excuſant, ſeq́; deorum fratres & vicarios eſſe aiunt, ita quidem, vt quicquid egerint, id cæli Quiritibus gratum extitiſſe minimè dubitent.In tabernis publicis vinum aduſtum totos dies potant. Cumque iam nec mens nec pedes officium

cium faciunt, sæpe velut emortui in medijs plateis concidunt, & obdormiſcunt. Germani certè milites non ſemel iacentes perminxerunt. Poſtero die cùm ad peragenda ſacra in templum redeunt, non aliter coluntur à populo & amantur, quàm ſi nuper ex concilio immortalium deorum miſſi veniſſent legati.

Scholas ſemper templis adiunctas habent, in illis triginta annorum iuuenis prima literarum rudimenta pueritiam docet. Literę ipſorum alphabeticę veteribus Græcis quàm ſimilimæ ſunt. Catecheſi nulla vtuntur: ſed preculas ad beatam Virginem & D. Nicolaum in libris deſcriptas pueris proponunt. Symbolũ tamen apoſtolorũ verbis quibuſdã immutatis addiſcunt. huic adduntur Hymni Dauidis, quos illi nocturna verſantq; manu, verſantq; diurna. Pueri annorum trium & quatuor, ſi fortè inualetudine aliqua corripiuntur, ſtatim Flamen aduolat, & ſacramentum ſub vtraque ſpecie illis etiam diſtribuit. Tum verò iuſſu ſacerdotis ſeriò prouidendum eſt parẽtibus ne iſte puer, ſacra qui vſus eſt cœna, toto biduo oris excrementa in terram exſpuat. *Schola.*

Ferijs eſurialibus plebs miſerè obnoxia eſt. Cũq; totus iam præterijt annus vix paucis diebus illis carnes comedere licuit.

Matrimonij contrahendi ratio talis eſt. Iuuenis ſi cui fauet puellæ propinquos treis quatuórve ablegat, qui parẽtes de elocanda virgine interpellent. hi verò vt vehementius animũ proci irritent, nihil iſto de negotio cõfieri poſſe adfirmant, & quandã apud internuncios ſimulant grauitatem. Sponſus tali ſpe fruſtratus, alia rẽ via aggreditur, tempusq; & occa-

ſionem venandæ virginis diligentiſſimè obſeruat. Illa verò ſi fortè domo paterna egreditur, miniſtri in inſidijs collocati incautam, & nihil tale timētem in caſſes ſponſi venatoris conijciunt: quæ ſimul atque deflorata fuerit, mittūtur alij ad parentes legati, qui partim culpam deprecentur; partim amoris vehementiam accuſent. Tum demum parentum impetrato conſenſu, nuptijs dies dicitur: neque enim illis cohabitare licet niſi ſolennitate publica copulentur. Igitur circa horā noctis vndecimam, ſponſi cum fidibus, facibus & fiſtulis ad delubrum deducuntur. Ante illorum aduentum, aliquot vaſcula, ſicera, melicrato & cereuiſia plena huc aduecta ſunt. Conuiuę itaque vtriuſque ſexus ſaltando, ludendo, clamando & ridendo bonam noctis obſcurę partem conſumunt. Interea mittuntur certi homines, qui Flaminem accerſant, hi plerunque re infecta ſemel atque iterum diſcedunt, idque fit propter temulentiam deplorati ſacrificuli, qui vino & ſomno ſepultus iacet. Vulgus interim ducendis choreis occupatur. Poſtea moræ & abſentiæ impatientes illi qui ſponſum adfinitate attingunt, Flaminis poti domum effringunt, & vi abreptum ad peragēda ſacra eundem pertrahunt. Ille, dum ſolito vult fungi officio, nec tamen rectis pedibus conſiſtere poteſt, ſæpe concidit in medio templo. Exoritur igitur damnabilis riſus & barbaries, vt vix opiner, Ethnicos Veneris ſacra ſcurrilius peregiſſe. Accurrunt illico qui lurconem teneant, ne collabatur. Tum primò panes ſibi debitos adferri iubet.

Deinde libro aperto ſtentorea voce aliquem Hymnum Dauidicum cantat. Poſtea intortam ſponſi cæſa-

cæſariem manu cõprehendens in hanc ſententiam eundem affatur: Dic mihi, ô ſponſe, ô frater, ô amice, numquid tu huic teneræ vir eſſe potes? numquid eam fuſtibus aliquando mulctabis? numquid ægrotam, ſcabioſam & decrepitam derelinques? Hic ſanctè iurat ſponſus, ſe facturum viri boni officium. Ad ſponſam igitur ſermonem conuertens, eam quoq; interrogat, An viro ferendo ſufficiat? (nam puellæ decem & vndecim annorum hîc nubunt) an rei familiaris curã agere? an cæco, curuo & decrepito marito fida velit eſſe comes? adfirmat illa. Mox Flamen ſerto ligneo viridi vtriuſque caput coronat. In circumferentia coronarum deſcripta ſunt Ruthenicè hæc verba: *Creſcite & multiplicamini.* Ille dum hæc agit, inflammantur ab omnibus cereæ candelæ, & patera medone ſpumãs ſacrificulo traditur, eam nouis ſponſis vno propinat hauſtu, illi ſimili alacritate euacuant, & viro religioſo reddunt. Abiecto iam ligneo caſſiculo & pedibus cõtrito, nouas inſtituunt choreas, hîc Flamen choragus eſt, cæteri longo ordine eundem inſequũtur. Fœminæ etiam lupulum in templo ſpargunt, & linum, cum tali acclamatione: Dij noſtri tutelares faciant, ne noui coniuges vllo vnquam deſtituantur bono. Sic tandem tumultuum finis eſt. Sacrificulus domum reducitur: conuiuæ ſponſos comitantur, & in tali conuentione egregiè potant, & mœchantur. Viri autem qui ex coniuge fato functa maſculam ſobolem ſuſceperũt, perſæpe impuberi filio ſponſam quærunt, cum qua tamen illi dormiunt & liberos procreant. Nato deinde ex ephebis egreſſo, nouã nuptam à ſe cõſtupratam & ſobolem vnà adducit pater, ita inquiens: Vi-

des fili tuam coniugem & tuos liberos? Patris ſcortum, ſi filio placet, accipit illud, ſin ſecus, prædam aſpernatur, & de alia ducenda cogitat.

Funerum ritus.

Iam de Sepultura mortuorum quædam annotabimus. Homines rebus humanis exemptos in menſam nudos deponunt, & calidis vndis per integram horam abluunt, idq́ue tantùm faciunt noctu. Sordibus ita abſterſis, in ſella mediæ domus conſtituunt eoſdem, propterea nimirum, vt patremfamilias etiam mortuum venerentur, & metuant quotquot iſta degunt in habitatione. Vidi ſemel atque iterum, ſed obſtupui, ſteteruntq; comæ, & vox faucibus hæſit. Funus tandem tertio die effertur, præcedunt in ordine ſcholaſtici, hi lamentabile carmen ingeminant, cuius ſenſus eſt: *Aſpicite ô ciues hoc cadauer, & vobis cauete.* Nam nos omnes ſic ibimus, ibitis, ibūt. Sandapilarios tres inſequuntur Flamines, medius thuribulo circū circà fumat. Exiſtimant enim hunc odorem malis genijs ita contrarium eſſe vt perinde eum fugiant, ac ſanctæ crucis ſignum. Cùm iam vētum eſt ad ſepulturæ locum, Orciniana iſta ſponda deponitur. Fœminæ verò, quæ vt flerent, oculos erudiêre ſuos, magna cum lamentatione ad vrnam feralem, quę hîc aperitur accurrūt, & cadaueri oſcula figunt, ita interrogātes: Cur noſtro abijſti è cōſpectu ô cariſſime? numquid cibi & potus inopia te occidit? numquid infelicis coniugij capiſtro caput ſubtrahere voluiſti? Fatere nobis, quæ te res mouere potuit, vt non tantùm ſuauiſſimam thalami conſortem, & liberos dulciſſimos tuos deſereres, ſed etiam delitijs pulcerrimi huius mundi, tuis prætereà fortunis & familiaribus omnibus abrenuntiares? Sed hîc

hîc verum eſt illud, Surdo narratur fabula. Accedens igitur ſacrificus, plorantes fœminas arcet à feretro, Deoq; manium imperat, vt ne vlla re mortuum impediat hominem, ſed liberè eum abire permittat ad locum iſtum beatarum mẽtium, ad quem maiores ipſius iam olim præceſſerint. vtque expeditius, tam longum nec ſatis tutum iter conficere poſſit, quidquid in omni vita precioſæ ſupellectilis habuit, illud in vrnam feralem inſerunt, iamque antea domi ſuæ recentibus ocreis & veſte noua abeuntem herum induerunt. Mortuo etiam ceruical ſubſternunt, ſiccà terra refertum. Cumque iam ferale murmur Flamines abſoluerunt, defuncti coniunx iterum accurrens cum eiulatu & clamore maritum ad vitam reuocat. Huius gemitum ipſi ſacrifici cum cantoribus excipiunt, & ſeſquihoram vociferãdo perdunt: adfertur deinde & argẽtea crux, eam capulo ſuperimponunt, & demortuum monẽt, vt ne ſuam patriam in conſuetudine cęleſtium animorum obliuiſcatur, ſed pro ea apud cælites aſſiduè deprecetur. Rogant etiam vt ante omnes D. Nicolaum ſibi cõciliet, hũc namq; Deum eſſe tutelarem omnium Ruſſorum. Tandem cadauer in foſſam demittitur, Flamen verò ſicci pulueris tantum vrnæ ſuperinijcit, quantũ manu tenere poteſt. Cæteri deinde mortuum ſepeliunt. Atque ita piacularia ſacra ſuum ſortiuntur finem.

Eodem die cęnam ſatis opiparè & apparatè inſtruunt, ad hanc Chriſtiani (ita mendicos appellant) vocantur, vt nimirum tanquam ocioſi pro mortuo Deos inclament. Flamines item & omnes conſanguinitate propinquos inuitant. Cumq; & mihi hũc *Conuiuia funebria.*

haberent honorem lubenter ecastor eos adij, ea potissimum de caussa, vt mores eorum rectius cõtemplari & obseruare possem.

Hospites osculo blandissimè excipiũt, & quemq;, vt dignior est, ad mensam collocant. Sed hîc tibi illud ad mentem reuoces velim, Russos omnes S. Nicolaum tanquam Deum adorare, eiusq; imaginem in domibus omnium videri. Accumbentibus cõuiuis ardentem statim adferunt candelam, eamq; Nicolao consecrant, deprecantes sedulò pro salute & beatitudine amici demortui. Postea in scutella argentea triticum cum superinfuso melicrato apponunt.

Singuli ligulam sumentes, manibus defuncti rerum abundantiam, & nepotibus supellectilem copiosam vno optant ore. Mox calix vino adusto plenus obambulat, & hunc liquorem nõ aliter potant, quàm vaccæ algentes vndas, vt in prouerbio dicitur. Neq; tamen hoc ipsorum factũ certa ratione caret. Vix enim illos ob ciborum cruditatem viuere posse arbitror, si tam forti potu stomachi frigiditatẽ non propulsarẽt. Ferculis demum appositis senior inter Flamines iterum pinguia thura adolet, & lemures eijcit foràs, postea scripto crucis signo, cibo benedicit. Peregrinis hominibus elephantem honoris gratia præbibunt, illosq; si alicuius sunt dignationis & preeminentiæ, muneribus adficiunt liberaliter. Dumque omnes pro salute sui regis, pro beatitudine amici mortui, pro felicitate adfinium & cognatorum, plenis cantharis bibunt: fit ferè, vt vix duo vel tres istis ab exequijs sobrij domum discedant. Eleemosynas illi qui lautioris fortunæ sunt, die Vene-

ris

ris distribuunt, sed exiguam tantùm gregarij panis particulam.

Porrò de vanis superstitionibus, quibus hæ gentes deditæ sunt, quid attinet dicere? Multi, serpentes in domibus familiares habent & alunt. *Aliæ superstitiones.*

Dæmonem quoque meridianum metuunt & colunt. Ille enim cùm iam maturæ resecãtur fruges, habitu viduæ lugentis ruri obambulat, operarijsq; vni vel pluribus, nisi protinus viso spectro in terram proni concidant, brachia frangit & crura. neque tamen cõtra hanc quoq; plagam remedio destituuntur. Habent enim in vicina sylua arbores religione patrum cultas, harum cortice vulneri super imposito, illud non tantùm sanant facilè, sed & dolorem loripedi eximunt.

Luem castrensem, quàm nostri milites huc aduexerant, tali modo eos propulsare vidi. Funem accipiunt, eumque per foramen scamni in domo vetustioris tantisper trahunt & retrahunt, donec ignis scintillam ex arido assere eliceant: flamma conspecta, cereum in delubro vndis lustralibus perfusum accendunt. Omnes deinde qui ex hac fauilla prunas vel torrem domi conseruant, tutos fore credunt à pestifera contagione, & fit nonnunquam, vt euentus fidei respondeat.

Doloribus dorsi talem adhibẽt medicinam. Pueros illegitimos, quorum hîc ingẽs est numerus, certo ære conducunt, illorumque tergum pedibus sexcenties premũt & conculcant. Hoc medicamentum anodynum maioribus profuisse asserunt.

Magistratum de voluntate regis accipiunt. Oppidis Starostæ, hoc est, Capitanei imperãt, hi pro suo *Leges & iudicia.*

arbitrio leges figunt, & in plebeculam securi dominantur. Caussæ criminales ad iudicia rarò deferuntur. Qui se conuicia dixisse negat, absoluitur. Nam palinodiam pro pœna irrogata reputant. Iuris Romani scrupulosa volumina, Bartolos & Baldos frustra euoluisti, si hîc esse voles. Statutis enim, id est, legibus scriptis vtuntur. In illis & hoc sancitum est: Homicidam, nisi in ipso facto deprehensus sit, quinque florenis vitam redimere posse. Homini autem qui alterius canem cæciderit, mulctam decem florenorum irrogandam esse. Fustuarij pœna ipsis inter præcipua tormenta est. Nobiles enim, suos agricolas, heri mancipia sua si quando peccarunt, horrendum in modum fustibus dolant. Qui verò grauius deliquerunt, virgis ferreis lacerantur.

Gens est natura ad arma propensior. Machæris, frameis, & falcatis ensibus pugnant: persæpe etiam claua lignea, quam semper ad manum habent. Si rus abeunt, Costram in dextra tenent, arcum autem Tartaricum cum pharetra & arũdinibus venenatis lateri alligant.

Ludi. In commessationibus non tantùm rubri chartacea symbola regis lubenter tractant, sed & ludo tesserario gaudent. Summa autem solertia prælia latronum ludunt. Vt gemini inter se reges albusque nigerq; pro laude oppositi certent bicoloribus armis. In hac profectò arte ita excellunt, vt haud sciam an vlla gens cum illis comparari debeat.

Merces. Cùm pax est, ferarum pelles ex Moschouia in Poloniam & Liuoniam venales asportant. Mel, ceram, & corium magna copia peregrinis vendunt. Cæteri venando & latrocinia exercendo victum quęritant.

Vndi-

Vndique enim denſiſſimis & inuijs nemoribus ſe- *Ferarum venatio.*
pti ſunt. Lupos, linces, & martes ſæpe intra ipſa oppidorum mœnia venantur. Martes quidem in ſummitatibus arborum plerumque manent, & mel ab apibus congeſtum auidiſſimè lingunt. Ruſtici igitur canes alunt veſtigatores, odoratu produnt animal inter arborum frondes abſconditum. Tum venator magno ictu arborem percutiens, martem de ſummo vertice deijcit, quem illico ἰχνευτὴς ille dentium morſu necat. Κάστορες quoq; in locis paludoſis habitantes ſimili ratione decipiũt. Hoc animal, quia *Caſtores.* in extremis amnium oris commoratur, nõ capitur, niſi Nouẽbri & Decembri menſibus, cùm terra duriſſimo frigore riget. Fluuio igitur glacie conſtricto aduolat ruſticus cum cane odoriſequo. Κάστωρ aduenientis animũ minimè ignorans effoſſos, in ripa cuniculos deſerit, & ſub glacie in algentibus vndis natat. Canis autem naribus locum ſupra caput natantis exactè prodit. Sequitur igitur venator, qui iam antè à glacie perfoſſa ad fauces fluminis rete de lino triplici factum diſpoſuit. Ad hoc cùm iam deuenit Caſtor, perrupturum ſe ſperans, occiditur fuſtibus, & extrahitur. Pellis eius apud hos populos ſummo eſt in pretio. Hanc quoq; venationẽ impune nunquam vidi: nam penè cœli intemperies me occidit.

Moribus Ruſſi erga hoſpites ſunt tolerabilibus: niſi fortè eorum trullas ames. Nam inter pocula homines eſſe deſinunt.

Viri & fœminæ, ſi à fortunæ bonis firmiores ſunt, *Veſtitus.* eodem ferè habitu veſtiuntur. Tunicam talarem varij coloris ex panno Britannico habent: limbis veſtium tænias ſericas, & globulos deauratos in-

tertexunt: vterque ocreis calceatus. Fœminæ vittis & mitra caput tegunt, viri cudone pileóve coloris diuersissimi. Rusticorũ filiæ ex capitibus serpentum torquem collo circumdant. Vulgus autem ex pellibus ferinis tunicas, ex cortice arborum calceos parat: Et tot hîc sunt sutores quot rustici.

Forma corporum. Natura profectò sub aspero cælo homines etiam elegantes producit. Corpora plerunque solida habent & succi plena. Neque adeò informis est sexus muliebris, si quis formarum velit esse spectator. Omnem autem decorem suum vnico potandi vitio mulieres obfuscant. In hac enim re si maritos non vincunt, certè non sunt illis inferiores.

Musica. Musicæ subtilioris ignari sunt. Panduras nulla arte tractant & tantùm tibias vtriculares in delitijs habent. In nuptijs & alijs solennitatibus persæpe ad manuum complosarum fragorem choreas ducunt.

Libri. Libros Latinos & Græcos nunquam viderunt, & tamen de religione Græcorum multa gloriantur. Ego cùm semel nouum Testamentum Tiguri Græcè impressum mecùm haberem, rogaremque Flamines vt aliquam periodum legerent, illi hoc sese facturos pernegabant: sanctè affirmantes, eiusmodi typos nunquam sibi antè visos esse.

Victus. Mensæ elegantiam non magnopere curant, sed crudos cibos Deos Ægyptiorum, porrũ & cœpe auidissimè ingurgitant. Ditiores vinum & medonem, vulgus *Quastum*, hoc est, aquam bibit admixto sale vulgari, & pane mucido squarosóq; vescitur.

Ædificia. Domus Ruthenicæ ligneæ sunt, & quidem malè materiatæ. Ita tamen desipiunt, vt existiment parietem

tem cratitium lateritio præferendum esse. Cęmenti apud eos nullus ferè vsus est. Polociæ tantùm tria templa sunt, opere lateritio exstructa. Ex his tertiũ more Italico pulcerrimè expolitum nunc ibidem conspicitur. Cætera Moschorum Dux Ioannes Basilides deuastauit, cùm ante annos octodecim Polotiam deditione in suam accepit potestatem.

Pacis tempore opimos accipiunt ex agris prouentus: nec vllis ferè frugibus hominũ vtilitati seruientibus carẽt. Aues omnis generis, perdices putà, phasianos, attagenes erythrotaones summa solertia per insidias capiunt, & leui ære diuendunt. Piscium lautissimorum admirabilem copiam perennia illis suppeditant flumina, Borysthenes, Duna, Drisna, Drissa, Polotta, ex quibus innumeri lacus & ἰχθυοβοφεῖα sese effundunt. Ex cocto sale Iberico cibos condiunt. *Victus.*

Metallum quidem patrio in solo non effodiunt, & tamen auri obryci signatiq; argenti maximo desiderio tenentur, atq; hoc vitium cum cæteris mortalibus commune habent. Nummos eorum argenteos ouali forma procusos ad tuam Excell. mitto: ij vno in latere Cataphracto signantur: in altero descripta sunt Ruthenicè hęc verba: Κῆς βελίκι Ι'ϐάν hoc est, princeps magnus Ioannes. *Moneta.*

Hæc ferè ea sunt, Dauid Chytræe, quæ in Orientaliori Russia obseruatione digna putaui, quæ quidem, vt tuæ cupiditati satisfacerem, libenter in has paginas conieci. Nec tamẽ omnia attigi, sed tantùm summa sequutus sum fastigia rerum, Apes vt tenero studens liquori libat summa thymi, aut crocum rubentem.

Armenij.

De Armenijs quoque antea ad te perſcripſi, neque dubito literas tibi redditas eſſe. Hos frequentes habitare Leopoli, atq; ibidem pulcerrima templa habere, Tidemannus Giſius 7. Iunij Caunæ mihi dixit. Ego quidem, ſi aliquando officij ratione hoc ipſum licebit, Leopolim excurram, & vicinam Armeniam perluſtrabo, fuſiusque deinde omnia literis tractabo.

Tartari.

Reſtat nunc vt de Tartaris perpauca ſubijciamus. Cùm verò epiſtolam ad te ſcribere decreuerim, nõ eſt quod hiſtoriam expectes. Nolim namq; γλαῦκας εἰς Ἀθήνας· Tartarorum quidẽ copias minimè contemnendas regijs in caſtris perſæpe vidi, atque hi ex Præcopienſium Horda aduenerunt, ex qua nunc quoq; militem conſcripſit Stephanus Victor. Cæteri Polonis notiores ſunt Tauricenſes, Aſturcenſes, Naianenſes, Rezihorenſes, & Circaſſii. Principem Hordæ ſua lingua *Czar*, hoc eſt, Imperatorem appellant. Nobiles autem, quibus res mediocriter ſunt ſecundæ, *Cneſi*, id eſt, Principes vocantur. Tantus nimirum barbaræ gentis faſtus eſt, vt etiam titulos & magna miſeri aucupentur nomina. Religio eorum ſine dubio diuerſiſſima eſt.

Ego illorum ritùs, qui regis noſtri ſceptrũ agnoſcunt, breuiter attingam. Bellici ſanè tumultus eos à numinis cultu nõ auocant. Nam Veneris die, cùm vix ſol ipſe nitẽtes ſpargere iam cœpit radios, in medio camporum æquore frequentes conuolant. Hîc

Religio Tartarorum.

Papa nudo vertice & pedibus complicatis humi ſedens, ſchedulam ſiniſtra in manu tenet, in hanc deſcripta ex Alcorano paradoxa aliquot congeſſit, quæ voce clara ad circumſtantes recitat: illi ſi quando no-

do nomen Dei & Mahometis audiunt, gemitu & capitis inflexione reuerentiam ſuam declarant. Lectione finita, in ſtationem quiſque ſuam reuertuntur. Cæteri tamen, qui pacem bello, œconomiam militiæ præferunt, alijs quoq; ceremonijs occupantur. Hi vno à Vilna miliari, ad fluminis Veliæ ripas, gurguſtia aliquot & pagũ amœniſſimo loco ſitum habent. Huc ego XII. Kal. Iul. cum Ioanne Gamrato Stralſundino, mercatore & ciue Vilnenſi exſpaciatus, delubrum eorum intraui. In illo certè, nec alicuius Diui, nec atri Dæmonis ſimulacrum vllum videtur. Nudi vbiq; parietes. Area tamen pictis tapetis inſtrata eſt. Die Veneri dicata ſemper ad ſacra conueniunt, ea, vti opinor, de cauſſa, vt ſignificent neq; Iudæorum ſuperſtitiones, neq; Chriſtianorum nomen & religionem ſibi probari. Delubrum nulli niſi diſcalceato ingredi licet. Campanarum boatum minimè tolerant. Papa autem, exorto ſole, in ſummitate templi exedræ inſiſtens, ſtentorea voce populum ad conciones vocat. Cumq́; iam frequentes adſunt, ſumto ad manum Alcorano quem Arabicis literis ſcriptum mihi monſtrarunt, numinis colendi rationẽ illis exponit. Poſtea de apotheoſi Mahometis, deq́ue illius maieſtate & præcellentia carmen agreſte decantant, & tunc comitiorum finis eſt. Si Alcoranum, vel alium quemuis librum typis editum hîc videre licuiſſet, eum certè, magno vel pretio comparatum, ad tê miſiſſem. In tanto autem librorum defectu nihil ſe vendere poſſe dicebant. De Deo Ieſu Chriſto & Spiritu ſancto fruſtra eos interrogabis. Veram enim pietatẽ ita curant, vt numerũ lupus aut torrentia flumina ripas. Non ſemel igitur

admiratus ſum cùm inter Chriſtianos habitent, cur adeò duri ſint & Chriſtianam religionē aſpernentur, & video ſanè Ieſuitarum nugas, qui de conuertendis ad Romanam eccleſiam gentibus multa & grandia fabulantur, cùm nequaquam hos, qui vicinis in parietibus commorantur, à vana ſuperſtitione abducere poſſint. neq; tamen & hoc negare auſim eſſe in Scythia homines Ieſu nomen adorantes, cùm dictum ſit per Dauidem de voce Euangelij per Apoſtolos in gentes ſpargenda, in omnem terram exiuit amuſſis eorum, & in finem orbis oratio eorum. Porrò non fugit excellentiam tuam dogma Mahometarum magna ex parte Iudæorum ſuperſtitionibus & ſomnijs eſſe refertum. Tartari igitur Circumciſionem quoque retinent, ſed diuerſa ab Hebræis ratione. Secundo enim & tertio annis à natiuitate, prout papæ viſum eſt, circumciduntur.

Lingua eorum à Polono idiomate tam longè abeſt, vt in Scythiam, illi in Sarmatiam cōmigrantes, ranæ Seriphiæ non iniuria dici queant. Qui tamen in Polonia, & Lituania, & vtraq; Ruſſia longè lateq; diſperſi ſunt, plerumq; hominū, quibuſcum degunt, linguam addiſcunt & callent.

Præterea illorum papa hoc mihi in ſermone dixit: In multis ſuæ gentis regionibus, ſolem, ignem, malos item genios, tanquam Deos coli. Moribus feris ſunt, & duri laboris patientiſſimi: nec etiam vna vxore cōtenti. Nam plurimas ducunt, quarum penè miranda domi eſt concordia. Sed prior cæteris gratior habetur & acceptabilior.

Mortuos hîc non cremant, ſed defodiunt. Sponſos etiam fato functos addita dote & rebus œconomiæ

nomiæ necessarijs, matrimonio iungunt, ridiculis mehercle ceremonijs, quos alio in orbe & reuicturos, & vnà semper futuros autumant. De animabus demortuorũ ita sentiunt, eas videlicet ex vno corpore in aliud tantisper demigrare, donec præcellentem aliquam & diu quæsitam inueniant habitationem, atq; hinc magna ista mundi lumina Cæsares & viros principes enatos esse.

Victus illorum miserrimus & Cyclopicus. Nam prandentes aliquoties cum horrore aspexi. Carnes certè equinas ac semicoctas auidissimè deuorant. nullus illis mensarum & sediliorum est vsus. Cutes equorum iam tum fumantes, & recèns bestiæ detractas pro scamnis consessuri consternunt. Lac equarum tanquam vinum Cretense admirantur & epotant. Hi bellis, acynacibus, arcu & sagittis pugnant, bellatorum præstantia equorum omnibus facilè anteponendi.

Præcopiensium legatus XIX. Iunij Vilnam adueniens regi euangelion adferebat, de re à suis contra Moschos animosè & fortiter gesta. Quod videlicet non tantùm maximas hostis prouincias ferro flammaq; feliciter peruagati sint: sed & ad ipsa metropolis Moschouiæ mœnia penetrarint. Horũ studium voce sua rex collaudans, magnam se ipsis aliquando gratiã habiturum dicebat, si deinceps quoque magnanimo conatu in aduersam gentem arma & bellum inferant.

Iam de rebus Polonicis quales ex nunc sunt, scribendum aliquid erit. Quia nihil enim abs te literarum tribus penè mensibus accepi, meas epistolas, quas Maio & Iulio exaraui, intercidisse video. Rex

Stephanus Victor, 29. Aprilis ex comitijs Warsauiensibus Vilnam reuersus est. VIII. autem Kal. Iun. Bogdanus Bielscius, Moschus nobilissimus, à suo principe profugus ad regem venit Vilnam, qui non tantùm humanissimè nouum & insperatum hospitem excepit, sed & muneribus adfecit liberaliter. Sunt homines qui ominis loco illius aduĕtum excipiant, & fore confidant, vt ex solius consilio rex plurimis in rebus adiuuetur.

Sequenti die, qui erat 26. Maij, legatos Moschicos aduentare vidimus, comitatum habentes satis splendidum. Cum illis aliquot diebus de pace tractatum est, effectum verò nihil. Conditiones à rege propositæ tales sunt: Moschus Liuoniam tradat. Impedimenta bellica & commeatum in arcibus deditis relinquat. Sumptus etiam duabus expeditionibus factos persoluat. Pacem perpetuam sanciat. Danorum & Suecorũ reges hoc fœdere comprehendantur. Captiui λύτρω vel permutatione redimãtur. Ipse princeps in finibus vtriusq; regni ad colloquiũ se sistat. Internuncij cùm dicerent nihil horum suis in mandatis annotatũ esse, intercessione procerum, decem dierum spacium impetrarunt, vt interea per veredarium principis sui mentem explorarent. Ille, quia die dicto reuersus non est, rex quidem legatos dimisit.

Ipse verò 19. Iunij, equum in gyros tortũ conscendens, Vilna egressus est circiter decimam diei horam, cælo ita sereno & tam faustis hominum acclamationibus, vt dubitare nemo possit, hunc principem diuinitus Polonorum genti datum, ex hydra ista Lernæa feliciter debellata, famã reportaturum

esse

esse immortalem. Equitabant in agmine variarum gentium proceres, inter quos non postremus erat legatus pontificius Ioannes Andreas Caligarius, episcopus Brittonoriēsis, qui pro confirmatione regni pecuniam papæ debitam deposcens, indulgentias simul & peccatorum remissionē largissimam attulit. Proximum ab illo locum tenebat generosus vir, Leuinus Bulouius, ab illustrissimo Marchione Brādeburgensi & Borussorū duce in legatione huc missus, qui postea Caunam reuersus, cùm ad prandium me inuitasset, amāter hoc à me petijt, vt suo nomine salutē tibi plurimā adscriberem, addens & illud: In Borussiam quidem te hoc tempore non venturū, id quod ego summo cum dolore audiui: Statueram enim salutandi gratia Regiomontē ad te excurrere.

Tidemannus quoque Gisius, I. V. D. & regis intimus Secretarius, homo omnium hominum humanissimus, & optimis literis egregiè excultus. 21. Iunij, historiam Augustanæ Confessionis tuam, ab Rittero Latina ciuitate donatam, Vilnæ mihi monstrauit. Cumque sumpto semel iterumque calamo scribere tibi vellet, neque tamen tanta & indicibili negotiorum mole oppressus, sibi ipsi satisfacere posset, inuitus quidem hoc tempore officium tuæ excellentiæ debitum intermisit, meque per Apollinem rogauit, vt hanc candidissimæ mentis suæ affectionem per epistolam tibi significarem, id quod me facturum, vti debui, ita lubenter promisi. De omnibus tamen rebus, quæ hactenus gestæ sunt, & quæ deinceps numinis auspicio gerentur, faciet te paulò pòst certiorem.

Regis nostri frater, Transyluaniæ princeps, nu-

per decessit, cuius obitum rex grauiter tulit, vt par est. metuit fortassis aliquam in istis locis mutationem, quanquam filius demortui, decem annorum puer, à subditis patris successor nominatus est. Eodem die quo Transyluanorum dominus extinctus est, generosissimus regis equus exanimis concidit & perijt, qui non procul ab arce Vilnensi defossus est, & columnam habet ligneam.

Belli suscepti moles hac æstate Plescouiam tanget. Milites vndiq; huc confluunt, ille ex Germania, alter ex Calydonia, tertius ex Britannia, vt nimirum venales animas tantò citius Plutoni propinēt. Nam vndiq; ad inferos tantundem viæ est.

Rex dum foris hostem quærit, nos domi pro pietate bellum gerimus. Proceres quidem Polonici, qui purioris doctrinæ professoribus fauent, & partim Zuinglianos defendunt, partim Augustanam Confessionem sequuntur: ante abitum suum de ineunda concordia suaserunt, certum esse adfirmantes, quod N. Romę nuper creatus in perniciem Lutheranorum iuramentum præstiterit Pont. Max. Huius verò tyrannidem non adeò metuendam esse, si nos piè in religione consentiamus. Maio igitur mense conuenimus Vilnæ, effecimus nihil. Summam actionis adiunctæ continent paginæ. Ipse Dei filius, vtinam gloriosissimo aduentu suo vulnera ecclesiæ citò sanet, & beatitudinem nobis donet sempiternam. In hoc quidem seculo sinceram sperare pacem non licet. Anabaptistas vicinos per occasionem erroris admonui. Horum superintendentes Laurens Criscouius, hæresin se defensurum scribit. cùm prodierint chartæ, habebimus sanè quod

quod aut contemnamus, aut etiam quod auctoritate sanctarum scripturarũ refutemus. Literas ipsius Criscouij ad tuam Excellentiam transmitto. Iamq; Colophonis vice etiam atq; etiam vehementer te rogo, vt hasce paginas tuo iudicio emendes, ac vel legas, vel diuulges, vel abijcias, quidquid horum feceris, meo facies consensu. Summum Pontificem ecclesiæ, Iesum Christum, Dei ac Virginis filium, qui solus est longitudo dierúm nostrorum, toto pectore precor, vt tuam Excellentiam spiritu sanctissimo suo gubernet, & diutissimè incolumem conseruet, meque tuæ beneuolentiæ & amori totum trado. VIII. Kalend. August. anno. M. D. LXXXI.

EPISTOLA

DE RELIGIONE ET SACRIFICIIS VETERVM BORUSSORUM, IO. MELETII

Ad

GEORGIVM SABINVM.

CVm elegiam illam tuã, quam ad Petrum Bembum Cardinalem scripsisti, mihi legendam exhibuisset Hieronymus filius meus, qui tuis scriptis plurimùm delectari solet, in qua de sacrificio capri, & anguium cultu, quæ nonnullæ Sarmaticæ gentes faciunt, commemoras: continere me non potui, quin ea quæ de vano cultu earum gentium comperi, ad te scriberem, tibi vtique non ingratum fore sperans, si earum gentiũ, ad quas fato quodam vocatus es, & in quarum vicinia vitam agis, mores &

idololatriam plenius cognoſceres. Multi enim ſuperſtitioſi ritus, idololatriciq́ue cultus paſſim in his regionibus adhuc occultè ſeruantur, qui tibi aduenæ nondum fortè cogniti ſunt. Itaque viſum eſt communicare tecum, quicquid de illis compertum habeo. Ac ne longiore vtar procœmio, referam primò ſacrificia, quibus olim Boruſſi, Samogitæ, Lituani, Rutheni & Liuones, coluerũt dęmonia pro dijs, atque etiam nunc multis in locis colunt occultè: deinde ſuperſtitioſos quoſdam ritus, quibus nuptiæ, funera & parentalia apud eaſdem gentes celebrantur.

Die Georgij ſacrificium facere ſolent Pergrubrio qui florum, plãtarum, omniumq́; germinum Deus creditur. Huic Pergrubrio ſacrificant hoc modo. Sacrificulus, quem *Vurſchayten* appellant, tenet dextra obbam cereuiſiæ plenam, inuocatoq́ue dæmonij nomine, decantat illius laudes: Tu (inquit) abigis hyemem, tu reducis amœnitatem veris: per te agri & horti virent, per te nemora & ſyluæ frondẽt. Hac cantilena finita, dentibus apprehendens obbam, ebibit cereuiſiam nulla adhibita manu: ipſamq́ue obbam ita mordicus epotam retro ſupra caput iacit. Quæ cùm è terra ſublata, iterumq́; impleta eſt, omnes quotquot adſunt ex ea bibunt ordine, atque in laudem Pergrubrij hymnum canunt. Poſtea epulantur tota die, & choreas ducunt.

Similiter quando iam ſegetes ſunt maturæ, ruſtici in agris ad ſacrificium congregantur, quod lingua Ruthenica *Zazinck* vocatur, id eſt, initium meſſis. Hoc ſacro peracto, vnus è multitudine electus, meſſem auſpicatur, manipulo demeſſo quem domum

mum adfert. Poſtridie omnes, primò illius domeſtici, deinde cæteri quicunq; volunt, meſſem faciunt.

Facta autem meſſe, ſolenne ſacrificium pro gratiarum actione conficiunt, quod Ruthenica lingua *Ozinck*, id eſt, conſummatio meſſis dicitur. in hoc ſacrificio, Sudini Boruſſiæ populi, apud quos ſuccinum colligitur, capro litant, ſicut in elegia tua ad Bembum ſcribis.

Litandi verò ritus eſt talis. Congregato populi cœtu in horreo, adducitur caper, quem *Vurſichaytes* illorum ſacrificulus mactaturus, imponit victimæ vtranq; manum, inuocatque ordine dæmones, quos ipſi Deos eſſe credunt: videlicet, Occopirnum, deum cæli & terræ. Antrimpum, deum maris: Gardoæten, deum nautarum, qualis olim apud Romanos fuit Portunus. Potrympum, deum fluuiorum ac fontium. Pilnitum, deum diuitiarum, quem Latini Plutum vocant. Pergrubrium, deum veris. Pargnum, deum tonitruum ac tempeſtatū. Pocclum, deum inferni & tenebrarum. Poccollum Deum aëriorum ſpirituum. Putſcætum, deum qui ſacros lucos tuetur. Auſceutum, deum incolumitatis & ægritudinis: Marcoppolum, deum magnatum & nobilium: Barſtuccas quos Germani *Erdmenlen*, hoc eſt, ſubterraneos vocant.

His dæmonibus inuocatis, quotquot adſunt in horreo, omnes ſimul extollunt caprum, ſublimemque tenent, donec canatur hymnus, quo finito, rurſus demittunt ac ſiſtunt caprum in terram. Tum ſacrificulus admonet populum, vt ſolenne hoc ſacrificium à maioribus piè inſtitutum, ſumma cum veneratione faciant, eiusque memoriam religiosè ad

posteros conseruent. Hac conciuncula ad populum habita, ipse mactat victimam, sanguinemque patina exceptum dispergit. Carnem verò tradit mulieribus eodem in horreo coquendam. Hæ interea dum caro coquitur, parant è farina siliginea placentas, quas non imponunt in furnum, sed viri focum circumstantes, hinc illinc per ignem iaciunt absque cessatione, tādiu quoad illæ indurescant, & coquantur. His peractis epulantur atq; helluantur tota die ac nocte vsque ad vomitum. Ebrij deinde summo mane extra villam progrediūtur, vbi reliquias epularum quæ remanserunt, certo in loco terra operiunt, ne vel à volatilibus vel à feris diripiantur. Postea dimisso cœtu, suam quisque domum repetit.

Cæterum, ex omnibus Sarmatiæ gentibus suprà nominatis, multi adhuc singulari veneratione colunt Putscætum, qui sacris arboribus & lucis præest. Is sub arbore Sambuco domicilium habere creditur. Huic passim homines superstitiosi litant pane, cereuisia, alijsque cibis sub arbore sambuco positis, precantes à Putscæto vt placatum efficiat Marcoppolum, deum magnatum & nobilium, ne grauiore seruitute à dominis ipsi premantur: vtque sibi mittantur Barstuccæ, qui (vt suprà dictum est) subterranei vocantur. His enim dæmonibus in domo versantibus se fieri credunt fortunatiores: eisque collocant vesperi in horreo super mensam mappa stratam panes, caseos, butyrum, & cereuisiam: nec dubitant de fortunarum accessione, si manè reperiant cibos illic assumtos. Et si quando intactus cibus in mensa remanet, tunc magna anguntur cura nihil non aduersi metuentes.

Eædem

Eædem gentes colunt ſpiritus quoſdam viſibiles, qui lingua Ruthenica *Colky*, Græca Coboli, Germanica *Coboldi*, vocantur. Hos ſpiritus credunt habitare in occultis ædium locis, vel in congerie lignorum: nutriuntque eos lautè omni ciborum genere, eò quòd afferre ſoleant nutritoribus ſuis frumentum ex alienis horreis furto ablatum.

Cùm verò hi ſpiritus alicubi habitare ac nutriri cupiunt, hoc modo ſuam erga patremfamilias voluntatem declarant. In domo congerunt noctu ſegmenta lignorum, & mulctris lacte plenis imponunt varia animalium ſtercora. Quod vbi paterfamilias animaduerterit, nec diſſipauerit ſegmenta, nec ſtercora è mulctris eiecerit ſed de inquinato lacte cum omni familia ſua comederit, tunc illi apparere & permanere dicuntur.

Præterea Lituani & Samogitæ in domibus ſub fornace, vel in angulo vaporarij vbi menſa ſtat, ſerpentes fouent, quos numinis inſtar colentes, certo anni tempore precibus ſacrificuli euocant ad menſam. Hi verò exeuntes, per mundū linteolum conſcendunt, & ſuper menſam aſſident. Vbi poſtquam ſingula fercula delibarunt, rurſus deſcendunt, ſeque abdunt in cauernis. Serpentibus digreſſis, homines læti fercula illa prægustata comedunt, ac ſperant illo anno omnia proſperè ſibi euentura. Quod ſi ad preces ſacrificuli non exierint ſerpentes aut fercula ſuper menſam poſita non delibauerint, tum credunt ſe anno illo ſubituros magnam calamitatem.

Ad hæc eædem gentes habent inter ſe ſortilegos, qui lingua Ruthenica *Burty* vocantur, qui Potrimpum inuocantes, ceram in aquam fundunt, atque

ex ſignis ſiue imaginibus inter fundendum figuratis, pronunciant ac vaticinantur de quibuſcunque rebus interrogati fuerint. Noui ipſe mulierculam, quæ cùm diu reditum abſentis filij fruſtra expectaſſet: erat enim filius ex Boruſſia in Daniã profectus: conſulit ſortilegum, à quo edocta eſt, illum naufràgio perijſſe. Cera enim in aquam fuſa, expreſſit formam fractæ nauis, & effigiem reſupini hominis, iuxta nauim fluitantis.

Apud Samogitas eſt mons ad fluuium Nauuaſſam ſitus, in cuius vertice olim perpetuus ignis à ſacerdote conſeruabatur, in honorem ipſius Pargni, qui tonitruum & tempeſtatum potens à ſuperſtitioſa gente adhuc creditur. Hactenus de ſacrificijs.

Nunc de ritibus Nuptiarum, funerum, & parentalium, narrabo non minus ridicula quàm ſuperſtitioſa. Apud Sudinos, Curonenſes, Samogitas, & Lituanos, nobiles puellę multis in locis geſtant tintinnabulum, quod funiculo alligatum è cingulo dependet vſque ad genua. nec ducuntur, ſed rapiuntur in matrimonium, veteri Lacedæmoniorum more à Lycurgo inſtituto. Rapiuntur autem non ab ipſo ſponſo, ſed à duobus ſponſi cognatis. Ac poſtquam raptæ ſunt, tunc primùm requiſito parentum conſenſu matrimonium contrahitur.

Cùm nuptiæ iam celebrantur, ſponſa ducitur ter circa focũ. Deinde in ſellam ibi collocatur. Sedenti ſuper ſellã, pedes lauantur. Ea verò aqua, qua ſponſæ lauantur pedes, conſpergitur lectus nuptialis ac tota ſupellex domeſtica: Conſperguntur item hoſpites, qui ad nuptias inuitati ſunt. Poſtea ſponſę os oblinitur melle, & oculi teguntur velamine, velatis

oculis

oculis ipſa ducitur ad omnes ædium fores, quas iubetur contingere ac pulſare dextro pede. Ad ſingulas fores circumſpergitur tritico, ſiligine, auena, hordeo, piſis, fabis & papauere. Qui enim ſequitur ſponſam, geſtat ſaccum plenum omni genere frugum: cumque illam circumſpergit, ait, nihil horum defuturum ſponſæ, ſi religionem piè coluerit, remque domeſticam curauerit ea diligentia, qua debet. His actis, aufertur ſponſæ velamẽ ab oculis, & conuiuium celebratur.

Veſperi cùm ſponſa ad lectũ deducenda eſt, inter ſaltandum ei abſcinduntur crines, quibus abſciſſis, mulieres imponunt ei ſertum, niueo linteolo adornatũ, quod vxoribus geſtare licet, donec filiũ pepererint. Tãdiu enim vxores pro virginibus ſe gerunt. Ad extremũ introducitur in cubiculũ, vbi pulſata & verberata, cõijcitur in lectũ, ſponſoq; traditur. Tum pro bellarijs afferuntur teſticuli caprini, vel vrſini, quibus ipſo nuptiarum die commanducatis, coniuges creduntur fieri fœcundi. Hac de cauſſa nullum quoq; animal caſtratum illic ad nuptias mactatur.

In Funeribus hic ſeruatur ritus à ruſticanis, defunctorum cadauera veſtibus & calceis induuntur, & erecta locantur ſuper ſellam, cui aſſidentes illorum propinqui, perpotant ac helluantur, epota cereuiſia, fit lamentatio funebris, quæ in lingua Ruthenica ſic ſonat *Ha le le, le le, y procz ty mene vmarl? ij za tij nie mielſto yeſty albo pity? y procz tij vmarl? Ha le le, le le ij za tij nie miel kras ije mlodzice? ij procz tij vmarl?* Id eſt, Hei, hei mihi. Quare mortuus es? Num tibi deerat eſca aut potus? Quare ergo mortuus es? Hei hei mihi: An non habuiſti

formoſam coniugem? Quare ergo mortuus es?&c. Hoc modo lamentantes enumerant ordine omnia externa illius bona, cuius mortem deplorant: nempe, liberos, oues, boues, equos, anſeres, gallinas, &c. Ad quæ ſingula reſpondentes, occinunt hanc Næniam, Cur ergo mortuus es, qui hæc habebas?

Poſt lamentationem dantur cadaueri munuſcula, nempe, mulieri fila cum acu: viro linteolum, idq; eius collo implicatur. Cùm ad ſepulturam effertur cadauer, pleriq; in equis funus proſequũtur, & currum obequitant quo cadauer vehitur: eductiſque gladijs, verberant auras, vociferantes, *Geygeythe begaythe peckelle.* id eſt, aufugite vos dæmones in infernum. Qui funus mortuo faciunt, nummos proijciunt in ſepulcrum, tanquam viatico mortuũ proſequentes. Collocant quoque panem, & lagenam cereuiſiæ plenam ad caput cadaueris in ſepulcrum illati, ne anima vel ſitiat vel eſuriat. Vxor mane & veſperi, oriente & occidente ſole, ſuper extincti coniugis ſepulcrum ſedens vel iacens, lamentatur diebus triginta. Cognati verò ineunt conuiuia die tertio, ſexto, nono, & quadrageſimo à funere. Ad quæ conuiuia animam defuncti inuitant, precantes ante ianuam. In his conuiuijs, quibus mortuo parentant, tacitè aſſident menſæ tanquam muti, nec vtuntur cultris. Ad menſam verò miniſtrant duæ mulieres, quæ hoſpitibus cibum apponunt, nullo etiam cultello vtentes. Singuli de vnoquoque ferculo aliquid ſub menſam iaciunt, quo animam paſci credunt, eiſque potum effundunt. Si quid fortè ceciderit de menſa in terram, id non tollunt, ſed deſertis (vt ipſi loquuntur) animabus relinquũt manducan-

ducandum, quæ nullos habent vel cognatos vel amicos viuentes, à quibus excipiantur conuiuio. Peracto prandio, sacrificulus surgit de mensa, ac scopis domum purgat, animasque mortuorum cum puluere eijcit, tanquam pulices, atque his precatur verbis, vt è domo recedant. *Iely, Pily ducisse: nu Wen, nu Wen*: hoc est, edistis ac bibistis animæ dilectæ, ite foras, ite foras. Post hæc incipiunt conuiuæ inter se colloqui & certare poculis. Mulieres viris præbibunt & viri vicissim mulieribus, seque mutuo osculantur.

De hac oblatione ciborum super tumulos defunctorum meminit etiam Augustinus sermone 15. de Sanctis, cuius verba hæc sunt: Miror cur apud quosdam infideles hodie tam perniciosus error increuerit, vt super tumulos defunctorũ cibos & vina conferant, quasi egressæ de corporibus animæ, carnales cibos requirant. Epulas enim & refectiones caro tantùm requirit: Spiritus autem & anima ijs nõ indigent. Parare aliquis suis caris dicit quod ipse deuorat. Quod præstat ventri, imputat pietati, &c. Hactenus Augustinus.

Hæc, quæ de superstitiosis ritibus, & ceremonijs illarum gentium narraui, partim ipse vidi, partim ab hominibus fide dignis audiui. Tu verò, præstantissime vir, qui variarum rerum cognitione delectari solitus es, pro ea qua excellis humanitate, meum hoc qualecunque scriptum ab homine tui amantissimo profectum, boni consulas, oro.

FINIS II. TOMI
Rerum Polonicarum.

TOMVS III.

RERVM POLONICARVM, IN QVO RES PARTICVLARITER gestæ à Polonis comprehenduntur.

ILLVSTRIBVS ET MAGNIFICIS VIRIS, DN. NICOLAO MIELECZKI, Voiuodę Podolię, Grodensi, & Nico. Sieniauuski, Striensi præfecto, atque copiarum regni in Russia primario ductori,

IOANNES LASICIVS S.

ISI nos certa merces laborum, Christianorum caussa susceptorum, in cælis maneret: nihil vobis, illustres viri, cæterisq; istic pacis publicæ conseruatoribus, foret infelicius. Tanta sunt vestra in Rempub. Christianam merita, me latet an iam remunerata. Hæc verò est illa maxima caritas, de qua sic inquit noster Seruator: Maiorem hac caritatem nemo habet, quàm si animã suam ponat pro amicis suis: hoc illud quod Sirachus faciendum suadet, ne fratris & amici caussa pecuniæ parca-

parcamus, hoc quod Paulus scribit: Caritas non quærit quæ sua sunt: & omnia sustinet. Quæ, quanta sint, quis nō videt? Testis rei huius est, inter alia, hæc quam ad vos mitto, VALACHICA HISTORIA: nam quid vos aliud in Valachia, tanto cum discrimine vitæ, nec absque impensis, & domesticis rebus postpositis, anno 1572. egistis, quàm vt Bogdano, gentis nostræ amantissimo, in illam reducto, tutum ab illa parte à Turcis regnum Polonicum, firmissimum Germaniæ murum, redderetis? quo beneficio quod aliud maius à vobis in Rempub. proficisci potuit? Itaq; ne dubitate, veniet aliquando illud tempus, cùm, vt omnium Christo fidentium virtutes, ita vestra quoq; hæc de populo Dei merita, magnis præmijs afficientur. Nec ego valde miror, optatis, conatibusq; vestris fortunā non respondisse: cùm nemo sit hominum, cui semper secunda sint omnia. In magnis (*ait Poeta*) & voluisse sat est. *Satis vos patriæ, satis amico dedistis afflicto. Si Deo, mundi, quem creauit, admirādo rectori, secus visum: quid dolemus? voluntati illius quis resistet? is vt dat, ita aufert, reges, regna mutat, excitat & immittit hostes, non tamen absq; caussa: sed propter impunita scelera, idololatriam, superstitionem, pauperum oppressionem, iniurias, fraudes, furta, cædes, luxus, libidines, ebrietates. Ductus est in captiuitatem populus meus, ait vates Esaias, propterea quòd non fuerit præditus scientia: tympanum, tibia & vinum in conuiuijs illorum: opus autem Dei non respiciunt. Neq; verò vos tunc solùm præclaram patriæ operam nauastis: magna semper ab illo tempore, ex quo vos in Russia diuina cōstituit prouidentia vtriusq; vestrum, maiorumq; vestrorum, in repellenda vi Barbarorum, vigilantia, in-*

dustria, fortitudo enituit: si modò alij conatus adiuuissent vestros, vel si plura perficere per iram diuinam licuisset. Vtinam autem nostri, tam crebris Scytharũ incursionibus exciti, qui mihi nihil nisi prodromi Turcarum esse videntur, de locis, quà illis accessus ad nos patet, muniendis tandem aliquando cogitarent. Vidisti tu, sapientissime Mieleci, in tua illa cum Comite Tarnouio & Stanislao Latalscio peregrinatione, vidisti inquam iuuenis, vt Itali Turcis, Hispani Mauris, Galli Anglis, Dani Suecis, Zelandi & Hollandi quibusuis, cùm bellum est, nauibus ad se aditum prohibeant: vt ijs in locis, quibus commodus est ad eos accessus, arces, præsidiaq; habeant: collapsa instaurent, dies & noctes excubent. Cuius rei documenta si nunc hac tua & ætate, & authoritate ad tuum Nestrum atq; Neprum, quà ferus Scytha incurrit, ederes: certè hoc inter tot tuos, quos in arcendis hostibus suscipis labores, præcipuum, idemq; immortale opus esset futurum. Ni verò id, hoste iam nobis propinquo, & incuria nostra nimiùm audaci facto, maturè feceritis, quis mirabitur sequutam possessionis direptionẽ: quæ, proh dolor, iam magna est, vbi nulla sepes fuit? Cui ducenda non dubito quin post tot calamitates, & Turcarum in Valachiam ingressum, manus sitis celeriter admoturi. Opto vobis Gedeonis fortitudinem, Samsonis vires, Dauidis felicitatem. Barcini, Kal. Octobr. 1577.

IOANNIS

IOANNIS LASICII HISTORIA DE INGRESSV POLONORVM IN VALACHIAM,

cum Bogdano Voiuoda, (cui successit Iuonia) & cade Turcarum: ducibus Mielezkio & Sieniawskio: an. M. D. LXXII.

VARIA esse gentis cuiusuis, vt virtutes, ita vitia, nemo est qui ignoret. Valachorum sanè ea est leuitas animi, & perfidia, vt maior esse nequeat. Ii paucis antè annis, ne superiora commemorem, Alexandro principe suo eiecto, quendam Iacobum Despotem, qui Rostochij Mathemata docebat, nostris quibusdam suo cum dispendio eum adiuuantibus, receperunt: quo occiso, rursus Alexandrum, postea Bogdanum admiserunt. Hoc fastidito, Iuoniæ se subiecerunt, isto Turcis prodito, ad Petrum defecerunt, quem quis diutius his regnaturum credat? Ita illud à Salomone verè dictum, vt omnia, propter improbitatem terræ, multos principes eius esse. Quamobrem haud mirũ est, proposuisse id in concilio Lucensi, anno Christi 1429. Sigismundum Hungarorum, Romanorumq; regem, (vt testis est lib. 4. Chronicorum Polonicorum noster Miecho-

uienſis) vt gens Valachica, vnà cum ſuis Voiuodis exterminaretur: quod nemini fida foret, furto ac præda viueret, ſed Wladislaum regem Poloniæ, Vitoudo duce Lituaniæ, fratre ſuo, præſente, reſpondiſſe: non eſſe æquum vt Valachi, regni Poloniæ ſubiecti, exterminarentur: quorum ſi aliqui furto viuerent, id tamen nõ poſſe de omnibus dici. Licèt autem hoc tum diſcordia regum non fuerit factum: at noſtra ætate, magnis eos cladibus affligi: tandẽ etiam diuino permiſſu, Turcarũ iugo ſubijci vidimus. Sic enim propheta Amoſus, Dei nomine: Ecce, inquit, oculi Domini Iehouæ in regnum quod peccauit: diſperdamq́, illud è terra. Sic & apud Ieremiam Deus ait: Ego feci terram, & dedi eã illi cui mihi viſum eſt: dedi omnes has terras Nebuchadneſaro Babylonio ſeruo meo. Quis igitur miretur tot gentes, quarũ fides lubrica, iam in prouerbium abierat, in Turcicam deueniſſe poteſtatem: nam quid Deo magis exoſum, bilingui, perfido, fraudulento? Sed nos iam hiſtoriã aggrediamur, Paprocium ſequuti.

Valachi, qui olim Getæ & Daci, poſt ab colonia Italorum, quos Wlochos vocamus, Valachi cognominati, gens miſti ſeminis, ideoq́; ingenij varij & inquieti: cõcepto odio contra Bogdanum, ſuũ Voiuodam, (vox ea lingua noſtra exercitus ducẽ ſignificat) quòd Polonorum magna conſuetudine ſua in aula vteretur, his plurimum fidei haberet, horum beneuolentiam liberalitate demereretur, vni illorũ ſororẽ ſuam nuptũ dediſſet, ipſe quoq; vxorẽ genere Polonã ducturus eſſet: clàm ineunt conſiliũ de alio in locum illius ſublegendo. Erat tum apud Imperatorem Turcarum Iuonia, (ſic illi Ioãnem appellant) filius

filius Stephani, Voiuodæ illorũ, è cõcubina prognatus: qui anno ſalutiferi partus 1561. rege Sigiſmundo Auguſto comitia Lublini agente, Ioannis Fierlei, Voiuodę Lublinẽſis, Marſchalciq́; regni Poloniæ, ſenatoris grauiſſimi, miniſter fuit. Is Valachis viſus eſt ad ſuſcipiendum imperium ſatis idoneus. Ad hunc ergo de nouo principatu ſcribunt: quæ & quanta à Bogdano & Polonis perferãt mala, ſignificãt: ſi citò cum aliqua Turcarũ manu veniret, prodituros ſe ei obuiam pollicentur: Polonoſq́; vnà cum Bogdano, & Petro fratre ipſius, vinctos viuos in poteſtatem eius tradituros. Iuonia iamdudum cupidine dominandi flagrans, accepto tali nũtio, protinus colligit Cæſaris ſui permiſſu, circiter viginti millia Turcarũ, Græcorum & Serborũ. Porrò Bogdanus, factus de his conſilijs à quodam Valacho certior, ſimulq́; monitus vt profectus in Poloniam ad amicos, maturè pararet auxilia, quibus ſe ab iniuria tueretur, vitaret inſidias: illo ipſo quo hæc accepit die, (qui fuit Dominicus præcedẽs Bacchanalia anni 1572.) Valachia excedit: vbi primùm Polonis, ſuis familiaribus, perfidiam, inſidiasq́; ſubiectorum ſuorũ aperit. Egreſſo è Valachia Bogdano, ingreſſus in eã eſt Ioannes, ipſius æmulus, magnis Turcarum copijs ſtipatus: cui obuiã primates profecti, Gabriel Logofet, Dinga dux exercitus, Craczonus eremita, Viſternicus Iaſus, Lupulus Stroiz, cæteriq́; proditores: ſalutatũq́; reuerenter, Iaſum, vbi ſedes Voiuodarũ eſt, deducunt. Tum verò cognouêre periuri Valachi, quàm leuia fuerint priora incommoda illis, quæ à Turcis patiebantur: nam noſtri milites nihil aliud quàm pabulum in vſum equorum, ex agris, horreisque incola-

rum auferebant:at Turcæ, præter id, vxores quoq; illorum, virgines, pueros constuprabant: parentes, propinquos flagitia prohibentes pulsabant: omniáque alia arbitratu suo agebant: adeò licenter, vt illos tum pluribus incommodis vnus Turca affecerit, quàm antea triginta Poloni: nec dissimilis eorũ conditio Iuonia imperante, illi Israelitarum, Abimelecho rerum potiente, fuerit: quæ sors communis est ijs omnibus, qui excusso dominatu à Deo accepto, alium sibi pro sua libidine, nefariè accersunt. Nam & ipse Iuonia, vel ob leuissimum delictum, pœnam capitis insontes statuebat, viuos excoriabat, palis infigebat, oculis priuabat, (quæ pœna apud Valachos familiaris est) naso & auribus præcisis deformes homines reddebat: breuiter, si quis illo inuito seu racemum suæ vineæ, seu quidpiam aliud, ex quo census penditur, vendidisset: hunc ille aut occidebat, aut hamo per nares illius traducto, manibusque post tergum colligatis, tortoribus, vel, si isti non essent, Nigritis (quos Ziganos vocant) per plateas immisericorditer flagellandum obijciebat: & (quod immanius est) cæsorum cadauera, insepulta esse in foro sinebat, vt canes esu illorum saturarentur, homines aspectu obedientiores redderentur. Hac tali feritate, tantum sui metum, amoremq; (si modò in metu esse potest amor) plebi incussit, vt illum postea non modò honorarint, horruerintq;, verùm etiam fortiter pro eo depugnauerint. Tale in illis locis, & ad Septentrionem, vulgi hominum ingenium est, vt castigatum promptiùs, quàm sua sponte officium faciat. Est in Russia nobilissimæ prosapiæ Casparus PanieWskius, præfecti Zidaczouiensis

uienſis forma conſpicua filius: huic Bogdanus ſuam ſororem, matre id volente, bona cum dote locauit. Ipſe etiam Bogdanus, Ioãnis Tarlonis, ſigniferi Leopolienſis, pudoris, pulcritudinisq́; eximiæ filiam, ducturus in matrimonium erat: cui filiæ, matriq́; eius, viro mortuo, rex Auguſtus tutores dedit ſenatores illuſtres, Georgium Iaſlouiecium Ruſſię, Nicolaum Mielecium Podoliæ Voiuodas: qui puellam ſponſo, nõ ſecus quàm ſi regia filia foret, tradituri erant. Ad hos ergo Bogdanus vbi venit, opem illorum contra infidos Valachos implôrat: ſuum honorem tuẽdum vt ſuſcipiãt, omnibus precibus rogat: idem petit & à militibus, finium regni cuſtodibus. Hi itaq; omnes, rei indignitate commoti, & illud Sirachi conſilium ſequuti: Iniuriam (inquit) patientẽ eripe è manu iniuriam inferentis: neq; vindicando animũ paruum habeas: & eritis tanquam filij altiſſimi: quod & Dauid, Salomon, Ieremias, homines diuini, faciendum cenſuerunt: operas illi ſuas, ad vindicãdum ius amiſſum, obtulêre: miſerat & ad Auguſtum regẽ certos homines, qui idem abs eo flagitarẽt: ſed fœdus cum Turcis antiquum, auxilia ferre non ſiuit: tamẽ quod præſtare potuit, fecit: miſſo ad Turcam nobili legationib. viro, Andrea TaranoWskio, Bogdano vt reconciliaretur, ſi modò offenſus ab illo eſſet, vtq́; eiectũ in patrium principatũ reſtitueret, orauit. Egreſſo è Valachia abſq; omni operæpretio legato, cõfeſtim Bogdanus cum bis mille ferè, voluntarijs militibus è nobilitate conflatis, in patriam irrumpit: quos traducto Neſtro flumine, voluntate omnium, Nicolao Mielecio, propter prudẽtiam & rei bellicæ ſciẽtiam inter omnes ſummo, ducendos, regendosq́; cõmit-

tit. Is sibi laboris socium & adiutorem adiungit Nicolaum SieniaWskium, Palatini Russiæ filium, Striensem præfectum, non minùs quàm ipse, rei militaris scientia clarum: cui breui pòst, omnis orę illius militiæ cura à rege commissa est. Horum ductu ingressi in Valachiam, rei frumentarię paulò licentiùs studere cœperunt: qua re cognita, Mielecius furcam medijs in castris erigit, pœna capitis raptoribus statuta: quòd non ad hostes, sed ad suos venissent, quibus dominũ restituere conarẽtur expulsum. Habitus est ibidẽ delectus militũ, sẽptingẽti, bello gerẽdo parũ idonei, domũ reuerti iussi, mille trecẽti relicti: pauci numero, sed animi, corporisq; virib. pręstãtes. Postero die iter ingressi per syluã faginã (quæ quondã ab incolis callide succisa, nostris perniciosa fuit) ad Prutũ amnẽ peruenêre: vnde misso PilaWskio centurione cũ Bogdani famulis, vt Chocimo tormenta bellica adueherẽt: ad StepanoWczum (qui locus ad eundẽ fluuiũ est) ꝓcessêre: vbi facti de vicinis hostib. certiores: visum imperatorib. est, quò ad illos suis cũ cẽturijs ꝓficiscerẽtur insignis fortitudinis audacięq; viri, Stanislaus Lanczcoronskius Scalensis, Michael Iasllouiecius Chmielnicẽsis præfecti: Nicolaus Herburtus, Stanislaus Volskius, Crussielniczkius, Temrucus Pietichorensis cũ suis, & triginta Croatis. Hos Valachi cõspicati, quorũ ductor Dãbroua, Pruto celeriter traiecto, terga dedêre: ibãt ergo nostri secundum vnã ripam, hostes ex aduerso secundũ alteram: eius animi, vt sex millia virorũ quadringentos Polonos nõ fuerint adoriri ausi. Nostri, nulla re memorabili patrata, in castra reuersi, ire rursus ad excubias agendas iussi sunt: profecti, incidunt in Turcicos &

Vala-

Valachicos excubitores: q multis in locis ignes excitarant, vt hac ratione, quãuis mille capita nõ superarent, plures esse viderẽtur. His nostri cęlo iam albẽte visis, etsi impares, tamẽ se tenere nõ potuerunt. quin sublato clamore in illos irruerẽt: ac Turcæ, armis ꝑtinus correptis, cõclamant & ipsi: Volscianosq; atq; Croatas, qui eos inuaserãt priores, abs se propellunt. sed posteaquã Herburtus, Lanczcorõskius, Iaslouiecius, Crusielnizkius cũ tympanis excessêre, illico pedibus salutẽ quæsierũt: nostris fugiẽtes, veluti pecora cędẽtibus, viginti quatuor viui capti: nostri omnes salui. Croatę solùm vnius, cui effrenatus equus erat, Turca fugiens, caput acynace abstulit. Hic cùm quidã Temrukianus Scytha, Volskij cohortẽ repulsam esse ab hoste vidisset, inscijs omnibus, ad imperatorẽ cũ nuncio cæsorũ Polonorũ aduolat: cui præmij loco, catenæ iniectæ, quòd vano rumore animos militũ frãgeret. Subiecti quęstionib. captiui, in proximo esse magnas suorũ copias cõfessi sunt. Quapropter centuriones, suos quisq; protinus instruunt ac ordinãt: imperatorẽ de victoria, & hoste vltra montẽ abdito, edocẽt, maioraq; auxilia rogãt Voiuoda, interrogato iuuene an nobili genere ortus esset: eoq; id aiẽte, Lesciniũq; dici, & Herburti famulũ esse, respõdet: Ergo (inqt) ea quę refers, vera sunt: nã nihil magis nobili, quàm vt semper vera & cõperta dicat, curę est: accipe, ingenue adolescẽs, hoc lęti nũtij pręmiũ, quo seruus Scytha minimè dignus fuit. Lescinio munerib. affecto, & suorũ animis recreatis, præmissisq; ad illos q opẽ implorabãt, Ioãne Iordano & Cosielskio: ipse itẽ eos Voiuoda cũ reliqua manu sequitur: vbi cõuenerũt, primũ Deo, authori salutis omnium,

cædis verò hostiũ: pòst ipsis etiã, pro opera primo aggressu bene nauata, gratias egit. Interim PilaWskius cum tormẽtis venit: quę Iacobi Iordani fidei tradita sunt. Progressi omnes ad Iasum, animaduertũt, magna Turcarũ, Valachorũq; agmina tumulos StepanoWcios insedisse: adhęc, Valachos cõspectis nostris, acies suas ostẽtare. Hîc Miclecius, quid hostes auderent, periclitaturus: Herburtũ, Iaslouiezkium, Temrucum, eos ad præludiũ pugnæ elicere iubet. Verùm ij, animaduersis insidijs, (posuerat enim dux in occulto Czeremissios præstãtes iaculatores) prodire in aciem noluêre. Mielecius quoq;, cõsideratis hostium viribus, nec ignarus aliud resistẽdi, aliud cedẽdi tempus esse: regredi potiùs quàm temere cum paucis in Valachiam progredi, cõsilium capit: quare iubet per speciem quęri vada Pruthi, quasi Iasum iter flexurus, cùm (opinor) reditus Chocimum versus esset in animo: cur enim infinitis hostibus exiguum suorũ numerum, nulla habens certa auxilia, opponeret? Dies Iouis prima à Paschate fuit, cùm conuersi Chocimũ, sequẽtes se propè magnis agminibus habuerunt hostes. Quorũ audaciam minimè ferendã esse Voiuoda existimans, monet Herburtũ, Lanczcorõskium, & aliquot alios, vt illos suis à ceruicibus reijcerent: quod hi propter loci iniquitatẽ, & quia sol ad occasum vergebat, facere tũ detrectarũt, operã suã loco æquiore, temporeq; magis opportuno ipsi polliciti. Proin nostri procedebãt vlteriùs, hoste in cassum è decliui loco tela tormẽtis in eos iaciente, donec inter Pruth & alium fluuiolũ peruenerunt. Nocte sub armis vigilãter trãsacta, cernũt prima luce hostes id vnũ conari, quò ipsos circũuenirent, & in angustias

redige-

redigerent. Sed Herburtus sua cũ centuria, quę semper extremum agmen claudebat, multitudinẽ hostium falcatã aggressus, in aquas compellit. Quibus actis effudit se quidam è suorũ grege Turca hastatus, more militari aliquẽ è nostris ad monomachiã prouocãs. Vix hęc effatus, aduolat à latere cũ venabulo Stanislaus Vistẽpus, exigui quidẽ corporis, sed (vt tales sunt) pectoris impauidi: quo venabulo Turcã vno ictu trãsuerberat. Accurrũt Turcę subsidio prouocatori animam agẽti: nostri itẽ Vistempo triumphanti. Fit mediocre certamẽ: in quo Zebro, Polonus centuriæ Lanczcoronskianæ, occubuit. Turcæ tali viro amisso, ibãt quieti die illo, qui Veneris fuit: illis ideo sacer, vel quòd Mahometes creatus ab illis hoc ipso die rex foret: vel quia, vt à Christianis superstitione diuersi sunt, ita etiam aliud colendi Dei tempus, aliumq; modum habẽt. Nos enim ad orientem solem, patriæ orientalis, è qua Adam eiectus est, memores: illi, ad meridiẽ cõuersi, Deum hac die adorãt. Postera luce, nostros Chocimũ tendẽtes magna phalanx Turcarũ insequuta est: vbi rursum alius Stanislaum Ciolcum, armis habituq;, qui luteus erat, inter cæteros fulgẽtem, ad singularem pugnam euocat. His auditis, currit ad Voiuodã Ciolcus, ac vt ipsum in sui honorem, tãto cum viro hasta certare permittat, etiam atq; etiã orat, obsecrat. Cui is: Ego verò (inquit) nõ sinam vt quisquam vestrum, qui diuitiores habemini, tali barbarico certamine, periculo se exponat. E re magis vestra futurũ, si iunctis animis, dextrisq; hostẽ, vbi necesse erit, aggrediamini. Dolenter hæc Ciolcus tulit: Hoste in prouocatione perstãte, & lingua Sclauonica, veste, pennisq; nitentẽ prouocante,

obſecrat prouocatus,vt,ſi hoc ſibi nō liceret, ſaltem quiſpiam ſuorum famulorum cum barbaro in arenam deſcenderet: ne impune Chriſtianis inſultare videretur. Data facultate, ſtatim contra illum cum haſta proruit Paulus ChauzoWkius: nec id ſegniùs Turca fecit:ſed vterq; curſu irrito. Tum Paulus,manu promptus iuuenis, diſtrictum ſubitò enſem frōti hoſtis infigit: adhæc vulneratum, ferrum hærens extrahentem, brachijs corripit. Viſa longiuſcula luctatione, decurrunt ad commilitonem Staniſlaus Viſga,&Staniſlaus Niegoczkius:hic,BaWoroWskij, ille Herburti miniſter. Turca manib. Pauli elapſus, recipit ſe ad ſuos:qui ſubitò,lethali cognito vulnere, cōplures adorti illos tres, egregiè ſe à vi magna defendentes, vndiq; petunt. Laborantib. ſubueniunt ſuis cum turmis Herburtus &Volskius:fit cędes magno ſtrepitu, ſoſpitat Chriſtus prælium Chriſtianis, barbari in fugam vertuntur:quos ij cedentes acriter perſequuntur. Exclamant imperatores, fine perſequendi facto,pedem referrent,& ad ſigna redirent: clamitant & centuriones, inhibentq; fruſtra: adeò iam animi victorū incaluerant, vt reuocari ab incepto nō potuerint.Quod cernentes alij centuriones, nō multis in caſtris relictis, pugnātibus animos ſuo aduētu addidére.Tum verò omnes ſimul multo feruētius hoſti numeroſo inſtare, cæſim pūctim ferire, donec illos ad ipſa ſtatiua Valachica cōpulerūt. Prouecti calore pugnādi vltra tubicines & tympanotribas, animaduertūt ſe nimiū procul à ſuis abſceſſiſſe: quapropter coacti in vnū ad eos redeūt.Res mira,nec alij quā Deo,ſuorū pilos numeratos habēti,adſcribēda,quòd eouſq; pugnādo progreſſi,nec circūdati ab hoſti-

hostibus essent, nec in cõflictu acerrimo plures vnico, qui fuit Volskij, ceciderint. Reuersos palàm obiurgabat imperator Mielecius, tacitè laudabat fortitudinem, quod præter suum iussum, rem summi periculi pauci tentâssent. Nos verò, respõdent, collegæ tui permissu id fecimus: quidni enim, Deo conatus secundãte nostros, hostẽ fugientẽ persequeremur? Loco quodã cœnoso superato, qui haud procul Chocimo aberat, Turcæ nostros ea cum vociferatione allequuntur, vt viuos deuoraturi viderẽtur. Stanislai verò Czureli centuria maximè petebatur: ad quos conuertente se Czurelo, procurrit cũ malleo acuto Mielecij minister Radeczkius, bellandi cum Turcis gnarus: quẽ capiti vnius vbi impegisset, eximere non quiuit: hũc imitatus Czurelo, cum centũ suis equitibus, tantum hostium numerũ aggressus est, vt nostri inter illos dispersi, nõ iam apparerent: at imperator extemplo mãdauit Ossowskio, vt cum suorũ equitũ manu perturbatis succurreret. Cæterùm Turcæ, visis pluribus nostrûm ad se, tãquã irritatis feris, currentibus e vestigio retrocesserunt: vt enim Scythas, ita etiam Turcas, fortitudo statim deficit vbi quis illis viriliter resistit: imbellem si videant, magno eum impetu inuadunt. Sex tantùm è Czurelianis desiderati: at verò Turcæ atq; Valachi concisi, cõtritiq; passim iacebant. Tendentibus nostris Nestrum versus, Turcę suo incursu nouissimos penè attingebãt. Molestè id ferebat respectãs animosus Herburtus: nihil tamẽ iniussu sui ducis tentare ausus. Triginta Czeremissij ab tergo constituti, glandibus tormentorũ incursantes repellebant. Fuit ibidem quidam palustris locus, nostris transeundus: ad quem hostes celeriter

concurrerunt, aditu eos prohibituri: verum iussu vicarij imperatoris, exonerata contra illos à Stephano Garnissio, Herburti sub centurione, 12. minora tormenta, vnum maius ab ipsomet Ciolco, conturbatos vltra montem reiecerunt. Exantlatis tot aduersis, tandem ad Chocimensem arcem, concubia nocte venerunt: quam arcem Dobrossolouius Polonus, paruo præsidio tenebat, & fide bona (cuius gens nostra natura seruans est) Bogdano tamdiu seruabat: vbi Turcæ nostros, iam securiores, & ordinis negligentes, facilè oppressissent, ni Temrucus centurio, tamdiu illos sustinuisset, dum singuli suis sub signis consisterent. GodzisseWskius prior è centuria Goraiskij hostes sensit, deinde alij: qui celeriter à SienaWskio ordinati, productis ante aciem tormentis, hostem opperiebantur: nec res, tametsi copijs nostri multo forêt inferiores, certamini moram fecit. Vetuerat autem Mielecius, ne quid ipse Bogdanus attentaret: sed contentus ijs quæ alij pro eo subirent, in castris, vbi erant præstantiores, maneret. Ibi prima contentio inter nostrum exiguum peditatum, & Valachos de sepe quadam orta. Dehinc Turcæ nostros inuadere, premereque. Rogante Ciemerinskio auxilia, Temrukus & Herburtus, à SieniaWskio ferre iussi, respondent, minimè committi debere velites loricatos, venabulis vtentes, cum Turcis hastatis & scutatis (nam facilè ab illis dispergerentur) sed hastatos cum hastatis, vt sit pugna æquior: se verò præsto fore, vt hostem alia ex parte inuadant. Tali excusatione vsis successit SieniaWskij mandato, Iacobus Iordanus: cuius centuria hastata ex imberbibus cõstabat, sed quibus erant animi

mi Herculei, in hac quatuor fratres ipſius germani fuêre. Hi omnes, diuina ope implorata, eo impetu in hoſtem incurrunt, vt nullius haſta ab aduerſario aberrauerit: pugnantibus ſubueniunt à latere Herburtus & Sigiſmundus Rozenus: ſed protinus reſilierunt ſaucij Turcæ: quos hi verberando, vſque ad ipſorum caſtra varijs tramitibus fugarunt. Callidè autem, dum fugerent, arma, pileos, cæteraque impedimenta abijciebant, dummodo ſe inſequentes ad ea colligenda pertraherent: ſed quia de vita & gloria certamen fuit, ſpreta hæc omnia à victore. Porrò Garniſſus, vbi illos plus ſatis excurriſſe vidit, alta inclamauit voce, vt ſeruato ordine retrocederent. Fecit hoc vnum Lanczcoronskio Herburtus: redigunt paucos in ordinem à cæde retractos, & reducunt: Iordanianis nihilominus, varijs in ſylua locis, hoſtem diſpalatum perſequentibus. Ineſt enim noſtris quidam pugnandi ardor, vt ceſſare neſciant antè quàm vel vincantur vel vincant: ferrum nihil ducunt, modò ad illum qui ferit, perueniant, & cædendo cupiditatem expleant ſuam. Poſtquam Turcæ noſtros longè digreſſos, & omnibus deſtitutos auxilijs vident: de integro circiter ſexcenti integri, quadraginta defeſſos aggrediuntur, & magno concurſu multi paucos premunt: opportunè autem tũc ad illos forte fortuna delati fuêre, Rozenus & Io. Radeczkius, generoſi pugnatores. Tum Herburtus paucis ſocios cohortatur, ne ipſorũ animi multitudine hoſtium labeſcerent: quos, Deo freti, non ſecus quàm prius diſiecturi forent, modò honeſti & famæ memores, quæ bona fortes ſequitur, dimicarent viriliter. Quibus dictis, ſeq; ſequi iuſſis, inci-

tat equum in hostes appropinquantes. Inuadunt in eos, etiam reliqui. Instauratur acris pugna, si quę vnquam alia. Qua crudescente, auulsum ab alijs Herburtum permulti impetunt. Et ipse quidē singulari fato patriæ seruatus est: verùm socij eius quatuor, Dobruczkius, Golinskius, Vodziraczkius, Conarskius, interemti sunt. Vagabatur aliquādiu inter hostes Herbûrtus, pro Valacho ab illis propter vestem habitus: ita oculi illorū diuinitus obcæcati erant, vt, cuius conspectū toties fugissent, eum nequaquam agnoscerent. Sic ne in bello quidē, diuina homines probos destituit prouidentia. Verùm enimuero ne illinc quoq; sine damno dato discederet nactus opportunū tempus & locum cōmodum, vni è Turcis graue infligit vulnus, seq; subitò fugę mādat: fossam quandā mirè latam & profundā equo adacto transilit. Tollitur clamor Turcicè: *Gaur, gaur, vur, vur.* Valachicè autē: *Ocide, ocide*, hoc est, Occide Ethnicū. Ad quæ verba prosiliunt duo Turcę: quorū vnus à dextro latere ipsum ita sarissa petit, vt ex ephippio penè iā excuteret: alter, ab sinistro, momento eodē, (admirandam Dei prouidentiā) conatus trāsuerberare, in equū subleuat. Accepto tali beneficio, equo addit calcar. Fugienti, capite humerisq; gladio protectis, obuius fit Slesinskius, armiger Lanczkorôskij: hūc agnitū, sibi vt opituletur, si quid possit, orat. Facit hoc non impigrè armiger. Sed Turcę, viso pręsenti auxilio, destitere cursu. Auxiliator benignè remuneratus, & magnā apud omnes, quòd tantū virū seruasset, inijt gratiā. Famuli mœsti, viso reduce hero, maiorē in modū refocillati sunt, perijsse illū iam opinati. In tā impari pugna, præter hos quos cōmemoraui,

morauí, haud plures vel octo, vel decem interiêre, qui erant Lanczkoronskij & Ioannis Iordani: quos inter nobilior fuit Stanislaus Gosdzikouuskius, Iordani collega, quo cũ sui famuli occumbere, quã illo deserto, vitæ suæ fuga cõsulere maluerũt. Vulnerati non pauci. Cæteri ictus hostium incurrentiũ armis auertentes, incolumes ad castra reuenêre. Venientes Cosielskius cẽturio, Turcas esse opinatus, hastis excipere voluit, ni sermo Polonos esse prodidisset. Non desiêre Turcæ in Cosielskianam centuriã, quę primã aciẽ tuebatur, impressionẽ facere, donec eos Iacobus Iordanus, tormẽtis & peditatui præfectus, abegit. Fuit autẽ vnus ex illis, præ cæteris audacior, magni (vt videbatur) inter suos nominis: nam, quocunq; iter intendebat, semper illũ turmatim cæteri sequebãtur, is identidẽ nostros ad pugnam lacessebat, nimiùm gestientẽ Mlodeczkius, Kosielskij socius globo petit tormentario: labentemq; ex equo hisce verbis alloquitur: Itáne verò hîc iam iaces bacchanal? Fuit enim pennis struthiocameli, & exuuijs leopardinis, instar personę, cùm Bacchi festũ agitur, perbellè ornatus: hunc assecle correptũ ad suos cursim deferunt. Post hęc Mielecius, rebus hostiũ bene cõsideratis, monitusq; à Pençoslauuskio, Iac. Iordani vicario, castra illinc aliò mouit, ab hostibus ita infestata, vt cassidem Gabrielis Remboskij, assidui sectatoris Mielecij, glans ferrea attigerit. Tũ autẽ Cosielskius, & mãdato ducis, & successu hortãte priore, castra adortus hostilia, cõplures in eis interfecit: insuper tormẽta aliquot parua, & signũ militare rubrũ, illis eripuit: tã audaci incursu hostes haud mediocriter perturbati: frequentissimi paucis cedebãt,

quibus eo modo repulsis, castra locata sunt ad Chocimum. Primarij in arcem ingressi: cæteri, stationes suas foris seruabant. Hinc Bogdanus ad Iuoniam mittit Radeczkium, nobilem Mielecij famulum, orans eum ne sibi patrium dominatum, in quem ius haberet nullum, vi eriperet: alioquin non futurum diuturnum, iniquè acquisitum imperium, cogitaret, nihil esse grauius quàm de statu pristinæ dignitatis, propter vim alicuius, demigrare. Ideo expectaret ab alio paria ijs quæ faceret alteri. Deum enim hac ratione solere vlcisci omnem iniuriam. Auxit rē eam verbis pluribus. Quibus minimè motus Iuonia, legatum custodiæ Pyriczausi tradit: dehinc, cùm nulla alia ratione quenquam è Polonis nancisci viuum potuerit, iure gentium violato, Selymo imperatori, domino suo, mittit. Perductum ad Mehmet Bassam, ait Pyrus captum in prælio esse: negat id Radeczkius, sed tamen non fit ideo liber. Fuerunt tunc temporis Constantinopoli nobiles Poloni, Andreas Taranouuskius, & Christophorus Dzierkius: hic interpres, ille nuncius regius. Ii nonnihil tentauêre, ne quid grauius in insontem Radeczkium statueretur: verùm Bassa, postquam de strage suæ gentis hominum in Valachia, intellexit, non solùm tulit hoc acerbissimè, sed etiam captiuum, more aliorum remigum, toto corpore rasum, ad triremes damnauit: multa hi tum aduersa à Turcis experti. Non prętereundum hîc esse videtur huius Dzierscij, dum Constantinopoli disceret sermonem Turcicum, singulare in gentem Polonam studium: multos enim captiuos, varijs artibus, dura seruitute liberauit: sæpe hostium de nobis cōsilia, præ-

sertim

ſertim interregni tempore, Senatui aperuit: pericula hoc nomine adijt: impenſis non pepercit. Huius opera Mielecius (cuius is munificentiam erga ſe maximè ſenſit) vſus apud Baſſam primarium eſt, in liberando Radeczkio: qui Baſſa, cùm & ex alijs Czauſſis, (aulicos illi, qui huc atque illuc cum mandatis mittuntur, ſic vocant) & ex Petro Bogdani fratre, qui pòſt ibidem deceſſit è viuis, cognouiſſet, Radeczkium non in prælio, ſed legatione ad Iuoniam fungentem, captum fuiſſe: diu perquiſitum (iam enim triremes in pelago erant) reddi Dzierskio iuſſit: verùm (vt iſti mali ſolent) clàm ei porrecto veneno: quod ipſi mortem attuliſſet, ni ibidem liberator, dato maturè remedio, ſuccurriſſet. Liberatus, redijt, pòſt in patriam cum Martino BronieWskio, ad petendas inducias, dum in locum demortui Augusti, alius rex ſubſtitutus eſſet, miſſo. Mielecius, videns indies copias augeri Iuonianas, ſuas verò magis ac magis inedia confici, (nam dies aliquot equis noſtrum, nullum aliud pabulum quàm frondes & frutices erant) adhæc memor illius oraculi, Dei voluntate dari populis, abrogarique reges, quamobrem, ne cum Deo pugnare videretur, neve quos induxit, perderet, de reditu in patriam cogitare cœpit. Interim Iaslouiecius, copiarum regni Poloniæ ductor, cognito Valachiæ turbulento ſtatu, iamiam erat Neſtrum traiecturus cum equitatu octingentorum ferè virorum, ni id prudens Mielecius diſſuaſiſſet: opinor, ne magis irritatis barbaris, ſuos in diſcrimen adduceret. Ne verò nihil ageret, mittit quoſdam è ſuis ad præfectum Bialogrodenſem, qui hæc illi dicerent. Hi (inquit) Poloni, quos Bogdanus,

neq; rege,neq; me sciẽte, dominatum recuperaturus auitũ, è Polonia eduxit, amici mei sunt: quibus Cæsaris tui volũtas à Bogdano alienata, & in Iuoniã propensa; minimè nota fuit. At verò, vbi ita se rẽ habere, ex Cæsarianis quotidie crescentib. copijs perceperunt: reuerti illò vnde exierant, voluerunt, sed à tuis impediti sunt: quare, si lubet, ita tuos cõpesce, ne quod nostris abijciatur impedimentũ. Quod ni feceris, necesse me erit cũ his paucis, quibuscum ad terminos regni nostri & tui Cęsaris veni, breui plures, habiturus, meos amicos ab omni iniuria tueri atq; vindicare. Quodsi factũ erit, vereor ne te cõsilij tui pœniteat. Præfectus (Sendziacũ illi vocãt) simulatq; hæc audiuit, cõtinuò Turcas atq; Valachos à ripa Nestri abscedere iussit. Traijcientibus nostris angustis nauigijs quinq; diebus flumen, multi equi ex eis præcipitati, vi fluminis abrepti ac suffocati sunt. Non discesserant verò à ripa omnes Valachi: qui extremum agmẽ carpere conati, & à peditatu in tergo collocato cum tormentis, & ex ipsa arce Chocimensi, iaculis repressi fuêre. Nostri, traducto Nestro, Deo in primis, deinde ductorib. suis gratias egêre: hi contrà illis, quòd obedientes, quòd fortes in prælijs se præbuissent. Vulgò creditum, Mielecium suis vitam à Deo deprecatum esse: non rarò enim pernox supplicare Deo visus. Quamobrem magnã hinc ille laudem suo cum collega tulit. Ibant autem omnes seruato ordine vsq; ad Cameneciam arcem, diuina manu munitam. Vbi Bogdanus, indignè patrimonio spoliatus, actis omnibus gratijs, qui se ipsius causa innumeris periculis exposuerant, cuius quidem eorum beneuolentiæ, quoad viueret, qua-

licunq;

licunq; fortuna, memor esse vellet: diuersum ab illis iter cum aliquot Polonis suscepit. Porrò relictus in arce Chocimensi Dobrosslolouius, cum septuaginta iaculandi peritis peditibus, fortissimè illam à vi Turcica aliquot hebdomadas, factis interdũ eruptionibus, defendit. Hũc Iuonia, cùm nec precibus, nec minis eò adducere posset vt arce excederet: scribit ad Iaslouiecium litteras, quibus illam tradi sibi petit: se tale iusiurandum daturum suis cum proceribus promittens, quale rex Augustus dari mandaret: (nondum enim mors ipsius diuulgata erat) annuit Iaslouiecius, quòd hæc mandata abs rege accepisset. Igitur in hæc verba iurat: Nos (inquit) Iohan Voiuoda, terrarũ Moldauiæ & Valachiæ dominus, atq; hæres: iuro per Deum omnipotentem, ac ritu feudali promitto, nos successoresq; nostros, vnà cũ senatu & subditis nostris, fideles, constantes, obedientes fore sereniss. Poloniæ regi Sigismundo Augusto, successoribus, senatoribusq; eius, ac ipsi reipublicæ. Idem Senatus iurauit. Fuerunt autem isti præcipui: Isaias episcopus Radziouiensis, Ioannes, Golofelt Moldauiæ, Bogdanus. Post hæc Dobrossolouius, ab imperatore Iaslouiecio verbis regijs iussus, cum milite ex arce descendit. His ita transactis, Turcæ, Valachi, Scythæ, numero circiter centũ millia virûm, accepto de obitu, regis Augusti nũcio, (erat autẽ septimus Iulij dies, quo vita functus est Sigismũdus Augustus) intẽti in Russiã, non priùs à Nestro secedere voluerũt, quàm ea de re Cæsarẽ cõsuluissent, & precibus Iuoniæ à proposito reuocati essent. Parci fœderatis Cæsar Selymus iussit: nisi fortè talẽ sibi ipsi cõstituerent regẽ, qui ipsius hostis esset.

(quo in numero & Moſchum & familiam Auſtriacam habebat) Lectus rex Henricus, dux Andium, Henrici 2. regis Gallorũ filius: vbi regnum largitione quæſitum, & 4. ſolùm menſes adminiſtratum, patrio poſtpoſuiſſet: hos eoſdẽ Scythas diſceſſu ſuo, anno Chriſti 1574. in Ruſſiam, menſe Octobre attraxit: quo anno Iuonia, iniquè parti dominatus: Valachi, perfidiæ pœnas dederunt.

ILLVSTRI AC MAGNIFICO VIRO, DN. ANDREÆ, COMITI GORCANO, CASTELLANO

Miedirecenſi, Capitaneo Gneſnenſi, Valcenſiq́;, Leonhardus Gorecius, Eques Polonus, & ſe, & officia ſua commendat, patrono ac mæcenati clementiſſ.

ATTVLIT mihi magnifice Comes, Craſſouius, puer fratris Rochi, à te ex caſtris literas: quibus mihi & gratias agis pro oratione ad te miſſa, qua Gedanenſes ad deponenda arma, contra principem ſuum inſolenter ſuſcepta, hortatus ſum: & ad maiora ſcribenda me excitas, eaque in parte operam mihi tuam polliceris. Agnoſco, illuſtris comes, præſtantem ac eximiam voluntatem tuam, ad iuuandos viros doctos promptam & alacrem: qui perſonam patris tui, olim in Repub. noſtra florentiſſimi, & opibus, authoritate, acumine, iudicio facilè principis, nõ ſolùm nomine, ſed re ipſa repræſentas. Quare, vt me gratum eſſe tuæ huius beneuolentiæ declarem: hãc meam hiſtoriam Valachicam, in qua ſcribenda Barthol.

thol. Paprocium ſequutus ſum, ad te mitto: quã non dubito quin ſis eodem animo quo tibi offertur, accepturus: mihiq́, commẽtaria rerum geſtarum, non ſolùm de hoc Gedanenſi bello, ſed & quæcunq; de rebus maiorum noſtrorum habes, ſuppeditaturus. Quibus ego habitis, & iſtud Gedanenſe bellum abſoluam, & hiſtoriam meam ad hæc tempora in quibus verſamur, pertraham: vbi ſe mihi præclarus locus mentionem honorificam Stephani, regis noſtri potentiſſ. faciendi offeret: qui mihi & omni conformatione membrorum, & magnitudine rerum geſtarum, illos priſcos reges Poloniæ, Boleſlaos & Caſimiros, repræſentare videtur, qui non ſolùm Pruſſos cum vrbe Gedanenſi, ſed & vicinas gentes perdomuerunt. Singulare certè beneficium diuinum in nos Polonos extitit, quòd poſt occaſum Sigiſmũdi Auguſti, talem regem habeamus, qualem hoc regnum hac in perturbatione rerum omnium, poſcebat flagitabatq;. Cuius quæ & quantæ virtutes ſint, initium regni demonſtrauit, exitus pòſt declaraturus eſt: qui de ſe viuentibus materiam præclarã ſcribendi relinquet, & apud Deum immortalem æternum præmium conſequetur. Quid enim hac in vita prodeſt alios laudare, eos ad ſumma ſidera euehere, ſi diuinum iudicium non acceſſerit? Sed ego regem Stephanum vtrunq; habiturum & ſpero & confido: quem & cõſenſus totius populi laudabit, (quod iam nunc faciunt principum Germaniæ ad eum miſſi legati) & præclaris eximijſque virtutibus ſuis habita in Chriſtum fide, æternam immortalitatem conſequetur. Cæterùm Chriſtiani monarchæ cogitent quàm longè lateque virus acerbitatis ſuę Mahome-

tes propagarit ob hæc intestina eorum dissidia: quæ vtinã inter eos conquiescant, omnesq; simul iunctis armis, eadẽ huic teterrimo hosti nominis Christiani inferãt: quibus vt Deus successus det, ex animo precor. Sed iam lege, si placet, hanc historiam, ex qua & cognosces nõ tã validas esse Turcarum vires, vt consensu Christianorum ac cõcordia debellari nõ possint: & preclaras virtutes Polonicorũ equitum recognosces, quorum opera Iuonia vsus Turcas ad internecionẽ persequutus est: à quibus minimè degenerasse tui quoque tunc visi, cùm pauci cum multis ad Dantiscũ 12. Augusti dimicarẽt, Sdrouusciusq; tuus insignem quendã Hessum cepisset, ex quo permulta rebellium contra regẽ suum cõsilia cognita sunt: ad verò id 17. Aprilis maximè apparuit, cùm duo millia nostrûm, Hungarorumq;, duodecim Gedanensium millia ita profligarunt, vt quater mille & quingenti hostes in acie ceciderint, mille viui capti fuerint, è nostris solùm duodesexaginta cæsis: quã historiam Lasicius noster, vt verè, ita breuiter, historico stylo descripsit. Vale illustris Comes, Gorecij tui memor. E Saniki, 15. Octob. anno 1577.

CASPAR LINDENERVS, MEDICVS ET philosophus Posnaniensis.

Historiam vitæ veteres dixêre magistram:
Historiæ quando multa docemur ope.
Tam bene quis Romam, doctas quis nosset Athenas,
Liuius æternum ni fabricasset opus?
Non multi legerent Valachûm, vel gesta Polonûm,
Nobile Gorecij si latuisset opus.
Hinc potes effectus bellorum, & discere caussas,
Et quam Turcarum sit malè tuta fides.

LEON-

LEONHARDI GORECII, EQVITIS POLONI, DESCRIPTIO BELLI IVONIÆ, PALATINI

Valachiæ, quod is cum Selymo Turcarum imperatore, magno cum successu gessit ab initio, demum à Ieremia Czarna Wieczio Valacho proditus, & à Turcis contra fidem datam ac sacramento confirmatam occisus.

Bellvm scripturus, quod ab initio magno cum successu Iuonia regulus Valachiæ, cum Selymo Turcarum Cæsare gessit, operæpretium me facturum puto, vt de situ Valachiæ, incrementis gentis, feracitate soli, moribus, & de alijs ad eam rem pertinentibus, ex secunda decade historiæ gentis nostræ Polonicę, quã viginti libris, vsq; ad exitũ Sigismũdi I. regis Poloniæ persecuti sumus, dicã. Valachia, quæ olim Mysia & Dacia dicta fuit, habet ab ortu Euxinum, à meridie Istrum, seu Danubiũ: ab occasu Transyluaniæ, ad Boream Russiæ, seu Roxolanis, contermina. Tota regio in partes duas diuiditur, in Valachiam Trãsalpinam, ac Moldauiam. Transalpina quidẽ, ab oriente habet piscosum lacum, quem Hirassus amnis, ab accolis Pruthes vocatus, efficit, suis deniq; aquis adauctum, ac latè stagnãtem relinquẽs, in Istrum euoluitur: ad meridiem vergit terminata Danubio, atq; item ab occasu Transyluanię fines attingens, ad oppidum Seuerinum, vbi Traiani pontis admirabiles pilæ triginta quatuor, nequaquam totas obruente

Situs Valachiæ.

Danubio, visuntur. Ad Septẽtrionem autem finitur Hoina, ignobili flumine, & directis terrestribus terminis ad Istrũ, curuata admodũ regionis frõte contra Paucem insulam, spargente sese primò in ingẽtes ramos profluẽte Istro, antiquis scriptoribus notam, quã hodie Barillanã dicũt. Oritur autẽ Danubius in iugis Arbonę mõtis Germanię, ex aduerso Rot Wilę oppidi Sueuiæ, in Nigra sylua apud pagum Donessing. Vbi primùm Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum nauigabili, in Pontum vastis sex fluminibus, euoluitur. Altera pars Valachię agrorũ & pastionũ multitudine maior, armẽtisq; & militarib. eqs opulẽtior, ab amne Moldaua, qui mediã intersecat, Moldauia dicitur. Is ortũ habet paulò infra Hirassi fontes è Transyluaniæ montibus, quibus antiqua Dacia ad ingentis theatri similitudinem, obuersa in occasum scena præcingitur, delapsusq; Soczauiam, quod oppidum est sedes Palatinorum, præterfluit. Atq; inde violentus Hoinam, Dobenisam, Argiamq;, paruos, sed perennes amnes secum trahens in Oltã effunditur. Olta verò, qui antiquitus Allutus fuit, nõ Trãsyluaniæ modò, cuius partẽ ab aduersis mõtibus descendẽs rigat, sed Moldauiæ & Transalpinæ minora flumina, in orientem reflexus, ad Nicopolim in Danubium rapit. Omnium verò amplissimus Tyatas, qui ab incolis vocatur Nester, ad Aquilonẽ Moldauiã terminat. Ortus enim à Carpatho monte Sarmatię, & rectà in Euxinũ contendens, Russię & Podolię fines tandem attingit. Qui primi loca Valachiæ tenebant, nihil potest certi ex tãta vetustate scriptorum erui, quã variæ gentes, vt Vngariam, obtinebãt. Hodiernæ

Danubij descriptio.

dierne gentis Valachice originē quidam referunt ad Flaccum præsidem Romanum, à quo nomine leniter deflexo, & ipsa Valachia nuncupata esse videtur. Ab eo enim tēpore quo Flaccus cum imperio Mysiæ siue Daciæ præfuit, quæ vltra Istrum ad Scythicam gentē extenditur, Flacciam appellari constat: quam demum corrupta voce, sensim in Valachiam abijsse perspicimus. Apud Valachos enim nō modò Romane discipline mores certi, legesq; vigēt: sed ipsa quoque Latine lingue vocabula permulta seruātur. Vnde Vulochorū & Valachorum nomē idem quidam esse volunt, quos *Wlochos*, id est, Italos, etiā Germani lingua sua *Welschen* vocant, vtraq; gens Itala: ideo cōmune nomen. Qua ratione autē eam regionem Flaccus occupauit, Æneas Syluius, qui pòst Roma. pontifex fuit, sic tradit. Tempore Traiani imperatoris, Daci, seu Gothi, detrectātes Romani iugum imperij, missus est eò Flaccus cū triginta millib. hominum: quibus in coloniam deductis, ibidem ararent, cōmeatum Romano exercitui, qui ibidē semper in armis cōtra Scythas ac Sarmatas fuit, preberent. Vnde pòst interiecto tēporis pulsis Gothis, illa tota regio, quæ Valachia à Flacco est appellata, Romanis cessit: cuius sententiæ haud pœnitet me esse. Sed diuersum alios scripsisse videmus, qui Syluium, in laudem suorū propēsum, falsa tradidisse affirmāt. Post quē qui scripsêre historiam, eadē quidē de gentis origine, sed diuersa ratione scribunt, qui hodiernorū Valachorum stirpē ad Romanos quidē referunt, sed ad exules, qui eò relegati erāt. Quorū cùm tātus numerus fuisset, vt non tantùm cōtra incolas potentes fuerint, sed & Gothis inde eiectis, fidelem operā po-

Hodierni Valachi ad quē stirpē suam referunt.

Flaccus qua ratione Valachiam occupat.

Aliorum de Valachiæ incolis sententia.

pularibus suis nauandam rati: pôte Danubio imposito, eadem loca obtinuêre: qui in partes duas diuisi, vti à nobis dictum est, Valachos Transalpinos, ac Moldauos: vtraque pars regulos suos habuit. Nam Transalpina Valachia, quæ à Turcis Carabogdana minor, eò quòd nigrum frumentum ferat, vocatur, præcipuam ciuitatē Tarnouizam habet: quæ est regia regulorum Transalpinæ Valachiæ, qui continuò parēdi obsequio, Turcarum amicitiam tuentur, aureumq; nummûm myriadē, tributi nomine quotānis pendent: eaque vel indecora pace perfruuntur, quòd impunè fidē mutare nequeant, cùm in opposita Danubij ripa, Seruiæ, Bulgariæq; præsidia in antiquis Triballorū sedibus spectentur. Illa quoq; pars Valachiæ, quam Nester à Podolia disiungit, à Turcis duce Mahomete Cæsare, qui Constantinopolim: olim Byzantium dictam, ceperat, subacta, eisdem tributum pendebat: sed superiori anno, Iuonia à Turcis per fraudem capto, ac crudeliter occiso, vtraq; Valachia Turcarum ditionis facta est. Modicum tum ab initio tributū Turcicis imperatoribus Palatini Moldauiæ pendebāt: eò quòd Casimirus, pater Sigismūdi primi regis Poloniæ, occupatus bello Cruciferio, Petrum iuuare cōtra Mahometē non potuit: cui Mahometes nomine tributi, solùm duo millia nūmûm aureûm, anno à Christi regis ortu, supra millesimū quadringētesimum quinquagesimoquinto imposuit. Demū interiecto tempore, imperatorib. Turcicis Asiatico, Persico, Ismaëlitico, Ægyptiaco bello distentis, Valachi partim imperio Vngarico, partim Polonico subiecti fuēre. Qui pòst in tātas vires creuere, vt nostris exercitibus aliquoties deletis, Vngarorum

Moldauia quādo à Turcis occupata.

Valachia Vngaris Polonisq; subiecta.

rorum iugo excusso, demũ ad imperium Turcarum pertracti sint. Iurabant & in verba regum Poloniæ, se cum eis pacem habituros: quibus semper vectigales fuêre. Ac si maior vigilãtia demortui Augusti regis fuisset, etiamnũ Valachia vectigalis Polonorum esset; cuius oppido Chocimo Albertus Lascius, vir consilio, manuq; promptus, aliquandiu obtento, regem Augustum obtestabatur vt sibi daret auxilia: nam se Valachiam totam facilè eius adiecturum imperio: per eumq; Iacobus Despotes, perq; Lassociũ, Philippouium, ac cæteros (qui genus suum ad antiquos regulos Valachiæ eodẽ nomine appellatos referebat) superioribus annis in Valachiam restitutus fuit. Eiectoq; Alexandro, tanti motus bellorũ in Valachia excitati fuêre, vt à Valachis Despota crudeliter occiso, ac Visnieuiecio insigni bellatore capto, & in Turciam misso, (de quo ibidẽ supplicium sumtum est) Lascius Chocimum nõnullo tẽporis spatio retẽtum, pòst Alexandro restituere coactus fuerit. Alexandro filius Bogdanus successit, Bogdano Iuonia, (Ioãnem ea vox significat) de quo hîc historiam scribẽdam sumpsimus. Is armis Turcicis adiutus, exercitu Bogdani profligato, aliquandiu Valachis præfuit. Habuit Valachia insignes ac bello egregios ante hęc tempora regulos: in primis verò illum Stephanum, qui sępissime tot exercitibus Moschorum & Scytharum deletis, ex eis præclarissimas victorias reportauit omnibusq; terrori ac formidini fuit, pręcipuè autẽ Turcis, quorũ numerosos exercitus profligauit, ad internecionemq; dedit: deinde Draculam, quem vt Matthias rex Vngarorum in officio retineret, pro amisso Moncastro ad Turcas Czizouiam & Cechil-

Lascius Despotã in Valachiam restituit.

Reguli Valachiæ insignes.

Dracula.

chia:nos ad institutam historiam reuertamur. Bogdanus igitur, Valachia post mortem Alexandri obtẽta, adeò Turcarum imperium aspernari visus est, vt cum Augusto rege Poloniæ, anno millesimo, quingentesimo, septuagesimo secundo, mortuo, fœdere perpetuo percusso, legatis missis impetrauerit, vt sibi ex Valachia in Russiam, quando vellet, commeare, domos magnatum vetustæ stirpis inuisere liceret, vt cuius virgo sibi pudore, formaque præstans placeret, eam vxorem duceret, ac vt ex fœdere belli tempore Augusto regi viginti quatuor millia equorum armis, virisque instructa mitteret. Omnium de eo vulgatior fama fuit, eum bona sibi in Russia emere voluisse, ac Valachica gente perfidissima, si quis ita casus tulisset, vel si à suis pelleretur, relicta, in Russia mansurum fuisse. Augustus Turcicam fidem suspectum habens, (quorum Turcarum si non instinctu, at saltem conniuente Selymano, patre Selymi, Scythæ, gens bello inuicta, illam partem Russiæ quæ Nestrum attingit, sæpe ingenti clade belli affecerunt, oppida, villas, vicos exusserunt, maximam multitudinem pecorum, pariter cum hominibus, abduxerunt) vt Bogdano in fide retento, si quando bellum contra Turcas suscipiendum foret, habita Valachia fœderata, (quæ inter ditionem regum Poloniæ, ac Turcicum imperium, tanquam firmissimus murus, propugnaculumque quoddam, est interposita) omnem barbarorum impetum faciliùs sustinere posset: adhæc, non ignorás, maiores suos sæpe cum Valachis religiosissimè fœdus conseruasse, quibus sæpe periculosissimis ac difficillimis temporibus contra vim Turcarum auxilio

Inchoat historiam.

fuêre: id facilè Bogdano concedit. Bogdanus igitur, hac tali amicitia tanti regis fretus, ſæpius in Ruſſiam venit, ſummorum domos obit, eos muneribus explet. Quæ cùm ad aures Selymi Turcarum imperatoris, qui iam Selymano patri in imperio ſucceſſerat, perlata fuiſſent: in primis verò illa re offenſus, quòd tãtum equitatum Auguſto ex fœdere in ſubſidium belli dare debuit: tacitis cõſilijs agitat, vt abdicato imperio Valachiæ Bogdano, illud ad quempiam alium deferret, cogitans, ſi quando ſibi cum Polonis, gente ad arma nata, belligerandum foret, eis Bogdani arma, ac totius Valachię, maximo adiumento fore. Iamq́; Bogdanus ingenti inuidia apud ſuos populares flagrabat, eò quòd nõ ſolùm totum ſe ad amicitiam Polonorum contulerat, ſed eiſdem militari ſtipendio conſtituto, eos apud ſe liberaliter fouebat, Sborouioque Chriſtophoro, fratri Petri, Palatini Cracouiẽſis, ſororem ſe ſuam in matrimonium daturum pollicetur, quoniam antè Caſparo Panieuio Ruſſo alteram dederat. Sborouius ea ex re lætus, quoniam ingens æs alienum contraxerat, vt ex eodem ſeſe euolueret, ad Bogdanum magno comitatu, pulcerrimo habitu exornato, in Valachiam venit: à quo pòſt eluſus, vindictam animo ſpirans, re infecta in Ruſſiam, vbi amplas poſſeſſiones habebat, redit: ac ſi quando occaſio daretur, vt Bogdanum vlciſci poſſet, animo intentus erat. Bogdanus igitur adornata profectione in Ruſſiam ad Ioannem Tarlonem, cuius filiam, virginem ſpecie ac pudicitia inſignem, in matrimonium ducere ſtatuit, tranſmiſſo Neſtro in ciſijs, quoniam tum glacie obduratus erat, vno atque altero miniſtro comi-

Conſilium Selymi de abdicando imperio Valachiæ Bogdano.

Aduentus Sborouij in Valachiam.

Aduentus Bogdani in Ruſſiam.

comitatus, longeque à suorum agmine seiunctus, in Sborouij puerum, quem ille cum literis peregrè miserat, incidit: qui à Bogdano cuius esset percunctatus, dolenter lamentatur se literas cùm sarcinula amisisse, quas herus suus sibi perferendas commiserit. Quare subditis equo calcaribus, ad herum redit: vbi Bogdanum nullo comitatu septum viderit, narrat. Ibi Sborouius cum aliquot ministris, conscensis pernicibus equis, ad Bogdanum aduolat: cui à Secignieuio, non impigro iuuene, secundum aurem vulnus infligitur: dehinc eum Sborouius secum abducit, & in custodiam dat: nec aliter dimittere vult, quàm sibi satisfaciat pro impensis & damnis, quæ subierat cùm ab ipso in Valachiam venire iussus esset. Bogdanus tam inopinato periculo circumuentus, sex millia nummûm aureûm Sborouio dat: reliquam pecuniam se ad certum tempus dissoluturum pollicetur: pro quo Panieuius fidem interponit. Constat id factum Sborouij Augustum regem iniquo animo tulisse. Valachi igitur, siue fidem Bogdani suspectam habentes, siue eum in Polonia interijsse rati, Selymum sollicitabant vt ipsis alium, in locum Bogdani, daret. Erat Iuonia (quem quidam Polonum fuisse, in Masouia natum, dicunt) stirpis Valachicæ, qui se antiquis prognatũ regulis Valachiæ aiebat, vir proceræ staturæ, facie decora, oculis gracilibus, quodammodoque minacibus, toto corpore lacertosus, viribus pollens. Is igitur post mortẽ Alexandri, viuo adhuc Selymano, Palatinus Valachiæ fieri voluit: cui ille Bogdanum, filiũ Alexandri, prętulit. Aliquandiu

Bogdanus se Sborouio redemit.

Origo Iuoniæ stirpis.

post hæc in Russia ac Turcia vnà cum Ieremia Czarnieuieczio Valacho, cuius in eum hoc in bello insignis perfidia extitit, versatus: vt sibi animos Turcarum magis atq; magis conciliaret, suscepta circumcisione ac religione Mahometana, animum ad amplam, copiosamque mercaturam exercendam adiecit. Cuius magnitudine ac splendore, non solùm in purpuratorum, qui Bassæ (id est capita) vocantur, notitiam peruenit, sed & ipsius Selymi. Is igitur ex purpuratis cognito consilio Selymi de imperio Valachiæ alteri demandando, eos largitionibus corrumpit, oratque authoritatem suam apud Selymũ ita interponant, vt ipsum Voiuodam Valachiæ renunciet. Ostendit fidem Bogdani esse suspectam, qui se totum ad amicitiam regis Poloniæ cõtulerit: fieri posse vt Polonorum auxilio adiutus, pòst Turcarum imperium excutiat, abijciatque. Selymus, propensa purpuratorum voluntate cognita, nactus absentiam Bogdani, qui in Russia degens ex vulneribus nondum conualuerat, Palatinatum (id est, dominatum) Valachiæ ad Iuoniam defert, eumq; per speciem mercaturæ exercendæ, in Valachiam, addito ei numeroso equitatu, vt omnes in verba ipsius, iussu Selymi, iurent, mittit. Dicitur ea de re Augustus rex cum Selymo expostulasse. At ille respondit, Iuoniam in Valachiam caussa mercaturæ exercendæ profectum esse. Iuonia in Valachiã veniens, facilè ab omnibus iuramentum accipit. Est arx in Valachia Chocimum, natura loci munita, quam firmo præsidio Bogdanus firmauerat: hanc præsidiarij milites Turcis dedere nolunt, sed eam contra vim ipsorum strenuè defendunt. Bogdanus de rebus dome-

Iuonia sollicitat purpuratos.

Selymus Valachiam ad Iuoniam defert.

domesticis turbulentis certior factus, vt se contra vim Turcarum tueretur, ac defenderet, auxilium sibi ex fœdere ab Augusto dari postulat: cui quatuor millia equorum, plus minus, dantur, ductore Nicolao Mieliecio, Palatino Podoliæ vigilantissimo, sapientissimoque, vt ipsum in Valachiam reduceret: sed incassum. Nam adeò vires Turcarum in Valachia inualuerant, vt ille totus exercitus cum Bogdano in Valachiam missus, collocato Chocimi Bogdano, in Russiam incolumis regressus sit, non tamen sine cæde Turcarum: qua in expeditione, præclara virtus cùm aliorum, tum verò Nicolai Herburti, nobilis ac egregij viri, belloq; clari, enituit: qui vndique ab equitatu Turcico septus, eorum acie perfracta, multis occisis, ad suos nullo lethifero vulnere accepto, saluus redijt. Bogdanus verò, aliquandiu Chocimæ moratus, eam arcem, quàm firmissimo præsidio potuit, munit: qua Dobrosolouio, stirpis Polonicæ viro egregio, commissa, ipsemet in Moschouiam fugit, illicq; degere dicitur. At Dobrosolouius, nonnullo temporis spatio Chocimensi arce retenta, eam pòst Iuoniæ tradere, ita iubente Iasloviecio, magistro equitum campestri, cùm id Augustum velle (cuius tum mors nondũ diuulgata erat) dictaret, coactus fuit. Iam Iuonia omni turbulento statu Valachiæ composito, eum pacatè obtinebat, tributum solitum Selymo pendens: ex his quoque supplicium, quos sibi aduersari videt, sumit: præsertim ex propinquis Bogdani, summo loco ortos, opibusque florentes, crudeliter contrucidat, fortunæ suæ impendentis immemor, paulò insolentiùs victoriam exercet. Erat Palatinus Transalpinæ Va-

Augustus iuuat Bogdanum.

Iuoniæ Chocimum traditur.

Consilium Palatini Valachiæ Trãsalpinæ. lachiæ, quem non mediocriter fortuna Petri fratris sollicitabat. Quare de eo anxius, Selymi purpuratos in regia prensabat, vt, quemadmodum Bogdanum Iuonia, fultus auxilio Selymi, ex Valachia eiecerat: sic Petrus adiutus auxilio eiusdem, posset Iuoniam eijcere. Quare eadẽ via purpuratos, qua olim Iuonia, aggreditur: & si Palatinatum Valachię apud Selymum fratri Petro impetret, se duplo maius tributum, hoc est, centum viginti millia nummûm aureûm, daturum pollicetur. Iuoniæ fidem esse suspectam, qui religione Mahometana spreta, iterum Christianam susceperit, ideoq; Christianis apprime faueat: foreque breui vt Bogdanum secutus, pòst ad amicitiam Polonorum se conferat, quorum auxilio adiutus, Turcicum imperium abijciat. Purpurati, magnitudine tributi pellecti, ac hisce verbis moti, Selymo suadent, vt missà legatione ad Iuoniam, ipsummet ad se venire iubeat, illique quem eò mitteret, Valachia cedere. Quòd si dicto ipsius minùs pareat, id se armis consecuturum. Selymus, qui ingenti cupiditate pecuniæ flagrabat, post profusum ærarium in classem quæ in Ionio mari à Venetis, post captam ab ipso Cyprum, in altò depressa fuit, ad id se facilè pertrahi patitur. Quare legatum ad Iuoniam mittit: quem sic verba fecisse, quæ dies erat vigesima prima Februarij, cùm Henrico Gallo à nostris Cracouię diadema imponeretur, accepimus: Selymus Turcarũ Cæsar, Iuonia, Palatini Valachiæ, me ad te tributarium suũ, cum hisce mãdatis, quibus te quàm primùm, nulla mora interposita, satisfacere vult, mittit, vt sibi tributum, nõ quale olim, sed duplo maius, nimirum centum viginti mil-

Purpurati assentiũtur Selymo.

1571.

Oratio legati Selymi ad Iuoniam.

millium nummûm aureûm, mittas. Ni feceris, est alius qui idem se tributum ipsi sua cum posteritate daturum pollicetur. Sed Selymus, memor constantiæ, virtutis, fidei tuæ, non vult tibi in imperio Valachiæ molestus, si id tributum quamprimũ mittas, esse. Quòd si id detrectas, cede alteri, ac è vestigio simul mecum ipsemet, ad dicendam caussam, Constantinopolim proficiscere. Si tibi id molestum est facere, Selymus me tibi denuntiare iussit, se cum firmissimo equitatu, alium ad occupandam Valachiam missurum: cuius voluntati si tu aduersaberis, te ad extrema quæque adducet: tibique non solùm de regno, sed de vita periclitandum erit. Hæc legati verba in animum Iuoniæ, altiùs quàm quisquam existimare potuit, ascenderunt. Quare dissimulata animi ægritudine, legatum suos in hospitium deducere iubet: rem esse maioris deliberationis, quàm vt eadem die legato possit responderi: ac, cùm ad totum Senatum pertineat, eum se extemplò conuocaturum dicit, ac ea de re, tam ardua & difficili, consulturũ, quidq; omnes animi habeant, se ei statim dicturũ. Deducto legato in hospitium, omnia postulata Selymi animo pẽsat: gentem vniuersam Turcicam esse perfidissimam, quæ Christianis regibus fidẽ iuramento cõfirmatam (quamuis ipsemet Christiana fide abiurata, nescio quo pacto iterum Christianus fuerit) nõ seruet, sed captata occasione eos in fraudem inductos fallat, decipiatq;. Si id tributum, tam amplum, in tãta inopia regni, quod ciuilibus bellis exhaustum sit, cõcedat, eo Selymũ minimè contentũ fore, sed illud insequenti anno aucturũ esse, taleq; demum exacturũ, qua-

Perturbatio Ioannis.

Consultatio Ioannis.

le cum vniuersa gente non possit dissoluere: nec se iam tutum fore, exorto aliò qui hæc imperata sit facturus. Quare vniuerso Senatu ad se conuocato, in hunc modum ad eum verba fecit: Si vnquam de re ardua ac difficili vobis consulendum, deliberandumque fuit, hoc certè tempore est. Nam Selymus incredibili auaritia æstuans, nescio cuius instinctu, non contentus eo tributo quod ei pendere soliti sumus, duplo maius à nobis extorquet. Si concesseritis, mea nihil refert: vtpote cùm non mihi, domino, sed vobis, liberisque vestris pendendum sit. Quòd si id negamus, extemplò vim, bellum, direptionem oppidorum, incendia, rapinas denuntiat. In hac igitur inopia regni nostri, quod est vniuersum ciuilibus bellis exhaustum, quomodo ei illud dissoluere poterimus? Proinde quid omnes animi habeatis, exponite. Ego quidem illud animo prouideo, si tam amplum ac immensum tributum Selymo iam concesseritis, minimè eum fore contentum, sed singulis annis maius exacturum, donec opes nostræ planè exhaurientur. Præstat igitur vitam pariter cum vxoribus, paruisque natis amittere, quàm tantum dedecus pati. Nec fortuna mea adeò angor: cùm sciam illud vobis esse pendēdum, non mihi. Quare si hanc indecoram, flagitiosamq; seruitutem non vultis pati, omnes absque vlla cunctatione dicite. Ego certè diligenter prouidebo atque curabo, vt huic Ethnico cani, non solùm hóc nouum, tamq; amplum tributū dem, sed ne vllum planè deinceps pendam, dummodo vos mihi non defueritis. Scio, collegæ carissimi, quid ego vobis debeam, quid Reipub. vestræ: pro quorum salute ac incolu-

Oratio Iuonia ad Senatum.

incolumitate vitam meã profundere paratus ſum. Hæc vbi dixit, tacitus mœror, ac inſolitũ ſilentium, vniuerſum Senatum cœpit: tandem tanquam graui ſomno expergefacti, fremunt. Seruitutem ſibi à Turcis imperatoribus multiplicari. Iuoniam non tam luculenter quàm verè de tributo loqui. Mori ſe malle, quàm tantum dedecus, ſumma cum turpitudine coniunctum, pati. Proinde, vxores, liberos, ac quicquid precioſioris ſupellectilis habeãt, in arcem Chocimenſem, cuius munitioni fidant, ſe importaturos, ac ibi omnia ſe collocaturos, pollicentur, ſeq; Iuoniæ proprijs ſumptibus militaturos, hoſtique ad Danubiũ, qua parte ad ſe delendos veniat, vnà cum illo occurſuros, cum eoque ad vltimam dimicationem congreſſuros: quæ omnia ſe iureiurando facturos confirmant. Iuonia, omnium conſtanti voluntate cognita, paucisque verbis collaudata, fidem ac iuſiurandum omnes inter ſe dare iubet, vt ſimul ſecum iunctis armis, Turcas ad interneccionem perſequantur: ſe verò etiam atque etiam diligenter curaturum, vt non ſolùm influentes copias Turcarũ, à ceruicibus Valachiæ reijciat: ſed longè, lateque eorum regno euaſtato, honeſtam pacem ac quietem vnà cum eis ſibi comparet. Accepto ab omnibus iuramento, legatum ad ſe Selymi accire iubet: cui tale reſponſum audiente Senatu dat: Equidem pro veteri fide mea, quam datam Selymo domino meo conſeruare ſolitus ſum, de dando tributo libenter parêrem, ni voluntatem meorum ab eo abhorrere ſcirem: qui quæque acerbiſſima ac duriſſima ferre malint, quàm eam indecoram ſeruitutem, nulla ratione ferendam. Quare, cùm id à meis nullo pacto

Mœror Senatus Valachiæ.

Iuonia legato reſpõdet.

extorquere queam, Selymum me, ne in malam partem accipiat, vehementer precari: cuius amicitiam mihi ornamento & præsidio, non detrimento esse velim: ideoq; me ea spe Palatinatum Valachiæ ab illo & petijsse, & ob meam singularē fidem in ipsum, obtinuisse. Quę spes ne me fallat, etiam atque etiam oro. Hisce dictis legatum, nulla mora interposita, è finibus Valachiæ excedere, eumque nullis muneribus, vti alios legatos solitus erat, ornatum, equites Valachicos ad ripam Danubij deducere iubet. Quæ res ipsi haud mediocrem suspicionem attulit, Iuoniæ animum esse à Selymo alienum. Iuonia, respōso dato legato, ad comparandum exercitum continuò animum adiecit: vbi illico omnes pedites stipendio militari inautorati: quiq; equo stipēdia merere soliti erant, ad Iuoniam cōueniunt: qui iuramēto se iterum atq; iterum obstringunt, se contra Selymum, tam crudelem dominum, ad internecionem, supremamque dimicationem, pugnaturos, omniaq; potiùs, patriam, vitam, vxores, carissima pignora liberos, amissuros, quàm Palatinum suum deserturos. Tributum autem se statim exacturos, in idque collaturos, vt Iuonia equitibus Polonicis, quorum tum maxima opinio virtutis esset, militari stipendio inautoratis, expedita opera eorum in bello contra Selymum vtatur. Quo consilio Iuonia auidè arrepto, credidit illos fideles erga se fore. Itaque legatū suum Cracouiam ad Henricum & vniuersum Senatum, eum de statu rerum Valachicarū certiorem faciens, mittit, in quo periculo constitutæ sint demōstrans, auxiliumque ab ipso petens: sibi enim cum Selymo acerrimum bellum fore. Reges Poloniæ cum Palatinis

Iuonia legatum ex Valachia excedere iubet.

Iuonia exercitum comparat.

Legatio Iuoniæ ad Henricū regem Poloniæ.

tinis Valachiæ ſemper fœdus religioſiſſimè conſeruaſſe, ac eos contra Turcicos imperatores defendiſſe, ſemperque hos regum Poloniç clientes fuiſſe: ob eamque cauſſam tanto temporis ſpatio regnum Poloniæ ſaluum ac incolume ſtetiſſe: alioquin, Valachia armis Turcicis occupata, ſtatim regnum Poloniæ in ſummo diſcrimine futurum. Nunc ſe regem maximopere orare, non vt aliquo conductitio milite ſe iuuet, ſed vt Camieniecíæ, Leopoli, paſſimque in reliquis oppidis, per præconem proclamare iubeat, quicunque in Valachiam ad accipiendum ſtipendium militare proficiſci velit, Palatinum tantum ei ſtipendium numeraturum, quantum ipſe poſcat: plus enim apud ſe omnium incolumitatem, quàm impenſas valere. Hiſce Henricus auditis, ſe Iuoniam nullo auxilio poſſe iuuare reſpondet, nec cuiquam, vt ad promerendum ſtipendium in Valachiam proficiſcatur, permiſſurum: idque ideo, quòd ſupra centum annos antiqua fœdera regibus Poloniæ cum Turcicis imperatoribus ſint. Iuonia triſti nuntio ab Henrico de denegatis auxilijs perturbatus, fit à ſuis certior, leuem armaturam equitum Polonicorum, qui ad Boryſthenem & Ponti oſtia, cauſſa prædæ acquirendę degunt, eſſe: gentem tot bellis induratam, vt eis ad vincendum nihil ardui ſit: iam eos domum nulla præda conſecuta regredi velle: ad eos igitur ſubitò internuntios mittendos cenſent, vt ad ipſum in Valachiam veniant, qui eis paratum ſtipendium, quantum velint, diſſoluturus ſit, modò opera eorum contra Turcas, quos ipſi etiam oderint, vtatur: vim totam belli in eo equitatu ſitam eſſe. Iuonia conſilio ſuorum ar-

Henricus Palatino reſpondet.

repto, ſubitò vnum atque alterum internuntium ad illos ipſos equites (qui velites optimo iure nominari poſſent, eò quòd nuſquam in loco certo conſiſtunt, ſolùm abacta hoſtili præda, huc illuc per loca hoſtium auia, abdita, occulta, vaſtamque eorum regionem euagantur) mittit, vt ad ſe quamprimum veniant: eſſe quod cum eis de rebus eorum loqui velit. Quòd ſi quas occultas inſidias pertimeſcant, eis apertè denuntiare iubet, Palatino graue bellum cum Selymo Turcarum imperatore imminere: quod cùm gerendum ſuſceperit, ſi ſtipendio militari inautorari velint, Palatinum velle eis, non ſolùm in vnam partem anni, aut ſemeſtre, ſed & ſingulis diebus tantum conſtituere quantum ipſi poſcant. Quæ cùm ad aures Koſacorum (ſic enim ij velites à noſtris vocantur) ab internuntijs perlata fuiſſent, nihil de Henrico rege cogitantes, id iter ſuũ in Valachiam voluntati ipſius aduerſari, ex illis ipſis patentibus campis ad Palatinum in Valachiam proficiſcuntur: qui de more, gloriæ ac prædæ, tam ſibi quàm heris ſuis acquirendæ cauſſa, in illos vaſtiſſimos campos, permiſſu ſuorum herorũ excurrunt, vt aliquo numero Scytharum vel Turcarum comprehenſo, quid in ſolo eorum agatur, vel quæ conſilia hoſtium ſint, ſcire poſſint. Nam quamuis Turcæ ac Scythæ pacem cum regibus Poloniæ ſeruare videntur, eiuſdemque volunt cupidi videri: tamen ingẽti manu ſuorum coadunata, ſolum Podolicum ac Ruſſicum effuſè depopulari, magnaque damna inferre ſolent, ni ſubitò velites eis occurrãt, ac nonnulla manu ſuorum ſubnixi, numeroſas eorum copias fugant. Erant autem ij præcipui ductores velitum.

Velites in Valachiam proficiſcuntur.

tum. Suierceuius habuit sub signis ducentos equites, vir omnibus artibus, pariter militaribus, instructus, viribusque pollens. Barsanus ducentos duxit. Braslauiensium quoque erant ducenti. Hi sese omnes Suierceuij imperio commisere, nec sine ipsius voluntate cum hoste cōgredi ausi. Cosłouius quoque ducentos duxit: Stusenius itidem: Iancius centum: Socolouius totidem. Qui omnes in Valachiā simul ad Palatinum omni metu deposito, profecti fuere. Postquam igitur velites fines Valachiæ attigere, de his Iuonia edoctus, extemplò, qui eos honorificè nomine suo, ac liberaliter exciperēt, commeatumque ac rerum omnium copiam, quęque ad victum necessaria essent, liberaliter suppeditarent, mittit. Cùm ad secundum lapidem à castris Iuoniæ velites cum ductoribus Valachicis abessent, de eis Iuonia certior factus, ipsemet cū pulcerrimo equitatu, adiunctus sibi aliquot ex Senatu, obuiam eis proficiscitur: vt se exhibito, animique sui in eos voluntate declarata, illos pòst obsequentiores haberet, ac ad quæuis pericula adeunda alacriores: vbi in conspectum eorum venit, præ nimio gaudio, paucis verbis salutatos, singultus vi lacrymarum impediente, ne verbum quidem proloqui potuit, sed secum ductoribus illorum acceptis, eos sese in castra comitari iubet: vt militari conuiuio exceptis, pòst cum eis de periculis imminentibus suis, de belloq; sibi Selymi ingruente, liberiùs loqui possit, reliquis se sequi iussis. Vbi in castra ventum est, bombardarum maiorum artifices ingentem boatum edere iubet, sic vt cælum sonitu resonare, terra strepere visa fuerit. Postquam satis concentui datum fuit, tot

Ductores exercitus Kosacorum.

Iuonia ad Velites proficiscitur.

pedites è numero ſuorum, quot equites velitum erant, egredi iubet, vt ſingulorum equis acceptis, quod ſatis pabuli eſſet, darent, eosque curarent. Hiſce ita imperatis, Koſacos non certè militari prandio, ſed magnifico ac copioſo conuiuio excipit. Ductores illorum, ſuosque proceres, ſecum in tabernaculum, quod in patenti campo erectum erat, ducit, eosque ſecum epulari, vbi & ſenatus erat, cogit. Reliquos Koſacos in aliqua tabernacula ductos ſimili ratione tractare iubet. Poſtquam epulę remotæ fuere, iubet aliquot argenteas patinas nummis aureis onuſtas afferri, ac ex eis tantum ductoribus Koſacorum, eorumq; miniſtris apponi, quantũ ſatis eſſet: dictitans, id eis eo nomine ſe largiri, vt longinquitate itineris fatigati in balneis lauent, corporaq; curent. Illi pariter pudore ac quadã admiratione defixi, ſe accepturos negant. Sed vi coacti, ac precibus non ſolùm Iuoniæ, ſed & procerum Valachicorum fracti, accepêre, gratijsque actis pro tanta in ſe munificentia Iuoniæ, omnes aſſurgentes, in conſpectu eius ſtetêre. Ille dextra eis ad læuam partem caſtrorum ſuorum, quę in proximo erant, vt ibi ſtationem haberent, innuit. Deinde mittit eis ſex grandia vaſa vini generoſiſſimi, ſexcentosque thaleros, vt illud in memoriam nominis ſui exhauriant. Nam alioquin illi militi aqua ſolùm in illis vaſtis ſolitudinibus perpetuus potus eſt. Ad hæc parochos ijſdem, ne quid omnino tam ipſis quàm ipſorum iumentis deſit, addit. Appropinquante luce, ipſemet ad ductores velitum venit: quos, vt in tabernaculum ſuum veniant vnà cum comitatu ſuo, orat: eſſe quod ad eos de ſumma rei referat, & quid eos facere ve-

Iuonia Velites tractat.

Iuonia ad ſe Koſacos accerſit.

re velit, omnibus exponat. Qui vbi alacres venêre, talem orationem ad eos lingua Polonica habuisse dicitur. Si de vestra fide, virtute, constantia, fortissimi equites, certò mihi non persuasissem, nunquam hoc difficili ac periculoso tempore, vos procul è patria vestra euocassem. Sed cùm hæc omnium constanti ore celebrata fuisset, vos huc euocaui, vt mihi operam vestram & industriam, in hoc bello gerendo contra Selymum, infensissimum hostem, præbeatis: pro qua nauata si vobis certum stipendium militare constituere velim: non mediocriter pertimesco ne meritis vestris minùs dignum præmium detur: sed, quicunque successus nostri contra hunc teterrimum hostem erunt, omnia vobis, milites, à me largè suppeditabuntur, commeatus, pecunia, equis pabulum, ac id genus alia ad eam rem pertinentia. Ego vos, pristinæ virtutis memores, ita vos gesturos esse hoc in bello arbitror, prout de vobis omnium opinio est, ac eam in animo meo excitastis. Vobis autem summas, perpetuasque gratias, & ago, & habeo, quòd ad me, hominem Christianum, ipsi etiam Christiani veneritis: quorum voluntatis erga me, semper gratum ac memorem me fore polliceor. Qui etsi pro magnitudine periculi mei pauci estis: tamen non minùs mihi gratus est conspectus vester, quàm si duodecim millia mihi in auxiliũ aliunde missa fuissent. Quare qualecunq; stipendium volueritis, id me vobis dissoluturum recipio. Nec vos vires Turcarum ita animo pensare velim, quasi à nobis vinci non possint. Fateor eos hactenus miro successu vsos fuisse, qui à sordidissimo initio orti, in tãtam amplitudinẽ peruenêre: sed quæ ab eorũ per-

Oratio Iaoniæ ad Kosacos.

fidia, non virtute, profecta, summo cum scelere cõiuncta sit. Fateor item Deum immortalem cõsuesse, quò grauiùs homines ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum vlcisci velit, his secundiores interdum res & diuturniorem impunitatem concedere. Sic Turcæ si hactenus felici successu vsi sunt, id ita volente ac permittente Deo factum est, vt quantò altiùs ascenderunt, tantò grauiùs corruant. Plura loqui me vis lacrymarum non patitur. Qui sit animus erga vos meus, vos optimè & perspicere, & intelligere posse video. Quemcunque casum fortuna inuexerit, hũc vobiscum communẽ ducam. Hæc proloquuto Suierceuius pauca pro omnibus militari ac rudi sermone sic respondisse, dicitur: Non stipendium tuum, Iuonia, vt ad te veniremus, nos pellexit: quod nos semper pro minimo duximus: sed potiùs virtus nostra singularis, vt cõtra hunc fœdissimum ac acerrimum Christianorum hostem pro incolumitate tua dimicemus. Stipendium non curamus: qualis tandem fortuna nostra futura est, exitus belli declarabit: satis à te remunerati videbimur, si hoste tuo intra fines regni hisce nostris dextris represso, honestam pacem cum eo habueris. Tu verò quid postea nobis præstare debebis, fortuna nostra id te docebit. Nec vires Turcarum horremus: quorũ successus quales tandem adhuc erunt, eos diuinæ prouidentiæ iam cõmittendos censemus: nos in hostem intenti erimus, vt eum à iugulis tuorum auertere possimus. Oratione Suierceuij Iuonia confirmatus, ductores Kosacorum secum prandere iubet, quibus epulum dat: alteram mensam Logafetus, Veremias magister

Suierceuius pro omnibus Iuoniæ respondit.

ſter equitum, cum reliquis Senatoribus occupat. Hæc acta ſunt vigeſima die Martij. Cæterùm Selymus audito reſponſo Iuoniæ, ſimul ira, indignationeque accenſus,(quam legatus amarulentis verbis, eò quòd nulla munera à Iuonia acceperat, auxit) ſine mora Palatino Tranſalpinæ Valachiæ triginta millia Turcarum, duo Vngarorum mittit, vt coadunata ſuorum manu, Iuoniam capiat, eoque ad ſe miſſo, ipſe totam Moldauiam occupet, in eaque Petrum fratrem ſuum, Palatinum conſtituat. Is mandato Selymi alacriter ſuſcepto, ſuiſq; ad arma conuocatis, ſimul cum Turcis ac Vngaris flumen Moldauam tranat. Erant ferè omnium centum duo millia fortiſſimorum virorum. Qui non ſolùm Iuoniam è Valachia eijcere poterant, ſed & quemque fortiſſimum regem bello laceſſere ac vincere. Hinc nocturno, diurnoque itinere fatigati, vt tam ſua quàm equorum corpora reficerent, nil de Iuoniæ inopinato aduentu ſuſpicati, in loca herbida, quæ ſupra flumen latè patent, equos effuſè euagari patiuntur. Interea ſpeculatores ad Iuoniam prandentem veniunt: flumen Moldauam maximam vim hoſtium tranaſſe, quibus Turcæ ſimul cum Vngaris intermixti ſint: nec eorum certum numerum ſciri poſſe, ſed ſupra centum millia eſſe ſuſpicari: nunc omnes equis in paſcua læta miſſis, ſe quieti dediſſe. Quos ſi Iuonia cũ parata ſuorum manu aggrediatur, facilè ad vnum deleri, vincique poſſe. Hæc tanta alacritate animi à Iuonia audita fuère, vt Suiercevium cum ſuis confeſtim præcurrere, datis ei ſex millibus Valachorum, qui linguæ Turcicæ gnari, omnia certiùs cognoſcerent, iuſſerit: ipſemet verò

Indignatio Selymi in Iuoniam.

Exercitus Palatini Trãſalpinæ Valachiæ contra Iuoniam.

Iuonia fit de hoſtibus certior.

cum suis, quoniam paulò onustiores armis erant, subsequitur. Suierceuius omnes orat, vt, si læta ex hoste victoria potiri velint, quanto silentio possint, ad hostiũ castra nullo clamore dissono, aut tumultu edito perueniant. Hisce ita inter se compositis, in speculatores Moldauorum, qui supra castra suorum stationes, ne quis impetus in quietos fieret, agebãt, incidit. Erant verò hi quadringẽti: qui omnes à Kosacis circumuenti capiuntur. Quos primò benignè, demum minaciter alloquuntur, quid cõsilij hostes habeant, vbi sint, quid agant: si indigna nolint pati, vt exponant, cogunt. Illi suppliciter & ingenuè, præsentis periculi metu perterriti, fatentur, Valachos Transalpinos pariter cum Turcis, quibus intermixti Vngari sint, non tam longinquitate ac difficultate itineris fatigatos, quieti se dedisse, ac corpora curare, quàm vt Iuoniam vegetiores inopinatum aggrediãtur. Quos si iam securos ac omni cura dissolutos inuadat, eum facilè compotem victoriæ futurum. Valachorum Transalpinorum non esse ampliùs septuaginta millia, Turcarum triginta, Vngarorum tria. Hisce Kosaci cognitis, subitò ad Ioannem nuntios mittunt, in quo statu res hostium sint, eum certiorem faciunt: vt cum suis maturè (in manu enim victoriam esse) approperet. Ipsi verò non procul ab hostium castris, duabus horis stationes, vigiliasque taciti agunt, ne vsquam hostis commoueatur, aut quicquam incipiat. Quæ vbi celeriter ad Iuoniam perlata fuissent, statim ipsemet adest, Suierceuiumque suos disponere, ac quamprimum cum hoste confligere iubet. Ipse verò, quoniam multitudine abundabat, sua acie in longitudinem extensa, tribus

Capiuntur speculatores.

Iuonia de statu hostiũ cognoscit.

ex partibus hoſtium caſtra, omni præſidio nudata, aggreditur. Suiercenius parte ab altera cum ſuis citatiſſimè ad hoſtem, antequã Iuonia acceſſiſſet, peruenit: ibiq; ſublato clamore, caſtra hoſtium inuadit. Hoſtes, ignoto & horribili ſonitu repente exciti, neque fugere, neq; arma capere, neq; omnino facere, aut prouidere quidquam poterãt. Ita cunctos ſtrepitu, clamore, & nullo ſubueniente, Koſacis inſtãtibus, tumultu, terrore, formidine, quaſi vecordia ceperat. Ecce tibi in tanta ſtrage hoſtium ſubitò Iuonia cum ſuis adeſt: qui & ipſe ſtratos ac perturbatos egregiè cædit. Fugæ nuſquam locus eſt. Nam Moldaui procul equos à ſe in paſcua abegerant, nec quomodo fugerent habebant: omnes nudi, inermesq; hoſti, ad primos ſucceſſus victoriæ exultanti, iugulũ præbent. Fit totis caſtris plãctus, gemitusq;. Ex tanto numero hoſtiũ nemo, præter Palatinum Tranſalpinæ Valachiæ, vnà cum Petro fratre, quem in Valachiam fretus tãtis copijs deducebat, fugit. Hi igitur, conſcenſis equis, qui in tanto periculo vix eis oblati erãt, pernicibus, per lacũ qui ex Danubio oritur, tranant, perueneréq; ad arcẽ Brailouienſem ad præfectum Selymi: reliqui omnes ad vnum cæſi, alitibusq; obiecti. Tum ſpectaculum fuit horribile, in cãpis patẽtibus omnes viri afflicti: ac multi vulneribus acceptis, neq; fugere poſſe, neq; quietẽ pati, niti modò, & ſtatim cõcidere. Poſtremò, omnia quà viſus erat, cõſtrata telis, armis, cadaueribus: & humus infecta ſanguine. In caſtris multũ opulẽtiæ repertũ fuit: quæ Iuoniæ omnis ceſſit: quam ille militibus, in primis verò Koſacis dat, qua plurimùm ditati fuêre. Iuonia in ijſdem caſtris quatriduum moratus, vt

Stratagema Iuoniæ.

Prima cædes hoſtiũ.

Fuga Palatini cũ fratre Petro.

Caſtra capiuntur.

ſuorum corpora cæde hoſtium defatigata, viribusq́; exhauſta reficeret, cadauer Palatini ac fratris Petri ſumma cura requirit. Quo haud reperto, rectà exercitum in regionem Palatini Valachiæ Tranſalpinæ inducit: caſtella, oppidaq́;, & natura, & viris parum munita, adgreditur: quoſque obuios nulla fœminei ſexus ratione habita, necare, puberes interficere, villas & vicos pariter cum oppidis igne ſuccendere imperat. Triſte ac miſerum ibi ſpectaculum fuit, cùm illam partem Valachiæ Tranſalpinæ omnes fumantem, ac flamma relucentem aſpiciebant. Trahebantur ſenes ad cædem, rapiebantur parui pueri ad necem, matronæ pariter cum virginibus ſtuprabantur: quæque crudeliſſima & acerbiſſima perpetrabantur. Iuonia vniuerſos laudat, atque agit gratias: hortatur ad cætera quæ leuia ſunt, parem animum pro victoria gerant: ſatis iam pugnatum: reliquos labores pro præda fore. Hac tali populatione victor exercitus ad Tranſyluaniam, ſiue Sedmigrodenſem regionem peruenit: viſaque Brailouienſi arce, iter ad inferiorem Danubij ripam deflexit. Ibi cognoſcit Palatinum Tranſalpinæ Valachiæ vnà cum Petro fratre eſſe in arce: itaque protinus aduerſum illud oppidum ſuos ducit. Eſt ciuitas Brailouienſis ſupra Danubium ſita: quæ arcem percommodam habet, & natura loci & firmo præſidio bene munitam. Ibi Iuonia non procul ab oppido Brailouia, arceque, nactus locum percommodum communiendis caſtris, ſic vt ex arce tormentis muralibus nulla ratione infeſtari poſſet, aberat. Hinc ſcribit literas ad præfectum arcis, easque duobus captiuis Moldauis perferendas committit; quibus illum orat

Iuonia Palatini ditionẽ vaſtat.

Caſtra Iuoniæ ad Brailouiam.

orat vt Palatinum Transalpinæ Valachiæ, perenné hostem suum, vnà cum Petro fratre, qui ob nullum ipsius maleficium bellum ipsi intulerint, ac post infeliciter tentatũ prælium ad eum ex acie fugerint, extemplo sibi tradat: alioquin se exercitum ab oppido non remoturum, donec vi adactus eos dedat. Ad has literas sic præfectus arcis, per quatuor Turcici sanguinis, (quorum duo oppidani erant, duo ex arce domestici) respondet, ac simul Iuoniæ decem globos grandes tormentarios, totidem minores cũ duabus sagittis mittit. Audio te (inquit) ministrum esse Selymi: ideo rationem tui habeo: eos minimè apud me esse, quos petis, nego: sed cùm ad aures meas perlatum fuisset, te ingentem multitudinem exercitus Cæsaris cecidisse, qui mandatis ipsius parentes, in Valachiam Petrum fratrẽ Palatini Transalpinæ Valachiæ deducebant: edico tibi, nisi hinc obsidionem quamprimum solueris, huiusmodi ferculis cum tuis pascêris: quibus vnà cum exercitu tuo satiatus, pòst ructabis. Hoc tale responsum tantam Iuoniç indignationem mouit, vt illis ipsis internuntijs quatuor comprehensis, naribusq; eorum simul cum labijs ac auribus præcisis, pedes singulorũ sursum versos longissimæ trabi ferreis clauis affigere iusserit, eosque terram capitibus attingentes ante oppidum sclopetarios ferre, abijcereque imperarit. Horrendum id omnibus spectaculum fuit: quo Iuonia præfecto arcis demõstrare voluit, eum similem exitum vnà cum profugis manere. Hoc tali tristi exemplo edito, nulla mora interposita, pedites scalis in eum vsum paratis, admotis, mœnia vrbis clamore sublato conscendere iubet. Nec consilium euentus

Responsum præfecti arcis.

Iuoniæ indignatio in internuntios.

Nouum genus crudelitatis.

Celeritas peditum. moratus est. Nam pedites tanta celeritate sese sub mœnia oppidi insinuauêre, vt priusquam oppidani sese ad resistendum opponerent, euaderent in murum: quò diruto, totus exercitus in oppidũ irrupit. *Capitur oppidum, ac cædes ingẽs.* Ibi ingens cædes Turcarũ facta fuit, nemini parsum: vbi ex cæsorũ cadaueribus sanguis instar riui in Danubium profluxit: parui pueri ac vberibus matrum abrepti, vagientes occisi. Quatriduum ibi in cędibus perseueratum est: in locis abditis ac occultis latitantes homines quæsiti, ex latebrisq; ad cædem tracti: tota vrbs direpta, ac per iram incensa, nullo hominum, ac ne canũ quidem inter incendia, ruinasq; relicto. Plurimum ibi auri, argenti, pecuniæ signatę, vnionum, margaritarum, repertum est: quæ omnia prædæ militum cessêre. Erat ea ciuitas in illis locis omnium opulentissima, eò quòd post occupatam à Turcis Græciam, multũ diuq; in pace vixit: qua parta, nullo motu belli conquassata, supremã dum cladem adijt. *Funditus deletur Vrbs.* Nam à victore hoste ne vna quidem domus integra relicta fuit: omnia euersa ac solo adæquata fuêre, præter arcem, quæ omni præsidio vrbis nudata, sola relicta fuit. Ad quam capiendam Iuonia suos admouere voluit, ni à præsidio, quo arx validè firmata fuit, clades pœnitẽda subeũda foret. Interea Iuonia in direptione vrbis occupato, speculatores adsunt, qui ipsum certiorẽ faciunt, quindecim millia Turcarum magnis itineribus in subsidium arci Brailouiensi venire. Quibus ille cognitis, ac nihil tãta multitudine hostium territus, confestim Suiercevium cum Kosacis, additis ei octo millib. equitũ Valachicorum, contra illos mittit. Ad quos vbi is præproperè aduolasset, nullo illis spatio ad recolligẽdas vires

vires dato, cum eis alacriter prælium init. Omnes occiſi ac perempti, præter mille equites, quos fuga ſubtraxit. Quibus Suierceuius inſecutis, multos pellat & cædit. Qui cædi ſupererãt, fuga ad arcẽ Teinenſem, quæ ditionis Turcarum erat, delati ſunt. Erant in proximo, nõ procul ab illa ipſa arce, Turcarũ copiæ, quibus agmina Scytharũ intermixta erãt. Subitò Suierceuius ad Iuoniam cum læto victoriæ nuntio mittit, certiſſimam ex hoſte victoriam pollicẽs, modò omiſſa oppugnatione arcis Brailouiẽſis, cum omnibus copijs abſq; mora adſit. Ille, tam lętο nuntio accepto, arce Brailouienſi neglecta, cuius expugnationẽ & ſibi difficilem, & periculoſam eſſe ſciebat, ad Suierceuium celeriter venit. Quo cum conſilijs cõmunicatis, ſimul illas ipſas copias aggreſſi delent, & ad internetionem dant. Hinc ad oppidum Teinenſe exercitus admotus. Quò facilè, ſine vllo oppugnationis labore, & expugnato & capto, omnes oppidanos, pariter cum fœminis, crudeliter, ne vno quidem ex tanta multitudine relicto, necat. Hoſce Iuoniæ ſucceſſus Suierceuius cum ſuis Koſacis adiuuabat. Nam primus ſemper cum Turcis haſtatis prælium inibat: in prima frõte equites cum tormentis manuarijs locabat: quorum horrẽdo ſonitu, crebriſq; ictibus globorum, ſemper Turcarum aciem nõ mediocriter turbabat. A dextro cornu eis ſagittarios opponebat: qui grandine ſagittarum immiſſa Turcicas acies vulnerabant. A lęua parte erant locati, qui erectis breuioribus lanceis, in omnẽ occaſionẽ intenti, Turcas eis cõfodiebant. Quos Suierceuius ab his cõturbatos, cędi Valachorũ obijciebat. Interea ſexcẽti Koſaci oppidũ Bialodrogenſe verſus,

Victoria Suierceuij.

Alia copia Turcarum.

Iuonia ad Suierceuiũ venit.

Oppidum à Iuonia capitur.

Stratagema Suierceuij.

quod est ditionis Turcarum, citato agmine proficiſcuntur: quo direpto ac ſuccēſo, dimidiata pars ipſius fœdo incendio conflagrauit. Plurimum ibi prædæ nō ignobilis repertum fuit: qua militi obiecta, multum ea ditatus fuit. Iuonia verò cæde Turcarum fatigatus, læta quiete, non procul ab arce Teinicenſi, quam nudum in patentibus campis reliquerat, per octiduum ſuos reficiebat. Vbi iterum repēte fit certior, Turcarum ſimul cum Scythis aliquot agmina, ab oppido Bialogrodenſi proficiſci, qui in proximo Iuoniam cum exercitu adeſſe ignorantes, diſpalati huc illuc, reperto vado tranabant. Quos procul Koſaci conſpicati, orant Iuoniam vt ipſis poteſtatem illos inuadendi, pellendiq́ue det. Ad quos ſic Iuoniam verba feciſſe, vt author eſt Barholomęus Paprocius, intelleximus. Veſtra incredibilis, Poloni fortiſſimi, virtus facit, hicq; ardor pugnandi, ij veſtri ſucceſſus, vt vobis nolim quicquam à me denegatum eſſe. Ite Deo comite, proficiſcimini felices: hoſtiumq; exercitus, vt vſu edocti eſtis, cædite. Tibi autem, Suierceui, hic totus exercitus curæ ſit: quos ita contra hoſtem inſtrues, prout occaſio rerum gerēdarum poſtulabit. Hæc vbi dixit, Suierceuio tria millia Valachorum, vt eorum opera contra hoſtem vtatur, addit. Quibus ille acceptis, ei gratias agit, quòd de ſe tantam opinionem habeat: quam ne fallat, ſe etiam atque etiam diligenter curaturum. Acceptos igitur Valachos cū Koſacis non miſcet, ſed ab agmine ſuorum remotos, ex eis nouam aciem quandam poſt terga Koſacorum inſtruit. Suos verò illos ducentos mille Koſacos, in tria agmina diſponit. Quadringentos in prima fronte ſcutis rotundis tectos locat, ac haſtatis

Iuonia exercitum quiete reficit.

Iuonia oratio ad Koſacos.

Suierceuius Iuoniæ reſpondet.

haſtatis Turcis obijcit. Ipſemet ſibi dextrum cornu cum ſagittarijs quadringentis ſumit. In læuo totidē cum lanceis miſſilibus locat. Turci eorum paucitatem conſpicati, eamq́ue præ ſe contemnentes, prælio ſeſe expediunt. Qua viſa re Suierceuius equites, quos in prima acie collocauerat, tormenta in eos diſplodere iubet. Quibus turbatis nimbo ſagittarū, in eorum agema ſuis immiſſis ex læuo latere, eos haſtis vrgere iubet. Sic illi ancipiti prælio diſtenti, (nam in vnicum tantùm agmen coadunati erant) egregiè à Koſacis cæduntur: quibus, qua vi poſſunt, Turcæ ſimul conglobati reſiſtunt. Ab initio ferè horam anceps prælium ſtetit: donec Valachi, poſt velites à Suierceuio diſpoſiti, intenti in pugnam, vegetes animo ac corporibus, haud ſecus quàm diu retentæ feræ concitati, cum ingenti clamore ad velites aduolant: qui maxima vi in agema Turcarum turbatum incurrunt, eoſque omnibus ex partibus, quibus pedites intermixti erant, aggrediuntur. Pedites nunc equis crura ſuccidunt, nunc ilia ſuffodiunt: qui in fugam diſſipati, omnes ferme terga vertunt, à velitibusq́ue cæduntur. Ex quibus ſolùm tres deſiderati, ex Valachicis centū: ſic Polonis paruo tum inſignis victoria ſtetit. Iuonia ex longinquo tam inclytæ victoriæ ſpectator fuit. Hoſtium caſtra cum impedimentis & capta, & direpta fuère: plurimum ibi prædę inuentum: quæ viritim militi diſtributa. Capti erāt hoſtiū ducenti: qui omnes ad Iuoniam tāquam pecudes adducti fuère. Quos is inter pedites ſclopetarios pellere iubet: qui omnes ad vnum, falcibus maioribus, quibus fœnum ſecari ſolet, in fruſta conciduntur. Dux illius victi exercitus,

Committitur pugna.

Victoria Velitum.

Opulentia ducis. in potestatem Polonorum venit: homo tantæ opulentiæ, vt sexies se liberari atq; redimere, modò ne Palatino viuus traderetur, voluerit, bis auro in altera statera posito, ter argento, semel margaritis. Fuit egregię ac procerę staturæ, ad promerendamq́; gratiam habilis. Sed apud Polonos plus fides quam Iuoniæ dederant valuit. Nam antè ex tot spolijs Turcarum, auro & argento satiati, omnes pollicitationes eius flocci pendentes, eum viuum in potestatem Iuoniæ tradunt. Quo cum ille per aliquot dies colloquium de rebus Turcicis habuit: posthac eum peditibus membratim dissecandum obijcit. Hinc ad Vssam oppidũ suum copias mouit: vbi tot pręlijs fracti exercitus vires refocillauit. *Selymi terror.* Interea Selymus, Constantinopoli tot Iuonię victorijs perturbatus, ac territus ne plane Valachia exueretur, ac è Græcia (quod illi, opinor, contigisset, ni defęctio Czarnieuiecij ad Turcas obstitisset) pelleretur: cum suis Deo more suo supplicat. Nam Turcæ peculiarem religionem, à Muamede, seu Mahomete, hinc ab anno Christi millesimo supra vigesimum, quam Mahometes Saracenis anno Christi sexcentesimo vigesimo tertio obtruserat, acceptam habent. *Proponit se de origine Saracenorũ ac Turcarũ dicturum.* Ne verò quis Saracenos & Turcas eiusdem stirpis aut originis esse existimet, nonnulla mihi de origine vtriusq; gentis essè dicenda videntur. Saraceni longè sunt vetustiores Turcis. Ij sedes suas, regnante tum Lechone apud Polonos, in ea parte Arabiæ, quæ Petræa dicitur, habuêre, vocabanturq́; ab incolatu loci Arabes: stipendiumq́ue sub Heraclio, tum bellum cum Costrea rege Persarum gerente, merebant. A quo stipendio militari exautorati, vt ignominiam nomini suo inustam vlcisce-

cisce-

ciſcerentur, Mahometo ſe adiungunt: qui Meccæ, in vrbe opulenta, in tanto diſſidio Chriſtianorum de religione, adiutus à Sergio, monacho factionis Neſtorianæ, à Chriſtianis diuerſa docere cœpit. Arabes enim vana opinione ducti, ſe vnicos mortalium eſſe à Sara, vxore Abrahę genitos, regniq́; cæleſtis legitimos hæredes, opinati ſunt: quorum opinioni Muamedes aſſentiendo, eos ad ſe pellexit. Vtq́; militarem diſciplinam inter eos conſtitueret, multitudini decem duces, ex nobilioribus, potentioribus, ac ſibi affinitate iunctis præfecit, eamq́; in cohortes ac centurias diſtribuit: cuius viribus adiutus, Meccã, vrbem in Arabia opulentam, demũ aliquot oppida capit, ditionisq́; ſuę facit. Hinc facilè tota Arabia potitus, venerabilem ſe tot populis prę ſtitit. Poſt cuius mortem, apud Saracenos, pontifices ad Caliphum, ſeu Muſtaccnum, in Perſide potentes fuère. Hinc Africa potiti, pariter cum magna parte Hiſpanię, ſæpe Siciliam, quondã populi Romani, victoris tot gẽtium, Prouinciam, Italiã, Galliam, infeſtarunt. Quorum audaciam Carolus Magnus armis vix repreſſit. Pòſt, anno Chriſti nongenteſimo ſupra octogeſimũ primum, vel paulò plus, minúsve, Scytharũ multitudo, qui prę cęteris ad orientẽ vergũt, circaq́; Tanaim ſedes ſuas habent, domo profecta, ſine duce, ſine legibus, vagi, diſpalatiq́;, ex raptu, prædaq́; aliquandiu vixerunt: donec Perſas, qui tum Saracenis ſubiecti erant, bello adorti, eorum vrbem magnam & opulentam, Turcem nominatam, occuparunt: à qua ſe pòſt eodem nomine Turcas, ſeu Turcos, dici voluerũt. De Turcarum origine alios diuerſa tradidiſſe video: quos aiunt ex Caucaſi portis egreſ-

Opinio Arabum de ſua ſtirpe.

Potẽtia Saracenorum.

Asia à Turcis occupatur anno Christi 844

ſos, primùm finitimas gentes, & in his Armenios, inuaſiſſe: inde minorem Aſiam, abhinc anno Chriſti 844. ab eis occupatam fuiſſe. Quęq; ipſi de ſe memorant, nõ omnino diuerſa à ſuperioribus eſſe videtur, quorum hæc ſententia eſt. Gentis authores ſuæ, ex Caſpijs montibus ac finitimis pulſos, in Perſidem & minorem Aſiam deſcendiſſe: nec prius apud eos regiam familiam cœpiſſe, quàm ſint è Scythia profecti, cùm anteà ſine duce, ſine legibus viuerent. Inde (vt ſunt humanarũ rerum vices) ex cuiuſdã Othomani ſucceſſu, celebrari vnam familiam cõtigiſſe: ex qua reges, demum Cæſares creare cõſueuerint, & hodie creent: idq; ita accidiſſe memorant, vt tres numero fratres, in ampla & regia fortuna à patre relicti, cùm viciſſim imperitare cœpiſſent, ſiue pudore impediente, ſiue metu, quum parum tutum eſſet nõ cedere ætati: duo minores natu, Aleus & Othomanus, regno maiori fratri relicto, domo vterq; cum manu ſua profecti, hic Cappadociam, Galatiam & Bithyniam occuparit: ille Carmaniam, Lycaoniam, & eas terras quę Tauro adiacẽt. Et hæc Turci de ſe memorant: quibus perbellè ſe Scythas eſſe fatentur. Cælius Curio, qui Saracenicam hiſtoriam ſcripſit, de origine gẽtis, eorumq; regibus prorſus diuerſa tradit: qui vult Turcas originem ſtirpis ab Hunnis ſumere, nec apud eos tum primùm Othomanum regnaſſe, ſed longè antè, ante Trangolipicem Mucaletum. Etenim Saraceni, in aliquot factiones principũ, qui tum totam Perſidem pariter cum Africa obtinebant, diuiſi, inter ſe domeſtica bella gerebãt, ſeſeq; ciuili ferro cõfodiebãt: orto igitur bello inter Muhumetum, qui tum in Perſide regnabat, & Babyloniũ Calyfam,

Sententia Curionis de origine Turcarum.

Trãgolipix primus rex Turcarum.

Muhu-

Muhumetes ad se Trãgolipicem, qui è Caucasi mõtis angustijs cum Turcica multitudine egressus, circa fines Persarum vagabundus degebat, accersit. A quo adiutus, Calysam facilè vincit, superatque. Turcæ igitur ex Perside cum duce suo regredi volentes, transitumque sibi tutum per pontem qui Araxi flumini impositus erat, concedi à Muhumeto postulantes, (quos ille apud se retinere cupiuit, vt opera eorum contra Indos vteretur) id se facturum detrectat. Illi, simul ira, indignationeq; accensi, (quorum solùm tria millia erant) veritiq; grauius periculum, in Curbãtidem solitudinem sese subtrahunt, indeq; crebris excursionibus agros Saracenorum depopulantur. Quorum ferociam Muhumetes reprimendam ratus, triginta millia Saracenorum cum certis ducibus ad eos delendos mittit. Sed Turcæ, audito aduentu eorum àd se, in densiores solitudines sese subducũt, vt captata occasione Saracenos opprimere possint. Nec consilium euẽtus moratus est. Nam exercitus Muhumetis, Turcas metu cessisse ratus, nullis stationibus habitis, ab eis per insidias contrucidatur. Hac tam insigni clade suorum Muhumetes irritatus, comparata ingenti manu suorum, ipsemet cõtra Turcas, quorum iam exercitus ex colluuie tot gentium creuerat, proficiscitur. Quibuscũ non meliori euentu collatis signis acriter dimicat. Nam Turcæ, assueti Saracenos vincere, Muhumeto occiso, qui equo lapso ceruices, cùm suos ad acriter prælium ineundum adhortaretur, fregerat, ex Saracenis facilè victoria potiuntur. Cuius admiratione Saraceni defixi, illũ ipsum ducẽ Turcarum, Trangolipicẽ, regem apud se creant: qui accepta pariter cum suis religio-

ne Mahometana, vnà cum Saracenis in vnum corpus Reip. coaluit. Trangolipix igitur à Saracenis in Perside rex factus, omnes magistratus, dignitatesq; à Persis in suos transfert, indigenisq; Persis, quorum reliquiæ adhuc supererant, oppressis, inter suos ac Saracenos vniuersam Persidem diuidit. Quoq; finitimis terribilior esset, à suis nouo nomine Sultanus (quod nomē lingua Latina summum imperatorem sonat) appellatur. Qui pòst per manus posteritati suę regnum tradidit. Ac ne qua inter Saracenos ac suos discordia esset, omnes Turcas, à ciuitate quę in Perside diues opum fuit, appellat. Turcæ, tanta potentia aucti, illos ipsos Saracenos qui in Africa potentes erant, adorti, cum eis societatē ineunt, simulq; armis iunctis, Constantinopolitanis imperatoribus, reliquoq; Romano imperio, terrori, formidiniq;, quod ad Germanos trāslatum fuit, fuêre. Durauit potentia Sultanorū Turcarum vsq, ad bellum Scythicum, seu Tartaricum, quod Scythæ Turcis illis qui Persidem obtinebant, anno Christi 1240. intulerūt. Quibus deletis, (quo etiam tempore vniuersa Polonia, viuo rege Pudico, ab eisdem Scythis magnā cladem acceperat) vix ex tam numerosa multitudine pauci eorum relicti fuêre: qui infima plebe sibi ascita, nil secum præter arcum ac pharetram gestātes, latrocinari cœperunt, nec vllo rege vsi sunt. Nihilominus nomen Sultanorum mansit penes illos Saracenos qui in Africa erant: qui se antiquo nomine Saracenico quàm Turcico appellare maluerunt. Turcæ igitur latrocinijs assueti, angustias montiū insident; ex eisque finitimos agros, & Romani imperij vrbes crebris incursionibus vexant. Non tamen viribus

Origo nominis Sultani.

Turcæ à Scythis in Perside deleti, anno Christi 1240.

Turcæ vires recuperant.

Scy-

Scytharum, quibus finitimi erãt, pares esse poterãt: quos illi ad finitima Græciç pellebant: & quàm infirmi contra Scythas erant, tam fortes contra Græcos existebant: adeò vt tandem etiam cum Græcis Cæsaribus ad aperta bella deuenerint: quorum copijs sępe deletis, Romanas prouincias depopulabãtur, ad Sangariumq; amnẽ vsq; populatione peruenerunt. Hinc à mari Põtico atq; à Galatia ad Lycium atq; Carium mare, & Eurymedontem fluuium, omnia ditionis suæ fecêre: veterisque nominis sui memores, quod fortassis in gẽte non abolitũ fuit, Turcas se appellant. Quoniam verò se cõmodè sine ducibus viuere nõ posse vident, sex potissimùm è numero suo legũt: inter quos omnes prouincias, quas breui temporis spatio consecuti sunt, partiuntur, eorumq; imperio se subijciunt. Caramanũ Alisurium: cui Phrygiam mediterraneam, Philadelphiam vsq; & prope Antiochiam ad Mæandrum fluuium sitam, (à cuius nomine pòst illa tota regio Caramania appellata est) concedunt. Saraconem: cui quicquid est Smyrnam vsq; ad interiorem Ioniæ oram, dant. Sasanum: cui Magnesiã, Prienen, Ephesum largiuntur. Calanum, eiusq; filium Cerasum: cui Lydiam, Ætoliam, Mysiam quç est ad Hellespõtum sita, impertiuntur. Armarij filios: quibus eas terras quæ à flumine Sangario ad Paphlagoniam vsque extenduntur, fruendas permittunt. Atmanum, seu Othomanum: quem omnibus regionibus quç circa Olympum sunt, prçficiunt. A quo Othomano hodierni Turcici Cæsares hinc ab Christi regis ortu 1301. originem sumunt: à quo tam Italici quàm Germanici scriptores historiam suam inchoant. Atque hæc quidem

Turcæ inter suos duces imperium partiuntur.

Caramani regnum.

Saraconis.

Sasani.

Calani.

Armarij filij.

Othomani.

Othomanus regnare cœpit an. Christi 1301.

origo Turcarum, eorumque regum successus mihi verior, vt Cælius tradit, esse videtur, quàm quòd primò ad Othomanũ referatur: siquidem illi longè antè Turcicis Sultanis, quemadmodũ ex superioribus liquere puto, hinc ferè à sexcentesimo anno vsi sunt.

Othomani imperium ac felicitas. Othomanus igitur præ illis reliquis, inter quos Turcicum imperium diuisum fuit, longè gloria rerum gestarum superior fuit: quibus non multò pòst bello illato, eisdem iugum imposuit. Nec hic successus ipsius solùm cõtra Turcicos imperatores fuit, sed & cõtra Christianos: inter quos cùm discordia glisceret, Bithyniam & omnes circa Pontum prouincias, decem annorũ spatio (tandiu enim rex fuit) ditionis suæ fecit.

Orchanes Othomano succedit. Filius huius Orchanes, paternæ virtutis æmulus, bellum per manus acceptũ strenuè est executus: miraq; felicitate Mysiam, Lycaoniam, Phrygiam, Cariam, subegit: armaq; sua in Hellespontum vsque ad Euxini littora promouit. Post hunc alij qui regnarunt, celeri cursu victoriæ, vsi mira felicitate, tot populos vsque ad Baiazethem subegerunt: cuius

Baiazethes à Tamberlane captus, anno Christi 1392. Tamberlanes, Scytharũ rex, obscuro loco ortus, imperium adeò labefactauerat, vt eodẽ capto, caueæq; incluso, eum in ludibrium per totam Asiam secum duceret: cui si quando equus conscendendus erat, tergo ipsius pro scabello vsus fuit.

Amurathes. *Mahometes 2.* Pòst Amurathes exercitũ in Europam deportauit. Mahometes verò secundus, Cõstantinopolim, toties armis Saracenorum oppugnatam, (quæ olim Byzantium dicta fuit) occupato regno Trapezuntis, nomineq; Cæsaris occidentalis assumpto, Gręciam omnem, Thraciam & Mysiá, seu Valachiam, cũ Illyrici parte, & ad Istrum latè omnia per Pontum occupauit. Tam insolenter

Maho-

Mahometes ac crudeliter, capta Conſtantinopoli, victoriam exercuit, vt omnibus Chriſtianis gladio diſſectis, Conſtantinum eius vrbis Cæſarem interfecerit, eiusque caput ludibrij cauſſa pilo affixum in caſtris circumferri iuſſerit. Pòſt ſæuitia ſua in nobilitatem conuerſa, omnes inter cõuiuia per ludibrium contrucidauit. Magna iam tum potentia, poſt imperium occidentis à Turcis occupatum, Cæſarum Turcarum fuit: quam duo potentiſſimi reges non mediocriter infringebant: quorum alter Aſimbæus, quem Vſancaſſanum, quaſi heroa magnum, Perſæ appellabant, fuit: qui in Parthia & Perſide regnabat: cuius regnum ibidem initium à Mutare ſumſit: quem Iozedus, filius Muabiæ, qui poſt Mahometem Saracenis præfuit, præfecit. Sed Mutaris regnũ in Perſide apud Saracenos propemodũ extinctum fuit: quod poſt longam ſeriem annorum à quodam Sopho, qui in Perſide Ardenolim oppidum tenuit, ab anno Chriſti 1480. qui Mahometanæ religionis erat, renouatum fuit. De Sophi pietate ac ſanctitate, tanta opinio apud vulgum fuit, vt magno numero mortalium ad ſe pertracto, ab eo tẽpore in Perſide reges qui Sophini appellantur, regnent. Ibiq; ſtirps Saracenica, quę à Turcis extincta erat, renouata fuit: acerrimaq; bella vſq; hactenus cũ Turcicis imperatoribus gerunt: quorum vires non mediocriter, ſi quando bella eis hic in Europa cum Chriſtianis gerenda ſint, diſtinentur. Alter, Sultanus in Ægypto: quorum Sultanorum nomen ab illis Turcarũ regibus, qui idẽ nomẽ à primo rege Trangoliplice ſumpſerunt, deſumptum eſt. Obtinebant nõnulo tempore Ægyptum Hieroſolymitani reges: quæ eis

Conſtãtinopolim cepit, anno Chriſti 1453.

Duo reges potentiam Turcarum infringunt.

Aſimbæus Turcarum hoſtis.

Initium regni Aſimbæi.

Sophi origo.

Sophianorũ regnum in Perſide, anno Chriſti 1480.

Secũdus rex Sultanus Turcarum hoſtis.

à Saladino hinc ab anno Christi 1105. qui stirpis Turcicę fuit, erepta erat. Qui, incolarum mollitiem pertæsus, Calyfaq; (fuit id nomen pontificis summi apud Saracenos) vnà cũ vniuersa stirpe deleto, siue à nepote ipsius, nouum genus militiæ ibidem instituit. Nam cùm populos, qui magis ad septentrioné vergunt, australibus ad belli vsum aptiores esse videret, subitò cum populis quibusdam circa Męotim & Pontum sedes habentibus, qui à veteribus Zigi, à nostris Circassi appellãtur, fœdus init: à quibus emptis pueris, adolescentulis, eos in Ægyptum perducit: quos ab ineunte ætate in militari disciplina erudit: armorumque vsum edocti, adeò hic in Ægypto ordo creuit, vt penes eos solos armorũ vsus, ac belli potestas, omniumq; dignitatum, fuerit: qui Mamaluchi, id est, serui, sunt appellati. Pòst, Saladini stirpe in Ægypto, anno à nato Iesu Christo 1400. extincta, ad eos Mamaluchos regnum Ægypti trãslatum est: qui è numero suo rege creato, terribiles ac formidolosi Turcicis imperatoribus fuêre. Atque eo tempore in oriente tria regna solùm potentissima, certis limitibus terminata fuêre: Sophianorum, qui in Perside, Media, Mesopotamia atq; Assyria regnabant: Sultanorum Ægypti, qui à Cyrenæis Africæ, per oram maritimam Issicum sinum, qui Ciliciam à Syria disiungit, & introrsus hinc ad Euphratem & desertæ Arabiæ terminos, illinc aduerso vsq; ad arenarum solitudines, læua, dextraque per Arabicum sinum ad Erythræas angustias extendebatur. Turcarum Cæsarum, quicquid Euphrate, & Amano monte, Cilicioq; mari ac Euxino continetur, erat: hisce adde Græciam omnem, Thraciam & Mysiam, quæ

Saladinus regnum Ægypti occupauit, anno Christi 1105.

Stirps Saladini in Ægypto extincta, anno Christi 1400.

Regnum Sophianorum. Sultanorũ. Turcarum Cæsarum.

quę Valachia vocatur, cum Illyrici parte, & ad Istrum latè omnia per Pontum, vsq; ad Theodosiam, Thraciç Chersonnesi emporium. Siq; ea concordia Christianorũ regum fuisset, vt omnibus ex partibus Turcas aggressi essent, facilè eos non solùm è Gręcia, sed & ex Asia vltra Caucasum montem, vnde primò egressi fuerant, pellere potuissent: cùm & Scanderbechus, Epirotarum regulus, cõtra eos feliciter belligerabat: quorum tum supra trecenta millia ad internecionem dedit, ipseq; Amurathes sub mœnibus Croiæ Turcarum imperator expirare coactus fuit. Sed illi successus Scanderbechi contra Mahometem non profuerunt. Post cuius mortem, ab eo capta Epiro, exercituq; Persarum regum deleto, Turcicæ vires à Sultanis Ægyptiacis haud sustineri poterant. Nam Selymus, Baiazethis filius, gloriæ & imperij auidus, bello Campsoni Sultano Ægypti illato, eum interemit. Post cuius interitum Tomumbeium à Mamaluchis constitutum, non solùm regno, sed & vita, omnibus Mamaluchis deletis, spoliauit. Hinc ferro in promiscuam multitudinem conuerso, vniuersum nomen Sultanorum funditus sustulit, vniuersa Ægypto potitus, illaque parte Mesopotamiæ in qua Hierosolyma fuit, quæ tum deserta, incultaq; erat, nec à Iudęis, veteribus incolis, qui tum toto orbe extorres, in admissi sceleris pœnã, nec sedem, nec patriã habebant, habitabatur. Huius filius Solymannus, memor virtutis paternę, Rhodum imperio suo memoria patrum adiunxit: Vngariæque bello illato, cùm antè Vladislaus, patruus Sigismundi, qui tum & rex Vngariæ & Poloniæ fuit, ab Amurathe, omni exercitu ipsius profligato, interemptus

Selymi bellum contra Cãpsonem.

Successus Solymanni.

fuerit,cum Ludouico,nepote Sigiſmundi primi,regis Poloniæ,collatis ſignis, fortiter dimicauit:in qua pugna triſti,Ludouicus, omnium cũ acerbo deſiderio,interijt, ſuiq; in animis omniũ triſte deſiderium reliquit.Hinc per ſpeciem ferendi opem Iſabellæ,ac Ioanni filiolo,in cunis vagienti, cõtra Ferdinandum tum regem Vngariæ, Budam cum adiacẽtibus locis occupauit,Selymoq; filio amplum ac florens imperium, Caroli Cæſaris in Africa ſæpius claſſe in alto, Venetorumque depreſſa,reliquit.Qui Venetis erepta Cypro, ſupremã cladem Iuoniæ, perfidia Czarnieuiecij adiutus,attulit. Vnde quiuis facilè iudicare poteſt,impiam Turcicam gentem,à tenui principio ortam, ad tantam amplitudinem imperij nulla alia re,ſolùm per ſcelus ac per fraudem, Chriſtianorum diſcordia ſubnixam,occupato regno Ægypti,omnibusq; prouincijs quę Sultanorum erant,perueniſſe: quod Alexandri Magni, Romanorumq; potentiæ comparari poteſt,nę dicam anteferri.Quod nõ tam facilè vnius gẽtis viribus infringi poteſt, ſolùm conſenſu omnium Chriſtianorum: qui in tanta eorum diſcordia nunquã opinor, futurus eſt: imò inter eos magis diſcordiam gliſcere videmus,quę eos ad ciuile ferrum, domeſticumq; ſanguinem effundendum adducit. Sed nos cœptam hiſtoriam cõtinuemus, ad Iuoniamq;, vnde digreſſi ſumus,reuertamur.

Selymi imperium.

Redit ad hiſtoriam.

Iuonia poſt tot ex Turcis partas victorias,ad ſe Ieremiam Czarnieuiecium Barcabalum, præfectum arcis Chocimenſis (eo enim nomine præfecti arciũ lingua Valachica appellantur) acceſſit,ſicq; verba feciſſe in cõſpectu omniũ dicitur: Cùm optatis noſtris fortuna, Czarnieuieci,ſucceſſibusq;, quibus contra Turcas

Oratio Iuoniæ ad Czarnieuieciũ.

Turcas, crudelissimos hostes, hactenus vsi sumus, respondeat: est quòd gratis animis id prosequamur, ipsiq; Deo Opt. Max. perpetuas ac sempiternas gratias & agamus, & habeamus, quòd res nostras contra hosce teterrimos hostes secundat, nobisq; ex eis tot, tantarumq; victoriarum author est. Nunc quid aliud restat, nisi vt exercitum tot laboribus fatigatũ domum remittam, proficiscique patiar, vt, cùm ad nostras aures de aduentu Turcarum peruenerit, illico ad primum signum, quod classico dabitur, recreati adsint. Tu verò, cuius fides erga me constans fuit, hunc exercitum à me (erant autem Valachorũ tredecim millia, armis, virisque instructa, qui cuiq; validissimo hosti opponi poterant) cape: quocum ad Danubij ripam proficiscere, transituque, si eum Turcæ tentare velint, arce. Est ibi in proximo ex altera parte super Danubium, oppidum Oblaciense, Turcarum ditionis: in quod tu intentus eris, (ne alibi vado Turcæ reperto, Danubium traijciant) meq; de eorum aduentu quamprimum certiorem facies. Postquam hæc Iuonia dixit, multis tum hæc verba lacrymas excusserunt. Demum osculo Czarnieuiecium excipit, vt eum maiore obsequio sibi deuinciret, obsequẽtioremq; redderet. Ille poplite flexo, fidem, operamq; ei suam pollicetur. Iuonia cõmisso exercitu Czarnieuiecio, alijs nonnullo temporis spatio vacationem militiæ concedit, eosque domos reuisere iubet, vt refectis corporibus labore fatigatis, & obsonijs acceptis, quamprimum signum daretur, omnes equis, armisq; instructi, ad persequẽdum hostem conuenirent. Czarnieuiecius, accepto exercitu, ita vt iussus erat, Danubium versus profi-

Omnium lacrymæ prænuntiæ fraudis Czarnieuiecij.

ciſcitur, ſtationes intentiſſimè agit, ne quis Turcarum Danubiũ traijciat. Adfuit eorum infinitus numerus, qui non auſi Danubium tranare erant. Quo viſo, Baſſæ certos internuntios ad Czarnieuiecium mittunt: eiſque triginta millia nummûm aureûm Vngaricorum dant, vt quoquo modo animo Czarnieuiecij tentato, ad ipſos colloquendi gratia occultus veniat. Ille, magnitudine pecuniæ illectus, fidem dat ſe venturum, pecuniamq; miſſam accipit. Hinc occultè, ſuis inſcijs, in colloquium cum Petro Palatinia de Valachiæ Tranſalpinæ, qui trans Danubium cum magnis Turcarum copijs erat, venit. Coram quo Petrus, in quo & quanto periculo Iuoniæ res conſtitutæ ſint, commemorat. Oſtendit quàm in eum Selymus animo offenſo, exacerbatoque ſit, quòd ipſius tributarius tantos exercitus deleuerit: eum Selymo aliter nõ poſſe ſatisfacere, ſolùm pœna capitis: nec ampliùs dominatum Valachiæ obtinere poſſe: ſe certo certiùs genti illi imperaturum. Proinde (inquit) ſi ſapis, cùm adhuc integræ res ſunt, animum Selymi nouo ac recenti aliquo beneficio tibi cõcilia. Omne bellũ ſumi facilè, cæterùm ægerrimè deſinere: non in eiuſdem poteſtate initium eius ac finem eſſe: incipere cuiuis, etiam ignauo, licere: non deponi niſi cùm victores velint. Habere illum magnam opportunitatem & copiam ſocietatis, atq; amicitiæ ſecum coniungendæ, quæ bello potior ſit. Et quamuis Iuoniæ opibus confideret, tamen nõ debere incerta pro certis ponere. Nunc accepiſti triginta millia nummûm aureûm: pòſt plura accipies. Proinde ſi tibi conſulere vis, ne florentes res tuas cum Iuoniæ perditis miſceas: verùm liberè

Baſſæ Czarnieuiecium ad defectionem ſollicitant.

Colloquiũ Petri cum Czarnieuiecio.

Turcas

Turcas omnes per Danubium transire permittas. Se enim cum ingenti exercitu ad occupandam Valachiam à Selymo, capiendumq; Iuoniam mitti. Vbi, cõsecuto Palatinatu Valachiæ, tu quæq; summa adepturus vnà cum tuis es. Opus igitur esse vt aduẽtum Turcarum coram Iuonia tantisper occultet, & à Danubio abscedat, dum per ipsum vniuerso exercitu traiecto pòst Iuoniam facilè capere, ipsiusq; vniuersum exercitũ opprimere, cladesq; acceptas superiores vna hora vlcisci possint. His tot, talibusq; precibus & blanditijs, lacrymas addit, oratq; Czarnicuiecium, vt quamprimùm agmine suorum à Danubio remoto, tutò cum Turcis flumen vorticosum transire possit. Czarnicuiecius, Petri promissis inescatus ac infatuatus, accipit conditionem, quamq; iureiurando fidem confirmatã Iuoniæ dederat, eam frangit. Hinc ab ea parte Danubij vbi stationes diligenter suorum agebat, agmine seducto, liberum per flumen transitum Turcis permittit. Erant Turcarum tum ducenta millia, qui cum tormentis muralibus, omniq; apparatu oppugnandarum arcium, Danubium tranauére. Transmisso Danubio, iubent vt Czarnicuiecius Iuoniam ea de re certiorem faciat. Hic celeriter ad Iuoniã veniens, narrat qua ratione Turcę multitudine suorũ subnixi, Danubium trãsierint, quib. ille nulla ratione obsistere potuerit: quare Iuonia bene rebus suis consuleret, si quãprimùm cum exercitu adesset, eorũq; conatibus primis obuiam iret, suasq; infirmas copias iuuaret. Non sine lætitia hæc Iuonia audiuit. Quare plenus bonæ spei, Czarnicuiecium quis & quantus hostium numerus sit, percũctatur. Sunt (inquit) decẽ; nec amplius duo-

Lacryma Petri.

Dolus Czarnicuiecij.

decim millia. Sed antequam tu cum copijs aderis, in horas numerus eorum augebitur, & ad quindecim millia excreſcet, Erat Iuonia vnà cum ſuis Koſacis ad arcem Teinicenſem, quam expugnare voluit. Demum conuocato ſenatu, qui tũ cogi potuit, omnes, quid ſibi faciendum eſſet, conſulit, an arcem priùs expugnare deberet, vel hoſti tot cruentis prælijs irritato occurrere, eiusq; copias in fugam conuertere. Ibi omnium vna ac eadem ſententia erat, vt priùs hoſtilem exercitum diſpalaret, deleretq;: quo deleto, pòſt arces expugnaret. Quorum conſilium ille ſecutus, habita peditum ratione, quarta demum die, ad caſtra hoſtium, quæ à ſuis duodecim milliaribus aberant, cum cantu cornicinum, tubicinumq; peruenit. Nona die Iunij, eiuſdem anni, caſtra ab hoſte ad tertium lapidem Iuonia ponit: ibi velites ſimul conueniunt, de ſumma rei conſultaturi. Se quidem paratis animis contra acerrimum hoſtem, tot prælijs irritatum, proficiſci: verùm ſe neminem habere qui linguæ hoſtium gnarus eſſet, Iuoniam neſcio quo cõſilio fretum, totam rationem belli certis hominibus credidiſſe, in primis verò Czarnieuiecio, cui nos omnino fidere nolimus. Quare in tã rebus noſtris dubijs ac plenis periculi, vt ipſimet cum Iuonia colloquamur, neceſſe eſt. Igitur ad eum citato greſſu veniunt, factaq; poteſtate dicẽdi, ſic Suiercevius pro omnib. verba feciſſe dicitur: Illuſtris Palatine, nos hactenus fidem tuam ſecuti, tecum contra hunc crudeliſſimum hoſtem, ſocia arma iunximus: in quibus ferendis quę & quãta opera noſtra extitit, optimè noſti. Huc iterũ à te contra eũ educti, ad internetionẽ cũ eo dimicare parati ſumus: nec illi iter

Conſultatio Koſacorum.

in

in Valachiam patet, ſolùm per ſtragem cadauerum noſtrûm: ſolùm nobis neceſſariò prouidendum ac cogitandum eſt, ne temere in prælium ruẽtes, nullo conſilio hoſtium cognito, quantus eorum numerus ſit, quis caſtrorum tractus, in inſidias præcipitati, ab eis inſtar belluarum mactemur. Quare quod tibi conſilium belligerandi cum eis ſit, effare, proloquereq́;. Iuonia oratione Suierceuij commotus, alta ſuſpiria ex intimis præcordijs ducens, paucis ac breuibus reſpondet. Et virtus mihi veſtra, equites fortiſſimi, vita mea mihi cariores, nota, perſpectaque eſt, (cuius ſpectator fui) & totius belli omnia conſilia nota. Non igitur obiectos vos temere cædi hoſtium velim, ſed conſilijs eorum priùs exploratis, nos cum eis dimicare velim. In proximo Czarnieuiecius cum exercitu meo eſt: qui in hoſtem intentus, omnia conſilia eorum cognita habet. Nec ego tantam rem cuiuis commiſi, ſed huic, cuius mihi fides ſemper in dubijs ac difficillimis rebus perſpecta eſt: quem comitem tot peregrinationum mearum, propemodumq́ue exilij habui. Ipſemet modò ad me retulit, Turcarum non eſſe ampliùs quàm quindecim millia. Qui etiáſi triginta eſſent, eos nos diuino auxilio freti ad ſatietatem cædemus. Hæc vbi reſpondit, vt in eo loco ſeſe cum vniuerſo exercitu contineret, Iuoniam Suierceuius orat: ſe cum ſuis aduerſum hoſtem profecturum, vt aliquẽ ex caſtris ipſorum capere poſſit, certioraq́; de conſilio hoſtiũ explorare, cognoſcereq́;. Iuonia prompto, alacrique animo concedit: cui Veremiam cum ſex millibus Valachorum, magiſtrum equitum adiungit. Qui ſimul profecti, in ſpeculatores Turci-

Reſponſum Iuoniæ.

Iuonia Suierceuiũ contra hoſtes mittit.

cos,quorum agmen ſex milliũ fortiſſimorum equitum erat,incidunt. Subito cum eis prælio inito, eos pallant, in fugamq́ue conuertunt: è quorum numero vnum capiunt:qui tot, tantisq́ue vulneribus affectus, cùm ſeſe ſubito moriturum præſentit, ſimulâter narrat paucos Turcas eſſe in armis. Sed velites, ficta eum narrare animaduertentes, nec contemnendum numerum eſſe hoſtium conijcientes, qui in tantam multitudinem ſpeculatorum inciderint: ſubitò de hiſce Iuoniam certiorem faciunt, vt rebus ſuis conſulat,quidq́ue fidendum Czarnieuiecio ſit, etiam atq; etiam cogitet, videatq́ue. Qui nil aliud reſpondiſſe dicitur, ſolum illud:Iam non eſt vt perturbemur, aut horreſcamus. Ego ſcio cui fidam: breui numerum hoſtium ipſi cognoſcemus. Ego enim eo animo huc proceſſi,vt patriam meam contra hanc crudelitatem hoſtium,ad vltimum exitum vitæ tuear,defendamq́ue. Atque ita communitis caſtris ſuorũ ad lacum qui ex Danubio profluit, vt opportunam aquationẽ haberet, iubet equos trecentos adducere, vt velites eis cum Valachis conſcenſis, qui ſuperiore nocte Turcas pallauerant, omnes ſimul contra hoſtem proficiſcantur. Erat prope hoſtium caſtra collis arduus ac ſublimis: quo conſcenſo cum ſocijs, Iuonia hoſtiũ caſtra contemplari voluit. Sed ea nulla ratione conſpicari potuit, eò quòd in decliui loco poſita erant, nec à quoquam è longinquo loco conſpici, niſi quis ad ea propè accederet, poterant: ſolùm in diuerſis locis quatuor inter ſe diſiunctis, ſpeculatores hoſtium animaduertit: qui, conſpectum Valachorum declinantes, ſeſe in quendam tumulum per diuerſos tramites, qui non procul

Iuoniæ reſponſum.

Profectio Iuoniæ contra hoſtem.

Iuonia hoſtium caſtra contemplatur.

cul à ſuorum caſtris erant, abdunt. Iuonia, propè hoſtem adeſſe ſuſpicatus, totum exercitum ſuum, (erat autem triginta millium) quoniã multitudine abundabat, in triginta turmas, per interualla diſponit. Ante ſingulas turmas tormenta muralia miræ magnitudinis collocat. Erant autem octoginta, quæ ex ſeſe globos igniferos euomebant. Pedites ſimili ratione ab equitibus ſemotos, quorum magnus numerus erat, diſponit: qui Iuoniam apud ſe retentum, ad equites haud patiuntur progredi, non mediocriter de vita ipſius, ne à primoribus deceptus, viuus in poteſtatem Turcarum veniret, pertimeſcentes: ſolùm ad Koſacos Polonos cum interdum eum commeare patiuntur. Nam pedites, genus ruſtica, ſingulari fide ac animo in Iuoniam fuêre: quorum arma, falces, arcus, gladij reflexi, Turcicorum ſimiles, ac fuſtes erant. Inſtructa acie, firmiſſimisq; ſubſidijs firmata, Iuonia, antequam ſigna canerentur, iterum collem arduum, vt ex proximo loco caſtra hoſtium contemplaretur, conſcendit: quorum multitudine præter ſpem ac opinionẽ viſa, cognoſcit, ſe eſſe à Czarnieuiecio in fraudem inductum: quare eum ad ſe accire iubet, qui reſpondet: ſibi iam facultatem ad ipſum veniendi non dari, ſe ſtatim cum Turcis certamen pro incolumitate ipſius initurum. Habuit autem Czarnieuiecius fortiſſimorum equitum, quibus præfuit, tredecim millia, optimè armis inſtructa. Cùm igitur ſigna canerentur, Turcæque acie ſuorum optimè diſpoſita, prælio ſeſe expediret, ibi proditor Czarnieuiecius, primus prælium init. Cumque illi dimicandum, congrediendumque cum hoſte eſſet, vti cum Turcis conſtitue-

Stratagema Iuoniæ.

Peditum ſingularis in Iuoniam fides.

Iuonia fraudem Czarnieuiecij cognoſcit.

rat, iubet suos vexillum demittere, & pileos hastis ensibusque impositos, eleuare, ac capita flectere. Ibi Turcæ, animaduersa voluntaria deditione, in sublime hastis suis erectis, eos ad se trāsire iubēt. Hac tali defectione Czarnieuiecij, exercitus Iuoniæ cōsternatus, omnes retrocedentes, properè ad Iuoniam accurrunt: rem esse perditam narrant. Quorum ille vocibus minimè consternatus, (vt erat in rebus dubijs, subitisque intrepido animo) eos id pro nihilo ducere, ac contra Turcas sese expedire iubet. Sed Turcæ, postquam turmas Valachicas trepidare vident, agema suorum contra eos mouent: ante se illos ipsos Valachos propellunt, ac tergiuersantes cædunt. Quibus Iuonia visis, ira percitus, in eos vim tormentorum exonerare iubet. Sic illi partim à suis, partim à Turcis in medio cæsi fuêre. Turcæ verò proditorum terga secuti, eisque tecti, per stragem cadauerum ad exercitum Iuoniæ, sanguine eis iter, qui instar riui ex cęsis Valachis fluebat, intercludente, peruenêre. Quos Kosaci, more solito, à lateribus aggressi dissipant, non mediocriterque turbant. Adsunt alij Valachi, animo, armis, vigore, ac viribus corporis, Turcis longè superiores: qui sibi aditu patefacto, Turcas egregiè cędunt. Hinc clamor permistus hortatione, lætitia, gemitu oritur: item strepitus armorum ad cælum ferri, sagittæ vtrinque volare cœperunt. Non sustinuêre vim Valachicam Turcæ: subitò terga, seu timore perculsi, seu data opera, dant: ac quingentos passus, vt Valachos ad locum insidiarum pertraherent, vbi vim tormentorũ in abditis locis condiderant, retrocedunt. Sensit eum dolum Suierceuius hostium. Quare sublato clamore, monet

Iuoniæ pugna cum Turcis.

Magnitudo animi Iuoniæ.

Exitus proditorum.

monet turmas tam Polonicas quàm Valachicas, vt pedem referant. His illi adhortationibus concitati, imminente se periculo manu armata subtrahunt. In hos Turcæ recentes impetum faciunt: sed Valachi eos egregiè sustinent, nullaq́ue memorabili clade accepta, ad castra suorum incolumes reuertuntur. Iuonia ex suorum successu lætus, tam Valachorum quàm Polonorum, iuxta torméta aciem disponit: vbi singuli impletis pharetris pluribus sagittis, lanceis alijs acceptis, intenti in hostem erant. Turcæ recentibus viribus feroces facti, subitò in Valachos irruunt. Quibuscum fortiter congressi, nullius imminentis periculi ratione habita, displosis tormentis in Valachos, eorum aciem non mediocriter turbant. Quorum conatibus Valachi obuiam euntes, fit atrox pugna, eademq́ue propemodum par. Cadebant pręcipites tam Turcę quàm Valachi ex equis: iam vires viris, iam ferro sua vis deerat. Tantus puluis è tormentis, è quibus crebri, violentiq; globi emittebantur, excitatus fuit, vt ipsius densitas solem obscurauerit: nec vlla vox hominum in tanta multitudine exaudiri potuit, nec quisquam à quoquam videri: nec magistri tormentorum, in quam partem eis globi emittendi essent, scire. Nec in tam aspero negotio Iuonia territus, suisq́ue succurrendum ratus, sublata voce proclamat, vt retro post tormenta cedant, vexillaq́ue sequantur. Turcæ quoque retro cesscêre. Oppidani Oblacienses, tantam atrocitatem pugnæ ex oppido spectantes, cernentesq́ue copias Turcarum à Valachis prægrauari, fugam parant. Est id oppidum trans Danubium, ditionis Turcarum: ex quo effusa multitudo, in remotiora Turcię fugit.

Pugna Valachorum cum Turcis.

Stratagema Iuonia.

Iuonia suas reuocat.

Vis imbris. Postquam quasi ex composito, ab vtraque parte ab armis discessum fuit, repente ingentibus procellis fusus imber: quo vniuersa agmina tam Valachorum quàm Turcarum perfusa fuêre: illeque totus puluis, ingenti boatu tormentorum, & pedibus dimicantium excitatus, in terram delapsus, discussus fuit: sed maximo detrimento Valachica tormenta affecit, quæ eis magno adiumento contra omnem vim Turcicam fuêre. Nam ea cælesti aqua perfusa, globos emittere nequibant. Hodiernorum tam muralium, tam eorum quibus, tam equites quàm pedites vtuntur, apud veteres nullus vsus fuit. Non ita pridem hæc sunt, circiter annum millesimum, trecentesimum, supra septuagesimum sextum, inuenta. Quæ accepta primò Veneti à Germanis, hisce in eo bello vsi sunt, quod contra Genuenses ad Clodiam fossam gessere. Primi tormenti inuentor fuit quidam Germanus, cuius nomen à scriptoribus non proditur: cui casu in mentem venit tale quid in perniciem hominum inuenire. Fertur enim seruasse domi in mortario puluerem sulphureum, cuiusdam medicinæ caussa faciendæ, illumque texisse lapide: ac inde contigisse, vt cùm ignem propè ex silice excuteret, scintilla nitro inciderit, subitoque flamma concepta, eadem eruperit, atque lapidem in altum tulerit. Quam ille rem penitus considerans, postea ferrea facta fistula, & puluere confecto, machinam reperit: in quam immisso priùs puluere, demum globo igne admoto, ex eo sonitum terribilem, eundemque violentum edidit. Huius vsus est apud omnes gentes: formæ sunt variæ, ad expugnandasque vrbes aptissimæ, vt in eis omnis

Tormentorũ vsus cœpit an. Christi 1378.

Germanus inuẽtor primi tormenti.

Bombardarũ vtilitas.

omnis vis peditum, omnis equestris splẽdor, omnisdeniq; bellica virtus constet. Cùm violentia pulueris globus excutitur, quicquid obuiũ offendit, quassat, dissipat, frangit, contundit: adeò vt nullus locus sit, quamuis natura munitus, qui nõ facilè expugnetur. Is igitur machinę huiusmodi repertor, pro mercede (vt opinor) accepit vt nomen eius silentio perpetuo premeretur, ne omni tẽpore à cunctis mortalibus diris deuoueretur: dignus scilicet qui prior ipse vice Salmonei, fulmine flagrasset: (Salmoneus enim, Æoli filius, cùm Iouem vellet in fulminibus iaciendis æmulari, ab eo de cælo tactus, detruditur) quando hæc fulmini, odore, luce, sonitu, impetu simillima est. Sed nos ad institutam historiam reuertamur. Irritatis tam Valachicis quàm Turcicis animis certamine, etiã acrius concursum est. Nam Turcæ, eductis suorum viginti millibus in aciem, in læuam partẽ, vbi tormenta Valachica disposita erant, prosiliunt. Ibi Valachi in eos tormẽta displodere nequeunt. Nam iam à cælęsti aqua corrupta fuerant. Nihilominus mutuò sese cohortãtes, in Turcas magnum impetum faciunt, cum eisq; ad vltimam defatigationẽ dimicant. Subitò adsunt Scythæ, cũ recentibus copijs Turcarũ: qui, cùm sese nullo à tormentis detrimẽto affici vident, ex inferiore loco per diuersos tramites in quibus latitabant, egrediũtur. Ibi dissonò clamore perterrefaciunt Valachos, & à tormẽtis remouent, in fugamq; cõuertunt: qui per Valachicos patentes cãpos dispalati, instar pecudum à Turcis cæduntur. Nec iam plures ad hoc vsq; tempus, quàm ducenti quinquaginta velites, seu Kosaci, supererant. Sic mutata fortuna belli, vnius persi-

Nota de Salmoneo.

Redit ad historiam.

Pugna Valachorum cum Turcis.

Victoria Turcarum.

dia Czarnieuiecij: quæ non multo pòst supremam cladem Iuoniæ attulit. Nam Iuonia accurrens, ad reliquum peditatum, & illos ducentos quinquaginta velites (quos Turcę fatigati cæde Valachorum, aggredi non ausi erant) conuersa oratione sic dixisse fertur: Video, fortissimi viri, nos vnius Czarnieuiecij perfidia in extremum periculum adductos esse: sed vbicunque corpora vestra ferro hostili interfecta iacuerint, ibi & meum inter vestra erit: anima cælum petat. Ad quem ita Suierceuius: Hæc pręsens mors, Iuonia, vti fortes viros decet, nos minimè mouet, modò summa vi innixi, hosce canes, hostes nomini Christiano infensissimos, ad satietatem, antequam nobis intereundum erit, cædamus. Hæc effatus, subitò velites ex equis descendunt, seséque cum peditibus coniungunt: quibuscum simul conglobati, sexaginta tormenta muralia Turcis subtraxêre: solus Iuonia vno arrepto, quod vix duodecim equi trahere poterant (tantæ vires illi fuêre) illud trahit. Quo Poloni viso, illud ipsi ademere, leuiori dato. Hinc compositis pedestribus copijs, quorum adhuc erant viginti millia, Iuonia retrocedit. Quoniam verò tormenta eis maximo impedimento erant, ea abijciunt: sed ita vt Turcis pòst nulli vsui fuerint. Nã maxima vi pulueris in ea imposita, cùm ea Turcæ disploderent, omnia disrupta fuêre. Interea Iuonia, qui iam & animo & corpore deficiebat, cum omnibus pedestribus copijs, & nonnullis tormentis, vestigia cæsi exercitus sequitur: nec plus vna die, ob ingentem stragem cumulumq; cadauerum, quæ passim cæsa in vijs insepulta iacebant, mille passus progredi poterant. Qui cum vniuerso peditatu in locum

Verba Iuoniæ ad Polonos.

Kosaci sese cum peditibus coniungunt.

Iuonia retrocedit.

cum vbi antè villa incensa fuerat, quædamq; recentia rudera extabant, cùm venisset, castra sua ibi communit, eaque fossa, ne subitò à Turcis occupati possint, cingit. Ea in parte (sed satis obsistere difficile erat) consilium Iuoniæ dignum reprehensione fuit, quòd ibi suos vallo cinxisset, vbi nulla commoda aquatio fuit. Nam siti homines enecti moriebantur, seséque Turcis non multo pòst dedidere. Sole iamiam occidente, eadem die decima mensis Iunij, Turcæ à fuga Valachorum, quos persequebantur, reuersi, subitò castra Iuoniæ circumdant, atque coarctant: quorum tanta multitudo fuisse dicitur, vt oculis terminari nequierit. Quibus circumdatis, neminem ex exercitu Iuonię egredi patiuntur: vtque spé omnem ei commeatus præciderent, villas castris Iuonię proximas, in quibus ampla prædia erant, tota nocte incendio graui cōsumunt: idque ideo, ne quis obsessorum effugeret: néve extra vallum obscura nocte egressi, ipsos inuaderent. Appropinquante luce, (quæ fuit vndecima Iunij) Turcæ in castra Iuoniæ multitudinem globorum è machinis muralibus emittũt: sed illa nullo detrimento affecta fuêre, eò quòd alto aggere obuallata erant, vnde sese Valachi, pariter cum Polonis, contra Turcas egregiè defendebant, in eisque ingentem stragem toto triduo faciebant. Turcæ, difficilem expugnationem castrorum Iuoniæ animo cernentes, per internuntios cum eo colloquia serunt, vt ille omni cunctatione omissa sese dedat: spem ei maiorem debere esse in misericordia Turcarum, quàm in suis vllis viribus: præsertim cùm omni ope, auxilioque destitutus, pòst se dedere cogatur. Quare spontanea hac deditione præoccu-

Iuonia castra munit.

11. Iunij dies extrema Iuoniæ fuit.

Turcæ castra Iuoniæ infestant.

Colloquium Turcarum cum Iuonia.

paret animos ipsorum, nec in tam anceps periculũ & suas copias, & Turcicas inijceret. Ad ea sic respondet Iuonia: Video ac animo cerno, in quam aduersam necessitatem adductus sim: sed, cùm penes me firmissimas copias pedestres habeam, possim certè non sine vestra clade cadere. Quare, cùm fortunæ hoc tempore cedendum, ac necessitati arbitrer, nõ renuo deditionem: solùm ductores vestri me à vobis conseruatum iri, ac quascunq; vobis cõditiones proposuero, vos eas integras conseruaturos iurent: nec id semel, sed quiuis septies. Hisce dictis, internuntios extra munimenta castrorum excedere iubet: quibus se quamprimùm responsum daturũ pollicetur. Hisce ita compositis, omnes ad se Polonos, pariterq; Valachos conuocat, ad quos sic verba fecisse memoratur: Hodierna dies hæc tristis ac misera à nobis, fortissimi viri, aut deditionem extorquet, aut hîc inter hæc septa enectos mori iubet. Quare vtrum consultius rebus nostris sit, an sese huic truci hosti dedere, vel portis castrorũ patefactis in indubitatam mortem ruere, ac non sine cęde hostiũ gloriose cadere, in medium consulite. Mors certè sola finem omnium malorum afferet, quæ corpus à cruciatu, oculos ab indignis rebus auertet, nosq; diuino conspectu frui efficiet. Plura loqui volentem ac cupientem vis lacrymarũ orta præpediuit. Ad quæ sic Poloni: Mors nobis, Iuonia, nunquã acerba ac atrox, & est, & erit. Quare, si ita animo destinasti, hunc crudelem hostem inuadamus, potiusq; gloriose cadamus, quàm ab ea capti, per ludibrium, per dedecus, per varios cruciatus, non sine cõtumelia vitam finiamus, præsertim cùm nulli Christianorum fidem

Iuoniæ responsum.

Oratio Iuoniæ ad suos.

Polonorum responsum.

dem datam conseruet. At contrà Valachi, quorum tantus animus in mortem non fuit. Deditionem quidem nō ab se abnuere, si pro certo Iuonia sciret, Turcisq́, fidere, quòd ipsum incolumem conseruaturi essent, posset. Si de fide eorum dubitaret, se cum Polonis ad vltimam internetionem, fideï semel ipsi datæ memores, cōtra Turcas malle dimicare, quàm per fraudem illorum omnibus esset pereundum. Iuonia huc illuc animo fluctuans, quid sibi faciendum esset, animi dubius, in diuersum curis trahebatur. Mouebatur indigna calamitate suorū, eò quòd multi siti enecti, in dies magis atque magis moriebantur, ac breui pòst omnibus pereundum erat: serò culpans consilium suum, quòd in tam iniquo loco castra posuisset. Quare summo cum gemitu, & lacrymis sanguinolentis ita exclamat: Malo me hosti dedere, quodq́ue aduersa sors attulerit, pati, quàm vt mea caussa tot millia hominum siti pereant. Percunctabor nihilominus legatos ad me missos, an in hasce conditiones quas eis proposuero, iurare velint: Si iurauerint, tum me eis dedam. Quare legatos Turcarum, qui extra munimenta castrorum responsum expectabant, acciri iubet, eosq; ita affatur: Ite, vestrisque imperatoribus hæc nunciate. Quamuis firmissimas copias, quas ipsi cernitis, habeam: quorum fideli subsidio subnixus, hasce vestras vires sustinere possim: tamen necessitati hoc tempore cedendum arbitror: Quare si omnes imperatores & pręfecti vestri, singuli septies, in has cōditiones mihi iurabūt, tum primùm me dedam. Primò, vt vniuersum equitatum Polonicum, singulari fide ac virtute præditū, vnà cum suis equis ac impe-

Valachorū responsum.

Iuonia verba luctuosa.

Iuonia legatis respōdet.

Prima conditio.

dimentis, à quauis gente magnificandum, qui ad postulata mea venêre, sine vllo impedimēto saluum reuerti patiantur, liberumque eis trāsitum per Nestrum flumen dent. Secundò, vt me ad Selymum, Turcarum imperatorem, dominum meum, viuum ac incolumē deducant. De Valachis nihil dico: quos æquum est, cùm Cæsaris dedititij sint, conseruare: quos si vos violaueritis, vel trucidaueritis, ingés detrimentum Cæsari, vel ei quem ille pòst Valachiæ præficiet, estis allaturi. Hæc legati vbi purpuratis, & arcium præfectis exposuissent, omnes pedibus in conditiones eas eunt: septiesq; singuli omnia postulata iuramento militari, etiam suorum militum nomine, confirmant. Tandem ipsemet ad purpuratos Turcarum, omni metu deposito, impendentisque periculi nescius, è castris egreditur, coramq; sic pro equitatu Polonico verba facit: Cùm ita Deo Opt. Max. visum sit, vt potestatis vestræ factus sim: vos ego per fidem vestram, quam mihi sacramento militari sanxistis, oro ac obtestor, vt equitatum Polonicum, liberè in equis ad suos cum omnibus impedimentis reuerti patiamini. Digni etenim sunt ij viri, vt eos omnes mortales colant, suspiciant, magnificiant. Si quod vestrum odium est in eos, illud in me conuertite: quod ego pro eis ferre, sustinereq; paratus sum. Demum suis paulisper à castris remotis, ad Polonos, quos educebat, illa verba nouissima dixisse fertur: Nunc grauis ac acerba fortuna, viri fortissimi, me à vobis disiungit: quare hanc dextram vobis singulis porrigo, testorque, quoad vsque spiritus meus hoc in mortali corpore supererit, nomen vestrum grata animi memoria me prosequuturum.

Secunda.

Tertia.

Oratio Iuoniæ ad purpuratos.

Nouissima oratio ad Polonos.

Non

Non ſine lacrymis hæc Poloni audiuêre: cuius dextram cum flebili vlulatu amplexi exoſculabantur. Qui cùm iam ad tertium teli ictum à caſtris abfuiſſent, Valachos quoque pari ratione è caſtris educit: quibus non ſine lacrymis valedicit. Recordatus auri ac vnionum, quos penes ſe habebat, iterum ad Polonos reuerſus, gladio accinctus vtrinque acuto, omnia eis largitur, tandemque flens ſic inquit: O ſi mihi iam ad manus veſtræ copiæ quàm priores illę duplo maiores eſſent, vel ſaltem eæ integræ: efficerem profectò, Deo adiuuante, ne quis iſtorũ canum ad occaſum ſolis in hac regione, quam mihi Deus propter magnitudinem ſcelerum meorum adimit, ſuperſtes foret. Sed fruſtra vos, viri fortiſſimi, volubilitate verborũ inani detineo: id ferre cogor, quicquid mihi Deus imponet. Vos ita à me diſcedere velim, & opto, vt vos Deus Opt. Max. incolumes ad patrios lares deducat. Me quoque ſi Deus è manibus cruentis horum teterrimorum hoſtium conſeruabit, meque Turcici Baſſæ, vti polliciti ſunt, viuum & incolumem Selymo ſiſtent, iureiurando mihi pro re certa polliceor, me pòſt beneficio Selymi, cuius ſenſus omnes calleo, Valachiam iterum habiturum. Vos interim oro, vt dulciſſima recordatione ſemper memoriam mei colatis. Quicquid opum & diuitiarum mihi pòſt erit, id in vos conferam, veſtræque ſtirpis Polonicæ homines ad ſummos gradus honoris, quoniam fides, fortitudo, cõſtantia veſtra, in rebus dubijs eſt mihi perſpecta ac cognita, eueham. Hęc effatus, quicquid reſidui, vnionum aureorum habuit, id Polonis largitur, inquiens: Nolo vt id in manus horum immaniſſimorum hoſtium per-

Valachi à Iuonia educuntur.

Iuonia verba ad Polonos.

ueniat. Proinde considerans fortitudinem vestram, & fidelem operam, quam mihi adhuc nauastis, & eum affectum sanè mirum, quo me prosequuti estis: omnia vobis dono: animi grati beneuolentiam erga vos, ac omnem gẽtem vestram, penes me relinquo: quam semper ad extremum spiritum retinebo: cuius rei testem Deum, huius vniuersitatis creatorem, inuoco: cui vos commendo. Huiusmodi precatio ac obtestatio Iuoniæ, omnibus Polonis lacrymas excussit: cui gratias egêre. Qui armis à se abiectis, more supplicum, ad castra Turcarum, sumpto secum Polono Osmolio, peruenit: quibuscum integras quatuor horas colloquium habet. Ibi Bassa Capucius, fortassis oratione eius offensus, immemor fidei sacramento militari confirmatæ, quam Iuoniæ dederat, stricto gladio, ventrem, faciemque eius discidit. Ita vulneratum Ianczari corripiunt, & semiuiuo caput amputant: deinde truncum, pedibus duorum camelorum alligatum, discerpendum obijciunt: quod belluæ in diuersum concitatæ discerpunt. Caput hastæ infixum: cadauer discerptum, in frustaque minutissima concisum: cuius ossibus inter se partitis, cruore cadaueris recentis gladios perungebant, sanguinemque equis suis bibendum porrigebant, Deo supplicantes quò in ipsis quoque idem virilis animus, & eadem belligerandi ratio esset. Eum exitum Iuonia, vir memorabilis, habuit: qui perfidia Turcarum tam crudeliter ac nefariè, omnium cum tristi desiderio, è medio sublatus fuit. Quod ei, reor, non accidisset, si in religione Christiana constantior fuisset, & imperata fecisset. Dolendus ipsius casus, in exemplum est, documentumque inconstantiæ

Miserabilis exitus Iuoniæ.

Exemplum Iuoniæ in-

stantiæ rerum humanarum. Nam sicut antè secunda fortuna rebus supra vota fluentibus, tot, tamque inclytas victorias ex Turcis attraxerat: ita nunc aduersa, quæ ei indulgebat, velut in ostentationem fragilitatis humanæ, destruens quæ cumulauerat, exitum miserabilem, horrendam ruinam, fœdamque mortem Iuoniæ adiecit. Turcæ miserabiliter Iuonia occiso, subitò in Valachos, quos Iuonia è castris eduxerat, impetum faciunt, eosque instar pecudum crudeliter interficiunt. Poloni velites, visa perfidia Turcarum, nec sibi tutum reditum in Poloniam esse cernentes, in castra iterum, ex quibus excesserant, regredi volebant. Sed ea à Turcis occupata iam erãt. Demum, sese mutuò cohortati, in agmina densa Turcarum, pleni animi, speique summa vi incurrunt: quibus disruptis, disiectisq;, omnes fortiter occubuère: pauci grauiter vulnerati: qui pòst Turcis admirationi fuère, quòd paucissimi in numerosos proruissent, pugnarentq; viriliter: quodq;, lethaliter saucij, per media castra ambulassent, nec ob id mortui essent. Illi autem præcipui capti è Polonis fuerunt: Suierceuius, cuius præcipua virtus, industriaq; singularis in eo bello extitit: Coslouius; Sadorscius, Iancius, Zalescius, Copitscius, Rescouius, Socolouius, Libisouius, Cisouius, Sucinius, Bogsicius: qui omnes pòst ab heris suis grandi ære redempti fuère. Sollicitabant autem eos Turcæ, vt religione Mahometi amplexa, in verba eorum iurarent: pollicentes, fore vt amplissimis bonis à Selymo acceptis apud eos vitã tranquillam, beatamq; ducerent. Sed illi omnibus Turcarũ pollicitationibus spretis, maluerunt apud suos vitam inopem agere, quàm in

constantia rerum humanarum.

Extremus conatus Velitum.

Capti Polonorum præcipui.

Constantia Polonorum.

opulentia ac omnium rerum affluentia, cum animę iactura, apud Turcas: magnæ admirationis virtus eorum fuit: qui Turcæ, quamuis in suorum laudem propensi sunt, tamen vulgo sermonibus iactitarunt, in toto regno Poloniæ, viribus, industria, belligerádi promptitudine, eis minimè pares esse. Illi, hisce auditis, imò nos omnium (inquiunt) sumus infimi: qui ob inopiam apud nostros nullo loco habito, in hasce oras venimus, vel vt honestè patriam defendentes, mortem oppeteremus, vel præda nacta, ea onusti, ad nostros reuerteremur. Quibus vt crederent, haud id in animum suum inducere poterant.

Turcæ captiuos Polonos laudant.

Captiui virtutem suam eleuant.

Post tam ignobilem cædem Iuoniæ, Selymus totam Moldauiam occupat: omnes ferè stirpis Valachicæ, tam summos quàm infimos, crudeliter è medio tollit. Totaque Valachia occupata, arcibusque ipsius firmo præsidio munitis, alia multitudine alibi in colonias deducta, in Russiam intentus est. Quę sibi vnà cum vniuersa Polonia, à tam potenti, perfido & immanissimo hoste caueat. Nam optimè, sollerti animo Turcæ cernunt, occupata à se Valachia, ac deinde Pocucensi oræ, (quæ est regio inter Hirassum & Tyram, vltra Camenecium versus Haliciam, Podoliæ emporium, in vlteriore Polonicæ ditionis ripa, contra Zuthannam Tyræ impositum) pro qua Poloni cum Valachis ad internecionem pugnabāt, bello illato, omnia in Podolia ipsorum aperta fore libidini, quæ se in Poloniam quoque extendere possit. Nam id est Turcicis imperatoribus in more positum, vt, si finitimi alicui genti sint, aucupata occasione, ac iniectis factionibus inter principes illius gentis, eam pòst facilè bello aggressum vincant, eique

Selymus totam Moldauiam occupat.

Pocucensis oræ situs.

que

que perpetuum iugum imponant: vt memoria patrum Græcis fecêre, nostra Vngaris, non ita pridem Valachis. Polonia est eis vndique præsidio tot gentium nudata: quæ hactenus viros eorum, Scythicasque, in tanto dissidio Christianorũ, qui sese cum applausu Mahometi, ciuili ferro confodiunt, sustinuit. De qua occupanda, non mediocris ea cura stimulat, vt per illam vniuersæ Germaniæ bellum inferre possint: cùm ipsis ad Germaniam vastandam difficilis aditus per Austriam, ob munitiones Viennenses, pateat. Non diu post captam Valachiam Selymus superstes fuit: qui ferè 4. anno pòst quàm à patre Solymano regnare cœpisset, fatalem horam anno Christi 1574. quindecima die Decembris, obiuit: in cuius locum filius, stirpis maximus, Sultanus Amuratha, tanto silentio à Bassis occupandum imperium accitus successit, vt priùs ad Constantinopolim veniret antequã adesse ab omnibus suspicaretur. Qui imperium suum à cæde quinque fratrum, duarumque matrum, (quarum vna grauida erat) & multorum procerum, secutus morem veterum Turcarum Cæsarum, inchoatus, omnibus terrori ac formidini studet esse. Hic, vt Ianczaros frementes placaret, quòd ipsis inscijs à Bassis accitus imperium inuasisset, hæc eis postulata concessit. Largitus est singulis à summo ad minimum septuaginta quinque thaleros: stipendium illorum auxit: filios ipsorum, vbi adolescerent, Ianczaris ascribendos statuit. Numerum Ianczarorum duobus millibus maiorem fecit: ita vt iam sint sedecim millia. Postremò, in prælio mutilatos, immunes à bello fecit, & omnẽ victum ad vitam transigendam eis dari iussit. His ita

Mors Selymi, anno Christi 1574.

Post Selymũ regnat Sultanus Amuratha.

compositis, memor cladis quam Iuonia cum Polonis Kosacis, ditionibus Turcicis intulerat, vt aliquando Polonos vlcisceretur, immissis mense Octobri, anni 1575. centum & vndecim millibus Scytharum Præcopiensium, regiones Russicas quaqua versus, ad quadraginta milliaria peruastauit. Ducentas domos equestris ordinis, ac pagos permultos, flamma iniecta ij immites hostes exusserunt: senes è plebe, puerulosq; plorantes contrucidarunt. Nobiles tamen haud plures triginta vel in prælijs occiderunt, vel pariter cum vxoribus, liberisque in Valachiam, miseris modis colligatos abduxerunt: multi greges boum, ouiumque, multa equorum armenta, ab illis abacta sunt. Lassis crura succidebant: viuis coria ad vincendos homines detrahebant. In traiectu Nestri fluminis, magnus captiuorum planctus auditus est, quòd se iam planè in acerbissimi hostis potestatem venisse viderent. Quos nostri liberaturi fuissent, ni confisi vanis promissis Petri Palatini Valachiæ, qui se Scythis reditũ in patriam, per Valachiam permissurum negabat, nostrisq; id sanctè promittebat, ad Kiouiam, quâ hostis venerat, eâdem sperantes rediturum, conuersi, paulò tardiùs ad Nestrum cõcurrissent. Multi quidem tum Scythæ occisi: plures tamen Russi abacti ab illis sunt: qui passim grassante tam numeroso hoste, cõuenire ad Mieliecium Palatinum Podoliæ, haud potuerunt. Interemptus quidam Scytha à Iacobo Niezabitouio, cum septingentis, quos ducebat: cuius frons viginti quatuor digitos lata fuit: manus & pedes, adeoque totum corpus stupendæ magnitudinis: humi iacens cadauer, vmbilicum viri stantis attingebat. Dum verò

Scythæ Russiam vastãt.

isti

isti prædam in Valachia cum Palatino partiuntur, Kosaci, Borysthenis accolæ, milites generosissimi, ductore Bogdano Rosinskio, in Scythiam irruunt, flamma & cædibus omnia complent, fœminarum vbera abscindunt, alias excæcant, liberos illarum collidunt, veteres captiuos liberant. Sed iam placet historiæ finem imponere. Ex qua id inter alia discimus, Turcas vinci à Christianis posse, si sint fideles & impauidi milites, firma auxilia: ac (quod primum est) si sit fortis & gnarus militiæ imperator.

EPISTOLA PISONIS AD IOANNEM CORITIVM DE CONFLICTV POLONO-*rum, & Lituanorum cum Moschouitis.*

PISO CORITIO S.

SCio ego ambiguum tibi esse, Coriti mi carissime, in humanis ne sim, an verò minus, qui totum iam ferme annum, quo Roma absum, tam pertinaciter tecum sileam. Par item de te quoq; cogitatio me suspēdit, qui nihil omnino scripseris: nisi fortè tuæ mihi reddi non potuerint, in certissimis hucusq; vagato sedibus. Quæ etiam caussa fecit, vt cessator & ipse fierem, cùm alioqui ad scribendū nemo me sit minùs piger. Nosti quam non spontè obierim hanc prouinciam, vt ad serenissimum Poloniæ regem, ac deinceps ad Moschouiæ ducem, quò pacem inter ipsos pōtificis, & legati nomine firmarem proficiscerer. Sed non erat integrū reluctari diutiùs mihi, veni

tandem Iulio mense Vilnam, quæ caput est Lituaniæ, vbi à principe, præterquam, quod pro sedis apostolicæ reuerentia amplissimè acceptus fui, habitus sum pro singulari sua in me veteré alioqui clientem beneuolentia, admodum gratiosè: nam humaniter dicere regiæ celsitudinis dignitas vetat. Data deinde diebus duob. sequẽtibus bis audientia, post tertium aduentus mei diem, rex hinc in castra mouit, quo ante dies aliquot, nisi me operiri dignum duxisset, omnino ire statuerat. Iam enim vtrinque ad bellum, & quidem atrocissimum, inclinata erant omnia. Pacis nomine ob interpositas pontificis partes auditum nó ingratè. Cæterùm inter tubas, inter tympanas, inter alios armorum strepitus facilè oppressum. Iã enim & hostis arce Smolensko supra Borysthené sita per proditionem potitus, factus erat insolẽtior. Et rex exercitum validissimum ex equitatu, peditatuque stipendio conduxerat, pugnæ auidum in primis. Erant in ijs Cataphracti duo millia, quibus nihil esse possit, neque ornatum, neq; armatum, magis: peditũ plus paulò, duo itẽ millia, in quibus belli postea moles stetit. Fuêre deinde alia sexdecim equitum millia fortissimorum virorum. Id enim credas volo, neque vidisse me vnquam maiorem equitatum, quàm constituere hic princeps possit, neque crediturum fuisse, si non vidissem, vt certè, si velit, valeat centum millium equitatum armare. Iam verò maior fide quadrigarum numerus est commeatum ferentium. Neq; enim ipse crederem cuicunq; ita narranti, nisi meos ipse oculos testes habuissem. Quis enim crederet viginti quadrigarum millia cõduci posse? tantùm iam abest, vt scribere hæc auderem.

rem. Scribit hæc tibi Piso, Piso iam non poëtarum, sed annalium scriptoris æmulus: nisi fortè, ne oculato quidem testi adhuc credis. Fit id non voluptatis, sed necessitatis caussa, homini, iumento victus ferendus est, propter loca sola solitudine nobilia, qui tamdiu duret, quàm sit manere necesse diu. Centũ milliaribus Lituanicis, quæ Germanica centum viginti faciũt (tantũ enim viæ est à Vilna ad Smolensko) præter lustra, eadẽq; palustria nihil ferme videtur: sterilia & inhospita omnia. Æstima nunc tecum, quanto sit commeatu opus. Adde quod vbi etiam in locum venerimus destinatum, nõ minore sis frumenti, aliarumque rerum necessariarum laboraturus inopia, cùm ob soli sterilitatem, tum quòd hostiliter vastata sint omnia. Eum itaque exercitum vbi rex ipse recensuisset proficisci in hostes iubet: interea præfectus arcis, & domini Poloczka, alia quadam via, terras Moschi inuadit, ibique populatus omnia, ingenti onustus præda reuertitur. Dum itaq; exercitus discessui se parat, videntur in loco quodam exploratores hostium. Nostri cognito illorum numero (erant enim viri bellatores mille trecenti) lectis ad hoc sexcentis equitibus illos obruêre, armaque capientes maiore ex parte trucidauêre, duce eorum, cum nonnullis nobilibus capto. Idem fecêre postridie in alijs mille ducentis pari euentu. Moschus re cognita exercitum omnem, qui octoginta millibus constabat, loco quodam ad hæc electo, vltra Borysthenem collocat, ratus nostros pugnæ auiditate, amnem non formidaturos. Verùm id non sine periculo, cùm vadum ipsi tam bombardis, quàm milite muniuissent, eumque vnicum: nam alibi Borysthe-

nes,vtpote & altus,& vorticosus, neutriq;, & vadabilis. Nostri, relictis aliquot millibus, qui se citra amnem hosti circum equitantes ostenderent,reliqui interim percontato alibi flumine, pōticulum ex ratibus, lintribusq; nectūnt, quo peditatum cum machinis trāsmittant. Equites acie, vt erant, instructa omnes se vno impetu,sed ex ordine conijciunt in amnem,feliciterq; tranant,credo dijs freti,haud plus vno desiderato. Nō erat hoc incognitum hostibus, & poterant,vel amnem ingredi volentes cohibere, vel iam partim egressos opprimere. Verùm cùm & ipsi multitudini nimium fiderent, & nostros præ paucitate contemnerent, loco se tantisper, vtpote opportuno, mouere distulerunt, dum nostri iam non modò amnem transirent, verùm etiam & pugnæ locum caperent, & ordines vel reficerent, vel mutarent: tantumq; fuit temporis medij, & tribus ferme horis manuum consertione vtrinq; abstinerent. Vbi ad manus deinde ventum fuit,hostes arte vsi, circūuenire nostros à tergo per vallem,vbi non apparebant, (nam & collis dumetis consitus impediebat aspectum)magno impetu nitebantur.Nostri re explorata derepente, vt in subitis fit casibus, mutant consilium.Et ea ex parte in iussu pugnam committunt.Nā aliò belli dux acies inclinarat,vbi & ipse tunc ferebatur. Quod cùm ex nostris nonnulli bello aliàs probè exerciti cōspicerent, neq; aut consultandi, aut ducem conueniendi tempus, locúsve daretur, in hostem conclamant, fortiterq; pugnando reprimunt. Hæc à leuo cornu acta, mox à dextro, & omni ex parte consertæ manus: tubarum clangor, vt ex ijs,qui interfuère,accepi supra vsitatū modum.

Fuêre

Fuêre enim tubicines in hoſtili exercitu plus multò quingentis: atq; ita fortiſſimè dimicatum vtrinq; inclinante iam ad veſperã ſole, timor hoſtes, mox deſperatio occupat. Iam neq; noſtrorum impetũ ferre diutius, qui proximi erãt, neq; fugę viam à tergo reperire valebant, prementibus vltimis, qui & ipſi ordines facilè explicare nequibant. In ea trepidatione clades facta ingens: fugientes deinde tumultuatim omnes noſtri in longam noctem ſecuti quoſcunque cedere, niſi qui vel nemorum denſitate latere, vel noctis beneficio elabi poterant. Ibi direpta caſtra, in prædam verſa omnia: cecidêre ex hoſtibus millia circiter quadraginta: capta quatuor millia, & in ijs præfecti exercitus omnes, qui octo fuerant, inter quos primi à duce Moſchorum, dux Michaël Golycza cum trecentis nobilibus, inter quos ſunt Barones multi. Hos ſecum rex nudiuſtertius quaſi in triumpho Vilnam vexit, conſpicuos omnino viros. Mihi certè in omni vita nihil videre circa pompas bellicas, obtigit glorioſius. Reliqui captiui partim per municipia diſtributi ſunt, partim apud victores: vbi adhuc & ſigna tenentur, quæ & ipſa ablata fuêre ad vnum omnia. Rex enim cum domeſticis tantùm, paucis admodum redijt, miſſo, quem ſecum in præſidijs habebat, ad belli duces exercitu recenti millium quatuor, vti victoriam ſequerentur, maximè verò, vti arcem Smolensko recuperarent. Moſchus enim mox ſuorum accepta clade, paucis admodum ſtipatus tam præcipiti ad propria curſu feſtinârat, vt die atque nocte 300. paſſuum millia ſuperaret: ſiue, vt nouum repente exercitum ſcriberet: ſiue quod vero

esse similius creditum est, vt famam rei malè gestæ præuerteret, quò minùs fratres rebus nouis moliendis, ansam antè caperent, malæ tractationis memores, vtpote, qui seruitutem apud tyrannum fratrem seruire coguntur. Parum enim ad recuperandum exercitum superesse spei fatentur & captiui, populo Moschum asserentes adhuc plurimo abundare, verùm rustico, & bellis inepto, cùm in hanc expeditionem omnem ferme nobilitatem duxerit. Sic ille, qui paulò antè capta dolo superbus arce, Polonis omnibus necem: Lituanis verò compedes minitatus fuerat, turpissimam coactus inire fugam est, vt seipsum tam neci, quàm vinculis eriperet. Nam ita certam demens ipse sibi victoriam spopõderat, vt postea apud duces belli captos repertæ cum mandatis atque stratagematis epistolæ fuerint, quibus quid facto cuilibet post victoriam opus esset, commiserat, vt scilicet regem in præsidijs positum vno agmine adorirentur: eo vtcunq; potiti, in tres sese vias diuiso exercitu diffunderent, Vilnamque direptum festinarent. Sed nesciebat homo, & priuatim, & publicè periurus Deum violatæ sine caussa fidei vindicem, aliter longè constitutũ ire. Dij enim immortales ob periurium (vt ait pro Roscio Cicero) hominibus irasci, & succensere consueuerunt. Dedit condignas perfidiæ suæ pœnas: cùm ex nostris ne vnus quidem captus sit, vulnerati multi, & ij aduerso corpore omnes. Mortui vix supra quadringentos, & in ijs Barones quatuor elegantissimi, identq; fortissimi iuuenes, quorum corpora huc relata sunt, & tumulata honestissimè, duobus sub infusa episcopis cum vniuerso clero ad ciuitatis portas progressis: quorũ
tamen

tamen mors immēſa hoſtium clade piata eſt, vt certè fateri neceſſe ſit, hæc ſine diuûm numine nō eueniſſe: cùm alioqui rex ipſe re quidem vera Chriſtianiſſimus ſit, ſemperque fuerit. Aſſiduis enim pro victoria ſupplicationibus: ea deinde parta, gratiarum actionibus templa omnia ſonabant, quin & publicè ad Deum omnia princeps refert, maximè cum Tartari, qui ſub idem tempus iuxta pactum cōuentum adeſſe maieſtati ſuæ debuiſſent, fraude ſe ſubduxerint. Iam verò & illud non omiſerim, eſſe apud Moſchum ducem Michaëlem Glyusky, virum animi & corporis dotibus egregiè inſignem. Is olim non leuibus ex cauſſis regē Poloniæ fugiens ad Moſchum cum ſuis migrauit, qui & priorum, & horum cauſſa motuum fuit. Hunc rex ad ſereniſſimi Vngariæ regis inſtantiam, in gratiam ſecretò admiſerat, & iam tacitò redire parantem, ſui, quibus nimium fiebat, Moſcho detulêre, qui hominem eueſtigiò vinctum, domum ſub cuſtodia remiſit, incertum, quid de eo velit ſtatuere. Is ſi fortè transfugiſſet (vt cōuenerat) ad noſtros, magnam ſibi huius victorię partem vendicare contendiſſet. Nam id circiter Calendas Septembris contigerat: prælium verò octaua Septembris ipſo die natali Virginis factum eſt. In ſumma Dei omnino munera ſunt hæc præcipuè: deinde principis Deo gratiſſimi, cuius fortunam vtiq; præluſtrem non ex ariolorum nugis, ſed ex ſumma vitæ ſanctimonia, prudentia, fortitudine, temperantia atque iuſtitia, metior. In quo illud pulcrum eſt, vt ſi clementiam ipſam velis effingere, nullo certè alio neque ore, neque colore, quàm huius principis id præſtare poſſis efficâtiùs. Mihi profectò poſt exâtla-

tos tot viarum labores, ex hac victoria tantum accessit lætitiæ, vt nihil asperum, siue terra, siue mari tulisse videar, siue quia principis huius sim, fuerimque semper studiosissimus, siue quod hac factũ præsente victoria, vt ire ad Moschum nõ sit necesse mihi: quæ mea profectò summa est expectatio. Nam præter viarum cùm longitudinem, tum difficultatem valde me terret hominis etiam iurati perfidia. Satis mihi est cõfessori esse, superbam martyrij palmam non ambio. Misi ad illum Calend. adhuc Augustis famulum cùm literis pro saluo conductu, scio peruenisse, sed neque responsum, neque famulum vidi. Audio in amnem conijci fuisse iussum. Non libenter bibo tam largo cantharo, sed iocor verbis: te tamen vera serium est, quod scribo. Scilicet mihi seruabit, si etiam dederit fidem, quam neque regibus, ac ne Deo quidem ipsi seruare solet?

I nunc Schismatico vitam committe tyranno,

Vt te per Scythicas sub Styga mittat aquas.

Nollem in ijs sinistrũ mihi omen præcinere, qui initio certè inuitus feci, vt hanc experirer molestiam. Tolerabilia fuêre hactenus omnia, quamuis aspera, in reliquis quoq; superanda omnis fortuna, ferendo est. Nondum satis intelligo, quid firmũ de me sit, cùm omnis adhuc exercitus, arcis recuperationi studeat, eam breui futuram speramus: quod nisi & viarum sub hæc tẽpora difficultas, & anni ratio nostris obstaret, victorẽ omnino exercitũ in ipsa Moschici dominij viscera transferrent, ibidẽ hybernaturi: qua illorum sententia facilè residuo itinere absoluerer. Sed durare tamdiu vix poterunt, commeatus penuria, præsertim pro iumentis. Habent enim præter

suum

ſuum equitatum prædatitios equos circiter viginti millia, quos ſaluare ſi poſſent, plurimùm vellẽt. Habere enim dicitur Moſchouia equos laborib. ferendis admodum idoneos: res diu extrahi non poterit, quicquid erit, non patiar te neſcire: tuum erit interea literas has nullo conſtantes ordine boni conſulere. Vt enim ſparſim relata mihi ſunt omnia, ita variè congeſta, vt licet vix vnius eſſe corporis videantur. Mitto nummos argẽteos ſex Moſchicos, ex præda ad me miſſos. Hos tibi cum amicis communes eſſe volo. Inuenies in illis inſcriptiones Græcas partim, partim Ruthenas. Symbolum habent Ruthenæ cum Græcis literis: deinde par etiam eſt Religio: ſunt vtique Chriſtiani, ſed Schiſmatici. Templa habent, hîc præſertim Vilnæ, auro, argento, & gemmis opulenta: paucis etiam hinc annis ex lapide ædificari cœpta, & quidem ſumptuosè, cùm lignea tantùm priùs habuerint, non culta admodum. Sunt autem Rutheni (vt illud quoque auctarium addam) ingenio Lituanis promptiore, quò fit, vt operibus non mediocriter excellant. Multi ex ijs peculiare proditionis vitium habent, quod ad Principum, ſiue Ducum aliquorum domos irrepſit. Quin & hoc nuper bello Dux quidam Ruthenius ab omnibus ſuis Moſcho ſe dedidit, quamuis egregium adoleſcentem filium in regis aula reliquiſſet. Sentiunt multi ex ijs ſecretò (vt creditur) pro Moſcho, nulla alia magis, quàm religionis cauſſa. Eam enim per omnia communem habent, transfugerentq́; paſſim multi, niſi exploratam Moſchi tyrannidem formidarẽt. Is enim ſæuiſſimis ſubditos legibus coërcet, Omnia illi naſcuntur, omnia creſcunt,

omnia adducuntur. Si qui ſunt, qui vel genere, vel dignitate magni ſunt, in illius nihilominus manu ſunt, neq; diutius diuites, quàm ipſe velit. Commercia eorum terra, marique plurima. Aurum, argentum, pro pellibus inferre ſoliti mercatores, nihil aliud referunt: ea omnia Principi accedunt. Hinc opes iſtæ tantæ, quantas neminem vnum in Europa Principem habere, fama eſt. Populo miris artificijs inſigni potẽs. Italos haber domeſticos multos, & honeſtè, & vtiliter. Cæterùm circa fidẽ partes coactos ſequi. Hæc ab ijs, qui iſtic verſati ſunt, didici. Si quando (quod maximè deprecor) eò iero, redieroque quod precor, vel per literas, vel coràm de omnibus affatim: interea autem adhuc & hinc erit, quod ſcribam. Reſtat enim nonnihil militibus noſtris circa arcis recuperationem, quod negocium extrahi diu non poterit. Si enim deditionem facere obſeſſi noluerint, aliud noſtri pro rei, & temporis qualitate, conſilium ſunt apprehenſuri. Sunt enim adhuc in exercitu præfecti, & tribuni militum omnes veterani, qui vel ſub manu captare conſilium non ignorant: ante omnes autem, Illuſtriſſime Dux Conſtantinus, inter noſtri temporis Imperatores in re bellica facilè Princeps, qui ſignis collatis ter, & trigeſies dimicando victor fuit. Idem iunior tamen apud Moſchum ſeptennio manicis, pediciſq; conſtrictus fuerat, bello captus. Vir eſt domi Numa religioſior, foris Romulo non inferior, quo duce, & hoc bellũ geſtum eſt. In quo nihil eſſe vno omnes ore aiunt, quod probari nequeat, niſi quia Ruthenus, idemq; Schiſmaticus ſit, ita à parentibus errore, quaſi per manus accepto. Neque enim parùm refert, quam quiſque

quiſque à maioribus religionem acceperit. Cæterùm ita maiorum ſuorum traditiones omnes ſanctè obſeruat, vt ne latum quidem ab ijs vnguem recedat: qui ſi ad S. matris Eccleſiæ obedientiam reduci poſſet, innumeris dubiò procul ad idem agẽdum præluceret. Tanti eſt apud ſuos momenti, Principi autem ob eximias virtutes facilè cariſſimus. Sed de ijs tandem plus ſatis: veniam tamen mihi dederis (vt ſpero) non grauatim, culpam ingenuè faſſo, qui non epiſtolam, ſed libellum ex bello feciſſe me haudquaquam negauerim. Leges aliquando nõ pauciora ijs, de itineris mei ratione, quod vtinam non tentaſſem, parùm à Septentrionali diſto Oceano, & longiùs adhuc progredi cogor. Iam hic September initium eſt brumæ: quæ tã ſæua ſolet ingruere, vt multis ſine naſo contingat eſſe. Noctes æſtate breuiſſimæ, hyeme diei parum. Sub diuo Iulio pontifice laudatiſſimæ memoriæ, minus menſe, annũ Roma ad duos miſſus reges, abfui, nõ paruo certè labore. Sed nihil ad hæc, quæ hactenus mihi æquali temporis, ſed diuerſo laborum calculo incidere, & tamen difficiliora adhuc reſtant. Leuius fit patientia, quicquid corrigere eſt nefas. Mihi certè ſatis erit pontificis, legatiq; expectationi reſpondere. Quod vt facere gratè valeam, pro ſanctitatis ſuæ ac ſedis Apoſtolicæ nomine gloria, amplitudine, ne glacialẽ quidem (vel ſub bruma) ſum reformidaturus Oceanũ. Sed iam vale, & Volumen hoc boni conſule. Ad neminem enim diffuſius ſcripſi: cùm ſciam mea tibi omnia, vtpote mei ſemper amantiſſimo, non diſplicere. Ego valeo, & Principis munificentia bene habeo. Vilnæ, 26. Septemb. anno M. D. XIIII.

EPISTOLA SERENISS. AC INVICTISS. D. SIGISMVNDI REGIS POLONIÆ, MAGNI DVcis Lituaniæ, Russiæ, Prussiæq; domini, & hæredis ad sanctiss. D. Leonem X. Pont. Max. de Victoria contra SCHISMATICOS, MOSCHOVIOS, apud Aras Alexandri Magni parta, &c.

BEatissime pater & domine clementissime, post pedum oscula beatorum: cùm non ignorem V. sanctitatem, tum ex pastorali suo debito, tum etiam ex genuina pietate in religionis sacrosanctæ incremétum, magna cum voluptate audire solere, quando aliquis Catholicorum regum, aduersus infideles, aut schismaticos inconsutilem Saluatoris nostri tunicam scindentes, ac dilacerantes, Dei virtute adiutus aliquid feliciter gerat. Hinc conuenit, vt ego qui Turcàm infestum, communemque Christiani nominis hostem vicinum habeã, Tartaros etiam, aliasque Transtanaitanas Scythicas gentes, numerosas, feroces, ac infideles, humeris meis à nullo Christianorum Principum adiutus, solus sustineam. Et præter hos omnes magnum Moschouiæ Ducem, cum quo nunc atrocia bella gero, Sarmatiæ, Asiaticæ tyrannum, opibus, armis, equis, virisque potentem, ac multis contra alios vicinos suos victorijs tumẽtem: blasphemũ tamen ac schismaticum, sanctę Romanę eccle-

ecclesiæ infestissimum, hostē insolentissimum habeam. Huius belli motus, & præstitam mihi à Deo victoriamcontra ipsum perfidū Moschouitam, Sanctitati vestræ perscribam. Anno etenim exacto, fractis inter nos antea pactis, iuramētoq; firmatis fœderibus, immemor præstitæ fidei, & spreta iuraméti religione, quæ modica, aut nulla in blasphemo, & schismatico esse potest, dominia mea in magno Lituaniæ Ducatu consistentia, exercitu multorum millium equitum bellatorum, comparato, magna vi machinarum bellicarum, tormentorumque æneorum subsequēte, hostiliter inuasit, dumq; arces aliquas graui obsidione premeret, nec propter valida præsidia mea, quæ illic erant, proficeret multis, sicut anno præterito Sanctitati vestræ significaueram, ex suis, in oppugnationibus munitorum locorum, & tumultuarijs prælijs amissis, domum re malè gesta non absque grauissimo dolore regressus erat, qui tamen iam aliàs sibi persuasisset, armis, opibus, & potentiæ suæ cuncta esse peruia, nec aliquid conatibus suis (in quo tamē deceptus erat) obstare potuisse. Æstate demum proximè exacta, tanquam ignominiam susceptam, damnaque prioris expeditionis, & bellum non satis prosperè anno præterito cœptum & gestum vindicaturus, iterum validissimum exercitum comparauit, in quo plures grauis armaturæ equites inerant, nixusque est, me certis castris exuere, & præcipuè castro Smolensko nuncupato: vt subinde tantò facilius totum magnū Ducatum Lituaniæ, aliaque mea dominia bello atrociori vrgere, & totam Rubeorum Russiam sui schismatici ritus, quæ ditionis meæ est mihi eripere posset.

Potitus tandẽ ex adminiculo fraudis arce ipſa Smolensko eſt, de ſuis plurimis amiſſis. Subinde verò inſolentior factus, exercitum auxit, ita vt excederet octuaginta millia hominum equeſtrium, auſusq́ue eſt ſibi polliceri, quod iam facilè reliqua dominia mea opprimere poſſet. Progredi itaq; aduerſus me ſuum exercitum vſque ad fluuium Bereſinam mandauit. At ego qui in Domino Deo rectè ſperauerim, eundem fluuium exercitum meum equitatu, & peditatu, tormentisq́ue bellicis bene inſtructum, magna celeritate traijcere imperaui, hoſtisq́ue exercitum pedem referre, ita vt retrocedere coactus eſt, compuli. Et dum exercitus hoſtilis per meum arceretur, vigeſimaſeptima Auguſti particulári prælio à meis militibus pulcerrima clades eidem hoſti inflicta eſt. Alia iterum Calendis Septembris, & ex vtroque prælio plures ac inſignes captiui mihi adducti ſunt, & multi ex hoſtibus cæſi. Miles autem meus eiuſmodi victorijs, quaſi auſpicatis præludijs accenſus, vltro in pugnam ruebat. Equidem verò in præſentiſſima clementia Dei, & in iuſticia, cauſſæ meæ confidens, maximam iam de orta victoria ſecuritatem mihi pollicebar, & feci magno animo meum exercitum procedere, & ſtationibus hoſtis appropinquare, dumq́; hoſtis ſentiret, meum exercitum ſibi imminere, Boryſthenem tunc ſolito magis exuberantem nando traiecit. Meus verò exercitus inſegniter animis ad pugnam præparatis, hoſtem retrocedentem ſequutus eſt, & ſimiliter Boryſthené, dum in re tam ſubita, & potis faciendi poteſtas, & nauigia ad tranſportandum militem deeſſent, ad eã ripę partem, in qua iam hoſtis ordinatis aciebus, tor-
men-

mentisque dispositis, conflictum præstolabatur, natando intrepidè transmisit. Et tandem Deo auspice, qui in se sperantes non deserit, & confundit manus filiorum alienorum, die Natali beatissimæ Virginis, quæ erat octaua Septembris, cum hostibus eisdem feliciter pugnauit, totumq; eundem validissimum hostis exercitum, qui (vt præmissum est) ex octuaginta millibus hominum fuit, comparatus, vna acie fudit, fugauitque, & tanquam vilissima pecora totis campis cum fœda strage, & multa cæde vltra quadraginta millia passuum ante se egit, itaq; supra triginta millia hostium, & cæsa, & submersa sunt. Castra hostilia plena, opulenta pręda direpta, & decem præcipui Duces, & Satrapæ, & triginta septem Barones, Consiliarij, primores: officiales autem & armigeri nobiles supra duo millia capti, cum signis sui exercitus mihi adducti sunt. De meis verò, Dèo auspice, pauci desiderantur. Quamobrem hanc tam insignem, & longo tempore memorandam, sed nec minùs mirandam (quoniam dextera Excelsi facta est) victoriam vestræ Sanctitati, pro mea in ipsam summa, & eximia deuotione cognitam esse volui, vt Sanctitas vestra ex eadem iucundum, atque alacrem animum concipiat, mihique suo deuotissimo filio gratuletur. Quandoquidem pro sacrosancta religione, proque sede Apostolica, & Sanctitas vestra decorè ad ea, quæ factu sunt possibilia, semper sum paratus. Collocaui namque magnam spem, & cõfidentiam in vestra Sanctitate erga me, regnumque meum clementia. Quoniam verò hostis ipse adeò superbus, & obstinatus existit, necesse est, vt tãtò studiosius ipsum sine intermissione persequar,

& bello vrgeam, ne tam citò vires recuperet, ac reparet, quandoquidem non priuatam meam, & regni mei rem nunc ago, sed totius Christianę Reipublicæ, ne tam validus hostis sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ inimicus, quandoque aduersus sanctam Ecclesiam pro ritu suo, falso, blasphemo, & schismatico inualescat. Et vt hæc mea gesta, quæ mihi ex misericordia Dei feliciter euenerunt, audacter vestrę Sanctitati scribo, sic etiam semper audire cupio, vt sacro sancta Rom. eccl. vniuersalis status omni felicitate præfulgeat, atque vt vestra sanctitas incolumem, & longæuam, felicemque vitam cum reuerendissimis patribus sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus ducat. Oratorem autem meum, & res meas vnà mecum vestræ sanctitati commendo, qui quidem orator meus V. Sanct. tam ea, quæ gesta sunt, quoniam & gens, & loca, in quibus gesta sunt hæc, sibi cognita existunt, quàm alia è mente mea, planius exponet. Datum in castris circa Borisouo, decima octaua Septembris, anno Domini, millesimo, quingentesimo, quartodecimo.

Vicesimo quinto Ianuarij die, M. D. XV. a Leone Papa X. ob eam ipsam victoriam Deo opt. maxi. ευχαριστια habita est in Sixti sacello.

ORATIO

ORATIO PER REV. PATREM DOMINVM ERASMVM VITELLIVM, EPISCOPVM PLOCEN.

in celeberrimo August. conuentu ad Cæsarem Maximilianum, nomine victoriosissimi regis Poloniæ Sigismundi, habita coram omnibus sacri Imperij Electoribus, plurimisq; Germaniæ Principibus, die Veneris XX. Augusti, anno Domini 1518.

ILLVSTRI DOMINO ERASMO ROterodamo vtriusq; Literaturæ principi, & Theologorum duci, Iacobus Spiegel Selestadien. Imperialis Secretarius, S. P. D.

RO inuictissimo Poloniæ rege Sigismundo, qui non multos ante annos, & menses, maxima victoria in Hamaxobitas (quos ipsi Moschos appellant) & Schytas (quos Tartaros dicunt) potitus est. Reuerendiss. Dn. Erasmus Vitellius episcopus Plocesis, singulari integritate vitæ, raraq; doctrina, Romanaq; facūdia insignis, vel eo mihi nomine præcipuè colendus, quia cognominis, de te perquam egregiam frequenter facit mentionem. Primam (vt aulicus, aulico vtar verbo) audientiam coram Cæsare, sacri Imperij Electoribus omnibus, & cæteris Germaniarum principibus, proceribusq; obtinuit. Sic ornatè, sic grauiter orauit, vt ad intima vsque præcordiá auditorum, vehementia sententiarum penetrauerit, pluresq; ad fletum concitauit, ei

vero docto simul & facundo, omnes docti, & eloquentes palmam tribuunt. Aderant enim viri non pauci, tum exquisitè docti, tum in iudicando nares emunctissimè. Antistes Tergestinus, Pentingerus, Huttenus, Bartholinus, Spalatinus, & Stabius ille in nullo doctrinæ genere non versatus. Henricus Stromer medicus, & Laurentius Zochus iurisconsultus, Cardinalis Maguntini florentissimi principis Cancellarius. Igitur facta mihi primum præ cæteris elegantissimè huius orationis copia. Quia digna multorum lectione visa fuit eruditorum calculo, & ab omnibus desiderata, imprimendam curaui, sub augusto tuo nomine, quòd omnia pietate sacra iure sibi vendicat, quam haud subducto supercilio accipere digneris. Non dubito quin vt audientibus lacrymas commouit, ita hæc eadem legentibus magis copiosas excutiet, & in rem Christianam propensiores eorum animos reddet. Valere tecum bene Rhenanum verè beatum cupio, quem animo mecum circumfero, vtriq; fila vitæ quem maximè longæua exopto, vt indies magis ac magis felicibus auspicijs bonæ literæ, & maximè sacræ refloreant. Huttenus, quia nihil est visus cacutientibus popularis literationis admiratorib. nominis nihil pepererit. Quem te Frobenio nostro publicandum iterum, si tibi visum fuerit, tradere velim. Mittam eius de vita aulica Dialogum quamprimum prodierit in lucem.

Vale iterum ex Augusta Vindeliciæ, pridie Calend. Septembris, anno post partum Virginis matris, 1518.

ORA-

ORATIO.

Venimvs à rege nostro, sacratiss. Imperator, ad hunc celeberrimum conuentum, quem solita vigilantia tua pro salute Christiani status æquè commendatè, vt opportunè, hoc loco, & tempore instituere curasti, acturi, maiestatis regiæ, & amplissimorum eius dominiorum nomine, quæ ad sanctam expeditionem generalem, contra immanissimos Turcas, totiens propositam commodè attinebunt. Quantum verò necessariæ sint, simulq; cum vita omnium nostrûm desideratissimæ præparationes istæ: Christianorum coadunatis viribus, hostis aucta potentia testatur, iã annos circiter septuaginta post infelicem, & calamitosam Bysantij captionem, quæ patulam ad nos hostibus ianuam præbuit, nihil aliud audimus, quàm clades atque excidia continua Christianorum à Turcis. Et dum omnes ad resistendum (vt par esset) consurgere negligimus, tot principes cum subditis suis, tot reges cum eorum populis: tot deniq; ditissima, cum magna iniuria religionis nostræ, & maxima indignitate Christiani imperij miserabiliter deleta sunt, quæ singillatim enumerare, dolor profectò mœrore plenus prohibet. Quandoquidem neque ea me referre, neque vos audire, siccis oculis liceret, capita vtcunque decerptam. Nónne videmus Asiam vniuersam, quæ è tribus orbis triangulis maior est, his & alijs infidelibus occupatam? Aphricam verò totam, impijs ac sceleratis eorum manibus desolatam? Europę magnam partem,

tot incendijs, & assiduis vastationibus debilitatam? & hucusque dormitauimus. Sed neque his contentus hostis, vt fortior fieret Ægypti, & Syriæ regem, quem Soltanum dicunt, aggressus superauit, totiusque Syriæ, & Ægypti, ea victoria (sed & Hierosolymæ matris nostræ, vbi salus orta est) vnicum se dominum constituit. Et altero verè imperio longè ante formidabilem potentiam suam auxit. Nos verò torpemus, & bellis intestinis, plus insolenter, quàm necessariò exagitati gladijs nostris, domesticos fidei, aut potiùs nos ipsos, detestanda malignitate confodimus: nec Prophetæ sapientis verba, quæ aduersus nos, tanquam Ethnicos clamitant, attenduntur, dignaque, facinori supplicia annunciant. Ipsi (inquit) contra sanguinem suum insidiantur, & infrà. Ego verò dum eis repentina ingruerit calamitas, non exaudiam. Parat nunc in Christianos, terra, marique arma sua, instat Turcarum framea, capiti & collis nostris, & adhuc oscitamus, vixque ad pacem mutuò amplectendam, tanta periculi magnitudine vrgente, mẽtes componere volumus Leone sanctissimo, id dies, noctesq; curante, hortatur nos hostis, excitat à somno: commonefacit desides: torpẽtes terret, dum iampridem ad ostia Tiberina: nũc verò ante paucos menses, circum Rachanati mœnia, & hisce iam diebus, dum hîc agimus, iterũ ad Ostiæ portus, ferro, & sanguine debacchatus sit. Nos tamen fatis sic volentibus omnia hęc, quæ vltimum omnibus exitium minantur, ridiculum putamus, vt iam illud diui Petri naufragantis, dum sibi in fluctibus dexteram dari poposcit, & meruit, dicere libeat: Salua nos Domine, perimus.

Colle-

Collegerat ſimilem conuentum feli. re. cariſſimus genitor tuus, poſt inſperatam Carniolæ ſuæ depopulationem. Multa illic in eam ſententiam à viris doctiſſimis declamata ſunt: multa etiam prophetico quodam ſpiritu prædicta, niſi tunc inſtantibus, & euidentiſſimis periculis aliter prouiſum fuiſſet. Quæ omnia flebilis tandem effectus complèuit, cùm nulla conſulta inuicem, & conſtituta nulla, ſuo ordine, vt neceſſitas poſtulabat, debitæ executioni mandarẽtur, & omnis rei bene gerendæ commoditas, ſimul cum tempore amiſſa fuit turpiter, aut neglecta. Nunc iterum Cæſar inuictiſſime, pro dignitate & debito tuo, conuentum hunc bono cœptum omine, diligenter proſequeris, vt labenti Reipubl. Chriſtianæ efficaci opera ſubuenire poſſis, & iuſtè quidem: ſic enim Chriſtianorum Imperator, re pariter conſtabis & nomine, dum hi, qui tuo ſubſunt imperio, à Cæſare ſuo adiuti fuerint, & defenſi. Quam equidem deliberationem multo iam tempore pro connata animi tui magnitudine concœperas, qui annis his proximis tres Chriſtianos reges potentiſſimos, in Auſtriæ tuæ vrbe primaria, tum ſplendidè, tum honorificè tecum habueris, fœdereque ſimul immaculata fide percuſſo, plura cum eis in rem Chriſtianam mutuis tractaſti conſilijs. Quod reuera pro ſingulari gloria tua, omnium ora paſſim prædicare non deſiſtent, pluresque Adamantinis ſcriptis perpetuare curabunt. Neque enim parens tuus, neque Cæſares alij tantum actum, triumphis Octauij meritò æquandum, pro ſuo vnquam deſiderio efficere poterant. Omitto nunc cateruam immenſam victoriarum tuarum, quæ ti-

& vero paſtore dignas, ad hoc vnum conuertit, vt communi potẽtia tantis periculis vltimum iam interitum ſecum ferentibus, quantotius ſuccurratur. Quæ omnia digniſſimi hi legati ſanctitatis ſuæ magis abunde explicarunt. Rectè gubernabant populum Dei Moyſes & Aaron, Dauid & Nathan, pluresq́, Romani pontifices, cum imperatoribus Chriſtianis, iuncta ſimul gratia, vtraque poteſtas. Binum nobis reliquit gladium, tranſiturus ad Patrem, Saluator noſter: bina coluerunt elemẽta Perſæ, Ignem, & Aquam: duobus & nos ſaluamur, Fide, & Opere. Curabis & tu, Cæſar inclyte, cum Leone ſanctiſſimo, vtroque iuncto gladio, eripere de faucibus inimicorum, & tot calamitatibus, oues Chriſti. Inconſutilem enim tunicam ſuam repręſentatis, quæ ſub hoc tempore veſtro, non abs re profectò inuenta eſt: adhibebit ignem orationis, & ſpiritum fortitudinis benedictum ſacerdotium, neque impenſa deerit. Tu aquam non gelidam, ſed feruentiſſimæ defenſionis, cum regibus Chriſtianis, indefeſſè ſuggeres, fidemq́ue noſtram & ſpem omnium opere adimplebis, vt à ferocitate Turcæ ſalui ſimus, vnica namque eſt gloria, penates noſtros, & religionem, in qua nati ſumus, tueri & defendere, pro qua iam omnes maiores tui, tot reges & Cæſares ſanctorum nonnulli Cathalogo aſſcripti, felices & candidiſſimæ animæ plura bella in Europa, & Aſia glorioſè ſuſceperunt, qui ſemper magnanimitate ingenita, aliena quærere, non ſua amittere didicerant. Gignit nos natura miſerè, viuimus demum tot onuſti curis, & tanquam flos citò areſcimus: decidimus tandem, & morimur, ſolus is diu viuere perhibetur, qui dum

vita excesserit, perpetuam sui nominis, bene gestis, aut factis, memoriam propagauerit, quò fit, vt adsimus absentès, mortuique viuamus. Tritum fuit Adagium apud veteres: Pulcrum mori, decorat vitam. Quod plurimi, vt patriam conseruassent, corpus simul & animam deuouentes, viuis effectibus comprobarunt. Tu itidem sacratissime Imperator, vt tui secretiores referunt priora de Christiano statu secum repetens, & futura ante oculos ponens, mente vt fit liberiore, dicere soles, nullum mortis genus te gratius excipere velle, quàm quod in castris militaribus contra infideles, ad virentes campos feliciter eueniret. O virtus animi commendatissima: sic corporis robori tanti principis insita & coniuncta. Non hominis profectò deliberatio ista est, sed numinis vox quædam, & solo digna Cæsare, dum non lectum eburneum: non sericeum puluinar: non auratum cubiculum, sed prata virentia, & fœnum rusticum pro delicijs regalibus exposcas, vt debito Imperiali, quo toti Christianitati teneris, ingenuè satisfacias, pro quo tibi omnes, mentem sanam in corpore sano, vitæque diuturnitatem precabuntur. Et vt in hoc tam gloriosissimo proposito, animo incōcusso persistas, erectis in cælum palmis, attentiùs orabunt.

Sed iam factis res aggredienda foret, constantique pectore, sine omni vlteriore cunctatione prosequenda, post tot consilia, & decreta multa: post tot conuentus, & exhortationes varias, post tot instructiones, & tractatus plurimos: armis tandem, non argumentis opus est. Iam enim de his tam crebris, sed vanis, aut nullis consultationibus, & præparamen-

ramentis noſtris(vt quidam Mediolanenſis ex Turcia profugus nuper in cõſpectu regis noſtri retulit) ſępiùs dicit Turca, admodum ſubſanantis, conſulant Chriſtiani, conſulant, & ego faciam, quod re ipſa, & ſtupendis indies victorijs demonſtrat. Nos ſi veri Chriſtiani ſumus, quemadmodũ Turca in dedecus potiùs noſtrũ affirmat, Chriſti fidem, ad ſanguinem vſq;, mente intrepida, non oſtentatione ſolùm, ſed affectibus ſynceris obſeruare, tueri, & quantum in nobis eſt, manu tenere debemus. Quoadusque vita noſtra, Chriſtiano aduerſabitur nomini? vt qui Chriſtũ imitari, pro Chriſto nos opponere, religionis vinculo arctamur, contra eius legem: cõtra oues ſuas: contra ipſum Chriſtum, ignauia, arrogantia, & exceſſibus noſtris, in cælum vſque cum Gigantibus, lethiferas ſagittas, impudenter dirigimus, de locis certamus, publica negligentes: hoſtis verò nos, & noſtra omnia, ac loca ſimul, deglutire contendit. Vnum hoc conclamatum eſt, Turcas conſilijs quibuſcunque non conuertemus, ſi armis non vincemus, quæ diuini verbi Concionatoribus elucidanda relinquo, quandoquidem multa nunc eſt meſſis, & operarij pauci.

Neq; id deterreat, quod tam longo tempore, Orientali imperio, hoſtis crudelitas potita ſit, & deſidia noſtra, eius potentia ſic increuerit, vt firmata eſſe videatur. Ad Occaſum intueri volenti, poſſibilia omnia, & facillima comperiet, cùm Sarracenorum immanitas Granatam, & magnam Hiſpaniæ partem, ſupra ſeptingentos annos hæreditario admodum iure poſſederit. At Ferdinandi regis victorioſiſſimi conſtantia, reginæque Elizabeth deuotione,

& suorum fortitudine, paucis annis, nedum recuperata sunt omnia, sed tota infidelium potentia, nõ à regni solùm finibus abacta est. Verùm adusq; inferiora Mauritaniæ littora, cum perenni illius regis gloria eiecta. Ille verò proprijs tantùm viribus, & vnica suorum manu, strenuè hęc gessit. Tu cõmune bellum paras, & generalem (vt aiunt) expeditionem, tua opera, consilio, & auspicijs, regumque omnium assensu, & horum prudentissimorum principum consilio (qui tuo lateri tanquam validissimæ columnæ adhærent) instituere debes. Quis oro, tot regibus, & principibus, tanquam numerosæ multitudini resistere poterit? Dum & pacem exulantem, multisque ante seculis, inter Christianos desideratam, nũc iam commodissimè pro tui, & Leonis animi satisfactione, restitutam vides, & nouo quodã quinquennali fœdere, cum omnium, qui bonę voluntatis sunt gratitudine, firmatam intueris, vt nihil est amplius, quod ad rem propositam feliciter gerendam desit, aut quod impedire possit.

Non deerit votis tuis, & Leonis sanctissimi, serenissimus rex noster cum omnibus dominijs suis, & tota illa Septentrionis ora, modò bellis, alijs, quibus continuò impetitur, finem optatum imponere possit. Quos verò hostes regnum nostrum habeat, & quib. difficultatibus, rex ille bellicosissimus detinetur, paucissimis explicabo, ne pijs auribus fastidij præbeam offendiculum. Notum est hac ætate nostra, Sigismundi nomen celebre, longè, lateque plurimis victorijs, fama refertissima peruolante. Nolo nunc genealogiam & ortum clarissimi regis texere, quæ tuæ celsitudini, & his omnibus satis cognita esse

esse debet, Casimirea domus est, quæ regnare semper didicit, & vincere, præsentiam matura pulcritudine, & aspectu iucundissimo decoram, tu nosti, ita ex omni parte compositam, proceræque grauitati coniunctam, vt ad Maiestatem ipsam, natam esse videatur. Hic auito, paternoque & fratrum regno, senatu vocante succedens, bello fortissimum, pace verò splendidissimum se præstitit, & reddit. Quippe qui incomparabili iustitia, clementia, & liberalitate, sic apud suos omnes carus est: sic eorum affectus, æquitate, & mansuetudine, ac modestissimis legibus in se deuinxit, vt inter tot bellorum tumultus, non quod ex veteri instituto solitum est, sed quod rex ipse præcipit, aut nutu solo designat, illico à suis omnibus cum summa animi alacritate perficitur. Quæ profectò suprema laus regum est, dum quisq; subiectionis suæ debitum, amore illectus, non timore perculsus, serena fronte, & libera exequitur, idque efficit, vt dum Scythæ fugaces (quos nostri Tartaros vocant) subitò interdum & insperate, fines nostros irruant, mox nobilitas è centro regni primaria, benignitati principis satisfaciens, vitam propriam, & salutem, mera ipsorum virtute defouere, & in media vsq; hostium agmina obijcere non metuat, spem reponens firmissimam, in optima regis munificentia, qui benemerita cuiusque dignis præmijs excitare consueuit.

Vrgetur namque multis hostibus: regnum illud amplissimũ, tribus à parte vna: Scytharum ducibus potentissimis, multa centena millia bellatorum in statione campestri secum ducentibus, qui se etiam Cæsares dicunt, vno Theodosiæ propinquo, post

Borysthenem ad latus maris Pontici, in Taurica residente, alter circa Tanaim, & paludem Mæotidem loca tenet, & is in manibus regis est: tertij sunt remotiores. Asiatici vastissimam incolentes solitudinem, & latissimos tenentes campos: hi omnes repētinis incursionibus regnum deprædari, & continuè defatigare non cessant, famem, sitim, æstum & algorem, & omnem inediam contemnentes. Sæpius etiã Turcis iuncti, qui Monocaustum, & Licostomum occuparunt, maiora & horrenda damna nostris inferunt. Turcarum enim Scythæ omnes dependent, dum eadẽ secta sit, Mahometicis simul erroribus implicata: è quibus planè deprehendi potest, facilius catulos à maternis vberibus, quàm Tartaros à Turcarum assistentia diuelli posse, qui nunc etiam contra regem Persarum optatas viginti millium equitum suppetias tulerunt. De his rex noster multas & insignes reportauit victorias, vt arces, & loca regni munitissima ostendunt, quæ pacis tempore pro sui nominis immortalitate ornatissimè restaurat: vbi Scytharum catenatæ acies, latericio in muris erigendis certamine quotidie congredi videntur. Est & alter hostis non minor ad rigentem Arcton, citra mare glaciale cõsistens, Roxolanorũ dux, quem nos Moschum dicimus, sola perfidia, & detestando schismate famosus. Is partem regni Lituanorum videlicet prouinciam, magno etiam bellorum motu turbat indies. Sed & hunc rex noster, patrocinante iustitia, fudit sæpius, eiusq; potentiam triginta millibus in loco cæsis, profligauit, quàm plurimis primoribus ad vincula coniectis, qui in omnibus Lituaniæ castris arctissima detinentur custodia.

stodia. Multis etiam alijs captiuorum millibus per vniuersum ferè orbem, varijs Christianorum principibus, mancipiorum loco dono datis.

Iamq; cruentum hoc bellum decennium superauit, dum sint, qui eas discordias seminent, concitent, & turpiter alere non verentur. Sed, proh dolor, non pudet etiam religionis professores tantorum malorum auctores, & faces esse, qui literis, & nuncijs ad eam rem fouendam, magisq; irritandam, terra & mari sursum ac deorsum cursitant, vt reges & principes alioquin fortè quieturos, ad pugnã inflamment. Salutis insigne, & candidam innocentiæ vestem deferunt, tanquam pacis amatores, & fratrum perniciem sitiunt, bellorumq; fomitem, & totam caussam pręstant, hi sunt, qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autẽ in cordibus eorum, sed reuéra, Deus fucis nõ illuditur. Breui nãq; eis secundum nequitiam adinuentionum ipsorũ retribuet. Tuę verò sacratissimę integritatis studium erga se, & statum suum pacandum cognitũ hàbet rex noster, pro qua beneuolentia, te vt parentem alterum obseruat, veneratur, & colit, velleq; vicissim eius maiestatem omni opera, & facultate eniti, vt quacunque occasione, & modis, tuę celsitudini mutuò gratificari, & æquè fraternum officium præstare possit.

Et vt finem dictis imponam, his hostibus & quidem assiduis regnum nostrum à trecentis penè annis premitur. Verùm suo ære tantum, suo milite, & maximis laboribus, totam hanc belli molem sustinuit, nemine Christianorũ principum suffragante: spe alebamur cõtinua, & nudis semper pollicitationibus detinebamur, sumptibus & humeris nostris

vicina hucuſque ocia fouebamus, vt iam tanquam defeſſi & imbecilles, à maioribus impenſis continere non poſſemus, & deberemus meritò. Nunc tamen vt priuatos effectus publica vincat vtilitas. Expeditionem hanc generalem commendat ſummopere, & approbat, ſereniſſimus rex noſter: laudat modum de colligendo neruo bellico, & exercitu congregando. Quem ſanctiſſ. dominus noſter, & tuæ celſitudinis prouidentia conſtituit. Aliiq; reges & principes Chriſtiani proponunt. Sed neque de eo pro nunc Maieſtatem regiam cum ſenatu, & ſubditis ſuis, quicquam decernere potuiſſe, inter domeſticas difficultates, & bellicam occupationem cum ea, quem nemini hoſtilitate, quibus aliqua ex parte, vtcunq; compoſitis, & deliberatione huius digniſſimi cõuentus procedente, mox maieſtatem ſuam, & de colligendo nummo, & deſcribendo milite, in regno & dominijs ſuis itidem cõſtituere velle. Nec prætermiſſurum quicquam, quæ vires eius, ac regni, & dominiorum ſuorum ferre potuerint. Et quæ ad tam ſanctum, diuque deſideratum opus pertinebunt, dũmodo aliquando cum effectu aliquo Chriſtianæ ſaluti conſulatur, pro qua (vt verbis vtar regijs) & theſauros omnes, & ſanguinem ipſum cum vita effundere parata eſt.

Perge igitur, quo cœpiſti, ſacratiſſime Imperator, & tot ac tãtis glorioſiſſimis triumphis tuis, vnicum hunc, qui cunctos alios ſuperabit, apponere contende, vt vtriuſque Imperij habenas, Chriſtiani omnes, te moderantem aſpiciant, & lætentur. Vinces proculdubio in ſigno crucis hoſtes deterrimos, profligabis cum tanto apparatu, & omnium potentia.

tia. Turcas impios exterminabis cum Leone sanctissimo, & tot regibus spurcissimos, infideles, & ad vltimos vsque fines terræ, tanquam Christo alienos propulsabis, vt qui te Augustum in Augusta tua, & mense hoc Augusti, augustè comperimus, post multas de infidelibus partas victorias, Mahometiq; deleto nomine, Augustissimum tādem videamus. Iter autem parabit, & diriget Dominus, cuius res agitur, carmine prophetico attestante, Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet.

VICTORIA SERENISS. PRINCIPIS, ET D. D. SIGISMVNDI EIVS NOMINIS PRIMI REgis *Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, ac Massouiæ, &c. domini, hæredis contra Vayuodam Muldauiæ, olim Daciæ, Turcæ tributarium, & subditum: cui subest Valachia, Mysiæ inferioris pars ad flumen Tyram influens Pontum Euxinum, quæ à Deo data fuit terna in Mense Augusto præterito, & consummata XXII. die eiusdem mensis, anno Domini*

M. D. XXXI.

VAYEVODA Muldauię, & prædecessores eius, vt perfidorum mos est, nihil vnquam longo iam tempore regibus, & regno Polonię, quod tenebantur, præstiterunt, cui ipse Vayeuoda innixus, hyeme præterita, præter omnem expectationem fœderibus, & iuramentis, quæ fece-

rat, neglectis: nullaque hostilitatis denunciatione præmissa, prouinciam regni Poloniæ Pokucziæ nuncupatam fide, & honore posthabito, occupauit. Quam iniuriã, quum serenissimus Poloniæ rex diutius ferre non posset, exercitum selectorum mercenariorum militum ex regno suo cõparauit, & conscribi iussit, opera magnifici Domini Ioannis Comitis de Tharnouu, Palatini Russiæ, & exercituum regni Poloniæ capitanei generalis, viri in militaribus, clarisq; alijs in rebus præstantissimi, quem ille varijs in locis, ne hostis certum numerum scire posset, collegerat, & disposuerat, & non multò ante festum sancti Iacobi ad loca, quæ præsidijs hostis firmata erant, admoueri iusserat. Constabatq; totus ille exercitus equitibus, præter trecẽtos pedites, qui machinis, & bombardis erant addicti. Ex his equitibus ipse capitaneus generalis præmisit duo millia, & aliquot centum equites, qui præter Valachorum spem, & scientiam varijs in locis prouinciam illam Pokucziæ adorirentur. Valachorum ibidem in præsidijs erant fortassis 1400. bello apti, præter aliam colluuiem. Poloni milites mãdata capitanei strenuè exequentes, non vna ex parte eam prouinciam inuaserunt, confligentes cum hostibus multos trucidarunt, & non paucos viuos ceperunt, inter quos erant plerïq; ipsius Valachi familiares, & aulici, atq; in duobus diebus totam illam prouinciam recuperarunt, præter castrum quoddã Guuosdziecz, quod cuidam nobili Polono Thuuorouuski nuncupato fuerat ademptum. Hoc tamen etiam paulò pòst obsidentes, in potestatẽ suam redegerunt, & illi quendam præfectum militum Vlodek nomine præfecerunt,

runt: pauci ex illa Polonorum irruptione, Valachorum, qui superfuerant, euasêre in Valachiam. Huic victoriæ capitaneus generalis Comes de Tharnouu nō interfuit, sed cum potiore exercitus parte rerum euentum non procul præstolabatur. Victoriæ verò nuncium cum quibusdam captiuis, nobilis quidam iuuenis Spitek de Tharnouu serenissimo Poloniæ regi Cracouiam apportauit. Paulò pòst appulit etiá ad sereniss. Maiest. regiam generosus dominus Hieronymus Schaffranyecz, qui plurimos ex ea victoria captiuos attulit, hiq; hinc inde per castra regia habentur distributi. Post hanc acceptam cladē Vayeuoda Valachus percitus, omnes quas potuit suorū topias cōgessit, & in tres exercitus diuisit, eratq; numerus omniū supra viginti millia. Cum his in prouinciam Pokucziæ perueniens, sex millia equitū ad recuperandum castrum Guuosdziecz transmisit. De quo certior factus comes de Tharnouu, capitaneus generalis, maturè cum toto suo exercitu, & his qui vltro se adiunxerant, ad succurrendum obsessis, & castro affuit. Hoc videntes Valachi, 19. Augusti præteriti cum exercitu Polono manus conseruerunt. In eo conflictu, cum Dei adiutorio, Poloni superiores facti, Valachorum illa sex millia profligarunt, & in fugam verterunt: multi illorum cæsi, capti quàm plurimi, & præsertim de illis, qui ipsius Vayeuodæ curiæ inseruiunt. Hanc suorum stragem, quū à duobus suis capitaneis, qui ex prælio profugerant, Vayeuoda audiuisset, commotus, iussit illis amputari capita, sed aliorum precibus victus, catenis ferreis vinctos custodiæ mandauit. Hæc est Valachorum consuetudo, vt eos omnes, qui ex pugna euadentes do-

mum reuertuntur, ſupplicijs grauioribus, quàm ſi in bello cecidiſſent, afficiant. Hinc fit, vt in cõfligendo multis alijs nationibus ſint ferociores. Accẽſus itaq; Valachus ira pariter, & pudore, ipſe in perſona cum ſuis omnibus, Polonos ſeptos caſtris, vt eorum mos eſt, curribus, & vallis factis, cum multis magnis bellicis tormentis, quæ ſecum duxerat, aggreſſus eſt. Quumq; Poloni ſic cincti, non excedentes ſextam partem numeri militum, quem ſecum habuit Valachus, vim globorum vlteriùs ferre nõ poſſent, prioribus victorijs animati, & ope diuina adiuti, extra vallum in ordinibus ſuis proſilientes prælium commiſerũt, & cum hoſtibus de perfidia expoſtulantes, & certantes ad quinq; horas, ſine intermiſſione cõſeruerunt manus, illosq; ad internecionem vſque proſtrarunt. Namq; præter multa alia millia cæſorum Vayeuoda ipſe fugiens duobus vulneribus eſt affectus. Tormenta bellica magna quinquaginta cum pulueribus, globis, curribus onerarijs, & toto commeatu capta, inter quæ fuerant quædam ante 34. annos Polonis, & ſuperioribus annis ipſis Trãſſyluanis Vngaris adempta. Item duo vexilla maiora & principaliora, tympana, & multa alia bellica apparamenta. Quæ omnia facta ſunt 22. Auguſti præteriti. Poloni proſequentes victoriam, inſequuti ſunt fugientes Valachos per milliare Germanicum vnum & dimidiatum, trucidantes, & pleroſque de nobilioribus viuos capientes. Fuit cæſorum ingens numerus, & inter eos multi de primoribus Valachi reperti. Hunc lætum victoriæ nuncium attulit sereniſſ. Poloniæ regi quidam præfectus militum, nomine Szuuienziciki 29. Auguſti Cracouiam. Poſtero die

ro die missus à comite de Tharnouu capitaneo generali quidam iuuenis nobilis nomine Sbigneus Szienyenski, quosdam sereniss. Maiest. regiæ etiam captiuos attulit. Et inde alius præfectus militum Iaslouuiecki duxit secum magnum captiuorum numerum, inter quos est, qui dicitur sermone Valacho Glogofer, quod est apud illos supremi cancellarij nomen. Item & pocillator, seu pincerna, & structor mensæ, cum plerisq; alijs ipsius Valachi officialibus. In summa nihil aliud ex eo conflictu secum, quàm duobus vulneribus saucium corpus asportauit Valachus, qui non immeritò perfidiæ suæ sic dedit pœnas. Hinc tantus timor suos in Valachia inuasit, vt multi in Vngariam, & Moldauiam quotidie cum bonis suis profugerent. Christo Domino sit honor, & gloria, atq; omnis gratiarum actio, qui sereniss. Poloniæ regem quàm diutissimè contra crucis suæ hostes viuere, & triumphare concedat, Amen.

EXCERPTA est hæc victoriæ historia ex ipsis sereniss. Poloniæ regis literis, & quorundam, qui omnia magis peculiariter scripserunt.

Datum Bruxellis, in curia Cæsareæ Maiestatis, 24. Septembris, anno Domini M. D. XXXI.

Per R. D. Ioannem Dantiscum, C. Episcopum Culmensem, oratorem ipsius serenissimi regis.

FRAGMENTVM EX LIBEROBARONE DE HERBERSTAIN NEYPERG, ET GVETTENbag, &c. de bello Poloni, & Moschi.

ERat Ioanni magno duci ex Sophia, filia Helena, quam collocauit Alexandro Magno duci Lituaniæ, qui postea rex Poloniæ declaratus est. Sperabant Lituani iam grauissimas vtriusq; principis discordias eo matrimonio sopitas fore: at longè grauiores inde exortæ sunt. In sponsalibus namq; conclusum erat, vt templum Ruthenico ritu in castro Vilnensi, destinato loco exædificaretur, eiq; certæ matronæ ac virgines eiusdem ritus iungerentur, quæ cùm aliquanto tēpore fieri negligerentur, sumit socer caussam belli contra Alexandrum: & triplici exercitu instructo, contra eum progreditur. Primum versus prouinciam SeWeram in Meridiem: secundum verò in Occidentem contra Toropecz, & Biela instituit, tertium in medio versus Drogobusch, & Smolenczko collocat: ab ijs exercitum in subsidijs retinet, quò ei maximè, contra quem Lituanos pugnatores animaduerteret, succurrere posset. Postquam autem ad fluuium quendam Wedrasch vterq; exercitus venisset, Lituani duce Constantino Ostroski maxima procerum, & nobilium frequentia septo, ex quibusdam captiuis numerum hostium ac ducum quoq; cùm cognouissent, magnam spem profligan-

fligandi hostium concipiunt. Porrò cùm fluuiolus cōflictum impediret, ab vtrisq; transitus seu vadum quæritur. Primi autem Moschi aliquot, superata ripa, Lituanos ad pugnam lacessunt: atq; illi haud timidi resistunt, eosq; insequuntur, fugant, vltraque fluuiolum pellunt: mox vtrinq, acies cōmittuntur, præliumq; atrox oritur. Interea dum vtrinq; eodem ardore animorum acriter certarent, exercitus in insidijs collocatus, quem paucissimi Rutheni adfuturum sciebant, ex latere in medios hostes inducitur. Lituani metu perculsi, dilabuntur: Imperator exercitus vnà cum plerisque nobilibus capitur: reliqui perterriti, castra hosti concedunt: se & arces, Drogobusch, Toropecz, & Biela pariter dedunt. Exercitus verò, qui meridiem versus processerat, cui præerat dux Machmethemin Tartarus rex Casani, fortè Brensko ciuitatis præfectum, quem vernacula lingua Waiuodam vocant, comprehendit, Brenskoque ciuitate potitur. Duo pòst germani fratres, Basilij patrueles, alter de Staradub: alter verò Semeczitz dicti, bonam partem prouinciæ Seueræ possidentes, alioqui Lituaniæ ducibus obedientes, imperij Moschi se tradunt. Sic vnico conflictu, & eodem anno adeptus erat Moschus, quæ Vitoldus magnus dux Lituaniæ multis annis, maximisque laboribus obtinuerat. Porrò cum hisce captiuis Lituanis, Moschus crudelius egit, grauissimis catenis vinctos detinuit: egitque cum Constantino Duce, vt relicto domino naturali, sibi seruiret, qui cùm aliam spem elabendi non haberet, conditionem accepit, obstrictusque grauissimo iuramento, liberatus est. Huic porrò quamuis prædia, possessiq-

nesq; pro ſtatus ſui conditione attributæ eſſent: ijs tamen placari ac detineri adeò non poterat, vt ad primam occaſionem, per inuias ſyluas redierit. Alexander rex Poloniæ, magnus dux Lituaniæ, qui perpetuò magis pace, quàm bello gaudebat, relictis omnibus prouincijs, & caſtris à Moſcho occupatis, liberatione ſuorum contentus, pacem cum ſocero fecit.

Moritur autem Ioannes ille magnus, anno mundi 7014. cui filius Gabriel, poſtea Baſilius dictus, magnus dux ſucceſſit, habens in captiuitate Demetrium nepotem ex fratre, qui auo adhuc viuente iuxta gentis cõſuetudinem legitimus monarcha creatus erat: & ob id viuo adhuc, atq; etiam mortuo pòſt nepote, ſolenniter Baſilius creari monarcha noluit. Pàtrem multis rebus imitatus eſt: ea quæ ſibi reliquerat pater, integra cuſtodiuit: ad hæc multas prouincias non tam bello, in quo erat infelicior, quàm induſtria, imperio ſuo adiecit, quemadmodũ pater Nouogardiam magnam in ſeruitutem ſuam redegerat, ita & ipſe Pleſcouiam, ſociam vrbem: item inſignem principatum Smolenzko, qui plus quàm centum annis ſub ditione Lituanorum fuerat, adeptus eſt. Mortuo etenim Alexandro rege Poloniæ, etſi belli cauſſam contra Sigiſmundum regem Poloniæ, & magnum ducem Lituaniæ nullam haberet, tamen quia regem ad pacem magis, quàm bellũ inclinatum: Lituanos verò bellum pariter abhorrentes videret, occaſionem belli inuenit. Sororem videlicet ſuam, Alexandri relictam, dicebat ab eis minimè pro dignitate tractari: regem præterea Sigiſmundum inſimulabat, Tartaros contra ſe concita-

citauiſſe. Quare bellum indicit, Smolenczko obſidet, admotis tormentis: ne quicquam tamen oppugnat. Interea Michaël Lynczky, ex principum Ruthenorum nobili ſtemmate, & familia ortus, qui quondam ſummam rerum apud Alexandrum tenebat, ad magnum ducem Moſchouiæ profugit, quemadmodum infrà patebit: mox Baſilium ad arma hortatur, eiq; promittit, ſe Smolenczko, ſi iam denuò obſideretur, expugnaturum: ea tamen lege, vt ſibi hunc principatum Moſchus concedat. Pòſt cùm ad conditiones à Michaële propoſitas aſſenſus eſſet Baſilius, atque Smolenczko graui iam denuo premeret obſidione, Lynczky pactionibus, ſeu largitione verius vrbe potitus, militiæq; præfectos omnes ſecum in Moſchouiam duxit: vno duntaxat excepto, qui ad dominum ſuum, nullo proditionis crimine ſibi conſcius, redierat: reliqui verò centuriones corrupti pecunia, & muneribus, redire in Lituaniam nõ audebant: & vt culpæ ſuæ patrocinium prætenderent, iniecerunt metum militibus, dicentes: Si Lituaniam verſus iter arripiemus, paſſim aut ſpoliabimur, aut occidemur: quo malo perculſi milites, omnes in Moſchouiam profecti ſunt, ſtipendioq; principis aluntur.

Hac victoria elatus Baſilius, exercitum ſuum cõtinuò in Lituaniam progredi iubet: ipſe verò in Smolenczko manet. Dein cùm aliquot propinquiora caſtra, & oppida deditione capta eſſent, tum primùm Sigiſmundus rex Poloniæ obſeſſis in Smolenczko, coacto exercitu auxilium, ſed tardius, miſit: mox occupato Smolenzko, vbi Lituaniam verſus Moſchi exercitum ire animaduertit, ipſe Bori-

sos iuxta fluuium Beresina situm aduolat, atq; inde exercitum suũ Constãtino Ostroskij duce, dimittit: qui cùm attigisset Borysthenem, circa Orsam oppidum, quod à Smolenczko 24. mill. German. distat, aderat tum iam exercitus Moschi circiter 80. millia: Lituanicis autẽ non excedebat triginta quinq; millia hominum, adiunctis tamẽ aliquot bellicis tormentis. Constantinus mense Septemb. die 8. anni 1514. strato ponte, peditem vltra Borysthenem, iuxta Orsam oppidum transfert: equitatus autem angustum vadum sub ipso castro Orsæ superat. Mox vbi dimidia pars exercitus Borysthenem transisset, nunciatur Ioanni Andreæ Czeladin, cui summa rerum à Moscho erat commissa, vt hãc exercitus partem inuaderet, contereretque. At ille respondit: Si partem hanc exercitus oppresserimus, supererit altera pars, cui fortè aliæ iungi copiæ possent, atq; ita nobis maius periculum immineret: expectemus tantisper, dum totus exercitus transferatur: tantæ enim sunt nostræ vires, vt sine dubio, nec magno labore, hunc exercitum aut opprimere, aut circumuentum Moschouiam vsque, veluti iumenta agere possimus. Tandem, quod vnicum restat, totam occupemus Lituaniam. Interim appropinquabat exercitus Lituanicus, Polonis & externo milite mixtus: & cum quatuor millibus passuum ab Orsa processisset, vterque subsistit. Moschorum duæ alæ longius ab exercitu recesserant, vt hostem à tergo circumuenirent: acies autem instructa in medio stabat, subductis quibusdam in fronte, qui hostem ad pugnam lacesserent. Ex aduerso Lituanus diuersas copias, ordine longo collocabat: singuli etenim principatus,

suæ

ſuæ gentis copias, & ducem miſerant, atque ita ſingulis ſuus in acie dabatur locus. Tandem cohortibus in fronte conſtitutis, Moſchi claſſicum canentes, primi in Lituanos impetum faciunt. illi haud timidi reſiſtunt, eoſque repellunt: quibus mox alij in auxilium miſſi, viciſſim Lituanos in fugam conuertunt: ſic aliquoties vtraque pars nouis ſubſidijs aucta, alteram repellebat. Poſtremò maxima vi certatur. Lituani ſtudio cedentes ad locum, vbi tormenta bellica collocauerant, ea in Moſchos inſequentes conuertunt: extremamque aciem eorum in ſubſidijs arctius collocatam feriunt, turbant, dirimuntque. Hoc nouo belli genere Moſchi, qui primos duntaxat in acie cum hoſte confligentes, in periculo eſſe putabant, terrentur, turbatique primam aciem iamiam fuſam putantes, fugam capeſſunt, quos Lituani conuerſi, omnibus copijs effuſis inſequuntur, fugant, cæduntque. Hanc cædem ſola nox ac ſyluæ diremerunt. Eſt inter Orſam, & Dobrounam (quæ quatuor mill. German. diſtant) fluuius CropiWna dictus: in cuius dubijs, & altis ripis fugientes, tot Moſchi ſubmerſi ſunt, vt curſus fluminis impediretur. Capti ſunt in eo conflictu omnes militiæ præfecti ac conſiliarij: quorum præſtantiores, Conſtantinus ſequenti die lautiſſimè accepit: dein ad regem miſit, qui per caſtra Lituanica ſunt diſtributi. Ioannes Czeladin cum alijs duobus præcipuis ingraueſcentis iam ætatis ducibus, habebatur, in ferreis compedibus Vilnæ: hos ego, cùm à Cæſare Maximiliano legatus in Moſchouiam miſſus eſſem, permittēte rege Sigiſmundo, acceſſi, eoſque conſolabar: aureos præterea aliquot, obſecran-

tibus mutuò dederam. Princeps porrò accepta ſuorum clade, Smolenczko continuò relinquens, in Moſchouiam fugit: & ne caſtrum Drogobuſch Lituani occuparent, incendi iubet. Lituanicus exercitus rectà Smolenczko ciuitatem contendit, ſed capere eam non potuit: quòd præſidijs impoſitis, Moſchus eam bene firmatã reliquerat: & quòd hyems impendens obſidionẽ impediebat: tum quod plurimi poſt conflictum prædæ onuſti, ſatis ſe effeciſſe rati, domum repetebant: denique, quòd neque Lituani, neque Moſchi expugnare arces, aut vi capere norunt. Ex ea autem victoria, præter recuperata citra Smolensko tria caſtra, rex nihil reportauerat. Anno poſt hunc conflictum quarto, miſit in Lituaniam exercitus Moſchus, atque intra meatus Duuinæ fluuij, & Poloczko caſtrum conſedit: ac inde bonam exercitus partem, quæ Lituaniam abacta præda, cæde, & incendijs depopularetur, dimiſit. Albertus Gaſtold Poloczkij Vuayuoda vna noctium egreſſus, flumine ſuperato, aceruum fœni, quod ad longam obſidionem congeſſerant Moſchi, incendit, hoſtem inuadit: quorum alij cæſi ferro, alij fugiendo ſubmerſi, alij capti, pauci euaſerunt: cæteri, qui palantes Lituaniam vaſtabant, pars in locis diuerſis deuicti, alij in ſyluis errantes à colonis trucidati ſunt.

MARTINI

MARTINI CROMERI ORATIO IN FVNERE OPTIMI ET MAXIMI PRINCIPIS, SIGISMVNdi, *eius nominis primi, Polonorum, Lituanorum, Russorum, Prussorum, & Masouiorum regis, &c. an.* M. D. XLVIII. *Calend. April. defuncti.*

SERENISSIMO PRINCIPI ET DOMIno, Domino Sigismundo Augusto Dei gratia regi Poloniæ, magno duci Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masouiæ, Samogitiæ, &c. Domino & hæredi, Domino suo clementissimo, MARTINVS CROMERVS.

N publico & acerbissimo omnium nostrûm luctu, quem tecum pariter, Sigismũde Auguste rex inclyte, morte sanctissimi regis nostri SIGISMVNDI I, patris tui, nuper hausimus, nulla est (mea quidem sententia) maior, & efficacior doloris leuatio, quàm honestissimè, & laudabiliter in primis ab eo acta, & religiosè exacta atq; posita vita: beneq; & feliciter, sapienter & cum approbatione omnium bonorum administrati regni huius recordatio. Qua in parte cùm ego pro meo de multis bene merendi studio, opis aliquid nõ tibi, neq; maioribus natu (qui multos annos in Repub. hac nostra, & in aula eius regis versati, exactius omnia norunt, & memoria tenent) sed minoribus & imperitis afferre cuperem, priùs quàm abs te orator

ad Pont. max. Paulum eius nominis tertium proficiscerer, scripsi ei funebrem orationem, siue laudationem: qua vitam eius pene omnem, resq́ gestas illustriores, nudè & succinctè, quoad fieri potuit, exponendo, non verbis amplificando (quod perlongum, & non mearum sanè virium opus futurum erat) complexus sum, vt esset commentarij vice interim, dum siue à nobis ipsis in instituta historia gentis nostræ, siue quod malim à doctiori atq; disertiori quopiam diligentius omnia pertractentur. Nec sanè desunt in hoc tuo regno, quod multò florentius, & belli, & pacis artibus pater tuus reddidit, quàm acceperat: qui, si tua benignitas accesserit, & libenter id opus suscepturi sint, & cum dignitate persecuturi. Equidem, si nihil aliud hoc labore meo assequar, certè doctiorum cessantium adhuc studia excitabo, & persequi hæc accuratè, & ornatè volentibus materiam subministrabo. Tibi verò inprimis, inclyte rex, orationem hanc dicare volui, cui meipsum non ita pridem addixi, & ad quem hæreditas paterna gloriæ maximè pertinet: vt siquidem placebit, nonnulla, si non cum voluptate, certè cum leuatione desiderij paterni, domestica decora recognoscas: & nostri siue ocij, siue negocij fructum, & quasi primitias quasdam delibes: sin displicebit (quod magis credo) melioribus des id negocium, vt ne cum eorum, qui nunc viuunt, mortalium memoria, sapientissimi, & optimi patris tui laudes intermoriantur.

Historia Polonica ab autore conscripta.

Quanquam viuent ea (nisi me vanum fallit augurium) æuo sempiterno, easq́; posteri nostri longè etiam, quam nos gratiore, & iucundiore memoria prosequentur. Quod reliquum est, Deum precor,

vt

vt fausta tibi, nobisq́; omnibus regni tui initia esse velit, & lætioribus indies successibus id cumulet, ac diutissimè incolume, fortunatumq́; præstet. Cracouiæ 9. Calend. Aug. M. D. XLVIII.

SANCTI POLONIÆ, &c. REGIS SIGISMVNDI PRIMI Epitaphium.

Sigismundus in hoc iacet sepulcro,
Quod viuens sibi prouidè parauit.
Primus Sarmatiæ potens feracis
Hoc rex nomine, quem Iagielliana
Ex magnis Ducibus vetus propago,
Gestis, iustitia, fideq́; clarum,
Produxit: quibus & diu Polonos
Rexit magnanimos, eosq́; multis
Auxit diuitijs, honoribusq́;,
Et tot magnificis vbique passim
Structuris, vt in hac patescit arce,
In templis, & item Deo dicatis.

Armis atque toga probè per omnes
Insignis procul inde nationes,
Veri cultor erat, tenax honesti,
Et prudens, sapiens, pius, modestus,
In cunctis ratione semper vsus,
Non præceps, neque concitus notatus.

Tandem transijt hinc, bis octo lustris
Ex hoc pondere corporis, peractis:
Sanctè sicut in hoc agebat, hoc sic
Est iam tempore, mortuusq; sanctè,
Christus, quo tumulum die reliquit,
Coniunctus superûm beatitati.

Natus anno Domini 1467. prima Ianuarij. Electus 1506. octaua Decembris. Coronatus 1507. vigesima quarta Ianuarij. Mortuus 1548. prima Aprilis.

Ioannes Dantiscus episcopus Varmiensis, domino suo bene merenti non sine lacrymis posuit.

SIGISMVNDVS REX IPSE DE SE.

Ciuibus, externisq; mea est clementia nota,
Consilium, grauitas, relligio, atq; fides.
Pax mihi cara fuit: tamen haud me impune lacessit
Teutho, Liuo, Moschus, Turca, Scytha atq; Getes.

ORATIO.

NTEMPERANTIVS fortasse, Sigismunde Auguste rex inclyte, & vos Patres amplissimi, ac cæteri viri vndequaq; ornatissimi, abuti facilitate, & patientia vestra videor, qui locum hunc augustum, apud vos hoc tempore dicturus, conscenderim: nihil neque conspectum, consessumq; istum vestrum amplissimum, gra-

grauissimumq; reueritus: neque rei, de qua dicendũ est, magnitudine deterritus. Neq; ego ita sum hebes, vt non intelligam, quid & quantum sit, quod nunc à vobis expectetur: neque ita mihi ipse placeo, vt nõ perspiciam, quid à me præstari possit. Quod si Alexander ille Magnus, rex Macedonum, qui res maximas mira celeritate, & rara felicitate gessit, neque pingi se, nisi ab Apelle, neque fingi, nisi à Lysippo, præstãtissimis suæ ætatis artificibus, passus est: quanto acumine, quàm varia doctrina, quàm solido iudicio, qua memoria, quàm vbere denique, & illustri eloquentia esse oportet eum, qui de optimi, fortissimi, sapientissimi, clementissimi, & pientissimi regis SIGISMVNDI, cuius nunc exequias Polonia, Lituania, Russia, Prussia, Samagitia, & Massouia omnis, mœsta & pullata celebrat, laudibus, & vita omni, verè, & pro meritis eius dicere velit? Et effigiem quidem cuiusquam aptè, seu pingere, seu fingere, non maximi est ingenij, neque laboris, ac ne operæprecij quidem. Patent omnium obtutibus corporis lineamenta: neque magnopere cuiusquam refert, quo colore, qua figura oris, quo corporis totius habitu, quáve statura quisque fuerit, qui inter homines esse desijt: animorum habitudines, vitamque omnem, non cuiusuis est neq; exactè perspicere, neq; dicendo aptè, & ad viuum exprimere. Magnorum autem virorum, & excellenti virtute præditorum laudes celebrare, apprime vtile est vitæ hominum, & necessarium: vt & illis, quoad fieri potest, pro meritis suis gratia referatur: & cęteri habeant, vnde virtutis, & laudis exempla petant, & quò ad benè merendum de suis incitentur. Tantæ sunt autem huius

Alexandri Magni delectus pictorũ, & sculptorum.

Propositio.

Animorum habitudines exprimere difficile.

Vtilitas ex laude bonorum.

Sigismundi regis virtutes.

optimi regis virtutes, vt summis pariter ac imis abundè exemplorũ, ad vitã rectè, & honestè instituendam suppeditent: tanta in nos & in patriam hãc nostram cõmuné merita, & beneficia, vt ea sempiterna immortalitatis laude consecrari à nobis oporteat.

Authoris modestia.

Neque tamen is ego sum, qui id me rectissimè, & cum excellentibus sanctissimi illius regis virtutibus, tum perpurgatis vestris auribus, dignè facere posse cõfidam. Absit hæc à me arrogãtia: nõ adeò effrons, demensq; sum: intelligo nullam in me esse doctrinam, nullum dicendi vsum, & exercitationem, nullum excellens ingenium, nullam deniq; memoriam. Quænam verò tanta est cuiusquam eloquentia? in quo tantum flumen lectissimorum verborum? in quo tanta vis, & (vt ita dicam, flumen sententiarum? in quo deniq; tanta memoria, & pronunciandi dignitas, vt clarissimis optimi regis virtutibus atq; meritis par esse possit? Sed si lautis & delicatis epulis deficimur, anne cibarium quidem panem hospitibus apponemus? Et, si auro, gemmis, preciosaq; veste caremus, ne malo quidem cotoneo, vel scypho aquæ ex præterlabenti amne haustæ, gratitudinem animorum nostrorum sanctissimæ huius regis animę ostẽdemus? Vetus est prouerbium, Eos, qui thura nõ habent, mola salsa litare. Certè vel cum periculo priuatæ temeritatis, & impudentię, nõ est prodenda caussa publica: neq; committendum est, vt dum singuli pudori nostro consulimus, cuncti hoc extremo laudationis officio in funere talis ac tam bene meriti regis prætermisso, ingratitudinis (ne dicam impietatis) reprehensionem apud hos ornatissimos magnorũ principũ oratores, & apud omnes

Excusatio insufficientia.

Iusta laudãdi caussa.

gentes

gentes, quę humanitatẽ colũt, meritò incurramus. Audendum est igitur, & eo quidem maiore fiducia, quod ijs de rebus dicendum est, quæ vobis plerisq; omnibus æquè ac mihi notæ, nonnullis etiam notiores sunt: nempe quas vidistis ipsi ferè, & meministis, & quarum (vt ait Poëta quidam) pars magna fuistis. Ita enim futurum est, vt me rudi, & inculto, sed plano tamẽ sermone, capita modò rerum attingente, cætera vos ipsi diligentius mecum recognoscatis, & grata, iucundaq́; (vt par est) memoria recolatis. Ac de tribus bonorum generibus, quæ sola sunt laudabilia: primùm externa: deinde de corporis: postremò animi eius bona succinctè persequar. Quod dum facio, vos mihi quæso, viri præstantissimi, benignos vos, & attentos præbeatis.

Virgil.

Partitio.

GEnus paternum Sigismundi à Cazimiro est, Vladislai Iagellonis filio. Nemo est autem sic hospes in Polonia, ac in toto ferme Septentrione, cui non sit auditum de Iagellonum familia, quæ iam supra centum, & quinquaginta annos apud nos regnat, à vetustis Lituanorum ducens originem. Cuius princeps Iagello, cui Vladislao nomen, bono, vtroque omine, quasi qui gloria potens esset, maiores nostri indiderunt. Huius auus, tuus autem Sigismunde Auguste, proauus, cum Lituaniæ, & magnæ partis Russiæ dominatu potiretur, expetitus à Polonis, & ad regnum vnà cum coniugio religiosissimę virginis Heduigis, demortui Ludouici regis Vngarorum & Polonorum filiæ, repudiatis quibusdam alijs procis, accitus: religioni Christianæ sese, & cunctam simul Lituaniam addixit, ditionesque suas omnes Poloniæ fœdere sempiterno adiunxit:

Iagellonum vetus stirps.

Vladislaus Iagello.

Vladislai etymon.

Heduigis regina Ludouici filia.

Lituanorũ ad Christũ conuersio.

in curanda & prodigiosis dæmonū superstitionibus ad veri Dei cultum conuertendo gente sua agresti, & barbara, per multum laboris, operæ, sumptuumque impendit. Nec indecorū sibi duxit præpotens rex, doctoris, & apostoli munere fungi apud rudē, & vilem plebeculam, cùm nostri sacerdotes eius linguæ penitus essent imperiti. In Bohemis quoq; ad sanitatem, priscamq; religionem à multiplici errore, quo se authore Ioanne Husso implicarant, reuocandis, non parum operæ sumpsit: cumq; pertinaciores eos esse animaduertisset, regnum ab eis delatum repudiauit. Silesios quosdam, & Russos duces domuit. Cruciferos Germanos non modò Lituaniæ inhiantes, verùm etiam Poloniam ipsam, parentem & nutricem suam crudeliter, & impiè laniantes, clarissimis aliquot victorijs repressit: victis, fractisq; pacem æquis cōditionibus dedit. Erat enim singulari lenitate, & mansuetudine, ad remittendas offensas perfacilis, & supra modum credulus: quippe qui fallere neminem ipse consueuisset. Quò magis obnoxius, & opportunus fuit dolis, & iniurijs cum Sigismundi Cæsaris, tum Vitoudi, & Suitrigellonis proximorum suorum, de quibus erat bene meritus: per quos factum est, vt in administrando regno pluscculum haberet negocij. Huic decrepita valde ætate, cùm duodequinquaginta annos regnasset, vita defuncto, de duobus filijs impuberibus, quos è quarta vxore Sophia Russa Kiouiēsium ducis filia susceperat, maior natu Vladislaus in regno successit: is qui Vngarorū quoq; regno suscepto, & profligatis summa cum gloria aliquot Turcarum exercitibus, cùm priùs ad Macedonię, deinde ad Thraciæ fines, hosti pacem

Iagellonis studium in propaganda religione.
Bohemi.
Vladislai regis gesta.
Iagellò crudelis, & cādidus.
Suitrigellonis.
Iagellonis filij.
Vladislaus rex Vngar. & Pol. apud Varnam à Turcis occisus.

pacem petēti formidabilis, cum animosiore, quàm validiore exercitu penetrasset, apud Varnam inter confertissimos hostes incautiùs dimicans, certam propemodum victoriam cū vita pariter amisit: cum vndecim ferme apud nos: apud Vngaros verò non totos quinq; annos regnasset.

Post hunc Cazimirus natu minor frater, tuus Sigismunde Auguste, auus, regnum hoc suscepit: cui peruastata à Tattaris (tametsi profligatis semel atque iterum) Podolia & Russia, & amissus per defectionem ad Moschos dominatus Seueriensis, ac domestici motus, seu veriùs offensæ voluntates multorum, propterea quòd Lituanis plusculum indulgeret, malisq; consultoribus vteretur, non parū de æterna felicitate detraxêre. Prussiam tamen, & Pomeraniam per deditionem recepit. Cruciferis fœderum non tenacibus post tredecim annorum bellum supplicibus, & iureiurando in verba sua, & posterorum suorum regum Poloniæ adactis, relicta parte Prussiæ pacem dedit. Valachorum palatinum bellicosissimum Stephanum, in clientelam accepit, & in cōsilio suo locum ei dedit, ac magno ei ad profligendos Turcas adiumento fuit: cum Vngaris & Bohemis vario Marte bella gessit. Filios sex, & septē filias ex Elizabetha Alberti Cęsaris filia, Ladislai Vngarorum, & Bohemorum regis sorore, fœmina honestissima, & religiosissima, suscepit. Ex his viuens Vladislaum natu maximum Bohemis Cazimirum, ac deinde Ioannem Albertum Vngaris reges dedit. Sed vtroque hoc dissensione partium deserto, Vngariam quoque Vladislaus obtinuit. De quo nati Ludouicus quidem filius, bimulus viuēte patre co-

Cazimirus rex.

Prussia per deditionem Polonis adiuncta.

Cruciferi iurarunt in verba regis Polon.

Valachus cliens Polon.

Vxor & filij eius sex, & filia septem.

Vladislaus Vnga. & Bohem. rex.

Ludouicus rex.

& propinquitatibus illustrium virorũ, & mulierũ, quas enumerare perlongum esset, nobis deuinxêre. Sed ad institutũ nostrum reuertamur. Hoc igitur Sigismundi genus cõpluribus, quẽadmodũ videtis, prẹclaris principibus ac regibus fœcundum fuit. Atque is ab ineunte primùm pueritia, vna cũ alijs fratribus, ab honestissima, & religiosissima matre, sanctè ac temperãter educatus, & à prẹceptoribus, viris eruditis, bonis, grauibus, & pijs ad virtutẽ in primis, & pietatem, cultumq; diuinum institutus, in literis quoq; non cõtemnendos progressus fecit: ita, vt Latinè scribentes, & loquentes sine interprete intelligeret, nec incõmodè ipse ea lingua vteretur. Germanicã verò, cuius propter finitimos atq; etiã incolas Germanos, non exiguus est vsus apud nos, exactiùs didicit. Porrò in diuinis Scripturis ita fuit exercitatus, vt multa inde senior meminisset: ac sæpe eas in ore haberet, nõ ad scurrilem iocum, aut ad curiosam disceptationem, vt nunc improbus, ne dicã impius, mos inoleuit, sed seriò, & ad moderandas actiones, vitamq; omnẽ: eoq; timorẽ Dei, iustitiam, & virtutẽ maximè semper prẹ oculis habuit. Permultùm. n. refert, quib. rebus quis ab ineunte ẹtate assuefactus fuerit. Nec scio, an ad vitam sic vel sic degendã longè plus faciat, quo modo quis à puero eductus, & institutus, quàm quo modo natus sit. Solent enim plerunque etiam bonæ, & generosæ indoles, praua, atque adeò negligentiore quoque educatione deprauari: vitiosam verò naturam sẹpe bona educatio corrigit. Sic igitur educatis Sigismundus, adolescẽs singulari indole, modestia, comitate grauitate, & industria, quæ res maximè ætatem illam cõmen-

Educatio Sigismũdi.

Linguarum peritia.

Pius vsus sacrarum literarum.

Educationis bonæ vtilitas.

Adolescẽtia Sigismundi.

dant, magnam ſibi non modò noſtrorũ hominum, ſed etiam externorum, Vngarorũ, inquam, Bohemorum, Sileſiorum, & Germanorum, cum quibus vixit, beneuolentiam adiunxit. Nam cùm regnante Ioanne Alberto fratre poſt patrem, iuuenis in Vngariam ad Vuladislaum alterum fratrem ſe contuliſſet, ibi ea dignatione fuit, vt Vngari, & Bohemi magis eum propemodum, quàm regem ſuum reuererentur: per eum, quæ cuperent, publicè & priuatim à rege peterent: eius autoritati, & iudicio libenter ſtarent. Vſque adeò maiorem vim habet ad tenendos in officio etiam feroces homines, æquitatis, grauitatis, conſtantiæ, & ſapientiæ opinio, quàm regium ſceptrum, quàm etiam carcer, bonorũ confiſcatio, proſcriptio, virgæ deniq; & ſecures. Itaque magno omnium fauore, Glogouienſem, & Opauienſem dominatum, & ſummam vtriuſque Sileſiæ præfecturam à Vuladislao fratre obtinuit: adeóque carus ac venerandus fuit Sileſijs, vt hodie etiam eius imperium grata, & iucunda memoria proſequantur. Quid illud, nónne ingens eſt bonæ exiſtimationis, & beneuolentiæ hominum erga eũ documentum? quòd cùm regnaret iam in Polonia, à Suetijs, poſt eiectum Chriſtiernum regem, & item ab Vngaris atq; Bohemis, poſt miſerabilem Ludouici fratris filij interitum, vt illa quoq; regna ſuſciperet, expetitus eſt? Neq; deterrebat Suetios tanta terræ, mariſq; intercapedo, quanta à nobis diſiunguntur: ac ne Vngaros quidem, & Bohemos pacta conuenta cum Maximiliani Cæſaris liberis, aut Caroli, & Ferdinandi maximorum principum potentia, ſi Sigiſmundus delatum ſibi regnum ſuſcipere voluiſſet.

Fauor Sigiſmũdi apud Vngaros, & Bohemos.

Glogouienſis & Opauienſis dominatus, & ſuprema præfectura Sileſiæ.

Regna ei oblata, ſed non acceptata.

Apud suos verò quàm gratiosus fuerit, vel illud permagno argumento est, quòd Ioanne Alberto rege mortuo, prælatus fuisset proculdubio in regno, maiori natu fratri Alexandro cunctorum suffragijs, nisi plus publica quies atq; tranquillitas, & vetusta cum Lituanis, quos iam Alexander ditione tenebat, fœdera valuissent. Iam verò quantum ei honorē summi quiq; Principes habuerint, redite quæso mecum paulisper in memoriam. Primum enim Maximilianus Cæsar, nō minoris animi, quàm prudentię princeps, dudum hostis accerrimus, post celebrē illum congressum Viennensem, eo ipsum honore prosequutus, ea caritate complexus est, vt in loco fratris deinceps eum haberet: eius gratia fœdus cum Basilio magno Moschorum duce ictum respueret, ac non modò defenderet contra Sigismundum Cruciferos in Prussia, quos defendendos susceperat, verùm etiam auxilia ei contra illos, si quid noui molirentur suo, nepotumq; suorum nomine promitteret. Qua de re extat apud nos diploma eius.

Gratiosus apud Polonos.

Amicitia, & fœdus cū Maximilian. Imp.

Viennensis cum Cæsare congressus.

Huius verò nepos Carolus, qui nunc latè & feliciter imperat, nónne hunc Sigismundo honorem habuit, vt inclytæ huic reginæ Bonæ, vxori eius coniunctissimæ, Barēsem principatum, quem post obitum matris eius in potestatem suam redegerat, redderet? ipsum societate sua, & aureo vellere vltro dignaretur? sæpe honorificentissimam eius mentionē faceret? neq; vnquam Cruciferis, & alijs Germanis bellum contra eum flagitantibus indulgeret? Adest hic vir clarissimus Stanislaus Lascius palatinus Siradiensis, haud ita pridem apud illum potentissimum Imperatorem legatione functus. Adsunt item viri

Amicitia cum Carolo V. Imper.

Stan. Lascius.

Petrus Opalenius. *Stan Borgius.* *Nicol. Myscouius.* *Ioan. Dantiscus episcopus.* *Amicitia cum Ferdinando rege, & Cæsare.*

præstantes, Petrus Opalenius castellanus Gnesnen. Stanislaus Borgius Decanus Cracouiensis, Nicolaus Myscouius regiæ mensæ structor. Vellem adesset etiam vir eruditissimus Ioannes Dantiscus, episcopus Varmiensis: qui omnes idem munus apud eundem imperatorem cum laude superioribus temporibus obierunt. Ex his cuique licet discere, quantopere ille princeps maximus, & grauissimus Sigismundum regem obseruârit. Quid frater eius Ferdinandus Cæsar & Rex potentissimus? nónne plurimum eum & amauit, & coluit? Nónne eius arbitrio controuersiam suam cum Ioanne rege regno Vngarorum permisit? Non dico, quibus verbis, & rebus præterea sæpenumero idem rex quanti Sigismundum faceret declarauit. Possem autem non vano rumore accepta referre, sed quæ cùm de grauibus viris accepi, tum ipse explorata habeo, cùm nuper ad illum à te, rex Sigismunde Auguste, cum Nicolao Radiuilo, viro illustri, & acuto, Lituaniæ summo Marschalco missus essem. Ne illud quidem commemoro, quanto animi dolore idem nuper Sigismundi nostri mortem prosequutus, quantoque studio pariter, & apparatu exequias ei in maxima principum Germaniæ celebritate fecisse dicitur. Vt autem & Gallorum regem Franciscum, qui anno superiore decessit, Iulium secundum, Leonem decimum, Clementem septimum: & hunc qui nunc præsidet, sapientissimum Paulum tertium, pontifices maximos prætercam, quorum illustria habiti huic regi honoris documenta commemorare possem: vt magnorum item & grauium quorundam Germaniæ principum perhonorifica de ipso

Nicol. Radiuilus, & Mar. Crom. oratores ad Ferdinand.

Amicitia cū maximis regibus, & pontificibus Rom.

de ipſoq; elogia, quæ ipſe his auribus audiui nuper, omittam. Barbari nónne eum præ cæteris regibus, & monarchis reueriti ſunt? Quo enim rege cultior, & populoſior fuit Ruſſia, & Podolia? hoc eſt, quo rege quietiores fuere Tartari, prædis & acpto alioqui viuere ſoliti? Quid ego dicam de Turcis, qui felicitate ſua elati, omnes homines atq; Gentes præ ſe contemnunt? Annón Solimannus bellicoſiſſimus, & feliciſſimus eorum imperator, cum eo perpetuum fœdus percuſſit, & religiosè coluit? negare id alijs poſtulantibus, aut ad tempus modò concedere, nec admodum ſuperſtitiosè ſeruare ſolitus. Annón Valachis ac Tartaris vectigalibus ſuis, ne Sigiſmundi regis ditiones infeſtarent, edixit? Annón idem, huic etiam eius filio Sigiſmundo Auguſto, per Petrum Opalenium, & Ioannem Oceſſium caſtellanum Biecenſem, viros ornatos, pacem, & amicitiam in grátiam patris promiſit? Annón eiuſdem intuitu, filiam eius Iſabellam reginam viduam, nepotemque, hactenus incolumes eſſe barbarus tyrannus paſſus eſt? qui ne ad Valachiam quidem adſpiraſſet, niſi eum intempeſtiuè, ne quid aliud dicam, diſſenſiones noſtræ animaſſent. Quid Selimus Solimanni huius pater, ferox, & in patrem etiam ſuum impius, annón Sigiſmundi amicitiam ſplendida legatione olim expetiuit? Nimirum admirabantur in eo cuncti virtutem, grauitatem, & conſtantiam ſingularem: reuerebantur etiam nonnihil eius felicitatem. Quis enim tot annorum ſpacio in tãta orbis terrarum perturbatione felicius eo regnauit? quis regnum, ſuperiorum regum infelicitate diuexatum ac deformatũ, aut pacatius admini-

Barbari Sigiſmundum reueriti.

Cum Solimanno.

Ioan. Oceſſius orator ad Solimãnum Turc. imper.

Iſabella regina Vngar.

Regnũ florens & pacatum.

ſtrauit,& retinuit,aut florentius, & opulentius reliquit? Quis tot ac tam difficilia bella, tam ſecunda fortuna, tantaq́; celeritate confecit? Commemorantur à veteribus ſcriptoribus,Cyrus Perſarũ, Alexander Macedonum,Mithridates Põti,Carolus Magnus Germanorum, maximi & fortunatiſſimi reges. Celebrantur Alcibiades,Conon,Themiſtocles atq; Timotheus Athenienſium: Ageſilaus, Pauſanias,Lyſander Lacedæmoniorum: Pelopidas, & Epaminondas Thebanorum:Hannibal, & Aſdrubal Carthaginenſiũ:Romanorũ verò (vt multos omittam)Fabij,Scipiones,L. Lucullus, Gn. Pompeius,& C. Cæſar, clariſſimi Duces, & Imperatores. Ne noſtrorum quidem Boleslaorum, & Wladislaorum obſcura eſt gloria. Verùm illi omnes partim cum imbellibus populis rem habuerunt:partim bello felices, cæteris rebus infortunati fuerunt: partim cladibus victorias propemodum adæquarunt: partim etiã aliquouſq; à fortuna euecti, in medio curſu deſtituti, & ad extremum ſæuis eiuſdem procellis obruti ſunt. At Sigiſmundum noſtrum ab initio ad finẽ vſq; ſecũdo flatu fortuna proſecuta eſt. Cum quibus verò bella is geſſit? Nempe cum potentiſſimis Moſchis,ferociſſimis Tartaris, acerrimis Valachis, fortiſſimis Germanis,cum Turcis deniq;, vel ipſa victoriarum perpetuitate formidabilibus. Quarum gentium validos exercitus,vel inſignibus pręlijs vicit,& profligauit,atq; adeò deleuit etiam,vel caſtris exuit, vel deniq; regiones earum impune vaſtauit: quaſdã etiam domuit. Atque,vt à Tartaris,perpetuis noſtris hoſtibus incipiam: horum quidem nõ contemnendos tres exercitus apud Sluſcum tribus prælijs duce

Reges, & duces inclyti.

Comparatio Sigiſmundi cum clariſſ. principib.

Bella Sigiſmundi.

Victi ab eo Tartari diuerſis prælijs.

Con-

Constantino Ostrogio, principe omnium seculorum memoria dignissimo, ad internecionem penè cæcîdit. Deinde apud Visnoueciam vigintiquatuor millia, cùm se per Russiā populabunda diffudissent, sexies fusa leuibus, & particularibus prælijs, ad extremum tota acie in abeuntes facto impetu, Nicolao Camenecio palatino Cracouiensi, & eodem Constātino, ducibus profligauit, cùm nostri sex millium equitum numerum nō excederent, de quibus vix centum eo prælio desiderati sunt. Hostium verò multò minor pars pernici fuga euasit. In Valachia quoq; ante multos annos à Bogdano Palatino, huius regis auspicijs, & armis ijdem hostes graui prælio victi sunt. Ne illæ quidem victoriæ sunt, quæ apud Voronouiam Ioanne Camenecio, apud Buscū Stanislao Lanscoronio, apud Zincouiam arcem Iacobo Sencignouio, atq; iterum palatino Kiouiensi, in Volinia Constantino, & Ostaphæo ter, apud Ossacouiam hostilem arcem eodem Ostaphæo, & Prædislao Lanscoronio Ducibus, & quæ in Podolia Trebinij, quæque apud Camenecia, & Verestatincium pagum, & compluribus alijs in locis Nicolai Senauij viri fortis, & magnanimi, qui nunc palatinus Belsensis est, ductu, & fratrum eius Alexandri, & Procopij, ac Bernardi Prætificij Silesij opera partæ sunt. Nam leuiora cum his apud Trebouliam, Podhaiciam, Medibozum, & multis alijs in locis prosperè item gesta certamina, sciens, volensque prætereo, ne sim longior. Tot enim ferè sunt, quot excursiones ea gens rapacissima, & famelica, & vel è flamma, quod dicitur cibum petere solita, in ditiones eius ipso regnante fecit: perrarò enim impune id

Constantinus Ostrogius dux.

Nicolaus Camenecius.

Valachi victi.

Ioannes Camenecius.

Stan. Lanscoronius.

Iacobus Sencignouius.

Ostaphæus.

Pradislaus Lanscoronius.

Nicolaus Senauius.

Bernard. Pratificius.

abſtulit. Quid illa apud Caniouiam in Lituania ante vnum & viginti annos, nónne omnibus ſeculis eſt memorabilis victoria, qua viginti ſex millia Tartarorum eodem illo Conſtantino duce parua manu profligata ſunt?

Bella cum Turc. geſta.

Cum Turcis nullum hic rex apertè bellum geſſit: ſed tamen aduerſus eos, cùm vel Tartaris intermixti è Podolia prædas agerent, vel Valachis opem ferrent, vel denique noſtros circum Bialogrodum, quod & Moncaſtrum vocant, populabundos inſequerentur, cùm ab alijs, tum à Prædi- *Præd. Láſc.* ſlao Lanſcoroniæ regis huius auſpicijs proſperè dimicatum eſt. Bis contra eoſdem in Vngariam Ludouico regi miſſa auxilia. quo quidem vtroq; tempore, vtinam priùs quidem viro illuſtri, & incom- *Ioann. Tarnouius comes.* parabili Ioanni Tarnouio, earum copiarum ductori: poſterius verò Gnoinio obtemperatum eſſet. *Tarnouij laus.* Vterque Turcica arma, vireſque periclitatus erat in Podolia: cùm illi inde, irritati à noſtris, aliquoties prædas egiſſent. Sed magis comes Tarnouius, cuius præclara virtus enituit, quo tempore Turcæ ad tredecim millia, Podoliam, & Ruſſiam ad Leopolim vſque & fines Vngariæ ferro, ignique vaſtantes, tria millia, plus minùs de ſuis, particularibus aliquot prælijs fuſi, amiſère. Quod ſi idem robur animi fuiſſet in eo, penes, quem tunc erat militare imperium, potuerat exercitus ille cunctus deleri. Taceo duodecim millia Turcarum in Auſtria, ante quindecim (niſi fallor) annos, noſtratium trium millium opera, & virtute in primis penè ad internecionem deleta. Nam ij tunc, quamuis Sigiſmundo regnante, tamen non publicè, neque Sigiſmundi auſpicijs, ſed

ſed Caroli Cæſaris, & Germanorum ſtipendijs militarunt. Iam Valachos dolis atque artibus vſitatis fretos, & clade noſtrorum Ioanne Alberto regnante apud Bucophinam ſiluam accepta, Turcarumque ac Tartarorum auxilijs tumentes, quanta non modò felicitate, verùm etiam celeritate vicit, ac domuit: cæſiſque eorum copijs, vaſtatis longè, lateque agris, ſenatu penè omni capto, Bogdanum regulum gentis, quem Voieuodam, & Palatinum vocant, reſtituentem prædam, quam paulò antè in Ruſſia cœperat, in verba ſua iurare coëgit: & amiſſam maiorum ſuorum culpa Pocutiam ab eo recepit. Noſtra verò memoria, cùm Petrus palatinus rebellaſſet, Pocutiamque rurſus inuaſiſſet, primùm ſex millia hoſtium apud Guoſdeciam arcem, ac mox viginti duo millia apud Obertinum pagum vix à quatuor millibus noſtrorum, duce hoc Ioanne comite Tarnouio viro clariſſimo, & primario bellatore, inſigni, & inopinata clade profligata ſunt, erepta cum bombardis cætera impedimenta, Palatinus ipſe ſaucius vix fuga euaſit. Nec tamen ad officium redijt, donec poſtea in arce Chocimenſi obſeſſus, & ad extrema redactus, ſolenne vnà cum proceribus, & cuncta nobilitate ſua regi iuſiurandum dedit. Porrò cum Germanis Pruſſiam ſibi vendicantibus, quo tempore tu Sigiſmunde Auguſte natus es, bellatum quidem variè, ſed nunquam, niſi proſperè à noſtris dimicatum eſt. Nēpe apud Pruſmarcū, Zeburgā, Guteſtadiam, Brunſbergam, Reſſam, & Raſtemburgum, à Iacobo Sencignouio: apud Piſſiam à Staniſlao Maſſouio-

Bogdanus Valachus victus.

Petrus Valachus ductu Tarnouij victus.

Bella cum Cruciferis Teuthonicis geſta in Pruſsia.

Iacobus Sencignouius.

rum duce: in ſinu Varmienſi, ſiue Habo lacu nauali prælio à Gedanenſibus, bis apud Bartenſteinam, ſæpiùs à Prædiſlao Lanſcoronio, & Ioanne Zaremba palatino Caliſſienſi multis in locis: apud Heilſbergam ab Alexandro Ilouio, Gdani, & Elbinge, cùm eas vrbes adorti eſſent, à ciuibus fuſi, & profligati: ad extremum tot cladibus, & inedia, vigilijs, & iugi noſtrorum equitum vexatione fracti, & ad paucos redacti, Pruſſia exceſsère.

Lanſcoron. Ioan. Zaremba. Alexander Ilouius.

Quid ego de Moſchis loquar? qui vel pręcipuam gloriæ, & victoriarum materiam huic regi præbuêre? Apud Poloſcum, olim quidem ſeptem millia hoſtium à Ioanne Boratinio, viro acri, & animoſo, interfecta: deinde verò tredecimo abhinc anno, cùm ij Lituaniam non ampliùs decem & octo milliarijs à Vilna metropoli, hyberna excurſione depopulati, reuerterentur, mille extremi agminis, quos ſolos Lituana nobilitas cum aulico regis comitatu, tumultuariè accurrens, aſſequi potuit, trucidati. Superiori etiam quodam tempore in interiore Lituania prædabundi, magnum ſuorum numerum, & prædam, quam abigebant, Lituanis inſequentibus, amisêre. Iam apud Starodubum Radogoſtiam, & apud Smolenſcum aliquoties ante tredecim annos, ductu Georgij Radiuili caſtellani Vilnenſis, non ſine magnis cladibus profligati: apud Orſàm verò cùm primum Sigiſmũdus regnare cœpiſſet, ne expectare quidem noſtros, dum Boryſthenem tranarent, ſuſtinuêre, experti vim eorum in vna, & altera turma, quæ primo impetu incredibili audacia traiecerant: verùm dilapſi, cùm vaſtari ſua vltra Veſmam etiam atque Drohobuſum cernerent, denuo coadunati ad centum

Victoria de Moſchis parta. Ioannes Boratinius. Georgius Radiuilus.

tum millia, ne adoriri quidẽ ter mille nostros mercenarios milites cum paucis Lituanis longiùs à castris regijs ad Smolenskum positis progressos, ausi sunt. Magnis verò incommodis affecti, Mosiro, Turouio, & alijs quibusdã munitionibus, quas dudum Michael Glinscius ad eos perfugiens interceperat, redditis, commutatisq́ue captiuis quinquaginta nobilioribus ac senatorij ordinis, quos de Lituanis Alexandro rege victo apud Vedrusios ceperant, pacem accepêre. Nec maiore ij fuére fiducia longè pòst, cùm Radogostiam, ac deinde Ioanne Tarnouio nostros ducente, Homiam & Starodubum arces à nostris partim vi captá, partim in deditionem acceptas amisêre. Et Starodubum quidem, cùm ampliùs quindecim millibus armatorum, qui fuerunt in eius arcis præsidio: qui soli nostrorum numerum longè superabant, virtute perpaucorum militum nostrorum, & sulphurati pulueris, ignisq́ue adiumento expugnatum, & euersum. Neq; verò ij tanto temporis, hoc est, plus quàm viginti annorum interuallo, quantum inter Orsensem pugnam, de qua iam dicam, & hoc extremum Starodubense bellum intercessit, abiectos semel spiritus recipere potuêre. Orsensem verò illam celeberrimam, & cum omnibus ferè omnium gentium atq; seculorum victorijs comparandam victoriam, quid hîc pluribus commemorare attinet? Eadem opera soli lumen adderẽ. Quis enim est, qui nesciat, illo prælio, Constantino Ostrogio principe, & Ioanne Suirzouio ducibus, octoginta millia Moschorum bellatorum, qui omnem nostrum exercitum nõ modò protere re posse videbãtur, verùm etiam Borysthenem tra-

Orsensis de Moschus memorabilis victoria.

Ioannes Suirzouius.

nare passi, pecudum in modum flagris abigere in Moschouiam destinarant, ingenti strage interfecta esse: ita vt desideratorum numerus ad quadraginta ferè millia peruenisse, vel certè duo & triginta millia superasse dicatur? Ductores eius exercitus, viros illustres, omnemque senatum gentis, & supra quater mille captiuos viuos in potestatem venisse, direpta castra opulentissima: ducē ipsum Basilium bellatorem exercitatum, & contra Tartaros, & alias gentes finitimas victoriosum vsque ad regiam suam Mosquam profugisse: atq; ibi ampliùs centum, & viginti milliaribus bene longis à loco conflictus, tamen vix tutò se subsistere posse credidisse. Tantus verò tunc pauor Moschorum animos occuparat, vt Smolenscum, Seueriense Nouogrodum, & complures alias munitiones, quæ ferè fraude, & perfidia Russorum, partim hoc ipso rege regnante, partim superioribus temporibus in potestatem hostium venerant, desertas tunc ac vacuas defensoribus, nullo negocio recuperare nostri potuerint, si prosequi statim victoriam per tempus anni quieuissent. Atque hæc quidem sunt bellica huius regis decora præcipua (nam leuiora multa prætereo, ne anxiè & minutatim cuncta exquirere, & persequi videar) quæ quidem hoc sunt admirabiliora, quò magis inopinata: vtpote in summa ærarij inopia, & pleraque omnia lōgè imparibus viribus gesta: ita, vt bene cum nostris agi videretur, quoties non plus duplo hostium multitudo excederet. Has tot ac tantas victorias, tanta imparitate copiarum quæsitas, nihil mirum est (vt est rerum humanarum conditio varia, & instabilis) si quæ clades interpolarunt. Sed quotnam,

Basilius Moschouitarum princeps.

Clades pauca & parua in tot bellis.

nám,& quantulæ ſunt eæ? Vna apud Socalum à Tartaris, temeritate Ruſſicæ nobilitatis accepta, vbi quatuor fortaſſe millia noſtrorum à quadraginta millibus Tartarorum loci opportunitate vſorum, defatigata veriùs, quàm ſuperata, non incruentam hoſtibus victoriam conceſsêre. Noſtri mille ducenti deſiderati, barbarorum verò cæſa quatuor millia. Itaque raptim ij cum præda, quamuis victores retroceſsêre. Altera apud Serethum amnem, cùm perpauci noſtri in hoſtico palantes, à Valachis circumfuſis oppreſſi ſunt: vbi tamen non plures, ducentis noſtris periêre. Nam cum peruaſtata longè, lateque circum Peſcouiam, ſiue Pleſcouiam Moſchouia, ab oppugnatione Opoſcę à valido hoſtium præſidio reiecti ſumus, ignominia illa veriùs, quàm clades fuit, ductorum inſcitia, & incuria (nolo dicere ignauia) accepta. Amiſſa verò magna pars Albæ, Ruſſiæ Michaelis Glinſcij, hominis ambitioſi, & Alexandri regis gratia inflati, proditioni, & Ruſſorum atque præſidiariorum militum perfidiæ imputanda eſt. Porrò apud Ozacouiam, cùm vir in primis ſtrenuus, Nicolaus Senauius eò vſque cum mille (opinor) equitibus priuato conſilio populabundus excurriſſet, priuata illa, non publica clades fuit, crudelitate eius, & perfidia Tartarorum contracta. Hæ ſunt vniuerſæ clades, quas Sigiſmundo regnante accepimus, quæ omnes vna aliqua ex his, quas ſuperiùs percurrimus, victorijs abũdè expiatę & compenſatæ ſunt: neſcio, an quaſi næuuli quidam formoſum corpus, vel nubeculæ meridianum ſolem, tot illas clariſſimas victorias illuſtriores reddidêre. Bellóne autem tantùm clarus, an etiam pace Sigiſ-

Michael Glinſcius.

Nicolaus Senauius.

Pacis ſtudia.

mundus fuit? imò verò pace, quam semper experiuit, clarissimus. Testantur id tantæ opes & facultates hominum nostrorum, tam opulenta cùm externis commercia, tantus splendor, ne dicam luxus, tanta elegantia cùm in ædificijs, & victu, cultuque corporis, tum in sermone, & moribus, quanta nunquam ante hunc regem in Polonia fuit. Loquuntur leges diligentiùs aliquanto conscriptæ, clamant tot arces instauratę, tot exornata templa Dei Opt. Max. tam splendidè, & magnificè exædificata publicis iuxta ac priuatis ædificijs Cracouia, Posnania, Leopolis Varsouia, Lublinum, Gdanum & aliæ quędam vrbes atque emporia: tam denique culta, & habitata Russia, Prussia, Lituania, & Podolia, quæ regiones antea syluestres, & incultæ, aut superiorum temporum conditione desertæ magna ex parte iacuerant. Quid ego priuatos Sigismundi thesauros, & ærarium sine vlla cuiusquam iniuria, in extremos Reip. vsus asseruatum? quid tot ac tantas possessiones à maioribus eius oppigneratas, ab hoc verò redemptas, commemorem? Hæc eo sunt maiora, & magis honorifica, quò fœdius fuit ac deformius, quosdam ante eum reges quotidianis quoque sumptibus interdum defectos esse. Iam verò non minima est & illa felicitatis accessio, quòd eo regnante Zatoriensis ditio, & Massouia post quadringentesimum ferè annum ad corpus, & compagem Poloniæ rediuerunt: Prussia recusatum diu, & aliquoties excussum iugum accepit: Pomerani Stolpenses ad intermissam aliquandiu huius regni societatem, & clientelam, iureiurando adacti, reuenêre: in qua tamē nostra conniuentia nō diu permansêre. Porrò in commemo-

Splēdor, & elegantia Polonorum.

Leges.

Arces instaurata, & templa.

Vrbes opulenta sub Sigismundo.

Thesauri regis.

Zatoria, & Massouia recuperata.

Prussia, & Pomerani in clientelā accepti.

memorandis coniugijs, & liberis, quæ non exigua felicitatis humanæ pars est, diutiùs me immorari necesse nō est. Permulti sunt in hoc cœtu, qui priorem eius vxorem, Barbaram, Stephani comitis Scepusiensis, ac Transyluaniensium palatini, cuius ductu nonnunquam cum Turcis Vngari fortiter dimicarunt, filiam, Ioannis postea regis Vngarorum sororem, fœminam sanctissimam, & pientissimam, nouerunt: quæ quidem maximam illam Orsensem de Moschis victoriam assiduis diurnis ac nocturnis precibus, cum lacrymis, & profusa in egenos beneficentia, asperioreq; cultu corporis, & ieiunio coniunctis, à Deo impetrasse existimata est. Quæ quàm coniunctè cum viro vixerit, magno & longo mœrore, & vberi fletu, ac penè muliebri eiulatu post mortem eius indulgentissimus rex testatus est. Hac immaturè intra tertium annum amissa, alteram suasu Maximiliani Cæsaris duxit, Bonam Sphortiam, Ioannis Galeatij Sphortiæ Mediolanensium ducis & Isabellæ Arragoniæ filiam: cuius auus maternus, Alphonsus eius nominis secundus, Neapolitanorum rex, & stirpis Arragoniorum ac Siculorum regum, de qua Carolus quoque, & Ferdinandus summi monarchæ maternum genus ducunt, antiquitate, & sua virtute fuit clarissimus. Paternus verò proauus Franciscus Sphortia, Sportiæ, qui primus eam familiam rebus magnis gestis fundauit, filius, cum plurima, & grauissima bella cū maximis principibus, potentissimis populis, & præstātissimis bellatoribus per omnem Italiam prosperè gessisset, nominisque sui ac terrore eam implesset, à Philippo Maria Mediolanensium duce, Blancæ Mariæ fi-

Coniugia.

Barbara vxor relicta fuit.

Altera vxor Bona Sphortia.

Alphonsus rex Arragonum.

Franciscus Sphortia dux Mediolani.

liæ coniugio, dotalique Mediolanensium principatu dignatus est. Hoc igitur tali genere prognatam Bonam, alteram vxorem Sigismundus rex accepit. De qua, quoniam præsens adest, graui dolore, & mœrore amissi dulcissimi mariti, quemadmodum cernitis prostrata, nihil dicam amplius, nisi quòd triginta ferme annos cum eo nupta, tanti ea fecit maritum regem, vt his extremis aliquot annis ægrotantem, & viribus planè destitutum, non coniugali caritate, sed ancillari planè ministerio sine omni fastidio curaret. Quo factum est, vt plurimùm ei vicissim rex amantissimus indulgeret. Harum verò duarum vxorum è Barbara quidem Heduigim filiam susceptam, fœminam lectissimam, Ioachimo Marchioni Brandenburgensi, Electori Roman. imperij, matrimonio iunxit, & nepotibus ex ea viuens adhuc auctus est. E Bona verò maximá natu filiam Isabellam, fœminam excelso & regio animo præditam, Ioanni regi Vngarorum affini iam priùs suo nuptui tradidit: nepotemque ex ea, quemadmodum fertur, indole puerum suscepit: quæ mulier complures iam annos post mariti mortem in præcipua laceri, & afflicti regni parte regnat. Reliquas verò tres, Sophiam, Annam, & Catharinam, virgines spectatissimas, magnorumque regum connubijs dignas, quas hic dolore immaturè amissi patris miserabiliter lamentantes, & humi abiectas videtis, elocari ipsi, ita vt optabat, datum non est. Filius verò vnicus hic Sigismundus Augustus, puer etiam dum decimum agens annum paterno regno, ipsius opera, studioque ante decem & octo annos inauguratus, pòst iuuenis factus, vxorem accepit

Bona regina fides & obsequium.
Sigismūdus plurimum indulsit Bonæ.
Heduigis filia.
Quatuor filia Sigism. è Bona.
Isabella regina Vngarica.
Filius Sig. Augustus puer coronatus.

cepit voluntate patris, Elizabetham, Ferdinãdi Cæsaris, & Vngarorum, ac Bohemorum regis filiam natu maximam. In qua muliere genus cum forma, forma cum comitate, & mansuetudine, hæc cum probitate: probitas denique cum pietate (quæ ipsi patria virtus fuit) certabat, ita vt nescires, quid in ea potissimùm admirareris. Quæ vtinam vixisset diutiùs, & editis socero optatis ac sui similibus nepotibus, felicitatem eius perfecisset, tranquillitatemq; huius regni stabiliuisset. Sed non merebantur hæc, opinor, nostra scelera. Nunc ad Sigismundũ redeo. Nónne igitur hoc singularis cuiusdam felicitatis fuit, rege patre, patruo, auoque: matre verò Cæsaris filia, & magni regis sorore ortum esse: tres fratres, & vnius ex his filium, reges vidisse: regem & ipsum supra vnum & quadraginta annos tranquille, feliciterque regnasse? Summis principibus venerabilem, hostibus formidabilem, cęteris admirabilem fuisse? regnum legibus, opibus, ædificijs, humanitate, elegantia, & gloria longè florentius, quàm acceperat, reliquisse? Filiam reginam, alteram verò regina non inferiorem, & ex his nepotes & neptes habuisse? Filium denique regem secum, & post se fecisse? morientem, permagnum sui desiderium bonis omnibus reliquisse? Nónne hæc (inquam) ei præclarissima, & longæ posteritati memorabilia in hac vita contigerunt? Atque hæc tamen pleraque omnia externa sunt bona, in quibus fortuna plurimùm sibi vendicat: sed ab eo tamen ratione & consilio moderata sunt. Quid ego nunc formam, & staturam eius, robur cuiusuis honesti laboris patiens, dignitatem oris, dignamque, vt ait Poëta summus

Elizabeth prima Sigis. Aug. Vxor.

Elizabetha laus.

Nobilitas Sig. regis & felicitas.

Bona corporis forma.

Imperio faciem, depingam? Quod si facere maximè velim, non possim. Priùs enim ferè hæc in eo ætate ingrauescente marcescere cœperunt, quàm ego in hanc lucem prodij: sed tamen permanserunt in eo etiam affecta iam ætate, non obscura earum rerum vestigia. Roboris verò, & virium eius argumenta, fractæ inter manus nō semel florentiore ætate ferreæ equorum soleæ, rupti funes canapei crassiores, intensę manu balistæ, discerpti lusoriarū chartarum fasciculi, à maioribus natu, qui hæc fieri ab eo viderunt, prædicātur. Atq; hæc leuiora fortasse cuiquam videantur. Illa quidem nō in postrema bonorū parte numeranda sunt, sanitas, quæ ipsi perpetua ferè ante extremam senectutem fuit: integritas, & solida compago membrorum, quæ afflictas morbo vires facilè recuperabat: vigor sensuum, qui ad extremum vsque eum non destituit: firma, melioribus præsertim annis, memoria: denique acumen ingenij, quo fratres, maioresq; suos longo interuallo anteiuit. Sed & hæc omnia, vt sint magis propria hominis, quàm illa superiora, tamen ad corpus ferè, quæ deterior pars hominis est, pertinēt, nec magna laude, & admiratione digna sunt, quippe cum quibus nascamur, quæque in potestate nostra non sint, & ingenuo cum seruis, vrbano cum rusticis, nobili cum plebeis, regi cum mediastinis, & baiulis: denique bono viro cum improbis sint communia. Tametsi ne mutæ quidem pecudes, penitus horum bonorum expertes sunt, quin pleraque in illis, quàm in nobis, maiora, & illustriora spectantur. Viribus quidem ab vrsis & leonibus, agilitate à ceruis, & bisontibus, longæuitate ab ijsdem ceruis, specie fortas-

Robur, & vires.

Sanitas.

Ingenium.

Vigor sensuum in quibusdam pecudibus.

fortassis ab equis & pauonibus, sanitate à piscibus, sensuum vigore à lyncibus, aquilis, canibus, vulturibus: industria, & ingenio quodãmodo ab elephantis, vulpibus, & apibus: sic alijs rebus ab alijs fortasse superamur. Cæterùm in animo vera hominis, & propria laus est. Corpus enim partim instrumentum, partim domicilium, partim etiam carcerem, & ergastulum animi, sapientissimi homines esse voluerũt: animum ferè hominis appellatione dignati sunt. Qui verò mollissimè senserunt, partem quidem hominis, sed longè deteriorẽ corpus dixerunt: in animo omnem hominis excellentiam, & principatum collocarunt. Quocirca his, quę externa, quęque corporis bona dicuntur, ita obiter transcursis, ad eas, quæ sunt propriæ hominis, atq; adeò magni & excellentis principis laudes, transeamus. Quas dum, quanta maximè breuitate poterimus, persequemur, quæso, vt benignè, & attente, quod fecistis adhuc audiatis. Virtutem, summam animi, atq; adeò hominis perfectionem, quicunq; rectè philosophati sunt, dixerunt, eiusque virtutis prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque iustitiam, quatuor partes, & quasi fontes quosdam, vnde officium, & omnis honesta & laude digna actio manaret, esse voluerunt. Quænam ergo ex his in hoc pręstantissimo rege desiderata est? Prudentiane? quæ ex præteritis & præsentibus, ea quæ deinceps euẽtura sint, colligit: caussas rerum videt, rectè de rebus iudicat, sibi, suisq; in longum prospicit, impendentia mala sapienter auertit: at ea summa & admirabilis in eo fuit. Argumento est, bene & cum approbatione cunctorum, quoad ei per ætatem, atq; morbũ licuit,

Bona animi.

Laus propria hominis est in bonis animi.

Virtus, & eius partes.

Laus Sigis. à virtutib.

Prudentia.

administrata, & inter tot vndique imminentes hostes per tot annos incolumis conseruata Respublica. Nam quis sapientius eo, siue ex legibus, & morib. nostris, siue ex æquo & bono ius dixit? Nihil eum varietas legũ atq; morum, quibus alijs equestris ordo, alijs oppidani, alijs agrestes, deinde diuersis Poloni, Lituani, Massouij, Prussi, Silesijq; vtuntur: nihil diuersa, & pugnantia nonnunquam senatorum iudicia, quò minùs ius suum cuiq; tribueret, perturbarunt. Accidit interdum, vt post dictas à senatu sententias, vltima ipsius, ab omnibus diuersa, & tamen omnium esset æquissima. Porrò in consilijs de Republ. nihil temerè, & inconsultè faciebat, cuncta ad publicam, non partis, aut ordinis huius, vel illius; sed omnium vtilitatem referens, fortunę quàm minimum sese, suaque permittens: ac tuta consilia lubentiùs, quàm callida, & periculosa semper secutus. Bella, in quibus fortuna plurimùm dominatur, nunquam appetiuit: nec nisi necessariò, & graui iniuria prouocatus, suscepit, & ita quidem, vt ab illa comici Poëtæ sententia non discederet: Omnia priùs experiri, quàm armis, sapientem decet. Itaque à quietis consilijs nunquam, ne inter media quidem arma, & rebus ad nutum fluentibus, abhorruit. Regna à Suetijs, Vngaris, & Bohemis (quemadmodum superiùs dixi) delata recusauit, ne se, patriamq; suam nouis, & periculosis bellis implicaret. Valachos subiugare, siue adeò exterminare, ob rupta crebrò fœdera cùm posset, noluit: ne vel illi desperatione adducti, Turcis sese dederent, vel redacta in prouincię formam Valachia, & amoto quasi obice, ipse difficillimum cum potentissimis Turcarum tyran-

Gentes & leges variæ.

Consilia quieta.

Regna oblata repudiata.

Valachi cur non subacti.

Bellum contra Turcas cur deuitauit.

tyrannis bellum de finibus gerere cogeretur. Non quòd à pia contra barbaros ac deuotos Christiani nominis hostes expeditione penitus abhorreret: sed quòd suas, illorumque vires iusta lance metiretur. Sic enim iudicabat, neque suum esse, neque vnius planè cuiusquam principis, tam validum hostem, qui Asiæ, Aphricæ, Europæque magnam partem ditione teneret, florentissimum Græciæ imperium euertisset, Caramannos, Cilicas, Syros, Ægyptios, & nescio quas prętereа gentes vna æstate subiugasset, deniq; latissimè dominanti Persarum regi grauis esset, debellare. Coniungenda esse Christianis principibus arma, si hostem illum à ceruicibus suis vellent depellere.

Cùm ergo animaduerteret, cæteros principes feralibus odijs inter se digladiari, ac totum penè orbem Christianum plus, quàm ciuilibus bellis ardere, omni honesta ratione semper Turcicum bellum declinauit: & Ludouico, fratris filio, Vngarorum, & Bohemorum regi sedulò idem suasit: qui iuuenis si patrui, quàm ferociorum quorundam consiliariorum suorum, consilijs obtemperare maluisset, oblatamq; à Turcis pacem accepisset, seu verius ipsis expetitam dedisset, viueret fortassis adhuc, neq; munitissimum Christianorum regnorum propugnaculum Vngariam secum vnà perdidisset. Hæc sanè fuit caussa, cur apud pientissimum, & Christianissimum regem Sigismundum nihil valuerunt Iulij secundi, Leonis decimi, Adriani sexti, & Clementis septimi pontificum maximorum preces, & exhortationes, ad suscipiendum contra Turcas bellum incitantium.

Dissuasor belli Turcici.

Consilium Sigismundi à Ludouico rege Vngar. neglectum.

Pontificum exhortationes ad bellũ Turcicum.

Bellum Turcis cõmuni regum consilio, & opè inferẽdum. Baiazetes pacem petiuit à Sigismundo.

Optabat quidem sapientissimus rex tempus illud, cùm Christiani principes restinctis intestinis bellis, reconciliatisq; inter se animis, ad inferẽdum Turcis bellum conspirarent: plurimumq; in id operæ, laboris, & sumptuum impendit, siue quãdo cum Maximiliano Cæsare congressus est: siue cum missis non semel ad dissidentes principes, & ad Pontifices maximos, veluti præsides, & moderatores Reip. Christianæ legationibus, accuratè ac diligenter ea de re egit. Et cùm initio nonnulla eius rei spes ei affulsisset, non nisi annuas inducias Baiazeti, Solimanni huius auo, petenti dare voluit. Ea verò spe frustratus, sæpe diuinauit, nũquam id se viuente euenturum esse, vt Christiani principes aduersus communem illum hostem vires coniungerent. Intelligebat enim, quousq; nonnullarum nationũ mutua inter ipsas odia processissent: nec defore Turcis, quos à cæterorum consensu, ad impediendos pios conatus, auellerent. Quid illud? cum principes Christiani complures, quos nominare necesse non est, sub Clemente Pontifice, in suum fœdus, contra Carolum Cæsarem, partim inuidentia felicitatis eius, partim potentię metu initum, pertrahere eum non potuerunt? Aut cũ nuper primarij Germaniæ principes, affines ferè ipsius, & præpotens illa tot opulentorum populorum contra eundem Imperatorẽ, & fratrem eius conspiratio, pellicere eum in societatem suam nequiuit? ne eatenus quidem, vt vel pecuniæ non nihil mutuò daret affinibus, & cognatis, vel conatus illos tacitè approbaret, vel denique, ne suos homines stipendijs eorum militare prohiberet? Cuius tamen rei non leuem ei excusationem

Bellum contra Carolũ Imp. semper dissuasum. Smalcaldẽse fœdus.

dabāt apud Cęsares, libertas & instituta nostra. Non modò autē nihil eorū fecit, sed etiam dissuadere conatus illos, & pacificatorem sese interponere conatus est. Atque vtinam ei obsecundatum esset: non tam vasta quibusdam locis, neque tam exhausta passim esset pecunijs iuxtà ac viris Germania: & liberi adhuc principes quidam retinerent dominatus suos amplissimos. Sed fortasse sic Deo visum, vt fastum, & contumaciam, prætextu libertatis Euangelicæ, contra sanctissimas leges, & instituta maiorum, contra antiquissimum vniuersi Christiani orbis consensum, & cōtra legitimos magistratus suos impie sese efferentem, retunderet. Cùm igitur hæc vel faceret, vel recusaret optimus rex Sigismundus, nónne magna fuit illa eius prudentia, cum fide amicitiæ, & constantia coniuncta? Quid? cum Ioanni regi, bis affini suo, ne regnum Vngarorum Ferdinando Maximiliani nepoti iam priùs destinatum, susciperet, dissuadere frustra studuit? aut cū ei profugo exilij quidem locū apud se indulsit, vt aliquid necessitudini, & calamitati eius tamen daret: auxilia verò contra eundem Ferdinandum negauit? aut cùm pacem inter eos componere magna cura instituit? Cernebat nimirum sapientissimus princeps à longè, quantum mali intempestiua illa Ioannis ambitio Vngaris aduectura, quantisque malis, & calamitatibus non modò florentissimum illud regnum, verùm etiam finitimas ei regiones inuoluturum esset bellum illud inter duos de regno conflatum. Iam in reuocandis ad officium Gdanensibus quodam furore multitudinis ad rebellionem concitatis, & in eijciendis è Prussia Cruciferis Marianis

Clades Ligæ Smalcaldicæ.

Germanorum contumacia prætextu libertatis Euangelicæ.

Erga Ioann. regem Vng. quomodo se gesserit.

Intempestiua Ioannis ambitio ad regnum.

Gdanum pacatum.

Cruciferi eiecti è Prussia.

tam cupidis, tamque contumacibus, vt nunquam ab eis Polonia, & Lituania quietè esse possent, annón magno & exquisito consilio vsus est? Ne illud quidem eius consilium sapientia vacauit, quo, cùm hinc à Moschis graui bello distineretur, inde Cruciferi non leuius bellum ei ostentarent: Maximilianus verò Cæsar, infensus ipsi adhuc, & hos, & omnes, quoscunque posset, in eum, & in perniciem Polonorum concitaret: Tartaris donatiuum, siue stipendium constituit, non modò vt ab assiduis eorum incursionibus ditiones suas, alijs quemadmodum dixi, bellis impeditas, liberaret, verùm etiam, vt eorum opera in vexandis ac distinendis Moschis, & alijs hostibus suis, paruo redempta vteretur. Qua re tantum profecit, vt & Moschos ad petendam pacem adigeret: & tam culta & habitata sit, quàm nunquam sub fratribus, patre & patruo eius fuit, Podolia. Quàm solidum verò fuit eius iudicium in mandandis honoribus, & magistratibus, & in allegendis in senatum viris idoneis, quoties id ei arbitrio suo facere per quosdam importuniores, quibus impensius indulgebat, licuit? Atque hoc id admirabilius est, quod difficile est non peccare in hac parte maximis quibusque regibus, & principibus, propterea quòd alienis ferè & oculis cernunt, & auribus audiunt. Iam peculiaris illa eius in omnibus dictis & factis cunctatio, ne ipsa quidem sua commendatione caret. Nimirum sapientis est, nihil temerè, nihil præcipitanter: sed omnia consultè ac deliberatè agere. Sic enim cauemus, ne cuius nos dicti aut facti vnquam pœniteat. Itaq; celebratur etiamnum literarum monumentis,

Stipendium Tartaris sapienter datum.

Iudicium in distribuendis honoribus, & magistratibus.

tis, non ignobilis populi Roma. Imperator, Fabius Maximus, de quo vulgatus ille Poëtæ cuiusdam versiculus:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Atque hactenus quidem de prudentia Sigismundi regis nobis dictum sit modò. Cuius quidem ipsi caussa fuit timor Dei, cum lacte nutricis, vt ita dicam, imbibitus. Initium enim sapientiæ, quemadmodum sapientissimi reges, Dauid & Salomon inquiunt, est timor Domini. Fortitudine verò & magnitudine animi, quanta hic rex præditus fuerit, quàm impiger ad propulsanda, & suscipienda pro salute, & incolumitate suorum bella, quàm contemnens earum rerum, quæ maximè in hac vita expetendæ esse videantur (qualia sunt, regna & imperia) satis iam, opinor, intellexistis ex his, quæ superiùs diximus. Quin ex illo quoque magnitudinem animi eius intelligere licet, quòd Prussico bello, cum terrore non modico aduentantium è Germania auxiliorum, meliore rursus loco res Cruciferorum esse cœpissent, nihil de conditionibus pacis, hosti priùs à se oblatis, mutare voluit: aut quòd cùm ipsi Lituaniæ possessionem post mortem Alexandri fratres adeunti, ne nouis quorundam Lituanorum motibus renunciaretur, non est deterritus, quò minùs institutum cum pauco comitatu aulico iter prosequeretur. Et cùm deinde Michaëlem Glinsium, ducem Russum, qui ad dominatum adspirare, dicebatur, cum valido equitatu aduentare, in balneo tunc fortè sese abluens, cognouisset, neutiquá turbatus est animo. Venientē cum tranquillo vultu, & comiter accepisset, cuncta ei scele-

Timor Dei principium sapientiæ.

Fortitudo, & magnitudo animi.

Constātia.

Michael Glinscius.

rata consilia (quod Michael ipse postea fassus esse fertur) è pectore excussit. Tantum eius animi magnitudo, in graui & cõstanti aspectu relucens, apud hominem Alexandri regis nimia gratia insolescentem, ac dominandi cupiditate incensum valuit. Sic feroces alioqui canes ad molossorum aspectũ proijcere sese, & adulari cauda solent. Quid illud? quòd Vngaris, & Bohemis, cum suis regibus Viennam ad Maximilianum Cæsarem proficisci, fideique eius, quem Posonij in constituto cõgressus loco diu frustra expectarant, credere sese ob non leues suspiciones dubitantibus: ipse, non sanè amicũ ad eam diem expertus Cæsarem, permagna fiducia ire ad eum perrexit, ac cæteris idem faciendi, data fide pro Cæsare, author fuit?

Fiducia.

Porrò æquabilitate animi in vtraq; fortuna, tanta fuit, vt neque secundis rebus difflueret, neq; aduersis frangeretur: à superbia, & fastu semper alienus, aditu & affatu facilis fuit. Æstus, frigoris, inediæ, & laboris patientissimus: quippe qui ab ineunte ætate molliciei, delicijsque minimè assuefactus esset: crassioribus cibis, & pannis, & caprinis pellibus, quod iactitare ipse solitus erat, innutritus. Morbos, & aliæ vitæ incõmoda admodum æquo animo ferebat. Quodã tempore ad sectionẽ digiti pedis, sacro (vt medici dicunt) igne inflammati, nihil est planè commotus. Porrò cùm arx hæc conflagrasset, illa de re tãtum angebatur animi, quod dubitaret, tantisper se deinceps victurum esse, donec eam instauraret. Publica suorum incommoda depellere, damnaque vindicare non libenter neglexit. Priuatas verò suas iniurias, obtrectationes, conuitia, & maledicta

Animus in latis & aduersis constans.

Tolerantia.

Educatio minus delicata.

Iniuriarũ oblinio.

ledicta insolentiorum hominum ita contempsit, vt nunquam vindicaret, nec esset ob id deinceps ad beneficentiam in huiusmodi homines restrictior. Iam verò temperantia, & moderatione non modò cum laudatissimis omnium gentium regibus, & principibus, verùm etiam cum priscis philosophis, quorum seuerior & accuratius instituta fuit vita, certare potuit. Nihil ab eo leuius, nihil cupidius, nihil insolentius, nihil dissolutius, & flagitiosius vnquam dictum aut factum. Fuit in eo vultus æquabilis, & ad seueritatem compositus, incessus lenis, sermo perpaucus & grauis, sale tamen & lepore non inurbano, neque petulanti nõnunquam temperatus: à sordibus semper abhorruit: sed frugali tamen victu, & cultu corporis elegantiore, quàm splendidiore vsus est, nisi quando externos homines & legatos ad se admissurus erat: nam tunc augustiore habitu commendare maiestatem suam studebat: eademque de caussa splendidius, quàm quisquam maiorum suorum habitare instituit. Cuius exemplo, & imitatione eliminata magna ex parte è vita nostrorum hominum pristina barbarie, ciuilitatem, munditiem, elegantiam, & splendorem cum dignitate consectari passim cœpimus. Itaq; longè alia nunc est facies rerum in Polonia, quàm ante hũc regem fuit. Sobrietatem verò rex idem magni fecit, & ab infantia quidem ad senectutem vsq; patris, auique instituto, planè abstemius, & aquę potor fuit: ingrauescente verò ætate, medicorum suasu vinum bibere didicit, sed ita tamen, vt nunquam eum quisquam ebrium viderit. Edacior quidem, & libidinosior natura fuit, verùm in vtroq; tamen magnopere

Temperantia.

Ciuilitas Polonorum.

Sobrietas.

Abstemius Sigismũdus.

Edacitas.

sibi imperabat: cùm prægrauatum se sentiret, ipse sibi cibum subducere solitus. Quod verò ad Venerem attinet, cælebs quidẽ viridiore ætate laxius aliquanto vixit, & liberiùs: nec tamen alienos thoros contaminauit, nec vim cuiquam honestæ, & pudicæ intulit: neque fœdius quicquam, quod honestæ aures abhorreant, admisit: & veros illos lubricæ ætatis lapsus multis clarissimis virtutibus compensauit atque contexit. Maritus verò, coniugij fidem sanctè seruauit. Verecundia summa, & penè virginali, quoad vixit, fuit. Nudũ se, aut necessitati naturæ satisfacientem, nonnisi à perpaucis interioris cubiculi ministris, conspici passus. Obiurgare & admonere officij eos, qui aliqua dignatione essent, non sine rubore solitus. A probris, maledictis, & acerbioribus verbis, quamuis iratus, omnino sibi temperauit. Quanta verò fuit huius optimi regis modestia? qui cum acri & solido esset cùm in iudicando, tum in consultando iudicio: & neq; gratia, neque odio facilè deduci se ab æquo, & bono pateretur, tamen nihil ferè maius vnquam sine consilio senatus fecit, aut statuit: ac nonnunquam de recta sententia sua consensu senatus adductus decessit, ne pertinax esse videretur: quod ingens est, & perniciosum plerunq; in principe vitium. Fiunt enim multa interdum iniustè, & inutiliter, atq; etiam temerè, & cum multorum exitio, ab ijs, qui sibi plus, quàm cæteri sapere videntur, dum iudicio suo freti, aliena consilia aspernantur. Iam illud, nonne magnæ fuit modestię simul & grauitatis, quod aduersantẽ sæpe desiderijs suis, vel vtilibus, vel certè non perniciosis Reipub. nobilitatem, ęquo, & moderato animo pertulit: neque

Pudicitia.

Verecundia

Modestia.

Confidẽtia caruit.

Moderatio ergæ nobilitatem.

que vi quicquam inuitis extorquere aggreſſus eſt, neq; intemperantiorem cuiuſquam in ſe petulantiam acerbiùs vltus eſt: ne tum quidem, cùm apud Leopolim cõcitatæ multitudinis conatus prodigioſa tempeſtate diuinitus diſturbati, ferociorem eum facere potuerunt? Ac ne eblandiri quidem præter dignitatem aliquid, quod extorquere nollet voluit. Non pauca tamẽ aliquando extra ordinem, & præter debitum huic eius modeſtiæ conſenſu, & obſequio multitudinis atq; conſiliariorum cõceſſa ſunt. Ita nimirum ſæpe eius impetrat modeſtia, quàm exprimit imperium & violentia, præſertim ab hominibus, ab humanitate & libertate non alieniſſimis. Ab eo verò, quẽ ſibi in omni vita propoſuerat, modo, neq; cupiditate vlla, aut metu, neq; ira aut odio, neq; aduerſitate & ægritudine animi, neque lætitia, deniq; & voluptate (quę res tranſuerſos ferè rapiunt homines) facilè vnquam auocatus eſt, & abſtractus. Porrò ſi quando animum grauibus, & cõtinentibus Reip. occupationibus laſſum, & quaſi fatiſcentem recreare, & relaxare voluiſſet, equitationib. ac ceruorum, onagrorum, aprorum, vrſorum, & biſontium venationibus (quod ſtudium ipſi gentilicium atq; hæreditarium fuit) non ſine vtili & ſalubri corpori & virium, atq; etiam induſtrię exercitatione id facere ſolitus eſt: interdum etiam equeſtrium certaminum atq; ludorum ſpectaculis. Scurrilibus quidem iocis, & leuioribus, ſordidíſve luſibus, mimis item, & hiſtrionibus, & morionibus nõ libẽter, præſertim integrioribus adhuc viribus vacauit. Nec plura nunc de regis huius temperantia, & modeſtia dicam. Reliqua eſt nobis vna maxima, & præclariſſi-

Leopolienſes turba.

Studium nobilitatis erga eum.

Conſtãtia.

Quales animi recreationes.

Iuſtitia.

ma virtus eius, quæ eiuſmodi eſt, vt neq; veſperugo, neq; aurora ſit magis admirabilis, quemadmodum

Iuſtitia. inquit Sapiens quidam: Iuſtitia, inquam, qua firman

Prouerb. 16. tur ſolia, vt ait ſapientiſſimus rex Salomon, ſtabiliunturq́; regna: quæ quidem vel maximè in hoc rege reſplenduit. Itaque ergo iure optimo firmatum

Æquitas in iuredicẽdo. eſt ſolium eius, regnumq́; ſtabilitum. Nam ſiue æquabilitatem, & æquitatem eius in dicendo iure, tã diuerſo & vario, quàm eſt in hoc regno, ſpectes, ſiue grauitatem, & conſtantiam inter diuerſas plerunq; ſenatorum, & nonnunquam pugnãtes inter ſe ſententias, ſtudiaq́; ad gratiam, vel odium (vt fit)

Labor. inclinantium, ſiue laborem & patientiam in exercendis iudicijs, quoad ei per valetudinem licuit, & audiendis etiam infimorum hominum querimonijs, eſt quòd admireris, nedum laudes. Admiranda

Continentia Sigiſ. eſt, & illa eius cõtinentia, quòd nemini vnquàm, eo regnante, quamuis luculentas, quáuis amœnas poſſeſſiones regijs vicinas habere obfuit: quin illum vicinum, quàm proceres quoſdam, cuncti maluiſtis.

Fides eius in promiſſis, & fæderib. Quid ego fidem eius cùm in promiſſis, tum in fœderibus, & amicitijs, inimicis iuxtà ac amicis ſpectatam, prædicem? Commemoraui nõnulla ſuperiùs, quæ ad hanc rem pertinent, nempe quòd ad diſſoluendam cum Cæſaribus, Carolo & Ferdinando amicitiam adduci ſe nũquam paſſus eſt, ne à neceſſarijs quidem & affinibus. Promiſſi verò, quàm tenax fuerit, poſſem hic, ſi neceſſe eſſet, locupletiſſimos eius rei teſtes citare, nõnullos viros ampliſſimos, qui partim hîc adſunt, & hæc taciti audiunt, partim iam è viuis exceſſerunt: quibus quò minus præſtaret ſemel promiſſa, neq; gratia, neq; odio, neq; precibus,

neq; conuitijs, neque lacrymis cuiusquam flecti potuit. Nihil in eo fallax, aut multiplex: aperti verò & simplices fuêre mores, pariter & oratio. Et quoniam eà, quę Respub. continet, tuetur, & florentes facit, iustitia pœna, & præmio, sæueritate, & clementia maximè constat, de his quoq; pauca dicamus. Vtrunque ille quidem coluit: nec dum alterum sequitur, neglexit alterum: sed cùm intelligeret, liberis, & minimè malitiosis populis se imperare, & satis magnam pœnam sceleri & ignauiæ, institutis maiorum nostrorum esse propositam, infamiam inquam, & odium bonorum virorum: ad sæueritatem quidem, & expetendas de sontibus pœnas fuit remissior: nec nisi necessariò, quemadmodum ad secandum, vrendumq; medici, ad hoc descendebat. Vt, cùm Cazimirienses aliquot decuriones ob cædem nobilium quorundam, tumultu cõcitatę multitudinis patratam, supplicio capitali affecit, ne quod maius malum inde existeret, & vt illi exemplo essent in posterum magistratibus, multitudinem temerè concitantibus, concitatámve non refrenantibus: vel, cùm Gdani de capitibus seditionis vrbanę supplicium sumpsit. Vel denique cùm dux adhuc Silesiæ, regionem illam omnem latrocinijs, quibus infamis erat, iam inde ex quo tempore bella ibi à Bohemis & Vngaris, Matthia, & Georgio, ac mox Vladislao regnantibus, gesta sunt, penitus repurgauit. Quod factum eius cùm finitimi omnes laudant, tum Silesij quoq; etiamnum grata memoria prosequuntur. Ad clementiam verò fuit propensior, ita vt cùm aliquando eam ob rem, nescio à quo viro senatorio reprehẽderetur, vrbaniori respõso repres-

Synceritas.

Saueritas & lenitas.

Cazimirienses puniti

Gdanenses seditiosi puniti.

Purgata à latrocinijs Silesia.

Clementia Sigismundi.

fiſſe illam eius acerbitaté feratur: Qui ſcis, inquiés, à quónam ſæueritatem iſtam exordiret? Illud opinor innuens, neque illum culpę exortem eſſe, & ad multa nonnunquam conniuendum eſſe Remp.administranti. Proinde multos capitis reos vita donauit, nõnullis inuſtam iure infamiam ſuſtulit: nullius propemodum bona confiſcauit: cõfiſcata etiam ijs, quorum fuerant, reddidit. Exules & proſcriptos reuocauit, ſine accuſatore quidem & indicta cauſſa neminem damnauit. Gdanenſibus vilis plebeculæ impetu ab officio diſcedentibus, nihil ferè de priſtina libertate & immunitate, nihil de commodis, quę perampla ſunt ciuitati illi publicè, & priuatim, detraxit, autores modò ſeditionis paucos inuitus partim interfecit, partim exilio mulctauit. Hoſtibus ſupplicibus libentiſſimè veniam dedit, ita, vt vel de medio victoriarum curſu non grauatè retrahi ſe ad veniam, reconciliationemq; pateretur. De Valachis quidem iam diximus. In Cruciferos verò debellatos iam ferè, quàm clementer ſe geſſit? Quod niſi fidem eorum ſuſpectam habuiſſet, non modò ſiuiſſet eos retinere, quæ habebãt adhuc, ſed ablata quoq;, ni fallor, eis reddidiſſet. Magiſtrum quidem eorum, Albertum Marchionem Brandenburgenſem, ſororis ſuæ filium, expectatione, & aduentu auxiliorum è Germania, variè tunc, vt quàm leuiſſimo verbo vtar, ſecum agẽtem (dabit mihi veniam princeps ampliſſimus, vulnus ſuum neceſſariò refricanti, & beneficentiſſimi in ſe auunculi memoriæ hoc non inuitus, vti ſpero, donabit) retinere ea, quæ ante bellũ illud habuerat, & partim iure belli amiſerat, partim amiſſurus eſſe videbatur, omnia iuſſit: & honore auxit,

Clementia erga Gdanenſes.

In Cruciferos clemẽtia

Albertus Marchio Brandẽburgen. dux in Pruſsia factus.

auxit,Magistri appellatione in ducis nomen,quo omnem deinceps rebellandi occasionem tolleret, cõmutata: deniq; hęreditarium ei,fratribusque eius Cazimiro, & Georgio, in mares duntaxat liberos, principatum illum constituit. Hæc annón maxima sunt documẽta clementię,hostem,quẽ minimè esse decuerat,& hostẽ pertinacem, penè deuictũ & fortunis spoliatum,meliore quàm fuisset dudum,conditiòne,in societatem, & amicitiam recipere? Quid illud eodem bello,quòd Germanos milites cõtra se militantes, velitationibus, & leuibus nostrorum prælijs exagitatos,& labore, inopia, inedia, vigilijs, vulneribusq; confectos,delere,cum posset, noluit? Captiuos,quorum plenæ erant turres, & ergastula in maiore Polonia,& Cuiauia, sine vllo precio liberos,atq; adeò veste & viatico donatos, dimisit? Cuius clemẽtiæ,benignitatisq; suę maximũ, nisi fallor, fructũ cepit: nempe, quòd per tot annos deinceps eo regnãte,in Prussiam Germani,& cõtra Polonos, quamuis sedulo sollicitãtibus Cruciferis, arma non sumpserunt:non tam viribus, & fortuna regis, vt equidem credo, deterriti, quàm beneficentia victi. Sæpenumero enim ij,qui aliquando victi,fractique sunt,cõtra victores sese recolligunt. At quos victos seruaris ac iuueris, eos beneficij pariter & fortunæ suæ recordatio, pristinos spiritus recipere non tam facilè sinit. Neque illud minus est,nec scio an longè maius clementiæ Sigismundi argumentum, quòd cum permagna libertate, cui reges atque monarchæ plerique omnes infensi,& infesti sunt, Respub. nostra constituta sit, nunquam eam infringere conatus est: quamuis impellentibus ad id quibusdam,

Prussia in feudum concessum Marchionibus.

Clementia in victos. Germania milites.

Libertas in Republ.

&c maiore nonnullorum licentia aliquando prouocante. Verũ cedere furori paucorum, quum detrahere aliquid propter eos de cõmuni libertate, rex optimus maluit. Quòd ſi qui reprehendunt, ijdem ſanè reprehendant, quòd amari à ſuis, quàm timeri: &c patrem ſe, quàm dominum haberi maluit. Huc &c illud pertinet, quòd procerum ſimultates atque diſſenſiones ſemper ſedauit, quoad potuit: quas alere tyranni, &c qui priuata cõmoda ſua, quàm Remp. pluris faciunt, ſolent. Nec eæ tantum (proh dolor) his extremis eius temporibus inter quoſdam inualuiſſent, magno iuſtitiæ, &c iuris dicũdi impedimento, ſcelerum impunitate, &c periculo, maloq; Reip. dum ea quaſi plauſum diſparibus ac diuerſis iumentis, auriga ceſſante, aut nec quicquam laborante, diſtrahitur ac diſcerpitur: non inualuiſſent, inquam, diſſenſiones tam peſtilentes, ſi ſenium, &c perpetuus ferè morbus cõſuetudinem, &c autoritaté priſtinam retinere eum ſiuiſſet. Quò fit, vt ipſi iure quodã ſuo venia danda ſit, ſi nõ per omnia eum, quem debuit, quemq; florentiore ipſius ætate tenuerat, curſum Reſpub. priſtino illo ſenſuum, animi, &c memoriæ vigore in eo deficiente, tenuit. Ætatis hæc, viri Poloni, &c Lituani, non illius culpa eſt. Ille quidem præclaris virtutibus ſuis, atq; ſuperioris temporis adminiſtratione, &c felicitate hæc, ſi qua fuerunt, extremi corporis incõmoda, penitus (ſi modò vos æquiores, &c gratiores, quàm maligniores haberi mauultis) obſcurauit. Neminem vnquam mortalem inuenietis, qui omnes numeros felicitatis abſoluat. In cariſſimis quoq; parẽtibus, ſuauiſſimis vxoribus, dulciſſimis liberis, atq; adeò in ſeruis quoq; veſtris multa quo-

Simultatũ ſedator.

Simultates procerum.

Senium Sigiſmundi.

ta quo-

ta quotidie vos ferre necesse est, nisi humanitatem exuere prorsus velitis. Quę enim ista esset iniustitia, & immanitas, atq; adeò impietas, si liberi parentem suum, à quo progeniti, liberaliter educati, & instituti, semper indulgenter habiti, & omni ratione adiuti, & ornati, summa deniq; omnia cõsecuti essent, ad extremum propter olẽtem animam, mucidasq; nares: addo etiam, si libet, propter neglectam rem familiarem, abominarentur, aut etiam grauius incusarent, superiorum omnium beneficiorum obliti? Non est hoc vestri moris, neq; ingenij, viri Poloni: qui nõ penitus malos reges, nedum bonos, & bene meritos, grata memoria prosequi soletis. Verùm ad institutum nostrum reuertamur: fuit igitur in Sigismũdo, quemadmodũ videtis, singularis clementia, & priuatim, & publicè. At fuit is restrictior in bene merentes de se ac Repub. Fuerit sanè ita. Sed quis hoc ei vitio vertat? si bene secum reputet, inane ante eum regem ærarium: oppigneratas à maiorib. eius possessiones plerasq; & bona regia: egentes quosdã reges, ne in quotidianos quidem sumptus pecunia suppetente: nõ solutas à patre: ab ipso verò exactas omnium, nisi fallor, sororum dotes: dotatas duas filias, tres etiam reliquas dotandas, & pro dignitate sua, regniique elocandas: persoluta militibus suis, & externis supra ducenta millia florenorum, emeriti apud Ioannem Albertum, & Alexandrum fratres stipẽdij nomine debita: deniq; complura bella non sine magnis impendijs gesta, & alia prętereà impendentia. Hęc quisquis rectè secum perpendit, simulq; cogitat, quò indignitatis illa ærarij inopia, patrem, fratresq;, atq; etiam maiores eius nõnunquam im-

Senio cõdonandum aliquid.

Cur minus largus fuit.

Sumptus.

Magnificentia Sigis. pulerit, æquior multo in hac parte Sigismundo erit. Et tamen nihil is prætermisit, quod ad splendorem regni, & patriæ, dignitatemq; suam, & magnificentiam pertinere existimauit. Vt enim illa, quæ modò attigi, non repetam, vt redemptos à barbaris captiuos: restitutas res, ne belli caussa essent, potēti hosti à nostris prædabundis ablatas: senas nuptias magnificentissimo apparatu factas: cōstructas aliquot locis, & pro veteribus tugurijs regali magnificentia exornatas domos. Vt hæc, inquam, prætercam, arces quidem, Camenecensis in Podolia, Leopoliensis, Sendomiriensis, Corcinēsis, Vilnensis, Cracouiensis, & hæc quidem bis, & aliæ quædam instauratę, & munitæ: comparatæ, & instructæ permultæ, & magnæ bombardę: frequentes legationes ad externos principes missæ, & ab eis vicissim veniētes splēdide ac liberaliter acceptæ atq; dimissæ, permagno ei constiterunt. Sumptuosus verò & ille fuit, splendidissimusq; cum Cæsare Maximiliano, & Vladislao ac Ludouico regibus apud Viennam cōgressus, quo Polonorum & Lituanorum nomen, obscuriùs antehac, & inopiæ, inertiæ, barbarieique opinione contemptibile apud externas gentes, illustrius & admirabilius esse cœpit. Post hos tot, tantosque sumptus, nō in luxum, delicias, & voluptates priuatas profusos, sed ad vtilitatem, salutem, decus & ornamentū Reip. factos, non est sanè reprehendendum, nec scio an valde laudandum, quòd ærarium nō inane reliquit, filij hæredis necessitati, & futuris Reip. vsibus, vt filiarum dotes taceam, vtiliter seruiturū: belliq;, si quod alicunde nobis inferretur, neruum futurum. Et tamen cū hoc sibi proposuisset, ne in

Arces ab eo extructæ, aut instauratæ.

Bombardæ.

Legationes.

Regum conuētus Viennæ.

Ærarium inane.

Beneficētia.

in priuatos quidem benignitatem, & munificentiam suam clausit: & fortes, doctos, ac sapientes viros, aut quauis alia ratione vtiles Reip. cum donis, tum honorib. & alijs beneficijs prosequutus est. Vt enim literatos homines, nostrates pariter & externos, quorum vel opera honorificè in rebus magnis vti se posse existimabat, vel scriptis & præconijs suum, populorumq; suorum nomen illustratum in sperabat, vt eos igitur omittã, ac de fortibus viris aliquot modò insigniores cõmemorem, nónne Constantinum Ostrogiensem ducem peramplis beneficijs auxit? nónne Ostapheio plebeio, aut obscuro duntaxat homini, sed in Tartaricis bellis exercitatissimo, & vigilantissimo, cùm aliàs, tum post obsessam aliquandiu, & oppugnatam à Turcis atque Tartaris: ab eo verò strenuè defensam arcem Cercassiam, permagnum honorem habuit, & multa largitus est: multa sæpe delinquenti indulsit? Quid Nicolaum Senauium, scientia, & vsu rei militaris præstantem, excellẽtis virtutis ergo collocupletatum, & ad eum, in quo nunc est, honoris gradum euectum? Quídve virũ omni laude cumulatissimum, Ioánem comitem Tarnouium, cùm alijs non obscuris beneficijs ornatum, tum ad summum dignitatis fastigium euectum, euidentibusq; grati animi indicijs, & præclaris elogijs, cum siue à Moschico bello, & Starodubo euerso, siue à deuictis apud Obertinum Valachis reuerteretur, ab ipso ornatũ, & honorario munere, publico totius Polonię cõsensu binis grossis collatis, cohonestatum, cõmemorem? Viuunt hi duo, & adsunt, & hæc mea dicta nutibus renidentes approbant. Tametsi longè maximum hi virtutis

Constantinus dux. *Ostapheius.* *Senauius.* *Tarnouius.* *Honorariũ publicè decretum Tarnouio.*

prę̨mium ſempiternam rerum à ſe geſtarũ gloriam, quæ eos nunquã deſtituet, arbitrantur. Taceo Bielſcium & Lacium Moſchos transfugas perhonorificè ab eo acceptos, & luculentis poſſeſſionibus donatos, ingenij, fidei, & ſcientię rei militaris ergo. Nõ fuit ergo Sigiſmundus, ne in hac quidem parte reſtrictior. Aut ſi quando tandem fuit, non ſua voluntate, ſed neceſſitate, idque ingraueſcente maximè ætate fuit. Quoniam autem illa quoq; vel potiſſima pars eſt iuſtitiæ, quæ cum cælitibus hominum, quaſi ſocietatem quandam tuetur, pietas, inquam, & religio, de hac quoq; iam tandem poſtremo loco mihi dicendũ eſt. Conſulto autem in hunc eam locum ſeruaui, vt quæ reliquas omnes virtutes in ſe continet, & quaſi germina quædam ex ſe emittit, hominisq; felicitatem perficit, eadem nobis huius optimi regis perficiat laudationem. Abſq; hac enim cæteræ virtutes, imagines virtutum, & vmbræ ſunt verius, quàm virtutes: neq; omnino laudabiliter, & beatè, quamuis rebus ad vota fluentibus, viuitur. Qua autem pietate fuerit, quamq; ſanctè, & religioſè Deum optimũ maximũ Sigiſmundus hic rex coluerit, ſi alia nulla eſſent, ea quæ hactenus perſecuti ſumus, ſatis magno eſſent argumento: neque enim ita ſe ille tum in adminiſtrando regno, tum in omni vita geſſiſſet, neq; tantus euaſiſſet, neq; tot bonis, & felicitatibus, quot percurrere obiter vix potuimus, aut ipſe, aut ditiones eius cumulatæ fuiſſent, niſi Deum propitium habuiſſet. Veriſſimum enim illud eſt, quod eſt in epiſtola diui Iacobi Apoſtoli: Omne munus bonum, & omne donum perfectum ſuperne deſcendere, à patre luminum. Eum verò nemo pro-

Bielſcius & Lacius Moſchi transfugæ.

Pietas, & religio Sigiſ.

Regni felicitas ex cultu Dei.

propitium habere poteſt, niſi qui agnoſcit, reuere-
tur & colit, omnemq́; fiduciam ſuam in eo collocat.
Sic enim canit Dauid rex & propheta: Inquirentes *Pſal. 33.*
Dominum, non deficientur vllo bono. Et alibi: Qui *Pſal. 124.*
confidunt in Domino, erunt ſicut mons Sion, qui
non commouetur in æternum. Cùm igitur Sigi-
ſmundo tot illa, tantaq́; bona in omni vita ſuppe-
tierint, quis negabit eum Deo curæ fuiſſe? Vt enim
non fallitur, ita neque fallit Spiritus ſanctus, qui per
Dauidem olim locutus eſt: Quoniam rex ſperat in *Pſal. 20.*
Domino, & in miſericordia altiſſimi, non commo-
uebitur, & quæ præcedunt: Deſiderium cordis eius
tribuiſti ei: præueniſti eum in benedictionibus dul-
cedinis. Et alibi: Propè eſt Dominus omnibus in- *Pſal. 144.*
uocantibus ſe in veritate: voluntatem timentium
ſe faciet, & preces eorum exaudiet, & ſaluos fa-
ciet eos. Cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe. *Impiorum proſperitas.*
Sed quoniam impijs quoq; nonnunquam proſpe-
rè multa in hac vita cadunt, eluceťque in eis etiam
aliquando nonnulla imago virtutis atque probita-
tis, age videamus, num qua alia ratione pietatem
huius regis oſtendere poſſimus. Et ecce occurrunt *Templa magnificè culta, extructa, & ornata.*
nobis templa Dei Opt. Max. partim inſtaurata, par-
tim à fundamentis excitata, & multis, magniſque
donarijs, & precioſis vtenſilibus, ad ſplendorem ſi-
mul, & vſum cultus diuini, regali munificentia ex-
ornata. Atque vt Vilnenſem baſilicam, & Rupenſe,
ſiue Scalcenſe fanum, & quædam alia, quæ nunc in
mentem non veniunt, prætercam: hoc quidem cer-
tè delubrum pulcerrimum, & ſumptuoſiſſimum
baſilicæ huic adiunctum, quod ſepulcrum, & mo-
numentum ſuum ille eſſe voluit, cum inſtituto iu-

giter & concinnè Deum colentium sacerdotũ collegio, ferit oculos nostros, & quodã augusto splendore perstringit. Huic verò basilicæ quàm multa & ampla donaria contulit? Iam quis nescit, quàm sedulo is, dum per ætatem, & morbum potuit, & quàm religiosè sacris, cultuique diuino operam dederit, nulla neque temporis, neque loci incommoditate, neque occupationibus retractus? Quid ego precum eius assiduitatem, quid festorum dierum, ieiuniorumq; intemeratam obseruãtiam commemorem? in quibus omittendis vix valetudinis gratia atque id extremis demum aliquot annis, medicorum suasu, & episcoporum permissu, ne dicam hortatu, sibi indulsit. Quæ enim à teneris annis cum lacte quodammodo materno imbiberat, ad extremũ vsque halitum constanter & mordicus ea retinebat. Externi hi sunt cultus, ritusque, fateor, neque in his cardo religionis nostrę vertitur: vera & interior pietas in mentibus, & voluntatibus nostris penitus inclusa est. Ita sanè. Sed cùm ea soli Deo perspecta & explorata sit, tamẽ his externis sese nobis prodit, & exerit: vt sic luceat, secundum authorem salutis nostræ Christum, lux nostra hominibus, vt ij videntes opera nostra bona, celebrent, & glorificent patrem nostrum cælestem. Bona est enim, ait angelus ad Tobiam, oratio cum ieiunio, & eleemosyna. Ipse quoque CHRISTVS IESVS apud Matthæum magnopere hæc tria commendat, dum quomodo fieri debeant, præcipit. Quid verò prolixam Sigismũdi in egenos, quorum victus, vestitusque parandi rationes vel morbus, ætas, vel calamitas aliqua, vel denique arctioris, & addictioris Deo vitæ professio impedi-

Sedulitas in templis.

Obseruãtia institutorũ ecclesiasticorum.

Externus cultus Dei.

Tob. 12.

Matth. 6.

Eleemosynæ Sigismũdi.

pediuisset, beneficentiam, & liberalitatem persequar? Eadem opera lucem hanc diurnam accensa lucerna illustrare coner. Cernitis en ipsorum turmas, non modò templum hoc, verùm etiam vias, & plateas complentium, & orbitatem suam, tam benefico rege amisso, miserabiliter deplorantium. Illa verò eius in receptis antiquitus Dei placandi ritibus, & cerimonijs, sacrosanctè retinendis ac defendendis, & in propugnandis Dei ministrorum commodis, præclara voluntas, & constantia, in ista præsertim nostri temporis licentia, & isto nouarum rerum, quo nunc leuissimi quique homines flagrant, studio, seu verius pruritu, nónne maximum est singularis pietatis argumentum? Vidit enim sapientissimus rex, in religione nostra nihil melius, nihil exactius hoc tempore à quoquã inueniri posse, quàm ab ipsis Christi seruatoris nostri discipulis, eorumq; successoribus proximis, sanctissimisque patrũ Concilijs cõstitutum, & publico Christiani orbis cõsensu tot seculis retentum esset. Didicerat non hîc, aut illic, & in angulis omnino Christum quærendũ esse: neque vnuscuiusque esse, arbitratu suo verba, & instituta Dei interpretari: sed ecclesiam, ecclesiam, inquam, in qua certa esset ac perpetua, vt inquiunt vetustissimi, sanctissimi, & grauissimi doctores, Irenæus, Cyprianus, & Augustinus, tot seculis continuata, verorum episcoporum successio, columnam esse, quemadmodum ait diuus Paulus, & firmamentum veritatis. In ea sola dari spiritum veritatis, qui vt author, ita interpres quoque sit sacræ Scripturæ: non dissensionis, verùm pacis Deus. Quo quidem illis carere necesse esset, quibus inter ipsos

Constantia in fide & religione catholica.

Ecclesia, & doctores antiqui.

Matth. 24.

1. Tim. 3.

1. Cor. 14.

non conueniret: & qui ne ipsi quidem singuli sibi constarent, sed omni vento doctrinæ, quasi nebulæ turbine exagitatæ, circumferrentur: Iam verò illa, quòd moribundus sacra Christi mysteria ritu Christiano expetiuit, & venerabundus accepit, quòd se totum Deo religiosis verbis, & suspirijs commendabat, quòd in eius clementia, & misericordia fiduciam suam omnem collocabat, quæ & isti euidentissima, nisi fallor, veræ pietatis indicia iudicans, nónne certa sunt piè, & religiosè exactæ vitæ testimonia? Cùm igitur tanta pietate, quanta genere illo inclyto, & educatione optima digna fuit, præditus fuerit Sigismundus, nihil mirum, si iustus quoq;, clemens, magnificus & benignus: si temperás, moderatus, pudicus, & modestus: si fortis, constans, patiens, & excelso animo: si præteritorũ memor, præsentium sagax indagator, futurorum acutus coniector, & vtilium publicè, priuatimq; diligens & sapiens prouisor fuit. Non mirum, si in hac breuitate vitæ humanæ, magnisq; laboribus viuendo octogesimum secundum annum attigit, si viribus & valetudine plerunq; firma fuit, si sensuum, ingenijque vigorem ad extremum penè retinuit. Non mirum, si gratia, & authoritate apud suos pariter, & externos, summos iuxta ac infimos valuit: si amplissimũ regnum, elatis post patrem duobus fratribus, maturè adeptus, bellis felix, & victoriosus, pace multa beatus, vxoribus & liberis non infortunatus, ditionum aliquot accessionib. locupletior, tã bene, tam quietè, tam feliciter, tantoq; bonorum omnium fauore vno & quadraginta annis id administrauit: & florentius multò, quàm acceperat, nó degeneri, vti confi-

Ritus Christiani in moriente.

Virtutes Sig. in speculum principibus posita.

Ætas 82. annorum.

confidimus, filio reliquit. Non mirũ deniq;, si sempiternum optimi, & fortunati principis, & patris patriæ nomen atque gloriam, nisi me vanũ fallit augurium, apud longam posteritatem celebris, inclytusque rex retinebit: quippe, qui superiores omnes principes, & reges nostros non modico interuallo post se reliquisset. Nam quæ in singulis illis singula laudabilia fuerunt, ea hic vnus omnia complexus est. Boleslai Chrobri, vt ab hoc potissimùm ordiar, solertiam & magnificentiam: Cazimiri monachi, pacis & instaurandæ patriæ superiorum temporum iniuria afflictę studium: Vladislai eius filij mansuetudinem, Boleslai Criuousti victorias, Crispi prouidentiam, Miezislai senis grauitatem, Cazimiri horum duorũ fratris iustitiam, Lesci albi excelsum animum, Boleslai pudici religionem ac temperantiam, Lesci nigri moderationem animi: Vladislai Locticі fortitudinem, & in tolerandis aduersis patientiam: Cazimiri magni, in ornando, & muniendo regno studium atque diligentiam: Iagellonis aui, si non propagando, certè in amplificando cultu diuino, pietatem, laborem, & munificentiam: Vladislai patrui magnanimitatem, & clementiam: Cazimiri patris facilitatem, & offensarum perbreuem memoriam: denique Ioannis Alberti fratris ad res magnas gerendas, quanquam meliore fortuna, alacritatem. Has, inquam, omnes omnium, illorum virtutes solus Sigismundus non modò æquauit, sed superauit etiam: ita: vt nulla cuiusquam eloquentia, nedũ infantia nostra, satis dignè, & pro meritis eum laudare possit. Sed iam ipsum ex augusto illo mausoleo, in quo heri recõditus est, nos, quibus præfuit,

Pater patriæ Sigism.

Poloniæ regũ virtutes.

Sigismund. omnibus excellentior.

alloquentem audiamus. Quàm iustè, quamq; moderatè, vobis viri Poloni (liceat enim mihi vos omnes, imperio coniunctos, vno nomine appellare) imperauerim, & quanta felicitate regnum hoc auxerim, ornauerim, & cumulauerim, vos ipsi probè nostis: aut si qui per ætatem intelligere, & iudicare adhuc non potuistis, è maioribus natu, bonis & grauibus viris, discere potestis. Pro his meritis meis, iure meo illud à vobis postulo, vt si quid vnquam imprudens offendi, id vel humanæ imbecillitati, vel ætati meæ condonetis: quam verò mihi debetis gratiam, eam liberis meis dulcissimis referatis, morte mea pupillis. Filium hunc meum vnicum, quem ipsi vobis regem, mihi successorem, me volente, & postulante, iam pridem designasti, eodem quo me, aut maiore etiam, si potestis, studio prosequamini, consilijs adiuuetis, consentientibus animis atq; viribus protegatis, ætati eius nõnihil etiam indulgeatis. Ne audiatis eos, qui dum suam rem agunt, vestram agere videri volunt: & tamen aliud alibi præ se ferũt, vtrinque vt gratiam ineant, & opes, potentiamque suam augeant, & stabiliant. Cernitis qualia nũc sint tempora, quousque domi progressa sit multorum audacia, quanta huic regno, & communi patriæ pericula à barbaris impendeant. Maturè vobis prouidendum est, ne non modò imperium vestrum, & Respub. verùm etiam libertas, & vita vestra, vestrorumq; in extremum discrimen veniat. Id verò ita demum rectè prouidebitis, si sublatis omnino quorũdam factionibus, dissidijs, & simultatibus mutuis, amore, & officio erga vos inuicem: erga regem verò vestrum studio, & beneuolentia certabitis. Sic enim

Pathetica filij cõmendatio.

Consilium regis.

enim fiet, mihi credite, vt qui nũc formidolosi nonnullis videmini, formidabiles vicinis vestris, hostibusque sitis. Ad te verò, fili carissime, hæc mea est oratio. Illo autem habitu, illoque vigore, hæc tu, Sigismunde Auguste, patrem tecum loqui existimato, quo fuit, cùm tibi huius regni habenas, sceptrũq; traderet. Nihil est, quòd te vnà cum matre, & sororibus tuis, puellis lectissimis, propter mortem meam tantopere excrucies. Mihi quidẽ ego meo tempore, annorum, vitæ, gloriaq; satur, non dico mortuus sum, sed ad beatiorem vitam, regnumque melius migraui. Vt autem vestro quoque & horum omnium tempore id factum esse videatur, secundum Deum in te, fili, maximè situm est. Tibi, mi fili, deinceps, & mater, & sorores, & verò Resp. maximè curę esse debebunt. In te spes omnes omnium, quas frustrari te ęquum, non est, sitę sunt. Nonnihil quidem nobis debet Polonia, quemadmodum audisti, sed nos illi multò plus. Quippe quæ nos sibi, maioresq; nostros, posthabitis quibusdam illustrioribus, & elegantioribus, atque etiam potentioribus fortasse, reges assumpsit, & summa fide, studio obsequioque coluit. Te, quemadmodum ipse nosti, puerulum etiam tum, regio diademate insigniuit. Ad eius igitur salutem atq; dignitatem, vicissim te voluntatem tuam, studia & conatus omnes adiungere in primis æquum est. Id verò ita demum rectè facies, si omnib. te ęquabilem, familiarem verò non nisi grauissimis, & sapientissimis quibusq; præbebis: si nullius ius, & innocentiam, neq; gratia, neq; odio cuiusquam opprimi sines: & in iudicijs exercendis, non cuius cognatus, necessarius aut cliens quisque sit, sed quàm

Verba Sigis. ad filium.

Aurea pij patris monita.

iustam caussam habeat, attendes: si tenuiores à vi & iniurijs potentiorum vindicabis: si honestatem voluptati, publica commoda tuis priuatis antepones: si nulla in re leuior, aut præceps eris, neque de maioribus rebus absq; consilio senatus quicquam statues: cum iuuenibus verò, & iuuenili ardore præditis, consilia non temerè communicabis: si assentatoribus aures non accommodabis (blandum enim est malum, sed pestilens in primis regnis atque regibus, assentatio) si dissensiones ordinum, & simultates procerum, inter ipsos authoritate tua penitus extirpabis: si denique pietatem atq; religionem sanctissimam sedulò & ex animo coles: neque ab institutis maiorum, & iam inde ab exoriente religione Christiana apud omnes gẽtes recepto, & ad nostra vsque tempora transmisso, retentoq; cultu Dei optimi maximi, venerandisque cæremonijs atque dogmatibus, te cuiusquam, vel insidiosis blanditijs, assentationibus, & illecebris auocari, vel importunitate auelli sustinebis. Harum rerum omnium exempla domestica habes, satis, nisi fallor, illustria. Non ignoras, fili, quo successu, qua felicitate, quantaque gloria nos tam diu regnauimus: id nos totum Deo Opt. Max. quem sedulò, riteque coluimus, acceptum referimus. Existimare autem debes, neque regnum, neque quicquam omninò sanctum & inuiolabile esse posse, vbi religio labefactatur. His tibi vijs, fili suauissime, ad laudem, ad beneuolentiam hominum, ad salutem, tranquillitatemque ditionum tuarum, denique ad decus, & immortalitatem grassandum est. Hac certus est, & exploratus pijs principibus ad cælum aditus. Hæc

tecum

tecum Sigiſmunde Auguſte, pater: illa rex veſter vobiſcum, viri Poloni. Reliquum eſt, vtrique vt ſanctiſſimis, & ſaluberrimis monitis eius obtemperetis, eiuſque præclara erga vos merita, aſſidua pietate, & grata memoria ſemper proſequamini: omnesque pariter eum, vti debemus, viuorum, & mortuorum Deo, apud quem nemo ſatis iuſtus & inſons eſt, aſſiduis precibus commendemus. Viciſſim ille in cælis, vti ſperamus, pro nobis orabit: & quorum ſaluti, & incolumitati omni ratione, quoad vixit, conſuluit, ijs ne nunc quidem, omni iam rerum terrenarum cura, & moleſtia ſolutus, ſtudium ſuum in placando Deo Opt. Max. deeſſe patietur.

IN FVNERE SIGISMVNDI IAGELLONIS, POLONIÆ REGIS, STANISLAI ORICKOVII RVTHENI ORATIO.

Ex noſter mortuus eſt, ſi tamen ille mori potuit, quem ſua præſtans atque regia virtus immortalem ante obitum reddiderat: quã ille cùm cõſtanter in omni vita coleret, quid tandem eſt, cur hunc mortuum dicamus eſſe potiùs, quàm hoc mortali corpore exutum, ad illam immortalem vitam abijſſe, ad quam ſibi iter ſobriè, iuſtè, ac piè viuendo parauerat? Abijt ergo hinc, nos flenteis ac dolenteis reliquit in hoc ſqualore ac ſordibus, quibus obſiti, in funere ipſius comparemus, nobis cum illo periêre omnia, Equi-

tes: illi verò nihil præter hoc mortale corpus decessit: pro quo tamen ipso, cumulatur nunc ipsius acta vitę æternitate, atq; immortalitate sempiterna. Nostra autem hæc mors veriùs, quàm vita illius à nobis discessu, quàm afflicta, exinanitaque sit, testes sunt mœror hic vester, ac vestræ piæ lacrymę, quibus deflemus non interitum regis nostri, qui nullus illi est, sed orbitatem nostram. Amisimus enim, equites non dominum: nihil enim ille minùs nobis fuit, sed iustissimum regem, atq; indulgentissimum patrem, qui cùm vnum, & †quadragesimum annum regnaret apud nos, quod exemplum regnans non dedit iusti ac moderati Imper. aut quod monumentum post se non reliquit in hoc regno, humanitatis, mansuetudinis atque beneficentiæ erga vos singularis? Quocunq; te animo atq; oculis conuerteris, plena omnia exemplorum illius sapientiæ, iustitiæ, fortitudinis, temperantię ac virtutum omnium reliquarum reperies: siue Eccles. Dei videas, quam ille integram atq; incorruptam in Polonia præstitit: siue ipsam Rempublicam, quam ille tanquam bonus pater vnicam filiam in sinu suo complexus, tam domi, quàm foris, tam pace, quàm bello, fouit, auxit, ac omnibus ornamentis cumulauit, in qua quidem Republica talem se ille regem gessit, vt & omnes ante se reges facilè vinceret, & cæteris post se spem imitandi adimeret. Cedant huic omnes reges: soli etiam scientiam regnandi concedant. Non Cyrus ille, non Agesilaus partem laudis æqualem ac gloriæ cum hoc petant, qui non tam rebus ipsis, quàm scribentium ingenijs magni fuerunt: de ijs enim non ad veritatem historiæ, vt videtur, sed imitatio-

† quadragesima annos regnaret.

nis

nis exemplum Græci homines multa fictè scripſerunt. At hic noſter Sigiſmundus regum rex, non ſolùm bene viuendo ac ſapienter regnando Cyrum atque Ageſilaum ſuperauit, aut ſi quid in regum genere maius hiſce fuit, ſed etiam illorum ipſorū ſcripta, qui de illis regibus eloquentiſs. copioſiſſimeq; ſcripſerunt. Meliùs hic vixit, quàm illi dixerunt, meliùs regnauit, quàm præceperunt. Ita Sigiſmundus rex noſter non fictum, neq; ſtylo adumbratum, ſed viuum exemplum, atque rebus ipſis expreſſum. Cæteris regibus à Deo fuit propoſitum, vt in hoc rege, ceu in quodam illuſtri monumento, eſſent repoſitæ omnes regiæ virtutes, vnde ſumi poſſet, quò humanum genus ſeruari, quò regna adminiſtrari, quò iura, mores, inſtituta, leges in hominum vita ſanctè ac quietè poſſint retineri. Quid? ſolúsne regibus ille exemplum viuendi fuit? minimè verò, equites. Nemo enim etiam ſortis infimæ reperietur, qui ad bene, beateque viuendum ex hoc rege exemplum non poſſit ſibi ſumere: ſiue enim religionem ipſam ſpectes, quem anachoritam ſanctimonia vitæ non vicit? ſiue etiam has virtutes vitæ communis conſideres, nempe patientiam, obſequium, modeſtiam ac temperantiam: quis non dico in ſummo Imper. rex, ſed homo ipſe priuatus, quem anguſta res coërcet, hac iſta commendatione Sigiſ. par fuit? Pauci equites, & haud ſcio, an aliquis omnino fuerit. Ita ille ſummā vitę abſoluit, vt ſapiētia reges: priuatos verò moderatione vitæ antecelleret, talemq; ſe in omni vita priuatim ac publicè præberet, vt id nulla orationis copia, vt par eſt, explicari poſſit, ne illius quidem Xenophontis

Græci, cuius ore Musas tum loquutas ferunt, cùm Cyrum illum atque Agesilaum verbis magnos faceret. At ne me quis ad Græcorum morem, temporis ac luctus vestri, caussa magna hæc facere existimet: ostendam, equites, talem regem nos amisisse, qualis in Polonia ante Sigismundum nemo, extra Poloniam verò pauci omnino apud omnes gẽtes fuerunt, siue bona ipsius propria spectes, siue quæ illi natura, aut fortuna largita fuit, consideres, vt meritò mors huius optimi regis dolorem huic senatui, mœrorem equestri ordini, squalorem Poloniæ, luctum ac gemitum omnibus attulerit: &, vt hæc ex iusto dolore profecta esse, ac amore intimo omnes intelligant, breuiter mihi dicendum est, quod genus viri fuerit, qui in regnando mores, quæ fides erga illum, & voluntas vestra. Vtilis erit & grata hæc oratio non solùm nobis in malis nostris, sed etiam his, qui cum laude viuere, aut gloriosè regnare concupiuerint. Sic enim de Sigismundo rege loquar, vt nihil nisi singulare, nisi regium, nisi diuinum, de hoc rege à me sitis audituri: idque quod dicam, non facultate orationis meæ, à qua longissimè absum, illustrabo, sed rebus ipsius gestis atque exemplis, cùm sua sponte clarissimis, tum verò nobis notissimis. Non abutar enim conscientia vestra, equites: falsam enim gratiam ab illo mortuo quid inire studeam, quę tota morte ipsius sublata est? Sola illius virtus mansit immortalis, de qua sine inuidia audiendum est: vt illius clarissimi viri recordatione ac desiderio vota faciamus, quo Deus noster similes Sigismundo regnare in Polonia velit, si non omnes, (nam id sperare ferè iam fas non est) at saltem aliquos,

quos, hoc nos certè animo esse in hoc exequiarum munere conuenit, vt Deus non huic tantùm mortuo, sed etiam ipsi Poloniæ regno, nobisque sit propitius, nostrasque res afflictas, atque in desperationem propemodum adductas, benignus adspiciat me etiam, vt attentè audiatis, etsi rogandi non estis, mœror enim hic vester vos satis attentos facit, tamen vt consuetudinem seruem, rogo.

Sigismundus rex, auum habuit Vladislaum Iagellonem, qui ex Lituana gēte in Polonia regnauit primus: virum omnibus tam bellicis, quàm religionis laudibus cumulatum: qui cùm octo & quadraginta annos in Polonia regnasset, multa trophæa de hostibus omnis generis constituit, inter quos Germanos memorabili pugna ad Dumbrouunum in Prussia deuicit: &, quod nulli vnquam regum *, neque nationum de Germanis licuit, hic solus est inuentus, qui, cęsis in acie vno die Germanorum quinquaginta millibus, Germanos à Polonis vinci docuerit. Prætereo alias victorias atque triumphos ipsius varios atque infinitos, quod illi nunc nihil ad nos, & si ad nos, nihil ad hoc tempus, de quibus tamē eruditi homines multa scripserunt. Hoc tamen dicam, id quod à patribus traditum meminisse debetis, magnum hunc, & excellentem regem, ac admirabili regnandi sapientia in Polonia fuisse, qui nō satis se functum officio ad munere regio putabat, si tantùm res humanas administraret, nisi etiam res diuinas summo studio curaret. Itaque Luthuanam sine Deo gentem ac impiam antehac, ad ouile Christi primus adduxit, in Ecclesiamque dicauit: deinde, cùm literas ipse nullas sciret, tamen hic omne li-

terarum genus ac Musas ipsas, tam Latinas, quàm Græcas, in Poloniam introduxit, nullum regnum esse ratus absque literis, nihilque sancti ac iusti, neque honesti ibi posse esse, vbi Philosophiæ non versaretur nomen: quod illa ex agrestibus ciuiles, ex immanibus mites, ex barbaris doctos, ex hominibus postremò Deos faceret. Huic ergo tam excellenti, siue arti, siue virtuti, siue diuinitati potiùs cuidam Vladislaus Iagello domicilium in ea vrbe collocauit, quæ caput ipsius regni fuit. Cracouiæ enim gymnasium condidit, quod omni virtutis, ingenij ac doctrinæ laude ad hanc diem floret, vt inde, tanquàm ex equo Troiano innumerabiles viri prodierint, sapientia, & doctrina præstantes. In hoc enim gymnasio Iagellonis opera, non seposita aliqua Philosophiæ, seu sapientiæ pars tractatur, sed tota ipsa omnibus suis partibus perfecta atque absoluta. Summa hæc laus est, equites, ingens Iagellonis gloria, immortale etiam in vos, liberosque vestros meritum huius optimi & diuini regis, quo ille tanquam luce quadam, atque splendore mirifico, obruit omnes victorias, laudesque non solùm suas, sed etiam aliorũ, qui Sarmatiam illam feram, & indomitam hac ista humanitate literarum expoliuit: vt, cùm ferocius gẽte Polona antea, fuerit nihil, nũc contrà beneficio doctrinæ hac eadem nihil videatur esse mansuetius, neque humanius. Hanc ego humanitatem, quam in tẽplis, quam in foro, quam in regno ac in moribus nostris versari videtis, Iagelloni regi omnem debemus: qui accersitis in Poloniam literis, adhibitisque earum Doctoribus, nos ab agresti vita ad ciuilem vocauit, nobisque persuasit,

suasit, humanitate, & doctrina nihil esse melius: contra verò, feritate ac inhumanitate nihil esse homine indignius, qua vna re atque sola immortalem gloriam ille est adeptus. Nam vincere bello Germanos magnum quidem illi fuit: sed quod victoriæ non bonorum virorum sunt tantum, sed interdum etiam malorum, ideo vera carent laude: at curare, vt piè, castè ac religiosè viuatur ab his, quibus præsis solius est (mihi credite) hominis pij, casti atque religiosi. Iam verò, nisi diuinò aliquo animi motu Iagello rex maiora concupijsset, & nisi fuisset † natura philosophia in huius viri mente quædam, quomodo ille, aut de literis ipsis, aut de illorum Doctoribus, ac de gymnasio condendo cogitare potuisset, præsertim cùm literam ipse legeret nullam? Quàm autem cara fuerit Deo optimo maximo, hæc Iagellonis mens atq; voluntas, inde apparet, quod ipsius genus longè, lateque regnare, non in Sarmatia solùm, sed in Hungaria, Bohemia, Silesia atque Morauia longæuum ac gloriosum voluit: vt Iagellana progenies singulari Dei beneficio edita in hanc lucem esse videatur ad retinendos homines in hac ciuili societate ad erudiendam vitam illorum communem, ad cõstituenda regna, ad vnienda imperia: denique ad proferendos fines humanitatis atque religionis. Iam videtis, equites, quæ vestra est sapientia, è quo fonte profluxerit Sigismundus rex ad hominum vitam gubernandam atque conseruandam, quàm puro, quàm sancto, quamq; repleto omni militiæ atq; sapientiæ laude immortali. Sed antequam de Sigismundo dicam, audite per quos viros hæc auita virtus ad Sigismundum peruenerit:

† natiua

Iagellone è viuis ſublato Vladiſlaus eius filius maior natu, huius autem Sigiſm. patruus, regnum paternum ſuſcepit digniſs. filius illo patre, ac ſucceſſor, in tuendo paterno regno omnium acerrimus: qui extrema pueritia à Polonis rex eſt factus: ineunte verò adoleſcentia, rex eſt ab Hungaris abſens expetitus, bello Turcico maximo atque acerrimis hoſtibus. Tanta opinio de illo animos omnium peruaſerat, vt in illius indole ſalus omnium gentium repoſita putaretur, ita vt & Polonis dare ſalutē, & Hungaros liberare periclis poſſe videretur. Tanta virtus huius regis fuit, tantus ad virtutem impetus, vt præter ætatem periculoſiſſimis temporibus maximis vndique ſeptus hoſtibus duo regna maxima Sarmatiæ atq; Hungariæ, ſumma atque incredibili virtute conſeruârit. Scythas in Ruſſiam irruentes ſæpe vicit, Valachos Polonis adiunxit, Amurathem ipſum ſpe atque cupiditate Hungariæ imminentem cum vniuerſa Aſia ex Hungaria victum, fugatumque expulit atque eiecit: cui quidem regi, veluti Aaronem quendam ſanctiſſimum atq; fortiſſimum virum Ioannem Capiſtranum de familia Franciſci, Eugenius Quartus in ſocietatem Turcici belli miſerat: quo ille adminiſtro atque comite non ſolùm Hungariam, ſed omnes Chriſtianorum prouincias ab æterno interitu conſeruauit. Nam quandiu vita incolumis Vladiſlao fuit, tandiu Turcarum genus minus potens, ac minus formidabile prouincijs noſtris fuit. Illo verò Varnenſi prælio victo, quot ille virtuti ac rebus ſecundis cōfiſus, impari militum manu cum Amurathe conflixerat, tantùm Turcarum tyranni poſtea ſunt adepti, quātum nunquam

eo

eo viuo optare sunt ausi, in quo tamen prælio enituit illa Iagellonis excellens atque inuicta in hoc rege virtus: cùm enim inclinaret iam victoriæ, spesq; in sola restaret fuga, & cùm cæteri exceptis Polonis, fugerent omnes, ille veluti Cæsar alter, sui oblitus, in confertissimas hostium cohortes, opem laturus suis, cum magna hostium strage se immisit: & cùm quidam vi ex prælio reuocare iuuenem conarentur, ferox monitoribus respondit, Non esse sui sanguinis vincere velle, & fugere: ô generosam mentem, & magno rege dignam. Non ego te eo prælio periisse dicam, Vladislae, neq; immaturam mortem hoc loco deflebo tuam. Viuis enim rerum gestarum gloria, & quandiu hic Sol terras adspiciet, viues. Nam quod tibi aut puerilis ætas negauit, aut immatura mors ademit, id tu suppleuisti virtute tibi: quam ad hanc diem, nõ Hungari solùm, pro quibus sanguinem fudisti, neque Poloni, quorum cum patribus illo in prælio occubuisti, sed illi ipsi Turcę, gentesque omnes barbaræ à te deuictę venerantur, fatalemque tuum sanguinem ad delendum Ottomannicum nomen sibi esse arbitrantur. Sed me longiùs prouexit, equites, recordatio huius regis cum grato quodam desiderio cõiuncta, & quod hoc intuens corpus, de illis quoque recordor, qui ex eodem sanguine erant creati, vnde & hoc erat sumptum. Nunc ergo relinquam patruum Sigismundi, tanti ac tam inuicti spiritus regem, & ad parentes ipsius iam vobis breuiter ostendendos, descendam. Vos quæso, quod adhuc fecistis, me diligenter audiatis: Vladislao Varnensi prælio extincto, Casimirus frater, huius autem Sigismundi pater, regnum

ſuſcepit fraternum, atque paternum, & quinque, & quadraginta annos in Polonia regnauit: quo in ſpacio res ille tantas geſſit, vt, ſi de ſingulis mihi dicendum ſit, abuterer tempore, & auribus veſtris, equites, ipſe etiam me ignorare viderer, ſi ad res magnas huius excellentis regis orationem nequaquam parem adhiberem, præſertim cùm ad ipſum Sigiſmundum tota properet oratio. Hinc tamen Caſimirus quantus rex fuerit, inde ſcire poteſt, quòd contra potentiſſimos reges atque ſummos Imperatores, non ſolùm ſuæ ætatis, qua ille regnauit, ſed omnis ante illum memoriæ, Poloniæ regnum incredibili virtute defendit. Nam cum Matthia rege Hungariæ fortiſſimo atque bellicoſiſſimo, bellum in Sileſia acerrimum geſſit, & Stephanum Valachiæ Palatinum, bellatorem inclytum parere Polonorum imperio coëgit, & Mahometem Turcarum tyrannum ex Valachia expulit, pacemque petere compulit, Pruſſiam maximo bello perdomuit: Moſchouiam deuicit: Scythiam ſæpe repreſſit: pacem, ocium ac tranquillitatem, armis atque legibus in ſuo regno diligenter cuſtodiuit: quibus ille rebus cùm eſſet apud omnes clariſſimus, facilè obtinuit, vt externis etiam auxilijs regnum Poloniæ muniret, quod ſciret regna, niſi finitimorum opibus ac beneuolentia iuuarentur, firma non eſſe. Itaque quod armis atque bello aſſequi non potuit, vt pax illi cum Germanis de Pruſſia eſſet, id vxore ex Germanis ducta eſt aſſequutus. Nam de domo Auſtriæ clariſſima, atque totius Germaniæ potentiſſima, eaque imperiali, vxorem duxit Eliſabetham, huius iſtius Sigiſmundi ma-

matrem: filiam autem Alberti ducis, qui idem Romanis, Hungaris, atque Bohemis rex fuit * cuius * Quæ nuptiæ, cùm essent plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, ac regiæ cuiusdam maiestatis, ita tamen fœcunditate atque prole beatæ fuerunt, vt vix è veteri regum memoria vllius nuptiæ cum his Casimiri conferri queant: nati enim sunt inde filij sex, omnes patri superstites: quorum serie quadam mirabili atque diuina, Vladislaus natu maior, in Hungaria regnauit viuo patre: Ioannes Albertus autem in Polonia patri successit: illi Alexander, huic verò Sigismundus hic rex: restabant duo, quòd illis credo meliora regna hisce terrenis debebantur, Casimirus, & Fridericus, quorum alter in Diuos relatus est: alter verò vrbis Romanæ cardinalis fuit: filias quoque septem numero, ex hoc eodem matrimonio susceptas, omnes Germanis principibus in matrimonium dedit, atq; ita genere ac sanguine suo cunctam Germaniam Casimirus compleuit, vt pauci sint ex omnibus Germanis principibus, qui consanguinei non sint Polonis. Felix Casimirus hac ista Deo grata, ac tam illustri apud omneis gentes sobole, ex quo tot ac tanti orbis terræ conseruatores prodierunt: qui felicior, ne in suscipiendis liberis, an diligentior in educandis fuerit, non facilè dixerim. Nam vt filias prætermittam, quæ summa pudicitia, & digna illo loco ac genere cura à matre sanctissima atque diligentissima fœmina educabantur: filij certè ea disciplina fuerunt instituti, vt non regis filij, sed priuati cuiusdã viderentur esse. Nullus in ijs educandis regius sumptus, luxus nullus, sed summa moderatio in victu, amictu, atque cultu adhibita fuit.

Norat ſiquidem ille ſapientiſſimus rex atque idem pater optimus, fundamentum eſſe omnis reliquæ vitæ cùm priuatę, tum publicę inſtitutionem ipſam educationemq́ue puerilem. Hinc enim petuntur primùm rudimenta illa ad laudem, & ad gloriam diſpoſita, nempe quid honeſtum, quid turpe, quid iuſtum, quid iniuſtum, quid expetendum, quid fugiendum ſit, quid Deo, quid parentibus, quid amicis, quid ciuibus, quid legibus, quid ipſi deniq; Reipublicæ debeas, quæ niſi tu ineunte ætate, in anguſta ac ſeuera vita cognoueris, inutilis homo, pernicioſus rex tuis futurus ſis, neceſſe eſt. Quid enim per Deos immortales ab eo expectes, qui ſine vllis honeſtis præceptis ex puellarum cœtu emerſus, à cantu, à tibia, à luxu, à tripudijs, à vino, à ſomno, à ſtupro, ad ſummum imperium acceſſerit? Iactabit ſe, mihi crede, illius intemperantia in illa copia inſolentiùs, neque quomodo proſit, ſed quomodo obſit rebus communibus cogitabit. Nam cùm voluptas ipſa per ſe virtuti ſit inimica, tum verò ſi ad illam poteſtas aliqua maior, aut imperium accedat, in furorē agitur, de ſtatuq́ue omni mentem exturbat humanam. Ex hac tali ratione illæ humani generis peſtes prodière partim crudeles, partim verò effœminati tyranni. Hinc enim Buſiris atque Phalaris illi veteres: hinc Nerones iſti recentiores ac crudeles tyranni: hinc etiā effœminati Sardanapali ſunt orti: quorum vitam ſi inſpicias, facilè reperies ineuntem ætatem illorum, non parſimoniæ, neque diſciplinæ radicibus, ſed ipſius voluptatis atque licentiæ illecebris nixam fuiſſe. Horum exemplis admonitus Caſimirus rex, nihil priùs habebat, quàm vt illam primam

mam filiorum suorum ætatem certis legibus pudoris, verecundiæ, modestiæ, atq; ipsius religionis adstringeret, certò sibi persuadens, taleis filios suos in regnando futuros, qualis illorum educatio præcederet, & meritò quidem: institutio enim puerilis regum ipsorum, primùm proculdubiò medium atq; postremum illis in regnando est. Hinc enim omnis ornatus vitæ, regibus est petendus: hinc contra fortunæ tela præsidium sumendum: hinc consilium, hinc authoritas ac grauitas petenda: deniq; id, quod caput est, quid sit regẽ esse, quid deceat illum, quod officium regis, qui vultus, incessus, victus, habitus: hæc sola recta institutio regi demonstrat. Non capit hæc, mihi credite, angusta ac nulla bona institutione erecta mens, sed vacillat ac titubat in omni regio officio ac munere. Qui enim rex hæc puer non didicit, is vitam miseram, desertam, contemptam, infamem, ac obtrectationibus expositam agat necesse est. His ergo malis atque his incommodis omnibus ab initio Casimirus statuit occurrere, præposterè se facturũ ratus, si regnum ipsum filijs post se relinqueret: filios autem ipsos, quibus illud seruaret, negligeret: quare ne videretur (vt dicitur) plus curare calceum, quàm pedem: summa ope requisiuit, cuinam instituendos filios suos traderet. Erat illis temporibus vir doctus, & bonus Ioannes Longus, Olugos à Polonis vocitatus: cuius vita probata, ac inculpati mores, cùm illius cõmendarent doctrinam, facilè Casimiro fuit persuasum, qui hunc filijs suis Doctorem accersierit: vt ex eius viri præceptis, atque institutis, veluti ex fonte quodam, atque totius honestatis radice flueret illa regia disciplina,

quam docti homines summam esse rerum omnium voluerunt: quæ mentem, linguam ac rationem futurorum regum, ad Reipublicæ gubernationem cum summa laude dirigeret: sic Casimirus non aliquem externum aut alienigenam, ac ignotæ virtutis hominem, filijs suis præceptorem delegerat, sed Sarmatam ac Polonum, eundemque spectatæ doctrinæ ac integerrimæ vitæ virũ. Ita ille non in externa institutione, neq; in peregrina adolescere mentem liberorum suorum voluit, sed in Polona atque domestica: nec iniuria. Vt enim semina, si in peregrinam mandentur terram, amittunt vim suam, sæpeque in diuersum genus abeunt: sic puerorum ingenia institutione degenerant à patria virtute, vt ex duro Scytha mollis fiat Arabs, ex Latino Græcus, ex Polono Italus. Quare Casimirus, cùm se sciret genuisse reges, non Italis, non Græcis, neque Indis, sed solis Polonis: cauit diligenter, ne quis primam illam indolem, nisi Polonus fingeret. Adhibuit itaq; Ioannem Longum, vt Polona institutione, Polonus ipse bonos reges Polonis eò diligentiùs efficeret, quantò in illorum institutione salutem non solùm regni, sed suam etiam inclusam esse videret. Hoc ergo munere Longus non minùs difficili, quàm operoso suscepto, statim ab initio amouit è conspectu illius teneræ ætatis pestem ac perniciem iuuentutis libidines omnes, & illarum authores. Non erant auditi in Longi ludo versus impudici, non cantus, neque symphonia turpis, quæ aculeis nequitiæ incendunt ad vitium iuuenum menteis, nunquam ibi sunt visi turpiloqui, nunquam ebriosi, nunquam mimi, nunquam amore ac vino, & mendacio cor-

rupti

rupti histriones: denique nunquam illa dijs irata, quam Itali appellant, mascara in ludo illo fuit: nihilque earum rerum omnium, quarum imitatione atque consuetudine in vitium labitur iuuenilis ætas, talisq; fit, quales sunt ij, quorum cõuictu lætatur: cum claudo enim (vt dicitur) claudus eris. Quare aures illorũ regum ab auditu oculos à conspectu talium flagitiorum diligenter fidelis magister continebat. Libri apud illum à regibus illis pro mascaris tractabantur: viri boni ac moderati, pro histrionibus cum regibus illis versabantur: parsimonia vitæ, morum reprehensio, malorum irrisio, virgæ mediusfidius ipse, atque plagæ, administræ illius institutionis erant, atque comites: meminique me audire de nostris senibus, Casimirum dicere solitum, nullum se acroama audire suauius, quàm eiulantem, ac virga cæsum ab illo magistro filium: ô regem Sparta dignum, qui in illis lacrymis, ac in illius vitæ angustijs fundamẽta bene ac sapienter regnandi filijs suis reposita esse arbitrabatur. Itaque cum magnarum rerum cupiditate, monitore Ioãne Longo, incenderetur assiduè præclara illa ad virtutem indoles, videtis quos fructus maturitate sua postea tulerit. Quid enim aliud caussæ putatis esse, quòd omnes vicinæ gentes, atq; nationes, ad Casimiri domum, quasi ad Philosophi scholam cõcurrerent, vnde nõ solùm reges regnandi, sed etiam magistros bene viuendi peterent? Nulla fuit alia, equites, nisi ipsius institutionis opinio. Hac enim impulsi sunt Hungari, vt ab illo Vladislaum regem sibi peterent: hac eadem Bohemi adducti Ioannem Albertum expetiuerunt, ita Alexandrum Lituani, ita

Sigiſmundum Sileſij: ô felicem tali prole Caſimirum: ô ter, quaterque beatam Poloniam, quæ tantæ indolis primùm, deinde virtutis parens atque altrix extitit: quæ quanta fuerit, teſtes ſunt omnes gentes atque terrarum oræ vltimæ, quæ ab hac iſta virtute, aut ſeruatæ, aut deuictæ, aut cum Poloniæ regno ſunt coniunctę. Nec mirum, nacta enim fuit hęc virtus naturam imperio aptam: ad quam cùm acceſſiſſet vſus, confirmatioque doctrinæ, ad tantam laudem, dignitatemque peruenit: & cùm omnes iſti optimi atque omni laude digniſſimi fratres florerent ingenij gloria: ſic tamen inter hos Sigiſmundus excelluit, vt tantum ipſe vinceret omnium teſtimonio fratres, quantum illi vincebãt reliquos omnes. Nam quæ veſtra opinio, quãta etiam ſpes omnium de hoc iſto iuuene fuerit, teſtes ſunt comitia illa Caſimiro mortuo Pitrokouiæ habita, vbi cùm de rege deligendo deliberaretis, hunc natu minimum, fratribus maioribus Ioanne Alberto, ac ipſi Alexãdro, anteferre ad imperium voluiſtis: & niſi partim Eliſabeth mater, partim verò Sigiſmundi ipſius continentia, fratri maiori concedentis, obſtitiſſet, antetuliſſetis. Vos hoc loco appello huius regni robur atque firmamentum, Thenciſci, quæ iudicia de hoc iſto rege tum feciſtis? quanta contentione animorum atque armorum veſtrorum hunc regem ſufficere patri voluiſtis? Quid tanto motu rerum ſpectaſtis aliud, niſi ſpeciem quandam atq; opinionem excellentis virtutis, quæ cùm ipſa ſumma eſſet in Sigiſmundi fratribus, in hoc tamen ita excelleret, vt quantum ætate ſuperaretur à fratribus, tantum ille ſplendore virtutis ac nominis ſui, fratres ipſos ſupera-

ſuperaret? quod autem ille tum ſe non extulerit, & quod à præſenti iam regno ac oblato abſtinuerit, nónne hanc abſtinentiæ illius laudem cuiuis reguo anteponendam putabimus? niſi enim inſediſſet in huius viri mente conſtans ac æquabilis ratio quædam vitæ, nunquam ille, mihi credite, abſtinuiſſet ab eo, quod illi tum ſumma voluntate ac incredibili veſtra conſpirationo datum, oblatumque fuit. Nam non volitare cupiditate gloriæ, non inflāmari ambitione ad rapienda regna, præſertim cùm rex eſſe poſſis, hoc omnium difficillimum opus eſt, equites: hoc ſolius ſapientis, ac huius hominis eſt proprium: qui tamen hoc ipſum, quod fratribus ante ſe conceſſerat, quàm cumulatè poſtea à vobis ſit adeptus, res ipſa docuit. Mortuo enim Ioanne Alberto, deinde Alexandro fratribus, vniuerſi hunc ex Sileſia ad regnum paternum vocauiſtis, in ſummo ipſius regni diſcrimine, ſummoque periculo: ita in eo ſolo reſtare ſpem regni, atq; ſalutis veſtræ tum putaſtis: quo quidem regno ſuſcepto, ita illud vnum & quadraginta annos adminiſtrauit, vt omnibus opibus florentiſſimum vobis poſt ſe reliquerit. In quo quidem regno, qualem ſe regem ille geſſerit, quibúſve artibus illud adminiſtrârit, res ipſa iam poſcere videtur, vt dicam: fuit enim hoc ſecundum è tribus, quæ de hoc ipſo rege dicenda ab initio propoſuimus. Vtinam, equites, ea in nobis eſſet orationis facultas, qua, vt par eſt, dicendo explicare poſſemus, quínam huius regis in regnando mores, quæ artes, qui modus fuerit. Nunc verò cùm virtuti Sigiſmundi regis non tantùm mea, quæ nulla eſt, ſed nullius omnino poſſit par oratio inueniri: date mi-

te ſibi adiunxit, partim fœdere reconciliauit, partim verò bello deuicit. Nam Valachiam inſperata victoria de Ioanne Alberto elatam, fregit ac domuit. Scythiam quoque multis prælijs ſecundis deuictam, ad extremum tandem munificentia, liberalitateque ſua in fide habuit: perfecitque vt Scythæ genus hominum ferum ac indomitum, liberalitatem ipſius potiùs, quàm arma experirentur: quem illi honorem, ante Sigiſmundum, nulli regum, ne illi quidem Alexandro domitori Aſiæ habuerunt: cum Turcarum etiam tyranno, cùm ab omnibus derelictus, ſolus periculoſiſſimum bellum gereret, fœdus ad extremum fecit, magis ex ſuorum tempore, quàm vt id vtile rebus communibus arbitraretur: de quo quidem fœdere dicam alio loco, equites: & ita dicam, vt hoc ipſum fœdus, quod nonnulli reprehendunt, magna neceſſitate factum fuiſſe oſtendam. Nunc dico, in his fœderibus atque bellis Sigiſmundum aliud ſpectaſſe nihil, quàm pacem, & ocium ſuorum: vt videlicet Polonia tot iactata caſibus, tot afflicta cladibus, tot denique oppreſſa malis, requieſceret aliquando, & ſe ex diuturno labore pace ac quiete reficeret: quæ eo miſeriarum iam venerat, vt neque priuatis, neque publicis opibus, poſſet contra vim hoſtium ſubſiſtere. Ita enim Iagello Germanico bello, & Vladiſlaus Turcico, & Caſimirus Prutenico atq; Hungarico, & Ioannes Albertus Valachico Poloniã attriuerãt, vt in media victoria victa eſſe propemodum ipſa Polonia videretur. Quare cùm ſpes reſtituendi regni nuſquam, niſi in pace, Sigiſmundo reſtaret: propterea hanc ipſam pacem omnib. bellis,

fœderibus, ſocietatibus atque affinitatibus quæſiuit. Nam ſorores, quas habebat, in Germaniam nuptum dedit: qua affinitate ille Germaniam cum Polonia non ſolùm coniunxit, ſed etiam Germanorum opibus illam contra omnem vim muniuit: nobiliſſimis enim ac potētiſſimis ex ea gente illos collocauit: qua ſanè re perfecit, vt illi primò omnium Poloniæ regũ pax cum Germanis firma eſſet. Nam quod is cum Prutenis bellum geſſit, priuatum illud bellum Prutenorum fuit, nulla publica ipſius Germaniæ authoritatem ſuſceptum: & ne quid fortè, quod ad pacem ſpectaret, prætermittere videretur, cùm iam Scythas liberalitate, Valachos deditione, Moſchos victoria, Germanos affinitate ſibi ac ſuis obligatos haberet: reſtabant Hungari, quos etſi illis temporibus Vladiſlaus frater cum Polonis coniungebat, tamen Sigiſmundus longiùs proſpiciens animo, Hungaros in perpetuum Polonis volebat deuinctos eſſe. Itaq; cùm Scepuſia domus princeps in Hungaria eſſet, Stephanusque Tranſyluaniæ Palatinus, rerum poſt regem primus in Hungaria poriretur, eius filiam Barbarám in matrimonium duxit, conſentiente ſenatu, ac approbantibus bonis omnibus. Læta hoc matrimonio Polonia fuit, non tam quod ſocietatem illi nouam attulerat, quàm quòd talem reginam ex Hungaria acceperat, quæ ob ſanctiſſimos mores, caſtiſſimam vitam, ac ob admirabilem pudoris atq; verecundiæ famam Heſter fuit vulgo appellata. Sed hæc voluptas huius lætitiæ nõ diuturna Polonis fuit: nam Barbara anno quarto, poſtquam in Poloniam venerat, vita eſt functa magno cum mœrore ipſius regis, dolore autem omnium

mnium veſtrûm incredibili: quæ tamen ipſa moriens, reliquit vobis pignus initæ ſocietatis cum Hungaris: filiam enim ex ea Heduigim Sigiſmundus ſuſceperat: qua Ioachimo Marchioni Brandéburgenſi in matrimonium data, pacem Polonis cum Marchia fecit. Ita ille hiſce artibus in omneis partes intentus, páce parta, Poloniam aſſiduis bellis afflictam exinanitam atque proiectam erexit, refecit, ac planè denuo conſtituit. Quanta hæc fuerit illius ſapientia, ex alijs quoque poteſtis ſuſpicari, equites. Alij enim pace bella quærunt: hic verò nihil bellis, niſi pacem quæſiuit. Alij regna ſuſcipiunt: vt finitimos bello vexent: hic regnũ abſq; finitimorũ beneuolentia infirmum eſſe duxit. Alij fœdera ineunt, vt ad euertendã pacẽ ſpacium habeant: hic omnia fœdera quę cum Turcis, cũ Scythis, cum Moſchis, cũ Valachis habuit, pace terminauit. Quis hunc regem non ad euertendos homines, ſed ad ſeruandos, non ad bello inter ſe cõmittendos, ſed ad pace coniungendos, natum fuiſſe neget? cùm enim pacem omni regno ſuo compararet, non tantùm ſuis, ſed etiam alijs gentibus atque nationibus pacis author fuit: & quod inter omnes conſtat, pacem mutuam Chriſtianis prouincijs ſtabiliorem nũquam fuiſſe, quàm Sigiſmũdo rege fuerit: ſic ille non tantùm quod ſibi ſoli vtile eſſet, ſpectabat: ſed cõplectabatur ad ſuam, & ad communem omnium ſalutem, omnes finitimos reges atq; nationes. Pacis enim author omnibus fuit: ad pacem inuitabat, hortabatur, ac monebat omnes. Valuiſſetq; vtinam illius diuina vox atque ſententia apud Ferdinandum ac Ioannem reges: ſtaret nunc, mihi credite, Hungaria neque Tur-

cis per illam ad nos, ac ad omnes pateret via. Verùm cùm illi reges belli, quàm pacis, essent cupidiores, Sigismũdumq; nõ audirent, ab Hungaria ambo exciderunt: cuius motu atque casu ea quoque dudum antè habebant, cum magno communium rerum detrimento, partim afflixerunt, partim amiserunt: & meritò quidem: pace enim de medio sublata, quid vtrique salue esse potuit? Pax enim est parens atq; fons omnium rerum bonarũ, equites: sine hac nihil hominibus iucundũ in vita, nihil stabile potest esse: quã qui oderunt, feri & indomiti ac crudeles tyrãni sunt habiti. Contra verò, qui huius patroni atq; authores fuerũt soli homines, soli sapiẽtes: ac generis humani cõseruatores sunt dicti: & iure quidem: pace enim viuunt leges, excoluntur mores, tractantur artes: victus postremò ipse, ad vitam degendam necessarius, ipsius pacis est fructus: quo etiam fit, vt difficilius sit pacificum regem esse, quàm bellicosum. Quanto enim quisque ratione magis * deficitur, tanta est ferocior, & ad bellandum procliuior: at pacis author, atque custos nemo potest esse, nisi idem vir sapiens fuerit. Eædem enim partes sunt pacis, quæ sunt ipsius sapientis. Nam pacis hic finis est, vt in ea conuenienter naturæ ac legibus viuatur: qui finis idem profectò est, & ipsius sapientis. Hoc enim solùm ille curat, ne quid à natura ac legibus aberret. Quare nihil tam cum sapientia pugnat, vt videtis, quàm odium, discordiæ, ac bellum. Hinc enim existunt regnorum mutationes, hominumque ipsorum ac legum interitus: quæ conseruare ac constabilire est ipsius sapientis. Quod in Hungaria ne esset tanquam ex aliqua specula denunciabat Sigi-

Pacis encomia.

* *desicit,*

Sigiſmundus Ferdinando atque Ioanni tempeſtatem futuram: quam cùm illi non proſpicerent animo, demonſtrantemque Sigiſmundum non audirent, repente illa tempeſtas inuoluit ac corripuit omnia. Hungariamque ſine legibus, iudicijs, ſine rege, ſine fide expoſuit direptionibus, & incendijs. At Sigiſmundus interea cùm conſcientia conſiliorum ſuorum niteretur, nunquam facere, agere, ac moliri omnia deſtitit, quo ſi minùs pacem inter illos reges conciliaret, regnum tamen ſuum ab illorum contentione abduceret. Qua in re tanta ſapientia, tantaq; moderatione fuit, vt in ſumma illorum contentione vtrique carus eſſet, vtriq; ſocius, atq; amicus: cum quibus vt pacem, & amicitiam firmaret, alteri hoc eſt, Ioanni filiam ſuam Eliſabetham, è ſecunda vxore, hac iſta grauiſſima atque clariſſima Bona Sphortia, de qua dicam alio loco, in matrimonium dedit: alterius verò filiam huic Auguſto regi noſtro, filio autem ſuo cariſſimo atq; vnico, quem nobis ex eadẽ regina reliquit, collocauerat: quę nuper magno omnium cum dolore, ac mœrore deceſſit. Ita ille, nõ arma tantùm, opesq; omnes ſuas, ſed etiam ſanguinem ipſum, genuſque ſuum vniuerſum in pacis rationes conferebat: ſanguineq; ſuo quàm plurimas gentes atque nationes ſibi, regnoq; ſuo obſtrictas eſſe volebat, & cum belicoſiſſimis nationibus, victorioſiſſimiſque populis præeſſet, tamen hanc tantam copiam, non bellorum opes ac neruos, ſed pacis inſtrumenta eſſe putabat. Quę pax, inquam, in regno cõſtituta, quanta bona effecerit, quas artes excitauerit, quas opes huic regno tam priuatim, quàm publicè pepererit,

attendite equites: mentesque vestras paulisper ab hoc mœrore vestro ad res vestras abducite, quarum status, ante Sigismundum, qui fuerit: hęc vestra pręsens testatur copia: quam si conferre volueritis cum opibus illis vestris prioribus, inopia summa atq; egestas illæ videbuntur esse præ hisce, quæ nūc sunt. An vos illas opes putabitis esse equite Polono dignas? quæ tam modicè fuerunt, ac penè nullæ, vt legibus etiam vestris cautum fuerit, ne triginta marcas dos equitis filiæ superaret. Non moderationis, mihi credite, sed postremæ inopiæ hæc ista lex fuit, cuius cùm nos (ita me Dij ament) subpuderet, legem hanc dotalem tulimus, vt id, quod inopia fiebat, lege fieri putaretur: cum interim bene se illis res haberet, qui locupletes videri volebant, si illorum sanctius ærarium ipsas triginta marcas haberet. Neque verò hæc inopia tantùm in ordine equestri fuit, sed ipsi etiam medius fidius senatores, ne plus centum marcis dotis nomine filiæ nubenti darent, lege, hoc est, egestate prohibebantur. Sed quid ego dotem huius inopiæ signum fuisse commemoro? cùm capita occisorum equitum tanquam pecudum, non ipsius interfectoris capite ac sanguine, sed precio ac centum marcis, contra omnia diuina sic humana iura, soluerentur? vt non mulcta, nō pœna, non supplicio, sed tam vili ære capita vestra æstimarentur, cædesque expiarentur. Ex hac tanta, ac tam infami, tamque impia æstimatione apparet, egestas illi regni quanta fuerit: quæ tanta fuisse videtur, vt animam quis pro capite faciliùs daret, quàm hanc pecuniam solueret: quam vtique illis temporibus grandē fuisse cōstat, quæ nunc authore Sigismundo nulla

nulla est. Quid verò illa macula atq; labes nominis ac generis vestri, parúmne indicat, quã inops à pecunia fuerit hoc regnũ? Nã si quis fur pecuniã furto à quopiã vestrũ abstulerit, capite plectitur atq; suspẽdio: si quispiam autẽ eum cuius hæc pecunia fuerit, occiderit, pecunia occisi caput soluit: ô cõmemorãdas leges, & dignas, quæ in hac Rep. versentur, quib. nos, tanquam pecudes, precio ac mercede sicarijs, & interfectoribus addicti sumus: quam nos nõ legem, sed perniciem atque pestem vestram, primo quoq; tempore de medio tollite, equites, si salui esse, & boni viri haberi vultis, de quo quidem ipso erit fortasse nobis apud vos † alius dicendi locus. Nunc vos iam perspicitis, quanta hæc inopia fuerit, cui omnes leges diuinæ ac humanę in Polonia cesserant. Quid? in priuatis ne tantùm rebus hæc tanta inopia fuit? imò verò multò etiam maior in publicis: Recordamini enim per Deos immortales, illas angustias ærarij amissa vectigalia, bona, villas, vrbes, atque prouincias regias pecunia obligatas priuatis hominibus: tum demum statuetis, quantum Sigismũdo regi debeatis, qui hæc omnia redemit, recuperauit, ac libera Reipublicæ restituit: quarum rerum inopia erat factum, vt homines historici literis mãdarent, Polono rege miserius esse nihil, & ita profecto res est, si tempora illa respicias, quibus illi scripserunt. An vobis tum regnum hoc diues fuisse videbatur, cùm subsidia belli ac ornamenta pacis mendicato penè reges vestri quęrerent? cum pignoribus, obligationibus, ac mutuationibus, non solùm bella administrarent, sed etiam domi viuerent? cùm ita exinanitum erat ærarium, diminuta vectigalia, o-

† *Aliàs.*

mnes villæ, possessiones, salinæ, prouinciæ pignori oppositæ, ac à regio vsu auersæ, vt rex ipse neruis prorsus careret, quibus Rempubli. gereret? Quis vnquam non dico rex, sed priuatus homo aliquid sepositum ad vsus necessarios non habuit? soli ex omnibus regis vestri sunt inuenti sine vllo sanctiore ærario. Nihil fingo, equites: memoria in medio est res ipsa. Legite priuilegia bonorũ obligatorum, facilè reperietis eò inopiæ redactos fuisse illos superiores reges, vt, si non dico bellum aliquod ab illis esset gerendum, aut filia elocanda, sed equus ipse emendus, non priùs haberent, quàm aliquid adderent ad priuilegij summam. Quare cùm maximus nodus in Republica sit inopia rei pecuniariæ, sæpe fiebat, vt perniciosa consilia regis nostri inirent auferendorum è templis vasorum, ac nouorum imperandorum vobis tributorũm, res etiam ipsas ad summam Reipublicæ pertinentes, inchoatas atque affectas, cum magno ipsius Reipublicæ detrimento intermittebãt. Difficile enim est efficere aliquid magni, cùm egeas: quod pecuniæ nerui sint omnium benegerendarum rerum. Ex his tantis, tam diuturnis, tam postremis difficultatibus, angustijsque, quibus omnes res nostræ priuatæ atq; publicæ premebantur, Sigismundus rex summa sapientia atque incredibili celeritate hoc regnum expediuit: comparatis enim pecunijs, vndiq; collectis Ioannis Boneri opera, viri præclari atque industrij, salinas primùm, deinde præfecturas, postremò villas, vrbes, possessiones omnes redemit: æreque grandi persoluto, vectigalia constituit: fructus prouinciarum auxit: ærarium collapsum antè atque effusum, in-
genti

genti pecunia cumulatum atque refertum: vobis reique vestræ publicè reliquit. Quid verò hoc eodem principe atque duce, res vestræ priuatæ, ex illa Reipublicæ nocte à Sigismundo productæ, quanta luce, & quo splendore nunc fulgeant, quis poterit, vt par est, dicere? Agri mediusfidius ipsi, syluæ item ac nemora, ruraque ac coloniæ vestræ, quæ in pacis sinu à Sigismundo collocatæ, medio (vt sic dicam) ocij gremio nunc continentur: gestire mihi videntur, atque huic authori, parenti, ac conseruatori suo gratias agere, quæ situ antea squallebant omnia: nunc verò hac noua luce opum & copiæ ab hoc illustrata, fulgent, mouentur, seseque ad summam vtilitatem vestram, reiq; publicæ dignitatem efferunt. Eos enim fructus iam vobis subministrãt, vt hos nullum bellum, quamuis atrox atq; diuturnum, exhaurire possit. Mandate hoc memoriæ, equites: spero multa vos, liberosque vestros, ac maiora indies bona visuros, in hisque semper ita existimabitis, sine Sigismundo rege nihil horum vos fuisse visuros. Nam ante illum quid sperare potuimus, in illis præsertim tantis angustijs? cùm mentes, animique vestri debilitarentur inopia, ipsasq; egestas nobis ad omnia, quæ concupieramus, magna atque præclara obstaret, quæ nunc sublata de medio atque remota, res nostras secundas ornauit, aduersus præsidium attulit bello subsidia: paci verò ornamenta suppeditauit, auctæ iam sunt vestræ dotes, quarũ modus in lege, vt antea, sed in voluntate vestra pẽdet: viluit aurum, cuius vsus nimius iam fastidium vobis parit argentum etiam ipsum, nõ priuatorum hominum videtur esse, sed illorum regum

ſuperiorum. Nihil de ære ipſo loquar, quod auro, argentoque veſtro obrutum, vix iam compareret. Ita Sigiſmūdus, quaſi alter ex Hieroſolymis Salomon, non copiam auri atque argenti, ſed vtilitatem Polonis attulit, & quod in primis laudatur in Salomone rege, quod ille diuturna pace aurum atq; argentum lapide vilius Hieroſolymis reddiderat, hac certè laude Sigiſmundus non ſolùm illi par, ſed etiam ſuperior fuit. Salomonem enim illa copia dementauerat, ac à Deo ſuo patrio auerterat: hic verò in vberrimis copijs, religioſiſſimus: in ſummis verò opibus temperātiſſimus ad extremum fuit, nihilque ad vltimum ſpiritum curauit magis, quàm vt ipſiua regnum in pace vigeret ingenijs, valeret doctrinis, ac omni humanitatis, & religionis laude floreret. Quando, equites, hoc regnum, quando vberius ingenijs, aut cultius vnquam doctrinis fuit? Nunquam, equites: omnia ſe ſimul hoc rege in Polonia profuderunt pax, opes, literæ. Rarum fuit antea ac penè inauditum in Polonia Græcarum literarum nomen, quæ ita erant hominibus noſtris incognitæ, vt id quod quis non intelligeret, Grecum eſſe diceret. Iam verò Latina ipſa oratio, quàm abſona fuerit atque barbara, Biga, & Baraletus ſunt teſtes, boni quidem illi viri, ſed tamen inepti magiſtri ac ruſtici. Conferte nunc cum his ea, quæ & ipſi didiciſtis, & in quibus liberi exercentur veſtri: non barbariam, ſed Græciam, non Sarmatiam, ſed Italiam dicetis factam eſſe Poloniam. Vt iam non Muſæ Græcæ, neque Latinæ, ſed vrbes mediusfidius ipſæ, Roma atque Athenæ, honore, præmio, ac fauore Sigiſmundi inuitatæ commigraſſe in Poloniam videantur.

Ita mens, ſonus ac ſubtilitas vtriuſq; orationis non externa, ſed vernacula: non peregrina, ſed domeſtica, in ore noſtrorum hominũ verſari mihi videtur. Circumſpicite, equites, quàm vndiq; circumferantur verſus optimi: audite quibus laudibus ſolutę ac iunctæ orationis ſuauiſſimi huius regis à Polonis celebretur memoria. Nihil dico de me, cuius oratio, quantulacunq; eſt, aut ſi quæ omnino eſt, huius regis beneficio creuit. Voluimus quidem & nos de hoc rege aliquid dignum ex hoc loco veſtris afferre auribus: ſed tamẽ id aſſequi, tarditate, vt par fuit, nõ potuimus: ſtudio tamen certè, & voluntate proximi illis ſumus, qui literas ſuas, arteisq; optimas huic regi acceptas ferunt: & qui hũc quaſi quendã mortalem Deum, alto cælo demiſſum, mirantur: ac harum ipſarum literarum opera: quas illius beneficio didicerunt, cupiunt eum eſſe immortalem. Viues ergò, ô diuine rex, laudibus, carminibusque noſtris: nosq; è cælo benignius adſpicies, tuoq; numine ac munere hæc bona propria nobis velis eſſe, quæ hinc abiens reliquiſti. Commouit lacrymas, fletusq; interpellauit orationem meam.

Sed tamen quod inſtitueram dicere, par hic pacis artibus Salomoni regi fuit: conſtantia verò recti propoſiti, longè illi ſuperior: quod vt æquabiliter in omni vita tueretur, diffiſus ingenio, quæſiuit in ſuo regno ſocios tantarum rerum tuendarum optimos ac probatiſſimos. Habuit enim ex delectis viris ſumma authoritate ſenatum, ita vt hoc conſtet, in Polonia ſimili ſplendore * conſilium nullius regis vnquam fuiſſe: tria autem præcipuè in deligendis ſenatorib. ſpectare ſolebat: genus primò ipſum, quod

*Concilium

maior authoritas apud homines, nescio quomodo spectatę nobilitatis sit, quàm incognitæ: deinde sapientia præstantes: postremò, sententia & lingua liberos. Quòd si quãdo in his legendis remissior fuit, in his magistratibus mandãdis certè fuit, quib. summa nõ continetur regni, & in quibus homines non gerunt Rempublicam, sed gerere discunt. In summis autem regni magistratibus quàm diligens fuerit, vt non repetam vetera, testes sunt hæc lumina regni. Recensete viros hos, & illorum familias, non vt illos laudemus, sed vt in illis diligendis iudicium ac sapientiam Sigismúndi incredibilem admiremur, adest princeps regni Tharnouia domus: quid ex hac eadem domo maius? quid rebus gestis clarius? quid Dijs, hominibusque carius hoc isto Ioanne Tharnouio Castellano Cracouiensi hoc in regno vnquam fuit? cuius tot extant victoriæ, quot sunt huius regni inimici: tot trophæa, quot deuictæ prouinciæ: tot triumphi, quot ab illo sub iugum missi hostes: quo homine Sigismundus rex custode peritissimo, Imperatore acerrimo ac felicissimo, periculosissimis temporibus, maximisq; hostibus, hoc regnum defendit, Scythiamq;, Valachiam, ac Moschouiam deuicit: omnesq; hostes vestros hoc duce, aut parere vobis, aut certè cedere coëgit. Prætermitto Turciam ipsam, quam in Hungaria Ludouico regi infestam, ac inimicam, ne capta Alba Græca, omnia simul euerteret, hoc eodem Ioanne Tharnouio duce prohibuit atque repressit. Quid verò hic, qui hunc ordine consequitur, Petrus Cmita, lumen atque ornamentum huius regni? non splendore Wisnicensis familiæ, non sapientia, non authoritate, non

non iustitia, non rebus gestis à Sigismundo impetrauit, vt ad hunc vnum summos magistratus huius regni deferret, Palatinatumque Cracouiensem, Marschalcatum, (vtamur enim verbis nostris) præfecturas item magnas ac illustres illi mandaret? Quid hic Ioannes Lathalicius Posnaniensis Palatinus? homo quidem equestri loco ortus, tanta tamen virtute, tantaq; sententiæ libertate præditus, vt ipse suis subnixus opibus in Sigismundi senatum ascenderit? Quid vos decus huius regni atque præsidium Thencisci? quæ ornamenta? Quæ insignia summæ atque excellentissimæ virtutis vestræ à Sigismundo non estis adepti: Vidistis enim Andream ex vestro ortum loco, paruum quidem illum corpore, sed ingenio ac eloquentia summum Castellanum Cracouiensem. Vidistis etiam Ioannem fratrē Palatinum Sendomiriensem nuper defunctum. Sed quid ego mortuos commemoro? cùm tu ipse, Ioānes Sendomiriensis Palatine, coram hic præsens adsis, qui cùm ob amplissimam, & haud scio, an maximam in hoc regno familiæ tuæ dignitatem, tum verò ob prudentiam sapientissimo sene dignam, à Sigismundo dignus es habitus loco isto, & ordine. Iam verò quomodo, te, Stanislae Laski, prætercam? cuius genus, & industria, spiritusq; illi senatorij, domi ac foris cogniti, apud Sigismundum tibi sunt suffragati, vt Siradiensis Palatinus esses. Verecūdius de te dicerem, Nicolae Brudzoui, si meo nunc iudicio vterer, nō alieno. Quanto enim tua erga me beneuolentia maior est, tantò ego minùs possem de tuo genere, virtute, ac doctrina dicere. Nunc verò quoniam senatum Sigismundi, non priuatos amicos cōmemoro,

dico Sigiſmundum in te fuiſſe ſecutum, vt Lancicienſis illi Palatinus eſſes, cùm genus ipſum, virtutemque egregiam, tum verò vel in primis literas, ſtudiaque doctrinæ, quibus inſtructus atque paratus, vocatu Sigiſmundi in illius ſenatum veneras, vt eſſetis cum hoc Petro Firlegio Ruſſię Palatino, quaſi quædam in Sigiſmundi ſenatu duo ſydera, ſplendentia omni Philoſophiæ laude atque doctrinæ. Veſtræ quidem, ſenatores, ſuccreſcit laudi hic Ioannes Coſcielecius, in Nouuladiſlauienſi Palatinus clariſſima atque munificentiſſima ortus familia, cuius maiores tantùm inopia publica, de qua paulò antè dixi, commouebantur, vt pergrandem pecuniam, qua obligata bona regia habebant, regibus remitterent, †Marigeburgoque, ac alijs ampliſſimis poſſeſſionibus vltro Caſimiro regi concederent: cùm numum nullum ex illa infinita obligatione acciperent: tanta fides Coſcieleciæ gentis erga veſtros reges fuit, vt in ſumma ſua copia inopes ſe arbitrarentur eſſe, veſtro egeno rege. Sed quid ago? aut quo progredior? Incidi in numerum veſtri, ſenatores clariſſimi, in quo difficile eſt ex vobis non aliquem, nefas quenquam præterire. Sed dabitis mihi profectò hanc veniam: & quòd in ipſo curſu orationis tam multos prætereo: quoſdam autem attingo, partim id tempori, ac auribus veſtris ſeruiens facio, partim verò, quòd me vox, lingua, latera priùs in dicendo deficient, quàm vt par eſt, explicem, quid in vnoquoq; veſtrum deligendo Sigiſmũdus fuerit ſecutus. Quanta tamen ſit authoritas omnium veſtrum cum ſumma beneuolentia equitum Polonorum coniuncta, cùm ex his, de quibus iam diximus, ſciri poteſt, tum

verò

† Mariaburgo [handwritten marginal note]

verò vel maximè ex hoc isto Andrea Gorcano comite Posnaniensi castellano, ac superioris Poloniæ præfecto: qui adolescens ac penè puer ita cõmendatione excellentis virtutis Sigismũdo regi carus fuit, vt dignus ab illo, & summis honoribus haberetur, & qui patri Lucæ clarissimo viro in amplissima præfectura, ordineque succederet. Cuius ea est authoritas apud omnes, ea dignitas, is vitæ splẽdor, vt nullius opes in hoc regno maiores vnquam fuerint: in quo quidem homine illud, quod Platoni illi Philosophorum Deo difficile videbatur, vt summæ opes cum summa virtute in eodem homine possent esse: ita vtrumque cum summa laude excelluit, vt nihil in Polonia illo sit ditius, nihil etiam melius. Nam bonarum rerum, & literarum, ac ipsius doctrinæ ita studiosus est, vt aliud cupere videatur nihil: opes etiam ipsius non libidinum, neque cupiditatum sunt instrumenta, sed humanitatis, virtutis, atq; dignitatis singularis. Hoc homine, equites, quoniam vehemẽter nituntur res vestræ, salutem illi ac incolumitatem, quod facitis, velle & optare debetis. Ex his tot & tantis, ac talibus viris apparet, qualis rex iste fuerit, & haud scio, an aliud signum boni sit regis, quàm ipse senatus, apud eum regem præsertim, qui non sua, sed conseruandorum hominum caussa se factum esse regem nouit. Quemadmodum enim est in ipsis artibus, in quibus, quales ipsi artifices sint, instrumenta illorum declarant: sic etiam, cùm ars artium omnium scientia sit administrandi regni, nusquam ratio ipsius regis magis apparet, quàm in ipso senatu, qui instrumentum quoddam bene gerendę ciuitatis suo regi est: qui si nequam, si iniustus,

ſi helluo, ſi rapax ac ſceleratus fuerit: certò ſcito conſimilem quoque illi eſſe regem. Quid ita? quia mens ipſa infelix, non iam regis, ſed tyranni, cum ſpe atque cupiditate omnia ſuorum ciuium deuorârit, nihil agit, nihil aliud dies atque noctes molitur, quàm vt ne quis illi omnino ad ea obſtet, quæ concupiuit. Quare tyrannus omnis veluti quædam immanis bellua, in formam humanam inſuta, antequam ſternat ciues, vaſtet leges, ac ſolus deuoret omnia, ſenatum omnem tollat funditus, ſi quem habet: aut curat, ne quis in ſenatu illius ſit genere, ſententia atq; lingua liber. Ita tyrãnus aut ſenatu caret, aut ſi quem habet, ex obſcuriſſimis quibuſq;, atque nequiſſimis, linguáque ac mente ſeruis, collectum ſenatum habet: ſi tamen ſenatus dicendus eſt cœtus ille infelix, ex teterrimis quibuſque hominibus ideo conflatus, vt cum his tyrannus ſcortetur, potet, leges mutet, Rempublicam vexet, ac quorum aſſentatione, quaſi œſtro quodam, plenus perturbatione atque pœnitentia, agatur in furorem, atq; in amentiam: vt ita viuat ſine fide, ſine pace, ſine certo fœdere, ac inconcurſu plorantium atque tempeſtate querelarum perpetuò verſetur, plenus turbarum atq; tumultus. Cogitate hoc loco per Deos immortales, equites, & veſtros illos veteres tyrannos, & hos etiam aliorum nouos: vt hæc, quæ dico, magis ex aliorum contentione, quàm ex oratione mea intelligere poſſitis: quàm æquus Sigiſmundi ſenatus fuerit, quàm iuſtus, ſobrius, continens atque ſanctus: vt facilè appareat, hunc regem, non ſuæ cupiditatis gratia, ſed veſtræ ſalutis cauſſa, ſenatum ex his viris delectum habuiſſe. Quem ille ordinem

tanta

tanta cura coluit, vt ab initio suscepti regni plenum senatum semper habuerit optimorum Pontificum ac fortissimorum virorum, quod sine isto adiumento atque præsidio, neque ipsum se, neque regnum suum putaret esse diuturnum. Quam etiam ob rem tanta veneratione senatus apud illum fuit, vt Pontifices, dominos suos: senatores verò sincerè dilectos in literis appellaret, ô mentem non mortali aliquo regno, sed ipsa immortalitate dignam. Cùm enim penes † solum regni summa esset, tamen & regni socios senatores, & Pontifices dominos habere volebat, vt regnum cum socijs certius administraret, & dominos sua spōte sibi præponens in summa potestate nō insolesceret: & cùm solus omnia in regno posset, nihil tamen seorsim ab senatu præter regium nomen haberet: quod tamē ipsum summa moderatione ipsius senatus temperabat, à cuius authoritate nūquam dissensit: nunquam ille, suadente senatu pacem bellum gessit nūquam contra, senatu ad bellum hortāte, ille pacem fecit. Ita in cōsilio ipsius partes nullæ, dissensio nulla fuerunt: sed mirificus illo gubernante atq; prouidente ad cōmunem salutem consensus. Nō senatus illi Reipub. clauum in summis tempestatibus gubernanti è manibus præripiebat, non ille vicissim senatus quasi nautarum remigationem impediebat. Sed cùm in senatu alij venientem tempestatem denunciarent, alij pericula Reipublicæ tanquam nauis ostenderent, alij velis atque remis incumberent: ille tanquam sapiens nauclerus ad gubernacula Reipublicæ immotus sedebat singulaque momenta

† Eum solū.

temporum, locorum, hominum ac periculorum expendens, eò quo ſpes ſalutis oſtendebatur, conſilia ſuorum, curſumque regni dirigebat. Hæc ratio ſenatus, hæc illius optimi atque ſapientiſſimi regis fuit in hac Republica prouidentia: vt mirum iam videri non debeat, ſi vna ex omnibus prouincijs atque terris, in tanto rerum omnium motu, Polonia ſalua atque integra ſteterit. Non caſu aliquo, mihi credite, id eſt factum, neque fato. Rationi enim homines ſubiecti ſunt, non caſibus, conſilijs, non fatis, apud quos ſi quid non rectè neque ordine geritur, ſcito ibi non fatum neque caſum, ſed rationem rectam defuiſſe, quæ cùm à conſilijs noſtris abeſt, res noſtræ cadunt, ſtare non poſſunt. Quare, ſi vos, regnumq; veſtrum ſapientia regis veſtri, fide verò, & authoritate ſenatus ad hanc diem ſtetit: illos, qui iam conciderunt, reſq; ſuas amiſerunt: ſtultitia, non caſu, amentia, non fato perijſſe dicemus. An tu ſi quam in nauim ita moratam conſcenderes, in qua aut nautę nauclero remoto, aut nauclerus ipſe reiecto clauo, cæliq; ac ſyderum, ventorumque ratione poſthabita, vellet ipſe remigare, ſalutē nę tu vllam ibi ſperares? aut ſi quid naufragij accideret, fato cuidam potiùs, quàm illis, qui permutatis officijs nauim euerterunt, naufragium illud tribueres? Ad eum modum, equites, omnes prouinciæ, quas aut ipſi vidiſtis, aut de quib. ab alijs audiuiſtis, perierunt, dum rex pro ſenatu ipſe ſibi eſſet, aut dum ſenatus officium regis obire vellet: prouidere enim ac monere officium eſt boni ſenatus: regis verò, gubernare ac ſeruare. Quæ ratio adminiſtrandi regni atque moderatio, cùm ſemper conſtans, æquabiliſque in ſenatu

ſenatu Sigiſmundi fuerit mirum non eſt, ſi ſoli propemodum ex omnibus gentibus ad hanc diem integri ſumus, & ſi hac iſta felicitatis parte Polonia, cæteras omnes prouincias antecellat, quarum nulla illi hac iſta parte eſt par: non Italia, quę varijs ſeditionibus regum cum plebe libertatem amiſit: nō Gallia, quæ ſæpiùs fuſa atque cæſa, regē ſuum captiuum vidit: non Germania, quæ nunc ſtudio nouarum rerum, de libertate omni periclitatur, non Hungaria, miſera atq; afflicta: quàm diſcors à rege ſenatus, puer verò rex funditus euertit, non iam omnes oræ atq; exteræ gentes ac nationes ſe hac parte vobiſcū conferant: quas omnes, aut bellum euertit, aut ſeditio afflixit. Sola Polonia Dei ſummo beneficio, atq; huius optimi regis ſapientia, ac conſilio conſentientis ſenatus cunctis nunc floret opibus, viuit ſuis legibus, moribus etiam ac inſtitutis antiquis veterem ſuam retinet dignitatem, nec propter aliam cauſſam (vt iam dixi) niſi quod in ea, & ſapiens ipſe regnabat rex, & reges ipſi (hoc eſt, ſenatores) erant ſapientes: qui cùm omnia diligenter proſpicerent animo, rege in ipſa puppi Reipublicæ ſedente, ac clauum dirigente, nihil fortuna, neque caſus in rebus noſtris valuit: quæ ſi quid in rebus humanis valent, ibi certè valent, vbi non recto conſilio, ſed pręcipiti temeritate aguntur ac feruntur omnia. Quare ſoli ex omnibus nunquam accuſarent hoc rege fortunam, Poloni nūquam de caſu ſunt queſti. Omnia enim ſecundum Deum, & illius prouidentiam in Sigiſmundi ac illius ſenatus ſapientia, tā domi, quàm foris, tam pace, quàm bello erant nobis repoſita. Subegimus hoc rege gētes antea inimiciſſimas no-

bis atq; inuictas: nonnullas nobis adiunximus: eaq; omnia incolumi regno, saluis legibus, ac integra libertate, hoc duce gessimus: domi etiam illo authore atq; principe conuenientissimè in summa beneuolétia publicè viuimus: subsidia belli ac ornamenta pacis parta ab illo, relictaque habemus, vt quocunque oculi nostri inciderint, nihil desiderent ex rebus omnibus, quæ ad vitam tutò ac tranquillè degendam pertineant. Est enim pax à Sigismundo constituta nobis: sunt opes, vigent literæ, est fortis atque sapiens senatus. Restat etiam hic Augustus filius spes vnica regni, atque tantæ laudis atq; gloriæ paternæ hæres: qui vt ea tueatur, quæ illi pater amplissima reliquit, hanc istam sapientiam patris assiduè intuebitur: res ipsius gestas, consilia item, atque rationes omnes administrandi regni sibi proponet: quæ nullam rem esse declarant, in munere regio positam, quæ sapientia Sigismundi regis non comprehendatur. Verùm hæc ista sapientia, quam summam fuisse in Sigismundo rege multis argumentis perspicitis, & si per se ipsa summa sit, (est enim oculus quidam mentis, quo à magnis atq; excellentibus viris caussæ rerum expetendarum, fugiendarumq; cernuntur) tamē hæc ista sapientia, nisi habeat iustitiam in administrando regno adiunctam, infirmata est, rebus etiam humanis nō multùm sanè proficua. Neque enim satis est, vt caussam videas, qua stent, cadantq; regni res, nisi etiam caussis illis, aut retentis, aut remotis, æquabiliter, iustè ac legitimè in ipsa Republica versêre, vtque in primis cures, vt in tanta varietate, rerumque humanarum conuersione, quàm minimi motus in Republica existant: quòd si qui

qui acciderint, vt ſine detrimento communi accidant: quod cùm ſine maximarum rerum vſu vario atq; diuturno teneri non poſſit, quis hac iſta laude Sigiſmundo excellentior rex fuit? qui cùm beneficio lõgiſſimæ ætatis (vnum enim & octuageſimum annum agens, deceſſit) tum etiam prudentia ſingulari atq; diuina ad eam iuſtitiæ laudem peruenerat, vt in ſua Republica nihil earum rerũ eſſet omnium, è quib. diſcordiæ, ſeditiones ac bella ciuilia exiſtunt, quæ tum fiunt, cùm virtus exęquatur vitio: cùm boni præmio, mali verò ſua carent pœna: deniq; cùm non pro dignitate ac meritis cuiuſq;, ſed pro regnantis libidine, alij plus, alij minùs vtuntur rebus communibus. Ex hac enim inęqualitate ac intemperantia quadam oriuntur in Republica morbi illi inſanabiles, quaſi in corpore ſano atque integro. Hinc enim exiſtunt diſcordiæ, ſeditiones, ac bella ciuilia, cum ipſarum legum atque hominum interitu: & meritò quidẽ. Quid enim in ea Republica ſalui aut diutni futurum ſperes, vbi vitium præcurrit virtuti, vbi algent boni, lętantur improbi: vbi dignitas cedit pecuniæ, virtus generi, ingenium ſocordiæ atq; negligentiæ? Poſtremò vbi indigniſſimus quiſque amatur, colitur, ornatur, ac ad ampliſſima quæque promouetur, ſumma cum deſperatione bonorum? Ruant neceſſe eſt in tali Republica, ac intereant omnia, quamuis illa magna ſint atque præclara. Non agam pluribus, equites: neq; exemplis vtar Græcorum ac Latinorum, & ipſorum etiam Barbarorum, qui Reſpubli. ſuas potentes ac florentes amiſerunt, dum in illis nullus habetur virtuti honos, nulla pœna vitio. Ex ipſo enim Sigiſmundo omnium i-

lenti virtuti, fidei, ac integritati tribueret, vt, quo genere ortus esses, quærendum sibi non putaret. Quid verò tu, Martine Sborouuski? parúmne es tum expertus, quàm iustus hic rex erga te fuerit, cùm tuæ spectatissimæ virtutis durior aliquando conditio esset? cùm enim virtute, constantia, ac magnitudine animi inuidiam, calumniamq; superares, & salutem Reipublicæ, libertatemq; communem, tuæ oblitus, maximo animo defenderes: tantùm apud Sigismundum ad extremum dignitate valuisti, vt tua nimia (vt quidam putabant) in caussa cōmuni libertas, tibi ad hunc honoris, & dignitatis gradum non obstaret, quem nunc in Republica tenes: quin verò etiam hæc ista bona, & animi, & ingenij tui in Calisiensi hoc isto Castellanatu tibi sunt apud Sigismundum suffragata. Sed quid ego hos cōmemoro? cùm externi homines ipsi, atq; aliunde orti, tantùm apud illum virtute valerent, vt illis non in regno tantum ipso, sed etiam in Sigismundi senatu locus esset. Adest enim Seuerinus Bonerus, vir Wisemburgo quidem profectus, ita tamen ob virtutem, ingenium, industriamq; Sigismundo regi probatus, vt nihil illi obstaret ad honores huius regni externum genus. Cùm enim fides ac industria ipsius in omnibus officijs ac muneribus regni amplissimis fuisset cognita, illum Sigismundus, & salinatorem fecit, & præfecturas mandauit, ac in senatum introduxit, in quo ille maiestatem Reip. vestrę cum his seruaret, qui in hoc regno è vobis sunt orti: & tamen apud Sigismundum caruit inuidia propterea Bonerus, quòd alienigena esset, ac Germanus, non ciues neque Polonus: cum illo enim Sigismundus

ob virturem ipsius præstantem ac singularem communicauit hoc regnum, in quo nunc ille omnibus opibus fortunæ, ingenii, ac dignitatis summa vestra voluntate floret. Ad hunc modum Sigismundus præmijs in Republica propositis, optimi cuiusque virtutem ad ipsam Rempublicam tuendam excitabat: qua sanè ratione tantum profecit, vt nullum tempus in hac Republica ferocius fuerit virtutum omnium. Pro se enim quisque tam pace, quàm bello nitebatur, vt sub optimo rege bonus ipse ciuis esset: & ne quis, amplissimis præmijs virtuti propositis, ipse sibi ad laudem deesset. Quare tanto studio ad virtutem, & ad gloriam exarserát omnes, vt summi, medij ac infimi, ad summa contenderent. Testis enim hic est, Ioannes Tharnouius, qui etsi genere clarissimo sit ortus, tamen ad res maximas, pro salute huius regni gerendas, honoribus amplissimis ab hoc rege inuitatus, tantùm virtute profecit, vt non solùm nostros Imperatores omnes, sed etiam illos veteres externos Scipiones, Marios, ac Maximos, bellica laude adæquaret. Quid verò hic Nicolaus Sieniauuski Belsensis Palatinus? qui præmijs à Sigismundo excitatus cum Alexandro ac Procopio fratribus, sic rem militarem in Russia hoc rege administrabat, vt eorum opera Russia illa afflicta, ac anniuersario hoste penè deleta, requiescat nunc, ac nouis colonijs solitudines suas compleat atque instauret: ita vt post hominum memoriam cultior Russia nunquam fuerit, quàm est nunc Sieniauiorum, & aliorum fortium virorum opera, quorum virtute ad hanc rem Russia stetit: quæ cùm assiduis hostibus esset exposita, fortissimorum virorum

rum

rum præsidio eam Sigismundus muniendam sibi putabat: eiusque prouinciæ magistratus his potissimùm mandabat, quorum animo ac virtute confidebat: veluti nuper paulò antè quàm esset mortuus Podoliæ Palatinatum ad Ioannem Mielecium detulit virum fortem, ac genere, ingenio, opibusque præstantem. Prætereo alios multos fortes ac claros viros, quorum virtutem Sigismundus ad res maximas iustitia sua excitauit, beneficijs auxit, præmijs verò confirmauit. Est hæc diuina sumnñ illius viri ac iustissimi laus, qui cũ amplissimo ac copiosissimo regno potiretur, illius omnes copias atq; opes, non suæ priuatæ libidinis, neque compendij sui putauit essè, sed eius Reipublicæ, cuius rex fuit. Quare quicquid positum erat, aut in honoribus Reipublicæ, aut in vectigalibus ipsius regis, earum rerum omnium dispensatorem ille se esse putabat, non possessorem neque dominum. Quò etiam fiebat, vt hæc communicaret omnia cum viris fortibus, ac de Republica bene meritis, ita vt cuiusque dignitas ac meritũ postulabat: summas opes regum esse ratus copiam bonorum virorum atq; fortium, quorum virtus ibi iaceret semper, vbi nullus ei haberetur honos. Quare cùm Sigismundus gratus esset erga optimi cuiusq; virtutem, commouit præmijs propositis studia hominum, non solùm summorum, sed etiam mediocrium atq; infimorum. Pro se enim quisque hoc rege excellere in Polonia studebat: nemo erat, qui aliquid non afferret in medium, quo regi suo operá ac industriam probaret. Artifices ipsi mediusfidius, ac omne genus mechanicum commotis studijs, artes suas diligentius hoc rege coluerunt,

cùm viderent operas quoque ſuas placere regi. Itaque tanta copia optimorum opificum atque artificum hoc rege fuit: vt Phidiæ illi veteres atque Polycleti, & Apelles reuixiſſe in Polonia viderentur: qui pingendi, fingendi, ac dolandi arte, illorũ veterum artificum gloriam adæquarent: quorum cùm multa extent in hoc regno opera pulcra atque viſenda, tamen huius vnius arcis opus vincit, ac ſuperat omnia, quam ille præſtantiſſimorum artificum opera à fundamentis extruxit, ac Cracouiam hoc iſto præſidio muniuit tanto ſumptu ac opere: vt nõ hominum, ſed Deorum immortalium ſedes arx iſta eſſe videatur. Quid verò Baſilica huic templo adiuncta, paruúmne acceſſione ſui, huic ædi Venceſlai decorem, dignitatemque attulit? in qua & pictorum operæ, & ſculptorum ac fabrorum ſingularia, & magnifica viſuntur: quam Baſilicam ille, & religioni ſummi Dei cõſecrauit, & omnibus ornamentis (vt videtis) illuſtrauit, corporique ſuo tabernaculum hanc eſſe voluit: in qua illud, quaſi quodam regio itinere defeſſum, non minùs longo, quàm moleſto, poſtremum requieſceret, ac ſupremam mundi diem exſpectaret. Quanta hæc Sigiſmundi iuſtitia fuit, quàm potens, quàm magnifica, quàm clara apud Deum, quàm nota, & probata apud homines? qui diſtribuendis æqualiter præmijs, ac muneribus regni, mutua pace, ac beneuolentia ſuos tenuit: & ad virtutem bonos viros cupiditate rerum optimarum incendit, ac in cõtrario genere hominum hoc ipſo modo firmabat rationes bonorũ. Nihil enim apud illum contemptius, nihil neglectius, nihil vilius improbis fuit, vt ex hac iſta ratione, boni præ-

mia

mia suæ virtuti seruari à bono rége scirent: mali verò nihil præter contemptum ferrent, atq; pœnam. Ita illi honores omnes solis bonis ac fortibus viris debere se putabat: quibus cum improbis etiã communicatis boni in officio dolore redderentur remissiores: improbi verò nihilo illis ipsis honoribus fierent meliores. Quare cùm præmium, & pœnam æquabiliter dispartiret, seseq; ipse sanctissimè gereret: virtutes præmijs, vitia contra pœnis affecit: cuius rei etsi multa extent exempla, tamen haud scio, an aliud sit clarius illo, & ad sanciendum cùm in re militari, tum in omni vita fidem accommodatius, cùm Raduankouium centurionem ob Ornetæ Prussico bello proditioně infamia publico iudicio notauit: milites q; nostros huius calamitate ac ignominia docuit, vt pugnare potiùs, quàm fugere: mori, quàm fallere vellent. Hisce artibus Sigismundus cùm suos ciues, bene viuere, ac iustè agere docuisset, facilè illam quoq; iustitiæ partem, quæ legibus traditur, absoluit: cuius hæc summa apud Sigismũdum fuit, vt conuenienter in hac societate nostra viueremus: ad hunc ille finem omnes leges suas retulit, quibus pax inter nos cum summa beneuolentia constaret: quas leges si inspicias, tanquam in aliquo speculo omnes sensus Sigismundi ac rationes expressas videbis. Nullam in his tyrannicam mentem, nullam vtilitatem ipsius propriam reperies. Vestræ libertatis, equites, vestræ dignitatis, vestræ maiestatis sunt illæ leges, quæ in Polonia solę regnant, ac ex æquo vobis, & Sigismundo regi vestro imperant. Neque enim solutus est rex legibus apud vos: non quod illi vtile, id iustum vobis: non quod lubet, id il-

lilicet, Romanæ seruitutis sunt ista carmina, quæ laudat nemo, nisi seruus sit, aut Italus: qui quidem, vt certiùs seruiret, scholas etiam sibi (si Dijs placet) condidit: Doctoresque legum fecit, à quibus nil nisi seruire disceret, qui Doctores, inquam, legum istarum seruilium transcensis Alpibus, venerunt etiam cum talibus præceptis ad vos: quos hîc passim iam vagari videtis, cum hoc isto Dijs irato supercilio, ac pessimo libertatis vestræ exemplo: quos vos, id quod facitis, contemnere debetis, equites: & tanquam contagionem quandam hanc istam Neronianam scholam fugere, regnoque vestro pellere: ne istæ immundæ pecudes inficiant puros iustitiæ vestræ fonteis, è quibus Sigismundus hauriebat leges vestras, quibus communiter vobiscum viueret, quarum legum ille lingua, non rex: interpres, non author: patronus, non Dominus fuit: quas etiam ferebat, authore senatu, volentibus ac iubentibus vobis. In qua sanè ratione cum summa moderatione æquitate animi fuisset, omnes illos veteres Solonas, Licurgos, atque Cretas Legumlatores vicisse mihi videtur: nam illi seorsim à populo leges ferebant: hic verò nullam absque senatus authoritate, ac scito vestro communi, legem tulit. Illorum leges libidini populari sæpe seruiebant: Sigismundi verò nulli rei seruiunt, nisi vtilitati communi ac vestræ libertati. Illorum legum nimia licentia tyrannidem in ciuitatibus pariebat: nostra verò legum disciplina, nulli rei magis, quàm tyrannidi, est aduersa. Quid ita? quia apud leges nostras rerũ, & criminum, non personarum, neque dignitatum, ratio est. Non quærebatur in Sigismundi iudicio, Archiepiscopúsne, an Pala-

Palatinus: Episcopus, an Castellanus: nobilis, an ignobilis: peregrinus, an ciuis reus esset? sed remota dignitate omni reorum ipsorum, de re ipsa iudicium fiebat: in quo nocentes pœna legitima afficiebantur: innocentes verò ex lege absoluebantur. Iam, quanta ipsius Sigismundi maiestas in iudicijs publicis fuerit, quæ animi æquitas, qui modus, recordamini, equites, & illam personam illius regis in iudicio præsidentis vobiscum cogitate: in qua expressa facies Reipublicæ vestræ cernebatur: status erectus, ac celsus, lati ac patentes humeri, facies rotunda, rubentes genæ, oculi grandes, ac stabiles: minax supercilium, nasus ipse gryphus ac aquilinus, summo rege dignus: vt non Casimiri regis, sed Iouis filius videretur iudicio præsidere: sic omnia ad imperium erant in illo rege nata, vultus, intuitus, vox, latera, silentiũ postremò ipsum. In iudicio nunquam audiebatur, nisi cùm oportebat: minùs etiam nonnunquam, quàm oportebat. Nutu plura, verbis pauca conficiebat: tantaq; moderatione linguæ ac continentiæ sermonis fuit, vt illius, in summo imperio, nemo vnquam verbũ vllum asperius audierit. Quare cùm tanta iustitia, ac tanta moderatione in cõtrouersijs dijudicãdis fuisset, æquos, placatosq; reos à se dimittebat, nõ solùm eos, secundum quos iudicabat, sed etiam eos, quos contra statuebat: & cùm gratiæ caussa in iudicio nihil faceret, grata tamen erant omnia, quæ faciebat. Ita sæueritati illius, res maximè distans, miscebatur comitas, sed ita tamẽ, vt neq; comitas impediretur sęueritate, neq; sęueritas comitate leuior fieret. Hac fama admirabili virtutũ incredibiliũ, cùm solus ille rex, solus iustus,

ſolus ſapiens, non domi tantùm, ſed etiam foris videretur: tanta veneratione propter ſummam iuſtitiam apud omnes gentes fuit, vt iuſtitiæ illius fama impulſi Bohemi primùm: deinde Hungari, Ludouico rege apud Mohacium à Turcis interfecto, huic vltro duo maxima regna offerrent, quæ ille tamen non accepit, cum reprehēſione multorum, eorum præſertim, qui non perſpiciunt, ac multò etiam minùs intelligunt, quātum ipſius regni ſit opus. Quod cùm alta ſapientia Sigiſmundus cognitum, perſpectumq; haberet, regna illa remiſit Hungaris, ac Bohemis: ipſe Sarmatia cōtentus fuit, ſufficere ſibi hāc materiam ratus, in qua omnem vim ingenij, ac virtutis ſuæ oſtenderet: tanta fuit opinio ipſius excellentis iuſtitiæ apud omnes, tanta etiam illius moderatio. Quid verò illud, cùm Ioannes, & Ferdinandus reges, ſummis inimicitijs incenſi, arbitrum hunc de Hungariæ regno ceperunt? parúmne ex eo liquet, quanta exiſtimatione hic rex apud omnes fuerit? quam ſanctiſſimam eſſe reges illi putabant, ita vt arbitrio illius, non ſolùm regna ipſa, de quibus ambigebant: ſed etiam dignitatem ſuam regiam committerent, id iuſtiſſimum fore rati, quod à Sigiſmundo probatum, decretumq; fuiſſet. Prætereo alia infinita domi, & foris ipſius excellentis virtutis, atque iuſtitiæ documenta, quæ ille viuus conſtituit, ad memoriam regni ſui ſempiternam. Et quoniā pręcipua pars iuſticię eſt pietas ipſa, parúmne hac quoq; iuſticiæ parte excelluit? cùm religionem illam patriam atq; auitam, cærimonias item omnes ſanctiſſimas, tanta veneratione coleret, vt nihil illis melius, nihil religioſius eſſet, ne in monaſterijs ipſis quidem, non

in

in his,quæ nunc sunt, sed in illis, quæ olim fuerunt: fide enim in Deum erat summa, hominem peccatorem se confitebatur esse palàm: nusquam spem veniæ, nisi in solo Christo habebat: benignus in omnes, pius, clemēs, ac munificus fuit: in ecclesia verò, ne quid nouaretur, néve ipsius religionis vlla in re fieret commutatio, tanto studio curauit, vt in minimis etiam rebus, quæ vix censeas, diligentissimus fuerit. Vos hoc loco appello sanctissimi sacerdotes, qui mœsti nunc pro illo sacrificium facitis: ecquis vestrum diligentior omnibus religionibus atq; cærimonijs conseruandis hoc rege fuit? Quoties ille vos admonuit, si quid à vobis non ritè factum, aut si quid de statuto sacrificio fuerat à vobis prętermissum? Candelam ipsam ceream mediusfidius, vt maiora prætermittā, non suo loco stantem aduertebat: aut si ea sacro deesset, vos admonebat. Neque verò id ille faciebat curiosus in vestro munere: sed quod minimis hisce rebus, aut sublatis, aut intermissis, religionem ipsam intermitti, ac sensim tolli putabat: de qua ne vlla diminutio fieret: non solùm præmijs, sed etiam pœnis in seditiosos editis prouidit. Gedanenses enim ciues res nouas atq; perniciosas non in Rempublicam tantùm, sed etiam in religioné molientes, supplicio affecit: summa tamen moderatione ac æquitate: paucorum enim pœna cōtentus fuit, ad salutem reliquorum. Ita ille cùm fundamentum omnis Reipublicæ religionem ipsam sciret esse, & cùm sibi multorum exemplis ac literis suaderet, mutata religione, mutari regna: summa religione ipse fuit, & vt cæteri quoque essent, curauit: ad quam colendam ac retinēdam, vt expeditior ipse esset, mul-

tis exercitationibus ſe comparabat : ſumma enim abſtinentia ieiunabat: dies feſtos celebrabat: nunquam publicè quicquã agebat, priuſquã ſacrificaſſet, ſacroque interfuiſſet. Verbum Dei diligenter in concionibus audiebat, ac iuxta illud viuebat: ſobrius in omni vita rex fuit: nunquam ebrius eſt viſus: nunquam vino aut amore inſolens ac intemperans. Ad hunc modum ille cum ſumma moderatione victus fuiſſet, paratus ſemper erat ad regium illud opus atque munus, in quo exercendo carebat furore illo, qui ex intemperantia cibi atque vini ducitur: quo remoto, ſumma fuit humanitate ac incredibili religione ad vltimum vſque ſpiritum, ita vt etiam animam ipſam agens, hunc iſtum Vitum Monachum de Dominici familia, ſacrificantem diligenter audiret, ad ſingula verba paſſionis Chriſti Dei noſtri ſuſpirando, ingemiſcendo, ac flebiliter precando, quò Deus ipſe peccatorum ipſius immemor: beneficio autẽ Chriſti in illum, & in omnes memor, clemens ac propicius, illum ad illas beatorum ſedes reciperet, ad quas Ieſus Chriſtus Dominus, & Deus noſter ante illum præceſſerat: ô fidem veram, & dignam, cui iſti ignes luceant, qui quidem ſigna ſunt atq; notæ illius ignis intimi, quo fides ipſius ardebat in Deũ: caritas autem ipſa ſeſe effundebat in proximum. Hoc ergo iſto diuino igne atq; recondito ſemel in baptiſmo ſuſcepto, cùm ille arderet in omni vita, nullaq; perfidia illum violaret: rectè hęc iſta lumina atque ignes, incenſæq; faces præferuntur nunc illi mortuo, quòd fidem Deo ſeruaret integram, caritatem autem proximo ad vltimum ſpiritũ, quem cùm iam reddiderit Deo ex hac turba, & colluuione tan-

quam

quam ex hoſpitio, non tanquam ex domo, in illud animorum concilium, cœtumq́ue profectus eſt, vbi nunc cum fideli Abraham, Iſaac, atq; Iacob accumbit: colloquitur cum Dauid: viuit cum Ioſia iuſtiſſimo atq; religioſiſſimo rege: auos ſuos, fratres, ac parentes, reges veſtros recognoſcit: hunc totum iam complectitur cælum: hunc obuijs vlnis excipiunt omnes beatorum animæ, ac illius conſpectu lætantur, ab Aquilonisq́ue partibus aduenisse gaudent regē iuſtitia ac pietate inſignem, ſocium felicitatis ſuæ, atq; immortalitatis participem: quo nemo vir melior apud nos natus eſt, nemo pietate præſtantior: nūc ille vos ex alto intuens, equites, à Deo Opt. Max. precatur, vt nos felices ac ſaluos velit eſſe, veſtrumq́; hoc regnum conſeruet, quod ille ſumma ſapientia, ac ſingulari iuſticia viuus rexit, ac omnibus legibus, præſidijsq́ue ornáuit, atque inſtruxit: ſummaq́ue in illo tuendo, conſeruandoq́ue animi magnitudine, fortitudineq́ue fuit: de qua ego breuiter dicam: fuit enim hoc tertium, quod in ſummo rege ineſſe oportere diximus. Neque enim ſatis eſt, ſapientem ac iuſtum domi eſſe regem, niſi etiam is regnum ſaluum præſtet, & ab omni externa vi defendat. Qualis vtiq; Sigiſmundus fuerit, conſtat: qui quo die rex à vobis eſt factus, motus domeſtici in illum, deinde externi cum maximo nouarum rerum metu exceperūt. Recordamini enim, equites, qui motus ille in Lituania, qui timor fuerit, cùm Michael Glinski homo eius gentis potentiſſimus, atq; ſeditioſiſſimus, mortuo Alexādro rege, principatū Lituaniæ peteret, ad quam illi rem cùm & animus non deeſſet & copia, tamen is Sigiſmundi primùm

nomine, deinde conſpectu fractus, debilitatusque arma poſuit, pacemque ſupplex petijt, ad poſtremò in illius fide fuit. Manſiſſet autem vtinam in ſententia: nunquam tantis cladibus, tantoq; hominum interitu Lituaniam cum Moſchouia commiſiſſet: cùm enim Michael Glinski moliri multa occultè in Lituania nunquam deſijſſet, à Ioanneque Zabreſinskio Marſcalco Lituaniæ, appetiti principatus reus fieret: non cogitabat, quomodo ſe regi purgaret, de quo arguebatur, ſed quomodo accuſatorem ſuum primo quoq; tempore è vita tolleret. Itaq; oblitus clementiæ regiæ, quamprimò ſtatim Sigiſmundi in Lituaniam aduentu, incredibilem erat expertus: Iuſtitiæ etiam huius ipſius regis immemor, in qua etiam nocenti perfugium eſſe poterat: nullaq; ratione harum rerum omnium habita, multa nocte Ioannem Zabresſinskium aggreditur, & quieſcẽtem iam, ac nihil tale cogitantem inuaſit, ac domi ſuæ hominem nobiliſſimum occidit, magnum crimen, ſcelus ingens, vis non ferenda, cuius ille magnitudine perterritus, vt ſcelus ſcelere cumularet, ad Baſilium Moſchum profugit, illumque ad inferendum bellum patriæ ſolicitare cœpit: facileque ſua ſponte ad id iam parato Baſilio perſuaſit, vt cum Maximiliano Cæſare fœdus faceret, ab eoq; futuri belli ſubſidium contra Sigiſmundum peteret. Nihil propius eſt factum, quam vt Maximilianus immemor tum nominis ac generis ſui, omnibus ſuis copijs ad inferendum bellum Sigiſmũdo Baſilium iuuaret: quod tanto apparatu rerum omnium à Baſilio erat geſtum, vt neq; maiori contentione, neq; maioribus copijs inter Lituanos, & Moſchos vnquã certatum

fuiſſet:

fuiſſet: Hic Sigiſmundus, & ſi eodem tempore alijs quoq; bellis Scythicis, Valachicis, atq; Turcicis deſtrictus eſſet, tanta tū animi magnitudine in bello Moſchico ſuſcipiendo fuit, vt nullum aliud bellum gerere videretur: non térruit illum Maximiliani Cæſaris inſperatum cum Moſcho fœdus, non copiæ ab illo ſuppeditatæ gerendi belli, non ipſius Baſilij exercitus ante hanc diem inuictus. Incredibili enim celeritate exercitu ex Lituania collecto, militibus etiam ex Polonia accerſitis, magno animo aduerſus hoſtem contendit, ac Boryſthene amne ſuperato, cum hoſte acerrimè conflixit, quem memorabili pugna deuicit, non in præſens tantùm ſed etiam in poſterum; nam eo prælio videntur omnes vires concidiſſe Moſchorum, quæ antè hac graues Lituaniæ ac inuictæ videbantur eſſe: & quæ ante illam cladem tantæ fuerunt, vt Moſchi præ ſe cæteros mortales omnes contemnerent, quibus deuictis, tāta gratulatio omnium eſt ſubſecuta, vt etiam Romæ à Leone Decimo ſupplicatio Sigiſmundi nomine decerneretur, ſingulari genere verborum & numero dierum. Cùm enim in Leonis ſenatu Nicolaus Wolski legatus, hic Sendomirienſis Caſtellanus, expoſuiſſet & genus hoſtium & victoriæ modum, res digna patribus illis eſt viſa, publica ipſius vrbis Romæ gratulatione, ac ſupplicatione ſingulari. Supplicatum itaq; fuit, totaq; vrbe dies feſti, atq; ludi eius victoriæ nomine fuerant inſtituti, dolente ac mœrente Maximiliano Cæſare, qui captiuos etiam ipſos, per hunc iſtum Nicolaum Wolski Leoni miſſos, intercepit, in Moſchouiamq; contra ius gentium remiſit. His victorijs atq; triumphis initia re-

gni ſui Sigiſmundus conſecrauit, docuitque ſe eum regem eſſe, qui & domi regnum legibus tenere & foris armis tueri poſſet. Neque verò hoc bello tantùm illius animi vis extitit incredibilis, ſed multis etiam alijs bellis grauibus ac difficilibus. Nam cùm vix à Moſchico bello reſpiraſſet, Scythiam magnis copijs, Ruſſiam prouinciam ferro atq; igne vaſtantem incredibili virtute ad WiſnioWicium ſuperauit: illaq; pugna, primus regum omnium, Scythas docuit, pacem bello meliorem eſſe. Quid autem Valachia ipſa, Turcicis exercitibus contra Sigiſmundum munita atq; inſtructa, cùm huic regno periculoſiſſimè immineret, nónne ad Obertinum poſtremo ab hoc rege deuicta, pœnas temeritatis ſuæ dedit, veſtroq; imperio, hoc iſto Ioanne Tharnouio duce, parere eſt coacta? Iam verò Moſchouia, cùm iterum fractas illas vires ſuas ac deſperatas repeteret, bellumque maximum pararet, non ab hoc Sigiſmundo iterum deuicta bello maximo funditus corruit? Ad quod bellum gerendum Sigiſmundus, hunc iſtum Tarnouium Imperatorem, ad conſeruandum hoc regnum natum, miſerat: qui capto atq; euerſo Starodobo, ingenti hominum ſtrage, Moſchos in perpetuum deuiciſſe iam videtur. Prætereo alia bella varia atque infinita, quæ Sigiſmundus geſſit, non libidine regnandi, neque ſtudio gloriæ incenſus, ſed amore religionis Chriſtianæ conſeruandæ. Cùm enim Poloniæ regnum Aquilonem verſus vltimum ſit regnorum omnium: gens iſta regiones finitimas habet inimiciſſimas, partim Chriſtiano, partim verò Romano nomini. Quare Sigiſmundus cum his aſſiduè bellum geſſit, nō vt finitimarum rerum po-

tiretur, ſed vt religionem Chriſtianam contra Scythas atque Turcas: Romanæ verò ſedis nomen contra Moſchos atque Walachos tueretur: quod hæ gentes huic ſedi, hoc iſto diſſidio Græcorum cum Latinis, ſint omnium inimiciſſimę. Solus ergo Chriſtianorum regum omnium Sigiſmundus non pro augendo, ſed pro retinendo regno: non pro ſua libidine, ſed pro Chriſtiana religione bellum cum tota Aſia geſſit, cuius Aſiæ opes cùm magnis ac inſperatis victorijs creſcere indies videret, ſeque præ cæteris periculis illis proximum eſſe ſciret, Chriſtianos autẽ principes mutuis bellis diſſidere videret, prouidendum ſibi, regnoque ſuo putauit. Quapropter ſumma ope eſt conatus Chriſtianos principes in mutuam gratiam reducere, illorum concordia ac conſpiratione ſuas opes atq; rationes contra Turcarum tyrannum firmare, vt minùs potens, minusq; formidabilis tyrannus ille vobis eſſet. Quapropter & Maximilianum Cæſarem reconciliata iam gratia Viennã adierat: cuius etiam hortatu Vladiſlaus frater Hungariæ rex, cum Ludouico filio, eò quoq; venerat, quo in conuentu ſummorũ regum ille oſtendit, docuit, monuit, Turcarũ opes tantas eſſe, vt ab vno Chriſtiano rege ſuperari non poſſint, in cõcordia ac mutua pace ſpẽ eſſe, ſine qua nihil eſſet Chriſtianis ſalui. Itaq; Sigiſmundo authore atq; duce, iacta erant Viennæ fundamenta communis auxilij: quæ tamẽ ſorte quadam rebus noſtris aduerſa non diu manſerunt. Nam & Maximil. & Vladiſlaus vita functi, ambo ſpem Sigiſmũdi fefellerunt. Non ceſſauit tamen Sigiſmundus agere, & facere omnia, quo potentiæ Turcarum occurreret. Quare auxilia

vndique contrahebat: cum finitimis fœdus & amicitias iungebat, neque verò his solis contentus fuit, sed etiam cùm sciret Neapolim atq; omnem illam oram Apuliæ, societate Turcici belli cum Polonia coniungi, amicitiam Italiæ expetiuit, hancq; Bonam reginam ex Sphortia familia clarissima atque totius Italiæ nobilissima, ducem Bari in matrimonium accepit: vt hoc ceu quodam illustri ac sancto pignore, socium se belli ac periculorum omnium Italis profiteretur esse. Verùm cum hac ista spe finitimorum ac externorum auxiliorum frustra pēderet, solusq; sæpiùs cum summo rerum suarum discrimine cum Turcarum ducibus confligeret, de regnoq; suo iam planè dimicaret, fœdus ad extremum cum Solimāno fecit. Quid verò illi aliud faciendum fuit? solus erat: opem ferebat nemo, spes ipsa restabat nusquā: regnum porrò suum videbat omnibus Turcicis bellis ac periculis esse propositum. Quid tandem quęso est, quod quis Sigismundum huius ipsius fœderis nomine reprehendat? cùm videat vnum è duobus illi fuisse necesse, vt aut regnū suum in postremum discrimen adduceret, aut fœdus cum Turca faceret, quod tamen ille non fœdus potiùs, quàm inducias sibi putabat datas esse parandi belli. Nouerat enim ille à Turcarum tyranno non fide, neque religione: sed occasione atq; tempore fœdera pōderari. Quare etsi ille fœdus illud sanctissimum esse ducebat, tamen quod nihil huic hosti crederet, inter fœdus illud, rationes suas summo studio futuro bello parabat, vt si quando illi necessariò cum Turca belligerandum esset, eò paratior, instructiorque in aciem contra illum prodiret. Meminerat, sæpiùs se conflixisse

xisse cum hoste summo cum periculo, Ludouicum etiam regem, nepotem ex fratre suum, viderat vitam, & regnum profudisse, cùm incertorũ auxiliorum spe bellum Turcicum mallet, quàm fœdus: cuius consilia nunquam probabat Sigismundus, summoq; studio à bello illum reuocabat, ostentabat illi Rhodum atq; Coum nobilissimas insulas consimili spe perijsse: docebat Carolum Cęsarem impeditum esse bello Gallico atque Italico, Ferdinãdum autem Rusticano: Germaniam etiam totam, religionis cõtrouersia dissidentem, commemorabat: nusquam spem superesse: prętare fœdus facere, quàm bellum incertum gerere, cuius fidelissimis consilijs cùm Ludouicus non obediret, vitam simul cum regno amisit. Qua in re Sigismundus, quàm sapiens rex atque fortis fuerit, ostendit, qui Rempublicam tanquam in alto nauim pro ratione tempestatũ, & locorum, & temporum dirigẽdam esse ducebat, vt quid tempus Reipublicæ poscat, aut quid vetet in primis sapienti regi sit prouidendũ. Interea tamen Sigismundus quoad vixit, cum bellis mutuis Christianorum arderent res, ille non quieuit, sed assiduis bellis pacem regno suo quęsiuit. Nunquam quenquam bello lacessiuit, nunquam nisi lacessitus bellum gessit, propterea etiam (credo) victor semper extitit: singularisq; illa huic vni concessa erat gloria, quòd hic solus regum omnium in Polonia nunquã victus fuit, nisi fortè quis illam acceptam calamitatem apud Socalium bello Scythico huic adnumeret: quæ, temeritate ducum, absente rege bello commisso, à Scythis accepta fuit, quam tamen calamitatem ille postea infinita hostium cæde compensauit: sic ille

cùm nihil temerè, nihil abiectè, neq; demissè, sed summo consilio, magno, & inuicto animo cuncta gereret, facilè fuit inuictus. Res etiam nostras, cùm armis vix posset, fœdere à Solimanno vindicauit, quas ille aut perpetua pace cum hoc hoste sanciuit, aut si belligerandum nobis erit, paratiores, instructioresq; aduersus Turcarum opes reddidit.

Reliquum est, vt de clementia ipsius pauca dicamus, sine qua & sapientia nihil prodest regibus, & iustitia etiam obest, & fortitudo ipsa nocentior fit suis, quàm alienis, nisi ipsius clementiæ moderatione temperetur. Hæc enim ferocem animum regis, ferum & indomitum contra regni hostes emollit, suis mansuetumq; ac benignum reddit: vt hac ipsa virtute rex hostem ab amico, peregrinum à ciue, innocentem à reo secernat: reis etiam ipsis, fragilitatis ac imprudentiæ in hac eadem virtute apud regem perfugium est, hæc istà virtus in consilijs, in iudicijs, in bellis regũ versetur necesse est, si reges non Tyranni illi volunt perhiberi, hic enim regiæ Celsitudinis ornatus est: hæc illorũ cõmendatio est summa: hæc sola atq; vnica ad immortalitatem illis restat via, deniq; ex hac ipsa excellenti & planè regia virtute nascitur suauissima regum ipsorũ memoria: gratumq; ac iucundum illorum versatur apud suos desiderium. Vnde enim sunt vestræ istæ lacrymæ? vnde hæc est misericordia, quam nunc vos præstatis mortuo? eblandita credo hæc sunt à vobis spe vlla cõmodorum vestrorum, & non potiùs expressa vestigia mœroris vestri, recordatione illius optimi atq; clemẽtissimi viri, qui benignus in bonos, mitis in reos, indulgens in omnes fuit? nunquã ille arrisit vitio,

vitio, nunquam detraxit virtuti, nunquã blandiens parti se dedit alicui: sed cùm rem ipsam sequeretur, hoc vnũ propositum illi fuit, ne qua in re aberraret à vero: tanta æquitate ac clementia, vt rerũ ipsarum ac criminum magnitudinem, cum rerum infirmitate conferret: virtutem etiam ipsam atque innocentiam, ne approbatione insolesceret, aut dissimulatione, aut leui reprehensione, tẽperabat. Iam verò ipsas parteis magnis sæpe odijs incensas, summa grauitate ac æquabili erga vtranq; voluntate audiebat. Possem hoc loco magnas inimicitias clarissimorum virorum commemorare ex Reipublicæ caussa susceptas, nisi & vos meminisse scirem, & ipse præterire hanc ignominiam vellem, ne commemorando notare videar authores ipsos. Dabo hoc ergo illorum authoritati; ab hisq; vobiscum vnà petam, vt cõmunis salutis caussà remittant animos, æquosque ac placatos retineãt huius istius exemplo regis: qui, cùm rex esset, possetq; delinquentem coërcere, æquus tamen vtriq; fuit, monereq; ac hortari, interdum etiam rogare ad pacem suos maluit, quàm lege, vi aut minis impellere: ferebat enim æquo animo omnes, in liberaq; Rep. non solùm animum, sed etiam odium liberũ esse debere duxit. Hãc libertatem ille liberorũ populorum cùm summã esse sciret, vt videlicet, & amoris, & odij par sit apud ciues ratio, ipse quoq; odia multorum in Rep. pertulit, si tamen odium est dicẽda libera expostulatio subditi cum rege. Cùm enim benignitas ipsius atq; clementia nimia quibusdam, aut etiam nonnullis in rebus remissior videretur: reprehendi, se palàm in senatu patiebatur: sententias in se dictas patienter fe-

rebat, & eas æquissimo animo refellebat, aut illis cedebat, & secundum illas, quod admittebat, corrigebat. Iam verò in comitijs ipsis, nullius regis in Polonia aures vobis ac vestris legatis benigniùs vnquam patebant. Attente perorantes vestros legatos audiebat: postulata vestra cleméter accipiebat: stultitiam multorum sæpe ac intemperantiam perferebat. Nunquã ille aspero verbó, aut immodestius * misso excanduit: nunquã iracundia exiluit: quam ille cum omnib. virtutibus continentiæ, grauitatis, iustitiæ ac humanitatis, à se remouisset, facilis in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis, admittendisq; fuit. Quanto enim motu, quanta contentione illa ad Leopolim Valachico bello pro vestra libertate cum hoc rege egistis? cùm quædam non legitimè fieri: quædam etiam negligi ab illo vobis videntur: quæ tùm grauitas, quæ animi æquitas, qui modus, quæ patientia huius regis, quæ vestra libertas actionis tum fuit? & tamen cùm iustè fortasse nonnullis irasci posset, neminem vestrum ne asperiori quidem verbo propterea appellauit, ita, vt etiam illius ipsius actionis authores atq; duces, maximis affecerit propterea præmijs, veluti hos duos fortissimos ac coniunctissimos fratres, Petrum ac Martinum Sborouios, quorum in Republica singularem fidem, obseruãtiam verò erga se summam cùm esset expertus, vtrunque honore senatorio affecit, quorum exemplo ille ad tuendam Rempublicam, caussamq; communem agendam, multos fortes viros ac industrios ex ordine vestro excitauit, veluti hos duos summa spe ac virtute in caussa communi cognitos, Petrum Boratinki Ruthenum, & hunc

*Emisso.

& hũc Stanislaum PodlodoWski ex Sendomiriensi municipio equitẽ, qui cũ in comitijs nuper Pitrakouiæ habitis, quæ postrema Sigismundo fuerunt, grauiorem caussam Reipublicæ suscepissent, quàm vt vtriusque ætas pati videretur: sic tamen à Sigismundo auditi sunt, vt etiam Stanislaum PodlodoWski de libertate vestra liberius differentem, lacrymans audiret, & cùm hic Sigismundum in Polonia non imperatorem, sed regem esse diceret, legibusque illum certis regnare oportere, summa cum libertate orationis differeret: annuit ille: ipsoque vultu ac intuitu significauit, se quoque non Imperatorem velle esse, sed regem. O virum omnium literis, sermonibus ac monumentis celebrandum, & dignum, qui non dico homines, sed Deos ipsos regeret, nõ illius tum maiestatis auertit illi à dicẽte Podlodouio oculos: non aures illi clausit regiæ potestatis conscientia. Imò verò vidit, audiuit, ac summo studio audienda sibi ea putauit, quæ liberè de Republica à Podlodouio dicebantur. Dixisses hæc in Neronis senatu Podlodoui? aut alicuius regis Italiæ aures hac ista libertatis voce appetisses? Postremum illo in loco (mihi crede) constitisses, ac vltima vox tibi illa fuisset, quæ tamen ipsa grata Sigismundo fuit, iucunda nobis, gloriosa verò nunc est ipsi tibi. Summa hæc est clementię laus, equites, Sigismundi regis, & haud scio, an omnium maxima, in libera Republica liberas velle versari hominum voces, liberas sententias: denique liberas expostulationes, monitiones ac reprehensiones ferre. Quę qui rex non fert, aut in Republica nõ probat, non rex, sed immanis est tyrannus, qui vt homines liberos in ciuitate non fert: ita

neq; linguas liberas ferre poteſt, nec iniuria. Tyrannus.n. ipſe viuit cũ omniũ inuidia, iniuſtè ac impiè, ſine fide, ſine amore, ſine vllo beneuolẽtię vinculo, vt meritò fidat nulli, credat nemini, nulli religioni, nulli legi pareat. At Sigiſmũdus cõtra, omnium, qui vnquã fuerunt, rex mitiſſimus atq; clementiſſimus cùm meminiſſet liberi populi regẽ ſe eſſe, certa religione ac certa fide regnãtem vobiſcũ non vt cum ſeruis, ſed cum liberis, nõ cum ſubditis, ſed cũ ſocijs atq; amicis, ſumma beneuolentia in hac Repub. viuendum ſibi eſſe duxit: vt ex æquo & audiret ſuos, & audiretur à ſuis. Quare ita ille vobiſcum vixit, vt nõ tantùm aures illius, ſed ipſius etiam vitę priuatæ receſſus nobis paterent. Aperta ſtabant illius cubicula, patebant atria, peruia erant nobis illius penetralia, nũquam excludebamur, niſi cùm erat neceſſe. Admittebamur, adſtabamus, audiebamur: liberè querimoniæ de aliorum iniuriis apud eum nobis erant, ac qualibet de re facilis aditus, ac penè aſſiduus cum illo conuictus nobis fuit, vt nõ ſolùm mens, ſed oculi etiam noſtri liberè in vita ac in omnibus cubiculis ipſius verſarẽtur: in quib. nullos mores tyrannicos, nullas contra libertatem noſtram machinationes, nullum regni dedecus, nullam turpitudinẽ, nullam deniq; intẽperantiam cernebamus. Omnia erant in illius integerrima vita, honeſta: in cubiculis verò, decora, ac cum ſumma regia dignitate, atq; veſtra libertate coniuncta. Iam verò quoties progrediebatur è thalamo, in publicumque ſe ac in turbam dabat, quanta tum, Dij immortales, oris illius dignitas? quæ maieſtas? qui hominis illius habitus? qui inceſſus? qui comitatus fuit? quàm aptus? quàm con-

concinnus? quàm grauis? quàm cultus? quamq́; summo rege dignus? quib. rebus cùm in animos hominum flueret, ac mentes omnium hac tanta maiestate occuparet: non timuit venena, non insidias, non conspirationes vllas verebatur, propterea etiam carebat prægustatoribus, quibus tamẽ ipsis interdum ad speciem vtebatur magis, quàm ad aliquã necessitatem. Senatorum turmis ac equitum incedentis latus claudebatur, non doryphoris hisce, neq; seruis mercenarijs: indignum enim bono rege putabat esse, metum, in suo regno præ se ferri armis, ac in cœtu suorum hostem vereri, ac propterea ab armatis seruari. Tyrannorum sunt ista præsidia, equites, & malè cogitantium hominum de rebus communibus. Fide Sigismundus ac beneuolentia vestra satis se munitum putabat esse: neminem etiam è suis metuebat, cùm æqualiter omnes diligeret, omnibusq́; ex æquo se amabilem præberet. Tantumque hac ista fiducia vestri profecit, vt quietè primùm ac tranquillè vitam vobiscum degeret: deinde studijs vestris incredibiles huic regno felicitates atq; opes afferret. Qua enim fide ac voluntate erga hunc regem vos fueritis, testantur multa atq; præclara facinora, huic regi virtute vestra parta, qui cùm talem se regem gereret in omni officio suo ac munere, vt ad summam nihil à vobis in eo desideraretur, meritò tales vos quoq; erga illum gessistis, vt ob summa atque amplissima illius in vos ac Rempublicam vestram beneficia, patrẽ patriæ vna voce hunc appellaretis: qui honos post conditã Poloniam huic soli à vobis est habitus: & cùm eum, quem natura mortalem genuerat, vos immortalem esse cuperetis, hunc

Sigiſmundum Auguſtum filium, pignus eſſe voluiſtis fidei ac voluntatis veſtræ erga Sigiſmundũ ſempiternum. Nam cùm hic Auguſtus admodum puer eſſet, ſoloque illo omnes patris ſpes niterentur, & cùm id vobis per leges liberum eſſet, hunc vos honorem patri habuiſtis, vt hunc alium ipſius, tum autem puerum, nec tum ad imperium ætate maturum, magna tamen ſpe præditum: regem viuo patre omnibus veſtris ſuffragijs ſalutaretis, hancque incredibilẽ voluptatẽ patri de filio daretis, vt is veſtro beneficio filium ſucceſſorem ſibi paratum videret, cui nomen Iagellanæ gentis ac familiæ ampliſſimæ dignitatem, regnumque patrium atq; auitum traderet. Magna hæc veſtra erga Sigiſmundum voluntas, ſummum etiam ſtudium veſtrũ fuit. Hanc mentem vt retineatis, mortuoq; illi conſeruetis, veſtræ fidei, veſtræ conſtantiæ eſt, equites: tum verò, vt parem animi voluntatem retineatis in ipſius progeniem totam, quam reliquit, vos ille orat atq; obteſtatur. Aſpicite, equites, hanc lugubrem turbam, hæc fletu deformata corpora, hic filius ipſius cariſſimus, rex veſter eſt: hæc verò illius eſt fidiſſima ac ſanctiſſima coniunx. illæ autem mœſtæ ac dolentes tres filiæ. Hũc cœtum atq; ſobolem clariſſimam regis veſtri colite, equites, ac ſumma veneratione, ſummaq; obſeruãtia habeatis. Tu etiam, Sigiſmunde Auguſte, ſuſcipe hunc ordinem, cuius virtute pater tuus fuit inuictus. Vides in quę pericula regnum tuum incidit: quos hoſtes habeas, quos etiam metuas conſidera. Circumſtant te vndique pericula: aut auxilijs deſtitutos nos vides eſſe: nuſquam in finitimis, nuſquam in alienis præſidijs ſpes eſſe, vndi-

que circumfusa premit te Asia, hinc ex Hungaria imminet tibi Turcia, hinc Scythia, hinc bellum renouat Moschouia. Germania postremò ipsa referta genere ac sanguine tuo, non satis tuta tibi denunciat. Vides quàm in medio relictus sis solus, vt secundum Deum, spes tibi nusquam restet, nisi in hoc ordine ac in paterno imitationis exemplo: quod si tibi proposueris, & si dies atque noctes in eo recognoscẽdo fueris, inuenies profectò, quomodo hæc, quæ tibi amplissima pater reliquit conserues. Nihil enim tibi poterit accidere noui, quòd in regnando pater tuus non viderit aut non fuerit expertus: tu modò sapientiæ ipsius ingrediare vestigijs, ad exemplumque paternum mentem tuam in rebus optimis exerceas, senatui pareas, iusticiam colas, æquus omnibus, addictus nulli fias, religionem Christi comiter conserues, rem militarem augeas, benignius in omnes: pius ac clemens in tuos fias, & breuiter ijsdem itineribus ad virtutem eas, quibus pater tuus peruenit. Sustines eius rei non mediocrem spem. Est in te præstans vtroque genere natura, est etiam quod adolescentia tua fert, vsus rerum magnarum, omnium ora atq; oculos vides esse in te vnum conuersos, cùm te intuemur, tum de Sigismundo patre tuo, tum de maioribus cogitamus. Veniunt enim nobis in mentem, veniunt, te intuentibus, Iagellones illi veteres: Vladislai item, Casimiri atque patrui tui, clari viri: quorum virtute, dignitate atq; existimatione, apud omnes gentes fuimus illustres: qui si quis mortuis sensus est, memoriam nominis sui, dignitatem huius regni, ac omnium nostrum salutem tibi commendant: à te petunt, vt suscipias caus-

ſam noſtram, vtque hanc Rempublicam, & pro illorum dignitate, & pro tua gloria, ac pro noſtra ſalute adminiſtres. Idem moriens tibi mandat pater, atque hoc in loco iacens à te poſtulat. Adeſt enim profectò, adeſt illa vis hîc, coram qua hoc mortale vigebat corpus, & qua hoc iſto corpore ad noſtram ſalutem vſa eſt: hæc inquam vis diuina atq; immortalis patris tui, hîc coram adſtans, te intuetur, tuam fidem implorat, hæc abs te petit, vt ea omnia, quæ in templis, quæ in foro, quę in regno hinc decedens reliquit tibi pater, virtute, fide atq; conſtantia tua conſerues ac defendas: vtque memor ſis, te Polonię regem eſſe: in tua perſona huius Reipublicæ faciem expreſſam eſſe, vtque ob id non publica tantùm, ſed etiam tua priuata (ſi tamen quid tui priuati hoc in regno eſt) vt ea, inquam, omnia ad ſummam ac ampliſſimam regiam dignitatem tuam referas. Quòd ſi tu qua in re titubaueris, aut ab officio tuo deflexeris, cadet hoc regnum, ſtare diu non poterit. Tua enim ſapientia illud nitatur, tua iuſtitia ſtet, tua virtute defendatur, denique tua clementia floreat, neceſſe eſt: hoc magnopere abs te flagitat pater, hoc nos ſperamus, hocque debitum munus abs te expectamus. Vos etiam Patres conſcripti, quos diuina ſors quædam huic regi fecit ſuperſtites, manete in hac cuſtodia Reipublicæ, in qua vos ille viuus collocauit, vigilate, multæ ſunt inſidiæ nobis, multæ inimicitię, hoſtes infiniti: pericula verò tanta, quanta poſt conditum hoc regnum non fuerunt. Nuſquam ſalutis ſpes oſtenditur, niſi in veſtra concordia. Erigite vos, per Deos immortales, ac odia, ſi quæ nobis inſunt, Reipublicæ cauſſa ponite, vt commune of-

ne officium ſenatorium,communi animo ac volun tate defendatis. Quid enim ſalui in hoc regno fore putabitis, diſtracto in partes ſenatu, variatis veſtris ſententijs,equitibus poſtremò ipſis, veſtris inimicitijs diuiſis atque incenſis? Iam verò metus externi hoſtis ac imminentis periculi, vos in mutua pace atque beneuolentia contineat: quæ res ſemper apud optimos ac prętantiſſimos ciues plurimùm potuit, vt,quo die Magiſtratum inirent, eodem in gratiam redirent,turpe ſibi fore rati,cùm in Repub. eadem ſocietate coniungerentur, nō eadem eos fide coniungi:quę ibi eſſe nequit,vbi concordia eſt nulla.Fecerunt hoc illi veteres ſine Deo homines Gręci,Scipiones, Lepidi, Metelli. Vos qui certo ac vero Deo viuitis, non facietis? præſertim cùm finem legis veſtræ, caritatem ſciatis eſſe: quam ſi ex ordine veſtro tollitis,& Remp. amittetis,& voſipſi peribitis. Non eſt enim, quod quis ſperet rectis conſilijs ibi locum eſſe, vbi caritas eſt nulla, & vbi in locum huius ſucceſſit odium & iracundia.Ira enim viri, Apoſtolo teſte,iuſticiam Dei non operatur.Quid dicam odium *Iacob.1.* ipſum?quod cùm inueterauerit, animi lumen extinguit,denſaſq; menti tenebras offundit.Veniant vobis in mentem, Patres conſcripti, quanta odia illa Græcorum,quanta Romanorum, quāta etiam hæc iſta recentia Hungarorum fuerunt: quibus odijs potentiſſimæ nationes ac florentiſſima imperia corruerunt:ſenatorū(mihi credite)culpa illa fuit. Dum enim ſe quiſque in Republica oſtentat,dum potentiam ſuam iactat, dum operam venditat, poſtremò dum ſe magnum vult videri, calamitate communi, & ſenatus, & plebs vna perit. Ne hoc ſinat Deus

optimus maximus in cuius cura ſumus, vt hoc inclytum regnum, hic inuictus populus, veſtras diſcordias publico luat interitu. Quare vincite per Deos immortales animos *, Patres conſcripti, ac illos retinete in officio, plus apud vos valeat malum publicum odio priuato veſtro. Date hoc Reipublicæ, Patres conſcripti, date nobis, date ſaluti communi, date vobiſipſis, coniugibus, liberiſque veſtris, quorum ſupplicio ac interitu expiabuntur, mihi credite, diſcordiæ veſtræ, niſi prouidetis. Reijcite controuerſias priuatarum rerum: ſit Reſpublica ſeges & materia veſtræ gloriæ. Hanc exercete per Deos immortales, Patres conſcripti, quæ multis circumſepta hoſtibus, ac magnis vndiq; cincta periculis, vobis ſupplices manus tendit, vos orat atq; obteſtatur, vt reconciliatis veſtris animis, ſaluam atque incolumem illam velitis eſſe, & certè talem, qualis Sigiſmundo regi fuit. Hoc res ipſa publica, hoc etiam Sigiſmudus à vobis ipſe poſtulat: qui hunc filium ſuum clariſſimum atque optimū reſpectans, vos ex alto intuetur, à vobiſque petit, per Deum ipſum, quem caſtè, religioſeque in Polonia coluit, per Rempublicam, quam ampliſſimam vobis reliquit, per ſalutem veſtram, quæ illi vita propria carior viuēdi fuit, vt cum hoc Auguſto rege, filio autē ſuo cōiuncti inter vos fideliſſima gratia, & religionem Dei Opti. Maxi. & dignitatē Reipublicæ, & ſalutem omnium conſeruetis. Non eſt, non eſt tergiuerſandi locus: mouent omnia, vrgent omnia atque inſtant. Quantum tandem huius morte hoſtium animos creuiſſe putatis? Num Moſchouiam? num Scythiam? num Turciam, atque Valachiam, parum huius morte ſperare cœpiſſe

* *Veſtros*

cœpisse existimatis? Occasionem, mihi credite, huius morte, ad occupandam Poloniam sibi oblatam esse nationes illæ arbitrantur: quæ quidem omnes nullis vobiscum neq; legibus, neq; certo pacis iure sunt coniunctæ. In concordia ergo vestra, ac in mutua beneuolentia spes omnis sita est salutis communis, atque huius Reipublicæ retinendæ. Quæ nunc morte regis sui exanimata, ac propè conuulsa sedibus suis, ad complectendum conseruatorem suum gemens ac mœsta venit: illi gratias agit mortuo, tibiq; in primis, summe Deus, qui hunc hominem ad genus humanum cõseruandum, & ad hoc regnum constituendum in terras miseris: cuius beneficio ad hanc diem stant res nostræ, ac cuius opera hoc regnũ floret ingenijs, valet opibus, pace ac ocio fruitur, ac legibus optimis viuit: huius postremò monumenta multa ac præclara æternitate ipsa consecrata assiduè intuetur. Tibi nos, Sigismunde, hæc omnia debemus, tibi hęc accepta ferimus, tua munera sunt ista, tua summa beneficia. Per te nos illustrati sumus, per te exteris gentibus cogniti: te authore atq; duce, Polonum venerabantur nomen omnes gentes, Græcæ, Latinæ, ac Barbaræ: tuis victorijs hostes nostri debilitabantur: tuo fœdere ac societate amici nostri lætabantur. Tu iudex regum, tu pacificator gentium, tu moderator nationum ac conseruator omnium fuisti. Tu hanc Rempublicam affinitatibus primò, deinde cõiugijs cum exteris nationibus coniunxisti: tu author legum nostrarum, tu magister morum ac disciplinæ fuisti: hem nostra lux, nostrum desiderium, Sigismunde iaces. Ad quem nunc confugiemus? à quo opem petemus? quem hosti-

bus nostris opponemus? qua pace, quo bello, quo fœdere nitemur? ô acerbã mihi, equites memoriam harum rerum omnium: ô flebiles exequias: ô vitam infelicem, quę orbata es hoc isto rege atq; patre. Tibi enim morte huius ornamenta sunt detracta, tibi præsidia adempta, tibi solatia sublata: solus hic restat tibi dolor, mœror ac gemitus: in quo tamen ipso luctu ac mœrore nostro, Sigismunde Auguste rex, ad te venimus: tibi nos penitus tradimus: tu spes nostras, patris tui morte fractas, restituas: tu salutẽ conserues: tu libertatem nostrã legib. atq; armis defendas. Vos etiam, equites, atq; vos Patres conscripti, memoriam regis vestri piè, inuiolateque seruabitis. Plura ne dicã tuæ me, Auguste, lacrymæ, impediunt, vestræque equites, non solùm meæ: quibus mouemur, vt à Deo precemur, quo Deus huic mortuo propitius, nobis verò benignus velit esse.

TERTII BELLI DESCRIPTIO, QVOD MAGNVS RVTHENORVM IMPERATOR CONtra Liuones gessit, an. 1558. quo ciuitas & prouincia Torpatensis à principe Moschouitarum expugnata, victa, & subiugata est.

Trox & memorabile prælium gesserunt Liuones contra Ruthenos anno Domini 1500. sub ordinis Teuthonici Magistro D. Waltero à Plettemburg, excelsi animi, & magnæ industriæ viro. Nondum vana doctri-

doctrina, aut vlla hæresis eos à Catholicismo transuersos egerat, sed priscam, auitamque religionem summa pietate & fide colebant. Igitur cùm Teuthonicus Magister cum Ruthenis confligere statuisset, publica seruitia, & solennes Litanias triduo seruandas indicit paulò post Natalem Virginis matris, vt communibus votis diuinam opem, & prosperum prælij euentum obtinerent. Conscribit deinde Magister Præfectos, & Commendatores vniuersos cum nobilibus totius Prouinciæ, quibus copias, & auxilia sua coniungunt quatuor Liuoniæ episcopi, Rigensis, Torpatensis, Riualiensis, & Habselensis. Rigensis mille Germanos equites adducit. Torpatensis, quingentos. Riualiensis & Habselensis, itidem quingentos simul, ita vt Magister Teuthonicus septem haberet Germanorum equitum millia, & quinque millia Curonum, qui populi sunt Liuoniæ. Hoc exercitu Magister Ruthenorum fines inuadit, arcesq; & oppida quædam expugnat. Inde ipso exaltationis Crucis die ad vrbem Plescouiam tendunt. Iuxta hanc sita est planiceis duorum milliariorum amplitudine in quam vbi deuenere, obuiam illis procedit Ruthenorum imperator, cum centenis millibus armatorum, qui in duodecim acies distributi erant. His adiuncta erat ingens Tartarorum manus triginta millia conficiens. Itaq; Teuthonicus Magister, vbi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo aduersus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem, procedendum videt, nequicquam de victoriæ spe remittens, fortunã belli tentare statuit, & paucis suorum animos cõfirmat. Præclaram sanè victoriam, inquit,

ô milites hodie nobis obuenturam de numinis benignitate, & veſtra omnium fortitudine facilè mihi promitto, In cauſſa iuſtiſſima, Dij non poſſunt non eſſe propitij. Vos tantummodo priſtinæ ſtrenuitatis & cõſtantię memores, exiſtimate vos, decus, gloriam, patriam, libertatem, & religionem, in dextris veſtris portare. Alios fortaſſe ingens barbarę gentis multitudo animo deijceret. Vos verò milites dum cõſidero, & cùm veſtra facta æſtimo, quibus parentes, patriam, aras, & focos, auitamq; aduerſus hæreditarios Catholicæ pietatis hoſtes, fidem ſæpenumero tutati eſtis, eandemq́ue ad extremum vitæ, armis, & ſanguine veſtrò vindicare cupitis, magna me ſpes victoriæ tenet, animus, ætas, virtus veſtra hortantur. Hæc vbi dixit non multò pòſt vtrinq; ſigna canuntur, Teuthonicus Magiſter glandes ferreas, & globos tormentarios, velut crebra, cõtinuaq́ue tonitrua in Tartaros contorquet, inde maximo clamore infeſtis ſignis vtrique concurrunt, gladijs, lanceis, omniq; telorum genere res geritur. Tartari, & Moſchouij arcubus, & ſagittis aſſueti, denſiſſimo, creberrimoq́ue telorum iactu æthera obumbrant, quæ tamen vniuerſa penè irrita aërem verberant, donec vltro in terram decidunt. Ingens ibi ſonitus, ad cælum attollitur, bombardarum fulmina, armorum fragor, vulneratorum gemitus, pereuntium clamor, tympanorum ſonitus, equorum hinnitus, omnia & Martem, & mortem referebant. Tartari vbi prælio fuſi, fugatiq;, ſuccedunt duodecim Moſchouiorum acies, animis, & virtute recentes. Teuthonici cæſis, Tartaris vbi bellum recrudeſcere ſentiunt, quantò maiorem hoſtium vim prioribus ſuccedere

cedere conſpiciunt, tantò maioribus animis in hoſtes irruere, & velut ab integro noua virtute reſumpta, ingenti cum fremitu cæſim, punctimq́; confligere, vergente iam adveſperam die, qui ex Moſchouijs ſupererant, furtim ſe Pleſcouiam ſubducunt. Prælio ita dirempto, compertum eſt ex Teuthonicorum agmine vnum duntaxat interemptum: Moſchouiorum verò & Tartarorum circiter centena millia trucidatos, vt duobus milliaribus cadauera paſſim diſperſa iacerent. Memorabilis hic erat triumphus & ſingulare virtutis, & fortitudinis exemplum, ac dignum, quod ſempiterna memoria donatum, nunquam aboleatur. Moſchouiorum Imperator, (qui ipſe in aciem non prodierat) cum ſummo ſtupore admiratur tantum exercitum, tam exigua manu, tam turpiter cæſum & proſtratum, atq; illico pacẽ quinquaginta annis cum Teuthonibus firmat. Qua inita, omniq́; bellico tumultu cõpoſito, legatũ magnus Moſchouię dux ad ordinis Magiſtrũ ablegat, rogans, vti vnumquempiam ex ferreis illis militib. (Rutheni Teuthones ferreos vocabãt) qui tantã Moſchouiorum multitudinem fuderant, ad ſe mittat, ſe vnà cum legato obſidem mittere, ferreum illum virum non inhonoratum, indonatumq́ue ad ſuos reuerſurum. Magiſter Teuthonicus haud inuitè vnum è militibus cataphractum equitẽ Moſchouiam verſus deſtinat, quem vbi Moſchouię princeps aduentare accipit, confeſtim vniuerſis ducibus, nobilibus, & Præfectis ſuis denunciant, vti præſcripto die Moſchouiam conueniant, nouum, viſuq́ue dignum ſpectaculum eos habituros. Deſtinato die cataphractus in apertam planiciem iuxta aulam prin-

cipis,numeroſa(vt fit)populi corona, circumſtante, procedit,& huc,illucq; obequitans,petaſum è capite cuiuſpiam circumſtantis abripit, eumq; in hippodromi centrum proijcit.Illico pleno curſu lanceam in petaſum dirigit, eumq; dicto citius cuſpide arreptum terra ſubleuat. Moſchouius Imperator eam equitis agilitatem cōſpiciens, vrſi in morem (ſolent id facere Moſchouij admirantes)barrit. Rurſum cataphractus demiſſa paululum lancea, in oppoſitum parietem perniciſſimo curſu fertur. Ac tametſi parietem inuaſurus videretur, ille tamen protinus intacto muro haſtam reducit,& equum retrahit.Illud ſpectaculum denuo principis, omniumq; circumſtantium admiratio ſubſequitur. Reſumpta iterato lancea pleniſſimo impetu in parietē fertur, haſtāq; circumuolitantibus vndiq; fragmentis, confringit, Hæc vbi omni dexteritate expedite geſſit cataphractus, vocatur ad principem, & accepto inſigni munere ad Teutonicum Magiſtrum remittitur.

Vbi iam quinquageſimus à pace firmata ageretur annus, videlicet anno 1 5 5 0. vt pactæ induciæ propediem eſſent expiraturæ. Reuerendiſſimus princeps D. Iodocus à Reck, epiſcopus Torpatenſis magnæ virtutis,& pietatis vir,magnis impendijs, & ſumptibus denuo quinquennales inducias à Ruthenorum Imperatore impetrat, talibus conditionibus, ſi templa Moſchouiorum Rigæ, Riualiæ, & Torpati diruta, reſtaurarentur. Præterea ſi è prouincia Torpatenſi, tributa, quæ exigebat, penderentur, & alijs, ſi quæ eſſent, querelis, ſatisfieret. Quæ omnia ſi præſtarent, pollicetur, Moſchouius quindecim annorum pacem deinde conceſſurum.

furum. Igitur anno 1555. hac quinquennali pace iterum expirante, Teuthonicus Magiſter, & epiſcopus Torpatenſis Hermannus rurſum legatos ad Moſchouiæ principem ablegant, pacis expetendæ cauſſa. Quibus Moſchouius dux reſpondet, nullam ſe pacem Germanis indulturum, quãdoquidem baſilicas ſuas non reædificaſſent, nec tributum perſoluiſſent. Cæterùm intercedentibus Moſchouij ducis conſiliarijs, triennales inducias promittit, modò ſpondeant, proximo triennio euerſa fana reſtauraturos, & ex prouincia Torpatenſi, ſingulos homines quotãnis ſingulas marcas tributi loco perſoluturos exceptis Catholicæ religionis ſacerdotibus, quos ab hac præſtatione eximebat. Hæc ſi facturos ſe promitterent, & ſigillo reſtaurẽtur, triennalem pacem in gratiam conſiliariorum ac ducum ſuorum cõceſſurum pollicetur. Subſignant legati, maximè quoniam epiſcopus Torpatenſis mandârat, vt ſaltẽ quouis modo pacem referrent. Erat autem conſuetudinis, vt & Moſchouiæ princeps legatũ ad epiſcopum mitteret, qui firmandæ & ſtabiliendæ pacis cauſſa crucem quandam oſculabatur. Legatus vbi Torpatum venit, recuſat crucis oſculum, niſi epiſcopus & ciuitas Torpatenſis idem, quod legati Torpatenſes ſubſignauerant, ſuo quoq; ſigillo cõmunirent. Habebat id temporis epiſcopus Torpatenſis cancellarium Lutheranis dogmatibus impenſe fauentem, qui & poſtea anno 1558. expugnata ciuitate Torpatenſi, Habſeliæ in carcerem cõiectus, tandem vt facinoroſus ignominioſa morte vitã clauſit. Is epiſcopo ſuadet, vt ſecurè quod petebatur, ſubſignaret, ac poſtea ſpem Moſchouiorum eluderet, Liuones eius

esse roboris & potentiæ, vt Moschouius princeps haud facilè eos bello esset appetiturus. His ita peractis, Moschouij legatus ad principem suum reuertitur. Interea nihil eorum, quæ postulata & pacta erant, præstant Liuones. Elapso igitur triennio, bellum hunc in modum exoritur, anno 1558. circa Epiphaniam.

Habebat id temporis Teuthonicus Magister sex militum Germanorum vexilla, quos aduersus regem Poloniç in aciem produxerat. Igitur anno 1557. circa ferias Michaëlis veredarium ablegat Teuthonicus Magister ad magnum Moschouiæ ducem, sciscitatur, an legatos ad se mittere debeat pacis diuturnioris firmandç caussa, an verò pace recusata bellum eligat. Respondet Moschouius, Magistrum adhuc sex militum habere vexilla, quos si seruare proponat, nihil opus esse legatis, nolle se ad inducias cõpelli: sin eos dimittere paratus sit, mittendos esse legatos, & de pace sancienda tractãdum. Hoc responso accepto, omnes Liuoniç proceres congregantur, & quid faciundum consultant. Quidam ætate grandiores suadent retinendum esse militem, facilè animaduerti, Moschouium principem bellum meditari, quandoquidem conuentiones initas Liuones non præstitissent: nequaquam igitur dimittendum exercitum, sed totidem signa denuo conscribenda, eaque in finibus Ruthenorum collocanda. Teuthonicus verò Magister cum alijs quibusdam respondent, non esse dandam Moschouio belli occasionem, dimittendos esse milites. Si quid deinde moliatur Moschouius, superesse adhuc viros & vires, quibus illi aduersum iri possit. Hæc sententia

præ-

præualuit,& illico exercitu dimiſſo paulò poſt Martini ferias Teuthonicus Magiſter legatos cum centum equitibus, magno cum faſtu, ſplendore & apparatu ad Moſchouium mittit, quibus Satrapam ſuam coniungit epiſcopus Torpatenſis. Vbi ad magnum Moſchouiæ principem ventum, princeps atrium ſuum auro vndique reſplendens ingreditur, aureum ſolium occupat, corona regia & ſceptro inſignitus. Apponitur menſa deaurata, ſeniores conſiliarij numero duodecim lateri ſiniſtro aſſidēt, qui vniuerſi ac recepto more, quoties conſilium agitari contingit, veſtes Leuiticas aureas induti: Magnus verò dux palla chorali ſeu ſacerdotali circumdatus. Aſſumit pręterea magnus dux duos interpretes, qui Germanicam ſimul & Ruthenicam linguam callebant. Interrogat Moſchouius, an pacem expeterēt? Aſſerunt illud Liuones, ſimulq́ue ſcyphos deauratos à Torpatenſi epiſcopo & ordinis Teuthonici Magiſtro principi Moſchouio miſſos offerunt. Recipit eos Moſchouius, & in proximum triclinium deferri iubet. Moſchouius principio recenſet eorum perfidiam, qui toties pactas conuentiones eluſiſſent, nec quicquam eorum, quæ ſpoponderant, & ſigillis confirmauerant, præſtitiſſent. Maiorum præterea pietatē, fidem & heroicas virtutes refert, à qua ipſos planè degeneraſſe ait, cultum diuinum à maioribus acceptū abrogaſſe, baſilicas euertiſſe, ſacerdotes & monachos profligaſſe: denique nullum priſtinæ pietatis & virtutis veſtigium retinuiſſe, nō illos eſſe eccleſiaſticos principes, ſed quouis barbaro magis profanos, qui tam in omne vitiorum, flagitiorumq́ue genus propendeant, eoq́ue pacē nul-

lo pacto illis concedendam. Ad hæc Teutonici respondent: Se ex maiorum dationibus & computu bene ſubductis, deprehendere nullum tributum Moſchouio deberi, quòd autem pacem deneget, id Romano Imperatori ſe queſturos. Reſpondet Moſchouius, quas illi querelas imperatori offerre inſtituant, qui mandatis eius imperialibus, quibus præceperat, ne templa aut monaſteria demolirentur, tam procaciter & obſtrepere derogaſſent? His ita peractis, legati diſcedunt ad pandochium, equos inſtruunt, Moſchouium principem rogant, ducem itineris concedat, qui in Liuoniam eos reducat. Cæterùm dati à Moſchouio duces, per ambages ac deuia legatos fraudulenter circumducunt, ita vt in patriam terram non reuerterentur ante principium Quadrageſimæ. Interea magnus Moſchouiæ dux miſſa ad Liuones epiſtola, bellum indicit, cuius tenor hic erat:

WILHELME LIVONVM MAGISTER, archiepiſcope Rigenſis, epiſcope Torpatenſis, cæteríque epiſcopi, & vniuerſi Liuones. Miſiſtis ad nos legatos veſtros, viros bonos, Iuanum Bockhorſt, Othonem Grothuiſs, & Volmarium Wrangel, cum reliquis adiunctis, vt capite coram nobis inclinato, peterent Teuthonico Magiſtro, archiepiſcopo Rigenſi, epiſcopo Torpatenſi, cunctisq; Liuoniæ populis, hanc à nobis gratiam fieri, vt dato ad Præfectos noſtros Naugardiæ & Pleskouiæ mandato, pax cum Liuonibus iuxta veterem morem ſanciretur. Nos verò Præfectis noſtris mandauimus, nullam vobiſcum propter veſtrã iniuſticiam vindicare. Cæterùm legati veſtri Iuanus Bockhorſt cum ſuis collegis eam

pacem

pacem à nobis exorarunt, ijs conditionibus: Vt Magiſter Teuthonicus, archiepiſcopus Rigenſis, & epiſcopus Torpatenſis, cunctique Liuones, quicquid iniuſtè contra nos moliti ſunt, id reſtituant, & reſarciant. Prętereà illico noſtris negociatoribus concedant, cum ſuis negociari mercatoribus, omnisque mercium generibus, vtpote cerę, ſeui, loricarum, & armorũ mutationes facere. Item vt epiſcopus Torpatenſis cõquirat tributum omnium præteritorum annorum, & vniuerſa debita ex tota diœceſi Torpatenſi, de vno quoq; capite marcã Germanicam, tertio pacis firmatæ anno mittendam. Atque hoc noſtrum tributum deinceps ſingulis annis dare debeat epiſcopus ſine dilatione omnibus quoque ſeruitium, aut miniſterium præſtare volentibus, ex quacunque natione veniant, citra vllum impedimentum liberum in noſtras regiones acceſſum & commeatum concedant. Regi quoque Poloniæ, & magni Duci Lithuaniæ, aut ſi alius quis in regem Poloniæ, aut magnum Ducem Lituaniæ ſurrogetur, nullas ſuppetias, & auxilia vlla in re ferant. Quicquid præterea literæ ſuper pace firmata confectæ, quæ multoties deſcriptę ſunt, & quarũ nomine crucem coram omnibus vobis oſculati ſunt, continent, ea omnia ritè, legitimeq; præſtetis. Inſuper & præfecti noſtri magnæ Naugardiæ, & Pleſcouiæ has de pace inita literas, ad vos per nuncium ſuum Melardum Torpico miſerunt: Teuthonicus quoq; Magiſter, archiepiſcopus Rigenſis, epiſcopus Torpatenſis, cęteriq; epiſcopi loco & vice omnium Liuonum ſuper his literis, crucem exoſculati ſunt, & dextras porrexerunt: octo etiam ſigillis eaſdem coram Melardo

quam gratum nobis fore ſpectaculum, ſi vllius ſanguinem innocentem à nobis profundi videamus, ſiue Chriſtianus ille ſit, ſiue gentilis. Vt autem iniuſtitiam veſtram agnoſcatis, decreuimus nunc magnificam & præpotentem noſtram virtutem hac epiſtola, qua bellum vobis indicimus, ad effectum deducere, quam epiſtolam per hunc noſtrum miniſtrum ad vos deſtinamus, iubentes, ne inuitum illum detineatis, ſed liberum ad nos regreſſum concedatis. Datum in noſtro dominio, aula & vrbe noſtra Mosko, anno 1557. Menſe Nouembri.

Nec multò poſt Epiphaniam, anno 1558. trecentena millia militũ conſcribit, atq; in Liuoniam mittit, vt ferro & incendio vniuerſam prouinciam Torpatenſem hoſtiliter vaſtent.

Moſchouius ingentem exercitum longo tempore ſuſtentare poteſt. Neque enim militibus ſuis ſtipendia largitur, ſed agros exiguo illis precio elocat, quo beneficio operam ipſorũ demeretur. Conſcripti autem milites coram magno principe compârent, & nummum, quem vocant *eyndenninek*, æſtimationis vnius ſtuferi Brabantici principi numerant. Reuerſi ex bello eundem nummum repetũt. Occiſorum autem numiſmata retinet princeps, atque ita cognoſcit interfectorum numerum. Hic igitur tam vaſtus & barbarus exercitus, octauo poſt Epiphaniam die Torpatenſem diœceſin inuadit, duorumque milliarium latitudine incedentes omnia vaſtant, diripiunt, deſpoliant, deprædantur ædes, & pagos, & cuncta obuia incendio, homines & pecudes gladio ſuſtollere, iugulare, trucidare, euertere, ſurſum, deorſumque omnia iactare, non ætati, non

ſexui parcere, non gemitu, non luctu, non clamore, & vlulatu pereuntium emolliri, omnia ibi cædibus, ſanguine & incendio inundare, confligere, conflagrare. Pueros infra annum decimum necant, qui intra decimum & vigeſimum annum cõſtituti, Tartaris velut mancipia venduntur: qui vigeſimum ſuperabant, vniuerſi nulla miſeratione trucidantur. Greges, armenta & iumenta, quæ nec aſſumi, nec abduci in Moſchouiam poterant, vniuerſa mactantur: pagos, vicos ac domos priuſquam incendio vaſtant, prædatoria manu deſpoliant, omniaq; vſibus ſuis accommoda diripiunt, ita vt ingentem frumentorum, pecorum, aliarumq; rerum prædam auehèrent. Quadraginta dies hanc tam immanem truculentiam barbarus ille populus exercet, vniuerſam Torpatenſem prouinciam miſerè & crudeliter fœdans, diripiens ac deuaſtans, paucis arcibus, & vna Torpatenſi ciuitate exceptis, in qua quotquot erant vndique nihil præter flammam & fumum conſpiciunt, luctu, clamore, & eiulatu campi, & ſiluæ reboant. Ac tantum aberat, vt Moſchouij Liuones reſtituros metuerent, vt iuxta ipſam ciuitatem Torpatenſem ædificia penè contigua ſuccenderent.

Maximè autem Moſchouius exercitus in Germanos ſæuiebat, quos vbi deprehendiſſent miſerè & immaniter affligtabant. Viros brachijs truncant: mulieribus vbera abſcindunt, alios in fruſta diſſecant, & membra trementia huc, illucq; diſſeminant. Crudele profectò, & pluſquam belluinum ſpectaculum. Heu cadit in quenquam tantũ ſcelus? Igitur Moſchouijs tam inhumaniter & ſupra omnem modum deſæuientibus, & cuncta obuia depopulantibus,

tibus, immensa nobilium, & plebeiorum multitudo in ciuitatem Torpatensem cum vxoribus, liberis, & quas habebant facultatulis, veluti ad asylum confugiunt: non è vicinis duntaxat pagis, sed qui vltra decem, & viginti milliaria degebant, quorum omnium numerus exiguo temporis momēto in tantam excreuit multitudinem, vt plateę, cœmiteria, & pomœria vndiq; & vbique scaterent. Et cùm ciuitas tam immensam hominum copiàm ambitu suo capere non posset, vltra decem millia cum mulieribus, & liberis in fossas ciuitatis confugiunt. Magna ibi calamitas & miseria conspicitur, inopes, nudi, & inermes sub dio passim sternuntur, cum gelū, glacie, frigore & niuibus omnia horrerēt, asperrima erat hyems, & frigus intensissimum, vt plurimi intoleranda frigoris asperitate, & horròre stupentes enecarentur. Alij fame, siti & inedia consumpti, vix ossibus hærentes, afflictam animam exhalant: alij frigoris, & inediæ paulò patientiores, omni miseriarum genere cooperti, omnibusq; vitæ adminiculis destituti, quoad possunt, ęgrè vitam protrahunt: sed nec tantis ærumnis ac doloribus superatis, sperato potiuntur effugio. Superueniens enim Moschouiorum exercitus, in ipsas fossas, vbi infelix hæc plebecula duriter, & miserè latitabat, præcipites ruunt, gladijs, lanceis, sagittis, omniq; armorū genere eos inuadūt, sauciant, iugulant, cōfodiunt, plagis, & vulneribus opplent, ibi noua calamitas, luctus, clamor, vlulatus, miserię miserijs accumulantur. Oppidani tantā hostium vim ac truculētiam cōspicientes, metu, & formidine præsentanei discriminis anxij, nullas ijs, qui foris erant suppetias ferre audent, sed

intra vallum, & mœnia ſe continent. Quando igitur prodire, & cominus cum hoſte confligere formidant, tormentis, & machinis bellicis inſtructis, glandes, & globos tormentarios in hoſtes iaculantur, ita vt Moſchouij tandem à ciuitate recederent. Igitur prouincia Torpatenſi funditus deuaſtata, in ditionem Teuthonici Magiſtri per territorium Leidenſe proficiſcuntur, ibidemq; vti antea fecerant, vniuerſa depopulantur, vt ne tugurium quidem vnum incolume permaneret. Inde in ditionem Neruienſem, Teuthonici quoq; Magiſtri dominio ſubiectam, progrediuntur, itidem omnia deprędantes, & euertentes, vt res non belli, ſed rapinæ potiùs, & latrocinij ſpeciem haberet. Ingreſſus erat exercitus Liuoniam ea parte, qua epiſcopus Torpatenſis arcem habet Nyenhuſen, rurſumq; circa Quadrageſimæ principium per territorium Neruienſe ingentibus ſpolijs in Rutheniam regrediuntur, quę ab inuicem pluſquam quadraginta milliaribus diſtant. Interea per vniuerſam illam Liuoniæ prouinciam graſſantes, ſedecim milliarium latitudinem, peragrarunt, nihil ſaluum, & incolume relinquentes. Prima hæc fuit id temporis Moſchouiorum in Liuoniam irruptio, in qua nec Teuthonicus Magiſter, nec epiſcoporum vllus, hoſtilibus illorum vaſtationibus, rapinis, & incendijs quicquam reſtiterunt.

Tanta clade accepta, vniuerſi Liuoniæ proceres circa Dominicam Oculi, in Quadrageſima, in ciuitatem Wendenſem conueniunt, quid in rebus tam deploratis conſilij captandum ſit, cõſultant. Eodem tempore Torpati ingens ac terribilis cometa conſpicitur, oblongo, & formidabili radio vniuerſis

ſuſpicientibus horrorem incutiens. Proceres dum conſilia inter ſe conferunt, principio diſcordare, alij conſcribendum militem ſuadent, & poſt ferias Paſchales finitima quæque Moſchouiorum, ferro & incendio depopulanda, ſuorumque innoxium ſanguinem pari crudelitate vindicandum, toties barbarum illum tyrannum, fuſum, fugatumque à maioribus, non tantum virium, aut roboris illi acceſſiſſe, quin & nunc vinci, ſuperarique poſſit. Alij bellicas impenſas, & hoſtis potentiam conſiderantes, cõſulunt, ſexaginta aut ſeptuaginta thalerorum millia ad magnum Moſchouiæ ducem mittenda, pacemq́; redimendam, iniuſtam, emptamque pacem legitimo bello, hac tempeſtate præferendam, pecuniam eam haud multis, magníſve ſtipendijs erogandis ſufficere, qua non difficulter pacem ſint impetraturi. Qua ſententia tandem omnibus ſuffragijs recepta, Teuthonicus Magiſter illico circa mediũ Quadrageſimę veredarium ad Moſchouium principem ablegat, petens quadrimeſtres inducias, & liberum acceſſum in Moſchouiam pro firmanda pace. Moſchouius petitas inducias, cæteraque omnia concedit. Igitur circa octauam Paſchæ diem Teuthonicus Magiſter quoſdam deligit, qui legationem ad Moſchouiæ principem obeant. Itidem epiſcopus Torpatenſis ſuos legatos adornat. Et quoniam compertum habebat Moſchouium nonnullis, propter cognitam eorum in rebus nouis moliendis audaciam, plus ſatis infeſtum, deſtinat legationi perferendæ D. Wolffgangum Zager, Metropolitanæ eccleſiæ Torpatenſis Decanum virum antiqua pietate, doctrina, & virtute præſtantem, qui & nouennio, pu-

blico ecclesiastæ munere perfunctus erat, priusquã D. Philippus Olmen huius historiæ spectator ad idem murius asci(sceretur. Erat strenuus catholicæ religionis vindex, & collegium cui præerat pro sua virili penè 20. annis optimè gubernârat, ita vt nouæ factionis sectatores eum Liuoniæ Papam appellitarent. Verùm quinquaginta Ruthenicæ ditionis milliaribus emensis, morbo correptus, vitam morte commutat. Erat præterea duobus à Torpato milliaribus quidam equestris ordinis vir, primæ apud Liuones nobilitatis, qui itidem cum familia & subditis in catholica religione perstabat. Hic Decano in legatione perferenda adiungitur. Legati postquam ad magnum Moschouiæ ducem perueniunt, pecuniam páci redimendæ destinatam adferentes, perturbatum infestumq; ducis animum comperiunt, nec vllam pacem, vllásve inducias impetrant. Caussa hęc fuit. Habebat Teutonicus Magister oppidum in Ruthenorum confinio situm, cui nomen Neruio, atq; ibi arcem. Habebat quoq; Moschouius dux iuxta Neruiam illam oppidum, itidẽ Neruia appellatum, & castro insigni munitum. Hæc duo oppida adeò erant confinia, vt vno tantum fluuiolo interlabente distinguerentur. Magistri ciuitas Germanica Neruia, Moschouij Ruthenica Neruia vocabatur. Ordinis Teutonici Magister in sua Neruia præter quendam ordinis Commendatorem, qui ciuitatis præfectum agebat, trecentos milites, & centum quinquaginta equites præsidij loco aduersum Ruthenos collocarat. Rebus ecclesiasticis tum in templo, tum in arce Lutheranum cõcionatoré prę fecerat. Moschouius dux in sua Neruia tria millia Ruthe-

Ruthenorum constituerat. Vbi quadrimestrium illarum induciarum, de quibus paulò antè dictũ est, vnus mensis præterijsset, & legati iam compluribus diebus in itinere fuissent, (distat enim Moschus ciuitas à Torpato centum quinquaginta militaria Germanica) contigit, vt commendatoris ministri è turribus prospicientes, viderent ingentem Ruthenorum turbam in Ruthenica Neruia obambulantem. Illi confestim seu proteruia seu largiore potu stimulante, duos colubros puluere tormentario grauant, in Ruthenos dirigunt, & ferreas glandes in mediam turbam iaculantur. Cæteri Cõmendatoris ministri, & milites qui in vicinis propugnaculis & turribus præsidium agebant, pactas cum Ruthenis inducias expirasse putabant, nec mora grauatis nitro, instructisq́; tormẽtis certatim eosdẽ Ruthenos creberrimis globis ac telis inuadunt, vt plurimi eorum occumberent. Ruthenis religio erat violare inducias, eoq́; nullum in hostes telum retorquent, sed cõfestim emissarium ad magnum Moschouię principem ablegant, nuntiantes quàm perfidè, & iniquè Liuones pactas inducias rupissent, plurimosq́; Ruthenorum nullo bello legitimè denunciato præter omnium opinionem telis & globis tormentarijs hostiliter inuasissent, & miserè traiecissent. Hoc nuncium eodem tempore quo Liuonũ legati Moschum peruenerant, ad magnum ducem perfertur. Legati huius tẽpestatis ignari ad principẽ accedunt de pace tractaturi. Princeps recẽti suorum clade, & Liuonum scelere nũciato commotus, indignabundus exprobrat legatis, quàm perfidè Neruienses inducias violauerint, Ruthenos contra ius & fas ex

inopinato oppetiuerint, obruerint, interfecerint, impiam esse doctrinam, quam paucis ab annis susceperint, priori religione profligata, omnē illos virtutem, fidem, constantiam, pudorem simul exuisse. Minatur insuper se tam insignem perfidiam ferro & flamma seuerè vindicaturum, frustra cum illis de pace tractari, quorum animus rapinis, libidinibus, omnibusque flagitiorum generibus turpissimè sit delibutus. Ad suos redeant, pecuniam Magistro referant, se paulò pòst secuturum.

Legatis in Liuoniam reuersis, magnus Moschouiæ dux ingentem exercitum cum prægrandibus bombardis & machinis Neruiam Germanicam versus mittit, ciuitatem obsidet, armato milite & tormentis muros inuadit. Octauo obsidionis die, ignem in ciuitatem iaculantur. Ignis nutrimentum nactus, continuò inualescens, totam per vrbē grassatur, ipsasque portas comburens, hostibus ingressum patefacit. Rutheni patefacto aditu, in ciuitatem irruunt, omnia depopulantes, Oppidani cum auxiliarijs in arcem confugiunt, sed paulò pòst commeatu destituti Præfectus, seu Commendator deditionem facit, hac cōditione, vt ipsi cum omnibus Germanis militibus liberū abitum concedant. Hoc impetrato, castrum Ruthenis deditur. Commendator cum suis militibus omnibus, quas auferre sperauerant, facultatibus exuti, dimittuntur. Ciues in ius & imperium magni ducis concedunt, eique sacramento se obstringunt. Expugnata Neruia, Moschouiorum exercitus arces, pagos, vicos, domos ac villas vndiq; quindecim milliarium latitudine circumiacentes diripit, & vastat. Noua ibi calamitas, noua

noua ærumna, & lamentatio exoritur, factumque ita, vt quotquot ibi agricolæ Teuthonico Magistro antea parebant, nunc ab eo descíscentes, in Moschouij ducis iurisdictionem, & imperium cōcederent. Direpto igitur, & vastato Neruiensi territorio, circa natalem Baptistæ Ruthenicus exercitus in prouinciam Torpatensem progreditur, ac tertio, post Baptistæ natalem, die primariam episcopi Torpatensis arcem, cui nomen Nienhusijs, octodecim à Torpato milliaribus distantem, obsidet. Ruthenorum nō pauciores erant octoginta millibus. His adiuncta erant ænea tormenta plurima & maxima. Priusquam huius arcis expugnationem referamus, memorabile facinus, quod olim in ea contigisse ferunt, interponemus, vt animus ab his bellicis tumultibus, cædibus, & incendijs paulisper respiret. Oppugnauit olim hoc castrum magnus Moschouię dux, anno 1381. cui oppugnationi ipse intererat vnà cum trecentenis militum millibus. Ac tandem post diutinam, & pertinacē obsidionem, & crebras irruptiones, mœnia, & propugnacula labefacere incœptant, obsessi cùm hostium assultum diu sustinuissent, tandem solis viribus humanis diffisi, diuini numinis clementiam, & auxilium quotidianis, ardentibusque votis exposcunt. Pręfectus vt in bellicis rebus reliquis præstabat, ita hoc quoque in negocio cæteris feruentior erat. Igitur quadam nocte Veneris diem proximè antecedente in somnis peruigilat, ante arā quandā prosternitur, orat, vt in tam deplorato rerū statu Deus apparere dignetur, felicemque tam grauis obsidionis liberationem elargiri. Exorto Sole, cùm Rutheni certa iam arcis ex-

pugnationem sibi promitterent, exurgit è precibus suis præfectus, acceptoq; arcu, telum ferrea, acuminataq; cuspide in Dei nomine in medium Ruthenorum exercitum è fenestra emittit. Fauent conatibus superi, volat missile ferrum, & ipsius Moschouij principis cor trãsfigit. Concurrunt trepidi comites, dominumq́ue ruentem suscipiunt. Ille manu moriens, telum trahit, ossa sed inter ferreus ad costas alto stat vulnere mucro. Rutheni magno cum vlulatu principis, & imperatoris sui tam funestum, & luctuosum casum deplorant, arreptumq; funus in Moschouiam perferunt. Liuones hoc mirabili, memorabiliq; modo liberati, arcum perpetui trophæi loco in Basilica, quæ ibidem in castro extructa erat, ad altare suspendunt. Solebat in eo templo cultus diuinus quōdam magna pietate, ac deuotione peragi: nũc verò peruersis dogmatibus receptis, nullum pristinæ pietatis vestigium conspiciebatur. Arcum ibidẽ suspensum, vidit venerandus vir D. P. Olmen, quondã Metropolitanę ecclesię Torpatensis stipendiarius Canonicus, nunc ecclesiastes Ressensis.

Teuthonicus Magister cognita arcis Nienhusen obsidione, duo Germanorum equitum millia adducit, & vnà cum episcopo Torpatensi, qui trecentos habebat equites (equester enim ordo Ruthenica depopulatione opibus, fortunisq; omnibus exutus erat) obsessis auxilia ferre meditatur. Vbi sex adhuc milliarib. à Ruthenico exercitu abessent, prope castrũ episcopi Torpatensis, cui nomẽ Kieriepe, sua tentoria figunt, ibidemq́ue ad dies viginti quatuor morantes, omne tempus quieti & luxuriæ cõcedũt. Obsessi, quum præter paucos accolas, qui in arcem con-

confluxerant,& sexaginta præsidiarios milites,nulla haberent auxilia, diutina obsidione fatigati,nullaque suppetiarum spe affulgente, & rebus accisis deditionem faciunt, ea conditione, vt ipsi cum fœmineo comitatu securi abscedant. Cæterùm duo milliaria progressi, in aliud Ruthenorum agmen incidunt,qui raptis virginibus,& fœminis, illos nudos, omniq; argento spoliatos dimittunt. Teuthonicus Magister deditionem factam intelligens, ira simul ac dolore exacerbatus, castrum episcopi Torpatēsis Kieriepe igne succendit. Præclarum hoc fuisset,& gloria dignum,si facinus istud in hostem designasset. Expugnata igitur arce Nyenhusen,& pręsidio munita: dux exercitus Ruthenici cum vniuerso agmine ad Teuthonicum Magistrum pergit, prælium cum eo committere constituens. Magister re intellecta,ocyus fuga arrepta,desertoque episcopo, è Torpatensi prouincia penè ad viginti quinq; milliaria secedit.

Rutheni equites numero triginta millia pergunt in Torpatēsem prouinciam, obuios quosq; Germanos trucidant, alios plebei ordinis homines, quotquot parati erant,magno Moschouię duci subijci,illi parere, & iureiurando obstringi, hos in gratiam recipiunt. Imperator Ruthenorum, quoniam ipse bello non intererat, præfecerat exercitui ducem quendam Moschouium, cui nomē Petro Sisegaleider,à septem triremibus Galeaceis, quibus in mari præfuerat,& piraticā exercuerat,ita appellatus. Hic cū vniuerso exercitu, videlicet, quatuor agminibus Ruthenorū,seu Moschouiorū,vno Tartarorū quorū erāt triginta millia,& altero tormētariorum, seu

ſclopetariorum,qui duodecim millia cōſtituebant, machinis quoq;, & tormentis æreis prægrandibus, tanto, inquam, cum exercitu, ad obſidendum Torpatum progreditur. Interea quoſdam Germanos deprehendis, viros brachijs truncat, fœminis vbera, & nares abſcidit: hos tam miſerè & crudeliter deformatos, Torpatum præmittit, denunciat, vt ciuitatē dedant, in Moſchouij principis imperium concedant, ni faciant, omnes eadem, & grauiori pœna plectendos. Ruthenicus exercitus ſex milliaribus à Torpato caſtrametatur. Vniuerſus militū numerus, vt ferebatur, trecenta millia conſtituebat. Ciues Torpatēſes & reliqui equeſtris ordinis, cognita obſidione, Cathedralē eccleſiam claudunt, præcipientes ne quiſquā Miſſę ſacrū in ea peragat, pręuaricantibus extremum ſupplicium interminantur. Ingens ſanè & horrenda populi cæcitas, dicámne an impietas in tam præſentaneo diſcrimine, rebus ita nutantibus hoſtico exercitu muris imminente, nec vlla humana ope vllam ſalutis ſpem promittente, diuina præſidia tam prophanè aſpernari, ridere & execrari.

Interea dum hoſtes ſex miliarium interuallo caſtrametantur, quotidie ſex aut ſeptē Ruthenorum vexilla ad vrbem emicant. Cancellarius Torpatenſis, cum quibuſdam conſiliarijs & nobilibus, epiſcopum accedunt, ſimulant ſe vrbe egreſſuros, & cominus cum hoſte cōflicturos. Illi portis emiſſi, deſerto epiſcopo, derelicta ciuitate, perfidi & profugi Rigam omni celeritate ſe recipiunt. Ciuium quoq; bona pars, opes merces ſuas Rigam & Riualiam miſerant, & paulatim ex vrbe ſeceſſerant. Morbo etiam

iam à pascha ad Pentecosten grassante, plurimi sublati erant, vt pauci admodum, qui vrbem defensitarent, superessent. Hi erant Cathedralis ecclesiæ Canonici & sacerdotes, cum episcopo & paucis nobilibus, & plerisque qui in catholica religione perseuerantes, intra immunitatem (vt vocant) ecclesiæ Cathedralis habitabant: neque enim senatus, aut ciues vllum in ciuitate tolerabant, qui religionem catholicam non abiurabat. Septima mensis Iulij centurio quidam Groningensis cum sexaginta militibus Torpatum venit, ab episcopo in præsidium suscipitur, inde ex opificibus & plebeis adhuc cẽtum alleguntur. Vndecimo Iulij Ruthenicus exercitus, Torpatum ad obsidendam vrbem pergit. Tunc omnium Torpatensium animos ingens metus & formido inuadit, vt quid incœptare, quid moliri deberent, dubij, anxij & trepidi rerum, haud satis definire possent. Canonici assumpto duce Groningensi, & plerisque nobilibus, in ciuitatem ad forum descendunt, hortantur & obsecrant ciues, vt resumptis animis, viriliter hostium impetũ sustineant, se, vxores, liberos & patriam, aduersus hęreditarium Christiani nominis hostem fortiter & fideliter tutentur, facilè hostes posse propulsari, si vnanimes, concordibus animis & armis, pro aris & focis dimicent. Ad hæc consul. Si episcopus Hermannus & canonici Romano. Pontifici renuncient, Euangelium amplectantur, velle ipsos ciuitatem seriò & viriliter tueri. Respondent canonici graue hoc & exitiosum tum sibi, tum ipsis futurum, quãdoquidem animaduertant post assumptam illam nouam doctrinam omnia illis aduersa fuisse, nunquam tantam

à Moſchouio cladem accepiſſe, quantam poſt religionis mutationem pertulerint. Tandem Satrapa pronuntiat, vt quilibet ſua in fide ac religione permaneat, nunc non de fide, ſed pro patria, parentibus, & liberis decertandum. Illud conſilium cùm omnibus probaretur, ſacramentũ præſtant, nũquam ſe Ruthenis vrbem dedituros, ſed ad extremum vſque halitum pro communi omnium ſalute fortiter dimicaturos. Confeſtim tres ciuitatis portas muro obſtruunt, ænea torméta in turribus & propugnaculis collocant, ipſi vndequaque in mœnibus & ſpeculis prę ſidia & excubias agitare. Vndecima Iulij die quæ in feriam ſecundam incidit, mane ante ſolis exortum, ſpeculatores vniuerſum Moſchouiorum & Tartarorum agmen vrbem obſidere comperiunt. Caſtra ante portam S. Andreæ ad Orientem fecerant, eaque vallo muniuerant. Denſiſſimæ erant ea nocte tenebræ, ac tametſi ſol tertia hora matutina exoriretur, tamen propter nebulam mirè ſpiſſam parum, aut nihil proſpici poterant. Torpatenſes obſidione cognita, æneas glandes & torméntarios globos ea parte qua ſtrepitum audiebant, eiaculantur, ſed neque in quenquam collimare, aut quid proficerent, ſcire dabatur. Sclopetarij ſeu ſagittarij ſexaginta quotidie bis ex vrbe emicant, vt leui pugna Ruthenos adoriantur: ſed quoniam rari erant, parum efficiebant. Nebulæ denſitas per Lunæ, & Martis, & Mercurij diem cõtinenter durabat, vt vix paucis paſſibus proſpicerent, certoque pateret, obſidionem illam à Deo ex certo vindicandi propoſito permiſſam. Mercurij die equites Torpatenſes omnes, hi erũt circiter ſexaginta, denuò ad Ruthenos procedunt,

dũt, & leui prælio cõfligũt, multos æneis & plũbeis glandibus traijciunt. Speculatores quoque, & qui in turribus præſidium agebant, tormentarios globos in Ruthenicum agmen iaculantur, tanta vi & copia, vt velut flammis & incendio ciuitas ſepta videretur. Equites cùm ad horas duas acriter cum Ruthenis dimicaſſent, & hoſtibus vndiq; accurentibus nimis eſſent impares, in vrbem ſe recipiunt, vno duntaxat ſuorum amiſſo, equis verò ſagittis ac telis Ruthenicis grauiter vulneratis. Ferebatur tunc in vrbe, aliquot Moſchouiorum millia grauioribus tormentis interfecta, conſpiciebantur quoq; paſſim equi deiectis ſeſſoribus circumquaque procurrentes. Feria quinta Moſchouij machinas ac tormenta ſua inſtruunt, non tamen in mœnia ipſa dirigunt, ſed in altum leuant, vt globi, (quos vix duo lecti viri eleuaſſent) in ædium tecta prociderent, quorum pondere parietes, tecta ac ligna colliſa ac diruta, pueros, fœminas, paſſimq; omnes inquilinos repente præter expectationem opprimebant. Tantus erat ea die ac nocte intus & foris bellicarum machinarum fragor ac ſonitus, vt vix alterius ſermonem exaudiret.

Rutheni proxima nocte quæ Veneris die antecedebat, ad portam D. Andreæ, foſſam ingẽtem ſub mœnibus fodiunt, & ſex vaſa pulueris tormentarij ſubſtituunt, vt vi pulueris eam mœniorum partem diſrumperent, & ſubuerterent. Sequenti die circa horam nonam matutinam, denuo Rutheni terribili tormentorum fragore oppidanos inuadunt. Fœminæ tum natura, tum præſentaneo diſcrimine pauidæ, luctu lacrymis & eiulatu omnia complent.

Quam tam miserabilem miseriam, consules vndique cõspicientes, ad Cathedralem ecclesiam ascendunt, deploratum ciuitatis statum episcopo exponunt, deditionem se facturos aiunt, quoniam tantam suorum calamitatem, luctum & ærumnam vlterius corã videre ac sustinere nullo modo queant. Episcopus monet, vt meminerint deditionem sempiternæ ipsis turpitudini & ignominiæ futuram, deinde perspectam illos habere Moschouiorum, & barbariem, & tyrannidem, fidemque ac religionem in Deum ac Diuos blasphemam, tum ab vniuersa ecclesia, totoque terrarum orbe dissentaneam. Expendant, ne pecudes quidem à Christianis tam immaniter tractari, vt homines à Moschouijs. Considerent quantam truculentiam & plusquam ferinam barbariem in virgines & fœminas Christianas exercuerint. Eadem & grauiora, fortassis ipsis imminere, si sponte tam crudelis domini iugum intolerabile subeant. In hanc sententiam cùm ad perseuerantiam hortaretur episcopus, nihilo secius pertinaciter deditionem vrget senatus, quo factum, vt ingens dissentio in vrbe exoriretur. Nec multo pòst eodem die circa horam duodecimam legatum ad Moschouij exercitus ducem mittunt, supplices rogant, vt ab obsidione desistat, paratos se fore, si vitam & facultates saluas ipsis promittat, pontifici & imperio Romano renunciare, & præstito Sacramẽto in ius & imperium magni Moschouiæ ducis concedere, ac deditionem facere. Exercitus Ruthenici dux accepta legatione, certam pacem illis promittit, si propositas conditiones inire velint. Hoc responso solide gauisus senatus, duos ex senatoribus ad

ad ducem ablegat, qui omnium nomine iusiurandum præstent. Ea fama vbi per vrbem diuulgatur, ingens tumultus & seditio exoritur. Militum præfectus cum sua cohorte, & Cathedralibus canonicis, reliquisque catholicis, nullo pacto ad sacramentum Moschouio principi præstandum induci sustinent, sed nec deditionem facere, verùm armis, vita & sanguine auitam religionem, libertatem, & patriam vindicare parati sunt, impiamq; & nefariam senatus defectionem grauiter redarguunt, salua esse adhuc mœnia, commeatum prælargum ac sufficientem, præsidiarios tametsi non ita multos, tot tamen ac tales, qui & vrbem protegere ac defensitare possint, eaque fortitudine, animiq; præstantia præditos, vt vitam prius & spiritum quam vrbem & libertatem amittere velint. Senatus nihil à proposito declinans, & fidem, & religionem, cunctaque vitæ posthabenda arbitratur. Atq; vt culpæ, ac defectionis socium haberet, Episcopum cuius instátiam exploratam habebat, accedit, ipsumque ad arcis cuiusdam & abbatiæ Valkena deditionem inducit. Milites, qui centum sexaginta erant, & quadraginta Cathedralis ecclesiæ cátores, & canonici, hac defectione nequicquam à pristina constantia dimouentur, sed mutuam fidem ac tutelam inuicem stipulantur & promittunt, sanguinem priùs profundere, quàm patriam prodere, auitamque religionem abiurare, statuunt. Hæc feria sexta contingebant. Postero die Moschouij exercitus dux, cognita oppidanorum dissentione, vt vrbe potiretur & obsidionem conficeret, nuntiat obsessis, neminem se coacturum vt abnegato imperio Romano, in magni Moschouiæ

ducis ius & imperium sese dedat. Vrbe se vel volentibus, vel inuitis oppidanis omninò potiri velle. Qui Moschouio duci sese dedere ac iusiurandum præstare detrectent, illis liberum fore, vt per vniuersum Ruthenorum exercitum securè in Germaniam secedāt. Qui verò parati sint in Moschouij principis imperium concedere, illis vitam & facultates saluas fore. Cæteris qui neutrum horū faciant, extrema minatur. Ad sequentē Lunę diem circa septimā matutinam portas apertas fore, interea deliberent, & quid facturi sint, constituant. Milites præsidiarij cum Cathedralibus nihilo secius armati duas subsequentes noctes peruigiles ducunt, quandoquidem & senatum cum ciuibus & Moschouios aduersos habebant. Interea plærique nobiles, ciues, & fœminæ catholicismi reliquis paulò obseruantiores, ad Cathedrales concedunt, & voluntarium exilium vnà cum ipsis eligunt, atque ita numerus secedentiū excreuit in 200. armatos, & 200. fœminas ac virgines. Die Lunę portis adapertis, egrediuntur catholici, quos Ruthenici exercitus dux, per vniuersum agmen iuxta datā fidem, dimittit. Ingens ibi luctus & eiulatus exoritur, maritus ab vxore diuellitur, fratrem soror deserit, liberi à parentibus, cognati à propinquis secedunt. Alij senio, morbo, alióve incómodo grauati tam longinquum, ignotum, plenumq; discriminis iter suscipere nequeunt, alij bonorum, facultatumq; appetētiores, pontifici & imperio Romano renunciant, & Moschouij principis iugum subeunt, catholici vrbe, patria, ac domo profugi, omnibus derelictis, plurimæ etiam matres prolibus onustæ Riualiam contendunt. Dum per

Ruthe-

Ruthenicum exercitum gradiuntur, Tartari quorum erant triginta millia, Liuones inuadere parant, eos in prędam sibi datos asserentes, arcus instruunt, & nouo eos, insperatoque prælio appetere instituunt. Fœmineus cœtus præsentaneum periculum conspiciens, protinus in clamorem & eiulatum, vt fit, soluitur. Cæterum Deus mirificè eos tutatur. Clarum erat & serenum cælum, nec à viginti diebus pluerat, nec octiduo post pluebat. Nihilo secius in tanta serenitate, ingens ac formidabile tonitru in medium Tartarorum agmen quinquies immittitur, tanto fragore ac sonitu, vt terra cõmoueretur. Tartari quoq; instar pulueris huc, illucq; dispergebantur. Nec multo pòst Moschouij exercitus dux lituo quem gerebat, designat, vt liberè dimittant Liuones: indicat præterea per interpretem, deducendos eos securè per media castra & vniuersum exercitũ, ingentéq; equitũ cohortem ipsis adiungit, quò securius euadãt. In ipso progressu plęriq; ob æstus vehementiam, & pulueris, quem equitatus ille cõcitabat, densitatem, languidi & emortui miserabiliter cõcidebant. Moschouii agminis dux præsens huic ductui cum aliquot equitũ millibus intererat, vinctumq; habebat episcopum, quem ad abbatiam Valkenadensem ducebat, ibidemq; carcerari mancipabat. Eò vbi ventum, dimittit Liuones. Illi paululum progressi noui discriminis, triste nuntium accipiunt. Monẽtur enim ab agricolis, latêre à duobus milliaribus octo Tartarorum millia, quibus Liuones vniuersi prædæ ac direptioni dediti sint, vitæ quoq; ac necis potestatem in ipsos habeãt. Idem secreto præmonuerant eos quidam Torpatensium,

qui præſtito iureiurando in Moſchouij ducis imperium conceſſerant. Liuones principio conflictum meditantur, poſtea re penitus conſiderata, duos agricolas conducunt, qui eos ambitu quodam per nemoroſa & paluſtria loca, quo Tartarorũ equitatus penetrare nequibat, triduo circumducunt, inde poſt quintiduum Riualiam perueniunt, vbi ſinguli nauibus conſcenſis, ſalutem ac proſperitatem ſibi inuicem precantes, quo animus, voluntas & conſilium ferebat, contendunt.

SIMON SCHARDIVS DE VITA ET OBITV SIGISMVNDI AVGVSTI REGIS POLONIÆ, *qui obijt anno 1572. Kalendis Iulij.*

NNO 1572. Kalendis Iulij Sigiſmundus Auguſtus rex Poloniæ, qui ſuperiore menſe ægrotare incipiens, medicis de ipſius ſalute deſperantibus, in Lituaniam conceſſerat, ibidem extremum vitæ diem claudit, ne quicquam eum proceribus regni ſubſequentibus, vt in præſentia viui de nouo rege deliberarent, ætatis ſuę rex potentiſſimus, ac in orbe Chriſtiano celebratiſſimus. Natus anno 1520. Auguſti die 2. minutis 38. ante tertiam horam matutinam, patre Sigiſmundo, & matre Bona Sphortia, Ioannis Geleatij Sphortiæ Mediolanenſium ducis, & Iſabellæ Arragonię filia, puer vix decimum annum agens, pater-

terno regno, patris opera, ſtudioq; inauguratus eſt, cumque eo annos octodecim regnauit, pòſt iuuenis factus vxorem accepit voluntate patris Elizabetham Ferdinandi Cæſaris, & Hungarorum ac Bohemorum regis filiam natu maximam, in qua muliere genus cum forma, forma cū comitate & manſuetudine, hæc cum probitate, probitas deniq; cum pietate certabat, ita vt neſcires, quid in ea potiſſimū admirareris. Ea verò biennio poſt nuptias celebratas, magno multorum luctu extincta, atque regni habenis poſt patris octogenarij obitum, anno quadrageſimo nono, ad ſolum Sigiſmundum deuolutis, Barbaram Radziuilliam Lituanicam inuitis regni proceribus vxorem duxit. Cæterùm & ea ſtatim poſt coronationem vita functa, ipſe triennio in viduitate tranſacto, alteram Ferdinandi Cæſaris filiam Catharinam, quæ prius Franciſco prima Mantuæ duci elocata fuerat, pontifice legibus cum ſaluente, matrimonio ſibi iunxit. Id quòd tale fuit, vt plus moleſtiarum, quàm iucūditatis, vel voluptatis coniugalis habuerit. Cùm autem hucuſque tranquillitatis ſtudioſiſſimus bella à ſuis auertiſſet, atq; pacem cum finitimis initam firmiter coluiſſet, tandem inteſtina Liuonienſium diſſenſione, ex otio in bellum pertractus, de regni incremento & amplificatione cogitationes ſuſcepit. Nam cùm anno 1559. inter archiepiſcopum Rigenſem Wilhelmum ex Brandenburgica familia natum, & ordinis Teuthonici Magiſtrum diſſenſione, cùm ob Euangelij prædicationem in eccleſia Rigēſi, tum ius comitiorum indicendorum exorta, res eò deueniſſet, vt archiepiſcopus vtrumque impediturus, poſt varias velita-

tiones in arce Kokenhusen conclusus, fame atq; penuria rerum omnium coactus, se Magistro vnà cum commilitonibus dedere cogeretur, & toto penè anno, non vt prouinciæ, ac ciuitatis consors, vel præsul, vel Brandenburgicæ familiæ princeps, vinctus detineretur, sed veluti barbarus hostis tractaretur. Sigismundus nepotis seruili captiuitate cognita, legatum ad ordinis Magistrum Wendam ablegauit cum mandatis, vt quandoquidem in bello, nepos Wilhelmus captus esset, hic indignissimo carcere liberaretur, & omne dissidium inter archiepiscop. & ordinem Teuthonicum amanter componeretur. Cæterùm Teuthonici ordinis Magistro legatum in Poloniam re infecta dimittente, Sigismundus, qui operam suam sperni molestè ferret, ordinis Magistro, omnibusq; eius auxiliarijs bellum denunciat. Cuius exitus is fuit, vt etsi ordinis Magister aliquot vexilla peditũ, & equitũ Germanorum, cum copijs trium episcoporũ, Torpatensis, Riualiensis, & Gapsilensis cõtra Polonos educeret, tamẽ cũ se à Polonis exercitus multitudine superari videret, pacẽ à Sigismundo petendàm censuerit, eamq; hisce conditionibus impetrarit, vt ordinis Magister archiepisc. in pristinum statum restitueret, omneq; damnum ac detrimentum eidem illatum rependeret, præterea Polono stipendia in milites erogata refunderet. Videbatur harum conditionum acceptione Liuonia pacata, quantumuis Liuonibus clanculum mussitantibus, ab ordinis Magistro omnem prouinciæ thesaurum, & nullo cum fructu, aut ciuium vtilitate cõsumptũ: sed ecce Moschus suę occasioni intẽtus, quod & induciarũ antea cũ Liuoniẽsibus pa-

ctarum

ctarum finis esset, & Liuonienses inter se alienatos sciret, Torpatensem episcopatum Liuoniæ ingenti exercitu, nimirum trecentorũ millium hominum, duce Petro Sisegaleider strenuo olim pirata inuadit, eumq; ferro & igni vastat, & per multa milliaria, omnia cęde, rapinis, fœdissima barbarie & immanitate complet, pueros infra annum decimum necās, intra decimũ & vigesimũ cōstitutos, Tartaris hominibus feris vendens, supra viginti trucidans omnes, pecus omne quod in Moschouiam abduci non posset mactans, Germanos mares deprehēsos brachijs truncans, fœminas sectis vberibus diu crucians, plerasq; in frusta discindens, & membra palpitātia hac illac dispergens, in summa nihil crudelitatis prætermittens non tantum in ditione Torpatensi, sed & Neruiensi, quę Magistro Teuthonico paret, minimè etiam ditioni Rigensis Archiepiscopi parcens. Ideo Liuonici, maximè Rigenses se in tanta necessitate cōstitutos, cōspicientes, & tardis auxilijs imperij, cuius superioritatem, vt vocāt, hactenus coluerāt, diffidentes, à Sigismundo defensionē petière, quā ipse potentia, fertilitate, ac cōmoditate vicinæ prouincię perpensa Liuoniensibus nō grauatim præstitit, Moschis in Liuoniam à cæde sex millium Tartarorum redeuntib. fortiter sese opponēs, & quo Liuonię cōcordię prospiceret, ordinis Teuthonici authoritate in Liuonia sublata Gothardũ Ketlerũ ex nobili familia in Westphalia natum, ex Magistro Teuthonico, ducem Curlādię faciens. Verùm enimuero dum Sigismundus Liuoniensibus cōtra Moschos succurrere cogitaret, factum est, vt horũ arma in suos Lituanos conuerteret. Nam in mensę Februario anni

1563. Moschus defensione Liuoniensium, à Sigigismundo suscepta irritatus, Lituaniam omnibus nobilibus & præfectis hostiliter inuadit, vt sic immanitatem & plus quàm beluinam crudelitatem toti orbi notiorem redderet. Ingressus itaque Lituaniam maximis copijs, arcem munitissimam Poloczko vicepit, multis millibus hominum occisis, & alijs in seruitutem abductis. Fuit hæc clades Polonis perquam grauis, cùm ob alia, tum verò arcem Polentzko amissam. Quare Sigismundus, neutiquam sibi conquiescendum putauit, quo ad suos barbarica Moschi tyrannide liberaret: ideo inducijs sibi à Moscho denegatis anno subsequenti, qui erat 64. Moschos in Lituaniam redeuntes, ad Vlium oppidum, virtute Nicolai Ratziuilij profligatos, Lituania eijcit. Intereaverò cùm graue ac diuturnum bellum inter regem Daniæ, sociosq; Lubecenses, contra Ericum SchWediæ regem exortum esset, atque hunc id moliri cognouisset, vt toto mari Baltico occupato, & latronibus atque piratis infestato, mare ipsum suæ potestatis faceret, Polonicasque ditiones oppugnaret, ipse, quo conatus Erici infringeret, veteremq; maris & cõmerciorũ libertatẽ & securitatẽ tueretur, societatẽ cum principib. Prussiæ, Pomeraniç, & Megapoliç, dictisq; cõfœderatis inijt. Eaq; durãte, Christophorũ ducẽ Megalopolensem electum coadiutorem Rigensis Archiepiscopatus, quod in suspicionem venisset, quasi cum hostibus regni Polonici consilia agitasset, cepit, eumq; Wildæ clementer exceptum, per aliquot annos in custodia habuit. His rebus ita gestis publico consensu Lituaniam, cæterasque regiones Poloniæ coniunxit,

xit, ac tandem inducijs cum Moschouita factis, vt exitiale bellum SchWedi cum inter sororium Ioannem SchWeciæ & Daniæ reges adhuc durans, æquis conditionibus componeretur, vnà cum alijs regibus ac principibus intercessit. De alijs eius priuatis virtutibus à nobis hic plura commemorari necesse non esse, id alijs facturis quibus eæ notiores sunt quàm nobis. Beneuolentia verò, qua illustrissimam familiam Brandenburgicam ob agnitionem amplexus est, ad omnem posteritatem prędicanda est. Siquidem vt liberationem Wilhelmi archiepiscopi Rigensis taceamus, & fratrem eius Albertum primum Prussię ducem ab imperatore proscriptum clementissimè protexit, & protectum adamauit ac coluit: filij præterea adolescentis Alberti Friderici patre defuncto, tutelam clementer suscepit, vtque propensionem erga cognatam familiam Brandenburgicam ad omnem posteritatem declararet, eam totá, casu quo proximiores absq; liberis atque legitimis hæredibus decederent, successionis Borussiaci ducatus capacem esse voluit. Decessit nullo ex tribus vxoribus hęrede relicto, vltimus regum Polonicorum ex stirpe Iagellonea Lituanica, quæ ab anno 1386. in hunc vsque diem quo Sigismundum mortuum diximus, magna cum laude res Polonicas rexit: Iagello siquidé, siue Iagula magnus Lituaniæ dux, qui cum matrimonio Heduigis demortui Ludouici regis Vngarorum & Polonorum filiæ, regnoque, fide Christiana recepta Vladislaus secundus est dictus, quasi qui gloria potens futurus esset, decrepita admodum ætate, ex quarta vxore Sophia Russa Kiouiensium ducis filia, duobus

filijs, Vladiſlao tertio, & Caſimiro, ſuſceptis, poſt mortem regnum ad Vladiſlaum filium tranſmiſit, eum, qui Vngarorum quoq; regno ſuſcepto, & profligatis cum gloria aliquot Turcarum exercitibus, cùm prius ad Macedoniæ, deinde ad Thraciæ fines magis animoſiore quàm validiore exercitu penetraſſet, apud Varnam inter cõfortiſſimos hoſtes dimicans, certam propemodũ victoriam cum vita pariter amiſit. Poſt hũc autem ſine liberis decedẽtem, cũ Polonis vndecim, Vngaris quinq; annis præfuiſſet, Caſimirus natu minor frater regnũ ſuſcepit, qui Elizabetha filia Alberti Romanorũ, Vngariæ & Bohemiæ regis, & archiducis Auſtriæ, & Ladiſlai Vngarorum & Bohemorum regis, ſorore in regni ſociam aſcita, ex illa filios ſex, & filias ſeptem ſuſtulit. Ex his Vladiſlaum natu maximum viuens Bohemis, Caſimirum ac deinde Ioãnem Albertum Vngaris reges dedit: Sed vtroq; hoc diſſentione partium deſerto Vngariam quoq; cũ Bohemia Vladiſlaus obtinuit. Ex quo & Anna Galla, filia domini de Candalla Vaſconis nati, Ludouicus filius, qui bimulus viuẽte patre coronatus, cùm ei exacta ætate mortuo in vtroque regno ſucceſſiſſet iuuenis admodum Turcico bello, anno 1526. apud Mohatiũ miſerabiliter perijt, & Anna filia, quæ nupta Ferdinando Cæſari eum quindecim liberis beauit: filijs quatuor, Maximiliano, Ferdinãdo, Ioanne & Carolo: filiabus vndecim, Elizabetha, Anna, Maria, Magdalena, Catharina, Leonora, Margareta, Barbara, Vrſula, Helena, Iohãna, de ſupra memoratis verò duob. filijs Caſimiri regis, Caſimirus q̃dẽ iuuenis caſtiſſimus & religioſiſſimus, in Lituania immaturã mortẽ obijt, non ſine celebri

lebri ſanctimoniæ fama. Ioannes Albertus poſt patrem octo & amplius, deinde hũc ſecutus Alexander quinq; annos regnarunt: ille quidem maximi animi, ſed ante ſuſceptum regnum, quàm regnans felicior. Hic à Moſchis apud Vedruſios victus eoſdem apud Opaſcam, Tartaros verò Tauricos apud Cleſcum paucis ante mortem diebus, inſignibus prælijs profligauit. Poſt hos natus eſt Sigiſmundus, Sigiſmundi de quo loquimur pater. Hunc ſecutus Fridericus ſacris initiatus, archiepiſcopus Gneſnenſis, ſimulq; epiſcopus Cracouienſis, & Romanæ eccleſiæ diaconus cardinalis S. Luciæ in ſeptem Solijs. Porrò filiarum Caſimiri duæ immaturè mortuæ, HedWigis Georgio duci Bauarorum, Sophia Friderico Marchioni Brandenburgenſi, Anna Bugiſlao Pomeranorum, Barbara Georgio Saxonum, Elizabetha verò (patre mortuo) Friderico Legnicenſium & Bregenſium ducibus matrimonio iunctæ fuêre. Cæterùm Ioanni Alberto, & Alexandro fratribus ſine ſobole decedentibus, in regno Poloniæ ſucceſſis Sigiſmundus amborum frater, bellis cum potentiſſimis Moſchis, ferociſſimis Tartaris, acerrimis Valachis, & fortiſſimis Germanis, feliciter geſtis clariſſimus, qui initiò in matrimonium ducta Barbara Stephani comitis Scepuſienſis, ac Tranſyluanienſiũ Palatini filia, fœmina ſanctiſſima & pientiſſima, ex ea filiam Heduigiam ſuſcepit, fœminã lectiſſimam, iunctam matrimonio Ioachimo Marchioni Brandenburgenſi, Electori Romani Imperij. Deinde verò ea defuncta ex altera Bona Sphortia, Ioannis Galeatij Sphortiæ Mediolanenſium ducis, & Iſabellæ Arragoniæ filia maximam natu filiam Iſabellam

Ioanni regi Vngarorum affini iam prius ſuo nuptui tradidit: reliquarum verò trium, poſt mortem Sophia nupſit Henrico iunior duci Brunſuicenſi, Catharina Ioanni duci Finlandiæ, iam SWedorum regi potentiſſimo, Anna adhuc virgo dignas ſuo genere nuptias expectat. Ad extremum filius Sigiſmundus Auguſtus, cùm eo quo diximus modo regnaſſet, ſine liberis decedens, obitu ſuo non tantum exteris compluribus, regni vacantis ambiendi occaſionem præbuit, ſed & inter regni proceres diuerſa ſtudia, grauesq; contentiones excitauit, quibuſdam hunc, alijs alterum regem eligi poſtulantibus.

FINIS TOMI III. RERVM POLON.

15 84.

FRANCOFVRTI EXCVDEBAT IOANN. Wechelus, impenſis Sigiſ. Feyerabendij.